

Пролетарши от всички страни, съединявайте се!

ИСТОРИЯ
НА
КОМУНИСТИЧЕСКАТА
ПАРТИЯ
НА СЪВЕТСКИЯ
СЪЮЗ

(ВТОРО ДОПЪЛНЕНО ИЗДАНИЕ)

*Издателство
на Българската комунистическа
партия — София 1964 г.*

УЧЕБНИКЪТ Е ПОДГОТВЕН
ОТ АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ В СЪСТАВ:

Б. Н. ПОНОМАРЬОВ — академик (ръководител); И. М. ВОЛКОВ — професор; М. С. ВОЛИН — кандидат на историческите науки; В. С. ЗАЙЦЕВ — кандидат на историческите науки; А. П. КУЧКИН — доктор по историческите науки; И. И. МИНЦ — академик; Л. А. СЛЕПОВ — кандидат на икономическите науки; А. И. СОБОЛЕВ — кандидат на философските науки; Б. С. ТЕЛПУХОВСКИ — доктор по историческите науки; А. А. ТИМОФЕЕВСКИ — професор; В. М. ХВОСТОВ — член-кореспондент на Академията на науките на СССР.

ИСТОРИЯ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
СОВЕТСКОГО СОЮЗА

Издание второе, дополненное

Государственное Издательство политической
литературы

Москва

1962

ПРЕДГОВОР

Комунистическата партия на Съветския съюз, основана и възпитана от великия Ленин, измина исторически път, равен на който не познава никоя друга политическа партия в света. Това е повече от полувековен път на героична борба, на тежки изпитания и световноисторически победи на работническата класа, победи на социализма и комунизма.

В края на XIX и началото на XX в. партията излезе на историческата арена и смело поведе работническата класа и селяните на бой против царското самодържавие и руския капитализъм. Борбата против царизма и капитализма в Русия беше борба и против световния империализъм. Русия стана център на световното революционно движение. Като въоръжи работническата класа и основните маси на трудовото селячество в Русия с идеите на марксизма-ленинизма, партията осигури победата на народа над царската монархия и буржоазията.

Започнала с малките марксистки кръжоци, които действуваха в работническото движение в Русия от 80-те години на XIX в., партията се превърна във велика сила, ръководеща една могъща социалистическа държава. Към своя XXII конгрес — конгрес на строителите на комунизма — Комунистическата партия на Съветския съюз израсна в могъща десетмилионна армия, сплотена около идеите на марксизма-ленинизма, тясно свързана с народа. От челен отряд на работническата

класа тя се превърна в авангард на съветския народ, стана партия на целия народ.

Комунистическата партия води народите на Русия в три революции: буржоазнодемократическата революция от 1905—1907 г., Февруарската буржоазнодемократическа революция от 1917 г. и Великата октомврийска социалистическа революция — и доведе съветския народ до световноисторическата победа на социализма. Комунистическата партия издържа изпитанията на две империалистически войни (Руско-японската война от 1904—1905 г. и Първата световна война от 1914—1918 г.). Комунистическата партия възглави героичната борба на съветския народ в двете отечествени войни (гражданската война от 1918—1920 г. и Великата отечествена война от 1941—1945 г.). Под ръководството на партията съветският народ и неговите въоръжени сили отстояха свободата и независимостта на социалистическата родина от посегателствата на многобройните врагове.

Във всеки исторически етап от борбата за събаряне на господството на експлоататорите и за установяване на диктатура на пролетариата, от изграждането на социализма и комунизма партията решаваше задачи, научно формулирани в нейните програми. Борбата на партията и народа за изпълнение на първата програма, приета в 1903 г. от II конгрес, доведе до победата на Великата октомврийска социалистическа революция. Борбата на партията и народа за осъществяване на втората програма, приета от VIII конгрес на партията в 1919 г., доведе до пълната и окончателна победа на социализма в СССР. Това е главният резултат от дейността на партията и народа, техен исторически подвиг. На XXII конгрес партията прие нова, трета програма — програма за изграждане на комунистическото общество в СССР. Партията тържествено провъзгласи: *„Днешното поколение на съветските хора ще живее при комунизма!“*

Във всички етапи на своето развитие партията е изработвала и провеждала основана върху ученето на марксизма-ленинизма политическа линия, отговаряща на интересите на работническата класа, трудещите се селяни и на всички нации в страната, на интересите на родината, на интересите на победата на комунизма в Съветския съюз и на делото на международния социализъм.

Комунистическата партия натрупа голям и разнообразен опит в борбата за победа на диктатурата на пролетариата. През дооктомврийския период в тежките условия на нелегалната дейност болшевиките теоретически разработиха сложните идеологически, политически и организационни въпроси, практически решиха свързаните с тях задачи и въз основа на това победиха в буржоазнодемократическата и в социалистическата революция. Към тези въпроси и задачи спадат: разработката на учението за революционната марксистка партия — партията от нов тип — и създаването на такава партия; разработката на новата теория за социалистическата революция съобразно с епохата на империализма; разработката на стратегията и тактиката в буржоазнодемократическата и в социалистическата революция; борбата за завоюване хегемония на пролетариата, за победата над царизма и капитализма; борбата за единство на работническото движение, за установяване на съюз между работническата класа и селяните начело с работническата класа, за привличане на потиснатите нации на страната на пролетариата; борбата с враговете на марксизма в редовете на революционното и работническото движение в Русия и на международната арена и други. В своята дейност партията показва образци на съчетаване на нелегалните и легалните, на парламентарните и извънпарламентарните форми на борба и работа, както и на умение да сменя бързо различните форми на движение на масите съобразно с новата историческа обстановка.

Още по-богат и разнообразен е опитът на комунистическата партия в условията на диктатурата на пролетариата, на изграждането на социализма и комунизма. Социализмът се изграждаше за първи път в историята на човечеството в една огромна страна, сравнително слабо развита в икономическо отношение, с преобладаване на селския елемент и с много различни нации и национални групи в състава на населението. Трудностите на социалистическото строителство в СССР се удесеторяваха от това, че повече от 30 години страната бе единствената социалистическа държава в света и бе изложена на ожесточените атаки на враждебното капиталистическо обкръжение. Партията трябваше теоретически да разработи и разработи сложни въпроси на

социалистическото строителство. Историческият опит на КПСС обхваща извънредно много въпроси относно преминаването от капитализма към социализма и развитието на социалистическото общество към комунизма.

Главните от тях са:

осъществяването на диктатурата на пролетариата, на социалистическия демократизъм в различните етапи от развитието на съветското общество; осъществяването на съюза между работническата класа и селяните под ръководството на работническата класа през целия период на изграждането на социализма и комунизма; разрешаването на националния въпрос и създаването на общност на социалистическите нации в съветската държава; разработването на основните проблеми на преминаването от социализма към комунизма.

създаването на социалистическите стопански форми; индустриализирането на страната и създаването на материално-техническата база на социализма; колективизацията на селското стопанство и създаването на едро машинно социалистическо земеделие; ликвидирането на експлоататорските класи и премахването на експлоатацията на човек от човека; преминаването на изостаналите по-рано народи към социализма, прескачайки капиталистическия стадий на развитие;

изработването на нови принципи в отношенията между държавите, отговарящи на интересите на съветския народ и на трудещите се от целия свят; последователното провеждане на миролюбива външна политика — политика на мирно съвместно съществуване на страните с различен социален строй; укрепването и повишаването на отбранителната способност на социалистическата държава; заздравяването и разширяването на сътрудничеството между страните от световната социалистическа система;

утвърждаването на социалистическата идеология и победата на научния, марксистко-ленински мироглед; извършването на културната революция; разцветът на социалистическата наука и подготвянето на многобройни кадри на новата, народната интелигенция; възпитаването на новия човек в комунистически дух;

превръщането на комунистическата партия от сила в събаряне на експлоататорския строй в сила за изграждане на ново, комунистическо общество; осъществява-

нето на ръководната роля на партията в системата на диктатурата на пролетариата; заздравяването на единството на партията върху основата на марксизма-ленинизма; развитието на вътрешнопартийната демокрация, на принципа на колективността на ръководството и на другите ленински норми на партийния живот; възпитаването и идейното закаляване на кадрите и на всички членове на партията; укрепването на връзките с братските комунистически и работнически партии въз основа на принципите на марксизма-ленинизма, на пролетарския интернационализъм.

Всичко това, всестранно разработено теоретически и проверено на практика, сега може да бъде използвано в борбата за социализъм от народите на различните страни, които се намират на различни стъпала на обществено развитие, разбира се, съобразно с националните особености на всяка страна. Опитът на СССР и на народнодемократичните страни напълно потвърди марксистко-ленинското учение за решаващата роля на комунистическата партия в създаването и развитието на социалистическото общество и за още по-голямото нарастване на значението на нейното ръководство в периода на разгърнатото изграждане на комунизма.

Така в резултат на теоретическата дейност и практическата борба на Комунистическата партия на Съветския съюз, която възглави работническата класа и народните маси и се опира на обективните закономерности на общественото развитие, човечеството получи първото в историята социалистическо общество, а заедно с това и проверена от опита наука за изграждане на социализма. Под ръководството на комунистическата партия Съветският съюз прокара широкия път към социализма за целия свят. По него вървят много народи и рано или късно ще тръгнат всички народи на овета.

Днес съветският народ под ръководството на комунистическата партия е пристъпило към широко изграждане на комунистическото общество, прокара пътя на човечеството към комунизма. При новите условия партията даде забележителни образци за истинско марксистко-ленинско отношение към революционната теория, обогати марксизма-ленинизма с нови важни теоретически изводи и положения. Това бе най-пълно въплътено в новата програма на КПСС, която представ-

лява философско, икономическо и политическо обосноваване на построяването на комунизма в СССР. По общото признание на братските марксистко-ленински партии програмата на КПСС е комунистически манифест на съвременната епоха, извънредно богатая съкровищница на марксизма-ленинизма, важен етап в неговото развитие при съвременните условия.

В документите на XX, XXI и XXII конгрес и в програмата на КПСС е дадено творческо разрешение на всички основни въпроси на изграждането на комунизма и на актуалните проблеми на международното революционно движение. Тук спадат въпросите за прерастването на държавата на диктатурата на работническата класа в общонародна държава и за нейната съдба при комунизма; за закономерностите на прерастването на социализма в комунизъм; за пътищата за създаване на материално-техническата база на комунизма; за формирането на комунистически обществени отношения и за възпитанието на новия човек; за засилването на ръководната роля на партията при прехода към комунизма; за характера на съвременната епоха; за разнообразието на формите на прехода от капитализма към социализма; за възможността за предотвратяване на световна война в наше време и други. Теоретическата разработка на проблемите за създаване на първото в историята комунистическо общество служи като ръководство за действие за партията и съветския народ.

Комунистическата партия на Съветския съюз, вярна на принципа на пролетарския интернационализъм, изпълняваше последователно задълженията си спрямо работническата класа и освободителното движение на народите на другите страни и направи всичко възможно за възтържествуването на идеите на социализма. В хода на Втората световна война Съветският съюз изигра решаваща роля за победата на антихитлеристката коалиция и за избавянето на народите от фашисткото иго. Под ръководството на партията съветският народ помогна на народите от Югоизточна и Централна Европа, както и на народите на Китай, Корея и Виетнам в борбата им против германската и японската окупация, а покъсно им оказва помощ в създаването и укрепването на народнодемократичния строй в техните страни. Партията гледа на изграждането на комунизма в СССР като

на велика интернационална задача на съветския народ, отговаряща на интересите на цялата световна социалистическа система и на международното революционно движение.

В резултат на победата на работническата класа над експлоататорските класи въз основа на обединените усилия и братското сътрудничество на държавите, тръгнаха по пътя на социализма, се образува световната социалистическа система, която обхваща една трета от човечеството. Световната социалистическа система уверено върви към решаваща победа в икономическото съревнуване с капитализма. Въздействието на световната социалистическа система върху хода на общественото развитие все повече нараства.

Комунистическата партия, ръководейки Съветския съюз, който е ядрото на социалистическата система, не жали силите си, за да разреши великата историческа задача: по-нататъшно заздравяване и разцвет на световната социалистическа система. КПСС е знаменосец на мира и дружбата между народите на всички страни.

Комунистическата партия на Съветския съюз се е ръководила и се ръководи от революционната теория на марксизма-ленинизма. Партията защити марксистката теория от посегателствата на откритите и прикритите врагове, от опортюнистите от всички разновидности и разви по-нататък тази теория. Основоположникът на комунистическата партия Владимир Илич Ленин обогати всестранно и издигна на ново, по-високо стъпало учението на Карл Маркс и Фридрих Енгелс. Ленинизмът е продължение и творческо развитие на марксизма, марксизъм в епохата на империализма и пролетарските революции, в епохата на социалистическото и комунистическото строителство в СССР, на възникването и развитието на световната социалистическа система, в епохата на преминаването на човешкото общество от капитализма към комунизма.

Под знамето на марксизма-ленинизма победи Великата октомврийска революция, изградено бе социалистическото общество и бе основана световната социалистическа система. Под знамето на марксизма-ленинизма се борят милионните маси на работниците и трудещите се от всички страни в света.

Верните ученици и последователи на Маркс, Енгелс и Ленин отстояваха и отстояват тяхното велико учение, развиваха го и го развиват по-нататък съобразно с новите, съвременни условия на борбата за изграждане на социализма и комунизма, в интерес на международния пролетариат и националното освобождение на народите.

В процеса на подготовката и извършването на революцията в Русия комунистическата партия води упорита и непримирима борба с враждебните политически партии и групи, които действаха в страната — „икономистите“, меншевиките — тази главна разновидност на опортюнизма в редовете на работническото движение в Русия, с есерите, с анархистите, както и с монархистите, кадетите, буржоазнонационалистическите партии. Работническата класа и народните маси, след като провериха всички политически партии от собствен опит, окончателно се убедиха, че истински изразител на техните интереси, техен вожд е комунистическата партия.

В самата партия се води продължителна и ожесточена борба с различните антиленински групировки — с троцкистите, „работническата опозиция“, с групата „демократически централизъм“, с троцкистко-зиновиевския блок, с десните опортюнисти, с националистическите и други групировки.

Политическата победа над всички враждебни партии и антиленински групировки и техният идеен разгром бяха необходимо условие за победата на социалистическата революция, за изграждането на социализма в СССР.

Историята на Комунистическата партия на Съветския съюз се дели на два главни периода. Първият период обхваща борбата на партията за събарянето на царското самодържавие и капиталистическия строй, за установяването на диктатурата на пролетариата. Вторият период — партията на власт, партията в борбата за изграждане на социализма и комунизма в Съветския съюз. Съответно с тези периоди са се изменяли и задачите на партията, нейната стратегия и тактика, организационните форми на дейността ѝ.

Изучаването на историята на КПСС, на победоносния път, изминат от нея, на теорията на марксизма-ленинизма въоръжава трудещите се със знанието на законите на общественото развитие, със знанието на законите на класовата борба и на движещите сили на

революцията, със знанието на законите на изграждането на социалистическото общество, на комунизма.

Изучаването на историята на партията поражда чувството на гордост у комунистите, у всички съветски хора за тяхната велика партия, за нейните световно-исторически победи и ги изпълва с готовност във всяко отношение да бъдат достойни за своята партия, за своята родина, помага да се използва извънредно богатият опит на партията за разрешаване на новите задачи и поражда творческа енергия за изграждане на комунизма.

Историята на Комунистическата партия на Съветския съюз, която постигна световноисторически победи на социализма над капитализма, която подкопа корените на световната империалистическа система и осигури възтържествуването на марксизма-ленинизма, поражда чувството на гордост у комунистите от другите страни за тяхната братска победоносна партия, укрепва вярата на трудещите се от цял свят в победата на социализма. Изучаването на историята на партията помага да се овладява марксизмът-ленинизмът и опитът от борбата за събаряне игото на експлоататорите и за изграждане на комунизма.

Човечеството вечно ще обръща погледите си към Комунистическата партия на Съветския съюз, под чието ръководство трудещите се, след като събориха експлоататорските класи, първи откриха нова епоха в световната история — епоха на изграждането на най-щастливото общество — комунизма. То винаги ще се обръща към героичната история на Комунистическата партия на Съветския съюз, ще се възхищава от великите дела на съветския народ в изграждането на първото в историята комунистическо общество.

*
* *

В тази книга е изложена накратко историята на Комунистическата партия на Съветския съюз. Първото издание на учебника „История на КПСС“ бе обсъдено на множество съвещания на преподаватели, пропагандисти, научни работници по история на партията. При

подготовката на настоящото издание бяха използвани материалите на XXII конгрес на партията, нови материали на партийния архив, бяха взети под внимание пожеланията и бележките, изказани при обсъждането на учебника. По-подробно е осветлен въпросът за възникването и развитието на култа към личността на Сталин, за огромната вреда, която той причини на партията и страната, и за решителната борба на партията за преодоляването на неговите последици. Във връзка с това в учебника са направени необходимите допълнения и се привеждат нови факти.

ГЛАВА I

НАЧАЛО НА РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА МАРКСИЗМА В РУСИЯ

(1883 — 1894 г.)

1. Развитие на капитализма и положение на народните маси в Русия през втората половина на XIX столетие

През втората половина на XIX век в Русия ставаха поразителни промени, които изведоха нейната работническа класа в началото на XX век на предната линия на борбата на световния пролетариат и на цялото международно революционно движение. В средата на миналия век Русия беше още една от твърде изостаналите страни в Европа. В нея сравнително късно започна да се развива капитализмът. В Русия по онова време съществуваха крепостнически отношения, при които селяните можеха да бъдат продавани и купувани като добитък, като вещ. Робският крепостен труд беше слабо производителен, а основаното на такъв труд селско стопанство — много изостанало. Не можеше да се развива както трябва и промишлеността, която се нуждаеше от свободна работна сила и от вътрешен пазар. Развитие на стоково-капиталистическите отношения тласкаше към унищожаване на крепостното право, но крепостниците-помещчици упорито се съпротивяваха на това.

Гнилостта на крепостния строй и вредата от него за страната се чувствуваха все повече. Особено нагледно показва това Кримската война (1853—1856 г.). През 1861 г. по силата на икономическата необходимост и поради опасността от разрастващите се селски вълне-

ния царското правителство бе принудено да отмени крепостното право.

След отменяването на крепостното право в Русия капитализмът започна да се развива доста бързо, преди всичко в промишлеността. От 1866 до 1890 г. броят на фабриките и заводите се увеличи повече от два пъти, от 2 500—3 000 на 6 000. Машината постепенно изместваше ръчния труд. Към 80-те години се извърши промишлен преврат. Появиха се огромни за онова време фабрики и заводи с машинна техника и хиляди работници. Големите предприятия с повече от 100 работници съставляваха към 1890 г. по-малко от 7 на сто от всички предприятия, но те даваха повече от половината от цялото промишлено производство. Железопътната мрежа нарасна повече от седем пъти, от 4 хиляди на 29 хиляди километра. Бързо растяха големите градове — центрове на икономическия, политическия и културния живот. Възникнаха нови промишлени райони: Донецкият каменовъглен басейн, Бакинският петролен район. Всички тези промени се извършиха за четвърт век, пред очите на едно поколение.

Развитието на капитализма предизвика коренни изменения в класовия състав на населението. В крепостна Русия имаше две основни класи — помещици и селяни. С развитието на капитализма на арената на обществен живот излязоха буржоазията и пролетариатът. Буржоазията, зародила се още при крепостния строй, бързо нарастваше, забогатяваше и придобиваше голяма икономическа сила.

С възникването и развитието на едрото промишлено капиталистическо производство се появи и се развиваше съвременният промишлен пролетариат. През 1890 г. само в големите фабрики и заводи, в минната промишленост и по железниците се наброяваха 1 432 000 души работници — двойно повече, отколкото през 1865 г. Почти половината от промишлените работници (48,3 на сто) бяха съсредоточени в най-едрите предприятия с 500 и повече работници. Фабрично-заводските работници образуваха гръбнака на огромната армия от наемни работници. Според изчисленията на В. И. Ленин към края на XIX в. в Русия е имало всичко около 10 милиона наемни работници в промишлеността, в железни-

ците, в селското стопанство, строителството, горското стопанство, по изкопните работи и т. н.

Появяването на едра машинна индустрия и на промишлен пролетариат беше прогресивно явление. Но превръщането на Русия в капиталистическа страна, както и навсякъде, ставаше чрез засилване експлоатацията на трудещите се. Зад цифрите на нарастването на фабриките и заводите, на строежа на железопътни линии, на увеличаването на броя на работниците се криеха страданията на народа, сълзите и кръвта му. Положението на масите беше толкова по-непоносимо, защото капиталистическата експлоатация се съчетаваше с остатъци от крепостническото потисничество.

Отменяването на крепостното право бе извършено с оглед крепостниците-помещици да запазят своите привилегии и своята власт. При „освобождаването“ селяните бяха ограбени най-безсъвестно. Помещиците отрязаха за себе си повече от една пета от земята, която селяните обработваха по-рано, като заграбваха най-хубавите участъци. Отнетата им земя селяните наричаха „отрязъци“. Царските власти заставяха селяните да купуват останалата земя тройно по-скъпо. И не е чудно, че селяните отговориха на „освобождението“ с масови бунтове, които биваха потушавани жестоко от царските власти. Почти половин век след „освобождението“ селяните плащаха на помещиците за своите напоени с пот и кръв земи. Само под натиска на революцията царското правителство отмени през 1907 г. откупните плащания.

Помещиците си бяха запазили огромни земи и власт. Пръв и най-едър помещик беше царят. Само царското семейство притежаваше в Европейска Русия 7 милиона десетини* повече, отколкото притежаваха половин милион селски семейства. Към края на 70-те години от общото количество 91 милиона и 500 хиляди десетини частнособственически земи дворяните-помещици притежаваха над 73 милиона десетини. Едрото помещическо земевладение беше основата на полукрепостническата експлоатация. Селяните бяха принудени да вземат под аренда земя от помещиците при заробващи условия: да обработват със свои оръдия и коне помещическите

* 1 десетина = около 10 декара. *Бълг. ред.*

земи, да дават на помещика половината от реколтата. „Отработките“, работата на изполица, откупните плащания означаваха, че в селото са се запазили значителни остатъци от крепостничеството.

Капитализмът се развиваше не само в града, но и в селото. От натурално селското стопанство все повече се превръщаше в стоково стопанство и все повече се подчиняваше на пазара. Развиваше се конкуренцията, разпространиха се арендуването и купуването на земя, селскостопанското производство все повече се съсредоточаваше в ръцете на по-заможните стопани. Под влияние на капитализма селячеството се разслояваше: обособяваха се кулаци (селска буржоазия), бедняци (селски пролетарии и полупролетарии, както ги наричаше В. И. Ленин). Към края на XIX в. от 10 милиона селски стопанства около 6 милиона и 500 хиляди бяха бедняшки, 2 милиона — средняшки и 1 милион и 500 хиляди — кулашки.

Помещиците и кулаците заробваха селяните, обричайки ги на мизерия и измиране. Лошата реколта и гладът бяха чести явления в селото. През 1891 г. настъпи страшен глад, който обхвана около 40 милиона селяни. Нуждата прогонваше селяните от родните им села, за да търсят препитание другаде. Към края на 90-те години всяка година 5—6 милиона души напускаха селата. Значителна част от тях се заселваха в градовете, постъпваха във фабриките и заводите, ставаха постоянни работници.

Горчива беше участва на селянина. В невероятно тежки условия живееха и работниците, които се намираха всецяло във властта на капиталиста и на царската администрация. Работният ден беше от 12 до 13 часа, а в текстилните фабрики стигаше до 15—16 часа. Нямаше никаква охрана на труда. Условията за постъпване на работа бяха най-тежки. Работната заплата беше мизерна и едва стигаше за оскъдно препитание. Но и тази нищожна заплата се орязваше по всевъзможни начини. При плащането мамеха работника, като му даваха по-малко, работната му заплата се изплащаше нередовно, по усмотрение на собственика на предприятието. Работникът беше принуден да взема продукти на кредит от фабричната лавка и да плаща тройно по-скъпо за всякаква негодна стока. Особено съсипателни бяха за ра-

ботниците глобите. Те често достигаха до една трета, а понякога и до 40 на сто от заплатата им и биваха налагани по всякакъв повод. Широко се прилагаше трудът на жените и децата. Те работеха също толкова, колкото и мъжете, а получаваха значително по-малко.

Повечето работници живееха във фабрични помещения-казарми, в общи „спални“ с по два или три етажа нарове. В малки стаички в ъглите живееха по 3—4 семейства. Мишните работници обикновено живееха в коптори или землянки. Каторжният труд и мизерният живот предизвикваха масови заболявания, довеждаха до бързо изтощаване и измиране на работниците, до висока детска смъртност.

Особено силно се проявяваха остатъците от крепостничеството в обществения и политическия живот на страната. По свой политически строй Русия беше неограничена монархия, т. е. властта изцяло и абсолютно принадлежеше на царя, който по свое усмотрение издаваше закони и назначаваше министрите и чииовниците, безконтролно събираше и изразходваше народните пари. По същество царската монархия беше диктатура на крепостниците-помещици, които имаха всички политически права, ползуваха се от всички привилегии, заемаха всички главни длъжности в държавата, получаваха огромни субсидии от народните пари. Царското правителство поддържаше едрите фабриканти и притежатели на заводи, финансовите тузове. Народът в Русия нямаше никакви политически права. Хората не можеха свободно да се събират, да изказват своите мнения и да предявяват искания, свободно да се обединяват в съюзи и организации, свободно да издават вестници, списания, книги. Огромна армия от жандарми, тайни агенти, тъмничари, градски и селски полицаи, урядници, изправници, земски началници охраняваше царя, помещиците и капиталистите от народа.

Ревностно служеше на експлоататорския строй църквата. В началото на XX век в Русия се наброяваха близо 69 хиляди православни църкви, 110 хиляди свещеници и 58 хиляди монаси. Освен това имаше десетки хиляди служители на католическата, протестантската, мюсюлманската, еврейската, будистката и други религии. Цялата тази огромна армия от църковници усърдно

разпространяваше религиозния опиум, внушаваше на трудещите се покорност пред царските власти.

Царското правителство се страхуваше, че светлината на знанията ще направи народа непокорен. Поради това то държеше народа в мрак и невежество. Министерството на народната просвета фактически беше орган за замъгляване на народното съзнание. За училището се отпускаха нищожни средства: изразходваха се всичко на всичко 80 копейки годишно на човек. „Децата на готвачките“, както презрително биваха наричани младежите от средата на работниците и селяните, не се допускаха в средното и висшето училище. Почти четири пети от населението на Русия беше неграмотно. Царизмът обричаше народа не само на материална, но и на духовна нищета.

Царска Русия беше тюрма за народите. Виновници за националното потисничество в Русия бяха експлоататорските класи и царизмът с целия си държавен апарат. Неруските народи, които съставляваха по-голямата част от населението — 57 на сто, бяха съвсем безправни, експлоатирани бяха хищнически, търпяха неизброими унижения и оскърбления. Царските чиновници вършеха беззакония и насилия над тях. Националната култура на неруските народи се преследваше свирепо. На много народи се забраняваше да издават вестници и книги, да учат децата си на роден език. Населението в Източна Русия беше напълно неграмотно. Царското правителство преднамерено разпалваше национална вражда, официално наричаше неруските народи „инородци“, старееше се да култивира у русите презрение към тях като към по-низша раса. Царските власти насъскваха една нация срещу друга, организираха еврейски погроми, кланета между арменци и азербайджанци.

Остатъците от крепостничеството спъваха развитието на страната. Към края на XIX в. в селското стопанство бяха заети около пет шести от населението. В страната преобладаваше слабопроизводителното дребно селско стопанство. Въпреки развитието на капитализма в икономическо отношение Русия си оставаше изостанала селскостопанска страна.

Данните от преброяването на населението през 1897 г. дават приблизителна представа за класите в тогавашна Русия. Населението на Русия възлизаше общо на

125 милиона и 600 хиляди души. Основната маса от него бяха селяните, две трети от които бяха бедни селяни. Работниците със своите семейства съставляваха около една пета от населението. Приблизително толкова бяха и заможните слоеве — кулаците, собствениците на дребни предприятия, буржоазната интелигенция, чиновничеството и т. н. Едрата буржоазия, помещиците и висшите чиновници възлизаха на около 2 на сто.

Трудещите се и експлоатирани маси — работниците, бедните и средните селяни и занаятчиите — представляваха почти четири пети от населението. И това огромно мнозинство от народа бе потискано и заробено от шепа помещици и капиталисти, верен страж на които беше царското правителство. Милионният беден и заробен трудов народ от града и селото представляваше огромна революционна сила. Но тази сила трябваше да бъде *организирана* и политически *просветена*, да ѝ се помогне да разбере ясно собствените си интереси и начините на борба за освобождение от потисничеството, да бъде *сплотена* около работническата класа.

Отменяването на крепостното право не премахна противоречията между селяните и помещиците. Към тях се прибавиха противоречията между работниците и капиталистите, засилваше се антагонизмът между бедните селяни и кулаците. Развитието на капитализма в Русия изостри всички класови противоречия в страната. Трудещите се маси страдаха и от капиталистическата експлоатация, и от остатъците от крепостното потисничество. Интересите на народа и на цялото обществено развитие изискваха преди всичко да бъдат унищожени остатъците от крепостничеството, да бъде съборена царската монархия.

Към края на XIX в. Русия не беше вече такава, каквато беше до 1861 г. В. И. Ленин характеризира процесите, които се извършваха по онова време в нея, по следния начин:

„На смяна на крепостна Русия идваше капиталистическа Русия. На смяна на заседналия, затъпен, сраснал се със своето село, вярващ на поповете, боящ се от „началството“ крепостен селянин израстваше ново поколение селяни, ходили на сезонна работа в градовете, научили нещо от горчивия опит на окитническия живот и наемната работа. В големите градо-

ве, във фабриките и заводите постоянно се увеличаваше броят на работниците. Постепенно започнаха да се появяват групирания на работниците за съвместна борба против капиталистите и против правителството. Водейки тази борба, руската работническа класа помагаше на милионите селяни да се вдигнат, да се изправят, да се отърсят от привичките на крепостни роби.¹

Тези процеси водеха до засилване на революционното движение в Русия.

2. Революционндемократическото движение. Първите работнически организации

Революционното движение в Русия има богата героична история. Крепостното потисничество, което обричаше народа на каторжен труд и мизерия и сковаваше всичко живо в страната, пораждаше настроения на недоволство и протест сред масите. Тези настроения избиваха в бунтове и вълнения. Революционната мисъл в Русия водеше началото си от борбата на селските маси против крепостничеството. Върху богатата почва на класовата борба още през периода на крепостничеството, през 40—50-те години на XIX в., се появиха такива велики революционни демократи като В. Г. Белински, А. И. Херцен, Н. А. Добролюбов, Н. Г. Чернишевски. Тяхната дейност беше пропита от дълбока омраза към всички прояви на крепостничеството в обществения живот на Русия и посветена на пламенната защита на прогресивното развитие на страната. Те беззаветно се бореха за интересите на трудещите се и изиграха забележителна роля в освободителното движение на народите в Русия. Под тяхното влияние се оформиха такива пламени революционери като Т. Шевченко, З. Сераковски, К. Калиновски, А. Мацкявичюс, М. Налбандян. Особено силно влияние оказва върху прогресивните руски хора от втората половина на XIX в. Н. Г. Чернишевски, най-изтъкнатият от руските революционни демократи, най-бележитият революционен мислител от периода преди Маркс.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 17, стр. 74.

Революционните демократи настойчиво и жадно търсеха правилна теория като средство за освобождение на народа от самодържавието, от експлоатацията. Те правилно смятаха народа за главна движеща сила на общественото развитие. Но те не виждаха, а и не можеха още да виждат историческата роля на работническата класа, способна да преобрази обществото.

Революционните демократи бяха идеолози на селската революция. В техните възгледи борческия демократизъм и утопичният социализъм се сливаха в едно неразделно цяло. Навсякъде в Европа протестът против социалното потисничество породил първоначално утопичните социалистически учения. Социалистите-утописти осъждаха капитализма и мечтаеха за по-добър обществен строй, но не можаха да посочат истинския изход, защото не виждаха обществената сила, способна да стане творец на новото общество, в което няма експлоатация на човек от човека. Социалистите-утописти в Русия за разлика от западноевропейските утописти отстояваха преобразяването на страната чрез селска революция, мечтаеха за преминаване към социализма чрез селската община. Селската община, която съществуваше в Русия преди революцията, се базираше на общото владение на земята. Отделните селски стопани получаваха земята за временно ползуване; периодично се извършваха уравнителни преразпределения на земята. Тази именно селска община социалистите-утописти погрешно смятаха за зародиш на социализма.

След отменяването на крепостното право революционното движение в Русия се засили. Главна роля в него играеше народничеството. Името „народници“ идва оттам, че тогавашните революционери обявяваха за своя задача защитата на народа, на неговите интереси. Народничеството беше широко обществено движение с различни течения и нюанси. През 70-те години основните направления в революционното народничество се представляваха от М. А. Бакунин, П. Л. Лавров и П. Н. Ткачов. Но всички народници имаха еднакви възгледи за развитието на Русия. Те бяха идеолози на селската демокрация, вярваха в специфичния строй на руския живот, считаха, че общината ще бъде изходна точка за социалистическото развитие на страната, идеализираха селянина. Оттук и тяхната вяра във възмож-

ността за селска социалистическа революция в Русия. И това ги въодушевяваше, вдигаше ги на героична и беззаветна борба против царското самодържавие, против помещническото потисничество. Между народниците имаше такива видни революционери като А. И. Желябов, И. Н. Мишкин, С. Л. Перовская. Царските палачи се разправяха безпощадно с революционните народници: бесеха ги, хвърляха ги да гният в тъмнични килии, изтезаваха ги на каторга. Революционните народници не разбираха историческата роля на пролетариата, но някои от тях първи в историята на освободителното движение в Русия започнаха да водят пропаганда сред фабрично-заводските работници. В. И. Ленин, който разкри сложния, противоречив характер на народничеството, ценеше високо неговия революционен селски демократизъм, неговия призив към революция.

Народничеството от 70-те години изигра важна роля в развитието на революционното движение в Русия, но пътят на борба, избран от народниците, и особено тяхната теория бяха дълбоко погрешни. Макар народниците да се намираха под влиянието на Н. Г. Чернишевски, техните възгледи по много въпроси бяха крачка назад. Те бяха далеч от материалистическите възгледи. Много от тях се ръководеха от погрешната теория за активните „герои“ и пасивната „тълпа“. Според тази теория историята се прави от отделни бележити личности, след които послушно върви масата, народът, „тълпата“. Погрешните възгледи за селската община като източник на социалистическото развитие на страната ставаха особено вредни при новите исторически условия, когато в Русия започна да се развива капитализъм и се появи промишлен пролетариат. Но народниците не разбраха новите исторически условия. Те твърдяха, че капитализмът в Русия е „случайно явление“, и във връзка с това отричаха прогресивната, революционната роля на работническата класа в развитието на обществото.

В 1874 г. народниците направиха героичен опит да осъществят своите идеи. Прогресивните, революционно настроени интелегенти, особено студентската младеж, „отидоха сред народа“, на село, с надеждата да вдигнат селяните на революция против царското самодържавие и да осъществят незабавно преминаване към со-

циализма. Но животът показва пълната несъстоятелност на представите на народниците за „комунистическите инстинкти“ на селянина. Селяните се отнасяха недоверчиво към непонятната за тях проповед на народниците. Царското правителство арестуваше стотици революционери. Неуспехът обаче на „отиването сред народа“ не подкопа изведнаж народническите илюзии. В края на 1876 г. възникна народническата организация „Земя и воля“, която създаде постоянни поселения на свои привърженици в селото, надявайки се да спечели доверието на селяните и да ги вдигне на революция. Но и това не донесе успех на народниците. Споровете за по-нататъшните начини на борба все повече се изостряха.

През 1879 г. в „Земя и воля“ стана разцепление. По-малката част от народниците останаха върху старите позиции на отричане на борбата за политическа свобода, смятайки, че тази борба е изгодна само за буржоазията. Те проповядваха преразделяне на цялата земя, включително и на помещическата, между селяните и създадоха организацията „Чорний передел“. Повечето от народниците се обединиха в организацията „Народна воля“. „Народна воля“ направи крачка напред, като премина към политическа борба против царското самодържавие. Но народоволците разбираха политическата борба не като борба на масите, а като заговор за събаряне на царското самодържавие и за вземане на властта от една малка организация на революционери. За средство на борбата те избраха индивидуалния терор, т. е. убийството на отделни представители на царската власт и на самия цар, надявайки се чрез сплашване и дезорганизиране на правителството да завземат властта. Маркс, Енгелс и Ленин виждаха главната заслуга на „Народна воля“ в самоотвержената ѝ борба против крепостничеството и самодържавието. Но с развитието на масовата борба тактиката на индивидуален терор нанасяше все по-осезателна вреда на революционното движение, защото сковаваше активността на масите.

Народничеството обричаше революционното движение на поражение. Погрешната теория насочи народниците по погрешен път. Те не можаха да видят историческата сила, на която предстоеше да възглави борбата на народните маси против помещиците и буржоазията

и да я доведе докрай. Тази сила беше работническата класа.

Хищническата експлоатация и пълното политическо безправие раждаха протест у работниците. Още през 60-те години избухват вълнения и стачки. Те нарастват още повече през 70-те години. В продължение на десет години (1870—1879 г.) по непълни данни е имало 326 стачки и вълнения на работници. Това бяха все още само стихийни бунтове на доведени до отчаяние хора, които се опитваха да се изтръгнат от непоносимото положение, без да знаят още защо бедствуват и към какво трябва да се стремят.

Но стихийната борба на работниците представляваше вече зачатъчна форма на проява на съзнателност: в процеса на борбата работниците преставаха да вярват в непоклатимостта на потискащия ги строй, не искаха вече да понасят всичко с робска покорност, започваха да чувствуват необходимостта от колективен отпор срещу своите потисници. В процеса на борбата от работническата маса започнаха да се отделят по-прогресивните и съзнателните работници. Те ставаха революционери.

В революционното движение тогава напълно господстваха народниците и революционерите работници попадаха под тяхно влияние, присъединяваха се към тях. Но прогресивните работници жадно се учеха. Те страстно търсеха да открият причините за бедственото положение на пролетариата и пътищата за неговото освобождение. Те вече имаха известна представа за I Интернационал и за дейността на европейските работнически партии. До тях започнаха да достигат първите трудове на Маркс и Енгелс, преведени на руски език. Те бяха съвременници на Парижката комуна. Революционерът работник много размишляваше върху опита от масовите акции на руските пролетарии. Той вече не можеше да се задоволи с народническото учение, което отреждаше на работниците спомагателна роля в революцията. Прогресивните работници се опитват да налучкат *свои* пътища на борба, да си създадат *самостоятелна* организация.

Първа такава организация беше „Южноруският съюз на работниците“, оформил се в Одеса през 1875 г. Негов организатор беше революционерът интелигент

Е. О. Заславски. В редовете на „Съюза“ се наброяваха около 200 работници. Той имаше привърженици в Ростов на Дон, Харков, Орел, Таганрог. „Съюзът“ съществува около една година и беше разгромен от царската полиция. „Южноруският съюз на работниците“ си поставяше за цел „да пропагандира идеите за освобождение на работниците от потисничеството на капитала и привилегированите класи“, да обедини работниците за „бъдеща борба против установилия се икономически и политически строй“. В него още се чувствуваше влиянието на народничеството, например в решението му да организира поселения в селата за работа сред селяните. Историческа заслуга на „Съюза“ е разпространяването на идеята за политическа борба в работническото движение и създаването на самостоятелна организация на пролетариата.

От средата на 70-те години прогресивните работници в Петербург също пристъпиха към създаване на своя организация, която се оформи окончателно през 1878 г. под названието „Северен съюз на руските работници“. Негови организатори бяха видните работници революционери Виктор Обнорски и Степан Халтурин. Появяването на този „Съюз“ означаваше нова голяма крачка в развитието на работническото движение. В неговата програма се провъзгласяваше идеята за международна класова солидарност на пролетариата, изтъкваше се, че той „тясно се доближава по своите задачи до социал-демократическата партия на Запад“. Целта на „Съюза“ бе „събарянето на съществуващия политически и икономически държавен строй като крайно несправедлив строй“. Непосредствената му задача бе извоюването на политическа свобода. В програмата на „Съюза“ още се чувствуваше влиянието на народниците: в селската община той виждаше фактор на социализма.

„Северният съюз“ обедини в своите редове около 200 работници. Той взе участие в няколко стачки, издаваше позиви, внасяше организираност в борбата. „Съюзът“ се ползуваше с авторитет сред работниците. През 1879—1880 г. „Северният съюз“ бе разгромен от жандармите, но неговото дело не загина. „И така, вие, работници, имате последната дума, от вас зависи участието на великия Съюз и успехът на социалната революция в Русия“ — този страстен призив в програмата на

„Съюза“ стигна до съзнанието на прогресивните работници.

Руската работническа класа започна постепенно да си поставя широки политически задачи. В процеса на борбата се формираха нейните забележителни боеви, революционни качества. Между работниците се появяват големи революционни дейци. Знаменателно прозвуча великото пророчество на московския тъкач Пьотр Алексеев пред съда през 1877 г. за историческата роля на руската работническа класа: „Ще се вдигне мускулестата ръка на милионите работни хора — и яремът на деспотизма, пазен от войнишките щикове, ще стане на пух и прах!“ Възникнаха първите класови организации на пролетариата. Но това бяха само началните крачки на работническото движение по самостоятелен път. С голямо усилие се освобождаваха прогресивните работници от бремето на народническите идеи. Ярък пример за това е С. Халтурин, който след разгромяването на „Северния съюз“ се отказа от системна работа сред масите и премина на погрешния път на борба против самодържавието — индивидуалния терор. Пролетарската струя още не можеше да се отдели от общия поток на народничеството.

За да се обособи от общодемократическото движение, работническата класа трябваше ясно да се противопостави на другите класи, *идейно и политически да се самоопредели*. За тази цел работническото движение трябваше да преодолее дребнобуржоазната идеология на народничеството и да застане на почвата на марксизма като истинска идеология на пролетариата.

Маркс и Енгелс, великите учители на пролетариата, извършиха в средата на XIX в. огромен революционен преврат в науката. Маркс и Енгелс превърнаха социализма от *утопия в наука*. Те изследваха капитализма, откриха законите на неговото развитие и научно доказаха, че капитализмът е исторически преходен, както и предшествувалният го крепостнически строй, че капитализмът сам подготвя условията за своята гибел. С развитието на капитализма се извършва концентрация на средствата за производство: дребните и средните предприятия непрекъснато се изтласкват и се поглъщат от едрите. Трудът и производството стават все по-обществени по своя характер, но продуктът на общия труд се

присвоява от шепа капиталисти, тъй като те владяят средствата за производство. Така самият капитализъм създава материалното условие за осъществяване на социализма — едрото производство. За да се замени капиталистическият начин на производство със социалистически, средствата за производство от частна собственост на капиталистическата класа трябва да станат собственост на цялото общество.

Но господстващите експлоататорски класи няма да се откажат доброволно от своята собственост, от привилегиите и властта си. Нужна е обществена сила, способна да премахне старото, експлоататорско общество и да създаде ново общество, без експлоатация. Такава обществена сила е *пролетариатът* — класата на съвременните работници. Маркс и Енгелс обосноваха световно-историческата роля на работническата класа като гробкопач на капитализма и творец на новото, комунистическото общество. Самият капитализъм поражда пролетариите — хора, лишени от средства за производство и принудени да продават своята работна сила, за да могат да живеят. Пролетариатът расте и се развива паралелно с растежа на капитала. Той заема особено положение в капиталистическото общество в сравнение с останалата маса трудещи се. Работническата класа няма частна собственост върху средствата за производство, тя няма никакъв интерес от запазването на обществен строй, изграден върху експлоатацията; в революцията тя няма какво да загуби освен веригите си. Общата работа в крупните фабрики и заводи в големите градове свързва работническите маси, дисциплинира ги и ги сплотява, учи ги на съвместни действия. На всяка крачка работниците се сблъскват със своя главен враг — класата на капиталистите. Борбата между работниците и капиталистите става все по-остра. Като най-потиснатата класа в капиталистическото общество пролетариатът е заинтересован от коренното преустройство на цялото общество, от пълното унищожаване на частната собственост, мизерията и потисничеството. Той не може да освободи себе си, ако не освободи и цялата останала маса на трудещите се от всякаква експлоатация. Следователно работническата класа изразява и активно защитава корейните интереси на всички труде-

щи се. Пролетариатът е най-революционната, най-прогресивната класа.

Маркс и Енгелс доказаха научно, че развитието на капиталистическото общество и класовата борба в него неизбежно ще доведат до гибелта на капитализма и победата на пролетариата. Тази победа ще бъде завоювана в решителна и непримирима борба против капитализма. За да превърне капиталистическата собственост в обществена собственост и за да замени капиталистическите производствени отношения със социалистически, работническата класа, вървейки начело на всички потиснати, трябва да извърши социалистическа революция и да установи свое политическо господство — *диктатурата на пролетариата*, — за да смаже съпротивата на експлоататорите и да създаде ново, социалистическо общество.

Маркс и Енгелс учеха, че силата на работническата класа е в нейната организираност и съзнателност, в ясното разбиране на собствените ѝ цели и задачи, начини и средства за борба. За да победи, работническото движение трябва да бъде въоръжено с теорията на научния социализъм. Така Маркс и Енгелс доказаха необходимостта от сливане на социализма с работническото движение, защото само при такова сливане класовата борба на работниците се превръща в съзнателна борба на пролетариата за освобождението му от капиталистическата експлоатация. Сливането на социализма с работническото движение се осъществява от партията на работническата класа, която представлява интересите не на отделни групи работници по професии или националности, а общите интереси на целия пролетариат. Партията трябва да сочи на работническото движение неговите политически задачи и неговата крайна цел. Следователно, за да събори капитализма и да построи комунизма, пролетариатът се нуждае от своя *самостоятелна* партия — комунистическа партия.

Марксизмът беше влиятелна сила в западноевропейското работническо движение през 70-те години. Това оказваше известно въздействие върху революционното движение в Русия. Самите творци на научния комунизъм Маркс и Енгелс поддържаха връзки с много руски революционери. Те с неотслабващ интерес следяха какво става в Русия, бяха дълбоко убедени в све-

товното значение на предстоящата по онова време руска революция, изучаваха руски език, за да опознаят по-добре страната и народа. Маркс и Енгелс нанесоха първите удари върху народническото учение. Енгелс разкритикува в написания от него с непосредственото участие на Маркс труд „Социалните отношения в Русия“ основните „устои“ на народничеството — представата за особените пътища за развитие на Русия, отричането на развитието на капитализма в нея, идеализирането на селската община, неразбирането на буржоазния характер на предстоящата по онова време руска революция.

С отделни трудове на Маркс и Енгелс прогресивните руски хора започнаха да се запознават още през 1840—1850 г. Но началото на разпространението на произведенията на основоположниците на марксизма в руските революционни кръгове датира от 70-те години. Особено значение имаше легалното издаване през 1872 г. на първия том на „Капиталът“ на руски език, което беше изобщо първият в света превод на този главен труд на К. Маркс.

„... За руските социалисти почти веднага след появяването на „Капиталът“ — пише В. И. Ленин — главен теоретически въпрос стана въпросът за „съдбата на капитализма в Русия“; около този въпрос се съсредоточаваха най-разгорещените разисквания, в зависимост от него се решаваха най-важните програмни положения.“¹

Така още през периода на пълното господство на народничеството в революционното движение цялото развитие на революционната мисъл и на работническото движение подготви почвата за появяването на марксизма в Русия. Но за разпространението и за победата на марксизма в руското революционно движение в Русия беше необходимо да бъдат преодолени народническите възгледи, да бъдат разбити те идейно.

3. Плеханов и групата „Освобождение на труда“. Марксистките кръжоци в Русия. Начало на революционната дейност на В. И. Ленин

През 1879—1880 г. в Русия се създаде революционна обстановка. Положението на народните маси след ре-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. I, стр. 276.

формата от 1861 г. се влоши. Засили се тяхното недоволство от жестокото потисничество и пълното им безправие. През 1877 г. по далеч непълни данни избухнаха селски въстания в 11 губернии, през 1880 г. те обхванаха вече 34 губернии от Европейска Русия. Засилваше се и работническото движение. В края на 70-те години станаха големи стачки в Петербург. Борбата на революционерите против царизма получи невидан размах. В господстващата класа на помешчиците се засилваше страхът от революцията. Управляващата върхушка започна да изпада от една крайност в друга: тя ту засилваше полицейския терор, ту обещаваше конституция.

Но работниците и селяните още не бяха узрели, за да могат със смели и решителни масови действия да свалят царското самодържавие. Селяните се вдигаха само на отделни стихийни бунтове, пролетариатът правеше едва първите крачки в своята революционна борба. Буржоазията се държеше спрахливо, молеше унижително царското правителство за дребни реформи и фактически спомагаше за укрепването на самодържавието. Нямаше революционна партия, свързана с масите, свързана с правилна революционна теория, умееща да оцени правилно обстановката и да издигне научно обосновани лозунги за борба. А народоволците избраха дълбоко погрешния път на индивидуалния терор. На първи март 1881 г. те успяха да убият цар Александър II. Но на негово място цар стана Александър III. От сменяването на един цар с друг не се измени нищо в държавния и обществения строй, а самодържавието започна да потиска масите още повече. Царското правителство премина в настъпление. Откъснати от народа, народоволците бяха разгромени. Вълната на революционното надигане спадна.

Под влияние на поражението започна дълбока идейна криза в народничеството. Някои народници безуспешно се стараеха да възродят народоволческата организация. Но повечето от тях се отказаха напълно от революционната борба. Пред онези революционери, които не искаха да се откажат от революционната борба, възникнаха въпросите: защо в Русия не стана революция в резултат на убийството на царя, какви са по-нататъшните перспективи на революционното движение,

къде е онази реална сила, която ще може да осъществи социализма, какви трябва да бъдат пътищата и методите на революционната борба? Естествено сред революционерите се засилиха търсенията на нова революционна теория. Към това ги тласкаше преди всичко разочарованието от народничеството. Сериозно влияние върху революционната мисъл оказваха развитието на работническото движение в Русия и успехите на западноевропейския пролетариат.

Малката група революционни народници — „чорно-переделците“, принудени да емигрират, започна усърдно да изучава марксизма и да се запознава внимателно със западноевропейското работническо движение. Тя сериозно обмисляше значението на работническите стачки в Русия и по-специално опита от собствената си работа сред прогресивните руски пролетарии. На 25 септември 1883 г. тази група излезе с програмна декларация за окончателното си скъсване с народничеството и за необходимостта да бъде организирана отделна партия на руската работническа класа. Групата обяви за основни свои задачи разпространението на марксизма, критиката срещу господстващото в революционната среда народничество, разработването на най-важните въпроси на руския обществен живот от гледище на марксизма и на интересите на трудещите се в Русия. Така възникна първата руска марксистка организация — групата „Освобождение на труда“. В нея влизаха: Г. В. Плеханов, П. Б. Акселрод, Л. Г. Дейч, В. И. Засулич и В. Н. Игнатов. Основател и ръководител на групата беше Г. В. Плеханов, талантлив теоретик и пропагандатор на марксизма.

Групата „Освобождение на труда“ се зае именно с пропагандирането на марксизма. За тази цел групата преведе на руски език, издаде и тайно разпространи в Русия редица произведения на Маркс и Енгелс: „Манифест на комунистическата партия“, „Наемен труд и капитал“, „Нищета на философията“, „Лудвиг Фойербах“, „Развитие на научния социализъм“, „Реч за свободата на търговията“, „Фридрих Енгелс за Русия“ („За социалния въпрос в Русия“). Към някои руски издания на всичите трудове Маркс и Енгелс написаха специални предговори. Плеханов написа много книги и статии, в които майсторски пропагандираше и защитаваше марк-

сизма. В произведенията на Плеханов руските революционери намериха отговор на много въпроси, които ги гълнуваха. Неговите трудове от онова време изиграха голяма роля за възпитаването на първото поколение руски марксисти.

Първо произведение на руските марксисти беше брошурата на Плеханов „Социализмът и политическата борба“, излязла през есента на 1883 г. Анализирайки руското революционно движение, Плеханов показва дълбоката жизненост на Марксовата теза, че всяка класова борба е политическа борба. Социализмът и политическата борба не само не си противоречат взаимно — те са неделими, те трябва да бъдат тясно свързани, слети. Пътят към социализма минава през политическата борба на работническата класа, през завоюването на политическата власт от страна на пролетариата. Революционното движение в Русия ще доведе до сливане на социализма с работническото движение и тогава то ще стане непобедимо.

За да се докаже погрешността на народническата теория, беше необходимо да се изследват извършващите се в Русия икономически процеси, които тогава още не бяха проучени добре. Книгата на Плеханов „Нашите разногласия“, издадена през 1885 г., беше пръв опит за марксистки анализ на икономиката на Русия.

Плеханов опроверга възгледите на народниците, които твърдяха, че капитализмът в Русия е „случайно явление“, което няма условия за развитие, и изобщо считаха капитализма в Русия за упадък, за регрес. Фактите за развитието на вътрешния пазар, за броя на работниците, за положението на занаятчиите, за броя на фабриките показваха, че Русия вече е тръгнала по пътя на капитализма. Неправилно е да се роптае във връзка с това и да се говори за „язвата на пролетариатството“, както постълваха народниците. Задачата на революционерите, казва Плеханов, е да използват развитието на капитализма в интерес на революцията и на трудещите се. А за тази цел е необходимо революционерите да разберат, че капитализмът поражда могъща революционна сила — пролетариата, — и да се опрат на тази сила в борбата против самодържавието и капитализма.

Възгледите на народниците за селската община като опора против капитализма и мост за преминаване към

социализма бяха напълно несъстоятелни. Селската община в миналото е съществувала в много страни и се е разпаднала под ударите на капитализма. Налице бяха явни признаци на разложение на общината и в Русия. В самата община се обособяваха бедните селяни и кулаците. Тъй като не притежаваха средства за обработване на земята си, бедните селяни я отстъпваха на кулаците, а те самите се насмаха при тях като ратаи или отиваха да търсят работа другаде. Те се намираха вече в зависимост от кулака и лихваря; общината ставаше за тях бreme. А за царското правителство общината беше изгодна като средство за изтръгване на данъци въз основа на солидарното поръчителство. Тази община не беше и не можеше да бъде зародиш или база на социализма.

Плеханов показва колко дълбоко грешат народниците, като отричат прогресивната, революционната роля на работническата класа в преустройването на обществото. Не на селяните, а на работниците принадлежи прогресивната, революционната роля. Селяните имат дребно стопанство и са разпръснати. Те са по-малко способни за съзнателна политическа инициатива и по-малко възприемчиви към социалистическото учение, по-трудно се поддават на организация. Друго нещо е пролетариатът, свързан с едрото фабрично-заводско производство. Той постоянно нараства количествено, възприемчив е към идеите на социализма и е способен за организация. Задача на революционерите е да развият съзнанието, самодейността и организацията на работниците. Трябва всички усилия да се насочат към създаване на работническа социалистическа партия. Главната задача на революционерите в момента е да водят социалистическа пропаганда сред работниците.

Плеханов разкритикува погрешните възгледи на народниците за обществото. В своите трудове той обогати марксисткия материализъм. Особено важно значение в това отношение имаше книгата му „Към въпроса за развитието на монистическия възглед върху историята“, издадена през 1895 г. Народниците отричаха съществуването на обективните закони за развитието на обществото и смятаха, че историята се прави от отделните видни личности, от героите, че светът се управлява от идеите. Те заявяваха, че интелигенцията оказва решава-

що влияние върху обществото и от нейната воля зависи да бъде насочено колелото на историята в една или друга посока. Но животът на обществото, неговото развитие се определят не от желанията и идеите на видните личности, а от материалните условия, от измененията в начините на общественото производство. Народът — ето кой е истинският творец на историята. Идеите стават материална сила само тогава, когато овладяват масите. Бележитите личности играят сериозна роля само дотолкова, доколкото те правилно изразяват назрелите нужди на развитието на обществото. И най-бележитите личности са обречени на поражение, ако не разбират историческите условия; ако действуват в разрез с нуждите на обществото. Само марксизмът дава правилно познание за законите на историческото развитие с цел да бъде преустроено обществото. Книгата на Плеханов имаше голямо значение за пропагандирането на научния, материалистическия мироглед. От тази книга, изтъква В. И. Ленин, „се е възпитавало цяло поколение руски марксисти“¹.

Сериозна роля в марксисткото работническо движение в Русия изигра програмата на групата „Освобождение на труда“. Общо взето за времето си тя правилно определи пътя на борбата и задачите на руските марксисти. В нея се подчертаваше, че само работническата класа е самостоятелен борец за социализъм. Крайната цел на пролетариата е заменяването на капитализма с нов обществен строй — с комунизма. Предварително условие за постигането на тази цел е работническата класа да завоюва политическата власт. В програмата беше провъзгласена необходимостта да се създаде републиканска работническа партия, чиято първа политическа задача е събарянето на самодържавието. Обаче това беше програма още не на боева политическа партия, а на задграничната организация на революционерите, която действуваше при условия, когато в Русия липсваше широко и самостоятелно работническо движение. С това се обяснява абстрактността и неопределеността на много положения на първия програмен документ на руските марксисти.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 16, стр. 276.

Групата „Освобождение на труда“ разби народническата илюзия, че е възможно тогавашна Русия да премине непосредствено към социализма. Тази представа беше и теоретически, и исторически погрешна. Най-насъщен въпрос на революционната борба беше ликвидирането на осгатыците от крепостничеството, събарянето на самодържавието; следователно страната се намираше непосредствено пред буржоазна, а не пред социалистическа революция. Това указание на първата руска марксистка група е несъмнена нейна заслуга.

Но групата не си представяше ясно разпределението на класите в предстоящата тогава буржоазна революция и не можа да даде правилна оценка на мястото и ролята на буржоазията и на селяните в революцията, зае непоследователна и противоречива позиция по този въпрос. В някои произведения Плеханов заявяваше погрешно, че в своята политика пролетарнатът трябва да се ориентира към буржоазията, и игнорираше революционната роля на селяните. Изказваше се също мисълта, че не бива засега либералната буржоазия да бъде плашена с „червения призрак“ на социализма и че поради това е необходима такава програма, под която биха се подписали и либералите. Бъдещата работническа партия в Русия се представяше по подобие на онези социалдемократически партии, които съществуваха тогава в Западна Европа. Всички тези погрешни възгледи допринесоха по-късно за отдръпването на дейците на групата от марксизма и ги доведоха в лагера на опортюнизма.

Енгелс приветствува образуването на първата марксистка организация в Русия. Плеханов взе участие в основаването на II Интернационал, на чийто първи конгрес в 1889 г. произнесе реч.

Групата „Освобождение на труда“ изигра важна роля в историята на Русия. Теоретическите трудове на Плеханов обогатиха руската култура. В освободителното движение възникна марксистко направление. Периодът на пълно господство на народничеството в революционното движение в Русия завърши. Под точните удари на марксистката критика се рушаха традиционните народнически устои на тогавашната революционна идеология. Но народничеството още далеч не бе разгромено идейно. То все още имаше голямо влияние

сред революционната интелигенция и прогресивните работници и беше главното идейно препятствие по пътя на марксизма. Марксизмът си проправяше път с боеве, като проникваше все по-дълбоко в революционното движение и влияеше все по-силно и върху много народници. Едно от доказателствата за това е дейността на групата на Александър Илич Улянов (по-голям брат на В. И. Ленин). В програмата на групата се вижда влиянието на марксизма: социализмът се разглежда като неизбежен резултат от капитализма, придава се сериозно значение на работниците като ядро на социалистическата партия. Но политическата борба се схваща все още в заговорническо-терористичен дух. Самата група се беше нарекла „Терористична фракция на партията „Народна воля““. Опитът на групата да организира на 1 март 1887 г. покушение срещу царя претърпя неуспех. Ръководителите на групата, включително и А. И. Улянов, бяха екзекутирани.

Само в борба с народничеството марксизмът в Русия можа да израсне и закрепне.

Дейността на групата „Освобождение на труда“ разчистваше пътя за създаване на марксистка работническа партия в Русия. Но групата не беше свързана практически с масовото работническо движение. Мястото на тази първа марксистка организация в историята на работническото движение и на пролетарската партия в Русия е точно определено от В. И. Ленин.

„Групата „Освобождение на труда“ основа само теоретически социалдемократията и направи първата крачка към работническото движение.“¹

Критическа преоценка на теорията и практиката на народничеството се извършваше и в Русия. На тайните събрания на революционно настроената младеж се водеха разпалени спорове, продължаваха настойчивите търсения на нови пътища. Голямо въздействие върху революционните кръгове оказваше групата „Освобождение на труда“, която със своята дейност подкопа сериозно влиянието на народничеството. Революционната мисъл се развиваше на почвата на работническото движение, което продължаваше да се разраства въпреки жестоката политическа реакция, възцарила се в Русия.

¹ В. И. Ленин, Стч., т. 20, стр. 283.

През 80-те години избухнаха 446 стачки и вълнения, през първата половина на 90-те години — 232 стачки с участието на 157 хиляди работници.

Особено изпъкваше по своята организираност стачката във фабриката на Морозов в Орехово-Зуево през януари 1885 г. Начело на стачката стояха талантивите ръководители Пьотър Моисеенко и Василий Волков. Моисеенко бил по-рано член на „Северния съюз“, изпитал затвора и заточението. На тайно съвещание на най-активните работници бяха изработени искания към фабриканта за възстановяване на предишните разценки и за намаляване на глобите. Твърдостта и безстрашието на работниците смаяха широките обществени кръгове, изплашиха царското правителство. Стачката бе смазана с въоръжена сила. Около 600 работници бяха заточени, 33-ма бяха изправени пред съда. Но през време на процеса се разкри такава потресаваща картина на издевателства над работниците, че дори съдебните заседатели в царския съд отговориха на всичките 101 точки на обвинението: „Не, не е виновен.“ Реакционният вестник „Московские ведомости“ с озлобление писа за „сто и единия салют в чест на появилия се в Русия работнически въпрос“. Въпреки че в съда водачите на стачката Моисеенко и Волков бяха оправдани, жандармите не ги изпуснаха от лапите си. Те бяха изпратени на заточение. Наскоро след това Волков почина. Моисеенко по-късно стана болшевик.

Морозовската стачка говореше за пробуждането на класовата солидарност и съзнателност на работниците. Те почувствуваха значението на ръководството и организацията. Когато Волков и Моисеенко били въведени в съдебната зала, всички присъстващи там работници станали и им се поклонили писко.

Царското правителство беше принудено наскоро след това да издаде закон за глобите, който донякъде ограничи произвола на капиталистите.

Морозовската стачка изигра голяма роля в руското работническо движение. В. И. Ленин я характеризира като масова стачка с участието на отделни социалисти. Морозовската стачка показва красноречиво каква страшна сила може да стане работническата класа, ръководена от здрава организация.

Борбата на пролетариата оказваше въздействие върху развитието на революционната мисъл към марксизма. Наред със задграничната група „Освобождение на труда“ появиха се марксистки и в самата Русия, преди всичко в Петербург. Тук през зимата на 1883—1884 г. възникна марксистка организация, която бе наречена „Партия на руските социалдемократи“ и която влезе в историята като Благоева група. Неин организатор беше студентът от Петербургския университет, българинът Д. Благоев, по-късно основател на социалдемократическата, а след това и на Българската комунистическа партия.

Между групата на Благоев и групата „Освобождение на труда“ скоро бе установена връзка. Благоевата група започна широко да пропагандира марксизма сред работниците и студентите в Петербург. Тя организира около 15 работнически кръжоци. През 1885 г. групата издаде тайно два броя на вестник „Рабочий“. Това беше първият социалдемократически работнически вестник в Русия.

Царската полиция попадна в дирите на групата и в началото на 1887 г. я разгроми. Но дейността на Благоевата група не мина безследно. Посетите от нея семенна дадоха своите кълнове. Групата сложи началото на системната пропаганда на марксизма сред работниците в политическия и промишления център на страната — Петербург.

През есента на 1885 г. възниква още една марксистка организация в Петербург, която по-късно бе наречена „Дружество на санктпетербургските фабрично-заводски работници“. Неин организатор беше П. В. Точиски. Групите на Благоев и Точиски действуваха още разединено, те не бяха свързани помежду си. Заслуга на „Дружеството“ е установяването на здрави организационни връзки с прогресивните работници. В неговите кръжоци се възпитаваха такива забележителни работници революционери като Е. А. Афанасиев (Климанов) и В. А. Шелгунов. Точиски, Шелгунов и Климанов по-късно станаха членове на болшевишката партия.

През 1888 г. полицията разгроми „Дружеството“. Отървалите се от арестуване работници осигуриха приемствена връзка с новата организация, създадена през 1888—1889 г. Тя е известна по името на своя организа-

тор като група на М. И. Бруснев. Постепенно Брусневата група се оформи в стройна организация. Почти във всички райони на Петербург имаше кръжоци, които принадлежаха към тази група. Броят на кръжоците възлизаше общо на около 20 с по 6—7 работници във всеки. Създаден беше първият марксистки кръжок сред работничките.

Брусневци се стремяха да се сближат с работниците. Във връзка с някои стачки те издаваха възвания. През 1891 г. прогресивни работници взеха участие в погребението на писателя демократ Н. В. Шелгунов. На венета, който те носеха, беше написано: „На Н. В. Шелгунов, който посочи пътя към свободата и братството, от петербургските работници.“ Същата година брусневци организираха за пръв път в Русия празнуване на 1 май. На тайно събрание извън града се събраха 70—80 работници. Самите работници произнесоха речи, които после бяха тайно отпечатани и широко разпространени. Това бяха първите социалдемократически демонстрации на прогресивните работници, когато още нямаше масово движение.

Много членове на групата станаха активни участници в социалдемократическото движение. Виден деец на партията по-късно беше работникът Ф. А. Афанасиев.

През 1892 г. Брусневата група бе разгромена от жандармите. Оцеля само едно малко ядро, което запази връзките си с някои работнически кръжоци.

Към края на 80-те години марксизмът се разпространява в редица райони на Русия. Появяват се марксистки кръжоци в Москва. Един от районите на пропагандата на марксизма става Поволжието: Казан, Самара (Куйбишев), Нижни Новгород (Горки). Тук голямо влияние за преминаването на революционерите към марксизма оказва Н. Е. Федосеев, талантлив и предан революционер, който по-късно загина на заточение в Сибир. Възникват марксистки кръжоци в Украйна — Киев, Харков, Одеса, Екатеринослав (Днепропетровск). Организатор на първите марксистки кръжоци в Украйна беше видният революционер Ю. Д. Мелников.

Един от първите руски марксисти беше Владимир Илич Ленин (Улянов), основател и вожд на партията на болшевиките, на партията на комунистите. През 1887 г. седемнадесетгодишен младеж, той взема участие

в революционния бунт на казанските студенти, бива арестуван и интерниран. Така В. И. Ленин тръгва по пътя на революционната борба. Страстната ненавист към всякакъв произвол и потисничество и горещата обич към обикновения трудов човек направиха В. И. Ленин революционер. Той посвети целия си живот на борбата за освобождение на трудещите се от потисничеството и експлоатацията, на борбата за щастливото бъдеще на човечеството. В. И. Ленин възприе традициите на величав героизъм и на беззаветно самопожертвуване на руските революционери, негови предшественици, но гръгна по друг път, лишен от техните грешки, по пътя на революционния марксизъм.

Изучил произведенията на К. Маркс и Ф. Енгелс, В. И. Ленин става убеден марксист. В края на 1888 г. той участва в един от казанските марксистки кръжоци. През 1889 г. В. И. Ленин се премества в Самара, организира там марксистки кръжок и се свързва с марксистите от Нижни Новгород, Владимир, Петербург. В. И. Ленин още тогава играе видна роля в разпространението на марксизма в Русия. В марксизма В. И. Ленин е виждал могъщо оръжие за революционно преобразуване на света, за освобождаване на трудещите се от икономическото, политическото и духовното робство.

На В. И. Ленин беше чуждо книжното, отвлеченото възприемане на марксистката теория. За него марксизмът винаги е бил не догма, а живо ръководство за революционно действие. Още в началото на своята революционна дейност В. И. Ленин, владеейки марксизма, пристъпва към решаването на най-важната *теоретическа* задача на руските марксистки — всестранното изследване на общественоекономическия строй на тогавашна Русия, на нейното икономическо развитие и нейните класови взаимоотношения. Без такава работа беше невъзможно пълното разгромяване на народничеството и научното разработване на програмата и тактиката на работническата партия в Русия.

През пролетта на 1893 г. в статията си „Новите стопански движения в селския живот“ — първия от запазилите се негови литературни трудове — В. И. Ленин излага редица важни мисли. Той доказва, че в недра на селячеството са пазрели дълбоки икономически раз-

личия и класови противоречия, че селячеството се разпада на три основни групи: бедни, средни и заможни селяни, че капитализмът в Русия се развива с неудържима сила. Тази статия показва с какво майсторство младият Ленин прилага метода на марксизма при анализирането на най-сложните въпроси на руския живот.

1883—1894 години бяха период на бавно и трудно развитие на социалдемократическото движение в Русия. Привържениците на новото, марксисткото учение бяха твърде малко. В цялата огромна страна имаше около десетина малки марксистки групи и кръжоци в големите градове. Тези кръжоци водеха пропаганда само сред прогресивните работници, те не развиваха политическа дейност сред масите. Социалдемократията преживяваше тогава, пише В. И. Ленин, процес на утробно развитие.

В идейните схватки с народниците се закаляваха първите руски маркнисти. Учението на научния социализъм озари с ярка светлина техния път в по-нататъшната борба, те носеха своите знания сред работниците. В революционните кръжоци се водеше остра борба между марксистите и народниците. Все по-голям брой прогресивни работници и революционери интеллигенти ставаха убедени маркнисти. От поколението на марксистите ст края на 80-те — началото на 90-те години излязоха видни дейци на болшевишката партия: М. Ф. Владимирски, В. В. Воровски, Л. Б. Красин, Г. М. Кржижановски, В. К. Курпатовски, А. В. Луначарски, М. Н. Лядов, Н. А. Семашко, П. И. Стучка, М. Г. Цхакая, А. Д. Цюрупа, В. Л. Щанцер (Марат), А. Г. Шлихтер и много други. Под влияние на идеите на марксизма се формираха през тези години бъдещите пролетарски писатели А. М. Горки и А. С. Серафимович. Марксизмът ставаше сериозна сила в идейния и политическия живот на страната. Влиянието на народничеството беше силно подкопано.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Във връзка с развитието на капитализма и появата на промишления пролетариат в царска Русия през втората половина на XIX в. все по-силно се разгаряше революционната борба. Тя намираще израз в работни-

ческото движение, селските вълнения и в дейността на революционните организации.

Първоначално социалистическото учение и работническото движение съществуваха в Русия поотделно, както на времето във всички страни, в които започваше революционна борба. Постепенно на почвата на руското работническо движение, в резултат на кризата на народничеството и под влияние на успехите на западноевропейския пролетариат възникнаха първите марксистки организации в Русия. Организираната от Плеханов през 1883 г. група „Освобождение на труда“ нанесе сериозен идеен удар върху народничеството и направи първата крачка към работническото движение.

Марксизмът в Русия се развиваше и крепнеше в борба с народничеството. Но старите, отживяващи възгледи никога не отстъпват мястото си без упорита и ожесточена съпротива. Трябваше да минат години на решителна идейна борба с народничеството, докато марксизмът победи и стана теоретическа основа на работническото движение в Русия.

Първите марксистки групи и кръжоци още не бяха свързани с работническото движение. До средата на 90-те години марксизмът в Русия си оставаше идейно течение, несвързано с работническото движение. Развитието на пролетарската борба и дейността на марксистките организации подготвиха условията за съединяване на научния социализъм с масовото работническо движение, за възникването на марксистката партия в Русия. Задачата за създаване на марксистка партия беше решена от В. И. Ленин.

Настъпваше нова епоха в историята на работническата класа и на революционното движение в Русия.

ГЛАВА II

БОРБА ЗА СЪЗДАВАНЕ НА МАРКСИСТКА ПАРТИЯ В РУСИЯ. ОБРАЗУВАНЕ НА РСДРП. ВЪЗНИКВАНЕ НА БОЛШЕВИЗМА

(1894 — 1904 г.)

1. Начало на ленинския етап в развитието на марксизма. Борбата на В. И. Ленин против народничеството и „легалния марксизъм“. Петербургският „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“. I конгрес на РСДРП

През 90-те години на XIX столетие капитализмът в Русия постигна нови успехи. Това беше време на промишлен подем. Особено бързо се развиваше железопътното строителство. През 1890—1900 година бяха построени над 21 хиляди версти железопътни линии. Във връзка с това бързо се развиваха металургията и топливната промишленост. Започна силен приток на капитали на буржоазията от чужбина, привличаха от високите печалби. През десетилетието обемът на производството и общият брой на работниците се удвоиха. Само в промишлеността се вляха около един милион нови работници. Половината от промишлените работници бяха потомствени пролетарии, чиито бащи още бяха работили във фабриките.

Стихийните стачки през 70—80-те години подготвиха пробуждането на работническите маси за съзнателна борба. В навечерието на подема на работническото движение, през есента на 1893 г., от Самара заминава за Петербург, за да участва там в революционната работа, В. И. Ленин. Още първите прояви на В. И. Ленин в петербургските кръжоци подсказват, че в революцион-

ното движение се е появил забележителен деец, дълбок теоретик и блестящ организатор, непоколебим революционер с неизчерпаема енергия и желязна воля, който горешо вярва в непобедимостта на работническото дело и заразява с тази вяра и другите. Скоро В. И. Ленин става общопризнат ръководител на петербургските марксисти.

В. И. Ленин постави пред марксистите задачата да създадат самостоятелна марксистка работническа партия. Партията трябваше да се изгражда в сурови нелегални условия, под огъня на непрекъснати полицейски преследвания. Руските марксисти създаваха своята партия в остра борба не само с народниците, но и с други политически течения, както и с опортюнистите в работническото движение, които принасяха коренните интереси на пролетариата в жертва на моментните му изгоди. По-рано главна роля в борбата за марксизъм играеше групата „Освобождение на труда“. Сега решаващо значение в тази борба придобиха израсналите в Русия сериозни марксистки кадри.

Главно идейно препятствие по пътя на утвърждаването на марксизма си оставаше народничеството. То трябваше да бъде разгромено окончателно, за да се осигури победата на марксизма и създаването на пролетарска партия. Стремейки се да спънат бързото засилване на влиянието на марксизма в революционните кръгове, народниците предприеха поход против него. В отговор се появиха многобройни писма протести на руски марксисти, между които изпъкнаха писмата на Н. Е. Федосеев. Тези нелегални писма се предаваха от ръка на ръка и жадно се четяха в нелегалните революционни кръжоци.

Забележителна роля в идейната война с народничеството изигра книгата на В. И. Ленин „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват против социалдемократите?“, тайно отпечатана през лятото на 1894 г. В нея бяха подложени на критика мирогледът, икономическите възгледи, политическата платформа и тактиката на народничеството.

На идеалистическите възгледи на народниците за историята В. И. Ленин противопостави марксисткото, материалистическото разбиране за обществения живот. Ходът на историята се обуславя не от субективните же-

лания на отделните личности, а от обективните закони на развитието на обществото. Марксистката наука разкрива всички форми на противоречията при капитализма и посочва на пролетариата изход от капиталистическата експлоатация. Задачи на руските социалисти са разработването на марксистката теория, разпространяването ѝ сред работническите маси и организирането на работническата класа. Теоретическата работа и практическата дейност на марксистите трябва да бъдат неразривни — теорията трябва да служи на практиката, да отговаря на въпросите, поставяни от живота, и да се проверява чрез данните на практиката. Само тогава марксистите ще станат истински идейни ръководители на пролетариата, свободни от догматизъм и сектантство.

В. И. Ленин показва, че народничеството е претърпяло дълбоки изменения, че се е превърнало от революционно в либерално, и разобличи докрай народниците от 90-те години. Народниците (Михайловски, Воронцов и други) започнаха да твърдят, че капитализмът може „да влезе в народния живот“ без разоряване на селяните и без експлоатация на трудещите се. Те възхваляваха старателния „заможен мужик“, т. е. всъщност възхваляваха развитието на кулашките стопанства. Народниците замазваха класовите противоречия в селото и заробването на бедните от кулаците, представяйки всичко това като прости „дефекти“, които „народолюбивата“ администрация лесно може да отстрани. Те предлагаха ограничена програма на дребни реформи, които, без да засягат основите на експлоатацията в селото, отклоняваха селяните от революционната борба и можеха да принесат полза само на богатите, кулашките стопанства. Народниците се отказаха от борбата против царизма. Сега те възлагаха всичките си надежди на царското правителство, което според тях стояло над класите и затова било способно да окаже помощ на трудещите се.

Либералното народничество коренно се отличаваше от революционното. Израздането на народничеството беше свързано с дълбоките социално-икономически процеси, които се извършиха в селото. Революционните народници от 70-те години действуваха в обстановката на още слабо разслоение на селото, те отразяваха настроенятия на широките селски маси. Либералните народници от 90-те години започнаха своята дейност в усло-

вията на разслоение на селяните под влияние на развитието на капитализма. На дело те бяха изразители на интересите на връхната прослойка в селото — на кулаците — и следователно бяха фалшиви приятели на народа.

Разкривайки безпощадно реакционната страна на възгледите на народниците, В. И. Ленин същевременно изтъкваше демократическите черти на тяхната програма, които изразяваха протест против остатъците от крепостничеството, помешчическото земевладение и безправията на селяните. В. И. Ленин заявяваше, че марксистите като истински представители на народа провеждат общодемократическите искания по-точно, по-дълбоко и по-далече. Те призовават към събаряне на царизма, към унищожаване на помешчическата робия и капиталистическата експлоатация.

В книгата „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват против социалдемократите?“ В. И. Ленин начерта историческия път на работническата класа в Русия като политически вожд на народа, издигна идеята за хегемония (ръководна роля) на пролетариата, постави въпроса за съюзниците на пролетариата в революционната борба. Съюзник на работническата класа в борбата против царското самодържавие са селяните, широките народни маси. Работническата класа се бори против капитализма не сама, а начело на цялото трудещо се и експлоатирано население на страната.

За да реши своите исторически задачи, пролетариатът се нуждае от марксистка партия, която ще придаде съзнателност и организираност на работническото движение. Затова неотложна задача на руските марксисти е да създадат от разпокъсаните марксистки кръжоци единна социалистическа работническа партия. Когато марксистите създадат здрава организация, партия, преобразуваща разпокъсаните бунтове и стачки на работниците в съзнателна класова борба на пролетариата, „тогава — пише В. И. Ленин — руският РАБОТНИК, вдигнал се начело на всички демократични елементи, ще сваля абсолютизма и ще поведе РУСКИЯ ПРОЛЕТАРИАТ (редом с пролетариата на ВСИЧКИ СТРАНИ) по прекия

път на откритата политическа борба към ПОБЕДОНОСНА КОМУНИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ¹.

В. И. Ленин пръв от марксистите в Русия издигна тезата за хегемония на пролетариата и идеята за революционен съюз на работническата класа и селяните като главно средство за събаряне на царизма, помещиците и буржоазията.

Тези Ленинови идеи представляваха ценен принос в марксистката теория. В. И. Ленин култивираше у марксистите, у прогресивните работници разбиране на историческата роля на пролетариата като вожд на всички потиснати, култивираше разбиране на огромните революционни възможности, заложи в народните маси, на първо място у селяните.

През 90-те години революционните марксисти в Русия имаха и други противници освен народниците — така наречените „легални марксисти“. Те бяха буржоазни интелегенти, които в легални, т. е. разрешени от царското правителство, вестници и списания прокарваха своите възгледи под знамето на марксизма. Защищавайки интересите на капиталистическото развитие на страната, „легалните марксисти“ по своему критикуваха народниците като защитници на дребното производство. За такава именно критика те се опитваха да приспособят марксизма, само че очистен от всякаква революционност. Корифеят на „легалните марксисти“ П. Б. Струве възхваляваше капитализма и вместо революционна борба против буржоазния строй призоваваше „да признаем нашата некултурност и да отидем да се учим от капитализма“. По тоя начин „легалните марксисти“ бяха изразители на буржоазната идеология. Те се стремяха да приспособят марксизма и работническото движение към интересите на буржоазията.

В борбата против народничеството революционните марксисти се съгласиха на временно споразумение с „легалните марксисти“, започнаха да поместват свои произведения в списания, редактирани от „легални марксисти“. Същевременно В. И. Ленин в своето произведение „Икономическото съдържание на народничеството и критиката срещу него в книгата на г. Струве“ (1895 г.)

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 1, стр. 313.

подложи на решителна критика „легалния марксизъм“ заради ревизирането на основите на марксизма — учението за социалистическата революция и диктатурата на пролетариата. Характеризирайки „легалния марксизъм“ като отражение на марксизма в буржоазната литература, В. И. Ленин разобличи „легалните марксисти“ като идеолози на либералната буржоазия. По-късно Ленинската характеристика на „легалните марксисти“ се потвърди напълно: те станаха видни кадети (така се наричаше главната партия на руската либерална буржоазия), а след Октомврийската революция — върли белогвардейци.

Народниците бяха явни врагове на марксизма. В лицето на „легалните марксисти“ руските марксисти за пръв път се срещнаха със замаскирани врагове, които паричаха себе си привърженици на учението на Маркс, а фактически изтръгнаха революционното съдържание на марксизма. Подобни изопачавания на марксизма се разпространиха и в Западна Европа. Борбата на В. И. Ленин против „легалния марксизъм“ имаше международно значение, тя беше пример на идейна непримиримост спрямо изопачаванията на марксистката теория.

Голямо значение за развитието на марксизма и за идейно-теоретическото възпитание на марксистките кадри имаше книгата на В. И. Ленин „Развитието на капитализма в Русия“, издадена през 1899 г. Тази книга завърши идейния разгром на народничеството.

Проучил огромен фактически материал, В. И. Ленин направи редица извънредно важни изводи. Русия е станала капиталистическа страна; все по-остри стават противоречията между капитализма и остатъците от крепостничеството; развитието на капитализма подкопава основите на самодържавния строй; в страната на зряват обективни условия за ликвидиране на този строй; в обществото се формират сили за революция; решаващата роля в революцията принадлежи на работническата класа; силата на пролетариата в историческото движение е неизмеримо по-голяма от процента, който той представлява от общата маса на населението; съюзник на работническата класа са селяните, тяхната революционност има дълбоки икономически корени. Въз основа на направения от В. И. Ленин анализ на икономическото развитие и на класовите взаимоотношения

в Русия бяха изработени програмата и тактиката на марксистката партия.

Руските марксисти внесоха Лениновите идеи в практиката на работническото движение. В. И. Ленин постави пред петербургските марксисти задачата да се премине към политическа агитация сред работническите маси. През декември 1894 г. във връзка с вълненията на работниците от Семянниковския завод (днес завод „В. И. Ленин“) Ленин с участието на работника от този завод И. В. Бабушкин написа обръщение към работниците, разпространено в няколко екземпляра. Социалдемократите участваха в стачките в Новото пристанище, във фабриката на Торнтон (днес „Е. Телман“), в Путиловския завод (днес Кировски) и в много други предприятия. Позивите, които съчетаваха икономическите искания с политически, предизвикваха небивало въодушевление сред работниците, издигаха тяхното революционно съзнание. Дейността на марксистите по политическото възпитание и организирането на работническите маси придоби постоянен и системен характер. Така под ръководството на В. И. Ленин бе извършен *поврат* от пропагандата в малки кръжоци на по-будни работници към агитация сред широките маси на работническата класа.

С цел да се разгърне работата сред масите марксистките кръжоци в Петербург по инициатива на В. И. Ленин се обединиха в единна социалдемократическа нелегална организация, която в края на 1895 г. бе наречена „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“. „Съюзът“ беше изграден върху принципите на центризъм, строга дисциплина и тясна връзка с масите. В ядрото на организацията влизаха 15—17 души, които се разпределяха между трите района, на които бе разделен градът. Основата бяха работническите кръжоци в заводите и фабриките. „Съюзът“ се ръководеше от централна група начело с В. И. Ленин, който същевременно беше редактор на всички негови издания. В „Съюза за борба“ влизаха: А. А. Ванеев, П. К. Запорожец, Г. М. Кржижановски, Н. К. Крупская, Ю. О. Мартов, А. Н. Потресов, С. И. Радченко, В. В. Старков и други.

Обезпокоено от дейността на „Съюза за борба“ царското правителство му нанесе жесток удар. През нощта

срещу 9 декември 1895 г. бе арестувано ръководството на „Съюза“ начело с В. И. Ленин и около четиридесет активни дейци. В течение на 1896 г. полицията извърши още редица нападения, изтръгвайки от редовете на „Съюза“ все нови и нови борци. Повече от една година В. И. Ленин прекара зад тъмничната решетка. Но и тук той не прекрати своята революционна дейност, а продължи да помага на „Съюза за борба“: пишеше позиви, състави проектопрограма на партията. През 1897 г. В. И. Ленин бе изпратен на заточение в далечния Сибир. Заточени бяха също и мнозина други активни дейци на „Съюза“. Колкото и тежки да бяха тези загуби, „Съюзът“ устоя на ударите на царските опричници — толкова дълбоки бяха неговите корени в работническото движение.

1896 година донесе сериозна победа на „Съюза за борба“. През лятото започнаха да стачкуват повече от 30 хиляди работници в Петербург. Стачката на работниците от Екатеринбургската манифактура (днес фабрика „Равенство“) прерасна в обща стачка на текстилците от столицата. Въпреки арестуването на основното му ядро „Съюзът“ ръководеше стачката. В продължение на един месец бяха издадени 13 позива. Царското правителство арестува повече от хиляда работници и се опитваше не само да сломи стачката с жестоки репресии, но и идейно да разложи движението чрез измамни уверения, че са му „еднакво скъпи интересите както на фабрикантите, така и на работниците“. Тази маневра бе незабавно разобличена от „Съюза за борба“ в позив. Новината за стачката се разнесе из цялата страна и далече извън нейните предели. Наплашено от размаха на стачната борба, царското правителство бе принудено през 1897 г. да ограничи законодателно работния ден на 11,5 часа.

Петербургските стачки през 1895—1896 г., особено стачката през 1896 г., откриха нов период в историята на Русия — период на подготовка на народна революция. За пръв път работнически маси се вдигнаха на борба под ръководството на социалдемократическата организация.

Излизането на пролетариата на политическата арена създаде нова обстановка в революционната борба. В революционното движение в Русия през XIX век, отбе-

лязва В. И. Ленин, ясно се очертават три периода в зависимост от това, коя обществена класа е налагала своя печат върху движението. През периода на крепостничеството, от въстанието на декабристите до отменяването на крепостното право, в революционното движение преобладаваха революционерите дворяни. От 1861 г. до средата на 90-те години главен деец на движението стана различнинната демократична интелигенция. развитието на капитализма, разрастването на работническото движение и дейността на марксистите подготвиха прелома. Приблизително от 1895 г. започва третият период на революционното движение — пролетарският. Работническата класа се прояви като сериозна политическа сила, като мощен революционен фактор. С възникването на масово социалдемократическо работническо движение най-важен въпрос на политическия живот в Русия стана въпросът: кой ще поведе след себе си селяните — работническата класа или либералната буржоазия.

„Съюзът за борба“ възпита група прогресивни пролетарии — строители на партията, които развиваха неморална дейност сред масите. Активни дейци на „Съюза“ бяха работниците от големите заводи: от Обуховския (днес завод „Болшевик“) — В. А. Шелгунов, от Семянниковския — И. В. Бабушкин, от Путиловския — Н. Г. Полетаев (по-късно депутат в III Държавна дума), М. И. Калинин и други.

Под ръководството на В. И. Ленин петербургският „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“ пръв в Русия започна да осъществява съединение на социализма с работническото движение, свързвайки борбата на работниците за икономическите им искания с политическата борба против царизма и капиталистическата експлоатация. „Съюзът“ беше, както пише В. И. Ленин, първият сериозен зачатък на революционна партия, която се опира на работническото движение и ръководи класовата борба на пролетариата.

Петербургският „Съюз за борба“ оказа огромно влияние върху развитието на социалдемократическото движение в Русия. По негов образец започнаха да се създават съюзи и в други градове. В Москва бе организиран „Работническият съюз“. Създадени бяха социалдемократически групи в Тула, Иваново-Вознесенск

(Иваново), Ярославл, Кострома, Владимир, Ростов на Дон и в други градове. Възникнаха социалдемократически организации в Украйна и Закавказието. Много от тях приеха названието „Съюз за борба“. Една от главните им задачи стана организирането на стачната борба. Те се стремяха да превърнат всяка стачка в школа за класова борба на пролетариата. Така се създаваше традицията на активно участие на социалдемократическите организации в стачките. Социалдемократите започнаха да живеят един живот с работниците

Развива се социалдемократическото движение и в западните национални райони. През 1893 г. се основава социалдемократията на Полша. През 1897 г. се организира „Всеобщият еврейски работнически съюз в Русия и Полша“ (Бундът). През втората половина на 90-те години се появяват първите социалдемократически организации в Латвия.

Преминаването от кръжочната пропаганда към агитацията сред работническите маси се извършваше не без борба в самите организации. Едни упорито се държаха за остарелите кръжочни форми на пропаганда и организация. Други бяха за преминаване към агитация, но забравяха политическите задачи на пролетариата и предлагаша да се ограничат само с икономическа агитация, да се създават само организации за задоволяване на икономическите искания на работниците, а политическата борба да бъде предоставена на либералите.

По този начин още в зората на социалдемократическото движение в Русия възникна опасна тенденция: да се изгражда теснопрофесионална, а не политическа организация на пролетариата, да бъде лишено работническото движение от самостоятелен политически характер. Привържениците на подобни възгледи бяха наречени „икономисти“. Те се опираха на идеите на „легалните марксисти“ в Русия и на реформистите на Запад и на практика подчиняваха работническото движение на либералната буржоазия.

В. И. Ленин и неговите привърженици поведоха енергична борба против тези първи прояви на опортюнизъм в работническото движение в Русия. В. И. Ленин смяташе извода на Маркс за необходимостта от самостоятелна партия на пролетариата за солидна придобивка на международното работническо движение. Той

започна създаването на такава партия в Русия, като воюваше непримиримо против най-малките посегателства срещу нейната самостоятелност. Тази борба имаше голямо значение за формирането на кадрите на бъдещата партия на болшевиките, за зараждането на болшевизма. Именно така оценяваше В. И. Ленин историческия смисъл на тази борба, когато по-късно писа: „Болшевиките не са „казус“, те *израснаха* от борбата с опортюнизма през 1894—1914 г.!!“¹

Дейността на В. И. Ленин през 90-те години, издигнатите от него идеи, непримиримата борба против изопаченията на марксистката теория, възпитаването на партийните кадри и на работническите маси в революционен дух — всичко това сложи началото на нов, *ленински етап в развитието на марксизма*.

Социалдемократическото движение постигнаше значителни успехи. Пред революционните марксисти възникна задачата за обединяване на социалдемократическите организации в партия. Това обединяване беше подготвено идейно от ленинския „Съюз за борба“. Предприети бяха и практически стъпки за свикване на конгрес. За тази цел членът на „Съюза“ Н. К. Крупская води преговори със социалдемократите от другите градове. В. И. Ленин, който се намираше на заточение, написа брошурата „Задачите на руските социалдемократи“, в която въз основа на опита на петербургския „Съюз за борба“ обоснова марксистката платформа на работническата партия.

Първият конгрес на местните социалдемократически организации се състоя тайно в Минск на 1—3 март 1898 г. В него участваха всичко 9 души, които представляваха петербургския, московския, киевския и екатеринславския „Съюз за борба“, Бунда и групата на киевския вестник „Рабочая газета“. Конгресът взе решение за образуване на Руска социалдемократическа работническа партия (РСДРП) и избра Централен комитет от трима души. С названието „руска“ партията подчертаваше още от самото начало, че обединява прогресивните работници от всички народи в Русия. Ленин специално отбеляза тази историческа заслуга на конгреса: „Партията възниква през 1898 година като „рус-

¹ „Ленински сборник“ XIV, стр. 317.

ка“ партия, т. е. партия на пролетариата на всички националности в Русия.“¹ От името на конгреса бе издаден манифест, който провъзгласи:

„Руският пролетариат ще смъкне от себе си ярема на самодържавието, за да продължи с още по-голяма енергия борбата против капитализма и буржоазията до пълна победа на социализма.“²

В манифеста не бяха изложени ясно основните идеи за завоюването на политическата власт от пролетариата, за ръководната роля на работническата класа и за нейните съюзници в борбата против царизма и капитализма. Но манифестът изигра голяма роля като открита декларация на партията за нейните цели. В. И. Ленин се присъедини към него.

Конгресът провъзгласи създаването на партията, което имаше голямо политическо и революционно-пропагандно значение. Съобщението за образуването на партията навред беше посрещнато от социалдемократите с огромна радост. Новината за състоялия се конгрес ободряваше и поддържаше партийните кадри в трудните условия на нелегалната революционна работа, откриваше пред тях широка перспектива. Местните социалдемократически организации започнаха да се наричат комитети на РСДРП. Руската социалдемократическа работническа партия става все по-известна и популярна сред работническите маси.

Но фактически партията не беше създадена. Социалдемократическите организации нямаша единна програма, устав и тактика, нямаше ръководство от един център, нямаше идейно и организационно единство. Наскоро след I конгрес царската полиция арестува двама членове на ЦК и много видни социалдемократи. Засилиха се идейните люшкания, нарасна влиянието на опортюнистическите елементи. Чувствуваше се липсата на здравето ядро на революционните марксисти начело с В. И. Ленин, които се намираха на заточение.

При тежки условия се зараждаше марксистката партия в Русия.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 243.

² „КПСС в резолюции и решения на конгресите, конференциите и пленумите на ЦК“, т. 1, стр. 11.

2. Лениновият план за изграждане на марксистка партия. Борбата на ленинската „Искра“ за създаване на партия

Необходимостта от създаване на работническа партия ставаше все по-остра. Към началото на ХХ столетие в царска Русия се беше натрупал достатъчно запалителен материал за революционен взрив.

През 1900—1903 г. се разрази световна икономическа криза. В Русия тя се прояви особено остро и болезнено. Под нейните удари пропадаха дребни и средни предприятия. Затворени бяха около три хиляди фабрики и заводи. Засили се концентрацията на промишлеността, бързо растяха монополистичните капиталистически обединения, които започнаха да господствуват в минингата, металургичната, машиностроителната и други важни отрасли на промишлеността. Капитализмът в Русия ставаше империалистически.

Кризата още повече нажежи атмосферата в страната. Растеше безработицата. Безработните с хиляди се връщаха „у дома си“ — в тежко засегнатите от неурожая и гладуващи села. Работниците започнаха да преминават към нови форми на борба: от икономическите стачки — към политически стачки и демонстрации. През февруари—март 1901 г. по улиците на Петербург, Москва, Харков, Киев и други големи градове по призив на комитетите на РСДРП излязоха хиляди демонстранти с лозунга: „Долу самодържавието!“. В много градове се състояха първомайски демонстрации и стачки. Стачката на работниците от Обуховския завод прерасна в сблъскване с полицията и войската. Работниците твърдо се съпротивяваха, но силите бяха твърде неравни и царските власти свирепо се разправиха с обуховци. Героичната „Обуховска отбрана“ повдигна боевия дух на пролетариата.

1902 година беше година на по-нататъшен подем на работническото движение. Стачки и демонстрации се състояха в Петербург, Москва, Киев, Баку, Батум (Батуми), Нижни Новгород, Сорново, Одеса, Саратов, Тифлис (Тбилиси) и в други градове. Особено значение имаше голямата стачка демонстрация в Ростов на Дон. Стачката се ръководеше от комитет на РСДРП. В тчение на няколко дни станаха многохилядни митинги

на работници, които жадно слушаха речите на социал-демократите. Полицията се оказа безсилна да забрани уличните събрания и митинги и само с помощта на войската се справи с работниците.

През 1903 г. вълната на работническото движение се издигна още по-високо. В много градове се състояха първомайски стачки и демонстрации. През лятото на 1903 г. под ръководството на комитетите на РСДРП бяха проведени общи политически стачки в южните райони на страната — в Закавказието (Баку, Тифлис, Батум, Чиагура, по Закавказката железница) и в Украйна (Одеса, Киев, Екатеринослав, Николаев, Елисаветград). В тези стачки участваха повече от 200 хиляди работници. Пролетариатът в Русия се вдигаше на революционна борба против царската власт.

Изплашен от нарастването на работническото движение, царизмът се опитваше по всевъзможни начини да го спре. На революционната борба на пролетариата царското правителство все по-често започна да отговаря с куршум и нагайка, със затвор и заточение. Особено свирепо полицейските власти се разправиха със златоустовските работници, като през март 1903 г. разстреляха мнозина от тях. Същевременно царизмът се опитваше да отклони работниците от революционната борба. Царската тайна полиция с помощта на своите агенти създаде в някои градове организации, които се стараяха да внушат на работниците, че самото царско правителство е готово да им помогне за задоволяването на техните икономически искания, стига само работниците да не се месят в политиката. Тази тактика на измамване на работниците бе наречена „полицейски социализъм“, или зубатовщина — по името на нейния инициатор жандармерийския полковник Зубатов. Но нарастващото революционно движение на работническата класа помете от пътя си тези полицейски организации.

Под влияние на революционната борба на пролетариата се раздвижиха и други класи и социални слоеве. Вдигаха се на борба селяните, доведени до отчаяние от безизходната нужда. С голяма сила се прояви тази борба през 1902 г. в Полтавска, Харковска и Саратовска губернии, където селяните започнаха да палят помещическите имения, да завземат помещическите земи, да оказват съпротива на полицаите и войската. Започна

широко студентско движение. В отговор на полицейските разправи студентите организираха през зимата на 1901—1902 г. стачки в редица градове.

Пораздвижи се и либералната буржоазия. Но свързана икономически с царизма и страхуваша се от движението на масите, тя не беше способна на що-годе решителни действия. Либералите се ограничаваха с това, че изпращаха до царя различни ходатайства да бъдат направени несъществени реформи.

Наближаването на революцията се чувствуваше навсякъде. „Нека гръмне буря мощна!“ — този страстен призив на „Песен за буревестника“ от Горки е отразил великолепно тогавашните революционни настроения. Пролетариатът трябваше да посрещне революцията в пълна готовност, имайки боева марксистка партия, способна да възглави борбата на трудещите се.

В края на XIX в. социалдемократическото движение значително се разшири. Комитети и групи имаше в Петербург, Москва, Тула, Твер (Калинин), Иваново-Вознесенск, Ярославл, Кострома, Нижни Новгород, Саратов, Киев, Екатеринослав, Одеса, Харков, Николаев, Баку, Тифлис, Батум, Гомел, Витебск, Уфа и в други градове, в Донбас и Сибир. В началото на XX век се появиха и наченки на областни организации, съюзи на комитети: Кавказки, Кримски, Северен, Сибирски и Съюз на миниозаводските работници в Донбас.

Но всички тези организации не бяха свързани помежду си. Комитетите нямаха добре обмислен план за дейност, ограничаваха се с местна теснопрактическа работа, без да си поставят широки общоруски политически задачи. Поради разпокъсаността им и лошата конспирация полицията често пъти успяваше да разгроми социалдемократическите организации. В резултат нямаше приемственост в работата. Организационната раздробеност се подсилваше от идейното разногласие сред социалдемократите: нямаше единно разбиране на задачите на работническото движение, на пътищата и средствата за тяхното решаване. Социалдемократическите организации явно изоставаха от стихийния подем на масите. Руската социалдемократия преживяваше период на разногласия и люшкания. Организационната разпокъсаност и идейното разногласие бяха толкова

големи, че създаването на единна централизирана партия беше извънредно трудно.

Особена опасност представляваха „икономистите“. Те имаха свои печатни органи: вестник „Рабочая мысль“ в Русия и списание „Рабочее дело“ в чужбина. Те призоваваха работниците да се ограничат изключително с икономически искания: за увеличаване на работната заплата, за намаляване на работния ден и др. т. „Икономистите“ заявяваха: „Борба за икономическото положение, борба против капитала на почвата на всекидневните насъщни интереси и стачки като средство за тази борба — ето девиза на работническото движение.“ Някои „икономисти“ защитаваха тази опортюнистическа идея в по-прикрита форма, проповядвайки „теорията за стачките“. Според тази „теория“ в своята икономическа борба работническата класа отначало издига искане за свобода на стачките, след това преминава към искане за свобода на съюзите и най-сетне предпазливо пристъпва към мисълта за политическа свобода изобщо.

Възгледите на „икономистите“ бяха най-ярко изразени в един документ, получил названието „Кредо“ (верую). Автори на „Кредо“-то бяха Кускова и Прокопович, които по-късно станаха кадети, а в съветско време — белоемигранти. „За работниците — икономическата, а за либералите — политическата борба“ — заявяваха те. „Икономистите“ отричаха самостоятелната политическа роля на пролетариата, отричаха необходимостта от самостоятелна политическа партия на работническата класа. Разпространението на тези опортюнистически идеи създаваше опасност за превръщане на пролетариата в политически придатък на буржоазията.

В края на XIX столетие „икономистите“ преобладаваха в социалдемократическите комитети. Възникването на „икономизма“ в Русия беше обусловено от същите причини, от които беше обусловено и появяването на опортюнизма във всяка капиталистическа страна: от проникването на буржоазното влияние в работническото движение и от разнородния състав на пролетариата. За разпространението на опортюнизма в Русия влияеше и преобладаването на дребната буржоазия в състава на населението. Освен това за засилването на „икономизма“ спомагаше и обстоятелството, че значителна част от

марксистките кадри бяха из затворите и на заточение, а навлезлите в социалдемократическите организации под влияние на победата на марксизма над народничеството младежи из средата на интелигенцията нямаха достатъчна марксистка закалка и политически опит.

„Икономизмът“ беше руска разновидност на международния опортюнизъм. През 90-те години марксизмът беше вече ръководна сила в работническото движение в Западна Европа и враговете на марксизма започнаха да се пребоядисват. Те излязоха под лозунга „свобода за критика“ на Маркс, искаха ревизиране на неговото учение. Ревизионистите отричаха възможността да се обоснове научно необходимостта и неизбежността на социализма и обявиха за несъстоятелно самото понятие „крайна цел“ на работническото движение, т. е. комунизма. Те отричаха, че мизерията на масите се засилва и че капиталистическите противоречия се изострят. Те искаха отказване от основните положения на марксизма — от теорията за класовата борба, социалистическата революция, диктатурата на пролетариата. Вождът на ревизионизма, немският социалдемократ Бернщайн, заявяваше: „Крайната цел е нищо, движението — всичко“, т. е. за опортюнистите главното беше да се издействуват от господстващите експлоататорски класи реформи, незначителни подобрения за работниците, без да се засягат основите на капитализма. Опортюнистите се стремяха да превърнат социалдемократията от партия на социалната революция в партия на социалните реформи. В Русия такива реформисти, които предателствуваха по отношение на жизнените интереси на пролетариата, бяха „икономистите“.

Против „икономистите“ решително се опълчи В. И. Ленин.

В отговор на „Кредо“-то той написа през 1899 г. „Протест на руските социалдемократи“, утвърден на събрание на седемнадесет марксисти, които се намираха на заточение в Сибир. В своята програмна декларация революционните марксисти призоваваха да се обяви непримирима война на целия кръг от идеи на „икономизма“. „Протестът“ се разпространяваше широко в социалдемократическите организации и изигра огромна роля за изграждането на марксистката партия в Русия. Започна се борба против „икономистите“ в редица мест-

ни социалдемократически организации. В чужбина против тях се обяви Плеханов.

Необходимо беше да се обединят всички революционни социалдемократически сили за борба против такива злини като разпокъсаността, идейните люшкания и „икономизма“. Още докато беше на заточение, В. И. Ленин стигна до извода, че за създаването на марксистка партия решаваща роля трябва да изиграе един общоруски политически вестник. През 1900 г., щом изтече срокът на заточението му, В. И. Ленин се зае енергично с организирането на вестник. Той обиколи редица градове, като водеше преговори с много социалдемократи, привличаше и сплотяваше привържениците на бъдещия вестник. Като подготви почвата в Русия, В. И. Ленин замина за чужбина, за да организира там издаването на вестник. Такъв вестник стана „Искра“ — първият общоруски политически вестник на революционните марксисти. В неговата редакция влязоха представители на социалдемократическите организации в Русия: Ленин, Мартов, Потресов, и членове на групата „Освобождение на труда“: Плеханов, Акселрод и Засулич. Истински вдъхновител, организатор и ръководител на „Искра“ беше В. И. Ленин.

На 11 декември 1900 г. в чужбина излезе първият брой на „Искра“. За епиграф бяха взети думите от отговора на декабристите до Пушкин — „От искрата ще се разгори пламък!“ Руските марксисти стояха твърдо на почвата на провъзгласения от Маркс велик лозунг „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ и смятаха себе си за един от отрядите на международното работническо движение. Същевременно те заявиха открито, че работническата класа в Русия е продължител на делото на предшествуващите революционни поколения, и изразиха дълбокото си убеждение, че именно пролетариатът ще реши задачата, завещана от историята на революционната борба в Русия.

В уводната статия на първи брой на „Искра“ „Насъщните задачи на нашето движение“, написана от В. И. Ленин, като главна задача на вестника се поставяше създаването на марксистка партия в Русия. Без такава партия, изтъкваше В. И. Ленин, пролетариатът не е в състояние да се издигне до съзнателна класова борба, работническото движение е осъдено на безсилне и

работническата класа никога не ще успее да изпълни своята велика историческа мисия — да освободи себе си и всички трудещи се в Русия от политическото и икономическото робство.

„Пред нас — пише В. И. Ленин — стои непокътната неприятелската крепост, от която се сипят върху нас облаци снаряди и куршуми, отнасящи най-добрите борци. Ние трябва да превземем тази крепост и ние ще я превземем, ако съединим всичките сили на пробуждащия се пролетариат с всичките сили на руските революционери в една партия, към която ще се устреми всичко здраво и честно в Русия.“¹ Своите сили „Искра“ посвети именно на създаването на партия.

Но как можеше в тогавашната обстановка да се създаде партия? На този въпрос В. И. Ленин дава отговор в статията си „С какво да се започне?“, публикувана в „Искра“ през май 1901 г. В тази статия се излагаше знаменитият Ленинов план за изграждане на марксистка партия. Главното е това, пише В. И. Ленин, че широките маси се стремят към борба, а революционерите нямат щаб от ръководители и организатори. И на въпроса „с какво да се започне?“ той отговори: с организиране на общоруски политически вестник. Такъв вестник ще подготви идейното разгромяване на враговете в самото работническо движение и ще защити чистотата на революционната теория. Той ще помогне да се изработи единно разбиране на програмните цели и на тактическите задачи на партията, на методите на нейната практическа дейност. Вестникът ще бъде мощно средство и за организационно обединяване на местните комитети и групи в единна партия. Около вестника като общопартийно дело ще възникне мрежа от агенти, които ще имат за задача да го снабдяват с материали, да го разпространяват, да го свързват с работниците. Организацията на привържениците на вестника ще стане ядро, гръбнак на бъдещата партия.

„Искра“ започна своята дейност в обстановка, когато негодуванието срещу самодържавието бе обхванало широки кръгове на обществото. В социалдемократическото движение имаше множество различни групи и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 381—382.

всяка от тях обявяваше за единствено правилен препоръчвания от нея път. В това движение участваха и дребнобуржоазни интелигенти, на които всъщност бяха чужди социалистическите цели на пролетариата, но които за известно време бяха спътници на работническата класа, що се отнасяше до борбата против царизма. Необходимо беше да се сплотят всички революционни марксистки сили, а за тази цел те трябваше да се разграничат от всевъзможните спътници и опортюнистически елементи, да определят ясно своята позиция. И „Искра“ провъзгласи:

„Преди да се обединяваме и за да се обединим, ние трябва най-напред решително и определено да се разграничим.“¹

Преди всичко марксистите трябваше да се разграничат от „икономистите“ като основно препятствие по пътя на създаването на марксистка партия. „Искра“ разгърна енергично настъпление против тях.

В борбата за революционна марксистка партия много голяма роля изигра книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?“, излязла през март 1902 г.

Изходно положение, което произва цялата книга на В. И. Ленин, е идеята за *партия като революционизираща, ръководеща и организираща сила на работническото движение.*

В. И. Ленин доказва, че „икономизмът“ е най-злостна карикатура на марксизма. „Икономистите“ твърдят: щом всичко в историята се извършва по неотменими закони — значи ролята на съзнателните елементи в общественото развитие е нищожна. Нещо повече, всяка съзнателна, планомерна дейност е излишна, дори вредна, тъй като тя е някакво насилие над обективния ход на историята. Поради това, заявяваха „икономистите“, партията не бива съзнателно да насочва стихийното работническо движение, а трябва пасивно да чака пролетариатът постепенно сам да стигне до социализма.

Но марксизмът няма нищо общо с опортюнистическата философия на стихийността, която обезценява пред работниците теорията, съзнателността. Марксизмът не само не отрича, а напротив — придава огромно значение на съзнателността, на енергията, на решителността на челните дейци на народа. Правилната тео-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 363.

рия е могъщо оръжие на революционната борба, тя помага да се опознава настоящето и да се предвижда бъдещето, тя улеснява и ускорява постигането на целите на пролетариата. Ленин пише:

„... Ролята на преден борец може да изпълни само партия, ръководена от напредничава теория“¹.

Такава прогресивна, революционна теория, сигурно ръководство за революционно действие е марксизмът.

Пролетариатът води борба с буржоазията не само в областта на политиката и икономиката, но и в областта на теорията, на идеологията. Идеологическата борба има изключително, жизнено важно значение за работническата класа. Но в капиталистическото общество има две идеологии — буржоазна и социалистическа. Общественото положение на работническата класа я влече към социализма. А буржоазията като господстваща класа се стреми с всички сили да втълпи на пролетариата своята идеология. „Икономистите“ помагат на буржоазията в това, като отричат необходимостта да се внася в работническата класа социалистическо съзнание и заявяват, че социалистическата идеология възниква от само себе си от стихийното работническо движение. Обаче социалистическата идеология, т. е. марксизмът, възниква в процеса на развитието на науката и се внася в работническото движение от политическата партия на пролетариата.

„... Всяко преклонение пред стихийността на работническото движение — пише В. И. Ленин, — всяко омаловажаване ролята на „съзнателния елемент“, ролята на социалдемократията означава само по себе си — съвсем независимо от това, дали омаловажаващият го желае или не — засилване влиянието на буржоазната идеология сред работниците.“²

Между социалистическата и буржоазната идеология се води непримирима борба. В И. Ленин изтъква:

„... Въпросът стои само така: буржоазна или социалистическа идеология. Средно положение тук няма... Ето защо всякакво омаловажаване на социалистическата идеология, всякакво отдалечаване

¹ В. И. Ленин, Съч., 15, стр. 385.

² В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 379.

от нея означава заедно с това засилване на буржоазната идеология.“¹

Следователно крайно необходимо е да се води непрекъснатата и решителна борба против проникващите в пролетариата буржоазни идеи. Тази борба се води от марксистката партия, много важна задача на която е да пази идейната самостоятелност на пролетариата, да разпространява социалистическата идеология сред работническата класа. Партията е съзнателна част на пролетариата, която внася социалистическо съзнание в стихийното работническо движение.

В. И. Ленин разясняваше, че преклонението пред стихийността превръща партията на работническата класа в пасивна сила. Такава партия се влачи в опашката на работническото движение и съвсем не прилича на ръководен щаб на това движение. Фактически пролетариатът остава без партия и с това се обезоръжава пред класовите врагове.

„Икономистите“ проповядваха дълбоко погрешни и вредни възгледи за политическата борба на пролетариата изобщо и за политическите задачи на работническата класа в Русия по-специално. Те съветваха социалдемократията да се занимава изключително с организирането на „икономическата борба на работниците против собствениците на предприятията и правителството“ и по тоя начин „да придаде на самата икономическа борба политически характер“. Но икономическата борба против собствениците на предприятията и правителството ограничава работническото движение само с въпросите на изгодните условия за продаване на работната сила, а пролетариатът е заинтересован от пълното унищожаване на експлоататорския строй и от заменяването му със социализъм.

За да се бори успешно за социализъм, пролетариатът се нуждае от високо класово политическо съзнание. Такова съзнание възпитава у пролетариата марксистката партия, която го учи да наблюдава и правилно да оценява всички класи във всички прояви на техния живот, учи го да се откликва от свсето гледище на всички случаи на произвол и потисничество, която и класа да засягат те.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 398—399.

Работническата класа в Русия, пише В. И. Ленин, трябва да бъде челен борец за демокрация, организатор и ръководител на общонародната борба против царизма. За тази цел пролетариатът има нужда от партия, която да бъде истински авангард на своята класа. За да стане действително авангард, партията трябва да организира всестранни политически изобличения на самодържавието и да използва всички прояви на протест против този най-зъл враг на народа, трябва да стои на челно място в борбата за разрешаване на всеки общодемократически въпрос, като защитава неотклонно интересите на пролетариата и неговите социалистически цели. Тази е една от най-важните задачи на марксистката партия като *политически ръководител* на работническата класа в борбата за нейното освобождение.

„... Идеал на социалдемократа — казва В. И. Ленин — трябва да бъде не секретар на трейд-юнион, а *народен трибун*, който умее да се откликва на всички възможни прояви на произвола и гнета, гдето и да стават те, който слой или класа и да засягат, който умее да обобщава всички тия прояви в една картина на полицейското насилие и капиталистическата експлоатация, който умее да се ползува от всяка дреболия, за да излага *пред всички* своите социалистически убеждения и своите демократически искания, за да разяснява *на всички* и на всеки световноисторическото значение на освободителната борба на пролетариата.“¹

От това знаменито определение на Ленин за истинския революционер като народен трибун се ръководеше партията, възпитавайки своите членове, изисквайки от тях да стават политически дейци. Партийните организации се учеха да организират масите, като им разясняваха социалистическите убеждения и демократическите искания на работническата класа.

Преклонението на „икономистите“ пред стихийността ни насяше големи вреди и в областта на организационните задачи на пролетариата. „Икономистите“ оправдаваха разпокъсаността, те се стремяха да създадат организации от теснопрофесионален тип. В. И. Ленин пише с болка, че дейността на тогавашните социал-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 441—442.

демократически организации наподобява поход на въоръжени със сопи селяни против една съвременна войска. За да победи във войната против царизма и капитализма, работническата класа трябваше да има здрава организация на своите сили.

„... Дайте ни организация от революционери — и ние ще преобърнем Русия!“ — провъзгласи В. И. Ленин.¹

Работническата класа в Русия, казва В. И. Ленин, ще може да изпълни своите исторически задачи само при условие, че има боева централизирана революционна марксистка партия, неразривно свързана с масите. Такава партия ще осигури здраво и устойчиво революционно работническо движение. Беззаветно предана на революцията, тя ще се ползува със също така беззаветното доверие на най-широките работнически маси. За изграждането на такава партия са нужни кадри от професионални революционери, които да се отдадат изцяло на революционна дейност и упорито и системно да създават у себе си нужните за това качества. Така ще се създаде добре споен колектив от изпитани и обучени чрез дълга политическа школовка водачи, без които „е невъзможна в днешното общество трайна борба на нито една класа“².

Марксистката партия, пише В. И. Ленин, е „висша форма на социалистическото работническо движение“. Своеобразие на работническото движение в Русия беше това, че в него се появи най-напред политическата организация на работническата класа, която освен социалдемократията нямаше свои други организации. Но В. И. Ленин предвиждаше появата на различни организации в работническото движение. Той изтъкваше, че партийната организация на работническата класа трябва да бъде заобиколена от други нейни организации — професионални, културно-прооветни и т. н. Партията като *висша форма на класовата организация* е призвана да ръководи всички останали организации на пролетариата.

В. И. Ленин посочи, че пред революционната марксистка партия на работническата класа в Русия стоят велики исторически задачи. Той пише пророчески:

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 489.

² Пак там, стр. 483.

„Историята е поставила сега пред нас непосредствена задача, която е *най-революционна* от всички *непосредствени* задачи на пролетариата в която и да е друга страна. Осъществяването на тази задача, разрушаването на най-могъщата опора не само на европейската, но също (можем да кажем сега) и на азиатската реакция би направило от руския пролетариат авангард на международния революционен пролетариат.“¹

Книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?“ игра огромна роля за идейното разгромяване на „икономизма“, за сплотяването на партийните кадри върху основата на марксизма, за подготовката на II конгрес на РСДРП и създаването на революционна марксистка партия в Русия. В тази книга В. И. Ленин нанесе силен удар на ревизионистите в западноевропейските социалдемократически партии в лицето на Бернщайн и неговите привърженици, разобличи техния опортюнизъм и предателство спрямо интересите на работническата класа.

В новата историческа епоха, когато приближаваха революционни битки на пролетариата с буржоазията, В. И. Ленин постави по нов начин въпроса за партията на работническата класа. Западноевропейските социалистически партии не ръководеха всички прояви на класовата борба на пролетариата. Те се ограничаваха с парламентарна дейност. В тях все по-силно и по-силно се проявяваше опортюнизмът, те не подготвяха партийните кадри и работническите маси за революция.

В. И. Ленин пръв от марксистите видя, че работническата класа има нужда от *нов тип* партия. Той изложи своите възгледи за партията от нов тип, за нейния характер, за нейната роля в работническото движение, за основните принципи на нейната дейност в книгата си „Какво да се прави?“

Историческото значение на книгата „Какво да се прави?“ се състои в това, че развивайки идеите на Маркс и Енгелс за пролетарската партия, В. И. Ленин разработи в нея основите на учението за революционната марксистка партия — партията от нов тип:

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 387.

обоснова основното марксистко положение, че марксистката партия е съединяване на работническото движение със социализма;

Разкри огромното значение на теорията на научния социализъм за стихийното работническо движение и за цялата дейност на партията;

Разработи въпроса за партията като политически водач на пролетариата, като ръководна сила в работническото движение, обединяваща и направляваща класовата борба на пролетариата;

Доказа необходимостта да се преустрои цялата работа на партията в дух на възпитаване и подготвяне на масите за революция;

Показа, че идейните източници на опортюнизма са преди всичко в преклонението пред стихийното работническо движение и в принижаването на ролята на социалистическото съзнание в работническото движение.

Ленинската „Искра“ издигна високо знамето на борбата за революционната теория на марксизма. В международната битка на революционерите против опортюнистите руските марксисти застанаха в първите редици. Защищавайки чистотата на марксизма, В. И. Ленин с все сила подчерта необходимостта да се разработи по-нататък теорията, да се обогати тя с опита на практическото движение. Още през периода на подготовката на „Искра“ В. И. Ленин писа:

„Ние съвсем не гледаме на Марксовата теория като на нещо завършено и неприкосновено; напротив, ние сме убедени, че тя е положила само основите на оная наука, която социалистите са длъжни да движат по-нататък във всички посоки, ако не искат да изостанат от живота.“¹

В. И. Ленин разяснява, че общите принципи на марксизма трябва да се прилагат във всяка страна съобразно с нейните особености, че руските социалисти трябва самостоятелно да разработват марксистката теория. Дейността на самия В. И. Ленин беше образец на такъв творчески подход към марксизма.

Голяма опасност за създаването на революционна марксистка партия представляваше народничеството, което под влияние на революционния подем отново се

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 212.

съживи. В края на 1901 г. остатъците от различните народнически групи се обединиха под гръмкото название партия на социалистите революционери (есерите). През 1901—1902 г. есерите извършиха няколко терористични актове и по-специално убиха двама царски министри. Заговорническо-терористичните традиции на народovolчеството, чисто външната революционност на есерите влияеха на революционната интелигенция, на част от работниците и дори на недостатъчно устойчивите социалдемократи:

„Искра“ подложи есерите на най-рязка критика. Като отричаха класовите различия между пролетариата и селяните, разтваряйки ги заедно с интелигенцията в общата маса на трудещите се, есерите затрудняваха работническата класа да си изясни своята ръководна роля в революционната борба. Проповядвайки единоборство на интелигенцията със самодържавието, те отклоняваха силите на революционерите за безполезна терористични актове и подкопаваха организирането на революционната борба на масите. Като издигаха искане за „социализация на земята“, те заблуждаваха работниците и селяните с разсъжденията, че и при запазването на капитализма можело да се установи социализъм в селото, като се отмени частната собственост върху земята и се подели тя по равно между селяните.

Една от главните задачи на „Искра“ беше разработването на проектопрограмата на партията. Определила целите и задачите на партията, програмата трябваше да циментира идейно разпокъсаните социалдемократически организации в една единна партия. През юни 1902 г. проектопрограмата беше публикувана. В нея точно и ясно бяха определени: крайната цел на работническото движение — заменянето на капитализма със социализъм; пътищата, които водят към тази цел — социалистическата революция и диктатурата на пролетариата; предстоящите задачи на работническата партия в Русия — събаряне на самодържавието чрез революция и установяване на демократична република.

В обстановка на революционен подем в страната „Искра“ излезе с широк политически план за организиране на общонародната борба против царизма. Нейната дейност изигра сериозна роля в подготовката на бъдещата революция.

За една от своите главни задачи „Искра“ смяташе превръщането на тогавашните социалдемократически комитети в истински щабове на ръководители и организатори на класовата борба на пролетариата. За разлика от западноевропейските социалистически партии, които се ограничаваха с мирна, парламентарна дейност, „Искра“ призоваваше към революционна борба, издигаше значението на такива революционни методи като политическите стачки и демонстрации. Ролята на искричките комитети в работническото движение все повече и повече растеше, тяхното влияние и ръководство се засилваха. Тъй като се намираха в центъра на работническото движение, те заздравяваха своите връзки с масите и възпитаваха истински водачи на масите.

„Искра“ се бореше последователно за ръководство на революционната борба на масите от страна на пролетариата. Тя постави пред социалдемократите задачата „да отидат сред всички класи на населението“. Под влияние на нея социалдемократическите организации разшириха обсега на своята дейност.

„Искра“ обръщаше особено внимание на селяните като съюзник на пролетариата. Тя призоваваше работническата класа да окаже всеотдайна подкрепа на селското движение. Когато през пролетта на 1902 г. започнаха селските вълнения, социалдемократите ги посрещнаха с ясно разбиране на своите задачи. През 90-те години социалдемократическите идеи се носеха в селото от работника, изпратен от града, за да участва в „безредиците“. Сега комитетите на РСДРП се свързват непосредствено със селото: появяват се позиви към селяните, организират се групи за социалдемократическа пропаганда сред селяните. Колкото и скромни да бяха тези първи успехи, те имаха огромно принципно значение като начало на планомерно разпространение сред многомиллионните селски маси на идеите на класовата борба и на политическа съзнателност.

В брошурата си „Към селската беднота“, издадена в 1903 г., на достъпен за милионите селяни език В. И Ленин изложи политиката на работническата партия, разясни на бедните селяни каква трябва да бъде тяхната позиция в революционната борба.

„... Всички руски работници и цялата селска беднота — пише В. И. Ленин — трябва с двете ръце

на две страни да водят борба: с едната ръка — борба против всички буржоа, в съюз с всички работници; с другата ръка — борба срещу чиновниците в селата, срещу помещиците-крепостници, в съюз с всички селяни . . .

Първата крачка в село е пълното освобождаване на селянина, извоюване на пълни права, създаването на селски комитети за връщане на отрязъците. А последната наша крачка и в града, и в селото ще бъде само тая: *да отнемем цялата земя, всички фабрики от помещиците и от буржоазията и да устроим социалистическото общество.*¹

Широка социалдемократическа работа започна и в армията. През декември 1902 г. бе създадена „Военно-революционната организация“, тясно свързана с РСДРП. Влиянието на социалдемократията сред учащата се младеж се засили. Във висшите училища бяха създадени социалдемократически групи. Състояният се в началото на 1902 г. Общоруски студентски конгрес взе решение да се свърже по възможност по-тясно с РСДРП.

„Искра“ подкрепяше проявите на недоволство от съществуващия в Русия строй, от който и обществен слой да изхождаха те. От това се определяше и нейното отношение към опозиционното движение на либералната буржоазия. Докато либералите не представляваха още оформена политическа група, „Искра“ поощряваше проявите им на протест против произвола на царското самодържавие, като същевременно критикуваше тяхната половинчатост и страхливост. Но когато в 1902 г. се появи политическата група на либералите начело с П. Струве със свой задграничен орган „Освобождение“, която претендираше да ръководи освободителното движение, главна задача за „Искра“ стана разобличаването на антиреволюционността на либерализма.

Боевият орган на руските марксистки последователно защитаваше правото на всяка нация сама да решава съдбата си. Всяка проява на национално потисничество срещаше решителен отпор от страна на „Искра“. Тя защити законните права на финландския народ, като клейми гневно насилията на царската шайка. Тя разобличаваше политиката на колониални завоевания в Да-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 6, стр. 411, 421.

лечния изток, обяви за престъпна организираната от руския царизъм и европейските империалисти война против китайския народ. Ленинската „Искра“ много допринесе, за да се проникнат трудещите се маси на потиснатите нации от доверие към руския пролетариат, виждайки в негово лице твърд и непреклонен борец против всички форми на национално потисничество. Същевременно „Искра“ воюваше непримиримо против европейските, полските и други дребнобуржоазни националисти, които разгаряха националната вражда сред работниците. В. И. Ленин неуморно пропагандираше принципа на пролетарския интернационализъм. Той разясняваше, че само тесният съюз на работниците от угнетените нации с руския пролетариат, само боевото единство на цялата руска работническа класа, без разлика на националност ще доведе до победа над царизма, ще осигури пълно политическо и икономическо освобождение на трудещите се.

Така, като разширяваше неотклонно и последователно въздействието на работническата класа върху всички области на обществения живот в страната, ленинската „Искра“ будеше политическото недоволство сред различните слоеве на населението. „Искра“ изграждаше партия за борба против всякакво икономическо, политическо, социално и национално потисничество, възпитаваше работническата класа като ръководител на общонародната борба против царизма.

„Искра“ последователно осъществяваше Лениновия организационен план. В „Писмо до другар за нашите организационни задачи“ В. И. Ленин предложи следната схема за изграждане на местна организация на РСДРП. Във всеки град трябва да има един партийен комитет, който да стои начело на местното движение. Необходимо беше да се ликвидира ненормалното и вредно разделяне на местните организации на два комитета, на две части — на работническа и интеллигентска, както практикуваха „икономистите“. В комитета трябва да влизат всички главни водачи на работническото движение, които имат най-големи връзки с масите и са най-авторитетни сред тях. На комитета са подчинени два вида организации. Първо, районните групи и заводските подкомитети. Всеки завод трябва да бъде наша крепост, изискваше В. И. Ленин. Районните и заводските групи свързват ко-

митета с работническите маси. Второ, групите при самия комитет, обслужващи различните нужди на партията: пропагандистки, транспортни и печатарски групи, групи за уреждането на конспиративни квартири, за следенето на шпиони, младежки групи, групи от чиновници, съдействащи на партията, и т. н. Едни от тези групи влизат в партийната организация, други са свързани с нея, намират се под нейното влияние. Следователно всяка местна партийна организация трябваше да се състои от ръководни кадри, предимно професионални революционери, и от широка мрежа от периферни кръжоци и групи. Такава структура на организацията осигуряваше централизъм, дисциплина, тясна връзка с масите, маневреност и гъвкавост. Въз основа на Лениновия план започна преустройство на социалдемократическите организации.

Около „Искра“ се образува здрава организация от професионални революционери. Създадени бяха руската организация на „Искра“ и „Задграничната лига на руската революционна социалдемократия“. В суровата обстановка на нелегалната работа, в борбата с многобройните врагове се закалиха кадрите от професионални революционери, самоотвержени и предани на делото на пролетариата, принципно издържани и дисциплинирани, непримирими към всякаква опортюнистическа мерзост, неразривно свързани с масите. Такива професионални революционери бяха И. В. Бабушкин, Н. Е. Бауман, Р. С. Землячка, М. И. Калинин, В. З. Кецховели, Н. К. Крупская, М. М. Литвинов, Г. И. Петровски, О. А. Пятницки, Я. М. Свердлов, Н. А. Скрипник, А. А. Солц, С. С. Спандарян, И. В. Сталин, Е. Д. Стасова, С. Г. Шаумян и много други искристи. Искристката организация на професионалните революционери изигра забележителна роля в създаването и развитието на партията.

В борбата за създаване на партия „Искра“ действуваше като единно цяло. Обаче при изработването на програмните и тактическите възгледи на партията В. И. Ленин трябваше да преодолява в редакцията на „Искра“ сериозни люшкания и колебания. В редакцията възникнаха разногласия по въпроса за отношението към либералната буржоазия. В. И. Ленин беше за решителна критика на политическата мекушавост и страхливост-

та на либералите, за разобличаване на тяхната антиреволюционност. Плеханов и Акселрод гледаха на либералите като на съюзници в революцията.

Остри спорове възникнаха по въпросите за програмата. Плеханов прояви колебания по въпроса за диктатурата на пролетариата. Само благодарение на В. И. Ленин в проектопрограмата беше ясно формулирано основното марксистко положение за диктатурата на пролетариата. Плеханов разтваряше пролетариата в общата маса на трудещите се и не подчертаваше, че работническата класа може и трябва да обедини около себе си всички потиснати от капитала. У него липсваше и мисълта класовата борба на пролетариата да бъде ръководена от партията. По настояване на В. И. Ленин в проектопрограмата бяха ясно изразени пролетарският характер на партията и идеята за хегемония на работническата класа, посочена беше точно авангардната, ръководната роля на партията в работническото движение.

Остра борба избухна по въпросите за аграрната програма. В. И. Ленин издигна искането да бъдат унищожени остатъците от крепостничеството в селото, по-специално да бъдат върнати на селяните „отрязъците“. Същевременно В. И. Ленин смяташе, че когато се разгърне революционно селско движение, искането да бъдат върнати на селяните „отрязъците“ трябва да бъде заменено с програма за национализация на земята. Против Лениновото предложение за национализация на земята се обявиха Плеханов, Акселрод и Мартов, които подцениха значението на съюза на работниците и селяните в революцията.

В споровете в редакцията още тогава се очертаха двете политически линии — революционно-марксистката и опортюнистическата. Понякога възникваше опасност острите спречквания по извънредно важните принципи въпроси да доведат до разпадане на колектива на ръководителите на „Искра“, но тогава не се стигна до разцепление.

Ръководството на В. И. Ленин осигури революционно-марксистката позиция на „Искра“ по всички въпроси на работническото движение. По-късно В. И. Ленин характеризираше старата „Искра“ като напълно большевишка по своята насоченост.

Болшевизмът — пише В. И. Ленин — преведе през трите години, 1900—1903, старата „Искра“ и излезе на борба с меншевизма като цялостно течение.“¹

„Искра“ започваше своята работа в обстановка на идейни люшкания и организационен хаос. В резултат на почти тригодишната дейност на „Искра“ създаването на революционна марксистка партия беше идейно и организационно подготвено. През втората половина на 1902 — началото на 1903 г. всички комитети (с изключение на Воронежкия, в който още се разпореждаха „икономистите“) се присъединиха към „Искра“. Победата на „Искра“ трябваше да бъде затвърдена на конгреса на партията.

3. II конгрес на РСДРП. Възникване на болшевишката партия

II конгрес на РСДРП заседаваше тайно най-напред в Брюксел, а след това в Лондон от 17 юли до 10 август 1903 г. На него присъствуваха 43 делегати, които представляваха 26 организации и имаха 51 решаващи гласа. По грижливата си подготовка, по пълнотата на представителството, по широкия кръг въпроси, които предстояха да бъдат решени, II конгрес на РСДРП беше невиджано явление в цялата история на руското революционно движение. В навечерието на конгреса и по време на неговата работа огромна вълна от общи стачки заля южната част на страната. Делегатите донесоха със себе си на конгреса диханието на приближаващата революционна буря.

Главната задача на II конгрес на РСДРП, както изтъква В. И. Ленин, беше да създаде истинска революционна работническа партия върху онези принципни и организационни начала, които бяха провъзгласени и разработени от „Искра“. Тази задача бе разрешена в остра борба с опортюнизма.

На конгреса „Искра“ имаше мнозинство — 33 гласа. Антиискристите имаха 8 гласа (3 „икономисти“ и 5 бундовци). С групата „Южен работник“ вървяха колебаещите се — центристите, или „блатото“, както ги наричаше В. И. Ленин; те имаха 10 гласа. Макар че

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 16, стр. 46.

по-голямата част от делегатите на конгреса бяха привърженици на „Искра“, не всички бяха истински искристи-ленинци. Твърдите и последователни искристи, привърженици на В. И. Ленин, имаха 24 гласа; така наречените „меки“ искристи, които вървяха с Мартов, бъдещите меншевики, имаха 9 гласа. Антиискристите се опитваха да използват за свои цели всяко разногласие между искристите.

При създаването на партията конгресът трябваше да преодолява такава пречка като кръжоковщината. Своеобразието на развитието на социалдемократията в Русия беше съществуването на различни кръжоци, които различно разбираха основите на политиката на партията. Задачата на конгреса беше да замени тесните кръжочни връзки с една широка партийна връзка, да създаде партия, в която всички организации да бъдат тясно свързани помежду си идейно и организационно. Това поглъщане на кръжоците от партията се извършваше болезнено и на конгреса принципите на партийността неведнаж се сблъскаха с кръжоковщината.

Конгресът започна своята работа с въпроса за мястото на Бунда в партията. Това не беше случайно. „Искра“ защищаваше идеята за сплотяване на съзнателните работници от всички нации, живеещи в Русия, в единна, централизирана партия. Бундът се стремеше партията да бъде изградена на федеративни начала, гледайки на нея като на формално обединение на национални организации, независими от общопартийното ръководство. Такива организации биха били слабо свързани помежду си и нямаше да представляват сплотена пролетарска партия. Въпросът имаше толкова по-голямо значение, тъй като федералистски настроения се проявиха в националните социалдемократически организации: на поляци, латвийци, литовци, арменци.

В. И. Ленин и неговите привърженици водеха непримирима борба против бундовския организационен национализъм, разяснявайки вредата от федерацията, узаконяваща отчуждеността във вътрешния живот на партията и противоречаща на принципа на централизма. Конгресът отхвърли националистическия принцип на федерация в изграждането на партията. Лениновата идея за създаване на партия-върху основите на централизма и пролетарския интернационализъм победи.

Значението на решението на конгреса надхвърляше рамките на Русия. Касаеше се за извънредно важен организационен принцип на работническата партия в многонационална страна. Малко преди II конгрес на РСДРП австрийските социалдемократи, които също действаха в многонационална страна, се изказаха за федерация и единната партия се разпадна на национални организации. Руските марксисти посочиха единствено правилния път за изграждане на партията, който осигурява боево единство на работниците от всички нации.

След това конгресът разгледа въпроса за партийната програма.

Остра борба се завърза около принципното положение на програмата за диктатурата на пролетариата. Водачите на опортюнистите — бундовецът Либер и „икономистите“ Акимов и Мартинов — се противопоставяха яростно на включването на положението за диктатурата на пролетариата в програмата, като се позоваваха на програмите на западноевропейските социалистически партии, в които не беше поставена задачата за завоюване на диктатура на пролетариата. Те твърдяха, че класовите противоречия се били смекчавали и че постепенното подобряване на материалното положение на работническата класа от само себе си ще доведе до социализма, без диктатурата на пролетариата. Конгресът нанесе решителен удар на опортюнистите и утвърди в програмата основното марксистко положение за диктатурата на пролетариата.

„Икономистите“ се обявиха против програмното положение за ръководната роля на партията в работническото движение и предложиха на конгреса редица поправки в духа на „теорията на стихийността“. Конгресът отхвърли всички техни поправки.

Опортюнистите възразяваха особено упорито против програмните искания по селския въпрос. С твърденията си, че селяните не били революционни, те прикриваха своето нежелание и дори своя страх да се вдигат масите на революция. По същество опортюнистите се опълчваха против ръководната роля на пролетариата в революцията, против съюза на работниците и селяните.

Изказвайки се в защита на аграрната програма, В. И. Ленин подчерта, че искането за унищожаване на остатъците от крепостничеството има революционен характер.

„Ние вярваме — казва той, — че тъй като социалдемократията излезе сега на борба за селските интереси, ние за в бъдеще ще се съобразяваме с факта, че селската маса ще привикне да гледа на социалдемократията като на защитница на нейните интереси.“¹

Сериозни спорове се разгоряха по националния въпрос. За една такава многонационална страна като Русия правилните програма и политика по националния въпрос имаха изключително значение. Теоретическите основи и практическите искания на марксистката национална програма бяха разработени от В. И. Ленин. В труда си „Националният въпрос в нашата програма“ и в други статии в „Искра“ той обоснова последователно интернационалистическите програмни положения: искането за пълно равноправие на всички граждани независимо от тяхната националност, признаване право на самоопределение на всички нации, влизащи в състава на държавата, принципа на обединяване на работниците от всички нации в единни класови организации (партия, профсъюзи и други).

Програмният лозунг за право на нациите на самоопределение бе силно оръжие на партията в революционната борба: той привличаше потиснатите националности в Русия на страната на пролетариата като последователен борец против националния гнет, съдействуваше за възпитаването на работническата класа в духа на пролетарския интернационализъм. На този лозунг бундовците противопоставиха дълбоко опортюнистическото и националистическото искане за културно-национална автономия. То разграничаваше работниците по белега на националната култура и разрушаваше интернационалното класово единство на пролетариата; ограничаваше интересите на трудещите се от различните нации, като ги свеждаше само до културните въпроси, и ги отклоняваше от борбата за революция, за демократическо преустройство на държавата изобщо. Неправилна позиция заеха представителите на полската социалдемократия. Те смятаха погрешно, че лозунгът за право на нациите на самоопределение ще бъде от полза за полските националисти, и предлагаша да бъде той свален.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 6, стр. 501.

Лениновите идеи и програмата на партията по националния въпрос, приета от II конгрес на РСДРП, бяха удар по национализма. Те обогатиха марксистката теория и помогнаха на партията да води правилна национална политика.

Искристите отбиха всички атаки на опортюнистите. Конгресът утвърди искристката програма, която се състоеше от две части — програма-максимум и програма-минимум. В програмата-максимум се говореше за основната задача на партията — изграждане на социалистическо общество, за условието на нейното осъществяване — социалистическа революция и установяване на диктатура на пролетариата. В програмата-минимум се говореше за предстоящите задачи на партията — за събаряне на царизма, за буржоазнодемократическа революция, за установяване на демократична република, за 8-часов работен ден, за пълно равноправие на всички нации и за право на тия нации на самоопределение, за унищожаване на остатъците от крепостничеството в селото.

Приетата от II конгрес програма беше истинска марксистка програма на революционната пролетарска партия. За разлика от западноевропейските социалдемократически партии РСДРП тогава беше единствената в света работническа партия, в чиято програма беше формулирана идеята за диктатура на пролетариата. Тази програма на РСДРП представляваше резултат от теоретическата работа на руските марксисти, която обогати сериозно марксизма. Тя определи издържаната марксистка политика на партията и съдействуваше за възпитаването на пролетариата в духа на революционната борба за власт. Партията можеше с право да се гордее с такава програма. Върху нейната основа се създаде и крепнеше партията на болшевиките. Ръководейки се от нея, партията се бореше успешно за победа на буржоазнодемократическата и социалистическата революция в Русия.

Конгресът отбеляза забележителните заслуги на „Искра“ в борбата с опортюнизма, в защитата и развитието на марксизма, в изграждането на партията и я обяви за централен орган на партията. С това конгресът призна искристкото направление за направление на цялата партия.

При обсъждането на устава на партията, особено на член първи — за членството в партията, — се проявиха два рязко противоположни подхода към въпроса за партията. В. И. Ленин предложи следната формулировка на член първи: „За член на партията се смята всеки, който признава нейната програма и поддържа партията както с материални средства, така и с личното си участие в една от партийните организации.“ В противовес на В. И. Ленин Мартов предложи своя формулировка, според която за член на партията „се смята всеки, който приема нейната програма, поддържа партията с материални средства и ѝ оказва редовно лично съдействие под ръководството на една от нейните организации“. Така че при определяне на членството В. И. Ленин настояваше за „лично участие в една от партийните организации“, а Мартов настояваше, че е достатъчно „редовното лично съдействие“.

В. И. Ленин разглеждаше партията като организирано цяло. Всеки член на партията задължително трябва да членува в една от партийните организации. Така се осигурява както марксистко възпитание и висока дисциплинираност на всички партийни членове, така и истински контрол на партията над дейността на всеки неин член и твърдото му ръководене от нея. Тогава партията представлява стройна система от партийни организации, които действуват по един общ план, и е олицетворение на дисциплина и организираност.

Мартов предлагаше да се приемат в партията всички желаещи, без да бъдат задължавани да членуват в една от нейните организации и без да бъдат ограничавани от рамките на партийната дисциплина. Мартов и неговите съмишленици се придържаха към приетата в социалдемократическите партии на II Интернационал политика на „отворените врати“, което водеше до отслабване на строгата издържаност на партийната организация на пролетариата. Според мартовци всеки стачник или интелегент имал правото да се зачислява в партията дори и ако той не влиза и не иска да влиза в една от партийните организации. По такъв начин партията би загубила своите строги организационни граници, би се превърнала в пъстро, разводнено и безформено образувание.

Лениновото разбиране за членството опазваше твърдата линия на марксистката партия и чистотата на нейните принципи, затрудняваше достъпа на колебливи елементи в нея.

„Нашата задача е — казва В. И. Ленин — да пазим твърдостта, издържаността, чистотата на нашата партия. Ние трябва да се стараем да издигнем званието и значението на партийния член по-високо, по-високо и по-високо — и поради това аз съм против формулировката на Мартов.“¹

В. И. Ленин предупреждаваше срещу опасността от замърсяване на партията с всевъзможни неустойчиви, колебаещи се и опортюнистически елементи. Тази опасност, застрашаваща работническата партия във всяка страна, беше особено сериозна в Русия, която се намираще в навечерието на буржоазнодемократическата революция, поради което дребнобуржоазните елементи се стремяха да влязат в партията. Лениновото указание за грижлив подбор при приемане в партията и за висока възискателност към званието член на партията стана един от основните организационни принципи на партията на болшевиките.

Принципният смисъл на борбата около член първи от устава се свеждаше до въпроса, каква трябва да бъде партията. Ленинци бяха за монолитна и биева, строго организирана и дисциплинирана революционна пролетарска партия, мартовци — за разводнена и нъстра, безформена, дребнобуржоазна, опортюнистическа партия. Ленин се бореше за такъв вътрешен ред в партията, който би ѝ осигурявал последователно революционен характер. Ето защо за Мартовата формулировка се застъпваха ревностно всички опортюнистически елементи: бундовците, „икономистите“, центристите, „меките“ искристи. В резултат на обединяването на опортюнистите — от Акимов до Троцки — с мнозинство от 28 гласа против 22 при един въздържал се конгресът прие член първи от устава по формулировката на Мартов.

Тази временна победа на опортюнистите не разколеба ленинците. Разви се остра борба по въпроса за

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 6, стр. 508.

ролята на партийните центрове) Опортюнистите се стремяха с всички средства да намалят ръководната роля на Централния комитет. Те предлагаха да се ограничи правото на ЦК да разтуря местните комитети, да се смятат задължителни за партийните организации само онези постановления на ЦК, които имат общо-партиен характер. Конгресът отхвърли тези предложения. В устава се казваше направо, че ЦК „обединява и направлява цялата ~~практическа~~ дейност на партията“, разпределя силите и средствата на партията, организира различните партийни учреждения и ръководи дейността им, че „всички постановления на ЦК са задължителни за всички партийни организации...“¹ Тези положения се запазваха във всички по-късни устави на партията. Така твърдите искрости защитиха принципа на централизма в изграждането на партията в противовес на опортюнистическия принцип на автономизма и федерализма.

Значението на борбата на ръководените от В. И. Ленин искрости за устава на партията е огромно. В. И. Ленин и неговите привърженици отстояха на конгреса искристкия организационен план. Въз основа на този план възникна и укрепна революционната марксистка партия в Русия, партията на болшевиките.

Във връзка с утвърждаването на устава конгресът прие редица решения за укрепване на партийността. Той взе решение да се сложи край на ненормалното положение в чужбина, където имаше две организации — „икономисткия“ „Съюз на руските социалдемократи в чужбина“ и искристката „Задгранична лига на руската революционна социалдемократия“, — и призна „Лигата“ за единствена организация на РСДРП в чужбина. В знак на протест двама „икономисти“, представители на задграничния „Съюз“, напуснаха конгреса.

На конгреса Бунд настояваше да бъде признат за единствен представител на еврейския пролетариат. Това би означавало разделяне на работниците в партийните организации по национален признак, отказване от единните класови организации на пролетариата. Бунд беше националистическа еврейска организация. Кон-

¹ „КПСС в резолюции...“, т. I, стр. 35.

гресът отхвърли неговите искания. Тогава петимата бундовци също напуснаха конгреса, като заявиха, че Бунд излиза от РСДРП. Напускането на конгреса от 7 опортюнисти измени съотношението на силите в полза на твърдите искристи.

Победата на искристките принципи по програмните, тактическите и организационните въпроси трябваше да бъде затвърдена с решително ликвидиране на кръжковщината и с избиране на такова ръководство, което би осигурило последователно революционна насока на цялата дейност на партията. Ленинци отстояваха състав на ЦК от твърди и последователни революционери. Мартовци се домогваха в ЦК да преобладават неустойчиви, опортюнистически елементи. Твърдите искристи предложиха да бъде избрана редакция на „Искра“, в която да влизат Ленин, Мартов и Плеханов. Мартовци настояваха да останат шестимата предишни редактори.

Мнозинството от делегатите подкрепиха твърдо Лениновия план за затвърдяване победата на искристката партийност. Избрана бе редакция на „Искра“ в състав: Ленин, Мартов и Плеханов. В Централния комитет бяха избрани Кржижановски, Ленгник и Носков. Но Мартов отказа да работи в редакцията, а неговите привърженици не взеха участие в избирането на ЦК.

С гласуването си по въпроса за центровете конгресът затвърди победата на ленинските принципи в партията. Оттогава привържениците на В. И. Ленин, които получиха болшинство при избирането на ръководни органи на партията, започнаха да се наричат болшевики, а противниците на В. И. Ленин — меншевики. Родена в борбите на конгреса дума „болшевик“ стана синоним на понятието „последователен марксист-революционер, предан докрай на делото на работническата класа, на делото на комунизма“.

Победата на болшевиките на конгреса беше подготвена от цялото развитие на социалдемократическото движение. На конгреса бяха представени партийните кидри, формирали се в острата принципна борба с опортюнистите. Намерението на мартовци да предадат ръководството на партията в ръцете на неустойчиви,

колебливи елементи не можеше да не отблъсне от тях последователните привърженици на искристката линия. Интересите на партията бяха защищавани енергично — срещу създаващото се на конгреса обединение от най-различни опортюнистически елементи — от представители на най-големите комитети: Петербургския — А. В. Шотман, Московския — Н. Е. Бауман, Бакинския — Б. М. Кнупянц, Донския — С. И. Гусев, Киевския — П. А. Красиков, Одеския — Р. С. Землячка, „Северния съюз“ — Л. М. Книпович и А. М. Стопани, Тулския — С. И. Степанов и Д. И. Улянов (брат на Ленин).

В хода на работата на конгреса все по-ясно се очертаваше забележителната роля на В. И. Ленин в борбата за партия. Около В. И. Ленин се обединиха всички, които отстояваха докрай създаването на марксистка партия.

Създаването на революционната марксистка партия, на партията на болшевиките, е главен резултат от II конгрес на РСДРП. Работническото движение в Русия измина дълъг и трънлив път, докато изработи своята висша форма — самостоятелната политическа партия. Тази партия беше създадена върху разработените от ленинската „Искра“ идейни и организационни принципи, нейни главни кадри бяха закалените в борбата професионални революционери, нейни ръководители бяха болшевиките ленинци.

Появата на революционната партия на работническата класа е изключително важен момент в историята на Русия. От средата на 90-те години пролетариатът стана сериозна политическа сила в живота на страната. А със създаването на своя партия той започна да се превръща във вожд на всички трудещи се. В програмата на РСДРП работническата класа, онеправданите селски маси и потиснатите националности намериха израз на своите съкровени възжелания. Докато либералите се ограничаваха с пожелание за умерена конституция, като се запази царската монархия, а есерите не отиваха по-далеч от неопределеното искане за политическа свобода, работническата партия призоваваше масите да съборят царското самодържавие и защищаваше пълното демократизиране на целия държавен и обществен живот за целите на борбата за социалистическа

революция и диктатура на пролетариата, за коренно преустройство на обществото върху принципите на социализма. РСДРП се оказа единствената партия в Русия, чиято дейност напълно отговаряше на интересите на страната и народа.

II-ят конгрес има световноисторическо значение. Той беше повратна точка в международното работническо движение. В Западна Европа работническите партии се създадоха в условията на сравнително мирно развитие на капитализма, когато епохата на буржоазните революции общо взето беше вече завършила, а епохата на социалистическата революция още не беше настъпила. В тази обстановка постепенно се развиха парламентарните партии, развратени от буржоазната легалност и помиряващи се с опортюнизма в своята среда. Работническата партия в Русия се създаваше в условията на назряване на революцията. Пред нея стоеше задачата да подготви масите за тази революция. В условията на жестоките полицейски преследвания, в острата борба с различните прояви на опортюнизма партията се закаляваше като революционна докрай сила.

— Марксистката партия в Русия се появи в началото на новата историческа епоха — епохата на империализма, — когато пролетариатът се намираше в навечерието на революционни битки. Партиите на II Интернационал не можаха да дадат правилно, марксистко разрешение на новите задачи, не подготвиха работническата класа за революционни битки за събаряне на капиталистическото робство и установяване диктатура на пролетариата. След смъртта на Енгелс (1895 г.) ръководството на II Интернационал все повече се насочваше към опортюнизма. Още първите битки с ревизионизма на границата на XX век завършиха с това, че водачите на западноевропейските социалистически партии фактически се подчиниха на враговете на марксизма, които проповядваха отказ от социалистическата революция и съглашателство с буржоазията. Революционните елементи във II Интернационал бяха твърде слаби, за да изменят положението.

Само руските марксисти, т. с. болшевиките начело с В. И. Ленин, се оказаха на висотата на изискванията на новата епоха, като дадоха правилен отговор на основните проблеми на работническото движение. Те опи-

ределиха ролята на партията като политически вожд на пролетариата, поставиха задачата да се спечелят ~~трудещите се маси на страната на работническата класа, за да се извърши социалистическа революция и се установи диктатура на пролетариата.~~ Те поставиха ~~като една от най-належащите задачи на работническото движение~~ решителната борба против опортюнизма и дадоха пример на такава непримирима борба. Те създадоха партия, която възпитаваше системно работническата класа в революционен дух и формираше кадри от ръководители, тясно свързани с масите и умеещи да влияят върху тях.

Болшевизмът беше най-революционното и последователно марксистко направление в международното работническо движение. В резултат на дейността на В. И. Ленин и на ръководените от него марксисти за пръв път в Русия възникна партия от нов тип, непримирима към опортюнизма и революционна спрямо буржоазията, партия на социалната революция и на диктатурата на пролетариата — партията на болшевиките.

„Болшевизмът — казва В. И. Ленин — като течение на политическата мисъл и като политическа партия съществува от 1903 година.“¹

4. Разгръщане на борбата против меншевиките, за укрепване на партията

След II конгрес положението в партията се усложняваше от това, че самите искристи се разцепиха. „Икономистите“ бяха напълно разобличени като опортюнисти и разгромени. В лицето на меншевиките партията имаше работа с нови опортюнисти, но истинската опортюнистическа същност на меншевиките още не беше разобличена. Всеки искрист трябваше да си даде ясна сметка, че партията е застрашена сериозно от меншевиките.

Започна ожесточена, упорита борба между революционерите (болшевиките) и опортюнистите (меншевиките), която продължи много години. Тази борба имаше огромно значение за съдбата на партията, за

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 8.

развитието на революцията и страната. В. И. Ленин, болшевиките се бореха партията да действа въз основа на утвърдената от конгреса революционна марксистка програма, да я провежда на дело. Меншевиките се стремяха да насочат партията по пътя на опортюнизма. Като отказаха да се подчинят на решенията на конгреса, те в същото време не се решиха да призоват открито своите привърженици да скъсат с партията, не провъзгласиха открито образуването на нова партия. Тази тактика на меншевиките се обясняваше с това, че те разбираха колко близка на работниците е РСДРП и се страхуваха да не би да се разобличат като разколници на работническото движение. Наскоро след конгреса меншевиките създадоха тайно от партията своя антипартийна фракционна организация начело с Мартов, Троцки и Акселрод. Те си поставиха за цел чрез бойкотиране на партийните центрове и дезорганизиране на партийната работа да заграбят ръководството на партията. Както заяви Мартов, меншевиките „вдигнаха въстание против ленинизма“.

Меншевиките направиха опорна точка на борбата против партията „Задграничната лига“, където бяха особено силни кръжочните традиции, където преобладаваха интеллигентите и липсваше непосредствена връзка с работническата маса. Постепенно меншевиките заграбиха всички партийни центрове: през ноември 1903 г. — „Искра“, а през юли 1904 г. — ЦК. Те успяха да извършат това не защото можаха идейно да завладеят партията, да я убедят в своята правота, а благодарение на помощта на примиренците, които се намираха в партийните центрове.

Като глашатай на примиренството се прояви Плеханов, който на конгреса беше поддържал В. И. Ленин, но наскоро след конгреса поиска да се върнат в редакцията четиримата бивши редактори меншевики. В. И. Ленин не можеше да се съгласи с такова нарушаване волята на конгреса и излезе от редакцията. Той беше кооптиран в ЦК на партията и оттук започна борба с опортюнистите. Плеханов самолично „кооптира“ всички бивши редактори в редакцията на „Искра“. Той обясни своите действия в статията си „Какво не трябва да се прави“. Плеханов пише, че в името на мира в партията трябва да се направят отстъпки на опортюнистите. Това

означаваше да се предадат принципните позиции в ръцете на противниците. Статията на Плеханов се похвърли възторжено от всички противници на революционната марксистка партия. Буржоазният либерал Струве я оцени като „знаменателен преврат“.

Дейността на самия Плеханов беше ярък пример, „какво не трябва да се прави“. Започвайки с декларацията, че е необходимо да се направят отстъпки на меншевиките, макар те да стоят на погрешна позиция, Плеханов скоро свърши с това, че сам стана върл меншевик. Партийните членове се убеждаваха лично как отстъпчивостта пред опортюнизма по принципните въпроси води до победа на опортюнизма.

Отстъплението на Плеханов от марксизма се обяснява преди всичко с това, че той не разбра новите задачи на работническата класа в новата историческа епоха. Тук намери израз и неговата дългогодишна откъснатост от руското работническо движение. Голяма роля в грехопадението на Плеханов изиграха неговите колебания и грешки в миналото, още преди II конгрес.

От бр. 52 „Искра“ престана да бъде боеви орган на революционния марксизъм, орган на борбата за партия. Като взеха в свои ръце „Искра“, меншевиките я превърнаха в орган за борба против партията, в трибуна за проповядване на опортюнизма, преди всичко в областта на организационните въпроси. Самите меншевики бяха принудени да признаят, че „между старата и новата „Искра“ легна пропаст“. Подкопаваха се основите на партийността: искането за задължително изпълнение на решенията на партията беше обявено за „бюрократизъм“ и „формализъм“, подчиняването на малцинството на мнозинството се разглеждаше като „грубо механическо“ потъпкване волята и свободата на партийния член, партийната дисциплина се третираше като „крепостно право“. Меншевиките дърпаха партията назад, към организационната раздробеност и разпуснатост, към кръжоковщината и разпокъсаността.

Необходимо беше да се нанесе решителен удар на меншевиките, да се разобличи опортюнизмът на възгледите им по организационните въпроси, да се покаже цялата опасност от меншевизма за партията. Тази задача изпълни В. И. Ленин в книгата си „Крачка напред, две крачки назад“, излязла през май 1904 г. В нея

марксисткото учение за партията беше развито по-нататък. Изхождайки от възгледите за марксистката партия като политически вожд на пролетариата, В. И. Ленин разработи следните организационни принципи на болшевишката партия.

Марксистката партия е част от работническата класа, неин член отряд. Партията не бива да бъде смесвана с цялата класа. Тя се създава чрез подбиране на най-добрите хора от работническата класа, най-съзнателните, организирани и самоотвержени, беззаветно предани на революционното дело.

Пролетариатът не е еднороден. В него има слоеве, които се различават по равнището на своята съзнателност и по жизнения си опит. Нещо повече, редиците на работническата класа в условията на капитализма постоянно се попълват с пришълци от разорилите се селяни и дребни занаятчии. Различието между съзнателните елементи и останалата работническа маса е неизбежно. В какво би се превърнала партията, ако тя започнеше да приема в своите редици безразборно всички желаещи? Ясно е, че тя не би била в състояние да изпълни ролята си на член отряд.

Основният недостатък на меншевишките възгледи за партията беше този, че те смесваха партията и класа. Със своето искане да бъде дадено на всеки стачник правото да се обявява за член на партията меншевиките заличаваха всякаква граница между съзнателните елементи и останалата работническа маса. Това означаваше партията да се превърне в организация, която се влачи в опашката на назадничавите настроения на слаборазвитите слоеве, вместо да издига цялата работническа класа до равнището на съзнателността на нейния член отряд. Това би довело дотам, че партията неминуемо би загубила своята авангардна роля.

Партията е висша проява на съзнателността на пролетариата, тя възприема извънредно богатия опит и революционните традиции на работническата класа. Партията е въоръжена с прогресивна, революционна теория — със знанието на законите на общественото развитие и класовата борба — и затова тя е в състояние да ръководи работническата класа.

Партията е не само член, но и организиран отряд на работническата класа. Тя ще може да изпълни своя

та роля на челен отряд, ако бъде организирана в единен, общ отряд на работническата класа, сплотен от единството на волята, единството на действията, единството на дисциплината.

За да има единство на действията на пролетариата, трябва да има единство на волята, а единството на волята е немислимо без организация. Като съзнателен отряд на работническата класа партията е олицетворение на нейната организираност. Тя ще може да ръководи успешно борбата на работническата класа, ако представлява сплотена организация.

Меншевиките се опитваха да сплашат партията с това, че мнозина интеллигенти ще останат извън нея, защото им тежи партийната дисциплина и не желаят да влязат в партийната организация. Но партията на работническата класа няма нужда от индивидуалистически настроени интеллигенти. Пролетариатът не се страхува от организация и дисциплина. Целият живот на работниците ги приучва на организация. Едрото капиталистическо производство обединява и дисциплинира пролетариата, класовата борба му помага да разбере по-лесно необходимостта от организация и дисциплина. Ето защо съзнателният работник цени организацията, разбира нейното значение в борбата.

Пролетариатът е нееднороден не само по равнището на съзнателността си, но и по степента на организираност. Организираността и съзнателността са тясно свързани помежду си. Колкото по-висока е съзнателността, толкова по-съвършена е организацията. Сред работниците се срещат и съвсем изостанали, неорганизирани елементи и такива слабо развити слоеве, за които е достъпна само професионалната организация. Като челен отряд на работническата класа партията е най-съвършената класова организация на пролетариата.

Партията ще представлява здрава и сплотена организация само при условие, че е изградена върху принципите на централизма. Принципът на централизма означава партията да бъде изградена и да работи върху основата на единен устав, да се ръководи от един център, какъвто е Конгресът на партията, а в периода между конгресите — Централният комитет, този принцип означава единна дисциплина, подчинение на малцинството

на мнозинството, на по-долустоящите организации на по-горестоящите.

Поради илегалното съществуване на партията в условията на царското самодържавие партийните организации не можеха да се изграждат върху принципите на изборността, и имаха строго конспиративен характер. Но В. И. Ленин смяташе, че когато партията стане легална, партийните организации ще се изграждат върху основата на демократическия централизъм.

Меншевиките демагогски заявяваха, че централизмът превръщал партията във „фабрика“, а партийните членове — в „колелца и винчета“. Всъщност меншевиките се обявяваха против партийната дисциплина, те дърпах партията назад, към онези времена, когато всяка организация действуваше по свое усмотрение, без да признава каквато и да било власт над себе си в лицето на общопартийните органи.

„... По-рано — пише В. И. Ленин — нашата партия не беше формално организирано цяло, а само сбор от отделни групи и затова други отношения между тези групи освен такива на идейно въздействие не можеше и да има. Сега ние станахме организирана партия, а това именно означава създаване на власт, превръщане авторитета на идеите в авторитет на властта, подчинение на по-долустоящите партийни инстанции на по-горестоящите.“¹

Без ръководство от един център партията на работническата класа не може да бъде действително революционна партия, не ще може да ръководи класовата борба на пролетариата.

Единна и централизирана партия е немислима без дисциплина. Организацията и дисциплината са тясно свързани помежду си, здравата организация е невъзможна без строга дисциплина. Свобода на обсъждането и критиката, единство на действията — така В. И. Ленин определяше дисциплината в работническата партия. След като се вземе решението, всички партийни членове трябва да действуват като един човек, защото организираността е единство на действието.

Бойкотирайки решенията на конгреса и постановленията на ЦК, меншевиките на практика подкопаваха ди-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 7, стр. 369—370.

сциplinата в партията. Те проповядваха незадължителност на решенията на конгреса за партийните членове, особено за „избраните“, за водачите. Но в партията на работническата класа не може да бъде въведен такъв ред, при който за обикновените партийни членове нейните решения да са задължителни, а за ръководителите да не са задължителни. Такъв „ред“ заплашва сериозно единството на партията.

„На интелегентския индивидуализъм — пише В. И. Ленин, — който се прояви още в споровете по чл. 1, разкривайки склонността си към опортюнистическото разсъждение и към анархистическата фраза, *всяка* пролетарска организация и дисциплина се струват *крепостно право*.“¹

Истинското единство на партията е не само идейното единство, но и единството на организацията, което е немислимо без единна дисциплина, задължителна за всички партийни членове.

Марксистката партия е *въплъщение на връзката* на челния отряд с милионните маси на работническата класа.

В. И. Ленин разкри погрешността на твърденията на меншевиките, че отделянето на съзнателните елементи в централизирана и дисциплинирана организация отслабва връзките им с масите, че изградената върху такива принципи партия ще се откъсне от масите.

„Напротив — отговаря В. И. Ленин, — колкото по-здрави бъдат нашите партийни организации, които включват в себе си *действителни* социалдемократи, колкото по-малко колебливост и неустойчивост има *вътре* в партията, толкова по-широко, по-разностранно, по-богато и по-плодотворно ще бъде влиянието на партията върху заобикалящите я, ръководени от нея елементи на работническите маси.“²

Постоянна грижа на партията е умножаването и здравяването на връзките с безпартийните маси, спечелването на доверието на своята класа. Без укрепването на връзките с работническите маси, без тяхната подкрепа марксистката партия не може да се развива.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 7, стр. 358—359.

² Пак там, стр. 259.

Партията крепне и връзките ѝ с масите се умножават, ако в нея се осъществяват вътрешнопартийната демократия и самокритиката.

Необходимо е с всички средства да се повишава активността на всички партийни членове, да се води борбата всички да участвуват в обсъждането на най-важните въпроси на партийния живот.

„За да станем партия на масите не само на думи — пише В. И. Ленин, — ние трябва да привлечем все по-широки и по-широки маси към участие във всички партийни работи . . .“¹

Марксистката партия смята за свой дълг „да работи по самокритиката и безпощадното разобличаване на собствените си мигуси“², виждайки в това едно от най-важните средства за превъзможване на недостатъците в своята дейност и за възпитание на партийните кадри.

Марксистката партия е висша форма на класовата организация на пролетариата.

В. И. Ленин разяснява, че заличавайки границите между партията като политическа организация и работническата класа, меншевиките всъщност отричаха значението на партията като ръководна организация на работническото движение.

Марксистката партия обединява най-съзнателните и организирани елементи от работническата класа. Тя е въоръжена със знанието на законите на общественото развитие, има ясна програма и гъвкава тактика. Такава партия е най-добрата школа за възпитаване на водачи на работническата класа; в нейните редици съзнателните работници получават теоретически знания и политически опит, необходими за ръководенето на всички прояви на класовата борба на пролетариата. Като участвуват във всекидневната борба на пролетариата и защитават непоколебимо неговите коренни интереси, партията, нейните комитети и дейци печелят доверието на работническите маси. Всичко това дава възможност на партията като политическа организация да осигури ръководенето на всички останали организации на пролетариата, да организира техните задружни и съгласувани действия, да насочи тяхната дейност към общата

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 7, стр. 106.

² Пак там, стр. 204.

цел — събаряне на експлоататорския строй и установяване на социалистически отношения.

В. И. Ленин посочва, че възгледите на меншевиките, намерили израз в дискусията по член първи на устава, са прераснали в цяла опортюнистическа система. Главните черти на организационния опортюнизъм на меншевиките — това са враждебното отношение към централизма, омразата към дисциплината, защитата на организационната изостаналост, разтварянето на вратите на работническата партия за дребнобуржоазни опортюнистически елементи, отричането на ролята на партията като главно оръдие на работническата класа в нейната борба за диктатура на пролетариата, за социализъм.

Основната разлика в подхода на болшевиките и меншевиките към организационните въпроси беше израз на двете противоположни тенденции в изграждането на партията. Болшевиките бяха представители на пролетарската организираност и дисциплина, меншевиките — привърженици на буржоазно-интелигентския индивидуализъм.

За пръв път в историята на марксизма беше направена изчерпателна критика на организационния опортюнизъм и показана голямата опасност от подценяването на значението на организацията за работническото движение. В своето произведение Ленин разкри с огромна сила гигантското значение на марксистката партия в борбата на работническата класа, особено в новия исторически период, когато в Русия се надигаше велика народна революция, а капиталистическият свят беше узрял за социалистически преврат.

„Пролетариатът няма друго оръжие в борбата за власт освен организацията. Разединяван от господството на анархистическата конкуренция в буржоазния свят, притиснат от робската работа за капитала, отхвърлян постоянно „на дъното“ на пълната мизерия, подивяване и израждане, пролетариатът може да стане и неизбежно ще стане непобедима сила само благодарение на това, че неговото идейно обединение чрез принципите на марксизма се затвърдява чрез материалното единство на организацията, която сплотява милиони трудещи се в армията на работническата класа. Пред тази армия не ще устои нито

грохналата власт на руското самодържавие, нито грохващата власт на международния капитал.“¹

„Пролетариатът няма друго оръжие в борбата за власт освен организацията“ — това Лениново положение стана един от крайъгълните камъни на болшевиизма.

В борбата за партия партийните кадри показаха зрелост и дълбоко разбиране на Лениновите организационни идеи. Много комитети излязоха с остра критика срещу меншевишката „Искра“. Уралските комитети свързаха направо въпроса за партията, за нейните организационни основи със задачите на борбата за диктатура на пролетариата.

„Подготовката на пролетариата за диктатура — пишеха уралците — е такава важна организационна задача, че на нея трябва да бъдат подчинени всички останали. Подготовката впрочем се състои в създаването на настроение в полза на една силна, властна пролетарска организация, в разясняването на цялото ѝ значение.“²

В. И. Ленин трябваше да води борбата за партията, без да има подкрепата на ръководството на западноевропейските социалдемократически партии и дори при откритата им враждебност. Водачите на II Интернационал се опълчиха против В. И. Ленин, който каза нова дума в марксизма за ролята на партията, за нейния характер и нейните организационни принципи, за възпитаването на партийните кадри в решителната и непримирима борба против опортюнизма. В борбата си с болшевиките меншевиките можеха да се опират на такива признати по онова време авторитети като А. Бебел и К. Кауцки.

Болшевиките отговориха достойно на водачите на II Интернационал. В редица изказвания, по-специално на Амстердамския конгрес на II Интернационал през 1904 г., болшевиките заявиха направо, че в Лениновата формулировка на чл. I от партийния устав е взет под внимание печалният опит на германските социалдемократи. Уставът на германската социалдемократия не изискваше от партийния член да членува в една от партийните организации и това беше широко използва-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 7, стр. 419.

² „Третий съезд РСДРП“, сборник документов и материалов. Госполитиздат, 1955, стр. 146.

но от опортюнистическите елементи във вреда на партията.

Болшевиките се отказваха да изграждат партията по образ и подобие на партиите от II Интернационал. Като изучаваха внимателно и преработваха критически опита на международното и руското работническо движение, под ръководството на Ленин те изграждаха смело партия от нов тип. Болшевизмът се проявяваше активно на международната арена, оказвайки въздействие върху международното работническо движение.

През лятото на 1904 г. състоянието на партията беше много тежко. Меншевишките водачи, след като заграбиха партийните центрове, започнаха да разцепват партийните организации по места. Дезорганизиращата дейност на меншевиките разрушаваше единодействието на работническата класа. Това положение беше толкова по-нетърпимо, защото революционната обстановка в страната налагаше да се сплотят силите на партията и да се осигури боево единство на пролетариата.

Голяма роля за сплотяването на партията изигра състоялото се през август 1904 г. в Швейцария под ръководството на В. И. Ленин съвещание на 22-ма болшевики. Приетото на това съвещание обръщение „Към партията“ призоваваше партийните организации на борба за свикване на III конгрес, който да обуздае меншевиките и да създаде ново ръководство, отговарящо на волята на партията.

През септември—декември 1904 г. се състояха три конференции — южната, кавказката и северната, на които бяха представени 13 комитета на РСДРП. На тези конференции бе образувано Бюро на комитетите на болшинството (БКБ) под ръководството на В. И. Ленин. На 22 декември 1904 г. излезе първият брой на в. „Вперед“ — достоен продължител на делото на старата „Искра“. В редакцията на вестника влизаха В. И. Ленин, В. В. Воровски, А. В. Луначарски и М. С. Олмински.

С болшевиките бяха главните промишлени райони и главните центрове: Петербург, Москва, Рига, Баку, Екатеринбург, Одеса, Централно-промишленият район, Урал. Основните кадри от професионални революционери напълно подкрепяха В. И. Ленин. В борбата за болшевизъм израснаха нови партийни сили. В острите

идейни схватки с меншевиките се изградиха мнозина бележити дейци на партията: А. С. Бубнов, К. Е. Ворошилов, С. М. Киров, В. В. Куйбишев, Д. З. Мануилски, Г. К. Орджоникидзе, П. П. Постишев, М. В. Фрунзе. Партията, нейното огромно мнозинство, критически провери такива ръководители като Плеханов, Акселрод и Мартов, отхвърли ги и се сплотяваше около Ленин като свой вожд.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Десетилетието преди първата руска революция (1894—1904 г.) беше период на големи промени в живота на народа. В. И. Ленин отбелязва, че с появяването на работническата класа като най-мощна революционна сила започна нова епоха в руската история.

Към средата на 90-те години завърши полувековната история на търсенията на руските революционери на правилна, истински научна революционна теория. С цената на безбройни жертви, с изпробване на практика и критическо съпоставяне на различните теории революционната мисъл и работническото движение в Русия стигнаха до марксизма. Възниква масовото работническо движение, свързано със социалдемократията. В социалдемократията се зараждат две течения — революционно-марксистското и опортюнистическото. В. И. Ленин издига знамето на непримиримата борба за марксизъм, създава в Петербург „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“ — зародиш на марксистката партия в Русия. Настъпни нов, ленински етап в развитието на марксизма.

В началото на ХХ век в Русия назряваше революция; работническата класа ковеше своето идейно-политическо оръжие за бъдещите битки. Ръководената от В. И. Ленин „Искра“ води победоносна борба против „икономистите“ и подготви създаването на марксистка партия. II конгрес на РСДРП сложи началото на партията на болшевиките, на партията на социалната революция и диктатурата на пролетариата.

На II конгрес и след него болшевиките повсодоха решителна борба против меншевиките. Борбата на болше-

визма против меншевизма имаше извънредно голямо историческо значение. Това беше борба за марксистка партия от нов тип, за ръководна роля на работническата класа в революционните битки против самодържавието и капитализма. Това беше борба с опортюнизма в международното работническо движение.

В огъня на тази борба В. И. Ленин създаде учението за партията като главно оръжие на работническата класа в борбата за диктатура на пролетариата, за победоносна комунистическа революция. В лицето на В. И. Ленин пролетариатът имаше велик вожд, достоен продължител на учението на К. Маркс и Ф. Енгелс. Произведенията на В. И. Ленин станаха огромно идейно богатство на партията, неин непоклатим теоретически фундамент.

Появата на революционна марксистка партия на работническата класа в Русия имаше огромно значение за по-нататъшната съдба на страната и на цялото международно работническо движение. За пръв път в историята най-потиснатата и най-революционна класа — пролетариатът — започна революция, имайки своя самостоятелна марксистка партия.

ГЛАВА III

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ В РЕВОЛЮЦИЯТА 1905—1907 г.

1. Революционното движение в Русия в навечерието на 1905 г. Руско-японската война. Девети януари. Начало на първата руска революция

Революцията в Русия назряваше в течение на много години. В началото на ХХ век в страната се създадоха такива икономически и политически условия, които явно показваха, че приближава революционен взрив. По това време капитализмът в Русия, както и в целия свят, навлезе в своята най-висока и последна фаза на развитие — империализма, за който е характерно крайното изостряне на всички социални и политически противоречия на капиталистическата система.

Империализмът в Русия имаше свои особености. Съществуваше висококонцентрирана едра промишленост, в която все повече и повече се развиваха капиталистическите монополи. Високоразвитият капитализъм се отличаваше с извънредно силни остатъци от крепостническото в икономиката и политическия строй. Главните от тези остатъци бяха царизмът и помешчическото земевладение. Феодалните (крепостническите) остатъци слагаха отпечатък върху целия обществен строй на страната. Те пораждаха особено жестоките форми на експлоатация на пролетариата, извънредно голямата нищета на селяните, грубото потиокане на неруските националности.

Руският пролетариат изпитваше всички ужаси на капиталистическата експлоатация. Икономическата кри-

за от 1900—1903 г. влоши още повече положението на трудещите се. Появи се многобройна армия от безработни. Общият брой на безработните надхвърли 200 000 души. През кризисните години капиталистите още повече намаляваха работната заплата на работниците и удължаваха работния ден. Макар според закона от 1897 г. работният ден да се ограничаваше на 11½ часа, в действителност в повечето предприятия той беше 12—14 часа. Рязко се влоши храненето на работниците. Повечето от работниците продължаваха да живеят в мазета, бараки и помещения-казарми при фабриките. Дори органите на буржоазния печат бяха принудени да признаят, че „животът в тях малко се различава от живота на каторжниците“.

В. И. Ленин пише за положението на работническата класа:

„Хиляди и десетки хиляди хора, които цял живот се трудят за създаване на чуждо богатство, гинат поради гладуване и поради постоянно недояждане, умират преждевременно от болести, поражда ни от отвратителните трудови условия, от мизерната обстановка на жилищата, от недостатъчна почивка.“¹

Изключително тежко беше положението на трудещите се селяни. Голяма част от земята, и при това най-хубавата, беше съсредоточена в ръцете на помещиците, на привилегированото дворянско съсловие. Към 1905 г. 10,5 милиона разорени и смазани от крепостническата експлоатация селски стопанства притежаваха 75 милиона десетини, почти толкова — 70 милиона десетини — притежаваха 30 000 едри помещици. Един помещик притежаваше толкова земя, колкото 330 бедни селски семейства. Недостигът на земя принуждаваше селяните да взимат земя под аренда от помещиците при заробващи условия. Селяните плащаха за арендуваната земя на помещиците и на държавата над 700 милиона златни рубли годишно.

Към помещическата робия се прибавяше кулашката. Кулаците бяха съсредоточили в свои ръце половината от цялата селска земя и повече от половината от работния добитък. Кулаците забогатяваха, а селската маса обедняваше. Само през последното десетилетие на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 14.

XIX век броят на стопанствата, които не притежаваха коне или имаха само по един кон, се увеличи от 5 700 000 на 6 500 000. Неурожанте и гладът бяха постоянни спътници в живота на огромното мнозинство от селското население. Всяка година 8—9 милиона селяни отиваха да търсят препитание на други места: във фабриките, на строежа на железопътни линии, на сечищата и по спускането на дървения материал по реките, като общи работници в градовете и пристанищата, като ратаи и надничари при кулаците.

За най-малко „провинение“ пред властите и незабавно плащане на данъците наказваха селяните, като ги биеха с пръчки и разпродаваха имуществото им. Официално до 1903 г., а фактически и по-късно селяните бяха подлагани на телесни наказания.

За живота на селяните в навечерието на 1905 г., В. И. Ленин пише:

„Процесът на това разпадане на селото, процесът на бавното, мъчително измиране продължаваше непрекъснато през целия следреформен четиридесетгодишен период. Селянинът бе доведен до просяшко положение: той живееше заедно с добитъка, обличаше се в дрипи, хранеше се с лобода... Селяните гладуваха хронически и с десетки хиляди измираха от глад и епидемии през време на неурожанте, които все по-често и по-често се повтаряха.“¹

Потисничеството на помешчиците и капиталистите се задълбочаваше от произвола на царското самодържавие, което душеше всичко живо и прогресивно. Интересите на експлоататорите се пазеха от армията, полицията, съда, от цялата държавна система на царизма.

Съчетаването на всички видове потисничество — помешчическо, капиталистическо и национално — с полицейския деспотизъм на самодържавието правеше положението на народните маси непоносимо и придаваше на класовите противоречия особено остър и дълбок характер. Основните потребности на общественото развитие, жизнените интереси на работниците и селяните настоятелно изискваха да се унищожи преди всичко господството на помешчиците, на царската монархия. Само революцията можеше да разреши тези задачи.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 435.

През годините непосредствено преди революцията политическата активност на революционното настроение на работническата класа и на селяните бързо се засилваха.

През тези години пролетариатът открито се противопоставя на всички експлоататорски класи и на царското правителство, издига искания, оплотяващи всички демократични сили в страната. През 1904 г. в някои промишлени градове се провеждаха политически стачки и демонстрации. През декември избухна мощна стачка на пролетариите в Баку, ръководена от болшевишкия комитет. Стачката завърши с победа на работниците. Акцията на бакинския пролетариат предизвика стачки на солидарност в Петербург и в други градове в Русия.

Със своята революционна активност работническата класа даваше пример на селяните, сред които растеше възмущението срещу остатъците от крепостничеството. Все по-често селяните от различни райони в Русия се вдигаха на борба.

Революционните действия на работническата класа и на селяните оказваха политическо въздействие върху другите слоеве на обществото. Разгърна се студентско движение с искане за политически свободи: свобода на събранията, на печата и т. н.

Болшевиките учеха пролетариата да използва в интерес на революцията всички опозиционно настроени към царизма елементи и същевременно непрекъснато разобличаваха политиката на либералната буржоазия, нейния стремеж към съглашателство с царското правителство.

Националната буржоазия в Полша, Прибалтика, Финландия, Закавказието и други райони беше настроена по-опозиционно, отколкото руската буржоазия, защото царската монархия беше носителка не само на политическото, крепостническото, но и на националното потисничество. На буржоазията на потиснатите националности се искаше да се освободи от руския царизъм, за да стане господар на положението и да си развърже ръцете за експлоатиране на трудещите се. Но вследствие на разврътнето на капитализма в тези нации израстваше и се формираше работническа класа, която водеше класова борба не само против царизма, но и против „своята“ национална буржоазия. Ето защо бур-

жоазията от националните райони в Русия беше извънредно непоследователна в своята опозиционност и вършеше съглашателство с царизма. Едрата полока буржоазия, дворянството и духовенството, искайки дребни реформи за Полша, се помиряваха с руския царизъм, тъй като той защитаваше техните класови интереси. Във Финландия буржоазията и помещиците, въпреки че финландският народ беше потионат, подчертаваха своята лоялност към царизма. В Латвия и Естония царското правителство имаше опора в лицето на немските помещици-барони. Много от тях, както и представителите на помещическо-буржоазната върхушка в Грузия и Финландия заемаха големи постове в апарата на царското правителство.

Единствено работническата класа се бореше последователно против всякакво национално потисничество, за пълно самоопределение на потиснатите от царизма нации. Следвайки примера на руските работници, пролетариатът на потиснатите националности все по-често се вдигаше на борба с царизма и се обявяваше против крепостническото, класовото и националното потисничество.

Под влияние на разрастващото се революционно движение царското правителство се стараяше чрез незначителни отстъпки правени на либералната буржоазия, да я привлече на своя страна. В края на 1904 г. започна, както казваха по онова време, „либералната пролет“. Правителството разреши на буржоазията и на земските органи да устройват конгреси и банкети. На тях представители на либералната буржоазия и на помещиците произнасяха речи за необходимостта от конституция, за това, че не би било зле представителите на буржоазията да бъдат приближени до властта.

Меншевиките излязоха с план за „земска кампания“. Те призоваваха работниците да посещават банкетите, за да подтикват буржоазията да действа пред царското правителство от името на народа. По такъв начин на работниците се предоставяше да се влачат в опашката на либералната буржоазия.

В противовес на това болшевиките призоваваха работниците не да посещават банкетите на либералите, а да излизат на улиците, на демонстрации против самодържавието начело на всички борещи се революционни сили. Така че в навечерието на 1905 г. разногласията

между болшевиките и меншевиките се задълбочиха рязко. Към разногласията по организационните въпроси, които бяха възникнали на II конгрес и продължаваха да се изострят, се прибавиха разногласия по тактическите въпроси, по определянето линията на партията в засилващото се революционно движение.

Избухналата през януари 1904 г. война с Япония изостри всички противоречия на обществения живот в Русия и ускори революционните събития. Руско-японската война беше една от първите войни в епохата на империализма. Главната причина за тази война беше сблъскването на интересите на японския и на руския империализъм. Управляващите класи в Япония години наред ограбваха Китай. Япония се стремеше да заграби Корея и Манчжурия, да се укрепи на азиатския континент. Царизмът, характеризира от В. И. Ленин като „военно-феодален империализъм“, от своя страна провеждаше завоевателна политика в Далечния изток. Там се създаваха концесии за користните интереси на царя и за неговия антураж. Руската буржоазия търсеше нови пазари.

Предвиждайки сблъскване с другите империалистически държави, Япония се готвеше усилно за война. Тя се ползуваше с финансовата и дипломатическата подкрепа на американския и английския империализъм, който поощряваше Япония да нападне Русия, разчитайки, че войната ще отслаби тези страни. Русия не беше готова за война. Но царизмът водеше авантюристична политика, като смяташе, че войната ще помогне да бъде спряна приближаващата се революция. Една „лесна“ победа над Япония трябваше според сметките на царизма да донесе нови колонии, нови пазари, да издигне престижа на самодържавието и да помогне за сломяване на революционното движение в страната.

Сметките на царизма излязоха криви. Японските империалисти, осведомени за неподготвеността на царската армия и флота, вероломно, без обявяване на война, нападнаха руската тихоокеанска ескадра и крепостта Порт Артур. Те внезапно нанесоха тежък удар на военните сили на Русия в Далечния изток.

Руските войски се сражаваха храбро. Но неподготвената за война царска армия начело с тъпи и невежи генерали (като Куропаткин) и адмирали (като Рождественски) търпеше поражение след поражение. Разгро-

мяването на първа и втора тихоокеански ескадри, поражението на сухопътната армия при Мукден и падането на Порт Артур показваха, че войната е загубена. Царското самодържавие претърпя позорно поражение.

Пред РСДРП за пръв път възникна въпросът за отношението на работническата класа към империалистическата война, водена от правителството на собствената ѝ страна. В. И. Ленин, болшевиките дадоха ясен отговор на този въпрос. Войната се води не в интерес на руския и на японския народ, а в интерес на царското самодържавие и руския империализъм, от една страна, в интерес на японския империализъм и на управляващите класи в Япония — от друга. Поради това болшевиките се бореха против такава война, разясняваха на народа нейния несправедлив характер и го призоваваха на борба против самодържавието, което водеше войната.

От всички социалдемократически партии само болшевиките издигнаха лозунга за поражение на правителството на собствената си страна в империалистическата война. Болшевиките доказваха, че поражението на царизма във войната не означава поражение на народа, а обратно — ще бъде от полза за народа. Поражението на царизма ще доведе до засилване на революцията в Русия, ще помогне за събаряне на царизма и за победа на народната революция.

„Делото на руската свобода — пише В. И. Ленин — и на борбата на руския (и световния) пролетариат за социализъм зависи твърде много от военните поражения на самодържавието.“¹

Съобразно с тази ленинска линия местните болшевишки организации развиваха дейност сред работниците, селяните, интелигенцията, сред войниците и моряците. Те издаваха прокламации и позиви, в които разясняваха истинските цели на войната, разобличаваха царското самодържавие. Болшевиките призоваваха на борба против войната и царизма. Революционно-марксистката позиция на болшевиките в Руско-японската война им помогна да си изработят правилна линия в империалистическата война през 1914—1918 г.

На друга позиция стояха меншевиките. Те действувиха под лозунга „мир на всяка цена“, т. е. те бяха

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 39.

за сключване на мир с царското правителство и не призоваваха към революционно събаряне на самодържавието. С това меншевиките си подготвиха открито оборонческата платформа във войната от 1914—1918 г.

Още от самото начало войната беше непопулярна в Русня. Всички революционни и демократични сили разбираха, че поражението на руската армия е последица от гнилостта не само на военната организация, но и на целия самодържавен строй. Поражението във войната с Япония нанесе извънредно силен удар върху царското правителство.

Руско-японската война причини нови бедствия на трудовия народ. Тя разстрои стопанството, дезорганизира транспорта и изпразни държавното съкровище. В страната нарастваше окъпотията. Реалната работна заплата на работниците се намали почти с 25%. В същото време буржоазната върхушка и интендантските чиновници трупаха нечувани печалби. В селото военната мобилизация лишаваше селските семейства от работна ръка, предизвикваше ропот и недоволство сред селяните.

Войната беше последната капка, която препълни чашата на търпението на народа. В страната назря дълбока революционна криза.

Царското правителство се стараяше с всички средства, включително и най-подлите, да спре революционното движение. През 1904 г. по указание на тайната полиция поп Гапон създаде сред петербургските работници организация по подобие на зубатовската. В началото на януари (1905) г., когато започна стачката в Путиловския завод, подкрепена от работниците от другите заводи, Гапон предложи с провокационна цел да се организира шествие на работниците до Зимния дворец, за да се връчи на царя петиция.

Болшевиките не можаха да попречат на това. След II конгрес на РСДРП в Петербург вследствие на разколническата дейност на меншевиките имаше три социалдемократически организации: Петербургски болшевишки комитет, петербургска група на меншевиките и група на примиренците. Това се отразяваше отрицателно върху работническото движение в столицата.

Болшевиките разобличаваха провокационния замысел на Гапон и предупреждаваха, че царят може да уст-

рои кървава разправа над работниците. В позива на Петербургския комитет се казваше:

„Свободата се купува с кръв, свободата се завоюва с оръжие в ръце, в жестоки битки. Не трябва да молим царя, и дори не трябва да искаме от него, не трябва да се унижаваме пред нашия заклет враг, а да го смъкнем от престола... Освобождението на работниците може да бъде дело единствено на самите работници, вие няма да получите свобода нито от поповете, нито от царете... Долу войната! Долу самодържавието! Да живее въоръженото въстание на народа! Да живее революцията!“

Под влияние на болшевиките, които участваха в работническите събрания, в предложената от Гапон петиция бяха включени искания за политическа амнистия, за политическа свобода, за отговорност на министрите пред народа, за равенство на всички пред закона, за свобода на борбата на труда против капитала, за свобода на съвестта, за осемчасов работен ден и редица други искания, които съвпадаха със социалдемократическата програма. Петицията завършваше с думи, които изразяваха тежкото положение на трудещите се: „Търпението се изчерпа. За нас настъпи оня страшен момент, когато е по-добре да умрем, отколкото да продължат непоносимите мъки... Пред нас има само два пътя: или към свободата и щастието, или към гроба...“

Но по онова време голяма част от работниците още вярваха в царя. На 9 януари, неделя, над 140 000 петербургски работници в мирна процесия с хоругви, икони и портрети на царя се отправиха към Зимния дворец.

Предупрежденията на болшевиките излязоха основателни. По заповед на царя войските посрещнаха невъоръжените работници, техните жени и деца с пушечна стрелба, със саби и нагайки. Над 1 000 души бяха убити, около 5 000 — ранени.

Буря от гняв обхвана трудовото население на столицата. „Ние нямаме вече цар!“ — викаха хиляди хора, потресени от зверската разправа. Работниците започнаха да се въоръжават. Още тук, на петербургските улици, те геройски отблъскваха атаките на войниците и казачите.

Оттогава 9 януари се нарича „кървава неделя“. Този ден имаше голямо значение за политическото про-

буждане на руските работници. Те разбраха чии интереси защитава Царят и царското правителство. Вярата на работниците в царя беше разстреляна. В отговор на стрелбата при Зимния дворец цялата страна бе залята от протестни стачки. На 10 януари в Петербург продължиха въоръжените сблъсквания на работниците с войските. В Москва на 10 януари започна обща стачка. Рижкият пролетариат обяви на 13 януари стачка и излезе на политическа демонстрация. В сблъскването с полицията бяха убити 70 души и ранени около 200. На 14 януари избухна обща стачка във Варшава. Общата стачка, която започна на 18 януари в Тифлис, откри периода на политическите стачки в закавказките градове.

При първите известия за събитията на 9 януари В. И. Ленин писа:

„Работническата класа получи голям урок от гражданската война; революционното възпитание на пролетариата направи за един ден такава крачка напред, каквато не би могло да направи за месеци и години при обикновения, делничен, тежък живот. Лозунгът на героичния петербургски пролетариат „СМЪРТ или свобода!“ като ехо се носи сега из цяла Русия.“¹

Девети януари 1905 г. вдигна на борба с царизма работническите маси в цялата страна. Само през януари 1905 г. стачкуваха 440 000 работници, т. е. повече от броя на стачкувалите през предшестващото десетилетие.

След 9 януари събитията се развиваха бурно. В страната започна революция.

На 1 май 1905 г. почти в 200 града в Русия политическите стачки се провеждат под лозунга „Долу самодържавието!“. Първомайските стачки и демонстрации в полските градове завършиха с голямо въоръжено сблъскване с войските. Бакинската стачка продължи две седмици.

Борбата на пролетариата предизвика революционно брожение в недра на стомилионната селска маса. Още през февруари 1905 г. започват селски вълнения в Орловска, Воронежка и Курска губерния. Вълненията на селяните обхващат губерния след губерния. През про-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 85.

летта селяните започнаха самоволно да орат помещи-
ческите земи, да пускат добитъка на паша в помещи-
ческите земи, да заграбват ливадите. Особено силно бе-
ше движението в Поволжието, Прибалтийския край, За-
кавказието и Полша. В селата се устройваха събрания и
демонстрации. През пролетта на 1905 г. на редица ме-
ста бяха проведени организирани от социалдемокра-
тите стачки на селскостопанските работници.

2. Болшевишката оценка на характера, движещите сили и задачите на революцията. III конгрес на партията

Решаващо значение за успешното ръководене на ре-
волюционната борба на работниците и селяните имаха
укрепването на партията и изработването на правилна
линия в революцията. По това време обаче в резултат
на дезорганизаторската дейност на меншевиките
РСДРП се оказа разединена. След II конгрес партия-
та преживяваше дълбока криза, основата на която бе-
ше, както изтъква В. И. Ленин, „упоритото нежела-
ние на малцинството на II конгрес да се подчини на
неговото болшинство.“¹

В. И. Ленин настояваше да бъде овикан колкото се
може по-бързо III конгрес, на който трябваше да се
изработи тактиката на партията в започналата рево-
люция и да бъде сплотена тя върху основата на про-
грамата на РСДРП.

На конгреса бяха поканени всички организации на
РСДРП, но меншевиките отказаха да участвуват в ра-
ботата на конгреса и се събраха отделно в Женева.
Поради малкия брой на участниците (присъствуваха
делегати само от 9 комитета) меншевиките не се осме-
лиха да нарекат своето събрание конгрес, а го нареко-
ха конференция на партийни работници.

III конгрес се състоя в Лондон от 12 до 27 април
1905 г. На него присъствуваха 24 делегати с решаващ
глас и 14 със съвещателен. Делегатите с решаващ
глас представляваха 21 болшевишки комитета. Конгре-
сът се ръководеше от В. И. Ленин. Между участни-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 447.

дите бяха А. А. Богданов, В. В. Воровски, Р. С. Землячка, П. А. Красиков, Н. К. Крупская, М. М. Литвинов, А. В. Луначарски, М. Н. Лядов и М. Г. Цхакая.

Конгресът разгледа основните въпроси на разгръщаната се революция и определи задачите на пролетариата като вожд на революцията. Обсъдени бяха въпросите за въоръженото въстание, за отношението към тактиката на правителството в навечерието на преврата, за временното революционно правителство, за отношението към селското движение, за отцепилата се част на партията (меншевиките), за отношението към националните социалдемократически организации, за открити политически действия на РСДРП и др.

„Руският пролетариат — се казва в съобщението за III конгрес на РСДРП, написано от В. И. Ленин — ще съумее да изпълни докрай своя дълг. Той ще съумее да застане начело на народното въоръжено въстание. Той не ще се изплаши от трудната задача да участва във временното революционно правителство, ако тази задача се падне на него. Той ще съумее да отбие всички контрареволуционни опити, безмилостно да смаже всички врагове на свободата, да защити с гърдите си демократическата република и по революционен път да достигне осъществяването на цялата наша програма-минимум. Руските пролетарии не трябва да се боят, а трябва страстно да желаят този изход. Като победим в предстоящата демократическа революция, ние ще направим с това гигантска крачка напред към своята социалистическа цел, ще освободим цяла Европа от тежкия ярем на реакционната военна държава и ще помогнем на нашите братя, съзнателните работници от целия свят, по-бързо, по-решително и по-смело да тръгнат към социализма...“¹

Стратегическият план, начертан от III конгрес, предвиждаше в първия етап на революцията пролетариатът да оключи съюз с цялото селячество, да неутрализира буржоазията, да парализира нейната неустойчивост, да се бори за победа на буржоазнодемократическата революция — за събаряне на самодържавието и установяване на демократическа република, за унищожаване на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 443—444.

всички остатъци от крепостничеството. При това работ-
ническата класа трябва не само да вземе най-непооред-
ствено участие в нея, не само да се бори беззаветно за
нейната победа, но и да възглави революционното дви-
жение. В следващия етап пролетариатът трябва да се
бори за незабавно прерастване на буржоазнодемокра-
тическата революция в социалистическа революция.

Руската буржоазия не беше способна да възглави революцията и да я доведе докрай, тъй като тя не беше заинтересована от събарянето на самодържавието, а се стремеше само да опраничи властта на царя и беше готова на сделка с царизма. За нея беше изгодно да се запазят монархията и остатъците от крепостничеството, за да се опира на тях в борбата против пролетариата. Съюзник на работническата класа можеха да бъдат само селяните, които се стремяха да ликвидират с остатъците от крепостничеството в селото, да получат помещическата земя и да се освободят от царската и помещическата робия. Селяните можеха да получат това само в резултат на пълната победа на демократическата революция.

Съответно с този стратегически план конгресът раз-
работи и тактическата линия на партията, като призна
за главна и неотложна задача на партията и на работ-
ническата класа организирането на въоръжено въста-
ние. Изхождайки от ръководната роля на пролетариата
в общодемократическото революционно движение, кон-
гресът посочи, че „задачата да се организира пролета-
риятът за непосредствена борба против самодържавие-
то чрез въоръжено въстание е една от най-главните и
неотложни задачи на партията в настоящия революцио-
нен момент“¹. На всички партийни организации се пред-
лагаше да разясняват на пролетариата не само полити-
ческото значение, но и практически-организационната
страна на предстоящото въоръжено въстание.

Конгресът отбеляза особена роля на масовите по-
литически стачки в навечерието на въстанието и в раз-
витието му. Той препоръчваше да се вземат най-енергич-
ни мерки за организиране на бойните сили на пролета-
риата, предварително да се изработи план на въоръже-
ното въстание, както и да се вземат мерки за непооред-

¹ „КПСС в резолюции и решения . . .“, т. I, стр. 60.

ственото ръководене на въстанието, като се създават за тази цел опецииални групи от партийни работници.

Един от главните тактически въпроси, които се обсъждаха на конгреса, беше въпросът за временното революционно правителство, което трябва да се създаде в резултат от събарянето на царизма и победата на народната революция. Болшевиките смятаха, че временното революционно правителство трябва да бъде правителство на диктатурата на победилните класи, т. е. на *революционндемократическата диктатура на пролетариата и селяните*.

Конгресът определи линията на партията спрямо селското движение в условията на надигане на революционната вълна. В решението по този въпрос III конгрес подчерта, че пред социалдемократическата партия и работническата класа стои задачата с всички средства да подкрепят революционните искания на селяните, включително искането за конфискуване (т. е. безвъзмездно отчуждаване в полза на селяните) на помещическите, държавните, църковните, манастирските и царските земи. В това искане намираше конкретен израз линията на болшевиките за съюз на работническата класа с всички селяни в буржоазнодемократическата революция. Това спомагаше за разгръщане на борбата на селяните против самодържавно-помещическия строй. Конгресът призова да се създават навсякъде и незабавно революционни селски комитети и да се извършват революционндемократически преобразования отдолу. На всички партийни организации се предлагаше също „да се стремят към самостоятелно организиране на селския пролетариат, към сливането му с градския пролетариат под знамето на социалдемократическата партия и за включване на негови представители в селските комитети“¹.

Така болшевиките раздвижваха огромните селски маси, които трябваше да се борят за събарянето на самодържавието в съюз с градския пролетариат и под неговото ръководство.

В резолюцията „За отцепилата се част на партията“ конгресът осъди опортюнистическите възгледи на меншевиките не само по организацонните, но и по так-

¹ „КПСС в резолюции и решения...“, т. I, стр. 63.

гическите въпроси. Същевременно, държейки сметка за насъщната необходимост да се обединят силите на пролетариата в разгръщащата се революция, конгресът призна, че е допустимо в работата на партийните организации да вземат участие партийните членове, особено работниците, присъединили се към меншовиките, но при условие те да се подчиняват на решенията на партийните конгреси и на устава, да се подчиняват на партийната дисциплина. Възлагаше се на Централния комитет да разтурва онези меншевишки организации, които откажат да признаят решенията на III конгрес.

Конгресът натовари ЦК и местните комитети да положат всички усилия, за да се споразумеят с националните социалдемократически организации, с цел да се съгласува работата и подготовката за евентуално обединяване на всички социалдемократически партии в единна РСДРП.

III конгрес отмени формулировката на чл. 1 от устава, приета по предложение на Мартов на II конгрес, и прие чл. 1 от устава по формулировката на Ленин. Това имаше много важно значение за по-нататъшната борба за укрепване на партията от нов тип. Така един от най-важните ленински организационни принципи беше затвърден в устава на РСДРП.

Конгресът премахна системата на два центъра (ЦК и ЦО) в партията и избра единен ръководен център — Централен комитет. Предвид на това, че „Искра“ беше попаднала в ръцете на меншовиките и провеждаше опортюнистическа линия, III конгрес възложи на ЦК да създаде нов централен орган — „Пролетарий“. За редактор бе избран В. И. Ленин.

По-другояче оценяваха характера, движешите сили и задачите на революцията меншовиките на своята Женевска конференция. Според тях революцията в Русия, както и предишните буржоазни революции в Западна Европа трябва да се провеждат под ръководството на буржоазията и в случай на победа да доведат до господство на буржоазията.

Меншовиките отричаха самостоятелните задачи на пролетариата в революцията. Те смятаха, че задача на работниците е да поддържат буржоазията, да не допускат тя да се отдръпне от революцията поради решителните революционни действия на масите. Те се боре-

ха против ръководната роля на пролетариата в революцията и отричаха революционната роля на селяните.

Особено ревностно се бореха меншевиките против организирането на въоръжено въстание, което се съгласуваше напълно с тяхната опортюнистическа „теория за стихийността“ в работническото движение и с отричането на активната ръководна роля на партията в революцията. Въстанието, казваха те, е стихийен процес и то не може да бъде подготвено. Плеханов, Акселрод, Мартов и другите лидери на меншевиките доказваха, че въстанието може само да отблъсне буржоазията и че не е работа на партията на работническата класа да се занимава с неговата подготовка. В това отношение, както и в цялата си линия меншевиките общо взето стояха на същите позиции, на каквито стояха и опортюнистите от II Интернационал.

III конгрес на РСДРП начерта линията на партията в започналата революция без участието на меншевиките и в борба против тях. Фактически болшевиките съществуваха като самостоятелна партия с програма, устав, тактическа линия, с отделни организации, със свои вестници и Централен комитет. Два конгреса — две партии — така В. И. Ленин характеризира положението в РСДРП през 1905 г.

Решенията на III конгрес, стратегическият план и тактическата линия на партията бяха всеобхватно обосновани теоретически в книгата на В. И. Ленин „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“, написана през юни—юли 1905 г. Този труд е голям принос в теорията на научния социализъм.

В. И. Ленин за пръв път в историята на марксизма разработи въпроса за особеностите на буржоазнодемократическата революция в епохата на империализма, за нейните движещи сили и перспективи. Той подложи на унищожителна критика враждебните на марксизма опортюнистически становища на меншевиките по въпросите на теорията, стратегията и тактиката на партията в революцията, както и реформистките становища на лидерите на II Интернационал, от чиято подкрепа се ползваха меншевиките.

По своя характер и по задачите си започналата в Русия революция беше буржоазна, т. е. тя имаше за цел да ликвидира царското самодържавие и да премах-

не остатъците от крепостническите отношения. Тя не си поставяше непосредствено задачата да ликвидира капиталистическия строй. Обаче буржоазната революция в Русия, изтъква В. И. Ленин, имаше редица нови черти и особености, които я отличаваха коренно от западно-европейските буржоазни революции от епохата на възходящия капитализъм и създаваха възможност за нейното прерастване в социалистическа революция.

Първата руска революция беше народна. Ва разлика от буржоазните революции на Запад главната ѝ движеща сила и нейн вожд беше пролетариатът. Буржоазнодемократическа по характер, революцията беше пролетарска по ръководната роля на пролетариата в нея и по методите на борба със самодържавието (стачки и въоръжено въстание).

Същевременно революцията в Русия беше селска тъй като главната ѝ задача беше ликвидирането на помещическото земевладение. Селяните бяха една от движещите сили на тая революция, най-близкият съюзник на пролетариата, защото те можеха да получат помещическата земя и да се освободят от гнета на самодържавието и помещиците само под ръководството на работническата класа.

Що се отнася до руската буржоазия, тя беше контрареволуционната сила, нейните интереси се преплитаха тясно с интересите на царизма. Напласена от революционността на пролетариата, тя не беше и не можеше да бъде движеща сила на революцията. С разгръщането на революцията буржоазията все повече губеше своята опозиционност, влизаше в открито съглашателство с царизма, преминаваше в лагера на контрареволуцията. Със съглашателството си с царизма тя се опитваше да ликвидира революцията.

„Победата на буржоазната революция у нас е невъзможна като победа на буржоазията — пише В. И. Ленин. — Това изглежда парадоксално, но е факт. Преобладанието на селското население, страшната му потионатост от крепостническото (наполовина) едро земевладение, силата и съзнателността на организирания вече в социалистическа партия пролетариат — всички тия обстоятелства придават на нашата буржоазна революция особен характер.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 47.

Изхождайки от научния, марксистки анализ на основните черти и особености на руската революция, В. И. Ленин разви и разработи в „Две тактики“ въпросите: за хегемонията на пролетариата в буржоазнодемократическата революция;

за съюза на работническата класа и селяните в буржоазнодемократическата революция и за съюза на пролетариата с най-бедните селяни, с всички полупролетарски маси от града и селото в социалистическата революция;

за въоръженото въстание като главно средство за събаряне на царското самодържавие и за победа на революцията;

за революционндемократическата диктатура на работническата класа и селяните и за временното революционно правителство като неин политически орган;

за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция;

за политическата партия на пролетариата като решаващо условие, за да изпълни той ролята си на вожд на народната революция.

От това, дали работническата класа ще изиграе ролята на ръководител на народната революция или пък ще стане помагач на буржоазията, зависеше съдбата на революцията. В. И. Ленин предвиждаше два възможни изхода на революцията: решителна победа над царизма и образуване на демократическа република или сделка на царизма с най-користните и непоследователни слоеве на буржоазията, ако не стигнат сили за победа на революцията. Работническата класа и широките народни маси са заинтересовани от пълна победа над царизма. Но това е възможно само ако работническата класа стане волач на революцията.

В. И. Ленин изтъкваше, че в Русия работническата класа страда не толкова от капитализма, колкото от недостатъчното му развитие. Запазването на остатъците от крепостническите отношения откъсваше развитието на производителните сили и беше пречка за разгръщането на борбата на работническата класа за социалистическа революция и победа на социализма. Ето защо работническата класа беше кръвно заинтересована от по-окорошното разчистване на страната от всички остатъци на крепостничеството.

За да може пролетариатът действително да стане
вожд на революцията, той трябваше да има, първо, съ-
юзник, заинтересован от решителната победа на рево-
люцията, второ, да неутрализира, да изтласка и изоли-
ра либералната буржоазия, която се опитваше да за-
върши революцията със сделка с царизма за сметка на
работниците и селяните.

„Последователен борец за демократизъм — пише
В. И. Ленин — може да бъде само пролетариатът.
Победоносен борец за демократизъм той може да се
окаже само при условие, че към неговата револю-
ционна борба се присъединят селските маси.“¹

Противно на твърденията на меншевиките, че селя-
ните били реакционни и поради това не могли да бъ-
дат съюзник на пролетариата, В. И. Ленин учеше, че
кръвната заинтересованост на селяните от ликвидиран-
е на помещическото земевладение, от пълното ликви-
диране остатъците от крепостничеството ги прави есте-
ствен съюзник на пролетариата в революцията и привър-
женик на решителния демократически преврат. Само по
революционен път може да бъде премахнато помещич-
еското земевладение и да бъдат извоювани демократи-
чески свободи. Само пролетариатът е способен да подкре-
пи селяните в тази борба. В. И. Ленин подложи на уни-
щожителна критика опортюнистическите схващания на
меншевиките, които се бореха за хегемония на либерал-
ната буржоазия в революцията и подменяне на рево-
люцията с дребни реформи.

За буржоазията, пише В. И. Ленин, е по-изгодно не-
обходимите преобразования в буржоазнодемократиче-
ска насока да бъдат извършени чрез реформи, а не по
пътя на революцията, „тия преобразования да развиват
колкото може по-малко революционната самодейност,
инициативата и енергията на простолудието, т. е. на се-
ляните и особено на работниците, защото иначе на ра-
ботниците ще бъде толкова по-леко, както казват фран-
цузите, „да прехвърлят пушката от едното рамо на
другото“, т. е. да насочат срещу самата буржоазия оно-
ва оръжие, с което ще ги снабди буржоазната револю-
ция...“²

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 50.

² Пак там, стр. 39.

В книгата на В. И. Ленин са дълбоко обосновани формите и средствата за борба, които осигуряват победа на революцията. Противно на меншевиките, които се държаха здраво за реформистките методи на борба, В. И. Ленин смяташе като решаващо средство за събаряне на царизма въоръженото въстание. Царизмът се опираше на въоръжена сила: армия, полиция. Да бъде съкрушена тази сила, да бъде съборен царизмът и да бъде извоювана демократическа република в Русия — това беше възможно само със силата на оръжието, посредством победоносно въоръжено въстание. Революцията, изтъкваше В. И. Ленин, доведе до необходимостта от въоръжено въстание. За пръв път след Маркс и Енгелс В. И. Ленин изтъкна организирането на въоръжено въстание като практическа задача, на която трябва да бъде подчинена цялата дейност на партията през време на революцията.

За да бъде повишена революционната енергия на масите и да бъдат те въввлечени в откритата въоръжена борба с царизма, партията трябва да издигне политически ~~лозунги~~ особено близки и разбираеми за народа. За такива лозунги-болшевиките смятаха: незабавно осъществяване по революционен път на осемчасов работен ден; създаване на революционни селски комитети за извършване на демократически преобразования в селото, включително и конфискуване на помещическите земи масови политически стачки; въоръжаване на работниците и създаване на революционна армия.

В. И. Ленин придаваше изключително голямо значение на повсеместното осъществяване отдолу, от самите работници, на осемчасов работен ден и от селяните на демократически преобразования в селото. Това беше нова тактика, която развиваше активността и творческата инициатива на масите. Прилагането на тази тактика парализираше апарата на държавната власт и го правеше безсилен да се бори с революцията.

Ново и важно оръжие беше използването на опитното пролетарско средство за борба — масовата политическа стачка, която изигра първостепенна роля в мобилизирането на масите за борба против царизма. В. И. Ленин разрешаваше по нов начин основния въпрос на революцията — въпроса за държавната власт. В. И. Ленин доказа, че победоносната буржоазнодемо-

кратическа революция, в която хегемон е пролетариатът, трябва да доведе не до завземане на властта от буржоазията, както беше в буржоазните революции в миналото, а до революционндемократическа диктатура на пролетариата и селяните.

„Решителна победа на революцията над царизма — пише Ленин — е революционндемократическата диктатура на пролетариата и селянството...

— И такава победа ще бъде именно диктатура, т. е. тя неизбежно трябва да се опира на военна сила, на въоръжаването на масите, на въстанието, а не на едни или други създадени по „легален“, по „мирен път“ институти.“¹

Осъществяването на революционни преобразования в интерес на работниците и селяните ще предизвика отчаяна съпротива от страна на царизма, помещиците, едрата буржоазия. За да бъде сломена тази съпротива, за да бъдат отблъснати контрареволуционните опити, за да бъде доведена буржоазнодемократическата революция докрай, за да бъдат защитени нейните завоевания, за да бъде напълно разчистена арената за борба за социализъм, е необходима диктатура. Но това ще бъде още не социалистическа, а демократическа диктатура.

Политически орган на революционндемократическата диктатура на пролетариата и селяните трябва да стане временното революционно правителство, опиращо се на въоръжения народ. На временното революционно правителство предстоеше да затвърди завоеванията на революцията, да смаже съпротивата на контрареволуцията и да осъществи програмата-минимум на РСДРП, т. е. да установи демократическа република, да въведе осемчасов работен ден, да конфискува помещическата земя, да тласне революцията напред.

В. И. Ленин смяташе, че не само е възможно, но при благоприятни условия е и необходимо представители на социалдемократията да участвуват в това правителство. То трябва да улесни безпощадната борба с контрареволуцията, защитата на самостоятелните интереси на работническата класа и по-нататъшното развитие на революцията. Успоредно с това необходимо беше да се

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 45.

организира натиск върху временното революционно правителство отдолу, от страна на работническата класа и широките трудещи се слоеве. И участието в правителството, и натискът отдолу ще съдействуват за заздравяване и разширяване на завоеванията на революцията, за осъществяване на социалдемократическата програма-минимум, както и за подготвяне на условия за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа.

Разкривайки вредата от позицията на меншевиките, които се обявяваха против участието в революционното правителство, В. И. Ленин изтъкваше, че тази позиция на дело означава да се предаде ръководството на революцията в ръцете на буржоазията.

В своето произведение В. И. Ленин разработи теорията за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция. Идеите на Маркс за непрекъснатата (перманентна) революция и за съюза на пролетариата със селяните като необходимо условие за тази революция бяха забравени от опортюнистите от II Интернационал. На революционните идеи на Маркс беше противопоставена опортюнистическата схема, според която буржоазната революция се отделяше от пролетарската с дълъг период. В основата на тази антиреволюционна схема лежеше отричането на ръководната роля на пролетариата спрямо селяните, отричането на хегемонията на пролетариата в буржоазнодемократическата революция.

В. И. Ленин разви идеята на Маркс за непрекъснатата революция в стройна теория за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа. Съгласно тази теория хегемонията на пролетариата в буржоазната революция при съюз на пролетариата и селяните трябва да прерасне в хегемония на пролетариата в социалистическата революция при съюз на пролетариата с бедните селяни и другите полупролетарски елементи. Демократическата диктатура на пролетариата и селяните трябва да прерасне в диктатура на пролетариата.

„Пролетариатът трябва да проведе докрай демократическия преврат, като присъедини към себе си селските маси, за да смаже със сила съпротивата на самодържавието и да парализира неустойчивостта на

буржоазията. Пролетариатът трябва да извърши социалистическия преврат, като присъедини към себе си масата на полупролетарските елементи от населението, за да сломи със сила съпротивата на буржоазията и да парализира неустойчивостта на селячеството и дребната буржоазия.¹

Обосновавайки учението за прерастване на буржоазната революция в социалистическа, В. И. Ленин посочи, че съществуват обективни условия за това в социално-икономическия строй на Русия. Многобройните остатъци от крепостничеството и относително високото развитие на капитализма в Русия бяха обусловили два вида противоречия. Противоречията между развитието на производителните сили и полукрепостническите производствени отношения създаваха предпоставки за буржоазнодемократическата революция. Противоречията между развитието на производителните сили и капиталистическите производствени отношения създаваха необходимите обективни условия за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция.

Оттук възникваха двете социални войни, едната¹ — общонародна, против царя и помещиците, за демократическа република, и другата² — борбата на пролетариата против буржоазията, за диктатура на пролетариата, за социалистическо устройство на обществото. През 1905—1907 г. на преден план стоеше общонародната борба за събаряне на самодържавието. Работническата класа беше призвана да застане „начело на целия народ и особено на селяните — за пълна свобода, за последователен демократически преврат, за република! Начело на всички трудещи се и експлоатиранни — за социализъм!“²

В. И. Ленин подчертаваше настойчиво необходимостта от непрекъснато развитие на революцията до победа на социалистическата революция. В статията си „Отношението на социалдемократията към селското движение“ В. И. Ленин изтъква:

„...от демократическата революция ние веднага ще започнем да преминаваме и именно в зависимост

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 92.

² Там там, стр. 107.

от нашата сила, от силата на съзнателния и организиран пролетариат, ще започнем да преминаваме към социалистическата революция. Ние сме за непрекъснатата революция. Ние няма да се опрем на сред пътя.“¹

Според възгледите на западноевропейските опортюнисти и руските меншевики в социалистическата революция пролетариатът се бори сам, без съюзници, против всички непролетарски класи и слоеве. Революционните възможности на полупролетарските маси от града и селото, смазани, експлоатирани от капитала и които поради това можеха да станат верни съюзници на пролетариата в борбата против капитализма, не се признаваха от опортюнистите. Оттук следваше неправилният извод, че докато пролетариатът в резултат на икономическото развитие на обществото не стане мнозинство от нацията, не може да се омята, че условията за социалистическа революция са на зрели.

Лениновата теория за социалистическата революция обръщаше с главата надолу тези много вредни опортюнистически догми, които обричаха пролетариата на бездействие.

В. И. Ленин смяташе, че едно от главните условия за победата на буржоазнодемократическата революция и за нейното прерастване в социалистическа революция е наличието на самостоятелна политическа партия на работническата класа, призвана да бъде ръководител и организатор на революционната борба. В. И. Ленин изтъкваше, че пролетариатът ще може да изиграе ролята на хегемон в тази революция само при условие, че бъде сплотен в единна и самостоятелна политическа сила под знамето на революционно-марксистката партия, която ръководи не само идейно, но и практически неговата борба.

Лениновата теория за социалистическата революция разбиваше не само теориите на руските меншевики и на реформистите от II Интернационал, но и троцкистката теория за „перманентната революция“. Като фалшифицираше Марксовата идея за перманентната революция, Троцки отричаше хегемонията на пролетариата в буржоазнодемократическата революция и революционната

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 237.

роля на селяните, отричаше революционндемократическата диктатура на пролетариата и селяните. Той издигна лаяв по форма, но опортюнистически по съдържание лозунг — „без цар, а работническо правителство“. Такова преокачане на буржоазнодемократическия етап на революцията би довело само до изолиране на пролетариата от многомилионните селски маси и до поражение на революцията.

Лениновата теория за революцията, разработена в 1905 г., въоръжи болшевишката партия с научно обоснована стратегия и тактика. В нея вече се съдържаха почти всички главни елементи, за да се направи изводът за възможността социализмът да победи първоначално в една отделно взета капиталистическа страна — тезата за хегемонията на пролетариата в революцията, за съюза на работническата класа със селяните, за ръководната и направляваща роля на партията от нов тип в революцията, за революционндемократичната диктатура на пролетариата и селяните, за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция. Изводът за възможността социализмът да победи в една страна бе направен от В. И. Ленин в 1915 г. В. И. Ленин обогати марксизма с нова теория за социалистическата революция, която беше мощно идейно оръжие на пролетариата в борбата за неговата победа.

3. Подем на революцията. Общоруската политическа стачка. Образуване на Съветите. Декемврийското въоръжено въстание

Развоят на революционните събития потвърждаваше правилността на решенията на III конгрес. Вълната на революционното движение нарастваше с всеки изминат ден. Стачната борба придоби по-упорит, настъпателен характер и се отличаваше с голяма организираност.

Започналата през май 1905 г. стачка в Иваново-Вознесенск продължи 72 дни. Тя беше образец на работническа твърдост и добра школа за политическо възпитание на масите. Беше избран Съвет на работническите изпълномощници (депутати), който да я ръководи. В процеса на революционните битки той се превърна в един

от първите Съвети на работническите депутати. Стачката се водеше под ръководството на иваново-вознесенската болшевишка организация, възглавявана от Ф. А. Афанасиев и М. В. Фрунзе, при активното участие на работниците болшевики С. И. Балашов, Е. А. Дунаев, Ф. Н. Самойлов. Открито се провеждаха митинги и събрания на работниците, на които се изработваха искания, обсъждаха се отговорите до фабрикантите и се набелязваха планове за по-нататъшната борба. Тук се четяха също доклади и лекции за задачите на работническото движение. Това беше „социалистически университет“ за работниците. Към стачката на иваново-вознесенските работници се присъединиха текстилните работници от Шуя, Орехово-Зуево и други градове. Царските власти устроиха кървава разправа с работниците.

Протестът против стрелбата срещу ивановските работници заля цяла Русия. През май 1905 г. работниците от Лодз водиха цели три дни барикадни боеве срещу полицията и войската. Това беше, пише В. И. Ленин, „не само нов пример на революционен ентузиазъм и героизъм, но и висша форма на борба“¹. В авангарда на стачната борба в Урал бяха металиците от Перм и Екатеринбург (Свердловск), работниците от златоустовските оръжейни заводи, металурзите от Надеждинск и Нижни Тагил, железничарите от Челябинск, Уфа и Екатеринбург. Възникналите през пролетта на 1905 г. в Алапаевск, Надеждинск, Мотовилих, Нижни Тагил и в други промишлени центрове в Урал Съвети на работническите пълномощници (депутати) се превърнаха с развитието на революцията от стачни организации в органи за общореволюционна борба.

Самоотвержено и героично се бореха латвийските работници. В Николаев, Екатеринослав, Харков, Луганск и на други места политическите стачки преминаваха в сблъсквания с полицията и войските. През юни бе проведена обща стачка в Тифлис, Кутаис, Батум и Чиатури. През юни—юли три четвърти от всички петролни и други предприятия в Баку бяха обхванати от стачки. През август общата стачка на бакинските пролетарии бе придружена с въоръжени сблъсквания с войските.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8: стр. 549.

Работническата класа в Русия излизаше от стачките все по-зряла политически, калена, като натрупваше сили за решителната борба с царизма.

През лятото на 1905 г. навсякъде започнаха да възникват полулегални професионални организации. Професионалните съюзи още по онова време наред със защитата на икономическите интереси на работниците издигаха редица важни политически искания. Болшевиките участваха активно в създаването и работата на профсъюзите, което имаше голямо значение за цялото по-нататъшно развитие на профсъюзите в Русия като боеви класови организации на пролетариата.

Със своята последователна революционна борба пролетариатът учеше селяните как трябва да се борят срещу царския строй. След подема на борбата на работническата класа се надигна вълната на селското движение. През пролетта и лятото на 1905 г. селското движение обхваща около една пета от всички околии, а през есента — повече от половината. В Украйна и Прибалтика избухнаха стачки на селскостопанските работници. Особено голям размах получи селското движение в Поволжието, в много райони на Украйна, в Прибалтика, в Грузия.

Съединяването на пролетарското движение със селските въстания разклати царската армия и флота. През 1905 г. болшевиките развиха самоотвержена дейност, в армията и флотата. ЦК на РСДРП изпрати на работа сред войските И. Ф. Дубровински, Е. М. Ярославски, Р. С. Землячка, М. И. Василев—Южин и други видни дейци.

Болшевиките използваха разнообразни форми и методи на революционна работа сред войниците и моряците: издаваха вестници и позиви, устройваха събрания, създаваха кръжоци. Благодарение на тази работа влиянието на болшевишките организации сред войниците и моряците се засили значително, установяваха се връзки с работниците. Поражението на царската армия в Далечния Изток засили революционните настроения сред войските.

Първият масов израз на недоволството на войниците и моряците беше въстанието на броненосеца „Потьомкин“ през юни 1905 г. За пръв път в историята екипажът на един военен кораб вдигна знамето на революцията и започна борба против съществуващия строй.

Въстаналият кораб пристигна в Одеса. Но в болшевишкия комитет в прада нямаше единство, той беше отслабен поради арестите, а меншевиките не организираха въстание на работниците в Одеса, за да подкрепят потьомкинци.

Въпреки героизма на моряците въстанието не успя, тъй като нямаше правилно ръководство. Това беше само първият опит за революционна борба в царската войска. Обаче самият факт на въстанието имаше изключително важно значение. За работниците, селяните и особено за самите войнишки и моряшки маси стана по-ясна и по-близка мисълта за необходимостта и възможността армията и флотата да се присъединят към работническата класа в борбата против царизма. На дневен ред се постави въпросът за създаване на революционна армия.

След въстанието на „Потьомкин“ болшевиките засилиха революционната работа във войската. През лятото и есента на 1905 г. бяха проведени десетки революционни акции на войниците и моряците. Отделните революционни прояви на работниците, войниците и селяните се разрастваха в общоруски революционен пожар.

Царизмът се опитваше да отклони народа от революционната борба чрез отстъпки и обещания. На 6 август 1905 г. се появи манифест за свикване на Държавната дума (наречена Булигинска по името на царския министър — автор на проекта за създаване на Думата). Царското правителство побърза да завърши Руско-японската война. В края на август 1905 г. беше подписан мир с Япония.

Думата беше опит на царизма да ликвидира революцията, като я насочи по монархическо-конституционен път. Със свикването на Думата царизмът искаше също да сложи край на опозиционното брожение сред либералната буржоазия, която, страхувайки се сама от революцията, същевременно плашеше царя с нея. Булигинската дума трябваше да представлява събрание на помещици, капиталисти и нищожен брой богати селяни. Тя беше замислена само като съвещателен орган при царя. Това беше груба фалшификация на народното представителство.

Болшевиките призоваха работниците и селяните да бойкотират активно антинародната Дума, като съсре-

доточиха цялата агитационна кампания около лозунгите: въоръжено въстание, революционна армия, временно революционно правителство. Меншевиките приветствуваша Думата като „повратна точка в освободителното движение“ и се изказаха за сътрудничество с либералите в комедията с изборите за Думата, отстоявайки парламентарния, реформисткия път. Тактиката на меншевиките спрямо Думата беше в действителност от полза за либералната буржоазия, помагаше ѝ да заблуждава народните маси и да ги отклонява от революционната борба.

Конференцията на социалдемократическите организации в Русия, която бе свикана в Рига през септември 1905 г., за да изработи тактиката спрямо Държавната дума, одобри болшевишката линия на активно бойкотиране на Булигинската дума и осъди меншевишката политика на участие в нея. Тактиката на активен бойкот на Думата беше подкрепена не само от работниците, но и от селяните и прогресивната част от интелигенцията. Кампанията за бойкотиране на Булигинската дума беше използвана от болшевиките, за да мобилизират всички революционни сили, да проведат масови политически стачки и подготвят въоръженото въстание.

През лятото и есента на 1905 г. се водеше усилена подготовка за обща политическа стачка. Огромната организаторска и агитационна работа на болшевиките помагаше за по-нататъшен подем на революцията. Започналата през септември стачка на печатарските работници в Москва беше подкрепена от работниците от другите заводи и фабрики. Стачката се придружаваше с митинги и демонстрации. По московските улици ставаха въоръжени сблъсквания на работниците с полицията и войската.

Септемврийската стачка на московските работници беше сериозна политическа школа за пролетариата. Масовата политическа стачка, придружавана с революционни митинги, демонстрации и въоръжени сблъсквания с полицията, стана най-разпространената форма на борбата на работническата класа. В процеса на борбата възникна Съветът на работниците от пет професии: на печатарските работници, металиците, тютюноработниците, дърводелските работници и железничарите. Под ръководството на болшевиките все нови и нови

работнически слоеве се включваха в политическата борба.

На 6 октомври Московският комитет на РСДРП взе решение за обща политическа стачка в Москва. Стачката бързо обхваща всички промишлени центрове и се превърна в общоруска. Движението по железопътните линии бе спряно в цялата страна. Предприятията прекратиха работа. Пощата и телеграфът не работеха.

Октомврийската стачка се превърна в мощна политическа акция на пролетариата. Тя се провеждаше под лозунга за събаряне на самодържавието, за активно бойкогиране на Булигинската дума, за свикване на учредително събрание и установяване на демократическа република. Към стачкуващите работници се присъединиха дребни служещи, студенти, учащи се, адвокати, лекари, инженери и т. н. Броят на участниците в стачката надхвърли два милиона души. Общоруската политическа стачка показва убедително връзката на партията на болшевиките с народните маси и жизнеността на болшевишките лозунги.

В октомврийската стачка се прояви крепнещата връзка на работниците от различните националности в Русия. Латвийските, полските, украинските, азербайджанските, грузинските, белоруските работници и работниците от другите националности се бореха заедно с руските пролетарии против своя най-зъл враг — царското самодържавие. Партията се стремеше да приобщи към революционната борба трудещите се маси от източните райони на Русия. Руският пролетариат беше основната сила, той вдигаше на борба и сплотяваше работниците татари, азербайджанци, казахи, узбеки и от други националности. При бакинския комитет на РСДРП беше създадена организацията „Гумет“ за работа сред трудещите се мюсюлмани. Болшевиките издаваха в „Урал“ на татарски език, в „Коч-Девет“ и „Текамюл“ на азербайджански език и чрез тях разпространяваха Лениновите идеи сред онеправданите маси на народностите на Поволжието, Закавказието и Средна Азия. Много работници от ирански произход минаха в Русия школата на революционна борба. Между тях беше Хайдар, по-късно организатор и ръководител на Иранската комунистическа партия.

В. И. Ленин разясни голямото значение на такива масови акции на пролетариата като политическите и икономическите стачки, демонстрациите. Тези акции играят голяма роля за защитата на жизнените интереси на работническата класа и на народните маси, а също и за подготовката на по-висшите форми на борба — общата стачка, въоръженото въстание, и по тоя начин за борбата за власт. По-късно В. И. Ленин пише, че политическата и икономическата стачка „се поддържат взаимно една друга, представлявайки източник на сила една за друга. Без тясната връзка между тези видове стачки е невъзможно действително широко, масово — и при това получаващо общонародно значение — движение.“¹

Като участвуват в икономическите стачки и се борят за подобряване на своето икономическо положение, работническите маси се включват и в политическото движение. В хода на политическите стачки работническата класа не само издига политически искания, които изразяват нейните жизнени интереси, но и защитава общите интереси на народните маси. В политическата стачка работническата класа се проявява като ръководна класа на целия народ, като хегемон (ръководител) на народното движение.

Общоруската октомврийска стачка показва моцта на работническата класа като челен борец, организатор и ръководител на всенародната борба против самодържавието. Тя парализира силите на правителството. Революцията получаваше все по-широк размах. Изплашено от разрастването на революцията, царското правителство побърза да направи известни отстъпки, за да спаси самодържавния строй. На 17 октомври царят издаде манифест, който съдържаше редица лъжливи обещания. Провъзгласяваше се свобода на словото, на събранията, на организирането на дружества и съюзи, неприкосновеност на личността. В манифеста се говореше за създаване на „руски парламент“ — Държавна дума със законодателни функции.

Както изтъква В. И. Ленин, появата на царския манифест се дължеше на това, че се бе установило известно временно равновесие на силите: работниците и селя-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 18, стр. 73.

ните, които изтръгнаха от царя манифест, още не можеха да съборят царизма, а царизмът не можеше да управлява вече със старите средства.

Буржоазията с радост прие царското подаяние. Едрите капиталисти и помещици, които водеха стопанствата си по капиталистически, бяха на страната на царското правителство, макар и да продължаваха да спорят още с него за подялбата на властта. Царският манифест ги задоволяваше напълно. Те се обединиха в „Съюз 17 октомври“ — партия на октябристите, т. е. привържениците на октомврийския манифест на царя. Част от капиталистите, помещиците, земските дейци и буржоазните интелегенти се обединиха в конституцион-подемократическата партия (кадети), която беше ръководна партия на либерално-монархическата буржоазия. Кадетите се стремяха царят и помещиците да разделят властта с буржоазията. За да измамат трудещите се маси, кадетите си присвоиха фалшивото име „Партия на народната свобода“. А всъщност в програмата на кадетите нямаше дори искане за република.

Характеризирайки партията на кадетите, В. И. Ленин пише:

„Либералните буржоа се колебаят между народа и правителството на погромаджите. На думи те са против правителството; на дело те най-много се боят от борбата на народа; на дело те искат сделка с монархията, т. е. с погромаджите, против народа.“¹

Буржоазните партии видяха в царския манифест възможност да насочат революцията по мирен, конституционен път, да спасят самодържавието и полукрепостническия строй от гибел. Те с всички средства възхваляваха манифеста от 17 октомври.

Болшевиките призоваваха работниците и селяните да не вярват на „конституцията“ на кинга и да продължат борбата до събарянето на царизма. Те заявяваха, че правителството заблуждава народа. Вместо обещаните свободи с помощта на създадените от полицията и носещи демагогски названия организации „Съюз на руския народ“, „Съюз на архангел Михаил“, които народът беше нарекъл „черна сотня“, то пребиваше от бой и убиваше революционери, прогресивни работни-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 301.

ци, разгонваше митинги и събрания. Именно по това време в Москва беше зверски убит от черносотниците бележитият деец на болшевишката партия Н. А. Бауман. За да разединят силите на народа, царските власти разпалваха враждата между отделните националности, устройваха кървави еврейски погроми, провокирваха кланета между азербайджанци и арменци.

След първата победа, извоювана с всеобщата политическа стачка, трябваше да продължи борбата за окончателно събаряне на царизма. Вдъхновявани от болшевиките, работниците се заловиха енергично за създаване на бойни дружини.

Октомврийският подем на работническото движение даде тласък в селската революционна борба.

Селяните в Русия не създадоха своя партия. Възникналите в хода на революцията „Общоруски селски съюз“ и „Трудова група“ бяха само наченки на политическа организация. Есерите (социалистите революционери) и енесите (народните социалисти) не станаха истински селски партии. В. И. Ленин писа тогава за тях: „Трудовиките, народните социалисти и соц.-революционери по своя класов характер са дребнобуржоазни и селски демократи.“¹ Трудовиките изобщо си останаха слаба организация. Енесите бяха малка група, близка на либералите, която все повече изразяваше интересите на кулашката върхушка в селото. Есерите не създадоха трайни връзки в селото. В дейността на есерите се очертаха тенденции, благодарение на които по-късно те стигнаха до защита на интересите на заможните слоеве — кулачеството — в селото. Възкресявайки старите, народнически теории за мнимия социалистически характер на селското движение, есерите отричаха ръководната роля на работническата класа в революцията. В. И. Ленин, болшевиките разобличаваха ~~лъже~~ социалистическия характер на програмата на есерите, критикуваха колебанията и непоследователността на селските организации. Същевременно в борбата против царизма болшевиките сключваха с тях временни споразумения.

Болшевиките, които бяха челен отряд на пролетариата, поеха същевременно и защитата на интересите на селяните — както политическите интереси (събаряне на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 12, стр. 183.

самодържавието и на целия полукрепостнически строй, който беше враг на селяните), така и икономическите (ликвидиране на помещическото земевладение и предаване на земята в ръцете на селяните). Обстоятелството, че именно болшевиките поеха защитата на интересите на основните селски маси, имаше огромно значение за по-нататъшната борба за победа на революцията.

Местните болшевишки организации развиваха енергична дейност за привличане на селяните на страната на пролетариата. От лятото на 1905 г. нататък бяха създадени аграрни групи при Московския, Казанския, Нижегородския, Симбирския, Саратовския, Самарския, Петербургския, Владимирския, Костромския, Иваново-Вознесенския и други комитети в Централна Русия, както и при Минския, Вилненския, Луганския, Одеския и други комитети в Белорусия, Литва, Украйна и Латвия.

Болшевишките организации вършеха в селото политическа работа: разпространяваха прокламации, позиви, създаваха революционни кръжоци сред селяните. Московският комитет издаде специална инструкция за партийните членове, които работеха сред селяните. Огромен успех между селяните имаше брошурата на В. И. Ленин „Към селската беднота“, която местните болшевишки организации преиздаваха много пъти.

Болшевиките засилиха работата във войската. Към есента на 1905 г. бяха създадени редица партийни военни организации. Най-големи от тях бяха петербургската, московската, финландската и рижката. Започнаха да се издават значително повече позиви и обръщения към войниците и моряците. През есента на 1905 г. избухнаха въстания сред войниците в Харков, Киев, Ташкент, Варшава и други градове. Избухнаха въстания на моряците в Кронщад, Владивосток и Севастопол.

През този период на бурен подем на революцията възникнаха Съветите на работническите депутати, които се родиха в резултат на революционното творчество на работниците. Появили се отначало за ръководене на икономическите и политическите стачки, като органи на пълномощниците или представителите на работниците от различните предприятия, Съветите се превърщаха в органи за подготовка на въстанието, явяваха се като зародиш на новата власт. Пренебрегвайки учрежденията на царското правителство, Съветите издаваха свои

постановления, нареждания, заповеди, въвеждаха без предварително разрешение на властите осемчасов работен ден, демократически свободи.

В. И. Ленин прозорливо видя в Съветите орган на борбата за победа на революцията, за социализъм, орган на диктатурата на народа и оцени високо тяхното значение. На този въпрос бе посветен трудът на В. И. Ленин „Нашите задачи и Съветът на работническите депутати (Писмо до редакцията)“, написан през първите дни на ноември 1905 г. В. И. Ленин разработи теоретически въпроса за Съветите. Съединяването практически на революционното творчество на работническата класа, което породя Съветите, с теоретическото им обосноваване от В. И. Ленин, от партията, даде забележителна форма на политическа организация на работническата класа и на трудещите се селяни, която изигра световно-историческа роля в борбата за победа на революцията, за социализъм. Съветите от 1905 г. като велико историческо завоевание на работническата класа послужиха за първообраз на съветската власт, установена в нашата страна в 1917 г.

Болшевиките навсякъде влязоха в Съветите и там, където те успяха да получат ръководно влияние, Съветите станаха бойни щабове за мобилизиране на революционните сили, за подготовка и провеждане на въоръжено въстание, зародиши на органите на новата власт. А меншевиките гледаха на Съветите само като на стачни комитети или като на органи на местното самоуправление.

В началото на ноември 1905 г. нелегално се завърна в Русия от емиграция В. И. Ленин. След като пристигна в Петербург, той веднага разви трескава дейност. Той ръководеше работата на Централния комитет на партията, възглави редакцията на легалния болшевишки вестник „Новая жизнь“, който по това време беше фактически централен орган на партията, изказваше се на заседанията на Изпълкома на Петербургския съвет на работническите депутати, участвуваше в партийните заседания и събрания.

Общоруската октомврийска политическа стачка доведе работническата класа непосредствено до висшата форма на борба — въоръженото въстание.

Претворявайки в дело решенията на III конгрес на партията, болшевиките съчетаваха агитационно-пропагандистката дейност с практическата подготовка на въстанието. Активна дейност развиха бойните дружини на болшевиките. Организирано бе обучение по улични боеве и стрелба, създаваха се работилници за приготвяне на бомби, складове за оръжие и т. н. Бойни отряди и дружини бяха създадени в Петербург, Москва, Сормово, Ярославл, Иваново-Вознесенск, в Урал, Украйна, Сибир, Кавказ, Прибалтика. С военно-техническата подготовка на въстанието се занимаваше Бойната група при Централния комитет на партията.

Пръв вдигна знамето на въоръженото въстание против царизма московският пролетариат. Конференцията на московските болшевики, която се състоя на 5 декември, изразявайки волята на работниците, се изказа за обявяване на стачка и за въоръжено въстание. На 7 декември Московският съвет обяви обща политическа стачка с цел да я превърне във въстание.

Още през първите дни в Москва стачкуваха над 150 000 души. В заводите и фабриките се устройваха многобройни митинги, а по улиците — демонстрации. Започнаха първите сблъсквания с казаците и полицията. Като мобилизираха бързо силите, властите преминаха в настъпление. Московският пролетариат отговори на действията на властите с издигане на барикади. На 10 декември стачката прерасна във въоръжено въстание. Завързаха се ожесточени боеве. Центрове на въстанието станаха Пресня, Замоскворечието, Рогожко-Симоновският район и районът на Казанската железопътна линия. По улиците на Москва бяха издигнати около 1 000 барикади. Самоотвержената борба на работниците продължи девет дни.

А. М. Горки, непосредствен очевидец на въоръжените битки, пише: „... току-що се прибрах. При Сандуновските бани, пред Николаевската гара, на Смоленския пазар, в Кудрино се води бой. Хубав бой!... Навсякъде по улиците разоръжават жандармите, полицията... Работниците се държат изумително!“

С изключителен героизъм и упоритост се отличаваше борбата на работниците от Пресня. Тук бяха концентрирани най-добрите бойни дружини на работниците в Москва.

Московските работници се сражаваха самоотвержено. Целият свят следеше напрегнато развоя на това въстание, което разтърсваше основите на най-голямата монархия. Царското правителство разбра, че целият самодържавно-крепостнически режим е застрашен да рухне, и хвърли големи сили за потушаване на въстанието. Пристигането на допълнителни войскови части в Москва измени съществено съотношението на борещите се сили в полза на контрареволуцията.

Въстаналите работници нямаха още опит във въоръжената борба, нямаха необходимото оръжие, връзката с войските не беше достатъчно организирана. В началото на декември въстана Ростовският полк, разквартируван в Москва. Московският гарнизон се колебаеше. Но организаторите на въстанието пропуснаха момента, не използваха колебанието на войските, за да ги привлекат на страната на въстаналите работници. Царското правителство успя да задържи войските от Московския гарнизон и да ги изолира от въстаниците. В ръцете на правителството остана железопътната линия, която свързваше Петербург с Москва. Петербургският съвет, възглавяван от меншевиките, не вдигна знамето на въстанието в столицата, не парализира действията на правителството. Московското въстание не се превърна в общоруско.

Ръководството на въстанието общо взето изоставаше от стихийно нарастващото движение на масите. В началото на въстанието бяха арестувани ръководните работници от Московския комитет на болшевиките и организатори на въстанието — В. Л. Шаицер (Марат), М. И. Василев—Южин и други. Общомосковското въстание се превърна във въстание на отделни райони. В хода на борбата се прилагаше тактиката на отбрана, а не на настъпление, и това обричаше въстанието на поражение.

Меншевиките и есерите внасяха дезорганизация в редовете на въстаниците. Като подписаха под натиска на работниците обръщението за обща стачка и въоръжено въстание, те наскоро след това съобщиха, че разпускат своите дружини. На 14 декември, още преди да пристигнат войски от Петербург, меншевиките поискаха от Съвета незабавно да прекрати въстанието. Капитулантската позиция на меншевиките и есерите допринесе за поражението на въстанието.

По призива на Московския комитет на болшевиките и на Московския съвет беше решено, за да се запазят революционните сили, на 9 декември да се прекрати въоръжената борба. Последното възвание на щаба на пресненските бойни дружини беше изпълнено с непоколебима вяра в бъдещата победа на работническата класа: „Ние започнахме. Ние свършваме... Кръвта, насилието и смъртта ще ни следват по петите. Но това не е нищо. Бъдещето принадлежи на работническата класа. Поколение след поколение във всички страни ще се учат на упоритост от опита на Пресня... Да живее борбата и победата на работниците!“

След Москва през декември 1905 г. и януари 1906 г. въстания избухнаха и в други градове. По призива на комитета на РСДРП на 12 декември въстана пролетариатът в Нижни Новгород. На 13 декември започна въстание в Ростов на Дон. Започналата на 8 декември политическа стачка в Новоросийск прерасна във въоръжено въстание. Властта в града премина в ръцете на Съвета на работническите депутати, в ръководството на който преобладаваха болшевиките. Съветът беше не само орган на въстанието, но и орган на новата, на народната власт. Новоросийск от онова време е известен в историята като „Новоросийска република“. На въоръжена борба против самодържавието се вдигна пролетариатът в Украйна. Особено големи въоръжени въстания избухнаха в Донбас, Харков, Александровск (Запорожие). Революционната борба на работниците в Урал достигна най-голяма организираност в Перм (в Мотовилихийския завод) и в Уфа.

Много силна беше въоръжената борба на работниците в Сибир, особено в Красноярск и Чита, възглавявана от болшевиките. Тук към въстаналите работници се присъединиха войниците. В Красноярск беше образуван обединен Съвет на работниците и войниците, който стана орган на революционната власт. Съветът обяви свобода на печата, събранията, съюзите, въведе осемчасов работен ден и разоръжи полицията и жандармите. В Чита гарнизонът премина на страната на работниците. Създаденият в края на ноември в Чита Съвет на войнишките и казашките депутати беше фактическата власт в града. Възникна така наречената „Читинска република“.

Въоръжени сблъсквания на работниците, ратаите и селяните станаха в Полща и Прибалтика. Вълната от въстания заля и Закавказието, където болшевишките организации умело съчетаваха борбата на работниците и селското движение. С особена упоритост се отличаваше въстанието на селяните в Гурия, където цели райони се оказаха в ръцете на въстаниците. Широко се разгърна въоръжената борба против царизма във Финландия.

Взели широки размери, въоръжените въстания не бяха докрай настъпателни, задружни и едновременни. Успехът на Московското въоръжено въстание зависеше много от подкрепата на петербургските работници, от столицата на Русия. Но намиращите се начело на Изпълкома на Петербургския съвет на работническите депутати меншевики (Троцки, Хрустальов — Носар и други) провеждаха опортюнистическа тактика, възпираха развитието на революционната инициатива на работниците. Уличната борба на питерските работници през декември стигна само до отделни разпокъсани сблъсквания с полицията и войската. Поради опортюнистическата политика на меншевиките Петербургският съвет на работническите депутати не можа да изпълни ролята си на орган на въоръженото въстание и борбата за събаряне на самодържавието.

Всички тези въстания бяха потушени с невероятна жестокост от царското правителство. Оттогава остана на царя прозвището „Николай кървавия“.

Започналото по почин на московските работници декемврийско въоръжено въстание, възглавявано от болшевиките, беше връхната точка на революцията.

Болшевиките и меншевиките дадоха коренно противоположни оценки на въстанието. Меншевиките осъдиха героичната борба на руския пролетариат, вдигнал се на въоръжено въстание. „Не трябваше да се залавяме за оръжието“ — заяви Плеханов. Обратно, казваха болшевиките, трябваше да се заловим по-решително, да разясняваме на масите, че не може да се осигури победа над царизма само със стачки и други мирни средства, че победата на революцията може да бъде извоювана само с въоръжена борба. В. И. Ленин даде висока оценка на декемврийското въстание, задълбочено анализира неговите положителни страни и причините за поражението,

призоваваше всички съзнателни работници да изучават поуките от въстанието и да се готвят за нови боеве.

Декемврийското въстание показва небивалото повишаване на политическата съзнателност и организираността на работническата класа. От 9 януари нататък се изминат огромен път. Работническата класа се бореше героично с оръжие в ръце за събаряне на самодържавието, за победа на революцията. Идеята за събаряне на царската монархия и за ликвидиране на полукрепостническия строй проникваше дълбоко в съзнанието на работническата класа и милионите трудещи се в Русия.

Декемврийските събития убедително потвърждаваха, че „свободата не се постига без огромни жертви, че въоръжената съпротива на царизма трябва да бъде сломена и смазана с въоръжена ръка“¹.

4. Изграждане на партията на болшевиките в условията на революцията. IV конгрес на РСДРП

До 1905 г. Болшевишката партия се създаваше и развиваше в условия на тайна, нелегална работа. По това тя се отличава от социалдемократическите партии в повечето от другите страни, които се развиваха в легални условия. Дори и за най-малкия опит да организират работнически кръжок или да издадат възвание или позив революционерите плащаха с години затвор и каторга. Членовете на партията и партийните комитети не можеха да устройват открито събрания. Местният партийен комитет се назначаваше от Централния или областния комитет на РСДРП. Революционните вестници, брошури и книги се печатаха главно в чужбина и се препращаха тайно в Русия.

Условията на нелегалната работа изискваха от всички партийни членове строга конспиративност, но въпреки това партията не беше затворена организация. В цялата си дейност тя беше тясно свързана с работническите и другите слоеве на трудещите се и ръководеше много акции на пролетариата.

Подемът на революцията създаде нови условия за дейност на партията. Чрез революционната борба на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 551—552.

масите беше извоювана свобода на събранията, сдруженията и печата. Из цялата страна се провеждаха митинги, събрания, съвещания и конгреси на представители на различни обществени организации. Без предварително разрешение от властите се завземаха зали, аудитории за масови събрания. През лятото и есента на 1905 г. огромни митинги ставаха на открито. Болшевишките оратори, както и представители на други партии, открито се обръщаха към масите, излагаха платформата на своята партия и ги призоваваха да се борят за нея. Идеите на Болшевишката партия се разпространяваха широко и печелеха все по-голям брой активни привърженици.

„През пролетта на 1905 г. — пише В. И. Ленин — нашата партия бе съюз от нелегални кръжоци; през есента тя стана партия на *милионите* пролетарии.“¹

Използвайки относителните свободи, много болшевишки организации организираха издаването на легални работнически вестници: „Борьба“ и „Вперед“ — в Москва, „Кавказский рабочий листок“ — в Закавказието, „Красноярский рабочий“ — в Красноярск, „Забайкальский рабочий“ — в Чита и др. Значително се увеличи издаването на позиви и прокламации. През периода на революцията болшевишките организации издадоха над 2 000 позива с различни наименования, месечният тираж на които надминаваше 1 милион екземпляра. По инициатива на болшевиките през 1905—1907 г. в Петербург, Москва, Киев, Одеса, Ростов на Дон, Тифлис, Баку, Томск, Иркутск, Красноярск и в други градове се издаваше значително количество марксистка литература.

Необходимо беше при новите условия да се направят изменения в строежа на партията и в нейната организационна работа. В статията „За реорганизацията на партията“ В. И. Ленин даде широка програма за такова преустройство. Той предлагаше да се използват максимално легалните възможности, да се създават легални и полуполегални партийни органи и мрежа от стоящи близо до тях организации, но непременно да се запази в същото време нелегалният апарат на партията. В. И. Ленин постави задача да се привлекат в редовете на РСДРП много нови членове, преди всичко от средата на работниците. „... Нека се влее чрез тях свежиет дух

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 148.

на млада революционна Русия“ — пише В. И. Ленин. Следваше навсякъде, където това беше възможно, да се въведе изборност за ръководни партийни органи; вместо съществуващите в условията на нелегалност кръжоци трябваше да се създават ядки като основни първични партийни организации.

Партията преустрои своята работа съобразно с новите условия. Принципът на демократическия централизъм започна да се осъществява на практика.

В хода на революцията партията се попълваше с най-добрите работници. Към края на 1905 г. петербургската организация наброяваше около 3 000 члена, московската — 2 500, иваново-вознесенската — около 900 члена, бакинската и харковската организации — по 1 000 партийни члена. През време на революцията в партията влязоха М. Н. Покровски, Я. Е. Рудзутак, Н. М. Шверник, Р. И. Ейхе, които станаха по-късно нейни бележити ръководители.

В Русия през този период действаха повече от 50 болшевишки комитети и групи. Болшевишките организации преобладаваха в промишлените центрове. А меншевиките имаха влияние сред занаятчиите, интелигенцията, студентството, градските еснафи и по-несъзнателната част на работниците.

През периода на подема на революцията в РСДРП влязоха много нови работници. Партията ставаше масова. Младите партийни членове само постепенно научаваха за съществуването на болшевики и меншевики, които имаха различни възгледи и платформи. Те се стараеха да се ориентират в различията помежду им. Съществуването на обособени болшевишки и меншевишки организации по места, които действаха под едно и също име — РСДРП, будеше недоумение у работниците. Класовият усет им подсказваше, че такова състояние на партията отслабя работническата класа, партията и революцията. Но по онова време меншевиките продължаваха да се смятат за социалдемократи, не се отказваха открито от програмата на РСДРП и работеха за привличане в своите организации на нови членове. Необходимо беше известно време, за да се убедят партийните маси от собствен опит в опортюнизма на меншевиките и да разберат, че единствени изразители на

интересите на работническата класа, на социализма са болшевиките.

Наскоро след III конгрес на РСДРП много партийни членове започнаха да излизат с искания за обединение на партията. Това движение на партийните маси и на прогресивните работници за обединение на партията, започнало от долу, изразяваше загрижеността им за укрепването на партията и на авторитета ѝ сред работническата класа, за сплотяването на всички сили за успешна борба за победа на революцията. ЦК на партията, избран на III конгрес на РСДРП, подкрепи това искане, В. И. Ленин, болшевиките бяха твърдо убедени, че в последна сметка в РСДРП ще възтържествуват революционните марксистки принципи, а меншевиките ще бъдат изолирани.

Като характеризира историята на борбата в редовете на РСДРП, В. И. Ленин изтъква:

„Трябва да се каже, че формалните разцепления с меншевиките, които станаха през пролетта на 1905 г. и през януари 1912 г., се сменяха с полуобединения и обединения през 1906 и 1907, след това през 1910 г. не само поради перипетиите на борбата, но и под натиска на низините, които изискваха проверочни изпитания чрез собствен опит.“¹

В. И. Ленин, болшевиките смятаха, че е необходимо да се стигне до положение цялата РСДРП да застане на позициите на революционния марксизъм и да ръководи работническото и революционното движение в Русия. Болшевиките се стараеха да спечелят на своя страна колкото може по-широки слоеве работници социалдемократи. В. И. Ленин постави задача да се води борба цялата РСДРП да признае платформата на III конгрес на партията. Той изтъкваше, че победата на болшевиките над меншевиките изискваше в онези условия да се прилага тактиката на лавиране и компромиси, „разбира се, на такова и на такива, които улесняваха, ускоряваха, въздравяваха, засилваха болшевиките за сметка на меншевиките“².

Необходимостта да се свика обединителен конгрес се диктуваше не само от тези съображения. В Русия освен

¹ „Ленинский сборник“ XXXV, стр. 303.

² В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 61—62.

Болшевики и меншевики съществуваха социалдемократията на Полша и Литва, Латвийската социалдемократическа работническа партия и други социалдемократически партии. Тези партии не влизаха в РСДРП, действуваха обособено. Интересите на борбата против царизма, особено в условията на революцията, изискваха обединение на усилията на всички националности в Русия, интернационално сплотяване на работниците от всички страни.

Въпросът за обединението трябваше да се реши от следващия конгрес на партията. Болшевиките не устояха да свикат конгрес в набелязания срок поради железничарската стачка и започналото въоръжено въстание в Москва. Събралите се в Тамерфорс делегати организираха конференция на болшевиките, която бе проведена от 12 до 17 декември 1905 г.

Конференцията се изказа за партийно обединение, за „незабавно и едновременно сливане на практическите (центровете) и литературните централни органи върху началата на равенството...“¹ В резолюцията „Реорганизация на партията“ конференцията препоръчваше да се провеждат в партията широкото изборно начало и принципът на демократическия централизъм. Отстъпления от този принцип се допускаха само в случай на непреодолими практически пречки. В „Аграрната резолюция“ конференцията, развивайки решението на III конгрес, предложи да бъде заменена точката на аграрната програма на партията за „отрязъците“ с искане да се конфискуват всички държавни, помещически и църковни земи.

В края на декември беше образуван обединеният ЦК на РСДРП, на който бе възложено да свика IV конгрес на партията.

В. И. Ленин смяташе за необходимо болшевиките да дойдат на конгреса със своя платформа по всички най-важни въпроси на революцията, работниците да видят ясно на какви позиции стоят болшевиките и да могат да направят избор между болшевиките и меншевиките. Във втората половина на февруари 1906 г. В. И. Ленин разработи платформата на болшевиките — проект за основните резолюции на конгреса. Резолюциите на болшевиките призоваваха към подготовка на нов револю-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 76—77.

ционен натиск върху самодържавието. За главна форма на борбата се признаваше въоръжената борба на широките народни маси. Във връзка с конгреса меншевиките издигнаха своя тактическа платформа, в която по същество се отказваха от революционната борба. В резултат на обсъждането на двете платформи повечето партийни организации се изказаха за болшевишката платформа. В. И. Ленин обоснова тактиката на болшевиките в книгата си „Победата на кадетите и задачите на работническата партия“. В тази книга В. И. Ленин обобщава опита от революционното творчество на масите на новите форми на държавен живот, развива марксисткото учение за държавата.

IV. (обединителният) конгрес на РСДРП бе проведен в Стокхолм от 10 до 25 април 1906 г. На конгреса присъствуваха 112 делегати с решаващ глас от 57 местни организации и 22 делегати със съвещателен глас. На конгреса бяха представени националните организации: по трима представители от социалдемократията на Полша и Литва, Бунда, Латвийската социалдемократическа работническа партия и по един представител от Украинската социалдемократическа работническа партия и Финландската работническа партия.

Между делегатите болшевики бяха В. И. Ленин, Аргъом (Ф. А. Сергеев), В. В. Воровски, К. Е. Ворошилов, М. И. Калинин, Н. К. Крупская, А. В. Луначарски, И. И. Скворцов-Степанов, И. В. Сталин, М. В. Фрунзе, С. Г. Шаумян, Е. М. Ярославски. На конгреса болшевиките бяха подкрепяни от делегата на социалдемократията на Полша и Литва Ф. Е. Дзержински.

Сред делегатите с решаващ глас имаше 46 болшевики и 62 меншевики. Една малка част от делегатите заемаха неопределена позиция. Численото превъзходство на меншевиките се обясняваше с това, че много болшевишки партийни организации, които възглавяваха въоръженото въстание, не можаха да изпратят свои делегати. Центърът, Урал, Сибир, Север — крепостите на болшевиките — бяха представени от малък брой делегати. А меншевиките, които имаха най-многобройни организации в непромишлените райони на страната, получиха възможност да изпратят повече делегати. Този състав на конгреса определи меншевишкия характер на повечето от неговите решения.

Конгресът обсъди аграрния въпрос, текущия момент и класовите задачи на пролетариата, въпроса за отношението към Държавната дума и други.

Докладчик на болшевиките по аграрния въпрос беше В. И. Ленин, който защитаваше искането да се конфискува цялата помешчическа земя и да се национализира всичката земя, т. е. да се отмени частната собственост върху земята и да се предадат всички земи в собственост на демократическата държава. В исторически създадите се условия в Русия това беше единствено правилното и необходимо разрешение на аграрния въпрос. Аграрната програма на болшевиките призовава селяните на борба против помешниците и царя. Национализацията на земята, както и разрешението на аграрно-селския въпрос изобщо, казваше В. И. Ленин, могат да се осъществят само ако бъде съборено царското самодържавие, ако народът завземе властта и установи революционндемократическа диктатура на пролетариата и селяните. Национализацията на земята трябваше не само да унищожи остатъците от крепостничеството, но и да засили класовата борба сред самите селяни, спомагайки за сплотяване на бедните селяни около пролетариата и ускорявайки прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция.

Част от болшевиките, делегати на конгреса (И. В. Сталин, С. А. Суворов и други), защитаваха искането за разделяне на помешчическите земи и за предаването им в частна собственост на селяните. В. И. Ленин критикуваше искането на „разделистите“ като мярка, ограничаваща размаха на революционното движение. „Разделистите“ не разбираха дълбоката връзка между разрешаването на аграрния въпрос и политическия преход, между програмата за национализиране на земята и пълната победа на буржоазнодемократическата революция. Те изхождаха от погрешното положение за продължителен интервал между буржоазнодемократическата и социалистическата революция и не вземаха под внимание перспективите за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция.

Меншевиките отстояваха програмата за муниципализация на земята, която означаваше преминаване на

помещчическата земя в разпореждане на местните органи на самоуправление (муниципалитетите), от които селяните трябваше да вземат земя под аренда. Политическата вреда от програмата за муниципализацията се състоеше в това, че вместо да призовава към революционни действия, тя сееше вредни илюзии относно възможността за разрешаване на аграрния въпрос по мирен начин, при запазване на реакционната централна власт. Вместо идеята за съюз на работническата класа и селяните меншевиките всъщност проповядваха политика на съглашение на селяните с помещиците. В. И. Ленин критикуваше решително меншевишката програма за муниципализация, като разобличаваше нейната погрешност и вредата от нея за революционното движение. С мнозинство на гласовете конгресът прие меншевишката аграрна програма. Но болшевиките успяха да наложат в резолюцията да бъде включен лозунгът за конфискуване на помещчическата земя вместо предлаганата от меншевиките опортюнистическа формула за „отчуждаване“.

Доклад „За сегашния момент и класовите задачи на пролетариата“ изнесе В. И. Ленин. Болшевиките се обявяваха за разобличаване на партиите на либералната буржоазия и за съюз с демократическите сили в борбата против царското самодържавие и подкрепящите го политически партии. А меншевиките предаваха ръководството на революцията в ръцете на буржоазията.

Болшевиките изтъкваха задачата да се води борба против конституционните илюзии по отношение на Думата, които либералната буржоазия разпространяваше сред народа, да се разрушава вярата в обещанията и законите на царското правителство, да се разобличават двуличието и неустойчивостта на кадетското мнозинство в Думата. А меншевиките, разглеждайки Думата като „общонационален политически център“, способен да обединява, да „координира“ борбата против стария режим, провеждаха линия на стесняване рамките на революцията, стремяха се да насочат революцията по парламентарен, думски път. В това особено ясно пролича ролята на меншевиките като проводници на буржоазното влияние върху работническата класа.

IV конгрес прие устава на партията. Член първи от устава беше даден в Лениновата формулировка. За

първ път беше включена в устава болшевишката формулировка за демократическия централизъм. Оттогава тя влиза в устава на партията.

Конгресът взе решение за обединение с полската и латвийската социалдемокрация, влезли в състава на РСДРП като териториални организации, работещи сред пролетариата от всички националности на даден район. Конгресът прие също така проекта за условията за обединение на Бунда с РСДРП, но в специална резолюция се изказа решително против организирането на пролетариата по националности. Приемането на Украинската социалдемократическа партия в състава на РСДРП бе отложено, а по-късно отпадна поради нейния дребнобуржоазен, националистически характер. Украинските работници се обединяваха и бореха в общоруските организации на РСДРП; тук те се възпитаваха в духа на класовата борба и на пролетарския интернационализъм.

Така че IV конгрес на РСДРП продемонстрира тържеството на принципите на пролетарския интернационализъм, провъзгласени от В. И. Ленин и затвърдени от II конгрес на партията. Едно от големите положителни постижения на IV конгрес беше сливането на националните социалдемократически партии в Русия в единната РСДРП. Това обединяване осигуряваше на болшевиките идейно въздействие върху широки слоеве работници от всички националности в страната, интернационално възпитание и тясно сплотяване на истински революционните сили на пролетариата, улесняваше разобличаването и изолирането на опоргюнистите, шовинистите и националистите.

„Крупно практическо дело на конгреса — пише В. И. Ленин — е набелязаното (отчасти вече осъществено) сливане с националните с.-д. партии. Това сливане укрепя Руската СДР партия. То ще помогне да бъдат изкоренени и последните остатъци от кръжоковщината. То ще внесе свежа струя в работата на партията. То ще засили в огромна степен мощта на пролетариата на всички народи в Русия.“¹

В Централния комитет, избран на IV конгрес, влязоха трима болшевики и седем меншевики. В редакция-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 10, стр. 384.

та на централния орган — вестник „Социал-демократ“ — влязоха само меншевики.

Острата борба на конгреса между болшевиките и меншевиките по всички принципни въпроси на революцията имаше важно значение за възпитанието на пролетариата, за разобличаването на меншевиките, за борбата за създаване на марксистка партия, на партия от нов тип. Животът изискваше отговор на решаващите въпроси на революцията. В хода на революцията разногласията между болшевиките и меншевиките се задълбочаваха. Меншевиките падаха все по-ниско и по-ниско, като проявяваха все по-явно и по-явно своята роля на агентура на буржоазията в работническото движение.

Веднага след конгреса В. И. Ленин написа от името на делегатите болшевики обръщение към партията, в което даде принципна критика на меншевишките решения, приети въпреки протестите на болшевиките от IV конгрес. Той подложи на решителна критика програмата за муниципализация на земята и призоваваше всички социалдемократи да се стремят на следващия конгрес да бъде взето решение за отменяване на тази програма. Болшевиките разгърнаха в редовете на РСДРП борба следващият конгрес на партията да вземе правилни, революционни, марксистки решения и по тоя начин да отмени неправилните, меншевишките резолюции на IV конгрес.

Тъй като централният орган на партията се оказа в ръцете на меншевиките, от август 1906 г. болшевиките започнаха да издават нелегален вестник „Пролетарий“ под редакцията на В. И. Ленин, който стана фактически централен орган на болшевиките. Болшевиките организираха и издаването на легални вестници („Волна“, „Вперёд“, „Эхо“).

На IV конгрес стана само формалното обединяване на болшевиките и меншевиките в рамките на РСДРП. Фактически и едните, и другите си имаха свои възгледи, своя платформа по най-важните въпроси на революцията. Болшевиките продължаваха да водят задълбочена принципна борба против меншевиките, против опортюнизма в работническото движение. Болшевиките запазиха своята организационна самостоятелност и ръко-

воден център. Меншевиките пък имаха свои самостоятелни организации. По-късно В. И. Ленин писа:

„С меншевиките ние сме били през 1903—1912 г. по няколко години формално в единна с.-д. партия, без да прекратяваме *никога* идейната и политическа борба против тях като проводници на буржоазното влияние сред пролетариата и като опортюнисти.“¹

Болшевиките се ръководеха от Лениновата теза, че не бива да се бърка политиката на обединение със смесване на болшевиките с меншевиките, със смесване на техните идейни и политически позиции. Като вземаха под внимание огромната вреда, нанасяна от все по-опортюнистическата линия на меншевиките (поддържане на кадетската Дума, капитулация пред либералната буржоазия, курс към ограничаване на революционната борба), В. И. Ленин, болшевиките засилиха борбата против тази линия.

5. Тактиката на болшевиките по отношение на I и II Държавна дума. V конгрес на РСДРП. Причините за поражението на революцията

След поражението на декемврийското въоръжено въстание революцията постепенно започна да отслабва. Но причините, породили революцията, бяха дълбоки и революционните настроения на масите както в града, така и в селото бяха силни. Революционната борба продължи до средата на 1907 г. Работническата класа и народните маси в Русия, вдигнали се на революция, отстъпваха с боеве.

Царизмът засилваше натиска върху революцията. В страната действуваха наказателни експедиции, военно-полеви съдилища, вилнееха черносотнически погромджийски банди. Царските палачи разгромяваха Съветите на работническите депутати, профсъюзите и другите масови организации на работниците, селяните и войниците. Особено жестоко бяха преследвани най-добрите представители на работническата класа — болшевиките. Хиляди от тях бяха осъдени на смърт, разстреляни и избесени без съд и следствие. Между разстреляните от на-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 59.

казателна експедиция в Сибир беше И. В. Бабушкин, когото В. И. Ленин нарече народен герой, гордост на Болшевишката партия.

В борбата против революцията царското правителство действуваше не само с метода на репресиите, но и с помощта на реформи. На 11 декември 1905 г., в разгара на въоръженото въстание в Москва, беше издаден закон за избори за Държавната дума. Царизмът се стараеше да всее сред масите илюзии, че те биха могли да осъществят своите искания по мирен начин, чрез „руския парламент“. Правителството се стремеше да измами селяните, които още вярваха във възможността да получат чрез Думата помещицката земя, да ги откъсне от работническата класа и по този начин да нанесе окончателен удар на революцията.

По силата на новия избирателен закон повече от половината от населението на страната бе лишено от избирателни права. Изборите за Думата не бяха нито всеобщи, нито равни, нито преки, нито тайни. В бъдещата Дума се осигуряваше грамадно преобладание на представителите на помещиците и капиталистите. Населението се делеше на особени категории по имуществено-класов признак — така наречените курии (земевладелска, градска, селска и работническа). Във всяка курия се избираха гласни, но с неравен брой гласове. При помещиците един гласен се падаше на 2 хиляди избиратели, при селяните — на 30 хиляди, а при работниците — на 90 хиляди.

Упоритата борба на работническата класа и селяните през 1906 г. пораждаше надежди за нов революционен подем. В тези условия болшевиките не можеха да се откажат от линията на по-натагъшно задълбочаване и разширяване на революцията. Поради това съобразно с решението на Гамерфорската конференция те призоваваха масите да бойкотират Думата и използваха широко изборните събрания, за да агитират за въоръжено въстание. А меншевиките провъзгласиха тактика на полубойкот (участие в избирането на пълномощници и гласни и отказ от избиране членове на Думата). Тази половинчата и безпринципна линия на меншевиките внасяше разцепление сред работниците и допринасяше за разпространение на вредни конституционни илюзии.

През януари—февруари 1906 г. в РСДРП се проведе широка дискусия по въпросите за думската тактика на базата на болшевишката и меншевишката платформи. Повечето местни партийни организации се изказаха за тактиката на активен бойкот. Най-съзнателните и революционни работници и част от демократическата интелигенция бойкотираха изборите. Но изборите за Думата не можаха да бъдат провалени. Основната причина за неуспеха на бойкота беше, че липсваше масов революционен подем, който да може да провали свикването на Думата. За неуспеха на бойкота допринесоха също така дезорганизаторските директиви на меншевиките и наличието на силни конституционни илюзии сред селяните, които в значителната си част се поддадоха на демагогията на кадетите. По-късно, като анализираше опита на революцията, В. И. Ленин призна за грешка бойкотирането на I Дума през 1906 г., тъй като животът беше показал, че по това време най-високата точка на подема на революцията беше вече преминалата.

Мнозинство в I Държавна дума получи кадетската партия.

Болшевиките си поставиха за задача да разобличават дейността на Думата, този смокинов лист на самодържавието. През този период В. И. Ленин виждаше една от най-важните политически задачи на партията в борбата против конституционните илюзии на селяните. С цел да се укрепи съюзът на работническата класа и селяните болшевиките подкрепяха трудовиките — селските депутати в I Дума, които отразяваха стремежите на селските маси в борбата за земя.

Изхождайки от опортюнистическата оценка на движещите сили и на перспективите на революцията, меншевиките гледаха на Думата като на „център за сплотяване“ на революционните сили. Меншевишкият ЦК, избран от IV конгрес, призоваваше да бъде подкрепена Думата в намерението ѝ да създаде кадетско правителство. Подобен призив можеше само да укрепи конституционните илюзии, да породи измамни надежди, че е възможно мирно преминаване на властта в ръцете на народа.

ЦК не изразяваше волята на партията по думските въпроси. Повечето местни партийни организации, изхождайки от Лениновата оценка за Думата и от крити-

ката на меншевишките позиции от страна на болшевиките, осъди опортюнистическата линия на ЦК.

Свикването на I Дума не спря революционното движение. Пролетариатът водеше тежки ариергардни боеве с настъпващата политическа реакция, въвличайки в революционното движение най-дълбоките резерви. Взимайки под внимание опита от декемврийското въстание, партията засили работата сред селяните и особено сред войниците. В края на 1905 — началото на 1906 г. редица военни партийни организации започнаха да издават специални вестници за войниците и моряците: „Казарма“ (Петербург), който беше фактически централен орган на военната организация на болшевиките, „Солдатская жизнь“ (Москва), „Солдат“ (Севастопол), „Голос солдата“ (Рига), „Жизнь карамы“ (Воронеж) и други.

През лятото на 1906 г. селското движение избухна с нова сила. Селските вълнения обхванаха 215 околии — половината от всички околии в Европейска Русия. Продължаваха революционните акции във войската. Най-големи въоръжени революционни действия на войници и моряци през 1906 г. имаше в Балтийската флота: в Свеаборг, Кроншат и Ревел.

За да задуши окончателно революцията, царското правителство предприе нови мерки. На 8 юли 1906 г. I Държавна дума, от чиято трибуна царското правителство често биваше подлагано на критика, главно по аграрния въпрос, бе разтурена. След разтурянето на Думата настъплението на контрареволуцията се засили.

В условията на отслабване на революцията болшевиките промениха своята тактика. Те решиха да вземат участие във II Държавна дума, за да я използват като трибуна за революционна агитация, за разобличаване на самодържавието и контрареволуционната буржоазия.

Болшевиките разгърнаха избирателна кампания, използвайки я за организиране и политическо просвещаване на пролетариата. Те издигнаха идеята за „ляв блок“ с трудовиките. Болшевиките подчертаваха революционндемократическия характер на аграрните искания на трудовиките, които, както отбелязваше В. И. Ленин, въпреки своята дребнобуржоазна ограниченост изразяват „нещо реално и *прогресивно* в сегашния исторически момент“¹.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 13, стр. 236.

Думската тактика на болшевиките имаше за своя главна цел да изтръгне селяните от влиянието на либералната буржоазия, да създаде в Думата революционен блок на представителите на работническата класа и селяните.

Меншевиките бяха привърженици на блок с кадетите и през периода на избирателната кампания, и в самата Дума, помагайки на буржоазията да сее сред народа измамни надежди, че е възможно да се извоюва свобода без въоръжено въстание.

Опортюнистическата позиция на меншевишкия ЦК — основните въпроси на тактиката предизвикваше негодувание сред преобладаващото мнозинство местни партийни организации, които искаха най-скорошно свикване на извънреден партиен конгрес. През септември 1906 г. Петербургският комитет, Областното бюро на социалдемократическите организации в Централна Русия, Главното управление на социалдемократията в Полша и Литва, ЦК на социалдемократията от Латвийския край приеха обръщение за свикване на партиен конгрес. Това обръщение получи подкрепата на много партийни организации.

От 30 април до 19 май 1907 г. в Лондон заседаваше V конгрес на РСДРП. На конгреса присъствуваха 336 делегати, които представляваха 147 хиляди партийни членове (46 хиляди болшевики, 38 хиляди меншевики, 25 хиляди бундовци, 25 хиляди полски социалдемократи и 13 хиляди латвийски социалдемократи). Между делегатите имаше 105 болшевики, 97 меншевики, 14 члена на социалдемократията на Полша и Литва и 29 члена на социалдемократията от Латвийския край, останалите делегати представляваха Бунда и други партийни организации.

В резултат на решителната борба на болшевиките начело с В. И. Ленин против опортюнистическите течения и против примиренството към тях, както и на всекидневната разяснителна работа сред партийните членове, на конгреса мнозинството от делегатите на големите промишлени центрове (Петербург, Москва, Урал, Иваново-Вознесенск и други) бяха болшевики. Меншевишките делегати на конгреса бяха избрани главно от непромишлените райони.

На конгреса имаше сплотена група от делегати болшевики: В. И. Ленин, А. С. Бубнов, К. Е. Ворошилов,

И. Ф. Дубровински, Г. Д. Линдов, М. Н. Лядов, И. В. Сталин, М. Г. Цхакая, С. Г. Шаумян, Е. М. Ярославски и други.

В работата на V конгрес на РСДРП участвуваше великият пролетарски писател А. М. Горки. Горки беше тясно свързан с работническото движение, с партията на болшевиките. Истински приятел на народа, той с цялото си сърце симпатизираше на революцията и оказваше огромна помощ на болшевиките. В. И. Ленин високо ценеше Горки и поддържаше с него тясна връзка в продължение на много години. Горки много пъти се обявяваше открито против меншевиките, осъждаше тяхната опортюнистическа линия, бичуваше кадетите, либералите, водеше самоотвержена борба против царизма.

На конгреса болшевиките бяха подкрепени от полските и латвийските социалдемократи. Но представителите на тези партии понякога се колебаеха и даваха гласовете си за меншевиките.

По основните въпроси конгресът прие болшевишки решения, които определиха политиката на партията за дълъг период.

Главен въпрос на конгреса беше въпросът за отношението към буржоазните партии. Доклад изнесе В. И. Ленин.

Партиите изразяваха интересите на определени класи в Русия. Различното отношение на болшевиките и меншевиките към непролетарските партии определяше същевременно техните позиции по основните въпроси на революцията. За да изпълни ролята на вожд в демократичната революция, работническата класа трябваше ясно да разбира класовата същност на всички партии и да набележи правилна тактика спрямо тях. В. И. Ленин смяташе, че е необходима безпощадна борба против черносотническите партии („Съюз на руския народ“, „Съвет на обединеното дворянство“ и други), против партиите на едрите помещици и буржоазията („Съюз 17 октомври“, търговско-промишлената партия и други). По отношение на партията на либерално-монархическата буржоазия — партията на кадетите — В. И. Ленин предлагаше в хода на борбата против нея да бъде разобличаван особено нейният фалшив демократизъм, за да не се даде възможност на кадетите да поведат след себе си селяните и градската дребна буржо-

азия. А меншевиките предлагаха да се сключи блок с кадетите в Държавната дума. В. И. Ленин разобличи на конгреса тази капитулантска тактика на меншевиките.

Другояче В. И. Ленин оценяваше трудовиките, както бяха наричани тогава представителите на думската трудова група, в състава на която влизаха селските депутати: безпартийни, есери, народни социалисти. Те се колебаеха между подчиняването на хегемонията на либералите и решителната борба против помещицкото земевладение и крепостническата държава. В. И. Ленин предлагаше да се разобличава реакционната страна на трудовата група и същевременно намираще за целесъобразно при определени условия да се сключват споразумения с трудовиките като представители на дребнобуржоазната демокрация в общата борба против реакцията и либералната буржоазия. Тази политика на болшевиките намери израз в хода на революцията в дейността на Съветите, в изборите за Държавна дума, в съвместните гласувания в Думата против черносотниците и либералите.

Конгресът прие болшевишката резолюция за отношението към буржоазните партии и показа, че болшинството социалдемократически работници са се убедили в историческата правота на Лениновата линия в революцията.

Пълен провал претърпяха меншевиките във връзка с тяхната идея за така наречения „работнически конгрес“. Тази идея беше издигната от меншевика Акселрод и подкрепена от други видни меншевики. Те предлагаха да се свика конгрес на представители на различните работнически организации и на този конгрес да се основе „широка работническа партия“, в която да влязат социалдемократите, есерите и анархистите. На практика това би означавало ликвидиране на РСДРП. По предложение на болшевиките идеята за „работнически конгрес“ бе осъдена като безусловно вредна за работническото движение. Против „работническия конгрес“ заедно с болшевиките се обявиха полските социалдемократи (начело с Роза Люксембург) и латвийските социалдемократи.

Болшевиките удържаха голяма победа над опортюнистите по въпроса за тактиката в Държавната дума.

Конгресът реши, че думската дейност на социалдемократите трябва да бъде подчинена на извъндумската борба, че Думата трябва да бъде използвана преди всичко като трибуна за разобличаване на царското самодържавие, както и на съглашателската политика на буржоазията, за провъзгласяване и пропагандиране на революционната програма на партията.

Това беше нова, революционно марксистка линия на поведение на представителите на пролетарната в парламентарните учреждения. Тя служеше за образец на цялото международно работническо движение. Тя придобиваше особено голямо значение във връзка с това, че западноевропейските социалдемократи все повече се подхлъзваха по пътя на опортюнизма, отказваха се от революционната борба, сееха в работническата класа илюзии, че е възможно да се завоюва властта по парламентарен път.

Конгресът прие също така болшевишката резолюция за отношенията между партията и профсъюзите. В резултат на революцията в Русия буйно се развиваше профсъюзното движение. Към 1907 г. се наброяваха около 650 профсъюза. От това, след кого ще тръгнат профсъюзите, до голяма степен зависеше ходът на революционната борба. Меншевиките отстояваха „неутралността на профсъюзите. Болшевиките смятаха за необходимо работниците да се възпитават в духа на класовата борба и на социалистическите задачи на пролетарната. V конгрес постанови, че всички членове на РСДРП трябва да съдействуват „професионалните съюзи да признаят истинното ръководство на с.-д. партия...“¹

Конгресът избра ЦК, в който привърженците на ленинската линия получиха мнозинство. Но в състава на ЦК влязоха също меншевики и представители на националните социалдемократически организации, които често се колебаеха между болшевиките и меншевиките. За да осигурят провеждането на последователно революционна линия в духа на решенията на V конгрес, болшевиките проведоха по време на конгреса съвещание, на което избраха свой болшевишки център начело с В. И. Ленин.

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 138.

Извоюваната на конгреса победа не главозамая болшевиките. В. И. Ленин поддържаше, че не бива да се парадират с успехите в борбата против опортюнистите, че предстоят още много боеве и изпитания.

Тази победа беше израз на растящите сили на Болшевишката партия, която в хода на революционните боеве се обогати с огромен политически опит.

Първата руска революция затвърди връзките на болшевиките с масите. През тези години в нейните редове влязоха много прогресивни работници, най-добрите представители на другите слоеве на трудещите се. Революцията издигна Болшевишката партия като най-авторитетна партия сред работническата класа. Характерно е, че през пролетта на 1907 г. департаментът на полицията предложи на всички началници на тайната полиция „да обърнат специално внимание на дейността... на фракцията на социалдемократическата партия „болшевики“, тъй като в настоящия момент меншевишките групи по своето настроение не представляват такава сериозна опасност, както болшевиките“.

През годините на революцията се разгърна с изключителна сила таланта на Ленин като вожд на революцията, като гениален теоретик на марксизма и забележителен организатор на масите. Името му стана широко известно. Революционно-марксистката линия и мъжествата дейност на В. И. Ленин му създаваха все по-голям авторитет сред руската социалдемократия, сред революционните работнически маси и другите слоеве на трудещите се.

Първата руска революция продължи около две години и половина. Отстъплението на революцията фактически започна след поражението на декемврийското въоръжено въстание. Революцията отстъпваше бавно, с боеве. Към средата на 1907 г. стана ясно, че на работниците и селяните не им достигаха сили за победа над царизма. Реакцията премина в решително настъпление.

На 3 юни 1907 г. царското правителство разгони II Държавна дума. Социалдемократическата фракция в Думата бе арестувана. Същевременно бе издаден нов избиращи закон, който осигуряваше в III Държавна дума пълно господство на крепостниците-помещици и на представителите на едрата буржоазия.

Работническите организации бяха разгромени. Реакцията се нахвърли с цялата си жестокост върху Болшевишката партия. С особено усърдие полицейските власти се стараеха да намерят В. И. Ленин, за да се разправят с него. Предупреден от верни приятели, В. И. Ленин по леда на Финския залив, с опасност за живота си, заминава за чужбина. Втората емиграция на Ленин продължи до април 1917 г.

Първата народна революция в Русия завърши с поражение.

Една от причините за поражението на революцията се състоеше в това, че работническата класа в Русия още не беше успяла да създаде здрав съюз със селяните в борбата против царизма; селяните действаха разпокъсано, недостатъчно организирано и решително. Най-големите революционни действия на селяните станаха тогава, когато царизмът бе успял вече да потуши главните огнища на революцията в промишлените центрове на страната. По-голямата част от селяните, политически крайно изостанали, тогава още вярваха на царя. Намирайки се под влиянието на есерите и кадетите, селяните възлагаха надежди на царската Държавна дума. Нямаше дружен революционен натиск върху царизма и от страна на трудещите се маси на потиснатите народи, чиито сили се подкопаваха от буржоазните и дребнобуржоазните националистически партии.

Всичко това се отрази отрицателно и върху поведението на армията, която се състоеше главно от селяни, облечени във войнишки шинели. Макар някои войскове части да действаха активно против самодържавието, повечето от войниците останаха верни на царското правителство и изпълняваха неговите заповеди.

Работническата класа беше ръководната сила на революцията. Но и работниците действаха недостатъчно дружно; отделни отряди на работниците се вдигнаха на борба тогава, когато авангардът на пролетариата беше вече значително отслабен. Поради липсата на единен общоруски център за ръководене на въстанието въоръжената борба придоби характер на разпокъсани местни въстания.

В резултат от разколническата, дезорганизаторска дейност на меншевиките РСДРП не беше единна. Болшевиките се бореа за максимално разгръщане на ре-

волюцията, за събаряне на царизма чрез въоръжено въстание, за укрепване на съюза на работническата класа и селяните, за неутрализиране, за изолиране на кадетската буржоазия, за създаване на временно революционно правителство из средата на работниците и селяните. Меншевиките упорито се бореха против революционната линия на болшевиките и действуваха като агентура на буржоазията в работническото движение. Липсата на единство в РСДРП разединяваше редиците на работническата класа и по този начин отслабваше нейния натиск. Поради тези причини пролетариатът не можеше изцяло и докрай да изпълни своята роля на хегемон на революцията и да я доведе до победа.

Контрареволюционна роля изигра руската либерална буржоазия, която направи сделка с царизма.

За поражението на революцията в Русия допринесе финансовата помощ, която чуждестранните империалисти оказаха на царското правителство — те се бяха изплашили да не би да загубят своите капитали, вложени в промишлеността на Русия, както и да не би революцията да се разпространи и в други страни. Световният империализъм се прояви като заклет враг на руската революция още от първите ѝ стъпки.

За укрепването на положението на царизма помогна и сключването на мир с Япония през август 1905 г.

Въпреки че първата руска революция претърпя поражение, *в самодържавния строй беше направен първият пробив*. Със своята героична борба пролетариатът извоюва за себе си и за целия народ редица политически и икономически придобивки. За пръв път в Русия беше извоювана, макар и за кратко време, свобода на словото, на сдруженията, на събранията, беше създаден легален работнически печат, просветни и културни дружества, професионални организации.

Революцията изтръгна от царизма първото представително учреждение — Държавната дума. Макар Държавната дума, подбрана тенденциозно и с орязани права, да беше безсилен придатък на царизма, болшевиките я използваха като трибуна за революционна агитация и разобличаване на царизма и политическите партии на буржоазията.

Пролетариатът постигна някои подобрения в условията на своя труд. В много отрасли на промишлеността

бе повишена работната заплата на работниците. В резултат на революцията селяните извоюваха отменяване на откупните плащания, намаление на арендата и на продажните цени на земята.

Но главната цел на революцията — събарянето на царизма — не беше постигната. Революцията убедително показа на народните маси, че не е достатъчно царската власт да бъде подкопана, че тя трябва да бъде унищожена.

6. Международното значение на революцията

Руската революция от 1905—1907 г. откри нова епоха — епохата на извънредно дълбоки политически сътресения и революционни битки. Нанесеният от нея пръв удар срещу царизма, интересите на който се преплитаха с интересите на западноевропейския империализъм, отслабеше империалистическата система като цяло.

Революцията сложи началото на нов етап в международното работническо движение и оказа могъщо влияние върху развитието на националноосвободителната борба на народите от колониите и полуколониите.

Революцията произведе грамадно впечатление, породила горещи симпатии и получи подкрепата на пролетариата в Германия, Франция, Италия, Австро-Унгария, Румъния, България и други страни. „Трудещите се от Париж, от града на революцията — се казваше в манифеста, отправен към пролетариите в Русия, — са с цялото си сърце с вас и се обръщат към вас с думите: разчитайте на нас! Нашата помощ ви е осигурена! Долу царизмът! Долу експлоататорът! Да живее социалната революция!“

С огромно въодушевление посрещнаха революцията в Русия представителите на френската социалистическа мисъл — Ж. Гед, П. Лафарг, Ж. Жорес, видните дейци на германската социалдемократия — А. Бебел, Р. Люксембург, К. Либкнехт, Ф. Меринг, К. Цегкин. „Свободата, която получава Русия, ще бъде едновременно свобода за Прусия, за Саксония, за Германия“ — казваше К. Либкнехт, призовавайки германските работници „да се наредят под знамето на руската революция“.

Горещ отзвук намериха революционните събития сред трудещите се в славянските земи на Австро-Унга-

рия, особено в Чехия, Моравия, Галиция; започна подем на националноосвободителната борба на словенци и хървати. В най-големите промишлени центрове на Австро-Унгария — Виена, Будапеша, Прага, Лвов, през лютото 1905 г. се състояха масови демонстрации, които в отделни случаи се придружаваха от открити сблъсквания на трудещите се с полицията. Под натиска на широкото стачно движение австрийското правителство бе принудено да въведе всеобщо избирателно право.

В България под влияние на руската революция се разгърна упорита икономическа и политическа борба под ръководството на тесните социалисти.

Трудещите се в Румъния приветствуваха пламенно революционните моряци от броненосца „Потьомкин“ и в тяхно лице вдигналия се на революция руски народ. През 1907 г. в Молдавия и Влашко започна мощно селско движение.

Въпреки волята на десните социалдемократически и профсъюзни лидери работниците в Германия, Италия, Австро-Унгария и други страни все по-често започнаха да прибегват до политически стачки.

Руската революция имаше изключително голямо значение за националноосвободителното движение в страните от Изтока. В редица големи страни от Изтока — Иран, Турция, Китай — през 1905—1912 г. се извършиха буржоазни революции. Започна подем на националноосвободителното движение в Индия, Афганистан, Индонезия и в други страни. В. И. Ленин отбеляза, че могъщото въстание през 1905 г. е оставило дълбоки следи и че неговото влияние, което се проявява в настъпателното движение на стотици милиони хора, е неизкоренимо.

През 1912 г. бе съборен монархическият режим в Китай. Характеризирайки китайската революция, В. И. Ленин говори пророчески за великия народ, „който умее не само да оплаква своето вековно робство, не само да мечтае за свобода и равенство, но и да се бори срещу вековните потисници на Китай“¹.

Започналите след 1905 г. демократически революции в страните от Изтока разклащаха колониалната система на империализма.

Борбата на болшевиките за революционно разрешаване на основните въпроси на руската революция — за

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 18, стр. 155.

ръководната роля на партията на работническата класа, за съюза на работническата класа и селяните, за хегемонията на пролетарната, за революционндемократическата диктатура на пролетариата и селяните, за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа, за ръководството на националноосвободителното движение, за формите и средствата на революционната борба — нанасяше сериозен удар върху опортюнистите от II Интернационал. Болшевиките опровергаха господстващите по онова време в партиите на II Интернационал възгледи за неизбежност на хегемония на буржоазията в буржоазните революции, за реакционност на селяните, за продължително прекъсване между буржоазната и социалистическата революция.

Борбата на болшевиките против опортюнизма спомогаше за по-нататъшно разграничаване на революционното и реформисткото течение в социалдемократическите партии в Европа, за формирането и развитието на леви течения (германските леви социалдемократи, левите в Британската социалистическа партия и други). Опитът на първата руска революция помогна на Българската работническа социалдемократическа партия — тесни социалисти, да се укрепи на революционни позиции. Болшевиките даваха пример за борба против опортюнизма и за извоюване на здрави позиции сред масите.

В. И. Ленин, болшевиките разобличаваха и центристите във II Интернационал. На центристски позиции стояха официалните ръководители на II Интернационал. Те провеждаха политика на примирение и отстъпки по отношение на опортюнистите. В. И. Ленин настойчиво подтикваше левите в германската социалдемократия да скъсат не само с реформистите, но и с центристите.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Първата руска революция беше извънредно голямо събитие, което оказва грамадно влияние върху цялото по-нататъшно развитие на страната и на международното революционно движение. Революцията вдигна на

съзнателно революционно творчество широките народни маси в Русия и ги обогати с голям политически опит.

„Всеки месец от този период се равняваше — изтъква В. И. Ленин — в смисъл на обучаване по основите на политическата наука — и на масите, и на водачите, и на класите, и на партиите — на година „мирно“ „конституционно“ развитие.“¹

Революцията доказва убедително, че само чрез революционната борба на масите, чрез съвместната борба на потиснатите народи в Русия може да бъде съборено царското самодържавие, а след това и игото на капитализма.

Революцията показва всички класи и партии в действие, разкри техните стремежи, тяхната роля и значение в страната. Народните маси можаха да видят за какво се борят едни или други партии, кой и какви класови интереси защитава.

Революцията нагледно потвърди, че единството на работническата класа е най-важното условие за победата на революцията.

Трудовите селяни въпреки всичките си колебания действуваха като съюзник на работническата класа. Наистина този съюз се намираше в процес на формиране, беше още стихиен, често пъти неосъзнат. Силите на работниците и селяните бяха още разпокъсани, недостатъчно организирани.

Пролетариатът за пръв път в историята излезе като вожд, хегемон на буржоазнодемократическата революция, като изтръгна от либералната буржоазия ръководството на народните маси. По този начин бе потвърдена способността на пролетариата да стане ръководител на революцията, дори ако поради недостатъчно развитие на капитализма по числеността си той е малцинство от населението в страната. Същевременно революцията доказва, че демократичните селски маси са способни да помогнат на пролетариата в извоюването на победата. Революцията показва нагледно контрареволюционността на буржоазията.

Първата руска революция показва, че центърът на световното революционно движение се е преместил в

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 11.

Русия, а героичният руски пролетариат е станал авангард на революционния пролетариат в целия свят.

Първата руска революция издигна нови средства и форми на борба, каквито предишните революции не познаваха. За пръв път се прилагаше масовата политическа стачка, която прераства във въоръжено въстание. Създадените в хода на революцията Съвети на работническите депутати бяха не само органи на въстанието, но и зачатъчна форма на революционндемократическата диктатура на пролетариата и селяните. Те бяха прототип на съветската власт, утвърдила се в нашата страна в резултат на победата на Великата октомврийска социалистическа революция.

През време на революцията заедно с руските работници и селяни героично се бориха против царизма и помещиците работниците и селяните в Украйна, Белорусия, Полша, Прибалтика, Закавказието, Средна Азия и други покрайнини на царска Русия. Опитът от революцията потвърди необходимостта и възможността за боеви съюз на трудещите се от всички националности в Русия под ръководството на пролетариата за съвместна борба за национално и социално освобождение.

През този период В. И. Ленин разработи най-важните въпроси на революцията и изработи линията на партията на работническата класа в борбата за победа на революцията.

Годините на революцията бяха изпитание на двете политически линии — болшевишката и меншевишката. Ходът на революционната борба потвърди правилността на стратегическия план и на тактиката на болшевиките.

Много важен момент в живота на партията беше III конгрес, който даде марксистко-ленинско определение на характера и движещите сили на революцията. Конгресът въоръжи партията с революционно-марксистки стратегически план и с тактическа линия, които се различаваха коренно от опортюнистическите становища на меншевиките. Конгресът прие Лениновата формулировка на първия член на устава, което имаше голямо значение за укрепването на партията.

На IV (обединителния) конгрес в интерес на революцията, в интерес на единството на работническата класа стана сливане на редица национални социалде-

мократически партии в състава на РСДРП върху принципите на пролетарския интернационализъм, разработени от В. И. Ленин. Що се отнася до обединението с меншевиките, то поради дълбоките принципи разногласия с тях конгресът осъществи само формално обединение на болшевиките с меншевиките в рамките на РСДРП.

V конгрес на РСДРП прие болшевишките резолюции по такива важни въпроси като отношението към буржоазните партии, за профсъюзите, за така наречения „работнически конгрес“. В конгресните решения, в съотношението на силите на конгреса намериха отражение успешното разпространение на ленинските идеи и успехите на болшевиките в спечелването на масите.

През годините на революцията партията на болшевиките премина голяма политическа школа, придоби огромен опит в организаторската работа сред масите. Докато до 1905 г. за болшевиките знаеха само сравнително малък кръг хора, в резултат на революцията болшевиките станаха известни на широките маси. Партията стана масова. Болшевиките самоотвержено се сражаваха за интересите на народа, бяха на най-решителните и опасни участъци на борбата. Всичко това остави дълбока следа в съзнанието на народните маси и се прояви по-късно, във Великата октомврийска социалистическа революция.

„Без такава „генерална репетиция“ като в 1905 година революциите в 1917 година, както буржоазната — февруарската, така и пролетарската — Октомврийската, биха били невъзможни.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 304.

ГЛАВА IV

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА РЕАКЦИЯТА

(1907 — 1910 г.)

I. Столипинската реакция

След поражението на революцията царизмът хвърли страната в клещите на черносотническият терор. Царското правителство се разправяше безпощадно с работниците и селяните. Навсякъде вилнеса наказателни отряди и военно-полеви съдилища. Те се разправяха зверски с всички, които биваха заподозрени, че участвуват в революционното движение. Хиляди участници в революционната борба бяха екзекутирани, десетки хиляди осъдени на каторга. Затворите бяха препълнени. Експлоататорите отмъщаваха жестоко на трудещите се, които се бяха осмелили да се вдигнат на революция. Царският министър Столипин получи прякора „палача“, а бесилките, с които той осея страната, народът нарече „столитински вратовръзки“.

С най-голяма жестокост самодържавието се нахвърли върху работническата класа. Особено много беснееше полицията по отношение на работническите организации. През периода 1906—1910 г. царските власти разтуриха близо 500 профсъюза, отказаха да регистрират над 600 профсъюза. Броят на членовете на легалните профсъюзи намаля от 245 000 в началото на 1907 г. на 13 000 в края на 1909 г. Царската тайна полиция усилено вербуваше провокатори, които шпионираха в самите революционни организации и предаваха революционерите.

Работническата класа страдаше не само от полицейските преследвания, но и от настъплението на капитала. Във връзка със застоя в промишлеността нарастваше безработицата; едва от 1909 г. започна да се очертава известно икономическо оживление. Съюзите на капиталистите водеха яростна борба с работниците. Фабрикантите и собствениците на заводи обявяваха локаут — затваряха предприятията и масово уволняваха работниците. Активните работници бяха вписвани в „черни списъци“ и не бяха приемани на работа в нито едно предприятие, чийто собственик влизаше в съюза на капиталистите. Възстановени бяха много дореволюционни отношения във фабриките, увеличен бе работният ден, намалена бе работната заплата, най-широко се прилагаха глобите. „Сега настана нашето време и господари на положението сме ние“ — нагло заявяваха капиталистите на работниците.

Но царизмът не можеше да се върне напълно към дореволюционните отношения. Русия вече не беше същата, каквато беше до 1905 г. Всички класи бяха минали през революцията и всяка от тях бе извлякла поуки от нея.

Царизмът и крепостниците помещици разбраха, че за да запазят своята власт и доходи, те трябва да се приспособят към капиталистическото развитие на Русия, и търсеха съюзници сред буржоазията от града и селото. Поради това царизмът започна да провежда нова политика, която по името на шефа на царското правителство Столипин получи името столипинщина. Характерни за столипинщината бяха третоюнският политически режим и новата аграрна политика.

Държавната дума беше нужна на царизма, за да закрепил контрареволуционния съюз между помещиците и буржоазията и да излъже назадничавите слоеве от населението. Но на царското правителство беше потребна послушна Дума. Новият избирателен закон още повече оряза правата на народа: помещиците и капиталистите избираха в своите кюрии повече от три четвърти от всички гласни, а работниците и селяните — по малко от една четвърт. В губернските събрания на гласните, на които се избираха депутатите, господстваха помещиците и капиталистите. Представителството на потиснатите нации беше много ограничено: местното на-

селение в Средна Азия беше напълно лишено от избирателни права, броят на депутатите от Полша, Кавказ и другите национални райони беше намален почти три пъти. Уродливият избирателен закон донесе на управляващата шайка желаните от нея резултати. Почти половината от депутатите в III Държавна дума бяха помещици. Заедно с царските чиновници и духовенството те съставляваха две трети от депутатите в Думата.

Царизмът се опитваше да реши по своему и въпроса за земята, да го реши така, че да даде земя не на всички селяни и не за сметка на помещиците. Управляващата върхушка, която революцията принуди да се прости с всяка надежда за преданост на селянина към „царя-баша“, започна да си създава опора в лицето на селската буржоазия — кулаците. Това намери израз в аграрната политика на Столипин, затвърдена с указа от 9 ноември 1906 г. и със закона от 14 юни 1910 г.

Новите царски аграрни закони защитаваха интересите на помещиците и кулаците. Помешчическите земи си оставаха напълно неприкосновени. Всеки селянин получи правото да излезе от общината и да владее своя участък земя като лична собственост. На излизащите от общината се даваше земя на едно място (хутор или отруб). Общината се разбиваше насилствено по такъв начин, че на кулаците се даваха най-хубавите селски земи. Не случайно селяните нарекоха сполучливо земеустройтелните комисии „земеграбителни“, а самото столипинско земеустройство — „земеразстройство“.

За 9 години (1907—1915 г.) около 2,5 милиона селски стопани излязоха от общините и получиха в лична собственост близо 17 милиона десетини земя. От отделянето от общината беше заинтересована преди всичко селската буржоазия. Кулаците се стремяха по този начин да укрепят своето стопанство. От общината излязаха и част от бедните селяни, особено ония, които бяха на работа в града, за да продадат своя участък земя и окончателно да скъсат със селото. С помощта на Селската банка кулаците получиха възможност да изкупуват от бедните селяни на безценица техните участъци земя. Основната маса от селяните не виждаше в отделянето от общината спасение от нуждата и робията. Въпреки огромния натиск на царските власти в

Европейска Русия общо от общините излязоха само около една четвърт от всички селски домакинства.

Столипинската аграрна политика още повече разори селяните и изостри класовите противоречия в селото. Притиснатото от нуждата селско стопанство си оставащо изостаило. Селянинът, както и преди, митарствуваше на нищожното си парче лоша и изтощена земя, като използваше стари, примитивни оръдия и начини на производство. През 1910 г. в селските стопанства се употребяваха близо 8 милиона дървени рала и над 2 милиона дървени плугове.

След реформата от 1861 г. столипинщината означаваше втората крачка по пътя на превръщането на царизма в буржоазна монархия. Това беше, както пише В. И. Ленин, опит да се отвори последният клапан, за да се предотврати революцията, да се запазят властта, собствеността и привилегиите на помещиците крепостници. Но царизмът не стана буржоазна монархия, а представляваше диктатура на крепостниците помещици, които управляваха Русия в тесен съюз с едрата буржоазия. В селото столипинската реформа, след като засили борбата сред самите селяни, не унищожи основното противоречие — между селяните като цяло и помещиците. Царизмът си оставаше главният враг на целия народ.

Борбата на класите в следреволюционна Русия намери израз в позициите на различните партии в III Държавна дума. В Думата имаше всичко 429 депутати, които се разпределяха по партии, както следва: десни — 144, октябристи — 148, кадети и членове на близки до тях групи — 104, трудовики — 14, социалдемократи — 19.

Интересите на крепостниците помещици се защитаваха от така наречените десни, открити привърженици на царското самодържавие. Това бяха организаторите на кървавите репресии срещу работниците и селяните, на еврейските погроми, на преследването на неруските народи, на убийствата на революционери и прогресивни дейци. Народът с право нарече десните черносотници.

Буржоазията, свързана с хиляди икономически нишки с помещиците и царската бюрокрация и изплашена

от революцията и от ръководната роля на пролетариата в нея, заемаше контрареволуционни позиции.

Това определи поведението на партиите на октябристите и кадетите в Думата. Октябристите, представляващи едрата буржоазия и помещиците, които водеха стопанството по капиталистически, ревностно поддържаха политиката на Столипин и бяха една от правителствените партии. В третоюнската дума кадетите, които изразяваха интересите на либерално-монархическата буржоазия, играеха ролята на опозиция, понякога критикуваха отделни мероприятия на царското правителство. Чрез измама кадетите се опитваха да подчинят масите под своето идейно-политическо влияние. На практика кадетите бяха контрареволуционни либерали, които угодничеха пред реакцията. По всички основни политически въпроси — бюджетната политика, кредитите за подготовка на нова война, аграрната политика, която разоряваше селяните, мероприятията за задушаване на революцията — кадетите поддържаха в Държавната дума предложенията на царското правителство. В издадения от група видни кадетски писатели през 1909 г. сборник „Вехи“ те открито заявяваха, че трябва „да се благославя тази власт, която със своите щикове и затвори още ни пази от народната ярост“.

Селяните се стремяха да пометат помещиците и помещическото земевладение. Те бяха научили много неща от революцията, но още не бяха разбрали напълно, че победа може да се постигне само под ръководството на пролетариата, че така наречената „партия на народната свобода“ е партия на предателите на народната свобода. Трудовиките, които представляваха в Думата селските маси, бяха слабо организирани, недостатъчно съзнателни, крайно неустойчиви в политиката. Класовото им положение на дребни собственици определяше колебанията на трудовиките между кадетите и социалдемократите.

Работническата класа се представляваше в Думата от социалдемократите. Между тях имаше болшевики и меншевики. Последователни и непоколебими защитници на трудещите се в Думата бяха само болшевиките. Задачата на партията на работническата класа в Думата беше, както пише В. И. Ленин, да помогне на слабите дребнобуржоазни демократи, да ги изтръгне от

влиятието на кадетите; да сплоти в борбата с царската монархия лагера на демокрацията не само против откритите привърженици на самодържавието, но и против контрареволуционните либерали и по такъв начин да въздействува върху селските маси.

Реакцията се проявяваше във всички области на обществения живот, в науката, философията, изкуството. Царизмът, помешчиците, буржоазията и техните партии водеха бясна шовинистическа агитация. Активно се проявяваше войнствуващата попщина. Сред интелигенцията широко се разпространиха контрареволуционните настроения, ренегатските идеи, увлечението по мистиката и религията. Правеха се опити да се заличи революцията от паметта на народа.

С поражението на революцията и възтържествуването на контрареволуцията борбата на масите отслабна. Рязко спадна вълната на работническото движение. Броят на стачниците се намали от 740 000 през 1907 г. на 46 500 през 1910 г. Стихна за известно време острата борба в селото. Личеше умората след няколкото години огромно революционно напрежение. Нужно беше време, за да премине тази умора. Но работниците и селяните не забравиха героичните години на борба. Сред масите имаше глухо брожение. В отговор на издевателствата на черносотническото правителство и на притесненията на фабрикантите работниците казваха: „Почакайте, пак ще дойде 1905 г.“!

2. Борбата на болшевиките за партията, против ликвидаторите, отзовистите и троцкистите

С особена свирепост правителството на черносотническите помешчици се нахвърли върху революционната партия на работническата класа. Започнаха масови арести на членове на партията. Арестувани бяха редица членове на Централния комитет. Задушен беше работническият печат. Издаването на централния орган на партията, вестник „Социал-демократ“, можа да започне едва от 1909 г. Нямаше нито един местен комитет, който да не беше разгромен от полицията. През тези години в Петербургската организация бяха извършени не по-малко от 15 масови арести. Много видни партий-

ни работници се намираха на каторга, в затворите и на заточение. Дребнобуржоазните интелигенти бягаха от партията. Част от неустойчивите работници се отдръпнаха от нелегалната партийна работа. Численият състав на партийните организации значително намаля. В Петербург в 1907 г. имаше към 8 000 членове на партията, а през 1908 г. — само около 3 000; в Екатеринбург от 1 070 члена на партията останаха 250, в Иваново-Вознесенск от 2 000 останаха не повече от 600. Отслабнаха връзките между партийните организации.

Нелегалната работа през периода на реакцията беше многократно по-тежка, отколкото преди революцията. Тогава партийните организации работеха в условията на назряване на революцията, сега — в обстановка на поражението ѝ. Едно е да си в настъпление, друго — да се окажеш принуден да отстъпваш. В условията на отстъплението са необходими особена твърдост и издръжливост. Организационното отслабване на РСДРП беше свързано със сериозно идейно объркване в нейните редове. Все повече се задълбочаваше пропагандата между болшевики и меншевики.

Меншевиките бяха напълно деморализирани от поражението на революцията. Те отстъпваха в паника, като все по-гръмко заявяваха, че не може и да се мисли за нова революция. Те позорно се отричаха от революционната програма и революционните лозунги на партията. Призоваваха работническата класа към споразумение с буржоазията, към фактическо примирение със столипинския черносотнически режим, т. е. предаваха не само социализма, но и демокрацията. Те се стремяха към ликвидиране на нелегалните партийни организации и прекратяване на нелегалната революционна работа. Дейността на меншевиките бе насочена към ликвидиране на революционната партия на работническата класа, партията на революционния марксизъм. С цената на отказване от програмата и тактиката на партията, от нейните революционни традиции ликвидаторите искаха да купят разрешението на царската полиция за легално съществуване. Затова те напълно заслужено бяха наречени „столипинска работническа партия“.

Такива водачи на меншевизма като Дан и Мартов маневрираха, мъчейки се да прикрият своето ликвида-

торство. Те започнаха да издават в чужбина свой вестник — „Голос социал-демократа“. Получи се своеобразно разделение на труда: ликвидаторите в Русия се настаняха в легалните организации и пет пари не даваха за нелегалната партия, а прикритите ликвидатори в чужбина в своя орган с всички средства оправдаваха англпартийните им дела.

Някои неустойчиви болшевики проявиха в това време опасни люшкания. Прикривайки се с революционни фрази, те заявяваха, че революционер е само онзи, който зове на барикадите, че не подобава на един революционер да се намира в черносотническата Дума. Те призоваваха партията да се откаже от използването на легалните форми на работа и предлагаха социалдемократическата фракция да бъде отзована от Думата. Отзовистите, както ги наричаха, образуваха отделна група начело с А. А. Богданов, която поведе борба против В. И. Ленин и ленинската линия. Срамежливи отзовисти, по израза на В. И. Ленин, бяха ултиматистите, които вместо търпеливо възпитание на социалдемократическата думска фракция искаха да ѝ се постави ултиматум — или незабавно да поправи всичките си недостатъци, или да напусне Думата. Отзовистите се оказаха незначително малцинство сред болшевиките. Докато ликвидаторите направо предлагаха да се ликвидира нелегалната партия, отзовистите застрашаваха нейното съществуване прикрито: отказът да се използват легалните възможности за работа сред масите би довел до скъсване на връзката на партията с масите, а без връзка с масите партията губи своята сила, превръща се в сектантска организация. Ето защо В. И. Ленин наричаше отзовистите ликвидатори наопаки.

Появата на ликвидаторството и отзовизма имаше своите класови корени. През време на революцията в РСДРП влязоха много дребнобуржоазни спътници. Поражението на революцията предизвика разпадане и разлагане сред дребната буржоазия. Всичко това намери отражение в партията. Меншевиките послушно вървяха след либералната буржоазия. Под прякото въздействие на контрареволуционния буржоазен либерализъм меншевишкият опортюнизъм се превърна в ликвидаторство. И ликвидаторите, и отзовистите бяха дребнобуржоазни спътници на пролетариата и на него-

вата партия, агентура на буржоазията в работническото движение.

В обстановката на поражение на революцията и умора на масите идейните люшкания бяха особено вредни и представляваха сериозна опасност за марксистката партия и работническата класа. Ликвидаторите насаждаха идеологията на капитулация пред царизма. Отзовистите тласкаха към безсмислени акции, към авантюристични действия. И едните, и другите насаждаха невярие в революционните възможности на масите, в победата на работническата класа. Те посягаха върху самото съществуване на партията.

• В това тежко за партията време с огромна сила прозвуча гласът на В. И. Ленин. Още в първата статия, която написа след пристигането си в чужбина, В. И. Ленин, обръщайки се към партията, предсказваше бъдещата победа:

„Ние можахме да работим много години преди революцията. Не напразно ни нарекоха твърдокаменни. Социалдемократите създадоха пролетарска партия, която няма да падне духом от неуспеха на първия военен натиск, няма да загуби хладнокръвие, няма да се увлече в авантюри. Тази партия върви към социализма, без да свързва себе си и своята съдба с изхода от един или друг период на буржоазните революции. Именно затова тя е свободна и от слабите страни на буржоазните революции. И тази пролетарска партия върви към победа.“¹

В. И. Ленин даде на партията ясна перспектива за по-нататъшната борба, определи нейните задачи и тактика съобразно с новите условия на развитие.

Основните причини, които предизвикаха революцията, си оставаха в сила: народът както преди беше безправен, селяните бяха поробени от помещика, работниците бяха под двойно иго: на фабриканта и жандарма. Нов революционен подем беше неизбежен. Главната политическа цел на болшевиките си оставаше същата, както и през 1905 г. — пълна победа на буржоазнодемократическата революция и нейното прерастване в социалистическа революция. Оставаха в сила

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 13, стр. 457,

революционните програмни искания на партията: демократична република, конфискация на помещицките земи в полза на селяните, осемчасов работен ден, право на нациите на самоопределение, и други искания, отговарящи на интересите на народа.

Но революционната борба продължаваше в нови, променени условия — в период на победа на реакцията и отслабване на масовото движение. Поради това не можеше да остане непроменена и тактиката, която партията провеждаше през време на революцията — призоваване на масите да шурмуват направо царската монархия. Необходимо беше да се отстъпи, да се премине от методите на непосредствено революционна борба към обходни методи на борба, за да може чрез упорита работа по възпитанието и организирането на работническата класа и трудещите се маси да се подготвя нова революция. А за тази цел нелегалната партия трябваше всестранно да използва легалните възможности: трибуната на Държавната дума, профсъюзите, кооперациите, клубовете и други легални организации. Болшевиките трябваше да се научат да съчетават нелегалната и легалната работа под ръководството на нелегалната партийна организация. В. И. Ленин разработи и обоснова гъвкава тактика, целяща запазването и сплотяването на силите за подготвянето на ново революционно настъпление при благоприятни условия.

Пред революционната марксистка партия стоеше задача, каквато тя още не бе имала случай да решава: да отстъпи организирано, да използва по революционен начин легалните форми на работа и организация. Въпросът за правилното използване на легалните възможности живо засягаше най-насъщните потребности на международното работническо движение. В това движение имаше две основни отклонения — анархистите отричаха политическата, следователно и парламентарната борба, а социалдемократите все повече се приспособяваха към буржоазната държава, бяха в плен на буржоазната легалност.

Отрицателното отношение към легалните възможности сближаваше отзовистите с анархистите. Стремжът на ликвидаторите към легалност в условията на царизма изглеждаше особено уродлив, а принципната му същност беше същата, както и в западноевропейските

социалистически партии. Болшевиките защитаваха единствено правилното решение, произтичащо от възгледите на Маркс и Енгелс — революционното използване на буржоазния парламент и на другите легални възможности. В обстановката на царска Русия това намери израз във формулирания от В. И. Ленин принцип на съчетаване на нелегалната и легалната работа под ръководството на нелегалната партийна организация.

Лениновата тактика можеше да бъде провеждана само от нелегална революционна партия, тясно свързана с масите. За да бъде запазена и укрепена тази партия, болшевиките поведоха борба на два фронта: против ликвидаторите и против отзовистите.

Повратна точка в развитието на партията през годините на реакцията беше V Общоруска конференция на РСДРП, състояла се през декември 1908 г. в Париж. В работата на конференцията взеха участие болшевики, меншевики, полски социалдемократи и бундовци. На нея присъствуваха представители на най-големите партийни организации — на петербургската, московската, на Централната промишлена област, Урал и Кавказ. Основният доклад изнесе В. И. Ленин. В духа на този доклад в остра борба с меншевиките ликвидатори бяха приети резолюции, които определиха революционната линия и организационната политика на партията за през целия период на реакцията. Нова революционна криза е неизбежна, пред партията, както и по-рано, стоят старите революционни цели, заяви конференцията. На дневен ред се поставя преди всичко продължителната работа по възпитанието, организирането и сплотяването на пролетариата, селяните и армията, по използването на легалните възможности. По предложение на В. И. Ленин конференцията осъди ликвидаторството и призова всички партийни организации на най-непримирима борба с това враждебно на партията течение. Същевременно конференцията решително се разграничи от отзовизма. Болшевиките удържаха голяма победа в борбата против меншевиките. В статията си „На път“ В. И. Ленин дава висока оценка на тази конференция. През тежките години на реакцията партията се ръководеше от нейните решения.

Сериозно значение за болшевиките имаше борбата против отзовизма. Сред част от работниците в Москва,

Петербург, Одеса и някои други промишлени градове бяха разпространени настроения против участието в черносотническата Държавна дума. В. И. Ленин изтъкваше, че едно е недоволството на работниците от черносотническата Дума и от дейността на социалдемократическата фракция в нея, а друго е отзовизмът като политическо направление. „Но ние няма да позволим на законното недоволство да ни увлече в неправилна политика“¹ — казва В. И. Ленин. Тези настроения на работниците, изтъква той, скоро ще преминат; животът ще докаже, а болшевиките ще разяснят необходимостта да се използва Думата. Що се отнася до отзовизма като политическо направление, на него трябва да бъде обявена непримирима война. В. И. Ленин възпитаваше у болшевиките омраза към „революционната фраза“, учеше ги, че истинският революционер трябва да умее да изпълни своя дълг и в най-тежката, незабележима, сива, делнична работа.

За сплотяване на болшевиките в борбата против отзовистите и за укрепване позицията на болшевиките в борбата за РСДРП през юни 1909 г. в Париж беше свикано съвещание на разширената редакция на болшевишкия вестник „Пролетарий“ (фактическия Болшевишки център). В работата на съвещанието участваха делегати от Петербург, от московската областна организация и от Урал. Съвещанието обяви отзовизма за несъвместим с болшевизма, изключи отзовистите от болшевишките редове и призова всички болшевики на най-решителна борба с това отстъпление от революционния марксизъм. Отзовистите създадоха своя фракция на вперьодовците (по името на издавания от тях орган „Вперед“):

Във връзка с новите явления в партийния живот съвещанието набеляза новите задачи на болшевиките в борбата за партия. Работата се състоеше в това, че в редица организации (Выборгския район в Петербург, Москва, Екатеринослав, Киев, Баку, Уфа и други) работници меншевики се обявиха против ликвидаторите. Такива меншевики започнаха да се наричат меншевики партийци. С критика срещу ликвидаторите излезе и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 300.

Плеханов. Поради това съвещанието, без да премълчава принципните разногласия между болшевиките и меншевиките, предложи тактиката на блок между болшевиките и меншевиките партийци в борбата за нелегалната партия.

Тогава имаше още доста работници, на които не беше ясна същността на борбата между болшевиките и меншевиките и се намираха под влиянието на меншевиките. Но те започваха да разбират, че ликвидаторите са изменили на социализма и демокрацията, че са се проявили като разрушители на нелегалната партия, на която работническата класа е отдала най-добрите си сили. Тези работници все повече се убеждаваха, че през тежките години на реакцията само болшевиките са стояли твърдо и непоколебимо на стража на интересите на партията и са водили решителна и непримирима борба против ликвидаторите. Работниците се обединяваха около болшевиките.

Борбата в РСДРП все повече се изостряше. Фракционната дейност на опортюнистическите групи — ликвидатори, голосовци, троцкисти, вперьодовци и други — застрашаваше самото съществуване на нелегалната партия. В това тежко време единствено болшевиките начело с В. И. Ленин се проявиха като непреклонни революционери и мъжествено отстояваха партийността. В. И. Ленин предложи план за сплотяване на всички партийни сили върху принципната основа на борбата за нелегалната партия. Този план утвърждаваше революционния характер на РСДРП, водеше до очистването ѝ от антипартийните елементи, затвърдяваше победата на болшевиките.

Против Лениновия план се обяви Троцки, който насаждаше в руското работническо движение центризма. На думи центристите във II Интернационал се кълнях, че са верни на марксизма, а на практика го изопачаваха. Те прокарваха път към победата на опортюнизма, като провеждаха в партиите линията на подчиняване пролетарските елементи на дребнобуржоазните. Аналогична политика отстояваше и Троцки. Като използваше стремежа на работниците към единство, Троцки се обяви за „извънфракционен“ глашатай на единството. В своя вестник „Правда“, който излизаше във Виена, той проповядваше гилата и вредна „тео-

рия“ за съжителството на революционерите и опортюнистите в една партия, домогваше се да ги обедини на безпринципна основа. Разобличавайки Троцки, В. И. Ленин показа, че неговото твърдение, че стои над фракциите, е фалшиво. В действителност неговата позиция беше подкрепа на меншевиките и форма на ликвидаторство. В. И. Ленин с негодувание нарече Троцки Юдушка. Той пише: „...Троцки постъпн като най-подъл карьерист и фракционер... Дрънка за партията, а се държи по-зле от всички други фракционери.“¹

Троцкизмът беше особено голямо зло, защото прикриваше опортюнистическата си голота с фразата за „единство“. Разобличаването на троцкизма беше една от най-важните задачи на болшевиките. На това пречеха примиренческите настроения на някои известни болшевики. Колебания прояви Дубровински. Особена вреда нанасяха на партията със своите действия членовете на ЦК Риксов и Ногин и членовете на редакцията на централния орган „Социал-демократ“ Зиновиев и Каменев, които клоняха към троцкисткия план за обединяване на всички и всичко.

Всичко това усложняваше борбата на В. И. Ленин и ленинците за очистване на РСДРП от ликвидаторите.

Същевременно някои местни работници (Сталин, Томски) не разбраха необходимостта от непримирима борба против философските люшкания и отзовизма. Сталин зае неправилна позиция спрямо труда на В. И. Ленин „Материализъм и емпириокритицизъм“, който има огромно идейно значение за партията, смяташе борбата на В. И. Ленин против опортюнистите от всички нюанси в РСДРП за „задгранична „буря в чаша вода““.

В тази обстановка през януари 1910 г. в Париж се състоя пленум на Централния комитет. В неговата работа освен болшевиките и меншевиките взеха участие и полските, и латвийските социалдемократи, и бундовците. Три седмици се водеше ожесточена борба. В резултат на усилията на В. И. Ленин пленумът осъди ликвидаторството и отзовизма като прояви на буржоазното влияние върху пролетариата. Това беше голяма победа.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 34, стр. 393, 394.

Същевременно съюзът на троцкистите, бундовците и примиренците сложи своя отпечатък върху решенията на пленума. В резолюцията не се говореше направо за ликвидаторство и отзовизъм, а се осъждаха „двете отклонения“. В състава на централните органи бяха включени не меншевики партийци, а меншевики ликвидатори. Подкрепена беше материално троцкистката „Правда“ и в редакцията ѝ беше включен представителят на ЦК Каменев. Това решение водеше до превръщането на вестника на Троцки в орган на ЦК.

Примиренческите решения на пленума нанесоха голяма вреда на партията. Както и предричаше В. И. Ленин, примиренците наляха вода във воденицата на ликвидаторите. Макар по призива на пленума болшевиките да спряха издаването на своя вестник „Пролетарий“, меншевиките отказаха да спрат своя фракционен орган „Голос социалдемократа“. Ликвидаторите започнаха да издават легално в Русия свое списание „Наша заря“, в което сътрудничеха Акселрод, Дан, Мартов и други меншевики голосовци. Меншевиките проваляха работата на ЦК, като заявяваха открито, че той е ненужен и вреден.

Нужна беше напрегнатата работа на В. И. Ленин, за да бъдат преодолени грешките на пленума. Животът убеждаваше партийните кадри и съзнателните работници в правотата на В. И. Ленин. Болшевиките отстояваха интересите на партията в непримирима борба против опортюнистите от всички разновидности.

При това те се опираха на задължителните за всички членове на РСДРП решения на общопартийните конференции и на пленумите на ЦК. Болшевиките провеждаха правилна политика на сплотяване на всички, които са способни да се борят за нелегалната партия, против ония, които я рушаха. Всичко това осигуряваше завоюването от болшевиките на нови позиции в борбата за партията, в борбата за преминаването на цялата РСДРП на позициите на революционния марксизъм.

3. Защитата и развитието на философията на марксизма от В. И. Ленин. По-нататъшната разработка на учението за партията от В. И. Ленин

Болшевиките укрепваха пролетарската партия върху здравата идейна основа на теорията на марксизма, обогатена от опита на революцията.

През годините на реакцията в областта на идеологията на преден план излезе защитата на марксистката философия, на теоретическите основи на партията, на нейния мироглед. Това се определяше от редица причини.

Реакцията настъпваше и на идеологическия фронт. Буржоазните учени, писатели и журналисти по всевъзможни начини „опровергаваха“ марксизма и на първо място неговите философски основи. Диалектическият материализъм се обявяваше за старомоден, остарял, а религията се признаваше за „висше постижение“ на човешкия дух. Особено настървено нападаха марксизма мнозина бивши спътници на революцията из средата на буржоазната интелигенция. Те хулеха революцията и възхваляваха отричането от нея. Защитата на интересите на народа те осмиваха като „народопоклонничество“, а предателството спрямо народа превъзнасяха като доблест. За да отрови съзнанието на народа, да го отклони от революционната борба, буржоазната интелигенция проповядваше широко попщината и мистиката, възпяваше пезимизма и упадъчничеството, культивираше разврата.

Идейното разложение проникна и в революционната среда. Една част от партийните интелигенти, които се смятаха за марксисти, но бяха усвоили зле марксизма, отстъпи от него и зае ревизионистични позиции във философията. Някои литератори меншевики (Валентинов, Юшкевич) и няколко интелигенти, които се намираха по-рано в редовете на болшевиките (Богданов, Базаров), атакуваха основните положения на марксистката философия. Но те правеха това не открито, не на право срещу марксизма, а се прикриваха с лицемерни декларации, че са привърженици на марксизма и искат да го „подобрят“, да го „поправят“.

Някои социалдемократи дори издигнаха искането да се съедини марксизмът с религията. Те твърдяха, че

„социализмът е религия“ (Луначарски), че те изграждат новата и висша религия на бъдещето. Тези проповедници, които се опитваха да придадат на научния социализъм характер на религиозно вярване, бяха наречени „богостроители“.

За борба против марксистката философия и за проповядването на идеалистически, религиозни възгледи буржоазните учени и ревизионистите, които им пригласяха, се опитваха да използват успехите на природознанието, като ги тълкуваха изопачено.

Рабатата е там, че по това време във физиката и другите природни науки бяха направени много открития, които рушаха от векове установени възгледи и представи. По-рано учените смятаха атома за последна, неделима частица на материята, а химическите елементи — за неизменни. Откриването на електрона, на радиоактивността показва, че атомът се дели, а химическите елементи се изменят и могат да се превръщат един в друг. Старото природознание смяташе, че масата на едно тяло е постоянна и не зависи от това, дали тялото е в покой или се движи. Изучавайки електрона, физиците установиха, че неговата маса зависи от скоростта на движението. Направени бяха и други големи открития, които коренно промениха възгледа за строежа и движението на материята.

Много учени не можаха да оценят правилно тези открития. На тях им се струваше, че се руши материята, че загива самата наука, че се подкопават основите на знанието. Започнаха да говорят за „криза в природознанието“. От това именно решиха да се възползват проповедниците на религията, идеалистите от всички направления. Те изтълкуваха идеалистически завоеванията на природните науки и на тази основа поведоха настъпление срещу марксистката философия.

Западноевропейските и руските ревизионисти, последователите на австрийския буржоазен философ Мах, започнаха да доказват, че откритията в природознанието свидетелствували за „изчезване“ на материята, че философският материализъм следователно бил остарял, а диалектиката била „мистика“. Махистите обявиха своята идеалистическа философия за „неутрална“, стояща над борещите се лагери във философията — над ма-

териалистите и идеалистите. В учението на махистите идеализмът се яви в особено изтънчен и пригладен вид.

По такъв начин липсата на правилно, материалистическо обобщение на най-новите открития в природознанието застрашаваше самите основи на марксисткия мироглед.

Борбата за идейна чистота на теоретичните основи на марксизма беше толкова по-наложителна, понеже революцията беше пробудила за политически живот огромни слоеве на народа. Много работници, участници в революционните боеве, влязоха в партията. Те започваха да се запознават с марксизма. Разпространяването на философски възгледи, отричащи материализма и диалектиката, проповядването на махизма сред партийните редове, в работническата среда представляваха голяма опасност, можеха да нанесат непоправима вреда на идейната закалка на партийните членове, на политическото възпитание на масите. Философията на махизма, особено богостроителството, граничеше с реакционната политика. Възгледите на философите ревизионисти водеха до примирение със съществуващите в Русия отношения, до отказване от борбата, до „упоаване на волята божия“. С други думи, по въпросите на философията ревизионизмът обричаше политически масите на покорност и бездействие.

Необходимостта да се защити марксистката философия и нейното по-нататъшно развитие се диктуваше и от положението в международното работническо движение. Империализмът засили реакцията по цялата линия в политиката и обществения живот. Реакцията настъпваше и срещу идеологията на работническата класа. Западноевропейските опортюнисти твърдяха, че марксизмът в политиката напълно може да бъде примирен с идеализма във философията. А в социалдемократическите партии цареше равнодушие към теоретическите въпроси, търпимост към изопаченията на марксистката философия. Забравено беше с каква страст воюваше Енгелс против Дюринг, който се опитваше да замени марксисткия мироглед на работническата партия с еkleктическа каша. Кауцки допринесе да се създаде убеждението, че философските спорове са „частна работа“, в която партията не трябва да се меси. Борбата срещу отстъпничеството от марксизма в Русия бе-

ше я борба против ревизионизма в международната социалдемокрация.

Партията на работническата класа счете за свой дълг да даде решителен отпор на противниците на марксисткия мироглед, действително научно да обобщи философски успехите на природознанието. С изпълнението на тази важна и отговорна задача се залови В. И. Ленин.

В. И. Ленин винаги е обръщал голямо внимание на развитието на философията на марксизма. Борейки се с народниците, „икономистите“, меншевиките, със своите трудове „Какво представляват „приятелите на народа“ и как воюват те против социалдемократите?“, „Какво да се прави?“ и много други В. И. Ленин обогати марксистката философия. През годините на реакцията, когато философските проблеми придобиха особена острота, В. И. Ленин пише специален труд, посветен на проблемите на мирогледа — „Материализъм и емпириокритицизъм“, който излезе от печат през 1909 г. Тази книга беше цяла епоха в развитието на марксистката философия.

Историческото значение на книгата на В. И. Ленин „Материализъм и емпириокритицизъм“ се състои в следното:

В. И. Ленин отби всички атаки на буржоазните идеологии и ревизионистите срещу философията на марксизма. Той разкри антинаучния характер на всички идеалистически философски школи и доказа тяхната теоретическа несъстоятелност. Въз основа на огромен природонаучен и исторически материал В. И. Ленин убедително доказа, че научна картина на света дава само една философия — *диалектическият материализъм*, който въоръжава човечеството със знание за най-общите закони на развитието на природата, обществото и мисленето. Само с помощта на марксисткия мироглед можем правилно да познаем заобикалящия ни свят и да го преобразим. В. И. Ленин разреши една задача, за която не беше се залавял нито един марксист — *даде марксистко обобщение на най-новите открития в природознанието*. Той разби опитите на враговете на марксизма да тълкуват тези открития неправилно, идеалистически, в интерес на реакционната идеология. В. И. Ленин посочи, че големият преврат, който се из-

вършваше в природознанието, не отрича материалността на света и материализма, както твърдяха махистите, а означава по-нататъшно изменение и задълбочаване на представите ни за материята и нейните свойства. Изходът от „кризата в природознанието“ е само пътят на диалектическият материализъм. Лениновият анализ на същността на „кризата в природознанието“ и на пътищата за излизане от нея се оказа напълно правилен. Книгата на В. И. Ленин и до днес запазва напълно своето значение като методологична основа на развитието на природните науки.

В. И. Ленин защити и разви *марксисткия философски материализъм*, който посочи на пролетариата изхода от духовното му робство. Въз основа на най-новите открития в природознанието той разви марксисткото разбиране на материята и обогати обосноваването за материалността на света.

В. И. Ленин защити и разви учението за познаваемостта на света, разкри сложността на процеса на познанието, показва неговото развитие. Човешкото познание постепенно, крачка по крачка, дава все по-точно знание за явленията и законите на обективния материален свят. Така от незнанието се развива знанието, непълното и неточно знание става все по-пълно и по-точно. Идеалистическата философия в края на краищата проповядваше капитулация на науката пред религията. Марксистката философия провъзгласи: науката е всемогъща и няма граница за нейното развитие.

„Човешкият ум — пише В. И. Ленин — е открил много удивителни неща в природата и ще открие още повече, увеличавайки с това своята власт над нея . . .“¹

В. И. Ленин разви и обоснова марксисткия възглед за практиката като основа на познанието и критерий на истината. Науката, знанието се развиват и израстват от практиката на човечеството, от опита, от производствената и обществената дейност на хората. Само проверените в практиката изводи на науката са достоверни знания, имащи значение на обективни истини. Практиката непрекъснато обогатява и движи науката напред.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 14, стр. 296.

В. И. Ленин защити и разви *марксистката материалистическа диалектика*, която има първостепенно значение за революционната дейност на пролетарната и неговата партия.

В книгата си „Материализъм и емпириокритицизъм“ и в редица други произведения В. И. Ленин посочи, че материалистическата диалектика е най-всестранното, богато откъм съдържанне и дълбоко учение за развитието. Материалистическата диалектика доказва, че светът не е неподвижен и неизменен. Той непрестанно се развива и обновява. Източник на това развитие са вътрешните противоречия, които са присъщи на всяко нещо, на всеки процес и явление. Тези противоречия възникват, достигат определена степен на изостряне и след това се разрешават. Умението навреме да се забележат тези противоречия и навреме да се разрешат — това е великото изкуство на диалектиката, на което ни учеше В. И. Ленин.

Извънредно важното положение на материалистическата диалектика за противоречието, единството и борбата на противоположностите във всеки процес на развитие е основният закон, или „ядрото“, на диалектиката.

„Накратко — казва В. И. Ленин — диалектиката може да се определи като учение за единство на противоположностите.“¹

Материалистическата диалектика дава правилно разбиране на въпроса, как ставашите в природните и обществените процеси постепенни, непрекъснати изменения довеждат до резки обрати, до коренни изменения, до скокове в развитието.

В. И. Ленин защити и разви *историческия материализъм* — науката за законите на развитието на обществото. Той посочи, че зад словесните извъртания на махиста Богданов за битието и съзнанието се крие отричането на обективните закони на развитие на обществото. В. И. Ленин разкри пълната научна несъстоятелност на твърденията на махистите, че човешкото общество се развива по законите на физиологията или на друга биологична наука, а не по свои собствени, присъщи нему закони. Като знае тези закони, партията предвижда хода на развитието на обществото далеч

¹ В. И. Ленин, *Философски тетрадки*, стр. 194.

напред, научно определя назряващите задачи на революционната борба и мобилизира народните маси за тяхното разрешаване.

В. И. Ленин разви и обоснова принципа на *партийността на философията*. Като разкритикува всестранно всички опити да се ревизира философията на марксизма, В. И. Ленин разкри техните класови корени. Той нагледно показва, че в края на краищата в борбата между философските направления намира израз идеологията на враждебните класи на съвременното общество. Що се отнася до махистите, както и до всички привърженици на идеализма, тяхната обективна роля се свежда до слугуване на попщината и реакцията.

В. И. Ленин доказва, че между миросгледа и политиката на партията съществува пряка и непосредствена връзка. „... Политическата линия на марксизма — пише В. И. Ленин — ... е неразривно свързана с неговите философски основи.“¹

Също такава връзка има между отказването от философията на марксизма и опортюнизма. Това се вижда по-специално от примера с ревизионистите във философията — меншевиките, които бяха ликвидатори в политиката, и богдановците, които се оказаха отзовисти в политиката и преминаха на позициите на меншевизма.

Със своята книга В. И. Ленин обогати философското учение на марксизма, като го издигна на нова, по-висока степен съобразно с новото равнище на науката, с което тласна напред цялата обществена мисъл.

Книгата на В. И. Ленин „Материализъм и емпириокритицизъм“ изигра забележителна роля в идейното развитие на марксистката партия, в теоретическата закалка на нейните кадри, в защитата и развитието на теоретическите основи на партията. С това произведение са се възпитавали и се възпитават кадрите на революционните борци в целия свят. Борбата на В. И. Ленин за чистотата на марксистката идеология е образец за дейците на революционното работническо движение във всички страни.

На съвещанието на разширената редакция на большевисткия вестник „Пролетарий“ през 1909 г. ревизиони-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 411.

стите в областта на марксистката философия получиха отпор. Съвещанието решително осъди богостроителството като антимарксистко течение. Това решение имаше огромно принципно значение. Болшевиките открито заявиха, че партията не може да бъде неутрална по въпросите на философията и трябва грижливо да пази своето велико идейно богатство — марксизма. Болшевиките виждаха една от най-важните задачи на партията в неотстъпното бране на марксисткия мироглед от всички и всякакви посегателства.

Грамадно значение за идейния живот на партията имаха защитата и по-нататъшната разработка на марксисткото учение за партията от В. И. Ленин. Първата руска революция потвърди неопровержимо голямото значение на партията. За пръв път в историята марксистката партия сложи мощен отпечатък върху хода на революцията, поведе на борба милиони работници. Затова именно враговете на работническата класа се мъчеха с всички сили да унищожат нейната партия.

В своите трудове от периода на реакцията В. И. Ленин разви марксисткия възглед за *ръководната роля* на партията в борбата на масите. Опитът нагледно показваше, че масите не стигат изведнъж до разбирането на необходимостта от партията и на нейната роля в класовата борба. Колкото по-съзнателни са масите, колкото по-ясно им е класовото групиране в обществото, толкова по-дълбоко те разбират значението на партията, толкова по-високо ценят партийността. В стремежа си да притъпи политическото съзнание на масите буржоазията по всякакви начини проповядва отрицателно отношение към партийността и с всички сили превъзнася безпартийността. На буржоазната идея за безпартийността марксистите противопоставят идеята за пролетарската партийност.

„Политика в сериозния смисъл на думата могат да правят само *масите* — пише В. И. Ленин, — а безпартийната и невървяща след здрава партия маса е разпиляна, несъзнателна, която е неспособна на издръжливост и се превръща в играчка на ловки политикани, които се явяват винаги „навреме“ от господстващите класи, за да използват „подходящите случаи.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 434.

В. И. Ленин отстояваше марксисткото разбиране на историческата роля на партията като висша форма на класова организация на пролетариата и учеше партията да цени голямото значение на организацията за работническото движение.

„Силата на работническата класа е организацията. Без организация на масите пролетариатът е нищо. Организиран — той е всичко.“¹

През време на революцията възникнаха разнообразни организации на пролетариата, които обхващаха различни слоеве от него и обслужваха различни нужди на работниците. Въпросът за взаимоотношенията на партията с тези организации стана един от най-важните въпроси на работническото движение в Русия.

Буржоазията се стремеше да откъсне работническите организации от марксистката партия, да ги противопостави на партията. Буржоазната агентура в работническото движение проповядваше „неутралност“ на профсъюзите и кооперациите, бранеше „правото“ на партийния писател да пише в буржоазния печат, както намери за добре, искаше думската фракция да бъде „независима“ или дори да стои над партията. Да се тръгне по този път значеше да се унищожи класовата съзнателност на тези организации, висш носител на която е марксистката партия. Несъзнателната организираност, учеше В. И. Ленин, е безсмислица, ако не и по-лошо, тъй като тя става играчка в ръцете на врага. На буржоазната идея за „независимост“ от партията болшевиките противопоставяха марксисткия принцип за идейно-политическото ръководство на всички останали организации на работническата класа от страна на партията.

В. И. Ленин разви марксистките възгледи по въпроса за *социалните корени* на опортюнизма, възгледите за *характера и значението на борбата* в самото работническо движение и в самата партия. В началото на XX век и особено след революцията от 1905—1907 г. борбата между революционните и опортюнистическите елементи в руското и в международното работническо движение се изостри. Тази борба имаше дълбоки класови корени. Изострянето на сблъскванията между труда и капитала, успехите на работническото движение доведоха до

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 317.

засилване борбата на буржоазията против пролетариата. Буржоазията търси пътища за проникване в работническото движение, начини за подчиняването му под свое влияние. Срещу идеите на класовата борба и социалистическата революция тя проповядва идеите за споразумяване на класите и за социални реформи. Тези буржоазни идеи се внасят в работническата класа от опортюнистите.

Пролетариатът не е изолиран от другите класи. Той е в допир с дребната буржоазия, непрекъснато се попълва с представители на дребнобуржоазните слоеве, разорявани от едрия капитал. Буржоазията систематично подкупва и развърта върхушката на работническата класа, която по начин на живот се приближава до дребната буржоазия. Дребнобуржоазните елементи са проводници на буржоазното влияние в работническото движение. Това влияние се проявяваше двойко: открито — в прякото проповядване на споразумение на работническата класа с буржоазията; прикрито — в „лявата“ фраза, която отрича необходимостта от гъвкава тактика и от използване на всички възможности в революционната класова борба на пролетариата. Оттук възниква борбата на революционерите на два фронта против опортюнистите от всички разновидности както десни, така и „леви“.

Борбата с опортюнизма е *закономерност* на работническото движение. Тя е най-важното условие за подготвянето на социалистическата революция и нейната победа. Пролетарската партия не може да се развива без решителната борба на революционерите марксисти против опортюнистите. Политиката на мирно „съжителство“ на революционерите и опортюнистите в една партия на дело води до победата на опортюнизма. Поради това партията трябва да бъде непримирима не само към опортюнистите, но и към онези, които подобно на центристите, призовават към примирение с тях. *Партията укрепва, като се очиства от опортюнистическите елементи.* В. И. Ленин казва, че „ние не можем и да си представим социалната революция на пролетариата без тази борба, без ясното принципно разграничаване“ на революционерите от опортюнистите преди тази революция, „без пълния разрыв между опортюнистическите, дребнобуржоазните, и пролетарските, революционерите, елементи“.

ти на новата историческа сила *през време* на тази революция“¹.

Въз основа на извънредно богатия опит на предреволюционните и революционните години В. И. Ленин разкри извънредно важното значение на дейността на партията за *подготвяне* на революцията. Не трябва да падаме духом, казваше В. И. Ленин, от това, че партията отново представлява малки нелегални организации, които вършат незабележима, на пръв поглед незначителна, работа сред масите. Тази работа никога няма да остане безплодна. Революцията в Русия показва, че дългогодишната упорита борба за организирането и политическото просвещаване на масите е допринесла сериозно за узряването на революцията.

Обобщавайки опита на революцията, В. И. Ленин пише:

„Дълъг период на подготовка на силите на пролетариата, на неговото възпитание и организиране предшествуваше онези акции на стотиците хиляди работници, които нанесоха смъртоносни удари на старото самодържавие в Русия. Продължителна, незабележима работа по ръководене всички прояви на класовата борба на пролетариата, работа по изграждане на здрава, издържана партия предшествуваше избухването на действително масовата борба и осигури условията за превръщането на това избухване в революция. И сега пролетариатът, като член борец на народа, трябва да укрепи своята организация, да изстърже от себе си всяка плесен на интелгентски опортюнизъм, да сплоти своите сили за също такава издържана и упорита работа.“²

Лениновите идеи осветляваха с ярката светлина на великата цел самоотвержената работа на болшевиките в глухата нощ на столипинската реакция.

4. Борбата на партията за спечелване на масите, за подготвянето им за нова революция

Болшевиките разбираха, че следреволюционна Русия стои пред два възможни пътя за развитие: пълно демократично преустройство на страната или такава

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 17, стр. 231.

² В. И. Ленин, Съч., т.: 13, стр. 112.

нейна буржоазна еволюция, при която да се запазят монархията и господството на помещиците. Царизмът, помещиците и буржоазията с всички средства се мъчеха да предотвратят една нова революция, в което усърдно им помагаша меншевиките и есерите. Болшевиките защитаваха революционния път на развитие на страната, който напълно отговаряше на жизнените интереси на народа. И само народът можеше да реши въпроса, по кой път ще тръгне страната. Това разбираше и Столипин, който заявяваше, че му трябва „20 години спокойствие“, т. е. покорност и липса на борба на масите, за да осъществи своя план. Но народът, минал през горнилото на революцията, не даде на царското черносотническо правителство тези „20 години спокойствие“.

Болшевиките бяха единствената организирана революционна сила в страната. Нелегалните организации на меншевиките се разпаднаха. Есерите се намираха в състояние на идейна и организационна разруха. Поражението на революцията не сломи болшевиките. Марксистката закалка, непоколебимата увереност в бъдещата победа на революцията, основаваща се на знанието на законите на общественото развитие, дълбоката преданост към интересите на пролетариата, непримиримостта към опортюнизма помогнаха на болшевиките да се справят с огромните трудности, да отстъпят в ред, да запазят боеспособното ядро. Въпреки непрестанните разбойнически набези на жандармите партийните организации оцеляха почти навсякъде. Във всички големи градове и промишлени райони имаше партийни комитети. В големите предприятия се бяха запазили партийните ядки или връзките с работниците. На много места се издаваха позиви и нелегални партийни вестници. Провеждаха се областни партийни конференции в Централния промишлен район, в Поволжието и Урал, а също и конференции на местните партийни организации в Петербург, Москва, Иваново-Вознесенск, Нижни Новгород и други градове.

Бягството на колебливите дребнобуржоазни елементи от РСДРП беше същевременно чистка на партията. Тя се освобождаваше от неустойчивите елементи, от спътниците. Всяка криза сломява едни, други закалява. Тежката криза през годините на реакцията закаля бол-

шевишките партийни организации. Израснаха нови кадри от напредничави работници, върху чиито плещи легна цялата тежест на партийната работа по места.

В суровата школа на нелегалната работа, в огъня на революцията, в дните на поражението, в боевете с царизма и буржоазията, в схватките с многобройните противници се формираха прекрасните качества на болшевика, на непреклонния и мъжествен борец за интересите на трудещите се. „Нас не напразно ни нарекоха твърдокаменни“ — казва В. И. Ленин.

За хората с такава закалка можем да кажем с думите на поета:

Гвоздей от такива хора да направиш —
не би имало гвозден по-здрави.

Преследвани от полицейските копои, болшевиките не спираха работата по възпитаването, организирането и сплотяването на пролетариата. Те непрестанно разясняваха на селяните, че няма друг изход от нуждата и мизерията освен борба заедно с работническата класа и под нейното ръководство за събарянето на царизма.

За революционната енергия на болшевиките красноречиво говори историята с издаването на първомайската прокламация през 1909 г. в Петербург. След провала на нелегалната печатница на Петербургския комитет (ПК) полските социалдемократи се заеха да отпечатат позив. Полицията веднага залови изпратените от Полша позиви. ЦК бързо намери частна печатница, но след няколко дни полицията затвори и нея. Тогава ПК предложи на районните комитети сами да организират издаването на позиви и за 1 май такива бяха издадени.

Най-важната задача на партията беше да запази и заякчи връзките си с масите. Това беше основната гаранция, че развитието на Русия ще тръгне не по столпински, а по революционен път. А за тази цел беше нужно да се използват всички възможности за работа сред масите, всяко легалино средство — от трибуната на черносотническата Дума до въздържателното дружество.

Сериозно значение за революционно-марксисткото възпитание и организиране на пролетариата и за спечелването на селяните на негова страна имаше използването на думската трибуна от партията. Изборите за

III Държавна дума показаха, че пролетариатът е останал верен на своята партия. Въпреки обстановката на полицейски терор работническата класа изпрати в Думата само социалдемократи.

При изработването на парламентарната тактика болшевиките трябваше да вървят по собствени пътища. Към парламентарния опит на западноевропейските социалисти трябваше да се подходи критично. В работата на техните парламентарни фракции преобладаваше опортюнизмът. Още през време на революцията въз основа на опита от I и II Дума В. И. Ленин разработи основите на думската тактика на партията. През годините на реакцията той разви и конкретизира тези основи. Голямо внимание се обръщаше на въпроса за правилните взаимоотношения между думската фракция и ръководството на партията. Думската фракция се разглеждаше като един от органите на партията, подчинен непосредствено на Централния комитет. Критиквайки меншевиките, които призоваваха фракцията към участие в така наречената законодателна работа на Думата, В. И. Ленин се стремеше депутатите да защитават последователно интересите на народа и от думската трибуна да говорят за онова, което вълнува масите. В. И. Ленин подчертаваше, че депутатите са длъжни да не се ограничават с дейността си в Думата, а да работят и вън от нея, да се свързват с работническите маси, да участвуват в целия нелегален живот на партията.

Депутатите болшевики се ръководеха от Лениновите указания.

Обстановката, в която действаха болшевиките в III Дума, беше изключително тежка. В думската социалдемократическа фракция имаше само 19 души, а отгоре на това нейните редици бяха значително оредели: черносотническата Дума предаде болшевика В. Е. Косоротов — представител на уралските работници — на полицията и той бе хвърлен в затвора; петима депутати меншевики преминаха в лагера на врага. В самата фракция преобладаваха меншевиките, които бяха влезли в Думата предимно с гласовете на дребнобуржоазните избиратели. Отначало фракцията допусна много сериозни грешки: не подчертаваше своя класов социалистически характер, не защитаваше последователно демократичните искания, не разобличаваше контрареволуционна-

та политика на кадетите. Постепенно критиката на грешките на фракцията от страна на партията и работническите организации оказва своето действие — нейната дейност се подобри.

В душната атмосфера на черносотническата Дума бойко звучаха гласовете на болшевиките. Видна роля в социалдемократическата фракция играеше депутатът на петербургските работници болшевикът Н. Г. Полетаев. Депутатите работници критикуваха външната и вътрешната политика на царизма, неговото участие в разгрома на революцията в Иран, заробващите заеми, които отиваха за полицията и армията, полицейския терор, обременяването на трудещите се с данъци, потискането на финландския народ. Депутатите болшевики даваха енергичен отпор на настъплението на царското правителство и черносотническата Дума срещу жизнените интереси на работниците. Те изработиха законопроекти за осемчасов работен ден, за свобода на профсъюзите и стачките, изказваха се против столипинската аграрна политика, за предаване помешчическите земи на селяните без изкупване. Болшевиките използваха думската трибуна, за да разобличават реакционната политика на самодържавието и предателското поведение на кадетите, да просвещават политически народа и да привличат селяните на страната на работническата класа.

В обстановката на реакция голямо значение имаха различните легални конгреси, които царското правителство беше принудено да разреши. В работата на конгресите участваха болшевики — представители на работническите организации, които излагаха мнението на партията по множество важни въпроси от живота на народа. На конгреса на народните университети работническата група говори за необходимостта да се освободи просветата от полицейската опека и настояваше работническите организации да имат правото сами да определят програмата за занятията и състава на лекторите. Предложената от групата резолюция беше отхвърлена с незначително мнозинство. На женския конгрес делегатките работнички заявиха, че жените пролетарки ще се освободят само като участвуват в работническото движение. На конгреса на фабрично-заводските лекари присъствуваше работническа група, която представляваше профсъюзите от Петербург, Москва, Централ-

ния промишлен район, Украйна и Закавказието. Въз основа на конкретни факти болшевиките разкриваха непримиримостта на интересите на пролетариата и капиталистите. В знак на протест срещу действията на полицията всички делегати работници и част от лекарите напуснаха конгреса, след което ръководителите на конгреса бяха принудени да го закрийт. Твърдата позиция на работническата група на конгреса на въздържателите, на който тя успя да прокара няколко резолюции, вбеси царското правителство. Това „не е конгрес за борба с пиянството, а конгрес за борба с правителството“ — крещеше реакционният печат. Царските чиновници и представителите на духовенството набързо напуснаха конгреса. Почти всички делегати работници бяха арестувани. Във връзка с това думската фракция незабавно внесе запитване, разобличавайки действията на царските власти.

Държавната дума, легалните организации и конгреси даваха богат материал за политическата работа на партията. В центъра на цялата тази работа се намираха нелегалните партийни организации, които придаваха революционна насока на легалната дейност на болшевиките. Онова, което представителите на партията не можеха да кажат открито в легалните учреждения, нелегалните партийни организации доизказваха в своите позиви, на нелегални събрания, в беседи с работниците, като ги довеждаха до извода, че те трябва да се сплотят в организирана сила и да съборят по революционен път царизма.

Успешно се водеше партийната работа в Петербург, Москва, Баку и други промишлени центрове на страната. Тук работеха мнозина изпитани революционери, когато успяваха да избягат от затвора или заточението. В работата на петербургската организация активно участие вземаха И. Ф. Дубровински, М. И. Калинин, В. В. Куйбишев. В Москва работеха А. С. Бубнов, Д. И. Курски, Я. М. Свердлов, И. И. Скворцов—Степанов. Между ръководителите на бакинската организация бяха такива видни дейци като Мешади Азизбеков, П. А. Джапаридзе, Г. К. Орджоникидзе, С. С. Спандарян, И. В. Сталин, С. Г. Шаумян.

Въпреки извънредно жестоката реакция в партията се появиха нови предани работници, между които А. В.

Артюхин, Л. И. Картвелишвили, В. Г. Кюрин, С. В. Косиор, К. И. Николаева, В. Я. Чубар. Петербургските и московските болшевики носеха основната тежест на работата във връзка с дейността на думската фракция и на работническите групи на легалните конгреси. Здрави позиции имаха те в профсъюзите, където бяха създадени партийни фракции. В Баку болшевиките ръководеха и съюза на работниците от петролната промишленост, и профсъюзния орган — вестник „Гудок“, и дружеството за самообразование на работниците „Знанието е сила“, и Народния дом. Партията имаше значителни постижения в трудната работа по революционното използване на легалните възможности. Болшевиките изтикваха постепенно ликвидаторите и ставаха влиятелна сила в легалните организации.

Значително място в работата на партията заемаше разпространяването на опита на революцията сред масите. Кадетите и ликвидаторите се мъчеха да заличат от съзнанието на народа идеята за революция. Те хулеха традициите на руската революция, опитваха се да отвърнат масите от революционните средства за борба и по всякакъв начин превъзнасяха „конституционния път“. Ленин пише, че ако за либералите и меншевиките революцията е пример какво не трябва да се прави, за партията на работническата класа това е образец какво трябва да се прави. Със световноисторическите образци на борбата на масите, които руската революция даде, партията възпитаваше нови поколения борци.

На обобщаването на опита от революцията и пропагандирането на поуците от нея сред масите В. И. Ленин посвети много произведения. В книгата си „Аграрната програма на социалдемократията в първата руска революция от 1905—1907 г.“ В. И. Ленин разработи редица проблеми от теорията на революцията. В тази книга е развит въпросът за селската революция под ръководството на пролетариата, обосновани са програмата за революционното унищожаване на остатъците от крепостничеството в селото и болшевишкият лозунг за национализация на земята, осветлени са пътищата и средствата за укрепване на съюза между работниците и селяните в революционната борба.

Като последователни пролетарски интернационалисти болшевиките активно участваха в международния живот. Борбата на масите против потисничеството на всяко място на земното кълбо неизменно срещаше горещата подкрепа на прогресивните работници в Русия. Те най-сърдечно приветстваха разгорялата се под влиянието на руската революция борба на колониалните народи. Не един руски социалдемократ се сражаваше в редовете на борците на иранската революция. Когато английските и руските империалисти започнаха да потушават революцията, социалдемократическата фракция в Държавната дума разобличи царизма.

Опортюнистическите лидери на европейската социалдемократия се отнасяха с явна враждебност към болшевиките. Официалният социалистически печат гостоприемно предоставяше страниците си за всевъзможни инсинуации срещу болшевиките. Стигна се дотам, че руската делегация на Международния социалистически конгрес в Копенхаген (1910 г.) беше принудена да протестира пред ръководството на германската социалдемократия във връзка с поместването във „Форверц“ на клеветническата статия на Троцки за положението на работите в РСДРП. Болшевиките употребиха много усилия, за да направят достойние на европейския работник истината за своята позиция и борба.

Болшевиките вървяха в първите редици на борците за революционния марксизъм. В. И. Ленин посвети много свои произведения на критиката срещу опортюнизма в международното работническо движение. В статията си „Марксизъм и ревизионизъм“ той дава характеристика на същността и класовите корени на ревизионизма, разкрива научната несъстоятелност на неговите идейни и политически основи. В. И. Ленин решително критикува центристката позиция на Кауцки по основните въпроси на марксизма и на работническото движение. Дейността на болшевиките на Щутгартския конгрес на II Интернационал през 1907 г. допринесе за вземането на революционни решения. В резолюцията за войната конгресът прие поправката, предложена от В. И. Ленин и Р. Люксембург, че социалистите трябва да използват предизвиканата от войната криза за събаряне на буржоазията. На Щутгартския и на Копенхагенския конгреси В. И. Ленин проведе съвещания на ле-

вите социалдемократи за сплотяване на революционните елементи в международното работническо движение.

Ликвидаторите обявиха хегемонията на пролетариата за погребана. Но животът показваше, че влиянието на работническата класа сред широките маси се засилва. Със своята последователна защита на интересите на трудещите се и с непреклонната си борба за демокрация партията привличаше масите на своя страна. Като разобличаваха кадетите и критикуваха колебанията на трудовиките, болшевиките помагаха на селяните да изживеят своите заблуждения. Под въздействието на партията трудовиките в Думата често се откъсваха от кадетите и действаха заедно със социалдемократите. На допълнителните избори за Думата в Петербург през 1909 г. във втора градска курия (в която влизаха дребна буржоазия, интелигенция, търговски служещи и работници, които даваха под наем квартири) социалдемократическият кандидат получи по-голям процент гласове, отколкото в изборите през 1907 г. На легалните конгреси около работническата група обикновено се сплотяваха всички демократични елементи. При нечувано трудните условия на реакцията партията на работническата класа в Русия се бореше успешно за хегемония на пролетариата, подготвяйки нов революционен подем в страната. Признаците на този подем проличаха ясно в края на 1910 г.

КРАТКИ ИЗВОДИ

С поражението на революцията настъпиха тежки времена в историята на страната и в живота на народа. Всички партни, които сами се наричаха опозиционни и революционни, не издържаха суровия изпит: те всички капитулираха пред реакцията, отказаха се от революцията, измениха на народа. Само партията на болшевиките не трепна, не падна духом, а продължи настойчиво да укрепва своите редици и упорито да събира сили за нови революционни битки. Болшевиките на дело доказаха своята преданост към народа и вяност към революцията. Те дадоха на пролетариата революционна перспектива и твърдо отстояваха всекидневни-

те нужди и интереси на трудещите се. През това тежко време работническата класа по-тясно се сближи с болшевиките, защото виждаше в тяхно лице верни приятели и надеждни ръководители.

През годините на реакцията партията на работническата класа бе подложена на ожесточени атаки от страна на всевъзможни ренегати и изменници. Ликвидатори, отзовисти, троцкисти и други фракционери опортюнисти се опитваха да разрушат нелегалната марксистка партия, да я развенчаят пред работническата класа. Особено яростно се нахвърляха враговете на марксизма върху теоретичните основи на партията — върху нейния диалектико-материалистически мироглед. Болшевиките се оказаха единствената сила, която в непримирима борба против опортюнистите от всички разновидности бранеше партията, нейната революционна теория, нейните революционни принципи и традиции. В тази борба болшевизмът разби идейно изменниците на революцията и враговете на марксизма, извоюва си неоспорим авторитет и пълно надмощие в партийните организации, сплотени около В. И. Ленин и ленинците. Водейки борба за запазването на революционната партия на работническата класа, В. И. Ленин разви през тези години по-нататък марксисткото учение за партията.

Революционната борба през периода на реакцията обогати партията с нов политически опит, с нови методи на борба и с нови форми на организация. През време на революцията болшевиките се учеха да настъпват, поражението на революцията ги научи да отстъпват организирано, като запазват своите основни сили. От непосредствено революционните начини на борба партията премина към обходни пътища на борба. Болшевиките настойчиво и системно овладяваха уменията да развиват по революционен начин легална дейност при условията на черносотническият режим, учеха се да я съчетават с нелегалната дейност. Този опит имаше неоценимо значение за бъдещата победа на революцията. Както изтъква В. И. Ленин, не можеш да победиш, без да си се научил правилно да настъпваш и правилно да отстъпваш. Болшевиките дадоха на международния пролетариат пример на революционно използване на

буржоазната легалност от страна на марксистката партия.

През мрачните години на сталинската реакция болшевиките запазиха нелегалната марксистка партия— основната ръководна сила на работническата класа. Болшевиките начело с В. И. Ленин държаха здраво знамето на революцията, като възпитаваха и организираха масите за нова борба.

ГЛАВА V

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА НОВИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН ПОДЕМ

(1910 — 1914 г.)

1. Крахът на столипинската политика и началото на революционните акции на масите

През 1910—1911 г. в Русия се създаде нова икономическа и политическа обстановка.

От 1910 г. промишленият застой се смени с промишлен подем. През 1909 г. бяха добити 1 591 000 000 пуда каменни въглища, през 1913 г. — 2 214 000 000 пуда. През същите години бяха произведени 177 милиона и 283 милиона пуда чугун и 191 милиона и 300 милиона пуда стомана. Изработваха се повече тъкани, нарасна производството на захар.

През годините след революцията империализмът в Русия се развиваше с бързи крачки. Значително се засили концентрацията на производството и капитала. В почти всички отрасли на промишлеността и в транспорта господствуваха монополистическите обединения на капиталистите. Така например синдикатът „Продамет“ се разпореждаше с повече от 80 процента от цялото производство на желязо в страната, а синдикатът „Продугол“ — с три четвърти от добива на каменни въглища в Донецкия басейн. Дванадесет големи банки бяха съсредоточили в своите ръце повече от 80 процента от всички средства на акционерните банки. Финансовата олигархия играеше все по-ръководна роля в стопанския живот на страната и все по-тясно се срастваше с бюрократическата върхушка на държавния апарат.

Засили се притокът на чужд капитал в Русия. Към 1914 г. около една трета от основния капитал на акционерните промишлени дружества и над 40 процента от основния капитал на главните руски банки принадлежаха на западноевропейската буржоазия. Чуждите капиталисти се разпореждаха в такива важни отрасли на стопанството като добива на каменни въглища, петрол, в металообработването. Те всяка година прибираха богата жътва — стотици милиони рубли лихви от заемите и печалби. Засили се зависимостта на царска Русия от западноевропейския империализъм.

Шепата европейски и руски магнати на капитала трупаха богатства, а народните маси обедняваха. Около три четвърти от националния доход на страната се присвояваше от помешчиците, капиталистите и кулаците. Стотици хиляди трудещи се търсеха щастие в чужбина. През първото десетилетие на XX век от Русия заминаха да търсят препитание в чужди страни над един милион и половина души.

Животът поскъпна, положението на работниците се влоши. Официалното обследване на фабриките и заводите показва, че един работник получава средно 246 рубли годишно, а носи на капиталиста 252 рубли печалба. Следователно по-малка част от деня работникът работеше за себе си, а по-голямата част — за капиталиста. Животът и здравето на работника струваха евтино в царска, буржоазно-помешчическа Русия. За това говореше красноречиво „Таблица за оценка на повредите на организма на работника“, прилагана в Обуховския завод: при загубване на зрението и на двете очи на работника се полагаха 100 рубли, а при загубване на зрението на едното око — 35 рубли; пълната глухота се оценяваше на 50 рубли, а загубването на говора — на 40 рубли. Но повече от 100 рубли не се плащаха на работника, дори и ако загубеше и зрение, и слух, и говор и се превърнеше в пълен инвалид.

В селото цареше невероятна мизерия. Пряк резултат от столыпинската аграрна политика бяха масовото разоряване на селяните и забогатяването на кулаците изедници. Броят на стопанствата без коне или с един кон се увеличи от края на XIX век до 1912 г. с почти два милиона. Запазване всевластието на помешчика крепостник, укрепване на кулашките стопанства, обед-

няване на грамадна маса от средни селяни, значително увеличаване броя на безимотните селяни, превърнали се в пълни пролетарии — такава бе картината на тогавашното село. Провали се и опитът на царизма да притъпи противоречията в селото чрез преселване на няколко милиона селяни от Европейска Русия в Сибир. Селяните разпродаваха цялото си имущество и заминаваха за Сибир, а след това, нямайки средства да се наредят на новото място, масово се завръщаха, загубили всичко и озлобени.

Класовите противоречия в селото се задълбочиха и изостриха. Както и по-рано, главният враг на селянина беше крепостникът помещик. Но се засили враждата между кулаците и бедните селяни. От 1910 г. селяните все по-често започнаха да подпалват помещическите имения и кулашките чифлици. През 1911 г. настъпи страшен глад, който обхвана към 30 милиона селяни. Обстановката в селото неопровержимо свидетелствуваше за краха на столипинщината.

Провалът на столипинщината разкри с още по-голяма сила дълбоките противоречия в целия обществен и политически строй на Русия, показва неспособността на царското правителство да разреши главните обществено-икономически проблеми.

Остатъците от крепостничеството бяха непоносима пречка за развитието на страната. Макар и да се развиваше по капиталистически път, с течение на годините Русия все повече изоставаше от напредналите капиталистически страни. В. И. Ленин писа в 1913 г., че макар през петдесетте години след освобождението на селяните потреблението на желязо в Русия да се е увеличило пет пъти, все пак тя си оставаше изостанала страна, снабдена със съвременни средства за производство четири пъти по-зле от Англия, пет пъти по-зле от Германия и десет пъти по-зле от Америка. Още в 1900 г. Русия заемаше първо място в света по производство на петрол; само за едно десетилетие тя се окажа отхвърлена назад. Мизерията, потисничеството, безправие на народа, гавренето с него — всичко това, както отбелязва В. И. Ленин, се намираше в крещящо несъответствие и със състоянието на производителните сили, и със степента на съзнателността и възискателност-

та на масите, пробудени от първата руска революция. Само една нова революция можеше да спаси Русия.

Колкото и да вилнееше столипинската реакция, тя не можеше да изкорени стремежа на народа към свобода, към подобряване условията на своя живот. Умората на масите започна да преминава. Омразата към потисниците започна да избликва с нова сила.

Първа започна настъплението работническата класа. Годините на революцията и настъпилият след това период на реакция научиха на много неща работниците, повишиха класовата им съзнателност. Броят на наемните работници порасна значително в сравнение с броя им в началото на века. Само в промишлеността в 1913 г. имаше около 3,5 милиона работници. По степента на концентрация на работниците Русия беше първа в света. Докато в Съединените американски щати в предприятията с 500 и повече души бяха заети само една трета от всички работници, в Русия в тези предприятия бяха заети над половината от всички работници (53,4 процента).

През лятото на 1910 г. избухнаха стачки на московските работници. Тези стачки вдъхнаха бодрост на масите. Към края на годината в Петербург, Москва и други градове станаха политически демонстрации. Започнаха студентски митинги и стачки. През 1911 г. кипещт сред масите продължаваше да се засилва. В стачките участваха над 105 000 работници — двойно повече, отколкото предишната година. В края на годината в петербургските заводи и фабрики станаха бурни митинги във връзка с направеното от социалдемократическата думска фракция запитване за провокационния характер на съдебния процес срещу социалдемократите — депутати от II Държавна дума. По призива на болшевиките работниците искаха освобождаването на депутатите.

Предвиждането на болшевиките, че е неизбежен нов революционен подем, се потвърди. Навсякъде недоволството и възмущението на народа растяха. В болшевишките революционни лозунги работниците намираха ясен израз на своите стремежи. Доста голяма дейност сред масите развиваше болшевишкият легален седмичник „Звезда“, който започна да излиза в Петербург от края на 1910 г.

В обстановката на революционно оживление особено вредна и позорна роля играеха опортюнистите. Ликвидаторите и троцкистите искаха да отвлечат работниците от революционната борба. Те ги призоваваха да подпишат петиция за „свобода на коалициите“, (свобода на съюзите, събранията, стачките и др. т.), за да я предадат след това в Държавната дума. Болшевиките разясняваха на работниците, че никакви свободи не са възможни, докато страната се управлява от черносотническите помещици, че само събарянето на царската монархия ще даде свобода на народа. Предприетата от ликвидаторите „петиционна кампания“ завърши с провал. Те успяха да съберат само 1300 подписа, докато около болшевишките лозунги се сплотяваха стотици хиляди работници.

Стачките на работниците, политическите демонстрации и митинги, борбата на селяните против помещиците и кулаците — всичко това бяха признаци за приближаването на нова революция. Дали пролетариатът ще може да изпълни ролята на вожд, в разрастващата се революционна борба на народните маси — това е решителна степен зависеше от състоянието на марксистката партия на работническата класа в Русия.

2. Пражката партийна конференция

Завързалите се революционни боеве поставиха с цялата му острота въпроса за укрепване на партията и за новите задачи по ръководене на масовото революционно движение.

Формалното обединение на болшевиките и меншевиките в рамките на единната РСДРП през време на революцията създаде своеобразно положение и определи вътрешнопартийните задачи на болшевиките. Болшевиките си поставяха за цел чрез идейна борба да очистят партията от опортюнистическите елементи. Те бяха постигнали вече много. Почти всички нелегални партийни организации бяха болшевишки. Меншевиките бяха отишли толкова далеч по пътя на измяната на пролетариата, че партийните маси все по-ясно и по-ясно съзнаваха необходимостта от пълно скъсване с ликвидаторите и изгонването им от партията.

Болшевиките се заловиха енергично за подготвянето на партийна конференция. Отчаяните опити на ликвидаторите, троцкистите и примиренците да провалят конференцията и да попречат на сплотяването на партията върху принципите на болшевизма претърпяха крах. През лятото на 1911 г. в Русия бяха изпратени Г. К. Орджоникидзе, И. И. Шварц (Семьон) и други партийни работници. На съвещание на най-големите комитети беше създадена Руската организационна комисия (РОК), която извърши огромна организаторска и пропагандистка работа по свикване на конференцията.

VI Всеруска конференция на РСДРП се състоя от 5 до 17 януари 1912 г. в Прага. На нея бяха представени над 20 местни партийни организации (Петербург, Москва, Централната промишлена област, Казан, Саратов, Тифлис, Баку, Николаев, Киев, Екатеринослав, Двинск и Вилно). Полицейските преследвания и други трудности попречиха на представителите на Урал, Самара, Нижни Новгород, Сормово, Луганск и Ростов на Дон да пристигнат на конференцията.

В издаденото от ЦК „Съобщение“ за конференцията се отбелязваше, че въпреки тежките години на реакция, въпреки политическите преследвания и измяната на опортюнистите руският пролетариат и неговата партия са готови за нови класови битки против царизма, помещиците и капиталистите.

„Оцеля не само знамето на руската с.-д., нейната програма, нейните революционни завети, оцеля нейната организация, която можеха да подриват и отслабват, но не можеха да унищожат докрай никакви преследвания.“¹

Тъй като на конференцията бяха представени почти всички действащи в Русия партийни организации, в специална резолюция тя с пълно право заяви, че се „конституира като общопартийна конференция на РСДРП, представляваща върховен орган на партията“. Фактически конференцията изигра ролята на конгрес на партията.

Най-важната работа на конференцията беше *очистването на партията от опортюнистите*. Огромно принципно и практическо значение имаха приетите от нея ре-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 223—224.

золюции „За ликвидаторството и за групата на ликвидаторите“ и „За партийната организация в чужбина“. Ликвидаторите се бяха групирани около две легални списания — „Наша заря“ и „Дело жизни“. Конференцията заяви, че „групата около „Наша заря“ и „Дело жизни“ със своето поведение *окончателно се е поставила вън от партията*“. Ликвидаторите бяха изключени от РСДРП.

Освен откритите имаше и прикрити ликвидатори и различни техни защитници. Такава роля играеха задграничните групички, които нямаша връзки с работническите маси и не се ползуваха с подкрепата на нито една нелегална организация в Русия. Към тях спадаха меншевиките, голосовци, троцкистите, вперьодовци и други. По отношение на всички тези групи беше взето следното решение:

„Конференцията счита, че задграничните групи, които не се подчиняват на руския център на с.-д. работа, т. е. на ЦК, и които внасят дезорганизация чрез отделни връзки с Русия независимо от ЦК, не могат да носят името РСДРП.“¹

Всички тези групи разкриха своята антипартийност, като отказаха да се подчинят на решенията на конференцията.

В крайна сметка всички опортюнисти се оказаха фактически вън от партията. Очистването на партията от опортюнистите я укрепваше, повишаваше нейната дисциплинираност и боеспособност, създаваше истинско единство на партията. Подобно на мощен дъб, който става по-здрав, когато навреме се окастрят изсъхналите му клони, партията на работническата класа стана по-здрава и по-силна в резултат на изключването на меншевиките. Болшевиките доведоха своята борба против опортюнизма докрай — до изгонване на меншевиките от партията, което имаше огромно значение за победата на демократическата и социалистическата революция в Русия.

Конференцията отдели много внимание на въпросите на тактиката. Тя констатира, че революционното настроение на масите се засилва. Във връзка с това тя взе редица решения за по-нататъшните задачи за из-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 240.

граждането на пролетарска партия от нов тип и за ръководенето на революционния подем в страната. Пролетариатът трябваше да изиграе ролята на вожд, който води след себе си селяните в демократическата революция. Като главни лозунги на деня бяха издигнати исканията на програмата минимум: демократична република, осемчасов работен ден, конфискуване на всички помещически земи. Задачата на партията беше да направи тези така наречени „три кита“* искания на цялата демокрация, лозунги на народната революция. Под това знаме партията проведе и изборната кампания за IV Държавна дума.

В специална резолюция за задачите на партията в борбата с глада се изтъкваше, че партийните организации трябва да разясняват на селяните връзката между глада и политиката на царизма и да насочват възбужденето на масите поради глада в руслото на организираната борба против царската монархия. Конференцията призова партийните организации да укрепват нелегалните ядки, заобиколени с разклонена мрежа от различни легални работнически дружества, и да увеличават техния брой.

На конференцията бяха обсъдени международни въпроси. Руските марксисти гневно разобличиха позорната система на национално-колониалния гнет. В специална резолюция се отбелязваше световното значение на революционната борба на китайския народ, която носи освобождението на Азия и подкопава господството на европейската буржоазия. Конференцията заклейми грабителската политика на руския царизъм в Китай и Иран, разобличи английския империализъм като съучастник в кървавите злодеяния на царизма. Конференцията осъди политиката на потискане на финландския народ и подчерта единството на задачите на руските и финландските работници в борбата против царизма и контрареволуционната буржоазия. Делегатите на конференцията изпратиха поздравления до германската социалдемократия по случай нейната голяма победа в изборите за райхстага. В решенията на конфе-

* кит — тук в смисъл на главното звено в дадена работа. Образът идва от древната руска легенда, че земята се държи на три кита. *Бълг. ред.*

ренцията намериха израз принципите на пролетарския интернационализъм.

От всички политически партии, които действаха тогава в Русия, само партията на болшевиките имаше платформа, напълно отговаряща на интересите на работническата класа и на целия народ.

Сериозно значение имаше избирането от конференцията на Централен комитет. В резултат на подривната дейност на меншевиките Централният комитет, избран на V конгрес на РСДРП, фактически беше престанал да съществува. След пленума през януари 1910 г. ЦК не се беше събирал повече, РСДРП се оказа без официален ръководещ център.

Като върховен орган на партията конференцията избра авторитетен Централен комитет на РСДРП начело с В. И. Ленин. В него бяха избрани местни партийни работници, закалени през тежките години на реакцията и показали революционно мъжество и непоколебимост. Между избраните в ЦК бяха: В. И. Ленин, Ф. И. Голошчекин, Г. К. Орджоникидзе и С. С. Спандарян. Централният комитет кооптира в своя състав И. С. Белостоцки и И. В. Сталин и утвърди — в случай че бъде арестуван някой от членовете на ЦК — за кандидат-членове на ЦК А. С. Бубнов, М. И. Калинин, Е. Д. Стасова и С. Г. Шаумян. По-късно ЦК кооптира в състава на членовете на ЦК Г. И. Петровски и Я. М. Свердлов.

Пражката конференция на РСДРП изигра много важна роля в изграждането на партията на болшевиките, на партията от нов тип. Тя направи *равносметки* на цял исторически период от борбата на болшевиките против меншевиките, *затвърди победата* на болшевиките, запази в техни ръце знамето на РСДРП. В Руската социалдемократическа работническа партия и нейното ръководство, в Централния комитет, беше отстранена фракционността, което имаше изключително значение за развитието на партията и за засилването на нейната роля в революционната борба. Давайки оценка на решенията на Пражката конференция, В. И. Ленин писа през 1914 г.:

„От 1912 г. насам, вече повече от две години, в Русия няма фракционност сред организираните марксисти, няма слове за тактиката в *едичните*

организации, на единните *конференции* и конгреси. Има *пълна* откъснатост между партията, която през януари 1912 г. формално заяви, че ликвидаторите *не* принадлежат към нея, и ликвидаторите.“¹

Конференцията имаше огромно значение в живота на партията. Партийните организации по места се сплотяваха върху основата на нейните решения. Конференцията укрепи партията като общоруска организация. Освободена от опортюнистическия товар, партията може да възглави новия мощен подем на революционната борба на масите.

В началото на 1912 г. В. И. Ленин писа на Горки за резултатите от Пражката конференция:

„Най-после успяхме — въпреки ликвидаторската папльч — да възродим партията и нейния Централен комитет. Надявам се, че ще се радвате на това заедно с нас.“²

Пражката конференция заема важно място и в историята на международното работническо движение.

Партиите на II Интернационал все по-явно се израждаха. Борбата на революционерите срещу опортюнистите в международното работническо движение се изостри в навечерието на Първата световна война. В тази борба енергично участваха руските болшевики. На конгресите на II Интернационал, на заседанията на Международното социалистическо бюро, в печата В. И. Ленин решително се бореше против опортюнистите. Болшевиките подкрепяха левите в Германия, Италия, Холандия и другите страни, вземаха мерки за тяхното сплотяване и обединяване. Наближава епоха на големи революционни битки, писа В. И. Ленин, и в тези условия на работническата класа е особено необходима здрава, принципно издържана и вярна на социализма партийна организация.

Обаче революционерите в партиите на II Интернационал тогава още не разбираха цялата опасност от опортюнизма, те не бяха последователни и решителни в борбата против агентурата на буржоазията в работническото движение. Поради това победата на болшевиките над меншевиките имаше международно значение.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 20, стр. 339.

² В. И. Ленин, Съч., т. 35, стр. 1.

Като изгониха меншевиките от партията, болшевиките показаха на всички революционни елементи в другите социалдемократически партии как трябва да се борят непримиримо против опортюнизма, довеждайки тази борба до пълно организационно скъсване с него.

3. Болшевишкият вестник „Правда“. Болшевишката фракция в IV Държавна дума

Констатацията на Пражката конференция, че приближава революционен подем, се потвърди още след три месеца. Тласък за преминаването на революционното настроение на масите в революционен подем даде кървата драма, която се разигра в Ленските Златни мини в Сибир.

Господари на тези мини бяха английски капиталисти, а техни съдружници — руски капиталисти, членове на царската фамилия и царски сановници. Собствениците получаваха годишно грамадни печалби — към 7 милиона рубли. В глухата сибирска тайга капиталистите и техните помагачи безчинствуваха особено много: заплащаха мизерно каторжния труд на работниците, хранеха ги с развалени продукти, гавреха се с техните жени и дъщери. Работниците не издържаха чудовишните притеснения и обявиха стачка. Те действаха дружно и предявиха организирано своите искания. Но всички техни искания биваха нагло отхвърляни. Дори искането за вежливо отнасяне на господарите с работниците се преценяваше като „политическо престъпление“. Полицейските власти решиха да смажат със сила съпротивата на работниците. На 4 април 1912 г. по заповед на жандармския офицер войската откри огън срещу мирната тълпа от работници, които отиваха да преговарят с администрацията. Бяха убити и ранени над 500 души.

Вестта за ленския разстрел се разнесе светкавично из цялата страна и запали гняв в сърцата на работниците. Започнаха масови стачки, демонстрации и митинги. Болшевишкият вестник „Звезда“ даваше лозунги на движението. С ярката светлина на правдата той разпръсна мъглата на мръсните лъжи, с които буржоазният печат се опитваше да прикрие кървавото престъпление

на царизма. През тези дни всеки брой на „Звезда“ се конфискуваше от полицията, ала част от тиража все пак стигаше до работниците. Социалдемократическата фракция в Думата отправи запитване до царското правителство по повод на ленския разстрел. Наглият отговор на царския министър Макаров: „Така е било, така ще бъде и занапред!“ — засили негодуванието на работниците. В протестните стачки по повод на ленския разстрел участваха около 300 000 работници. Веднага след това първомайските стачки обхващаха около 400 000 работници. Революционният подем през 1912 г., както отбелязва В. И. Ленин, по размерите на стачното движение не беше по-малък от този през 1905 г.

През ленските дни стана съвсем ясно какво значение има легалният вестник за пролетариата. „Звезда“ беше седмичник, предназначен за прогресивните работници. На партията беше потребен всекидневник за най-широките работнически маси. И те дружно се отзоваха на призива на болшевиките да помогнат със своите трудови копейки за създаването на такъв вестник.

На 22 април (5 май) 1912 г. в Петербург излезе първият брой на болшевишкия вестник „Правда“, основан от В. И. Ленин. Това беше масов марксистки работнически всекидневник в Русия. От 1914 г. денят на неговото излизане — 5 май — стана празник на работническия печат.

„Правда“ беше общоруски легален орган на партията, който играеше огромна роля в живота на работническата класа.

Във връзка с разгорялата се революционна борба и с излизането на „Правда“ Задграничното бюро на ЦК начело с Ленин се премести в Краков, по-близо до Русия. През дореволюционния период от съществуването на „Правда“ В. И. Ленин публикува в нея над 280 статии, които даваха насока на работата на партията, на нейната политическа линия. Членове на редакцията и активни сътрудници на вестника през различно време бяха Н. Н. Батурин, Д. Бедни, К. С. Еремеев, Н. К. Крупская, В. М. Молотов, М. С. Олмински, Н. И. Подвойски, Н. Г. Полетаев, К. Н. Самойлова, Я. М. Свердлов, Н. А. Скрипник, И. В. Сталин. В „Правда“ сътрудничеа всички най-добри сили на партията. В нея публикуваше свои произведения А. М. Горки.

„Правда“ беше легален работнически вестник от нов тип. Организирането на такъв вестник не беше лесна работа. В. И. Ленин отделяше изключително голямо внимание на „Правда“. Той упорито се стремеше вестникът да се списва в боеви, революционен дух, да провежда строго принципната болшевишка линия. В. И. Ленин внимателно следеше работата на редакцията и нейните членове, критикуваше грешките им. Особено остро критикуваше той В. М. Молотов, който като секретар на редакцията на „Правда“ през 1912 г. се отнасяше примиренчески към ликвидаторите.

В. И. Ленин изразяваше негодувание по повод възмутителното отношение на В. М. Молотов и някои други членове на редакцията на „Правда“ към неговите статии. През лятото на 1912 г. в писмо, адресирано до В. М. Молотов, Ленин пита: „Вие пишете, и в качеството на секретар очевидно от името на редакцията, че „редакцията принципно счита за напълно приемлива моята статия, включително и отношението към ликвидаторите“. Ако е така, защо тогава „Правда“ упорито, систематически зачерква и от моите статии, и от статиите на други колеги споменаването на ликвидаторите??...

... вие от опит знаете, че и към вашите цензорни поправки аз се отнасям с грамадно търпение. Но кореният въпрос изисква *открит отговор*. Не може да бъде оставян един сътрудник без осведомяване, възнамерява ли редакцията да води във вестника изборен отдел *против* ликвидаторите, като ги нарича ясно и точно, или *не е против*. Средно положение няма и не може да има“¹. В. И. Ленин се стремеше да реорганизира редакцията, за да „се ликвидира тъй наречената „автономия“ на тия набедени редактори“². Когато В. М. Молотов и другите примиренци бяха отстранени от работа в редакцията на вестник „Правда“, В. И. Ленин горещо приветствува тази мярка.

Болшевишката „Правда“ всеки ден свързваше партията с широките работнически маси. Във всеки брой на вестника се поместваха десетки работнически кореспонденции. В тях се описваше тежкия, безпросветен

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 35, стр. 24.

² Пак там, стр. 55.

живот на работника, привеждаха се конкретни факти на полицейски произвол и притеснения от страна на господарите. Тези кореспонденции бяха страшен обвинителен акт срещу царския строй и капиталистическите отношения. За малко повече от две години в „Правда“ бяха поместени над 17 000 работнически кореспонденции. Около вестника бе изградена многохилядна армия от работнически кореспонденти — твърди и мъжествени проводници на ленинските идеи и болшевишките лозунги сред масите.

Особено голяма беше ролята на „Правда“ при организирането на стачната борба на работническата класа. Във всеки брой на вестника се съобщаваше за стачка в едно или друго предприятие. В „Правда“ бяха поместени около 10 000 кореспонденции за стачки. Ежедневните съобщения за стачките бяха истински бюлетини от фронта на борбата на труда с капитала. Те сплотяваха по-здраво работниците и ги въодушевяваха за засилване на класовата борба. „Правда“ формулираше исканията на работниците, организираше подпомагането на стачниците от работниците от другите предприятия и градове, увличаше в движението все нови и нови слоеве работници. „Правда“ възпитаваше чувство на класова солидарност сред работническите маси. Тя беше душата на борещия се пролетариат.

Авторитетът на „Правда“ сред работническата класа беше огромен. В нея работниците виждаха свой вестник, непоколебим защитник на техните интереси. От всички краища на Русия в „Правда“ се получаваха думи на гореща обич, на сърдечна благодарност. Работниците изразяваха беззаветната си готовност да подкрепят своя вестник. „Правда“ се разпространяваше в около 40 000 екземпляра, а ликвидаторският вестник „Луч“ — едва в 16 000. Четири пети от сумите на всички работнически групови подписки за пролетарския печат отиваха за болшевишкия вестник. Към лятото на 1914 г. в 944 пункта в Русия имаше абонати на „Правда“, пропагандатори на нейните идеи сред масите.

„Правда“ отделяше значително внимание на селяните. В нея имаше специален отдел — „Селски живот“. Във вестника се помещаваха селски кореспонденции от почти всички европейски и от много сибирски губернии. В тях самите селяни просто и искрено пишеха за своята

безизходна нужда, за помешчическия гнет и кулашката робия.

В „Правда“ бяха отпечатани десетки Ленинови статии върху най-различни страни на селския живот. Приблизителната картина на положението на селяните, пише В. И. Ленин, е такава: около един помешчик, който има над 2 000 десетини, живеят към 300 селски семейства, служещи си с примитивни начини за обработване на своята лоша и изтощена земя. В това едро помешчическо земевладение е коренът на селската мизерия и на хроническия глад на селяните. „Правда“ сочеше на селяните, че единственият изход от робията е борбата под ръководството на работническата класа против царя и крепостниците-помешчици.

„Правда“ заемаше видно място в идеологическата работа на партията. В. И. Ленин считаше борбата против буржоазната идеология и ревизионизма за най-важна нейна задача. В редакцията на вестника беше съсредоточена значителна част от организационната работа на партията. Тук се устройваха срещи с представители на местните партийни ядки, тук се получаваха оведения за партийната работа във фабрики и заводи, оттук се предаваха партийните директиви на Петербургския комитет и Централния комитет на партията. „Правда“ съдействуваше за създаването на нови партийни организации в предприятията.

Царизмът виждаше каква страшна революционна сила представлява „Правда“ и с всички средства се мъчеше да спре нейното издаване. Но работниците твърдо поддържаха своя вестник. - Когато вестникът биваше конфискуван, в ръцете на полицията попадеше обикновено само част от тиража: вестникът предварително се разпределяше по работническите райони. На вестника бяха налагани опромни глоби, но работниците събираха копейка по копейка нужните суми. Тогава царските власти започнаха да спират „Правда“. Вестникът бе спиран осем пъти, но той отново излизаше под друго име: „Рабочая правда“, „Северная правда“, „Правда труда“, „За правду“, „Пролетарская правда“, „Путь правды“, „Рабочий“, „Трудовая правда“. Така болшевишката „Правда“ всеки път се възраждаше и отново нейният призивен глас звучеше в работническите квартали.

„Правда“ беше истински работнически вестник. Само с подкрепата на работниците болшевиките можеха да осъществят своя смел план — при условията на черносотническия полицейски режим да издават легален всекидневник, който беше орган на нелегалната партия и възпитаваше работническите маси в последователно революционен дух.

Значението на „Правда“ в историята на болшевишката партия и на революцията е изключително голямо. Тогава болшевиките бяха наричани правдисти. „Правда“ водеше решителна борба с опортюнистите, с агентите на буржоазията в работническото движение, разобличаваше тяхната предателска роля, възпитаваше работниците в духа на революционния марксизъм. Тя възпита цяло поколение революционни работници, стотици хиляди челни и самоотвержени борци за революцията, за делото на работническата класа, за интересите на народа. „Правда“ спомагаше за значителното разрастване на партията, за сплотяването на нейните редове, за заякчаването на нейните връзки с масите.

От поколението на правдистите излязоха такива дейци на Болшевишката партия като И. М. Варейкис, И. Д. Кабаков, Г. Н. Камински, Е. И. Квиринг, Ю. М. Коцюбински, Н. А. Лакоба, М. М. Хатаевич, Б. П. Шеболдасв, Я. А. Яковлев.

Друг общоруски легален орган на партията беше болшевишката фракция в IV Държавна дума.

Изборите за Думата се състояха през есента на 1912 г. в много трудна за работниците обстановка. Полицията бясно преследваше прогресивните работници, вършеше най-безсрамни фалшификации, за да лиши работническата класа от представителство в Думата. Черносотниците и либералите често се обединяваха против социалдемократическия кандидат. Ликвидаторите се мъчеха да разединят редовете на пролетариата.

Избирателният закон осигуряваше избирането на депутат от работническата курия само в шест промишлени губернии: Петербургска, Московска, Владимирска, Костромска, Екатеринославска и Харковска. Механиката на изборите беше твърде сложна: на събрания работниците избираха пълномощници, а пълномощниците избираха гласни, които набелязваха кандидата от работническата курия. Но избирането на депутатите ставаше

от целия състав на губернското избирателно събрание на гласните, в което господствуваха помещиците и капиталистите.

Въпреки полицейските препятствия партията разгърна политическа работа сред масите около основните искания на програмата минимум, като ги свързваше със задачите на борбата за социализъм. Позицията на болшевиките беше изложена в изборната платформа, написана от В. И. Ленин. Въз основа на тази платформа местните комитети съставяха поръченията на работниците до своя депутат. „Правда“ призоваваше работниците да гласуват за последователните и твърди работници демократи, т. е. за болшевиките. „Правда“ разобличаваше кадетите, заклеймяваше ликвидаторите.

Царското правителство с тревога следеше успехите на болшевиките в изборната кампания. То се опита да слъми волята на работниците за борба преди всичко в центъра и отмени изборите за пълномощници в редица големи заводи в Петербург. Тогава по призива на Петербургския комитет на болшевиките обявиха стачка 100 000 работници и царизмът беше принуден да отстъпи — не само да отмени своето решение, но и да разшири списъка на предприятията, участващи в изборите. Победата в Петербург окрили работниците и на други места.

От шестте главни промишлени губернии, в които бяха съсредоточени четири пети от пролетариата в Русия, бяха избрани депутати болшевики. Тази блестяща победа красноречиво говореше, че по-голямата част от работническата класа върви след партията на болшевиките. В Думата бяха избрани А. Е. Бадаев, М. К. Муранов, Г. И. Петровски, Ф. Н. Самойлов, Н. Р. Шагов, Р. В. Малиновски (който, както се изясни по-късно, е бил провокатор). Освен болшевиките в Думата имаше седем меншевики, избрани от непромишлените губернии.

Болшевишките депутати в царската Дума смело защищаваха гледището на партията по най-наболелите въпроси на народния живот. Те казваха истината за тежкото положение на работниците, за нуждите на селяните, за националния гнет, за наложителната потребност на трудещите се от свободно училище, за усилената подготовка на царското правителство за война.

В IV Дума запитванията станаха в ръцете на болшевиките още по-остро оръжие, отколкото в III Дума. Според правилника за запитване се искаха не по-малко от 30 подписа и обикновено към социалдемократите се присъединяваха трудовиките и отделни прогресивно настроени депутати от другите групи. За запитването се вземаше някой конкретен факт — разтуряне на профсъюз, преследване на работнически вестник, катастрофа в мина, взрив в завод, арестуване на стачници, убиване на някой селянин от стражари и т. п. Всичко това даваше възможност на болшевишките депутати да нарисуват от трибуната на Думата картината на полицейския произвол и чудовищната експлоатация на трудещите се. Гласът на работническите депутати стигаше до масите и засилваше омразата им към царизма, помещиците и капиталистите.

Представителите на работническата класа в Думата подготвиха три законопроекта: за осемчасов работен ден, за обществено осигуряване и за национално равноправие. Тези проекти бяха публикувани в „Правда“.

Болшевишките депутати не се ограничаваха само с дейността си в Думата. Те вършеха голяма работа вън от Думата: обикаляха промишлените райони, посещаваха фабрики и заводи, изнасяха на работнически събрания отчети за своята работа, беседваха с работниците, сътрудничеа в „Правда“. Те организираха подпомагане на стачниците от страна на работниците от другите предприятия. Депутатите участваха активно в живота на своята нелегална партия: говореха на нелегални партийни събрания, помагаша на местните партийни организации в тяхната работа, изпълняваха различни поръчения на Централния комитет.

В Думата малката група на болшевиките бе преследвана. Техните резки изобличителни речи постоянно биваха прекъсвани от разбеснелите се черносотници. Председателят често отнемаше думата на болшевишките оратори. Със своето мъжествено поведение болшевишката фракция си спечелн голямо доверие и авторитет сред работническата класа. Тя играеше видна роля в политическия живот на страната. В депутата работник виждаха свой истински защитник и селските маси, и потиснатите националности. „Ние, група селяни от с. Казино, като се запознахме от работническите весници с

положението на Държавната дума, намираме, че само 6 работнически депутати стоят на висотата на своето призвание и само те защитават твърдо и последователно интересите на всички трудещи се маси; от сърце ви желаем успех във вашата трудна работа. Ние сме с вас“ — пишеха група селяни и това беше глас на масите.

Централният комитет на партията направляваше дейността на фракцията. Депутатите често ходеха при В. И. Ленин, съветваха се с него. В. И. Ленин е написал проектите на много речи, които болшевишките депутати произнасяха от думската трибуна. Под ръководството на партията, в тясно общуване с масите, съчетавайки легалната с нелегалната работа, се възпитаваше *нов тип революционер парламентарен деец* — истински представител на работническата класа.

„Правда“, болшевишките депутати и нелегалните партийни организации бяха тясно свързани помежду си. През декември 1912 г. фракцията направи запитване относно преследването на професионалните съюзи. „Правда“ и Петербургският комитет организираха общественото мнение на работниците около това първо запитване за положението на пролетариата. Във вестника се печатаха съобщения за преследвания на профсъюзите. В един нелегален позив Петербургският комитет призова работниците да подкрепят запитването с едnodневна стачка. И докато Бадаев разобличаваше в Думата действията на царските власти, работниците от редица големи заводи и фабрики прекратиха работа, като дружно подкрепиха своя депутат.

През март 1914 г. станаха масови отравяния на работници в рижката фабрика „Проводник“ и петербургската фабрика „Треуголник“. Петербургският комитет разпространи сред масите нелегално прокламация, с която ги призоваваше на протестна стачка. „Правда“ помести многобройни материали за чудовишната експлоатация на работничките. Болшевишката фракция направи запитване. В Думата говори депутат болшевик. В протестните стачки срещу зверската гавра над работничките взеха участие към 120 000 души.

Така болшевиките умело съчетаваха дейността на „Правда“ и на депутатите в Думата с нелегалната работа на партията.

4. Партията начело на революционната борба на масите

Работническото движение продължаваше да се развива с голяма сила. През 1912 г. стачкуваха над един милион, през 1913 г. — 1 272 000 работници. Преплитането на икономическата и политическата борба създаде масова революционна стачка. Работническата класа премина в настъпление срещу капиталистите и царската монархия.

Стачките имаха общонародно значение. Те будеха, вдигаха широките маси на борба. През 1910—1914 г. ко- явно умалени данни са избухнали над 13 000 селски бунта. Селяните унищожаваша помещическите имения и кулашките чифлици, конфискуваха храните, добитъка, инвентара. Започнаха да избухват недоволства и в царската армия. През юли 1912 г. избухна въоръжено въстание на сапъорите в Туркестан, през януари 1913 г. започнаха вълнения сред войниците в Киев. Назряваше въстание в Балтийската и Черноморската флота.

Русия навлезе в период на назряване на нова революция.

Животът потвърди напълно правилността на линията на Пражката конференция. Необходимо беше да се обобщи опитът от работата на партията в новите условия и да се набележат предстоящите задачи по подготовката на революцията. Тази задача бе изпълнена от две съвещания на Централния комитет с партийни работници: едното се състоя в Краков през декември 1912 г., другото — в селището Поронин (недалеч от Краков) през септември 1913 г. В съвещанията участваха болшевиките депутати от Държавната дума и представители на партийните организации в Петербург, Москва, Централния промишлен район, Украйна, Урал и Кавказ. Под ръководството на В. И. Ленин съвещанията взеха решения по най-важните въпроси от дейността на партията. Съвещанията подчертаха, че партийните организации, съчетавайки нелегалната и легалната работа, трябва да развиват и организират различните революционни акции на масите, особено революционните масови стачки и уличните демонстрации, да въвличат селяните в колкото е възможно по-дружни и едноре-

менни с акциите на работниците широки революционни акции.

За единствено правилен тип организационно строителство беше призната нелегалната партия като система от нелегални ядки, заобиколени с мрежа от легални и полулегални работнически дружества. Във всички заводи и фабрики трябваше да се създадат партийни комитети от най-активните работници; във всички легални работнически дружества трябваше да бъдат създадени партийни групи, които да работят в строго партиен дух.

Обръщайки се към партийните организации, в съобщението за Поронинското съвещание Централният комитет писа:

„Пътят е набеleyан. Партията намерн основните форми за работа в сегашната преходна епоха. Верността към старото революционно знаме е изпитана и доказана в новата обстановка и при новите условия на работа. Най-трудното време е зад нас, другари. Настъпват нови времена. Наближават събития от най-голяма важност, които ще решат съдбата на нашата родина.

Впрочем на работа!“¹

Условие за успешната борба на пролетариата беше бойното единство на неговите редове. Краковското съвещание на ЦК изтъкна като една от основните задачи на партията борбата за *единство на работническото движение*, като даде лозунг за единство отдолу, осъществявано от самите работници въз основа на признаването на нелегалната организация и революционната тактика.

Лозунгът за единство отдолу отговаряше на настроенята на работническите маси. От опита на революцията от 1905 г. работниците бяха разбрали вредата от разцеплението и като се вдигаха за нови революционни боеве, настойчиво поставяха въпроса за единството. Никой не разбираше по-добре от болшевиките цялото значение на великия принцип за единството на пролетарската армия. То бе подчертано най-силно от В. И. Ленин: „Разединените работници са нищо. Обединените работници са всичко.“² Основата за единството на пролетариата е в общността на класовите интереси и цели, в класовата

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 259.

² В. И. Ленин. Съч., т. 19, стр. 518.

дисциплина, в признаването волята на мнозинството. Разяснявайки марксисткото разбиране за единството на работническото движение, В. И. Ленин пише:

„Единството е необходимо за работническата класа. Единството се осъществява само от единна организация, чиито решения напълно добросъвестно се провеждат от всички съзнателни работници. Да се обсъди въпросът, да се изкажат и се изслушат различните мнения, да се узнае схващането на *мнозинството* организирани марксиста, да се изрази това схващане в задочно решение, добросъвестно да се изпълни това решение — ето какво се нарича *единство* навсякъде в света, сред всички разумни хора. И такава единство е безкрайно скъпо, безкрайно важно за работническата класа.“¹

Единство на работническата класа — това е преди всичко идейно-политическо единство. То е невъзможно без единство на работническите организации и преди всичко на политическата организация на пролетариата — партията. Това единство се подкопаваше от ликвидаторите и троцкистите, но те прикриваха своята разколническа дейност с лицемерни декларации за „единство“. Ето защо тяхната мошеническа игра с този велик лозунг трябваше да бъде разобличена, да бъдат приковани на позорния стълб като рушители на единството.

Ликвидаторите все по-открито се обявяваха против нелегалната партия, хулеха революционната „нелегалност“ и агитираха за създаването на „открита“ партия. Те се гавреха с героичната стачна борба на работниците, като я наричаха „стачен азарт“. Те имаха свои вестници на редица места, по-специално в Петербург, Москва и Екатеринослав, имаха и свои организации, така наречените „инициативни групи“. Фактически ликвидаторите бяха създали своя отделна партия, макар и слабо оформена. Те още се държеха в различни легални организации и по всякакъв начин вредеха на единодействието на работниците.

Голямо значение в борбата против ликвидаторите, за единството на работническото движение имаше създаването на самостоятелна фракция в Думата от болшевиките. Естествено, работническата класа ценеше един-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 518.

ството на своите представители в парламента и се налагаше да се разясни на масите правилността на крачката, която болшевиките направиха в интерес на пролетариата.

Отначало болшевиките и меншевиките образуваха в Думата обща социалдемократическа фракция. В тази фракция се създаде крайно ненормално положение. Шестимата болшевики бяха избрани от промишлените губернии, които наброяваха над един милион работници, а седемте меншевики ликвидатори — от непромишлени губернии, в които имаше само 136 000 работници. Но използвайки случайния си превес от един глас, ликвидаторите нарушаваха елементарните права на болшевишките депутати. В резултат депутатите ликвидатори, които представляваха едно нищожно малцинство от работниците, игнорираха волята на огромното мнозинство на работническата класа, рушаха единството на работническото движение. Краковското съвещание на ЦК постанови да се има равенство за болшевиките и меншевиките във фракцията. Въпреки постановлението на съвещанието представителят на ЦК Сталин не постави това искане и се съгласи да бъдат направени отстъпки на меншевиките. Само под решителното въздействие на Ленин бе взета правилна линия, от чието провеждане зависеше до голяма степен използването на думската фракция от болшевиките. Партията постави този въпрос пред съда на работниците. На страниците на вестниците, в партийните организации, на работнически събрания се разрази ожесточена борба, в резултат на която над две трети от съзнателните работници се изказаха за болшевишката „шесторка“. А след образуването през есента на 1913 г. на самостоятелна болшевишка фракция мнозинството от работниците се свърза с нея, а не с ликвидаторската „седморка“. Това беше голяма победа на болшевиките.

Болшевиките успешно се бореха за „снемане от постовете“ на ликвидаторите в легалните организации. Те спечелиха на своя страна професионалните съюзи. В Петербург болшевиките ръководеха почти всички профсъюзи, след ликвидаторите вървяха само съюзите на канторските служещи, чертожниците и фармацевтите. В Москва всички профсъюзи бяха болшевишки или вървяха с тях. Голяма беше победата на болшевиките в съюза на

металиците в Петербург: в изборите за ръководство на съюза от 3 000 металици само 150 души гласуваха за ликвидаторите.

Сериозна победа удържаха болшевиките и в застрахователната компания, т. е. изборите за болничните каси, създадени по приетия от Думата под натиска на работниците закон за държавно застраховане на работниците. Ожесточена борба избухна между болшевиките и ликвидаторите на изборите за Общоруското и Петербургското застрахователни учреждения. „Правда“ публикува инструкция и листата на кандидатите. Над 80 процента от избраните от работниците пълномощници бяха правдисти.

Работническата класа се сплотяваше под болшевишкото знаме. Атаките срещу нелегалната революционна партия нямаха успех сред работниците и враговете на болшевизма прибегнаха към нова маневра. Под флага на „обединение“ Троцки започна да скалъпва блок от различни враждебни на болшевизма групи. Прикривайки се с „извънфракционност“, троцкистите най-безсъвестно лъжеха работниците, с което затрудняваха разобличаването на ликвидаторите. Поради това те бяха по-вредни от откритите ликвидатори.

През август 1912 г. Троцки свика конференция, на която беше оформен антиболшевишкият блок. Опортюнистическият характер на блока проличаваше ясно в приетата от конференцията платформа, в която липсваха исканията и за демократична република, и за конфискуване на помещическите земи в полза на селяните, и за правото на нациите на самоопределение. Опитът да се създаде центристка, а по същество ликвидаторска партия в Русия не беше подкрепен от работниците. Полските социалдемократи и плехановци отказаха да участвуват в този антипартиен блок. Веднага напуснаха блока вперьодовци, след тях — латвийските социалдемократи, после се пръснаха и останалите. Августовският блок фактически се разпадна още след година—година и половина под ударите на болшевиките.

Ликвидаторската столипинска „работническа партия“ влачеше жалко съществуване, а троцкистският план с антиболшевишкия блок завърши с пълен банкрут. Това се обясняваше преди всичко с обстоятелството, че под ръководството на В. И. Ленин болшевиките през цялото

време водеха безпощадна борба против опортюнизма, посочваха на работническата класа каква вреда нанасят на интересите ѝ опортюнистите, възпитаваха в нея вражда към всякаква опортюнистическа мръсотия. Дългите години на упорита борба против полицейския произвол на царизма и капиталистическия гнет закалиха руския пролетариат, изработиха в него забележителни боеви, революционни качества. И когато в страната назряваше революционната криза, работниците се вдигаха за нова революция и с негодувание обръщаха гръб на ликвидаторите и на троцкистите, които им пригласяха и призоваваха към отказ от революционната борба. В резултат болшевиките спечелиха на своя страна четири пети от съзнателните работници, огромното мнозинство на пролетариата. Болшевиките постигнаха единство на работническото движение преди всичко поради това, че защитиха единството на партията, очистена от опортюнистите.

През годините на подема остро се постави въпросът за *интернационалното единство* на работническото движение. Империализмът засили националното потисничество и разпалваше национална вражда. Буржоазията се стремеше да разедини работническата класа и по национална линия. Задачата за сливане на класовата борба на работниците от потискащата нация и на работниците от потиснатите нации в многонационална Русия имаше извънредно важно значение. За годините след революцията бяха характерни бесният черносотнически шовинизъм и засилването на национализма сред буржоазията на всички нации. В някои работнически организации в покрайнините се засилиха националистическите тенденции. Разните национал-уклонисти — бундовци, грузинските меншевики, украинските и арменските социалдемократи (тъй наречените „специфици“), а заедно с тях и ликвидаторите и троцкистите нападаха остро националната програма на партията. Всичко това застрашаваше последователния класов характер и боевото единство на работническото движение.

Естествено националният въпрос зае видно място в работата на партията. Специални решения по този въпрос бяха приети на Краковското и Поронинското съвещания на ЦК. В статиите си „Критични бележки по националния въпрос“ и „За правото на нациите на само-

определение“ В. И. Ленин разви и обоснова марксистката програма по националния въпрос и националната политика на партията. По националния въпрос писаха много большевишки автори. На първо място трябва да споменем труда на И. В. Сталин „Марксизмът и националният въпрос“ и на С. Г. Шаумян — „За национално-културната автономия“.

В. И. Ленин разясняваше, че *буржоазният национализъм* и *пролетарският интернационализъм* са два непримиримо враждебни мирогледа. За националиста над всичко стоят теснонационалните интереси, за интернационалиста — международната класова солидарност на работниците.

Националният въпрос, пише В. И. Ленин, е част от общия въпрос за революцията. Доколкото е възможен национален мир при капитализма, той се постига само при последователно, докрай демократично републиканско устройство на държавата. За пълната демократизация на Русия е необходима победа на буржоазнодемократическата революция. Имайки предвид революцията, болшевиките отстояват програмните искания: правото на нациите на самоопределение, т. е. на отделяне и образуване на самостоятелна държава; областна автономия за онези нации, които по едни или други причини поискат да останат в състава на дадена държава; пълно равноправие на всички нации и езици, включване в конституцията на основен закон, обявяващ за недействителни каквито и да било привилегии на една от нациите и каквито и да било нарушавания на правата на националното малцинство.

Такава национална програма ще съдействува за успешната борба на работническата класа за социализъм. Интересите на пролетариата в борбата против капитализма изискват най-тясно единство на работниците от всички нации, сливането им в единни пролетарски организации. За премахване и на най-малкото национално недоверие работническата класа трябва да се бори за пълно равноправие на нациите, защото само върху тази основа се кове другарското единство в класовата борба на пролетариата. Програмният лозунг за правото на нациите на самоопределение е мощно средство за интернационалното възпитание на работниците и за сплотяването на трудещите се маси от потиснатите националности

около пролетариата. Същността на националната програма на партията, пише В. И. Ленин, се свежда до следното:

„Пълно равноправие на нациите; право на нациите на самоопределение; сливане на работниците от всички нации — на такава национална програма учи марксизмът работниците, учи ги опитът от целия свят и опитът на Русия.“¹

Разработената от болшевиките теория на националния въпрос нанасяше много силен удар на национализма.

Ленинската програма по националния въпрос имаше международно значение. Тя беше насочена против порочната теория и практика на партиите от II Интернационал, които се отнасяха зле към потиснатите народи и все по-открито подкрепяха колониалната политика на големите империалистически държави хищници.

Развитите от В. И. Ленин през тези години принципи положення за интернационалното единство на работническото движение и за интернационалния тип пролетарски организации сериозно обогатиха учението за партията.

В безпощадна борба срещу най-малките прояви на национален гнет и срещу национализма във всичките му видове болшевиките постигнаха единство на работниците от всички народи в Русия, сплотиха ги около руските работници като основно ядро и ръководна сила на работническото движение. Партията прие в своите редове най-добрите сили на всички националности. Болшевишките организации развиваха в различните райони на страната революционна дейност сред трудещите се от много националности. Пример на пролетарски интернационализъм беше партийната организация в Закавказието. Тя обединяваше работници от различни нации — руси, грузинци, арменци, азербайджанци.

Забележителни уопехи имаха болшевиките в националните социалдемократически организации. Полските марксисти участвуваха в Поронинското съвещание и подкрепиха болшевиките. Конгресът на латвийските социалдемократи осъди ликвидаторите. Естонските и литовските марксисти издаваха легални вестници с правдностко направление.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 20, стр. 469.

С юдема на работническото движение растеше и укрепваше и партията на работническата класа, партията на болшевиките. След тежките години на реакция в трудните условия на нелегално съществуване болшевиките създадоха отново масова партия със здраво ръководство в лицето на Централния комитет, на Руското и Заграничното бюро на ЦК, с голям всекидневник и парламентарна фракция, с няколко областни и редица градски комитети, с ядки в много фабрики и заводи, с партийни групи в легалните организации на работническата класа. Централният комитет поддържаше връзка с почти 100 организации и групи от Владивосток до Варшава, от Вологда до Ташкент. На всички най-важни събития в живота на страната ЦК и местните партийни организации се отзоваваха с позиви. Същевременно партията успя при условията на непрекъснатите преследвания да издава наред с „Правда“ и легалните списания „Просвещение“ „Вопросы страхования“, „Работница“, да списва в болшевишки дух редица профсъюзни печатни органи.

Партията на болшевиките ръководеше всички форми на борбата на пролетариата. Тя организираше борбата за „частичните искания“ на работниците, като свързваше икономическите нужди и политическите интереси на пролетариата в едно неразривно цяло. Болшевиките учеха работниците да се отзовават на всеки крупен акт на произвол и престъпление на царизма.

Особено място в революционно-класовото възпитание на пролетариата заемаха първомайските събрания, годишнините на 9 януари 1905 г. и на ленския разстрел. Като отбелязваше тези паметни дати в борбата, партията предварително разгръщаше работа сред масите, като призоваваше работниците на стачки и демонстрации през тези дни. Царската полиция въпреки всички репресии, които тя предприемаше, беше безсилна да попречи на сплотяването на работническите маси около болшевишките призови. На 9 януари 1913 г. стачкуваха около 200 000, а на 9 януари 1914 г. — четвърт милион работници; в първомайските събрания в 1913 г. участваха 420 000, а в 1914 г. — над половин милион работници.

Навсякъде: в масовите стачки, на уличните демонстрации, на митингите пред заводските врати — болшевиките говореха за революцията като единствен изход от положението и издигаха лозунги, които изразяваха сък-

ровените възжелания на народа: демократична република, осемчасов работен ден, конфискуване на помещи-ческите земи в полза на селяните. Вестта за революционните стачки и революционните искания на работниците проникваше и в селската къщурка, и във войнишката казарма. В революционната борба на работниците виждаха пример за себе си доведените до отчаяние от помещи-ческата робия селяни и възмутените от своето без-правие войници. Работническата класа беше вожд на народа, който е вдигнал знамето на революцията, кой-то просвещава и организира народните маси за рево-люцията.

Болшевишката партия неуморно и последователно се бореше против заплахата от империалистическа война. Когато през октомври 1912 г. залочна Балканската вой-на, Централният комитет издаде написаното от В. И. Ле-нин възвание „До всички граждани на Русия“, в което разобличи империалистическите попъзновения на Бал-каните, на първо място на руския царизъм. Това възва-ние беше издадено на главните европейски езици и ста-на известно на работниците в много страни. В много-бройни статии „Правда“ гневно разобличаваше импе-риалистите, разкриваше пред масите истината за готвс-щата се война, която ще донесе на народите невидани бедствия, а на помещиците и капиталистите — огромни печалби. В. И. Ленин подчертаваше, че „единствената гаранция за мира е организираното, съзнателното дви-жение на работническата класа“¹. В борбата против на-дигащата се война особено ярко пролича, че работни-ческата класа защитава общонационалните интереси.

Вълните на работническото движение се издигаха все по-високо. През първото полугодие на 1914 г. стачкува-ха около един милион и половина работници. Стачките избухваха една след друга. След стачките във връзка с годишнината на 9 януари бяха вдигнати стачки по повод масовите отравяния на работнички в редица предприя-тия в Петербург. След първомайската демонстрация за-почна обща стачка на работниците в Баку. В подкрепа на тяхната мъжествена борба се вдигнаха работниците от Петербург, Москва и други градове. На 3 юли 1914 г. полицията откри огън срещу митинга на работниците от

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 68.

Путиловския завод. Кървавата разправа предизвика гневно възмущение из цялата страна. Петербургският комитет призова пролетариите от столицата на стачка. На 4 юли стачкуваха 90 000, на 7-и — 130 000, на 11-и — 200 000 работници. Започнаха демонстрации. Работниците протестираха против действията на царските власти и против подготвяната война. Обявиха стачка работниците от Москва. Издигнати бяха барикади в Петербург, Лодз. Под ръководството на Болшевишката партия през лятото на 1914 г. стачното движение беше по-голямо, отколкото през лятото на 1905 г.

В Русия беше налице революционна криза. Помещиците и буржоазията се упрекваха взаимно в неумение да се справят с революционния пожар. Черносотническият вестник в погромаджийска статия под красноречивото заглавие „Бадаев на бесилката“ призоваваше за физическо унищожаване дейците на работническото движение. Царското правителство взе „извънредни“ мерки. Петербург напомняше военен лагер. На 8 юли „Правда“ беше спряна. Започнаха масови арести на болшевики.

Революционният подем беше прекъснат от започналата световна война.

КРАТКИ ИЗВОДИ

През годините на новия революционен подем (1910—1914) партията на болшевиките беше най-голямата политическа сила в живота на страната.

Непримиримата борба на болшевиките срещу меншевиките по всички основни въпроси на работническото движение завърши на Пражката конференция с изгонването на меншевиките ликвидатори от РСДРП, тези изменници на работническото дело. Пълното скъсване на партията с опортюнистите имаше огромно значение за събарянето на самодържавието и капитализма в Русия и за по-нататъшната съдба на международното работническо движение. Конференцията определи политическата линия и тактиката на партията при условията на революционния подем.

Като разбиха опортюнистите от всички направления — ликвидатори, троцкисти, национал-уклонисти, и умело съчетаваха нелегалната и легалната работа, бол-

шевиките спечелиха мнозинството от работническата класа. Това беше историческа победа на партията, която постигна единство на работническото движение. Победата беше постигната в резултат на решителната борба за очистване на работническото движение от буржоазните влияния и на правилната политика на сплотяване на всички революционни сили на пролетариата.

Болшевишкият вестник „Правда“ умножи и укрепя връзките на партията с работническата класа. Възпитаното от него поколение челни работници правдисти изигра важна роля във Великата октомврийска социалистическа революция и в изграждането на социализма. През годините на революционния подем партията на болшевиките майсторски използваше легалния печат и парламентарната трибуна за революционно възпитание на масите.

Видно място в теоретическата и практическата работа на партията през годините на подема зае националният въпрос. В обстановката на засилване пропагандата на национализма в работническото движение партията на болшевиките беше образец на пролетарски интернационализъм. Тя изграждаше своите организации по принципа на пролетарския интернационализъм, водеше неуморна борба против национализма. Болшевишките организации в националните райони на Русия водеха борба против националистическите партии и течения, възпитаваха масите в духа на пролетарския интернационализъм. Ленинската програма по националния въпрос и националната политика на партията убеждаваха потиснатите националности, че само болшевиките са истински защитници на техните интереси и права.

Партията на болшевиките овладя и умело използваше всички форми на борба и организация на работническото движение, бързо и умело преминаваше от една форма към друга. Тя ръководеше боевете на пролетариата в условията на назряване на революционна криза в страната. Работническата класа, възглавявана от болшевиките, беше ръководител на революционната борба за общонародно освобождение.

С цялата си революционна, истински интернационалистическа дейност партията на болшевиките беше подготвена за огромните изпитания на световната империалистическа война.

ГЛАВА VI

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА СВЕТОВНАТА ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКА ВОЙНА. ВТОРАТА РЕВОЛЮЦИЯ В РУСИЯ

(1914 г. — февруари 1917 г.)

1. Възникване и причини на Първата световна война. Крахът на II Интернационал

Световната империалистическа война започна на 19 юли (1 август) 1914 г. Тя беше породена от острите противоречия на империализма.

Империализмът като най-висок и последен стадий на капитализма се характеризира с господството на монополите — синдикати, тръстове, съюзи на капиталистите-милионери. В ръцете на шепа монополисти се бяха натрупали огромни капитали. Като не се задоволяваше от вътрешния пазар, в ламтежа си за печалба капиталът се устреми към колонните, към икономически слабо развитите страни. В началото на XX век цялото земно кълбо се оказа подслено между няколко големи капиталистически държави.

Но при капитализма няма и не може да има равномерно развитие. Отделни предприятия или отрасли на промишлеността и цели страни ту бързо отиват напред, като изпреварват изоставащите, ту отстъпват място на по-успяващите. При империализма с неговото господство на гигантските монополи неравномерността на развитието както в икономическия, така и в политическия живот се засилва. Тя добива по-скокообразен характер. Поради неравномерността на развитието постоянно се нарушава и равновесието между държавите. Променя се съотношението между икономическите и военните си-

ли. Отишлата напред страна иска за себе си повече пазари, нови колонии, защото в общество, основано на частната собственост върху оредствата за производство, всяка подялба става според силата, според капитала. След като целият свят бе вече подслен между най-големите държави, ново преразпределение на света може да става само за сметка на една, или друга държава, т. е. чрез война.

В. И. Ленин изтъкваше, че създаването на могъщи монополистически съюзи на капиталистите и борбата на тези съюзи за нова икономическа подялба на териториално вече поделения свят неизбежно поражда империалистически войни.

За война за преразпределяне на света отдавна се готвеха всички империалисти. Ала особено войнствено бяха настроени германските милитаристи, които се смятаха изиграни по отношение на колонии. В своето промишлено развитие в края на миналия век Германия изпревари Англия и започна да изтласква своя съперник от старите му пазари. Тя се стремеше към коренно преразпределяне на света в своя полза. Именно противоречията между английските и германските империалисти бяха основната причина за войната. Голяма роля за разпалването на войната играеха противоречията между Германия и Франция, Русия и Германия и т. н. Още през 1879—1882 г. Германия сключи съюз с Австро-Унгария и Италия, насочен против Русия и Франция. В отговор на това тези две държави на свой ред оключиха съюз. Като се опасяваха, че Германия ще се домогне до световно господство, английските империалисти сключиха с Франция съглашение (на френски — антант) за съвместна борба против Германия. Съюзът между Англия и Франция получи името „Антанта“. След като сключи в 1907 г. съглашение с Англия, Русия се присъедини към Антантата. Така в Европа окончателно се създадоха два враждебни империалистически лагера.

Русия, която зависеше икономически най-вече от френския и английския капитал, беше въввлечена във войната на страната на Антантата. Обаче царска Русия имаше и свои причини да участва в империалистическата война. Руските капиталисти се отнасяха крайно ревниво към конкуренцията на германските стоки на руския пазар. На господстващите класи в Русия

бяха нужни нови пазари, от които да бъдат отстранени всички конкуренти. Руските империалисти искаха да заграбят Цариград, проливите, които свързват Черно море със Средиземно, и да завладеят цяла Армения, т. е. да заграбят и оная част от Армения, която се намираше под властта на Турция. Но германските империалисти също се насочваха към Близкия изток. Германия проникваше в Турция, Иран и получи концесия за построяване на железопътна линия от Берлин до Багдад. В ХХ в. противоречията между Русия и Германия в Близкия изток рязко се засилиха.

Сериозна причина за войната беше също стремежът на империалистите да задушат нарасналото през последното десетилетие мощно революционно движение. Руската революция през 1905—1907 г. засили борбата на работническата класа в Европа и Америка и пробуди националноосвободителното движение на народите на Изтока. Страхувайки се от приближаващата се революция, правителствата на големите държави, на първо място царското правителство, смятаха, че войната ще отклони вниманието на народните маси от революционната борба. Империалистите се надяваха, че като насъскат едни срещу други работниците от различните страни, ще могат да разбият единството на международния пролетариат, да го отровят с отровата на шовинизма, да избият значителна част от съзнателните работници и по този начин да задушат или поне да отслабят революционния натиск на народните маси.

Войната доби световен характер. Постепенно в нея бяха въввлечени 28 страни с население над един милиард и половина. За войната бяха мобилизирани към 74 милиона души.

Буржоазните партии във всички страни призоваваха народа да подкрепи войната. В Германия пишеха, че руският царизъм заплашва да унищожи демократичните придобивки на германския народ. Във Франция уверяваха, че пруският милитаризъм ще стъпче френската демокрация. В Русия твърдяха, че германците първи нападнали страната и искат да я поробят. С една дума, буржоазните партии се опитваха да уверят народа, че войната се води в името на спасението на нацията, и призоваваха за защита на буржоазното отечество. Народът бе залъгван с приказки, че това е последната вой-

на. Дребнобуржоазните партии от своя страна подкрепяха буржоазията и оправдаваха войната.

След буржоазните партии почти всички партии от II Интернационал, които се смятаха за представители на пролетариата, се обявиха в подкрепа на войната, противно на класовите интереси на работниците. Германските социалисти, които дълги години бяха челна партия на II Интернационал, гласуваха в парламента за предоставяне военни кредити на правителството. Представителите на Френската социалистическа партия, както и социалистите в Англия и Белгия не само гласуваха военните кредити, но и влязоха в реакционните буржоазни правителства, за да им съдействуват във войната.

В Русия меншевишката фракция на депутатите в Държавната дума гласува против военните кредити — толкова силни бяха антивоенните настроения сред руския пролетариат. Но тази крачка на меншевиките се оказа маневра, предизвикана от страха да не загубят всякакво влияние сред работническата класа. По-нататък меншевиките подкрепиха буржоазния лозунг за отбраната на отечеството. По въпроса за войната партията на есерите се разцепи. По-голямата ѝ част подкрепяше царизма. Лявото крило на партията отначало се обяви против войната и дори вземаше участие в международните социалистически антивоенни конференции, но категорично отказа да скъса с есерите оборонци.

II Интернационал претърпя крах и се разпадна: социалистите от страните, влизащи в Антантата, включително и руските меншевики и есери, на една своя конференция през 1913 г. в Лондон, а социалистите от германския блок на конференция във Виена одобриха защитата на своето буржоазно отечество.

Това беше открито предателство спрямо интересите на работническата класа, открита измяна на социализма. Дотогава лидерите на социалдемократията неведнаж бяха приемали резолюции против войната. При това те бяха поели задължение пред работниците от своите страни и пред международното работническо движение да се борят против империалистическата война. Нещо повече, на Щутгартския (1907 г.) и на Базелския (1912 г.) конгреси II Интернационал тържествено призова работниците от името на всички социалистически партии да се борят не само против започването на

война или за прекратяването на вече започнала война, но и да използват кризата, създадена от войната, за да ускорят събарянето на буржоазията. Като предадоха делото на пролетарната и подкрепиха своята буржоазия, партиите на II Интернационал носеха политическа отговорност за това, че империалистите стовариха върху човечеството една толкова разрушителна и продължителна кървава война.

Как се обяснява фактът, че социалистическите партии, които бяха приели Базелския манифест, се отказаха от него и измениха на социализма?

Ограбването на колониите даде възможност на империалистите да поделят част от своите печалби с други слоеве от населението. В продължение на десетилетия в редица развити капиталистически страни се обособиха работническа аристокрация, чиновници в легалните профсъюзи, социалдемократически парламентаристи и апарат за тяхното обслужване. Така във II Интернационал се образува течението на дребнобуржоазните опортюнисти. Чрез тях буржоазията провеждаше своето влияние сред работниците. В. И. Ленин наричаше опортюнистите агенти на буржоазията в работническото движение. Опортюнистите настояваха за сътрудничество между класите, отхвърляха борбата на класите. Те се отказваха от революционните средства за борба и помагаша на своята буржоазия, на своето правителство. Болшевиките водеха решителна борба срещу опортюнистите на международните конгреси на II Интернационал, като сплотяваха в тази борба левите елементи. В. И. Ленин неведнаж е предупреждавал, че лидерите на социалдемократията само на думи признават борбата с опортюнизма, че на дело те ще минат на страната на буржоазията.

Тъй като опортюнистите успяха да вземат връх в повечето социалистически партии, тайният им блок с буржоазията се превърна през време на войната в явен съюз. Гласуването на кредитите за войната от социалдемократите в парламентите и влизането на социалисти от редица страни в правителствата означаваша открито класово сътрудничество на тези партии с империалистическата буржоазия, провеждане политика на граждански мир, подкрепа на своите империалистически правителства в грабителската война. В Русия такава полити-

ка провеждаха меншевиките (Плеханов, Потресов, Чхейдзе и други) и есерите. Опортюнизмът прерасна в шовинизъм, в открита измяна на интернационалните принципи, в открита подкрепа на буржоазията. Социалшовинистите призоваваха работниците да защищават буржоазното отечество, насъскваха работниците от своята страна срещу работниците от чуждите страни, призоваваха трудещите се да се избиват взаимно.

Освен дясното крило, което открито защищаваше буржоазията, във всички партии на II Интернационал съществуваше и друга форма на опортюнизъм — центристкото течение, което се бе проявило още преди войната. Като се застъпваха за оставането на откритите опортюнисти в партията, центристите запазваха чрез тях съюза с буржоазията. Кауцки, Троцки и Мартов бяха представители на центристкото движение. В. И. Ленин считаше центризма за най-вредна и опасна разновидност на опортюнизма, понеже центристите са прикрити опортюнисти. Те са по думите на В. И. Ленин „сто пъти по-вредни и опасни за работническото движение“, отколкото откритите опортюнисти, понеже прикриваха своята измяна спрямо работниците, своя съюз с буржоазията с леви фрази. Троцкистите издигаха лозунга, „нито победи, нито поражения“, а това означаваше, че всичко си остава по старому, остава си следователно и царизмът. Това беше явно шовинистически лозунг, понеже на дело той означаваше отбрана на царското правителство, защита на царизма.

„Който е за лозунга „нито победи, нито поражения“ — пише В. И. Ленин, — той е съзнателен или несъзнателен шовинист, той в най-добрия случай е примирителен дребен буржоа, но във всеки случай е *враг* на пролетарската политика, привърженик на сегашните правителства, на сегашните господстващи класи.“¹

В целия II Интернационал само една партия разработи последователна революционно-марксистка платформа по въпросите на войната и мира и героично се бореше за претворяването ѝ в дело — това беше партията на болшевиките. Против войната се обявиха Българската работническа социалдемократическа партия („тес-

¹ В. И. Ленин, „Съч.“, т. 21, стр. 276.

няци“) начело с Д. Благоев, Г. Димитров, В. Коларов, която разгърна активна пропаганда в армията и в тила и будеше в масите омраза към империалистическата война, както и Сръбската социалдемократическа партия. В началото на войната интернационалистическа позиция зае Италианската социалистическа партия, но тя не се задържа на тези позиции и премина към оборончество. В Германия против империалистическата война се обявиха К. Либкнехт, Р. Люксембург, К. Цеткин, Ф. Меринг. Но и те, не разбирайки правилно лозунгите за поражение на своето правителство и за превръщане на империалистическата война в гражданска, издигнати от В. И. Ленин, от болшевиките, не ги подкрепяха.

За войната и следователно за империализма, или против империалистическата война и следователно за революцията — това беше разграничителният белег между партиите през този период. Огромното мнозинство на партиите от II Интернационал беше общо взето за войната, за подкрепа на своята буржоазия, на своето правителство, за победа над чуждите народи.

В. И. Ленин, болшевиките тръгнаха срещу течението. Партията на болшевиките начело с Ленин призова на борба против войната, за превръщане на империалистическата война в гражданска, във война против своето правителство, против своята буржоазия и помещици. Сред общия хор на слугите на империализма, които славословеха войната, се разнесе мъжественият глас на борците за социализъм, за интересите на народа. Сред морето на опортюнизма, което като че задълго беше заляло цялото международно работническо движение, В. И. Ленин, партията на болшевиките издигнаха високо знамето на марксизма, знамето на интернационализма и дадоха пример за вярност към международната пролетарска солидарност.

2. Революционната работа на партията сред масите през време на империалистическата война

Войната завари В. И. Ленин в Австро-Унгария, в селището Поронин, където той беше арестуван от жандармите. След освобождаването му от затвора той получи възможност да замине за Швейцария, за град Берн. В

края на август 1914 г. В. И. Ленин запозна местната болшевишка група със своите тезиси за войната. Тезисите на В. И. Ленин бяха изпратени в Русия чрез члена на Държавната дума Ф. Н. Самойлов. Те бяха обсъдени в най-големите партийни организации в Русия — петроградската, московската, харковската, киевската и други. Всички организации се присъединиха към тезисите, като внесоха в тях известни поправки. През октомври 1914 г. в централния орган на партията — вестник „Социал-демократ“ — беше публикуван манифестът на ЦК на партията на болшевиките „Войната и руската социалдемократия“.

Различните партии определяха различно характера на войната. Повечето партии определяха характера на войната по това, кой пръв я е почнал, и от тази гледна точка деляха войните на настъпателни и отбранителни. Други се опитваха да определят характера на войната по това, на чия територия се води тя. Буржоазните пацифисти призоваваха на борба срещу всяка война, защото според тях всяка война носи само насилие, грабеж и заграбване на чужди територии. Те мечтаеха за вечен мир без събаряне на капитализма.

Партията на болшевиките смяташе, че трябва да се изучават конкретните исторически причини и характерът на всяка отделна война. Болшевиките отхвърлиха деленето на войните на настъпателни и отбранителни като неправилно. Във всяка война има и отбрана, и настъпление. Понякога агресорите биват принудени да минават в отбрана, така както и в освободителната война се прилага широко настъплението. При определяне характера на една война няма значение и кой пръв я е започнал, кой кого е нападнал. Всички империалисти подготвяха Първата световна война. Но в най-удобния момент я започна Германия.

Цялата работа е там, коя класа води войната, каква политика продължава дадена война, каква политическа цел преследва господстващата класа в дадена война. От това гледище революционните марксисти различават справедливи и несправедливи войни. Войните на потиснатата класа против потискащата, на робите против робовладелците, на крепостните селяни против помещиците, на наемните работници против буржоазията, националноосвободителните войни, войните на на-

родите против заплахата от национално заробване, войните на победния пролетариат в защита на социализма, против империалистическите държави — такива войни марксистите признават за справедливи.

Световната империалистическа война, както и всички войни, беше продължение на политиката на управляващите класи, която те водиха преди войната. Политиката на империалистите вътре в страната се свеждаше до укрепване на своето положение, до засилване на експлоатацията на трудещите се. Продължение на тази политика на международната арена беше борбата за световно господство, за преразделяне на света в полза на най-силните държави, ламтежът за нови пазари, за нови колонии, за засилването на ограбването на зависимите страни. Поради това световната война беше и от двете страни империалистическа.

От империалистическия характер на войната именно произтичаше отношението на болшевишката партия към нея. Политиката и тактиката на партията бяха ясно формулирани и дълбоко обосновани от В. И. Ленин в манифеста на ЦК „Войната и руската социалдемократия“. Вярна на интересите на работническата класа и на идеите на социализма, партията на болшевиките призоваваше масите не само към борба против войната, но и към използване на кризата, създадена от нея, за събаряне на царизма. Основният лозунг на партията на болшевиките беше лозунгът за превръщане на империалистическата война в гражданска, в революция срещу господстващите класи. За постигането на тази цел партията препоръчваше редица конкретни мерки: 1) безусловен отказ да се гласуват военните кредити и задължително излизане на представителите на социалистическите партии от буржоазните правителства; 2) пълно отказване от съглашение с буржоазията, от „гражданския мир“; 3) създаване на нелегални организации в онези страни, където няма такива и където е затруднена работата в легалните организации; 4) поддържане на побратимяването на войниците на фронта; 5) поддържане на различните революционни масови акции на пролетариата.

Вторият лозунг, тясно свързан с първия, беше лозунгът за поражение на царското правителство в империалистическата война. Лозунгът за поражение съвсем

не означаваше, че партията призоваваше народа към диверсии, към разрушаване на складове и други подобни актове. Той означаваше, че партията на пролетариата в никакъв случай не трябва да подкрепя мероприятия на правителството, които го укрепват. Политиката на поражение на своето правителство в империалистическата война означаваше продължаване на революционната борба. Пораженията във войната отслабваха царизма и с това съдействуваха на революционната борба, улесняваха събарянето на царизма и победата на революцията. Противниците на болшевишката тактика твърдяха, че политиката на поражение на царизма означавала победа на Германия. Но те премълчаваха, че В. И. Ленин смяташе за задължителен лозунга за поражение на оное правителство във войната не само за социалистите от Русия, но и за социалистите от всички страни, които участвуваха във войната, и в това се проявяваше интернационализмът на болшевишката тактика.

Нито една партия не само не издигна, но и не прие лозунга за поражение. Всъщност той се оказа пробният камък, с който се проверяваха действителната революционност и интернационализмът както на партиите, така и на отделните революционни дейци. Само приемането на лозунга за поражение потвърждаваше, че борбата за превръщане на империалистическата война в гражданска се поставяше на реална почва.

Най-сетне, третият лозунг, който партията издигна през периода на войната, беше пълно скъсване с претърпелия крах II Интернационал, тъй като запазването на единството с опортюнистите би означавало фактически запазване на съюза с буржоазията. В. И. Ленин постави задачата за създаването на нов, III Интернационал.

Манифестът на ЦК на РСДРП(б), особено неговият лозунг за превръщане на империалистическата война в гражданска война, бе посрещнат враждебно от всички социал-шовинисти и с недоверчиво-скептично мълчание от социалдемократите от „центъра“. В. И. Ленин писа за начина, по който те реагираха на манифеста: „Немският социал-шовинист, социал-империалистът Давид го нарече „безумен“, а представителят на руския (и англо-френския) социал-шовинизъм... Плеханов го

нарече „нещо средно между мечта и фарс“ ... А представителите на центъра се отърваваха с мълчание или вулгарни шепички по повод на тази „права линия, прокарана в безвъздушно пространство.“¹

Буржоазните и дребнобуржоазните партии обвиняваха болшевиките, които бяха против буржоазния лозунг за защита на отечеството в империалистическата война, в безразличие към интересите на родината, в измяна, в липса на патриотизъм. Онези, които със своята антинародна политика превръщаха великата страна в играчка в ръцете на империалистическите държави — Англия и Франция, клеветяха болшевиките, че нямали чувство за национална гордост. В. И. Ленин с негодувание отхвърли тази клевета. В статията си „За националната гордост на великорусите“ той писа:

„Чуждо ли е на нас, великоруските съзнателни пролетарии, чувството на национална гордост? Разбира се, не! Ние обичаме своя език и своята родина, ние повече от всички работим за издигането на *нейните* трудещи се маси (т. е. 9/10 от *нейното* население) до съзнателния живот на демократи и социалисти. Най-тежко е за нас да виждаме и чувствуваме на какви насилия, гнет и подигравки подлагат нашата прекрасна родина царските палачи, дворяните и капиталистите. Ние се гордеем, че тези насилия предизвикаха отпор в нашата среда, в средата на великорусите, че *тази* среда излъчи Радищев, декабристите, революционерите-разночинци от 70-те години, че великоруската работническа класа създаде в 1905 година могъща революционна партия на масите, че по същото време великоруският селянин започна да става демократ, започна да събаря попа и помещика.“²

Болшевиките се обявяваха не против отечеството изобщо, а против помешчическо-буржоазното отечество, против стремежа да се представи за отечество царска Русия, в която помещиците и капиталистите потискаха и експлоатираха трудещите се. Партията разясняваше на масите целия фалш на буржоазното тълкуване на отечеството.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 404.

² В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 94.

Именно защото болшевиките се обявяваха за политика на поражение на своето правителство в империалистическата война, за събаряне на антинародното правителство — именно затова те бяха действително патриотична сила в страната. В. И. Ленин показва как марксистите разбират съотношението между пролетарския интернационализъм и патриотизма. Патриот е не онзи, който е за грабителска война в името на интересите на помещиците и буржоазията, за запазване привилегиите на господстващите класи, а онзи, който се бори за интересите на народа, който иска „свободна и независима, самостоятелна, демократична, републиканска, горда Великорусия, която да гради своите отношения със съседите си върху човешкия принцип на равенството, а не върху унизяващия великата нация крепостнически принцип на привилегиите“¹. Вдигайки народа за събаряне на царизма, борейки се за социализъм, руският пролетариат — „главният двигател на комунистическата революция“ — се бореше за свободно, независимо, демократично отечество.

„Интересът на (не лакейски разбраната) националната гордост на великорусите — писа В. И. Ленин — съвпада със *социалистическия* интерес на великоруските (и на всички други) пролетарии.“²

През февруари 1915 г. в Берн се състоя конференция на задграничните секции на болшевиките, която обсъди тактиката на партията и утвърди лозунгите за войната.

Въз основа на ленинските положения болшевиките започнаха широка революционна работа сред масите.

Царските власти се нахвърлиха върху партията на болшевиките с нечувани репресии. Полицията арестуваше. Нямаше нито един партиен комитет, който да не е бил разгромяван. Петербургският комитет преживя през време на войната над 30 арести. Московската организация бе подложена на непрекъснати удари от страна на полицията: няколко пъти пропадеше опитът да се възстанови Московският комитет. За една година война Самарският комитет бе разгромяван шест пъти.

В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 95.
ак там, стр. 97.

Спрени бяха всички печатни издания на болшевиките, в това число и легалното списание „Вопросы страхования“. Останалите още професионални съюзи в по-голямата си част бяха разтурени. Дори такива културно-просветни дружества като „Разумно развлечение“ в Самара, клуба „Образование“ в Москва, „Дружество за самообразование“ в Петроград бяха разтурени поради опасението да не би да станат огнища на революционна пропаганда и място за срещи на партийни работници.

Нито една революционна партия не е била принудена да работи при такива тежки условия. Достатъчно беше собственикът на едно предприятие да предаде в полицейското управление списък на нежелателни за него работници — и те незабавно биваха арестувани.

Ала нито терорът на полицията, нито провокациите, нито репресиите на капиталистите не можаха да сломят волята на партията, не спряха нейната работа. Още през първата седмица на войната болшевишките организации в Петроград, Екатеринослав, Харков, Киев, Москва, Уфа, Тула, Самара издадоха антивоенни позиви.

Болшевишките депутати от Държавната дума обиколиха редица промишлени центрове, възстановяваха и организираха партийни комитети, устройваха многобройни работнически събрания, които приемаха резолюции против войната. На 2—4 ноември 1914 г. в село Озерки, близо до Петроград, депутатите-болшевики свикаха конференция с участието на представители на болшевишките организации в Петроград, Иваново-Вознесенск, Харков и Рига. Конференцията обсъди тезисите на В. И. Ленин за войната и напълно ги подкрепи.

Провокатори издадоха мястото на конференцията. На 4 ноември полицията арестува всички участници в нея. Членовете на Държавната дума бяха обискирани и освободени, но през нощта срещу 6 ноември бяха арестувани. Царските власти ги предадоха на съд. Делото се гледа на 10—13 февруари 1915 г. Депутатите болшевики използваха трибуната на съда, за да обявят открито лозунгите на партията против войната. Царският съд ги осъди на доживотно интерниране в Туруханския край (Източен Сибир).

Заедно с мъжествените депутати на съд беше предаден и Каменев, който участва в съвещанието. Каменев се отрече от лозунга на партията за поражение на своето правителство във войната. За да докаже своето несъгласие с В. И. Ленин, с партията, Каменев се позова на един меншевик-оборонец, който можел да потвърди неговото несъгласие с политиката на партията.

Партията осъди поведението на Каменев в съда като предателско.

Съдебният процес срещу болшевишките депутати имаше огромно политическо значение. Той показва на целия световен пролетариат как трябва да се държи една действително интернационалистическа партия в условията на империалистическата война. Опортюнистите от II Интернационал се опозориха, като влязоха в буржоазните правителства, а болшевишките депутати предпочетоха да отидат на каторга, но да запазят своята вяроност на знамето на социализма.

Арестуването на депутатите-болшевики отслаби възможността на партията да ръководи легално революционната борба. Това затрудни работата на партията, но не можеше да я спре. Петербургският комитет издаде през време на войната над 90 позива, средно по 3 позива на месец, общо над 300 000 екземпляра. Позивите на Петербургския комитет се разпространяваха из цяла Русия. Над 40 партийни организации (по далеч непълни данни) издаваха през време на войната позиви. Между тях освен споменатите бяха екатеринбургската, златоустовската, иваново-вознесенската, красноярската, комитетите в Донбас, Кронщат, Нижни Новгород, Ростов на Дон, Рига, Баку, Тифлис. Издадени бяха общо над 400 различни позиви.

Болшевишката партия се мъчеше да използва всички възможности за революционна пропаганда. Болшевиките работеха в профсъюзите, в работническите кооперации, в болничните каси, в културно-просветните дружества, които полицията още не беше успяла да разтури. В тези организации се водеше борба със социалшовинистите за освобождаване на масите от тяхното влияние. На меншевиките оборонци помагаше полицията. Не бяха редки случаите, когато след арестуването на участниците в някакво събрание оборонците биваха

освобождавани, а болшевиките — изпращани на каторга. Непрекъснато преследвани, болшевиките успяха да постигнат преобладаващо влияние в профсъюзите и в другите работнически организации.

Ходът на стачната борба потвърди най-ярко факта, че болшевиките бяха признати ръководители на работниците.

Войната донесе на трудещите се глад, студ и неизброими жертви. Тя предизвика разруха на народното стопанство. Нуждите на населението не се задоволяваха. Транспортът не се справяше с превоза на продоволствие. Хлябът не достигаше. Цените на всички стоки рязко се покачваха, а работната заплата си оставаше на по-раншното равнище или се повишаваше крайно незначително. Буржоазията получаваше нечувани печалби, а широките народни маси носеха всички тежести на войната.

На фронта след първите си успехи царската армия започна да търпи поражения. Германците заеха Полша, част от Прибалтика, Белорусия. Милиони хора напуснаха родните си места и се отправиха към вътрешността на Русия. Положението на бежанците беше още по-тежко, отколкото на останалото население.

Сред народните маси все по-силно назряваше недоволството от войната и от политиката на царското самодържавие. Първи се раздвижиха работниците, като със своята борба даваха пример на всички трудещи се. Броят на стачките непрекъснато нарастваше. Докато през 1914 г. (от началото на войната) станаха около 70 стачки, в които участваха към 35 000 работници, през 1915 г., дори по умалените официални данни, избухнаха над 1 000 стачки, в които участваха повече от 500 000 работници. Царските власти жестоко смазваха стачките. През юни 1915 г. полицията стреля в Кострома срещу демонстрация на стачкуващи работници. Повече от 50 души бяха убити и ранени. В началото на август полицията стреля срещу митинга на стачкуващите работници от Иваново-Вознесенск. Бяха убити и ранени над 100 души. Петербургският комитет организира протестна стачка срещу разстрела на работниците в Иваново-Вознесенск и Кострома.

Изплашени от засилването на стачното движение и от неспособността на царизма да го задуши, капита-

листите предприеха ловка маневра, за да усмират работниците и да ги подчинят на своето влияние. През 1915 г. с разрешение на властите бяха организирани военнопромишлени комитети. Те се създаваха с цел да се осигури поддръжка на царското правителство от страна на буржоазията и да се засили работата на военната промишленост, да се засили експлоатацията на работниците, а също така и за да могат капиталистите да оказват влияние върху разпределянето на военните поръчки, които носеха огромни печалби. Буржоазията реши да организира при комитетите „работнически групи“, да въвлече в тях представители на работниците и с това да покаже, че в Русия е установен „класов мир“ между буржоазията и пролетариата. Помагачи на буржоазията в тази работа бяха меншевиките: те се изказаха за участието на работниците в „работническите групи“. По същество тяхната позиция по нищо не се отличаваше от позицията на западноевропейските социалисти, които влязоха в буржоазните правителства, тъй като военно-промишлените комитети бяха полуправителствени учреждения.

Болшевиките се обявиха решително против участието на работниците във военнопромишлените комитети. В заводите беше проведена разяснителна работа. Против болшевиките в единен фронт действуваха царската администрация, буржоазията, есерите и меншевиките. При все това болшевиките успяха да провалят плана на буржоазията. Работническата класа в своето огромно мнозинство се обяви против участието във военнопромишлените комитети. От 239 областни и местни военнопромишлени комитети избори за работнически представители бяха проведени само в 70 комитети, а представители бяха избрани само в 36, т. е. само в 15 на сто от всички комитети. Руският пролетариат се оказа устойчив срещу военната истерия.

Болшевиките вършеха огромна работа сред войниците. В армията бяха мобилизирани промишлени работници и между тях десетки хиляди активни участници в революционната борба. Тъкмо този слой беше главната опора на партията в армията.

Работата на партията сред войската придобиваше опромно значение поради това, че в армията бяха съсредоточени милионни селски маси, главно бедни селя-

ни. Болшевиките използват това за обединяване силите на работниците и селяните в интерес на борбата за революция. В своите позиви болшевишката партия поставяше въпрос не само за мира, но и за земята.

Партийните комитети в Петроград, Москва, Харков, Киев, Екатеринослав, Рига и много други промишлени центрове издаваха позиви за армията. Болшевиките разказваха на войниците за стачното движение в тила, за засилването на революционното недоволство сред широките маси, за необходимостта от съвместна борба против царизма, призоваваха за побратимяване на фронта. Отделни случаи на побратимяване се отбелязваха още в края на 1914 г., а през пролетта на 1915 г. военните власти нееднократно съобщаваха за побратимяване на руско-австрийския фронт. На следната година побратимяването стана често явление. В редица войскове части бяха създадени партийни организации. В армията и флотата работеха Н. В. Криленко, А. Ф. Мясников (Мясникян), М. В. Фрунзе, С. Г. Рошал и други видни болшевики.

Голяма партийно-политическа работа се вършеше във флотата, чийто състав се комплектуваше главно от квалифицирани работници. В Балтийската флота на всеки голям кораб бяха създадени партийни групи. Те се обединяваха от „Главния колектив на кронщадската военна организация“. Кронщадският колектив установи връзка с военната организация на Петербургския комитет на болшевиките.

Още през октомври 1915 г. на линейния кораб „Гангут“ избухна въстание на матросите. Заобиколен от миноносци и подводници, „Гангут“ се предаде. Бяха арестувани около 100 моряци. Делото срещу въстаналите моряци се гледа през декември. Двадесет и шест души бяха осъдени на каторжна работа.

По повод на въстанието на моряците и осъждането им Петербургският комитет се обърна с възвание към армията и флотата, като призоваваше към единство на революционната армия с революционния пролетариат и с целия народ. През октомври 1916 г., когато бе съдена друга група моряци болшевики, Петербургският комитет отново призова работниците на протестна стачка.

В продължение на три дни в Петроград стачкуваха около 130 000 работници. Масовите акции на работни-

ците изплашиха правителството до такава степен, че военният съд не се осмели да произнесе смъртни присъди срещу моряците. Връзката между работническото движение и военните акции ярко свидетелствуваше за укрепване на съюза между пролетариата и селяните.

Централният комитет начело с В. И. Ленин ръководеше партията през този период чрез вестник „Социалдемократ“, в който се печатаха статии на В. И. Ленин, резолюции и директиви на ЦК, на партийни конференции, данни за работата и положението в Петроград, Москва, Урал, Поволжието и Сибир. Връзката на ЦК с партийните организации се поддържаше чрез оживена кореспонденция. Директивите и указанията на ЦК се предаваха чрез специално изпращани представители или чрез работници по места, които идваха при В. И. Ленин. В чужбина излязоха няколко теоретични сборника: „Комунист“, свитък 1—2, два „Сборника на „Социалдемократ““. В Русия освен позиви от време на време се издаваха над 10 нелегални и легални вестници и списания.

Въпреки терора партията продължаваше да расте. На мястото на арестуваните в борбата с царизма влизаха нови членове на партията. В Петроград през 1916 г. имаше над две хиляди членове на партията, които редовно плащаха членските си вноски. По време на войната членове на партията станаха: А. И. Микоян, А. А. Жданов, Н. Н. Демченко, Я. Б. Гамарник, В. К. Блюхер. Измежду военноплениците, сред които работеха болшевиките, в партията влезе унгарският революционер Бела Кун.

През време на войната с цел да се приближи ръководството до местните партийни организации бяха създадени областни организации в Москва, Иваново-Вознесенск, областна организация на Южния минно-промишлен район и Донецкият комитет, който обединяваше работата на болшевиките в Донбас. Въпреки преследванията на полицията, болшевиките успяха да организират редица областни партийни конференции: през 1915 г. — областна конференция на иваново-вознесенските болшевики, в Екатеринбург — конференция на уралските болшевики, в Баку — конференция на Кавказкото бюро на РСДРП. През 1916 г. се състояха областни конференции на болшевиките в Поволжието, Донбас и Екатеринбург.

Работата на партията взе широк размах. Представителите на петербургската и мооковската организация, присъствуваха на областните конференции, сметнаха за крайно необходимо да се свика Общоруска конференция.

Самоотвержената, героична работа на болшевиките при условията на терора и провокациите на царизма показва, че в лицето на болшевиките работническата класа има партия, способна и готова да възглави народните маси в борбата за победа на революцията.

Партията използваше всеки повод, за да доведе идеите на болшевизма до знанието на международния пролетариат и по този начин да помогне на работниците социалдемократи да се освободят от влиянието на опортюнистите.

През март 1915 г. болшевиките взеха участие в Международната женска социалистическа конференция в Берн, на която присъствуваха 25 делегати от 8 страни. Конференцията беше свикана по инициатива на женските организации на болшевиките. Представителките на партията И. Ф. Арманд и Н. К. Крупская играха видна роля на конференцията. Делегацията на Централния комитет на болшевиките излезе със своя проекторезолюция, в която осъди социал-шовинизма и предложи да бъде приет лозунгът за превръщане на империалистическата война в гражданска война. В. И. Ленин, болшевиките оказваха голяма помощ за организиране на революционната младеж. Болшевиките взеха участие в Международната социалистическа конференция на младежта, която се състоя в края на март 1915 г. също в Берн. В конференцията участвуваха представители на 10 страни. Беше взето решение всяка година да се провежда Международен младежки ден (ММД).

Макар тези конференции да не приеха напълно предложенията на болшевиките, техните изказвания упражниха силно влияние върху развитието на международното революционно движение.

В края на август 1915 г. в село Цимервалд, близо до Берн, Швейцария, се състоя Международна социалистическа конференция. Войната се водеше вече една година. Тя струваше колосални жертви: милиони убити и инвалиди. Хората все повече се замисляха за причините на войната, търсеха изход от нея. Пред човечеството въз-

никна главният въпрос, как да се тури край на тази война и изобщо на войните между народите. Но никой, включително и лидерите на партиите на II Интернационал, увлечени от общия шовинистически поток, дори не се опита да даде отговор на този въпрос. В. И. Ленин, руските марксисти и Болшевишката партия първи отговориха на този въпрос, който засяга съдбините на цялото човечество. През лятото на 1915 г., в навечерието на Цимервалдската конференция на социалистите, излезе забележителната брошура „Социализмът и войната“, в която Ленин обоснова отношението на революционните марксисти към войните. Брошурата се разпространяваше нелегално в Германия и Франция и беше напечатана в Норвегия. Издадена в чужбина на руски език, тя беше изпратена в Русия, където се преписваше от московските работници и се разпространяваше.

На Цимервалдската конференция присъствуваха 38 делегати от 11 страни. Повечето от делегатите бяха центристи, които оподеляха възгледите на Кауцки. Конференцията прие манифест, чието главно искане беше борба за мир. Но в манифеста нямаше нито лозунг за превръщане на империалистическата война в гражданска, нито лозунги за поражение на своето правителство и за пълно скъсване с опортюнизма.

Болшевиките взеха участие в работата на конференцията, макар в нея да преобладаваха непоследователни или колебаещи се елементи. Болшевиките смятаха, че с тях е възможно и необходимо сближение в борбата против социал-шовинистите. Но В. И. Ленин предлагаше болшевиките да не се ограничават с онова, което е изгодно и приемливо за тези елементи, а да критикуват техните колебания, да отбелязват тяхната половинчавост и да разясняват, че само превръщането на империалистическата война в гражданска война може да донесе демократичен мир.

По инициатива на В. И. Ленин на конференцията бе организирана група на левите цимервалдци, наброяваща 8 делегати. Тази група предложи своя проекторезолюция, която в общи линии подкрепяше ленинските лозунги, и в специална декларация отбеляза недоизказаността на манифеста, нежеланието на неговите автори да скъсат с опортюнизма. Но групата гласува за манифе-

ста, тъй като той означаваше първата крачка в борбата против войната.

След завършването на конференцията на специално събрание групата на левите цимервалдци се оформи организационно и избра ръководен орган — бюро. Групата заяви, че оставайки в Цимервалдското обединение, ще работи самостоятелно в международен мащаб въз основа на проекторезолюцията и проектоманифеста, предложени от името на групата на левите на конференцията. Групата на левите издаваше свой орган на немски език — „Форботе“ („Предвестник“). Ръководна сила в групата бяха болшевиките, които единствено заемаха последователна позиция.

Около цимервалдската левица именно започна да се изгражда интернационалистическо движение във всички страни. Успехите на тази дейност проличаха на втората Международна социалистическа конференция на цимервалдците, която се състоя през април 1916 г. в село Кинтал, Швейцария. От 43 делегати на конференцията цимервалдската левица наброяваше 12 души, а по редица въпроси тя получи към 45 процента от гласовете.

Болшевиките изпълниха своя интернационален дълг. Тяхната самоотвержена работа спомогна за възникването по-късно на комунистически партии във всички капиталистически страни.

3. Развитие на теорията за социалистическата революция от В. И. Ленин

Империализмът доведе човечеството пред прага на социалистическата революция. Той я направи практическа задача на деня. Войната ускори назряването на предпоставките за революцията. Новите условия на класовата борба на пролетариата изискваха от марксистката партия нов подход към въпросите на революцията, умение да прилага творчески основните принципи на марксизма към променилата се обстановка.

Основоположниците на марксизма разкриха законите за възникването, развитието и гибелта на капиталистическия строй. Но в епохата, в която живяха Маркс и Енгелс, социалистическата революция не беше непо-

средствена задача на деня. В. И. Ленин пръв от марксистите даде задълбочен анализ на новата епоха. През 1916 г. той написа своя труд „Империализмът като най-висок стадий на капитализма“. Анализирайки събрания от него огромен конкретно-исторически материал, В. И. Ленин дойде до извода, че към началото на ХХ век капитализмът прерасна в нов стадий — в империализъм, „прерасна в световна система на колониално потисничество и финансово задушаване на гигантското мнозинство от населението на земята от страна на шепата „напреднали“ страни“¹.

Империализмът изостри до крайност всички противоречия на капитализма. Изостри се преди всичко основното му противоречие. Производството все повече ставаше обществено, а присвояването си оставаше частно, средствата за производство бяха частна собственост на шепата монополисти. Гигантският прогрес в развитието на производителните сили не ползваше трудещите се, а ползваше монополистите. Всесилните монополи, в ръцете на които бяха съсредоточени колосални богатства, се разпореждаха фактически с цялата държавна власт. Навсякъде се засилваше политическата реакция. Хазяйниченето на монополите донесе на трудещите се огромно нарастване на скъпотията, безработица, непосилни данъци за издържане на армията и държавния апарат. Нечуваното засилване на гнета и експлоатацията изостриха извънредно много противоречието между труда и капитала, между буржоазията и пролетариата.

Същевременно рязко се изостриха противоречията между отделните империалистически държави или групи от страни за нова подялба на света, което доведе до световната война.

И, най-после, неизмеримо се изостриха противоречията между шепата империалистически държави и многобройните колонии и полукolonии, където са поробени стотици милиони трудещи се. Развитието на капиталистическите отношения доведе до появяването в колонията на национален пролетариат, способен да застане начело на народните маси.

Небивалото изостряне на всички противоречия при империализма определя именно неговия характер като

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 22, стр. 195.

последен стадий на капитализма. Империализмът, писа В. И. Ленин, е „умиращ капитализъм“.

Още от самото начало на своята революционна дейност В. И. Ленин съсредоточи основното си внимание върху разработването на такива важни проблеми на теорията на революцията като въпросите за хегемонията на пролетариата, за съюза на пролетариата и цялото селячество и за тяхната революционндемократическа диктатура в буржоазнодемократическата революция, за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа и за съюза на пролетариата и бедните селяни, за диктатурата на пролетариата, за ръководната роля на партията в революцията. А през годините на войната В. И. Ленин разви — въз основа на анализ на империализма — теорията на социалистическата революция, обогати я с нови положения, които се свеждат в основни линии до следното:

1) Империализмът създаде обективни предпоставки за осъществяване на социалистическата революция. „Империализмът е навечерие на социалната революция на пролетариата“¹ — така характеризира В. И. Ленин последния стадий на капитализма. Но революциите не се раждат готови, те не могат да се предизвикат изкуствено или да се импортират от друга страна. Революцията назрява в недрата на обществото, тя израства от обективно назрелите кризи. Революцията е немислима без общополитическа криза, обхващаща всички слоеве на населението. Такава криза бе създадена и от дадената империалистическа война.

Войната беше предизвикана от условията на епохата, когато капитализмът достигна своя най-висок стадий, когато се създаде господството на монополите и финансовя капитал, когато решаващо значение придоби износът на капитал, започна икономическата подялба на света от международните монополи и завърши териториалната подялба на света между най-големите капиталистически държави. Войната беше породена от империализма, който се характеризира с изостряне на всички противоречия на капитализма. Империалистическата война от своя страна изостри извънредно много всички противоречия на империализма и ги извади наяве. Тя

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 22, стр. 198.

ускори развитието на капитализма. В. И. Ленин доказва, че през време на войната монополистичният капитализъм започна да се превръща в държавномонополистичен капитализъм, монополистите все повече подчиняваха държавната власт. Същевременно войната така напрегна всички сили на трудещите се, че те бяха изправени пред избора: или да умират под властта на империализма, или да предадат ръководството на пролетариата за преминаване към социализма. По този начин войната беше проявление и начало на общата криза на капитализма. Тя създаде в повечето страни революционна ситуация.

2. Революционната ситуация се характеризира с три основни признака: първо, невъзможност за управляващите класи да продължават господството си в предишния вид. „За настъпването на революцията — пише В. И. Ленин — обикновено бива недостатъчно „низините да не искат“, а се изисква още „върховете да не могат“ да живеят по старому“¹; второ, рязко изостряне, по-голямо от обикновеното, на мизерията и бедствията на трудещите се маси в резултат на кризата; трето, значително засилване на недоволството и възмущението от поведението на господстващите класи, изразено в активни революционни действия на широките народни маси.

Такива са обективните, т. е. независещите от волята на отделните хора, партии и класи условия, които създават революционната ситуация.

Но не всяка революционна ситуация се превръща в революция. За превръщането на революционната ситуация в революция са необходими освен обективни причини също и субективни, а именно: челната класа да е способна и готова да се вдигне на борба за събаряне на господстващите класи. А тези качества се подготвят и изковават — както изтъкваше В. И. Ленин още в ранните си произведения — от партията на работническата класа, която стои на позициите на революционния марксизъм.

3. За социалистическата революция съвсем не е нужно пролетариатът да се превърне в мнозинство от населението, както твърдяха опортюнистите. Социали-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 206.

стическата революция също така не е един акт или една битка. Това е цяла епоха на класови сражения (икономически, политически и идеологически). В. И. Ленин учеше, че революцията ще се състои от редица битки на всички потиснати и недоволни класи, групи, елементи от населението, преди всичко на пролетариата и неговия съюзник — селяните, против господстващите класи, от движение на полупролетарските маси против помещическия, буржоазния, националния и други форми на гнет, от въстание на колониалните народи и от други видове масова борба. Задача на пролетариата е да ръководи всички тези сражения, за да ги насочи към една цел — събаряне на империализма и осъществяване на социалистическата революция. „Който чака „чиста“ социална революция — пише В. И. Ленин, — той *никога* няма да я дочака. Той е революционер на думи, който не разбира действителната революция.“¹

4. Националноосвободителното движение, насочено против империализма, го разклаща, отслабя неговите сили и с това облекчава щурмуването на империализма от работниците в по-развитите страни. От друга страна, революционната борба на работниците осигурява успех на националноосвободителната борба на потиснатите нации.

Засилването на националния гнет, породено от империализма, предизвика засилване на съпротивата на народните маси.

Лидерите на фалиралите партии от II Интернационал не признаваха националноосвободителното движение за съставна част на социалистическата революция и по този начин лишаваха революцията от могъща подкрепа. Троцкистите, както и всички центристски елементи, отричаха националноосвободителните войни в епохата на империализма. Бухарин и Пятаков също смятаха за невъзможни националноосвободителните войни в условията на империализма и се обявяваха против програмното искане за самоопределение на нациите.

В. И. Ленин доказва, че непризнаването на националноосвободителните войни при империализма е на дело защита и оправдаване на империализма, то означава изхвърляне от сметката на един важен резерв на рево-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 22, стр. 372.

люцията, какъвто е борбата на потиснатите народи против империализма. В. И. Ленин писа в 1916 г., че партията се обявява „за използване на всички национални движения против империализма за целите на социалистическата революция“¹.

5. Империализмът е световна система. При тези условия съвсем не е задължително революцията да стане в най-високо развитата капиталистическа страна. Империалистическата верига ще бъде скъсана в най-слабото ѝ звено при съответни обективни и субективни предпоставки — при известно равнище на развитие на капитализма, при наличието на пролетариат и негова партия, способни да възглавят непролетарските маси, на първо място селяните. Там, където противоречията са се проявили най-остро и са налице подготвени сили — там именно може да стане социалистическата революция.

6. Империализмът и империалистическата война създадоха нова обстановка. Съобразно с това В. И. Ленин, като изхождаше от марксистката теория, видоизмени положението на Маркс и Енгелс за едновременна победа на социализма във всички или в повечето капиталистически страни, от което се ръководеха преди войната всички марксисти. От това положение следваше, че победата на социализма в една отделно взета страна е невъзможна. Това беше правилно за периода на доимпериалистическия капитализъм, когато той се развиваше по възходяща линия. Тогава успехът на социалистическата революция можеше да бъде осигурен само при едновременно революционно надигане на пролетариата от всички или от повечето капиталистически страни против господството на капитала. Това положение не отговаряше на епохата на империалистическия капитализъм. То беше остаряло и трябваше да бъде заменено.

Въз основа на изучаването на империализма В. И. Ленин доказва, че неравномерността на икономическото и политическото развитие на капитализма в условията на империализма доби особено катастрофален и скокообразен характер. Изхождайки от този закон, В. И. Ленин стигна до извода, че в периода на империализма социализмът не може да победи едновременно във всички страни, че е възможна победа на социализма първоначално

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 22, стр. 358.

чално в една отделно взета страна или в няколко страни. В. И. Ленин изложи тези възгледи в статиите „За лозунга Съединени европейски щати“ (1915 г.) и „Военната програма на пролетарската революция“ (1916 г.).

„Неравномерността на икономическото и политическото развитие — пише В. И. Ленин — е безусловен закон на капитализма. Оттук следва, че е възможна победа на социализма първоначално в не много или дори в една отделно взета капиталистическа страна.“¹

Пролетариатът на една страна, в която са назрели всички условия за революция — обективни и субективни, — пробива фронта на империализма и установява своя диктатура, без да изчака създаването на такава обстановка в другите държави. По този начин той изпълнява своя интернационален дълг, интернационалното си задължение към другарите си по класа, към световния пролетариат. Самият факт на победата на революцията в една страна ще окаже огромно влияние върху международното движение, което на свой ред ще укрепи и облекчи положението на победилия пролетариат. В това се проявява пролетарският интернационализъм, международната солидарност на трудещите се.

В. И. Ленин подчертаваше, че победилият в революцията пролетариат експроприира съборените капиталисти и организира в своята страна социалистическо производство, без да чака победата на революцията във всички или в много страни. Успешното изграждане на социализма, ликвидирането на частната собственост върху средствата за производство, коренното подобряване на живота на всички трудещи се в страната ще сочат на целия световен пролетариат пътя на освобождение от ята на империалистите и ще го вдъхновяват на борба против потисниците.

С победата на социализма в една страна се създава база за засилване и развитие на световното революционно движение, за поддържане и подпомагане на пролетариата и народните маси на другите страни. По-късно, обяснявайки интернационалните задачи на победилия в една страна пролетариат, В. И. Ленин ги характеризира като необходимост да се върши „максиму-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 342.

мът от всичко, което е осъществимо в една страна за развитието, поддържането и пробуждането на революцията *във всички страни*¹.

Връщайки се към въпроса за победата на социализма в една страна в статията си „Военната програма на пролетарската революция“, В. И. Ленин подчертава:

„Развитието на капитализма се извършва във висша степен неравномерно в разните страни. Иначе не може и да бъде при стоковото производство. Оттук следва неоспоримият извод: социализмът не може да победи едновременно *във всички страни*. Той ще победи най-напред в една или няколко страни, а другите в течение на известно време ще останат буржоазни или добуржоазни.“²

7) Победилният в социалистическата революция пролетариат ще установи своя диктатура, без която е немислимо премахването на класите и построяването на социализма. В различните страни в зависимост от равнището на икономическото развитие, от съотношението на класите, от историческите традиции е възможно едно или друго своеобразие във формата на преминаването към социализма.

„Всички нации ще дойдат до социализма, това е неизбежно, но всички ще дойдат не съвсем еднакво, всяка ще внесе своеобразие в една или друга форма на демокрацията, в една или друга разновидност на диктатурата на пролетариата, в едно или друго темпо на социалистическите преобразования на разните страни на обществения живот“³ — пише В. И. Ленин.

Като отбелязва, че преходът от капитализма към социализма не може да не даде грамадно изобилие и разнообразие на политически форми, В. И. Ленин подчертава, че същността на всички тези преходни форми ще бъде една — диктатура на пролетариата.

„Диктатурата на пролетариата като единствена докрай революционна класа — пише В. И. Ленин — е необходима за събарянето на буржоазията и за отбиването на нейните контрареволуционни опити.“⁴

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 298.

² В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 77.

³ Пак там, стр. 66.

⁴ Пак там, стр. 65.

8) Победата на социализма в една страна ще предизвика стремеж у империалистите да смажат социалистическата държава. Поради това пролетариатът ще трябва да брани с оръжие в ръка социалистическата държава.

„Това — пише В. И. Ленин във „Военната програма на пролетарската революция“ за победата на социализма в една страна — ще предизвика не само търкания, но и открит стремеж на буржоазията от другите страни да разгроми победоносния пролетариат на социалистическата държава. В тези случаи войната от наша страна ще бъде законна и справедлива.“¹

По този начин съставна част на Лениновата теория за социалистическата революция, произтичаща направо от учението за възможността социализмът да победи в една страна, е марксистката теза за въоръжената защита на социалистическата държава, за справедливите войни в защита на победилия социализъм.

Това беше ново теоретическо положение. *нова, ленинска теория за социалистическата революция.*

Лениновата теория за социалистическата революция беше по-нататъшна крачка в творческото развитие на марксизма, в развитието на идеите, изложени в труда му „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“ и в други Ленинови произведения. Теорията на В. И. Ленин вземаше под внимание новата обстановка, създадена от империализма, новия опит от революционната борба на световния пролетариат, въоръжи работническата класа от всички страни с ясна представа за движещите сили на революцията, за условията на нейната победа и перспективите на нейното развитие. Силата на Лениновата теория за социалистическата революция е в това, че тя развързва инициативата на работниците в борбата със своята национална буржоазия, посочва на работническата класа от всяка страна пътя за спасение от неизбронните бедствия, породени от империализма.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 77.

4. Февруарската буржоазнодемократическа революция. Създаване на Съвети на работническите и войнишките депутати. Двувластието в страната

Обективният ход на историята потвърди колко прав беше В. И. Ленин, когато твърдеше, че войната е създа- ла революционна ситуация. Войната се отрази особено тежко на изостанала Русия, която беше най-слабото звено в световната верига на империализма. Две години война се оказаха достатъчни, за да сломят силите на царска Русия. През 1916 г. в градовете започна глад. Липсваха пари за водене на войната. Царизмът беше принуден да сключи заеми от чужбина в размер на близо 8 милиарда рубли. Това засили зависимостта на царизма от английския и френския империализъм. Надвисна заплахата страната да загуби националната си самостоятелност. Помещиците и буржоазията търсеха подкрепа против своя народ от чуждите империалисти. Върху плещите на пролетариата легна задачата да спаси страната от разруха и от заплахата Русия да бъде превърната в полуколония на чуждите империалисти.

Партията на болшевиките разбираше, че революцията е на прага. Още в 1915 г. в статията си „Няколко тезиса“ В. И. Ленин направи дълбок анализ на бъдещата революция. Той посочи, че по своя характер предстоящата революция ще бъде буржоазнодемократическа революция. Непосредствената ѝ задача си остава събарянето на царизма, ликвидирането на всевъзможните остатъци от крепостничеството. През десетте години, изминали след първата буржоазнодемократическа революция от 1905—1907 г., се бяха променили много неща. Класовото разслоение в селото се бе задълбочило, пролетариатът израснал и укрепнал, империалистическата война разкри и изостри всички противоречия в страната. Историческото развитие създаде благоприятни условия за по-бързо прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа. Това беше главното, което отличаваше втората руска революция от първата.

В страната рязко се засили работническото движение. През 1916 г. избухнаха 1 500 стачки. Стачкуваха над един милион работници, т. е. два пъти повече, отколкото предишната година.

Под влияние на работническото движение зачестиха и започнаха да нарастват войнишките акции. На фронта често цели полкове отказваха да изпълняват заповедите на началството. Хиляди войници напускаха фронта и отиваха в тила, като предпочитаха да бъдат наказани за дезертъорство, отколкото да загинат във война за чужди на тях интереси. На много участъци на фронта се засили побратимяването.

По селата селяните започнаха да заграбват помещическите храни и инвентар, а често и да подпалват именията, да изгонват омразните им помещици от дворянските гнезда.

Раздвижиха се и потиснатите нации. В средата на 1916 г. избухна въстание в Средна Азия и Казахстан, което обхвана милиони хора. Явно назряваше революционна криза.

Разтревожени от приближаването на революцията, господстващите класи започнаха да вземат мерки, за да я предотвратят. Проектираше се Държавната дума да бъде разтурена и властта да бъде предадена в ръцете на специално назначен военен диктатор. За да си развърже ръцете за борба с революцията, царското правителство започна тайни преговори с Германия за сепаративен мир.

Подготовката за мир с Германия предизвика тревога сред империалистите от Антантата и сред руските империалисти. Антантата се страхуваше да не загуби помощта на руската армия, а руската буржоазия се плашеше, че ще пресекне потокът от печалби, които отиваха в нейните джобове, и че нейните империалистически кроежи ще претърпят крах. Руската буржоазия, подкрепена от англо-френските и американските империалисти, реши от своя страна да предотврати революцията, като смени царя. Проектираше се да бъде арестуван Николай II, да бъде заставен да се откаже от престола в полза на своя малолетен син, а за регент (управител) да бъде поставен великият княз Михаил, брат на царя.

И двата заговора бяха насочени против революцията, но те не можаха да предотвратят нейното идване. Стачната вълна растеше всеки ден. През януари 1917 г. стачкуваха 250 000, а през февруари — над 400 000 ра-

ботници. Обстановката се нажежи до крайност. Всяка голяма стачка можеше да прерасне в революция.

Особено напрегната обстановка се създаде в столицата. На 17 февруари в Путиловския завод обяви стачка една от работилниците. Администрацията реши да затвори предприятието от 22 февруари. На другия ден, 23 февруари, трудещите се празнуваха Международния ден на работничката (Международния ден на жената). Петербургският комитет на болшевиките призова работниците да ознаменуват този ден с политическа стачка. Путиловските работници организираха демонстрация и се запътиха към центъра на града. По пътя към путиловци започнаха да се присъединяват работници от другите заводи. Този ден обявиха стачка близо 90 000 работници в 50 предприятия. В демонстрацията взеха участие жените, които стояха на опашки за хранителни продукти. Появиха се плакати с искания: „Дайте ни хляб!“, „Долу войната!“, „Долу самодържавието!“ -

На другия ден демонстрацията се разгърна с нова сила. В столицата стачкуваха около 200 000 души. Болшевиките решиха стачката да продължи, да бъде превърната във всеобща стачка и да прерасне във въстание. 25 февруари бе ознаменуван с всеобща стачка. Започнаха сблъсквания с полицията. Дадени бяха убити и ранени. Царските власти, страхувайки се от развоя на събитията, поискаха подкрепления от фронта. Николай II предаде от Главната квартира по прекия телеграф заповед: „Заповядвам безредиците в столицата да бъдат прекратени още утре...“ През нощта срещу 26 февруари полицията предприе масови арести в работническите квартали. Тя успя да арестува 5 члена на Петербургския комитет на болшевиките.

На 26 февруари от сургинта по призив на болшевиките работниците минаха от политическа стачка към въстание. Те разоръжаваха полицията и се въоръжаваха. Полицията откри огън срещу демонстрантите. Само на Знаменския площад бяха убити около 40 души.

Под влияние на революционните събития войниците започнаха да се колебаят. Петербургският комитет се обърна към войниците с призив да се присъединят към революцията. „... Само братският съюз на работническата класа и революционната армия — се казваше в позива — ще донесе освобождение на поробенния народ

и край на безсмислената братоубийствена касапница.“ В петроградските запасни части се намираха много работници от столицата, които не бяха скъсали връзките си със своите предприятия. Работници проникваха в казармите и убеждаваха войниците да подкрепят революцията. Една от ротите на Павловския полк отказа да стреля срещу народа.

На другия ден, 27 февруари, въстанието обхвана целия град. Въстаналите работници завзеха арсенала и се въоръжиха. Войниците започнаха да преминават на страната на революцията. До вечерта над 60 000 войници от гарнизона се присъединиха към въстапалия народ. Така бе създаден съюзът между работниците и селяните, облечени във войнишки шинели. Бяха завзети затворите и освободени политическите затворници. Бюрото на Централния комитет на партията издаде манифест, в който призоваваше да се ликвидира царизмът и да се води борба за създаване на временно революционно правителство, което да установи демократична република, да въведе осемчасов работен ден, да конфискува помещическата земя в полза на селяните и заедно с работниците от целия свят да наложи незабавно прекратяване на империалистическата война.

Болшевиките бяха единствената партия, която се обърна към народа с революционна платформа и призова масите да разгромят окончателно царизма. Под удара на народните маси, вдъхновявани от болшевиките, рухна монархията на Романовци.

В дея на победата на въстанието болшевиките призоваха работниците да създадат Съвет на работническите депутати. Те пишеха в позива:

„За победата ни е нужна организираност, нужен ни е ръководен център на движението.

Пристъпвайте в заводите незабавно към избиране на заводски стачни комитети. Техните представители ще образуват Съвет на работническите депутати, който ще се заеме с организаторската роля в движението, който ще създаде Временно революционно правителство.“

На 27 февруари вечерта в Таврическия дворец се появиха първите делегати, избрани в предприятията и във войсковите части. Бойното единство на работниците и войниците, започнало по улиците и площадите на Пет-

роград, се изля в създаване на единна революционна организация — Съвета на работническите и войнишките депутати — за разлика от революцията през 1905 г., когато Съветите съществуваха поотделно.

Победата на въстанието в Петроград беше подкрепена от революционен преврат из цялата страна. Във всички губернии и в по-голямата част от околните градове бяха избрани Съвети на работническите и войнишките депутати. В много промишлени райони — в Централната промишлена област, в Урал, Донбас — Съветите по свой почин въвеждаха осемчасов работен ден, разгонваха полицията и създаваха Червена гвардия за охраняване на предприятията и за защита на революцията, уволняваха царските съдии и избираха нови, народни съдии. Често Съветите отстраняваха администрацията на заводите, която се отличаваше с особена жестокост в отношенията си към работниците, и въвеждаха работнически контрол, бореха се с продоволствените трудности, подкрепяха работниците при конфликти с господарите. Гарнизоните се подчиняваха на Съветите. Съветите като органи на съюза между работниците и селяните бяха органи на въстанието и органи на властта на работниците и селяните, победили в революцията.

Но наред със Съвета, който олицетворяваше революционното демократичната диктатура на пролетарната и селяните, възникна Временното правителство, което представляваше орган на господството на буржоазията и помещиците. Още при първите съобщения за победата на революцията в столицата Държавната дума избра Временен комитет, на който възложи „да въдвори ред“ в града. Комитетът съвсем не мислеше да взема властта в свои ръце. Първата крачка на комитета беше да изпрати делегация на фронта при Николай II, за да го склони да се откаже от престола в полза на своя син. Това искане беше подкрепено от командувашите всички фронтове, които заявиха на Николай II, че не гарантират за армията. Царят подписа манифест, с който се отказа от властта и за себе си, и за своя син в полза на брат си Михаил.

Опитът на буржоазията да запази монархията не успя. Въпросът за властта се решаваше не между стените на Държавната дума: той бе решен от въстанали-

те работници и войници. Когато членът на Временния комитет на Държавната дума кадетът Милюков на един митинг се изказа за запазване на монархията, буря от възмущение обхвана народа. Буржоазията реши да вземе властта в свои ръце, за да не допусне задълбочаване на революцията.

Временният комитет на Държавната дума влезе в преговори с Петроградския съвет на работническите и войнишките депутати. В Съвета и особено в неговия президиум преобладаваха есери и меншевики. Като се бояха от развитието на революцията не по-малко от буржоазните партии, есерите и меншевиките от своя страна се стараеха да прекратят по-скоро революционната борба на народа. Без да обсъждат въпроса на заседание на Съвета, есеровските и меншевишките лидери взеха решение скритом, в кръга на своите съмишленици, да подкрепят буржоазното правителство, което се образуваше от Временния комитет на Държавната дума. Обаче есерите и меншевиките избягваха да участвуват открито в това правителство, за да не загубят доверието на масите.

Въз основа на това споразумение на 2 март беше създадено буржоазното Временно правителство под председателството на княз Г. Е. Львов. Повечето от министрите принадлежаха към партиите на октябристите и кадетите. В състава на правителството влезе трудникът Керенски, който не беше делегиран от никого, но който — за заблуждаване на масите — беше включен от буржоазията в качеството на „заложник на демокрацията“, както писа буржоазният печат. Местните губернатори и околийски началници бяха свалени от народа. Вместо тях Временното правителство назначи председатели на земските управи, избрани по старите, царските закони, и свои комисари, главно кадети и октябристи. Правителството се стараеше да запази колкото е възможно повече от стария държавен апарат.

Така в страната бе установено двувластие. Временното правителство и Съветът на работническите и войнишките депутати. Есери-меншевишките лидери на Съвета отстъпиха доброволно властта на буржоазията, като поеха задължението да подкрепят буржоазното Временно правителство. Получи се изключително оригинално преплитане на две диктатури: диктатурата на буржо-

азията и революционнoдемократичната диктатура на пролетариата и селяните.

Завземането на държавната власт от буржоазията се обяснява с редица обстоятелства.

Февруарската революция беше рязък прелом от беззаконието и терора на царизма към широка политическа свобода. Десетки милиони хора, които преди това не бяха участвували в политиката и нямаха политически опит, изведнъж бяха въввлечени в политическа дейност. Главната маса от населението в Русия представляваше дребната буржоазия, която се колебаеше между буржоазията и пролетариата. Това оказа решително влияние върху широките работнически кръгове.

„Гигантската дребнобуржоазна вълна — пише В. И. Ленин — заля всичко, задуши съзнателния пролетариат не само с числеността си, но и идейно, т. е. зарази, предаде на много широки работнически кръгове дребнобуржоазните възгледи върху политиката.“¹

Дребнобуржоазната вълна определи състава на повечето Съвети, като даде мнозинство в тях на представители на дребнобуржоазните партии. Поради появянето на политическата арена на милионите дребнобуржоазни маси есерите и меншевиките получиха временно превес в Съветите. С това се обяснява защо победилите работници и селяни в лицето на Съветите предадоха доброволно властта на представителите на буржоазията.

Докато болшевиките се сражаваха начело на масите против царизма, есерите и меншевиките бързаха да се възползват от народната победа и на гребена на революционната вълна да се издигнат до ръководство на Съветите.

Друга причина за завземането на властта от буржоазията беше недостатъчната организираност и съзнателност на пролетариата и селяните. Репресиите на царизма падаха с цялата си тежест върху работническите организации. Повечето от ръководителите на партията на болшевиките се намираха в затворите, на заточение или в емиграция. В. И. Ленин беше принуден да живее в чужбина. Връзката му с Русия беше много затруд-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 46.

нена. А политическите организации на буржоазията не бяха подложени на преследвания. През време на войната буржоазията укрепна икономически и политически. По това време тя беше по-организирана от народните маси. Поради репресиите на царизма пролетариатът се оказа по-слабо организиран. Политически най-зрялата му част беше мобилизирана в армията и отчасти бе загинала във войната. На мястото на мобилизираните в предприятията бяха дошли нови хора от селото. Нужно беше време, за да бъдат те превъзпитани.

За победата на буржоазията изигра своята роля и помощта на чуждите капиталисти.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Световната империалистическа война от 1914—1918 г. беше породена от противоречията на империализма. Тя възникна в резултат на неравномерното развитие на капитализма, в резултат на борбата на монополистите за ново разпределяне на света и на техния стремеж да задушат революционното движение.

Войната беше проверка за всички партии на II Интернационал. През време на войната социал-опортюнизмът прерасна в социал-шовинизъм. Повечето от партиите на II Интернационал измениха на социализма, обявиха се в защита на империализма и с това носят отговорност пред човечеството за чудовищните последици на кървавата война. II Интернационал претърпя крах. Само партията на болшевиките даде пример за вяност на делото на социализма и образец на революционна работа сред масите, образец на борба за подготовка на масите, в това число и армията, за революция. Само партията на болшевиките даде правилни лозунги за борба против империалистическата война, за събаряне от работническата класа на съществуващото правителство във всяка воюваща страна. Партията разви марксизма, като го обогати с учението на В. И. Ленин за империализма, с учението за възможността социализмът да победи в една отделно взета страна.

Войната донесе неизброими бедствия на народите. В нея бяха убити 10 милиона и ранени 20 милиона души. Войната засили всички противоречия на импери-

лизма. Тя беше ярка проява на общата криза на капитализма. Войната нагледно показва към какво води господството на империализма. Тя ускори развитието на капитализма и прерастването на монополистичния капитализъм в държавномонополистичен. С това тя засили обективните предпоставки на революцията. В. И. Ленин писа, че войната бе всесилният „режисьор“ на революцията.

Правилно предвиждайки приближаването на революционни боеве, В. И. Ленин разви марксистката теория за революцията с оглед на условията на епохата на империализма и въз основа на новия опит от революционната борба. В. И. Ленин направи анализ на бъдещата революция в Русия и я характеризира като буржоазнодемократическа революция, която в условията на новата епоха бързо прераства в социалистическа.

Февруарската буржоазнодемократическа революция потвърди правилността на лозунгите на партията, разработени от В. И. Ленин. Тя бе начало на превръщането на империалистическата война в гражданска война. Революцията показва колко вярна беше позицията на партията, изградена върху поражението на своето правителство. Поражението на царизма улесни революционната борба на масите, които именно събориха самодържавието. Революцията потвърди правилността и навременността на скъсването с меншевиките, на изгонването на меншевиките от партията.

През Февруарската революция бяха създадени от творчеството на самите маси Съветите на работническите и войнишките депутати — органи на революцион-нодемократичната диктатура на пролетариата и селяните. Но меншевиките и есерите, които преобладаваха в повечето Съвети, предадоха интересите на работниците и селяните и връчиха държавната власт на Временното правителство — орган на диктатурата на буржоазията. В страната се установи двувластие. Пред партията възникна задачата да извоюва преминаването на цялата власт в ръцете на Съветите.

Февруарската буржоазнодемократическа революция разреши най-близката задача на партията — събарянето на царизма — и откри възможността за ликвидиране на капитализма и за построяване на социалистическото общество.

ГЛАВА VII

ПАРТИЯТА — ВДЪХНОВИТЕЛ И ОРГАНИЗАТОР НА ПОБЕДАТА НА ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ

(Март — октомври 1917 г.)

1. Международното и вътрешното положение на страната след събарянето на царизма. Излизането на партията от нелегалност

Февруарската революция от 1917 г. промени международното положение на Русия. Трудещите се от цял свят с радост приветствуваха руската работническа класа, която първа вдигна знамето на въстанието през годините на империалистическата война. Под влияние на руската революция се засили работническото и антивоенното движение в другите страни, особено във воюващите държави.

Но сред господстващите класи на двата империалистически блока — Антантата и Германия с нейните съюзници — революцията предизвика голяма тревога. Империалистите се страхуваха, че примерът на руската революция може да повлияе на трудещите се от цял свят. И в това отношение те не се излъгаха.

Положението на воюващите държави не беше еднакво. Германия постигна големи успехи на фронта, но силите ѝ бяха свръхнапрегнати; промишлеността едва се справяше със снабдяването на фронта, народът гладуваше. Продължаването на войната на два фронта — и против Англия и Франция, и против Русия — заплашваше Германия с пълно поражение. Правителствата на Германия и нейните съюзници решиха да се възползват от революцията в Русия, за да ѝ наложат

сепаративен мир, а след това да насочат всички сили срещу Антантата. Германия се стремеше към сепаративен мир и поради опасението, че задълбочаването на революцията ще помете буржоазното правителство в Русия и с това ще засили революционното движение в целия свят, включително и в самата Германия.

Положението на Англия и Франция беше малко по-добро, отколкото на Германия и нейните съюзници. Преследвайки собствени империалистически цели, през април 1917 г. влязоха във войната на страната на Антантата Съединените американски щати с тяхната огромна промишлена мощ. Но Антантата се боеше, че развитието на революцията ще окаже влияние върху работническото движение в нейния тил, ще доведе до излизането на Русия от войната и следователно ще затрудни победата над Германия. Империалистите от Антантата решиха да подкрепят Временното правителство и да принудят Русия да продължи войната. Заедно с това империалистите от САЩ, Англия и Франция смятаха да използват отслабването на Русия във войната за по-нататъшно икономическо заробване на страната, за още по-голямо експлоатиране на народите на Русия.

По този начин буржоазията от всички воюващи страни се стремеше да помогне на Временното правителство да смаже революцията в Русия и с това да предотврати революцията в своя тил.

Като извършиха революцията, трудещите се в Русия се надяваха да получат мир, земя, хляб и свобода. Но буржоазното правителство дори не мислеше за прекратяване на войната, а, напротив, искаше да използва революцията за реализиране на своите грабителски планове. Временното правителство потвърди старите царски договори, които бяха привързали Русия за Антантата. Буржоазията се надяваше, че продължаването на войната ще помогне да се премахне двувластието в страната и властта изцяло ще премине в нейни ръце. Ето защо лозунгът на буржоазията беше „Война до победен край!“.

Временното правителство не искаше да реши и аграрния въпрос. Да се даде земя на селяните, това означаваше да се нанесе удар не само на помещицката собственост, но и на капиталистическата собственост,

понеже по-голямата част от помешчическата земя беше заложена в банките. Конфискуването на тази земя би означавало загуба на много милиарди банкови капитали. Като не се осмеляваше да заяви открито, че не желае да даде земя на селяните, Временното правителство ги лъжеше, че отлага решаването на въпроса до свикване на Учредителното събрание, като осуетяваше всички опити на селяните да изземат помешчическата земя.

Буржоазията не мислеше за подобряване положението на трудещите се. Като получи властта, тя взе всички мерки за увеличаване на своите печалби. Буржоазното правителство отмени всички стари закони, които ограничаваха развитието на банките, създаването на акционерни компании, развитието на монополите. Разпасалата пояса си буржоазия започна да трупа такива печалби, които далеч надминаха скандалните ѝ печалби в миналото, при царизма.

Временното правителство не възнамеряваше да ликвидира националното потисничество. Империалистическо по своя характер, по националния въпрос то продължаваше царската колонизаторска политика. По места бе запазен непроменен целият потиснически апарат.

Но в условията на революцията Временното правителство не можеше да излезе на открит борба със Съветите, на чиято страна стояха масите. То поведе скрит борба против революционното движение на масите, стараяйки се да спечели време, за да събере сили за открито действие.

В борбата за едновластие буржоазията разчиташе на подкрепата на есерите и меншевиките, които считаха, че щом царизмът е съборен, а буржоазията е на власт, революцията е завършена и целта ѝ постигната, че за развитие на революцията, за преминаване към социалистическа революция и дума не може да става. Есерите и меншевиките уверяваха народа, че с победата на революцията характерът на войната се изменил, че тя била престанала да бъде империалистическа, и призоваваха към отбрана на буржоазното отечество. Лъжейки народа, те наричаха себе си „революционни оборонци“. Голяма част от народните маси, едва отскоро въввлечени в политиката, не разбраха веднага из-

мамата и повярваха на изявленията на есерите и меншевиките.

В. И. Ленин правеше строга разлика между масовото „оборонческо“ настроение, обхванало милиони селяни и работници, и оборонството на партиите на меншевиките и есерите. Работниците и трудещите се селяни не бяха заинтересовани от войната. „Оборонческите“ настроения на масите, както отбелязва Ленин, се дължаха на тяхното добросъвестно заблуждение. Не беше така с есерите и меншевиките. Тяхното оборончество се обясняваше със заинтересоваността на една част от дребната буржоазия, която те представляваха, към известен дял от свръхпечалбите, които капиталистите получаваха от войната, от ограбването на потиснатите народи.

В стремежа си да замаскират своето предателско преминаване на страната на буржоазията есерите и меншевиките обещаха да установят контрол върху дейността на Временното правителство. Те издигнаха формулата „дотолюка — доколкото“: доколкото правителството ще решава задачите на революцията, дотолюка то трябва да бъде подкрепено; а ако то се опита да направи завой назад, към стария ред на нещата, то трябва да бъде критикувано, но в никакъв случай да не бъде сваляно. Това беше заблуждаване на масите, защото контрол без власт е невъзможен. На практика такъв контрол означаваше съглашателство с буржоазното правителство, оказване доверие и подкрепа на това правителство. Той означаваше ограничаване на Съветите и предаване на цялата власт в ръцете на буржоазията.

Есерите и меншевиките, както и буржоазното Временно правителство, придумваха народа да почака с решаването на въпросите за мира, земята и хляба до Учредителното събрание, но сами не бързаха с неговото свикване. Те открито станаха партии на съглашателството с буржоазията, стремяха се да запазят и затвърдят капиталистическия строй.

Партията на болшевиките излезе от нелегалност и за пръв път получи възможност да действа открито и свободно. На 5 март излезе първият брой на вестник „Правда“ — орган на Централния и Петербургския комитет на партията на болшевиките.

Въоръжена с ленинската теория за социалистическата революция, партията се бореше за затвърдяване на победата, постигната през февруарските дни, за по-нататъшно задълбочаване на революцията. Партията се обяви против оказването на доверие на буржоазното Временно правителство. На 4 март бюрото на ЦК прие резолюция против каквото и да било споразумение с правителството, състоящо се от представители на едрата буржоазия и дворянството. Партията разобличаваше есеров-меншевишкия лозунг за контрол над правителството. „Контрол над Временното правителство ли? — писа „Правда“ на 9 март 1917 г. — Какво ще им даде той на тях? (т. е. на работниците). А очевидно е, че буржоазията дори и под контрол на работниците не може да се заеме с изпълнението на пролетарските програми, и работниците нямат право да се надяват да вадят кестените от огъня с чужди ръце по примера на буржоазията, а трябва да действуват сами.“

Партията на болшевиките водеше борба за мир, против войната, която и при новото правителство си оставаше империалистическа. Болшевиките призоваваха работниците да продължат революцията, да създадат работническа гвардия. „Пролетариатът трябва да помни — писа „Правда“, — че само с оръжие в ръка той може да затвърди своите завоевания и да доведе делото на революцията докрай.“

Партийните комитети бяха реорганизирани върху основата на демократическия централизъм. Установена беше изборност на партийните органи от долу до горе. Започнаха да излизат болшевишки вестници в Москва и в други промишлени райони. От затворите бяха освободени арестуваните от царските власти болшевики. Започнаха да се завръщат от заточение, от затворите и емиграция членовете на ЦК и видните дейци на партията — А. С. Бубнов, Ф. Е. Дзержински, П. А. Джапаридзе, С. В. Косиор, В. В. Куйбишев, Г. К. Орджоникидзе, О. А. Пятницки, Я. Е. Рудзутак, Я. М. Свердлов, Н. А. Скрипник, И. В. Сталин, С. Г. Шаумян, Е. М. Ярославски и много други, а също и депутатите от Държавната дума Г. И. Петровоки, М. К. Муранов, А. Е. Бадаев, Ф. Н. Самойлов и Н. Р. Шагов.

Със събарянето на царизма приключи един период от историята на страната и се откри нов период. А но-

вата обстановка искаше от партията и нова ориентация, нов стратегически план, друга тактика и други лозунги. Тези въпроси бяха разрешени от В. И. Ленин. Още в първите дни на революцията, намирайки се в емиграция, В. И. Ленин написа статии, които той нарече „Писма от далеч“, в които посочваше каква трябва да бъде линията на партията след Февруарската революция. В. И. Ленин пишеше, че революцията още не е завършила, че е завършил само първият ѝ етап, че работниците трябва да проявят героизъм и да победят на втория етап на революцията. В. И. Ленин постави задачата да се създаде работническа милиция или работническо опълчение, за да не се даде възможност на буржоазното правителство да възстанови полицията и да спаси монархията. В. И. Ленин настояваше да се провежда следната тактика, която той изложи в специална телеграма до болшевиките в Русия:

„... пълно недоверие, никаква подкрепа на новото правителство, особено подозираме Керенски, въоръжаването на пролетариата е единствената гаранция, незабавни избори за Петроградската дума, никакво сближение с другите партии“¹.

В. И. Ленин бичуваше особено остро всевъзможните опити за обединение с меншевиките. Настроенията за обединение, които бяха разпространени, макар и сред една малка част от партийните организации, представляваха сериозна опасност за развитието на революционната борба.

Болшевиките разгърнаха огромна работа сред масите.

Главното си внимание партията насочваше за организирането и сплотяването на челната сила на обществото — пролетариата. Болшевиките призоваваха да се създават Съвети в цяла Русия и взеха активно участие в организирането на Съвети на работническите и войнишките депутати, на комитети в армията, на селски организации в селото. В много предприятия в Петроград, Москва, Урал, Донбас и в други промишлени райони болшевиките създаваха от работниците отряди на Червената гвардия — бойни сили на революцията.

Партията призоваваше да се създават профсъюзикат масови организации, обединяващи колкото е въз-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 318.

можно по-голям брой работници. Болшевиките се стремяха профсъюзите да работят в тясно единство с партията като идеен и политически ръководител на пролетарната.

Създаването по инициатива на болшевиките фабрично-заводски комитети обхващаха всички работници в предприятието независимо към кой профсъюз принадлежаша (през този период в предприятията имаше няколко профсъюза: металиците например имаха свой съюз, дърводелците влизаха в съюза на дървообработващите работници и т. н.). В Петроград, Москва и други градове и райони фабрично-заводските комитети още от началото на революцията се намираха под ръководството на партията на болшевиките.

Още в първите дни на революцията при ЦК и ПК беше създадена Военна организация начело с Н. И. Подвойски за ръководене на политическата работа в армията.

Широко беше разгърнатата работата сред жените. Възобновено беше издаването на болшевишкото списание „Работница“. Започна създаването на младежка организация.

Партията беше върна на своя принцип: да се работи там, където са масите.

След Февруарската революция партията се изправи пред такова рядко в историята положение като двувластие. Не веднага и не всички разбраха класовото значение и ролята на Съветите. Трябваше да се организират милионните маси, да се разобличи политиката на Временното правителство и предателската роля на съглашателите. Гигантските задачи не станаха веднага ясни на цялата партия.

При новите условия някои болшевишки комитети и редица видни дейци на партията заеха неправилна позиция по отношение на Временното правителство. Те призоваваха да се установи „контрол на масите“ върху дейността на Временното правителство, като под такъв контрол разбираха организиране на кампании, демонстрации и декларации против опитите на Временното правителство да протака разрешаването на въпросите на революцията, и не поставяха задачата за преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите. Такава позиция означаваше, че властта остава в ръцете на

буржоазното Временно правителство, и създаваше погрешна представа у масите, че Временното правителство може да действа в интерес на революцията. Неправилната линия на „контрола“ поддържаше по-късно и Руското бюро на ЦК.

Върналият се от заточение Каменев зае по отношение на Временното правителство полуменшевишка позиция. Той публикува в „Правда“ статия, в която призоваваше към поддържане на буржоазното Временно правителство. Без да спомене нито дума, че войната си е останала империалистическа и при Временното правителство, Каменев призоваваше войниците „на куршума да отвършат с куршум и на снаряда — със снаряда“, т. е. да продължат войната.

Статията на Каменев предизвика веднага рязка критика от страна на членовете на Бюрото на ЦК и на членовете на Петербургския комитет на партията. В следващия брой на „Правда“ Каменев не спомена нищо за поддържане на Временното правителство и се изказа за упражняване натиск върху него с цел да бъде то принудено да направи предложение за сключване на мир.

Също такава позиция на упражняване натиск върху Временното правителство зае и И. В. Сталин. Той не разбра значението и ролята на Съветите като нова форма на държавната власт. Той поддържаше политиката на упражняване „натиск“ върху Временното правителство с искане за незабавно започване на мирни преговори. Тази позиция създаваше у масите илюзията, че буржоазното правителство може да даде мир на народа.

„... Това бе дълбоко погрешна позиция — заяви по-късно И. В. Сталин, — защото тя раждаше пацифистки илюзии, наливаше вода във воденицата на оборончеството и затрудняваше революционното възпитание на масите. Аз споделях тази погрешна позиция тогава с други другари от партията и се отказах от нея напълно едва в средата на април, като се присъединих към тезисите на Ленин“¹.

И. В. Сталин се изказа и за обединение с меншевиките, което противоречеше на политиката на партията и

¹ И. В. Сталин. Съч., т. 6, стр. 280.

на указанията на В. И. Ленин. В средата на април 1917 г. И. В. Сталин се отказа от погрешната си позиция и се присъедини към платформата на В. И. Ленин.

На 3 април Ленин пристигна в Петроград. Народните маси посрещнаха възторжено своя вожд. Всички райони на столицата излъчиха многобройни работнически делегации. Начело на тези делегации вървяха отрядите на Червената гвардия. Полковете от гарнизона изпратиха войнишки делегации. Войниците от бронирания дивизион докараха бронирани коли. От Кронщад пристигнаха моряци. На 3 април вечерта площадът пред Финландската гара бе изпълнен от работници и войници, дошли да посрещнат вожда, който бе прекарал девет тежки години в емиграция. От една бронирана кола В. И. Ленин произнесе реч, с която поздрави участниците в революцията и ги призова на борба за победата на социалистическата революция.

2. Априлските тезиси на В. И. Ленин. VII (Априлска) Общоруска конференция. Курсът на партията за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция

Пристигането на В. И. Ленин имаше огромно значение за съдбата на революцията. На 4 април 1917 г. Ленин изнесе пред членовете на Централния комитет, на Петербургския комитет на партията и пред большевистките делегати на Общоруското съвещание на Съветите на работническите и войнишките депутати доклад „За задачите на пролетариата в настоящата революция“. На 7 април тезисите на доклада бяха публикувани в „Правда“. Това бяха гениалните Априлски тезиси, в които бе определен курсът на партията за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа.

В своите тезиси В. И. Ленин разработи политическата и икономическата платформа на партията в новия етап от развитието на революцията. Основният въпрос на революцията — това е въпросът за властта. Срещу коя класа е насочена революцията, в ръцете на коя класа преминава властта — по този основен белег се определя характерът на революцията. След Февруарска-

та революция в Русия се установи двувластие. Но историята учи, че едновременно не могат да съществуват дълго две диктатури на две класи, враждебни, антагонистични по своето положение в обществото. Дувластието неминуемо трябва да завърши или с диктатура на буржоазията, или с диктатура на пролетариата. Борбата на класите ще реши с каква именно диктатура ще завърши двувластието. Като настояваше да се оказва пълно недоверие на Временното правителство и да му се отказва каквато и да било подкрепа, В. И. Ленин призова партията да възглави борбата на масите и да я насочи към социалистическа революция.

„Своеобразието на текущия момент в Русия — пише В. И. Ленин в тезисите — се състои в прехода от първия етап на революцията, който даде властта на буржоазията поради недостатъчната съзнателност и организираност на пролетариата — към втория ѝ етап, който трябва да даде властта в ръцете на пролетариата и бедните слоеве на селячеството.“¹

На новия етап на революцията се създаде и ново съотношение на класите. Движещи сили на социалистическата революция, т. е. класи, заинтересовани от довеждане на революцията докрай, бяха пролетариатът и бедните селяни. Като труженик среднякът клонеше към бедняците, а като собственик подкрепяше кулака. Поради своето двойствено положение той заемаше колеблива позиция. Партията преминаваше към нов лозунг по отношение на селяните, който отговаряше на задачите на новия стратегически етап. Необходимостта от този лозунг в новия етап В. И. Ленин бе доказал още в труда си „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“: в социалистическата революция пролетариатът върви заедно с бедните селяни против буржоазията в града и селото, като неутрализира средните селяни.

При това се имаше предвид, че неутрализирането на средния селянин в социалистическата революция се различава от неутрализирането на буржоазията в буржоазнодемократическата революция. Неутрализирането на буржоазията през първата руска революция означаваше разобличаване на нейния сговор с царизма,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 4.

нейно изолиране, за да не ѝ се позволи с фалшивото име „партия на народната свобода“ да измами селяните. Неутрализирането на средния селянин съвсем не означаваше отблъскването му от революцията. Напротив, партията правеше всичко, за да привлече средняка в революцията, да го отвоюва от съглашателите, да го откъсне от кулака, да го направи съюзник на пролетариата, но не забравяше неговата двойствена природа, държеше сметка за това, че той може да прояви колебания.

Като набеляза в Априлските тезиси курса на прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа и охарактеризира движещите сили на новата революция, В. И. Ленин определи и политическата форма на организиране на властта. Изхождайки от опита на Парижката комуна, Маркс говореше за нова форма на държавната власт от „типа на Парижката комуна“. Ала водачите на II Интернационал Кауцки, Плеханов и други изопачиха идеите на Маркс за държавата, поддържайки буржоазната парламентарна република като най-добрата форма на държава за преминаването към социализма. Въз основа на опита от Парижката комуна и на революцията от 1905 г. В. И. Ленин разобличаваше опортюнистите, като доказваше, че животът е изтъкнал нов, „по-висш тип демократична държава“ в сравнение с парламентарната демократична република; зародиш на тази нова държава бяха Парижката комуна и Съветите. Въз основа на изучаване опита на революциите от 1905 и 1917 г. В. И. Ленин издигна републиката на Съветите като политическа форма на диктатурата на пролетариата.

„Не парламентарна република — казва В. И. Ленин, — връщането към нея от СРД би било крачка назад, — а република на Съветите на работническите, ратайските и селските депутати в цялата страна, от долу до горе.“¹

С това В. И. Ленин разви по-нататък в новите условия марксисткото учение за формите на политическата организация на обществото през периода на прехода от капитализма към комунизма. Това беше велико научно откритие, което изигра огромна роля за победата

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 5.

на социалистическата революция в Русия. „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ — такъв беше лозунгът, даден от партията.

Лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ означаваше не просто отстраняване на буржоазните министри от правителството и включване в него на представители на партиите на мнозинството в Съветите — на есерите и меншевиките. При такова разбиране на лозунга целият стар държавен апарат би се запазил, биха се сменявали само министрите. А запазването на стария апарат с който и да било министър начело, дори и издигнат от Съвета, би означавало фактически и запазване властта на буржоазията. Ленинският лозунг „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ не се свеждаше до смяна на лица, до заменяване на кадетите с есери и меншевики във Временното правителство. Той означаваше ликвидиране на двувластието и установяване на единовластието и пълновластието на Съветите, организиране на нов тип държава, унищожаване на старата държавна машина, стояща над народа, и създаване върху базата на Съветите от горе до долу на нов държавен апарат, отговарящ напълно на интересите на народа.

При тогавашните условия лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ не означаваше призив за незабавно събаряне на Временното правителство, призив за въоръжено въстание. Събарянето на Временното правителство със сила означаваше акт и против Съветите, които съглашателствуваха с буржоазното правителство и го подкрепяха. Ленин, подобно на Маркс, смяташе въоръженото въстание за общо правило на революцията, тъй като нито една отмираща класа не отстъпва доброволно, без въоръжена борба своята власт на друга класа. Но при конкретните исторически условия в Русия след Февруарската революция се създаде възможността „като изключение“, както писа Ленин, за мирно преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите. Буржоазията още не се осмеляваше, пък и нямаше възможност, да употребява насилие спрямо масите. Силата беше на страната на народа. Партията на болшевиките можеше да работи свободно сред масите. За разлика от всички предишни революции в ръцете на народа се намираше готов апарат на властта — Съветите. Ако Съветите,

които представляваха работниците и селяните, т. е. огромното мнозинство от народа, биха заявили, че поемат цялата власт, никой не би се осмелил да им се противопостави.

На този етап лозунгът: „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, означаваше преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите, единовластие на тогавашните Съвети, мнозинство в които имаха есерите и меншевиките. Нещо повече, мирното развитие на революцията означаваше не само мирно преминаване на властта в ръцете на тези Съвети. Борбата на класите и партиите в самите Съвети, сменяването на управляващите партии при единовластието и всевластието на Съветите биха могли да се осъществяват по мирен начин. Буржоазно-демократическата революция можеше да прераства в социалистическа по мирен път.

Партията на болшевиките имаше предвид, че с предаването на властта в ръцете на есеро-меншевишките Съвети същността на партиите на меншевиките и есерите няма да се промени, че техните колебания и съгласителство ще продължават, но вече в скъсали с буржоазията Съвети, пред очите на широките трудещи се маси, които имаха правото да отзовават от Съвета неоправдалите доверието им депутати. Колебанията на дребно-буржоазните партии на есерите и меншевиките, които бяха на власт и не бяха способни да дадат мир, земя, хляб и свобода на народите, ще ги дискредитират. Болшевиките в Съветите, като не влизат в правителството и остават опозиционна партия, ще критикуват и разобличават есерите и меншевиките, ще искат от меншевишко-есеровското правителство да решава всички основни въпроси на революцията. Но меншевиките и есерите са неспособни да решат тези въпроси. От личен опит и под влияние на разяснителната работа на болшевиките народните маси ще изживеят своите илюзии по отношение на меншевиките и есерите, ще се убедят в тяхната предателска роля и ще предадат ръководството на държавата на болшевишката партия, която единствена е способна да извоюва мир, земя, хляб и свобода за трудещите се. Смяната на правителството би ставала чрез мирна борба в самите Съвети, превърнали се в единствените и пълновластни органи на държавната власт. Така революционндемократичната диктатура на

пролетариата и селяните би прераснала в социалистическа диктатура на пролетариата.

В. И. Ленин считаше възможността за мирно развитие на революцията „крайно рядка в историята и крайно ценна“. Но обстановката, която създаде тази възможност, можеше да се измени и партията би се оказала пред необходимостта да вземе властта с оръжие, както и стана. Като настояваше за пълно използване на възможността за мирно развитие, В. И. Ленин нито за миг не забравяше и другия път на развитие на революцията, при който диктатурата на буржоазията ще трябва да бъде съборена чрез въоръжено въстание. Той настойчиво искаше да се създаде Червена гвардия, да се сплоти работническата класа, да се организират пролетарските и полупролетарските елементи в селото, да се спечелят войниците на страната на болшевиките. Партията и в условията на мирното развитие на революцията неуморно подготвяше силите си за въоръжена борба за победата на социалистическата революция.

Признаването на възможността за мирно развитие на революцията в смисъл на преминаване на властта в ръцете на Съветите и в смисъл на по-нататъшна борба за диктатура на пролетариата в самите Съвети означаваше, че партията отлагаше за известно време издигнатия през периода на войната лозунг за превръщане на империалистическата война в гражданска война. Запозването на този лозунг би противоречело на курса на партията за мирно развитие на революцията. Главната задача беше да се спечели мнозинството в Съветите на страната на партията. През този период на революцията, писа В. И. Ленин, „гражданската война се превръща за нас в мирна, продължителна и търпелива класова пропаганда“¹.

В Априлските тезиси В. И. Ленин посочи как трябва да се отнасят болшевиките към войната след събарянето на царизма. Войната не беше престанала да бъде империалистическа от страна на Русия и при новото правителство поради неговия буржоазен характер и поради своите завоевателни цели. Ето защо болшевиките трябва да се борят против продължаването на грабителската война, за истински демократичен мир, без всякакви

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 227.

анексии и контрибуции. Но след Февруарската революция болшевиките престанаха да искат поражение във войната, тъй като самодържавието беше съборено, в Русия бяха създадени Съвети, които представляваха работниците и селяните, незаинтересовани от войната. Като взеха властта, Съветите можеха да сложат край на войната. Обаче партията не застана и на позициите на оборончеството, тъй като това би означавало поддръжка на империалистическата война, защита на буржоазно-помешчическата власт. Лозунгът на партията по въпроса за войната беше искането цялата власт да се предаде в ръцете на Съветите. Само те като представители на народните маси ще могат да осигурят сключването на мир в интерес на народа, а не на капиталистите. Трябваше търпеливо да се обяснява на „добросъвестните оборонци“, че между капитала и империалистическата война съществува неразривна връзка и че е невъзможно войната да свърши с демократичен мир, ако не бъде съборена властта на капитала. Най-широка работа за разясняване характера на войната трябваше да се върши в армията; по всякакъв начин трябваше да се поощрява побратимяването на войниците на фронта, по-позе то революционизираще войнишките маси на воюващите страни.

Икономическата платформа в Лениновите тезиси в областта на промишлеността предвиждаше: въвеждане на контрол от страна на Съветите върху общественото производство и разпределението на продуктите, незабавно сливане на всички банки в страната в една обща национална банка и въвеждане на контрол на Съветите върху нейната дейност. По аграрния въпрос В. И. Ленин предлагаше да се конфискуват всички помешчески земи и на тази основа да се национализират всички земи в страната, да се предаде разпореждането със земята в ръцете на Съветите на селските и ратайските депутати.

В областта на партийния живот в Лениновите тезиси се предвиждаше да се свика незабавно конгрес на партията, да се измени партийната програма, като се вземе под внимание всичко ново, което опитът на революционното движение бе натрупал след 1903 г., когато беше приета първата програма, както и новите задачи, възникнали пред партията след Февруарската револю-

ция от 1917 г. В. И. Ленин предлагаше да се промени името на партията: понеже лидерите на социалдемократията в почти целия свят бяха предали социализма и бяха преминали на страната на буржоазията, вместо социалдемократическа партията да се нарече комунистическа. Това име характеризира правилно целта на борбата на партията — построяването на комунизма. В. И. Ленин призоваваше да се създаде нов, III, Комунистически интернационал, който да не страда от опортюнизъм, от социалшовинизъм.

Лениновите тезиси обхващаха всички страни на борбата за преминаване от буржоазнодемократическа към социалистическа революция. Те насочваха движещите сили на пролетарската революция, набелязваха етапите на прехода, даваха икономическата, в това число и аграрната, платформа на партията. В Лениновите тезиси бе определена политическата форма на диктатурата на пролетариата — република на Съветите. Тезисите даваха теоретически обосноваван, конкретен план за преминаване към социалистическата революция.

Лениновите тезиси бяха посрещнати на нож от всички буржоазни и съглашателски партии. Буржоазията се опитваше да увери народа, че В. И. Ленин не държал сметка за историята и интересите на страната. В своята омраза към В. И. Ленин и Лениновата идея за социалистическа революция буржоазията с подкрепата на меншевиките и есеровските лидери стигна до чудовищната клевета, че В. И. Ленин бил свързан с германския генерален щаб. Меншевиките крещяха, че В. И. Ленин вършел „услуга на реакцията“, че „несъмнена опасност застрашава революцията“ и „на Ленин и неговите привърженици трябва да се даде най-решителен отпор“. Плеханов стигна дотам, че нарече Априлските тезиси бълнуване. Троцки и след Февруарската революция поддържаше стария си лозунг „без цар, а правителството работническо“, който водеше до поражение на революцията, понеже разкъсваше съюза между работниците и селяните. В „Писма за тактиката“ В. И. Ленин специално подчерта, че неговите тезиси са насочени против Троцки, който в своята схема за „перманентната революция“ прескачаше процеса на прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа. В самата партия против Априлските тезиси се обявиха Каменев,

Риков, Пятаков и малка група техни привърженици, които твърдяха, че Русия не е узряла за социалистическа революция.

В продължение на две-три седмици цялата партия се сплоти около ленинските идеи. Тя беше подготвена за това от цялата си предшествуваша история, от цялата си решителна борба против опортюнизма. Болшевиките бяха въоръжени с теорията на В. И. Ленин за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа, опираха се на неговото учение, учението за победата на социализма първоначално в една, отделно взета, страна.

Идейната сплотеност на партията се прояви ярко на Петроградската общоградска конференция на болшевиките, която бе открита на 14 април, 10 дни след като В. И. Ленин провъзгласи своите тезиси. Огромното мнозинство от делегатите на конференцията, след като изслушаха доклада на В. И. Ленин, се изказаха за неговата резолюция, съставена в духа на тезисите.

Сплотяването на партията около ленинските тезиси в мащаба на цялата страна бе завършено на VII (Априлска) Общоруска конференция на партията на болшевиките, която се състоя в Петроград от 24 до 29 април 1917 г. На конференцията присъствуваха 133 делегати с решаващ глас и 18 делегати със съвещателен глас, които представляваха 80 000 членове на партията. Конференцията обсъди следните въпроси: за текущия момент (войната и Временното правителство и др.); отношението към Съветите на работническите и войнишките депутати, изменение на партийната програма; положението в Интернационала и задачите на партията; аграрния въпрос; националния въпрос и други. По основните въпроси: за текущия момент, по аграрния въпрос, за изменението на партийната програма — изнесе доклади В. И. Ленин. В основата на тези доклади бяха залегнали Априлските тезиси. Единодушието, с което Общоруската конференция прие Лениновите резолюции, свидетелствуваше за политическата монолитност на партията.

Против В. И. Ленин на конференцията се изказа Каменев. Той твърдеше, че буржоазнодемократическата революция в Русия не е завършила, а страната още не е узряла за социалистическа революция. Каменев се обяви против скъсването с Временното правителство и под-

крепи меншевишкото предложение за контрол върху правителството, което означаваше запазване на властта в ръцете на буржоазията. Каменев изключваше въпроса за социалистическата революция от дневния ред, като отричаше, че е възможно социализмът да победи само в Русия. Каменев бе подкрепен от Риков, който заяви, че в Русия няма обективни условия за социалистическа революция, че тласъкът за социалистическа революция трябва да дойде от Запад. В. И. Ленин разобличи капитулантската позиция на Каменев, Риков и техните малобройни привърженици, като се изказа остро против отричането на възможността за победа на социализма в Русия:

„... Риков казва, че социализмът трябва да дойде от другите страни с по-развита промишленост. Но това не е така. Не може да се каже кой ще почне и кой ще довърши. Това не е марксизъм, а пародия на марксизма.“¹

Конференцията единодушно прие резолуцията по доклада на В. И. Ленин за текущия момент. Като отбелязваше, че развитието на капитализма в целия свят е поставило на дневен ред въпроса за преминаването на държавната власт в ръцете на пролетариата, за да бъде изграден социализмът, конференцията подчертаваше ръководната роля на руския пролетариат в разясняването на народа „неотложността на редица практически напреднали крачки към социализма“. Такива крачки са: национализацията на земята, установяването на държавен контрол върху всички банки, които следва да бъдат обединени в единна централна банка, установяването на контрол върху застрахователните учреждения и най-големите обединения на капиталистите. Наред с осъществяването на посочените мерки Съветите биха могли да преминат към въвеждане на всеобща трудова повинност.

„Всички посочени и други подобни мероприятия — гласеше резолюцията — могат и трябва да бъдат не само обсъждани и подготвени за провеждането им в общодържавен мащаб, при условие че цялата власт премине в ръцете на пролетариите и полупролетариите, но и осъществявани от местните революционни

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 238.

органи на всенародната власт, когато има възможност за това.“¹

Резолюцията на конференцията потвърди Лениното учение за възможността социализмът да победи в една отделно взета страна — в Русия. Тази резолюция беше насочена и против полуменшевишката позиция на Каменев и неговите привърженици, които се отказваха от социалистическата революция, и против авантюристическата, гибелна за победата на революцията политика на Троцки.

Априлската конференция прие написаната от В. И. Ленин резолюция за отношението към войната. В нея се изтъкваше, че преминаването на властта в Русия в ръцете на правителството на помещиците и капиталистите не е изменило империалистическия характер на войната. Ето защо пролетарската партия не трябва да подкрепя нито войната, нито правителството, нито неговите заеми за война. Конференцията протестира против клеветата, разпространявана от капиталистите, че болшевиките съчувствували на идеята за сепаративен мир с Германия. „Ние считаме германските капиталисти — се казва в резолюцията — за също такива разбойници, каквито са и руските, английските, френските и др. капиталисти, а император Вилхелм за също такъв коронован разбойник, какъвто е Николай II и каквито са английският, италианският, румънският и всички останали монарси.“² Войната може да бъде прекратена само по един път: чрез преминаване на цялата държавна власт в ръцете на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати.

В доклада по аграрния въпрос В. И. Ленин се спря специално на класовия смисъл на искането за конфискуване на помещическите земи и за национализиране на цялата земя. С безвъзмездното конфискуване на помещическите земи преди всичко се изпълваха вековните възжеления на селяните, но същевременно се подкопаваша основите на господството на помещиците и буржоазията. Помещическата собственост беше опората на крепостните помещици и залог за евентуално възстановяване на монархията. Конфискуването на по-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 299.

² Пак там, стр. 286.

мешчическите земи е гаранция против възстановяването на монархията. А доколкото помешчическите земи са заложени в банките, конфискуването им е тежък удар и върху буржоазната собственост. Национализирането на цялата земя ще освободи земеползването от всевъзможните остатъци от крепостничеството.

Освен това, както се казва в предложената от В. И. Ленин резолюция, „... национализацията на земята като премахване на частната собственост върху земята би означавала на практика такъв силен удар за частната собственост върху всички средства за производство изобщо, че партията на пролетариата трябва да окаже всестранно съдействие за подобно преобразование“¹. Партията се обяви решително против опита на Временното правителство и съглашателите да отложат разрешаването на аграрния въпрос до Учредителното събрание и съветваше селяните да вземат земята незабавно и организирано.

Победата на социалистическата революция до голяма степен зависеше от това, дали пролетариатът ще успее да поведе след себе си трудещите се от потиснатите нации. На конференцията доклад по националния въпрос изнесе И. В. Сталин.

Конференцията прие резолюция, написана от В. И. Ленин. В нея се отбелязваше, че провежданата от царизма политика на национално потисничество се поддържа от помешчиците, капиталистите и дребната буржоазия. Националното потисничество им позволява да запазват класовите си привилегии и да разединяват работниците от различните народности. В резолюцията се изтъкваше, че съвременният империализъм засилва националното потисничество.

Основна точка на резолюцията беше положението за признаване на всички нации, влизащи в състава на Русия, правото на свободно отделяне и на образуване на самостоятелна държава. Само признаването на това право осигуряваше солидарността на работниците от различните нации. „Отричането на това право — се казва в резолюцията — и невземането на мерки, които да гарантират неговото практическо осъществяване, е равносилно на поддържане политиката на завоевания или

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 289.

анексии“¹. Същевременно в резолюцията се казваше, че е недопустимо *правото на самоопределение* да се смесва с въпроса за *целесъобразността* на отделянето на една или друга нация. Партията трябва да решава този въпрос във всеки отделен случай от гледна точка на цялото обществено развитие и на интересите на борбата на пролетариата за социализъм.

За онези народи, които пожелаят да останат в границите на единната държава, партията искаше най-широка автономия и издаване на специални закони, които да гарантират свободното развитие на националните малцинства и да обявят за недействителни каквито и да било привилегии на една от нациите, каквито и да било нарушения на правата на националните малцинства.

Конференцията осъди меншевишко-бундовската „културно-национална автономия“, тъй като тя изкуствено разделяше работниците, които живеят в една област и дори работят в едни и същи предприятия, и засилваше връзката на работниците с буржоазната култура на отделните нации. Резолюцията отбелязваше, че интересите на работническата класа налагат обединяването на работниците от всички националности в единни пролетарски организации — политически, професионални, кооперативно-просветни и т. н.

„Само такова обединяване на работниците от различните националности в единни организации — се казва в резолюцията — дава възможност на пролетариата да води победоносна борба против международния капитал и против буржоазния национализъм“.²

Против националната политика на партията на конференцията се обяви Пятаков, който повтори същите доводи, които бе изтъквал против Ленин през време на войната. Той твърдеше, че лозунгът за самоопределение на нациите, включително и на отделяне, бил реакционен лозунг, защото националната държава била изминат етап, тя била невъзможна в условията на империализма; трябвало да се води борба против националните движения. В. И. Ленин подложи на съкрушителна критика това гледище, което на практика

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 293.

² Пак там, стр. 294.

означаваше отказ на пролетариата да използва националните резерви на революцията и обричаше революцията на поражение. С преобладаващо миозинство на гласовете конференцията отхвърли резолюцията на Пятаков.

Разработените от В. И. Ленин нови положения по национално-колониалния въпрос в годините преди войната и през време на войната бяха отразени в резолюцията на конференцията.

Конференцията отдели голямо внимание на въпроса за Съветите, изслуша доклади и съобщения на другарите, които бяха работили в Съветите на работническите и войнишките депутати в различни области на Русия. В написаната от В. И. Ленин и приета от конференцията резолюция се отбелязваше:

„В цяла редица области в провинцията революцията напредва чрез организиране на пролетариата и селяните по самоинициатива в Съвети, чрез отстраняване на самоинициатива на старите власти, чрез създаване на пролетарска и селска милиция, преминаване на всички земи в ръцете на селяните, въвеждане на работнически контрол във фабриките, въвеждане на 8-часов работен ден...¹

В редица работнически райони в Урал, в Орехово-Зуево, в мините на Донбас по определението на В. И. Ленин „се бе създадо единовластие“. Така действуваше например Рутченковският съвет в Донбас, за председател на който през май 1918 г. бе избран Н. С. Хрущов. „Фактически всичко премина в ръцете на Съвета или под неговия непосредствен контрол — писа Н. С. Хрущов на 12 март 1922 г. във вестник „Диктатура труда“. — Всички работници слушаха само Съвета. Думата на Съвета е закон.“

По доклада на В. И. Ленин конференцията призна за необходимо да се измени партийната програма и посочи в какво направление трябва да стане това изменение. Необходимо беше да се даде оценка на империализма и на епохата на империалистическите войни във връзка с приближаващата социалистическа революция; да се поправи в програмата положението за държавата; да се внесе искане за установяване на република на Съветите; да се премахнат или поправят остарелите

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 300.

части на програмата, по-специално да се преработи аграрната програма съобразно с приетата резолюция по аграрния въпрос, да се включи искане за национализирането на редица най-подготвени за това монополи и т. н.

По въпроса за Интернационала В. И. Ленин предлагаше да се скъса с Цимервалдското обединение и незабавно да се започне изграждането на нов Интернационал; в краен случай в обединението трябва да се остане само с информационна цел. Против това предложение се обяви Зиновиев, който настояваше за запазване на блока с цимервалдци, които не бяха скъсали връзките си с оборонците.

Конференцията реши, че болшевиките трябва да останат в цимервалдския блок и да отстояват там тактиката на цимервалдската левица. В. И. Ленин смяташе това решение за погрешно. По-късно гледището на В. И. Ленин беше признато за правилно. В началото на май ЦК единодушно постанови да се изпратят делегати на Цимервалдската конференция, която предстоеше да се свика, като им се даде правото незабавно да напуснат конференцията и да излязат от Цимервалдския съюз, ако тя се изкаже за каквото и да било сближение или обсъждане на въпросите заедно със социалшовинистите.

Конференцията патоварн ЦК да вземе инициативата и да пристъпи към създаване на III Интернационал.

Тя избра Централен комитет на партията начело с В. И. Ленин.

Априлската конференция беше първата легална конференция на болшевишката партия, проведена в Русия. По своето значение тя беше равнозначна на конгрес. Конференцията въоръжи партията с план за борба за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа. Тя разобличи и отхвърли опортюнистическата линия на Каменев, Пятаков и други, която обричаше революцията на поражение. Решенията на Априлската конференция показаха на работническата класа и на всички трудещи се кой е единственият път за извеждане на страната от войната и разрухата, за избавяне от експлоатацията и за ликвидиране на заплахата Русия да бъде поробена от чуждите империалисти — пътят на борбата за победа на социалистическата революция в Русия.

3. Борбата на партията за масите през периода на двувластието. Юлските дни

Въоръжена с решенията на Априлската конференция, партията разгърна огромна работа сред масите. Тя отиваше сред народа с ясна и цялостна програма, в която се казваше как могат да бъдат извоювани мир, земя и хляб.

Партията на болшевиките се явяваше в ролята на защитник на интересите на всички експлоатирани и онеправдани и на техен ръководител. Болшевиките вдигаха на борба всички слоеве на трудещите се и насочваха различните революционни потоци в единното русло на борбата против капитализма, за социализъм.

В борбата за преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите пряк и главен класов враг на трудещите се, както подчертаваше В. И. Ленин, беше буржоазията. Тя се опираше на подкрепата на съглашателите, които бяха получили надмощие в Съветите. Есерите и меншевиките бяха главната социална опора на буржоазията. Задачата беше да се избие тази опора изпод краката на буржоазията. Трябваше да се изтръгне ръководството на Съветите и на другите масови организации от ръцете на есерите и меншевиките, да се изолират те от масите. Поради това, за да разгромят буржоазията, болшевиките нанасяха главния удар върху нейната социална опора, върху „най-близките противници“, както писа, В. И. Ленин, върху съглашателите.

Основната работа на партията се водеше в масовите организации, преди всичко в Съветите на работническите и войнишките депутати, в Съветите на селските депутати и войнишките комитети. Съвети на работническите депутати бяха създадени още през март почти в цялата страна, във всички промишлени центрове и градове. В губернските и околийските градове и в промишлените центрове в началото на революцията бяха създадени около 400 Съвети, без да се смятат Съветите в много мини на Донбас и в някои други райони. Съветите на селските депутати се появиха след Съветите на работническите депутати. Към лятото на 1917 г. такива имаше около 400. В армията във всички роти, полкове и във висшите съединения както на фронта, така и в гарнизоните бяха организирани войнишки ко-

митети. За армията се издаваха вестниците „Солдатская правда“ и „Окопная правда“. Развиваше се дейност в профсъюзите, фабрично-заводските комитети и другите масови организации. Така крачка по крачка партията създаваше политическата армия за шурмуването на капитализма.

Партията убеждаваше трудещите се в правотата на болшевишките идеи. Правотата на болшевиките бе доказана от събитията, които станаха в страната още в навечерието и през време на Априлската конференция.

На 18 април (стар стил) трудещите се в Русия чествуваха 1 Май. За пръв път работниците и войниците излязоха свободно на демонстрация. Повечето знамена и плакати бяха посветени на искането за демократичен мир. На този именно ден министърът на външните работи Милюков изпрати нота до съюзните държави, с която потвърди, че Временното правителство ще съблюдава всички договори на царското правителство и Русия ще продължи войната до решителната победа. На 20 април работниците и войниците, които само преди два дни бяха манифестирали под лозунга за мир, научиха за нотата на Милюков. През деня на улиците излязоха войниците от петроградския гарнизон и се отправиха към Мариинския дворец, където заседаваше Временното правителство. Те носеха плакати с искания: „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, „Долу войната!“, „Долу Милюков!“, „Долу Гучков!“ (военният министър). Към войниците взеха да се присъединяват работници. В града започнаха митинги.

В отговор на демонстрацията на работниците и войниците привържениците на Временното правителство организираха контрадемонстрация под лозунга за доверие на правителството.

Същия ден, 20 април, се събра Централният комитет на партията на болшевиките. В написаната от В. И. Ленин резолюция ЦК изтъкваше, че поради своя класов характер буржоазното Временно правителство не може да прекрати империалистическата война. Същевременно ЦК предупреждаваше да не се издигат такива лозунги като „Долу Милюков!“ или „Долу Гучков!“. Буржоазията и нейните есеров-меншевишки съюзници могат да направят маневра: те ще извършат известна промяна в състава на правителството и ще кажат на народа, че с

това е променена и политиката на правителството. Само революционният пролетариат, взел в свои ръце държавната власт с подкрепата на мнозинството от народа, ще създаде в лицето на Съветите такова правителство, на което ще повярват работниците от целия свят и което единствено е в състояние да завърши бързо войната.

По призива на партията на болшевиките на 21 април работниците от Петроград преустановиха работа и излязоха на демонстрация. Над 100 000 демонстранти издигнаха искане за мир.

Целият буржоазен и дребнобуржоазен печат започна да обвинява болшевиките, че готвят гражданска война. Това означаваше прехвърляне на вината от болната глава върху здравата: инициаторите на разпалването на гражданска война обвиняваха в това онези, против които готвеха атака. На 21 април ЦК на болшевиките прие резолюция, в която решително опроверга тази клевета. ЦК призоваваше всички работници да направят нови избори за делегати в Съветите, да изгонят съглашателите и да изпратят там истински представители на народа.

През време на демонстрацията на 21 април една малка група от членове на Петербургския комитет (С. Бадгатиев и други) издигнаха, без да съгласуват с комитета, лозунга „Долу Временното правителство!“. Централният комитет прие на 22 април резолюцията на В. И. Ленин, с която този лозунг се осъждаше като неправилен, авантюристически, понеже означаваше призив за въстание и противоречеше на курса на партията за мирно развитие на революцията, за мирно завоюване мнозинството в Съветите на страната на пролетариата.

Демонстрации станаха в Москва, Урал, Украйна и в други градове и райони на страната.

Априлските събития не бяха обикновена демонстрация. През априлските дни демонстрираха едновременно и пролетариатът, и буржоазията, като поставиха пред широките маси въпроса: с кого да вървят? Мнозина от ония, които „добросъвестно се заблуждаваха“ и бяха повярвали на съглашателите, се убедиха, че само пролетариатът, след като вземе властта, ще може да прекрати войната. Априлската демонстрация предизвика

по определението на В. И. Ленин „измиване“ на средните елементи, т. е. ускори преминаването на колебаещите се елементи на страната на революционния пролетариат. С това априлската демонстрация спомогна за ускоряване прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа.

Априлската демонстрация сложи началото на криза във властта. Временното правителство, което възнамеряваше чрез заговор да постигне единовластие, се оказа безсилно. То реши да направи нова маневра, подказана му от чуждите империалисти — да разшири състава на правителството, като включи в него есери и меншевики, за да заблуди народа. На 5 май между Временното правителство и есери-меншевишкия изпълнителен комитет на Петроградския съвет беше постигнато споразумение за включване в състава на правителството на представители на партиите на есерите и меншевиките. Създадено беше така нареченото коалиционно правителство, в състава на което влязоха съглашателите: В. Чернов — от есерите, И. Церетели и М. Скобелев — от меншевиките и други. Меншевиките, които през първата руска революция твърдяха, че е недопустимо работниците и селяните да участвуват в революционно правителство, този път влязоха в контра-революционно правителство. Тази коалиция затвърди блока между едрата и дребната буржоазия, който фактически се формира още в началото на революцията. Буржоазното правителство беше спасено от есерите и меншевиките, които открито минаха на страната на буржоазията.

Коалиционното правителство не отстрани причините на кризата. Нито една задача на революцията не беше решена. Разрухата, която беше започнала много преди революцията, продължаваше да се засилва. През май във всички промишлени райони непрестанно ставаха стачки под лозунга за подобряване на икономическото положение; сломявайки съпротивата на капиталистите, работниците самоволно въвеждаха осемчасов работен ден. Стачната вълна се придружаваше с непрекъснато нарастващи аграрни вълнения. Без да дочакат Учредителното събрание, селяните по селата сами установяваха размера на наема за арендуваната от помещиците земя, изземваха от помещиците пустеещите земи и ги

засяваха. Към юли вече 43 губернии бяха обхванати от движението на селяните. Селяните се вдигаха срещу помещиците против волята на участващите в Съветите есеровски ръководители. Огромна роля за спечелването на селските маси изигра речта на В. И. Ленин на 22 май на I Общоруски конгрес на селските депутати, в която той изложи болшевишката платформа по аграрния въпрос. Работническото и селското движение влияеха на армията; продължаването на войната предизвикваше възмущение и засилваше революционното настроение на войниците.

За разгръщането на работата на болшевиките сред войниците допринесе Общоруската конференция на военните организации на болшевиките, свикана от ЦК през юни 1917 г. На конференцията присъствуваха делегати от 60 военни организации от фронта и тила, които обединяваха около 26 хиляди партийни членове. В. И. Ленин изнесе на конференцията доклади за текущия момент и по аграрния въпрос и призова най-енергично да се подготвят силите на пролетариата и на революционната армия за преминаване на властта в ръцете на Съветите.

Колкото повече се задълбочаваше революцията, толкова повече буржоазията се опитваше да използва единственото според нея средство за спасение — да накара армията да настъпва на фронта. Сметката на буржоазията беше проста. В случай на успех настъплението би укрепило властта на правителството, би му позволило да се нахвърли върху болшевиките и да разтури Съветите. В случай на неуспех на настъплението вината можеше да се стовари върху болшевиките, те да бъдат обвинени в разложение на армията, да се забрани тяхната дейност, а след това да се разтурят и Съветите.

Но буржоазията разбираше, че само със сила няма да успее да накара войниците да продължават войната. Керенски, назначен по това време за военен министър, беше изготвил предварително заповед за настъпление, но не беше посочил кога трябва да започне то. Той искаше неговото решение да бъде утвърдено от I Общоруски конгрес на Съветите, свикан на 3 юни. В работата на конгреса взеха участие над 1 000 делегати, от които само 105 бяха болшевики. Огромното мнозинство от делегатите бяха есери и меншевики. Най-важният

въпрос в дневния ред беше въпросът за отношението към Временното правителство. Есерите и меншевиките се изказаха за запазване на блока с буржоазията. Защищавайки коалицията, лидерът на меншевиките Церетели заяви, че в Русия няма нито една политическа партия, която да вземе сама цялата власт. В отговор на това В. И. Ленин заяви: „Има такава партия!“ Като взе думата, В. И. Ленин разви пред делегатите болшевишката програма и призова да бъде предадена цялата власт в ръцете на Съветите.

Съглашателите мобилизираха всичките си сили, за да докажат, че лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ е неосъществим. Те прокараха резолюция, която одобряваше коалицията с буржоазията и признаваше за правилна политиката на Временното правителство.

Болшевиките решиха да покажат на конгреса до каква степен позицията на неговото мнозинство се различава от мнението на челните слоеве на пролетариата и армията. ЦК на партията на болшевиките призова работниците и войниците от Петроград да излязат на 10 юни на демонстрация под лозунгите: „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, „Долу десетте министри капиталисти!“, „Работнически контрол върху производството!“, „Долу политиката на настъпление!“

Но на 9 юни, в навечерието на демонстрацията, есерите и меншевиките решиха да я осуетят. Ръководеният от тях конгрес прие резолюция, с която се забраняваше демонстрацията.

Трудно беше да се отмени демонстрацията. А неподчиняването на решенията на конгреса означаваше противопоставяне на конгреса. Късно през нощта на 9 юни ЦК на болшевишката партия реши да се подчини на постановлението на конгреса и призова работниците и войниците да се откажат от демонстрацията. Членове на ЦК и на ПК, активни дейци на партията през цялата нощ обикаляха районите, фабриките, заводите и казармите и разясняваха на работниците и войниците решението на партията. Следвайки това решение, нито един завод, нито един полк не излезе на демонстрация. Това беше свидетелство за нарасналото влияние на партията, за нейното умение да поддържа връзки с масите и да отстъпи в нужния момент.

На другия ден всички вестници подеха хайка срещу болшевиките. На конгреса лидерите на меншевиките обвиняваха болшевиките в заговор и искаха те да бъдат обезоръжени. Като отмени демонстрацията, конгресът възложи на своите делегати да посетят заводите и фабриките, казармите и там те се убедиха, че не се касае за „заговор“ на болшевиките, а за настроенето на целия пролетариат и гарнизона на столицата. Опасявайки се да не загуби всякакво влияние сред масите, президентът на конгреса реши да организира демонстрация, но под свое ръководство. Демонстрацията беше определена за 18 юни. Този ден не беше избран случайно. Като си осигури подкрепата на конгреса, Керенски даде заповед на 18 юни да започне настъпление на Югозападния фронт. Демонстрацията трябваше да прикрие плановите на буржоазията, да одобри настъплението на фронта.

На определения ден — 18 юни — в Петроград се състоя масова демонстрация, в която участваха около 500 000 души. Болшевиките взеха решение да участвуват в демонстрацията със свои лозунги. Огромното мнозинство демонстранти издигаха лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“. Само малка група носеше лозунги за доверие на Временното правителство.

Гигантският размах на демонстрацията и преобладаването на болшевишките лозунги в нея показваха, че пролетариатът и столичният гарнизон вървят след болшевиките. Демонстрацията показва, че масите не се доверяват не само на Временното правителство, но и на политиката на съглашателство с буржоазията, провеждана от есерите и меншевиките.

Настъплението на руските войски на фронта се провали и контрареволуцията незабавно пристъпи към изпълнението на замисления от нея план в случай на неуспех: да стовари цялата вина върху болшевиките.

На 2 юли, веднага щом се получи в Петроград съобщенията за неуспеха на настъплението, кадетите заявиха, че излизат от правителството. Тази крачка преследваше определена цел — лидерите на есерите и меншевиките да се уплашат да останат сами на власт и да приемат условията на кадетите: разоръжаване на работниците, изтегляне на революционните войски от Петро-

град, а най-важното — забраняване на партията на болшевиките.

Но кадетите не бяха взели под внимание настроенята на народа: те смятаха да предизвикат правителствена криза и не виждаха колко назряла беше политическата криза в столицата, а след това и в страната. На 3 юли сутринта в 1-и картечен полк в Петроград на събрание на ротните и полковия комитети за избиране на делегати за изпълнителния комитет на Съвета войниците с възмущение говореха, че омразната война продължава, че народът гладува, а буржоазията трупа богатства, че правителството води страната към катастрофа. Издигнаха се искания да се обсъди въпросът за въоръжена акция и за сваляне на Временното правителство. Войниците изпратиха делегати в другите полкове и в заводите с предложение да вземат участие в акцията. Делегатите намираха подкрепа навсякъде.

Партията поддържаше революционните настроения сред масите, но беше против незабавна акция. Работниците и войниците в Петроград имаха достатъчно сили да свалят Временното правителство и да вземат държавната власт в свои ръце, но те нямаше да могат да задържат тази власт, тъй като по това време мнозинството от народа в страната вървеше още след есерите и меншевиките. Затова на 3 юли Централният комитет прие постановление за въздържане от акции и демонстрации. Но вече бе невъзможно да се съдържат масите. В заводите, в полковете и на корабите на Балтийската флота изслушваха представителите на партията, но настояваха да се пристъпи към акция. Надзисна заплахата, че масите ще излязат на улицата и буржоазното правителство ще стреля срещу демонстрацията, обявявайки я за въоръжено въстание.

Централният комитет отмени своето постановление и реши да вземе участие в акцията с цел да я превърне в мирна и организирана демонстрация под лозунга „Дялата власт в ръцете на Съветите!“. На другия ден се състоя огромна демонстрация, в която взеха участие над 500 000 души. Работниците вървяха под охраната на въоръжената Червена гвардия, а войниците — с оръжие в ръце. В демонстрацията взеха участие няколко хиляди кронщадски моряци.

Демонстрантите излъчиха 90 души представители, които предадоха на Централния изпълнителен комитет на Съветите, който заседаваше в Таврическия дворец, искане Съветите да вземат цялата власт в свои ръце. Но есерите и меншевиките мислеха за друго. Те се съвлякоха с правителството да разгромят демонстрацията. Дадено бе нареждане да се извикат от фронта войски, верни на Временното правителство. В някои райони — на пресечката на Невския проспект и Садовая, на Литейния проспект и на други места — юнкери (учащи се от военните училища) и казаки стреляха срещу демонстрантите. От фронта пристигнаха специално извикани войски. Буржоазното правителство мина към репресии. В работническите квартали се извършваха масови обиски. Контрареволуционерите изземваха оръжието на работниците. Започна разоръжаване на полковете, които бяха взели участие в демонстрацията. С особена омраза контрареволуцията се нахвърли върху болшевиките. На 6 юли беше разгромена печатница „Труд“, купена с пари, събрани от работниците за партията на болшевиките. Вестник „Правда“ беше спрял. Същия ден контрареволуционерите убиха работника Войнов само за това, че бе изнесъл от печатницата „Листок Правды“, издаден от партията вместо спрянатата „Правда“.

Контрареволуционните власти започнаха да арестуват активистите на партията. Заповядано беше на всяка цена да се намери и задържи В. И. Ленин. За търсенето на В. И. Ленин Временното правителство, в което влизаха есери и меншевики, представящи се за революционери, не се посвени да привлече агенти на бившата царска тайна полиция. Пуснат беше в ход отдавна приготвеният фалшификат — клеветата, че болшевиките имали връзки с Германия. Прокурорът даде заповед за арестуването и подвеждането на В. И. Ленин и редица други болшевики под отговорност за измяна и организиране на въоръжено въстание. Командуваният войските на Петроградския военен окръг генерал Половцев заповяда на командира на отряда, създаден специално за търсенето на В. И. Ленин, да го разстреля на място.

Партията скри своя вожд в нелегалност. Отначало В. И. Ленин се криеше в Петроград, а след това извън

града, край езерото Разлив. Буржоазията се опитваше да постави капан. Целият кадетски и есерово-меншевишки печат настояваше В. И. Ленин да се яви пред съда. С подкрепата на есерите и меншевиките контрареволуцията се мъчеше да обезглави болшевишката партия. Контрареволуцията започна да вилнее по цялата страна. Военният министър Керенски въведе смъртното наказание на фронта. С помощта на есерово-меншевишките комитети властите започнаха да разоръжават революционните части не само на фронта, но и в тила. Репресията се засилиха особено много след назначаването на генерал Корнилов за върховен главнокомандуващ.

Юлските дни промениха обстановката и съотношението на класовите сили в страната. Меншевиките и есерите завършиха своята политика на съглашателство с буржоазията с окончателното си преминаване в лагера на контрареволуцията. От партии на съглашателство с буржоазията есерите и меншевиките се превърнаха в партии на помагачи на контрареволуцията. Двувластието свърши. Буржоазията успя да постигне единовластие. Цялата власт премина в нейни ръце. Есерово-меншевишките Съвети станаха придатък на буржоазното правителство.

Но буржоазията не успя да смаже революционните маси. Болшевиките съумяха да отстъпят навреме и да спасят от удара основните си сили.

4. VI конгрес на партията. Курсът на партията към въоръжено въстание. Разгромяване на корниловщината

С изменението на обстановката и съотношението на силите в страната трябваше да се променят и тактиката, и лозунгите на партията. В статия под заглавие „Относно лозунгите“ В. И. Ленин изтъкна, че политическото положение в Русия след 4 юли се различава коренно от положението през периода 27 февруари — 4 юли. Завършил бе етапът на мирното развитие на революцията, което тогава беше възможно и най-желателно. Със своето предателство есерите и меншевиките направиха невъзможен мирния път на развитие. Сега, след преминаването на цялата власт в ръцете на кон-

трареволуцията, работническата класа можеше да вземе властта само чрез въоръжено въстание.

Същевременно В. И. Ленин предупреждаваше, че незабавното въставане против правителството би било погрешно. Решителният шурм е възможен само при нов революционен подем сред най-широките маси.

В. И. Ленин предложи да се снее временно лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“. Това не означаваше отказ от съветската република като нов тип държава. Ставаше дума за това, че Съветите при тогавашния им състав, ръководени от есерите и меншевиките, които бяха минали открито в лагера на контрареволуционната буржоазия и бяха обагрили ръцете си в кръвта на народа, не можеха да бъдат органи на народната власт.

„Съвети може и трябва да се появят в тая нова револуция — пише В. И. Ленин, — но не сегашните Съвети, не органи на съглашателството с буржоазията, а органи на революционната борба срещу нея. Че ние и тогава ще бъдем за изграждане на цялата държава по типа на Съветите, това е тъй. Не става въпрос за Съветите изобщо, а за борба със сегашната контрареволуция и с предателството на сегашните Съвети.“¹

С разработването на въпросите на революцията, в това число и на новата тактика в съответствие с изменлата се обстановка, се зае (VI) конгрес на партията. Конгресът се състоя в Петроград от 26 юли до 3 август 1917 г. Той беше принуден да работи полулегално. В буржоазния и дребнобуржоазния печат се засили хайката срещу болшевиките. Временното правителство даде на военния министър и на министъра на вътрешните работи правото да забраняват всякакви конгреси, т. е. фактически нареди да бъде забранен VI конгрес. Работата стигна дотам, че чуждите империалисти открито искаха да се разгони конгресът и да се арестуват делегатите.

Плановете на контрареволуцията бяха провалени. Работниците грижливо охраняваха конгреса на своята партия.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 194.

В. И. Ленин не можеше да присъствува на конгреса, но той ръководеше неговата работа. Членовете на ЦК ходеха край езерото Разлив при В. И. Ленин. Той изготви тезисите „За политическото положение“. Статиите на В. И. Ленин „Относно лозунгите“, „Поуките от революцията“ и други залегнаха в основата на резолюциите на конгреса.

Един от първите въпроси, които делегатите обсъдиха, беше въпросът за явяването на В. И. Ленин на съд. Някои делегати — Сталин, Володарски, Мануилски — се изказаха, че Ленин може да се яви пред съда, ако бъдат дадени гаранции за неговата безопасност. Сталин оценяваше неправилно политическата обстановка в страната, като заявяваше, че било неясно в чии ръце се намира властта, макар че след юлските събития буржоазията бе постигнала единовластие; той допускаше възможността за честен буржоазен съд над болшевиките. Но беше ясно, че буржоазията, особено след като бе постигнала единовластие, няма да се съобрази с каквито и да било гаранции и ще извърши разправа над В. И. Ленин. Конгресът се изказа против явяването на В. И. Ленин на съд и протестира против възмутителната хайка срещу вождя на революционния пролетариат, Конгресът изпрати приветствие до В. И. Ленин.

Политическият отчет на Централния комитет и доклада за политическото положение направи И. В. Сталин. По докладите беше приета резолюция, в основата на която залегнаха становищата на В. И. Ленин.

„Сега — казва се в резолюцията „За политическото положение“ — мирното развитие и безболезненото преминаване на властта в ръцете на Съветите станаха невъзможни, защото властта вече премина фактически в ръцете на контрареволуционната буржоазия.

Правилен лозунг днес може да бъде само пълното ликвидиране на диктатурата на контрареволуционната буржоазия. Само революционният пролетариат при условие, че ще бъде поддържан от бедното селячество, е в състояние да изпълни тая задача, която е задача на новия поход.“¹

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 321.

По този начин VI конгрес на партията посочи, че властта може да премине в ръцете на пролетариата и бедните селяни само чрез въоръжено въстание, чрез събаряне диктатурата на буржоазията.

Против курса на партията за социалистическа революция се обяви Бухарин, който твърдеше, че селяните се намират в блок с буржоазията и няма да тръгнат след работническата класа. И. В. Сталин опроверга това опортюнистическо твърдение и посочи, че Бухарин е напуснал марксистката почва, подходяйки към селяните без класов анализ. Има различни селяни: заможните подкрепят империалистическата буржоазия, а бедните селяни поддържат пролетариата в неговата борба за победа на революцията. На конгреса беше даден отпор на Преображенски, който предложи една поправка към резолюцията, в която се отричаше възможността за победа на социалистическата революция в Русия и се казваше, че само при наличността на пролетарска революция на Запад-страната ще може да се насочи по социалистически път.

В отговор И. В. Сталин повтори положението на В. И. Ленин за победата на социализма в една страна, в Русия, което той бе изказал на Априлската конференция против Риков.

„Не е изключена възможността — казва Сталин — именно Русия да бъде страната, която ще проправи пътя към социализма... Трябва да се отхвърли отживялата времето си представа, че само Европа може да ни посочи пътя.“¹

Конгресът отхвърли опортюнистическите предложения на Преображенски и Бухарин. Резолюцията бе приета единодушно при четирима въздържали се.

Отчет за организационната работа на ЦК направил Я. М. Свердлов. През трите месеца, изтекли след Априлската конференция, партията се бе увеличила три пъти: на Априлската конференция бяха представени 78 организации с 80 000 партийни членове, а към VI конгрес партията наброяваше 162 организации с 240 000 членове. За кратък срок Централният комитет беше успял да сплоти цялата партия. Активно участие в работата на конгреса взеха представителите на полските, латвий-

¹ И. В. Сталин, Съч., т. 3, стр. 151.

ските и литовските болшевики; влизайки попякога в състава на местните организации, а често и като секции при местните комитети, те развиваха революционна дейност сред трудещите се от потиснатите нации.

Конгресът се изказа против каквото и да било обединение с оборонците, като отбеляза, че единство е възможно само с меншевиките интернационалисти, които ще скъсат фактически с меншевиките оборонци.

Конгресът прие в партията „межрайонците“ начело с Троцки, които заявиха, че са съгласни с всички положения на болшевизма. Тази група се беше формирала още преди войната от една част колебаещи се, примиренчески настроени към опортюнистите болшевики и от меншевики троцкисти. През време на войната „межрайонците“ заемаха центристски позиции, като се колебаеха между болшевиките и меншевиките. Те признаваха войната за империалистическа, бяха против оборончеството, но в същото време не се съгласяваха да скъсат напълно с меншевиките. Сега те скъсаха с оборонците. Както показва животът, някои „межрайонци“, например Володарски, Урицки, действително скъсаха със своите центристски колебания, а Троцки с малка група свои привърженици само за известно време прекрати борбата против болшевизма и влезе в партията, за да може в нейните редове да се бори против лейнизма и да ѝ натрапва своята опортюнистическа, антисоциалистическа политика.

Промяната в условията на работа на партията след излизането ѝ от нелегалност и бързото ѝ нарастване наложиха внасянето на някои допълнения в партийния устав. Към първия параграф на новия устав, който определяше, че член на партията се смята всеки, който признава програмата на партията, членува в една от нейните организации и плаща членски внос, конгресът добави: „и се подчинява на всички постановления на партията“. В устава на партията беше внесена точка: нови членове се приемат от местните партийни организации по препоръка на двама членове на партията и се утвърждават от общо събрание на членовете на организацията. В устава се подчертаваше, че всички организации на партията се изграждат върху началата на демократическия централизъм, и се посочваше, че партийните организации се обединяват по райони и об-

ласти. Предвиждаше се редовно свикване на конгреси (всяка година) и на пленуми на ЦК (най-малко един път на два месеца).

Конгресът прие резолюция за взаимоотношенията на партията и профсъюзите. Като потвърди решенията на партията против меншевишката теория за неутралност на профсъюзите, конгресът постанови: да се съдействува с всички средства за обединяването на всички работници в съюзи; всички членове на партията да влязат в съюзите и да създадат в тях свои фракции; да се води борба за създаване на международна организация, в която ще влязат съюзите, които са против поддържането на империалистическата война и стоят на гледището на класовата борба.

Конгресът се спря специално на работата сред младежта, като се изказа за създаване на организационно неподчинени на партията, но идейно ръководени от нея съюзи на младежта. Конгресът подчерта, че партията трябва да се стреми да направи тези съюзи още от самото начало на дейността им социалистически. Тяхната задача е да развият класовото самосъзнание на младите работници и работнички и да ги водят в крак с революционния авангард на пролетариата.

VI конгрес обсъди икономическата платформа на партията. В резолюцията на конгреса се отбелязваше, че страната преживява дълбока икономическа криза и „пада в бездната на окончателната икономическа разруха и гибел“. Буржоазията съзнателно задълбочава тази криза, за да я използва против революцията. Единственият изход от критичното положение е преминаването на властта в ръцете на пролетариата и бедните селяни. Само тези класи, след като вземат властта, могат да спасят страната със следните революционни мероприятия: национализиране и централизиране на банковото дело; национализиране на редица монополи (петролните, каменовъглените, захарните, металургическите и транспорта); отказване да се изплатят външните и вътрешните дългове, като се държи сметка за интересите на дребните еобственици; установяване на действителен работнически контрол, който трябва постепенно да премине в пълно регулиране на производството; организиране на правилен обмен между града и селото с помощта на кооперациите и продоволствените

комитети с цел да се снабдява градът с необходимите селскостопански продукти, а селото — с промишлени стоки, селскостопански оръдия и машини. Резолюцията призоваваше всички работнически организации: профсъюзите, фабрично-заводските комитети и Съветите — да поощряват провеждането на тези мерки, да проявяват инициатива в това отношение, да се стремят към въвеждането им в общодържавен мащаб.

Всички решения на конгреса са пропити от ленинската идея за съюза на пролетариата и селяните като условие за победата на революцията. VI конгрес, който се състоя в навечерието на новия подем на революцията, подчини всичките си решения на главната цел: да се подготвят пролетариатът и бедните селяни за въоръжено въстание, за победата на социалистическата революция. Конгресът се обърна с манифест към всички трудещи се, към всички работници, войници и селяни, призовавайки ги да се тотвят за решителната схватка с буржоазията под знамето на болшевишката партия.

Докопала се до единовластие, буржоазията се опитваше да доведе докрай своя план за ликвидиране на революцията и възстановяване на монархията в Русия. Едно от средствата за изпълнение на този план беше по-нататъшното разстройване на промишлеността. Тази политика беше нагло изразена в изявлението на милионера Рябушински, че „костеливата ръка на глада“ трябва да стисне за гърлото революцията и да я задуши. Капиталистите затваряха заводите и изхвърляха на улицата десетки хиляди работници. Спекулата се развихри необикновено из цялата страна. Цените на стоките бързо растяха. Трудещите се преживяваха мъките на глада. Страната беше застрашена от пълна икономическа катастрофа и заробване от чуждия капитал.

Като не се ограничаваше с мерки от икономически характер, контрареволуцията подготвяше установяването на военна диктатура. Ролята на военен диктатор след съгласуване с американското, английското и френското правителство се възлагаше на главнокомандущия генерал Корнилов. За да прикрие подготвянето на контрареволуционния преврат, Временното правителство реши да се свика Държавно съвещание от представители на всички имотни слоеве на населението. Опа-

сявайки се от революционните работници на Петроград, буржоазията реши да проведе Държавното съвещание в Москва, където обстановката ѝ се струваше по-спокойна.

ЦК на Болшевишката партия предложи на Московския комитет да организира едnodневна протестна стачка срещу заговора на буржоазията. В деня на откриването на Държавното съвещание, 12 август, обявиха стачка над 400 000 работници в Москва. Дружната стачка на московските работници провали плановете на контрареволуцията. Стана ясно, че контрареволуцията може да изпълни своя план само с въоръжена сила. Буржоазията реши да натрапи на народа гражданска война. Корнилов пристъпи към мобилизиране на бойни сили. Представителите на САЩ, Англия и Франция му обещаха помощ. Корнилов водеше преговори с генералите за изтегляне на войски от фронта. Предателите на родината не се спираха пред това, да отворят пътя на неприятеля към вътрешността на Русия. Те смятаха трудещите се от своята страна за по-опасни врагове от чуждестранните завоеватели.

На 25 август Корнилов хвърли 3-ти конен корпус срещу Петроград. Сложността на положението се състоеше в това, че Корнилов вдигна метежа уж против Временното правителство. Есерите и меншевиките се опитваха да представят работата тъкмо така: те призоваваха за защита на Временното правителство. В. И. Ленин предложи на партията мъдра тактика. Като вдигаше масите срещу Корнилов, партията разясняваше, че ги зове не за защита на Временното правителство, което беше съучастник в корниловския метеж. Партията поведе борба против кандидата за военен диктатор, като не преставаше да разобличава Временното правителство с неговите есери-меншевишки помагачи.

По призива на болшевиките народните маси се вдигнаха срещу Корнилов. Работниците от столицата грабнаха оръжието. Започнаха бързо да се формират нови отряди на Червената гвардия. Метежът на Корнилов беше смазан от работниците и селяните, организирани от Болшевишката партия. По настояване на масите Корнилов и неговите съучастници бяха арестувани. Опитът на буржоазията и помещиците да смажат революцията пропадна. Единственият изход от създалото се положе-

ние беше да се събори Временното правителство чрез въоръжено въстание и да се установи диктатура на пролетарната.

5. Подготовка на въоръженото въстание. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция.

Като имаше предвид голямата опасност, която представляваше за революцията корниловският метеж, и като вземаше под внимание подема на масовото движение и обявяването на много Съвети против Корнилов, В. И. Ленин предложи на есерите и меншевиките, които все още имаха превес в Съветите, да вземат властта в ръцете на Съветите. Партията искаше да използва последната възможност за мирно развитие на революцията. Но есерите и меншевиките, свързали се здраво с буржоазията, се отказаха от единствената останала още възможност за мирно предаване на властта в ръцете на Съветите.

Разгромът на корниловския метеж измени коренно обстановката в страцата. Работниците видяха същността на съглашателите, които фактически прикриваха и защитаваха буржоазията и помещиците. Селяните разбраха, че зад гърба на генералите стоят помещиците, които не искат да дадат земята си. Войниците на фронта се убедиха, че възнамеряват да ги заставят да прекарат четвърта зима в окопите, че правителството на буржоазията и помещиците ще проточи кървавата война. На трудещите се от потиснатите нации стана ясно, че в случай на победа на корниловци те трябва да оставят всякаква надежда да се сложи край на националния гнет. Огромната маса на народа от собствен опит се убеди в правотата на болшевишките идеи. Трудещите се започнаха да отзовават от Съветите есери-меншевишките депутати и да ги заместват с болшевики. Безпартийните депутати в Съветите започнаха да подкрепят болшевиките. На 31 август Петроградският съвет за пръв път от неговото организиране прие болшевишката резолюция за преминаване на властта в ръцете на Съветите. На 5 септември резолюцията на болшевиките беше приета от Московския съвет. Веднага след сто-

личните Съвети болшевишките резолюции бяха приети от Съветите в Киев, Харков, Казан, Уфа, Минск, Ревел (Талин), Ташкент, Самара, Брянск, Красноярск и много градове в Урал и Донбас. Започна бурен процес на болшевиизиране на Съветите.

Партията отново постави на дневен ред лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“. По това време съставът на Съветите в решаващите центрове на страната се беше променил: те бяха станали болшевишки. Сега лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ означаваше въоръжено въстание против буржоазното правителство, за установяване диктатура на пролетариата. Над (250) Съвети в страната се изказаха за болшевишкия лозунг „Цялата власт в ръцете на Съветите!“.

Към септември 1917 г. със своята неуморна работа болшевиките доведоха народа до убеждението, че спасението на страната е в ликвидирането на антинародното правителство. Страната преживяваше общонационална криза. Народното стопанство вървеше стремглаво надолу. Управляващите класи не можеха да забавят катастрофата. Напротив, със своята политика те я ускоряваха. Народните маси не искаха да живеят по старому и да търпят хазяйниченето на буржоазията и нейните лакеи. С една дума, налице бяха всички белези, с които В. И. Ленин определяше революционната ситуация. Ярко свидетелство за кризата беше изострянето на всички форми на борбата на народа. Работниците започнаха да отстраняват администрацията, да арестуват директорите на предприятията и да вземат в свои ръце управлението на производството. Работническото движение стигна непосредствено до проблемата за властта. Като ръководител, хегемон на революцията, пролетариатът вдигаше на борба целия народ.

„С нас е болшинството на *класата*, авангард на революцията, авангард на народа, способен да увлече масите“¹ — пише В. И. Ленин през септември.

Измени се и характерът на селското движение. Селяните започнаха да гоият помещиците, да завземат земята, инвентара и да ги поделят помежду си, да палят именията. Селското движение в цялата страна прерастваше във въстание. Повече от половината от европей-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 6.

ската част на страната беше обхваната от селски въстания. „С нас е *болшинството* от народа...“² — пише В. И. Ленин.

След корниловския метеж нова форма на борба се появи и в армията. Войниците изгонваха реакционните командири и на тяхно място избираха нови, които се ползваха с тяхното доверие. Войниците отказваха да продължат войната. Недоволството на войниците заплашваше да се превърне във въстание. На най-близките до Петроград и Москва фронтове — Северния и Западния — голяма част от войниците беше с болшевиките. А само на тези два фронта имаше над 1 700 000 въоръжени войници. Всички запасни полкове, а те бяха над 100, подкрепяха болшевиките. В по-голямата си част гарнизоните бяха за болшевиките. Така през време на изборите за районни думи в края на септември войниците от московския гарнизон дадоха всичките си гласове за болшевиките. В запасните и тиловите части се наброяваха близо 4 милиона войници. В своето мнозинство войниците бяха най-напредничавата и активна част от бедните селяни. Моряците от Балтийската флота напълно подкрепяха партията на болшевиките.

Измени се характерът на движението и сред потиснатите нации. Въпреки съпротивата на буржоазните организации борбата на трудещите се в националните райони се сливаше в единен фронт с общоработническото и селското движение. Партията на болшевиките развиваше дейност не само сред трудещите се от всички нации в Русия, но и сред бежанците от Полша, Прибалтика, както и сред военнопленниците — германци, унгарци, поляци, чехи, словаци и хървати. Болшевиките помагаша да се създават комунистически групи сред тях.

Измени се и международната обстановка. Под заплахата от нарастващото революционно движение в своя тил английските и френските империалисти се опитаха да се споразумеят с германските империалисти за мир, за да водят съвместна борба срещу революцията. Руската контрареволуция бе съгласна да сключи сепаративен мир с Германия, за да си развърже ръцете вътре в страната. Господстващите класи в Русия пре-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 6.

дидоха на германците Рига, бяха готови да дадат и Петроград и част от страната, ако те им помогнат да смажат революцията. Това беше ярък показател за антипатриотизма на буржоазията, за нейната предателска роля спрямо родината. Като истински патриоти постъпваха болшевиките, които не искаха да допуснат Русия да бъде разгромена от германския империализъм и поробена от чуждите държави. Предателският план на буржоазията можеше да бъде провален само чрез събаряне на изменническото правителство.

Общонационалната криза се отрази и върху положението в партиите на меншевиките и есерите. И в двете партии възникнаха разногласия. Меншевишката партия се разпадна на няколко групи. В партията на есерите се оформи ляво крило, което се обяви за самостоятелна партия. Левите есери се опитваха да задържат онези слоеве от селяните, които се бяха разочаровали от есерите и се бяха ориентирали към пролетариата.

Намирайки се в нелегалност, В. И. Ленин зорко следеше положението в страната. Вождът на революцията се отзоваваше на всяко изменение в обстановката, на най-малките промени в настроението на народа и в съотношението на класите. През периода на 10-дневната му нелегалност изпод перото на В. И. Ленин излязоха над 60 статии и писма, в които партията получаваше ръководни указания. Между тези трудове изпъква книгата „Застрашаващата катастрофа и как да се борим с нея“. Това беше платформа на Болшевишката партия, която отговаряше на въпроса на народните маси: как да се спаси страната от гибел? Като рисува картината на мизерията и глада, на който хайниченето на буржоазията и помещиците обрича масите, В. И. Ленин посочва и революционните мерки, които могат да спасят народа от войната и глада: работнически контрол върху производството, национализиране на банките, на синдикатите и т. н. наред с конфискуване на помещическите земи и национализиране на цялата земя. Мерките за борба с катастрофата и глада бяха напълно осъществими, но не се провеждаха само защото засягаха „светостта на буржоазната собственост“. Господстващите класи уверяваха, че страната е застрашена от крах и гибел, ако народът се залови за осъществяването на тези мерки.

„Ако през април есерите и меншевиките вместо „коалиция“ с буржоазията, която спъва всички мерки за контрол и саботира производството — пише В. И. Ленин, — бяха осъществили преминаването на властта в ръцете на Съветите... то сега Русия би била страна в пълно икономическо преобразование, със земя в ръцете на селяните, с национализация на банките, т. е. би била *в такава степен* (а това са извънредно важни икономически бази на съвременния живот) *по-високо* от всички останали капиталистически страни.“¹

Осъществяването на болшевишката платформа водеше незабавно до облекчаване и подобряване на живота на трудовите маси. В. И. Ленин посочи, че материалната база на социализма беше подготвена в Русия не само защото Русия е едно от звената на веригата на империализма, но и защото в Русия капитализмът, макар и да изоставаше в сравнение с капитализма в напредналите капиталистически страни, е достатъчно развит. В. И. Ленин характеризираше Русия като страна със средно развит капитализъм. И в Русия капитализмът прерастваше в държавномонополистичен. Изходна точка на платформата на болшевиките в навечерието на великата пролетарска революция бе основното положение на В. И. Ленин, че е възможно социализмът да победи първоначално в една отделно взета страна.

... „Невъзможно е да се стои на едно място — в историята изобщо и особено във време на война — пише В. И. Ленин. — Трябва да се върви или напред, или назад. В Русия от ХХ век, която по революционен път завоюва република и демократизъм, *не може* да се върви напред, без *да се върви* към социализма, без да се правят *крачки* към него...“²

В своя труд В. И. Ленин постави велика задача пред победилния пролетариат:

„Революцията извърши това, че в няколко месеца по своя *политически* строй Русия достигна напредналите страни.

Но това не е достатъчно. Войната е неумолима, тя поставя въпроса с безпощадна острота: или ще

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 380.

² Пак там, стр. 337.

загинем, или ще достигнем напредналите страни и ще ги надминем и *икономически*...

Да загинем или с пълна пара да се стремим напред. Така е поставен въпросът от историята.¹

В труда на В. И. Ленин „Застрашаващата катастрофа и как да се борим с нея“ е обоснована програмата и мерките за преход към социализма. Общо взето те означават постепенно преминаване към нови, социалистически производствени отношения.

По това време В. И. Ленин завърши своя гениален труд „Държавата и революцията“, който е по-нататъшно развитие на марксисткото учение за държавата. В. И. Ленин възстанови забравените или изопачени от опортюнистите възгледи на Маркс и Енгелс и въз основа на новия революционен опит, особено на дейността на Съветите, разви по-нататък учението на марксизма за държавата. Книгата на В. И. Ленин е пропита с идея за решителна, непримирима борба на два фронта — и против опортюнистическите изменници, и против анархистите. В. И. Ленин посочи, че общото между едните и другите е отричането на диктатурата на пролетариата. Като не признаваха необходимостта победилата работническа класа да разруши буржоазната държава, лидерите на десните социалисти стигнаха до пряка защита на буржоазната държава. Анархистите, обявявайки се против използването на държавната власт от революционния пролетариат за построяване на социализма, отричат революционната диктатура на пролетариата.

Победилният пролетариат трябва да разруши напълно буржоазния държавен апарат за насилие — орган за експлоатиране на трудещите се — и да установи диктатура на пролетариата през целия преходен период от капитализма към социализма, т. е. първата фаза на комунизма.

„Същността на учението на Маркс за държавата — пише В. И. Ленин — е усвоена само от оня, който е разбрал, че диктатурата на *една* класа е необходима не само за всяко класово общество изобщо, не само за *пролетариата*, който е съборил буржоазията, но и за целия *исторически период*, който

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 377.

отделя капитализма от „обществото без класи“, от комунизма... Преминаването от капитализма към комунизма, разбира се, не може да не даде граматно изобилие и разнообразие на политически форми, но същността ще бъде при това неизбежно една: диктатура на пролетариата.“¹

В буржоазните държави демокрацията е изцяло лицемерна и фалшива, защото дори и в най-демократичната от тях тя е демокрация за нищожното малцинство, за богатите, за експлоататорите и паразитите. А пролетарската държава е държава „по новому демократична“, понеже демокрацията тук е за граматното мнозинство на трудещите се, за пролетариите, за широките селски маси, за всички безимотни, и „по новому диктаторска“, понеже тя е диктатура против буржоазията, диктатура на мнозинството от народа против малцинството, против експлоататорите. Пролетариатът използва държавната власт не само за смазване на експлоататорите, но главно за ръководене на трудещите се при изграждането на социалистическото общество.

„На пролетариата -- пише В. И. Ленин — е необходима държавна власт, централизирана организация на силата, организация на насилието и за смазване съпротивата на експлоататорите, и за ръководене на граматната маса на населението, селяните, дребната буржоазия, полупролетариите при „уреждането“ на социалистическото стопанство.“²

Като определя ролята и значението на диктатурата на пролетариата в преустройството на обществото, В. И. Ленин подчертава, че при осъществяването и провеждането на диктатурата на пролетарната ръководна и направляваща сила е комунистическата партия. В. И. Ленин разобличи безпоощадно господстващите във II Интернационал опортюнисти, които, изопачавайки ролята на партията, я превръщат в организация на откъснали се от масите, продаващи и предаващи интересите на народа представители на една върхушка от по-добре заплащани работници.

„Възпитавайки работническата партия — пише В. И. Ленин, — марксизмът възпитава авангарда на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 436.

² Пак там, стр. 426.

пролетариата, способен да вземе властта и да води целия народ към социализма, да насочва и организира новия строй, да бъде учител, ръководител, водач на всички трудещи се и експлоатирани в работата по устройството на своя обществен живот без буржоазията и против буржоазията.“¹

Книгата на В. И. Ленин бе написана в преломна епоха, в навечерието на идването на пролетариата на власт. В нея ярко е подчертана една характерна черта на марксизма-ленинизма — непосредствената връзка между теорията и практиката. Сам В. И. Ленин отбелязва в предговора, че въпросът за отношението на социалистическата революция към държавата има „не само практически-политическо значение, но и най-зободневно значение като въпрос за разясняване на масите онова, което те ще трябва да правят в най-близко бъдеще за своето освобождение от игото на капитала“².

Книгата на В. И. Ленин стана програмен документ по въпроса за организацията и строителството на държавата от нов тип — социалистическата държава.

Между 12 и 14 септември В. И. Ленин пише писмо до Централния, Петроградския и Московския комитет на Болшевишката партия („Болшевиките трябва да вземат властта“) и писмо до ЦК („Марксизмът и въстанието“), с които призовава партията да организира въстание. Дълбоко познаващ законите на развитието на обществото, поучен от богатия опит на революционната борба, в тези писма В. И. Ленин обобщава своя анализ на обстановката и с пределна яснота отговаря на въпроса, защо болшевиките могат и трябва да вземат властта именно сега. Ръководството и в двата столични Съвета е преминало в ръцете на болшевиките. Народните маси вървят с болшевиките. Те се бяха убедили, че единствено партията на болшевиките представлява и защитава техните интереси. Като вземат властта, Съветите незабавно ще пристъпят към склучване на демократичен мир, ще вземат безвъзмездно земата на помещиците и ще я предадат на селяните, ще установят свободата, потълка-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 426—427.

² Пак там, стр. 404.

на от правителството. Всичко това ще срещне пълната подкрепа на масите.

Властта трябва да се вземе сега, изтъкваше В. И. Ленин, защото буржоазията се готви да предаде Петроград на германците, а англо-френските империалисти се сговарят да сключат сепаративен мир с Германия, против Русия и за сметка на Русия. Само като вземе властта, партията на болшевиките ще провали този престъпен заговор. Обстановката е напълно назряла за организиране на въстание. Задачата на партията е да се отнесе към него като към изкуство, грижливо да подготви въстанието, да обмисли всички мерки за осигуряване на неговия успех, да не разчита на стихийността.

В писмата си В. И. Ленин разработи и примерен план за въоръженото въстание. Той предлагаше незабавно да се организира щаб на въстаническите отряди, да се разпределят силите и се съсредоточат най-верните части в най-важните точки, да се подготви обграждането на правителствените сгради, да се завземат телефонната централа и телеграфът. В. И. Ленин препоръчваше да се създадат здрави отряди, готови да умрат, но да не пуснат неприятели до центъра на града, да се въоръжат работниците, да се осигури отбраната на града срещу евентуално настъпление на юнкерите и другите контра-революционни части.

В. И. Ленин нарече своя план примерен, но фактическият ход на въстанието показва колко задълбочено и всестранно е бил обмислен този план. В. И. Ленин разви мислите на основоположниците на марксизма за въстанието и ги превърна в цялостно учение за въстанието.

Нито една партия в историята не е била така грижливо подготвена за извършване на въстание, както болшевишката. Благодарение на В. И. Ленин партията имаше най-грижливо изработен план за организиране на въстанието и обмислена, цялостна платформа в областта на политическите и икономическите мероприятия още на другия ден след победата на въстанието.

Писмата на В. И. Ленин се обсъждаха в Централния комитет на 15 септември. Каменев, продължавайки борбата против социалистическата революция, се обяви против предложенията на В. И. Ленин за организиране на въстание и настояваше за унищожаване на самите

писма. Капитулантската резолюция на защитника на капитализма беше отхвърлена. ЦК разпрати писмата на В. И. Ленин до най-големите партийни организации.

Централният комитет пристъпи към подготовка на въстанието. На военната организация при Централния комитет беше възложено да ускори създаването на нови отряди на Червената гвардия. В столицата бяха организирани курсове за подготовка на инструктори по военно дело. Работниците се обучаваха да си служат с оръжието. Болшевиките от Балтийската флота получиха указание да подготвят флотата за участие във въстанието. На всеки голям кораб бяха създадени специални бойни взводове, готови всеки момент по призива на партията да пристигнат в столицата. Фронтовите большевишки организации подбираха бойни части, за да се приклат на помощ на въстаналите в Петроград. Ръководителите на най-големите партийни организации бяха предупредени за подготовката на въстанието.

От своя страна контрареволуцията вземаше мерки срещу нарастващата революция. Към столицата се придвижваха казачки полкове. Решено бе да се изтеглят от Петроград революционно настроените части на гарнизона, за да се отслабят по този начин болшевиките. На фронта ставаше придвижване на войските с цел да обкръжат и обезоръжат большевишки настроените полкове. Корнилов и неговите помагачи се смятаха за арестувани, а в действителност бяха свързани с генералите на фронта и разработваха нов план за контрареволуционно настъпление. Временното правителство готвеше игора корниловщина.

В този заговор против народа взеха участие есерите и меншевиките. Чувствувайки приближаването на въстанието, те направиха още един опит да спрат мобилирането на революционните сили: решиха да свикат Общоруско демократическо съвещание в Петроград. Социал-корниловците бяха загубили мнозинството в Съветите и поради това се страхуваха да свикат нов конгрес, макар да бяха поели задължение да го свикат след три месеца. Лидерите на съглашателите си послужиха с фалшификация — подмениха конгреса на Съветите с Демократическото съвещание. Смесът на маневрата беше с измама да си запазят ръководството на масите и да подкрепят Временното правителство.

Демократическото съвещание бе открито на 14 септември. Съставът му беше явно скалъпен по нечестен начин: градските думи, земствата и кооперациите, които представляваха малка част от населението, получиха повече гласове, отколкото Съветите на работническите и войнишките депутати или военните организации, които обединяваха огромното мнозинство на народа. Цялата 10-милионна армия имаше само два пъти повече места от малобройното казачество, което Временното правителство смяташе за своя опора. Болшевиките взеха участие в съвещанието, за да разобличат замислите на есерите и меншевиките.

Съглашателите сформираха от състава на съвещанието Временен съвет на републиката или, както казаха те, предпарламент, като се мъчеха да създадат илюзията, че в Русия е въведено парламентарно управление. Каменев, Риксв и Рязанов подкрепиха тази фалшификация на есерите и меншевиките, като с това се опитваха да отклонят работниците от въстанието. В. И. Ленин смяташе комедията с Демократическото съвещание за капан от страна на есерите и меншевиките и категорично настояваше да се бойкотира предпарламентът. Оставането в него значеше да се сеят илюзии, че това учреждение е способно да решава задачите на революцията. ЦК обсъди предложението на В. И. Ленин и като преодоля съпротивата на Каменев и другите капитуланти, взе решение болшевиките да напуснат предпарламента. Централният комитет предложи да се проведат по места губернерски и областни конгреси на Съветите и да се води борба за свикване на II конгрес на Съветите.

На 3 октомври ЦК на партията реши В. И. Ленин да се премести в Петроград, за да се поддържа постоянен тесен контакт с него и да бъде осигурена възможността В. И. Ленин да ръководи непосредствено въстанието. На 7 октомври В. И. Ленин пристигна тайно в столицата и се установи на квартира в най-революционния, Выборгския район. На 10 октомври се състоя заседание на ЦК, на което В. И. Ленин изнесе доклад за текущия момент. Той подчерта, че политическото положение е напълно готово за преминаване на властта в ръцете на пролетариата и бедните селяни. Сега трябваше да се говори за самото въстание. В. И. Ленин смяташе, че е необхо-

димо за цялата партия да се постави на дневен ред въпросът за въоръженото въстание.

„ЦК намира — се казва в предложената от В. И. Ленин резолюция, — че както международното положение на руската революция (въстанието в германската флота като крайна проява на нарастването на световната социалистическа революция в цяла Европа, след това опасността от мир между империалистите с цел да задушат революцията в Русия), така и военното положение (несъмненото решение на руската буржоазия и Керенски и К^о да предадат Питер на германците), така и спечелването на мнозинство на пролетарската партия в Съветите — всичко това във връзка със селското въстание и с поврата на народното доверие към нашата партия (изборите в Москва), най-после, явната подготовка за втора корниловщина (изтеглянето на войските от Питер, докарването на казаците в Питер, обкръжаването на Минск от казаците и др.) — всичко това поставя на дневен ред въоръженото въстание.

Намирайки по такъв начин, че въоръженото въстание е неизбежно и напълно назряло, ЦК предлага на всички партийни организации да се ръководят от това и от тази гледна точка да обсъждат и разрешават всички практически въпроси (конгреса на Съветите от Северната област, изтеглянето на войските от Питер, акциите на московчани и минчани и т. н.).“¹

Само Зиновиев и Каменев се обявиха против тази резолюция. Те доказваха, че работническата класа не била способна да извърши социалистическа революция, и преминаха окончателно на позицията на меншевиките, които бранеха буржоазната република.

Това беше измяна на социализма. Капитулантската позиция на Зиновиев и Каменев не беше случайна. Тяхното предателство беше пряка последица от всичките им опортюнистически люшкания.

На заседанието на ЦК Троцки не гласува против резолюцията за въстание. Но той настояваше за отлагане на въстанието до свикването на II конгрес на Съветите, което на дело означаваше проваляне на въстание-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. 1, стр. 342.

то, понеже есерите и меншевиките можеха да отсрочат свикването на конгреса, а Временното правителство получаваше възможност да съсредоточи до деня на свикването на конгреса сили за разгромяване на въстанието.

Централният комитет утвърди резолюцията на В. И. Ленин. Тя стана директива на партията — незабавно да се готви въоръженото въстание. На това заседание беше избрано Политическо бюро начело с В. И. Ленин.

Орган за провеждането на въстанието в столицата стана Военно-революционният комитет (ВРК), създаден при Петроградския съвет по предложение на ЦК на партията. В състава на ВРК влязоха представители на ЦК и ПК, на Съвета, на фабрично-заводските комитети, профсъюзите, гарнизона, Балтийската флота и други организации. Военно-революционният комитет работеше под непосредственото ръководство на ЦК на партията.

Във всички най-важни райони на страната се водеше системна подготовка за въоръжено въстание. В Петроград се състоя III общоградска конференция на болшевиките, която представляваше около 50 хиляди партийни членове. На 11 октомври конференцията прие резолюцията на В. И. Ленин за въстанието. Същата резолюция беше приета и от общоградската конференция на болшевиките в Москва. Московското областно бюро, което представляваше около 70 хиляди членове на партията, се изказа за въстанието. През септември-октомври се състояха общо над 30 областни, губернски, градски и окръжни конференции, които представляваха по-голямата част от партията на болшевиките. Партията беше подготвена за решителните събития.

Навсякъде бързо се формираше работническата Червена гвардия. През октомври тя наброяваше около 200 хиляди съзнателни работници, готови да дадат живота си за революцията и способни да увлекат след себе си трудещите се маси.

На 16 октомври се състоя разширено заседание на Централния комитет с представители на Петроградския комитет, Военната организация, Петроградския съвет, Петроградския окръжен комитет, на фабрично-заводските комитети и на профсъюзите. То потвърди резолюцията на В. И. Ленин за въстание. В края на заседанието беше избран Военно-революционен център на ЦК за ръководене на въстанието в състав А. С. Бубнов,

Ф. Е. Дзержински, Я. М. Свердлов, И. В. Сталин и М. С. Урицки. Партийният Военно-революционен център влезе в състава на съветския Военно-революционен комитет.

Разбити в Централния комитет, Зиновиев и Каменев извършиха нечувано предателство: от свое име и от името на Зиновиев Каменев публикува в непартийния вестник „Новая жизнь“ интервю, в което заяви, че те не са съгласни с решението за въоръжено въстание. По този начин на врага беше издадено решението на ЦК за въстание. В „Писмо до членовете на болшевишката партия“ и в „Писмо до Централния комитет на РСДРП“ В. И. Ленин гневно заклейми изменниците на революцията и поиска те да бъдат изключени от партията.

В писмо до редакцията на „Рабочий путь“ Зиновиев се опита да опровергае обвиненията на Ленин, да сведе принципиалните разногласия по основния въпрос, от който зависеше съдбата на революцията, до несъществен „спор“. Той заяви, че този „спор“ може да бъде отложен за по-благоприятно време. Без да съгласува с ЦК и без знанието на другите членове на редакцията Сталин помести на 20 октомври писмото на Зиновиев във вестника, като прибави, че „въпросът може да се смята за изчерпан“.

Писмото на В. И. Ленин за изключване на изменниците Каменев и Зиновиев от партията бе обсъдено на заседание на ЦК на 20 октомври. Сталин, подкрепен от Милютин и Урицки, се обяви против искането на В. И. Ленин, зае примиренческа позиция. Той се изказа не само против изключването на изменниците Каменев и Зиновиев от партията, но и против снемането им от ЦК, предложи разглеждането на въпроса да се отложи за пленума на ЦК. Мнозинството на ЦК реши да се забрани на Каменев и Зиновиев да говорят от името на партията.

Предупредено от предателите, Временното правителство взе бързи мерки за смазване на революцията. От фронта бяха извикани специални части, целият Петроград беше разделен на райони и във всеки район бяха създадени конни отряди. Но контрареволуцията вече не можеше да спре мобилизирането на революционните сили. Партията беше вдигнала и организира на борба

за социалистическата революция огромни народни маси.

Организирането на въстанието се ръководеше от В. И. Ленин. Той викаше при себе си членовете на Военно-революционния комитет, изслушваше отчети за взетите мерки, проверяваше дали е направено всичко, за да се осигури победата на въстанието. В. И. Ленин даваше указания за изготвянето на подробен план на въстанието, за укрепването и въоръжаването на Червената гвардия. При него идваха болшевики, които работеха в армията и в Балтийската флота, и получаваха указания за използване на флотата и за извикване на революционни части от фронта; идваха представители от Москва, които съобщаваха за положението в града и областта.

Централният комитет на партията изпълни основното указание на марксизма — да се отнесе към въстанието като към изкуство. Негови представители бяха изпратени по места, за да помогнат на партийните организации в подготовката на въстанието: Г. И. Петровски — в Украйна и Донбас, Г. К. Орджоникидзе — в Закавказието. В ЦК идваха представители на местните партийни организации, за да получат указания. От ЦК се разпращаха писма и директиви по места. Най-големите партийни организации бяха не само осведомени за въстанието, но и получиха практически указания за неговото организиране. ЦК следеше работата на „военката“ и ѝ помагаше, привличаше профсъюзите за организиране на въстанието. В разширеното заседание на ЦК на 16 октомври взеха участие представители на най-големите профсъюзи. Работата на Централния комитет на партията през този период е образец на колективно ръководство. Само за трите месеца преди Октомврийската революция се състояха над 30 заседания на ЦК, от които два пленума и две разширени заседания.

В. И. Ленин настояваше въстанието да започне непременно преди II конгрес на Съветите, определен за 25 октомври. Трябваше да бъде изпреварен врагът, който бе осведомен от предателите и очакваше неговото избухване в деня на откриването на конгреса.

„... В никакъв случай — пише В. И. Ленин до ЦК на 24 октомври, — по никакъв начин да не се оставя властта в ръцете на Керенски и К^о до 25 ок-

томври; работата да се реши непременно тая вечер или тая нощ.

Историята няма да прости бавенето на революционери, които биха могли да победят днес (и сигурно ще победят днес), рискувайки да изгубят много утре, рискувайки да изгубят всичко.“¹

По предложение на В. И. Ленин въстанието започна на (24) октомври, преди откриването на конгреса. Щабът на въстанието се намираше в Смолни, където късно вечерта пристигна В. И. Ленин, за да ръководи непосредствено въстанието. По указание на щаба отрядите на Червената гвардия заеха набеязаните обекти. Червеногвардейците организираха охраната на фабриките и заводите. Всички подстъпи към столицата се охраняваха от революционни части, за да не пуснат подкрепленията за Временното правителство, идващи от фронта. Бяха извикани моряците от Балтийската флота. През ношта бяха завзети всички правителствени учреждения и бе обкръжен Зимният дворец, където се беше скрило Временното правителство. Главната бойна сила на въстанието бяха отрядите на работническата Червена гвардия. Славата на победата споделяха с тях моряците от Балтийската флота. Заедно с червеногвардейците и моряците успешно се сражаваха и полковете на петроградския гарнизон. Подкрепата на въстанието от народните маси беше до такава степен осигурена, планът на въстанието бе толкова грижливо обмислен, че то бе извършено така бързо, както рядко се случва. До сутринта на 25 октомври Временното правителство беше свалено. В 10 часа сутринта бе издадено възвание „Към гражданите на Русия!“, написано от гениалния вдъхновител и ръководител на революцията В. И. Ленин:

„Временното правителство е свалено. Държавната власт премина в ръцете на органа на Петроградския съвет на работническите и войнишките депутати — Военно-революционния комитет, който стои начело на петроградския пролетариат и гарнизон.

Делото, за което се бори народът: незабавно предлагане на демократичен мир, отменяване на помещицката собственост върху земята, работнически

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 226.

контрол над производството, създаване на съветско правителство, това дело е осигурено.

Да живее революцията на работниците, войниците и селяните!“¹

~~Сваленото правителство държеше само Зимния дворец, чиито гарнизон беше съставен от юнкери и ударен женски батальон. В. И. Ленин нареди да се превземе с шум последната опора на буржоазното правителство. От бреговете на Нева се разнесе изстрелът на крайцера „Аврора“ — сигнал за атака. Той възвести началото на новия свят. През нощта на 25 срещу 26 октомври падна Зимният дворец; министрите от последното правителство на буржоазната диктатура бяха арестувани.~~

На 25 октомври вечерта се състоя II конгрес на Съветите. Той представляваше над 400 Съвети в страната. От 650 делегати около 400 бяха болшевики. Мнозинството от останалите бяха леви есери. Меншевиките и десните есери, които дотогава господствуваха в Съветите, на II конгрес представляваха малка група от 70—80 души. На самия конгрес тази група продължаваше да се топи; нейните участници преминаваха към левите есери и към меншевиките интернационалисти. Жалките остатъци от банкрутиралите партии на съглашателството с буржоазията напуснаха конгреса.

Още първия ден II конгрес на Съветите прие написаното от В. И. Ленин възвание „Към работниците, войниците и селяните!“.

„Опирайки се на волята на грамадното мнозинство работници, войници и селяни — се казва в решението на конгреса, — опирайки се на извършеното в Петроград победоносно въстание на работниците и на гарнизона, конгресът взема властта в свои ръце...“

Конгресът постановява: цялата власт по места преминава в ръцете на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати, които са длъжни да осигурят действителен революционен ред.“²

Работниците и бедните селяни събориха диктатурата на буржоазията и установиха *диктатурата на пролетариата*.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 229,

² Пак там, стр. 239.

25 октомври (7 ноември) 1917 г. влезе в историята като ден на победата на Великата октомврийска социалистическа революция в Русия.

На второто заседание на конгреса, на 26 октомври, В. И. Ленин изнесе два доклада. Първият му доклад беше посветен на въпроса за мира. Конгресът единодушно прие Декрет за мира, с който се обявяваше, че съветското правителство се отказва напълно от всякакви завоевателски договори, и се предлагаше на всички воюващи народи и на техните правителства незабавно да започнат преговори за сключване на всеобщ справедлив демократичен мир. Народът, взел властта в ръцете си, най-напред започна борба за мир, като вдъхновяваше със своя пример цялото човечество.

В Декрета за мира войната се обявяваше за „най-голямо престъпление срещу човечеството“ и тържествено се декларираше решителността незабавно да се подпише мир на еднакво справедливи за всички народи условия, без анексии и контрибуции.

За пръв път в историята бяха провъзгласени новите принципи на международни отношения, които осъждаха войната като средство за разрешаване на спорните въпроси и които направиха мира основа на външната политика на социалистическата държава. Още в този първи съветски декрет бе провъзгласена ленинската идея, че е възможно съвместно съществуване на двете системи с различно обществено устройство.

По втория доклад на В. И. Ленин конгресът прие Декрет за земята, с който се обяви, че се конфискуват всички помешчически земи без изкупуване и цялата земя преминава в ръцете на народа.

Болшевишката партия изпълни обещанията, които беше дала на народа в своята програма. Декретът за земята осъществи вековните надежди на селяните. В ръцете на народа преминаха над 150 милиона хектара земя. За пръв път в историята селяните бяха освободени от дългове за земята — само към Селската банка селяните бяха задължени с почти един милиард половина рубли, без да се омятат частните задължения към помешчици, лихвари, кулаци. Декретът за земята освобождаваше селяните от ежегодното плащане на аренда за земята и от разходите за купуване на нови земи в размер на 700 милиона златни рубли. По този начин бе из-

вършена национализация на земята. Тя стана общодържавна собственост.

В Декрета за земята беше включено селското поръчение, съставено от есерите въз основа на 242 местни селски поръчения. Докато бяха на власт, есерите не направиха нищо, за да изпълнят поръчението. Още първия ден от идването си на власт болшевиките превърнаха селското поръчение в закон. Наред с исканията да се ликвидира частната собственост върху земята и да се конфискуват безвъзмездно помещническите земи поръчението провъзгласяваше уравнително земеползване, което не съвпаднаше с възгледите на партията на болшевиките. Възражаяйки на ония, които обвиняваха партията, че приела поръчението, В. И. Ленин казваше:

„... Като демократично правителство ние не можем да отменим решението на народните маси, макар и да не сме съгласни с него. В огъня на живота, прилагайки го на практика, провеждайки го по места, селяните сами ще разберат къде е истината.“¹

В този акт проличаха мъдростта на партията, гъвкавостта на нейната тактика, умението ѝ да държи сметка за интересите на масите и дълбоката вяра, че селяните напълно ще подкрепят линията на болшевиките по аграрния въпрос.

Същия ден, 26 октомври, II конгрес на Съветите създаде Съвет на народните комисари (Совнарком) начело с В. И. Улянов-Ленин. Народът повери ръководството на страната на партията на болшевиките.

Делегатите на II конгрес на Съветите се пръснаха из цялата страна, за да осъществят на дело приетите декрети. На редица места борбата за утвърждаване на съветската власт се усложни от действията на белогвардейците и буржоазната националистическа контрареволуция.

Но въпреки разнообразните условия в различните райони на страната — степента на влиянието на болшевишката партия, големите различия в промишленото развитие и в числеността на пролетариата, националните особености и т. п. — съветската власт се утвърди на почти цялата територия на Русия за сравнително кратък срок.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 255.

6. Причините за победата на революцията. Международното значение на Великата октомврийска социалистическа революция

Главната причина за победата на Октомврийската социалистическа революция е, че тя се възглавяваше от работническата класа в Русия. Нито един отряд на международната армия на труда нямаше такъв гигантски опит, натрупан за най-кратък исторически срок. Под ръководството на В. И. Ленин руският пролетариат създаде най-рано от всички други класи своя партия. Работническата класа се проявяваше като ръководител на общонародната борба против самодържавието, против диктатурата на буржоазията. Другите слоеве на трудещите се се убеждаваха, че в лицето на пролетариата те имат борец за интересите на целия народ, изнемогващ под гнета на помещиците и буржоазията. Руският пролетариат беше главната движеща сила на цялото социално-политическо развитие на страната.

② Октомврийската революция победи, защото в Русия беше създадена обществена сила — съюзът на пролетариата и селяните, — която сила смаза съпротивата на отмиращите класи. В хода на революцията болшевиките разобличиха изменниците на делото на работническата класа — опортюнистите, които твърдяха, че пролетариатът може да вземе и задържи властта само там, където той е мнозинство от населението. Руският пролетариат получи пълната подкрепа на бедните селяни, които представляваха огромното мнозинство от селското население в Русия — към 65 процента. От собствения си жизнен опит и в резултат на голямата работа, извършена от партията на болшевиките, широките селски маси разбраха, че ще получат земя, мир, хляб и свобода само под ръководството на пролетариата. Като спечелиха на страната на пролетариата мнозинството от трудещите се селяни, болшевиките отвоюваха селските маси от буржоазията.

③ Октомврийската революция се отличаваше от всички други революции по това, че работниците създадоха свои органи на властта. В недрата на руския пролетариат се роди новата форма на революционната власт — Съветите на работническите депутати. Съветите на работническите, войнишките и селските депутати бяха

органи на съюза на пролетариата и селяните, форма на организация, в която се въплъти съюзът на работниците и селяните под ръководството на работниците.

„Ако народното творчество на революционните класи не беше създадо Съветите — пише В. И. Ленин, — пролетарската революция в Русия би била безнадеждна работа...“¹

4) Октомврийската революция победи, защото в лицето на руската буржоазия имаше сравнително слаб противник. Целият ход на историческото развитие на руския капитализъм, неговата изостаналост в сравнение с капитализма в напредналите капиталистически страни и зависимостта му от чуждестранния капитал обясняват политическата хилавост, страхливостта и недостатъчната опитност на руската буржоазия. Безсилни да помогнат на руската буржоазия се оказаха и съглашателите — есерите и меншевиките. През дългите години на борба болшевиките ги разобличаваха като агенти на буржоазията. В навечерието на Октомврийската революция тези партии преминаха открито в лагера на контрареволуцията, бранеха капиталистическия строй.

5) Решаващо условие за победата на революцията беше и това, че начело на народните маси стоеше изпитаната, босва, революционна партия на болшевиките. Партията се ръководеше от напредничавата теория на работническата класа — марксистко-ленинската теория.

През периода на подготовката и провеждането на революцията партията извърши огромна теоретическа работа, като обогати марксизма с нови положения. В трудовете на В. И. Ленин, в резолюциите на Априлската конференция и VI конгрес на партията, в решенията и постановленията на ЦК е обоснован теоретически конкретният план за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа.

Партията разработи и защити в борбата с опортюнистите учението за възможността социализмът да победи в Русия, като показа, че развитието на капитализма в нея е създадо обективни условия за осъществяване на социализма в страната, а особената острота на противоречията е направила Русия най-слабото звено във веригата на империализма. В. И. Ленин разви по-нататък

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 87.

марксистката теория за социалистическата революция, откри и обоснова политическата форма на диктатурата на пролетариата — съветската република, разработи по-нататък марксистките положения за въоръженото въстание, като ги превърна в учение за въстанието.

Великата октомврийска революция е образец на прилагане на практика и осъществяване на ленинската теория за социалистическата революция.

Трудещите се маси видяха всички други партии на власт поотделно и в различни комбинации. Те видяха кадетите, които представляваха цялата буржоазия; те изпитаха върху себе си властта на коалицията на кадетите, есерите и меншевиките; те провериха есерите и меншевиките по техните дела, когато те бяха мнозинство в Съветите. В хода на революцията всички буржоазни и съглашателски партии се провалиха, като разкриха своята контрареволуционна същност. Трудещите се обърнаха гръб на партиите на съглашателството с буржоазията и използвайки правото на отзоваване, започнаха да изгонват от Съветите неоправдалите тяхното доверие депутати, избирайки на тяхно място болшевики, доказали на дело, че са последователни защитници на интересите на народа, истински борци за свобода и независимост. Така меншевиките и есерите бяха изолирани от масите. Болшевишката партия беше единствената партия, която напълно самостоятелно ръководеше революционната борба на пролетариата, на всички трудещи се.

Болшевишката партия можа да обедини различните революционни движения и да ги насочи към една обща цел — събарянето на империализма. Партията сля в един революционен поток и общонародното движение за мир, и борбата на селяните за земя, против гнета на помещиците, и националноосвободителната борба на погиснатите народи в Русия против националния гнет, и борбата на ръководната сила в обществото — пролетариата — за социализъм. Под ръководството на болшевишката партия работниците и бедните селяни събориха правителството на буржоазията и установиха съветска власт.

Такива са главните вътрешни причини, които осигуриха успеха на революцията.

Една от причините от международен характер, които осигуриха успеха на Великата октомврийска социали-

стическа революция, е тази, че революцията избухна през периода на световната империалистическа война. Нито англо-френският блок, нито германският блок можеха да окажат непосредствена въоръжена помощ на руската буржоазия. Те ѝ помагаша с материални средства и организиране на заговори, но не бяха в състояние да отделят що-годе значителни военни сили. Руската буржоазия, останала лице срещу лице с руския пролетариат, който ръководеше всички трудещи се, не можа да устои пред натиска на масите.

~~Огромно значение за революцията~~ имаше и подкрепата на международния пролетариат. Под влияние на Октомврийската революция във всички капиталистически страни се засили масовото революционно движение. Революционните действия на международния пролетариат свързваха ръцете на империалистите и с това облекчиха победното шествие на Великата октомврийска революция из страната,

Определяйки международното значение на Великата октомврийска социалистическа революция, В. И. Ленин пише, че то се проявява в две форми: във въздействие върху революционното движение в другите страни и в неизбежно повтаряне на основните черти на руската революция в международен мащаб.

Международно значение в широк смисъл на думата имат всички основни въпроси на Великата октомврийска социалистическа революция. Под непосредственото влияние на Октомврийската революция се раздвижи целият свят на експлоатираните, изнемогващи под гнета на империализма хора. Редица революции — в Германия, Австро-Унгария и други страни, — масовите революционни акции на работниците в Европа и Америка разтърсиха из основи капиталистическия свят. Раздвижиха се поробените народи от колониалните страни. Руската революция сложи начало на обединяването на революционните акции на работниците и национално-освободителната борба в единна сила, способна да събори империализма.

Октомврийската революция беше най-ярката проява на изострянето на общата криза на капитализма. Руската революция разкъса веригата на империализма и създаде възможност за изграждането на новото, социалистическо общество. На абсолютното господство на

империализма беше сложен край. Върху една шеста част от земното кълбо беше издигнато знамето на социализма. Светът се раздели на два лагера: лагер на умиращия капитализъм и лагер на растящия социализъм. Октомврийската революция постави началото на нова епоха на човечеството — епоха на ликвидиране на всички форми на експлоатация, епоха на победата на комунизма.

Огромното международно значение на Октомврийската революция се състои не само в това, че тя гласна напред целия ход на световната история, но и в това, че тя показва неизбежността на повтарянето на нейните основни особености в социалистическата революция на всяка страна. Тя показва, че без съюз на пролетариата и селяните при ръководство на работниците, без диктатура на пролетариата като специфичен класов съюз на пролетариата и селяните, победата на революцията е невъзможна. „Като разкъса фронта на империализма в Русия — една от най-големите страни в света — се казва в програмата на КПСС, — Великият октомври утвърди диктатурата на пролетариата, създаде нов тип държава — съветската социалистическа държава, нов тип демокрация — демокрация за трудещите се“¹. Октомврийската революция беше класическо осъществяване в Русия на ленинското положение за диктатурата на пролетариата. В. И. Ленин говори за диктатурата на пролетариата като за съюз на руските работници не само с руските селяни, но и с трудещите се от всички националности в Русия, като за съюз на пролетариата от една напреднала страна с потиснатите колониални народи. Тези основни положения на ленинската теория за социалистическата революция са приложими към всички страни.

Огромното световно значение на Октомврийската революция се състои в това, че тя беше първата в света революция, която даде на народа не само политически права, но и материални условия за заможен живот.

Огромно значение за международния пролетариат имат теорията и практиката на социалистическото строителство в СССР, започнато след победата на Великата октомврийска революция. На съветската страна

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 447.

се падна задачата първа да прокара пътя за преминаването от капитализма към социализма.

Октомврийската революция показва на целия свят, преди всичко на зависимите и колониалните народи, които представляват повече от половината човечество, единствено правилния път за разрешаване на националния въпрос.

Великата октомврийска революция провъзгласи нови отношения между народите. „На международната арена — се казва в програмата на КПСС — за пръв път възникна държава, която издигна великия лозунг за мир и започна да осъществява нови принципи в отношенията между народите и страните. Човечеството намери надеждна опора в своята борба против грабителските войни, за мир и безопасност на народите.¹

Победата на социалистическата революция в Русия потвърди ярко силата на идеите на марксизма-ленинизма, правилността на стратегията и тактиката на болшевишката партия и с това облекчи борбата на всички трудещи се за мир, демокрация и социализъм.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Октомврийската революция от 1917 г. показва на всички трудещи се, че само партията на болшевиките беше силата, способна да ликвидира капиталистическия строй, да предотврати националната катастрофа, да изведе страната на пътя на самостоятелното развитие. В Априлските тезиси на В. И. Ленин и в решенията на VII Общоруска конференция партията даде на народа конкретен план за преминаване от буржоазнодемократическата революция към социалистическа и призова масите на борба за предаване на цялата власт в ръцете на Съветите, които ще извоюват мир, хляб, земя и свобода. В Съветите В. И. Ленин откри държавната форма на диктатурата на пролетариата.

Издигайки лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, в условията на дувластието партията изхождаше от възможността за мирно развитие на револю-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 448.

цията, за безкръвно преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите, за мирно прерастване на революционндемократичната диктатура на пролетариата и селяните в социалистическа диктатура на пролетариата.

Но след юлските събития, когато контрареволуционната буржоазия успя да постигне единовластие, мирният път на революцията се оказа невъзможен. На VI конгрес на партията лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ беше свален временно, понеже меншевиките и есерите бяха превърнали Съветите в придатък на контрареволуционното Временно правителство. Меншевиките и есерите окончателно преминаха в лагера на контрареволуционната буржоазия.

Въз основа на новия революционен подем във връзка с корниловщината и нейното разгромяване Съветите се съживиха и отново се превърнаха в боеви, революционни органи на масите. Започна периодът на большевизацията на Съветите. Партията отново издигна лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, но този път той означаваше призив за въстание против диктатурата на буржоазията и за установяване диктатура на пролетариата.

Със своята самоотвержена работа сред масите и гъвкава тактика, която държи сметка за конкретната обстановка, партията сплоти под своето знаме пролетариата, успя да убеди народните маси в правотата на своите идеи и да вдигне народа на решителна битка срещу Временното правителство. Комунистическата партия се прояви в революцията като мъдър, изпитан пожд на трудещите се, който умело насочва всички форми на борба на трудещите се по единствено верния път към извоюване на свободата и изграждане на безкласовото общество.

Не спасиха Временното правителство нито есерите, нито меншевиките. Тези партии завършиха своя път на развитие, като се превърнаха в навечерието на Октомврийската революция в открити защитници на контрареволуцията, защитаващи капиталистическия строй. В хода на революцията и под влияние на разяснителната работа на большевиките народните маси разбраха контрареволуционната същност на есерите и меншевиките. Масите се убедиха, че само при партията на большевиките няма разлика между думи и дела, че само тя ще

ликвидира всички форми на експлоатация и ще спаси страната от катастрофа. Работниците, трудещите се селяни и войниците се убедиха в предаността на партията към интересите на народните маси, в героизма на нейните членове, в готовността на комунистите да умрат за възтържествуването на социалистическата революция. Народните маси повериха своята съдба на единствено революционния и докрай последователен защитник на техните интереси — партията на болшевиките. По нейния зов те свалиха буржоазното Временно правителство и установиха социалистическата република на Съветите.

Октомврийската социалистическа революция беше народна революция. Тя събори игото на експлоататорите. Тя осъществи диктатурата на пролетариата, който с подкрепата на бедните селяни пристъпи към изграждане основите на комунистическото общество.

Октомврийската революция сложи началото на нова ера в историята на човечеството — ерата на възтържествуването на социализма и комунизма.

ГЛАВА VIII

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И ЗАТВЪРДЯВАНЕ НА СЪВЕТСКАТА ВЛАСТ

(Октомври 1917 — 1918 г.)

1. Партията в борбата за създаване на съветската държава. Първите социалистически преобразования

В резултат на победата на Великата октомврийска социалистическа революция и установяването на диктатурата на пролетариата станаха коренни изменения в положението на всички класи и слоеве от населението на Русия. *Пролетариатът стана господстваща класа.* Около него се сплотяваха трудещите се маси от града и селото, преди всичко бедните селяни. Грамадното мнозинство от народа — работниците, войниците и трудещите се селяни — поддържаше съветската власт. Този могъщ лагер на трудовия народ се възглавяваше от Болшевишката партия. Лагерът на враговете на съветската власт се състоеше от съборените помещици, капиталисти, кулаци и изразителите на техните интереси: монархистите, кадетите, есерите, меншевиките, анархистите и буржоазните националисти.

Октомврийската революция промени коренно положението и характера на дейността на комунистическата партия. Тя стана *управляваща* партия на първата в света социалистическа държава на работниците и селяните. Пред нея възникнаха нови исторически задачи: изграждане и затвърдяване на съветската държава, преустройство на обществото на социалистически начала, организиране защитата на страната от враждебно-

то капиталистическо обкръжение, укрепване на връзките с пролетариата от другите страни и оказване подкрепа на този пролетариат.

Руският пролетариат започваше изграждането на социализма в изключително сложна и трудна обстановка. Социалистическата революция бе победила в една страна, а в другите страни капитализмът се бе запазил. Работническата класа в Русия първа в историята прокарваше път към социализма. Русия беше в икономическо отношение сравнително изостанала страна, в нея преобладаваше дребнособственическото селско население. Войната продължаваше. Тя бе разорила и изтощила страната, бе причинила нечувана разруха. Пролетариатът почти нямаше готови кадри за управление на държавата и стопанството. Съборените експлоататори — помещиците и капиталистите, оказваха бясна съпротива на пролетарската диктатура. Те бяха запазили икономическата си база — дребнособственическото производство в самата страна. Поддържаше ги международният капитал, с който те бяха тясно свързани.

Руският пролетариат трябваше решително да смазва съпротивата на многобройните врагове, които в борбата си против съветската власт организираха заговори, метежи, прибегваха до саботаж, клевети, провокации и подкупване на колебаещите се и неустойчивите. Още в първите дни след победата на Октомври партията на болшевиките се сблъска с опитите на контрареволуцията да събори съветската власт. Избягалият от Петроград в района на Северния фронт Керенски събра казашки отряди и начело с генерал Краснов ги изпрати срещу столицата. Като завзе Гатчина, на 28 октомври Краснов започна настъпление срещу Петроград. На 29 октомври създадената от десните есери и меншевиките контрареволуционна организация под демагогското име „Комитет за спасение на родината и революцията“ вдигна в Петроград метеж на юнкерите. Същевременно белогвардейците и юнкерите вдигнаха метеж в Москва. Контрареволуцията започна въоръжена борба против съветската власт.

Съветската власт трябваше да смаже съпротивата на враговете със силата на оръжието. Партията и съветското правителство действаха бързо и решително. С

подкрепата на работниците, моряците от Балтийската флота и войниците от петроградския гарнизон още същия ден антисъветският метеж на юнкерите беше потушен. Един ден по-късно, на 31 октомври, край Пулково бяха разгромени казашките отряди на генерал Краснов. През нощта срещу 3 ноември завършиха победоносните боеве на московските работници срещу белогвардейските метежници. Първите опити на контрареволуцията да събори съветската власт с оръжие бяха ликвидирани.

В разгара на антисъветския метеж на Керенски—Краснов Общоруският изпълнителен комитет на железничарския профсъюз (Викжел), начело на който стояха есери и меншевики, поиска да бъде създадено така нареченото „еднородно социалистическо правителство“. Враговете смятаха да вкарат в това „правителство“ освен болшевики и представители на контрареволуционните партии на меншевиките и десните есери и по този начин да ликвидират съветската власт.

За да разобличи десните есери и меншевиките, ЦК на Болшевишката партия се съгласи да преговаря с Викжел. Тези преговори според В. И. Ленин трябваше също да служат за дипломатическо прикритие на военните действия против Керенски, да дадат възможност на партията да спечели време, за да организира силите на революцията за разгромяване враговете на съветската власт. Като условие за споразумение се поставяше есерите и меншевиките да признаят съветската власт и всички завоевания на Октомврийската революция, а правителството да бъде отговорно пред Всеруския централен изпълнителен комитет (ВЦИК), избран от II конгрес на Съветите. За преговорите ЦК изпрати делегация начело с Каменев. Но Каменев наруши директивата на партията. Той отстъпи пред исканията на меншевиките и есерите, съгласи се да бъде създадено „еднородно социалистическо правителство“, в което на болшевиките се отреждаше незначителна роля, и не изрази против искането В. И. Ленин да бъде сменен от поста ръководител на правителството.

Поведението на Каменев при преговорите с Викжел възмути повечето от членовете на ЦК. Намериха се обаче съмишленици на Каменев. В ЦК той бе подкрепен от Зиновиев, Риков, Ногин и Милютин. Капитулантството на Каменев и Зиновиев беше продължение на тяхна-

та предателска линия отпреди Октомври. Каменев, Зиновиев, Риков и техните привърженици не вярваха в успеха на социалистическата революция и във възможността социализмът да победи в Русия. Те предлагаха да се капитулира пред съборените контрареволуционни партии на есерите и меншевиките, което означаваше отказване от съветската власт и връщане към буржоазния парламентаризъм, към капитализма.

Преговорите с Викжел потвърдиха правотата на В. И. Ленин. Меншевиките и есерите се домогваха да бъде ликвидирана съветската власт. На думи Викжел заявяваше, че е неутрален, а в действителност подкрепяше Керенски и саботираше революционните мероприятия на съветското правителство. Представители на Викжел не биваше да бъдат допускани в държавните органи. Викжел нямаше опора сред масите. Продължаването на преговорите с него можеше да навреди на партията и на съветската власт.

В началото на ноември 1917 г. ЦК на партията прие резолюция, с която категорично отхвърли сключването на съглашение с десните есери и меншевиките на базата на създаване „еднородно социалистическо правителство“. ЦК поиска от групата на Каменев—Зиновиев да прекрати своите престъпни действия. Но опозиционната група не се подчини на волята на мнозинството на ЦК и на заседание на ВЦИК открито гласува против решението на ЦК за прекратяване на преговорите, като по този начин грубо наруши партийната дисциплина. Тогава ЦК начело с В. И. Ленин постави ултиматум на спозицията и поиска от нея да прекрати дезорганизаторската си дейност. В отговор на това Каменев, Зиновиев, Риков, Ногин и Милютин заявиха, че не са съгласни с политиката на партията и че излизат от състава на ЦК. Същевременно Ногин, Риков, Милютин и Теодорович излязоха от правителството.

Бягството на шепата капитуланти и страхливци от отговорните партийни и държавни постове предизвика ликуване в лагера на враговете. Те пророкуваха гибел на съветската власт. Ала надеждите им не се оправдаха. ЦК на партията решително осъди дезертърството на капитулантите. По предложение на болшевишката фракция Каменев беше снет от поста председател на ВЦИК. За председател на ВЦИК беше избран

И. М. Свердлов. ЦК укрепя Съвета на народните комисари. В него влязоха твърдите болшевики, най-старите членове на партията: Г. И. Петровски (народен комисар на вътрешните работи), А. Г. Шлихтер (народен комисар на продоволствието), П. И. Стучка (народен комисар на правосъдието), М. Т. Елизаров (народен комисар на съобщенията). Местните партийни организации единодушно подкрепиха решителните мерки на ЦК на партията по отношение на капитулантите. В обръщението си до всички членове на партията и до всички трудещи се класи в Русия Централният комитет заяви твърдо: „В Русия не трябва да има друго правителство освен *съветското правителство*.“¹

Първите месеци след победата на Октомври бяха период на най-голям триумф на социалистическата революция. С всеки изминат ден съветската власт все повече се утвърждаваше. След провалянето на похода на Керенски—Краснов срещу Петроград контрареволуцията направи нови опити да събори съветската власт. Но колкото по-отчаяно се съпротивяваше буржоазията, толкова по-енергично действуваше съветската власт. През втората половина на ноември 1917 г. по заповед на съветското правителство революционни отряди от моряци и войници ликвидираха в Могилъв Главната квартира на старата армия. В края на ноември 1917 г. беше ликвидиран контрареволуционният заговор, организиран в Петроград от кадетите. Успешно бяха потушени въстанията на казашката върхушка в района на Дон и в Южен Урал. Контрареволуцията нямаше опора сред народните маси. Съветската власт смазваше сравнително леко съпротивата на експлоататорите и печелеше победи на вътрешния фронт. В. И. Ленин нарече победния марш на социалистическата революция на територията на огромната страна „пълн триумф на съветската власт“.

Като потушаваше контрареволуционните метежи и разгромяваше капитулантите, партията вършеше същевременно огромна работа по създаването на новата, съветската държава. Това беше трудна и сложна работа. Трябваше да се разруши старият, буржоазно-помещическият държавен апарат и на негово място да се съз-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 298.

даде апарат на съветската държава, да се обединят всички Съвети от долу до горе в една обща стройна държавна организация, да се привлекат в управлението на държавата широките трудещи се маси. Трудностите се засилваха от това, че партията не знаеше конкретните форми на организация на административните, стопанските, военните и другите органи на съветската държава. Нямаше от кого да се заимствува опит. Такава държава се създаваше за пръв път.

Партията се залови с цялата си енергия да преодолее трудностите на държавното строителство. Тя беше единствената сила в страната, способна да възглави борбата за създаване на съветската държава. Партията представляваше боева, сплотена сила. Партийни организации имаше във всички губернтски центрове, в повечето околийски градове, в големите заводи и фабрики, в някои общини и села. Партията изпрати в държавния апарат най-добрите си сили. Комунистите възглавиха централните и местните органи на съветската власт, народните комисариати и правителствените учреждения.

В хода на Октомврийската революция и на изграждането на съветската държава с изключителна сила се прояви държавническият и организаторският гений на В. И. Ленин. Възглавявайки Съвета на народните комисари, В. И. Ленин ръководеше непосредствено създаването на централния апарат на съветската държава и насочваше държавното строителство в мащаба на цялата страна. В. И. Ленин беше олицетворение на новия тип държавен деец. Той дълбоко вярваше в творческите сили на народните маси и беше тясно свързан с тях. „Живото творчество на масите — казва той, — ето основния фактор на новата общественост.“¹

Октомврийската революция пробуди и вдигна за самостоятелен политически живот широките народни маси. Революционната активност на масите се проявяваше ярко в многобройните конгреси, събрания и митинги. Ленин наричаше този клокочещ като пролетен поток митингов демократизъм на трудещите се първоначална форма на обсъждане от тях на новите условия на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 283.

житот, първа крачка в изграждането на своя държава и в нейното управление. На общоруските, губернските и околийските конгреси на Съветите, на събранията и митингите на работниците, войниците и селяните болшевиките разясняваха историческото значение на Октомврийската революция, същността на съветската власт, нейната политика и декрети. За политическата просвета на масите партията широко използваше печатта. В конфискуваните от буржоазията печатници се печатаха вестниците „Правда“, „Известия“, „Деревенская беднота“ и други, които се разпространяваха широко в цялата страна.

Партията насочваше революционната енергия и творческата самодейност на масите в руслото на съветското държавно строителство. Старият, буржоазно-помешчески държавен апарат (полицейски, чиновнически, военен, съдебен) беше разрушен и на негово място бе създаден нов апарат — апаратът на пролетарската държава. Още през първите дни на революцията бяха ликвидирани министерствата на буржоазното Временно правителство. Съветската власт създаде народни комисариаги. Отстраняваха се от длъжност оръдията на Временното правителство и се ликвидираха органите на буржоазно-помешческата власт по места. Разгуряли се градските думи и земските управи, които представляваха интересите на буржоазията и помешчиците. Единствени пълномощни органи на държавната власт станаха навсякъде Съветите на работническите, войнишките и селските депутати. На мястото на стария съд и буржоазната милиция бяха създадени съветски народни съдилища и работническа милиция. За борба с контрареволуцията и саботажа беше образуван специален орган — Всеруска извънредна комисия (ВЧК), начело на която бе поставен Ф. Е. Держински.

Монархистите, кадетите, десните есери, меншевиките и другите контрареволуционни елементи се мъчеха да провалят с всички средства изграждането на съветската държава и работата на съветския апарат. Те организираха саботаж на чиновниците от стария държавен апарат (бившите министерства, банките, пощата, телеграфа и т. н.). Подкупените от буржоазията и тясно свързани с нея чиновници и върхушката на служещите отказаха да се подчиняват на съветската власт.

Техният саботаж създаваше допълнителни трудности. Партията се обърна към масите, привлече в държавните учреждения хиляди най-добри работници, моряци и войници, създаде апарата на народните комисариати. Саботажът на чиновниците беше сломен.

Извънредно трудна задача беше създаването на нови въоръжени сили. Старата армия, въпреки преминаването на нейните войници на страната на съветската власт, не можеше да осигури защитата на държавата от външни врагове. Уморена от продължителната война, тя отдавна беше загубила своята боеспособност. Войниците се стремяха към къщи. За да поддържа революционния ред във войската и устойчивостта на фронта, докато още не беше сключен мирът, съветската власт демократизира армията: премахнати бяха всички чинове и звания, целият команден състав започна да се избира от войници и т. н. От януари 1918 г. съветското правителство пристъпи към постепенна демобилизация на старата армия. На 15 януари 1918 г. Съветът на народните комисари прие декрета „За работническо-селската Червена армия“. Червената армия се създаваше на доброволчески начала. При общата умора на народните маси от войната ядрото на новата, революционната армия можеше да бъде създадено само от представители на работническата класа и бедните селяни, готови беззаветно да защитават съветската власт. В редовете на Червената армия влизаха най-съзнателните елементи на трудещите се класи. С организирането и формирането на Червената армия се занимаваше Общоруска колегия, в която влизаха Н. В. Криленко, Н. И. Подвойски и други. Цялата работа по създаването на въоръжените сили на съветската република се ръководеше от партията начело с В. И. Ленин.

Решавайки непосредствено социалистически задачи, Октомврийската революция същевременно доведе до край буржоазнодемократическата революция. Никога нито една буржоазна революция не бе унищожавала феодалните отношения така решително и из основи както Октомврийската социалистическа революция в Русия. След като дойде на власт, възглавяваният от Болшевишката партия пролетариат ликвидира остатъците от Средновековието с изключителна бързина и смелост. Декретът за земята изтръгна с корена остатък-

ците от крепостничеството в земегладението. Унищоже- ни бяха всички съсловни деления и съсловни звания (дворяни, духовенство, търговци, еснафи и т. н.) и бе установено общо за цялото население на страната наименование граждани на Руската република. Съветската власт провъзгласи свобода на съвестта. Църквата беше отделена от държавата, а училището — от църквата. Жените получиха равни права с мъжете във всички области на обществения живот.

Октомврийската революция сложи край на потисничеството и неравноправието на неруските националности. В състава на съветското правителство беше създаден Народен комисариат за националностите, начело на който беше поставен И. В. Сталин. Провъзгласената на 2 ноември 1917 г. от съветското правителство „Декларация за правата на народите в Русия“ установи по законодателен ред свободното развитие и пълното равноправие на всички националности в Русия. На всички нации се осигуряваше правото на самоопределение, включително и на отделяне и образуване на самостоятелни държави. През декември 1917 г. съветското правителство призна държавната независимост на Украйна и Финландия. Ликвидирани бяха всички неравноправни договори, сключени от царското и Временното правителства с другите страни. В обръщението си „Към всички трудещи се мюсюлмани в Русия и Изтока“ Съветът на народните комисари обяви за свободни и неприкосновени националните и културните учреждения, обичаите и вярванията на мюсюлманите, като им гарантира пълна свобода да уреждат живота си.

Следователно съветската власт провъзгласи принципно нова политика в отношенията между народите — политика на пълното им равноправие — и с това нанесе мощен удар на международния империализъм и колониализма.

Буржоазията и нейните съучастници — меншевиките и есерите — крещяха тогава, че болшевиките разрушават руската държава, че от тях бягали всички националности. Това беше клевета срещу партията на болшевиките. Партията създаваше съветската държава върху основата на доброволния съюз на свободните национални републики. Към разпокъсване на Русия се домогваха буржоазните националисти — най-злите вра-

гове на трудещите се и на съветската власт. Те се стремяха да предизвикат раздори между народите, населяващи Русия. А работниците и селяните от всички националности в Русия приветствуваха Октомврийската революция. Щом вземеха властта в ръцете си, те веднага изразяваха чувствата си на солидарност към съветското правителство и готовността си да го подкрепят.

През декември 1917 г. в Харков се състоя I Общоукраински конгрес на Съветите, който провъзгласи Украйна за съветска република. Буржоазната националистическа Централна рада беше обявена извън закона. Конгресът заяви тържествено, че се установява тесен съюз между Съветска Украйна и Съветска Русия. Съветска Украйна беше първата съветска национална република. От октомври 1917 г. до март 1918 г. Съветите взеха властта в Белорусия, Естония, в неокупираната от германците част на Латвия, в Крим, Молдавия, в град Баку, в националните райони на Поволжието, Туркестан и в по-голямата част на Казахстан.

Борбата на народните маси от националните райони на Русия се ръководеше от болшевишките организации. Партията на болшевиките беше приела в своите редове най-добрите елементи на трудещите се класи от всички националности в Русия, беше възпитала от тях предани на делото на социализма и пролетарския интернационализъм революционери като Ф. А. Сергеев (Артьом), Г. И. Петровски, Н. А. Скрипник, В. Я. Чубар, А. Г. Шлихтер — Украйна, М. Азизбеков — Азербайджан, А. Ф. Мясников (Мясникян), С. Г. Шаумян — Армения, П. А. Джапаридзе, Ф. И. Махарадзе, Г. К. Орджоникидзе, М. Г. Цхакая — Грузия, П. И. Стучка — Латвия, В. С. Мицкявичюс-Капсукас (Мицкевич-Капсукас) — Лигва, А. Т. Джангилдин — Казахстан, В. Е. Кингисеп — Естония, У. Д. Буйнакски — Дагестан, и много други. Това бяха закалени в борбата и ползуващи се с дълбокото доверие на трудещите се дейци на партията.

Една от най-важните задачи на партията и съветската власт беше задоволяването на най-насъщните икономически нужди и културни потребности на народните маси. Чрез експроприацията на капиталистите и помещиците беше направено всичко възможно за не-

члбавно подобряване условията на живот на работниците и селяните. Съветската власт взе в свои ръце снабдяването на населението, осигуряваше хранителни продукти преди всичко на работниците и техните семейства. В ръцете на Съветите премина комуналното стопанство. Стотици хиляди работнически семейства се преселиха от влажните подземия и тесните бараки в благоустроени къщи, принадлежащи преди това на буржоазията и помещиците. Работниците, селяните и техните деца получиха пълен достъп до образованието. Обучението в училищата и медицинското обслужване станаха безплатни. Дворците на царете и богатшите станаха собственост на народа; те бяха дадени за народни събрания, санаториуми и музеи. Подобрива се трудовите условия и охраната на труда на работниците и предприятията. В заводите и фабриките беше въведен осемчасов работен ден; издаден беше декрет за осигуряване на работниците и служещите в случай на болест, загубване на работоспособност и безработица.

Болшевишката партия доказва на дело на трудещите се селяни, че работническата класа е най-надеждният съюзник и ръководител, защитник на техните интереси. След като завоюва властта, пролетариатът с революционна бързина и енергия осъществи най-насъщните икономически искания на селяните. Те получиха за безплатно ползуване помещическите земи, освободиха се от гнета на помещиците и капиталистите. Селските маси се проникваха от съзнанието, че осъществяването на Декрета за земята е възможно само ако те решително подкрепят съветската власт, в съюз с градските работници, въз основа на сътрудничество с тях в Съветите.

Всички тези мероприятия на партията и съветската власт оказваха огромно въздействие върху народните маси. Съюзът на работническата класа с бедните селяни се заякчаваше. Съветската власт печелеше все по-голямо съчувствие и подкрепа от страна на грамадното мнозинство на трудещите се в Русия.

През ноември и декември 1917 г. в Петроград се състояха Извънредният и II Общоруски конгреси на Съветите на селските депутати. На тези конгреси десните есери отчаяно се бореха против болшевиките, като се опитваха да им противопоставят селските делегати. Но

безуспешно: Болшевишката партия окончателно ги разобличи като предатели на интересите на трудовите селяни. Селските конгреси одобриха декретите и политиката на съветското правителство и се изказаха за обединяване на Съветите на селските депутати със Съветите на работническите и войнишките депутати. Обединяването на работниците, войниците и селяните в единни Съвети осигуряваше най-пълно политическото ръководство на пролетариата по отношение на непролетарските трудещи се маси и по-нататъшното укрепване на съветската власт. По предложение на болшевиките и по настояване на делегатите на селските конгреси представителите на партията на левите есери (Колегаев, Прошян, Щейнберг) влязоха в състава на Съвета на народните комисари. Партията на болшевиките познаваше неустойчивостта на левите есери, но вземайки под внимание, че те все още се ползуваха с доверието на значителна част от селяните и заявяваха, че ще подкрепят съветската власт, ги привлече в правителството. С това се отслабнаха силите на противниците на съветската власт и се нанасяше удар на антисъветските партии на десните есери и меншевиките.

Партията провали плановете на контрареволуцията да събори съветската власт с помощта на Учредителното събрание. Изборите за Учредително събрание се състояха през ноември 1917 г. по партийни листи, съставени преди Октомврийската революция. Те се проведоха в обстановка, когато значителна част от народа не беше успяла още да проумее значението на социалистическата революция. От това се възползуваха десните есери, които успяха в отдалечените от столицата и от промишлените центрове области и губернии да получат мнозинство. Контрареволуционните сили се опитваха да използват това обстоятелство, за да завземат властта.

В навечерието на откриването на Учредителното събрание ВЦИК прие изработената от В. И. Ленин „Декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ“. В нея се заявяваше, че цялата власт в страната принадлежи на Съветите, потвърждаваха се декретите за мира, земята и други, одобряваше се провежданата от съветското правителство външна политика. ВЦИК предложи на Учредителното събрание,

ието се откри на 5 януари 1918 г., да приеме декларацията. Обаче контрареволуционното мнозинство в Учредителното събрание избягна обсъждането на декларацията, отказа да признае съветската власт и нейните декрети. С това буржоазното Учредително събрание открито се противопостави на съветската власт и на волята на мнозинството от народа, разкри своята контрареволуционна същност. На 6 януари с декрет на ВЦИК то бе разтурено. Народът одобри разтурянето на буржоазното Учредително събрание.

Политиката на партията и на съветското правителство по отношение на Учредителното събрание бе подкрепена от открития на 10 януари 1918 г. III Общоруски конгрес на Съветите на работническите и войнишките депутати, към който в пълен състав се присъедини заседаващият по това време III Общоруски конгрес на Съветите на селските депутати. Обединеният Общоруски конгрес на Съветите одобри политиката на съветското правителство и прие „Декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ“. III конгрес на Съветите затвърди завоеванията на Октомврийската социалистическа революция, създаването на съветския строй. В декларацията се казваше: „Русия се обявява за Република на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати.“ Руската съветска република се учредяваше въз основа на доброволния съюз на свободните нации, като федерация на съветските национални републики.

„Декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ“ е един от най-забележителните актове в световната история. Тя се различава принципно от декларациите на буржоазните революции. „Декларация за правата на човека и гражданина“ от времето на френската буржоазна революция от XVIII в., след като провъзгласи свободата, равенството и братството, съдействува за укрепването на властта на буржоазията, за утвърждаването на капитализма и за засилването на експлоатацията на народните маси. Трудещите се не получиха нито свобода, нито равенство, нито братство. Провъзгласената от Октомврийската социалистическа революция „Декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ“ за пръв път в историята изразяваше истинската воля на трудещите се класи, утвърди

тяхната власт и постави задачата да бъде унищожена експлоатацията на човек от човека, да бъде построен социализмът и премахнати класите.

Революцията се разширяваше и задълбочаваше. Като създаваше съветския държавен строй, партията същевременно ръководеше борбата на работническата класа за социалистическо преустройство на обществото. В резултат на Октомврийската революция в собственост на народа минаха казионните (принадлежащи на държавата на помещиците и капиталистите) предприятия. Възникна социалистическият стопански строй. Но по-голямата част от средствата за производство останаха на първо време след установяването на съветската власт в ръцете на буржоазията. За да стане в пълния смисъл господстваща класа и да пристъпи към организирането на социалистическото производство, пролетариатът, завладял държавната власт, трябваше да отнеме от буржоазията банките, железниците, заводите, фабриките, мините, рудниците и да ги превърне в общонародна собственост.

В средата на ноември 1917 г. съветската власт взе в свои ръце управлението на *Държавната банка*, след това извърши *национализация на частните банки* и обяви банковото дело за държавен монопол. С тези мерки беше подкопана в огромна степен икономическата сила на буржоазията. Същевременно съветската власт анулира всички външни държавни заеми, сключени от царя и Временното правителство. Дългът на Русия към другите държави възлизаше на около 16 милиарда златни рубли. Трудещите се в Русия се освободиха от финансовата робия на международния капитал.

Най-трудна работа беше превръщането на капиталистическата собственост в социалистическа. Буржоазията оказваше бясна съпротива на икономическите мероприятия на съветската власт. Капиталистите спираха работата на заводите и фабриките, криеха запасите от суровини и готова продукция, забавяха изплащането на заплатите на работниците. Собствениците на фабриките и заводите се стремяха да дезорганизируют производството, да предизвикат икономическа катастрофа. Трябваше да се обуздаят капиталистите, да се сломи техният саботаж. Това можеше да се постигне чрез незабавната им експроприация. Но след като дойде на

власт, на първо време пролетариатът нямаше нито опит за управлението на стопанството, нито икономически органи, способни да вземат незабавно в свои ръце ръководството на стопанския живот на страната. Поради това съветската власт не декретира веднага национализацията на цялата промишленост, а въведе в предприятията, принадлежащи на капиталистите, *работнически контрол*.

На 14 ноември 1917 г. съветското правителство издаде „Закон за работническият контрол“, съгласно който във всички промишлени, търговски, селскостопански, транспортни и кооперативни предприятия се въвеждаше работнически контрол. Неговото осъществяване се възлагаше на фабричните, заводските и други комитети. Този закон даде простор на инициативата на работническите маси. Към началото на 1918 г. работнически контрол беше въведен в почти всички промишлени предприятия.

Работническият контрол помогна да се сломи саботажът на буржоазията и да се преодолеят нейните опити да превърне заводите и фабриките в опора на контрареволуцията. Работниците се запознаваха със стопанската дейност на предприятията, учеха се да управляват производството. От средата на работниците се издигаха кадри от организатори-стопански ръководители. Организирайки работническият контрол, фабрично-заводските комитети все повече навлизаха в административната и стопанската дейност на собствениците, отстраняваха ги от ръководството на предприятията и вземаха управлението на производството в свои ръце.

В края на ноември 1917 г. съветската власт пристъпи към *национализиране на едрата капиталистическа промишленост*. Капиталистическите отношения се рушеха из основи. Национализираните предприятия преминаваха в собственост на съветската държава, ставаха социалистически. Към пролетта на 1918 г. беше национализирана значителна част от едрата капиталистическа промишленост: каменовъглената, металургичната, петролната, химическата, машиностроителната, текстилната и цялата захарна промишленост. Национализиран бяха също транспортът, търговската флота и външната търговия. Това беше, по сполучливия израз на В. И. Ленин, „червеногвардейска атака срещу капитала“. Ико-

номическата сила на буржоазията беше подкопана из основи. Съветската държава овладя *командните позиции* в народното стопанство.

За ръководене на социалистическото обобществяване на производството и за държавно управление на народното стопанство на 1 декември 1917 г. при Съвета на народните комисари беше създаден Върховен съвет на народното стопанство (ВСНХ). От декември 1917 г. народностопански съвети започнаха да се създават в областите, губерниите и околиците. В тяхното създаване активно участваха профсъюзите. Постепенно народностопанските съвети съсредоточаваха в ръцете си управлението на стопанството, осъществяваха стопанско-организаторската функция на съветската държава. Създаването на Върховния съвет на народното стопанство, национализирането на банките, железниците и едрата промишленост дадоха възможност на съветската власт да пристъпи към изграждането на ново, *социалистическо народно стопанство*.

Комунистическата партия вдигна многомилионните трудещи се маси за съзнателна историческа дейност, като даде пълна свобода на тяхното творчество. Първите месеци след победата на Октомврийската революция показаха какъв неизчерпаем запас от сили и революционна енергия се крие в народните маси, освободили се от гнета на помещиците и капиталистите. Навсякъде кипеше обновяващият се живот. Насажданият векове наред от експлоататорите глупав предразсъдък, че само богатите можели да управляват държавата, беше разбит. Като създадоха новата, съветска държава, работниците и селяните упорито се учеха да я управляват. Работниците изгонваха капиталистите, въвеждаха отчетност и контрол. Селяните изземваха от помещиците земята и уреждаха по новому своя живот. В огъня на революцията укрепваше и се каляваше съюзът на работническата класа с трудещите се селски маси, който представляваше основата на съветската власт. Партията вдъхваше на масите увереност в тяхната сила. През декември 1917 г. В. И. Ленин писа:

„Победата ще бъде на страната на експлоатираните, защото стяхе животът, с тях е силата на числеността, силата на масата, силата на неизчерпаемите източници. на всичко самоотвержено, ндейно,

честно, стремящо се напред, пробуждащо се за изграждане на новото, на целия гигантски запас от енергия и таланти на тъй нареченото „простолюдие“, на работниците и селяните.“¹

2. Борба за излизане от войната. Бресткият мир. VII конгрес на РКП (б)

Дълбоките революционни преобразования във всички области на обществения живот на страната значително укрепиха съветската власт. Но нейната трайност зависеше не само от съотношението на класовите сили вътре в страната, а и от международното положение на съветската държава. За заздравяването на съветската власт най-много пречеше състоянието на война с Германия.

От първия ден на съветската власт партията започна активна *борба за мир*. В Декрета за мира съветската държава предложи на всички воюващи страни да бъде сключен общ демократичен мир — мир без анексии и контрибуции. Обаче страните от Антантата (Англия, Франция, САЩ и други) отказаха да водят мирни преговори, което направи невъзможно сключването на общ мир. Тогава съветското правителство, изпълнявайки волята на народа, започна мирни преговори с Германия и нейните съюзници.

Преговорите с Германия започнаха на 20 ноември 1917 г. в Брест-Литовск (Брест). На 2 декември беше подписано съглашение за примирие, след което започнаха преговорите за сключване на мирен договор. В хода на преговорите се разкри намерението на германските империалисти да наложат на съветската страна грабителски и унизителен мир. Те се стремяха да поробят окупираните от техните войски Полша, Литва и част от Латвия и Белорусия. Грабителски планове германските империалисти крояха и по отношение на Украйна. Като се споразумяха тайно с пристигналата в Брест-Литовск делегация на Украинската рада, която изживяваше последните си дни, те се надяваха да от-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 400.

къснат с помощта на буржоазните националисти Украйна от Съветска Русия и да поробят украинския народ.

В трешната и международната обстановка показваше, че при създаването се условия беше необходимо да се отстъпи пред силния и опасен хищник — германския империализъм, да се приемат тежките условия на мира, за да се спаси младата Съветска република. В народното стопанство на страната цареше разруха. Уморена и измъчена от продължителната война, старата армия не можеше да противостои на настъплението на германците. Сред широките слоеве на работническата класа и на селяните нямаше необходимия подем за водене на революционна война. Спасението на родината и революцията изискваше мирен отдых, за да се укрепи съветската власт, да се създаде нова, Червена армия, способна да защити страната от империалистическите грабителни. Продължаване на войната желаета главно буржоазията и помещиците, белогвардейските генерали и офицери, както и меншевиките и есерите. Контрреволюционерите от всички разновидности — от монархистите и кадетите до есерите и меншевиките — водеха бясна агитация против мирните преговори. Като тласкаше Съветската република към война с германския империализъм, чуждата и руската буржоазия поставяше капан на съветската власт, надяваше се да използва нейното поражение, за да задуши революцията и да възстанови стария строй.

Партията трябваше да реши бързо въпроса за войната и мира.

На 8 януари 1918 г. В. И. Ленин прочете на съвещание на членовете на ЦК на партията и на болшевиките — делегати на III конгрес на Съветите, тезиси по въпроса за незабавното сключване на сепаративен и анексоционистичен мир. Той посочи, че обективната преценка на общественоекономическото и политическото положение в страната и обстоятелството, че Съветската република не притежава боеспособна армия, обуславят необходимостта от *незабавно* сключване на мир. Но гледището на В. И. Ленин не получи мнозинство на съвещанието. Положението се усложняваше от това, че редица местни комитети на партията (Московският и Уралският областни, Петроградският и други) предложиха да се прекратят мирните преговори с германците.

Мнозина партийни работници се бяха поддали на революционната фраза, настояваха да се обяви революционна война на империалистическа Германия. В техните настроения проличаваше силно опиянението от първите успехи на съветската власт в борбата с вътрешната контрареволуция. По въпроса за мирния договор В. И. Ленин нямаше мнозинство и в ЦК на партията. Троцки, Бухарин и техните привърженици бяха против приемането на предложените от германците мирни условия и твърдяха, че германските войски няма да могат да започнат настъпление и че в най-скоро време щяла да стане революция в Германия.

В партията се създаде изключително тежко положение. Нужно беше огромно самообладание и твърдост от страна на В. И. Ленин, за да докаже на партийните кадри, че е необходимо да се приемат тежките условия на мира, за да се спечели отдых, да се разобличи авантюристичната и гибелна за Съветската република тактика на Троцки и Бухарин. В. И. Ленин разясняваше:

„... Коренната промяна се състои сега в създаването на република на Съветите в Русия, че над всичко и за нас, и от международно-социалистическа гледна точка е запазването на тази република, която вече започна социалистическата революция, че в дадения момент лозунгът за революционна война от страна на Русия би означавал или фраза и гола демонстрация, или би се равнявал обективно на попадане в примката, поставена ни от империалистите, които желаят да ни *въвлекат* в продължаването на *империалистическата* война като още слаба засега частца и да *разгромят* по възможно по-евтин начин младата република на Съветите.“¹

За да предотврати провалянето на мирните преговори и да не допусне Троцки и Бухарин да провеждат своята авантюристична тактика, В. И. Ленин успя да убеди ЦК на партията да вземе решение мирните преговори да бъдат протакани по всякакъв начин и III конгрес на Съветите да приеме постановление, с което на съветското правителство се даваха неограничени пълномощия при решаването на въпроса за войната и ми-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 452.

ра. Позицията на В. И. Ленин в ЦК се подкрепяше от Я. М. Свердлов, Ф. А. Сергеев (Артъом), И. В. Сталин и други.

На 27 януари 1918 г. представителите на Германия поискаха ултимативно от съветската делегация да подпише условията на мирния договор, който предвиждаше откъсване от Русия на окупираната от германците територия. Съветската мирна делегация в Брест-Литовск се възглавяваше тогава от Троцки. Той имаше ясна директива от В. И. Ленин да протака по всякакъв начин преговорите и в случай, че германците предявят ултиматум, незабавно да подпише мирния договор. На 28 януари със специална телеграма В. И. Ленин още веднъж посочи необходимостта да се сключи мирен договор. Но Троцки наруши директивата на председателя на Съвета на народните комисари. Въпреки настоятелното искане на В. И. Ленин той заяви на 28 януари (10 февруари; по-нататък всички дати се дават по нов стил) на германските представители, че съветското правителство отказва да подпише мирния договор при предложените от Германия условия. Троцки съобщи също, че съветската страна прекратява войната с Германия и демобилизира своята армия. Това беше предателска декларация, криеща пагубни последици за съветската република.

Германското правителство се възползува от декларацията на Троцки. Като наруши условията на примирието, на 18 февруари 1918 г. германското командване започна настъпление по целия руско-германски фронт. Остатъците от старата армия не можаха да издържат натиска на вражеските пълчища. Без да срещат сериозна съпротива, германските войски за няколко дни скупираха цяла Латвия и Естония, значителна част от Украйна, завзеха градовете Двинск, Минск, Полоцк, Псков и други. Врагът застраши Петроград.

В. И. Ленин излезе прав, като предвиди, че събитията ще се развият именно така. Настъплението на германските войски показа, че германските империалисти са си поставили за цел да съборят съветската власт и да превърнат Русия в своя колония. Над съветската страна надвисна смъртна опасност. На 21 февруари 1918 г. Съветът на народните комисари се обърна към народа с написания от В. И. Ленин декрет-въззвание

„Социалистическото отечество е в опасност!“. Централният комитет и съветското правителство призоваха всички членове на партията, всички работници и селяни да защитят републиката на Съветите от нашествието на германския империализъм.

Призивът на партията и на съветското правителство да сили революционната енергия на трудещите се маси. През тези дни в Червената армия постъпиха като доброволци десетки хиляди напредничави работници и подлежащи на демобилизация войници. Сформираните отряди незабавно се отправяха срещу врага, твърдо отбиваха натиска на въоръжените до зъби германски войски. Упорити боеве се водиха при Псков, Ревел и Нарва. При Псков героична съпротива на германските нашественици оказаха отрядите на Червената гвардия и революционните части от старата армия, в състава на която влизаха латвийските стрелци. В боевете при Ревел участваха моряци от Балтийската флота и отряди на естонските червеногвардейци. При Нарва се сражаваха работници червеногвардейци от Петроград, отряди на Червената армия и моряци от Балтийската флота.

Дните, в които се мобилизираха революционните сили на народа и Червената армия героично защитаваха завоеванията на Октомврийската социалистическа революция от нашествието на пълчищата на германския империализъм, бяха дни на пейното раждане. В чест на този велик подвиг на въоръжените сили на съветския народ 23 февруари се празнува всяка година в съветската страна като ден на Червената армия.

През време на германското настъпление В. И. Ленин употреби огромни усилия, за да убеди ЦК на партията да вземе решение за сключване на мир. Главни противници на сключването на мира бяха Троцки и Бухарин; последният възглавяваше тогава създадената от него антипартийна група на „левите комунисти“. Въпреки че настъплението на германските войски най-нагледно показва каква огромна опасност представлява то за Съветската република, „левите комунисти“ искаха войната да се продължи, като прикриваха своята политика с леви фрази. В. И. Ленин поведе безпощадна борба против „левите комунисти“, против тяхната гибелна за съветската власт политика. Още на 18 февруа-

ри 1918 г. по настояване на В. И. Ленин ЦК на партията прие постановление за готовността на Съветската република да подпише мирния договор. На германското правителство беше изпратена телеграма, че съветското правителство е съгласно да сключи незабавно мир. Но империалистическа Германия предяви допълнително към първоначалните искания нови, още по-тежки. Тя претендираше за цяла Латвия и Естония; съветската страна трябваше да плати на Германия огромна контрибуция и да демобилизира своята армия. Украйна ставаше зависима от Германия държава, попадеше под робството на германските империалисти.

На 23 февруари ЦК на партията се събра, за да обсъди новия ултиматум на германското правителство. В. И. Ленин предложи да се приеме незабавно този ултиматум. „Левите комунисти“ (Бухарин, Урицки, Ломов, Бубнов) отново се обявиха против сключването на мирен договор с Германия. И. В. Сталин прояви колебание, той се изказа за водене на преговори, но беше против подписването на мирен договор при новите условия. След критиката, направена от В. И. Ленин, той заяви, че мирът трябва да бъде подписан при тези условия. Мнозинството на ЦК на партията се изказа за предложението на В. И. Ленин незабавно да бъде подписан мирният договор. Привържениците на „революционната война“ от групата на „левите комунисти“ се казаха малцинство в ЦК.

Претърпели поражение в Централния комитет, Бухарин и неговите съмишленици тръгнаха по пътя на дезорганизиране на цялата партийна и държавна работа. Те почнаха да провеждат линия на разцепление в партията, привлякоха на своя страна част от местните партийни органи и се опитаха да ги противопоставят на Централния комитет. Московското областно бюро, което се състоеше от „леви комунисти“ (Ломов, Осински, Сапронов, Стуков и други), взе решение, в което се съдържаше чудовищното твърдение, че в интерес на международната революция е целесъобразно да се приеме възможността за загубване на съветската власт, която след сключването на мира ставала чисто формална. В. И. Ленин нарече тази резолюция „странна и чудовищна“. Той се нахвърли най-решително върху „левите комунисти“; в своите пламенни статии разобли-

чи тяхната авантюристична политика, водеща към гибел съветската република. В. И. Ленин писа: „... Който е против незабавен, макар и архитектък мир, той погубва съветската власт.“¹

На 3 март 1918 г. мирният договор с Германия бе подписан. През това време „левите комунисти“ не само не бяха прекратили, но още повече засилиха своите атаки против партията. Те открито призоваваха към промяна на Бресткия мир. Разколническата антипартийна дейност на „левите комунисти“ вдъхна на левите есери надеждата за промяна в състава на съветското правителство. Те се обърнаха към Бухарин с предложение В. И. Ленин да бъде сменен от поста председател на Съвета на народните комисари и да бъде създадено ново правителство от левите есери и „левите комунисти“. Бухарин не прие предложението на левите есери, но фактът, че те се обърнаха към Бухарин, показва как враговете се опитваха да използват в свой интерес фракционната борба на „левите комунисти“.

В. И. Ленин разобличи групата на „левите комунисти“ като съучастници на германския империализъм и на руската буржоазия. За това, че „новите условия са по-лоши, по-тежки, по-унизителни от лошите, тежките и унизителни брестки условия — пише В. И. Ленин, — *за това са виновни*, по отношение на великата Руска съветска република, *нашите лъже-„леви“* Бухарин, Ломов, Урицки и К^о“².

В. И. Ленин посочи, че разногласията между „левите комунисти“ и Троцки, от една страна, и партията — от друга, са значително по-дълбоки, отколкото изглеждат на пръв поглед. Водачите на „лявата“ опозиция заедно с Троцки отричаха възможността социализмът да победи в една страна и заявяваха, че запазването на диктатурата на пролетариата и завоеванията на Октомврийската революция в Русия е възможно само при условие, че бъде извършена победоносна световна социалистическа революция, която трябва да се подклажда чрез война със световния империализъм.

Като разобличаваше „левите комунисти“, В. И. Ленин разясняваше, че тяхната теория за „подклаждане“

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 23.

² Там там, стр. 66.

на международната революция няма нищо общо с марксизма. Марксизмът учи, че развитието на революцията зависи от назряването на класовите противоречия в самите капиталистически страни. В. И. Ленин изхождаше от възможността социализмът да победи в една страна, той смяташе, че работническата класа в Съветска Русия като първата страна на победилата диктатура на пролетариата ще изпълни най-добре своя интернационален дълг, ако запази и заздрави своята диктатура, за да защити завоеванията на революцията и построи социализма.

В. И. Ленин разобличи и другия абсурден довод на „лявата“ опозиция, че интересите на международната революция не позволявали на съветската държава да сключва мир и изобщо споразумения с империалистите, че съветската република не можела да съществува в капиталистическо обкръжение. Той писа: „Социалистическата република сред империалистическите държави не би могла, от гледна точка на подобни възгледи, да сключва никакви икономически договори, не би могла да съществува, ако не хвъркне на луната.“¹ Принципът на съвместно съществуване на държавите с различен социален строй произтичаше от Лениновата теория за социалистическата революция, от научното откритие на В. И. Ленин за възможността социализмът да победи първоначално в малко или дори в една, отделно взета страна. Партията смяташе, че като тури в ред своето стопанство и създаде свои въоръжени сили, Съветската република ще може да даде отпор на натиска на международния империализъм, да защити своята самостоятелност и независимост, да извоюва мирен отдих и да осигури изграждането на социализма.

Линията на „левите комунисти“ за проваляне на Бресткия мирен договор претърпя крах. Нужна беше Лениновата прозорливост, настойчивост и страстност в борбата с „левите комунисти“, за да бъде спасена съветската страна от застрашаващата я гибел. Нужна беше непоколебимата вяра в масите, каквато имаше В. И. Ленин. Партийните маси и напредничавите работници се изказваха решително в подкрепа на сключения мир. През март 1918 г. политиката на ЦК на партията

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 54.

и на съветското правителство по въпроса за мирния договор беше одобрена от Московската и Петроградската градски партийни конференции и от редица други местни партийни организации.

За окончателното разрешаване на въпроса за мира беше свикан VII конгрес на партията, който се състоя от 6 до 8 март 1918 г. в Петроград. Това беше първият конгрес след идването на партията на власт. На конгреса присъствуваха 46 делегати с решаващ глас и 58 със съвещателен. Конгресът представляваше около 170 000 партийни членове. По това време партията наброяваше около 300 000 члена, но поради екстремното свикване на конгреса и окупирането на част от територията на страната от германските войски много партийни организации не можаха да изпратят свои делегати.

Конгресът обсъди следните въпроси: отчет на ЦК за войната и мира, за изменение на програмата и името на партията. В. И. Ленин изнесе на конгреса политическия отчет на ЦК, изказа се по въпроса за изменението на програмата и името на партията и по други въпроси. В политическия отчет на ЦК В. И. Ленин осветли всестранно въпроса за войната и мира.

На конгреса се разгоря остра борба между привържениците и противниците на Бресткия мир. „Левите комунисти“ претърпяха поражение. Конгресът потвърди правилността на Лениновата линия при решаването на въпроса за Бресткия мир и призна за необходимо да бъде утвърден подписаният от съветското правителство мирен договор с Германия. Резолюцията на В. И. Ленин за войната и мира беше приета с 30 гласа при 12 против и 4 въздържали се. Конгресът обяви като първостепенна задача на партията и на съветската власт вземането на най-енергични мерки за повишаване самодисциплината и дисциплината на работническите и селските маси, за развиване самодейността на всички организации на трудещите се в затвърдяването и защитата на завоеванията на социалистическата революция. Подчертана бе необходимостта да се засили работата по изграждането на Червената армия и се осъществи общо военно обучение на трудещите се.

По-нататъшните събития показаха, че Лениновата линия в борбата за мир беше единствено правилната. Тази политика даде възможност на Съветската репуб-

лика да отстъпи организирано в един момент, когато силите на противника значително превъзхождаха нейните сили, даде ѝ възможност да се готви с огромна енергия за отбиване новите нападения на империалистите.

VII конгрес прие резолюция за изменение на партийната програма и името на партията. В резултат на Октомврийската революция и установяването на диктатурата на пролетариата първата програма на партията беше изпълнена. За изработване на новата програма конгресът избра комисия, която постави в основата на своята работа проектопрограмата, написана от В. И. Ленин. По предложение на В. И. Ленин конгресът прие ново название на партията: Руска комунистическа партия (болшевики) — РКП (б). Названието на партията „комунистическа“, каза на конгреса Ленин, е единствено правилното:

„... Като започваме социалистическите преобразования, ние трябва ясно да си поставим целта, към която в края на краищата са насочени тия преобразования, именно целта да се създаде комунистическо общество...“¹

При изборите за централни органи на партията конгресът отново се сблъска с дезорганизаторското поведение на групата на „левите комунисти“. Още преди конгреса Бухарин, Ломов, Урицки и Бубнов заявиха, че излизат от Централния комитет. Сега те заявиха, че няма да участвуват в изборите и няма да влязат в състава на ЦК. В. И. Ленин се изказа остро по повод недостойното поведение на лидерите на „лявата“ опозиция. Конгресът поиска от „левите комунисти“ да прекратят разколническата си дейност, създаваща заплахата за единството на партията.

VII конгрес на РКП (б) изпълни задачи от голяма историческа важност. Той успя да изведе съветската страна от войната и даде мир на народите в Русия. По-късно В. И. Ленин пише: „От империалистическата война, от империалистическия свят първата болшевишка революция изтръгна първата стотица милиони хора на земята.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 112.

² В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 38.

Конгресът прие разработените от В. И. Ленин основни принципи на външната политика на партията и на съветската власт, определи първостепенните задачи на партията в изграждането на социализма. Конгресът разби дезорганизаторите на партията „левите комунисти“ и Троцки, които рушиха нейното единство и подкопиха диктатурата на пролетариата. Той сплоти партията върху основата на ленинската политика.

На позициите на „левите комунисти“ стояха много видни дейци на партията: В. В. Куйбишев, С. В. Косиор, Е. М. Ярославски и други. Въпреки крайно острия характер на борбата с „левите комунисти“ В. И. Ленин строго се придържаше към нормите, създали се в партията, проявяваше лоялност, прилагаше метода на убеждението. Животът показва правилността на Ленинската политика по въпроса за сключването на Бресткия мир. И още същата 1918 г. „левите комунисти“, след като признаха открито грешката си, активно се включиха в партийна и държавна работа.

Наскоро след VII конгрес на партията съветското правителство и Централният комитет се преместиха в Москва. Москва стана столица на съветската държава. На 14 март 1918 г. в Москва бе свикан IV Извънреден общоруски конгрес на Съветите. Конгресът ратифицира Бресткия мирен договор. За ратифициране на мирния договор се изказа и делегацията на ЦИК на Съветите в Украйна. Против ратифицирането на договора се обявиха на конгреса левите есери. Те заявиха, че излизат от Съвета на народните комисари. Споразумението с левите есери, основано на сътрудничеството в съветското правителство, беше анулирано.

Сключването на Бресткия мир имаше огромно международно значение. Трудещите се от цял свят имаха пред себе си примера на съветската република, която излезе от империалистическата война въпреки неимоверните трудности.

Сключването на Бресткия мир затвърди съветската власт. Извоюван беше одих, който даде възможност да се спечели време, за да се приведе в ред стопанството на страната, да бъде създадена Червената армия и укрепен съюзът на пролетариата с трудещите се селски маси. В живота на съветската държава се откриваше нов период на развитие.

3. Лениновият план за изграждане основите на социалистическата икономика. Първата съветска конституция

Благодарение на постигнатия мир съветската република получи възможност през пролетта на 1918 г. да съсредоточи своите усилия за възстановяване на народното стопанство и за разгръщане на социалистическото строителство. Пред комунистическата партия възникна нова задача — да организира управлението на страната. Главната трудност беше в икономическата област, в реорганизирането на целия стопански живот на страната на социалистически начала. По поръчение на ЦК на партията през април 1918 г. В. И. Ленин написа тезиси, чието дълбоко съдържание беше разкрито в неговия знаменит труд „Предстоящите задачи на съветската власт“. В това и в редица други произведения В. И. Ленин набеляза плана за изграждане основите на социалистическата икономика. Обобщавайки резултатите от дейността на комунистическата партия, Ленин пише:

„Ние, партията на болшевиките, *убедихме* Русия. Ние *отбоювахме* Русия — от богатите за бедните, от експлоататорите за трудещите се. Сега трябва да *управляваме* Русия.“¹

Развивайки учението на Маркс, В. И. Ленин обоснова най-важните принципи за икономиката на преходния период от капитализма към социализма. Държавата през този период е държава на диктатурата на пролетариата. Икономиката през преходния период съчетава елементите на няколко социално-икономически системи. Формите и начините на преминаването от капитализма към социализма зависят от конкретните условия, при които започва движението към социализма в различните страни.

В Съветска Русия преминаването към социализма се осъществяваше в условията на една икономика, в която имаше елементи от няколко стопански системи. В стопанството на страната съществуваха елементи на пет обществено-икономически системи: 1) патриархална (т. е. в значителна степен натурално, селско стопанство);

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 232.

2) дребностоково производство (тук спадаха по-голямата част от онези селяни, които продаваха зърнени храни); 3) частностопански капитализъм; 4) държавен капитализъм и 5) социализъм. Русия беше дребноселска страна. В нея преобладаваше дребното стоково производство, което служеше като база за запазване и възраждане на капитализма. Милиони дребни собственици и търговци в града и селото се занимаваха със спекула. Особено забогатяваха от мизерията на народа кулаците, които спекулираха със зърнени храни. Тази дребнобуржоазна стихия представляваше главната опасност за съветската власт и социализма. Задачата на партията и на съветската власт, изтъкваше В. И. Ленин, беше да преодолее дребнобуржоазната стихия, да укрепи социалистическия стопански строй, да го превърне в господстващ, а след това в единствен и всеобхватен.

Партията и съветската власт пристъпваха към изграждането на основите на социалистическата икономика в условията на невероятната разруха, причинена от войната и хазайниченето на буржоазията. Необходимо беше колосално напрежение от страна на всички съзнателни работници и селяни, за да бъдат възстановени производителните сили на страната и въведен елементарен ред в народното стопанство. Само пролетариатът беше способен да облекчи страданията и лишенията, които бяха сполетели трудовия народ. Само той беше способен да преодолее дребнобуржоазната стихия, да организира нормален стопански живот и да осигури движението на страната към социализма. За тази цел бе нужно широките маси на работническата класа ясно да разбират поставените им от революцията исторически задачи. Но известна част от работниците не можеше да свикне изведнаж с новото положение, не разбираше какво значи да бъдеш господстваща класа. Тя се отнасяше към труда във фабриките и заводите, преминали в собственост на народа, по старому, стремеше се да се освободи от излишни тежести и да изклинчи от работа, живееше по навика: „да измъкне по-голямо парче и да офейка“. Тези настроения бяха особено силни сред онази част от работниците, които бяха дошли във фабриките и заводите през време на войната. Партията оказваше помощ на съзнателните работници в усилията им да бъде въведен социалистически ред, в борбата им против

готованците, безделниците и използвачите. В. И. Ленин учеше работниците да водят стопанството по съветски. Той призоваваше да се държи точно я добросъвестно сметка за парите, да се води стопанството икономично, да не се безделничи, да се спазва най-строга дисциплина в труда. Това бяха *непосредствените и главни лозунги на момента*. Осъществяването им беше много важно условие за преодоляване на разрухата, за възстановяване нормалния икономически живот и за преминаване към социализма.

На преден план в областта на икономическото изграждане на социализма се поставяше работата по организиране *отчетността и контрола* върху производството и разпределението на продуктите. Без това, казваше В. И. Ленин, не може да се премине към управление на производството и да се осигури съгласувана работа на всички отрасли на народното стопанство. Без да прекратява експроприацията на капиталистите, съветската власт трябваше да пренесе центъра на тежестта върху организиране на отчетността и контрола. Осъществяването на отчетността и контрола се възлагаше на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати, на народностопанските съвети, на потребителните дружества и фабрично-заводските комитети. За обуздаване на дребнобуржоазната стихия и за организиране на отчетност и контрол в общодържавен мащаб В. И. Ленин предлагаше да се турят в ред държавните монополи, особено житният, да се укрепят държавният контрол върху паричното обръщение, да се използва кооперацията.

При преминаването към социализма В. И. Ленин придаваше важно значение на *държавния капитализъм*. Той смяташе, че в икономическо отношение държавният капитализъм е по-висш от съществуващата по онова време селска икономика и не е опасен за съветската държава. В системата на държавния капитализъм според В. И. Ленин трябваше да влизат различните държавни акционерни дружества, в които се привличаха да участвуват със своите капитали частни лица, контролирани от съветската държава, собственици на предприятия и буржоазни кооператори. На органите на съветската власт се възлагаше да контролират тяхната дейност. Държавният капитализъм улесняваше борбата на съветската

власт с дребнобуржоазната стихия, даваше възможност на съветската държава да получава от държавнокапиталистическите предприятия известна част от продукцията за установяване на икономически връзки с дребностоковото селско производство и съдействуваше за развитието на производителните сили в страната. На същите цели трябваше да служи и потребителната кооперация. С помощта на кооперацията съветската държава можеше да регулира продуктообмена и да упражнява контрол върху реализацията на продуктите. Много кооперативни органи по онова време се намираха под влияние на буржоазията. Но това обстоятелство, казваше В. И. Ленин, не трябва да плаши партията и работническата класа. Щом властта се намира в ръцете на пролетариата, използването на буржоазните кооперации от съветската държава и даваше възможност да затвърди завоюваните позиции и постепенно да изтиква буржоазните елементи от кооперативните органи.

Една от основните задачи на социалистическата революция, разясняваше В. И. Ленин, е достигането на *ко-висока производителност на труда* в сравнение с капиталистическата. Русия беше изостанала в промишлено отношение страна. За да се осигури висока производителност на труда, трябваше преди всичко да се развие тежката индустрия; производството на гориво и метал, машиностроенето, химическата и електротехническата промишленост. В. И. Ленин подчертаваше, че в съветската република има всичко необходимо „Русия да престане да бъде бедна и безсилна, а да стане в пълния смисъл на думата *могъща и богата*“.¹ За тази цел страната разполагаше с достатъчни запаси от природни богатства, с грамаден запас от човешки сили и с огромния размах на творчеството на народните маси, породен от великата революция. Според В. И. Ленин важно условие за увеличаване производителността на труда, за възстановяване и развитие на производителните сили беше и повишаването на *културното равнище на населението*. Знанията и науката при царизма бяха монопол на привилегированите класи. Обикновеният работник и обикновеният селянин нямаша възможност да получат висше образование. Съветската власт провъзгласи всички бла-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 145.

га на културата и науката за общонародно достойние. Широките народни маси жадно се устремиха към знанията. В. И. Ленин призоваваше всички научни и технически постижения, натрупани от капитализма, да се поставят в служба на социализма. „Социализмът — казва той — е немислим без едрокапиталистическата техника, построена по последната дума на най-новата наука...“¹. Само социализмът, подчертаваше В. И. Ленин, ще освободи науката от буржоазните окови, ще даде възможност да се организира производството върху истински научна основа, ще облекчи труда и ще осигури благосъстояние на всички трудещи се. Само опирайки се на всички завоевания на науката, може успешно да се изгражда социализмът. През април 1917 г. В. И. Ленин предложи „Проектоплан за научно-техническите работи“, в който постави пред Академията на науките задачата да бъде съставен план за реорганизиране на промишлеността и за икономически подем на съветската страна. В този план трябваше да влиза: рационално *райониране* на промишлеността с оглед да бъде приближена до източниците на суровини; *електрифициране* на промишлеността, транспорта и използването на електричеството в земеделието; осигуряване на икономическа *самостоятелност* на съветската страна.

Едрата промишленост е немислима без специалисти в различните клонове на знанията и техниката. Тогава пролетариатът нямаше свои технически кадри. Масата от специалистите бяха буржоазни специалисти. В. И. Ленин учеше партията внимателно да се отнася към тези буржоазни специалисти. Той предупреждаваше, че поради буржоазния начин на живот, който са водили при капитализма, те не всички и не изведнъж ще разберат правилно значението на социалистическата революция. Те трябва търпеливо да бъдат превъзпитавани, да им се създаде възможност широко да прилагат знанията си по специалността си, да им се осигуряват най-добри материални условия, смело да се определя по-високо заплащане на техния труд. Същевременно В. И. Ленин призоваваше настойчиво да се откриват организаторските таланти сред народа, по-смело да се издигат практики организатори измежду работниците и селяните на отго-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27.

ворни държавни постове, да им се помага да овладяват изкуството да управляват държавата и стопанството.

В. И. Ленин разработи принципите, въз основа на които пролетарската държава ръководи икономиката на страната. Той обоснова принципа на *демократическия централизъм при организиране на съветското стопанство*. Едрата машинна индустрия не можеше да функционира правилно без най-строг ред, създаван от единството на волята, която насочва съвместната работа на стотици и хиляди хора. Интересите на социализма, учеше В. И. Ленин, налагат масите да се подчиняват безпрекословно на единната воля на ръководителя на трудовия процес. Ето защо управлението на стопанството трябва да бъде централизирано, начело на предприятията трябва да стоят директори, назначавани от съветската власт. Централизираното ръководство от страна на държавата и единоначалието трябва да се съчетават с активно, съзнателно участие на масите в стопанския живот, с разнообразен контрол от долу.

„... Централизъмът, разбран в действително демократичен смисъл — пише В. И. Ленин, — предполага за пръв път създадената от историята възможност за пълно и безпрепятствено развитие не само на местните особености, но и на местния почин, местната инициатива, разнообразието на пътищата, начините и средствата за движение към общата цел.“¹

Така В. И. Ленин формулира съветския социалистически принцип на водене на стопанството.

Особено голямо внимание В. И. Ленин обръщаше на изработването на нова, *съзнателна другарска дисциплина* сред работниците и всички трудещи се, на повишаването на тяхната самодейност и съзнание за отговорност. Това изискваше упорита и продължителна работа за превъзпитаването на хората. Като средства, осигуряващи постигането на тази цел, В. И. Ленин смяташе въвеждането на сделното заплащане на труда, ликвидирането на уравниловката, организирането на съреднование, общественото въздействие върху безделниците и използвачите.

В. И. Ленин призоваваше всестранно да се *укрепва диктатурата на пролетариата и да се развива съветска-*

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 196.

та форма на организация. Диктатурата на пролетариата е необходима преди всичко за смазване съпротивата на съборените експлоататори и на всички разложителни елементи на старото общество. Тя е необходима за създаване на новото, социалистическо общество. Само пролетариатът като най-напредничава, съзнателна и дисциплинирана класа е способен да привлече мнозинството от трудещите се, да помогне на колебаещите се слоеве и елементи от населението да застанат здраво на позициите на съветската власт, да смаже съпротивата на експлоататорите и да преодолее стихията на дребнобуржоазната дезорганизираност, да възглави социалистическото преустройство на обществото.

Трудът на В. И. Ленин „Предстоящите задачи на съветската власт“ - имаше огромно историческо значение. Той ориентираше партията към решаване на организационните задачи на социалистическата революция, към организиране управлението на съветската държава. В него В. И. Ленин даде научно обоснован, конкретен план за реорганизиране икономическия строй на страната на социалистически начала, изложи основните принципи на икономическата политика на пролетарската държава през преходния период от капитализма към социализма.

Тезисите на В. И. Ленин за предстоящите задачи на съветската власт бяха обсъдени и одобрени от Централния комитет и подкрепени напълно от партията и работническата класа. На 29 април 1918 г. тезисите бяха одобрени от ВЦИК на заседание, на което В. И. Ленин направи доклад.

Против Лениновия план се обявиха меншевиките и есерите. Неправилна позиция заеха и „левите комунисти“ начело с Бухарин. Прикривайки се с леви фрази, Бухарин и неговите съмишленици демагогски заявяваха, че насаждането на дисциплина и въвеждането на единоначалие в предприятията, използването на буржоазните специалисти и на държавния капитализъм означавали връщане към буржоазните отношения. На дело „левите комунисти“ се оказаха защитници на дребнобуржоазната стихия и на анархистическата разюзданост, поощряваха кулаците, спекулантите и безделниците. Партията даде решителен отпор на „левите комунисти“ и съсре-

лоточи усилията си за установяване на всенародна отчетност и контрол и организиране на социалистическото производство.

Новите задачи налагаха да се укрепи ръководната роля на партията в съветската държава, да се създадат правилни взаимоотношения между нея, от една страна, и държавните и другите обществени организации на трудещите се, от друга. Към пролетта на 1918 г. в съветската република беше изграден в основни черти механизъмът на пролетарската държавна власт. В системата на диктатурата на пролетариата влизаха партията, Съветите, профсъюзите и другите масови организации на трудещите се. Особено важно значение имаше правилното взаимоотношение между партията и Съветите. Партията изработваше такива форми на взаимоотношения, които даваха пълен простор на самостоятелността на Съветите като органи на държавната власт и в същото време осигуряваха ръководната роля на партията в системата на диктатурата на пролетариата. Партията беше ръководна и направляваща сила на съветската държава. Тя определяше нейната политика, обединяваше усилията на всички обществени организации на трудещите се в тяхната борба за заздравяване на съветския строй и негово преустройство на обществото на социалистически начала. Чрез комунистическите фракции партията оказваше политическо въздействие върху Съветите и профсъюзите и осигуряваше изпълнението на своите директиви.

В тясна връзка с нуждите на държавното и стопанското строителство партията решаваше въпросите на партийното строителство. Ръководните органи на партията се изграждаха съобразно със съществуващото по това време административно деление на страната (губерния, околии, общини). От април до октомври 1918 г. в повечето губернии на съветската република се състояха партийни конференции, които създадоха навсякъде общогубернски партийни комитети (губкоми). Създаваха се и се оформяха околийските и общинските партийни организации. В партийния апарат бяха издигнати хиляди нови работници. Партията обръщаше голямо внимание на подобряването на своя състав, на изработването на такива уставни правила за приемане на нови членове, които затрудняваха проникването на чужди

елементи в партията. Повишавайки изискванията към влизащите в партията, някои местни партийни организации установяваха кандидатски стаж за тях. Много партийни организации създадоха групи от симпатизанти на партията.

Партийни организации се изграждаха в националните райони на страната и на окупираната от германците територия. През юни 1918 г. I конгрес на большевиките организации в Туркестанската автономна съветска република провъзгласи създаването на Туркестанската комунистическа партия като съставна част на РКП (б). През юли 1918 г. се състоя I конгрес на Украинската комунистическа партия (большевики). Конгресът манифестира своята вярност към принципите на пролетарския интернационализъм. В приетата от конгреса резолюция „За партията“ се казваше, че УКП (б) влиза в единната Руска комунистическа партия. През октомври 1918 г. във Вилно (Вилнюс) се състоя нелегално I конгрес на Литовската комунистическа партия.

Под влияние на Октомврийската революция в Съветската република започна бързо да се развива младежкото движение. Навред възникваха социалистически младежки съюзи. През октомври—ноември 1918 г. се състоя I Общоруски конгрес на съюзите на работническата и селската младеж, който провъзгласи създаването на Руския комунистически младежки съюз. Създаването на Комсомола и неговата дейност от самото начало се осъществяваха под ръководството на комунистическата партия, на В. И. Ленин. Комсомолът беше здрава опора и боеви резерв на партията.

В областта на стопанското строителство партията обръщаше внимание преди всичко на организирането на социалистическата промишленост. За управляване на национализираните отрасли на промишлеността в състава на Върховния съвет на народното стопанство бяха създадени главни управления и обединения. Голямо значение за организиране управлението на промишлеността и на цялото народно стопанство имаше свиканият по инициатива на ЦК на партията в края на май 1918 г. I Общоруски конгрес на съветите на народното стопанство. Конгресът се изказа за национализация на цялата промишленост и за централизиране на нейното управле-

ние. На 28 юни Съветът на народните комисари прие декрет за национализиране на цялата едра промишленост. С провеждането на този декрет завършваше в общи линии национализацията на едрата и средната промишленост. Към 1 юни се наброяваха малко повече от 500 национализирани промишлени предприятия; към началото на септември те бяха вече над 3 000.

Партията използва отдиха за широко културно строителство. Преустройваше се из основи народното образование. Съветското училище се изграждаше върху принципите на възпитаване на подрастващото поколение в комунистически дух, в дух на тясно свързване обучението с живота, с общественно-полезния труд. Във висшите училища се приемаха преди всичко деца на работниците и бедните селяни. Започна ликвидирането на неграмотността на възрастното население. Същевременно много се правеше за привличане на учителското съсловие на страната на съветската власт. През лятото на 1918 г. се състояха два общоруски конгреса на учителите, на които В. И. Ленин произнесе речи. Той призова учителите да станат главната армия на социалистическото просвещение.

Огромна размах получи политическата работа сред масите. В градовете се провеждаха многобройни митинги и събрания. На митингите в Москва често произнасяше речи В. И. Ленин. Партията обръщаше особено голямо внимание на политическата работа сред селяните. Градските партийни организации изпратиха хиляди агитатори в селата. Заминавайки за там, агитаторите от столицата често биваха инструктирани от В. И. Ленин. През август 1918 г. в Москва беше открита Социалистическата академия на обществените науки.

Борбата на партията за осъществяване на Лениния план за социалистическо строителство протичаше в немислено трудна обстановка. В края на пролетта на 1918 г. над съветската страна надвисна тежка продоволствена криза. Населението в градовете преживяваше бедствие — глад. На тази почва се появи силно недоверие. Контрареволуцията надигна глава. Враговете на съветската власт се опитваха да стоварят вината за тежкото продоволствено положение върху болшевиките. Но гладът беше предизвикан от това, че зърнените храни се намираха главно в ръцете на кулаците, които отказ-

ваха да ги продават на съветската държава по твърди цени, проваляха житния монопол, занимаваха се със спекула. В страната имаше около два милиона кулашки стопанства. Те бяха главната опора на вътрешната контрареволуция и на чуждите империалисти. Кулаците ненавиждаха съветската власт. В. И. Ленин пише, че „кулаците са най-зверските, най-грубите, най-дивите експлоататори, които не един път в историята на другите страни са възстановявали властта на помещиците, царете, поповете и капиталистите“¹. В редица губернии на съветската република кулаците заедно с други контрареволуционни елементи и с подкрепата на чуждите империалисти вдигнаха антисъветски бунтове. Те решиха да дадат сражение на държавата на работниците на жизнено най-важния фронт — на фронта на борбата за хляб, като се опитваха с помощта на глада да провалят провеждането на първите социалистически преобразования.

Трябваше с желязна ръка да се смажат въстанията на кулачеството, да се сломи неговата съпротива и да се вземат зърнените храни от кулаците, за да се защитят завоеванията на революцията. Борбата за хляб се сливаше с борбата за социализъм. В. И. Ленин разясняваше: „Изглежда, че това е борба само за хляб; всъщност това е борба за социализъм.“² В селото по това време кипеше борба между бедните селяни и кулаците. Кулаците завземаха помещическите земи, притесняваха бедняците. Бедните селяни твърдо се бореха против кулашкия натиск, но им липсваше организираност.

ЦК на партията и съветското правителство взеха решителни мерки за обуздаване на кулаците и за облекчаване мъките на глада. Съветската власт потвърди непоклатимостта на житния монопол и централизира цялото продоволствено дело. Партията призова съзнателните работници да организират масови походи в селото, за да подпомогнат бедните селяни в тяхната борба с кулаците. На призива на партията се отзоваха десетки хиляди работници. Във фабриките и заводите се създаваха отряди, начело на които заставаха комунисти. Хиляди такива отряди бяха изпратени във всички краища на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 43.

² В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 470.

страната. Като просвещаваха бедните селяни и ги сплотяваха, отрядите на съзнателните работници помагаха на смазването на съпротивата на кулаците, които криеха излишъците от зърнени храни и спекулираха с тях.

„Едно от най-великите, неизкореними дела на Октомврийския — съветския — преврат се състои в това — пише В. И. Ленин, — че съзнателният работник, като *ръководител* на бедните селяни, като *вожд* на селската трудеща се маса, като *строител на държавата на труда*, „отиде между народа“. Питер даде на селото хиляди и хиляди най-добри работници, дадоха такива и другите пролетарски центрове.“¹

На 11 юни 1918 г. ВЦИК на Съветите по предложение на В. И. Ленин прне декрета за организиране на *комитети на бедните селяни* (комбеди) в селото. Комитетите на бедните селяни се създаваха в рамките на съветската държавна система под ръководството на местните партийни организации. Работата на комбедите беше в центъра на вниманието на състоялите се през лятото и есента на 1918 г. губернтски и околийски партийни конференции. Комитети на бедните селяни имаше почти във всички села. Към ноември 1918 г. те наброяваха общо около 105 000.

Комитетите на бедните селяни бяха опорни точки на диктатурата на пролетариата в селото. Те извършиха огромна работа по изземването на излишъците от зърнени храни от кулаците и по осигуряване на градското население и Червената армия с продоволствие. Чрез комбедите се осъществяваше преразпределянето на земята между селяните, конфискуването на впрегатния добитък и инвентара на кулаците в полза на бедните селяни. От кулаците беше конфискувана и предадена за ползуване от бедните и средните селяни 50 милиона хектара земя, което сериозно подкопа икономическата сила на селската буржоазия. Конфискуването на значителна част от средствата за производство на селската буржоазия още не означеше ликвидиране на класата на кулаците. В земеделието продължаваше да господствува индивидуалното пребнособственическо селско стопанство.

Организирането на комитетите на бедните селяни означаваше по-нататъшно развитие на социалистическата

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 392.

революция и затвърдяване на съветската власт в селото. Комбедите сплотиха бедните селяни около работническата класа, помогнаха на съветската държава да сломи съпротивата на кулаците и изиграха важна роля за привличането на средния селянин на страната на съветската власт. Подобри се положението на бедните селяни. Мнозина от тях придобиха свое стопанство. Селото ставаше все повече средняшко. Комбедите помагаха и за комплектуването на Червената армия от селското население.

Благодарение дейността на комбедите се засилиха социалистическите преобразования в селото. Възникнаха много селскостопански комуни и други производствени обединения на селяните; към края на 1918 г. те бяха над 1500. През периода на комбедите в селото започнаха бързо да растат първичните партийни организации, които включваха най-напредничавата и съзнателна част от бедните селяни. В края на 1918 г. комитетите на бедните селяни, които бяха изпълнили поставените им задачи, се сляха с общинските и селските съвети. Ролята и значението на местните съвети в социалистическото строителство пораснаха.

На 4 юли 1918 г. в Москва бе свикан V Общоруски конгрес на Съветите. Той отрази по-нататъшното нарастване на влиянието и авторитета на комунистическата партия сред масите. Около две трети от делегатите на конгреса бяха комунисти. Влиянието на левите есери сред масите стремително намаляваше. Още преди конгреса левите есери настойчиво се стремяха да провалят Бресткия мир, водеха борба против продоволствената политика на съветската власт и комитетите на бедните селяни, обявяваха се в защита на кулака. Те готвеха антисъветски заговор, който трябваше да бъде извършен по време на конгреса на Съветите. През време на работата на конгреса, на 6 юли, левите есери, опитвайки се да предизвикат Германия да започне война срещу Съветска Русия, убиха германския посланик Мирбах и вдигнаха в Москва антисъветски бунт. Метежниците бяха тайно подкрепяни от чуждестранните дипломатически мисии. Съветската република бе на косъм от война с Германия.

С бързи и решителни действия съветската власт потуши за няколко часа левоесеровския бунт в Москва.

Предизвиканият конфликт с Германия беше уреден. Авантюрата на левите есери окончателно ги разобличи като антисъветска партия, нямаща подкрепата на трудещите се маси. V конгрес на Съветите единодушно одобри енергичните мерки на съветското правителство за ликвидирането на левоесеровския бунт и прие постановление за изключване представителите на партията на левите есери от Съветите.

Конгресът на Съветите прие *конституцията на РСФСР* — първата съветска конституция. В нея бяха законодателно утвърдени великите завоевания на Октомврийската социалистическа революция: новият, съветски държавен строй, премахването на частната капиталистическа и помещическа собственост, равноправното на всички народи, населяващи Русия, и други. Конституцията утвърди по законодателен ред диктатурата на пролетариата във формата на съветска власт, осигури на всички трудещи се в Русия участие в управлението на държавата, лиши експлоататорите от изборни права.

Що се отнася до лишаването на експлоататорите от изборно право, изтъкваше В. И. Ленин, „въпросът за ограничаването на изборното право е национално-особен, а не общ въпрос на диктатурата. Към въпроса за ограничаването на изборното право трябва да пристъпваме, като изучаваме *особените условия* на руската революция, *особения път* на нейното развитие.“¹ Грешка би било, пише В. И. Ленин, да се твърди предварително, че бъдещите революции в другите страни непременно ще ограничат изборното право за буржоазията. „... Това не влиза като *необходимо* условие в историческото и класово понятие диктатура.“²

Конституцията на РСФСР беше преведена на чужди езици. Тя получи широк отзвук в чужбина. Трудещите се от капиталистическите страни виждаха в съветската конституция израз на своите въжделения и пламенно я приветствуваха. Буржоазията, напротив, я посрещна с омраза. На страната на буржоазията се оказаха Кауцки и другите лидери на II Интернационал. Кауцки злобно обвиняваше болшевиките, които бяха утвърдили дикта-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 259.

² В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 260.

турата на пролетариата, в „нарушение на демокрацията“.

Решителен отговор на Кауцки даде В. И. Ленин в своята книга „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки“. В. И. Ленин изобличи Кауцки във фалшифициране на учението на Маркс за държавата и диктатурата на пролетариата; в грубо изопачаване същността на съветската власт и опита на руските комунисти. В. И. Ленин нарече проповедта на Кауцки в защита на така наречената „чиста демокрация“ в условията на съществуване на общество, разделено на антагонистични класи, празна и лъжлива фраза на буржоазен либерал, който защитава буржоазната демокрация и заблуждава работниците.

В. И. Ленин посочи, че в резултат на победата на Октомврийската социалистическа революция и установяването на диктатурата на пролетариата в Русия за пръв път в световната история е възникнал нов, *висш* тип демокрация — *пролетарска*, съветска демокрация.

„Пролетарската демокрация — пише В. И. Ленин — е *милион пъти* по-демократична от всяка буржоазна демокрация; съветската власт е *милион пъти* по-демократична от най-демократичната буржоазна република.“¹

Диктатурата на пролетариата разшири неизмеримо демокрацията за народните маси. Съветската власт е първата в света власт, която действително привлече трудещите се маси в управлението на държавата. Още от първия ден на установяването на съветската власт трудещите се класи, работниците и селяните започнаха да се ползват от всички блага на съветската демокрация. Силата и здравината на съветската власт се състои в това, че тя съединява в едно цяло демокрацията за най-широките маси и революционната диктатура против експлоататорите.

В книгата си „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки“ В. И. Ленин разкри световноисторическото значение на опита на комунистическата партия, която въоръжи международния пролетариат с нова теория, стратегия и тактика на социалистическата революция.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 251.

Комунистическата партия демонстрира пред целия свят превръщането на идеята за диктатура на пролетариата в действителност. Под ръководството на партията, смазвайки съпротивата на помещиците и капиталистите и превъзможвайки огромни трудности, работниците и бедните селяни в Русия успяха не само да задържат завоюваната власт, но и да я затвърдят, да създадат нова, съветска демокрация, да започнат да осъществяват социализма на практика. Всичко това позволи на В. И. Ленин да заяви напълно основателно, че „болшевизмът може да служи като образец на тактика за всички“¹.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Октомврийската социалистическа революция установи диктатурата на пролетариата. Работническата класа стана господстваща класа, а комунистическата партия — управляваща партия. При тежките условия на войната и стопанската разруха партията пое отговорността за съдбата на страната. Тя я спаси от икономическа и национална катастрофа, освободи я от финансовата робия и заплахата от колониално поробване от страна на империалистическите хищници, смело и уверено поведе съветския народ по непознатите пътища на изграждането на социализма.

За кратък период, от ноември 1917 до 1918 г., комунистическата партия, като вдигна на революционно творчество широките маси на работническата класа и трудовите селяни, извърши редица коренни демократически и социалистически преобразования в страната. Окончателно бяха пометени всички остатъци от средновековието и бяха провъзгласени пълна свобода и равенство на всички народи и националности в Русия. Завинаги беше ликвидирано помещическото земевладение. Конфискуираната от помещиците земя беше предадена на селяните за безвъзмездно ползуване, национализирана бе цялата земя в страната. Беше разбит и разрушен старият, буржоазно-помещически държавен апарат и на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 300.

негово място бе създаден апаратът на съветската държава. Създаден бе нов, социалистически тип държава. В съветската република се утвърди нова, висша, пролетарска форма на демокрация — демокрация за трудещите се, за грамадното мнозинство от народа.

Под ръководството на комунистическата партия работническата класа иззе от буржоазията средствата за производство и превърна фабриките, заводите, железниците, земята и банките в собственост на целия народ, в обществена собственост. Като утвърди своето политическо господство и разби капитализма, пролетариатът завладя командните постове в икономиката на страната, положи основите на новото, съветското-народно стопанство и създаде условия за разгръщане на социалистическото строителство. Октомврийската революция откри за трудещите се маси достъпа до знанията. Започна изграждането на новата, социалистическата култура. В. И. Ленин разработи основните форми и методи на изграждане на социализма.

Партията разобличи, идейно разгроми и изолира капитулантите Каменев, Зиновиев и техните съмишленици, а след това Троцки и групата на „левите комунисти“ начело с Бухарин, които бяха против Бресткия мир и революционно-социалистическите мероприятия, и заздрави единството на своите редове. Съобразно със задачите за управлението на съветската държава тя преустрои своята организационна структура и укрепи местните партийни организации.

В борбата за развитието на Октомврийската социалистическа революция и за заздравяването на съветската власт бе окончателно разобличена контрареволюционната същност на меншевиките, десните и левите есери; те бяха изолирани от масите. Всички тези дребнобуржоазни партии станаха антисъветски — започнаха борба против съветската власт.

Партията сплоти около пролетариата бедните селяни, сломи с помощта на отрядите на съзнателните работници и комбедите яростната съпротива на контрареволюционните кулаци, привлече средните селяни на страната на пролетариата и затвърди съветската власт върху основата на съюза на работническата класа и бедните селяни. Великите завоевания на Октомврийската социалистическа революция бяха облечени в законна

форма в приетата от V конгрес на Съветите конституция на РСФСР.

Със своята активна борба за мир комунистическата партия успя да изведе Русия от войната и с всички сили използва извоювания отдих за организирането на Червената армия и за започване на широко социалистическо строителство въз основа на Лениновия план. Тя вдигна народните маси за съзнателно изграждане на новия живот.

ГЛАВА IX
ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА
НА ЧУЖДЕСТРАННАТА ВОЕННА ИНТЕРВЕНЦИЯ
И ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА
(1918 — 1920 г.)

1. Начало на чуждестранната военна интервенция и гражданската война. Организиране от партията на отпор срещу интервентите и белогвардейците

Съветската страна не можа да се ползва дълго от мирния отдик, извоюван с такъв труд. Външните и вътрешните врагове на съветската държава я принудиха да прекъсне мирното социалистическо строителство, като натрапиха на съветския народ война.

Чуждите империалисти не можеха да се примирят със съществуването на страна, в която на власт бяха работниците и селяните и със своя пример оказваха революционно въздействие върху трудещите се от капиталистическите страни. Монополистите не искаха да загубят милиардите рубли, които бяха дали в заем на царизма и на буржоазното Временно правителство, не искаха да се простят с огромните печалби, които получаваха в Русия, където притежаваха мини, заводи, рудници и т. н.

Империалистите от Антантата бяха много разтревожени от излизането на Русия от войната. Те оставаха без поддръжката на руската армия, която преди това приковаваше към себе си не по-малко от половината от германските войски. При това империалистите се страхуваха, че със своята мирна политика Съветска Русия ще даде пример на трудещите се от другите страни как да турят край на омразната война.

За разбойническо нападение срещу Съветска Русия империалистите от Англия, Франция, САЩ и Япония се готвеха още от първите дни след победата на Великата октомврийска социалистическа революция.

През декември (1917) г. правителствата на Англия и Франция със знанието и съгласието на САЩ сключиха тайно споразумение за разделяне на сферата на военни действия: Франция се заемаше с борбата против съветската власт в Украйна, Крим и Бесарабия, а Англия — на Дон, Кубан и в Кавказ. С непосредствената подкрепа на империалистическите среди от Франция, Англия и САЩ през януари—февруари 1918 г. Румъния заграби Бесарабия. След сключването на Бресткия мир, когато рухнаха надеждите им, че ще успеят да задушат съветската република с помощта на германската армия, американските, английските и френските империалисти направиха през пролетта на 1918 г. десант в Мурманск; японските империалисти, а след тях американските и английските стовариха войски във Владивосток. Антантата използва против съветската власт чехословашкия корпус в Русия.

През време на войната от пленени и доброволно преминали от австрийската армия на страната на Русия чехи и словаци бе сформиран корпус, който наброяваше повече от 40 000 души. След оключването на мира с Германия чехословаците получиха разрешение от съветската власт да заминат през Сибир и Далечния изток във Франция, за да участвуват във войната с Германия. Но организаторите на интервенцията взеха друго решение: те почнаха да подстрекават чехите и словаците, чиито ешелони се бяха проточили от Волга до Тихия океан, да вдигнат бунт срещу съветската власт.

Между военнопленниците чехи и словаци имаше комунисти, комунисти имаше и в състава на корпуса. През май 1918 г. се състоя учредителен конгрес на комунистите чехи и словаци. Много военнопленници чехи и словаци влязоха в редовете на Червената армия и рамо до рамо с руските бойци се сражаваха за социалистическата страна, родината на трудещите се от целия свят.

Родническата маса на корпуса не искаше да вдига оръжие против съветския народ. Империалистите от Англия, Франция и САЩ се споразумяха с командупа-

нето на корпуса и получиха неговото съгласие да вдигнат бунт против съветската власт. Командуването на корпуса измами чехословашките войници, като разпространи провокационния слух, че съветското правителство възнамерявало да ги предаде на Австро-Унгария. В края на май 1918 г. то вдигна бунт. Към бунтовниците се присъединиха няколко хиляди доброволци измежду руските офицери, генерали и казашката върхушка. Межезниците станаха внушителна сила — 60 000 добре въоръжени войници и офицери.

Бунтът на чехословашкия корпус окрили вътрешната контрареволуция. Съборените през Октомврийската революция експлоататорски класи разпалиха гражданска война. Империалистите помагаша на контрареволуцията да се организира, снабдяваха я с оръжие и боеприпаси. Партиите на кадетите, есерите, меншевиките и буржоазните националисти се сговаряха с империалистите. Контрареволуционерите бяха съгласни да предадат на чуждите завоеватели огромни територии, готови бяха да разпокъсат Русия, да я превърнат в колония, само и само да изтръгнат властта от ръцете на трудещите се. В Сибир, Урал и Поволжието започнаха антисъветски кулашки бунтове, организирани от контрареволуционерите. Под влияние на бунта на чехословашкия корпус и с помощта на интервентите разпокъсаните антисъветски бунтове се сливаха в единен поток на общоруската контрареволуция. За някакъв си два месеца чехословаците заедно със силите на вътрешната контрареволуция окупираха значителна част от Сибир и Урал, завзеха Самара, Казан и редица други волжки градове.

По такъв начин в борбата против републиката на Съветите се обединиха две контрареволуционни сили — чуждите интервенти и руската буржоазно-помещническа кулашка белогвардейщина.

В окупираните от враговете райони бяха ликвидирани органите на съветската власт и бяха създадени контрареволуционни „правителства“: в Омск — сибирско „правителство“, в Самара — Комитет на членовете на Учредителното събрание (Комуч) и други. В състава на тези „правителства“ преобладаваха есери и меншевики, които прикриваха явната диктатура на буржоазията с фалшиви лозунги за демокрация.

Интервентите и белогвардейците предприеха настъпление и в други райони на страната. От Мурманск те се насочиха към Петрозаводск, застрашавайки Петроград. Английски, френски и американски кораби влязоха в Бяло море. Интервентите завзеха Архангелск.

След като дебаркираха във Владивосток, японските и американските войски помогнаха на чехословашкия корпус и на руските белогвардейци да завземат града, а след това и целия Далечен изток. Стремейки се да сбкръжат Съветска Русия, английските империалисти нахлуха в Туркестан и окупираха част от неговата територия. В Закавказието англичаните заедно с белогвардейски отряди завзеха Баку. Арестувани бяха ръководителите на съветската власт в Азърбайджан, между които такива забележителни дейци на партията като С. Шаумян, П. Джапаридзе, М. Азизбеков, И. Фиолетов и Я. Зевин. Те бяха разстреляни в числото на 26-те бакински комисари по указание на английските империалисти. В Азърбайджан-интервентите укрепиха контрареволуционното правителство на мусаватистите, в Грузия — на меншевиките, а в Армения — на дашилиците.

Със завземането на Баку бе затворен вражеският пръстен около съветската република, създаден от англо-френските, американските и японските интервенти.

Военните успехи на интервентите се обясняваха с това, че Червената армия тепърва се създаваше, тя бе малобройна и нямаше боен опит.

Трудностите на съветската власт се засилваха от колебанията на средните селяни. След като получиха земя от победения пролетариат, средните селяни решиха, че революцията е завършена. Те не разбираха, че помещиците и буржоазията няма да се примирят със изгубването на властта, че земята и свободата трябва да бъдат бранени от посегателствата на контрареволуцията. От колебанията на средните селяни именно се използва контрареволуцията.

Значителна роля изигра и обстоятелството, че интервентите завземаха главно изостаналите, непромишлените покрайнини на страната, в които имаше малко работници, и районите с разпороден национален състав, което действуваше националистическата контрареволуция.

Интервентите и белогвардейците се стараеха да разгърнат антисъветска борба и в центъра на страната. През юли 1918 г. по указание на френския посланик в Русия Нуланс есерите завзеха Ярославл и подготвиха метежи в 20 други градове. Едно от звената на този заговор беше и ликвидираният левоесеровски бунт в Москва. Метежът в Ярославл бе разгромен за две седмици. В другите градове заговорът бе разкрит навреме благодарение на бдителността на трудешите се и на ВЧК¹. През лятото на 1918 г. английският дипломатически представител Локарт с участието на френския посланик Нуланс и на американския посланик Френсис организира нов заговор, в който се бяха преплели разузнаванията на всички империалистически държави. Заговорниците възнамеряваха да арестуват Съвета на народните комисари и да убият В. И. Ленин. Официалните представители на империалистическите държави водеха разюздана клеветническа кампания против страната на Съветите. Но централните райони, където бе съсредоточена основната маса на руския пролетариат и националният състав на населението бе еднороден, оставаха непристъпна крепост на съветската власт.

В борбата срещу миролюбивата съветска държава вземаха активно участие и германските империалисти. Обвързани от условията на Бресткия мирен договор, те бяха длъжни да не се намесват във вътрешните работи на Съвета на Русия. Фактически те заграбиха Финландия, където ликвидираха властта на работниците, и не само окупираха Прибалтика, Белорусия и Украйна, но и нахлуха в района на Дон, завзеха Ростов на Дон и по споразумение с грузинските мѐншевики завзеха Грузия. Контрареволуционерите с възторг посрещаха германските войски. Помешчиците и буржоазията изведнъж „забравиха“, че само половин година преди това бяха призовавали руския народ да воюва против Германия в името на спасението на „отечеството“. Със своето поведение ямотните класи за лишен път потвърдиха, че за тях отечеството е там, където са техните капитали.

¹ Всесъюзната извънредна комисия за борба с контрареволуцията, *Бълг. ред.*

В Украйна германците установиха властта на хетман Скоропадски, бивш царски генерал. На Дон снабдиха с оръжие атаман Краснов и му помогнаха да създаде армия.

След започването на интервенцията на Антантата през лятото на 1918 г. белоказашката армия на атаман Краснов се насочи към Царицин, за да пресече Волга, да подаде ръка на задволжката контрареволуция, да отреже гладуващата страна от северокавказкото жито, от бакинския петрол и в единен фронт с нея да се насочи към Москва — столицата на съветската страна. Излизаше, че Германия действа фактически заедно с Антантата. От запад и юг — от Балтийско море до Кавказ — съветската страна бе застрашена от германския империализъм.

Съветската република се озова в изключително тежко положение. Враговете бяха окупирали огромна част от страната. Интервентите започнаха в окупираните райони нечуван терор. Онези, които бяха работили в държавни учреждения, биваха разстрелвани. Десетки хиляди работници и селяни, които оказваха и най-малка съпротива, биваха унищожавани безпощадно. На север английските, френските и американските окупатори създадоха каторжни затвори, начело на които поставиха палачи, специално докарани от колониите. В затворите на интервентите на остров Мудюг и в Иоканг бе установен режим на нечувани зверства и чудовищни изтезания.

В Далечния Изток и в Сибир американските монополи и самото правителство на САЩ снабдяваха руската контрареволуция с огромни количества оръжие и бойни припаси. САЩ бяха не само арсенал за руската контрареволуция; американските войски заедно с японските интервенти участваха в бойните операции против партизаните, преследваха и избиваха мирното население. Интервентите разграбваха народното имущество, изнасяха безвъзмездно дървен материал, скъпи кожи, злато, суровини.

Интервентите отрязаха Съветската република от най-важните продоволствени и суровинни ресурси на страната. Тя загуби петролните извори и основната, по онова време почти единствена каменовъглена база — Донбас. Предприятията спираха работа поради липса

на гориво. В градовете нямаше осветление — електроцентралите не работеха. Недостигът на гориво се отрази върху транспорта: той не се справяше с превозите. Народът гладуваше. Хлебната дажба бе намалена на една осмина (50 грама) дневно, а и тя не се даваше всеки ден. Гладуващото население стана жертва на епидемии. Петнистият тиф косеше хората. При това агентите на интервентите навсякъде организираха бунтове, диверсии и заговори.

Така започна в Русия разпалената от чуждите империалисти с подкрепата на вътрешната контрареволуция въоръжена интервенция и гражданска война, която продължи до края на 1920 г.

„На всички е известно — пише В. И. Ленин, — че тази война ни е натрапена; в началото на 1918 г. ние завършихме старата война и нова не сме започнали; всички знаят, че срещу нас тръгнаха белогвардейците на запад, на юг, на изток, само вследствие помощта на Антантата...“¹

Комунистическата партия вдигна народа на отечествена война против чуждестранните интервенти и белогвардейците.

Задачата, поставена от партията пред трудещите се, бе изразена ярко в стихове от пролетарския поет Демян Бедни:

Другари, ний сме в огнен обръч!
Връз нас връхлита хищна сган.
Насилници вилнеят в роден край.
Два изхода съдбата нам е отредила:
Победа — или честна смърт във боя.

Централният комитет, ръководен от В. И. Ленин, разрешаваше всички най-важни въпроси по воденето на войната, той определяше стратегическите планове, вземаше мерки за осигуряване на бойните операции, за създаване на резерви и за тяхното използване, за мобилизиране и разпределяне на ресурсите.

Главно внимание се обръщаше на организирането на Червената армия. До лятото на 1918 г. в армията се записаха почти половин милион доброволци. Това бе достатъчно за смазване на помещиците и буржоазията.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 51.

та, но бе явно недостатъчно за воденето на напрегнатата и продължителна война против съвместните сили на външната и вътрешната контрареволуция. Съветската власт взе решение да се премине към организиране на армия на базата на задължителната военна повинност. Работниците и бедните селяни влизаха в редовете на Червената армия, за да защитят с оръжие в ръце завоеванията на социалистическата революция и независимостта на своята съветска родина. Навсякъде бързо се формираха части на Червената армия, най-добрите партийни работници се изпращаха в армията. Те носеха със себе си организираността и идеите на комунистическата партия. Комунистите се бореха срещу разпуснатостта, стремяха се да създадат строго дисциплинирана редовна армия. Те вършеха широка разяснителна работа сред частите, разобличаваха замислите на интервентите и белогвардейците и разкриваха справедливия характер на отечествената война на съветския народ. Комунистите с личен пример увеличава червеноармейците в боя.

Много чуждестранни работници, които бяха дошли да работят в Русия още преди революцията, влизаха в редовете на Червената армия. Значителен брой бивши военнопленници се сражаваха в съветските войски. От тях и от чуждестранните работници — китайци, германци, поляци, чехи, словаци, югославяни, унгарци, корейци, румънци и представители на други народи, приели съветско гражданство — бяха създадени интернационални части. Те гледаха на защитата на първата в света Съветска република като на свое собствено дело.

В редовете се организираха курсове за подготовка на командири измежду работниците и селяните. Не малко командири израснаха от средата на войниците и младшия командирски състав на старата армия. От редовете на комунистическата партия, от народа излязоха такива герои на гражданската война и пълководци като В. И. Чапаев, В. К. Блюхер, Г. И. Котовски, Н. А. Шчорс, С. Г. Лазо, С. С. Вострецов, А. Я. Пархоменко, Я. Ф. Фабрициус, И. Ф. Федко, М. В. Фрунзе, К. Е. Ворошилов, С. М. Будьони, М. Н. Тухачевски, И. П. Уборевич, И. Е. Якир.

В Червената армия се призоваваха военни специалисти — генерали и офицери от старата армия. Те прите-

жаваха военни знания и опит, без които не можеше да се изгражда нова армия и да се ръководи нейната бойна дейност. Една част от тях честно изпълняваха своите задължения, защото разбираха, че Червената армия защитава родината и интересите на народа. Между тях бяха А. И. Егоров, С. С. Каменев, Д. М. Карбишев, Б. М. Шапошников, А. В. Станкевич, А. П. Николаев — последните двама по-късно бяха взети в плен от белогвардейците и обесени за тяхната вярност към съветската власт. Но между военните специалисти имаше и много, които изменяха на родината, предаваха военни тайни на врага и преминаваха на негова страна.

В Червената армия бе създаден институтът на военните комисари — пълномощници на комунистическата партия и съветската власт. Комисарите контролираха военните специалисти и безпощадно пресичаха всички опити да бъде отслабена армията и да се помогне на врага. Опирайки се на армейските комунисти, военните комисари развиха огромна партийно-политическа работа в Червената армия и сред населението от прифронтовите райони, създаваха комунистически ядки. Военните комисари, за каквито се назначаваха изпитани, подготвени партийни членове, бяха душата на армията: те сплотяваха и вдъхновяваха бойците и командирите да изпълнят революционния си дълг — да защитят съветската родина. За ръководене на партийно-политическата и културно-просветната работа бяха създадени фронтови, армейски и дивизионни политотдели. Партията призова всички трудещи се усилено да работят за отбраната, да повишават бдителността. С решение на ВЦИК през юни 1918 г. десните есери и меишевиците бяха изключени от Съветите като поддържници на откритите врагове на съветската страна — белогвардейците и интервентите.

За решаващ фронт на републиката през лятото на 1918 г. ЦК на партията считаше Източния фронт. От тук идваше главната опасност. Бунтът на чехословашкия корпус се сля тук с антисъветските бунтове на кулаците. Тук врагът имаше големи и добре подготвени сили, от този район той възнамеряваше да настъпи по най-краткия път срещу Москва. При това чехословаците бяха отрязали от централните губернии важни житници на страната — Поволжието и Сибир. В. И. Ленин писа:

„Спасението не само на руската революция, но и на международната е на чехословашкия фронт.“¹

През юни 1918 г. бяха създадени Революционният военен съвет и щабът на Източния фронт. На ръководна военна работа в армиите на фронта бяха изпратени опитни партийни работници: С. И. Гусев, С. М. Кедров, В. В. Куйбишев, А. Ф. Мясников, В. И. Межлаук, П. К. Щернберг и други. ЦК на партията прие специално постановление за укрепване на Източния фронт. Като първостепенна мярка бе сметено за необходимо да се проведе масова мобилизация на комунистите. Московската, петроградската и други големи партийни организации от централните райони на страната изпратиха на фронта една пета от своя състав. Партийните организации в Поволжието и Урал изпратиха на фронта почти всички комунисти. Към края на 1918 г. в армейските партийни организации на Източния фронт имаше около 25 000 комунисти. Разпокъсаните отряди съветски войски се обединяваха в редовни части и съединения. В резултат на организаторската работа на партията и на нейните пратеници на Източния фронт само за два месеца бяха създадени пет съветски армии. На Северния фронт израсна шеста армия. На останалите фронтове бяха създадени постепенно още десет армии. В. И. Ленин всеки ден следеше действията на войските на Източния фронт, попълването им с нови сили, даваше указания за работата на комисарите и политорганите. Той лично инструктираше стотици комунисти, изпращани на фронта.

Благодарение на взетите от ЦК и партийните организации мерки Източният фронт бе укрепен. Червената армия успешно издържа натиска на чехословаците и белогвардейците. Пътят към Москва бе затворен за врага.

Същевременно съветските войски успешно отбиваха атаките на Донската белоказашка армия, която се опитваше да си пробие път към централните райони на страната, както и към района на Царицин, чиито войски прикриваха десния фланг на Източния фронт и не даваха възможност на белоказашките да се съединят с

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 73.

чехословашкия корпус и с урало-сибирските контрареволуционери. Главната сила в отбраната на Царицин бяха работническите отряди, отстъпили от Украйна, и работниците от града, които образуваха 10-а армия. За ръководене на бойните операции бе създаден военен съвет на Северокавказкия окръг, в който влизаха И. В. Сталин, К. Е. Ворошилов и С. К. Минин. Отбраната на Царицин облекчаваше положението и на Източния фронт.

В това време контрареволуцията нанесе на съветския народ тежък удар. Есерите извършиха покушение срещу живота на В. И. Ленин, великия вожд на партията, създателя и ръководителя на съветската държава. На 30 август, когато се връщаше от митинг в завода на Михелсон (сега завод „Владимир Илич“), В. И. Ленин бе тежко ранен с два отровни куршума. Същия ден десните есери убиха в Петроград М. С. Урицки, а малко преди това — В. В. Володарски.

Новината за раняването на В. И. Ленин предизвика буря от гняв из цялата страна. Трудещите се даваха клетва да отдадат всичките си сили за разгромяване на врага. Бойците от Червената армия отиваха на бой, горейки от желание да отмъстят за раните на Илич. Работниците и селяните се сплотиха по-ясно около партията и засилиха помощта за армията.

На 2 септември 1918 г. съветската република бе обявена за единен военен лагер. В отговор на терора на контрареволуцията съветската власт въведе червен терор. Лицата, принадлежащи към белогвардейските организации, участниците в заговорите и метежите, подлежаха на разстрел. През тези дни Извънредната комисия за борба с контрареволуцията, ръководена от Ф. Е. Дзержински, нанесе редица съкрушителни удари на агентурата на империалистите. Ликвидиран бе поспециално заговорът на Локарт.

Червената армия премина в настъпление на Източния фронт и разгроми обединените сили на чехословаците и белогвардейците. През септември 1918 г. бяха освободени Казан, Симбирск, в началото на октомври — Самара. На решаващия — Източния — фронт на републиката бе постигнат прелом. Обобщавайки опита от бойните действия на Червената армия, ЦК на партията писа: „Септемврийските военни успехи на Из-

точния фронт се дължат на първо място на енергичната, решителна и самоотвержена работа, която членовете на партията вършеха на Източния фронт като комисари, командири и редови червеноармейци.“

Работата на партията за създаване на въоръжени сили, мъжествената и самоотвержена борба на комунистите осигуриха създаването на армия в най-кратък срок: към есента на 1918 г. Червената армия вече наброяваше около един милион бойци.

2. Крахът на германската интервенция в Съветска Русия. Засилване на интервенцията на Антантата

Неизброими бедствия причиниха на трудещите се от Украйна, Белорусия, Прибалтика и Закавказието германските и австро-унгарските окупатори. Те ограбваха окупиранията от тях райони. Окупаторите се разправяха нечувано жестоко с патриотите, които се вдигаха в защита на своята родина. Те унищожаваша села с артилерийски огън, разстрелваха всички заподозрени, че участвуват в партизанското движение. Буржоазните националисти в лицето на различните националистически партии и на така наречените „национални правителства“, създавани с помощта на интервентите, помагаша на окупаторите. Но всички зверства и репресии на германските окупатори и на техните слуги — буржоазните националисти — бяха безсилни пред бурно надигащата се вълна на народния гняв против окупаторите. В Украйна, Белорусия, Прибалтика и Закавказието под ръководството на комунистическата партия трудещите се започнаха отечествена война против германските интервенти. Растяха партизанските отряди, разширяваха се и укрепваха връзките на нелегалните партийни организации с народните маси, увеличаваше се авторитетът на комунистите, засилваше се тяхното влияние сред масите.

Германското командване трябваше да хвърля срещу въстаниците големи сили, които изтегляше от Западния фронт. Германските войници, попаднали в Русия, се убеждаваха, че съветската власт е власт на трудещите се. Връщайки се на Западния фронт, войни-

ците носеха със себе си революционните идеи. Всичко това отслабваше германската армия на Запад.

През есента на 1918 г. войските на Англия, Франция и САЩ успяха да сломят съпротивата на германската армия, изтощена от продължителната война, отслабена от ударите на партизанските отряди в окупираните райони и от революционното влияние на Съветска Русия.

През септември избухна войнишко въстание в България, през октомври се разрази революция в Австро-Унгария, през ноември — в Германия. Макар революцията в Германия да не завърши с победа на работниците и селяните, тя облекчи положението на съветската страна. На 13 ноември 1918 г. ВЦИК обяви всички условия на Бресткия договор за анулирани, а всички задължения на съветската власт за заплащане на контрибуции и за териториални отстъпки — за недействителни. Напълно се потвърди предвиждането на В. И. Ленин, че грабителският Брестки договор няма да бъде дълготраен.

Анулирането на Бресткия договор и крахът на завоевателната политика на германския империализъм допринесоха за нов подем на борбата на трудещите се маси в Украйна, Белорусия и Прибалтика против окупаторите и буржоазните националисти.

Червената армия се притече на помощ на въстаниците. Под ударите на съветските войски и на партизаните австро-германските окупатори бързо избягаха от Украйна, Белорусия и Прибалтика. Разбити бяха и създадените от окупаторите отряди на украинската контрреволюция. Започнаха да работят съветски правителства в Украйна, Естония, Латвия, Литва и Белорусия. Съветът на народните комисари на РСФСР призна независимостта на новите национални съветски републики и им оказва всеотдайна помощ.

Но крахът на германския империализъм наред с огромните положителни резултати за съветската страна имаше и сериозни отрицателни последици: той даде възможност на империалистите от Англия, Франция, САЩ, Япония и други страни да използват своите армии против съветската република. Като получиха свободен достъп през проливите в Черно море, те почнаха да стоварват големи десантни части в южната част на

съветската страна. В Одеса, Херсон, Севастопол и Новоросийск се появиха френски, гръцки, румънски и други войски. Антантата увеличи числеността на своите войски и в северната част на съветската република. В Мурманск и Архангелск бяха стоварени над 40 000 английски и американски войници. Япония и САЩ подписаха споразумение, по силата на което американците, както и японците дебаркираха в Далечния изток по 10 000 войници. Япония обаче дебаркира фактически към 100 000. В същото време Антантата предложи на Германия да запази своите войски в окупираните райони на Русия, за да не се дадат тези райони в ръцете на болшевиките. Германската буржоазия се съгласи на драго сърце с предложението на Антантата, надявайки се да получи срещу това по-изгодни условия за мир.

Анализирайки историята на международната намеса в работите на съветската страна, В. И. Ленин казва:

„Първият етап, естествено по-достъпен и по-лек за Антантата, беше нейният опит да се справи със Съветска Русия с помощта на собствените си войски.“¹

Същевременно империалистите засилиха помощта за вътрешната контрареволуция. Есерите и меншевиките разчистиха пътя за установяване на открита военна диктатура в редица райони на страната. През ноември 1918 г. английските интервенти поставиха в Сибир за „върховен управник“ на Русия адмирал Колчак. На юг Антантата успя да обедини Донската и Доброволческата армия под общото командване на царския генерал Деникин. Той започна да получава военно снаряжение и боеприпаси, изпращаха му се военни съветници, оказваше му се и друга помощ.

Пред лицето на страшната опасност В. И. Ленин постави задачата да се създаде тримилionна армия. Това предложение на В. И. Ленин бе одобрено на обединено заседание на ВЦИК, Московския съвет, представители на фабрично-заводските комитети и на профсъюзите през октомври 1918 г. В резолюцията, приета по доклада на В. И. Ленин, се отбелязваше, че срещу съветската страна „се подготвя натиск на неизмеримо по-опасна сила, на силата на международната контрарево-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 203.

люционна буржоазия, англо-американската и френската преди всичко“¹.

Протестирайки неведнъж против интервенцията, съветското правителство предлагаше на държавите от Антантата да бъде сключен мир. VI Извънреден общоруски конгрес на Съветите, който се състоя в началото на ноември 1918 г., отново се обърна към правителствата, водещи война против Съветска Русия, с предложение да започнат мирни преговори. Но правителствата на страните от Антантата не се отзоваха на съветските предложения. Успехите на съветската република и революцията в редица страни в Европа особено много бяха наплашили империалистите. Те бяха решили на всяка цена да съборят съветската власт в Русия и да поставят на нейно място буржоазна, подчинена на тях власт.

Всички сили на партията, на работническата класа и народните маси, всички ресурси на страната трябваше да бъдат насочени за разгромяването на интервентите и белогвардейците. За тази цел на 30 ноември 1918 г. бе създаден Съвет на работническата и селската отбрана начело с В. И. Ленин. На Съвета на отбраната се възлагаше да мобилизира промишлеността и всички ресурси на страната за борбата с интервентите и белогвардейците, да организира работата на транспорта и всестранно да разширява военната промишленост.

Военната обстановка наложи да бъде реорганизирана партийната работа, за да може партията напълно да мобилизира трудещите се за отпор срещу врага. Характерни черти на целия живот и дейност на партията бяха строгийт централизъм и желязната дисциплина, героичната самоотвержена борба в името на победата и укрепването на съветската власт. Партията много пъти мобилизира комунистите за фронтите на гражданската война.

Голямо внимание се отделяше на укрепването на тила. При губернските и околийските комитети на партията се създаваха части със специално предназначение за борба против шпионажа и диверсиите, за охранява-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 122.

не на предприятията, железопътните линии и складовете. Важно място в работата на партийните организации заемаше военното обучение на партийните членове. В решението на ЦК от 8 май 1918 г. се казваше, че всеки комунист трябва да се обучава на военно дело, да овладее оръжието до съвършенство.

Партията отделяше специално внимание на разнообразието на формите на политическа агитация и пропаганда сред масите. Засилваше се индивидуалната и груповата агитация. Към казармите, червеноармейските части, фабриките и заводите и отделните жилищни сгради се прикрепяха агитатори. На работа в прифронтовите райони се изпращаха агитвакове и агитпараводи на ВЦИК, начело на които партията поставяше видни партийни и държавни дейци. Влакът „Октомврийска революция“ се ръководеше например от М. И. Калинин. На парахода „Червена звезда“ работеше Н. К. Крупская. Воронежкият, Тамбовският, Уфимският, Царицинският, Симбирският и Донският губернски комитети организираха местни агитационно-пропагандистки влакове, параходи и отделни вагони. Широко се разпространи нова форма на масово-политическата работа — безпартийните конференции, които бяха високо оценени от В. И. Ленин. На тях се обсъждаха най-жизнените въпроси на отбраната на страната и на стопанското строителство. Безпартийните конференции помагаша на партията да укрепва връзките си с масите, да отговаря на техните интереси, да издига най-добрите работници в държавния апарат. Политико-масовата работа на партийните организации изигра опромна роля за мобилизирането на масите на борба с белогвардейците и интервентите. Съветската власт бе подкрепена от всички трудещи се. Измени се и настроението на средния селянин. Среднякът все повече се убеждаваше в правилността на политиката на комунистическата партия и съветската власт. Като изпитаха на собствения си гръб ужасите на контрареволуцията и видяха, че победата на враговете води към връщане на помещиците и към изземване на земята от селяните, към загубване на независимостта на страната, средните селяни направиха остър завой към съветската власт. Большевиките взеха под внимание това обстоятелство. Още през есента на 1918 г. В. И. Ленин призова партията

да премине от лозунга за неутрализиране на средния селянин към траен съюз с него.

Съветската страна водеше войната сама, заобиколена от вражески сили. Нейните ресурси бяха много изтощени. Всичко това налагаше да се внесат изменения в икономическата политика на съветската власт, формулирана от В. И. Ленин през пролетта на 1918 г. в „Предстоящите задачи на съветската власт“. Войната налагаше да се подчини цялата промишленост на задачата за разгромяване на интервентите и белогвардейците. Стъпка по стъпка съветското правителство национализира не само едрата, но и средната и дори дребната промишленост. Съветската държава съсредоточи в свои ръце всички средства за промишлено производство. Управлението на промишлеността бе строго централизирано, за да се задоволяват колкото се може по-бързо нуждите на фронта.

Извънредно важна проблема в гражданската война стана продоволственият въпрос. През октомври 1918 г. бе приет закон за въвеждане на натурален данък за земеделците. Но тежката война не даде възможност той да бъде проведен. Необходимо бе да се осигури непрекъснатото снабдяване на Червената армия и да се спаси работническата класа от гладна смърт. Проведените през 1918 г. мероприятия по въвеждане на житния монопол, забрана на частната търговия и изземване на излишъците от зърнени храни бяха допълнени с нови. През януари 1919 г. бе приет декрет „За разпределяне между произвеждащите губернии зърнените храни и фуража, подлежащи на отчуждаване в разпореждане на държавата.“ Съгласно декрета съветската власт определяше количеството зърнени храни и фураж, необходимо за задоволяване потребностите на държавата. Цялото това количество зърнени храни и фураж се разпределяше между произвеждащите губернии за отчуждаване от селяните по твърди цени.

„... Ние — казваше В. И. Ленин, — бидейки в обсадена крепост, не можехме да се задържим друго-яче освен като прилагаме изземването, т. е. като вземаме от селяните всички излишъци, каквито имат, като вземаме понякога не само излишъците, но и едно-друго от необходимото на селянина, само и само да запазим способна за борба армията и да не

позволим на промишлеността да се разсипе напълно.“¹

През време на войната бе въведена всеобща трудова повинност. По този начин съветската власт осъществи принципа: „Който не работи, не трябва да яде.“ Привличането на буржоазията към задължителен физически труд даваше възможност пролетариатът да бъде зает в по-важните работи за фронта.

Така се създаде икономическата политика, която влезе в историята под името „военен комунизъм“. Преминаването към политиката на военния комунизъм се извършваше постепенно, в продължение на около една година — от лятото на 1918 г. до пролетта на 1919 г. Тази икономическа политика на пролетариата с пълна централизация на производството и разпределението имаше за цел да се мобилизират и рационално да се използват материалните ресурси на страната в интерес на нейната отбрана и на изграждането на социализма. Военният комунизъм не беше неизбежна фаза в развитието на социалистическата революция. Той имаше временен характер, беше предизвикан от чуждата военна интервенция и разрухата в страната. В условията на чуждестранната интервенция и гражданската война политиката на военния комунизъм беше единствено възможна и напълно се оправда. Но неправилно е да се смята, че военният комунизъм е единственият и прякият път към социализма. Изтъквайки по-късно, че военният комунизъм трябва да бъде смятан като заслуга на съветската власт, В. И. Ленин същевременно казва:

„Но не по-малко необходимо е да се знае истинската големнина на тази заслуга. „Военният комунизъм“ беше предизвикан от войната и разорението. Той не беше и не можеше да бъде отговаряща на стопанските задачи на пролетариата политика. Той беше временна мярка.“²

Мерките на партията и правителството, самоотвержената поддръжка, която им оказаха трудещите се, дадоха възможност на Червената армия да издържи нападенията на интервентите и белогвардейците.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 295.

² Пак там, стр. 355.

В края на 1918 г. се усложни положението на Южния фронт, който през този период беше главният фронт на републиката. Като обсъди през ноември създалото се положение, Централният комитет на партията поиска да се укрепи фронтът. По указание на ЦК на партията на Южния фронт бяха изпратени опитни военно-политически работници, нови подкрепления — Московската работническа дивизия, Инзенската, Уралската и други части. Още през декември 1918 г. настъплението на интервентите и белогвардейците на юг бе спряно и в началото на януари 1919 г. бе предприето контрастъпление. Със съвместните усилия на войските от Южния фронт Донската армия на Краснов бе разбита. Под влиянието на болшевишката агитация и неуспехите на фронта много казаци се разотиваха по домовете си.

С цел да отвлече силите на Червената армия на юг Антантата предприе удар на север. Колчак получи указание да прехвърли значителни сили на северния участък на Източния фронт, за да може например в района на Перм—Котлас да се съедини с английските и американските отряди и в единен фронт с тях да настъпни срещу Москва. Белогвардейците успяха да нанесат поражение на 3-а съветска армия и в края на декември 1918 г. да завземат Перм.

Но противникът не успя да осъществи набелязания от него план. Съветските войски изтощиха в боеве белогвардейските части. Благодарение на взетите от ЦК на партията мерки 3-а армия успя още през януари 1919 г. да премине в настъпление. Голяма роля за укрепването и повишаването на боеспособността на тази армия изигра партийно-следствената комисия на ЦК на РКП(б) в състав Ф. Е. Дзержински и И. В. Сталин, която разкри недостатъците в организацията на войските на Източния фронт. Съветските войски настъпваха успешно и на други участъци на Източния фронт. През декември 1918 г. бе освободена Уфа. През януари 1919 г. със съвместен удар на съветските войски от запад и откъм Туркестан бе освободен Оренбург. На южния участък на Източния фронт Червената армия влезе в Уралск.

Червената армия продължаваше настъплението навсякъде. Във войната против революционния народ войските на империалистите почнаха да губят своята бое-

способност. Те бяха изпратени в Северна и Южна Русия, уж за да продължат войната с германците. Но като не срещнаха тук нито един германец, войниците почнаха да разбират измамата. Те видяха, че в Русия властта се намира в ръцете на народа, че работниците и селяните изграждат ново общество, което не познава експлоатация. Голяма роля в това отношение играеше работата в тила на врага. ЦК и местните партийни комитети отделяха голямо внимание на организирането на нелегалната партийна работа. При ЦК бе създадено Централно бюро за ръководене работата на партийните организации в тила на противника. Нелегалната работа край Дон и Кубан се организираше и ръководеше от Донското бюро, в Украйна — от Задфронтовото бюро на ЦК на УКП(б). Широка мрежа от нелегални партийни организации действуваше в Сибир, ръководена от Сибирското бюро на ЦК на РКП(б). Болшевишките нелегални организации работеха не само сред населението, но и сред войските на интервентите. В Одеса областният комитет на партията, ръководен от смелия болшевик И. Ф. Смирнов (нелегално име Николай Ласточкин), създаде „Чуждестранна колегия“ за агитационна работа сред войниците на интервентите. Много комунисти, включително и И. Ф. Смирнов, французойката Жана Лабурб и други, загинаха от ръцете на палачите интервенти.

Работата на болшевиките в тила на противника даде своите резултати. Във френската флота в Черно море избухна въстание. Сред чуждите войски започна брожение: войниците искаха да бъдат върнати в родината им. През пролетта на 1919 г. интервентите бяха принудени да напуснат редица райони на съветската страна.

„Победата — казва В. И. Ленин, — която удържахме, като принудихме Антантата да оттегли английските и френските войски, беше най-главната победа, която ние удържахме над нея. Ние отнехме нейните войници.“¹

¹ В. И. Ленин, Стч., т. 30, стр. 205.

3. Образоването на III, Комунистическия интернационал. VIII конгрес на партията

Голяма подкрепа за съветската власт бе революционният подем в Западна Европа. В много капиталистически страни масовите стачки на работниците преминаваха във въоръжени схватки с буржоазията. В Унгария и Бавария през пролетта на 1919 г. възникнаха съветски републики. Започна да се разраства националноосвободителната борба на колониалните народи.

Октомврийската революция коренно измени обстановката в международното работническо движение. Борбата за създаването на III Интернационал навлезе в нова фаза. През януари 1918 г. в Петроград се състоя съвещание на левите групи на социалистически партии, които решиха да се свика международна конференция на интернационалистите. През 1918 г. бяха образувани комунистически партии в редица капиталистически страни.

В края на декември 1918 г. и началото на януари 1919 г. се състоя учредителният конгрес на Германската комунистическа партия. Нейни основателъ бяха забележителните дейци на германското и международното работническо движение К. Либкнехт, Р. Люксембург, Ф. Меринг и В. Пик. Либкнехт и Люксембург скоро след това бяха зверски убити от наемници на германския империализъм. Бяха създадени комунистически партии в Аржентина, Финландия, Австрия, Унгария и Полша. В много капиталистически страни бяха образувани комунистически групи и леви социалистически организации. Стана възможно най-после да бъде осъществена задачата, поставена от В. И. Ленин още през периода на Първата световна война — да бъде създаден III, Комунистически интернационал. През януари 1919 г. в Петроград се състоя съвещание на представители на интернационалистите. По предложение на В. И. Ленин то отправи до комунистическите партии и левите социалистически групи във всички страни призив да вземат участие в учредителния конгрес на Комунистическия интернационал.

В началото на март 1919 г. в Москва се състоя I конгрес на Комунистическия интернационал, на който присъствуваха делегати на комунистическите партии и ле-

вите социалистически организации от 30 страни. Конгресът бе ръководен от вождя на световния пролетариат В. И. Ленин. Конгресът взе решение за създаване на III, Комунистически интернационал, одобри тезисите на В. И. Ленин за буржоазната демокрация и диктатурата на пролетариата, утвърди платформата на Коминтерна и се обърна към пролетариите от целия свят с манифест, в който ги призоваваше на решителна борба за пролетарска диктатура, за победа на Съветите във всички страни. Създаването на Коминтерна бе огромна победа на марксизма-ленинизма над социал-реформизма. Всички най-добри революционни сили на международния пролетариат се сплотяваха под знамето на комунистическия интернационализъм.

От 18 до 23 март 1919 г. се състоя VIII конгрес на РКП (б), на който бяха представени повече от 300 000 партийни членове. Конгресът обсъди отчетния доклад на Централния комитет, проектопрограмата на РКП (б), военното положение и военната политика, въпроса за работата в селото и организационни въпроси.

VIII конгрес прие нова програма на партията, разработена от В. И. Ленин. Тя обобщаваше резултатите от новия етап на световноосвободителното движение на пролетариата. От приемането на първата програма на партията бяха минали повече от 15 години. С установяването на диктатурата на пролетариата в съветската страна бе разрешена основната задача, поставена в тази програма. Партията бе изправена пред нови задачи: укрепване на държавата на диктатурата на работническата класа и изграждане на социалистическото общество. В новата програма се даваше марксистко-ленински анализ на домонополистичния капитализъм, какъвто се съдържаеше и в първата програма на РСДРП, както и анализ на най-високия стадий на капитализма — империализма, и се обосноваваха неизбежността и закономерността на Октомврийската социалистическа революция в Русия.

Новата програма определяше задачите на партията за целия преходен период от капитализма към социализма. В програмата се съдържаеше изчерпателна характеристика на съветската демокрация като демокрация от висш тип, разкриваше се класовата същност и фалшът на буржоазната демокрация.

В икономическата област новата програма обявяваше за главно и решаващо, определящо цялата стопанска политика на съветската власт максималното развитие на производителните сили на страната. В програмата се искаше експроприацията на буржоазията да бъде доведена докрай, средствата за производство и разпределение да бъдат превърнати в общонародна собственост, да се обедини цялата стопанска дейност на страната на базата на единен общодържавен план. В програмата се предвиждаше по-нататъшно коопериране на местната и занаятчийската промишленост, финансова подкрепа за нея от страна на държавата, включване на тази промишленост в общия план за снабдяване със суровини и гориво. Всичко това трябваше да улесни безболезненото преминаване на тези изостанали форми на производство към по-висока едра механизирана индустрия. В програмата се отбелязваше, че социалистическият начин на производство може да бъде затвърден само на базата на другарската дисциплина на трудещите се, на тяхната максимална самодейност, на съзнанието за отговорност и на взаимния контрол върху производителността на труда. В създаването на нова, социалистическа дисциплина основна роля се отреждаше на профсъюзите. Предвидено бе широко развитие на науката и обличаването ѝ с производството, използването на буржоазните специалисти под контрола на съветската власт.

В областта на селското стопанство се препоръчваше да се провеждат мерки за организиране на едро социалистическо земеделие: ① създаване на совхози; ② създаване и подпомагане на дружествата и артелите за обществено обработване на земята; ③ засяване от държавата на всички необработвани земи; ④ мобилизиране на всички агрономически сили за повишаване на селскостопанската култура; ⑤ подпомагане на селскостопанските комуни като напълно доброволни съюзи на земеделците за водене на едро обществено стопанство.

Като вземаме под внимание, че дребните частни селски стопанства ще съществуват още дълго време, партията смяташе за необходимо да се повишава тяхната производителност чрез снабдяване на трудещите се селяни с подобрени семена, с торове, чрез разпространя-

ване на агрономически знания, ремонтване на инвентара в държавни работилници, създаване на пунктове за даване на селскостопански машини под наем, чрез организиране на опитни станции, провеждане на мелиоративни мероприятия и т. н.

Набелязани бяха конкретни мерки в областта на охраната на труда и на социалното осигуряване, по жилищния въпрос, народното здравеопазване и народното образование. Те осигуряваха подобряване на материално-битовото положение и повишаване на културното равнище на трудещите се в съветската страна.

При обсъждането на програмата Бухарин и Пятаков се обявиха против това, наред с определеното на империализма като най-висок стадий на капитализма в програмата да се даде характеристика на домонополистичния капитализъм и на простото стоково стопанство. Тази позиция на Бухарин и Пятаков беше по същество продължение на тяхната борба против Лениновата теория за социалистическата революция. Те считаха, че империализмът не е стадий в развитието на капитализма, а отделна общественно-икономическа формация. Бухарин и неговите привърженици казваха, че империализмът е несъвместим с домонополистичните стопански форми. От тази антиленинска теория за „чистия империализъм“ следваше изводът, че в епохата на империализма е възможна само „чисто“ пролетарска революция, в която пролетариатът противостои сам на буржоазията, в която няма нито антифеодални движения, нито националноосвободителни войни. При това Бухарин и Пятаков изхождаха от меншевишко-троцкисткото отричане на ролята на селяните в социалистическата революция, в изграждането на социализма. Тази позиция означаваше на практика лишаване на пролетариата от съюзник, отричане в последна сметка на диктатурата на пролетариата.

В. И. Ленин се обяви най-решително против антиболшевишките възгледи на Бухарин и неговите привърженици. Той посочи политическата вреда от предложението на Бухарин.

„Чист империализъм — казва В. И. Ленин — без основната база на капитализма никога не е съще-

стувал, никъде не съществува и никога няма да съществува.“¹

Сериозни разногласия при обсъждането на програмата предизвика националният въпрос. Бухарин и Пятаков се обявиха против признаване правото на нациите на самоопределение, включително и на държавно отделение. Разобличавайки антиболшевишкото предложение на Бухарин и Пятаков, В. И. Ленин посочи към какви гибелни последици води то. Със своята правилна национална политика партията и съветската власт преодоляваха недоверието на нациите, създадено от колониалния гнет на помещиците и буржоазията, и положиха основите на дружбата между народите. Предложението на Бухарин и Пятаков би породило отново недоверие у нациите. Това предложение навреждаше и на международното влияние на съветската страна, защото империалистите щяха да почнат да клеветят, че в Съветска Русия се възстановявала старата, потисническа и завоевателна национална политика.

„А от гледна точка на отричането на принципа за самоопределение на нациите — казва В. И. Ленин — може и така да излезе...“

Не може да не се признава това, което е: то самото ще ни застави да го признаем. В различните страни разгранчението на пролетариата и буржоазията върви по своеобразни пътища. По този път ние трябва да действуваме най-внимателно. Особено нужно е да бъдем внимателни по отношение на различните нации, защото няма нищо по-лошо от недоверието на нацията.“²

Конгресът отхвърли антиленинските предложения и утвърди ленинската програма на партията.

Един от най-важните въпроси на конгреса бе въпросът за отношението към средните селяни. Доклад по този въпрос изнесе В. И. Ленин. Той провъзгласи политиката на здрав съюз със средните селяни. В първия период от съществуването на съветската република, когато средният селянин се колебаеше, докато властта на Съветите още не бе заздравена, политиката на неутрализиране на средните селяни беше единствено правил-

¹ В И Ленин, Съч., т. 29, стр. 155.

² Пак там, стр. 164—165.

ната. А в новите условия, когато първият натиск на контрареволуцията бе отбит, когато властта на Съветите се бе утвърдила и на дневен ред бяха поставени задачите за изграждане на социализма, политиката на неутрализация бе вече изживяла времето си. Средният селянин се бе ориентирал към съветската власт. Нужно бе средният селянин да бъде привлечен да участва в създаването на социалистическото общество. Социализмът можеше да се строи само в съюз със средния селянин — основната маса на селячеството по онова време.

„Ние навлязохме — казва В. И. Ленин — в такъв стадий на социалистическото строителство, когато трябва да се изработят конкретно, детайлно — проверени чрез опита от работата в селото — основни правила и указания, от които трябва да се ръководим, за да можем по отношение на средния селянин да застанем на почвата на трайния съюз . . .“¹

По доклада на В. И. Ленин конгресът прие резолюция за преминаване към политика на траен съюз със средните селяни, опирайки се на бедните селяни, за борба с кулаците, за борба с всички врагове на съветската власт, за продължение на социалистическото строителство. Конгресът поиска от всички държавни и партийни работници да се отнасят внимателно към нуждите на средния селянин, да умеят да го отделят от кулака, да продължават неотклонната борба с кулака, да въвличат постепенно и планомерно средния селянин в социалистическото строителство, като му правят отстъпки при определяне начините на провеждане на социалистическите преобразования.

Това решение на конгреса имаше изключително голямо значение както за укрепването на съветската власт, така и за революционното движение на международния пролетариат. Обобщавайки опита на партията в решаването на въпроса за отношението на пролетариата към средните селяни след победата на социалистическата революция, В. И. Ленин формулира значението на преминаването към съюз на пролетариата със средните селяни по следния начин:

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 133

„Диктатурата на пролетариата е особена форма на класовия съюз между пролетариата, авангарда на трудещите се, и многобройните непролетарски слоеве на трудещите се (дребната буржоазия, дребните стопани, селяните, интелигенцията и т. н.), или болшинството от тях, на съюза против капитала, съюз с цел за пълно събаряне на капитала, за пълно смазване съпротивата на буржоазията и опитите за реставрация от нейна страна, на съюз с цел за окончателно създаване и укрепване на социализма.“¹

В. И. Ленин обогати теорията за диктатурата на пролетариата, разви по-нататък теорията и политиката на партията по селския въпрос.

Решението на конгреса за съюз със средните селяни, с основните селски маси, изигра огромна роля за оплотяването на всички трудещи се в борбата против интервенгите и белогвардейците, за изграждането на социализма. Като говореше за установяване на съюз със средните селяни, В. И. Ленин подчерта на конгреса, че „ние ще се справим с тази задача и тогава социализмът ще бъде абсолютно непобедим“².

Голямо място в работата на конгреса зае военният въпрос. Макар както каза на конгреса В. И. Ленин, страната да бе успяла да отблъсне бесния натиск от всички страни, опасността от нови походи на Антантата не бе ликвидирана. Напротив, конгресът вече разполагаше с данни за ново настъпление на интервенгите и белогвардейците от изток.

По времето около конгреса се прояви така наречената „военна опозиция“. В нея влизаха „левите комунисти“, които бяха против политиката на партията и по военния въпрос. В нея влизаха и хора, които нямаха никакво отношение към опозиционните групировки. Опозицията беше против въвеждането на желязна дисциплина в армията, против използването на опита на старите военни специалисти. Тя ратуваше за запазването на партизанските методи на управление на армията и на водене на война.

„Военната опозиция“ защитаваше погрешни и вредни възгледи и по въпросите на партийната работа в ар-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 376.

² Пак там, стр. 207.

мията. Тя предлагаше да се разширят правата на първичните партийни организации в армията, да им се предостави ръководството на цялата бойна дейност, да се премахнат политическите органи и да се създадат армейски партийни комитети. Без да държи сметка за особеностите на армейския организъм с неговата строга централизация и желязна дисциплина, „военната опозиция“ механически пренасяше опита от партийната работа в периода, когато Червената армия се изграждаше на доброволчески начала, от периода на партизанските отряди и териториалните организации, в условия, когато съществуваше редовна армия на пролетарската държава. Нейните предложения водеха не към укрепване, а към отслабване на военната мощ на армията.

При обсъждането на военния въпрос делегатите, отхвърляйки предложенията на „военната опозиция“, същевременно протестираха против линията на Троцки, който пренебрегваше партийното ръководство в армията и сляпо се доверяваше на старите военни специалисти, между които имаше и явни предатели. Делегатите се обявиха против безразборните мобилизации в армията, извършвани без класов подбор, което често водеше до политическа неустойчивост на някои войсковы части.

В. И. Ленин се обяви рязко против „военната опозиция“. Той отбеляза, че ЦК на партията решава всички най-важни военни въпроси, взема съответни решения по тях и контролира тяхното изпълнение. Говорейки за безпримерния героизъм на защитниците на Царици в 1918 г., В. И. Ленин посочи и грешките на командването на 10-а армия, които се състояха в пренебрежителното отношение към военните специалисти, липсата на борба с партизанщината, което е довело до големи загуби. В. И. Ленин заяви, че без желязна военна дисциплина не може да има могъща Червена армия, особено в такава селска страна, каквато беше Русия. Настоявайки да се използват постиженията на буржоазното военно изкуство, да се привличат военните специалисти, В. И. Ленин изтъкваше същевременно необходимостта от засилване на политическия контрол върху тяхната дейност.

Конгресът прие единодушно резолюцията по военния въпрос. В основата ѝ бе поставен главният принцип на

изграждането и дейността на армията — ръководене на всички въоръжени сили в страната от партията. Конгресът осъди опита да бъдат противопоставени партизанските отряди на редовната армия с централизирано управление и висока военна дисциплина.

Резолюцията особено силно подчертаваше ролята на ~~военните комисари~~. Конгресът отбеляза героичната работа на комисарите в Червената армия и заяви, че дейността на комисарите дава най-полезни резултати, ако се опира на ~~поддръжката~~ на комунистическите ядки в полка.

„Комисарите в армията — се казваше в резолюцията на конгреса — са не само преки и непосредствени представители на съветската власт, но те преди всичко са носители на духа на нашата партия, на нейната дисциплина, на нейната твърдост и мъжество в борбата за осъществяване на поставената цел.“¹

Решено бе да се създаде Политотдел при Революционния военен съвет на републиката, на който се възлагаше ръководството на цялата партийно-политическа работа в Червената армия.

В практическата част на резолюцията конгресът отбеляза: да се спазва строго принципът на класовата мобилизация в армията само на трудещи се, като кулашките и другите паразитни елементи се обособяват в специални трудови батальони; да се привличат военните специалности, да се установи спрямо тях чрез комисарите непрекъснат партийно-политически контрол; да се засили формирането на команден състав от средата на пролетариите и полупролетариите и т. н. Тези пунктове бяха насочени против извращенията на военната политика на партията от Троцки.

В решението по партийното строителство конгресът набеляза мерки за укрепване на централните органи на партията, определи вътрешната структура на ЦК. Бяха организирани Политбюро, Оргбюро и Секретариат на ЦК на партията. VIII конгрес на партията предложи на Централния комитет да следи внимателно социалния състав на партията, да не допуска влошаване на неговото качество, да проявява голяма възискателност при приемането на неработнически и неселски елементи и

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 376.

партията. Вземайки под внимание обстоятелството, че десетки хиляди партийни членове се бяха влели в държавния апарат, конгресът предложи да се води решителна борба против опасността от откъсването им от масите и заразяването им с бюрократизъм. Решено бе да се организира регистриране на всички партийни членове. На практика това означаваше провеждане на чистка в партията. Голямо внимание бе отделено на повишаването на дисциплината в партията. Общата обстановка в страната изискваше най-строга централизация и сурова дисциплина. „... В партията в настоящата епоха е необходима направо военна дисциплина“ — се казваше в резолюцията.

Сериозно значение в партийното строителство придобиха партийните организации в националните райони. В някои национални райони на страната станаха конгреси на местните болшевишки организации, на които бяха създадени комунистически партии със свои централни комитети. През втората половина на 1918 г. и в началото на 1919 г. бяха образувани комунистически партии в Туркестан, Украйна, Литва, Белорусия, Латвия, Естония и Бесарабия. Във връзка с това възникна принципиалният въпрос: на каква база партийните организации от националните райони влизат в Руската комунистическа партия.

Ленинската линия се състоеше в това, че всички тези национални организации трябва да влизат като съставни части в единната Руска комунистическа партия. VIII конгрес се изказа категорично против създаването на федерация от самостоятелни комунистически партии и яви твърдо, че е необходимо съществуването на единна централизирана комунистическа партия с единен Централен комитет, ръководещ цялата работа на партията. Централните комитети на комунистическите партии в националните съветски републики се ползват с правата на областни комитети и са подчинени на ЦК на РКП (б).

Въз основа на това решение в (1920) г. закавказките болшевишки организации — в Азербайджан, Грузия и Армения — бяха превърнати в Азербайджанска, Грузинска и Арменска комунистически партии, които възглавиха борбата на работниците и селяните в Закавказието за съветска власт.

Създаването на комунистически партии в съветските национални републики като съставни и неделими части на РКП (б) бележеше нов етап в изграждането на комунистическата партия на съветската страна на базата на ленинския принцип на пролетарския интернационализъм и беше образец за партийно строителство в многонационална социалистическа република.

В резолюцията „По организационния въпрос“ конгресът даде отпор на опортюнистическата група на Сапронов—Осински, която отричаше ръководната роля на партията в съветската държава.

В резолюцията се отбелязваше, че с всекидневната си самоотвержена работа в Съветите, с издигането на предани комунисти на всички постове в Съветите партията „трябва да завоюва абсолютно политическо господство в Съветите и фактически контрол над цялата им работа“. Във всички държавни учреждения трябва да се образуват партийни фракции, които най-строго да се подчиняват на партийната дисциплина. „Партията се старее — се казва в резолюцията — да ръководи дейността на Съветите, а не да ги замества.“¹

Конгресът приветствува създаването на III, Комунистически интернационал и изцяло се присъедини към неговата платформа.

VIII конгрес на РКП (б) имаше огромно значение. Приетата от него нова програма на партията беше програма за изграждането на социализма. Решенията на конгреса съдействуваха за укрепването на военно-политическия съюз на пролетариата и селяните, за укрепването на Червената армия, което осигуряваше успеха на по-нататъшната борба против интервентите и белогвардейците.

Новата програма на партията въоръжи работниците и селяните с ясна перспектива за социалистическото строителство, вдъхнови народните маси на самоотвержена борба за победа на новия обществен строй.

Приетата от конгреса програма имаше и трайно международно значение. Тя отговаряше на въпроса на трудещите се от целия свят — как е победила социалистическата революция, защо е неизбежна и в какво е нейната сила. Говорейки за международното значение

¹ „КПСС в резолюции...“. ч. I, стр. 385.

на програмата на комунистическата партия на съветската страна, В. И. Ленин подчертава:

„...Простият превод на нашата програма ще бъде най-добър отговор на въпроса, какво е направила Руската комунистическа партия, която представлява един от отрядите на световния пролетариат. Нашата програма ще бъде най-силен материал за пропаганда и агитация, ще бъде онзи документ, на основание на който работниците ще кажат: „Тук са наши другари, наши братя, тук се върши нашето общо дело.““¹

4. Коренният прелом в хода на гражданската война. Разгромът на Колчак и Деникин

Завършването на работата на VIII конгрес на партията съвпадна с предприемането на нов поход от Антантата и белогвардейците. Под прикритието и с помощта на интервентите руската контрареволуция продължаваше да създава многохилядни армии. Особено се засили контрареволуцията в Сибир. Тук при Колчак се стичаха всички враждебни на съветската власт сили. В ръцете на Колчак се намираше Урал с неговата промишленост. Опирайки се на кулаците, белогвардейците заставиха селяните да ги снабдяват с продоволствие. Есерите и меншевиките, които бяха подготвили идването на Колчак, го поддържаха. Английските, френските, японските и американските империалисти изпращаха на белогвардейците непрекъснато оръжие, боеприпаси и снаряжение.

Настъплението на Колчак бе подкрепено от контрареволуционните войски на юг, на запад и на север, които на свой ред бяха получили помощ и поддръжка от интервентите. Главния удар нанасяха войските на Колчак, които възнамеряваха да напреднат до Волга и да се съединят там с Деникин за съвместен удар срещу Москва.

В началото на март 1919 г. армията на Колчак премина в настъпление. Червената армия бе принудена да остави Уфа. Фронтът на съветските армии бе пробит. Бе-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 214.

логвардейските войски напредваха към Волга. На юг генерал Деникин завзе Луганск и част от Донбас. Страната загуби каменноуглената си база. През май генерал Юденич премина в настъпление срещу Петроград. В Прибалтика белогвардейците с помощта на английската флота, опирайки се на германски части, също преминаха в настъпление. Полска армия, формирана и снабдена от Антантата, нахлу в Литва и Белорусия. От север настъпваха армията на белогвардейския генерал Милер и отряди на английските, американски и френски интервенти. По такъв начин в настъпление бяха преминали всички сили на контрареволуцията.

Съветска Русия се оказа отново във вражески обръч. На 11 април 1919 г. Централният комитет одобри написаните от В. И. Ленин „Тезиси на ЦК на РКП (б) във връзка с положението на Източния фронт“. В тезисите се даваше оценка на военно-политическото положение на републиката и се подчертаваше решаващото значение на Източния фронт. ЦК призова всички трудещи се към крайно напрежение на силите, за да бъдат разбити враговете. На Източния фронт бяха изпратени повече от 15 000 комунисти. Комсомолът обяви първата общоруска мобилизация на своите членове и изпрати на фронта над 3 000 комсомолци. Профсъюзите мобилизираха над 60 000 работници. Пристигането на комунистите, чието ядро се състоеше от петроградски, московски, иваново-вознесенски и тверски работници, вдъхнови армията. Укрепиха се партийните ядки и политотделите в Червената армия, подобри се политическото възпитание на бойците.

На призива на ЦК на партията работническата класа отговори с масов трудов героизъм. Комунистите в производството бяха инициатори и организатори на трудови подвизи. В недрата на работническите маси се роди нова форма на обществен труд — комунистическите съботници. Партията подкрепи това начинание на работниците. На 10 май по решение на общо събрание на комунисти и симпатизанти от подрайона на московско-казанската железопътна линия се състоя първият комунистически съботник. През втората половина на 1919 г. комунистическите съботници се разпространиха из цялата страна.

В. И. Ленин нарече комунистическите съботници *велик начин*. Той ги преценяваше като съзнателна, добро-

волна, беззаветно героична работа на трудещите се, като фактическо начало на комунизма. Самоотверженият труд на работниците в тила даде възможност да се осигури на Червената армия всичко необходимо, преди всичко оръжие и боеприпаси.

По указание на ЦК на партията и правителството съветското командване разработи план за контранастъпление на Червената армия. Решаващ удар нанасяше южната група на Източния фронт под командването на М. В. Фрунзе. Член на Революционния военен съвет на южната група бе В. В. Куйбишев. В състав на тази група влизаше легендарната дивизия на В. И. Чапаев, комисар на дивизията бе Д. А. Фурманов. В края на април 1919 г. южната група премина в контранастъпление и нанесе съкрушително поражение на врага. Създадени бяха условия за пълно разгромяване на Колчак и за освобождаване на Урал и Сибир.

В решителния момент, когато изпълнението на плана за разгромяване на врага беше към своя край, Троцки като председател на Революционния военен съвет на републиката предложи на командването на Източния фронт значителна част от войските да бъде прехвърлена на Южния фронт; за тази цел трябваше да се спре настъплението, което щеше да даде възможност на Колчак да възстанови своята армия. Наложил се намеса на В. И. Ленин. Той поиска Урал да бъде освободен непременно преди зимата. ЦК отхвърлил предложението на Троцки и даде директива на Революционния военен съвет на Източния фронт да продължи настъплението. По целия Източен фронт червените войски преминаха в настъпление. Към лятото на 1919 г. опасността от страна на Колчак като главна опасност престана да съществува, макар армията му да не бе още окончателно унищожена.

В Сибир и в Далечния изток партизаните не даваха покой на белогвардейските войски и на интервентите. Те водеха с тях жестоки боеве, вдигаха във въздуха железопътни линии, предизвикваха дерайлиране на влакове, освобождаваха пленените червеноармейци. Партизанското движение се ръководеше от нелегалните комитети на партията. Те ръководеха и стачната борба на работниците в тила на Колчак.

Всичко това спомагаше за успехите на Червената армия.

За да провали настъплението на Червената армия на Източния фронт, контрареволуцията нанесе удар при Петроград. Войските на Юденич, подкрепени от белофини и от отряди естонски белогвардейци, се приближиха до самия град.

ЦК на РКП (б) прие постановление за мерките за отбраната на Петроград: предлагаше се да бъдат мобилизирани комунистите, комсомолците и членовете на профсъюза за Петроградския фронт и да се отмени изпращането на мобилизираните в Петроград комунисти на Източния фронт. Обаче Петроградският комитет за отбрана, начело на който стоеше Зиновиев, не взе всички необходими мерки, даде разпореждане за евакуиране на заводите и фабриките, които работеха за отбраната на Петроград, и дори постави на обсъждане въпроса за потпяване на флотата поради настъплението на противника. По предложение на В. И. Ленин Съветът на отбраната категорично забрани евакуирането на предприятията и имуществото от Петроград.

Белогвардейското командване се опита да подкрепи своето настъпление на фронта с удар откъм тила. На фортовете Красная Горка, Серая Лошад и Обручев избухна метеж, подготвен от агенти на Антантата. Метежниците откриха огън срещу Кронщад. Против изменниците бяха взети бързо решителни мерки. Създаденият за потушаване на метежа отряд атакува фортовете с подкрепата на Балтийската флота. Метежниците бяха разгроменни. Настъплението на Юденич срещу Петроград бе провалено.

По повод победата над Колчак В. И. Ленин се обърна през август 1919 г. с писмо до работниците и селяните. Той отбеляза главните поуки от тази победа, които трябва да бъдат усвоени, за да се гарантира страната срещу повтаряне на колчаковщината: 1) нужна е могъща Червена армия; 2) съветската държава не може да издържа армията и работниците без зърнени храни — тези зърнени храни трябва да ѝ бъдат дадени в заем от селяните; 3) трябва да се спазва революционният ред и свято да се изпълняват законите и предписанията на съветската власт; 4) престъпно е да се забравя, че меншевиките и есерите помогнаха на Колчак да се яви на бял свят и открито го подкрепиха; 5) за победата над врага е нужен здрав съюз между работниците и селяни-

те. „Безпощадна борба против капитала и съюз на трудещите се, съюз на селяните с работническата класа — пише В. И. Ленин, — ето последния и най-важния урок от колчаковщината.“¹

Огромно значение за разгрома на враговете на съветската република имаше провежданата от съветската власт национална политика. Щом над страната надвисна заплаха, засили се стремежът на независимите съветски републики да обединят своите сили в борбата с враговете. ЦК на партията одобри тази инициатива и по предложение на В. И. Ленин прие постановление за военно единство на съветските републики. На 1 юни 1919 г. в Москва се състоя тържествено заседание на ВЦИК, на което присъствуваха представители на всички съветски републики. ВЦИК взе решение за сключване на военен съюз и за единно командване, за обединяване на съветите на народното стопанство, транспорта и комисариатите на труда.

Обединяването на всички сили на съветските нации увеличи мощта на страната, даде възможност да се засили борбата против интервентите и белогвардейците, осигури по-нататък тяхното разгромяване.

Поражението на Колчак не спря империалистите от продължаване на интервенцията. От втората половина на 1919 г. интервентите и белогвардейците пренесоха центъра на тежестта на борбата против Съветска Русия на юг: главния удар трябваше да нанесе сега армията на Деникин.

Военият министър на Англия Чърчил се хвалеше, че организира „похода на 14 държави“ против съветската страна.

Съветска Русия отново се озова в извънредно опасно положение. Макар значителна част от Сибир — един от главните житни райони — да бе върнат на страната от героичната Червена армия, все пак в ръцете на Деникин се намираше целият Юг, основните райони за гориво — Донбас, Грозни. В Баку се разпореждаха интервентите и мусаватистите. На 30 юни 1919 г. падна Царичин. След неговото падане Деникин даде директива на своята армия за поход срещу Москва. Той се надяваше на помощта на контрареволуционната организация „На-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 560.

ционален център“, която действуваше в съветския тил. Заговорниците възнамеряваха да вдигнат метеж, щом вражеската армия наближи Москва.

Централният комитет се обърна към цялата партия, към цялата страна с писмо, написано от В. И. Ленин. „Всички на борба против Деникин!“ В писмото се даваше конкретна програма за мобилизиране на всички сили на народа за разгромяването на врага. На Южния фронт бяха изпратени ръководни партийни и държавни работници, свежи сили на Червената армия. Това даде възможност на войските на Южния фронт още в края на юли да започнат подготовка за настъпление срещу Деникин.

Контранастъплението се определяше за началото на август 1919 г. Плаиът на командването предвиждаше да се нанесе удар откъм Царицин. Това, първо, не даваше на Деникин възможност да се прехвърли през Волга и да се съедини с южната армия на Колчак; второ, в района на Царицин бе по-лесно да се прехвърли попълнение от Източния фронт; трето, този удар застрашаваше фланга на Деникиновите войски, които настъпваха срещу Москва, и правеше възможно проникването на наши части във вражеския тил.

Настъплението обаче нямаше решаващ успех. То започна със значително закъснение поради сковаността на органите на военното ведомство, ръководено от Троцки. Имайки свои агенти в щаба на Южния фронт, Деникин знаеше за подготвяното настъпление и взе мерки да го провали. Голяма роля изигра при това атаката на белогвардейската конница на Мамонтов срещу тиловете на Южния фронт. За ликвидирането на атаката се наложи да бъдат изтеглени редица части от фронта. През това време Деникин успя да формира ударна група и я хвърли срещу Москва по линията Курск—Орел—Тула. Той завзе Курск, Орел и застрашаваше Тула. Никога още белогвардейци не се бяха приближавали толкова много до центъра на страната, както през есента 1919 г.

Едновременно с войските на Деникин в настъпление преминаха всички сили на контрареволуцията — те се стремяха да отклонят частите на Червената армия от Южния фронт. Недоунищожените войски на Колчак започнаха настъпление; на север Милер настъпваше сре-

щу Вологда и Петрозаводск; Юденич отново достигна околностите на Петроград. Войските на буржоазно-помешчическа Полша завзеха Минск.

Напредването на Деникин към Москва правеше Южния фронт основен. В тези критични дни ЦК на партията взе редица нови мерки за укрепване на Южния фронт. През септември пленумът на ЦК прие предложението на В. И. Ленин да бъдат изпратени на военна работа максимален брой партийни работници. Партията разгърна голяма политическа работа, разяснявайки обстановката на фронта. По решение на ЦК командването на Южния фронт бе сменено. Южният фронт бе разделен на два: Южен и Югоизточен. Създаден бе Комитет за отбраната на Московския укрепен район. За Южния фронт се изпращаха допълнителни резерви.

ЦК на партията изпрати около 30 000 комунисти на фронта; Комсомолът обяви втора общоруска мобилизация на своите членове — 10 000 комсомолци заминаха за Южния фронт. Рухна надеждата на деникиновци за метеж в съветския тил — заговорът на „Националния център“ бе разкрит и ликвидиран.

За да попълни своите редове и да засили връзките си с масите, партията обяви партийна седмица. Само в централните райони на страната над 200 000 работници и селяни влязоха в РКП (б). С огромен подем мина партийната седмица в действащата армия. Най-добрите нейни воители влязоха в партията. Така трудещите се в съветската страна отговориха на заплахата на деникиновци да разгонят Съветите и избегат болшевиките. Това беше гигантска политическа победа на партията, която ярко показа, че народните маси вървят след комунистите. „Членският билет на нашата партия — писа ЦК на РКП (б) в своя отчет — при такива условия означаваше до известна степен кандидатура за деникинската бесилка. Въпреки всички предсказания на нашите противници партийните седмици завършваха навсякъде със съвсем неочакван, изключително блестящ успех...“

Предишният план за нанасяне на главния удар на Царицин вече не отговаряше на задачите на момента. На 15 октомври се състоя заседание на Политбюро на ЦК на партията, на което бе взето решение: „... да не се предават Тула, Москва и подстъпите към тях и да се подготви през зимата общо настъпление... На Юго-

източния фронт да се премине временно към отбрана със задача: а) да не се позволи на Деникин да се съедини с уралските казаци; б) да се освободи част от живата сила за защитата на Тула и Москва“. Що се отнася до другите фронтове, Политбюро предложи на главното командване да разглежда Северния и Западния фронт „от гледна точка на безопасността преди всичко на Московско-Тулския район, а на второ място, на Петроград“.

Червената армия нанасяше главния удар по линията Харков—Донбас—Ростов на Дон. Ударната група на съветските войски получи задача да разгроми елитните белогвардейски части, които се състояха от офицери-доброволци. В боевете от 10 до 30 октомври в района на Крома—Орел ударна група, сформирана от конна бригада червени казаци, курсанти от военните школи и латишката дивизия, разби белогвардейците. Червената армия освободи Орел. Същевременно конницата на Будьони разгроми основните сили на корпусите на Шкуро—Мамонтов на подстъпите към Воронеж. На 24 октомври съветските войски освободиха Воронеж. По това време конният корпус на Будьони се разгръща в 1-а конна армия, за командувач на която бе назначен С. М. Будьони, а за член на Военния съвет — К. Е. Ворошилов.

Успехите на съветските войски при Орел и при Воронеж дадоха възможност да се премине в настъпление по целия фронт. Украйна и Северен Кавказ се освобождаваха от враговете. Откъм тила деникиновци получаваха удари от партизаните. По повод победите над Деникин в края на декември 1919 г. В. И. Ленин се обърна с писмо до работниците и селяните на Украйна. Напомняйки поуците от борбата с Колчак, В. И. Ленин изтъкваше, че победите на съветската власт не биха били одържани без съюза на всички народи на страната. „Който нарушава единството и най-тежкия съюз между великоруските и украинските работници и селяни — писа той, — той помага на колчаковци, деникиновци, на капиталистите-хищници от всички страни.“¹

Успехите на Южния фронт вдъхновиха бойците от Червената армия при Петроград. Войските на Юденич

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 294.

бяха разбити. По-голямата част от тях бе заловена в плен; успяха да се оттеглят в Естония само незначителни остатъци от войските на противника.

През декември 1919 г. се състоя VIII партийна конференция, която изигра голяма роля за укрепването на партията и на нейните връзки с масите. Конференцията прие нов устав на партията, в който ясно се определяше структурата на партийните организации. Тя се съгласуваше с установеното при съветската власт административно-териториално деление. В устава бе включена точка, че основа на партийната организация е партийната ядка, утвърждавана в състав не по-малко от трима души. За всеки влизаш в партията се установяваше кандидатски стаж, необходим за запознаване на кандидат-члена с програмата и тактиката на партията и за проверка на личните му качества от партийната организация. Нов в устава беше и разделът за партийните фракции в държавните учреждения и в извънпартийните организации.

Особено голямо значение имаха решенията на конференцията „За съветската политика в Украйна“ и „За съветската власт в Украйна“. Написаната от В. И. Ленин резолюция на ЦК, потвърдена от конференцията, подчертаваше: „Като провежда неотклонно принципа на самоопределение на нациите, ЦК счита за необходимо да потвърди още веднаж, че РКП стои на гледището на признаване самостоятелността на УССР.“¹

Отбелязвайки необходимостта от тесен съюз на всички съветски републики в тяхната борба с империализма, резолюцията изтъкваше, че определянето на формите на този съюз ще се реши от самите украински работници и трудещи се селяни; през посоченото време отношенията между РСФСР и УССР се определяха от федеративната връзка.

Резолюцията препоръчваше при провеждането на аграрната политика да се обръща специално внимание на интересите на бедните и средните селяни: да се ликвидира възстановеното от Деникин помещическо земевладение, да се предаде земята на безмотните и малоимотните; да се създават совхози в строго необходимите размери с оглед на интересите на селяните; да не се допуска

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 396.

никаква принуда при обединяването на селяните в комуни, артели и др. такива. Партията изискваше да се привлечат по-широко бедните и средните селяни към управление на държавата, да се премахват всички пречки за свободното развитие на украинския език и култура.

Резолюцията на VIII конференция за съветската власт в Украйна оказа голяма помощ на украинските комунисти и укрепи дружбата между народите.

През декември 1919 г. се състоя VII конгрес на Съветите. Той отново се обърна към правителствата на Англия, Франция, САЩ, Италия и Япония с предложение до всички заедно и поотделно да се започнат незабавно преговори за мир. Съветското правителство предложи на малките страни мирни преговори при условие, че се признае тяхната независимост. Естония, а по-късно Латвия и Финландия се съгласиха да водят преговори за мир.

Разгромът на Деникин откри възможност за ликвидиране на другите звена от контрареволуционния обръч около съветската страна. Преди всичко бе доунищожен Колчак. Войските му бяха разгромени, а самият „върховен“ падна в плен. Колчак бе съден и разстрелян.

Поражението на враговете на Южния фронт даде възможност да се завърши напълно ликвидирането на фронтовете в Туркестан.

Победите на Червената армия помогнаха на трудещите се от Закавказието в тяхната борба против интервентите. През пролетта на 1920 г. части от Червената армия от Кавказкия фронт почнаха да се приближават към границите на Закавказието.

Щом работниците от Азърбайджан научиха за приближаването на Червената армия, те се вдигнаха против азърбайджанската буржоазия. През февруари 1920 г. в Баку се състоя нелегално I конгрес на Азърбайджанската комунистическа партия (болшевики). Той взе решение за въоръжено въстание против буржоазията. Въстаналите се обърнаха с молба към Съветска Русия да им окаже въоръжена помощ. По указание на съветското правителство на помощ на трудещите се от Азърбайджан се притекоха войските на Червената армия. На 28 април 1920 г. Баку стана съветски град. Ръководна роля в изгонването на интервентите и разгромяването на вътрешните сили на контрареволуцията, в установяването и здравяването на съветската власт в Азърбайджан играха

провеждащите ленинската линия на партията Г. К. Орджоникидзе, С. М. Киров, А. И. Микоян, Н. Н. Нариманов. През ноември 1920 г. въстанаха работниците и селяните в Армения. След три месеца, през февруари 1921 г., трудещите се в Грузия свалиха меншевиките. Закавказието стана съветско. „Походът на 14-те държави“ се провали.

Изразявайки настроението на съветския народ, поетът Маяковски язвително осмя провалилата се авантюра на интервентите и белогвардейците:

Правеха блокада,
Драскаха за Питер,
Пяха за десанти
Наште съглашенци...
Имаше и доброволци,
Разни фон-дер-Голци,
Мамонтовци, Шкуровци,
Дребнички Петлюровци...
Даваха им танкове,
Шиллинги и франкове...
Но накрай останаха
С пръст в устата горките.

5. IX конгрес на партията. Разгромяването на войските на помещническо-буржоазна Полша и на Врангел. Краят на интервенцията и гражданската война

След като разгроми интервентите и белогвардейците, съветската държава си извоюва временен отдих. Антантата бе принудена да вдигне блокадата. През януари 1920 г. Върховният съвет на Антантата призна за необходимо да разреши размяната на стоки със Съветска Русия. Сключването на мир със страните от Прибалтика и вдигането на блокадата облекчиха икономическото положение на съветската страна.

Партията и съветското правителство упорито се стремяха да превърнат временния отдих в постоянно мирно съжителство на съветската страна с капиталистическите страни. В. И. Ленин казваше, че в условия на мир съветската страна ще може по-добре да демонстрира своето превъзходство над капитализма, да оказва революционизиращо въздействие върху трудещите се маси от другите страни.

„... Ние — казва В. И. Ленин — се хващаме с две ръце за мирното предложение, съгласявайки се на максимални отстъпки, уверени, че мирът с малките държави ще тласне делото напред безкрайно по-добре, отколкото войната, защото с войната империалистите мамеха трудещите се, чрез нея скриваха истината за Съветска Русия, ето защо всеки мир ще открие сто пъти повече и по-широко пътя за нашето влияние.“¹

Като извоюва временен отдых, съветската власт пристъпи незабавно към възстановяване на стопанството, подкопано от походите на Антантата.

През това време общото икономическо положение на републиката беше много тежко. Селското стопанство даваше само половината от довоенната продукция. Липсваше гориво за железниците, фабриките и заводите. Много предприятия бяха разрушени. Разрухата на транспорта на свой ред влоши продоволственото положение на републиката, като затрудни подвоза на продоволствие до промишлените центрове и фронта.

Кратковременният отдых даде възможност на партията да прехвърли повече сили за стопанско строителство и да подготви победоносното завършване на гражданската война. Заплаха от ново военно нападение от страна на империалистите все още съществуваше. Затова съветската държава бе принудена да продължава да държи многочислена Червена армия. Партията взе решение войсковите съединения да бъдат използвани в стопанското строителство. Създадени бяха трудови армии в Украйна, Урал, Северен Кавказ, при Петроград, в Средното Поволжие. През време на гражданската война страната даде на Червената армия хиляди квалифицирани работници и болшевики-организатори. Сега Червената армия почна да дава част от своите сили за възстановяване на транспорта, горивната промишленост и другите ударни участъци на стопанския фронт. Централният комитет изпрати 5 000 комунисти на работа в транспорта. Армейските болшевики ставаха организатори на борбата за възстановяване на Донбас, за организиране транспорта на грозненския,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 455.

бакинския и урало-ембинския петрол. Военните органи поемаха задачата за снабдяване на миньорите и работниците от петролната промишленост, въвеждаха ред в мините и петролните предприятия.

В. И. Ленин виждаше в съветския строй неисчерпаем източник на сили както за военните победи, така и за преодоляване на трудностите в социалистическото строителство. В началото на 1920 г. В. И. Ленин начерта смел и строго научен план за електрифициране на Русия за 10—20 години.

„Той трябва да се даде сега — писа Ленин, — за да увлече масите нагледно, популярно, с ясна и ярка (напълно *научна* в основата си) перспектива: на работа, значи, и за 10—20 години ние ще направим *електрическа* цяла Русия — и промишлена, и земеделска.“¹

През март 1920 г. Съветът на народните комисари утвърди създаването на ГОЕЛРО (Държавна комисия за електрификацията на Русия) начело с Г. М. Кржижановски. Комисията изработи план, който предвиждаше построяването на 30 големи електроцентрали с обща мощност 1 милион и половина киловата.

Перспективите на социалистическото строителство през периода на новия отдих бяха набелязани от IX конгрес на партията, който се състоя от 29 март до 5 април 1920 г. На конгреса бяха представени над 600 000 членове на партията. През годината, изтекла след VIII конгрес, партията бе удвоила своите редове въпреки големите загуби в борбата с интервентите и белогвардейците. Увеличението на състава на партията в толкова трудните условия на напрегатата гражданска война беше ярко свидетелство за правилността на политиката на партията и за здравината на връзките ѝ с работническата класа, с трудещите се маси.

Основни въпроси от дневния ред на конгреса бяха: за предстоящите задачи на стопанското строителство и за профсъюзите. Тези въпроси бяха осветлени в отчетния доклад на ЦК на партията, който бе изнесен от В. И. Ленин. В резолюцията на конгреса „За предстоящите задачи на стопанското строителство“ се подчертаваше, че

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 35, стр. 419—420.

главно условие за икономическото възраждане на страната е неотклонното провеждане на единен стопански план, основа на който трябва да бъде електрификацията на страната. В резолюцията се посочваше в каква последователност трябва да се решават основните задачи на единния план: а) на първо място, подобряване състоянието на транспорта, подвоз и образуване на най-необходимите запаси от зърнени храни, гориво и суровини; б) машиностроене за транспорта и за добива на гориво, суровини и зърнени храни; в) усилено развитие на машиностроенето за производство на продукти за масово потребление; г) усилено производство на продукти за масово потребление. Конгресът предложи да бъде привлечен за производствена работа целият индустриален пролетариат, да се организират масови мобилизации по линията на трудовата повинност, да се постави стопанството на военна нога и да се използват широко войсковите части на стопанския фронт. Конгресът обърна специално внимание на организирането на съревнованието. В областта на управлението на промишлеността резолюцията на конгреса посочваше необходимостта от запазване и развитие на централизацията, от засилване на единоначалието. Същевременно се предлагаше да се държи сметка за местните особености, да се създават за обширните райони, отдалечени от центъра и отличаващи се със своеобразие на икономическите условия, областни бюра на народното стопанство и по-широко да се привличат масите в управлението на промишлеността.

Тъй като интервенцията и гражданската война още не бяха завършили, решението на конгреса за стопанското строителство се основаваше на политиката на военния комунизъм.

Против линията на партията в стопанското строителство се обяви групата на „демократическия централизъм“ (Т. Сапронов, Н. Осински и В. Смирнов). „Децистите“ се изказваха против използването на старите специалисти, против единоначалието в ръководството на предприятията и настояваха за неограничено прилагане на колегиалността. Групата на „децистите“ посягаше върху основния организационен принцип на партията — демократическия централизъм. Тази антипартийна проява бе подкрепена на конгреса от Риков и Томски, които също отричаха единоначалието и признаваха колектив-

ността за единствен принцип за ръководене на промишлеността — от Върховния съвет на народното стопанство до управлението на завода. Конгресът отхвърли тези антипартийни предложения.

В резолюцията за профсъюзите конгресът посочи необходимостта от активно участие на трудещите се в стопанското строителство и задължи партийните организации да разпрострат с помощта на профсъюзите започналния трудов подем сред най-широките трудещи се маси.

Въз основа на решенията на IX конгрес работниците от цялата страна се заеха за възстановяване на народното стопанство. Трудовата дисциплина в предприятията се повиши. Подобри се работата на транспорта. Московско-Казанската железопътна линия, където се роди идеята за съботниците, бе записана на Червената почетна дъска. Перспективата за преминаване към мирно социалистическо строителство предизвика у съветските хора огромен подем на творческите сили. Особено ярко се прояви творческият подем в първомайския празник в 1920 г., който IX конгрес на партията обяви за ден на Всеруския съботник. В Москва на съботника излязоха около половин милион трудещи се, в Петроград — близо 200 000. Комунистите бяха в първите редици, увличайки масите със своя трудов героизъм. В съботника взеха участие ръководните дейци на партията и правителството. В съботника в Кремъл работи В. И. Ленин. В съботника в завода на Михелсон участва М. И. Калинин. По призива на партията десетки милиони трудещи се показаха на Всеруския съботник своята готовност да се предадат на мирен труд също тъй самоотвержено, както и на защитата на социалистическото отечество на военния фронт.

Но империалистите и този път прекъснаха отдиха и попречиха на разгръщането на мирното социалистическо строителство. Въпреки провала на редицата походи в съветската страна, Антантата подготвяше нов поход, използвайки като главна антисъветска сила буржоазнопомешчическа Полша.

От започването на войната против интервентите и белогвардейците насетне съветското правителство неведнъж предлага мир на Полша. В началото на 1920 г. то отново направи предложение за мир. Но полските империалисти мечтаеха да заграбят съветски земи.

Полската буржоазия се намираше в пълна икономическа и политическа зависимост от империалистическите страни. Положението на полските помещици и буржоазия бе нестабилно. Трудещите се маси и преди всичко пролетарните все по-често се надигаха против господстващите класи. Управляващите кръгове в Англия, Франция и САЩ, както и в Полша, се бояха от засилването на революционното движение и във войната против съветската страна виждаха средство за отклоняване на народа от революцията. Полската комунистическа партия решително се обяви против агресивната война на полските империалисти. Тя разясняваше на трудещите се, че войната против съветската република е бойна и против полските трудещи се.

Освен това ръководителите на Антантата и полските управници гледаха на мирните предложения на съветското правителство като на признак на слабост и се надяваха чрез войната да ликвидират съветската власт. На 25 април 1920 г. полската армия нападна съветската страна и завзе Киев. В помощ на Полша империалистите хвърлиха белогвардейската армия на Врангел, разположена в Крим.

Отново съветската република бе принудена да насочи всичките си усилия за борба с интервентите и белогвардейците. На 23 май 1920 г. бяха публикувани тезисите на Централния комитет на РКП (б) „Полският фронт и нашите задачи“. Като призоваваха работниците и селяните да мобилизират всички сили за разгромяване на врага, партията и съветското правителство подчертаваха, че съветската страна не посяга върху независимостта и суверенитета на Полша, че полските трудещи се сами се разпореждат със своята съдба. „... Разгромът на нападнатата ни полска белогвардейщина — се казваше в тезисите — нито на йота няма да промени нашето отношение към независимостта на Полша.“

Червената армия бе засилена с комунисти. Около половината от всички партийни членове — над 300 000 — се намираха в армията. Освен това в армията имаше около 70 000 комсомолци.

В средата на май започна настъпление на Западния фронт. Но то бе недостатъчно подготвено и нямаше успех. Наистина настъплението прикова силите на против-

ника и по този начин облекчи положението на Югозападния фронт. В началото на юни 1-а конна армия, прехвърлена от юг, проби фронта на белополяците в Украйна. След конната армия в настъпление преминаха всички армии на Югозападния фронт, нанасяйки поражение на армиите на противника. В началото на юли 1920 г. преминаха в настъпление и войските от Западния фронт. Към края на юли те навлязоха на полска територия, а войските на Югозападния фронт — в Западна Украйна. Фронтът се доближи до Варшава — столицата на Полша.

Победите на Червената армия окрилиха работническата класа на Запад. В Англия, Франция, САЩ, Италия и Чехословакия се засилваше движението под лозунга „Долу ръцете от Съветска Русня!“. Работниците отказваха да товарят оръжие за Полша, вдигаха стачки.

След I конгрес на Коминтерна комунистическото движение в целия свят постигна големи успехи. През май 1920 г. Българската работническа социалдемократическа партия („тесняци“) се преобразува в комунистическа партия.

Към 1920 г. бяха образувани комунистически партии в САЩ, Англия, Югославия, Испания, Турция и в други страни. Комунистическите партии се създаваха обикновено върху основата на отцепили се от социалистическите партии леви групи. Младите партии нямаха още опит в масовата работа; на тяхната дейност пречеше известен товар от традициите на социалдемократическите партии, от старите форми на борба. Наред с това в младите комунистически партии се появиха „леви“ групи, които отричаха всички стари методи на борба на работническата класа и бяха против използването на парламента, за бойкот на профсъюзите, които се оказаха в ръцете на реакционерите. Тази политика водеше към откъсване от масите, към сектантство и подценяване ролята на партията. Тези грешки се прикриваха с леви фрази: „левите“ се опитваха да представят своята тактика за революционна. Това бяха грешки на растежа на младите партии, още непреминали школата на революционна борба. В. И. Ленин характеризира тези грешки като „детска болест — левичарство“ в комунизма.

През юли 1920 г. се състоя II конгрес на Коминтерна. Главната задача на конгреса беше да укрепи комунисти-

ческите партии идейно и организационно и да ги насочи към завоюване на мнозинство сред масите. Преди конгреса В. И. Ленин написа книгата „„Левичарството“ — детската болест на комунизма“. Основната ѝ цел беше да запознае всички комунистически партии с извънредно богатия опит на руските комунисти, с тяхната стратегия и тактика, за да въоръжи с този опит братските комунистически партии. В. И. Ленин, който беше създал и възпитал партията, обобщаваше резултатите от извършената работа. Той показва, че болшевишката партия е израснала, укрепнала и се е закалила в борба с главния враг в работническото движение, който си остава главен враг и в международен мащаб — с опортюнизма, с меншевизма; същевременно партията е укрепнала в борба с дребнобуржоазната революционност, с опортюнистите „отляво“, както и с есерите и анархистите.

В своята книга В. И. Ленин показва ролята и мястото на комунистическата партия в системата на диктатурата на работническата класа. В. И. Ленин разяснява защо партията е издържала всички изпитания, след като е станала управляваща партия. Партията се е справила с гигантските задачи благодарение на най-строгата, действително желязна дисциплина, поради това, че е била основана върху гранитната база на революционната теория, благодарение на тясната връзка с трудещите се, на пълната и беззаветна поддръжка на народните маси, убедили се от собствен опит в правилността на идеите на болшевизма. Анализирайки стратегията и тактиката на партията, които ѝ бяха осигурили спечелването на работническите маси и мнозинството на народа на своя страна, В. И. Ленин специално подчертава необходимостта от най-тясна връзка с масите и от работа сред масите във всички условия — и в период на революция, и в период на отстъпление — във всички обществени организации: парламента, профсъюзите, кооперациите и т. н. — навсякъде, където има маси. В. И. Ленин показва каква вреда наиясят на работническото движение нелепите теории на „левите“, отказът им да работят в реакционните профсъюзи, парламентите и кооперациите. Неучастието на комунистическите партии в работата на тези организации води към откъсване от масите и с това оказва най-голяма услуга на буржоазията.

„Трябва да умеем — пише В. И. Ленин — да понасяме всякакви жертви, да преодоляваме най-големите препятствия, за да пропагандираме и агитираме системно, упорито, настойчиво, търпеливо тъкмо в ония учреждения, дружества, съюзи, били те и най-реакционните, където именно има пролетарска или полупролетарска маса.“¹

В. И. Ленин учеше комунистите да овладяват всички форми на борба. Трудът на В. И. Ленин обобщи опита в стратегията и тактиката на комунистическата партия както в периода на борбата за диктатура на пролетариата, така и в условията на диктатурата на пролетариата и на социалистическото строителство. В. И. Ленин показва, че извънредно богатият опит на руските марксисти има не само национално, но и международно значение.

„... Руският пример — пише В. И. Ленин — показва на *всички* страни нещо, и то твърде съществено, от тяхното неизбежно и недалечно бъдеще.“²

Гениалната книга на В. И. Ленин има огромно международно значение. Нейните изводи бяха положени в основата на решенията на II конгрес на Коминтерна, на който бяха представени делегации от 41 страни. След като изслуша докладите и изказванията на В. И. Ленин за задачите на Коминтерна, за ролята на комунистическата партия и за условията за приемане в Коминтерна, конгресът прие резолюция за ролята на комунистическата партия в пролетарската революция, утвърди устава на Коминтерна и прие 21 условия за приемане в него, основани на ленинските принципи за изграждането на партия от нов тип.

II конгрес на Комунистическия интернационал се обърна към работниците от всички страни с призив да се вдигнат в защита на революционна Русия. В Германия, в цяла Централна Европа се засили нарастването на революционното движение. В Полша с всеки изминат ден пролетариатът действуваше все по-активно. В Белосток бе създаден Временен полски революционен комитет, който призова трудещите се на борба против помещиците и капиталистите.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 39.

² Пак там, стр. 6.

Поражението на полските империалисти сериозно изменяше международното положение. Крах застрашаваше не само съществуването на капиталистическия режим в Полша, но и цялата версайска система, създадена от Антантата в Европа след свършването на световната война. Антантата взе всички мерки, за да спаси диктатурата на буржоазията в Полша. Англия и Франция заплашваха, че ще започнат военни действия против Съветска Русия. Франция изпрати огромно количество снаряжение и голяма група офицери и инструктори в Полша. Англия в стремежа си да откъсне от Русия Крим и да създаде по-благоприятни условия за контра-настъпление на полските панове поиска от съветското правителство да спре настъплението на съветските войски, да сключи примирие с Врангел и предложи на Съветска Русия да посредничи за сключване на мир с Полша.

С помощта на Антантата командването на белополската армия мобилизира резервите и в средата на август 1920 г. премина в контранастъпление. Съветските войски бяха принудени да отстъпят. Настъплението срещу Варшава претърпя неуспех.

Неуспехите на полския фронт през август се обясняваха в значителна степен с грешките на съветското командване: стремителното настъпление на съветските войски не беше всестранно осигурено, както изискваше директивата на съветското правителство, подкрепленията закъсняваха, не се подвозваха боеприпаси. Бързото отстъпление на белополяците бе сметнато за разгром на тяхната армия, а всъщност белополяците се стараеха да отклонят удара върху тяхната жива сила и техника. „При нашето настъпление — казваше В. И. Ленин, — при твърде бързото придвижване почти до Варшава, без съмнение бе направена грешка... и тази грешка се дължи на това, че ние надценихме превеса на своите сили“.¹ През периода на настъплението срещу Варшава отрицателна роля изигра обстоятелството, че командването, включително и на Югозападния фронт (И. В. Сталин, А. И. Егоров), закъсня с прехвърлянето на 1-а Конна армия в разпореждане на Западния фронт.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 167.

Но неуспехите се обясняваха не само с военни грешки. Част от полските работници и от другите трудещи се слееве бе измамена: полските управници спекулираха с омразата на трудещите се към царска Русия, която бе поробвала Полша, и представиха освободителната борба на Червената армия за чуждо нашествие. Полските трудещи се не можаха да разберат измамата. Неуспехите на Червената армия се обясняваха и с това, че съветската страна трябваше да води война на два фронта — на запад и на юг. Изигра ролята си и разрухата на народното стопанство, разрухата на транспорта.

През септември бяха докарани резерви, съветските войски се готвеха отново да нанесат удар на буржоазно-помещическа Полша. Правителството на Полша се боя от този удар и през октомври се съгласи да сключи примирие, което по-късно се превърна в мир. Въпреки неуспехите при Варшава съветската страна удържа сериозна победа. Войната завърши, както изтъкваше В. И. Ленин, „с по-изгоден за нас мир, отколкото оня, който предлагаме на Полша през април“¹.

Все пак реакционните полски кръгове успяха с подкрепата на международните империалисти да откъснат от Съветска Украйна и Съветска Белорусия техни западни области.

След като завърши войната с Полша, съветското правителство получи възможност да съсредоточи силите си за борба против последния агент на Антантата — Врангел. ЦК се обърна към всички партийни организации с писмо, в което ги задължаваше да мобилизират комунистите за фронта, да привлекат профсъюзите, работниците в борбата против белогвардейците. Ръководейки се от директивите на ЦК на партията и на съветското правителство, Революционният военен съвет на Южния фронт начело с М. В. Фрунзе разработи план за разгромяване на Врангел. Постигнато бе числено превъзходство на съветските войски над Врангеловите войски. По призива на партията партийните организации и Комсомолът изпратиха на Южния фронт над 10 000 комунисти и комсомолци.

В резултат на ожесточени боеве Врангел бе отхвърлен в Крим. През ноември 1920 г., след героично шур-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 502.

муване на Перекопския дровлак, Червената армия навлезе в Крим и го освободи от врага.

Интервенцията и гражданската война в Русия свършиха. Наистина в Далечния изток последните групи на интервентите и белогвардейците бяха разгромени окончателно едва в 1922 г., но основните сили на враговете, за борбата с които съветската страна трябваше да положи огромни усилия, бяха разбити и позорно изгонени от съветската земя.

Народът защити своята съветска власт и независимостта на родината. В двубоя с империалистите от целия свят победи младата съветска държава.

6. Причини за победата на съветската власт. Поуки от гражданската война

Причините за победата на Червената армия над интервентите и белогвардейците се свеждат в общи линии до следното:

1. Работниците и селяните в Русия се бяха освободили от властта на помещиците и капиталистите и в гражданската война продължаваха борбата за укрепване на своята власт, за създаване на социалистическо общество, непознаващо експлоатация на човек от човек. Гражданската война, която водеха трудещите се от Съветска Русия, беше справедлива война. Политиката на съветската власт, в името на която воюваше Червената армия, бе правилна политика, изразяваше интересите на народа и народът я поддържаше като своя политика. Червената армия — рожба на народа — воюваше за интересите на народа, докато белогвардейците и интервентите вървяха против народа. Съзнанието за това даваше възможност на народните маси, изтощени от четиригодишната световна империалистическа война и на пръв поглед неспособни да се съпротивяват, да намерят в себе си сили да доведат до победа безпримерната по трудност гражданска война.

2. Основната причина за победата на съветската страна над интервентите и белогвардейците е нейният обществен и държавен строй, основан на трайния съюз между работниците и селяните и на дружбата между народите. В борбата против помещиците, капиталисти-

те и световната буржоазия бе създаден и укрепна военно-политическият съюз на работническата класа и селячеството. Икономическата основа на този съюз бе обстоятелството, че селянинът получаваше от работническата държава земя и защита срещу помещика, срещу кулака, а работниците получаваха от селяните продоволствие по системата на изземване излишъците от селскостопански продукти.

Опитът на самите маси, които бяха изпитали всички ужаси на интервенцията и белогвардейщината, укрепил съюза на работниците и селяните.

Войната е изпитание на всички сили на страната. Империалистическите войни изострят класовите противоречия, които — както показва опитът на Русия и на много други страни — водят към революция. Освободителната война против интервентите и белогвардейците предизвика патриотичен подем сред народа, доведе до вътрешното укрепване на страната. Под тежките удари на чуждите завоеватели и белогвардейците, които се стремяха да угасят огнището на революцията и да унищожат съветската република, се каляваха работниците и селяните, заякчаваше се техният съюз и те по-тясно се сплотяваха около партията. В това се прояви една характерна черта на съветската власт, която ѝ е органически присъща: съветската власт сплотява, а не разединява народа.

3. Правилната национална политика на съветската власт е една от основните причини за победата на съветската страна. Тази политика обединяваше трудещите се от потиснатите в миналото нации на цяла Русия в борбата против интервентите и контрареволуцията. Контрареволуцията навсякъде още на другия ден след своята победа възстановяваше стария режим на национално потисничество. Трудещите се от потиснатите порано нации от личен опит се убеждаваха, че съветската власт е единствената и сигурна гаранция за действителна свобода и национална независимост на народите. В гражданската война се каляваше съюзът между трудещите се от различните националности, които се сражаваха рамо до рамо в редовете на Червената армия.

4) Голяма подкрепа оказаха на Червената армия партизаните, които действаха в тила на врага. Орга-

низиращи и ръководени от комунистическата партия, партизанските отряди създаваха непоносима обстановка за врага: нарушаваха комуникациите, унищожаваша живата сила и бойната техника, разрушаваха апарата на властта на окупаторите. Отклонявайки срещу себе си значителни сили на врага, партизаните помагаха с това на Червената армия.

5. За победата на Червената армия спомогна съветската външна политика. Ръководено непосредствено от Централния комитет, съветското правителство провеждаше последователно политика на равноправие на всички — големи и малки — народи, използваше умело дълбоките противоречия в империалистическите страни, грешките на противниците и по този начин засилваше позициите на пролетарската държава.

6. Победата на Червената армия се улесняваше от революционната борба на международния пролетариат против интервенцията. Трудещите се от капиталистическите страни проваляха доставянето на оръжие, създаваха комитети „Долу ръцете от Русия“, с което затрудняваха действията на интервентите и помагаха на трудещите се в съветската държава. Говорейки за международната солидарност, В. И. Ленин отбелязва:

„... Именно тази поддръжка, именно съчувствието към нас на трудещите се маси — и работническите, и селските, земеделските маси — в целия свят, дори и в най-враждебните спрямо нас държави, именно тази поддръжка и това съчувствие бяха последният, най-решаващият източник, решаващата причина за това, че всички насочени против нас нашествия завършиха с крах...“¹

7. Решаващо условие за победата на съветския народ, за победата на Червената армия бе ръководството на комунистическата партия, която успя да вдигне, мобилизира и организира пролетариата и огромните маси на трудовото селячество на борба с враговете.

Величествените победи на Червената армия показваха каква сила става народът, ако той се ръководи от изпитаната болшевишка партия. Важна роля в изграждането на Съветските въоръжени сили и в организирането на цялата отбрана на страната изигра В. И. Ленин.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 131.

който беше председател на Съвета на работническо-селската отбрана. Централният комитет на партията начело с В. И. Ленин ръководеше цялата борба. Всичките въпроси по воденето на войната, по разположението на силите, снабдяването, изработването на стратегическите планове се решаваха от Централния комитет. Партията водеше твърда линия в борбата против всевъзможните попълзновения на контрареволуцията, пазеше грижливо съюза на пролетариата и селячеството, дружба-та между трудещите се от всички националности. Борейки се безпощадно против враговете, против всевъзможните прояви на контрареволуционност, партията същевременно водеше гъвкава тактика по отношение на колебаещите се междинни, дребнобуржоазни слоеве, откъсвайки и привличайки на страната на народа всички, които признаваха съветската власт и бяха готови да я защитават.

По призива на Централния комитет комунистите влизаха в армията. Партията загуби над 50 000 свои членове, които дадоха живота си за делото на революцията. Но въпреки това през време на войната редовете на партията се удвоиха. Стотици хиляди прогресивни работници и селяни влязоха в партията и преминаха школа на мъжествена борба. В гражданската война се закалиха старите кадри от ръководители на партията, съратниците и учениците на В. И. Ленин, организаторите на победата на великата революция, и израснаха нови кадри от ръководители, на плещите на които легна работата по ликвидирането на последиците от войната и изграждането на социалистическото общество. Между тях бяха А. А. Андреев, А. С. Бубнов, К. Е. Ворошилов, С. И. Гусев, Ф. Е. Дзержински, А. А. Жданов, Р. С. Землячка, М. И. Калинин, С. М. Киров, С. В. Косиор, Л. Б. Красин, Г. М. Кржижановски, В. В. Куйбишев, Д. З. Мануилски, А. И. Микоян, А. Ф. Мясников, Г. К. Орджоникидзе, Г. И. Петровски, П. П. Постишев, Я. Е. Рудзутак, Я. М. Свердлов, Н. А. Скрипник, И. В. Сталин, М. В. Фрунзе, Н. С. Хрущов, А. Д. Цюрупа, Н. М. Шверник, Е. М. Ярославски.

Навсякъде: в тила, на фронта и в нелегалност, заедно с масите и начело на масите Болшевишката партия, която ръководеше гигантската борба, осигури победата на Червената армия в гражданската война.

Оценявайки ролята на комунистическата партия в гражданската война, В. И. Ленин казва:

„...Само благодарение на това, че партията беше на своя пост, че тя беше най-строга дисциплинирана, и поради това, че авторитетът на партията обединяваше всички ведомства и учреждения, и след лозунга, който бе даден от ЦК, вървяха като един човек десетки, стотици, хиляди и в края на краищата милиони, и само затова, че бяха дадени нечувани жертви — само затова чудото, което се извърши, можа да бъде извършено.“¹

Разгромът на интервентите и белогвардейците имаше огромно значение не само за народите на съветската страна, които защитиха своята независимост и завоеванията на революцията и потиснаха възможността да продължат прекъснатото от въоръженото нахлуване на империалистите социалистическо строителство. Поуките от гражданската война в Русия имат и голямо международно значение.

1. Крахът на интервенцията и изходът от гражданската война в Русия доказаха на трудещите се от целия свят, че никакви сили на вътрешната контрареволуция не могат да сломят народната власт, която се опира на съюза на пролетариата и селяните, ръководен от работническата класа. Разбира се, никоя съборена класа не се предава без бой, без да е опитала всички възможности за съпротива. В Русия помещиците и буржоазията пуснаха в ход всички средства, за да си върнат загубената власт над народа: зверски терор, диверсии, убийства из засада, кървави метежи. Но те се оказаха безсилни пред народа, начело на който стои комунистическата партия. Интервенцията — въоръжената намеса на чуждите империалисти — окрили разбитите експлоататорски класи и те с оръжие тръгнаха срещу народа, като въвлякоха страната в продължителна напрегната война. По вина на империалистите от Англия, Франция, САЩ, Япония и Германия трудещите се от съветската страна трябваше да преживеят нечувани страдания и да понесат неизброими жертви.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 448.

2. Разгромът на интервенцията в Русия показва на всички и особено на зависимите и потиснатите народи, че световният империализъм може да бъде бит и разбит. Победите на Червената армия показаха на народите на Изтока, че колкото и слаби да са те, колкото и силен да е империализмът с цялата му техника и дресирана армия, борбата против него не е безнадеждна и освобождението на народите е практически осъществимо. Опитът на съветската република, която издържа нашествието на най-мощните страни в света, вдъхнови поробените народи и засили националноосвободителното движение в целия свят.

3. Борбата с чуждестранните интервенти и техните белогвардейски агенти разкри пред трудещите се от целия свят интернационалния характер на съветската власт. Съветите обединяваха всички народи, всички националности на Русия. Борейки се за своите интереси, руските работници и селяни защитаваха с това и интересите на трудещите се от всички страни. Водейки борба против интервентите, трудещите се от Съветска Русия отклоняваха силите на империалистите, омаломощаваха ги и с това помагаха на работниците от капиталистическите страни да постигат успехи в борбата против своята буржоазия. Международният пролетариат си даваше сметка, че съветската власт се бори и за неговите интереси, и затова борбата на световния пролетариат против интервенцията бе не само помощ за съветския народ, но и революционна война против собствените експлоататори.

4. В периода на интервенцията и гражданската война практически бе разрешен спорът за предимствата на съветската демокрация над буржоазната демокрация. Трудещите се се убедиха, че нито една страна още не е давала толкова много за действителната свобода и истинското равенство, както съветската страна, в която е постигнато пълно освобождаване от експлоататорските класи, помешчиците и буржоазията. Събитията в Русия ризкриха действително народния демократизъм на съветския строй. Във всички — дори и най-демократични — капиталистически страни войната се придружаваше от ограничаване на демократичните свободи, от нарушаване или забравяне на конституцията, от засилване на насилието върху масите, от терор и създаване

на военна каторга за работниците. Гражданската война в Русия се придружаваше с гигантско засилване на активността на масите, вдигнали се на борба, с въвличане на нови слоеве на трудещите се в политическа дейност. Само през годините на гражданската война се състояха три общоруски конгреса на Съветите, които бяха предшествувани от редовни и многобройни общински, околийски и губернски конгреси. Действието на съветската конституция не се прекратяваше нито за миг. Разбира се, съветската власт трябваше да прибегне до насилие — и в тези случаи тя действуваше решително и сурово, както се и полага на диктатурата на пролетариата, но мерките на насилие се прилагаха само към враговете, към помагачите на интервенцията и вътрешната контрареволуция, към агентите и привържениците на Колчак, Деникин и Врангел.

Разгромът на чуждите империалисти и на техните белогвардейски агенти в Русия показа на трудещите се от всички страни непобедимостта на народа, ръководен от боева, докрай революционна партия.

„Никога не може да бъде победен онзи народ казва В. И. Ленин, — в който работниците и селяните в своето мнозинство са разбрали, почувствували и видели, че защитават своята, съветската власт — властта на трудещите се, че защитават дело, чиято победа ще осигури и за тях, и за техните деца възможност да се ползват от всички блага на културата, от всички плодове на човешкия труд.“¹

КРАТКИ ИЗВОДИ

В периода на въоръжената интервенция на империалистите и на гражданската война през 1918—1920 г. комунистическата партия действуваше като верен защитник на завоеванията на трудещите се, организатор на отечествената война против интервентите и руските белогвардейци, които се стремяха да ликвидират властта на народа и да възстановят в Русия диктатурата на буржоазията.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 312.

Съборените през октомври 1917 г. буржоазия и помещици не сложиха оръжие и не се подчиниха на властта на народа. Опирайки се на поддръжката на есерите и меншевиките, на анархистите и националистите, бившите господстващи класи използваха всички средства — от саботажа, подкупа и вредителството до кръвния терор — за събаряне на диктатурата на пролетарната, но се оказаха безсилни срещу народа. В своя стремеж да възстанови в страната властта и собствеността на буржоазията и помещиците контрареволуцията не се спря пред повикването на чужди войски, пред въоръжената интервенция, пред разпокъсването на родината и продаването на нейната територия.

Чуждите империалисти, изплашени от разкъсването на империалистическата верига в Русия, страхувайки се, че руската революция ще запали революционен пожар в техния тил, се опълчиха против властта на Съветите, изпратиха в съветската страна въоръжени сили, оказаха пълна подкрепа на руската контрареволуция. Така се създаде единният блок на вътрешната и чуждата контрареволуция. В течение на три години интервентите и белогвардейците заливаха съветската страна с потоци кръв, разрушаваха нейната промишленост, градове и села, подлагаха страната на гладна блокада, но не сломиха съпротивата на народните маси.

Партията сплоти трудещите се и ги вдигна на отечествена война против чуждото нашествие. Тя постави в служба на войната всички сили на страната. Със своята правилна политика тя успя да укрепи съюза на пролетариата и селячеството, съюза на всички народи на страната. Тя създаде могъщата Червена армия, вдъхновявана от съзнанието за справедливостта на войната. Съветската страна се яви пред цялото човечество като оплътница на мира, свободата и независимостта.

Въпреки тежките условия на интервенцията и гражданската война в партията се спазваха ленинските норми на партиен живот. Редовно се свикваха пленуми на ЦК, съвещания, конференции и конгреси. През време на войната партията проведе два конгреса, на които се решаваха такива важни въпроси като приемането на нова програма, въвличането на широките трудещи се маси в държавното строителство, военното строителство и т. н., обобщаваха се опитът на партията, ръководеща за

първ път в историята изграждането на социалистическо общество, опит от значение за целия международен пролетариат.

Народът се убеди, че комунистическата партия е способна не само да вдигне и организира масите за ликвидиране на антинародната власт на буржоазията и помещиците, но и да организира защитата на страната и разгрома на обединените сили на вътрешната и международната контрареволуция в открит бой. Есерите и меншевиките, анархистите и буржоазните националисти се разобличиха не само като помагачи, но и като активни участници в контрареволуцията, като партия на контрареволуцията. Трудещите се от потиснатите нации се убедиха, че в лицето на комунистическата партия те имат действителен защитник на интересите на народа, а в диктатурата на пролетариата — единствената гаранция за свободното развитие на всички нации. Пролетариатът и селяните на всички народи в страната се сплотиха около комунистическата партия.

Героичната борба на съветския народ, която отклони значителни сили на империалистите и ги отслаби, облекчи борбата на трудещите се на Запад против капиталистите в своите страни и съдействува за националноосвободителното движение на потиснатите народи против империализма. Борбата на трудещите се от целия свят и засилването на националноосвободителното движение на свой ред бяха сериозна поддръжка на съветската власт.

Съветската страна завоюва възможност за мирно съвместно съществуване с капиталистическите страни и си осигури условия за успешно социалистическо строителство.

Г Л А В А X
ПАРТИЯТА В БОРБА ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ
НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО
(1921 — 1925 г.)

1. Международната и вътрешната обстановка след завършването на гражданската война. Дискусията за профсъюзите

След изгонването на интервентите и белогвардейците от съветската земя пред комунистическата партия и съветския народ се постави задачата да бъде възстановено народното стопанство и да бъдат определени пътищата за по-нататъшно движение към социализма.

Преминаването към мирно социалистическо строителство се извършваше в сложна международна и вътрешна обстановка. След като загуби войната против съветската страна, световната буржоазия не се отказваше от своите замисли да унищожи съветския строй. Тя кроеше планове за икономическо задушаване на съветската власт.

Но за осъществяване намеренията на империалистите пречеха междудържавните и класовите противоречия в капиталистическия свят. В 1920 г. в капиталистическите страни се разрази икономическа криза. Затваряха се фабрики и заводи. Работниците биваха изхвърляни на улицата. Броят на безработните и полубезработните достигна 40 милиона. Икономическата криза изостри противоречията между Англия и Франция, Англия и САЩ, САЩ и Япония, Япония и Англия. Всяка от тези империалистически държави се стремеше да излезе от

кризата за сметка на другите и преди всичко за сметка на съветската страна.

Изостриха се и класовите противоречия. Буржоазията в целия свят започна настъпление срещу завоеванията на работническата класа, постигнати през време на революционния подем след Октомврийската революция. Работниците отблъскваха натиска на буржоазията. През април 1921 г. в Англия започна масова стачка на миньорите, които протестираха срещу намаляването на работната заплата. Същата година в Германия (Хамбург, Мансфелдския миннопромишлен район и редица градове на Средна Германия) работниците се вдигнаха на въстание, което бе потушено от буржоазията с помощта на социалдемократите. Ожесточени класови боеве ставаха и в други европейски страни.

Позициите на империалистите отслабваха поради засилващото се националноосвободително движение в колониите и полуколониите — в Индия, Иран, Турция, Афганистан, Китай и други страни.

В. И. Ленин характеризираше международното положение на Съветска Русия като известно равновесие на силите, макар и крайно нетрайно, но все пак даващо възможност на социалистическата република да съществува и се развива въпреки враждебното капиталистическо обкръжение.

В управляващите кръгове на империалистическите държави съществуваха две основни тенденции по въпроса за отношенията със съветската страна. Едни се стремяха към развиване на икономическите отношения със съветските републики, при което повечето от тях не изоставяха надеждите за израждане на съветската държава, а също и за колониално заробване на Русия, Украйна, Кавказ, Средна Азия. Други смятаха, че трябва да се улучи благоприятният момент и да се възобнови въоръжената интервенция. В зависимост от политическата обстановка в различните буржоазни страни се засилваше ту едната, ту другата тенденция. Опасността от военно нападение върху страната на Съветите не беше отпаднала. „Трябва да помним — посочваше В. И. Ленин, — че ние винаги се намираме на косъм от всякакво нашествие.“¹ Затова — казваше той, — засилването

¹В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 134.

на бойната мощ на Червената армия си остава, както и преди, задача на партията и на съветското правителство.

Вътрешното положение на съветската страна беше извънредно тежко. Народното стопанство беше разорено от империалистическата и гражданската война, от чуждестранната военна интервенция. Икономиката на републиката на Съветите бе изпаднала на равнището на икономиката на царска Русия от втората половина на XIX век. Интервентите и белогвардейците доведоха до разруха железопътния транспорт, наводниха повечето от шахтите и рудниците в Донбас, нанесоха огромни щети на Бакиния петролен район, разрушиха много фабрики и заводи. В сравнение с периода от преди войната продукцията на едрата промишленост през 1920 г. намаля почти седем пъти. В изключително тежко състояние се намираше металургията: произвеждаха се само 116 хиляди тона чугун, което съставляваше около 3 процента от предвоенното производство. Въглища бяха добити тройно по-малко, отколкото преди войната, петрол — почти два и половина пъти по-малко; производството на памучни тъкани намаля двадесет пъти. Поради липса на гориво и суровини повечето от предприятията бездействуваха. На глава от населението се произвеждаше средно годишно по-малко от един килограм чугун и по-малко от един метър памучни тъкани. Населението изпитваше остра нужда от най-необходимите промишлени изделия.

Крайно разорено беше и селското стопанство. Неговата продукция през 1920 г. представляваше 65 процента от селскостопанската продукция на царска Русия. Не достигаха зърнени храни и други най-необходими хранителни продукти. Работниците от промишлените центрове гладуваха. Спасявайки се от глада, мнозина от тях отиваха в селата. През 1920 г. индустриалните работници бяха почти двойно по-малко, отколкото през 1913 г. Работническата класа се пръскаше, известна част от нея се декласираше. Това отслабяше социалията бяза на диктатурата на пролетариата, създаваше заплаха за съществуването на съветската власт, защото в една дребнобуржоазна страна при наличието на такъв слой пролетариат е много трудно да се управлява държавата. А в условията на дълбоката стопанска раз-

руха опасността от дребнобуржоазната стихия беше особено голяма. Дребнобуржоазната стихия, казваше В. И. Ленин, е по-страшна от всички деникиновци, колчаковци и юденичовци, взети заедно. Експлоататорските класи на помещиците и едрата буржоазия бяха ликвидирани. Около два милиона помещици и капиталисти, включително и семействата им, избягаха в чужбина. Много от тях станаха агенти на империалистите. Враждебно настроените елементи, които не бяха успели да се скрият извън границите на съветската страна, полагаха всички усилия да насъскат селяните срещу работниците, да разкъсат техния съюз и да съборят диктатурата на пролетариата. Освен това в страната оставаше една експлоататорска класа — кулачеството. Макар че неговата сила бе значително подкопана през време на гражданската война, то все пак представляваше голяма опасност за съветската власт.

В началото на 1921 г. възникнаха сериозни политически трудности, породени от това, че политиката на военния комунизъм не отговаряше на новите условия. Селяните проявяваха недоволство от изземването на селскостопанските излишъци, което ги лишаваше от стимул за развиване на своето стопанство. Създалата се през годините на гражданската война и интервенцията военно-политическа форма на съюз между работническата класа и селяните се оказва недостатъчна в мирните условия. Селяните като дребни стокопроизводители не бяха доволни от системата на изземване на селскостопанските излишъци. Те искаха свободно да се разпореждат с продуктите на своя труд, да ги продават на пазара и да купуват промишлени стоки. Остатъците от контрареволуционните партии — кадети, есери, меншевики, анархисти, буржоазни националисти — използваха недоволството на селяните. Те се възползуваха от трудностите при преминаването на страната от война към мирно строителство и развиха трескава дейност против съветската власт. На редица места в Тамбовска губерния, Украйна, Дон, Сибир те успяха да вдигнат кулашки бунтове.

В началото на март 1921 г. избухна бунт в Кронщад. Съставът на кронщадските моряци през време на гражданската война рязко се беше изменил. Най-добрите от старите моряци отидоха на фронта да защита-

ват съветската власт. Вместо тях във флотата дъйде попълнение от селото, незряло в политическо отношение, отразяващо недоволството на селяните от изземването на селскостопанските излишъци. Есерите, меншевиките, анархистите и белогвардейците се възползуваха от отслабването на болшевишката организация в Кронщад и разгърнаха бясна агитация против изземването на селскостопанските излишъци.

Разбитата в гражданската война контрареволуционна буржоазия не се осмели открито да действа против съветската власт, тя измени тактиката на борбата. Главатарите на кронщадския бунт издигнаха лозунга „Властта в ръцете на Съветите, а не на партиите!“, с който се целеше да бъдат измамени масите. Под този лозунг контрареволуцията се опитваше да подведе масите за разгромяване на революцията, за унищожаване на съветския строй. Тази цел в прикрита форма бе формулирана от бившия лидер на кадетската партия, емигранта Милуков, в издигнатия от него лозунг „Съвети без комунистите!“. Контрареволуцията искаше да отстрани комунистите от ръководството на Съветите, да сведе по този начин Съветите до нула, да установи диктатура на буржоазията и да възстанови в Русия капиталистическия строй.

Международната буржоазия наричаше в пресата си бунта в Кронщад „народна революция“, маскирайки по този начин своите замисли и действия, насочени против народа. Тя изпрати свои агенти в Кронщад със задача да го превърнат в общоруски център на въстанието. Буржоазията смяташе Кронщадската крепост непристъпна за съветските въоръжени сили.

Но за бойците на Червената армия не съществуваха непристъпни крепости. Нито ураганният огън на фортовете, нито гибелта на бойците при преминаването им по тънкия лед — нищо не спря мъжествените съветски воители, командувани от М. Н. Тухачевски. Пример на храброст и героизъм показаха участвувалите в потушаването на бунта делегати на X конгрес на РКП (б) начело с К. Е. Ворошилов. На 18 март 1921 г. крепостта бе превзета с шум и кронщадският бунт бе ликвидиран.

Събитията в Кронщад, Сибир и по други места бяха показател за политическата криза в страната. В. И. Ленин я охарактеризира по следния начин: „... Ние се на-

тъкнахме на голяма — смятам, на най-голямата — вътрешнополитическа криза на Съветска Русия, която криза доведе до недоволство не само значителна част от селяните, но и от работниците“¹.

Част от работниците, особено свързаните със селото, се поддадоха на влиянието на дребнобуржоазната стихия. Поради глада тези работници изказваха недоволство от икономическата политика на съветската власт. В някои предприятия се стигаше до стачки. Разбирайки цялата опасност от създалото се в страната положение, В. И. Ленин започна да разработва начини за преминаване от политиката, пригодна за периода на гражданската война, към нова политика, на основата на която можеше да се осъществява, мирно социалистическо строителство.

Политическата криза в страната се отрази и върху партията. Тежкото положение, в което се оказа републиката в края на 1920 г., създаде колебания сред неустойчивите членове на партията, в това число и у една част от ръководните работници. Това се прояви преди всичко по въпроса за ролята на профсъюзите в изграждането на социалистическото общество.

Работническата класа е главната сила в изграждането на социалистическото общество. Тя бе организирана в профсъюзи. Партията трябваше да вдигне работниците на героичен труд. Но през време на гражданската война профсъюзите бяха значително отслабнали. Възникна задачата да бъде преустроена работата на профсъюзите съобразно с мирните условия.

През ноември 1920 г. на V Всеруска профсъюзна конференция партията постави въпроса за отказване от военните методи на работа в профсъюзите и за преминаване към широка демокрация: към изборност на ръководните органи вместо кооптиране и назначаване; редовно свикване на общи събрания на членовете на профсъюзите, които почти не бяха свиквани през време на войната; отчетност на изборните органи. Против разширяването на работническата демокрация в профсъюзите се обяви Троцки. Той се стремеше в тях да бъдат насадени методите на командване и администриране, каквито се практикуваха от него в профсъюза на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 420.

железничарите и работниците от водния транспорт, когато той ръководеше Централния комитет на тоя съюз (Цектран). Той смяташе, че единственото средство за съживяване дейността на профсъюзите е „претръскването“ на ръководните им кадри от горе до долу по административен път.

Въпросът за профсъюзите беше по същество въпрос за методите на подход към трудещите се маси, за начините на въвличането им в социалистическото строителство, за методите на ръководство на масите. В. И. Ленин казваше, че „действителното разногласие“ с Троцки по въпроса за профсъюзите е разногласието „по въпроса за методите на подход към масата, на овладяване на масата, на връзка с масата. В това е цялата същност.“¹

Въпросът за профсъюзите беше обсъждан в ЦК на партията. ЦК постанови да не се поставят на широко обсъждане появилите се разногласия.

Троцки обаче наруши партийната дисциплина и направи достояние на обществеността разногласията в ЦК, като обяви от свое име и от името на група съмнители, че не е съгласен с линията на ЦК. Той заяви, че предстоящият X конгрес на партията ще трябва да избира между двете основни платформи — ленинската и троцкистката, и отпрати призив към партията — делегатите за X конгрес да се избират по платформите.

Действията на Троцки бяха начало на фракционна борба против партията.

Януарският пленум на ЦК (1921 г.) осъди публичното изказване на Троцки относно разногласията в ЦК. Макар да считаше дискусията за вредна, но за да обезоръжи Троцки, пленумът реши да открие дискусия и призна за допустимо избирането на делегати за X конгрес на РКП (б) по платформите. ЦК беше уверен, че това ще съдействува за разобличаването на Троцки и на другите опортюнисти.

Така Троцки наложи на партията дискусия в един твърде тежък за страната момент, отклонявайки партията от разрешаването на стопанските задачи.

През време на дискусията се появиха и други опозиционни групи със свои платформи: на „работническата

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 5.

опозиция“: начело с Шляпников, на „демократическия централизъм“ начело със Сапронов и на „буферната“ начело с Бухарин.

Появяването на различни групи и платформи в партията се обясняваше с влиянието на дребнобуржоазната стихия върху неустойчивите членове на партията. В края на 1920 г. партията наброяваше над 600 хиляди члена. По социалния си състав тя беше разнородна: работниците представляваха по-малко от половината ѝ, селяните — приблизително една четвърт, а останалите бяха служещи и занаятчии. Мнозина членове на партията нямаха още болшевишка закалка. Освен това в партията влязоха някои бивши меншевики, есери, бундовци, боротбисти, които бяха заявили, че преминават на позициите на болшевизма. Те повече, отколкото другите, се поддадоха на дребнобуржоазните колебания. Когато на редица места в страната избухнаха контрареволуционни въстания, тези неустойчиви членове на партията изпаднаха в паника. Троцки например във връзка с метежа в Кронщад заяви, че е дошъл краят на съветската власт, че „кукувицата вече е изкукала“.

По въпроса за профсъюзите, за тяхната роля и дейност всяка опозиционна група издигаше свои искания.

Лозунгът на троцкистите беше: незабавно одържавяване на профсъюзите. Те настояваха профсъюзите да бъдат превърнати в придатък на държавния апарат, профсъюзите да се сраснат с държавата, на профсъюзите да се предадат — като на държавни органи — функциите по управлението на производството. Платформата на троцкистите лишаваше профсъюзите от функциите по защита на материалните, битовите и културните интереси на работническите маси, по възпитаването им в духа на социализма. С това, казваше Троцки, трябва да се занимават органите на съветската власт. Вместо метода на убеждаването Троцки издигаше метода на принудата, на голото администриране. Той настояваше за милитаризиране труда на работниците, за прилагане на военни методи в профсъюзите и в производството.

Осъществяването на платформата на Троцки би довело фактически до ликвидиране на профсъюзите, до подкопаване диктатурата на пролетариата.

Групата „работническа опозиция“ настояваше управлението на народното стопанство да се предаде на профсъюзите — на „Всеруския конгрес на производителите“. Тя искаше да се предаде на части апаратът на ВСНС (Висшия съвет на народното стопанство) на съответните профсъюзи и противопоставяше профсъюзите на съветската държава и на партията. Докато троцкистите ратуваха за одържавяване на профсъюзите, „работническата опозиция“ предлагаше държавата да се „осъюзи“, т. е. да се подчини на профсъюзите, да се сведе до нула. Това означаваше отричане ръководната роля на пролетарската държава в народното стопанство. По своята същност възгледите на „работническата опозиция“ бяха анархосиндикалистки, тъй като именно анархосиндикализмът отрича необходимостта от пролетарска държава при прехода от капитализъм към комунизъм. Анархосиндикалистите са противници на партията на работническата класа и на ръководната ѝ роля в борбата за изграждане на социалистическото общество. Те гледат на профсъюзите като на единствени организации на пролетариата, които били опособни да управляват производството без партията и държавата. Същите идеи лежах и в основата на профсъюзната платформа на „работническата опозиция“.

Групата на „демократическия централизъм“ настояваше президиумът на ВСНС да се излъчва от профсъюзите, в партията да има свобода на фракциите и групите, в партийните и съветските ръководни органи да се избират отговорни работници, предлагани от фракциите и групите. „Децистите“ се обявяваха против единоначалието и твърдата дисциплина в предприятията, против централизма в управлението. Те крещяха за бюрократично умъртвяване на профсъюзите. В. И. Ленин нарече тази група фракция на „най-големите креслювци“, а нейната платформа — есерово-меншевишка.

В дискусиата групата на Бухарин излезе с тъй наречената „буферна“ платформа. „Буферна“ тя се наричаше, защото Бухарин се стремеше да примири троцкизма с ленинизма, опитваше се да изиграе ролята на буфер при стълкновението между двете платформи: ленинската — платформата на партията, и троцкистката — платформата на антипартийната група. Съчинявайки своята платформа, Бухарин беше заимствувал някои

формули от В. И. Ленин, а някои от Троцки. Бухаринци казваха, че профсъюзите трябва да издигат свои кандидатури в апарата на управлението на стопанството и тези кандидатури да бъдат задължителни за ръководните съветски органи. В. И. Ленин характеризираше това като уклон към синдикализма. Платформата на Бухарин той нарече „връх на *идейно* разпадане“. „Буферната“ платформа на Бухарин по същество беше защита на троцкизма. Затова не случайно Бухарин скоро се отка-
за от нея и се присъедини към платформата на Троцки.

— В платформата, изработена въз основа на тезиси на Я. Е. Рудзутак и подписана от повечето членове на ЦК начело с В. И. Ленин, профсъюзите се разглеждаха като трансмисионен ремък от партията към масите, като школа за комунизъм.

В. И. Ленин посочваше, че профсъюзите — най-масовата организация на управляващата работническа класа — играят извънредно важна роля в осъществяването на диктатурата на пролетариата.

„Но това не е държавна организация — пише В. И. Ленин относно профсъюзите, — това не е организация на принудата, това е възпитателна организация, организация на въвличане, на обучаване, това е школа, школа за управление, школа за стопанисване, школа за комунизъм.“¹

Чрез профсъюзите се осъществява *връзката* на комунистическата партия с масите. Партията ръководи безпартийната работническа маса, като просвещава, подготвя, обучава и възпитава „отначало работниците, а после и селяните“². Със своята възпитателна работа и профсъюзите партията се стреми всеки член на съюза да съзнава необходимостта от повишаване производителността на своя труд, да се повиши производителността на труда на целия съветски народ. Определяйки задачите на профсъюзите, В. И. Ленин посочва:

„Най-главният и най-съществен интерес на пролетариата, след като той е завладял държавната власт, е увеличаването на количеството на продуктите, повишаването в огромни размери на производителните сили на обществото.“³

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 2.

² Пак там, стр. 33.

³ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 180.

В. И. Ленин смяташе за главни функции на профсъюзите в изграждането на социалистическото стопанство участието им в плановете и стопанските органи на съветската държава, борбата им за повишаване производителността на труда и за укрепване на трудовата дисциплина, подготовката и издигането на администратори измежду работническите и трудещите се маси изобщо. Дейността на профсъюзите се изразява в широко разгръщане на работническата демокрация, в борба срещу бюрократизма и администрирането, във възпитаване на членовете си, в развиване на творческата им активност. Профсъюзите се грижат за материалните и духовните интереси на работниците, те са извор на кадри за държавния и стопански апарат. В основата на дейността на профсъюзите лежи методът на убеждаването.

В дискусиата, която придоби остър и необичайно широк характер, победи ленинското гледище за профсъюзите. Само в няколко партийни организации плагформите на опозиционните групи получиха мнозинство от гласовете.

В обстановката на огромните трудности и засилващата се дребнобуржоазна стихия, в условията на капиталистическото обкръжение дискусиата, както посочваше В. И. Ленин, беше непозволен разкош. Враговете на революцията залагаха на борбата в болшевишката партия, на разцеплението ѝ, като се надяваха, че това ще доведе до крах на съветската власт.

Да се управлява една страна, при това в основата си дребнобуржоазна, да се ръководят милионни маси в социалистическото строителство е възможно само при едно задължително и решаващо условие — *единство, монолитност и идеологична издържаност на партията, желязна дисциплина в редовете ѝ, нетърпимост спрямо опортюнистичните колебания и фракции*. Затова трябваше да се ликвидират на всяка цена фракциите и групировките в партията. Без това не можеше да се премахне политическата криза в страната, да се изгражда успешно социализмът, да се отблъсват новите действия на натиск от страна на империалистите.

Всички тези въпроси бяха разрешени от X конгрес на партията.

2. X конгрес на партията. Преминаване към нова икономическа политика

X конгрес на РКП (б) се състоя на 8—16 март 1921 г. На него бяха представени повече от 700 хиляди партийни членове. В дневния ред на конгреса бяха включени: отчетът на ЦК, въпросите за единството на партията, за профсъюзите, националният въпрос, въпросът за заменяване на системата на изземване на селскостопанските излишъци с продоволствен данък, въпроси на партийното строителство и други.

В. И. Ленин изнесе доклади за политическата дейност на ЦК, за заменяването на системата на изземване на селскостопанските излишъци с натурален данък, за единството на партията и анархо-синдикалисткия уклон. Съдоклад по въпроса за натуралния данък изнесе комисарят по продоволствието А. Д. Цюрупа.

Конгресът разгледа въпроса за преминаването от военен комунизъм към нова икономическа политика (неп), непосредствено свързан с въпроса за взаимоотношенията между двете основни класи — работническата класа и селяните. Същността се състоеше в това, че работническата класа трябваше да строи социализма (непременно съвместно с трудовото селячество), което съставляваше грамадното мнозинство от населението на страната. Ако помещиците и капиталистите можеха да бъдат експроприирани и прогонени, то дребните производители, каквито бяха трудещите се селяни, не могат да бъдат прогонени, те не могат да бъдат смазани, с тях трябва да намерим общ език, те могат (и трябва) да се преобразят, да се превъзпитат само с твърде продължителна, бавна и предпазлива организаторска работа“¹ Така учеше В. И. Ленин. На трудовите селяни трябваше да се помогне отначало да възстановят своето стопанство, а после постепенно да преминат от раздробено дребно индивидуално стопанство към едро обобществено машинно земеделие, носещо изобилие от продукти. Това е много трудна задача на социалистическото строителство. В Русия тя беше особено сложна поради изостаналостта и разорението на страната. Но предстоеше тя да бъде разрешена на всяка цена, защото иначе не можеше да се построи

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 29.

социализмът. Необходимо бе да се вземат при това под внимание предишните форми на връзка на промишлеността със селското стопанство. Икономическата връзка на селото с града в течение на векове се изразяваше в размяната на продукти на селското стопанство с промишлени стоки чрез покупко-продажба. В преходния период от капитализма към социализма, при многосекторна икономика, търговската спойка на държавната промишленост е дребностоковото селско стопанство беше обективна необходимост. Съветската власт започна да се ползва от нея веднага след Октомврийската революция. Но гражданската война прекъсна тази форма на връзка. Наложиха се вместо покупко-продажба да се въведе системата на изземване на селскостопанските излишъци.

В. И. Ленин учеше, че висш принцип на диктатурата на пролетариата е съюзът между работническата класа и селяните. Недоволството на селяните от системата на изземване на селскостопанските излишъци застрашаваше съюза с разрив. За да се избегне тази опасност, трябваше да се води такава политика, която да стимулира развитието на селското стопанство и производителните сили на страната. Интересите на социализма изискваха да се възстанови промишлеността, преди всичко тежката, съставляваща основата на социалистическата икономика. Но за това трябваше да се започне със селското стопанство, което поради крайното си раззорение не можеше да задоволява потребностите на промишлените центрове от зърнени храни и производствени суровини. А без това не беше възможно да се възстанови и развива промишлеността. Възстановяването и развитието на селското стопанство в онзи период беше основното звено, чрез което можеше да се издърпа цялата верига на социалистическото строителство.

Въпросът за взаимоотношението между работническата класа и селяните бе разгледан в политическия отчет на ЦК и в доклада за заменяване системата на изземване на селскостопанските излишъци с натурален данък. В. И. Ленин подчертаваше, че няма друг начин за въвличане на многомилionenното селячество в изграждането на социализма освен с помощта на новата икономическа политика, която предвижда да се въведе продоволствен данък.

„... Същността на новата икономическа политика — казва В. И. Ленин впоследствие — е съюзът на пролетариата и селячеството, същността е в спойката на авангарда на пролетариата с широкото селско поле.“¹

В новите условия спойката трябваше да се гради на стопанска основа. Пролетарската държава, изтъкваше В. И. Ленин, трябва да взема от селяните под форма на продоволствен данък не всички продоволствени излишъци, а само част от тях; останалите излишъци пък да се оставят на разположение на селянина, за да може той свободно да ги продава на пазара. За дребния земеделец това ще бъде стимул в неговата стопанска дейност. Личната заинтересованост от получаването на колкото може по-голямо количество продукти ще тласка селянина да развива своето стопанство, което ще доведе до бърз подем на селското стопанство на страната изобщо. Върху тази основа ще може да се възстанови и развие държавната промишленост, да се укрепят позициите на социализма в икономиката на страната, да се създаде база за преустройство на селското стопанство по социалистически образец.

Но с въвеждането на продоволствения данък се откриваше свобода за частната търговия. А свободата на търговията означаваше известно съживяване на капитализма, засилване на кулачеството, откриване на частни дребни предприятия. Свобода на търговията — това означава борба на социализма с капитализма на живот и смърт.

Допущането на свободната търговия не представляваше ли опасност за съветската власт, за съдбата на социализма? В известна степен представляваше. Ала тази опасност не беше страшна, тъй като в ръцете на държавата се намраха командните позиции на народното стопанство: промишлеността, банките, железопътният и водният транспорт, външната търговия, земята. А и при това засилването на кулачеството се ограничаваше от съветската държава. Над частния капитал се установяваше държавен контрол и развитието му се допускаше само в известни граници.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 160.

В. И. Ленин предлагаше частният капитал да се насочи в руслото на държавния капитализъм. Като една от формите на държавния капитализъм той посочваше възможността да се получава промишлена продукция, като се дава концесия на чуждестранни капиталисти върху отделни предприятия. Това можеше да помогне по-бързо да се възстанови съветската едра промишленост, на първо място тежката. Работейки под контрола на съветската държава, държавнокапиталистическите предприятия ще играят ролята на помощник на социализма. Затова няма защо да се страхуваме от известно съживяване на капитализма.

Делегатите на X конгрес на РКП (б) единодушно одобриха Лениновия план. Конгресът се изказа за незабавно заменяване системата на изземване на селскостопанските излишъци с продоволствен данък, като при това размерът на продоволствения данък бъде значително по-малък в сравнение с облагането по системата на изземване на селскостопанските излишъци.

Конгресът даде директива да се освобождават бедните селяни от някои, а в изключителни случаи и от всички видове натурален данък, да се дават привилегии на старателните стопани, да се допусне търговия с излишъците от продукти.

Новата икономическа политика осигуряваше здрав икономически и политически съюз между работническата класа и селяните в изграждането на социализма.

При прехода от капитализъм към социализъм новата икономическа политика на съветската държава беше единствено правилната. Тя беше насочена към заздравяване на съюза между пролетариата и селяните, към укрепване диктатурата на пролетариата, към развиване на производителните сили на страната в социалистическа насока; тя беше насочена към допускане на капитализма в известни граници, като се запазят командните върхове на народното стопанство в ръцете на пролетарската държава; тя беше насочена към борба на социалистическите елементи с капиталистическите, към победа на социалистическите елементи, към унищожаване на експлоататорските класи, към построяване на социализма в СССР.

В сравнение с военния комунизъм новата икономическа политика означаваше отстъпление до известни

граница. В. И. Ленин казваше, че през годините на гражданската война в движението си към социализма ние сме отишли твърде далече напред и ни заплашваше опасност да се откъснем от тила, т. е. от селяните. Той сравняваше начините на изграждането на социализма в периода на гражданската война с шурмуването на крепост. В периода на военния комунизъм, казваше той, ние се опитахме да смажем капитализма в града и в селото с шурм, т. е. по „най-съкратен, бърз, непосредствен начин, да преминем към социалистически основи на производството и разпределението“¹. Но опитът показва, че за успеха на такова едно преминаване е необходима продължителна обсада на капиталистическата крепост. „... не шурмова атака — казва В. И. Ленин, — а много тежката, трудна и неприятна задача за продължителна обсада...“².

Трябваше за известно време да отстъпим по-близо към нашия тил, да регрупираме силите си и да започнем ново и решително настъпление с цялата трудеща се маса срещу капитализма. При това условие, т. е. при запазване на връзката със селяните, темповете на движението на съветския народ към социализма ще бъдат такива, за каквито ние, казваше В. И. Ленин, сега не можем и да мечтаем.

Преминаването към новата икономическа политика беше остър поврат от политиката на военния комунизъм. Комунистите трябваше бързо да се ориентират в новата обстановка, да изменят методите на работата си съобразно с непа, да се научат да стопанисват с нови методи, да се научат културно да търгуват. За тях това представляваше огромна трудност, защото в нелегалност и в затворите никой не ги беше учил да ръководят народното стопанство и да търгуват, нямаха собствен опит в тази област и нямаше откъде да го заемствуват, защото за пръв път в историята на човечеството трябваше да се строи социализъм. В. И. Ленин предупреждаваше, че изграждането на социализма е невероятно трудна работа. Но партията, възпитана от В. И. Ленин, не се страхуваше от трудностите и смело се зае да осъ-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 76.

² Пак там, стр. 77.

ществи новата икономическа политика, виждайки в нея единствено правилния път към социализма.

В приемането на новата икономическа политика от X конгрес се проявиха мъдростта на комунистическата партия, гениалната прозорливост на В. И. Ленин, основана върху дълбокото познаване на законите на общественото развитие. В. И. Ленин пръв измежду марксистите теоретически обоснова икономическата политика на пролетарската държава в преходния период от капитализма към социализма. Разработената от В. И. Ленин нова икономическа политика развиваше положението за създаване основите на социалистическата икономика, които той бе изложил през пролетта на 1918 година в труда си „Предстоящите задачи на съветската власт“. Опитът от следващите години на социалистическото строителство в СССР показва цялата правда на В. И. Ленин, великата сила на неговото научно марксистко предвиждане.

Новата икономическа политика има международно значение. В. И. Ленин учеше, че във всяка страна, където стане пролетарска революция, социализмът ще се строи от работническата класа съвместно със селяните и че е неизбежно провеждането на мероприятия, присъщи на непа. Животът напълно потвърди това.

Новата икономическа политика имаше международно значение и в смисъл, че като укрепваше и развиваше страната на Съветите — базата и опората на световното революционно движение, тя въздействуваше на международната революция, на целия ход на световната история.

„Сега главното свое въздействие върху международната революция ние оказваме със своята стопанска политика... — казва В. И. Ленин. — Върху това поприще е пренесена борбата в световен мащаб. Решим ли тази задача — тогава ние сме спечелили в международен мащаб сигурно и окончателно.“¹

X конгрес на РКП (б) обсъди също и националния въпрос, който имаше световноисторическо значение. Правилното му разрешаване съдействуваше за успешното изграждане на социализма в съветската страна и въ-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 456.

одушевяваше народите от колониалните и зависимите страни за националноосвободителна борба.

Националният въпрос беше тясно свързан със задачата за възстановяване на народното стопанство, с неговото социалистическо развитие на основата на непа. Той беше предимно селски въпрос, защото населението на националните покрайнини на страната се състоеше главно от селяни. Да се въвлекат в социалистическото строителство изостаналите народи — това значеше да се въвлече в него селячеството. Новата икономическа политика отговаряше на основните интереси не само на руските селяни, но и на селяните на всички други националности в страната на Съветите. Партията изработи методи за въвличане на изостаналите народи в изграждането на социализма, държейки сметка за особеностите на всеки един от тях и насочвайки всички нации по пътя на социалистическото развитие. Тези методи бяха посочени в резолюцията на конгреса, приета по доклада на И. В. Сталин „За предстоящите задачи на партията по националния въпрос“. За да се обединят усилията на трудещите се от всички съветски републики в борбата за социализъм, необходимо бе да се установят правилни взаимоотношения между работническата класа от бившата господстваща нация и селяните от бившите царски колонии.

Царизмът държеше народите на Казахстан, Средна Азия, Кавказ и Севера в мрак и невежество, запазваше патриархално-феодалните и родовите отношения. Партията поставяше задачата народите на тези бивши царски колонии да преминат към социалистическото общество, прескачайки капиталистическия стадий на развитие. В условията на многонационалната съветска държава В. И. Ленин разви и обогати гениалните идеи на К. Маркс и Ф. Енгелс, че изостаналите народи могат да вървят към социализма по некапиталистически път. Партията пристъпи към осъществяване на Лениновите указания.

Комунистическата партия си постави за цел да ликвидира държавната, стопанската и културната изостаналост на потиснатите в миналото народи.

X конгрес прие постановление за ликвидиране на фактическото неравенство на тези народи. Тяхното правово неравенство бе ликвидирано в първите дни на

съветската власт. А за ликвидиране на фактическото неравенство бяха нужни не малко време и усилията на пролетариата, усилията на напредналите съветски народи в страната, тяхната безкористна помощ за изостаналите братски народи. За да се помогне на изостаналите национални покрайнини да настигнат Централна Русия, бе необходимо най-напред да се създаде в тях промишленост, като се построят предприятия непосредствено до източниците на суровини.

За да се ускори ликвидирането на фактическото неравенство на изостаналите народи, конгресът сметна, че трябва да им се помогне да развият и укрепят съветския държавен строй, действащите на роден език органи на властта и органи за управление на стопанството, съд, печат, училище, театър и т. н., да се ускори подготовката на национални кадри.

Конгресът отдели голямо внимание на въпросите на сплотяването на съветските републики. В условията на капиталистическо обкръжение нито една съветска република, взета отделно, не можеше да се смята гарантирана срещу разгром от страна на империалистите. Затова, се казва в резолюцията на конгреса, общите интереси — икономически, политически и образователни — „повелително диктуват държавен съюз на отделните съветски републики като единствен път за спасение от икономическото робство и национален гнет“. Опитът на Съветска Русия с прилагането на различни видове федерация „напълно потвърди целесъобразността и гъвкавостта на федерацията като обща форма на държавен съюз на съветските републики.“¹

За провеждането на ленинската национална политика пречеха два уклони: великодържавният шовинизъм и местният национализъм. Конгресът призова на решителна борба с тях, на първо място с великодържавния шовинизъм като главна опасност, защото той заплашваше да разруши единството на народите, сплотили се под знамето на интернационализма в борбата за социализъм.

X конгрес на РКП (б) отдели особено внимание на въпроса за единството на партията.

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 479—480.

Капиталистическото обкръжение, наличието в страната на огромна маса дребна буржоазия бяха хранителната среда за опортюнизма и фракционността в партията. Троцкистите, „работническата опозиция“, „децистите“ и другите опортюнистически групи с фракционната си борба и искания за свобода на фракциите и групировките тласкаха партията към разцепление. Те искаха да сведат до нула ръководната роля на партията в съветската държава. Партията поведе решителна борба против опортюнизма, против фракционните групировки в своите редове.

В. И. Ленин призова конгреса да ликвидира веднъж завинаги фракционността и да забрани фракциите и групите в партията. Той учеше, че единството на волята, възгледите, действията, желязната дисциплина е закон на развитието на марксистката партия, изключващ всякаква фракционност и нарушаване на партийната дисциплина.

„... Само с такава воля на пролетарската маса — казва В. И. Ленин — пролетариатът може да осъществи в селска страна гигантските задачи на своята диктатура и ръководство.¹

Конгресът прие резолуция за единството на партията, предложена от В. И. Ленин. В нея се казваше:

„Конгресът нарежда да се разтурят незабавно всички без изключение групи, които са се оформили върху една или друга платформа, и възлага на всички организации да следят най-строго да не се допускат каквито и да било фракционни прояви. Непълнението на това постановление на конгреса трябва да води след себе си безусловно и незабавно изключване от партията.“²

Конгресът възложи на Централния комитет да прилага като крайна мярка изключване от партията и на членове на ЦК, ако те нарушават единството на партията, организират фракции и се опитват да разцепят партията. „Условие за прилагане (спрямо членове на ЦК, кандидат-членове на ЦК и членове на Контролната комисия) на тази крайна мярка трябва да бъде свикването на пленум на ЦК, като се поканят всички кандидат-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 174.

² „КПСС в резолюции...“, ч. 1, стр. 456.

членове на ЦК и всички членове на Контролната комисия“¹, които именно решават въпроса за мярката на наказанието с две трети от гласовете.

В написаната от В. И. Ленин и приета от конгреса резолюция за синдикалисткия и анархистки уклон в партията се осъждаха рязко възгледите на „работническата опозиция“. Конгресът посочи, че за диктатурата на пролетариата възгледите на „работническата опозиция“, която напълно скъсваше с марксизма, представляват огромна политическа опасност. Конгресът квалифицира нейните идеи като антипартийни, като синдикалистки и анархистки, като израз на дребнобуржоазни люшканья. На практика идеите на „работническата опозиция“, се казваше в резолюцията, отслабват последователната ръководна линия на комунистическата партия и помагат на класовите врагове на пролетарската революция. Конгресът обяви пропагандирането на тези идеи за несъвместимо с членуването в РКП (б).

Решенията на X конгрес за единството на партията, за недопустимостта на фракции станаха непоколебим принцип в живота и изграждането на партията. Те въоръжиха партията в борбата срещу троцкизма, националуклонизма и срещу всякакви други опортюнистически отклонения от генералната линия.

Конгресът отдели голямо внимание на въпросите на партийното строителство, тясно свързани с единството на партията, с нейната ръководна роля. През периода на гражданската война за дейността на партията бяха характерни организационният централизъм, ограничаването на вътрешнопартийната демокрация, назначаването вместо изборността и т. н. В условията на мирното социалистическо строителство се налагаше да се изменят организационните форми и методите на партийната работа. Необходимо бе да се съживи и развие вътрешнопартийната демокрация, което означаваше: изборност на ръководните органи от долу до горе, даване от тях отчет за своята работа, подконтролност, засилване на колективното ръководство.

Методи на партийната работа трябваше да станат „методите на широки обсъждания на всички най-важ-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. 1, стр. 456.

ни въпроси, на дискусии по тях, с пълна свобода на вътрешнопартийната критика, методите на колективно изработване на общопартийни решения...“¹

Решенията на конгреса бяха задължителни за всеки член на партията и подлежаха на бързо и точно изпълнение. В съчетаването на демокрацията с централизма, на свободното изказване с желязната дисциплина, в безусловното изпълнение на колективно изработените решения е същността на принципа на демократическия централизъм.

Поради това, че през време на съветската власт в партията влезе известна част дребнобуржоазни елементи, в това число бивши меншевики и есери, които се колебаеха и бяха идеологически неиздържани, поради това, че в нейните редици бяха проникнали карриеристи, себелюбци, конгресът даде указание на ЦК да изчисти партията от некомунистическите елементи.

По въпроса за профсъюзите конгресът, обобщавайки резултатите от дискусията, прие ленинската платформа. Той осъди възгледите на троцкистите, на „работническата опозиция“, на „децистите“ и на другите опортюнистически групи и набеляза основните задачи на профсъюзите.

В резолюцията на конгреса се подчертаваше, че профсъюзите са школа за комунизъм. Главната им задача е организационно-стопанска и възпитателна. Профсъюзите трябва всеотдадно да съдействуват за организирането на производството и възстановяването на подкопаните производителни сили на страната. Те са длъжни да обслужват всички страни на всекидневния живот на своите членове, да защитават техните интереси. Основен метод на работа на профсъюзите е методът на убяждаването.

Конгресът посочи, че методите на работническата демокрация, силно окастрени през периода на гражданската война, трябва на първо място да се възстановят в профсъюзното движение. Профсъюзите трябва да бъдат изградени върху принципа на демократическия централизъм. Работата на профсъюзите трябва да се напраща от комунистическата партия.

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 448.

Тези основни положения са ръководни принципи в дейността на профсъюзите през цялото време на изграждането на социализма и комунизма.

Като отбелязва, че много членове на партията измежду работниците, преминали в държавния апарат или отишли в Червената армия, са се откъснали от непосредствената работа във фабриките и заводите, че много комунисти са загинали в гражданската война, конгресът се изказа за решително привличане на работници в партията.

За да се укрепят единството и авторитетът на партията, конгресът създаде контролни комисии, в чиято задача влизаще борбата с бюрократизма, карьеризма, със злоупотребяването от членовете на партията с партийното и служебното си положение, с нарушаването на другарските отношения в партията.

За монолитността на партията, за нейния авторитет огромна роля играе ЦК, единството на възгледите на неговите членове. Дискусията за профсъюзите показва, че няма такова единство. Това крайно обезпокои В. И. Ленин. По негово настояване конгресът постанови „за гарантиране на пълна устойчивост на политиката“ на Централния комитет и за засилване връзките му с масите в ЦК да се включат „организатори, издигнали се в масовата партийна работа“¹. Конгресът избра Централен комитет начело с В. И. Ленин и Централна контролна комисия.

X конгрес на РКП (б) има световноисторическо значение. Той конкретизира пътищата за преминаване от капитализма към социализма, новите в сравнение с периода на военния комунизъм методи на изграждане на социализма. Конгресът най-енергично подчерта необходимостта от съюз между пролетариата и селяните за социалистическото строителство, решаващата роля на партията в ръководенето на държавния, стопанския и културния живот на страната. Той даде директиви да се пази единството на партията като зеницата на окото и да се води безпощадна борба срещу фракционността. Конгресът изтъкна необходимостта от най-тесна връзка на партията с безпартийните маси. определи формите и методите на тяхното ръководене.

¹ „КПСС в резолюции...“, том I, стр. 444.

В забележителния труд „За продоволствения данък“, публикуван през май 1921 г., В. И. Ленин теоретически обоснова новата икономическа политика. Положенията, развити в това произведение, бяха нов принос в съкровищницата на марксизма-ленинизма.

- Историческият завой от военния комунизъм към новата икономическа политика, провъзгласен от X конгрес, бе одобрен от III конгрес на Коминтерна, който се състоя през юни—юли 1921 г. в Москва. По това време броят на комунистическите партии значително се увеличи. В края на 1920 г. — първата половина на 1921 г. бяха създадени комунистически партии във Франция, Италия, Чехословакия, Румъния и в редица други страни. Видна роля в създаването на комунистически партии играха: във Франция — М. Кашен и П. Вайан-Кутюрне, в Италия — Грамши и П. Толиати, в Чехословакия — А. Запотоцки и Б. Шмерал. През юли 1921 г. възникна Китайската комунистическа партия, един от основателите на която беше Мао Цзе-дун. На конгреса присъствуваха представители на комунистическите и социалистическите партии от 52 страни. На него В. И. Ленин изнесе доклад за тактиката на РКП (б).

Конгресът на Коминтерна единодушно одобри политиката и тактиката на РКП (б) и призова международния пролетариат да подкрепи социалистическата революция в страната на Съветите.

Конгресът отбеляза настъпването на временно затихване на революционната борба в капиталистическите страни и посочи, че социалдемокрацията като главна социална опора на буржоазията подпомага запазването на капитализма и господството на буржоазията. Конгресът постави пред комунистическите партии основната задача — да спечелят мнозинството от пролетариата на своя страна. Без да се спечелят масите на страната на пролетарския авангард, не може да се събори господството на капитала и да се установи диктатурата на пролетариата в една или друга страна. Затова конгресът издигна лозунга „Сред масите!“, тактиката за създаване на единен пролетарски фронт.

3. Първите успехи на непа. XI конгрес на партията. Външната политика на съветската държава. Обра- зуването на СССР

Партията започна да осъществява най-енергично новата икономическа политика. Главни въпроси в дейността на партийните организации станаха стопанските въпроси: възстановяване на селското стопанство, промишлеността и транспорта, съживяване на стокообмена между града и селото, организиране на кредитно-паричната система.

Партията широко разясняваше на трудещите се значението на новата икономическа политика и съобразно с новите задачи преустрои своите редици. Централният комитет на РКП (б) и съветското правителство начело с В. И. Ленин всекидневно се занимаваха с въпросите за възстановяване на стопанството и организиране на икономическия живот на страната. Много членове на ЦК, кандидат-членове на ЦК и други видни дейци бяха изпратени в най-важните участъци на партийната, държавната и стопанската работа. Ф. Е. Держински, оставайки си председател на ВЧК—ОГПУ*, беше назначен за народен комисар на съобщенията, а след това за председател на ВСНС. Г. К. Орджоникидзе от 1921 до 1926 г. беше секретар на Закавказкия краев комитет на партията и ръководеше възстановяването на народното стопанство на закавказките съветски републики. С. М. Киров от лятото на 1921 г. работеше като секретар на ЦК на Азърбайджанската комунистическа партия; под негово ръководство се възстановяваше стопанството на републиката, особено петролната промишленост. В. В. Куйбишев беше изпратен във ВСНС като член на президиума и началник на Главното управление на електрификацията. По-късно той става председател на ВСНС. Л. Б. Красин беше назначен за народен комисар на външната търговия. В. Я. Чубар работеше като председател на Президиума на ВСНС на Украинската ССР, а след това бе управляващ каменовъглената промишленост в Донбас, на чието възстановяване В. И. Ленин придаваше огромно значение.

* ВЧК — Всесъюзна извънредна комисия за борба с контра-революцията;

ОГПУ — Държавно политическо управление. — *Бълг. ред.*

Партията прехвърляше на стопанска работа хиляди комунисти от Червената армия. Много комисари, командири, политработници станаха директори на заводи, служители в държавната търговия, в кооперациите и т. н.

ЦК обръщаше голямо внимание на укрепването на партийните ядки във фабриките и заводите. Там бяха изпращани много комунисти от държавните учреждения за засилване на партийната и масово-политическата работа. Преместваха комунистите от по-малко важните в стопанско отношение предприятия в по-важни. Партийните ядки бяха боевите органи на партията. Те оказваха всестранно влияние върху хода на работите в предприятията, осъществяваха контрол отдолу, без да се мечат обаче в разпорежданията на администрацията. Пред ядките се поставяше задачата да увличат след себе си безпартийните работници на борба за изпълнение на производствените задачи, за повишаване производителността на труда.

В изпълнение на решението на X конгрес партията проведе чистка на своите редици. Чистката ставаше на открити събрания. Безпартийните работници, служещи и селяни помагаша да се разкриват чужди, разложили се, карьеристични елементи и да бъдат изгонвани от партията. Бяха изключени почти една четвърт от партийните членове. Съставът на партията значително се подобри. Повиши се партийната дисциплина. Укрепна единството на партията, засили се нейната сплотеност. Повиши се авторитетът на партията сред трудещите се. Порасна доверието на безпартийните маси към нея. Партията започна да ръководи по-добре социалистическото строителство върху основата на непа.

Взетите от партията мерки дадоха положителни резултати. С всеки изминат ден новата икономическа политика все по-благоотворно влияеше върху стопанството на страната. Трудещите се селяни посрещнаха със задоволство закона за заменяване системата на изземване на селскостопанските излишъци с продоволствен данък и още през пролетта на 1921 г. увеличиха посевните площи. Те оказаха активна помощ на Червената армия в ликвидирането на кулашките въстания, на политическия бандитизъм, каквито имаше в някои райони на страната. Подобри се положението на работническата класа

и се прекрати процесът на нейното декласиране. Квалифицираните работници се връщаха във фабриките и заводите. Започна съживяване на едрата промишленост. Стопанството на страната постепенно излизаше от разрухата.

Стопанските постижения през първата година на непътя да бъдат още по-значителни, ако върху страната не беше се стоварил с нечувана тежест гладът. Дълбоките причини за глада се криеха в икономическата изостаналост на страната, особено на селското стопанство, в разоряването на народното стопанство от интервентите и белогвардейците. Положението с прехраната се изостри извънредно много от сушата през 1920 г. и от още по-силната суша през 1921 г. От лошата реколта бяха обхванати 34 губернии с около 30 милиона души население.

Партията и правителството взеха извънредни мерки за борба с глада. Макар и с големи трудности — те се справиха с това огромно бедствие.

Равносметка за първата година на мирно социалистическо строителство върху основата на непа направи XI конгрес на РКП (б) (27 март — 2 април 1922 г.), който представляваше над половин милион членове на партията. Конгресът обсъди политическия отчет на ЦК, организационния въпрос, резултатите от чистката в партията, въпроса за укрепване на нейните редици и други въпроси.

В политическия отчет на ЦК В. И. Ленин заяви, че отстъплението е завършило, целта е постигната, спойка със селската икономика се установява, съюзът между пролетарита и селячеството е укрепнал, налице са стопански постижения. Пред партията се поставяше нова задача — *прегрупиране на силите за настъпление срещу капиталистическите елементи.*

Непът означаваше ожесточена борба между капитализма и социализма. Въпросът стоеше така: „кой—кого“. Дали социализмът ще се окаже победител в тази схватка на живот или смърт, или пък капитализмът ще си възвърне загубените позиции?

За да победим капитализма, казваше В. И. Ленин, трябва да се научим да водим стопанството. Изтеклата година показва, че комунистите още не са се научили да водят стопанството. В. И. Ленин призова комуни-

стите да докажат на народа, че те умеят да водят стопанството по-добре от капиталистите.

Основно звено във веригата от задачи на партията беше по това време търговията. Спйката на социалистическата икономика със селската имаше търговски форми. Частният капитал в търговията имаше много силни позиции и голям опит. Борбата на пазара с частния капитал беше за комунистите особено трудна: те още не бяха се научили да търгуват, не бяха овладели търговския апарат, мнозина не разбираха значението на търговията, отнасяха се пренебрежително към нея. „Учете се да търгувате“ — такъв беше лозунгът на В. И. Ленин. Сега задачата е, казваше той, „да се издържи съревнованието с обикновения търговски служещ, с обикновения капиталист, с търговеца...“¹

За да може да се води стопанството, да се управлява държавата, културно да се търгува, да се изтласква частният капитал, да се строи социализъм, е необходимо правилно да се подберат и разпределят кадрите. *Гвоздеят на положението, посочваше В. И. Ленин, е в хората, в подбора на кадрите, в проверката на изпълнението.*

Политиката на партията и държавата се провежда чрез хората, чрез кадрите. От правилното разпределение на опитните, проверените и предани работници зависи до голяма степен успехът във всяка област на дейността. Но кадрите се нуждаят от контрол и помощ. Работниците трябва да бъдат проверявани системно по резултатите от тяхната работа, да се подпомагат, навреме да се преместват, да се отстраняват, ако допускат провал в работата.

Подборът и разпределението на кадрите, проверката на изпълнението застанаха в центъра на вниманието на партията и съветската държава.

Конгресът отдели голямо внимание на укрепването на партийните редици. Като вожд и ръководител на масите в решаването на гигантските задачи по изграждането на социализма партията е задължена да следи особено съставът ѝ да отговаря на високите изисквания, предявявани към предния отряд на работническата класа. За увеличаване на пролетарското ядро в партията

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 269.

и за затрудняване влизането в нея на непролетарски елементи конгресът установи при приемането в партията три категории: 1) работници и червеноармейци измежду работниците и селяните; 2) селяни (с изключение на червеноармейци) и занаятчии, които не експлоатират чужд труд; 3) други (служещи и т. н.). За всяка категория бяха установени специален ред и специални условия за приемане в партията: приемането на първата категория в партията беше облекчено, а на третата — затруднено.

С особена строгост конгресът се отнесе към проявите на фракционност. Лидерите на „работническата опозиция“ начело с Шляпников не се подчиниха на решението на X конгрес за разтуряне на фракциите. Те се събираха нелегално, разпространяваха конспиративно свои постановления, насочени против партията. Конгресът осъди рязко фракционната дейност на тази група и предупреди Шляпников, Медведев и Колонтай, че ако продължават антипартийната си дейност, ще бъдат изключени от партията. С това решение партията още веднъж подчерта, че тя свято пази своето единство, своята желязна дисциплина и в никакъв случай не ще търпи в редовете си каквито и да било фракционни групи.

XI конгрес на РКП (б) беше последният конгрес, на който В. И. Ленин присъствава и който той ръководи. Закривайки конгреса, В. И. Ленин посочи, че с гъвкавостта на ума си, с тактиката си партията е издигнала нашата революция на невиждана още в света висота. Пророчески прозвучаха думите на В. И. Ленин:

„Никаква сила в света, колкото и злини, бедствия и мъчения да би могла тя още да донесе на милиони и на стотици милиони хора, не ще може да върне назад основните завоевания на нашата революция, защото днес това вече не са „наши“, а световноисторически завоевания.“¹

На първото заседание на избрания от конгреса ЦК се състояха избори на Политбюро, Оргбюро и Секретариат. За генерален секретар бе избран И. В. Сталин. По това време работата на партията по идеологическата закалка на кадрите и масите, по възпитаването им

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 321.

в духа на марксисткия мироглед придоби особено голямо значение. Световната буржоазна преса водеше идеологическо настъпление срещу болшевизма. Вътре в съветската страна се оживи дейността на кадетите, есерите, меншевиките, буржоазните националисти. В стремежа си да внедрят сред трудещите се буржоазната идеология, те им нашепваха, че възвръщането на страната към капитализма е неизбежно, че въпросът „кой — кого“ ще се реши в полза на капиталистическите елементи, че съветската власт ще се изроди в буржоазна демокрация.

Големи надежди на израждането на съветския строй възлагаше и избягалата в чужбина буржоазия. Сред известна част от емигрантите се разпространи „сменовеховското“ течение. Това име то получи от сборника „Смена вех“, издаден през 1921 г. в Прага от група белоемигранти, и от списанието „Смена вех“, издавано от белоемигрантите в Париж. „Сменовеховците“ се изказваха за сътрудничество със съветската власт, като се надяваха, че народното стопанство в условията на непа ще започне да се развива по капиталистически път.

Тъй като „сменовеховското“ течение обединяваше и група емигранти, които бяха готови наистина честно да сътрудничат със съветската власт, партията се изказа за положително отношение към тях, за използване на буржоазните специалисти от техните среди на съветска работа. А спрямо онези „сменовеховци“, които правеха сътрудничеството си със съветската власт политически параван, за да прикриват контрареволуционните си действия, партията се изказа за вземане на репресивни мерки.

Партията разобличаваше измислиците на буржоазията и агентите ѝ за израждане на съветския строй, разясняваше на масите, че за връщане към капитализма не може да става и дума, че по релсите на непа партията ще поведе съветския народ към социализъм. Партията внедряваше в съзнанието на масите марксистката идеология, която единствено правилно обяснява законите на общественото развитие и посочва пътищата за превръщане на капиталистическото общество в социалистическо.

За марксисткото възпитание на партийните кадри и за мобилизирането им на непримирима борба с буржоазната идеология голяма роля изигра статията на В. И. Ленин „За значението на войнствуващия материализъм“, обнародвана през март 1922 г. в списание „Под знаменем марксизма“. В. И. Ленин насочваше комунистите да пропагандират сред всички слоеве на населението марксистката идеология, марксисткия материализъм, да разобличават идеализма и попщината.

Комунистите, посочваше В. И. Ленин, са длъжни да действуват в тесен съюз с последователните материалисти, с представителите на съвременното природознание, които не принадлежат към комунистическата партия. Заедно с тях, ръководейки ги, комунистите трябва да внедряват материалнистическото съзнание сред масите. В. И. Ленин призоваваше всички комунисти и последователни материалисти да разгънат върху основата на разпространяването на природонаучни знания широка атеистична пропаганда сред народните маси, да им помогнат да се отърсят от религиозните предразсъдъци. Той обръщаше вниманието на съветските учени-природознатели върху необходимостта да овладяват марксисткия диалектически материализъм.

„... Ние трябва да разберем — пише В. И. Ленин, — че без солидно философско обосноваване никакви естествени науки, никакъв материализъм не може да издържи борбата срещу натиска на буржоазните идеи и възстановяването на буржоазния миоглед. За да издържи тази борба и да я доведе докрай с пълен успех, естественикът трябва да бъде съвременен материалист, съзнателен последовател на оня материализъм, представител на който е Маркс, т. е. трябва да бъде диалектически материалист.“¹

В. И. Ленин предпазваше комунистите от сектантска ограниченост, настояваше да бъдат използвани всички лоялни спрямо съветската власт сили на старото общество за изграждането на социализма. Да се мисли, че комунизмът може да бъде построен само с ръцете на комунистите, е една от най-големите и опасни грешки. Той пишеше, че без съюз с безпартийните, работещи в раз-

¹ В. И. Ленин. Съч., т. 33, стр. 227—228.

лични области, не може да става и дума за каквото и да било успешно комунистическо стронтелство.

В. И. Ленин обръщаше внимание на комунистите, че е извънредно важно да се разобличава системно буржоазната „съвременна демокрация“, особено онази в Съединените американски щати. Пред тази „демокрация“ разни видове „социалисти“ се прекланят, „удрят си челото“, възхвалявайки я. В действителност тази прехвалена „демокрация“ не е „нищо друго освен свобода да се проповядва онова, което е изгодно на буржоазията, а за нея е изгодно да се проповядват най-реакционни идеи, религия, мракобесие, защита на експлоататорите и т. н.“¹

* В. И. Ленин призоваваше партията да се научи да цени науката, да ее отнася внимателно към нейните дейци, да ги поддържа с всички средства. Той подчертаваше, че промишлеността и земеделието трябва да бъдат възстановявани не на старата, а на нова, съвременна, отговаряща на последната дума на науката основа. „Възстановяването на промишлеността върху старата основа — казваше Ленин — изисква прекалено много труд и време. Ние трябва да придадем на промишлеността по-съвременни форми, а именно — да преминем към електрификация“². За разрешаването на тази задача, изтъкваше В. И. Ленин, трябва в стопанското строителство да бъдат привлечени най-добрите научни и технически сили, да се разгърне широка подготовка на научни и технически кадри и с всички средства да се развива науката.

Като се ръководеше от указанията на В. И. Ленин, партията успешно решаваше задачите за стопанското възраждане на съветската страна. Към края на 1922 г. материалното положение на работниците и селяните се подобри. Укрепна политическото положение в страната. Разгромени бяха всички по-значителни сили на кулашкия бандитизъм. През есента на 1922 г. Червената армия очисти Далечния Изток от японските интервенти. На международната арена политическият авторитет на страната на Съветите значително порасна.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 226.

² В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 518.

За успеха на социалистическото строителство беше необходим мир. В. И. Ленин казваше: „... за нас най-скъпото е запазването на мира и пълната възможност да посветим всички сили за възстановяване на стопанството...“¹ Това указание на В. И. Ленин се отнасяше до целия период на съществуването на двете системи — социализма и капитализма. В. И. Ленин изтъкваше: „... ние си извоювахме условия, при които можем да съществуваме наред с капиталистическите държави...“² Той постоянно подчертаваше стремежа на съветския народ да живее в мир с всички народи, настойчиво разясняваше миролюбивата външна политика на съветската държава, нейната заинтересованост от развитието на икономически и културни отношения с всички държави. „Ние — казваше В. И. Ленин — сме решително за икономическо споразумение с Америка — с всички страни, но особено с Америка“³. „Нека американските капиталисти не ни закачат — заявяваше той. — Ние не ще ги закачим.“⁴ По този начин Комунистическата партия веднага след завоюването на държавната власт от руската работническа класа взе твърд курс на мирно съвместно съществуване между социализма и капитализма.

Ръководейки се от ленинските принципи за мирно съвместно съществуване, партията се стремеше да нормализира отношенията с капиталистическите държави. В 1921 г. съветското правителство сключи търговска спогодба с Англия, а след това и с още няколко държави. ВЦИК (Всесъюзният централен изпълнителен комитет) се обърна през 1921 г. и към САЩ с предложение да се установят търговски отношения. Но правителството на Съединените щати отговори с отказ и упорито си оставаше на интервенционистични позиции. Френските управляващи кръгове също саботираха развитието на търговията със Съветска Русия.

През есента на 1921 г. съветското правителство, в старанието си да улесни установяването на икономическо сътрудничество с капиталистическите страни, обяви, че е готово да признае предвоенните дългове на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 106.

² В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 422.

³ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 35.

⁴ Пак там, стр. 366.

царското правителство при известни условия, и предложи да се свика международна конференция, която да разгледа претенциите на чуждите държави към Русия и съветските претенции към тях и да изработи окончателен мирен договор между Русия и нейните противници.

В условията на рязко стесняване на пазарите, предизвикано от икономическата криза, държавите от Антантата решиха да свикат в Генуа (Италия) икономическа и финансова конференция на всички европейски държави, включително и Съветска Русия и победена Германия, уж „за да се съдействува за икономическото възвръщане на Европа.“

Конференцията се състоя през април—май 1922 г. За водач на съветската делегация бе определен В. И. Ленин. Но опасявайки се да не бъде извършено покушение срещу него, работниците започнаха да протестират срещу заминаването му в чужбина. В. И. Ленин фактически ръководеше делегацията от Москва. На конференцията в Генуа длъжността на водач на делегацията изпълняваше народният комисар на външните работи Г. В. Чичерин. Съветската делегация направи декларация, одобрена от В. И. Ленин и утвърдена от Съвета на народните комисари, в която се казваше: „Оставайки на гледището на принципите на комунизма, руската делегация признава, че в сегашната историческа епоха, която прави възможно паралелното съществуване на стария и зараждащия се нов социален строй, икономическото сътрудничество между държавите, представляващи тези две системи на собственост, е наложително необходимо...“

На конференцията на всички европейски страни съветската делегация отново провъзгласи необходимостта от мирно съвместно съществуване на държавите с различни обществени системи. Това означаваше отказ от разрешаването на спорните въпроси с война, разрешаването им чрез преговори, непамеса във вътрешните работи и признаване суверенитета и териториалната неприкосновеност на всяка нация, организиране на икономическо и културно строителство. С цел да установи широко икономическо сътрудничество с капиталистическите страни съветската делегация се съгласи да направи известни отстъпки на капиталистическите държави. Но като условие за признаване предвоенните дългове

на царското правителство тя поставяше да се отпусне нов заем на Русия и да се признае юридически съветското правителство. Съветската делегация заяви, че правителството ѝ е готово да се даде на собствениците чужденци известно обезщетение за загубите им в Русия. От своя страна тя изяви контрапретенции за обезщетение на щетите, причинени на страната от войските на интервентите и руските белогвардейци, поддържани от Антантата.

Но империалистите си имаха свои планове. Те не желяеха да сътрудничат със съветската страна на равноправни начала и възнамеряваха чрез икономически и дипломатически натиск да натрапят на Съветска Русия колониален режим. Те настояваха да се изплатят всички дългове и да се върне напълно национализираната собственост на бившите собственици-чужденци. Безочливостта на империалистите стигаше дотам, че те искаха да се установи чужд контрол над съветските финанси и дори над цялото народно стопанство на Русия. Съветската делегация решително отхвърли подобни претенции и разобличи техния грабителски характер.

На конференцията се проявиха остри противоречия между империалистическите държави, преди всичко между победителите в Първата световна война и победена Германия. Напразно Германия се мъчеше да изтръгне от Антантата облекчаване на непосилното бремене на репарационните плащания, наложени ѝ по Версайския договор. Единствената държава, която се обяви против този грабителски договор и за облекчаване участието на Германия, беше Съветска Русия. Най-далновидните представители на германските управляващи кръгове дойдоха до извода, че едно сближение със Съветска Русия ще укрепи международните позиции на Германия, ще ѝ помогне да получи от Антантата някои отстъпки и в същото време ще открие широки възможности за търговия с Русия.

От своя страна съветското правителство беше заинтересовано да не се допусне съветските републики да бъдат изолирани. По такъв начин се очерта възможност за взаимно сближение. През април 1922 г. в Рапало (предградие на Генуа) бе подписан съветско-германски договор. Дипломатическите отношения между двете страни се възобновяваха. Съветска Русия и Германия

взаимно се отказаха от претенциите си една към друга — от репарации, на каквито Русия имаше право според Версайския договор, от изплащане на стари дългове, от обезщетяване за национализирана собственост.

Със сключването на Рапалския договор съветското правителство направи пробив във фронта на империалистическите държави. То майсторски използва империалистическите противоречия в интерес на мира и за безопасността на Съветска Русия.

В Генуа не можа да се постигне споразумение с държавите от Антантата. Преговорите продължиха на конференцията в Хага през лятото на 1922 г., но също безрезултатно.

Партията и съветското правителство използваха генуезката конференция, за да започнат борба за разоръжаване. Съветското правителство направи на генуезката конференция предложение да се обсъди въпросът за всеобщо намаляване на въоръженията и за забрана на най-варварските средства за воюване: „отровните газове, въздушната въоръжена борба и други“. Империалистическите държави отказаха да обсъждат това предложение. Позицията на съветската държава по въпроса за разоръжаването показва на широките народни маси в целия свят, че за пръв път в историята сега се появи на земята правителство, което искрено и последователно се стреми към всеобщо разоръжаване.

Партията и съветското правителство полагаха големи усилия за сближаване с потиснатите и зависими народи. През 1921 г. Съветска Русия сключи договори с Иран, Афганистан и Турция, на които тя оказва значителна помощ в борбата им за национално освобождение. Това бяха първите равноправни договори на страните от Изтока с една велика държава. Съветското правителство се отказа безвъзмездно от всички империалистически привилегии и концесии, които царска Русия имаше в тези страни.

Монголският народ под ръководството на Монголската народнореволюционна партия, създадена през март 1922 г., изгони от страната си в същата година с помощта на съветските войски японските агенти — белогвардейците — и създаде народно правителство. Оттогава се установи нерушима дружба между съветския и монголския народи.

В 1922 г. завърши войната между Турция, която се бореше за своята независимост, и Гърция, зад която стояха английските империалисти. Турция победи. За изработване условията на мира беше свикана международна конференция в Лозана. Империалистическите държави поканиха Съветския съюз да вземе участие в обсъждането само на един въпрос — за съдбата на проливите. Съветското правителство защитаваше суверенитета на Турция над проливите; то беше за безусловно затваряне на проливите за всички военни кораби, освен за турските, и за пълна свобода на търговското корабоплаване. Империалистите отказаха да допуснат представителите на съветската република при обсъждането на другите въпроси, защото се страхуваха, че приятелската спрямо народите от Изтока антиимпериалистическа позиция на съветската държава ще съдействува за развитието на националноосвободителното движение в потиснатите страни. Въпреки протестите на РСФСР конференцията взе решение, според което проливите и Черно море се отваряха за военните кораби на всички държави. По този начин империалистите си запазваха достъпа на своите въоръжени сили до южните граници на съветската страна. Решенията на Лозанската конференция още веднъж напомняха на трудещите се в съветските републики за военната опасност от страна на капиталистическите страни и за необходимостта винаги да държат барута си сух.

За това непрестанно напомняха и многобройните враждебни нападки на империалистическите държави срещу страната на Съветите. Така в 1923 г. английското правителство постави на съветското правителство ултиматум, известен под името „ултиматумът на Кързон“ — по името на английския министър на външните работи. Ултиматумът съдържаше искане да се отзоват съветските представители от Иран и Афганистан и редица други домогвания. Съветското правителство предложи да се свика англо-съветска конференция за мирно уреждане на спорните въпроси, но категорично отхвърли главното искане на ултиматума — да отзове представителите си от споменатите страни. Като получи решителен отпор, английското правителство отстъпи. Политиката на сила спрямо съветската държава претърпя още един провал.

Благодарение на твърдостта, болшевишката бдителност и мъдрата миролюбива политика на партията съветският народ успя в продължение на 20 години — до 1941 г. — да избягва голяма война.

Задачите за защита на суверенитета на съветската страна, за ликвидиране на стопанската разруха, за изграждане на социализма настоятелно изискваха най-тясно обединяване на икономическите, политическите и военните ресурси на съветските републики, на техните дипломатически мероприятия.

Трудещите се от всички съветски национални републики разбираха необходимостта от обединение в едно единно цяло. Обединени от общата борба за установяване и затвърдяване на диктатурата на пролетариата, от съвместния труд при изграждането на социализма, съветските народи се стремяха и към държавно обединение, необходимо, за да бъдат успешно защитени завоеванията на Великия октомври и за най-бързо придвижване към социализма.

Стремежът на съветските народи към обединение беше изразен от партията. Въпросът за обединението и за формите му се разработваше и обсъждаше в ЦК на партията.

И. В. Сталин предложи и отстояваше идеята за „автономизиране“, т. е. за влизане на всички съветски републики в РСФСР с право на автономия. В. И. Ленин рязко разкритикува предложението на Сталин. Той писа, че по този въпрос „фатална роля изиграха прибързаността и администраторското увлечение на Сталин“.¹ В. И. Ленин предложи да се създаде Съюз на съветските социалистически републики. Сталин се отказа от погрешното си предложение.

На октомврийския пленум на ЦК (1922 г.) бе прието Лениновото предложение: доброволно, равноправно обединение на съветските републики, в това число и на РСФСР, в нова държавна формация — СССР. Постановлението на пленума гласеше:

„Да се признае за необходимо сключването на договор между Украйна, Белорусия, Федерацията на Закавказките републики и РСФСР за обединяване-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 36, стр. 619.

то им в „Съюз на съветските социалистически републики“, като се предостави на всяка от тях правото за свободно излизане от „Съюза“.

През октомври—декември 1922 г. пленумите на ЦК на комунистическите партии на Украйна, Белорусия, Азърбайджан, Грузия и Армения се изказаха за обединяване на съветските републики в Съюз на ССР. След тези решения обединителното движение прие общонароден размах. Настроението на народите беше отразено от конгресите на Съветите на националните републики, в това число и от X конгрес на Съветите на РСФСР, които се състояха през декември 1922 г. и единодушно се изказаха за създаване на СССР.

На 30 декември 1922 г. в Москва се състоя I конгрес на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики. В. И. Ленин, който поради боледуване не можа да присъствува на конгреса, бе избран за негов почетен председател. Конгресът прие декларация за образуване на СССР и съюзен договор, избра върховен законодателен орган — Централен изпълнителен комитет на СССР. За председатели на ЦИК бяха избрани М. И. Калинин, Г. И. Петровски, А. Г. Червяков и Н. Н. Нариманов. За председател на Съвета на народните комисари на СССР ЦИК избра В. И. Ленин.

Така под ръководството на партията начело с В. И. Ленин беше създадена многонационалната съветска социалистическа държава. Тя бе организирана на доброволни начала, въз основа на запазването на националния суверенитет на всяка република, влязла в СССР. Това беше федеративна пролетарска държава от нов тип, която бе голямо научно откритие на В. И. Ленин.

Образуването на СССР беше *триумф на идеите на ленинизма, на ленинската национална политика на комунистическата партия*. На цялото прогресивно човечество беше посочен пътят за разрешаване на националния въпрос, за премахване неравноправието на нациите и народите, пътят за обединяване на народите в единно братско семейство за построяване на комунизма.

На II конгрес на Съветите на СССР, през 1924 г., бе приета първата конституция на Съюза на съветските социалистически републики.

През ноември—декември 1922 г. се състоя IV конгрес на Коминтерна, на който бяха представени комуни-

стическите партии на 58 страни. На конгреса В. И. Ленин изнесе доклада „Пет години руска революция и перспективите на световната революция“. Главен резултат през тези години беше укрепването на позициите на социализма. Принесе ли полза новата икономическа политика? Това, казваше В. И. Ленин, е главният въпрос и той има първостепенно значение за всички комунистически партии. Ако се получи отрицателен отговор, „всички бихме били обречени на гибел“¹. Но дейността на съветската държава въз основа на непа в продължение на година и половина доказва абсолютната правилност на преминаването на партията от военния комунизъм към новата икономическа политика.

Изказването на В. И. Ленин беше последното му изказване на конгреси. Докладът му беше нещо като завещание до всички братски комунистически партии да се учат от опита на Руската комунистическа партия на борба против капитализма, за диктатурата на пролетариата, като го прилагат творчески към конкретните условия на своите страни.

IV конгрес на Коминтерна отбеляза, че Съветска Русия си остава за световния пролетариат най-богатата съкровищница на исторически революционен опит.

Анализирайки международната обстановка, конгресът на Коминтерна констатира изостряне на световната стопанска криза, увеличение на безработицата, организирано в световен мащаб настъпление на капитала срещу завоеванията на работническата класа. Капиталистите се стремяха преди всичко да намалят работната заплата и понижат цялото жизнено равнище на работниците. Пролетариатът във всички страни беше принуден да преминава към отбрана.

Засилващият се натиск на капитала пробуди сред работниците стихийен стремеж към единство, приближи масите към комунистите. Конгресът отново посочи, че основна задача на комунистическите партии е да спечелят мнозинството на работническата класа на своя страна, че борбата за това трябва да се води върху основата на тактиката на единния фронт. Под единен работнически фронт се разбираше единството на всички работници, желаещи да се борят против капитализма, включително

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 420.

и онези, които вървяха след социалдемократите, анархистите, синдикалистите и пр.

Конгресът посочи нетрайността на версайската система, изострянето на противоречията между главните империалистически държави и засилването на милитаризацията във всички капиталистически страни. Конгресът отбеляза, че вътрешните закони на капитализма неудържимо водят към нов световен конфликт, и призова комунистическите партии да се борят против опасността от империалистическа война, особено против заплашването на съветската страна с война.

4. Последните статии и писма на В. И. Ленин. Лениновият план за изграждане на социализма в СССР

Укрепването на външнополитическото положение на съветската държава и постиженията в областта на социалистическото строителство радваха партията и съветския народ. Но тази радост беше помрачена от болестта на В. И. Ленин. Гигантската, свързана с огромно напрежение многогодишна работа подкопа здравето на Владимир Илич. Проявиха се и последиците от раняването, причинено му от злодейската ръка на есеровската терористка.

През есента на 1922 г. болестта се изостри. Поправил се малко от болестта, В. И. Ленин на 20 ноември произнесе реч пред депутатите на Московския съвет. Говорейки за резултатите от развитието на страната върху основата на новата икономическа политика в продължение на година и половина, В. И. Ленин каза, че този път е труден, но трудностите ще бъдат преодоленни. Партията вече е постигнала известни успехи: „Ние прокарахме социализма във всекидневния живот.“ Под бурни аплодисменти В. И. Ленин завърши речта си, изказвайки твърдата си увереност, че „от неповска Русия ще се роди социалистическа Русия“¹.

“ Това беше последното публично изказване на вождата на партията и на съветския народ.

През декември 1922 г. започна още по-силен пристъп на болестта.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 443.

През декември 1922 г. — март 1923 г. В. И. Ленин продиктува последните си статии: „Странички из дневника“, „За кооперацията“, „Как да реорганизираме Рабкрин“, „За нашата революция“, „По-добре по-малко, но по-добре“ — и писмата: „Писмо до конгреса, „За придаването на законодателни функции на Госплан“, „Към въпроса за националностите или за „автономизацията““. Тези статии и писма представляваха заключителен етап в разработването от В. И. Ленин на плана за изграждане на социализма в СССР. Те бяха своего рода политически завет на В. И. Ленин към партията.

В своите статии В. И. Ленин изхождаше от това, че главното в изграждането на социализма е развитието на едрата промишленост, особено на тежката — икономическата база на социализма. Той постави пред партията задачата за индустриализиране на страната и посочи как трябва тя да се осъществява:

„... С цепата на най-големи и най-големи икономии в стопанството на нашата държава — пише В. И. Ленин — да постигнем всяко най-малко спестяване да се запази за развитието на нашата едра машинна индустрия, за развитието на електрификацията, хидроторфа, за довършването на Волховстрой и т. н.

В това и само в това ще бъде нашата надежда.“¹

Същевременно на дневен ред се поставяше и въпросът за социалистическото преустройство на селото. Пролетариатът може да разреши основната си задача само ако запази ръководството си по отношение на селячеството, като го увлече в социалистическото строителство. Укрепването на съюза между работническата класа и трудовото селячество В. И. Ленин смяташе за едно от решаващите условия за построяването на социализма в СССР. В. И. Ленин виждаше пътя за въвличане на селяните в социалистическото строителство в кооперирането. При капитализма кооперацията има капиталистически характер и според определението на В. И. Ленин е „колективно капиталистическо учреждение“. При съветския строй, когато властта се намира в ръцете на пролетариата, когато съюзът между пролетариата и се-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 503—504.

лячеството и ръководството на работническата класа са осигурени, когато всички основни средства за производство, включително и земята, се намират в ръцете на държавата, кооперацията представлява социалистическо предприятие. При тези условия кооперацията е най-достъпната форма за обединяване на селяните в големи колективи. В кооперацията се съчетават частните, личните интереси на селянина с интересите на цялото общество.

„... Сега ние намерихме — пише В. И. Ленин — онази степен на съединяване частния интерес, частния търговски интерес, на проверката и контролирането му от държавата, степента на подчиняването му на общите интереси, която по-рано представляваше непреодолима пречка за много и много социалисти.“¹

Кооперирането на дребноселското производство е най-трудната задача, след като пролетариатът завоюва властта. Тази задача може да бъде разрешена само с огромната помощ на държавата и с активното участие на самите селски маси. Обединяването на селяните в кооперации трябва да става доброволно и в никакъв случай не с административни мерки. Когато населението на страната бъде организирано в кооперации, това ще бъде, пише В. И. Ленин, строй на цивилизовани кооператори. А такъв строй в пролетарската държава, при обществена собственост върху средствата за производство, е социалистическият строй.

Лениновото учение за кооперацията като единствена възможност селяните да тръгнат по социалистически път беше творческо развиване на марксизма при новите условия. В. И. Ленин набеляза ясната перспектива на социалистическото строителство в селото, на победата на съветската власт при разрешаването на този най-важен и сложен въпрос.

В. И. Ленин придаваше огромно значение на културната революция за създаването на кооперативния строй в селото и неговото укрепване, както и за цялото дело на изграждането на социализма. Той посочваше, че партията и съветската власт трябва да положат грижи за ограмотяване на цялото население. В. И. Ленин предлагаше да се създадат културно-просветни и шеф-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 468.

ски организации измежду фабрично-заводските работници, които да окажат помощ на селячеството в културното му развитие, да се организират системни отивания на работници в селото.

В последните си статии и писма В. И. Ленин отново подчерта, че съветската държава преставлява оръдие за изграждане на социализма. Тя трябва постоянно да се подобрява и укрепва. В. И. Ленин предлагаше да се съединят Работническо-селската инспекция (РКИ) с ЦКК, да се дадат на този обединен орган широки пълномощия за постигане на максимално съкращаване, обновяване и поевтиняване на държавния апарат. Освен това от сливането на РКИ с ЦКК ще спечели, пише В. И. Ленин, и ЦК на партията, защото чрез ЦКК—РКИ Централният комитет ще бъде по-тясно свързан с масите, ще бъде по-добре осведомяван и ЦК ще може по-добре, по-правилно да решава всички въпроси. „... Към предимствата — пише В. И. Ленин — ще трябва също така да се отнесе и това, че в нашия ЦК ще се намали влиянието на чисто личните и случайните обстоятелства и с това ще се намали опасността от разцепление.“¹

В. И. Ленин се грижеше най-вече за запазване на единството, монолитността на партията. Той искаше партията винаги да помни решенията на X конгрес на РКП(б) за категоричната забрана на всякакви фракции и групи в нея. Ако възникне разцепление в партията, посочваше В. И. Ленин, то неизбежно ще има за последица сриване на съюза между работниците и селяните. А това би означавало гибел на съветската власт, връщане към капитализма. В съветския строй няма основания за разрушаване на съюза между работници и селяни. Това може да стане само в резултат на грешки, на неправилни действия на партийните и съветските органи. Затова В. И. Ленин поставяше като основна задача пред ЦК и ЦКК, пред цялата партия „внимателно да следят обстоятелствата, от които може да произлезе разцепление, да ги предотвратяват, тъй като в края на краищата съдбата на нашата република ще зависи от това, дали селската маса ще тръгне с работническата класа, оставяйки вярна на съюза с нея,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 486.

или тя ще позволи на „непшаните“, т. е. на новата буржоазия, да я разединят от работниците, да я отцепят от тях.“¹

В. И. Ленин се спря и на международната обстановка: ще има ли съветската държава сили да брани събото независимо съществуване от натиска на световната буржоазия, да запази мирния труд на строителите на социализма? Ще може ли съветската страна да извоюва победа на социализма?

Изхождайки от научния анализ на международната обстановка и обективните закономерности в развитието на обществото, В. И. Ленин съвсем определено отговори на тези въпроси положително.

В лагера на империалистите не може да има единство и пълно съгласие, защото в надпреварата си за печалби, за господство на световния пазар те непременно ще се скарат помежду си. А международната политика на Съветския съюз е насочена не към заграбване на чужди територии, не към разпалване на войни, а към борба за мир, за делови споразумения с капиталистическите държави на взаимно изгодни условия, към мирно съвместно съществуване на двете системи — социализма и капитализма. В. И. Ленин казваше, че ние трябва да държим здраво кормилото и да вървим по своя път, без да се поддаваме на каквито и да било провокации и заплашвания от страна на империалистите. Комунистите трябва да проявяват твърдост и самообладание.

При все че победата на революционното движение на световния пролетариат се отлага, това е временно явление. „Мирът“ между антагонистичните класи в капиталистическите страни е само привиден. В действителност води се непрекъснатата класова борба, която ту затихва, ту се изостря. Изострянето на класовата борба в бъдеще е неизбежно, както е неизбежна и победата на пролетариата.

Неизбежно е и засилването на националноосвободителната борба. В резултат на първата империалистическа война и главно благодарение на Великата октомврийска социалистическа революция редица страни от

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 487.

Изока — Китай, Индия и други — бяха въввлечени в общия кръговъртеж на световното революционно движение. Стотици милиони трудещи се в страните от Изтока са доведени от империалистическите експлоататори до последната степен на човешката бедност и търпение. И никакви реакционни сили не ще възпрат революционното им движение, което ще се разраства от година на година. Борбата на колониалните народи за освобождение ще разклаща с неимоверна сила устоите на капитализма, ще отслабя неговата мощ, ще съдействува за разрастването на революционното движение на пролетариата в капиталистическите страни.

В. И. Ленин посочи, че великите народи на страните от Изтока — Китай, Индия и други, — съставляващи заедно с народите на Съветска Русия гигантското мнозинство от населението на земното кълбо, се включват с необикновена бързина в националноосвободителната борба. Затова, пише В. И. Ленин, „не може да има нито сянка от съмнение в това, какво ще бъде окончателното решение на световната борба. В този смисъл окончателната победа на социализма е напълно и безусловно осигурена.“¹

В последните си статии В. И. Ленин обоснова и разви плана за изграждането на социализма в СССР. Основните положения на Лениновия план, дадени от В. И. Ленин в гениалните му произведения след Октомврийската революция, се свеждат главно към следното:

① *В съветската страна има всичко необходимо и достатъчно, за да се изгради пълно социалистическо общество. Главната задача на партията е да възроди и развие промишлеността, особено тежката, да електрифицира страната, да издигне високо производителността на труда в цялото народно стопанство. За да се създаде материално-техническа база на социализма, за да се повиши отбранителната способност на съветската държава, трябва да се индустриализира страната, да се ликвидира нейната технико-икономическа изостаналост.*

② *Социалистическият пролетариат трябва да увлече в социалистическото строителство трудовото селя-*

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 503.

чество и да му помогне да преустрои своето разпръснато еднолично стопанство в едро обобществено стопанство. Най-добрата форма за приобщаване на селяните към социалистическото строителство е кооперацията. Комунистическата партия трябва да помогне на селячеството да създаде кооперативен строй в селото. Той трябва да се създава постепенно, стъпка по стъпка, за да може селячеството от собствен си опит да се убеждава в предимствата на колективните форми на водене на стопанството и само охотно, без принуда да тръгва по кооперативния път. Когато селячеството се убеди в необходимостта от преминаване към колективните форми на водене на стопанството, тогава темповете на придвижването му към социализма ще се ускорят.

Преминаването на дребното селско стопанство на социалистически релси е възможно при условие, че то бъде наситено с най-нова машинна техника. Още на VIII конгрес на партията, през 1919 г., В. И. Ленин казваше, че ако бихме могли да дадем на селото сто хиляди първокласни трактори, селячеството би застанало ~~на страната на~~ комунизма. Индустриализирането на страната с предимствено развитие на тежката промишленост ще даде възможност да наситим селото с машинна техника.

3. Развиването на едра промишленост, насищането на цялото народно стопанство с най-нова техника, кооперирането на селячеството, управляването на държавата и на цялото народно стопанство изискват рязко да се издигне културното равнище на народа, да се подготвят в достатъчно количество висококвалифицирани съветски работници. За това са необходими всеобща, поголовна грамотност на народа, значително разширяване на мрежата на първоначалните и средните училища, висшите учебни заведения, издателската база, развиване на всички области на науката. С една дума, необходимо е да се извърши културна революция. Без културна революция, без създаване на кадри на народна интелигенция не може да бъде построен и затвърден социализмът.

4. Главното условие за изграждането на социализма е диктатурата на пролетариата. За да бъде тя запазена и затвърдена, партията трябва непрестанно да укрепва съюза на работниците и селяните, ръководна ро-

ля в който играе работническата класа начело с комунистическата партия. Партията е длъжна внимателно да следи обстоятелствата, които застрашават съюза с разцепление, за да може навреме да ги отстрани. Тогава съветската държава ще бъде непоклатима. Държавата в ръцете на работническата класа е оръдие за изграждането на социализма. За да се повиши ролята на държавния апарат, а също за да се спестят средства, той трябва да бъде намален до минимум, като се изгонят бюрократизиралите се и чужди елементи, да бъде обновен с пресни сили от представители на трудещите се. Средство за подобряване, намаляване и поевтиняване на държавния апарат трябва да стане обединеният партиен и държавен орган — ЦКК—РКИ. Опирайки се на съдействието на трудещите се, този орган ще проверява и подобрява дейността на съветския апарат, ще го направи достоен за новия обществен строй.

(5) Построяването на социализма е възможно само при нерушимата и от ден на ден крепнеща дружба между народите на всички националности в Съветския съюз. За тази цел партията трябва да съдействува за най-бързото ликвидиране на фактическото неравенство между изостаналите народи, да възпитава всички народи в дух на интернационализъм и братско единство, да се отнася внимателно и грижливо към националните чувства на всеки народ. В. И. Ленин пише: „Какво е важно за пролетария? За пролетария е не само важно, но и съществено необходимо да си осигури максимум доверие на инородците в пролетарската класова борба. Какво е нужно за това? За това е нужно не само формално равенство. За това е нужно да заглади така или иначе със своите обноси или със своите отстъпки спрямо инородца онова недоверие, оная подозрителност, ония обиди, които са му нанесени в историческото минало от правителството на „великодържавната“ нация“¹

(6) Построяването на социализма в СССР е напълно осигурено и от международна гледна точка. В капиталистическия свят противоречията, класови и междудържавни, ще нарастват. Класовите битки между пролета-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 36, стр. 621.

риата и буржоазията неизбежно ще се засилват. Развиващото се националноосвободително движение в колониите и полуколониите, особено в страните на Изтока, все по-силно ще подкопава господството на империалистите. Всичко това, взето заедно, все повече и повече ще разклаща устоите на капитализма. Всички опити на империалистите да унищожат съветския строй ще претърпят провал.

(7) Вземайки под внимание капиталистическото обкръжение на съветската страна, международната обстановка, комунистическата партия и съветското правителство трябва да провеждат мъдра външна политика, да се стремят да предотвратят военните сблъсквания с буржоазните държави. Настоячива борба за мир, за мирно съвместно съществуване и икономическо съревнование на социалистическата система с капиталистическата система — такава трябва да бъде неотклонната политика на партията. В. И. Ленин изрази непоколебимата си увереност, че в това съревнование социализмът ще победи, че „социализмът крие в себе си гигантски сили и че човечеството е преминало сега към нов стадий на развитие, който носи необикновено блестящи възможности“¹.

Същевременно В. И. Ленин настойчиво призоваваше съветския народ да укрепва с всички средства отбраната на страната, да повишава боеспособността на Червената армия и флота, за да може в случай на нападение на агресор да му даде съкрушителен отпор.

(8) Решаващата сила за построяването на социализма е комунистическата партия, която изразява интересите на работническата класа, на всички трудещи се и е тясно свързана с масите. Партията ръководи държавата и всички обществени организации, насочва развитието на икономиката и културата по пътя на социализма, организира отбраната на страната, изработва принципите и методите на външната политика на съветската власт. Без ръководството на партията „диктатурата на пролетариата е неосъществима“². За да осъществи Лениновия план за построяването на социализма

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 501.

² В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 246.

в СССР, партията трябваше да води мъдра, прозорлива политика, осигуряваща беззаветната поддръжка на работническата класа, на цялата маса на трудещите се. Извънредно важни условия, за да може партията да изпълни своята ръководна роля в изграждането на социализма, според Ленин са сплотеността и организираността, най-строгата дисциплина и единството на партийните редове, недопустимостта на фракции и груповщина, колективността на ръководството, критиката и самокритиката. Във всичко това той виждаше основата за успеха на политиката и работата на партията, на нейната стратегия и тактика.

Такива са основните положения на Лениновия план за изграждането на социализма в Съветския съюз.

Лениновият план стана извънредно силно теоретическо и практическо оръжие на партията в борбата за изпълнение на програмата на партията, приета от нейния VIII конгрес, за социализъм. Този план въодушеви работническата класа и трудещите се селяни за трудови подвизи в името на победата на социализма над капитализма.

В борбата за победата на социализма при правилна перспектива и ясен план голямо значение имаха правилните методи на ръководство, стилът на работа на управляващата партия.

В. И. Ленин олицетворяваше новия, висш тип политически ръководител, вожд и учител на трудещите се маси. Цялата му многостранна партийна и държавна дейност въръждава кадрите с изпитани методи на ръководство.

В. И. Ленин *високо ценеше практическия опит на масите, виждаше в него кристализация на колективния разум на народа.* „... Умът на десетки милиони творци — подчертаваше той — създава нещо неизмеримо по-високо от най-великото и гениално предвиждане“¹. Вярата в творческите сили на трудовия народ, умението да вниква в неговите действия, да изучава внимателно неговия опит даваха възможност на В. И. Ленин да насочва правилно движението на масите, успешно да ръководи тяхната борба. В неговата дейност органиче-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 475.

ски се съчетаваха революционната теория и революционната практика. Трябва да се разбере, писа В. И. Ленин наскоро след установяването на съветската власт, че „сега цялата работа е в практиката, че е настъпил именно онзи исторически момент, когато теорията се превръща в практика, оживява се от практиката, поправя се от практиката, проверява се чрез практиката“¹.

В. И. Ленин постоянно се грижеше за укрепването на връзките с масите, за въвлечането им в историческо творчество. Правилното ръководство, учеше В. И. Ленин, е невъзможно без умението „да се въвлечат по-широко и по-дълбоко работническата класа и трудещите се маси в цялото строителство.“¹ Дейността на В. И. Ленин е пример за това, как трябва да се работи сред масите. Той беше свързан с тях с хиляди нишки. Многобройни работнически делегации, селски пратеници, хора от всички националности и професии се обръщаха към В. И. Ленин с въпроси и предложения. В. И. Ленин познаваше настроенятия на работниците, селяните и интелигенцията от разговори с тях, чрез другарите си по работа, от многобройните писма на трудещите се. Той внимателно преценяваше и обобщаваше хилядите факти, които получаваше от общуването си с масите. По тези факти той един вид проверяваше собствените си изводи и планове. В. И. Ленин умееше да пробужда и насочва творческата инициатива на масите, да въвлече в активна борба за победата на революцията и социализма най-изостаналите слоеве на народа. Той не само учеше народните маси, но и се учеше от тях.

В Ленин неугасимо гореше вечният дух на творчеството, той притежаваше забележителната способност да забелязва новото, на което принадлежи бъдещето. Той внимателно изучаваше и решително поддържаше кълновете на новото и смяташе грижата за тях за пръв дълг на партията и държавата.

В. И. Ленин беше пример за велика преданост на делото на партията и народа, за беззаветна служба на социалистическата революция. Той напълно отдаде се-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 410—411.

² В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 182.

бе си, своя живот на борбата за освобождението на работническата класа, на всички трудещи се в името на победата на комунизма. Той беше непоколебимо верен марксист и не търпеше прояви на опортюнизъм — както десен, така и „ляв“.

В. И. Ленин като убеден и страстен революционер бе винаги предвидлив, реален политик, който вижда живота какъвто е, без украса. Той никога не се замайваше от успехите и не изпадаше в униние от несполуките. Партийният и държавният деец, казваше Ленин, трябва да притежава „способността най-хладнокръвно и трезво да съобразява, да обмисля, да проверява“¹.

Характерна черта на Лениновия стил е *смелостта на мисълта, революционният размах в работата*. В. И. Ленин учеше, че за разрешаването на световноисторическите задачи на революционното преустройство на страната е „необходим гигантски смелият, исторически велик, пълен с беззаветен ентузиазъм почин и размах на една действително революционна класа“². Не бяха още отшумели боевете на гражданската война, а В. И. Ленин вече развиваше смели планове за електрификацията на бедната и разорена страна, рисуваше вълнуващите перспективи на нейното социалистическо преустройство, основавайки ги на дълбокото изучаване на творчеството на народните маси, на познаването на законите на общественото развитие.

В. И. Ленин умееше да съчетава революционния размах с деловитост и конкретност на ръководството, с къртовска организаторска и възпитателна работа, която повишава активността на масите и укрепва у тях вярата в собствените им сили. Смелостта на мисълта, широкият размах на революционер, който вижда близките и далечните цели, винаги се съчетаваха у Ленин със строго научно и трезво съобразяване с обстановката.

Извънредно важна черта на Лениновия стил е *колективността* при разрешаването на основните въпроси на политиката и практиката. В. И. Ленин я смяташе за висш принцип на партийното ръководство. Именно колективността на ръководството дава възможност на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 95.

² В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 150.

партията да се опира на опита на кадрите, на всички комунисти и на милионите трудещи се, да води правилно борбата за социализъм и комунизъм. Ползувайки се с огромен авторитет и с безграничното доверие на цялата партия, В. И. Ленин не допускаше еднолично решаване на принципиалните въпроси, през главата на колективните органи на партията. Той рязко смърри един партиен деец, който изказа мисълта, че всички въпроси в ЦК В. И. Ленин решавал еднолично: „Вие грешите, като повтаряте (неведнъж), че „Цека, това съм аз“. Такова нещо може да се напише само в състояние на голямо нервно възбуждане и преумора...

Но защо да се нервничи толкова, че да се пише *абсолютно невъзможната, абсолютно невъзможната* фраза, че Цека, това съм аз.“¹ Колективността, разбира се, е немислима без личната отговорност на дейците за възложената им работа. Тя не омаловажава значението на ръководителите и техния авторитет.

В. И. Ленин не допускаше каквото и да било възхваляване, възвеличаване на неговата личност и заслуги, не търпеше раболепието и угодничеството. Той беше образец на простота и скромност. Когато В. И. Ленин узна, че комисията по история на комунистическата партия и Октомврийската революция е пристъпила към събиране на материали за един бъдещ музей на Ленин, той категорично забрани тази работа. На М. С. Олмински, който му съобщил за решението на комисията, В. И. Ленин казал: „Не можете да си представите колко неприятно ми е това постоянно изтъкване на моята личност“.

В. И. Ленин беше решително против всякаква парадност, политическа шумотевица и „брътвежи“, водеше безпощадна борба против бюрократизма. Той рязко осъждаше надменността, високомерието на партийните дейци. Той съветваше да не се допускат на ръководни постове такива хора, които парадират със своето положение, проявяват високомерие и бюрократизъм и пренебрегват опита на масите.

В. И. Ленин винаги действуваше открито и смяташе, че безпринципността и лицемерието са недопустими за

¹ Ленинский сборник XXXVI, стр. 208.

партийния деец. Принципиалната политика — заявяваше той — е най-правилната политика. Правдивостта и честността — най-важните качества на комуниста — трябва да се проявяват във всичко, и преди всичко в отношението му към работата. Когато у един човек „думите не съвпадат с делата, това е вече съвсем лошо. Това води към лицемерие.“¹

В. И. Ленин даваше пример за образцово изпълнение на законите и искаше от другите строго да спазват революционната законност. По негово указание в 1919 г. бе издадена брошурата „Изпълнявайте законите на Съветската република“. Той не допускаше за себе си каквото и да било изключение от установените от закона правила.

Измежду множеството работи В. И. Ленин умееше да отделя главното и да съсредоточава вниманието си върху него. Той искаше съсредоточеност в работата, *довеждане на започнатата работа до край*. Според него вземането на правилно решение е само начало на работата. Главното е умелият подбор на хората и контролът. „Проверка на хората и проверка на фактическото изпълнение на работата — в това, още веднъж в това и само в това е сега същността на цялата работа, на цялата политика.“² При подбора на кадрите В. И. Ленин винаги поставяше на преден план техните политически и делови качества. Интересувайки се за някой партиен работник, той молеше да му бъде съобщено доколко той подхожда: „а) от гледна точка на добросъвестност, б) от политическа гледна точка, в) откъм познаване на работата, г) откъм административни способности“³. В. И. Ленин ценеше у партийните дейци тяхната целеустременост, оперативност, инициатива и самостоятелност при решаването на въпросите, чувството за отговорност и съвсем не търпеше формалното отношение към работата, нехайството и равнодушието към недостатъците. Деловите съображения и общодържавните интереси, казваше той, трябва да господствуват над личните. В. И. Ленин предпазваше партийните дейци от самоуспокояване,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 226.

² В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 220.

³ Ленинский сборник ХХІІІ, стр. 164.

осъждаше ония, които се отнасяха пренебрежително към критиката и самокритиката.

Взискателността на В. И. Ленин се съчетаваше с отзивчивост към хората. Той се отнасяше с изключително внимание към нуждите на трудещите се. В. И. Ленин бащински следеше живота и бита на своите другари по работа. Това не беше, писа А. М. Горки, „користната загриженост, която понякога умният стопанин проявява към честните и способните работници.

Не, това беше именно сърдечното внимание на истинския другар, чувството на любов на равен към равни“¹.

Рисувайки образа на В. И. Ленин, Демян Бедни характеризира неговата гениалност, яснота на мисълта и народна мъдрост със следните думи:

Ленин реч ни държи —
Не говори лъжи.
Не гърми, не шуми и глас не дере.
Неразбраният само не ще разбере
Тази реч прозорлива и бистра. Така
Тя тече пълноводна като Волга река.
Няма друго по-ясно и пълно сравнение.
В тази ясност е цялата ясност на гения.
В простотата — дълбоката мъдрост народна.
Диша мощно и буйно река пълноводна.
И със своите яростни водни грамади.
По пътя си свлича стени и прегради.
Няма сили, които реката да спрат
Или да я тласнат по друг някой път.

Изказванията на В. И. Ленин за методите на ръководене на масите и многостранната му дейност са прекрасна школа за възпитание на дейци от ленински тип.

5. XII конгрес на партията. Борбата против троцкизма. Преодоляването на стопанските затруднения. Смъртта на В. И. Ленин. Ленинският набор в партията

Идеите на Лениновия план за изграждането на социализма в СССР намериха израз в решенията на XII конгрес на РКП(б). Конгресът, който представляваше

¹ „Воспоминания о В. И. Ленине“, ч. I, стр. 448.

около 400 хиляди членове на партията, се състоя на 17—25 април 1923 г. Това беше първият следоктомврийски конгрес, на който В. И. Ленин отсъствуваше поради болест.

Намаленият брой на партийните членове се обясняваше с чистката в партията, станала през 1921 и 1922 година.

В дневния ред на конгреса стояха отчетите на ЦК и на ЦКК, въпросите на промишлеността, националният въпрос, въпросите на данъчната политика в селото и други.

В резолюцията по отчетния доклад на ЦК конгресът подчерта, че обстановката на непа създава почва за уклони в партията. Особено опасни и пагубни са онези уклони, които противопоставят съветската държава на работническата класа и партията на държавата. Конгресът категорично предупреди, че ще се води решителна борба, включително и изключване от РКП(б), срещу онези, които в тези най-важни за съдбата на революцията въпроси се опитат да внесат объркване в редовете на партията, да я отклонят от ленинския път, да разклатят нейното единство.

Конгресът посочи необходимостта от системно усъвършенствуване на държавния апарат, смятайки това за пръв дълг на партията. Само създаването на истиински социалистически държавен апарат осигурява неразривен съюз между работниците и селяните.

Изпълнявайки указанията на В. И. Ленин, конгресът взе решение за сливане на РКИ с ЦКК и вземени в дълг на ЦКК—РКИ да привлича работници от производството за усъвършенствуване на държавния апарат.

Конгресът подчерта необходимостта от точно разделение на труда между партийните и държавните организации, от подобряване специализирането на стопанските и административните работници, от строго спазване принципа на личната отговорност за възложената работа.

Като отбеляза успехите в народното стопанство и в увеличаването на производителността на труда във фабриките и заводите, конгресът призова работническата класа да насочи усилията си за издигане на промишлеността, преди всичко на тежката, „която единствена мо-

же, да образува здравата основа за истинско социалистическо строителство“¹.

Заедно с тежката промишленост и върху нейната основа трябва бързо да се развива и леката промишленост.

Коренът на производствения успех или неуспех се намира във фабриката, в завода. Правилната организация на работата във всяко предприятие съобразно с неговите особености е въпрос от решаваща важност. Конгресът препоръчваше „с всички средства да се избягва задушавашата централизация, задушаването на инициативата и механическата намеса в работата“² на предприятията.

XII конгрес на РКП(б) подчерта, че главната отговорност за работата на стопанските и общодържавните органи лежи върху партията, че тя във всичко най-съществено трябва да определя и проверява хода на тази работа. *„Още по-близо до стопанството, още по-голямо внимание, повече ръководство, повече сили за стопанските органи — такъв е лозунгът на партията за най-близкия период.“*³

Вниманието на партията се насочваше към организирането на пласмента на промишлените стоки. Неговата неправилна организация вече започваше да довежда до прекомерни допълнителни разходи и до частично натрупване на стоки в складовете поради ненамиране на пласмент. За отстраняване на това беше необходимо преди всичко да се създаде система от низши звена на търговския апарат, за да се осигури връзката на промишлеността със селския пазар. Трябваше също така да се урегулират цените на стоките, защото цените на промишлените изделия бяха значително по-високи от цените на селскостопанските продукти.

За да се облекчи положението на селяните и да се увеличи стокооборотът в страната, препоръчваше се да се обединят всички държавни преки данъци, събирани от селяните (продоволствен данък, паричен данък за всяко домакинство и трудова повинност с каруци),

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 587.

² Пак там, стр. 600.

³ Пак там, стр. 588.

а също така и всички местни преки данъци в един пряк селскостопански данък. Разрешаваше се част от този данък да се внася в парична форма. (Впоследствие, от 1924 г., единният селскостопански данък започна да се изчислява в златни рубли и да се събира изцяло в пари.) Главните данъчни тежести падаха върху най-заможните стопанства, което беше проява на политиката на ограничаване на кулачеството; някои бедни селяни се освобождаваха от данък.

На конгреса опортюнистичните елементи се опитаха да отклонят партията от ленинския път. Троцки се изказа за твърда концентрация на промишлеността, за затваряне на редица нерентабилни тогава предприятия. Това беше скрита форма на ограничаване на тежката промишленост. Още в навечернето на конгреса Троцки предлагаше да се затворят най-големите заводи — Путиловският, Брянският и други, защото през тези години те работеха на загуба. Затварянето на такива заводи щеше да нанесе огромна вреда на тежката индустрия, щеше да настрои работниците враждебно спрямо партията.

ЦК на партията решително отхвърли предложението на Троцки, като посочи, че приемането на неговото предложение би било политическо поражение за цялата съветска република. В същия дух бе взето и решение на XII конгрес на партията.

В своите тезиси, съставени за XII конгрес, Троцки издигна лозунга — установяване „диктатура на промишлеността“. В устата на Троцки този лозунг не означаваше, че се подчертава ръководната роля на промишлеността в народното стопанство или че се дава предимство на развитието на производството на средства за производство над производството на предмети за потребление. Така както го разбираше Троцки, този лозунг означаваше да се развива промишлеността чрез експлоатиране на селяните. Такава линия би довела до разрушаване на съюза между работниците и селяните, до гибел на съветския строй.

В решенията си конгресът подчерта, че в дадения стадий на развитие на народното стопанство селското стопанство има първостепенно значение за цялата икономика на страната.

Принципно значение имаше решението на конгреса за монопола на външната търговия. Този въпрос бе проучван в продължение на една година и неведнъж бе разглеждан от ЦК на партията. Соколников и Бухарин настойчиво предлагаха частично отменяване на монопола на външната търговия. Към отслабване на монопола на външната търговия клонеше и мнозинството от членовете на ЦК на партията, включително Сталин, Зиновиев и Каменев. Сталин смяташе, че неговото „отслабване става неизбежно“. В своите писма В. И. Ленин най-решително се обяви против Соколников и Бухарин и против колебанията на другите членове на ЦК.

Конгресът призна правилността на Лениновата политика по въпроса за монопола на външната търговия, подчерта нейната непоклатимост и недопустимостта на каквито и да било колебания при нейното провеждане и решително осъди опортюнистическите възгледи на Соколников и Бухарин.

Някои делегати (Красин и други) излязоха на конгреса с погрешни предложения да се направят големи икономически отстъпки на капиталистическите страни, само и само за да се получат от тях кредити и заеми за възстановяване на промишлеността. Конгресът отхвърли тези погрешни предложения.

След като изслуша доклада на И. В. Сталин по националния въпрос, конгресът се изказа за ускоряване премахването на фактическото неравенство на нациите. Руският пролетариат трябваше да засили помощта, оказвана на изостаналите народи на СССР за тяхното стопанско и културно развитие.

В условията на непа, когато се съживиха буржоазните елементи, се съживи и активизира и буржоазният национализъм. XII конгрес на РКП(б) отново, както и X конгрес, призова партията към решителна борба против великоруския шовинизъм като главна опасност и против местния национализъм, който особено рязко се прояви в Грузия. Грузинските уклонисти (Мдивани, Окуджава и други) се опитваха да провеждат спрямо другите националности, населяващи Грузия, политика на великодържавен шовинизъм. Те бяха и против създаването на Закавказката федерация, и против влизането на Грузия в СССР чрез ЗСФСР. Те настояваха

да се открият в Грузия чужди банки, което щеше да създаде условия за превръщане на Грузия в придатък на чуждия капитал и за реставриране на капитализма в нея. Конгресът решително осъди действието на грузинските уклонисти.

След XII конгрес на партията ръководството на народното стопанство се подобри. Успешно вървеше възстановяването на селското стопанство и промишлеността. Разширяваха се посевните площи, увеличаваше се годишният прираст на промишлената продукция. Броят на работниците в едрата промишленост, планирана от Висшия съвет на народното стопанство, през 1923 г. нарасна в сравнение с предишната година с 14 процента. Но имаше и големи недостатъци. Производителността на труда и заплатите на работниците още бяха по-ниски от предвоенното равнище. Държавните и кооперативните търговски организации работеха лошо. Директивите на XII конгрес на партията за ликвидиране на несъответствието в цените на промишлените и селско-стопанските стоки не бяха изпълнени. Несъответствието в цените („ножиците“) към есента на 1923 г. взе огромни размери. Във връзка с това се засили колебанието на курса на рублата, спадаше стойността ѝ.

Всичко това, взето заедно, започна да се отразява отрицателно върху материалното положение на работниците и селяните и върху тяхната покупателна способност. В складовете се появиха залежали промишлени стоки, въпреки че по това време се произвеждаха малко стоки. При все че селяните се нуждаеха от тях, те не можеха да ги купят поради високите цени.

Тази ценова политика предизвика недоволство в селото. Недоволни бяха и работниците, тъй като вследствие натрупването на стоки в складовете поради ненамиране на пласмент се забавяше изплащането на работните заплати. В някои предприятия се стигаше до стачки.

ЦК на партията и съветското правителство взеха бързи мерки за отстраняване на причините за недоволството на селяните и работниците. Цените на предметите за широко потребление бяха снижени. Усили се внедряването в стоковото обръщение на въведения през октомври 1922 г. червонец, който стана твърда, устойчива валута, вместо неустойчивите парични знаци. За-

платите на работниците започнаха да се изплащат редовно, набелязани бяха мерки за урегулиране на търговията, за изтласкване от нея на частника, за решителна борба със спекулата. Повишени бяха цените на селскостопанските продукти, организира се евтин кредит на селяните за развитие на тяхното стопанство. Евтиният кредит избавяше бедния селянин от необходимостта да взема заеми от кулака на заробващи условия и да става фактически негов ратай.

Благодарение на тези мерки недоволството на селяните и работниците беше ликвидирано и се осигури по-нататъшното развитие на народното стопанство.

При изникналите затруднения на стопанския фронт антиленинските елементи в партията отново се оживиха.

Троцки се възползува от обстоятелството, че вождът на партията В. И. Ленин излезе от строя, заболял тежко, и поднови борбата против ленинския ЦК, против партията. Той реши, че създадите се в страната трудности благоприятствуват за осъществяването на неговите замисли: да вземе ръководството на партията в свои ръце и да провежда линия, която в края на краищата щеше да доведе до възстановяване на капитализма.

В началото на октомври 1923 г. Троцки изпрати до ЦК писмо, в което клеветеше работата на ЦК. Вместо да се стреми недостатъците в партията да бъдат отстранявани чрез поставяне и обсъждане на въпросите на заседанията на Политбюро и пленумите на ЦК, както това се е правело и се прави при нормални взаимоотношения между членовете на ръководни партийни органи, Троцки мобилизира всичките си привърженици на борба против ЦК на партията. Наскоро след писмото на Троцки в ЦК се получи декларация от 46 души, подписана от троцкисти, „децисти“, от остатъците от групите на „левите комунисти“ и „работническата опозиция“. Между тях фигурираха и някои членове на ЦК. Те клеветнически заявяваха, че партийният апарат бил подменил партията, опитваха се да насъскат комунистите срещу партийния апарат, като го противопоставяха на партията. В този троцкистки поход срещу партийния апарат се прояви рецидивът на меншевизма, отричаш самия принцип на ръководство на партийната работа.

Троцкистите и другите опортюнисти настояваха за свобода на фракциите и групировките. Те целеха да бъдат отменени решенията на X конгрес на партията за забраната и недопустимостта на фракциите и изразяваха възжеланията на меншевиките, есерите и новата буржоазия, жадуващи при условията на непа да излязат на открита политическа арена.

Писмото на Троцки и декларацията на 46-те троцкистите разпространяваха в местните партийни организации.

Въпросът за положението в партията беше разгледан на Октомврийския обединен пленум на ЦК и ЦКК съвместно с представителите на десет от най-големите партийни организации — петроградската, московската, харковската и други. Пленумът осъди действието на Троцки и 46-те като политически дълбоко погрешно, взело „характер на фракционно действие, което заплашва да нанесе удар върху единството на партията и да създаде криза в партията“¹.

Постановлението на пленума накара да се замислят някои троцкисти като например В. А. Антонов—Овсеенко, А. С. Бубнов и други, които по-късно поведоха борба против троцкизма. Но то не оказа въздействие върху Троцки. Той издаде брошурата „Новият курс“, в която обвиняваше партийното ръководство в израждане, сравняваше старите партийни кадри с опортюнистическите водачи на II Интернационал, на старите принципни партийни кадри противопоставяше незрялата в партийно отношение младеж, особено студентската, която ласкателно наричаше „барометър на партията“.

Троцки и троцкистите започнаха да отправят обвинения против ЦК на събрания на фабрично-заводските и вузовските ядки. Така троцкистите отново, както и в 1921 г., натрапиха на партията дискусия.

По цялата страна в партийните организации започна ожесточена дискусия. Отново партията беше отклонена от работата по възстановяването на народното стопанство. Партийните организации в Москва, Петроград, Украйна, Урал, Баку и други големи промишлени центрове на страната дадоха съкрушителен отпор на троц-

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 661.

кистките попъзновения. В дискусиата троцкистите претърпяха пълен провал. Партията се сплоти около ленинския ЦК.

XIII конференция на РКП (б), която се състоя през януари 1924 г., направи равносметка на дискусиата. Конференцията осъди рязко фракционната борба на Троцки и троцкистите против партията и заяви, че „в лицето на сегашната опозиция ние имаме пред себе си не само опит за ревизия на болшевиизма, не само пряко отклонение от ленинизма, но и явно изразен *дребнобуржоазен уклон*“¹.

Следващата атака на троцкистите беше отражение от изострянето на класовата борба в страната във връзка със съживяването на буржоазията и нейните идеолози в условията на непа. В града търговците частници и всевъзможните непмани, а в селото кулаците засилиха борбата против пролетарската диктатура. Троцкистите станаха рупор на тези класови врагове.

За да се помогне на членовете на партията по-добре да разберат същността на троцкизма и опасността от него, беше организирано широко изучаване на историята на РКП (б), на борбите ѝ с различните фракции, групировки, уклони, с опортюнизма в нейните редове, с агентурата на буржоазията в работническото движение. Младите членове на партията научиха за дългогодишната позорна борба на Троцки на страната на меншевиките против В. И. Ленин, против партията на болшевиките. Главното идеологическо оръжие на комунистите бяха издадените по постановление на партията и съветската власт Съчинения на В. И. Ленин. В тях великият теоретик развиваше марксизма с оглед на новия етап на историческото развитие. Изучавайки неговите Съчинения, новото поколение комунисти виждаше каква гигантска борба са водили В. И. Ленин и болшевиките за интересите на работническата класа и народните маси, за победата на революцията в Русия. Произведенията на В. И. Ленин показваха колко решително се е борил той против Троцки, както и против опортюнистите от II Интернационал, за да насочи международното революционно движение по марксистки път.

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 674.

Произведенията на В. И. Ленин са действително неизчерпаем източник на знания по въпросите на теорията и практиката на борбата за социализъм.

За разобличаването на троцкизма допринесе и излязлата през 1924 г. книга на И. В. Сталин „За основите на ленинизма“, в която сбито са изложени основните въпроси на ленинизма.

Наскоро след XIII конференция на партията съветският народ, световният пролетариат, цялото прогресивно човечество бяха постигнати от дълбока скръб: на 21 януари 1924 г. почина Владимир Илич Ленин. Вестта за смъртта на В. И. Ленин предизвика неизразима скръб у съветските хора, у работниците и потиснатите народи в целия свят. Извънредният пленум на ЦК на партията прие обръщението „Към партията. Към всички трудещи се“. В него ЦК съобщаваше за смъртта на великия вожд.

„Всичко, което е у пролетариата истински велико и героично — се казваше в обръщението, — безстрашен ум, желязна, непреклонна, упорита, всичко преодоляваща воля, свещена омраза, омраза до смърт към робството и потисничеството, революционна страст, която движи планини, безгранична вяра в творческите сили на масите, огромен организационен гений — всичко това намери своето великолепно въплъщение в Ленин, чието име стана символ на новия свят от запад до изток, от юг до север.“¹

Почти цяла седмица народът се сбогуваше с В. И. Ленин. Въпреки големия студ хората минаваха ден и нощ през Колонната зала на Дома на съюзите, за да се сбогуват със заспалия навеки вожд.

В деня на погребението на В. И. Ленин във всички градове и села съветският народ преустанови работата си за пет минути, изпращайки с голяма горест овая баща, учител и приятел. Под траурните свирки на фабриките, заводите, локомотивите в цялата страна ковчегът с тялото на В. И. Ленин бе поставен в мавзолея на Червения площад.

Сбогувайки се с Ленин, партията, съветският народ даваха клетва да изпълнят докрай неговите завети.

Заедно със съветския народ голяма скръб преживяха и международният пролетариат, трудещите се от це-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 694.

лия свят. В деня на погребението на В. И. Ленин в много капиталистически страни работниците преустановиха работата си за пет минути, мислено сбогувайки се с вожда на работниците от целия свят.

На смъртта на вожда работническата класа отговори с още по-голямо сплотяване около партията. В траурните дни от работниците постъпиха хиляди заявления за приемането им в РКП (б). Вземайки под внимание широките размери на това движение, ЦК обяви акция за ленински набор в партията на работници от производството. Централният комитет обнародва обръщение към работниците и работничките, в което се казваше, че смъртта на вожда разтърси работническата класа и стотици хиляди работници протегнаха ръцете си за помощ на партията.

През време на ленинския набор в партията влизаха най-добрите, челните работници, закалени в революционни боеве. На партийните събрания при обсъждане заявленията за приемане в РКП (б) активно участие вземаха и безпартийните работници, които помогнаха да се подберат в редовете на партията първенците в производството, най-преданите на пролетарската революция хора.

В резултат на ленинския набор в РКП (б) влязоха над 240 хиляди работници. Това беше ярка демонстрация на неразривното единство между работническата класа и нейната партия.

6. XIII конгрес на партията. Засилване работата на партията в селото. Разобличаване на новото попъзновение на Троцки

XIII конгрес на РКП (б) (23—31 май 1924 г.) показва сплотеността на партийните редици след смъртта на вожда. На него бяха представени около 736 хиляди членове и повече от 127 хиляди кандидат-членове на партията. От XII конгрес насам партията нарасна почти двойно, като попълни редиците си главно с работници. Само това вече говореше за нарастването и заздравяването на връзките на партията с работническата класа, за сплотяването на масите около партията, за нарастването на нейния авторитет.

В дневния ред на конгреса стояха въпросите: отчети на ЦК и ЦКК, за търговията, за кооперацията, за работата в селото и други.

Конгресът със задоволство констатира, че макар партията да беше лишена от непосредственото ръководство на В. И. Ленин, нейният ЦК в трудната и сложна обстановка е постигнал сериозни успехи във всички области на работата си. Конгресът одобри напълно твърдостта и ленинската непримиримост на Централния комитет в борбата с троцкизма, непоколебимата му защита на ленинизма. Конгресът възложи на ЦК и за бъдеще също тъй решително и твърдо да пази единството и последователната линия от каквито и да било уклони.

Конгресът утвърди резолюцията на XIII конференция на РКП (б), в която троцкизмът бе характеризиран като дребнобуржоазен уклон.

Конгресът придаваше изключително важно значение на марксистко-ленинското възпитание на членовете на партията, особено на ленинския набор, гледайки на него като на резервоар на партийни кадри за държавна, обществена, стопанска и културна работа. Конгресът задължи да се свърже цялата партийно-просветна работа „с основните етапи от историята на нашата партия във връзка с изключителното значение на ръководните идеи на др. Ленин в нея“¹.

Конгресът отбеляза общия стопански подем в страната. Успешно се възстановяваха социалистическата промишленост, транспортът, нарастваше числеността на работническата класа, увеличаваше се производителността на селското стопанство.

Опирайки се на постигнатите успехи във възстановяването на каменовъглената промишленост и в работата на транспорта, конгресът даде директива да се разгърне борба за метал, за подем на тежката промишленост, за организиране производството на средства за производство.

Във връзка с постиженията в селското стопанство конгресът подчерта необходимостта да се засили работата на партията по кооперирането на селското население. Вземайки под внимание, че в селото бедните селяни са изпаднали в пълна зависимост от кулаците, кон-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 715.

гресът задължи селските партийни организации да се стремят да бъдат прилагани законите за данъчните облекчения на бедните селяни, за защита на интересите им, точно да се спазва данъчната политика спрямо кулака, за да се ограничи неговият растеж.

Конгресът отбеляза, че политиката на намаляване цените на промишлените стоки напълно се оправда. Конгресът одобри създаването на Народния комисариат на вътрешната търговия. Основната задача на комисариата се състоеше в това — да бъде овладян вътрешният пазар, на първо място да бъде овладян от държавата оборотът на едро, да се упражнява контрол върху дейността на частния капитал и да бъде изтласкан той от търговията.

В резолюцията на конгреса „За предстоящите задачи на партийното строителство“ се подчертаваше необходимостта от максимално въвличане на основните пролетарски кадри в партията. В резултат на ленинския набор партията значително се попълни с работници, нараснаха числено фабрично-заводските ядки. Конгресът вземаше в дълг на партийните организации да водят активна партийна и политическа работа с новите членове на партията, с всички сили да ги въвличат в партийния, държавния и обществен живот. Трябваше да се подобри работата на фабрично-заводските ядки и да се повиши тяхната роля в производствения живот, да се подобри ръководството им.

Конгресът обсъди въпроса за работата сред младежта и се изказа за засилване ръководството на Комсомола от страна на партията. Ленинският комсомол беше верен помощник на партията. Под негово ръководство през време на гражданската война той геройски защитаваше младата съветска република от враговете, а по-късно самоотвержено се бореше за възстановяване на народното стопанство. Конгресът призова Комсомола към активно участие в социалистическото строителство, във всички обществено-политически и културни начинания на партията и съветската власт в града и селото, в комунистическото възпитание на младежта, в подготовянето на квалифицирани кадри на работници и интелгенция, към овладяване на знанията.

Всички решения на конгреса бяха насочени към това, да се разгръща социалистическото строителство, да се укрепва спйката между работническата класа и селя-

чеството, да се повишава ръководната роля на партията.

На XIII конгрес нямаше открити прояви на опозиционните групировки. Докато на VII конгрес антиленинската опозиция по въпроса за мира с Германия получи една четвърт от гласовете на конгреса, а на X конгрес опозицията имаше една осма от гласовете, на XIII конгрес нямаше нито една опозиционна проява. Това беше ярък показател за идейната сплотеност на партията, пред който Троцки и неговите последователи бяха принудени да се поумирят, заеха изчаквателна позиция, за да започнат по-късно отново фракционна борба.

На конгреса на всяка делегация поотделно бе оповестено „Писмо до конгреса“ на В. И. Ленин, известно под името завещание. В него В. И. Ленин подчертаваше *необходимостта да се запази единството на партията, да се създаде устойчив ЦК, способен да предотврати разцеплението на партията.* За тази цел В. И. Ленин предлагаше преди всичко да се увеличи броят на членовете на ЦК, за да се издигне неговият авторитет, да се подобри работата на апарата и „да се предотврати положение, при което конфликти между неголеми части от ЦК биха могли да получат твърде прекомерно значение за цялата съдба на партията“¹. В писмото си В. И. Ленин дава характеристика на някои членове на ЦК. За Зиновиев и Каменев той пише, че техният „октомврийски епизод“, разбира се, не е случайност. В. И. Ленин посочва „неболшевизма“ на Троцки, като с това предпазваше партията от крайно опасните рецидиви на меншевизъм у него. По-нататък В. И. Ленин пише за Троцки, че той е човек „прекомерно самоуверен и прекомерно увличащ се по чисто административната страна на работата“². Бухарин В. И. Ленин характеризира като ехоластик, който „никога не е учил и, мисля, никога не е разбрал напълно диалектиката“³.

В. И. Ленин дава окончателна характеристика на тези хора, които в решителните моменти на борбата на партията за победата на Октомврийската революция действуваха против партийната линия, опитваха се да

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 36, стр. 605.

² Пак там, стр. 627.

³ Пак там, стр. 607.

внесат разцепление в нейните редове. Само твърдостта и непримиримостта на В. И. Ленин, на Централния комитет на партията в борбата против стачкоизменничеството на Зиновиев и Каменев през периода на Октомври, против предателската и гибелна политика на Троцки и Бухарин през периода на Брест, против тяхната антипартийна линия и фракционерство през време на дискусиата за профсъюзите осигуриха провеждането на правилната линия на партията и монолитността на редиците ѝ, което беше решаващо условие за победата на Октомврийската революция и за защитата на нейните завоевания.

В писмото си В. И. Ленин дава характеристика и на И. В. Сталин. Като отбелязва, че И. В. Сталин е един от изтъкнатите дейци на партията, същевременно В. И. Ленин критикува неговите недостатъци. Той пише: „Др. Сталин, като стана генерален секретар, съсредоточи в ръцете си необятна власт и аз не съм сигурен дали той ще съумее винаги достатъчно внимателно да си служи с тази власт.“ В. И. Ленин предлагаше „да обмислят начин за сменяването на Сталин от този пост и да назначат друг човек, който във всяко друго отношение да се отличава от др. Сталин само с едно предимство, именно, да бъде по-търпим, по-лоялен, по-вежлив и по-внимателен към другарите, по-малко капризен и т. н. Това обстоятелство може да изглежда нищожна дреболия“, но „това не е дреболия или то е такава дреболия, която може да получи решаващо значение.“¹

Делегациите на конгреса обсъдиха писмото на В. И. Ленин. Те взеха под внимание непримиримата борба на И. В. Сталин против троцкизма и троцкистите и обстоятелството, че освободението му от поста генерален секретар по онова време би наляло вода във воденицата на троцкистите. Като взеха под внимание и уверенията на И. В. Сталин, че ще поправи своите недостатъци, посочени в писмото на В. И. Ленин, делегациите се изказаха И. В. Сталин да остане на поста генерален секретар на ЦК на партията.

Критиката на отрицателните лични качества на И. В. Сталин, направена от В. И. Ленин, задължаваше

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 36, стр. 607, 608.

Сталин като комунист да вникне дълбоко в нея и да отстрани своите недостатъци. Тя задължаваше Сталин да направи това толкова повече, защото той беше ръководен деец на партията и винаги бе подчертавал своята вяроност и преданост към ленинизма и Ленин. Но, както показва по-късно животът, Сталин не направи необходимите изводи от критическите бележки на Ленин. Той не оправда доверието на конгреса, не изпълни своите обещания и уверения. В резултат партията и съветската страна трябваше да преживеят по-късно всички трудности, породени от култа към личността на Сталин.

XIII конгрес на партията изпълни указанието на В. И. Ленин за значително увеличаване броя на членовете на ЦК.

Наскоро след XIII конгрес на РКП (б), през юни—юли 1924 г., в Москва се състоя V конгрес на Коминтерна. През периода между IV и V конгрес класовите битки в западноевропейските страни завършиха с поражение на работниците. Буржоазията успя да отбие настъплението на пролетариата. Голяма роля в поражението на работническата класа изигра предателството на водачите на социалдемокрацията, както и сериозните грешки, допуснати от някои комунистически партии. Огромна вреда на работническото движение и на комунистическите партии в Германия и в някои други страни причини капитулантското поведение на намиращите се в ръководствата десни опортюнисти, от които комунистическите партии след това се очистиха.

През 1924 г. настъпи период на стабилизиране на капитализма. Стабилизирането имаше относителен, не траен характер.

Изхождайки от анализа на международната обстановка, V конгрес на Коминтерна изработи тактика на борбата на комунистическите партии в новите условия. Абсолютно правилната тактика на единен фронт си оставаше непоклатима. Основата ѝ беше единството на работническите маси, единството отдолу.

Конгресът изтъкна като една от главните задачи болшевизиране на комунистическите партии в капиталистическите страни. Това означаваше партиите да усвоят идейните, организационните и тактическите принципи на болшевизма, означаваше непримирима борба с

уклоните от марксизма-ленинизма, умело съединяване на борбата за диктатура на пролетариата с борбата за всекидневните искания на работниците, най-тясна връзка с масите.

V конгрес обсъди въпроса за дискусията в РКП (б), натрапена от Троцки, и осъди троцкизма. Конгресът утвърди решенията на XIII конференция и на XIII конгрес на РКП (б), които бяха охарактеризирали троцкизма като дребнобуржоазен уклон в партията. Конгресът призна действията на троцкистите за заплашващи единството на партията, а следователно и диктатурата на пролетариата в СССР.

Решенията на XIII конгрес на партията и на V конгрес на Коминтерна въодушевиха комунистите в Съветския съюз за засилване изграждането на социализма. Във фабриките и заводите комунистите показваха пример на висока производителност на труда. Техния пример следваха безпартийните работници.

Комунистите усъвършенствуваха търговския апарат, овладяваха търговията, пазара, като все повече изтласкваха частника. Те ставаха организатори на културно шефство над села и ръководеха въвличането на трудовото селячество във всички видове кооперация. Работниците от Ленинград например бяха поели шефство над 300 общини, московските работници — над повече от 200 общини, тулските — над 400 селища.

ЦК на партията внимателно следеше всичко, което се правеше в селото. Непът се оказа съвсем правилна политика. Производителността на селското стопанство и благосъстоянието на селските маси, и то главно на средните и заможните слоеве на селото, се повишаваха. Започнаха да се развиват и капиталистически елементи. Всячко това намираше политически израз в активизирането на заможните слоеве на селяните. Кулакът засили своето влияние върху средния селянин. Средният селянин отново почна да се колебае — прояви се неговата дребнособственическа природа. С негова подкрепа кулакът започна да се промъква в селските съвети и да провежда своята линия в тях. Такива Съвети изопачаваха в полза на кулака данъчната политика на съветското правителство, накърняваха интересите на бедните. На някои места кулаците, борейки се против диктатурата на пролетариата, убиваха съветски работници, сел-

ски активисти, селски кореспонденти, които разобличаваха техните антисъветски действия. В Грузия, в Гурийска околия, кулаците активно подкрепиха меншевиките, които през август 1924 г. вдигнаха бунт против съветската власт. Меншевиките получаваха материална помощ от чуждестранната буржоазия. Но трудовото селячество в Грузия не подкрепи меншевиките и след един ден въстанието бе ликвидирано.

Състоялият се през октомври 1924 г. пленум на ЦК обсъди предстоящите задачи на работата в село и на-беляза мерки за борба с влиянието на кулачеството върху средния селянин. Трябваше средният селянин да бъде откъснат от кулака и да бъде укрепен съюзът му с бедните селяни. Пленумът препоръчваше активността на селячеството да се насочи преди всичко *към оживяване работата на Съветите*, към засилване дейността на кооперативните и други обществени организации. Задачата да се оживят Съветите — се казва в резолюцията — „е една от основните и най-остро поставени задачи на момента“¹. Чрез оживяване на Съветите в село трябваше политически да се изолира кулакът.

За да се укрепят връзките със селските маси, бе решено по-широко да се въвличат селяните в управлението на държавата. Пленумът препоръчваше да се увеличи броят на безпартийните селяни в състава на централните изпълнителни комитети на съюзните и автономните републики. Препоръчваше се на колегите на редица народни комисариати, например на Народния комисариат на земеделието, на Народния комисариат на просветага, на Народния комисариат на вътрешните работи, на РКИ, да се попълнят с по един-двама членове селяни. Селяни биваха привличани и като членове на колегите в съответните губернтски и околийски отдели, биваха избирани за председатели на общински и околийски изпълнителни комитети.

По такъв начин пленумът насочи вниманието на цялата партия към селото. Въз основа на неговите решения се преустрои работата на селските партийни организации. Те започнаха още по-внимателно да се отнасят към нуждите на селяните.

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 789.

Провеждането на решенията на октомврийския пленум на ЦК засилваше влиянието на партията върху трудовото селячество, допринасяше за политическото изолитане на кулака, укрепваше съюза между работниците и селяните.

Докато Централният комитет, цялата партия напруга усилия, за да се възстановят по-бързо производителните сили на страната и да се напредне по-нататък по пътя към социализма, Троцки и троцкистите правеха нови опити да провалят тези усилия и да отклонят партията от ленинските позиции.

През есента на 1924 г. Троцки натрапи на партията нова дискусия. Той публикува статия, в която изопачаваше историята на партията и клеветеше В. И. Ленин, ленинизма. Според Троцки излизаше, че болшеvizмът е станал последователен едва от 1917 г., едва след като той уж бил приел като свое оръжие троцкистката идея за „перманентната революция“. Троцки отреждаше ръководната роля в Октомврийския преврат не на партията, не на В. И. Ленин, а на себе си. Така след смъртта на В. И. Ленин Троцки предприе дръзкия опит да замени ленинизма с троцкизъм.

Докато В. И. Ленин беше жив, Троцки не посмя да извади на бял свят своите прогнили идеи, отдавна разобличени от В. И. Ленин като опортюнистически, отразяващи влиянието на буржоазната идеология. Сега, когато В. И. Ленин го нямаше, Троцки отново пусна в ход отровеното с отровата на опортюнизма оръжие — клеветата срещу ленинизма.

Троцки се опълчи срещу основите на миpогледа на партията, срещу ленинизма. Трябваше да се разобличи злостната клевета на Троцки. ЦК на партията и всички партийни работници бяха принудени да се отклонят заради това от градивната работа. Те предприеха атака против Троцки в печата, на партийни събрания. Привържениците на Троцки го защитаваха. Разгоря се дискусия.

Против Троцки се обявиха видни дейци на партията, преди всичко ония, които се бяха борили заедно с В. И. Ленин за победата на Октомврийската революция. Те въз основа на факти доказваха, че Троцки изопачава историята на борбата за партия, за нейната теория, стратегия и тактика, за подготовката и провеждането

на революцията, за социализъм. В тази дискусия троцкистите бяха разобличени като антиленинци и осъдени като нарушители на партийната дисциплина.

Новата атака на Троцки против ленинизма бе обсъдена от обединения пленум на ЦК и ЦКК, който бе свикан през януари 1925 г. Пленумът посочи „неспиращите изказвания на Троцки против болшевиизма“, квалифицира ги като опит *„да бъде подменен ленинизмът с троцкизъм“*¹. Пленумът направи на Троцки най-категорично предупреждение, поиска от него на дело, а не на думи да се подчини на партийната дисциплина и безпрекословно да се откаже от всякаква борба против идеите на ленинизма. Пленумът свали Троцки от работата му в Революционния военен съвет на СССР. Вместо него за председател на Революционния военен съвет на СССР бе назначен верният ленинец — М. В. Фрунзе. Пленумът постанови да се признае дискусията за приключена, но в партийната пропаганда да се продължава разясняването на антиболшевишкия, дребнобуржоазния характер на троцкизма след 1903 г. насам.

По такъв начин се провали още един опит на Троцки и троцкистите да отклонят партията от позициите на ленинизма.

След като даде решителен отпор на последното попълзновение на Троцки, партията с нарастваща енергия продължаваше да изпълнява историческата си мисия — да ръководи изграждането на социализма в СССР.

7. Въпросът за възможността социализмът да победи в СССР. XIV конгрес на ВКП(б). Курс към социалистическа индустриализация на страната. Разгромяване на „новата опозиция“

Героичният труд на съветския народ под ръководството на партията даде своите резултати: възстановяването на народното стопанство беше към своя край. Съветската страна укрепваше все повече. Надеждите на световната буржоазия, че в условията на непа съветският строй ще се изроди в капиталистически строй, не

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. I, стр. 795.

се осъществиха. Чуждите капиталисти разширяваха икономическите си връзки със съветската страна. За ръководните капиталистически кръгове ставаше ясно, че политиката на „непризнаване“ на СССР не може да попречи на неговото затвърдяване и успехите му. Нещо повече, тази политика навреждаше на самите капиталистически страни, като препянтствуваше развитието на икономическите отношения със СССР, които представляваха за тях немалка изгода. Вземайки под внимание това, през 1924 г. Англия, Италия, Австрия, Норвегия, Гърция, Швеция, Дания, Мексико и Франция признаха съветското правителство и установиха дипломатически отношения с него. Бяха установени също така дипломатически отношения между СССР и Китай (при това беше подписано споразумение, което бе първият равноправен договор на Китай с една велика чужда държава). В 1925 г. примерът на тези държави бе последван от Япония. Измежду великите държави единствено САЩ упорствуваша в своята политика на „непризнаване“ на СССР.

Тъй като народното стопанство на съветската страна бързо се приближаваше към довоенното равнище, на дневен ред се поставяше задачата за неговата социалистическа реконструкция въз основа на изработения от В. И. Ленин план за изграждането на социализма в СССР. Тази задача трябваше да бъде решавана в условията на стабилизацията на капитализма в целия свят, по пътя на новата икономическа политика вътре в страната. Като се ръководеше от указанията на В. И. Ленин, че съветската страна има всичко необходимо за построяването на социализма, партията водеше курс на осъществяване на Лениновия план за изграждането на социализма в СССР.

Троцкистите отново се обявиха против ленинския курс на партията. Въпросът, дали е възможно построяването на социализма в СССР, се изостри особено много. В своята борба против партията троцкистите твърдяха, че в икономически и технически изостаналата съветска страна, в условията на враждебното капиталистическо обкръжение и на стабилизацията на капитализма, без държавната поддръжка на победилния западноевропейски пролетариат, социализмът не може да бъде построен

в СССР. Те тласкаха работническата класа към капитулация пред капитализма.

Партията даде решителен отпор на капитулантската пропозед на троцкистите. XIV конференция (април 1925 г.) съвсем ясно заяви, че „партията на пролетариата е длъжна да полага всички усилия, за да строи социалистическото общество с увереността, че това строителство може да бъде и сигурно ще бъде победно, стига да може да се защити страната от всички опити за реставрация“¹.

Партията твърдо знаеше, че икономическите сили на работниците и селяните безусловно ще стигнат, за да надвият собствената си буржоазия. Но съветската държава и при построяването на пълно социалистическо общество не беше гарантирана от интервенция на капиталистическите страни, от опитите им да реставрират капитализма в СССР.

„Единствена гаранция — се казва в резолюцията на конференцията — за окончателната победа на социализма, т. е. гаранция срещу реставрация, е следователно победоносната социалистическа революция в редица страни.“²

Решенията на XIV конференция за възможността да се изгради социализъм в СССР станаха партиен закон за всеки член на партията. В тях е изразена същността на Лениновата теория за възможността социализмът да победи първоначално в една отделно взета страна, същността на Лениновия план за изграждане на социализма в Съветския съюз.

Към края на 1925 г. партията и съветският народ постигнаха значителни успехи в изграждането на социализма. Народното стопанство в общи черти беше възстановено. Укрепнаха и се развиха командните му позиции, намиращи се в ръцете на съветската държава. Заздрави се съюзът между работниците и селяните върху икономическа основа, а следователно укрепна и диктатурата на пролетариата.

Селското стопанство на страната даваше 87 процента от предвоенната продукция. Посевната площ предста-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 41.

² Пак там.

вляваше 99,3 процента от посевната площ през 1913 г. В страната имаше повече едър рогат добитък и свине, отколкото през 1916 г.

Значителен скок беше извършен в селскостопанската кооперация: от 1 януари 1924 г. до 1 юли 1925 г. броят на обхванатите в различните видове кооперация селски стопанства се увеличи от 1 740 000 на около 5 000 000. т. е. почти три пъти.

През 1925 г. държавната промишленост произвеждаше три четвърти от предвоенната продукция. Частта на продукцията на държавната и кооперативната промишленост съставляваше в общата продукция 81 процента, а на частната промишленост — 19 процента. Но още силно изоставаше от предвоенното производство металургическата промишленост. Чугун се произвеждаше приблизително една трета, стомана — приблизително половината от онова, което се произвеждаше преди войната. Общата продукция на отраслите, произвеждащи предмети за потребление, достигна над две трети от предвоенното равнище. Възстановяваше се железопътният транспорт, неговият товарооборот представляваше 80 процента от товарооборота през 1913 г.

Успешно се изпълняваше Лениновият план ГОЕДРО¹. Към края на възстановителния период бяха построени електроцентрали: Каширска, Шатурска, „Красный Октябрь“ (Ленинград), Кизеловска, Нижегородска (Балахнинска). Завършваше се строежът на Щеровската и Волховската електроцентрали.

Въпреки големите постижения в промишлеността безработицата още не беше ликвидирана. В страната се наброяваха около 1 000 000 безработни. Това бяха хора, дошли предимно от селата, където не можеха да намерят приложение на своя труд. Промислеността и другите отрасли на народното стопанство не бяха в състояние да включат в производството си всички пристигнали от селото, макар че за една година броят на работниците и служещите се увеличи с 1 500 000. Към края на 1925 г. армията на всички работници в страната — промишлени

¹ Перспективен план за електрификация на съветската страна, разработен по указание на Ленин от Държавната комисия по електрификацията на Русия. *Бълг. ред.*

и селскостопански, включително и безработните — надхвърляше 7 милиона.

Големи постижения бяха отбелязани и в областта на вътрешната търговия. Общият ѝ оборот представляваше 70 процента от предвоенния. Частта на държавата в този оборот се равняваше на 50 процента, частта на кооперацията — 25, частта на частника — 25 процента. Така че комунистите с чест изпълняваха указанията на В. И. Ленин да се научат да търгуват. Те успешно изтласкваха от пазара частника.

Материалното положение на трудещите се се подобри. Реалната заплата на работниците от държавната промишленост надхвърли предвоенната. Преодоляно бе изоставането на растежа на производителността на труда от растежа на работната заплата. Значително се увеличи потреблението в селското семейство на хляб, месо, сланина, растително масло, захар.

Прекрати се процесът на декласиране на пролетариата. Значително се заздравя съюзът на работническата класа и селяните, укрепи се диктатурата на пролетариата.

Известни, наистина още незначителни успехи бяха отбелязани в народното образование и културното строителство. Грамотността на цялото население се повиши от 32 процента през 1920 г. на 40 процента към края на 1926 г. В селото имаше над 22 000 читалища; в битата на селяните започнаха да навлизат радиото и киното.

През годините на възстановяване на народното стопанство партията значително укрепи държавния апарат. Под нейно ръководство се създаде система на управление на промишлеността. В основата на тази система бе поставен ленинският принцип на демократическия централизъм.

Партията постигна успехи в планирането на народното стопанство, особено на промишлеността. При това партията нито за минута не забравяше предимствената роля на тежката промишленост в народното стопанство. Благодарение на укрепващото от година на година планово начало народното стопанство бе възстановено с такива пещувано бързи темпове, каквито не познаваше и не можеше да познава следвоенната икономика на капиталистическите страни.

Към края на възстановителния период СССР още повече укрепна. 1924 и 1925 година бяха ознаменувани с важно мероприятие в националната политика. В Средна Азия бяха създадени независимите съветски републики — Туркменска и Узбекска, а след няколко години и Таджикска, които доброволно влязоха като равноправни в Съветския съюз. Във връзка с това въз основа на съществуващите тогава партийни организации бяха образувани комунистическите партии на Туркменистан, Узбекистан, а след това и на Таджикистан. Пред комунистическите партии на съюзните републики стоеше задачата да приобщават по-активно народните маси към изграждането на социализма.

Чрез своята външна политика партията успя да заздрави мира, да издигне ролята на СССР на международната арена. Успешно се осъществяваше ленинският принцип за мирно съвместно съществуване на съветската държава с капиталистическите страни.

Но в света имаше сили, които продължаваха да подготвят военно нападение срещу Съветския съюз. Необходимо беше още повече да се укрепи Червената армия. За тази цел от 1924 г. съветското правителство започна военна реформа, която внасяше коренни изменения в организацията на военното дело съобразно с новата военна техника. Наред с немногочислената кадровата армия бяха създадени териториално-милиционни части.

Военната реформа бе завършена в 1928 г. Благодарение на нея значително се повиши боеспособността на Съветските въоръжени сили.

Самата партия през този период значително се закали в идейно отношение и увеличи числения си състав. Това свидетелствуваше за здравата връзка на партията с масите, за доверието на масите към нея, за неоспоримия ѝ авторитет, за правилността на нейната политика. Партията ръководеше над 1,5 милионния Комсомол, седеммилионния профсъюз, десетмилионната армия на членовете на различни доброволни дружества. Дейността на всички тези многочислени обществени организации беше показател за засилването на активността на масите, за развиването на истински пролетарска демокрация, за огромната възпитателна работа на партията и беше залог за бързото движение на съветския народ напред към социализма.

Постиженията в стопанския и политическия живот на страната нагледно показваха, че поставеният от В. И. Ленин в началото на непа въпрос „кой — кого“ се разрешаваше в полза на социализма. Новата икономическа политика *доказа правилността си*: съветският народ неотклонно вървеше по пътя към социализма.

~~Необходимо беше обаче да се ускорят темповете на движението напред към социализма.~~ Това бе изтъкнато от XIV конгрес на партията, който се състоя на 18—31 декември 1925 г. Конгресът представляваше 643 000 членове на партията и 445 000 кандидат-членове. Той обсъди отчетните доклади на ЦК и ЦКК, въпроса за изменение на устава на партията и други въпроси.

XIV конгрес на партията одобри политическата и организационната линия на ЦК, чието провеждане осигури успешно възстановяване на народното стопанство, приближи го до предвоенното равнище, укрепи позициите на социализма.

Взимайки под внимание съществуващото капиталистическо обкръжение на СССР и обстоятелството, че под ръководството на Англия и САЩ капиталистическите държави създават блокове за ново нападение срещу съветската страна, конгресът даде директива на Централния комитет да не се поддава на провокации, настойчиво да се бори за мир в целия свят, да укрепва съюза си с международния пролетариат и потиснатите народи, с всички средства да укрепва отбранителната способност на страната и да засилва мощта на нейните въоръжени сили.

В областта на икономическото строителство конгресът даде директива да се осъществява Лениновият план за социалистическо индустриализиране на страната. В резолюцията на конгреса се казваше: „Конгресът смята, че борбата за победа на социалистическото строителство в СССР е основна задача на нашата партия.“¹ Стопанското строителство трябва да се развива към превръщане на страната от внасяща машини и съоръжения в страна, произвеждаща такива, в индустриална страна, снабдена с модерна техника. СССР трябва да представлява самостоятелна икономическа единица, независеща от капиталистическото световно стопанство.

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 65.

Поставените пред партията във връзка с индустриализирането на страната важни и трудни задачи можеха да бъдат разрешени само при абсолютно единство на волята и сплотеност на партийните редици. Конгресът възложи на ЦК „да води решителна борба против всякакви опити за подриване единството на партията, откъдето и да идат те и от когото и да се възглавяват“¹.

Това решение беше свързано и с обстоятелството, че по време на XIV конгрес се оформи така наречената „нова опозиция“, възглавявана от Зиновиев и Каменев — членове на Политбюро на ЦК. Докато по-рано те се опълчваха срещу троцизма, след XIV конференция на РКП (б) сами преминаха на троцкистките позиции. На XIV конференция те гласуваха за резолюцията, в която се говореше за курса на партията към построяване на пълно социалистическо общество в СССР, ала скоро след конференцията започнаха да твърдят, че без социалистическа революция на Запад социализмът в СССР не може да бъде построен. Това беше рецидив на капитулантската позиция на Зиновиев и Каменев от октомври 1917 г., когато те се бореха против линията на партията за социалистически преврат, тъй като не вярваха в силите на пролетариата, в способността му да поведе след себе си трудовото селячество. Троцки също отдавна твърдеше, че без държавната помощ на западноевропейския пролетариат, когато той дойде на власт, в Русия не може да бъде построен социализмът. Така че идейните позиции на Зиновиев, Каменев и Троцки се покриха с меншевишките възгледи, които отричаха възможността социализмът да победи в Съветска Русия.

Въпросът за възможността социализмът да бъде построен в СССР беше *главният въпрос*, по който всички опортюнисти, всички групи и фракции не бяха единодушни с В. И. Ленин, с партията. Най-яръсти противници на Лениновата теория за изграждането на социализма в съветската страна бяха Троцки, Каменев, Зиновиев, Радек.

Като отричаше възможността за построяване на социализма в СССР и се опълчваше против курса на пар-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 71.

тията за индустриализиране на страната, „новата опозиция“ твърдеше, че държавната промишленост на Съветския съюз не била социалистическа, а държавнокапиталистическа, че непът бил само отстъпление — отстъпление към капитализма. Тя поведе борба против леинската линия на партията за съюз на работническата класа със средния селянин, което означаваше подкопаване устоите на диктатурата на пролетариата. „Новата опозиция“ клеветнически заявяваше, че партията се била израждала.

Изразявайки със своите възгледи напора на дребнобуржоазните слоеве в страната, „новата опозиция“ беще обединителен център на опортюнистическите елементи в партията, на капитулантите и съмняващите се, които се бяха изплашили от огромните трудности в изграждането на социализма. Тя изпадаше в паника пред силата на световния капитализъм, изплаши се от активността на кулака. „Новата опозиция“ клеветнически заявяваше, че партията не се борела против кулачеството, че си затваряла очите пред кулашката опасност.

Но партията водеше борбата на два фронта: срещу онези, които надценяваха кулашката опасност и подценяваха ролята на средния селянин, и срещу онези, които не виждаха кулашката опасност. В резолюцията на XIV конгрес се казва:

„Конгресът осъжда решително уклонa, състоящ се в недооценяване на диференциацията в селото, не виждащ опасностите, свързани с растежа на кулачеството . . .

Но същевременно конгресът осъжда със същата решителност опитите да се замаже основният въпрос на комунистическата политика в селото, въпросът за борбата за средния селянин като централна фигура в земеделието и за кооперацията като основна организационна форма на движение на селото към социализма.

Конгресът подчертава особено нуждата от борба против този последен уклон.“¹

За да се преодолеят трудностите при изграждането на социализма в СССР, трябваше да се очисти партия-

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. II, стр. 68.

та от всякаква опортюнистическа смет, да се направи партията единна, монолитна. „Новата опозиция“ се оформи на платформата на троцкизма. Това още веднъж подчертаваше необходимостта да бъде разобличен троцкизмът пред масите и да бъде разгромен докрай като разновидност на меншевизма. Троцки и троцкистите се опитваха да принизят и изопачат ролята на партията като ръководна сила в революцията и социалистическото строителство. Отстоявайки съществуването на фракции в партията, те се стремяха да я разрушат, защото партията при наличието на фракции в нея, особено в условията на ожесточена класова борба, е обречена на гибел.

Троцкистите провеждаха линия на разрушаване на съюза между работническата класа и трудовото селячество, като гледаха на селячеството като на реакционна сила, която се бори против социализма. По този начин линията на троцкистите водеше към гибелта на диктатурата на пролетариата, тъй като съветската власт не може да съществува без съюза между работниците и селяните при ръководната роля в този съюз на работническата класа начело с комунистическата партия.

Борейки се против линията на партията за построяване на социализма в СССР, троцкистите сееха сред работниците капитулантски идеи. От гледна точка на троцкистите на работническата класа оставаше само едно — покорно да отиде на поклонение при капиталистите.

Следователно по всички основни въпроси на ленинизма троцкистите стояха на антиленинска, антипартийна позиция и с троцкизма трябваше да се ликвидира на всяка цена.

Центърът на „новата опозиция“ се намираше в Ленинград. Зиновиев и неговите съмишленици до някое време скриваха от ленинградските комунисти разногласията си с ЦК на партията. Те представяха работата така, като че ли държат за линията на ЦК, за линията на партията. А промъкнала се по измамнически начин като делегати на XIV конгрес, „новата опозиция“ действуваше на него като обособена група и реши да даде сражение на ЦК, за да го свали и вземе в свои ръце ръководството на партията.

Тя излезе против ЦК със свой съдокладчик — Зиновиев, който по всички основни въпроси противопостави възгледите на „новата опозиция“ на линията на партията. Докато Ленинградската губернска конференция гласува за доверие към Централния комитет, „новата опозиция“ на XIV конгрес на партията гласува против доверие към ЦК. Работата стигна дотам, че „новата опозиция“ заяви, че не се подчинява на решенията на конгреса и, след като се върна в Ленинград, заработи в тази насока сред ленинградските комунисти.

За да разобличи лидерите на „новата опозиция“, конгресът в специално обръщение към ленинградската партийна организация разкази за тяхното поведение на конгреса.

След завършването на конгреса заминаха за Ленинград група членове на ЦК, за да разяснят решенията на конгреса и да разобличат антипартийната дейност на „новата опозиция“. Събранията на ленинградските комунисти преминаваха бурно. Огромно беше възмущението от дейността на „новата опозиция“. Над 97 процента от ленинградските комунисти одобриха решенията на конгреса и осъдиха „новата опозиция“. Състоялата се един месец след конгреса Ленинградска губернска конференция отстрани зиновиевското ръководство и избра нов губернский комитет на партията начело със С. М. Киров.

Така още една антипартийна групировка претърпя позорен провал в опитите си да разклати единството на партията и да замени ленинизма с троцкизъм.

XIV конгрес прие новия устав на партията и решението да се преименува РКП (б) във Всесъюзна комунистическа партия (бълшевики) — ВКП (б).

XIV конгрес на ВКП (б) влезе в историята като конгрес на индустриализацията на страната. В неговите решения е изразен ленинският курс на партията за бързо развитие на тежката индустрия, на едрата машинна социалистическа промишленост, способна да снабди фабриките, заводите, селското стопанство с модерна техника и да преустрои селското стопанство в социалистическо, да превърне страната от аграрна в индустриална.

Курсът на индустриализация на страната стана възможен в резултат на постиженията в икономиката и

политиката, на укрепването на партията и диктатурата на пролетариата, на повишаването на авторитета и ролята на СССР на международната арена.

Индустриализацията на страната беше онова основно звено във веригата от задачи на стопанското строителство, чрез което можеше да се издърпа цялата верига на изграждането на социализма, да се построи в СССР социалистическо общество.

След като отби многократните опити на разните опозиционни групи да я отклонят от ленинския път, партията навлизаше в нов исторически етап единна, сплотена около ленинския ЦК.

КРАТКИ ИЗВОДИ

1921—1925 година — години на мирно строителство — са изпълнени с напрегнатата борба на партията и народа за възстановяване на народното стопанство, за придвижване на съветската страна към социализма.

Приемайки новата икономическа политика като единствено правилна политика за целия преходен период от капитализма към социализма, партията с тази мъдра крачка укрепи съюза между работниците и селяните, затвърди диктатурата на пролетариата и започна да развива социалистическия сектор на народното стопанство, като му осигури успех в борбата с капиталистическия сектор.

С правилната си, марксистко-ленинска национална политика партията постигна единство и братство на народите, населяващи съветската страна, сплоти ги в нерушимия Съюз на съветските социалистически републики.

Партията смело и решително изпълняваше указанието на В. И. Ленин, че в съветската страна има всичко необходимо и достатъчно за построяване на пълно социалистическо общество. Въпросът за възможността социализмът да бъде построен в СССР беше основният и най-остър въпрос. И не случайно именно по този въпрос водеха ожесточена борба с партията всички опортюнисти, всички фракционни групировки, сред които главна роля играеше троцкистката групировка. Всички те се

стремяха да отклонят партията от ленинския път и да я поведат по друг път, водещ към буржоазна демокрация, към реставрация на капитализма в съветската страна.

Партията решително разгроми тези групировки. В това се състои огромната заслуга на великия Ленин, който показва пример на непримиримост спрямо опортюнистите и даде на партията мощно идейно оръжие в борбата ѝ за единство и монолитност на нейните редици, за желязна дисциплина, за непримиримост към всяка фракционност.

Неотклонно провеждайки Лениновата политика, в остра класова борба с капиталистическите елементи партията постигна през този период на непа огромни успехи. Под нейното ръководство работническата класа и трудовото селячество в най-кратък исторически срок разрешиха задачата за възстановяване на народното стопанство. Под нейно ръководство бяха поставени здрави основи за преминаване към нов етап на социалистическото строителство.

Осъществявайки ленинския принцип за съвместно съществуване на двете системи — социализма и капитализма — и борейки се за запазване на мира, партията значително засили влиянието на СССР на международната арена.

По такъв начин в един от най-сложните периоди от своя живот партията издържа труден исторически изпит. Високо се издигна нейният авторитет в очите на трудещите се. Народът от личен опит се убеди в мъдростта на партията, в умелото ѝ ръководство, убеди се, че тя защитава интересите на трудовия народ, че нейната дейност има изцяло предвид щастието и процъфтяването на съветското общество.

След като разреши основните задачи на възстановителния период, партията поведе съветския народ към нови, извънредно важни задачи, към нов исторически период — периода на социалистическа индустриализация на СССР.

ГЛАВА XI

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ НА СТРАНАТА И ЗА ПОДГОТОВКА ЗА ПЪЛНАТА КОЛЕКТИВИЗАЦИЯ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

(1926 — 1929 г.)

1. Международната обстановка и външната политика на партията и съветската държава през 1926—1929 г.

Партията започна социалистическото индустриализиране на страната в международна обстановка, която се характеризираше с относителна стабилизация на капитализма. Стабилизацията беше нездрава и временна. Тя не отстрани и не можеше да отстрани острите империалистически и класови противоречия. През този период особено се изостриха противоречията между Англия и САЩ, които изгласкваша Англия от световния пазар.

Стабилизацията на капитализма навсякъде се съпровождаше със засилване експлоатацията на работниците, на всички трудещи се. Настъплението на капиталистите срещу работническата класа предизвикваше ожесточени класови сражения на пролетариата против буржоазията. През 1926 г. избухна грандиозната стачка на английските миньори. Тя прерасна в обща стачка на английския пролетариат, в която взеха участие над 5 000 000 души. Работническата класа на СССР веднага се отзова на стачката на английския пролетариат и събра големи парични суми за подпомагане на стачкуващите. Въпреки съпротивата на генералния съвет на трейдюнионите, английските работници приветствуваха моралната и материалната подкрепа на работническата класа на

СССР като ярка проява на пролетарска солидарност и интернационализъм. През юли 1927 г. работниците във Виена въстанаха против настъплението на капитала и реакцията в Австрия.

Могъщ удар върху стабилизацията на капитализма беше подемот на националноосвободителното движение в колониалните и зависимите страни против непоносимото иго на империалистите. Най-голямото събитие в националноосвободителната борба на потиснатите народи беше революцията на великия китайски народ. През 1924—1927 г. се развихри първата гражданска революционна война в Китай. Като се основаваше на учението на марксизма-ленинизма и ръководеше работническата класа и трудовите селяни, Китайската комунистическа партия провеждаше тактиката на единния фронт, с която се целеше да се обединят всички революционни сили, стремеше се да се осигури ръководната роля на пролетариата в революцията. Успешното изграждане на социализма в СССР и първите успехи на китайската революция оказаха сериозно влияние върху развитието на националноосвободителната борба в целия свят, особено в Индия, Индонезия, Мароко, Египет и в други колониални и зависими страни.

Националноосвободителното движение на народите от колониалните и зависимите страни намери горещото съчувствие сред съветския народ. С голям ентузиазъм трудещите се в СССР приветствуваха китайската революция. Между СССР и въстаналия китайски народ възникна сърдечна дружба. Партията се опираше на указанието на В. И. Ленин — великия приятел на потиснатите народи, който придаваше грамадно значение на развитието на революционното движение в Китай, Индия, Египет и другите страни в историческата борба на социализма против капитализма.

Империалистите от всички страни виждаха в укрепването и развитието на Съветския съюз заплаха за капиталистическата система. Отношенията между капиталистическите държави и СССР, въпреки че Съветският съюз беше признат от много страни, си оставаха напрегнати. Те разбираха, че индустриализацията ще ускори придвижването на съветския народ към социализма, ще укрепи независимостта на СССР, ще засили неговата отбранителна способност. Империалистите се опитваха

да прекъснат или да забавят индустриализирането на съветската страна. Те отказваха кредити на съветската държава, провеждаха линия на икономическа изолация на СССР, заплашваха с нова въоръжена интервенция.

Подбудител на антисъветската политика през тези години беше старият враг на освободителното движение на народите — английският империализъм, който по него време преживяваше най-големи трудности. В английските колонии се разгръщаше националноосвободително движение. Разбирайки, че потиснатите народи се вдъхновяват за борба от примера и успехите на Съветския съюз, английските империалисти навред поощряваха интервенционистичните нападки против СССР. Чрез своята агентура те организираха в различни страни серия от антисъветски провокации: нападенията срещу съветските представителства и учреждения в Пекин, Лондон и други места, убийството на съветския пълномощен представител Войков във Варшава. Империалистите подкрепяха подривната дейност на белогвардейските остатъци и в самия Съветски съюз. В 1927 г. в Ленинград английски диверсанти хвърлиха бомби в партийния клуб, бяха ранени около 30 души. Английските, френските и американските империалисти си служеха с всевъзможни провокации, за да попречат на индустриализирането на СССР.

В 1927 г. консервативното правителство на Англия скъса дипломатическите си отношения със СССР. То се опитваше да склони към такава стъпка и другите капиталистически страни и да организира изолирането на Съветския съюз. Но английските консерватори се излъгаха в сметките си: нито една буржоазна държава не последва техния пример.

За провалянето на антисъветските замисли на английските консерватори в немалка степен съдействуваше мирната външна политика на партията и съветското правителство. Тя парализираше усилията им, насочени към създаване на единен антисъветски фронт на капиталистическите държави. Особени старания полагаше Англия да привлече на страната на антисъветската си политика Германия, която по онова време с помощта на американските долари бързо реконструираше своята тежка и особено военната си промишленост. В 1925 г. германското правителство подписа с Англия, Франция,

Италия и Белгия Локарнските споразумения, които означаваха стъпка към създаването на блок на буржоазните държави в Европа под водачеството на Англия против СССР. Но ръководните немски кръгове не възнамеряваха да скъсат напълно със Съветския съюз и изцяло да се включат в антисъветския фронт, защото както и по-преди смятаха, че за Германия са твърде важни нормалните отношения със съветската държава. В 1926 г. между СССР и Германия беше сключен договор за неутралитет, който затрудняваше участието на Германия в антисъветската политика. През периода 1925—1927 г. Съветският съюз сключи договори за неутралитет и ненападение с Турция, Афганистан, Иран и Литва. Тези договори служеха като известно препятствие за въвличането на споменатите капиталистически държави в антисъветската коалиция. Това означаваше голяма победа на миролюбивата външна политика на СССР.

След като претърпя неуспех в организиране на нова интервенция против СССР и понесе щети от нарушението на нормалните условия за търговия с него, Англия в 1929 г. беше принудена да възстанови дипломатическите си отношения със Съветския съюз.

Но империалистите не прекратиха своите провокации срещу СССР. Подстрекавани от тях, китайските милитаристи, които по онова време хазяйничеха в северно-източните провинции на Китай (Маичжурия), през лятото на 1929 г. заграбиха принадлежащата на СССР китайско-източна железопътна линия (КВЖД). Всички опити на съветското правителство да ликвидира конфликта по мирен път не дадоха резултат. Войските на китайските милитаристи и руските белогвардейци започнаха системно да нападат съветската територия, заплашвайки безопасността на далеконизточните граници на СССР. Наложиха се контрамерки против провокаторите на война в Далечния изток. През август 1929 г. беше създадена специална далеконизточна армия, която се командуваше от В. К. Блюхер. Скоро тя предприе бойни действия против нарушителите на съветските граници и разгроми войските на китайските милитаристи. След това последваха съветско-китайски преговори и през декември 1929 г. беше подписано споразумение за

ликвидиране на конфликта; нормализирано бе положението по китайско-източната железопътна линия.

В стремежа си да затвърди мира партията и съветското правителство през 1926—1929 г. енергично продължиха борбата за разоръжаване. За тази цел беше широко използвана създадената от Обществото на народите Подготвителна комисия за свикване на конференция по разоръжаването. През ноември 1927 г. съветското правителство внесе в комисията предложение за пълно разоръжаване на всички държави. Но предложението беше отхвърлено. Тогава в 1928 г. съветското правителство внесе друго предложение — за частично разоръжаване. Саботирайки разоръжаването, империалистите отхвърлиха и това предложение.

Борбата на Съветския съюз за мир, неговите инициативи за разоръжаване срещаша най-живо съчувствие сред международния пролетариат и всички трудещи се. Сред народните маси от капиталистическите, колониалните и зависимите страни авторитетът на СССР непрестанно растеше. Това имаше грамадно значение за изграждането на социалистическото общество. Партията гледаше на построяването на социализма в СССР като на голяма интернационална задача на съветския народ, отговаряща на интересите на международния пролетариат и всички трудещи се.

В. И. Ленин посочваше, че за съветската страна, която строи социализъм във враждебно капиталистическо обкръжение, е извънредно важно да спечели подкрепата на милионите трудещи се в международен мащаб.

Международната пролетарска солидарност беше фактор от първостепенна важност за запазването на мира. Работническата класа в капиталистическите страни противодействуваше на осъществяването на грабителските планове на империалистите. От своя страна трудещите се в Съветския съюз оказваха огромна помощ на международното работническо движение. Всеки успех на СССР укрепваше позициите на работническата класа в капиталистическите страни, помагаше ѝ в класовата борба против капитала.

Работническата класа, трудещите се от цял свят с голям интерес следяха изграждането на социализма в СССР. От Англия, САЩ, Франция, Германия, Австрия, Чехословакия, Белгия и други страни пристигаха в

СССР работнически делегации и се запознаваха с постиженията на социалистическото строителство. Завърнали се в своите страни, участниците в делегациите разказваха на трудещите се маси истината за първата социалистическа страна, разобличаваха клеветата на буржоазната пропаганда. През ноември 1927 г. във връзка с десетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция в Москва се състоя Световен конгрес на приятелите на СССР. Конгресът отбеляза, че изграждането на социализма в съветската страна отговаря на интересите на революционното движение във всички страни и е кръвно дело на пролетариите от целия свят.

2. Начало на социалистическото индустриализиране на страната. Борбата на партията против троцкистко-зиновиевския антипартиен блок.

Преминаването към социалистическо индустриализиране на страната означаваше нов етап в борбата за социализъм в СССР, нова епоха в живота на комунистическата партия и съветския народ. От възстановяване на народното стопанство страната преминаваше към неговото социалистическо реконструиране и към създаване на съвременна индустрия.

Възстановяването на народното стопанство в СССР се извършваше общо взето на старата техническа база, която беше изостанала в сравнение с техническата база на развитите капиталистически страни. Въпреки огромната работа, извършена от партията и съветската държава за възстановяване на едрата промишленост, нейният обем беше малък и технико-икономическото ѝ равнище не беше високо.

Партията изхождаше от ясното указание на В. И. Ленин:

„Единствена материална основа на социализма може да бъде едрата машинна промишленост, способна да реорганизира и земеделието.“¹

Социалистическата индустриализация на страната имаше за главна цел — създаването на материално-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 481.

техническата база на социализма, развитието и укрепването на социалистическите производствени отношения в страната.

Развитието на едрата промишленост е неразривно свързано с електрифицирането на всички отрасли на народното стопанство. В електрификацията В. И. Ленин виждаше най-важно средство за технически прогрес.

„... Когато Русия — пише В. И. Ленин — се покрие с гъста мрежа от електрически станции и мощни технически съоръжения, тогава нашето комунистическо стопанско строителство ще стане образец за бъдеща социалистическа Европа и Азия.“¹

Победата на социализма в СССР беше възможна само в резултат на мощно развитие на основата на основите на социалистическата икономика — тежката индустрия, способна да тласне напред леката промишленост и цялото народно стопанство, да реорганизира на социалистически начала селското стопанство, да издигне народното благосъстояние, да осигури отбранителната способност на страната. Предстоеше да се създадат редица отрасли на съвременната тежка индустрия, каквито нямаше в царска Русия или пък бяха слабо развити: черната металургия — основа на индустриализирането, машиностроителната, за инструментални машини, автомобилната, химическата, отбранителната, тракторната промишленост и други. Необходимо беше да се реконструират с бърз темп старите и да се строят нови предприятия, произвеждащи средства за производство.

Нужни бяха бързи темпове на развитие в едрата промишленост, за да се ликвидира несъответствието между най-напредничавия в света обществен строй и неговата слаба материално-техническа база.

Социалистическата индустриализация служеше за ключ към реконструкцията на цялото народно стопанство, беше условие за разрастването на работническата класа — ръководна сила на съветската страна. Тя беше основа за по-нататъшно укрепване на съюза на работническата класа и трудовото селячество, производствената спойка между града и селото.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 534.

Партията си поставяше за цел да създаде мощна индустрия във всички съюзни републики и в националните райони. Това беше от огромно значение за ликвидиране фактическата изостаналост на потиснатите преди народи, за израстване на национални кадри, за развитие на националните култури.

Много важна задача за социалистическата индустриализация на страната беше повишаването на материалното и културното равнище на живота на работническата класа, на всички трудещи се.

Необходимостта от високи темпове в индустриализирането се диктуваше не само от вътрешните интереси на страната, но и от външните условия — съществуването на враждебно капиталистическо обкръжение. Тогава СССР беше единствената страна на социализма.

За да осигури икономическата независимост и отбрателната способност на Съветския съюз, партията постави задачата: да се превърне СССР в напреднала индустриална държава, в исторически минимален срок да се настигнат, а след това и да се надминат по развитие на индустрията и на цялото народно стопанство развитите капиталистически страни.

Пръв в историята съветският народ прокарваше на човечеството път към социализма. Нашата страна трябваше да строи тежка промишленост без каквато и да било икономическа помощ отвън. В борбата за осъществяване на Лениновия план за построяване на социализма, за индустриализиране на страната партията се сблъска с големи трудности както от вътрешен, така и от външен характер. Те се пораждаха от технико-икономическата изостаналост на страната, от сложността на натрупването на огромни средства за капитално строителство в промишлеността, от малобройността на промишлените кадри. Липсваше опит в изграждането на социалистическото общество. Трудностите се задълбочаваха още и от обстоятелството, че социалистическото индустриализиране срещаше ожесточената съпротива на капиталистическите елементи в страната и на капитулантите в самата партия. При тези условия индустриализирането на страната и изграждането на социализма бяха велик подвиг от страна на партията, работническата класа и целия народ.

Социалистическият метод за индустриализиране коренно се различава от капиталистическия. Социалистическото индустриализиране се извършва не стихийно, а планомерно. То започва не с развиване на леката промишленост, както беше в капиталистическите страни, а с развиване на тежката промишленост, произвеждаща средства за производство.

Голямото капитално строителство в промишлеността изискваше милиардни влогове, а съветската страна по онова време не беше богата. Буржоазните страни получаваха средства за създаване на тежка промишленост чрез ограбване на колониите и полуколониите, на военни контрибуции и безпощадна експлоатация на трудещите се от своята страна. Съветската страна по принцип не можеше да използва такива източници за добиване на средства, несъвместими със социалистическия строй. В индустриализирането на буржоазните страни външните заеми играеха значителна роля. Съветската страна не можеше да разчита на външни заеми, каквито ѝ отказваха капиталистическите държави. За основното превъоръжаване на старите и за построяване на нови фабрики и заводи трябваше да се намерят средства вътре в страната.

И такива средства се намериха благодарение на завоеванията на Великата октомврийска социалистическа революция.

Съсредоточаването на средствата за производство в ръцете на пролетарската държава даде възможност да се мобилизират за социалистическата индустриализация на страната мощни резерви. Държавните фабрики и заводи, транспортът, банковата система, външната и вътрешната държавна търговия даваха печалби, които сега отиваха не в джобовете на капиталистите, а за развиване на социалистическата промишленост. Страната се освободи от огромните ежегодни плащания в чужбина в размер 800—900 милиона златни рубли във вид на лихви по царските заеми и дивиденди (доходи, получавани от собствениците на акции) на чуждестранните капиталисти за техните капитали, вложени в Русия. Докато по-рано това облекчаваше възстановяването на народното стопанство, сега то спомогаше за натрупване на средства за изграждането на тежката индустрия.

Съветските селяни, които в резултат на унищожава-нето на помещическата собственост върху земята се освободиха от заплащане на помещиците за наем и по-купка на земя, сега можеха да помогнат с труда си и с материални средства, за да се индустриализира страна-та. Селяните бяха заинтересовани от това не по-малко от работниците, защото те остро се нуждаеха от селско-стопански машини и промишлени стоки.

Всички тези източници за натрупване на средства се намираха в ръцете на съветската власт. Трябваше само умело да бъдат използвани, да се въведе строг режим на икономии, да се ликвидират непроизводителните раз-ходи, да се съкратят прекомерно нарасналите щатове на учрежденията и събраните средства да се вложат в ин-дустриализирането на страната. Задачата беше да се повиши производителността на труда, да се рационали-зира производството, да се намали себестойността на промишлената продукция. Именно с разрешаването на тези стопански задачи се зае с цялата си енергия кому-нистическата партия, като мобилизира работническата класа и целия съветски народ за създаване на социали-стическа индустрия.

През април 1926 г. ЦК и ЦКК на ВКП (б) се обър-наха към всички партийни организации, към всички трудещи се с призив да се установи най-строг режим на икономии в учрежденията, в предприятията и в ор-ганизациите „от горе до долу“, за да се увеличат со-циалистическите натрупвания за индустриализирането на страната.

Още при първите си стъпки борбата на партията и на народа за социалистическо индустриализиране даде положителни резултати. През 1926—1927 стопанска го-дина в промишлеността бяха вложени около един ми-лиард рубли, а след три години — вече над пет мили-арда рубли. Съветският народ започна изграждането на такива големи обекти като Днепърската вод-ноелектрическа централа, Туркестано-Сибирската же-лезопътна линия, тракторния завод „Ф. Е. Дзержин-ски“ и други.

Изграждането на социалистическа тежка индустрия стъпи на здрава основа и успешно вървеше напред.

Индустриализирането на страната и разрастването на селскостопанската кооперация създаваха материални

предпоставки за ликвидиране на капиталистическите елементи в града и на последната експлоататорска класа — кулачеството — в селото. Враговете на социализма се стремяха по всякакъв начин да попречат на социалистическото индустриализиране и да отстоят позициите на капитализма. Реконструирането на народното стопанство на СССР се осъществяваше в условията на ожесточена класова борба в страната.

Изострянето на класовата борба в страната се отрази и вътре в партията: надигнаха глава всевъзможни капитуланти и опозиционери. Главната опасност в партията през първите години на индустриализирането на страната бяха троцкистите и зиновиевците, обединили се върху антиленинска платформа.

„Новата опозиция“ в лицето на Зиновиев, Каменев и други, след като претърпя поражение на XIV конгрес на партията, открито премина на капитулантските позиции на троцкизма. През лятото на 1926 г. троцкисти и зиновиевци се обединиха в антипартиен блок, в основата на който лежеше троцкистката платформа. Към него се присъединиха и остатъците от всички разбити опозиционни групи — „работническата опозиция“, „децистите“ и други. По такъв начин блокът на капитулантите се превърна в сборище на всички осъдени от партията опозиционери. Всички тези пъстри антипартийни елементи отразяваха интересите на остатъците от капиталистическите класи в нашата страна, недоволството на градската дребна буржоазия и върхушката на буржоазната интелигенция от режима на диктатурата на пролетариата. Те бяха агентура на класовите врагове вътре в партията, рупор на враждебното капиталистическо обкръжение.

Основният въпрос за принципните разногласия на партията с троцкистко-зиновиевския блок беше въпросът, възможно ли е социализмът да победи в СССР. В своята идеологическа и организаторска работа партията изхождаше от указанията на В. И. Ленин, че в нашата страна има всичко необходимо и достатъчно за построяването на пълно социалистическо общество на основата на диктатурата на пролетариата и на неотклонното укрепване на съюза между работническата класа и селяните. Троцкистко-зиновиевският антипартиен блок

упорито отричаше възможността за победа на социализма в една страна, в СССР.

Борбата на партията против троцкистите и другите капитуланти, за изпълнение на Лениновия план за социалистическо строителство се възглавяваше от Централния комитет. Под ръководството на Централния комитет партийните организации упорито и непримиримо се бореха срещу капитулантите, въодушевяваха масите за изпълнение на напрегнатите планове за социалистическо индустриализиране на страната. В тази борба активна роля играеха такива дейци и работници на партията като А. А. Андреев, К. Е. Ворошилов, Ф. Е. Дзержински, А. А. Жданов, М. И. Калинин, С. М. Киров, С. В. Косиор, В. В. Куйбишев, А. И. Микоян, Г. И. Петровски, П. П. Постишев, Г. К. Орджоникидзе, Я. Е. Рудзутак, Н. А. Скрипник, И. В. Сталин, М. В. Фрунзе, Н. С. Хрущов, В. Я. Чубар, Н. М. Шверник, Е. М. Ярославски.

Партията разобличаваше троцкистите и зиновиевците като явни капитуланти, скъсали с ленинизма. Те се съпротивяваха на осъществяването на Лениновия план за социалистическа индустриализация на страната и издигаха всевъзможни авантюристични лозунги. Особено опасни бяха предложенията на троцкистите да се увеличи селскостопанският данък върху селяните, да се повишат фабричните цени на промишлените стоки. Приемането на тези предложения би означавало разкъсване на ленинския съюз между работническата класа и трудовото селячество, отслабване диктатурата на пролетариата в СССР. Капитулантската политика на троцкисти и зиновиевци водеше към отказване от завоеванията на Октомврийската революция, към реставриране на капитализма в съветската страна.

Троцкистко-зиновиевският антипартиен блок проповядваше, че класовите стълкновения между работническата класа и селяните и разкъсването на техния съюз били неизбежни. Лидерите на опозицията отричаха възможността за развитие на селското стопанство по социалистически път.

За да провеждат своята капитулантска политика, троцкистите и зиновиевците искаха свобода за фракциите и групировките, отменяне на Лениновата резолюция на X конгрес на РКП (б) за единството на партията,

подкопаваха дисциплината в партията, стремяха се да опорочат създадения в продължение на дългогодишна революционна работа партийен апарат, като го противопоставяха на партийната маса.

По въпросите на външната политика троцкисти и зиновиевци стигнаха до отричане на необходимостта от защита на СССР срещу заплахата от империалистическа интервенция. Заслепени от ненавист към партийното и държавното ръководство, те стигнаха дотам, че бяха готови да нанесат удар в гърба на съветската страна в момент на нападение върху нея от страна на империалистите.

Троцкистите и зиновиевците тръгнаха по пътя на разцеплението на Коминтерна. Те се свързаха с фракционни групи с антиленинска ориентация, с изключени от Коминтерна врагове и изменници на комунистическото движение, а също и с открити антикомунистически организации, групи и лица, борещи се против Коминтерна.

Такава беше капитулантската същност на троцкистко-зиновиевския блок. Централният комитет призова комунистите и цялата работническа класа на решителна борба с антипартийната троцкистка опозиция, която подкопаваше единството на партията и нейната ръководна роля в страната. ЦК подчерта, че партията само като единна и само като единствен водач на народните маси и ръководител на пролетарската диктатура може да осигури победа на социализма. ЦК строго предупреди, че ако антипартийният блок не прекрати своята фракционна дейност и не бъде разпуснат, работата ще свърши с изключване на участниците в него от партията.

Но опозиционерите не мирясаха. През есента на 1926 г. лидерите на троцкистко-зиновиевската опозиция предприеха открити антипартийни действия в партийните събрания на завода „Авиаприбор“ в Москва, на Путиловския завод в Ленинград. Те поставиха на обсъждане своята фракционна платформа, опитвайки се да натрапят на партията нова дискусия. Комунистите дадоха единодушен отпор на тези прояви. На някои места работниците просто изгониха троцкистите и зиновиевците от партийните събрания. След като претърпяха жестоко поражение в партията и в средата на работническата класа, лидерите на опозиционния блок подадоха до

ЦК заявление, в което осъди своята фракционна дейност. Но това бяха само думи. На дело опозиционерите тайно създаваха антиленинска партия със свбѣ дисциплина и членски вноски, със своя нелегална печатница. Отказвайки да се подчиняват на устава на партията, те провеждаха тайни събрания, на които обсъждаха фракционната платформа и тактика за борба срещу партията и нейния ЦК.

През октомври—ноември 1926 г. се състоя XV всесъюзна партийна конференция. Тя направи равностметка на изтеклата 1925—26 стопанска година. Тази равностметка убедително показва на всеки незаслепен от троцкистката демагогия човек, че народното стопанство, преодолявайки трудности, върви напред по социалистическия път. Конференцията отбеляза затвърдяването на стопанската хегемония на едрата промишленост в икономиката на страната, засилването на нейната ръководна роля в подема на селското стопанство, в развитието на селскостопанската кооперация. Конференцията мобилизира силите на партията, на работническата класа и трудовото селячество за осъществяването на Лениновия план за социалистическа индустриализация на страната.

Конференцията даде изчерпателна политическа оценка на троцкистко-зиновиевската опозиция като меншевишки уклон в партията и предупреди опозиционерите, че по-нататъшната им еволюция по посока на меншевизма ще ги доведе до изключване от редовете на комунистическата партия. Тя призова всички комунисти на решителна борба против троцкистко-зиновиевския блок.

През ноември—декември 1926 г. се състоя VII разширен пленум на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал (ИККИ). Пленумът има огромно значение за идейния разгром на троцкизма на международната арена и за очистването на братските комунистически партии от троцкистките и други ревизионистични елементи. Пленумът на ИККИ одобри резолюцията на XV конференция относно опозиционния блок и задължи комунистическите партии да водят решителна борба против всякакви опити на троцкистите да предизвикат разцепление в международното комунистическо движение. Решенията на XV партийна конференция, на VII пленум на ИККИ, докладите и изказванията на партийните дейци в защита на ленинската линия из-

играха голяма роля за сплотяване партийните редици под знамето на ленинските идеи и за разобличаване на троцкистите, на тяхното капитулантство и дезорганизирането им антипартийна дейност.

Въпреки категоричното осъждане на троцкистко-зиновиевския блок от страна на XV партийна конференция и VII пленум на ИККИ и решителния отпор, който срещнаха в средата на работническата класа троцкистите и зиновиевците, те не прекратиха своята антипартийна дейност. В 1927 г., когато международното положение на СССР се усложни във връзка със скъсването на дипломатическите и търговските отношения със Съветския съюз от страна на английското консервативно правителство, троцкистите засилиха антипартийната борба, като излязоха с така наречената „платформа на 83-мата“.

Това беше една лъжлива, фарисейска платформа, с която се целеше да бъдат измамени партията и работническата класа. На думи троцкистите и зиновиевците бяха против разцеплението на партията, изказваха се за индустриализиране на страната, за колективизиране на селското стопанство, а на дело създадоха своя нелегална партия, подиграваха се с политиката на индустриализиране на страната и колективизиране на селското стопанство. В платформата се съдържаха различни клеветнически измислици от рода на тия, че партията и съветското правителство били искали да ликвидират монопола на външната търговия, да дадат на кулаците политически права. Тази изцяло лъжлива платформа опозицията отпечата в своята тайна печатница в хиляди екземпляри и ги разпространяваше сред членовете на партията и безпартийните. Партията разобличи пред масите клеветническата антипартийна декларация на троцкистко-зиновиевския блок. Народните маси, заети с упорит труд в изграждането на социалистическото общество, с негодуване отхвърлиха клеветническите измислици на троцкистите.

За да нанесе удар върху единството на партията и ръководството ѝ, троцкистката опозиция в продължение на редица години използваше всяко затруднение в страната. Опозицията се стремеше да превърне боевата партия, ръководеща социалистическото строителство, в дискуссионен клуб.

Необходимо бе да се сложи край на антипартийните действия на троцкистите и зиновиевците, да се разобличи напълно антиленинската, капитулантската същност на тяхната платформа. С постановление на обединения пленум на ЦК и ЦКК през октомври 1927 г. главатарите на опозицията Троцки и Зиновиев бяха изключени от Централния комитет за фракционна борба против партията и нейното единство. През октомври 1927 г. ЦК публикува тезиси по въпросите на дневния ред на XV конгрес и обяви общопартийна дискусия по тях. Дискусионните събрания продемонстрираха политическата зрелост на партийните членове, сплотеността им около ленинския ЦК. За политиката на ЦК гласуваха 724 000 членове на партията, а за блока на троцкистите и зиновиевците — само 4 000 (по-малко от 1 процент). Антипартийният блок беше окончателно разбит. *Победи ленинската политика на партията.*

За ознаменуване десетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция по предложение на ЦК на партията ЦИК на Съюза на ССР прие манифест, в който се съобщаваше, че се преминава към седемчасов работен ден и се провеждат редица мероприятия за повишаване благосъстоянието на трудещите се. Против манифеста, одобрен от народа, се обяви троцкистко-зиновиевската опозиция, като разкри по този начин антинародната същност на своята политика.

Колкото по-очевидни ставаха политическият банкрут на антиленинската троцкистко-зиновиевска групировка и нейното изолиране от масите, толкова по-надолу пропадаше тя в пропастта на антисъветската борба. В деня на десетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция троцкистите извършиха антисъветска акция. В противовес на могъщата демонстрация на масите под лозунгите на ленинизма шепа троцкисти начело с Троцки, Зиновиев и Каменев, грубо нарушавайки съветските закони, излезе на улицата в Москва и Ленинград с антипартийни и антисъветски лозунги. Против троцкистите се надигна вълната на народния гняв и възмущение.

През ноември 1927 г., изпълнявайки волята на партията, ЦК и ЦКК изключиха от партията Троцки и Зиновиев и извадиха от състава на членовете на ЦК и ЦКК остана-

лите опозиционери. Въпросът за опозицията беше изцяло предаден за разглеждане на XV конгрес на партията.

3. Мобилизиране силите на съветския народ за индустриализиране на страната. Преустрояване работата на партията и масовите организации на трудещите се

Успешното осъществяване на социалистическата индустриализация на страната беше неразривно свързано с повишаването на боеспособността на партийните организации, със заострянето на политическата и производствена активност на масите и с въвлечането на нови слоеве на трудещите се, на първо място работниците, в управлението на държавата.

„... Социализмът ... — казва В. И. Ленин — е създаване на самите народни маси.“¹

Приетият от XIV конгрес устав на партията в новата си редакция създаваше благоприятни условия за по-нататъшно развиване на вътрешнопартийната демокрация и за повишаване активността и самодейността на комунистите. ЦК на партията строго следеше да се спазват ленинските норми на партийно ръководство, редът на изборността на партийните органи, водеше решителна борба с проявите на бюрократизъм в партийната работа, с опитите да се задуши здравата критика и с други нарушения на вътрешнопартийната демокрация. Работата на ЦК и на местните партийни организации се основаваше на принципа на колективното ръководство, на разширяване вътрешнопартийната демокрация. Редовно се свикваха пленуми на ЦК, пленуми на партийните комитети и активите на партийните организации, партийни събрания на ядките, на които се обсъждаха важни въпроси на партийното, държавното и стопанското строителство. Връзките на ЦК с местните организации се засилиха. Между XIV и XV конгрес на партията ЦК с участието на местни партийни работници провери дейността на около 40 местни партийни организации. Това спомогна за оживяване и подобряване

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 283.

на партийната работа по места. По-разнообразни станаха формите на живото общуване на ЦК с местните партийни организации.

В центъра на вниманието на партийните организации се поставяха задачи за рационализиране на производството, за повишаване производителността на труда, осъществяване режим на икономии, намаляване себестойността на продукцията. Много важно значение имаше разгръщането на масово социалистическо съревнование. ЦК подложи на критика дейността на онези партийни организации, които в увлечението си по масово-политически кампании не вникваха в производствения живот на предприятията, в същината на практическите въпроси на стопанското строителство.

Особено значение имаше подобряването на работата на цеховите партийни организации, които бяха най-близко до работническите маси. През 1924 г. имаше 2 000 цехови организации на партията, а в 1927 г. те станаха близо 4 000. Около тях израсна многоброен безпартиен актив.

Засили се политическото влияние на партията и връзките ѝ с масите, което намери ярък израз в умножаването на партийните редове с най-съзнателните хора от работническата класа и трудещото се селячество. През 1927 г. беше извършено всесъюзно партийно преброяване. Според данните на преброяването партията наброяваше 775 000 членове и 372 000 кандидат-членове. За три години (1924—1926) в партията бяха приети над 800 000 души, в това число над половин милион работници.

Централният комитет вземаше мерки за подобряване на социалния състав на партийните редове, за увеличение на пролетарското ядро в партията. Във връзка с празнуването на десетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция беше обявено масово набиране на работници в партията. Приемането в партията ставаше по строго индивидуален ред. В партията влязоха 108 000 души. Влизането на нов голям отряд от работническата класа в партията засилваше нейната ръководна роля в социалистическото строителство. С цел да се укрепят партийните организации в селото партията постави задача да бъдат приети в нейните редове активисти измежду селскостопанските ра-

ботници, ратаи, бедняци, работещи в групите на бедните, в Съветите и в селскостопанските кооперативи.

Индустриализацията на страната постави пред масовите организации на трудещите се нови задачи. Наложи се да се преустрои работата на Съветите, профсъюзите, Комсомола и другите обществени организации, да се съживи тяхната дейност. Партията издигна лозунга „С лице към производството!“, отправен към всички масови организации на работническата класа.

Партията продължаваше да подобрява и усъвършенствува работата на органите на държавната власт, провеждайки политика на съживяване на Съветите и другите обществени организации. Засили се ролята на Съветите в политическото, стопанското и културното строителство. В управлението на държавата се привличаха все по-широки маси от работническата класа и трудещите се селяни. Около Съветите се създаваше безпартиен актив. Депутатите на Съветите започнаха по-често да се отчитат пред избирателите.

През 1926 и 1927 г. се състояха избори за съвети, които се проведоха в обстановката на нараснала активност на трудещите се маси и изостряне на класовата борба. Изборите показаха нарастването на партийното влияние върху трудещите се маси от града и селото и отслабването на позициите на капиталистическите елементи; очевидно беше, че кулачеството все повече се изолира от средняка. Следвайки указанията на В. И. Ленин, партията намаляваше и поевтиняваше държавния апарат, системно водеше борба против бюрократичните изопачавания в него.

Курсът на индустриализация на страната изискваше да се усъвършенствува управлението на промишлеността, да се подготвят ръководни кадри, да се приближи ръководството на стопанското строителство към местните условия. Тези въпроси стояха в центъра на вниманието на партията. Ръководството на промишлеността се основаваше върху ленинския принцип на демократическия централизъм. Израстването на стопанските кадри и натрупаният опит в организирането на управлението на промишлеността осигуриха голяма самостоятелност в работата на предприятията и засилиха отговорността на техните ръководители за изпълнението на държавния план.

Грябваше да се подобри дейността на профсъюзите — най-масовата организация на работниците. Работническата класа бързо растеше числено. През първите две години на индустриализацията в нейните редици се вляха над два милиона души. Преминаването към реконструкция на народното стопанство, нейните трудности изискваха от профсъюзите напрегната работа по възпитание на масите, особено на новите работници, въвличането им в социалистическо строителство. Подобряването на работата на профсъюзите ставаше върху основата на разгръщане на пролетарската демокрация. Много важна форма за въвличане на работническите маси в социалистическото строителство, в управлението на производството и в борбата за повишаване на производителността на труда бяха *производствените съвещания*, които възникнаха по инициатива на работниците. Те получиха широко разпространение. На тези съвещания се обсъждаха при активно участие на работниците въпросите: за състоянието на производството, режима на икономии, ликвидиране на престоните на машините, намаляване на себестойността на продукцията, повишаване на производителността на труда, укрепване на трудовата дисциплина. Централният комитет на партията се стремеше прогресивният опит на производствените съвещания да се разпространят във всички отрасли на промишлеността и транспорта.

През годините на социалистическата индустриализация на страната се активизира дейността на Комсомола — боевия помощник на партията, призова да възпитава младото поколение строители на комунизма. На Комсомола принадлежат не малко творчески начинания в борбата за социалистическа индустриализация на страната. Той издигна из своите среди десетки хиляди рационализатори в производството и изобретатели.

Голямо значение имаше въвличането на жените в производството и в активна обществена работа, особено в националните републики и области на страната. Широко се разпространиха делегатските събрания на работничките и селянките. През октомври 1927 г. се състоя I Всесъюзен конгрес на работничките и селянките. Той отбеляза нарасналата активност и културност на трудещите се жени, разширяването на техния политически кръгзор, предаността им към делото на пар-

тията, към делото на социализма. Конгресът съдействува за укрепването на връзките между работническата класа и селяните.

При условията на изостряне на класовата борба в страната изключително важно беше да се засили пролетарското влияние в селото. Там се водеше ожесточена борба между работническата класа и буржоазно-кулашките елементи за основната селска маса — за средняка. Издигнатият от партията лозунг „С лице към селото!“ успешно се осъществяваше от партийните организации. Около 21 000 ядки, над четвърт милион комунисти — такъв беше форпостът на партията в селото. Партията съчетаваше изпращането на комунисти от града в селото с издигане на нови кадри, израснали в самото село. Ролята на комунистите в обществения живот на селото значително се повиши. За това красноречиво говореха резултатите от изборите за Съвети: всеки пети председател на селсъвет и половината от членовете на общинските изпълнителни комитети бяха комунисти.

Пролетарското въздействие върху селяните ставаше и чрез различните обществени организации в града, обхващащи милиони работници. Важна опора на партията в селото бяха профсъюзите. Много работници бяха свързани със селото, имаха свое селско стопанство. А и в самото село работеха над два милиона членове на профсъюзите, от тях над един милион бяха членове на профсъюза на селскостопанските и горските работници. Партията упорито се стремеше към подобряване работата на профсъюзите в село, към участието им в обществения живот на селото, привличаше нови сили работници към шефство над селата. В шефските дружества по онова време участваха към един и половина милиона души.

В борбата за социалистическо преустройство на селото партията се опираше на работническата класа и на силите вътре в самото селячество. Но тези сили трябваше да бъдат сплотени и организирани. Опора на партията бяха групите на бедняците, участващи в Съветите и в кооперацията. Събранията на бедняците, в които участваха и средняци, станаха по-редовни. Благодарение на нарасналата си организираност бедняците все по-силно влияеха върху обществения живот на селото и активно се бореа срещу кулаците.

Верен помощник на партията в село беше Комсомо-
лът. Един милион млади борци за социалистическо
село водеха мъжествена битка срещу кулаците и всич-
ки антисъветски сили, както и срещу ограничеността,
недоверието към непознатия още социалистически път
на развитие на селското стопанство. Важна роля за
това играеше партийният печат, централният и мест-
ният. Нямаше нито една община, където да не се изда-
ваше стенвестник, организираш селските маси около
партията и съветската власт. Двестахилядната армия
на селските кореспонденти смело отстояваше делото на
социализма, без да се бои от кулашкия куршум из
засада.

Партията всестранно използваше и Червената ар-
мия за издигане на политическото и образователно рав-
нище на селската младеж. Демобилизираните червено-
армейци имаха голямо влияние в селото. Половината
от председателите на селсъветите и две трети от пред-
седателите на общинските изпълнителни комитети бяха
преминали през школата на Червената армия.

В резултат на повишаването на политическата и ор-
ганизаторската работа на партията и ръководените от
нея обществени организации се засили отпорът срещу
кулачеството от страна на трудещите се селски маси.
Опирайки се на бедняците, работническата класа укреп-
пи съюза си със средняка. Все позече селяни се въвли-
чаха в различните видове обществено стопанство на
селото. В потребителната кооперация участваха 38
процента от селските домакинства, селскостопанската
кооперация обхващаше близо една трета от селските
стопанства. Кооперативният план на В. И. Ленин ус-
пешно се осъществяваше.

Партията следваше линия на разширяване на сел-
скостопанската кооперация с цел да подготви селяните
за масово преминаване от индивидуално селско сто-
панство към социалистически, колхозен строй.

4. Първите успехи на социалистическата индустриализация на страната. XV конгрес на партията и курсът на колективизация на селското стопанство. Разгромът на троцкистко-зиновиевския антипартийен блок

След две години упорит труд на партията и народните маси се появиха първите резултати от социалистическата индустриализация на страната. Обновяваха се стари и се строяха нови заводи. Към края на 1927 г. промишлеността и селското стопанство даваха по-голяма обща продукция, отколкото преди войната.

Най-бързо се развиваше едрата социалистическа промишленост. През 1926—1927 стопанска година тя даде 18 процента повече продукция, отколкото предишната година. За първите години на индустриализацията това беше рекорден темп на развитие на едрата промишленост в СССР. Той многократно надхвърляше темповете на растежа на промишлеността в главните капиталистически страни. Например в САЩ средният годишен прираст на промишлената продукция за 29 години (1901—1929 г.) не надвишаваше 4 процента. Високият темп на развитие на промишлеността в СССР, и особено на тежката, свидетелствуваше за превъзходството на социалистическата стопанска система над капиталистическата.

Подемът на едрата промишленост засилваше ръководната роля на социалистическия сектор в народното стопанство. Делът на социалистическия сектор в промишлеността към края на 1927 г. представляваше 86 процента, а делът на частния сектор падна на 14 процента (без да се включва мелничарската промишленост, значителна част от която се намираще в ръцете на частника). Доказано беше, че осъществяваната в СССР индустриализация има социалистически характер.

Неотклонното разрастване на социалистическия сектор в промишлеността беше свързан с изтласкването на капиталистическите елементи от търговията. Делът на частника в стокооборота на дребно се намали от 53 процента през 1924/25 година на 35 процента през 1926/27 стопанска година, а в търговията на едро — от 9 на 5 процента.

Националният доход през 1926/27 стопанска година в сравнение с предишната година се увеличи с повече от 11 процента. Ако се вземе под внимание, че средният годишен прираст на националния доход в САЩ, Англия, Германия и в други високоразвити капиталистически страни не надвишаваше 2—4 процента, ще стане ясно с какви бързи темпове растеше народното стопанство на СССР.

Под ръководството на комунистическата партия съветската страна уверено и бързо крачеше към социализма, изтласквайки от народното стопанство капиталистическите елементи.

При бързите темпове на развитие на едрата социалистическа промишленост, при разрастването на градовете и на тяхното население — селското стопанство — най-обширният и жизнено важен отрасъл на народното стопанство — сериозно изоставаше. Общата продукция на цялото селско стопанство надхвърли предвоенната. Общата продукция на основния му отрасъл — производството на зърнени храни — представляваше през 1926/27 стопанска година 95 процента от общата продукция в 1913 г. А стоковата част (извънселската) на зърнопроизводителното стопанство възлизаше само на 13,3 процента срещу 26 процента преди войната.

Такова намаляване на производството на зърнените храни, предназначени за продажба, се обясняваше с обстоятелството, че в резултат на Октомврийската революция в селото бяха ликвидирани едрите помещически стопанства и значително бяха намалени кулашките стопанства, които преди войната даваха най-голямото количество стокови зърнени храни. Помещическите стопанства изкарваха на пазара 281 600 000 пуда от цялото стоково зърнопроизводство (22 процента), а кулаците — 650 000 000 пуда (50 процента). Кулашките стопанства произведоха през 1926/27 стопанска година само 126 милиона пуда стокови зърнени храни.

При съветските условия главни производители на зърнени храни ставаха средняшките и бедняшките селски стопанства. През 1927 г. те бяха около 24 милиона, докато преди Първата световна война наброяваха около 17 милиона. След като се освободиха в резултат от победата на Октомврийската революция от помещиците и като подкопаха силата на кулаците, среднящите и

Бедняците започнаха да живеят по-добре. Сега те бяха главните държатели на зърнени храни, произвеждаха повече, отколкото преди войната (4 милиарда пуда вместо 2,5 милиарда пуда), но даваха само 11 процента от общата продукция зърнени храни за пазара.

Совхозите и колхозите произвеждаха по онова време само 80 милиона пуда зърнени храни и даваха само 6 процента от цялото стоково зърнопроизводство.

Зърнопроизводителното стопанство при това негово състояние не можеше да задоволи нуждите на страната от зърнени храни, които се увеличаваха поради нарастването на градското население и на работническата класа.

Големи успехи в развитието на социалистическата индустрия и сериозно изоставане на селското стопанство — такава беше икономическата обстановка в навечерието на (XV) конгрес на партията. Конгресът се състоя от 2 до 19 декември 1927 г. По това време партията наброяваше 887 000 членове и 349 000 кандидат-членове.

Конгресът обсъди отчетите на ЦК и ЦКК — РКИ, директивите по изработване на петгодишния план, въпросите за работата в село, за опозицията и други. Доклади изнесоха И. В. Сталин, С. В. Косиор, Г. К. Орджоникидзе, Г. М. Кржижановски и други.

Конгресът напълно одобри политическата и организационна дейност на ЦК. В областта на външната политика конгресът възложи на ЦК неотклонно да провежда ленинската линия на борба за мир, да укрепва интернационалните връзки с трудещите се от всички страни, да повишава отбранителната способност на СССР. В областта на вътрешната политика конгресът даде директива да се продължава с неотслабващо темпо социалистическата индустриализация на страната, особено внимание да се отдели на издигането на селското стопанство по пътя на социалистическото му преустройство и по-решително да се настъпва срещу капиталистическите елементи, като се държи курс към ликвидирането им.

Конгресът разкри причините за бавното развитие на селското стопанство.

Промислеността беше едра и централизирана. Селското стопанство си оставаше дребно и разпокъсано.

Едрата промишленост се основаваше на обществената, социалистическата собственост върху средствата за производство, развитието ѝ укрепваше позициите на социализма в народното стопанство, водеше до унищожаване на капиталистическите елементи. Дребното селско стопанство се основаваше на частната собственост върху средствата за производство (освен земята, която беше национализирана от съветската държава и предадена на селяните за ползване). Социалистическата промишленост се подчиняваше на плановото начало. Дребното стоково селско стопанство изпаднаше под влиянието на пазарната стихия. Едрата социалистическа промишленост непрекъснато се снабдяваше с нова техника, развиваше се по принципа на разширеното възпроизводство. Дребното селско стопанство се основаваше на примитивна техника и ръчен труд, нямаше възможност да използува модерни машини, развиваше се бавно, често не осигуряваше дори просто възпроизводство.

Към 1927 г. дребното разпокъсано селско стопанство общо взето изчерпа своите възможности за по-нататъшно повишаване на производителността на труда. В селото продължаваше процесът на раздробяване на селските стопанства. Те даваха едва минимума от стоковата продукция, особено на зърнени храни. От година на година селското стопанство се развиваше все по-бавно, все повече изоставаше от темпа на развитието на социалистическата промишленост. Това създаваше затруднения при снабдяването на градското население със селско-стопански продукти и на промишлеността със суровини. Продукцията на селското стопанство представляваше незначителна част в износа, затрудняваше се създаването на държавни резерви. Изоставането на селското стопанство ставаше спирачка за цялото социалистическо строителство и за укрепването на отбраната на страната.

XV конгрес на партията всестранно обсъди този въпрос и прие решение за най-широко разгръщане на колективизацията на селското стопанство, за преминаване в земеделието към едро социалистическо производство, основано на нова техника. Беше поставена задачата да се започне широка подготовка за настъпление на социализма по целия фронт.

Без масова колективизация на селското стопанство беше невъзможно да се изведе страната на широкия път на социалистическото строителство и да се избавят милионите трудещи се селяни от кулашката робия, от сиромашията и невежеството. Партията се ръководеше от ленинския план за построяване на социализма в СССР, опираше се на гениалния кооперативен план на В. И. Ленин, на известните негови указания:

„Докато живеем в дребноземеделска страна, за капитализма в Русия има по-здрава икономическа база, отколкото за комунизма. Това трябва да се запомни. Всеки, който внимателно е наблюдавал живота в селото в сравнение с живота в града, знае, че ние не сме изтръгнали корените на капитализма и не сме подкопали фундамента, основата на вътрешния враг. Последният се крепи на дребното стопанство и за да го подкопаем, има едно средство — да преведем стопанството на страната, в това число и земеделието, на нова техническа база, на техническата база на съвременното едро производство.“¹

„Ако селското стопанство може да се развива по-нататък, необходимо е здраво да се осигури и по-нататъшният преход, а по-нататъшният преход неминуемо се състои в това — най-малко изгодното и най-изостаналото, дребно, обособено селско стопанство, постепенно обединявайки се, да организира обществено, едро земеделско стопанство.“²

Признавайки за неотложно да се предприеме широко разгръщане на колхозното строителство, конгресът категорично заяви, че преминаването на селяните на колхозен път трябва да става непременно с доброволното съгласие на самите трудещи се селяни. Същевременно конгресът даде директива да се укрепват и развиват совхозите.

Конгресът подчерта, че единственият път за ликвидиране изостаналостта на селското стопанство е да се осъществи Ленинският кооперативен план за преустройство на обществените отношения в селото на основата на колхозите и совхозите. Селекостопанската кооперация при условията на диктатурата на пролетариата по-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 532.

² В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 293.

мага на социалистическата индустрия да води селото след себе си. Постиженията в областта на кооперирането на селяните дадоха възможност да се постави задачата да се въвлекат в кооперацията в най-близко време всички бедняци и по-голямата част от средняците. На селскостопанската кооперация се възлагаше задачата да помогне на бедните и средни селяни да се освободят от кулашката робия, като организира обслужването на слабите стопанства чрез широка мрежа от пунктове за даване на инвентар под наем и като им предостави машини за обществено обработване на земята при изгодни условия.

Конгресът дойде до извода, че е настъпило време да се премине заедно с цялата бедняшка и средняшка маса на основата на постигнатото укрепване на съюза между работническата класа и селяните към по-нататъшно, по-системно и изстойчиво ограничаване и изтласкване на кулака и частника.

Разгръщането на социалистическото строителство, огромните капиталовложения, предвидени за дълъг период — всичко това изискваше да се издигне на по-високо равнище плановото ръководство на икономиката на страната. Партията бе натрупала значителен опит в планирането на народното стопанство. Създаваше се възможност за премияване от годишни контролни цифри към перспективни планове за редица години. Това беше голяма победа за ленинската стопанска политика на партията.

В последните си статии, посветени на плана на изграждането на социализма, В. И. Ленин пише, че за пръв път в историята е станало възможно „да установява срокове, необходими за извършване на основни социални промени, и ние днес ясно виждаме *какво* може да се направи за пет години и за какво са нужни много по-големи срокове“¹.

XV конгрес прие директиви за изработване на първия петгодишен план за развитие на народното стопанство.

Основните стопански задачи на първата петилетка, както посочи конгресът, се състояха в това, неотклон-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 484.

но да се развива тежката социалистическа индустрия — материалната база на социализма, и на нейна основа да се постига бързо разрастване на всички отрасли на народното стопанство и повишаване на относителния дял на социалистическия сектор в него, по-решително да се изтласкват капиталистическите елементи и социализмът да премине в настъпление против остатъците от капитализма по целия фронт на народното стопанство.

Приемането на директивите по първия петгодишен план означаваше нов, по-висок етап в укрепването на плановете начало в съветското народно стопанство. В тези директиви конкретно се определяха сроковете и темповете на великите социалистически преобразования в Съветския съюз.

XV конгрес премина под знака на борбата за укрепване единството на партията. Доклад „За опозицията“ от името на избраната от конгреса комисия по разследването на антипартийната дейност на троцкистите и зинovieвците направи Г. К. Орджоникидзе. Конгресът отбеляза, че троцкистко-зинovieвската антипартийна „опозиция идейно скъса с ленинизма, изроди се в меншевишка група, тръгна по пътя на капитулацията пред силите на международната и вътрешната буржоазия и се превърна обективно в оръдие на трета сила против режима на пролетарската диктатура“¹. Опозицията стана оръдие на класовите врагове в тяхната бясна борба против комунистическата партия и съветската власт. Конгресът обяви, че принадлежането към троцкистката опозиция и пропагандирането на нейните възгледи са несовместими с членуването в редовете на партията.

Конгресът констатира, че опозицията не само е нарушила грубо партийната дисциплина, но и е прекрачила границата на съветската легалност, от фракционност е преминала към създаване на антисъветска троцкистка партия. Вземайки всичко това под внимание, конгресът одобри постановлението на ЦК и ЦКК за изключване на Троцки и Зиновиев, главатари на антипартийната опозиция, от партията и изключи от нея 75 активни дейци на троцкистко-зинovieвския блок — Камелев, Пятаков, Радек, Раковски, Сафаров, Смилга,

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 288.

И. Смирнов, Лашевич и други. Изключена беше от партията, като явно антиреволюционна, групата на Сапронов, наброяваща 23 души.

Конгресът предложи на партийните организации да очистят редовете си „от всички явно непоправими елементи на троцкистката опозиция“. Същевременно той възложи на ЦК и ЦКК да вземат всички мерки за идейно въздействие върху редовите участъци в опозицията, за да ги убедят да се откажат от капитулантските възгледи на троцкизма и да тръгнат по ленински път.

XV конгрес прие важно допълнение към устава на партията: „Партийните членове, които се отказват да отговарят правдиво на въпросите на контролните комисии, подлежат на незабавно изключване от партията“¹⁾ Това допълнение се налагаше от обстоятелството, че опозиционери, когато ги извикваха в партийните органи, отказваха да дават верни показания относно антипартийната дейност на троцкистите, опитваха се да заблуждават партийните органи и да прикриват престъпната работа на троцкистките фракционери.

XV конгрес на ВКП(б) влезе в историята на партията като конгрес на колективизацията на селското стопанство и на подготовката на настъпление на социализма по целия фронт. Решенията на конгреса бяха одобрени от партийните организации и от милионните маси на работническата класа, от всички трудещи се. Тези решения отразиха новия етап в изграждането на социализма в СССР и в укрепване единството на комунистическата партия.

Конгресът обобщи резултатите от многогодишната борба на ленинизма против троцкизма, разгроми го идейно окончателно и изгони от партията най-активните троцкисти.

Наскоро след конгреса мнозина изключени от партията участници в троцкистко-зиновиевската опозиция започнаха да подават заявления за скъсването си с троцкизма, с молба да бъдат върнати в партията. Вземайки предвид, че в миналото след подобни заявления на опозиционерите обикновено следваха нови антипартийни прояви от тяхна страна, партията се отнесе към

¹⁾ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 331.

тези заявления на троцкистите бдително. Тя обуслови възвръщането в нейните редове на подалите заявление участници в опозицията с искане напълно да се разоръжат идейно и организационно, решително и открито да осъдят своите възгледи като антиленински и да поемат задължение да защитават решенията на партията, на нейните конгреси и ЦК. За подалите заявление беше установен шестмесечен проверочен срок. И едва след изтичането на този срок, след като партията се убедише, че поведението на бившите опозиционери съответствува на поетите от тях задължения — да спазват устава и програмата на партията, нейната дисциплина, да провеждат генералната линия на партията, утвърдена в решенията ѝ, — едва тогава партията разглеждаше въпроса за възвръщането на изключените в нейните редове за всеки поотделно.

Повечето от изключените изпълниха тези задължения и правата им на партийни членове бяха възстановени. Много, главно редови комунисти, които се бяха присъединили към троцкистко-зиновиевската опозиция, след като се убедиха в правилността на ленинската линия на партията и в антиленинската същност на троцкизма, честно работеха в партията и участваха в борбата за изграждането на социализма.

Непримиримият враг на ленинизма Троцки не сложи оръжие. За антисъветска дейност в 1929 г. Троцки бе изгонен в чужбина, където той не закъсня да се включи в общата клеветническа кампания на буржоазията против Съветския съюз и против ВКП (б).

Заслуга на партията е, че зорко охраняваше единството на своите редове и въоръжи народните маси с ясна ленинска програма за борба за победата на социализма в СССР и организира тази победа.

5. Подготовката за настъпление на социализма по целия фронт. Борбата на партията против десния уклон. Приемането на плана за първата петилетка. Начало на масовото колхозно движение

Изпълнявайки решенията на XV конгрес, партията разгърна с нова сила борбата за социалистическа индустриализация на страната и подготовката за масова колективизация на селското стопанство върху основата на Лениновия план за построяване на социализма в СССР.

Провеждането на социалистическата реконструкция на народното стопанство на СССР предизвика упорита съпротива на капиталистическите елементи вътре в страната и сериозна тревога сред световната буржоазия. Империалистите и избягалите от съветската страна помещици, едри фабриканти и банкери виждаха в непмана и кулака своя опора в ожесточената борба за проваляне на социалистическото строителство в СССР. Капиталистическите елементи в СССР съставляваха през 1928 г. 4,6 процента от населението. Те още играеха известна роля в икономиката на страната. В ръцете на непманите се намираше приблизително една четвърт от стокооборота на дребно и една шеста от промишлената продукция. Кулакът произвеждаше една пета от зърнените храни за пазара. И макар частта на капиталистическите елементи в народното стопанство да спадеше неотклонно — наблюдаваше се абсолютното им нарастване. Те имаха корени в дребно-стоковото производство — в занаятчийската промишленост и едноличното селско стопанство. Капиталистическите елементи, особено кулачеството, оказваха влияние върху известна част от селячеството, занаятчиите, кустарите и служещите.

Класовата борба в страната се изостри. Капиталистическите елементи се опитваха да използват трудностите по прехраната в съветската държава през 1928 г. Към общата изостаналост на зърненото стопанство се прибави и дошата реколта в Южна Украйна и Северен Кавказ. Цялата реколта на зърнени култури беше почти с (300) милиона пуда по-малка, отколкото в предишната година. Държавните доставки на зърнени храни към януари 1928 г. не бяха изпълнени със (128) милио-

на пуда. Създадоха се сериозни затруднения в снабдяването на населението с хляб и на промишлеността със селскостопански суровини. Почти напълно беше преустановен износът на зърнени храни, което създаваше затруднения в образуването на държавни валутни фондове, необходими за закупуване на промишлени съоръжения от чужбина.

Нарасналото в условията на непакулачество притежавайки големи запаси от зърнени храни, отказваше да ги продава на държавата по цените, определяни от съветската власт. То се опитваше да тероризира средняците, които продаваха излишъците си от зърнени храни на органите по държавните доставки. Кулаците по всякакъв начин се мъчеха да отслабят и подкопаят колхозното строителство. Те вредяха на колхозите, причиняваха пожари в зърноподавателните пунктове, убиваха из засада партийци и държавни работници в селото.

Опирайки се на поддръжката на масите и твърдо провеждайки класовата политика в селото, партията и съветската власт сломиха съпротивата на кулаците. Към тях бяха приложени извънредни мерки. За укриване на излишъци от зърнени храни кулаците бяха давани под съд, по решение на който зърнените храни се конфискуваха. При това една четвърт от конфискуваното жито се даваше на заем на селските бедняци. При провеждането на зърнодоставките се прилагаше методът на самооблагането. На селяните се предоставяше ~~правото да правят~~ сами плановото разпределение на зърнодоставките между отделните стопанства. По такъв начин в борбата за зърнени храни се въвличаха бедняшките и средняшките маси в селото. Те се сплотяваха около партийните и държавните организации против кулаците. От държавния и кооперативен апарат се изгонваха елементите, които се бяха изродили, разложили, заразили с капитулантска идеология и не желяеха да се „карат“ с кулака.

Всички тези мерки спомагаха за успешно провеждане на зърнодоставките. Към края на 1928 г. държавата създаде достатъчни резерви от зърнени храни. Смазването на кулашката съпротива укрепи и засили съветската власт, позициите на социализма в селото.

Провеждането на зърнодоставките и на сеитбените кампании през 1928 и 1929 г. активизира дейността на селските партийни организации и на всички държавни и обществени организации на трудещите се. Без да се боят от кулашките заплахи, комунистите се бореха активно за изпълнението на държавния план по зърнодоставките, за осъществяване на класовата политика в селото. Обаче някои държавни и партийни организации допуснаха извращения, които се изразиха в прилагане на насочените против кулачеството извънредни мерки и спрямо част от средняците и бедняците. ЦК осъди рязко това изкривяване на партийната линия и поправи положението.

Разрешаването на зърнената проблема беше една от най-важните задачи на народното стопанство. ЦК на партията и правителството пристъпиха към нейното разрешаване, като се ръководеха от ленинския принцип за правилно съчетаване на държавните и личните интереси на трудовите селяни. Обединеният пленум на ЦК и ЦКК през април 1928 г. реши да се увеличат размерите на авансите, отпущани на селските стопанства по контрактация (договорни отношения на държавните и кооперативните организации със селските стопанства), на 135 милиона рубли и на общата отпускана от държавата сума за развитие на селското стопанство — на 177 милиона рубли. Създаваха се нови големи зърнопроизводителни совхози. След пет години те трябваха да дават на страната годишно към 100 милиона пуда стокови зърнени храни. Совхозите ставаха опорни пунктове в социалистическата реконструкция на селското стопанство. Борбата за зърнени храни беше съставна част от борбата за индустриализация, за построяване на социализма в СССР.

Бясната съпротива на кулаците срещу мероприятията на съветската власт на село въодушеви притаилите се вражески групи в борбата им за реставриране на капитализма в страната. В началото на 1928 г. беше разкрита голяма вредителска организация на буржоазни специалисти в Шахтинския и в други райони на Донбас („шахтинското дело“). Макар по-голямата част от старите специалисти да работеха честно и добросъвестно в различните отрасли на народното стопанство, „шахтинското дело“ показа, че имаше и злостни вре-

дители, саботьори, които проваляха социалистическата индустриализация на страната и построяването на социализма. В продължение на няколко години група буржоазни специалисти, замаскирали се белогвардейци, изпълнявайки задачи на бившите собственици на предприятията — руски и чуждестранни капиталисти — и на чуждите разузнавания, водили тук тайно подривна работа, стремели се да разрушат каменноуглената промишленост в Донбас. Вредителите вдигали във въздуха и наводнявали шахти, повреждали скъпо струващи съоръжения, подпалвали електростанции, умишлено неправилно разходвали народни средства, предназначени за капитално строителство. Участниците в тази вредителска организация закупували от чужбина явно негодни, остарели съоръжения за шахтите и електроцентралите на Донбас. Особено опасен беше опитът на вредителите да влошат материалното положение на миньорите. Вредителите проваляли съзнателно снабдяването на рудничарите и техните семейства със съестни продукти и промишлени стоки, измамвали работниците при изплащане на заплатите им, проваляли строителството на жилища, нарушавали правилата за безопасността на труда в мините, създавайки заплаха за живота на миньорите. Всичко това се правело, за да се предизвика недоволство сред работниците да бъдат настроени те срещу партията и съветската власт.

Вредителите си поставяли за цел да отслабят икономическата и отбранителната мощ на СССР, да създадат благоприятни условия за интервенция на империалистическите държави. Измежду разобличените шахтински вредители имаше около триста бивши едри капиталисти и дворяни.

„Шахтинското дело“ свидетелствуваше за притъпяване на революционната бдителност у стопанските ръководители комунисти спрямо буржоазните специалисти, за лоша работа на масовите работнически организации в Донбас, преди всичко на профсъюзите, които не се бяха вслушвали в жалбите на миньорите, не бяха развивали критиката отдолу, която щеше да ускори разобличаването на вредителите.

Във връзка с „шахтинското дело“ се изостри задачата за създаване на нова, съветска техническа ин-

телигенция, излязла от народа и тясно свързана с него, стояща на равнището на съвременната наука и техника. Стопанските ръководители-болшевики трябваше и сами да овладеят техниката, за да могат истински да управляват промишлеността и да контролират работата на буржоазните специалисти. Необикновено сложно и трудно беше да се създаде в най-кратък срок наша техническа интелигенция. Партията уверено се зае за създаването на нова, съветска интелигенция, за подготовка на нови технически кадри.

Разшири се мрежата на висшите технически учебни заведения и техникумите, увеличаваха се работническото ядро и комунистическата прослойка в тях. Във висшите технически учебни заведения бяха изпратени хиляди комунисти, преминали школата на партийната, съветската, стопанската и профсъюзната работа („партихийници“). Партията откри широко за квалифицираните работници път към висше образование. Разширяваше се системата на вечерното и заочното образование. Израснаха в заводите, фабриките, мнните, по новите строежи челни работници завършиха висши технически учебни заведения и техникуми и значително попълниха редовете на съветската техническа интелигенция.

Реконструкцията на народното стопанство изискваше да се разгърне критика на недостатъците в социалистическото строителство. В специалното обръщение на ЦК „Към всички членове на партията, към всички работници“ (юни 1928 г.) се казваше:

„Лозунгът за самокритика „без оглед на лицата“; критика от горе до долу и от долу до горе — е един от централните лозунги на деня.“

Партията гледаше на самокритиката и критиката като на средство за подобряване качеството на цялата работа, за укрепване единството на нейните редове, за разобличаване на вредителите, капитулантите, бюрократите, на всички чужди хора. Критиката и самокритиката бяха средство за политическо мобилизиране на масите на борба за генералната линия на партията. Заедно с това ЦК се противопоставяше решително срещу злоумишленото и безогледно охулване и дискредитиране на стопанското и партийното ръководство. Не биваше в никакъв случай да се допуска лозунгът за

критика и самокритика да се превърне в оръдие на воден кампания срещу стопанските и държавните ръководни дейци, да бъде използван от антипартийните елементи против партийността и партийната дисциплина.

Трудностите при социалистическата реконструкция и неизбежното изостряне на класовата борба в страната в резултат на настъплението на социализма пораждаха колебания сред дребнобуржоазните слоеве на населението. Това се отрази и в партията: образува се група от десни капитуланти начело с Бухарин, Риков и Томски. Още през 1925 година Бухарин излезе с лозунга „Обогатявайте се!“. Този лозунг означаваше поддръжка на кулашките стопанства в селото. Но когато партията се бореше против троцкистите и зиновиевците като главна опасност, десните не изказваха своите разногласия с партията и дори вземаха участие в борбата срещу троцкистите. А с преминаването на партията в решително настъпление срещу кулака лидерите на десните се обявиха открито против политиката на социалистическа индустриализация на страната и колективизация на селското стопанство.

Признавайки на думи възможността за изграждане на социализма в СССР, десните опортюнисти на дело се съпротивляваха срещу политиката на всестранно развитие на тежката индустрия. Те възразяваха против високите темпове на индустриализация.

Десните се обявяваха против широкото настъпление на социализма по целия фронт и ликвидирането на капиталистическите елементи в народното стопанство, против настъплението срещу кулака. В обстановката на ожесточена борба на капиталистическите елементи против социалистическото строителство десните проповядваха „теорията“ за заглъхване на класовата борба в страната и за мирно вращване на кулака в социализма. Те не искаха да признават, че основният път на селото към социализма, както учеше В. И. Ленин, е производствената кооперация в нейната по-висша, колхозна форма. Осъществяването на Лениновия кооперативен план беше невъзможно без ликвидирането на кулачеството — като класа. Десните смятаха, че селото може да бъде преведено на социалистически релси само по пътя на снабдителско-пласментната кооперация.

Те предлагаха „да се развърже“ пазарната стихия и да се премахнат всички ограничения спрямо кулашките стопанства. Скъсвайки с ленинското схващане за класовата борба и диктатурата на пролетариата, десните тласкаха партийните и държавните организации към преки отстъпки на капиталистическите елементи.

По такъв начин на дело десните отричаха възможността за изграждане на социализма в СССР. Те насаждаха в партията идеологията на капитулантство пред трудностите, стремяха се към съглашение с кулашко-капиталистическите елементи в града и селото. Тяхната позиция неизбежно водеше към реставриране на капитализма. Централният комитет мобилизира партията и работническата класа за решителна борба против десните капитуланти, които станаха главна опасност в партията, рупор на антисъветските сили в страната и на капиталистическото обкръжение.

Непримиримата борба на ВКП(б) за победата на социализма, за генералната линия на партията, срещу всякакви уклони, беше напълно подкрепена от международното комунистическо движение. През август 1928 г. в Москва се състоя VI конгрес на Комунистическия интернационал. Конгресът отбеляза постиженията в социалистическото строителство в СССР. Тези постижения, се казва в решението на конгреса, укрепват революционните позиции на международния пролетариат, ускоряват развитието на революционното движение в целия свят.

Конгресът даде марксистко-ленинска оценка на международното положение. Изострянето на противоречията между капиталистическите страни и класовите противоречия вътре в тези страни, разрастването на националноосвободителното движение в колоните и полукOLONИИТЕ, изострянето на противоречията между капиталистическия свят и Съветския съюз — всичко това водеше към по-нататъшно разклащане на капиталистическата стабилизация и към нарастване на световната икономическа криза с грамадна сила, непозната още в историята на капитализма. Възможността да се предотврати тази криза капиталистите виждаха в нови войни между империалистическите държави за нова подялба на колоните и във война против СССР.

Конгресът призова комунистическите партии към системно разясняване на заплахата от нови войни, към решителна борба за мир, в защита на СССР и на неговата мирна външна политика, към подкрепа на въстанията на колониалните народи против империалистическото робство, особено към поддръжка на китайската революция, която беше събитие от световноисторическо значение.

Конгресът заклейми контрареволуционната, меншевишката дейност на троцкистите във ВКП(б) и Коминтерна, призна за правилно изключването им от редовете на ВКП(б) и от другите комунистически партии. Конгресът призова комунистическите партии да водят борба на два фронта: както против остатъците на замаскиралите се троцкисти, така и против десните капитуланти. Десните опортюнисти, в това число и групата на Бухарин, се плъзгаха към реформистката оценка за стабилизация на капитализма. Те замазваха неговите основни противоречия, отричаха неизбежността на световната икономическа криза, на нарастването на новия революционен подем на работническото движение в капиталистическите страни и на националноосвободителната борба в колониите и зависимите страни. Конгресът посочи, че десният опортюнизъм в редовете на комунистическите партии, съединяващ се с реформизма на II Интернационал, е станал главна опасност в международното комунистическо движение.

VI конгрес прие програмата и устава на Коминтерна, които изиграха значителна роля за укрепването и развитието на международното комунистическо революционно движение. Решенията на конгреса послужи-ха за укрепване ленинското единство на комунистическите партии, за мобилизиране на масите на борба против капитализма.

Десните във ВКП(б) и Коминтерна, въпреки рязката критика срещу тях, продължаваха да отстояват своите антиленински възгледи. Десните капитуланти поведоха фракционна борба против партията. Те вдъхновяваха антипартийната дейност на върхушката на московската партийна организация (Угланов и други), възнамерявайки да противопоставят московската партийна организация на Централния комитет на партията. Но и този план на десните завърши с пълен про-

вал. По призива на ЦК московските болшевици дадоха дружен отпор на десните фракционери, които бяха грубо нарушили ленинското единство на партията и рушаха партийната дисциплина.

През ноември 1928 г. пленумът на ЦК призова към решителна борба с десния, открито опортюнистически уклон като главна опасност, като посочи при това, че не бива да се отслабя борбата и против троцкизма. Да се води непримирима борба против опортюнистическите уклони в партията на два фронта и срещу примиренството към тях — такава беше директивата на пленума на ЦК.

Десните в лицето на Бухарин се свързаха чрез Каменев с троцкистите и водеха с тях задкулисни преговори с цел да се измени политиката на Централния комитет и Политбюро на ЦК. Лидерите на десните се опитваха да упражнят натиск върху ЦК и да го заставят да направи отстъпки на кулака в селото и на капиталистическите елементи в града.

Партията отново трябваше да се занимае с въпроса за десните. Обединеният пленум на ЦК и ЦКК и XVI партийна конференция през април 1929 г. осъдиха политическите възгледи на десните като несъвместими с генералната линия на партията, осъдиха техните задкулисни фракционни преговори с троцкистите и отхвърлиха отказа на лидерите на десните от възложената им работа като грубо нарушение на партийната дисциплина. Обединеният пленум на ЦК и ЦКК още Бухарин и Томски от отговорните постове и ги предупреди, че ако се опитат да нарушат отцово решенията на ЦК, ще бъдат извадени незабавно от състава на Политбюро.

Десните обаче и след това предупреждение не тръгнаха по партийния път. Те готвеха нова атака срещу партията и нейното ленинско ръководство.

Десните се съпротивяваха на партията и в преустройството на работата на профсъюзите във връзка със задачите на социалистическата реконструкция на народното стопанство. Те пренебрегваха творческата активност на масите в разгръщането на социалистическо съревнование и ударничество.

Под ръководството на ЦК партията разобличи капитулантската идеология на десните и антипартийната

им дейност в профсъюзното движение. Опирайки се на израсналия актив, партията успя да изолира трейд-юнионистките, бюрократическите елементи в профсъюзните органи от профсъюзните маси и да издигне на ръководна работа в профсъюзите нови, предани на делото на социализма работници от долу.

ЦК бе принуден да вземе по-решителни мерки спрямо десните, които непрекъснато се бореха против генералната линия на партията. Ноемврийският пленум на ЦК през 1929 г. обяви пропагандирателното на възгледите на десните капитуланти за *несъвместимо с членуването им в партията*. След като обсъди въпроса за лидерите на десните — Бухарин, Риков и Томски, — пленумът извади от състава на Политбюро на ЦК Бухарин като подбудител и ръководител на десните капитуланти, а на Риков и Томски направи сериозно предупреждение.

След това решение на ЦК лидерите на десните капитуланти подадоха заявление, с което си признаваха грешките си и правилността на генералната линия на партията. Но те не водеха активна борба за нейното осъществяване, заемаха изчаквателна позиция.

През съветския период повече от дванадесет години партията води упорита, непримирима борба за ленинизъм, против троцкистите, десните, национал-уклонистите и другите капитуланти. Тази борба отнемаше много време и сили, но благодарение на нея израснаха и укрепнаха партийните кадри, закалиха се партийните организации, които защитаваха упорито ленинския плац за изграждането на социализма в СССР, бореха се за социалистическа индустриализация на страната, за колективизация на селското стопанство, за победа на културната революция, за непрекъснато повишаване благосъстоянието на народните маси.

Важна роля в мобилизирането на силите на партията и народа за нов подем на социалистическото строителство изигра XVI партийна конференция, която се състоя през април 1929 г. Основни въпроси на конференцията бяха: петгодишният план за развитие на народното стопанство (1928/29—1932/33 г.), пътищата за издигане на селското стопанство, резултатите и предстоящите задачи на борбата с бюрократизма, чистката

и проверката на членовете и кандидат-членовете на партията.

Конференцията отхвърли защитаваия от десните „минимален“ вариант и прие „оптимален“ вариант на петгодишен план. Капиталните вложения за петилетката бяха определени на сума 64,6 милиарда рубли, докато в предишната петилетка бяха вложени 26,5 милиарда рубли. Продукцията на цялата промишленост трябваше да се увеличи 2,8 пъти, а на тежката — 3,3 пъти. Относителният дял на социалистическия сектор в общата продукция на промишлеността се предвиждаше да се увеличи към края на петилетката на 92 процента. Броят на едноличните стопанства, обединени в различните видове селскостопански кооперации, се увеличи на 85 процента. Планът предвиждаше да бъдат колективизирани около една шеста от всички еднолични стопанства, посевните площи на колхозите да бъдат доведени до 20 милиона хектара и стоковата зърнена продукция на колхозите и совхозите в общата стокова продукция на страната да бъде увеличена до 43 процента.

Първият петгодишен план беше програма за разгърнато настъпление на социализма по целия фронт на народното стопанство. Той предвиждаше *да се построят основите на социалистическата икономика* и да продължи изтласкването на капиталистическите елементи в града и селото с цел да бъдат напълно ликвидирани. Приемането на първия петгодишен план означаваше, че ръководството на партията в изграждането на социалистическото общество се е издигнало на по-високо стъпало.

XVI конференция набеляза мерки за преодоляване на изоставането на селското стопанство и за укрепване на повите, производствените форми на спойката между града и селото. Като отбеляза, че е налице тежесне към колективното стопанство не само на бедняшките слосве в селото, но и на средняците, конференцията подчерта необходимостта всестранно да се подкрепи преминаването на селските маси към колективни форми на стопанисване, да се окаже материална и финансова помощ на колхозите, да бъдат снабдени те с техника и кадри. Трябваше да се повиши бдителността на колхозниците и да се организира отпор срещу кулашките елементи, проникнали в колхозите, да бъдат те разгромени. Особено

значение придобиха големите колхози. Те можеха да дават максимум стокова продукция и напълно да използват напредналата селскостопанска техника.

Голямо внимание конференцията отдели на борбата срещу бюрократизма. В. И. Ленин учеше, че борбата срещу бюрократизма изисква продължителен и упорит труд. Нужни са висока култура, всеобща грамотност на населението, всестранно въвличане на трудещите се в работата на съветския държавен апарат.

Като отбеляза известни постижения в тази област, конференцията даде директива да се засили борбата с бюрократизма в държавния апарат и посочи необходимостта от *„най-решителна, най-беззаветна, най-упорита борба против бюрократическите елементи вътре в самата партия, вътре в партийния апарат...“*¹ Конференцията подчерта, че критиката и самокритиката са важен метод в борбата срещу бюрократизма.

XVI партийна конференция премина под знака на всестранно развитие на творческата активност на масите в борбата за изпълнение на първия петгодишен план. Тя прие обръщението „Към всички работници и трудещи се селяни на Съветския съюз“ за разгъване на социалистическо съревнование като масово движение за изпълнение на плана на първата петилетка.

*„Съревнованието и петилетката — се казваше в обръщението — са неразривно свързани помежду си. Под знака на изпълнението на тези задачи пролетариатът на СССР продължава настъплението срещу класовите врагове на пролетарската диктатура.“*²

Конференцията реши да се проведе генерална чистка и проверка на членовете и кандидат-членовете на партията. Основна задача на чистката бе да бъде освободена партията от чуждите и разложилите се елементи. Чистката на партийните редове беше средство за още по-голямо укрепване на партийните организации, за засилване авангардната роля на комунистите в осъществяването на политиката на индустриализация на страната и в подготовката на масовото колхозно движение.

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 438.

² Пак там, стр. 451.

В резултат на проведената през 1929 г. чистка бяха изключени от партията 10 процента от нейния състав — това бяха негодни, чужди, разложили се елементи. Чистката и проверката на членовете и кандидат-членовете на партията засилиха притока в нея на много хиляди нови членове — челни работници, ратаи, бедняци и активисти-средняци. Партията стана още по-единна, крепка и авторитетна.

1929 година влезе в историята на Съветския съюз като година на *велик прелом* по всички фронтове на социалистическото строителство. В промишлеността се постигна коренен прелом в повишаване производителността на труда. В селското стопанство партията успя да насочи основните маси на селяните по пътя на колхозите.

Приемането на петгодишния план предизвика могъщ творчески подем на милионните маси на работническата класа, на всички трудещи се. Разгърналото се по предприятия съревнование даде блестящи образци на социалистическо отношение на съветските хора към труда. Сред масите на работническата класа се роди знаменитият лозунг „Петилетката — за четири години!“.

Голяма роля за това изигра статията на В. И. Ленин „Как да се организира съревнованието?“, публикувана за пръв път през януари 1929 г. в „Правда“.

„Социализмът — пише В. И. Ленин — не само че не задушава съревнованието, а, напротив, за пръв път създава възможност да бъде то приложено действително *широко*, действително в *масов* размер, да бъде въввлечено действително болшинството на трудещите се на арената на такава работа, където те могат да се проявят, да разгънат своите способности, да проявят таланти, които в народа представляват неназначен извор и които капитализмът е мачкал, потискал и душил с хиляди и милиони.“¹

Възникваха и бързо се разпространяваха нови форми на социалистическото съревнование. През септември 1926 г. в завода „Красный треугольник“ в Ленинград бе създадена първата ударна младежка бригада. Примерът на ленинградци бе последван от комсомолците и младежите от други предприятия и строежи в

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 403.

страната. През 1928 г. Комсомолът бе награден във връзка с неговата десетгодишнина за проявените през годините на гражданската война мъжество и храброст с ордена Червено знаме. Това извика нов прилив на трудова енергия у младежите.

Социалистическото съревнование и ударничество станаха масово движение на работническата класа за повишаване производителността на труда, за предсрочно изпълнение на производствените планове и за овладяване на новата техника.

Партийните организации възглавиха социалистическото съревнование на работниците. Към края на 1929 година бяха обхванати от всички видове съревнование 63 процента от работниците в едрите предприятия, а от ударни бригади — 26 процента. През декември 1929 г. се състоя I Общосъюзен конгрес на ударните бригади. Конгресът направи равносметка на могъщото движение на ударниците и набеляза програма на борба за повишаване производителността на труда във всички отрасли на народното стопанство. Ударниците — това бяха челниците на работническата класа; те се бореха под ръководството на партията за нова, по-висока производителност на труда, за прогресивни методи на работата и за подобряване организацията на производството. С развитието на пълната колективизация социалистическото съревнование и ударничеството широко се разпространиха и в селото, техни инициатори бяха комунистите и комсомолците, активистите на колхозния строй.

През 1929 година производителността на труда нарасна почти с 13 процента в сравнение с производителността на труда от предишната година, като надмина предвоенното равнище с повече от 1,3 пъти. Челните работници надминаваха световните рекорди на производителност на труда.

Благодарение на повишаването на производителността на труда, на режима на икономии и снижаването на себестойността на продукцията партията и съветската държава можаха да разрешат една от най-трудните проблеми на индустриализацията — проблемата за социалистическото натрупване. През 1929 година в промишлеността бяха вложени 3 400 000 000 рубли — един път и половина повече, отколкото в предишната година. Темповете на развитие на социалистическата

промишленост надхвърлиха всички планови предвиждания. Продукцията на едрата промишленост нарасна за една година с 25 процента, на тежката — с 31 процента.

Капиталното строителство в промишлеността взе много широк размах. Строеше се Днепрогес. В Донбас започна строежът на Новокраматорския завод, в Урал — на завод за тежко машиностроене (Уралмашзавод), на Березниковския и Соликамския химкомбинати, на Магнитогорския металургичен комбинат. В Москва и Ленинград се строяха и реконструираха заводи на тежката промишленост: авиационни, машиностроителни, моторни и други. Строеше се Московският автомобилен завод. Завършваше строителството на тракторния завод „Ф. Е. Дзержински“ и на новите големи заводи за селскостопанско машиностроене в Ростов и Запорожието. Разширяваше се втората каменовъглена база на Съветския съюз — Кузбас.

Партията последователно осъществяваше социалистическата индустриализация в централните райони на страната и в националните републики и области. Строяха се: в Казахстан — Ридерският комбинат за цветна металургия и Чимкентският оловен завод, в Ташкент и Ашхабад — текстилни фабрики и други предприятия. Появяването на индустриални огнища в националните райони имаше огромно икономическо, политическо и културно значение. На основата на индустриализацията се създаваха национални кадри от промишлени работници. Изграждането на социализма укрепваше дружбата между народите на Съветския съюз.

Осъществявайки ленинската национална политика, партията водеше непримирима борба срещу проявите на буржоазен национализъм — срещу великодържавния шовинизъм и местния национализъм, които отслабяха дружбата между народите на СССР в борбата за социализъм, разклащаха съветската държава, подкопаваша ленинското единство на комунистическата партия.

Индустриализацията се осъществяваше с невидан в света, истински болшевишки размах. Работническата класа показва великолепен образец на трудов героизъм. Мащабите и темповете на строителството в СССР поразяваха целия свят. Враговете твърдяха, че набелязаните от партията планове били неизпълними, пророку-

ваха, че щели да се провалят. Трудещите се от всички страни се радваха на успехите на Съветския съюз.

Гигантският размах на индустриалното строителство и героизмът на работническата класа оказваха силно въздействие върху широките маси на трудовото селячество. То виждаше, че партията и съветската власт, преодолявайки трудностите, строят заводи за производство на трактори и на нови селскостопански машини. Многобройни делегации от селяни посещаваха заводите и новите строежи, присъствуваха на събрания на работници, въодушевяваха се от техния ентузиазъм. Завърнали се в селото, челните представители на трудовото селячество ставаха инициатори за създаване на нови колхози. Колективите на заводите, фабриките и новите строежи поемаха шефство над селски райони, изпращаха в селото многобройни работнически бригади.

Така се подготвяше и започна масово колхозно движение, което прерасна в пълна колективизация. Селячеството пое социалистическия път на развитие, пътя на колхозите. След бедняците към колхозите се устремиха и средняците. Само за три месеца (юли—септември) на 1929 година влязоха в колхозите около 1 милион селски стопанства, т. е. почти толкова, колкото за дванадесетте следоктомврийски години, а през последното тримесечие на 1929 година влязоха в колхозите вече около 2 400 000 селски стопанства.

Пълната колективизация на селското стопанство бе подготвена от партията и съветската държава с редица икономически и политически мероприятия.

Планово преобразуващо въздействие върху икономиката на селото оказа социалистическият сектор. През 1928—1929 г. бяха обхванати от контрактиции над една трета от селските стопанства. Всяка година в селото постъпваха все повече трактори, селскостопански машини. Съветската държава оказваше на трудовото селячество помощ, като организираше пунктове за даване под наем на селскостопански машини и инвентар, тракторни колони и машинно-тракторни станции. Икономическата спойка между работническата класа и основните селски маси придоби предимно производствен характер.

Осъществявайки Лениновия кооперативен план, партията настойчиво развиваше в селото кооперирането, по всякакъв начин поощряваше селскостопанската коопера-

ция. Колхозното строителство беше висша форма на коопериране на селските стопанства.

Важно значение в подготовката на масовото колхозно движение имаше решителната борба срещу кулачеството през време на сеитбените кампании, както и на кампаниите по държавните зърнодоставки през 1928 и 1929 г., която сериозно подкопа силата на кулака в селото и сплоти бедняците и средняците около партийните организации и Съветите.

Завоят на селските маси към колхозите беше подготвен и от положителния опит в работата на първите колхози и совхози. Селяните на практика се убеждаваха в предимствата на едрото стопанство и колективния труд пред едноличното. Колхозите и совхозите бяха огнища на прогресивна агротехническа култура в земеделието. Те, както учеше В. И. Ленин, оказваха помощ на околното селско население с машини, расов добитък, сортови семена и т. н.

Огромно политическо влияние оказа върху селото работническата класа. В годините, които предшестваха масовата колективизация, от градовете и промишлените центрове бяха изпратени на работа в селото — да участвуват в сеитбените кампании, както и в кампаниите по зърнодоставките за държавата, около четвърт милион комунисти, комсомолци и безпартийни работници.

В средата на ноември 1929 г. се състоя пленум на ЦК на ВКП (б), който направи равносметка на първата година от петилетката. Основни въпроси на пленума бяха въпросите за колхозното строителство. Пленумът на ЦК на партията отбеляза, че решителният завой на основните селоки маси към социализма, изразил се в масовото колхозно движение, означава *„нов исторически етап в изграждането на социализма в нашата страна“*¹.

Въоръжена с марксизъм-ленинизъм, сплртена около Централния комитет, комунистическата партия се зае смело с разрешаването на новите задачи на социалистическото строителство.

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 453.

КРАТКИ ИЗВОДИ

През 1926—1929 г. комунистическата партия, въоръжена с Лениновия план за изграждане на социализма в СССР, преодолявайки огромни международни и вътрешни трудности, подготви и осъществи поврат към социалистическа реконструкция на цялото народно стопанство. Във всички свои мероприятия партията се опираше на творческата активност и самоотвержеността на многомилionните маси на работниците и селяните.

Партията и съветската държава успешно се бореха за мир, за мирно съвместно съществуване на двете системи — социалистическата и капиталистическата. В резултат на това бяха провалени замислите на империалистите да изолират СССР и да подготвят нова интервенция.

На основата на принципа на пролетарския интернационализъм партията разшири и укрепи връзките си със световното революционно движение на работническата класа, с освободителното движение в колониалните и зависимите страни и положи здрави основи на боевия съюз между СССР и китайската народна революция.

Вътре в страната партията осигури победа на ленинската политика на социалистическа индустриализация. Генералната линия на комунистическата партия за ликвидиране на вековната изостаналост на страната и за превръщането ѝ в могъща индустриална социалистическа държава получи най-широка поддръжка от масите. Разрешена беше в общи линии една от най-трудните задачи на индустриализацията — натрупването на средства за изграждане на тежка промишленост, основите на която бяха поставени през тези години. В борбата за изпълнение на първия петгодишен план съветският народ под ръководството на партията показва прекрасни образци на героичен труд, разгърна социалистическо съревнование като движение на многомилionните маси на трудещите се в изграждането на социализма. Темповете на развитието на социалистическата промишленост приеха невиждан още в историята размах.

През 1929 година, влязла в историята като година на велик прелом, партията постигна значително повишаване на производителността на труда в промишлеността и първите сериозни успехи в социалистическото

преустройство на селското стопанство. Бедняшко-средняшките слоеве в селото направиха рязък завой към колхозите, започна масово колхозно движение.

Придвижването на Съветския съюз по пътя на социализма се съпровождаше с изостряне на класовата борба в страната и със засилване на вътрешнопартийната борба. Партията мобилизира революционната активност на работническата класа и на трудещите се селяни против капиталистическите елементи в града и селото. В остра борба срещу класовите врагове бе сломена съпротивата на кулачеството и вредителите в промишлеността. Укрепна съюзът на работниците и селяните под ръководството на работническата класа. Партията преустрои своите редове и работата на всички масови организации на трудещите се съобразно със задачите на социалистическата реконструкция на народното стопанство.

Много важно условие за победата на социалистическото строителство бе това, че партията изолира и разгроми антиленинските опозиционни групи — троцкистко-зиновиевския блок, десните капитуланти, национал-уклонистите. В тази борба партията се закали идейно, единството на редиците ѝ укрепна. Възгледите на троцкистите и на десните капитуланти бяха обявени за несъвместими с членуването в комунистическата партия.

През 1926—1929 г. партията нарасна значително. В редовете ѝ се вляха стотици хиляди челни работници и трудещи се селяни, израснаха и се закалиха кадрите на партията в борбата за осъществяване политиката на индустриализация на страната и за преодоляване на трудностите.

С непреклонното отстояване на ленинската генерална линия, с умелото ръководене на работническата класа и основните селски маси, с решителната си борба против фракционните групи партията подготви настъплението на социализма по целия фронт.

ГЛАВА XII

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА НА НАСТЪПЛЕНИЕТО НА СОЦИАЛИЗМА ПО ЦЕЛИЯ ФРОНТ. СЪЗДАВАНЕТО НА КОЛХОЗНИЯ СТРОЙ

(1929 — 1932 г.)

1. Икономическата криза в капиталистическия свят. Международното положение на СССР през годи- ните на широкото настъпление на социализма.

В края на 1929 г. настъпи сериозно изменение в международната обстановка. Изключителна по своята сила и продължителност икономическа криза разтърси целия капиталистически свят. Разрушителното въздействие на кризата върху стопанството на капиталистическите страни беше огромно. Спадането на производството продължи около три години. Обемът на промишлената продукция достигна най-ниската си точка в 1932 г. По това време в САЩ той се намали почти двойно в сравнение с обема на производството през 1929 г., в Германия — с над 40 процента.

Кризата от 1929 г. предизвика небивала безработица. Само в САЩ броят на безработните в момента на най-голямата острота на кризата достигна 15—17 милиона. В Германия през 1932 г. около 44 процента от членовете на професионалните съюзи бяха напълно безработни. Масовата безработица имаше продължителен характер. Тя доведе до крайна бедност значителна част от работническата класа във всички буржоазни страни.

Кризата сложи край на временната стабилизация на капитализма, революционизира работническите маси. Влиянието на комунистическите партии в много страни порасна. В Германия например през ноември 1932 г. ко-

мунистическата партия получи около 6 милиона гласа в изборите за Райхстага.

Кризата нагледно показва на народните маси гнилостта на капиталистическия строй. Те изпитваха особено остро всички бедствия, които капитализмът носи на трудещите се.

Кризата подкопа влиянието на реформистките теории за примиряването на класовите интереси на пролетариата и буржоазията и за възможността за безкризисно развитие на капиталистическото стопанство. Тези десноопортюнистически теории бяха доста широко разпространени през годините на временната стабилизация на капитализма. Успехите, постигнати при изграждането на социализма в СССР, оказваха все по-голямо влияние на международната обстановка. Съзнанието за превъзходството на социалистическия строй над капиталистическия се разпространяваше все по-широко сред трудещите се от целия свят.

Под влияние на успехите на социализма сред реакционните капиталистически кръгове отново се съживиха интервенционистките настроения, засили се стремежът да се попречи на социалистическото строителство в СССР, да се провали изпълнението на първия петгодишен план. Понеже не се решаваха да започнат война против Съветския съюз, империалистите предприеха редица други действия, за да възпрепятствуват изграждането на социализма. Те съдействуваха за организирането на вредителство в народното стопанство на СССР, подемаха широки клеветнически антисъветски кампании в печата. След кампанията за подкрепа на контрареволуционните духовници, която беше възглавена от римския папа, беше започната злобна пропаганда по повод на мним дъмpling, практикуван уж от Съветския съюз. След това беше пуоната в ход лъжливата легенда, че в СССР се прилага принудителен труд, и други подобни. Клеветата срещу съветската страна нямаше граници. Управляващите кръгове в много капиталистически страни (САЩ, Франция, Полша, Белгия) използваха антисъветската пропаганда, за да ограничат съветския износ, както и за да откажат кредити на Съветския съюз. Против страната на Съветите се водеше истинска икономическа война.

Но през време на кризата в политиката на капиталистическите държави спрямо СССР се запазваше и противоположната тенденция. През тези години значението на съветския пазар за пласиране продукцията на промишлеността на капиталистическите страни извънредно нарасна. За такива важни отрасли на промишлеността като например машиностроенето пазарът на социалистическата страна придоби решаващо значение. Това се обясняваше с обстоятелството, че той беше единственият в света пазар, който тогава не бе засегнат от кризите и бързо се разширяваше, докато всички останали пазари обедняваха. Заинтересоваността на влиятелните делови кръгове от съветски поръчки затрудняваше до известна степен антисъветските замисли на реакционните империалистически сили. Работническите маси, преизпълнени с големи симпатии към съветската страна, противодействаха на провеждането на враждебна спрямо Съветския съюз политика.

През време на икономическата криза международната обстановка си оставаше непрекъснато напрегната. Кризата доведе до крайно изостряне на борбата между империалистите за пазари и сфери на влияние, засили противоречията между империалистическите държави. Много представители на управляващите реакционни кръгове в капиталистическите страни бяха склонни да търсят изход от кризата във война и заграбване на чужди земи.

Първа тръгна по пътя на агресията Япония. През 1931 г. японските империалисти, без официално да обявят война, заграбиха североизточните провинции на Китай (Манчжурия). В резултат на японската агресия се създаде огнище на война в Далечния изток. Съветското правителство изрази отново симпатиите на трудещите се от СССР към китайския народ.

Друга беше позицията на империалистическите държави от Запада. При все че експанзията на Япония в Китай засягаше техните интереси, по същество те поощряваха японската агресия. Западните държави се надяваха при това да провокират стълкновение между Япония и Съветския съюз.

Външната политика на комунистическата партия и на съветската държава си оставаше политика на мир. И в този период партията успя да запази мира и да не

позволи на враговете да въвлекат съветската страна в международни конфликти. Но след започването на японската агресия против Китай международната обстановка се изостри рязко. Съветският съюз трябваше да взема мерки за укрепване отбраната на своите далекоизточни граници. Коварните замисли на интервенционистите, организираните от тях вредителства и диверсии в СССР, икономическият натиск на световния капитал върху съветската страна, възникването на огнище на война недалече от съветския Далечен Изток — всички тези външни фактори задължаваха партията и съветския народ непрекъснато да укрепват отбранителната способност на страната, да отделят значителни сили и средства за повишаване боеспособността на Въоръжените сили, за да бъдат готови във всеки момент да отблъснат евентуално нападение на империалистическите агресори.

2. Разгръщане на пълната колективизация на селското стопанство. Преминаване към политиката на ликвидране на кулачеството като класа. XVI конгрес на партията.

Докато капиталистическият свят беше обхванат от икономическа криза, в СССР социалистическата икономика беше в неотклонен подем. През първите две години на петилетката средният годишен прираст на промишлената продукция възлизаше на повече от 20 процента.

Наред с бурния растеж на промишлеността в страната се разгърна масово колхозно движение. Към началото на 1930 г. петгодишната програма на колхозното строителство беше изпълнена в основни линии. В редица райони на страната колхозното движение прерасна в пълна колективизация. Селяните от цели селища навлязаха в колхозите. В 124 района бяха колективизирани над 70 процента от селските стопанства. Най-много райони с пълна колективизация имаше в Поволжието, Северен Кавказ и в степната част на Украйна.

Преминаването към пълната колективизация означаваше коренен поврат на основните селски маси към со-

циализма. До започването на масовото колхозно движение в СССР се наброяваха 24,5 милиона еднолични селски стопанства, от които около 8,5 милиона бедняшки, 15 милиона средняшки и над 1 милион кулашки. Бедните и средните селяни образуваха най-многобройната трудеща се класа в СССР. Дребноселското стоково стопанство не беше капиталистическо, то обаче се опираше на частната собственост върху средствата за производство и излъчваше от своята среда кулаци капиталисти. Влизайки в колхоза, селяните обобществяваха основните средства за производство. Трудещото се селячество преминаваше от стария път на развитие, който стихийно водеше към капитализъм, към заробване на бедните и средните селяни от кулаците, на нов, социалистически път, освободен от кулашкото робство и капиталистическата експлоатация. В селото се създаваше социалистически, колхозен строй.

Преминаването към пълна колективизация означаваше по-нататък коренен прелом в развитието на съветското земеделие. Преди да се създадат колхозите, селяните работеха в малките си стопанства поотделно. Повечето от селяните си служеха със стари оръдия на труда. Нерядко земята се обработваше с рало и дървен плуг, зърнените храни се събираха със сърпове и коси, очукваха се с бухалки. За превозване се използваха конете и воловете. Нищожните размери на стопанствата не даваха възможност да се използват трактори и други нови машини. Трудът на селяните беше слабопроизводителен. Повратът на основните селски маси към колхозите означаваше преминаване от изостаналото дребно индивидуално стопанство към прогресивното едро колективно машинно земеделие. Дори при простото събиране на селския инвентар, както показва опитът на първите колхози, се постигаше значително повишаване на производителността на труда. Превъзходството на колхозите над дребните индивидуални стопанства се разкриваше още по-пълно при използването от тях на новата селскостопанска техника — тракторите и други машини. Колективният труд с използването на новата техника даваше на селяните възможност да увеличат посевните площи, да издигат културата на земеделието, систематично да подобряват своето материално и културно положение.

По такъв начин преминаването на бедняшко-средняшките маси към пълната колективизация означаваше дълбок революционен преврат в селското стопанство на СССР. Негова основа беше превръщането на частната собственост на трудовото селячество върху средствата за производство в обществена собственост, преминаването от дребното еднолично производство към едрото колективно социалистическо производство. Преустройството на селското стопанство върху основата на колхозите означаваше изтръгване корените на капитализма в земеделието, утвърждаване на социалистическата система в такъв важен отрасъл на народното стопанство, като селското стопанство. Унищожаваше се почвата за възраждане на капиталистическите елементи, тъй като в колхозите нямаше частна собственост върху средствата за производство и главен източник за съществуване на селянина колхозник ставаше артелното стопанство и личният му труд в него.

Най-големият революционен преврат в селото, подготвен от целия ход на развитието на страната, се осъществяваше по инициативата и под ръководството на комунистическата партия и съветската власт, с най-пълната подкрепа на работническата класа и с активното участие на широките маси на трудовото селячество.

Мощното колхозно движение наложи да бъде изменен петгодишният план за колхозно строителство, да бъдат уточнени сроковете за колективизация в различните райони на страната, да бъдат определени формите и методите на нейното провеждане. За разработването на тези въпроси, които имаха голямо практическо и теоретическо значение, ЦК създаде през декември 1929 г. комисия начело с народния комисар на земеделието на СССР Я. А. Яковлев. В комисията бяха включени членове и кандидат-членове на ЦК, ръководители на най-големите партийни организации: А. А. Андреев (Северен Кавказ), К. Я. Бауман (Московска област), И. М. Варейкис (Централно-черноземна област), Ф. И. Голошчокин (Казахстан), С. В. Косиор (Украйна), М. М. Хатаевич (Средна Волга), Б. П. Шеболдаев (Долна Волга) и др.

На 5 януари 1930 г. ЦК на ВКП (б) прие постановлението „За темпото на колективизацията и мерките за подпомагане на колхозното строителство от държавата“. Централният комитет ориентира партията към за-

вършване на колективизирането в общи линии до края на първата петилетка. При това държеше се строга сметка за разнообразните условия и нееднаквата подготвеност на селяните за колективизиране в различните крайща, области и национални републики.

Според темповете на колективизирането ЦК раздели страната на три групи райони. Към първата група спадаха най-важните зърнопроизводителни райони: Северен Кавказ, Долна Волга и Средна Волга, където се набелязваше колективизирането да завърши в основни линии към пролетта на 1931 г. Тези райони бяха по-добре подготвени от другите за пълна колективизация. Тук съветското правителство изпрати на първо място и в голямо количество трактори и други селскостопански машини. Тук разслоенето на селячеството беше по-дълбоко, по-остро протичаше класовата борба, по-добре бяха организирани бедните селяни, имаше повече големи совхози и колхози, снабдени със съвременна техника, по-силно беше развита селскостопанската кооперация. Партийните и съветските организации в тези райони притежаваха значителен опит в провеждането на колективизацията. Във втората група влизаха всички други зърнопроизводителни райони на страната: Украйна, Централната черноземна област, Сибир, Урал, Казахстан — където се набелязваше колективизирането да завърши в основни линии към пролетта на 1932 г. В останалите краеве, области и национални републики се предвиждаше колективизирането в основни линии да завърши към края на петилетката, т. е. в 1933 г.

Ръководейки се от Лениновите указания за производственото коопериране на селяните и държейки сметка за опита на районите с пълна колективизация, ЦК на партията определи, че основна организационна форма на колхозното строителство трябва да бъде селскостопанският артел, в който се обобществяват земеползването и такива средства за производство като работния добитък, селскостопанските машини и оръдия, стопанските постройки, стоково-продуктивния добитък. За разлика от дружествата за съвместна обработка на земята и комуните селскостопанският артел най-сполучливо съчетаваше личните интереси на колхозниците с обществените интереси, с което се облекчаваше взиятаването на довчерашните едноличници в дух на колективизъм.

В съответствие с растящите темпове на колективизацията ЦК на партията взе мерки за ускоряване строежа на заводи за трактори, комбайни, тракторен инвентар и сложни селскостопански машини. Подчертаваше се важноста, която в дадения стадий на колхозното движение имаше съчетаването на тракторната двигателна сила с конската. Машинно-тракторните станции в районите на пълната колективизация се включиха изцяло в обслужване на колхозите. За 1929/30 стопанска година на колхозите се отпуснаше кредит от 500 милиона рубли. Държавата поемаше разходите по земеустройството на колхозите. За подготовка на колхозни кадри се създаваше широка мрежа от съкратени курсове.

Централният комитет призова всички партийни организации да възглавят растящото отдолу колхозно движение. Същевременно постановлението на ЦК решително предупреждаваше както против опитите да се задържа развитието на колхозното движение, така и особено против каквото и да било „декретиране“ на колхозното движение отгоре.

В постановлението на ЦК беше изразена новата политика по отношение на кулака — политика на ликвидиране на кулачеството като класа върху основата на пълната колективизация.

Кулачеството беше най-многобройната експлоататорска класа в СССР. По време на започването на пълното колективизиране кулашките стопанства представляваха около 5 процента от селските стопанства. В селскостопанското производство кулаците заемаха значително място. През 1927 г. те притежаваха около 10 милиона хектара посеви със зърнени храни (от обща площ 94,7 милиона хектара) и даваха една пета част от цялото стоково производство на зърнени храни.

Кулачеството беше най-злият враг на социализма. След ликвидирането на помешчиците и капиталистите кулаците оставаха последната опора на реставрацията на капитализма в страната. Те саботираха мероприятията на съветската власт, организираха антисъветски въстания, тероризираха селските активисти, по всякакъв начин се стремяха да заробят и подчинят под свое влияние бедните и средните селяни. На два пъти, през 1918 и през 1927/28, стопанска година, кулаците предприеха отчаяни опити да лишат съветската държава от

зърнени храни и по този начин да провалят провежданите от нея социалистически мероприятия. Кулаците се надяваха, че при условията на непа ще успеят да закрепят положението си и да възстановят старите, капиталистическите отношения. На кулачеството залагаха капиталистите от всички страни, мечтаещи за възстановяването на капитализма в СССР.

От VIII конгрес на РКП (б) партията провеждаше политика на ограничаване експлоататорските тенденции на кулачеството, политика на изтласкване на капиталистическите елементи. Със своите закони за арендуване на земята и за използване на наемния труд в едноличното селско стопанство съветската власт ограничаваше размерите на кулашкото производство и възможностите на кулаците да експлоатират трудовото селячество. Тя облагаше кулашките стопанства с по-големи данъци, искаше от кулаците да продават зърненото си производство на държавата по твърди цени. Политиката на ограничаване задържаше растежа на кулачеството, но не означаваше ликвидирането му.

В. И. Ленин посочваше, че не може да има мир с кулаците и че работническата класа трябва да води настойчива подготвителна работа по събиране на силите, за да нанесе на кулачеството съкрушителен удар, да го ликвидира като класа. „... Ние — казва В. И. Ленин — бяхме, сме и ще бъдем в открита гражданска война с кулаците.“¹ В. И. Ленин предупреждаваше партията на XI конгрес на РКП (б), че в най-близко бъдеще предстои „последен и решителен бой“ с „руския капитализъм, с този, който израства от дребното селско стопанство, с този, който е поддържан от него“².

Водейки последния и решителен бой срещу кулачеството, комунистическата партия и съветската власт се опираха на големите успехи в социалистическото строителство, постигнати към 1930 г.

Във всички отрасли на народното стопанство израства и укрепна социалистическият сектор: с бързи темпове се развиваше социалистическата промишленост, в селото изникнаха десетки хиляди нови колхозни. Сега партията и правителството имаха здрава социалисти-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 149—150.

² В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 271.

ческа база не само в града, но и в селото; опрени на нея, те можеха да ликвидират капиталистическите елементи в страната.

Стана прегрупиране на класовите сили в страната в полза на социализма. Социалистическото индустриализиране се съпровождаше със значително нарастване числеността на работническата класа и с повишаване на ръководната ѝ роля в социалистическото преустройство на селото, в борбата на трудещите се селски маси против кулачеството. Работническата класа беше кръвно заинтересована от ликвидирането на кулачеството — последната експлоататорска класа в страната. Разгърнатото се масово колхозно движение обхвана милиони селски стопанства. В колхозите навлязоха средните селяни. Заедно с бедните селяни те водеха решителна борба против кулаците. Сега партията и съветската власт можеха твърдо да се опрат не само на работническата класа и бедния селянин, но и на средния селянин, влязъл в колхоза, и да ликвидират кулачеството като класа.

Освен това към 1930 г. съветската власт разполагаше вече с материална база за заместване на кулашкото зърнено производство. През 1929 г. колхозите и совхозите събраха 400 милиона пуда зърнени храни и дадоха на държавата над 130 милиона пуда стоково зърно. Бурният растеж на колхозите създаваше пълна увереност, че в 1930 г. колхозите и совхозите ще дадат не по-малко от 400 милиона пуда стокови зърнени храни, т. е. няколко пъти повече, отколкото даваха кулашките стопанства през 1927 г.

Нарастването на социалистическия сектор в народното стопанство, новото съотношение на класовите сили в страната и съществуването в съветската държава на здрава база за производство на зърнени храни — колхозите и совхозите — дадоха възможност на партията в края на 1929 г. да премине от политиката на ограничаване и изтласкване на кулачеството към политика на ликвидирането му като класа върху основата на пълното колективизиране. Същността на тази политика се състоеше в лишаване на кулачеството от производствените източници за съществуване и развитие: свободното ползване на земята, оръдията за производство, арендуването, правото на наемане на работна ръка.

Тази политика беше законодателно оформена в постановленията на висшите органи на съветската държава. В районите на пълната колективизация се отменяше действието на законите за арендуване на земята и за използване на наемен труд в едноличните селски стопанства.

Пълната колективизация означаваше преминаване на всички земи в района на селото в разпореждане на колхоза. Кулашките участъци, които се намираха на тази земя, преминаваха към колхозите. По такъв начин кулаците се лишаваха не само от правото да дават земя под аренда, но и от оная земя, която ползваха. Извършената от Октомврийската революция национализация на земята осигуряваше извършването на изгодно за колхозите земеустройство. В. И. Ленин посочва, че национализацията на земята е дала „най-големи възможности на пролетарската държава да премине към социализма в земеделието“¹. Колхозите нямаше нужда нито да изкупуват участъците земя от селяните, нито да ги възнаграждават за земята, преминаваща в колективно ползване, тъй като в СССР нямаше частна собственост върху земята.

Колективизирането на селското стопанство протичаше при ожесточена класова борба срещу кулачеството, при условията на враждебно капиталистическо обкръжение. Кулаците предприеха зловна агитация против колхозите, разпространяваха разни провокационни слухове, подпалваха стопански постройки на колхозите, тровеха добитъка, повреждаха трактори и машини, убиваха из засада селски комунисти, председатели на колхозите, селски кореспонденти и селски активисти. Те правеха всичко, за да провалят колективизацията. Поради това преминаването на селските маси към пълното колективизиране се съпровождаше от решителна борба против кулачеството. Селяните поставяха въпроса за пълна експроприация на кулаците и за тяхното прогонване от територията на селата им.

Поддържайки с всички средства борбата на бедните и средните селяни против кулаците, съветската власт премахна забраната за разкулачването. В районите на пълната колективизация на местните органи на съвет-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 323.

ската власт се даваше право да изселват най-злостните кулаци в отдалечени от постоянното им местожителство райони, като им се конфискуват всички средства за производство (добитък, машини и друг инвентар) и се предават в собственост на колхозите. Кулаците бяха напълно експроприрани. Тези мерки по отношение на кулачеството бяха единствено правилните. Те отговаряха на интересите за изграждането на социализма в СССР, осигуряваха успеха на колхозното движение, укрепването на колхозите.

Така в самото начало на масовото колхозно строителство партията, като осъществяваше Лениновия кооперативен план, въоръжи работническата класа и трудовото селячество с конкретен план на борба за победата на колхозния строй. Положенията в постановлението на ЦК на партията за селскостопанския артел като основна форма на производственото коопериране на селяните, за ликвидиране на кулачеството като класа върху основата на повсеместната колективизация развиваха Лениновия кооперативен план, марксистко-ленинската теория.

След като ЦК на ВКП (б) прие постановлението от 5 януари 1930 г., всички партийни организации, на първо място окръжните, районните и селските, засилиха работата по колективизирането. Първи влизаха в колхозите селските комунисти, увличайки след себе си бедните и средните селяни. Към пролетта на 1930 г. почти три четвърти от комунистите в село, заети в селското стопанство, бяха влезли в колхозите.

Партията насочи вниманието на съветските органи към колхозното строителство, като издигна лозунга „Съветите — с лице към колхозите!“. Съветите ставаха проводници на новата политика на партията в село. Важна роля в провеждането на колективизацията имаха селските съвети, които бяха над 70 000. Те обединяваха към 4 милиона бедняшко-средняшки активисти. Селските активисти ставаха инициатори на колхозното движение.

Партията привлече и профсъюзите към активно участие в колхозното строителство. Тя поддържаше растящия стремеж на градските работници да участвуват в колективизацията. През 1930 г. профсъюзите изпратиха на село 180 000 работнически бригади, за да организи-

рат колхозите и ремонтират машините. Особено важна роля в разгръщането на колхозното движение изиграха *двадесетипетхилядниците* — челни работници, които в началото на 1930 г. по призива на партията отидоха да работят в колхозите. Това бяха доброволци, изпратени от фабрично-заводските партийни и профсъюзни организации, от колективите на заводите и фабриките. Около 70 процента от двадесетипетхилядниците бяха комунисти.

Активен помощник на партията при осъществяване на колективизацията беше Комсомолът. Към пролетта на 1930 г. около половината от селските комсомолци (550 000) влязоха в колхозите. Комсомолът на село ставаше организация на колхозната младеж.

Януари и февруари 1930 г. бяха месеци на най-бурното разрастване на колхозите. Движението за пълна колективизация обхващаше все нови и нови райони на страната. Към 20 февруари 1930 г. колхозите включваха около 14 милиона еднолични селски стопанства, т. е. близо 60 на сто от всички еднолични селски стопанства. По това време наред с известни успехи в колхозното строителство се проявиха и сериозни грешки.

В. И. Ленин изтъкваше, че преминаването на селяните от индивидуалното, частнособственическото стопанство към едро, колективно стопанство е най-трудната и сложна задача на социалистическото строителство. Трудностите при нейното осъществяване се задълбочаваха и от това, че тази задача се решаваше за пръв път в историята. В. И. Ленин предупреждаваше, че е недопустима употребата на насилие спрямо селяните, особено спрямо средните селяни, при създаването на колхозите, призоваваше за най-внимателно отношение към този въпрос, като се държи сметка, че селянинът е привързан към своето стопанство. В написаната от В. И. Ленин резолюция на VIII конгрес на РКП (б) „За отношението към средните селяни“ се подчертаваше: „Прекомерната прибързаност в тази област е вредна, защото е в състояние само да засилва предубежденията на средните селяни против нововъведенията“.¹ Недопустимостта на прибързаността при преминаване-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. I, стр. 386.

го на селяните към обществено стопанство бе изтъквана на времето и от Ф. Енгелс.

Практиката на колективизацията през първите два месеца на 1930 г. показва, че не са били взети под внимание важните указания на В. И. Ленин. Достигнатият през февруари 1930 г. процент на колективизацията значително надвишаваше темповете, набелязани от януарското постановление на ЦК на партията. Тази прибързаност не бе случайна. Още в края на декември 1929 г., говорейки на конференция на аграрниците марксисти, И. В. Сталин призова да се ускорят темповете на колективизация. Той пренебрегна указанията на В. И. Ленин и Ф. Енгелс, че е недопустима прекомерна прибързаност при производственото коопериране на селяните. Върху местните партийни организации и върху местните съвети се упражняваше натиск, поощряваше се вредният стремеж към високи проценти на колективизацията. По нареждане на Сталин в уводна статия от 3 февруари 1930 г. вестник „Правда“ писа: „Последната задача на колективизацията — 75 процента бедняшко-средняшки стопанства през 1930—1931 г. — не е максимумът.“

В резултат на натиска отгоре темповете на колективизация изкуствено се ускоряваха. Областните комитети на партията в Централно-черноземната област и в Московската област например почнаха да ориентират комунистите към приключване на колективизацията през пролетта на 1930 г., макар съгласно постановлението на ЦК на партията Централно-черноземната област да имаше на разположение не по-малко от две години, а Московска област — не по-малко от три години. Стремяха се да не изостават от тях и партийните организации в националните райони: Северен Кавказ, Закавказието, Средна Азия и Казахстан. Това водеше до подменяване на търпеливата подготвителна организационно-разяснителна работа сред селяните с грубо администриране. Селяните често бяха принуждавани да влизат в колхозите под страх от „разкулачване“, лишаване от изборителни права и т. н. В някои райони процентът на „разкулачените“ достигна 15, а на лишените от изборителни права — до 15—20. Нарушенията на ленинския принцип на доброволността в изграждането

на колхозите предизвикваха недоволство сред селяните, особено между средните селяни.

Пролича също, че ръководството изостава от размаха на колхозното движение. Производственото коопериране на едноличните селски стопанства, т. е. тяхната колективизация, е първият етап от осъществяването на Лениновия кооперативен план. Главното в този етап е обобществяването на средствата за производство на селяните. На този основен въпрос обаче в началото на масовото колхозно движение не се отделяше необходимото внимание. Крайевите и областните комитети на партията се обръщаха до ЦК, до Сталин с настойчиви молби да се внесе по-скоро яснота по въпроса за обобществяването, за да се предотвратят евентуални нарушения на партийната линия. Но те не получаваха необходимите разяснения. Примерният устав на селскостопанския артел бе публикуван едва на 6 февруари 1930 г. Но и той не внесе яснота по въпроса за обобществяването на средствата за производство на селяните, влизащи в колхозите. В него нищо не се казваше за участъците за лично ползване на колхозниците, не се разясняваше как да се постъпва при обобществяването на добитъка в ония случай, когато стопанството имаше една крава, дали да се обобществяват или не дребният добитък и домашните птици. В резултат на всичко това имаше доста факти на прескачания през артелната форма към комуната, на принудително обобществяване на всички добитък, включително дребния добитък и домашните птици. Най-разпространена беше тази практика в Урал и Сибир.

Всичко това предизвикваше недоволство у средните и бедните селяни.

Подценяването на привързаността на селяните към тяхното дребно, частнособственческо стопанство от Сталин, нежеланието му да се вслуша в разумните предложения на местните партийни работници бяха много голям недостатък и източник на много грешки в началото на масовото колхозно движение. Грешките в колхозното строителство бяха използвани от враговете на съветската власт, особено от кулаците. Активизираща се бивши белогвардейци, есери и други прикрили се антисъветски елементи. Врагът действуваше коварно и хитро. Пускаха се в ход всякакви средства — от про-

вокации до зверски разправи над комунисти и селски активисти. Класовите врагове подстрекаваха селяните да унищожават добитъка, преди да влязат в колхозите, като разпространяваха слухове, че в колхоза и без това ще им отнемат всичкия добитък. Поддавайки се на кулашката провокация, много селяни колева кравите, свиinete, овцете, домашните птици. През 1929/30 столанска година броят на едрия рогат добитък в страната намаля с 14,6 милиона глави, на свиinete — с една трета, на овцете и козите — с повече от една четвърт. Почти всичкият този добитък беше изклан главно през февруари и март 1930 г. В резултат на допуснатите грешки в колхозното строителство и на вражеските действия на кулаците и техните помагачи на животновъдството беше нанесена тежка щета, от която то дълго време не можа да се оправи.

Враговете на съветската власт се надяваха, че увлеченията и грешките в колхозното строителство ще озлобят селяните и ще ги тласнат към масови антисъветски бунтове. Те се надяваха да се възползват от временното недоволство на една част от средните селяни и да ги поведат след себе си. В отделни случаи те успяха да провокират антисъветски прояви.

На места и деспоопортюнистическите елементи се опитваха да използват трудностите на колхозното движение. Те се стремяха да дискредитират цялата работа на партията по колективизацията.

Грешките в колхозното строителство водеха до развенчаване на колхозното движение, до отслабване на цялото социалистическо строителство. Тези грешки застрашаваха да разкъсат съюза на работническата класа с основните селски маси, да подкопаят диктатурата на пролетариата.

През втората половина на февруари 1930 г. поради допуснатите грешки в провеждането на колективизацията в редица райони на страната възникнаха опасни признаци на недоволство на селските маси. Получаваните от местните партийни организации сигнали за настроенията на основните селски маси бяха толкова тревожни, че ЦК на партията незабавно взе мерки за поправяне на грешките в колхозното строителство.

Между 20 и 30 февруари 1930 г. се състоя съвещание на ръководителите на редица краеве и областни

партийни организации, което обсъди въпросите на колективизацията. Участниците в съвещанието изтъкнаха, че липсват ясни директиви по въпросите на обобществяването, критикуваха „Правда“ и нейните указания, които ориентираха към ускоряване темповете на колективизацията. На съвещанието се изказаха завърналите се от обиколка из републиките, краевите и областите членове на Политбюро на ЦК на партията М. И. Калинин, Г. К. Орджоникидзе и др. М. И. Калинин заяви, че в Централно-черноземната област „не видял особен стремеж към изкривяване и рушене“. „По места — каза той — се наблюдава необходимото минимално рушене, без което не може. И в това отношение се постъпва по-правилно, отколкото понякога проповядва „Правда“. Г. К. Орджоникидзе, който бе обиколил Украйна, съобщи, че „по места има прекрасни работници, че у тях няма никакви уклони“. Отбелязвайки недостатъците в обобществяването, той заяви, че „ЦК дава общи директиви, осъществява общо ръководство... А трябва по места да се посочва какво трябва да се прави във всеки отделен случай, иначе низозият местен работник търси отговор на един или друг въпрос в „Правда“, а „Правда“ много често дава неправилни указания“.

По настояване на ръководителите на местните партийни организации и на редица членове на Политбюро на ЦК в края на февруари Централният комитет на партията внесе уточнения и поправки в Примерния устав на селскостопанския артел. На 2 март 1930 г. той бе публикуван в печата. Уставът внесе яснота по въпроса за обобществяването на средствата за производство. Същевременно ЦК прие постановления за реда на провеждането на колективизацията в националните републики на Закавказието, Средна Азия и в националните райони на РСФСР. ЦК предупреждаваше партийните организации да не пренасят в националните райони формите и методите на колективизация, прилагани в по-развитите, по-подготвени за колективизацията райони. Предлагаше се главното внимание да се съсредоточи върху подготвителната работа за колективизация с оглед на националните и икономическите особености на отделните райони.

На 2 март 1930 г. в „Правда“ се появи статията на Сталин „Главозамайване от успехите“. Тя бе написана по поръчение на Политбюро на ЦК на партията. Но Сталин не съгласува статията с членовете на Политбюро. Статията имаше двойко значение. Тъй като в нея се подчертаваше, че са недопустими принудителни мерки при колективизацията, тя бе доброжелателно посрещната от масата на средните селяни. А причините за грешките се осветляваха едностранчиво. Макар подтикването на колективизацията да изхождаше от горе, от Сталин, в статията си той стоварваше цялата вина за грешките в колхозното строителство върху местните работници, като голословно ги обвиняваше в некадърност. Затова съдържанието на статията и нейният тон бяха изненада за партията. Това предизвика известна обърканост сред партийните маси. Започна масов отлив от колхозите. Партийните организации едва се справяха със създалото се положение в селото. От всичко това се възползваха кулаците и различни антиколхозни елементи, за да дискредитират колхозите, селските партийни и държавни организации, дейците, които провеждаха колективизацията. Въпреки всички трудности, местните партийни организации проявиха твърдост и умение бързо да се преустроят. Вълната на открити антиколхозни прояви почна да спада.

На 14 март 1930 г. Централният комитет прие постановлението „За борба с изкривяванията на партийната линия в колхозното движение“. В него се посочваше, че изкривяванията на партийната линия са станали „основна спирачка за по-нататъшното разрастване на колхозното движение и пряка помощ на нашите класови врагове“¹. ЦК задължи партийните организации да прекратят практиката на принудителни методи при колективизирането, като същевременно продължат упорито да работят за въвличане на селяните в колхозите въз основа на доброволността; да съсредоточат вниманието си върху организационно-стопанското оформяне и укрепване на колхозите.

Партията трезво се ориентира в създалата се обстановка на село и тръгна по пътя на ликвидирането на допуснатите грешки. Партийните организации реши-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 1012.

телно се заеха да нормализират положението в селото, като съсредоточиха вниманието си главно върху организационно-стопанското устройство на новите колхозни съгласно препоръките на Примерния устав на селскостопанския артел. Грешките и неуспехите в колхозното строителство не разколебаха увереността на партията в правилността на Лениновия кооперативен план, на курса към колективизация. Поправяйки грешките и отстранявайки недостатъците в колективизацията, партията разясняваше на селските маси, че колхозният път е единствено правилният път за избавяне от кулашката робия, мизерията и невежеството, че само той води към свободен, щастлив и светъл живот.

Енергичното поправяне на грешките в колхозното строителство внесоха успокоение сред селските маси. Възстановено беше правилното, ленинското отношение към средния селянин. Замислите на враговете да използват недоволството на средния селянин против съветската власт бяха осуетени.

В процеса на поправянето на грешките изкуствено създадените „книжни“ колхозни се разпаднаха, настъпи отлив на колебаещите се селяни от колхозите. Процентът на колективизацията се намали, колхозите станаха по-малко. В тях останаха най-стабилните елементи на трудовото селячество, твърдо убедени в необходимостта от колхозите, в правилността на политиката на партията и съветската власт.

Партията взе редица допълнителни мерки за затвърдяване успехите в колективизирането. На 2 април 1930 г. ЦК прие постановлението „За привилегиите на колхозите“. Колхозите и колхозниците се освобождаваха за две години от данъчно облагане на добитъка. За пролетната сеитба на колхозите беше отпуснат от държавния фонд безлихвен семенен заем от 61 милиона пуда зърно. С ударни темпове се създаваше материално-техническата база на социалистическото селскостопанство. През юни 1930 г. влязоха в строя тракторният завод Ф. Е. Дзержински и Ростовският завод за селскостопанско машиностроене. Запорожкия завод за жетварски машини беше преустроен и пристъпи към производството на комбайни. Строяха се и реконструираха множество други заводи за селскостопанско машиностроене. Към пролетта на 1930 г. съветската дър-

жава създаде 158 машино-тракторни станции, чийто брой към края на годината се увеличи на 961. В тях се наброяваха над 30 000 трактора. Освен това колхозите притежаваха над 13 000 трактора.

Партията ликвидира грешките и изкривяванията на партийната линия в колхозното строителство и затвърди първите успехи в колективизирането. Към 1 юли 1930 г. в страната се наброяваха около 86 000 колхоза, обединяващи шест милиона еднолични селски стопанства. Около една четвърт от всички бедни и средни селяни (23,6 процента) здраво стъпиха на колхозния път на развитие. Сметките на враговете за провал на пролетната сеитба излязоха криви. Първата колхозна пролет премина организирано. Колхозниците работеха с голямо въодушевление.

Разгръщайки масовото колхозно движение, партията в същото време неотслабващо индустриализираше страната. Продукцията на едрата промишленост през първите две години на петилетката се увеличи почти с 63 процента, а за отраслите, произвеждащи средства за производство — с 86 процента. Към 1930 г. за първи път в историята на страната беше постигнато преобладаване в народното стопанство на относителния дял на промишлеността над относителния дял на селското стопанство.

Бързото развитие на социалистическата промишленост и на социалистическите форми на стопанство в селото разшири фронта на настъплението против капиталистическите елементи. До 1929 г. сериозното настъпление против капиталистическите елементи се осъществяваше главно в града — в промишлеността и търговията. Селскостопанското производство си оставаше почти необобществено. Във връзка с коренния поврат на основните селски маси към колхозите настъплението срещу капиталистическите елементи придоби всеобщ характер, то се разгърна по целия фронт, както в града, така и в селото.

При такава обстановка от 26 юни до 13 юли 1930 г. протече работата на XVI конгрес на ВКП (б), който влезе в историята като *конгрес на широкото настъпление на социализма по целия фронт*.

Делегатите на конгреса представляваха 1 260 874 членове на партията и 711 609 кандидат-членове. За

времето между XV и XVI конгрес в партията бяха приети над 600 000 работници. Работниците от производството възлизаха на около половината от цялата партия. XVI конгрес изслуша и обсъди политическия и организационния отчет на ЦК, отчетите на ЦКК и на делегацията на ВКП (б) в ИККИ, както и въпросите за изпълнението на петгодишния план на промишлеността, за колхозното движение и подема на селското стопанство, за задачите на профсъюзите в реконструктивния период. На конгреса бяха изнесени доклади от И. В. Сталин, Г. К. Орджоникидзе, В. В. Куйбишев, Я. А. Яковлев, Н. М. Шверник.

В отчетния доклад на ЦК се отбелязваше, че годините, изминали след XV конгрес на партията, бяха период на сериозно изпитание на оветовната арена на двете противоположни стопански системи — съветската и капиталистическата. Съветската стопанска система успешно издържа изпитанието и разкри грамадно го си превъзходство. Съветският съюз беше единствената страна, незасегната от световната икономическа криза.

Превъзходството на съветската стопанска система над капиталистическата се проявяваше най-ярко във високите темпове на развитие на социалистическата промишленост. Обаче СССР, след като надмина всички главни капиталистически страни по темповете на развитие на промишлеността, изоставаше все още далеч от тях по равнище на промишленото развитие. През 1929 г. СССР заемаше по производство на стомана пето място в света (след САЩ, Англия, Германия и Франция), по производство на чугун и добив на каменни въглища — шесто, по производство на електроенергия — девето.

Особено нетърпимо беше изоставането на СССР в черната металургия. През 1929 г. производството на чугун в СССР възлизаше на 4 милиона тона, докато в САЩ то беше около 43 милиона тона, в Германия — 13,2 милиона, във Франция — 10,3 милиона, в Англия — 7,7 милиона тона. Едва в 1930 г. СССР достигна предвоенното равнище на производство на чугун и малко го надвиши.

• Изоставането на черната металургия задържаше развитието на народното стопанство, принуждаваше да се закупува чугун от чужбина. През 1930 г. вносът на черни метали в СССР възлизаше на 0,7 милиона тона,

а през 1931 г. — на 1,6 милиона тона. Интересите на изграждането на социализма, на осигуряването икономическата независимост и преодоляването на технико-икономическата изостаналост на СССР настоятелно изискваха с всички средства да се ускори развитието на металургията.

XVI конгрес на партията предложи на Централния комитет да съсредоточи усилията за всестранно развитие на тежката индустрия като основа на социалистическото строителство, да ускори темповете на развитие на черната металургия, да създаде в най-близко време втора каменовъглено-металургична база на изток — Урало-Кузбаския комбинат. Конгресът насочи вниманието на партията към развитието и реконструкцията на транспорта, който ставаше едно от най-„тесните“ места на народното стопанство. Важно място в решенията на конгреса заемаха въпросите за развитието на леката промишленост, за въоръжаването на селското стопанство с машини и трактори, за възстановяването и развитието на животновъдството. Подчертаваше се решаващото значение на подготовката на ръководни стопански и технически кадри.

Бързият темп на социалистическото индустриализиране на страната стана възможен преди всичко защото партията съумя да организира широко социалистическо съревнование, трудовия подем на милионните маси на работническата класа. Към XVI конгрес социалистическото съревнование бе обхванало над два милиона работници; над един милион работници участваха в ударни бригади. Работническата класа се бореше за ускоряване на темповете на социалистическата индустриализация. Съревнованието се развиваше широко под лозунга „Петилетката — за четири години!“. Конгресът възложи на ЦК „да осигури и за в бъдеще *боеви большевишки темпове* на социалистическото строителство, да постигне действително *изпълнение на петилетката за четири години*...“¹

Конгресът определи задачите на профсъюзите през реконструктивния период. Ролята на профсъюзите в стопанското строителство се повишаваше. Тяхна главна задача ставаше развитието на социалистическото сърев-

¹ „КПСС в резолюции...“, ч. II, стр. 505.

нование. Конгресът призова профсъюзите да подобрят работата на производствените съвещания в предприятията, да отделят по-голямо внимание на подготовката на квалифицирани работници, да съдействуват за издигането на челните работници и специалистите на стопанска работа, да водят борба срещу консерватизма и бюрократизма, които пречеха за развиването на инициативите и самодейността на работниците.

XVI конгрес на партията отбеляза огромното значение на масовото колхозно движение за победата на социализма в СССР. В резолюцията на конгреса „За колхозното движение и подема на селското стопанство“ се казва:

„Докато конфискацията на земята на помещиците беше *първата* крачка на Октомврийската революция в селото, преминаването към колхозите е *втората* и при това решителната крачка, която определя най-важния етап в изграждането основата на социалистическото общество в СССР.“¹

Към лятото на 1930 г. в главните райони на зърнопроизводителните области от колективизацията бяха обхванати 40—50 процента от селските стопанства. Посевните площи на колхозите възлизаха на 36 милиона хектара. Колхозите можаха да дадат на държавата повече от половината от цялата стокова продукция на зърнени храни. Това означаваше, че не едноличните селски стопанства, а колхозите и совхозите започнаха да определят съдбата на селското стопанство в СССР.

Изменяше се съотношението на различните икономически структури в народното стопанство на СССР. Социалистическите производствени отношения, опиращи се дотогава почти изключително на социалистическата промишленост, започнаха да се опират вече и на бързо растящия социалистически сектор в селското стопанство. Въпросът за социалната опора на съветската власт в селото се поставяше по новому. До започването на пълната колективизация съветската власт се опираше в селото на най-бедните селяни; средният селянин беше съюзник на работническата класа в борбата против кулачеството, за победата на социализма. Сега в

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. II, стр. 538.

районите на пълната колективизация цялото колхозно селячество стана, както отбелязва XVI конгрес, „действителна и здрава опора на съветската власт“¹.

Към XVI конгрес на партията бяха постигнати известни успехи в извършването на културната революция. Обаче конгресът призна темповете на културното строителство за недостатъчни и постави задачата да се въведе в най-близко време всеобщото задължително първоначално образование и да се ликвидира неграмотността.

Конгресът отбеляза, че партията е постигнала успехи в социалистическото строителство благодарение на твърдото провеждане на генералната линия и решителната борба против троцкизма и десния уклон. Конгресът констатира, че *троцкистите окончателно са преминали на контрареволуционни, меншевишки позиции*. При условията на широкото настъпление на социализма по целия фронт главна опасност в партията беше десният уклон, който представляваше обективно агента на кулачеството в партията. Конгресът обобщи резултатите от борбата на партията против десния уклон и потвърди постановлението на ноемврийския пленум на ЦК на партията за *несъвместимостта на възгледите на дясната опозиция с членуването във ВКП (б)*.

Отбелязвайки със задоволство укрепването на братското сътрудничество между народите на Съветския съюз, конгресът обърна вниманието на партията върху борбата против уклоните по националния въпрос — против великодържавния шовинизъм, като главна опасност, и против местния национализъм. Конгресът призова всички комунисти да пазят единството на партийните редици, като възложи на ЦК и занапред „да оказва безпощаден отпор срещу всички *опити да се разколебава и подкопава желязната партийна дисциплина и единството на ленинската партия*“².

XVI конгрес на партията даде директива за реконструиране на всички отрасли на народното стопанство на базата на нова, съвременна техника. Реконструкцията осигуряваше ликвидирането на вековната изо-

¹ „КПСС в резолюции . . .“, ч. II, стр. 531.

² „КПСС в резолюции . . .“, ч. III, стр. 505.

станалост на страната, укрепване на нейната икономическа независимост, създаване на материално-техническа база на социализма и повишаване на отбранителната способност на СССР. Тя даваше възможност на съветската страна в исторически най-кратък срок да догони и надмине в технико-икономическо отношение развитите капиталистически страни.

Техническата реконструкция беше необходимо условие за успешното настъпление на социализма по целия фронт. Тя улесняваше преустройството на старата социално-икономическа структура в селското стопанство, обединяването на малките еднолични селски стопанства в едри колективни стопанства и изтръгването на корените на капитализма в икономиката на СССР.

Реконструкцията на техническата база на промишлеността и на селското стопанство при социалистическата организация на производство създаваше условия за още по-бързо развитие на производителните сили на страната, за повишаване производителността на труда, за увеличаване на продукцията и повишаване благосъстоянието на трудещите се.

3. Организаторската и политическата работа на партията при условията на широкото настъпление на социализма по целия фронт

Въоръжена с решенията на XVI конгрес, партията продължаваше да разгръща настъплението на социализма по целия фронт. Главното се заключаваше в ускоряването на темповете на социалистическото строителство.

Първата петилетка беше петилетка на новото строителство. По необятните пространства на Съветския съюз се строяха стотици големи заводи, мини, рудници, електроцентрали. Изникваха нови градове и работнически селища. Прокарваха се нови железопътни магистрали. Създаваха се хиляди колхози, совхози и машинно-тракторни станции. Навред се издигаха училища, клубове, болници. През първата петилетка *всеки ден* влизаше в строя средно едно промишлено предприятие, създаваха се два совхоза, една-две МТС, около 115 колхоза. Това беше необичайно строителство. Строя-

ха се не просто заводи и земеделски стопанства, а предприятия от социалистически тип. Всеки нов завод, колхоз, машинно-тракторна станция представляваше нова крепост на социализма.

Гигантският размах на новото промишлено строителство и социалистическото преустройство на селското стопанство изискваха от партията да повиши равнището на организационната работа. Партията трябваше практически да организира градвната дейност на десетки милиони хора в мащаба на цялата страна и на всеки строеж, във всеки завод, във всеки колхоз. Необходимо беше да се изработят нови форми и начини за практическо ръководене на социалистическото строителство, да се приближат всички звена на пролетарската диктатура до масите, до производството. Партията виждаше нарасналите трудности в организационната работа при условията на широкото социалистическо настъпление и разбираше нейното значение за победата на социализма в СССР. Тя помнеше указанието на В. И. Ленин, че организационните задачи са най-трудните задачи на социалистическата революция, тъй като става дума за коренно преустройство на целия стопански живот на страната на социалистически начала и за организиране по новому най-дълбоките основи на живота на десетки милиони хора.

Партията преустрои своите редици в съответствие със задачите на социалистическото настъпление по целия фронт.

Изпълнявайки директивите на XVI конгрес за пренасяне центъра на партийната работа в цеха и бригадата, ЦК на партията през 1930—1932 г. преустрои организационно заводските партийни ядки. В резултат на грамадното разрастване на партията значителна част от градските партийни ядки се превърнаха в многохилядни колективи. Вземайки предвид това, ЦК препоръча да се създадат във всички предприятия, в които има не по-малко от 500 комунисти, партийни комитети, цехови ядки и партийни групи в бригадите. Това преустройство допринасяше за подобряването на партийната работа в заводите и за засилването на партийното влияние сред работническите маси. Заводските партийни организации започнаха да отделят по-голямо внимание на производствените въпроси. За по-добро ръко-

водене на партийните организации в градовете с над 50 000 души население бяха създадени градски комитети.

Преустройваха се и селските партийни организации. Повечето от партийните ядки в село бяха териториални. Към юни 1930 г. в селата се наброяваха около 30 000 ядки, обединяващи 404 000 комунисти. От тях в териториалните партийни ядки членуваха 263 000 комунисти, в колхозните — 115 000 и в партийните ядки при совхозите и МТС — 26 000. В районите на пълната колективизация комунистите колхозници се прехвърлиха от селските териториални ядки в колхозните. Създаваха се нови и се укрепваха старите партийни ядки в големите колхози, МТС и совхози. Те ставаха опорни пунктове на партийната работа в село. Наскоро след конгреса бяха ликвидирани окръзите и укрепени районите като основно звено на социалистическото строителство в село. Партийните органи се приближиха до партийните организации, до колхозите и селските маси. Това преустройство направи партийните органи по-гъвкави и оперативни.

Партията се стремеше да повишава организаторската роля на съветските органи. Високите темпове на социалистическото строителство изискваха ясна и оперативна работа на всички звена в държавния апарат. А в държавния апарат имаше не малко бюрократизирани се служители, хора, откъснали се от живота, нежелаещи да разбират новите задачи. Партията разгърна критиката и самокритиката на недостатъците в работата на държавните учреждения, организира прочистване на държавния апарат. На ръководни постове в държавния апарат бяха издигнати хиляди челни работници от производството. За подобряване на държавния апарат допринасяше работата на ЦКК—РКИ и нейните органи по места. След XVI конгрес на партията за председател на ЦКК и народен комисар на РКИ на СССР беше утвърден А. А. Андреев.

За да се приближи стопанското ръководство до предприятията и се засили вниманието към развитието на решаващите отрасли на народното стопанство, народните комисариати бяха раздробени. ВСНС беше реорганизиран в три народни комисариати — на тежката, леката и горската промишленост. На най-важните уча-

стъци на стопанското строителство партията - постави изтъкнати дейци: В. В. Куйбишев — председател на Държавната планова комисия на СССР, Г. К. Орджоникидзе — народен комисар на тежката промишленост на СССР, А. И. Микоян — народен комисар на снабдяването на СССР.

Преустройваха се профсъюзите, които към XVI конгрес на партията наброяваха 11,5 милиона членове. Партията се стремеше към истинско обръщане на профсъюзите с лице към производството, към активното им участие в социалистическото строителство. Профсъюзите прочистваха ръководните си органи от десните капитулантски елементи. ЦК на партията укрепил ръководството на ВЦСПС. За пръв негов секретар беше избран Н. М. Шверник. По инициатива на ЦК на партията беше проведено раздробяване на профсъюзите. Профсъюзите започнаха по-дълбоко да изучават отделните отрасли на промишлеността, по-конкретно да ръководят низовите организации, по-добре да обслужват работническите маси.

Организаторската работа на партията се насочваше преди всичко към ускоряване темповете на новото промишлено строителство. Партията съсредоточи най-добрите си кадри и силите на работническата класа за изграждане на индустриалните гиганти — Днепрогес, Магнитогорския и Кузнецкия металургически комбинат, Березниковския и Невския химически комбинат, Уралския завод за тежко машиностроене, Новокраматорския машиностроителен, Челябинския и Харковския тракторни, Московския и Горкиевския автомобилни заводи, Саратовския завод за комбайни и други. Всекидневно ЦК на партията ръководеше строителството на големите предприятия, настойчиво се стремеше всеки нов завод, всяка електроцентраля да бъдат пуснати в експлоатация в установения срок.

Новите строежи на петилетката стояха в центъра на вниманието на местните партийни организации, особено в Москва, Урал, Западен Сибир, Украйна, Казахстан, Горки, Саратов. Огромна работа на новите строежи провеждаха партийните ядки, чието ядро съставяха комунисти, изпратени от градските и фабрично-заводските партийни организации. Те организираха пристигащите от различните краища на страната, главно от

селата, строители, сплотяваха младите трудови колективи, стремяха се да съгласуват работата им.

Партийно-политическата работа сред масите беше подчинена на осигуряването на високи темпове на социалистическото строителство. Партията разясняваше необходимостта от ускоряване темповете на социалистическата индустриализация и не скриваше от народа трудностите. Тя издигаше политическата съзнателност на работниците и инженерно-техническите работници, развиваше тяхната активност, мобилизираще ги за преодоляване на трудностите в социалистическото строителство и за изпълнение на петилетката на промишлеността за четири години.

При условията на гигантското строителство през първата петилетка се налагаше да се примиряваме с много лишения и неудобства. Страната беше още бедна. Облеклото, обувките и много други предмети от първа необходимост не достигаха. На строежите работниците живееха в палатки и временни бараки. Хранителните продукти и много промишлени стоки се разпределяха с купони. Тези трудности лягаха преди всичко върху плещите на работническата класа. Но работниците съзнаваха, че няма друг изход за превръщане на тяхната страна в могъща индустриална държава при условията на враждебното капиталистическо обкръжение. Те разбираха, че за създаването на индустрията са нужни жертви и най-жестоката икономия. Ограничавайки се във всичко, стягайки колана, работниците проявяваха безпримерен трудов героизъм. Работническата класа, трудещите се маси бяха твърдо уверени в победата на социализма в СССР, в правилността на политиката на партията. Те неотклонно вървяха към своята цел. Сплотеността, организираността и самоотвержеността на работническата класа оказваха огромно морално въздействие върху бедняшко-средняшките селски маси, започнали широко изграждане на колхози. Особено голям беше ентузиазмът сред младежта. По призива на партията десетки хиляди младежи и девойки, изпратени от Комсомола, заминаваха за ненаселени места, за новите строежи в Урал, Кузбас, Донбас, Далечния Изток и Средна Азия.

Мобилизирайки творческата активност на работническата класа за изпълнение на петилетката за четири

години, през септември 1930 г. ЦК на партията се обърна към работниците с призив да организират социалистическо съревнование за успешно изпълнение на плана на третата година от петилетката. Нямаше предприятие, в което работниците да не се отзоват на призива на партията. В страната с нова сила се разгоря социалистическо съревнование. Изменяше се обликът на заводите и обичайният ритъм на техния живот. Отправяха се трудови призови на колективите от новите строежи, заводи и фабрики, в предприятията се устройваха производствени прегледи, конкурси за най-добър цех, бригада. Почетните дъски в предприятията и новите строежи се попълваха с показателите на все нови и нови челни бригади и ударници. Растеше броят на героите на труда.

Раждаха се нови форми на социалистическото съревнование, които бърже се подхващаха от партийните, профсъюзните и комсомолските организации и се разпространяваха по цялата страна. През лятото на 1930 г. работниците от ленинградския завод „Карл Маркс“, след като обсъдиха контролните цифри на овоего предприятие за 1930/31 стопанска година, издигнаха насрещен промишлено-финансов план и се обърнаха към всички предприятия с призив да последват техния пример. Скоро движението за насрещен промишлено-финансов план се разпространи в повечето от заводите и фабриките, като сложи началото на колективните форми на съревнование. Работниците от Мариуполския завод „Илич“ станаха инициатори на сменно-насрещното планиране. В началото на 1931 г. в Ленинград се зародиха бригадите, преминали на стопанска сметка. Към април 1932 г. в страната се наброяваха вече 155 000 такива бригади.

Основна форма на социалистическото съревнование през първата петилетка беше движението на ударните бригади. Ударничеството беше продължение и развитие на забележителните традиции на комунистическите съботници. В бригадите се съсредоточаваше партийно-политическата работа. Начело на бригадите стояха най-авторитетните и енергични работници, най-често комунисти и комсомолци. Мнозина от тях, без да се откъснат от производството, се учеха в работническите факултети и техникумите, придобиваха специалности, ста-

виха след това началници на цехове, директори на заводи.

Партийните организации, комунистите и комсомолците ставаха инициатори и организатори на социалистическото съревнование. През периода на първата петилетка всеки шести работник специалист беше комунист. Към есента на 1932 г. партийните организации в най-големите предприятия изпълниха директивата на XVI конгрес на партията — успяха почти напълно да обхванат комунистите и комсомолците в социалистическото съревнование. Увеличи се партийната прослойка в най-важните цехове и в решаващите участъци. Комунистите навлизаха в заботите, заставаха при доменните и мартеновите пещи, при машините, изкачваха се по скелите на новите строежи. С трудовия си героизъм те вдъхновяваха цялата работническа маса.

За особени заслуги в социалистическото строителство през първата петилетка бяха наградени с ордена „Ленин“, учреден от съветското правителство през април 1930 г., над 600 работници ударници, инженери, техници и стопански ръководители; около 400 челници в социалистическото съревнование бяха наградени с ордена „Червено знаме на труда“. Героите на труда ставаха известни в цялата страна. Народът ги обкръжи с ореола на слава и почит.

Партията и съветската държава съчетаваха мерките за морално поощрение с материалната заинтересованост на работниците от увеличаването на производителността на труда. Усъвършенствуваше се и се внедряваше новата тарифна система за заплащане труда на работниците, която предвиждаше по-висока оценка на квалифицирания труд в сравнение с неквалифицирания, на тежкия труд в сравнение с лекия труд.

С всяка измината година социалистическото съревнование ставаше все по-масово. Към края на 1932 г. в него участваха вече почти три четвърти от всички работници. Активно участвуваше в съревнованието и съветската интелигенция. Успехите на социалистическото строителство и общият трудов подем оказваха благотворно влияние и върху настроението на старата техническа интелигенция. В огромната си част тя се включи активно в социалистическото строителство. Съревнованието се разпространяваше и в селото. След-

вайки примера на работниците от заводите и фабриките, колхозниците, работниците в совхозите и МТС разширяваха борбата за укрепване на колхозното и совхозното производство, за увеличаване производителността на труда. Социалистическото съревнование и ударничеството станаха *всенародно движение*. Съветските хора се трудеха на фронта на мирното социалистическо строителство със същия ентузиазъм и героизъм, с който те се сражаваха за съветската власт по време на революцията и гражданската война.

Историята още не познаваше такъв подем на градивната дейност на народните маси. Милиони работници бяха обхванати от патоса на новото строителство. Масовото движение на работниците за увеличаване производителността на труда съкращаваше сроковете на строителството, осигуряваше предсрочното изпълнение на петилетката. Челните бригади в Днепрострой и Магнитострой установиха световни рекорди на изливане на бетон. Монтирането на първата турбина на Днепрогес вместо за 90 дни, предвидени по плана, беше извършено за 36 дни. В Московския автомобилен завод 1 200 машини в механомонтажния цех бяха монтирани за един месец.

Един след друг влизаха в строя на действащите предприятия нови индустриални гиганти. През 1931 г. бяха предадени в експлоатация Харковският тракторен, Московският автомобилен, Уралският медодобивен завод и първият етап на Уралския завод за тежко машиностроене. В началото на 1932 г. влязоха в строя Горкиевският автомобилен завод и Саратовският завод за комбайни. През февруари 1932 г. даде чугун първата висока пещ в Магнитогорск, през април — първата висока пещ в Кузнецк. Добивът на каменни въглища в Кузбас през петилетката се увеличи почти тройно. С пускането на първите високи пещи в Магнитогорския и Кузнецкия металургически комбинати при едновременното развитие на Кузнецкия каменовъглен басейн се слагаше здравата основа на нова мощна каменовъглено-металургическа база в източната част на СССР.

Около индустриалните гиганти израснаха големи градове. Особено бързо растяха Магнитогорск и Новокузнецк. В края на 1929 г., когато в Далечния Сибир се полагаха основите на металургическия комбинат,

Владимир Маяковски в стихотворение, посветено на хората, които участваха в строителството на Кузнецк, писа:

Аз знам —
 тук град
 ще вдигнат
в цветя,
 зеленина,
щом
 такива хора има
 съветската
 страна!

И само две години и половина след залочването на строежа сред пустошта израсна огромен град с население над 100 000 души, а Кузнецкият металургически комбинат започна да дава чугун. Заводът и градът бяха построени от съветските хора, които строяха и се учеха. Вчерашните изкопчи, бетонджии и монтажници ставаха доменчици и стоманолеяри. Началникът на строежа И. П. Бардин — един от първите големи инженери, които след Октомврийската революция посвети силите си в служба на народа, на създаването на съветска металургия — стана академик.

Остатъците от разбитите експлоататорски класи и техните помагачи оказаха яростна съпротива на победното шествие на социализма в СССР. Враждебните сили на капиталистическото обкръжение всецяло ги поддържаха в борбата им против съветската власт, стремяха се да провалят петилетката, социалистическото строителство в СССР. През 1930—1931 г. бяха разкрити три големи контрареволуционни организации. „Промпартията“ обединяваше горния слой на старата, буржоазна техническа интелигенция, която се занимаваше с вредителство в промишлеността. Така наречената „Трудова селска партия“, чийто център се намираше в Народния комисариат на земеделието, изразяваше интересите на кулачеството, стремеше се да провали колективизацията. Меншевишката контрареволуционна група „Съюзно бюро на РСДРП“, действуваше в Държавната планова комисия, ВСНС, Държавната банка, Центросъюза и в други организации.

Участниците в тези контрареволуционни организации бяха предадени на публичен съд. При съдебните процеси се разкриха техните престъпления против народа и работническо-селската държава. Вредителите бяха свързани с избягали в чужбина руски капиталисти и белогвардейци. Те получаваха помощ от буржоазните държави и се занимаваха с вредителство и шпионаж, стремяха се към събарянето на съветската власт и възстановяването на капитализма в СССР.

Престъпната дейност на контрареволуционните групи предизвика негодувание сред народа. Съветските хора се убеждаваха, че са необходими най-голяма бдителност и твърдост спрямо враговете, които отчаяно се съпротивяваха на изграждането на новото общество, в което няма място за експлоатация и потискане. В заводите и колхозите ставаха масови събрания и митинги, участниците в които настояваха за строго наказване на предателите. Пролетарският съд сурово и справедливо наказва разобличените врагове на народа. В отговор на подривните действия на остатъците от вътрешната контрареволуция и международния империализъм работниците, колхозниците и интелигенцията се сплотиха още по-тясно около комунистическата партия, издигнаха още по-високо своята трудова и политическа активност.

Партията беше вдъхновител и организатор на разгърнатото изграждане на социализма. Тя развиваше голяма дейност за повишаване идейното равнище на своите кадри, на всички комунисти. Партията упорито укрепваше вътрешнопартийната дисциплина, чистеше се от чужди елементи, искаше от бившите опортюнисти да участвуват активно в социалистическото строителство. Централният комитет и Централната контролна комисия с голяма твърдост пазеха единството на партията, решително пресичаха всички опити на опортюнистическите елементи да разклатят партийната дисциплина и да спънат социалистическото строителство.

Обединеният пленум на ЦК и ЦКК през декември 1930 г. извади из състава на Политбюро Риков — един от лидерите на дясната опозиция. Той беше освободен също и от длъжността председател на Съвета на народните комисари. За председател на Съвета на народните комисари на СССР беше избран В. М. Молотов.

4. Борбата на партията за техническото пресъоръжаване на народното стопанство. Разширяването на колхозното движение. Организационно-стопанското укрепване на колхозите. Резултатите от първата петилетка

Пресъоръжаването на народното стопанство върху основата на съвременната техника беше едно от най-важните условия за победата на социализма в СССР и средство за ускоряване на социалистическото строителство. В. И. Ленин казва:

„Само тогава, когато страната бъде електрифицирана, когато промишлеността, селското стопанство и транспортът бъдат поставени върху техническата база на съвременната едра промишленост, само тогава ние ще победим окончателно.“¹

VI конгрес на партията изхождаше от указанията на В. И. Ленин, когато постави задачата за коренна реконструкция на всички отрасли на народното стопанство на базата на нова, по-съвършена техника. За тази цел трябваше да се ликвидира с глада в областта на техниката. През периода на реконструкцията техниката придобиваше решаващо значение. Народното стопанство можеше да бъде пресъоръжено само опирайки се на високо развита машиностроителна промишленост. Плагаше се не само да се развие родно машиностроене, но и да се направи това в исторически минимален срок.

Партията упорито работеше за създаването на съветско машиностроене, като му осигуряваше по-бързи темпове на развитие в сравнение с другите отрасли на промишлеността. Особено се форсираше развитието на производството на инструментални машини, на инструменти и други съоръжения за промишлеността, съставляващи основата на машиностроенето. Реконструирането на старите и построяването на нови машиностроителни заводи (Московския пистолетен, Горкиевския фрез-машинен и други) ставаха с ударни темпове. Бързо растеше машинният парк на промишлеността. През първата петилетка бяха изработени над 50 000 металорежещи машини. Производството им беше увеличено от

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 532.

2 000 през 1928 г. на 19 700 през 1932 г. Успехите в развитието на машиностроенето и в производството на нови съоръжения за промишлеността дадоха възможност да се извърши коренна техническа реконструкция на цялото машиностроене и да се създадат нови негови отрасли — тежко машиностроене, тракторостроене, комбайностроене, самолетостроене. За техническото пресъоръжаване на промишлеността се използваше широко и съвременната техника на капиталистическите страни.

Благодарение на усилията на партията и работническата класа задачите на петилетката по машиностроенето бяха изпълнени за три години. От 1931 г. то зае челно място в промишлеността. Общата продукция на машиностроенето и металообработването към края на петилетката нарасна в сравнение с 1928 г. четири пъти, а в сравнение с 1913 г. — седем пъти. В техническо отношение СССР се нареди между най-напредналите страни, като зае второ място след САЩ в световното машиностроене. Задачата, поставена от XIV конгрес на партията — СССР да се превърне от страна, внасяща машини, в страна, самостоятелно произвеждаща машини и съоръжения, — беше в основни линии разрешена. Това беше огромна победа, която партията постигна на фронта на социалистическата индустриализация. Народното стопанство на СССР се поставяше на мощна техническа база, която осигуряваше реконструирането на всички негови отрасли.

Върху здрава основа се поставяше преди всичко самата промишленост. Всички нейни отрасли започнаха да получават нови съоръжения. Създаването на тежкото машиностроене имаше извънредно важно значение за техническото пресъоръжаване на промишлеността. От 1931 г. започна широко производство на мощни машини и тежки съоръжения за електроцентралите (пусната беше първата турбина с мощност 50 000 киловата), за черната металургия (построен беше първият светски блюминг) и за каменовъглената промишленост.

Започна реконструкцията на железопътния транспорт, чиято изостанала материално-техническа база спъваше бързото развитие на социалистическото строителство. През 1931 г. въпросът за железопътния транспорт беше обсъждан два пъти (през юни и октомври) на пленуми на ЦК на партията. За най-важно звено в

реконструкцията на транспорта беше обявено електрифицирането на железопътните линии. През 1931 г. се появиха първите дизелови локомотиви, а през 1932 г. — електрически локомотиви. Започна електрифицирането на железопътните линии в Урал, Донбас и Кузбас, реконструирането на линиите, механизмирането на товаренето и разтоварването. Производството на локомотиви и вагони през петилетката се увеличи почти двойно.

Снабдяването на строителната промишленост с нова техника даде възможност да се пристъпи към коренна реконструкция на старите градове и да се ускори изграждането на нови. През юни 1931 г. пленумът на ЦК на ВКП(б) обсъди въпроса „За московското градско стопанство и за развитието на градското стопанство на СССР“. Партията за пръв път поставяше в такъв широк план въпроса за градското стопанство. Пленумът предложи на Московския комитет на партията и на Московския съвет да разработят научно обоснован план за реконструкцията на Москва, който предвижда правилно застрояване на града, ново жилищно и комунално строителство, построяване на мощни топлоелектроцентрали, метро, канал Москва—Волга. Предвиждаха се големи мероприятия по реконструкцията на Ленинград, Харков, Баку, Горки, Днепропетровск, Ростов на Дон и други градове, планово изграждане на нови градове в Урал, Донбас, Кузбас, в Подмосковския басейн.

Извършваше се коренна техническа реконструкция на земеделието. През петилетката машинният парк в селското стопанство се увеличи със 120 000 трактора, с обща мощност 1 900 000 конски сили; МТС, совхозите и колхозите получиха селскостопански машини за 1 милиард и 600 милиона рубли. Главни лостове за техническото пресъоръжаване на селското стопанство бяха машинно-тракторните станции и совхозите. Към края на 1932 г. бяха създадени 2 446 МТС, които разполагаха с над 75 000 трактора. Строителството на МТС означаваше най-дълбока техническа революция в селското стопанство, ликвидиране на неговата вековна изостаналост.

Сега, когато във всички отрасли на народното стопанство прииждаше като непрекъснат поток най-нова техника, възниква друга трудност — появи се остър недостиг на хора, способни да организират новите произ-

водства и да управляват сложната техника. Новите заводи се пуждаеха от технически грамотни административно-стопански кадри, от инженерно-технически работници, стоящи на равнището на съвременната наука и техника, от квалифицирани работници, владеещи новата техника. За първи път партията се сблъска с тези трудности в тракторния завод „Ф. Е. Дзержински“. Заводът беше построен в рекордно кратък срок — за 11 месеца, а за неговото усвояване отиде повече от една година. Много инженери, техници и работници в завода не умееха да боравят с новата техника и съгласувано да работят при условията на конвейсното производство.

Изоставането в усвояването на новите производства и новата техника можеше да забави социалистическото строителство. Опасността се криеше преди всичко в това, че известна част от комунистите стопански ръководители недооценяваха ролята на техниката и не съзнаваха острата необходимост от повишаване на своите технически знания. Между ръководителите в промишлеността имаше доста много такива, които бяха издигнати измежду работниците, добри организатори, но без специална техническа подготовка. Мнозина от тях продължаваха да си живеят с представите от възстановителния период и не разбираха, че при новите условия, в периода на техническата реконструкция на цялото народно стопанство, големите промишлени предприятия не можеха да се ръководят без достатъчна техническа подготовка. Такива стопански ръководители често предпочеждаха техническото ръководене на предприятията на „спецовете“, като оставяха за себе си само „общото“ ръководство. Партийната прослойка измежду специалистите с висше образование по онова време беше незначителна. Между техническите кадри имаше още много стари специалисти; сред тях имаше хора, политически неустойчиви, понякога враждебно настроени към съветската власт.

Партията навреме забеляза опасността от изоставане в усвояването на новата техника. Важна роля за насочване вниманието на партията, профсъюзите, стопанските дейци и работническата класа към овладяване на новата техника изигра свиканата по инициатива на ЦК на партията в края на януари 1931 г. I Всесъюзна

конференция на работниците от социалистическата промишленост.

Партията издигна лозунга „Болшевиките трябва да овладеят техниката!“. Борбата за осъществяване на този лозунг застана в центъра на вниманието на всички партийни, профсъюзни, стопански и комсомолски организации.

През юни 1931 г. ЦК на партията свика съвещание на стопанските ръководители. Съвещанието разгледа новите условия на развитие на промишлеността и начините за нейното ръководене. То определи най-важните изисквания на социалистическото водене на стопанството в областта на промишлеността при новите условия: организирано набиране на работна ръка, уреждане системата на работната заплата, подобряване организацията на труда, укрепване на стопанската сметка, привличане към активно участие в социалистическото строителство на старата, създаване на нова производствено-техническа интелигенция на работническата класа.

Партията осъществи редица мерки за повишаване техническите знания на стопанските ръководители, за подготовка на инженери и техници. Разширена беше мрежата на промишлените академии, където се подготвяха ръководни кадри за социалистическата промишленост. Броят на индустриалните висши учебни заведения се увеличи през петилетката близо десет пъти, а на техникумите — четворно. При висшите технически учебни заведения бяха открити подготвителни работнически факултети. Почти три четвърти от студентите във висшите технически учебни заведения и техникумите бяха работници. Всеки четвърти студент беше комунист. През петилетката едрата промишленост получи около 100 000 инженери и техници. Това беше *нова, съветска производствено-техническа интелигенция*, на която партията и съветската власт можеха смело да се опрат в грандиозната работа по изграждането на социализма.

Партията организира широко движение на работническата класа за овладяване на новата техника. Имайки предвид опита от усвояването на тракторния завод „Ф. Е. Дзержински“, ЦК на партията препоръча на всички партийни организации при новите строежи да организират широко обучаване на работниците в нови професии. В тази работа активно се включиха проф-

съюзите и Комсомолът. В заводите и на новите строежи се създаваха комбинати за работническо образование, технически кръжоци, школи, курсове, провеждаха се дни на техническо обучение. Работниците от новите строежи заминаваха да се учат на нова професия в действащите заводи. Порасна броят на школите за фабрично-заводско обучение. Партията поддържаше важния почин на Комсомола — провеждане на обществено-технически изпит. Това движение, зародило се през 1931 г., се разпространи по всички заводи, фабрики и нови строежи. Придобитите технически знания помогнаха на работниците да станат майстори в своята работа. Стотици хиляди довчерашни общи работници и строители овладяха нови професии, ставаха квалифицирани стругари и шлосери, доменчици и стоманолеяри, машинисти на подкопни машини и т. н. Към пролетта на 1931 г. в селското стопанство над 200 000 колхозници станаха трактористи и механизатори, работеха с машините на МТС в колхозите.

Реконструкцията на народното стопанство се съпровождаше с извършването на културна революция. В 1930 г. съветската държава въведе всеобщо задължително първоначално образование. В страната се разгърна всенародно движение за ликвидиране на неграмотността и малограмотността сред възрастното население. През 1930—1932 г. в училищата за ликвидиране на неграмотността се обучаваха над 30 милиона души.

Техническата реконструкция и масовото движение на работниците за овладяване на новата техника допринесе за ускоряване на темповете на социалистическата индустриализация. Производствените постижения в промишлеността през 1931 г. осигуряваха изпълнението на петилетката за четири години. Пред партията се постави задачата за съставяне на план за втората петилетка. Този въпрос беше разгледан от XVII конференция на ВКП(б), състояла се през януари—февруари 1932 година.

Партията ръководеше планомерно социалистическото развитие на селото. Първите успехи на колективизацията бяха затвърдени. Декемврийският пленум на ЦК (1930 г.) постави задачата през 1931 г. да бъдат обхванати от колективизацията средно не по-малко от половината селски стопанства в страната; да се завърши в

основни линии колективизирането на степната част на Украйна, Северен Кавказ, долното течение на Волга и средното течение на Волга (Заволжието); в останалите зърнопроизводителни райони, а също и в памукопроизводителните и цвеклопроизводителните райони да се колективизират не по-малко от половината селски стопанства; в непроизводителната зона — около една четвърт.

Местните партийни организации разгърнаха сред селяните едноличници упорита разяснителна работа, привличайки към нея колхозния актив.

Започна нов, мощен подем на колхозното движение. В продължение на една година, изминала след XVI конгрес на партията, в колхозите навлязоха над седем милиона селски стопанства. В Северен Кавказ, Долна и Средна Волга, в Украйна (степта и Левобрежието), в Крим и в зърнопроизводителните райони на Урал и Молдавия бяха колективизирани от 68 до 90 процента от селските стопанства. *Колективизацията в тези райони беше в основни линии завършена.* В останалите зърно, памуко и цвеклопроизводителни райони бяха колективизирани повече от половината селски стопанства.

В районите на пълната колективизация кулачеството беше ликвидирано. Кулаците, които противодействаха на колективизацията, бяха изселвани от постоянното им местожителство. От началото на 1930 г. до есента на 1932 г. от районите на пълната колективизация бяха изселени 240 757 кулашки семейства, т. е. около един процент от общия брой на селските стопанства. Съветската власт направи всичко необходимо за трудоустрояването на бившите кулаци в новите им местожителства, създаде им нормални условия за живот. Основната маса от кулаците изселници беше заангажирана в горската, строителната и минната промишленост, както и в совхозите на Западен Сибир и Казахстан. Партията и съветската власт превъзпитаваха кулаците, помагаха им да станат пълноправни граждани и активни труженици на социалистическото общество.

Много важна роля при провеждането на пълната колективизация, за създаването и утвърждаването на колхозния строй играеха машинно-тракторните станции. Първата в страната машинно-тракторна станция беше създадена от колектива на работниците в совхоза

„Шевченко“, Одеска област, през 1928 г. В района, който тази МТС обслужваше, селяните преминаха към обществено обработване на земята. Опирайки се на положителния опит в работата на Шевченковската МТС, ЦК на партията сметна за целесъобразно да се създаде Всесъюзен център по организиране и ръководене на машинно-тракторните станции. През юни 1929 г. беше създаден Трактороцентър. Широко разпространение през 1929 г. получиха също и тракторните колони, които се създаваха от органите на селскостопанската кооперация и от груповите обединения на колхозите. Те помагаша да се развива широко колхозното движение. Но тракторните колони имаха и съществени недостатъци: те нямаша постоянни организиращи центрове и необходимата материално-техническа база, новата техника се използваше непроизводително.

С всяка измината година промишлеността даваше все повече трактори и селскостопански машини. Пред партията изникна въпросът, как най-добре да бъдат използвани те при условията на масовото колхозно строителство. Необходимо беше да се намери форма, която да съответствува на производствено-техническото обслужване на колхозите и да осигурява най-рационално използване на новата техника. Първоначално съветската държава наред със създаването на МТС продаваше част от тракторите на колхозите. Опитът показва обаче, че този начин на използване на тракторите е неприемлив в началния период на колхозното строителство. Младите, икономически слаби колхози нямаша достатъчно средства за закупуване на трактори и други машини, нямаша технически кадри. Освен това и промишлеността не можеше тогава да снабди всички колхози с трактори. Практиката на колхозното строителство подсказа, че е по-целесъобразно тракторите и цялата друга селскостопанска техника да останат в ръцете на държавата. Важно значение имаше и политическата страна на този въпрос. МТС служеха като мощни лостове за ръководното въздействие на съветската държава върху развитието на селското стопанство по социалистически път и за укрепването на съюза между работническата класа и селяните. В ръцете на държавата те служеха като средство за възпитаване на многомилionните маси на колхозниците в дух на колективизъм.

Вземайки под внимание тези обстоятелства, партията счете за необходимо цялата селскостопанска техника да се съсредоточи в държавните машинно-тракторни станции. След XVI конгрес на кооперативните тракторни колони и МТС бяха предадени на Трактороцентъра, на който се възлагаше изграждането на машинно-тракторните станции и тяхното ръководене. Съветската държава пое изцяло грижата за техническото обслужване на колхозите, за подготовката на механизаторски кадри. Създаването на машинно-тракторните станции беше изгодно както за държавата, така и за колхозите. МТС осигуряваха високопроизводително използване на новата селскостопанска техника, служеха на държавата като дъпълнителен източник за получаване от колхозите на зърнени храни и технически суровини за промишлеността, помагаша на колхозите да укрепнат в организационно-стопанско отношение, да механизират все повече труда.

Към лятото на 1931 г. колхозите обединяваха вече 13 милиона (52,7 процента) селски стопанства. Те станаха главните производители на зърнени храни, памук, цвекло, слънчоглед и други селскостопански продукти. Колхозите заедно със совхозите засяха над две трети от определената за пролетници посевна площ. Колхозното селячество се превърна в централна фигура в земеделието.

Партията одържа решителна победа в борбата за колективизиране на селското стопанство. През 1931 г. в страната се наброяваха 211 100 колхоза. На преден план сега се поставяше задачата не за организиране на нови, а за укрепване на вече създадените колхози и за въвлечане в тях на останалите селяни едноличници.

Без да отслабва работата по въвлечане на едноличните селяни в колхозите, партията съсредоточи главното си внимание върху *организационно-стопанското укрепване на колхозите.*

Колхозът като едро социалистическо стопанство създаваше огромни възможности за увеличаване производителността на труда и благосъстоянието на селяните колхозници. Обаче използването на тези възможности на колхозния строй беше сложна и трудна работа. Колективизацията означаваше рязко разрушаване на хилядогодишния начин на живот в селото. Селяните, свик-

нали от векове да живеят и работят в еднолично стопанство, „всеки сам за себе си“, след като влизаха в колхоза, не изведнаж свикваха с новата и непривична за тях обстановка. Върху селянина колхозник тегнеха привичките и навиците на индивидуалното, частнособственическото водене на стопанството. В колхозите едва започваше изменянето на психологията на селянина, довчерашен едноличник, в духа на социализма, едва беше започнала да се създава новата обществена дисциплина.

В дейността на колхозите се наблюдаваха много недостатъци, които пречеха да се използват предимствата на едрото колективно стопанство. Колхозните маси и ръководните кадри на колхозите нямаха още опит в ръководенето на едрото производство. В много колхози трудът беше зле организиран. Не беше въведена отчетност. Широко се практикуваше разпределението на доходите не според труда, а според броя на членовете в семейството. По тази причина заинтересоваността в работата и трудовата дисциплина спадаха, много колхозници не излизаха на работа. Често сроковете за прибиране на реколтата се удължаваха, допускаха се големи загуби. Липсата на лична отговорност на колхозниците за опазване на добитъка, машините и другото имущество, нетърсенето на лична отговорност нанасяха големи щети на колхозната собственост. Проникващите в колхозите бивши кулаци и други враждебни елементи разхищаваха имуществото и повреждаха машините, унищожаваха конете и продуктивния добитък, допускаха много брак в работата си и по всякакъв начин противодействаха на честните колхозници да уредят колхозния живот.

Създаването на нова обществена дисциплина на труда в колхозите изискваше време и големи усилия. Главната трудност се състоеше в това — правилно да се организира общественото стопанство и да се намерят съответни начини и методи за материална заинтересованост на колхозниците в неговото развитие. Партията нямаше достатъчно опит в тази работа. Единствено творчеството на самите колхозници можеше да създаде нови форми на организация на труда, на установяване на трудова дисциплина и осъществяване на социалистическия принцип на разпределяне на колхозните приходи според труда. Тези форми бяха намерени.

Практиката в колхозното строителство създаде съвсем нова форма на отчитане на обществения труд в колхозите — *трудоденя*, при която се прилага *сделната система на заплащане на труда*.

Опирайки се на опита на най-добрите селскостопански артели, юнският пленум на ЦК на ВКП(б) в 1931 г. препоръча на колхозите да организират всички работи на базата на сделната система, да въведат оценката на труда в трудодни и да разпределят доходите (натурални и парични) според трудодните.

Партийните и комсомолските организации в колхозите с помощта на районния партийен актив възглавиха борбата за внедряване на сделната система в колхозите и за организиране на отчитането на труда. Челната част на колхозното селячество посрещна със задоволство мерките за уреждане на заплащането на труда и за укрепване на дисциплината в колхозите и активно ги подкрепи. През 1931 г. всички колхози преминаха към сделната система и трудоденя.

Следващата стъпка в организирането на труда в колхозите беше създаването въз основа на опита на най-добрите селскостопански артели на *производствени бригади* с постоянен състав от колхозници. На всяка бригада се зачисляваха определени участъци земя, работен добитък, машини и различен инвентар. Препоръчваше се в животновъдните бригади добитъкът да се зачислява на всяка доячка и свишегледачка и трудът на животновъдите да се заплаща в зависимост от резултатите от тяхната работа.

Със затвърдяването на колхозния строй порасна планово-регулиращата роля на съветската държава в селското стопанство. Държавата получи възможност да влияе върху развитието на колхозното производство, да го укрепва.

През май 1932 г. партията и правителството приеха постановление за развиване на колхозната търговия, което съдействуваше за развитието на колхозното производство. Бяха намалени задължителните държавни зърнооставки на колхозите и се разреши излишъците от зърнени храни да се продават на колхозните пазари, след като колхозите изпълнят плана за зърнооставките и попълването на семенните фондове.

В началото на 1933 г. беше отменена договорната (контракционната) система на предаване на доставките на зърнени култури. За колхозите и частните селски стопанства се установяваха задължения да предават на държавата зърнените храни по твърди цени. Нормите за предаване на зърнените храни се изчисляваха върху всеки хектар, предвиден в посевния план. Всякакви насрещни планове за предаване на зърнени храни, надхвърлящи установените по хектари норми, се забраняваха. Всички излишъци от зърнени храни след изпълнение на задължението по държавните зърнодоставки оставаха в пълно разпореждане на колхозите и колхозниците. Всичко това стимулираше колхозите и колхозниците да разширяват посевните площи и да увеличават стоковостта на зърнопроизводителното стопанство.

За укрепването на основите на колхозния строй допринесе законът на съветската власт от 7 август 1932 г. за опазване на социалистическата собственост. С този закон имуществото на колхозите се приравняваше по своето значение към държавното имущество. Колхозната собственост също както и държавната, се обявяваше за свещена и неприкосновена.

Важно значение за повишаване активността на колхозниците в изграждането на колхозния живот имаше състоялият се през февруари 1933 г. I Всесъюзен конгрес на колхозниците ударници, в чиято работа взеха участие ръководителите на партията и правителството. Партията издигна лозунга: всички колхозни да станат болшевишки, а колхозниците — заможни.

Големи успехи бяха постигнати в изграждането на совхози, чийто брой към края на 1932 г. надвиши 4 500. Посевните площи на совхозите през четирите години на петилетката се увеличиха осем пъти и достигнаха 13,5 милиона хектара. В 1932 г. совхозите дадоха над 100 милиона пуда стокови зърнени храни — близо една десета от всички предадени на държавата зърнени храни.

В началото на 1933 г. в страната се разнесе радостната вест: първата петилетка беше изпълнена преди срока — за четири години и три месеца. Равносметка на петилетката направи свиканият през януари 1933 г. обединен пленум на ЦК и ЦКК на партията. Пленумът

отбеляза следните резултати от изпълнението на първия петгодишен народностопански план:

От аграрна страна СССР се превърна в *индустриална* страна. Социалистическата система в промишлеността окончателно изтласка капиталистическите елементи и стана единствената. Обемът на продукцията на едрата промишленост през 1932 г. надмина повече от три пъти предвоенното равнище и повече от два пъти равнището на 1928 г. Относителният дял на едрата промишленост в общата продукция на цялото народно стопанство нарасна на 70 процента. В СССР беше създадена собствена най-модерна техническа база, осигуряваща реконструкцията на всички отрасли на народното стопанство. През петилетката влязоха в строя 1 500 нови промишлени предприятия. Бяха създадени съвременна черна металургия, тракторна, автомобилна, химическа и самолетна промишленост, каквито нямаше дотогава. Създадена беше нова каменновъглено-металургическа база в източната част на страната — Урало-Кузбас. През петилетката производството на електроенергия се увеличи повече от два пъти и половина. Укрепна икономическата независимост на страната; по-голямата част от необходимите промишлени съоръжения СССР започна да произвежда в собствените си предприятия. Засили се отбранителната мощ на Съветския съюз; създадени бяха предприятия, способни да произвеждат отговаряща на изискванията на времето бойна техника, въоръжението и боеприпасите, необходими за Червената армия и флота.

В селското стопанство в резултат на решителния похват на бедняшко-средняшките маси към социализма колхозите и совхозите заеха господстващо положение. В селото беше създаден *колхозният строй*, едрото социалистическо земеделие. От дребноселска страна СССР се превърна в страна с най-едрото селско стопанство в света. В селското стопанство се извърши скок от старото качествено състояние към ново качествено състояние. Ликвидирането на кулаците като класа се осъществяваше върху основата на пълната колективизация. Важен фактор за преустройството на селското стопанство на социалистическа основа бяха машинно-тракторните станции, снабдени с трактори и най-нови селскостопански маши-

ни. Като основна форма на колхозното строителство се утвърди селскостопанският артел.

Успехите на социализма във всички области на народното стопанство осигуриха *коренното подобряване на материалното положение на трудещите се*. Изчезна безработицата в градовете — този бич на работническата класа в капиталистическите страни. Колхозният строй премахна кулашкото иго и обедняването на трудещите се селски маси. Бедните селяни и ннзшите слоеве на средните селяни ставаха в колхозите осигурени хора. Нарастването на народния доход и повишаването на благосъстоянието на трудещите се се съпровождаха от значително повишаване на културното им равнище и от бурен растеж на кадрите на новата, съветска интелигенция.

В Съветския съюз бяха построени *основите на социализма*. След града социалистическата стопанска система се утвърди в селото. В класовата структура на съветското общество станаха коренни изменения. Капиталистическите елементи в страната в основни линии бяха ликвидирани. Разшири се и укрепна социалистическата база на диктатурата на пролетариата. Здрава *опора* на съветската власт станаха колхозните селяни. Това беше вече една *нова* класа, изграждаща своя живот върху основата на колективната собственост на средствата за производство. Видоизмени се и се изпълни с ново съдържание съюзът между работническата класа и селяните. Мъдрата Ленинова политика за съюза на работническата класа и бедните селяни със средния селянин осигури въвличаието на основните селски маси в руслото на социалистическото строителство и победата над капиталистическите елементи. Съюзът между работническата класа и колхозните селяни се изграждаше върху *нова основа* — *върху общността* на техните интереси в строителството, укрепването и развитието на социализма в града и селото.

Това беше *световноисторическа* победа на работническата класа, трудовото селячество и интелигенцията в СССР, спечелена от тях под ръководството на комунистическата партия.

Резултатите от първата петилетка имаха огромно международно значение.

Съветският съюз показа пред цял свят превъзходството на плановата социалистическа стопанска система над капиталистическата система, укрепи своята икономическа мощ и независимост, стана сериозна сила в международния живот.

Изпълнението на петилетката оказа революционизиращо въздействие върху трудещите се маси в капиталистическите страни. Станаха големи изменения в съотношението на класовите сили в полза на социализма. Резултатите от петилетката повдигаха революционния дух на работническата класа в целия свят, укрепваха в нея вярата в своята победа.

Успеха на петилетката бяха принудени да признаят и враговете на Съветския съюз. Провалиха се пророчествата на световната буржоазия и нейните агенти за неизбежния крах на петилетката. Работническата класа и трудещите се селяни в СССР доказаха, че те с успех могат да минат и без помешниците, капиталистите и кулаците, да създават нов, по-добър, социалистически строй, който не познава кризи и безработица, който осигурява на трудещите се непрекъснато повишаване на тяхното благосъстояние.

КРАТКИ ИЗВОДИ

През 1929—1932 г. в СССР започна настъпление на социализма по целия фронт.

По важността и сложността на задачите, новостта и дълбочината на социално-икономическите процеси, по темповете и мащабите на социалистическото строителство това беше един от най-трудните периоди в дейността на партията. По смелостта на замислите и творческото разрешение на практическите въпроси на социалистическото строителство, по гигантския размах на политическата и организационната дейност на партията, по богатството на формите и методите на нейната работа, по високата активност и безпримерната самоотверженост на трудещите се маси в изграждането на социализма това беше наистина един героичен период в историята на партията и съветския народ.

В своята градивна работа комунистическата партия неотклонно се ръководеше от Лениновия план за построяване на социализма. Партията докрай разгроми остатъците от троцкизма, разобличи и изолира десните капитуланци, укрепи единството на своите редици. Самата тя се преустрои съобразно с изискванията на реконструктивния период и преустрои всички масови организации на трудещите се, създаде в тях здраво ядро от активни и инициативни работници, приближи всички звена на партийния, държавния, стопанския и профсъюзния апарат до масите, до производството. Тя пробуди сред масите на трудещите се колосална енергия, организира всенародното социалистическо съревнование.

Опирайки се на могъщия трудов подем на масите, партията успешно преодоля многобройните трудности, можа да ускори темповете на социалистическото строителство и осигури предсрочно изпълнение на плана на първата петилетка.

В невиджано кратък срок СССР се превърна от изостанала аграрна страна в напреднала индустриална държава. Създадена беше тежка промишленост с високоразвито машиностроене. Народното стопанство беше поставено на мощна материално-техническа база, способна да осигури завършването на техническата реконструкция на всичките му отрасли върху основата на новата техника.

Партията поведе борба за претворяване в живо дело на гениалния Ленинов кооперативен план. Успешно беше разрешена най-трудната след завоюването на властта от работническата класа историческа задача на социалистическата революция — преминаването на милионите дребнособственически селски стопанства на пътя на колхозите, на пътя на социализма. Това беше истинска революция в икономическите отношения, в целия начин на живот на селяните. Колективизацията даде на съветската власт здрава социалистическа база в селското стопанство, създаде решаващи условия за изграждане на социалистическото народно стопанство, доведе до окончателно заздравяване на съветската власт в село, укрепи и издигна на ново равнище съюза между работническата класа и селяните.

Широкото настъпление на социализма се увенча с пълна победа. Капиталистическите елементи бяха изцяло изтласкани от промишлеността, социалистическата форма на производство стана напълно господстваща. Върху основата на пълната колективизация беше разгромена и в основни линии ликвидирана последната експлоататорска класа в страната — кулачеството, опора на реставрацията на капитализма. Целият стокооборот се съсредоточи в ръцете на държавата, кооперацията и колхозите.

Изчезна безработицата в града и бедността в селото. В страната се извършваше същиска културна революция. Създаваха се многобройни кадри на новата, съветска интелигенция.

Успехите на социалистическото строителство в СССР укрепиха неговото вътрешно и международно положение, засилиха отбранителната му способност.

В борбата с трудностите на социалистическото строителство комунистическата партия идейно се закали, организационно укрепна, обогати се с нов опит.

ГЛАВА XIII

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА ЗАВЪРШВАНЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО. ПОБЕДАТА НА СОЦИАЛИЗМА В СССР (1933 — 1937 г.)

1. Началото на фашистката агресия. Съветската външна политика в условията на нарастване на военната опасност

Международната обстановка през 1933—1937 г. се характеризираше с икономическа депресия в капиталистическия свят, с по-нататъшно изостряне на всички противоречия на капиталистическото общество, с установяване на фашистка диктатура в Германия, с развитие на фашистката агресия.

Еднa от особеностите на икономическото положение в капиталистическите страни беше тази, че след кризата през 1929—1933 г. не последва подем, както ставаше обикновено след икономически кризи. Този път кризата премина през 1933 г. в продължителна депресия. Тя продължи до 1937 г., когато в капиталистическите страни отново настъпи нова икономическа криза. От 1929 до 1937 г. промишлената продукция в капиталистическия свят почти не се увеличи. Броят на безработните си оставаше извънредно висок. В САЩ през 1935 г. те наброяваха около 10 милиона. В страните на капиталистическия и колониалния свят революционният подем нарастваше. Наближаваше нов тур на големи класови битки.

В много страни капиталистическите монополи виждаха спасението на своето господство в установяване на фашистки режим, т. е. на открита терористична дикта-

тура на най-реакционните елементи на монополистичния капитал. Те възнамеряваха да използват фашизма както за смазване на работническото движение, така и за разпалване на война за нова подялба на света.

Особено напрегната обстановка се създаде в Германия. През годините на временната стабилизация на капитализма германският империализъм с помощта на американски кредити възстанови своята икономическа мощ. Опирайки се на нея, той се стремеше да анулира Версайския договор, да заграби Елзас и Лотарингия, полски земи, колонии — всичко, което германският империализъм беше загубил през Първата световна война. Като не се ограничаваха с това, германските империалисти крояха планове за коренно преразпределение на света в своя полза. Тази програма означаваше курс към война. В същото време Германия беше една от страните, най-силно разтърсени от икономическата криза. В нея с особена сила нарастваше революционният подем сред работническата класа. Германската буржоазия се боеше от социалистическа революция.

Фашистката партия, възглавявана от Хитлер и демагогски наричаща се национал-социалистическа партия, открито издигаше шовинистични лозунги за война за господство на германската раса, проповядваше омраза към другите народи, искаше жестоки репресии против комунистите и смазване на работническото движение.

Ръководните кръгове на германския империализъм решиха да дадат властта на хитлеристите. През януари 1933 г. в най-голямата страна на Европа — Германия — ръководството на държавата се оказа в ръцете на партията на войната.

Хитлеристкото правителство предприе репресии срещу всички прогресивни сили в Германия и преди всичко срещу комунистите. То унищожи всякакви демократически права и свободи и провъзгласи налудничавата идея за установяване на световно господство на Германия. Готвейки се за война, хитлеристите, нарушиха Версайския договор, като възстановиха всеобщата военна служба и с бесни темпове се заеха да въоръжават страната. През 1936 г., пак в нарушение на съществуващите договори, хитлеристите изпратиха войски в Рейнската област. За пръв път след Първата световна война гер-

мански въоръжени сили отново се приближиха до самите граници на Франция.

По такъв начин след агресивното нахлуване на империалистическа Япония в Китай и възникването на военно огнище в Далечния Изток в самото сърце на Европа се образува друго огнище на война. Съветският съюз трябваше да се погрижи за укрепване на своята отбрана и на западните си граници.

Трета държава, заинтересована от нова подялба на света, беше Италия, в която още през 1922 г. бе установен фашистки режим. През 1935 г. италианските империалисти започнаха война за завладяване на Етиопия. През 1936 г. Германия и Италия разпалиха гражданска война в Испания, като подкрепиха фашисткия бунт против републиканското правителство. Германските и италианските фашисти си правеха сметка да се укрепят в Испания, за да създадат заплахата за Франция откъм тила ѝ и да държат в застрашено положение най-важните комуникации на Англия и Франция в Атлантика и в Средиземно море. Агресивните действия на японските, германските и италианските грабителски сили създаваха заплахата за народите на Азия, Европа и Африка, а по-нататък и за народите на Америка.

Същевременно тези три агресивни държави твърде чувствително засягаха империалистическите интереси на САЩ, Англия и Франция. В резултат на Първата световна война тези държави победителки спечелиха най-много от всички и заеха ръководно положение в капиталистическия свят. Сега Германия и Япония ги притискаха на световните пазари. Японските милитаристи, след като изгониха американските и английските империалисти от североизточните провинции на Китай (от Манчжурия), се готвеха да ги изтласкат и от целия останал Китай, дето Англия и САЩ имаха важни икономически интереси. Италия, като се настани в Етиопия, застрашаваше оттам позициите на Англия в Египет и на Червено море, на пътищата за Индия, към иранския и иракския петрол. Най-сериозната заплахата обаче идваше от Германия като от най-силен агресор.

По такъв начин икономическата криза и последиците от нея в условията на общата криза на капиталистическата система предизвикаха рязко изостряне на империалистическите противоречия между готвещите се тогава

за война за нова подялба на света Германия, Япония и Италия, от една страна, и отстояващите своите империалистически позиции САЩ, Англия и Франция, от друга.

Комунистическата партия предвиждаше не само краха на относителната стабилизация на капитализма и неизбежното изостряне на всички негови противоречия, но и назряването на втора световна война. За това съвсем определено заяви XVII конгрес на ВКП (б).

Съветската страна беше застрашена от агресия и в Европа, и в Далечния Изток. Хитлеристите призоваваха към война против Съветския съюз за заграбване на Украйна и други съветски земи, както и с цел за „унищожаване на комунизма“. През 1936 г. Германия и Япония сключиха така наречения „антикоминтерновски пакт“, към който след една година се присъедини и Италия. Това беше блок на трима агресори. Участниците в този блок всячески прокламираха неговия антикомунистически характер, обаче фактически германо-японо-италианският блок беше насочен не само против СССР, но и против Англия, Франция и САЩ. Хитлеристите крещяха силно за необходимост от „кръстоносен поход“ против комунизма. Но под прикритието на призивите за борба с комунизма те водеха подготовка за световна война за нова подялба на света в полза на германските монополи.

В тая напрегната международна обстановка партията продължаваше да отстоява мира. Това изискваша интересите на изграждането на социализма, интересите на трудещите се в СССР и в целия свят. Партията продължаваше линията на разширяване деловите връзки на съветската държава с всички страни при условие, че последните са готови да се придържат към същата позиция по отношение на Съветския съюз.

Заедно с това във връзка с развитието на фашистката агресия партията насочваше външната политика на Съветския съюз към поддържане на народите, станали жертва на агресията и борещи се за независимост на своите страни.

Партията и съветското правителство смятаха също така за необходимо да се положат максимум усилия за създаване на система за колективно гарантиране на сигурността, за колективен отпор срещу агресора. През декември 1933 г. Централният комитет на ВКП (б) прие

постановление, в което се предвиждаше възможността за влизането на Съветския съюз в Обществото на народите и за сключване на регионално споразумение с участието на широк кръг европейски държави за взаимна защита срещу агресията. Скоро СССР получи покана да влезе в Обществото на народите и съветското правителство даде своето съгласие.

По това време с изменянето на международната обстановка до известна степен се измени и позицията на Обществото на народите. В началото на своята дейност Обществото на народите беше оръдие на англо-френското господство в Европа и Азия. Сега обаче за такова господство претендираха други империалистически държави: в Европа — хитлеристка Германия, в Азия — Япония. През 1933 г. Германия и Япония напуснаха Обществото на народите. Всички тези обстоятелства даваха някои шансове за използване на Обществото на народите като оръдие, макар и несъвършено, за борба против агресията. В Обществото на народите Съветският съюз се обяви енергично в защита на народите на Китай, Етиопия и Испания, а след това и на другите народи, станали жертва на империалистическите грабителства.

От големите страни в Европа Франция, като непосредствен съсед на Германия, беше изложена на най-голяма опасност от фашистко нападение. Във връзка с това се набеляза сближение на Съветския съюз с Франция. През 1934 г. СССР и Франция се изказаха съвместно за сключване на договор за даване колективен отпор на агресията. Проектираната тогава система на колективна безопасност трябваше да обхваща освен двете държави инициаторки за създаването ѝ също и държавите от Централна и Източна Европа, включително и Германия.

Английското правителство, изказвайки се на думи за системата на колективна безопасност, на практика помогна на Хитлер да провали организирането на такава система. Против нея се обяви и буржоазно-помещицкото правителство на Полша.

Като установи, че е невъзможно да се постигне широко споразумение за създаване система на колективна безопасност поради противодействието на Германия, Англия и Полша, правителството на СССР сключи през

1935 г. договори за взаимопомощ с Франция и Чехословакия. Според договора с Чехословакия задължението на СССР да ѝ оказва помощ в случай на агресия влизаше в сила само при условие, че подобна помощ ще ѝ бъде оказана и от страна на Франция. Договорите с Франция и Чехословакия можеха да станат основа за необходимия отпор срещу агресорите.

Но това не стана. В управляващите кръгове в Париж и Прага, както и в Лондон, надделяха привържениците на политиката на сговаряне с хитлеристите. Френското и чехословашкото правителства започнаха да саботират сключените със СССР договори и по-нататък ги оставиха без практическо приложение. Правителствата на западните държави не оказваха действена съпротива срещу японската, италианската и германската агресия. През време на герmano-италианската интервенция в Испания правителствата на Англия и Франция заеха — в разрез с националните интереси на своите страни — позиция на „нсамеса“, което на практика означаваше подпомагане на фашистката агресия.

Важен политически факт, свидетелствуващ за засилването на влиянието на СССР върху световната политика, беше установяването през 1933 г. на дипломатически отношения между Съветския съюз и Съединените американски щати. С този акт САЩ доказаха несъстоятелността на своята дългогодишна политика на „непризнаване“ на такава велика държава като СССР. Ръководните кръгове в САЩ бяха принудени да се откажат от своята банкрутирала политика, първо, поради страха от заплашващата интересите им японска и германска агресия, в борбата против която те разчитаха на Съветския съюз, и, второ, заради парасналата потребност от съветския пазар в условията на затегналата се криза. След нормализирането на отношенията съветско-американската търговия се разшири значително.

Установяването на дипломатически отношения между САЩ и СССР благоприятствуваше на запазването на мира. Обаче общо взето политиката на САЩ поощряваше фашистките агресори, като им даваше възможност безпрепятствено да поробват един народ след друг. През 1935 г. Конгресът на Съединените щати прие закон, който забраняваше доставянето на американско

оръжие на воюващи страни. В условията, когато се водеше итало-етипийската война, този закон лиши Етиопия, крайно нуждаеща се от оръжие, от възможността да купи такова от САЩ. Агресора фактически този закон не засягаше. Във войната против слабо въоръжената Етиопия Италия не се нуждаеше особено от американско оръжие. С други думи, законът съдействуваше на фашистката агресия. Когато започна войната в Испания, конгресът прие постановление, което разпростря действието на закона и върху гражданските войни. И тук американският закон беше от полза за фашистките агресори, отказвайки оръжие на тяхната жертва — правителството на републиканска Испания.

Международната обстановка през 30-те години изискваше от партията и народите на Съветския съюз максимално напрежение на силите за укрепване отбранителната способност на страната, за да може всеки момент да даде отпор на агресорите. При условията на засилване на империалистическата агресия подготовка на съкрушителен удар срещу всеки агресор и нарушител на мира беше най-сигурното средство за предотвратяване на войната. За борба против агресията трябваше да служат преди всичко засилващата се стопанска и политическа мощ на съветската държава, укрепването на нейните въоръжени сили, дружбата между народите, моралната подкрепа на трудещите се от всички страни, кръвно заинтересовани от запазването на мира.

ВКП (б) заедно с другите комунистически партии беше в авангарда на борците против фашизма и опасността от нова война. Фашизмът бе породен от монополистичния капитал. Още през 1921 г. В. И. Ленин характеризира италианския фашизъм като една от разновидностите на буржоазния терор против пролетариата. Само въз основа на единодействието на работническата класа, учи той, може да се противостои на настъплението на империалистическата реакция, да се прегради пътят на фашизма.

С установяването на фашистки режим в Германия народните маси се убедиха, че фашизмът на власт представлява открита терористична диктатура на най-реакционните, най-шовинистичните, най-империалистическите кръгове на финансовия капитал. Фашизмът

представляваше огромна опасност за работническата класа, за всички трудещи се маси и свободолюбиви народи. Навсякъде той започваше с ожесточена борба против комунизма. Действувайки под флага на антикомунизма, фашистите се стремяха преди всичко да изолират и разгромят комунистическите партии — главната преграда по пътя им към властта. Те се стремяха да разпокъсат силите на пролетариата, за да го бият на части. След като разгромяха комунистите, фашистите насочваха ударите си срещу социалистите, срещу всички демократически партии и организации. Борбата против фашизма и за обуздаване на агресорите стана главна задача на цялото международно комунистическо и работническо движение.

Успехът на борбата против фашизма зависеше от установяването на единодействие на работническата класа, от сплотяването на всички демократични сили в антифашистки фронт. Комунистическите партии настойчиво и търпеливо предлагаха на ръководството на социалдемокрацията, след която по онова време вървеше голяма част от работниците, да обединят силите си за борба против фашизма. Но в редица страни, преди всичко в Германия, където фашистката опасност беше особено голяма, десните лидери на социалдемокрацията отказаха да сътрудничат с комунистите и провалиха работническото единство. Тяхната предателска тактика допринесе извънредно много за установяването на фашистката диктатура. Хиляди комунисти и други антифашисти — най-добрите синове на германския народ — бяха изтезавани, десетки хиляди гниеа в затворите и лагерите на смъртта. Хитлеристките бандици хвърлиха в затвора вожда на комунистическата партия и германския народ Ернст Телман. Комунистическата партия бе обезкръвена, но фашистите не успяха да я унищожат. Комунистите в Германия при най-трудните условия на фашистката диктатура продължиха да се борят мъжествено. Като предадоха комунистите, десните лидери на германската социалдемократия се надяваха да запазят своята партия. Но това не ги спаси. Социалдемократическата партия беше забранена и фактически престана да съществува.

Победата на фашизма в Германия предизвика в различните страни олевяване на широките работнически

маси, които вървяха след социалдемократическите партии. Против фашизма се вдигаха също така значителна част от селяните и дребната градска буржоазия, както и някои кръгове от средната и едрата буржоазия. Обстановката настойчиво налагаше обединяване на всички антифашистки сили в борбата за мир и демокрация.

Важно значение за мобилизирането на масите против фашизма имаше борбата на Георги Димитров на организирания от германското правителство през 1933 г. процес в Лайпциг. Той бе фалшиво обвинен в подпалване на райхстага, извършено от самите хитлеристи. Георги Димитров разобличи с изключителна смелост фашизма и неговите престъпления. В много страни в света бурята на народния гняв против фашистките провокатори и масовите акции в защита на героя комунист бяха толкова силни, че хитлеристите изверги не посмяха да унищожат Георги Димитров. Той беше изтръгнат от фашисткия затвор и пристигна в Съветския съюз.

През февруари 1934 г. работническата класа във Франция осуети опита за фашистки преврат. В страната се разгърна мощно движение на всички антифашистки сили, възглавявано от комунистическата партия. Под натиска на работниците ръководството на социалистическата партия бе принудено да подпише през лятото на 1934 г. предложения от комунистите пакт за единодействие против фашизма. По това време работниците в Австрия вдигнаха въстание, за да предотвратят установяването на фашистка диктатура на клерикалната реакция. В барикадните боеве на виенския пролетариат по инициатива на комунистите се осъществяваше единодействие между работниците комунисти и социалдемократи. Въстанието претърпя поражение, но то показва колко важно и необходимо е революционното единство на работническата класа. В 1934 г. Италианската комунистическа партия успя да установи сътрудничество със социалистическата партия.

При тази обстановка през лятото на 1935 г. се състоя VII конгрес на Комунистическия интернационал. На него бяха представени комунистическите партии от 65 страни. Конгресът беше доказателство за разрастването на революционните сили на международния пролетариат и за идейното сплотяване на комунистиче-

ските партии върху принципите на марксизма-ленинизма. Антиленинските групировки в комунистическите партии бяха идейно разгромени и изолирани. В борбата против троцкизма и десния опортюнизъм в комунистическите партии се изкова твърдо марксистко-ленинско ядро, обединено в Китай около Мао Цзе-дун, в Германия — около Е. Телман, В. Пик и В. Улбрихт, във Франция — около М. Торез и М. Кашен, в Италия — около А. Грамши и П. Толиати, във Финландия — около О. Куусинен, в България — около Г. Димитров и В. Коларов, в САЩ — около У. Фостер, в Чехословакия — около К. Готвалд, в Полша — около Ю. Ленски, в Испания — около Х. Диас и Д. Ибарури, в Англия — около У. Галахър и Х. Полит.

Главното в работата на конгреса беше въпросът за борбата против фашизма и подготовката на нова война. Основният доклад „Настъплението на фашизма и задачите на Комунистическия интернационал в борбата за единство на работническата класа, против фашизма“ бе изнесен от Георги Димитров. Конгресът призова комунистическите партии да се борят настойчиво за единдействие на работническата класа против фашистката заплаха и опасността от война върху основата на сътрудничеството с работниците социалдемократи. Той постави задачата да се създаде на базата на пролетарското единство широк народен антифашистки фронт, който да обединява около работническата класа селяните, дребната буржоазия и интелигенцията. Конгресът счете също за необходимо да бъде създаден единен антиимпериалистически фронт в колониалните и зависимите страни. Той призова всички народи да мобилизират силите си за подпомагане на страните, които се борят за независимост, против агресията и империалистическия гнет.

VII конгрес въоръжи комунистическите партии и работническата класа с боева програма за борба против фашизма и заплахата от война. Големи успехи постигна Китайската комунистическа партия. Тя създаде единен антиимпериалистически фронт, който започна енергична борба против японските агресори. Китайската комунистическа партия и нейният ЦК начело с вождя на партията и опитен ръководител на масите Мао Цзе-дун вдигна народните маси и създаде въоръжени сили

за разгромяването на японските империалисти. Във Франция през 1936 г. Народният фронт начело с комунистическата партия спечели победа в изборите. Създадено беше правителство на Народния фронт, което избави Франция от фашистка диктатура в онзи етап. Правителство на Народния фронт бе образувано и в Испания. То допринесе за сплотяване на демократичните сили, възглавявани от комунистическата партия, за засилване на тяхната съпротива срещу фашисткия метеж. В повечето страни обаче десните лидери на социалдемократията осуетиха установяването на единство в работническото движение и създаването на народен фронт.

Решенията на VII конгрес на Коминтерна мобилизираха големи сили против фашизма и опасността от война. В редица страни започна широко народно антифашистко, антивоенно движение. Но, както показаха по-нататъшните събития, тези сили по онова време още не бяха достатъчно мощни, за да предотвратят войната.

2. Борбата на партията за укрепване и развитие на социалистическата икономика. Засилване на партийно-политическата работа сред масите. XVII конгрес на партията

Съветският народ, след като изпълни успешно първия петгодишен план, пристъпи през 1933 г. към осъществяване на втората петилетка. Условието на социалистическото строителство през втората петилетка се различаваха много от условията на първата. В страната бяха вече построени основите на социализма: създадена бе мощна индустрия — основата на техническото пресъоръжаване на всички отрасли на народното стопанство, в селото бе победил колхозният строй. Беше поставена по такъв начин здрава база за по-нататъшното развитие на социализма в СССР. Страната навлезе в периода на завършване социалистическата реконструкция на народното стопанство.

Социалистическата реконструкция през периода на нейното завършване имаше свои особености и трудности.

В промишлеността наред с по-нататъшното разгръщане на капиталното строителство на пръв план се поставяше задачата за овладяване на новите предприятия. Това представляваше много по-голяма трудност от използването на старите заводи и фабрики. Нужно беше известно време, за да се подготвят необходимите кадри от инженери, техници и квалифицирани работници, за да придобият те навици в използването на новата техника, за да се организира добре работата на младите многохилядни работнически колективи, които едва бяха започнали да се образуват.

В селското стопанство главно стана по-нататъшното организационно-стопанско укрепване на колхозите. През 1931—1932 г. партията извърши значителна работа в тази насока. Опитът показва обаче, че това е трудна работа. В началото на втората петилетка почти две трети (61,5 на сто) от селските стопанства се бяха обединили в колхози. Но младите колхози в по-голямата си част бяха малки и икономически слаби. Колхозната собственост се създаваше тогава от обобществените от селяните средства за производство: работен добитък, плугове, рала, брани и някои стопански сгради. Най-важната част на колхозната собственост — неделимите фондове — възлизаше през 1932 г. само на 4,7 милиарда рубли, т. е. средно на 22 хиляди рубли на колхоз. Трудовата дисциплина в много колхози беше още слаба. Три четвърти от колхозите нямаха стокови ферми за едър рогат добитък. Колхозите се нуждаеха от постоянна помощ от страна на партията и съветската държава за организиране и развитие на общественото стопанство, за снабдяването му със съвременна техника, за укрепването му с опитни кадри.

В областта на обществените отношения през втората петилетка партията решаваше задачата за *окончателно ликвидиране на капиталистическите елементи в СССР*. Това не можеше да не предизвика отчаяната съпротива на остатъците от експлоататорските класи. Сега те не мбжеха да действуват открито, защото нямаха сили за това. Но те не прекратиха борбата и прониквайки в предприятията и колхозите, се занимаваха с вредителство, разхищаваха държавното и колхозното имущество, стремяха се да подкопаят основата на съветския строй — обществената собственост. Това беше най-раз-

пространеният вид класова борба. Необходимо беше да се затвърдят новите, социалистическите форми на стопанство във всички области на производството и търговията, да се организира най-строго опазване на държавната и колхозната собственост, да се доведе докрай ликвидирането на капиталистическите елементи.

В идеологическата област пред партията възникна с цялата си сериозност задачата да бъдат преодолени капиталистическите отживелици в съзнанието на съветските хора и да бъде превърнато цялото трудещо се население на страната в активни строители на социализма. Партията разбираше, че тая задача е много сложна и за нейното решаване ще бъде нужно продължително време. Съзнанието на хората, учи марксизмът-ленинизмът, изостава от тяхното положение в общественото производство. През годините на първата петилетка в промишлеността се вляха над четири милиона нови работници и служещи. Това бяха хора, неминали през школата на едрото производство и в значителна степен поддаващи се на дребнособственическите настроения. Особено силни бяха частнособственическите навици у колхозниците. Отживелиците на миналото в съзнанието на хората се проявяваха в нехайно отношение към държавното и колхозното имущество, в неговото разхищаване и повреждане, в користолюбие и нарушаване на социалистическата трудова дисциплина. Назадничавите настроения в съзнанието на съветските хора всячески се използваша от остатъците на умиращите класи и от враждебните сили на капиталистическото обкръжение.

В условията на изграждането на социализма особено голямо значение за възпитаване на съзнателно отношение към труда придоби указанието на В. И. Ленин за строго спазване на социалистическия принцип на материалната заинтересованост, за правилна организация на труда и изработване на нова, социалистическа дисциплина. Като най-важно средство за преобразяване психологията на селяните В. И. Ленин смяташе пресъоръжаването на селското стопанство върху основата на механизацията и електрификацията. Той казваше:

„...Делото на преобразяването на дребния земеделец, на преобразяването на цялата му психология и навици е дело, за което са нужни поколения. Да реши този въпрос по отношение на дребния земеде-

лец, да оздрави, така да се каже, цялата негова психология може само материалната база, техниката, използването на трактори и машини в земеделието в масов мащаб, електрификацията в масов мащаб.“¹

Главното в дейността на партията станаха организирането на социалистическото производство и възпитаването на трудещите се в дух на съзнателно отношение към труда и към социалистическата собственост. Задачите по завършването на социалистическата реконструкция изискваха да се засили политическото влияние на партията върху трудещите се маси, да се подобри организационно-практическото ръководство на стопанското строителство, да се усъвършенствуват още повече методите на работа.

Партията укрепваше и развиваше социалистическото производство. Тя съсредоточи вниманието си върху решаващите участъци на народното стопанство.

С утвърждаването на колхозния строй в селото се увеличи отговорността на партията за развитието на селското стопанство. Сега тя трябваше да оказва всекидневна помощ на колхозите и колхозниците за планово ръководене на колективното стопанство, като се използват постиженията на науката и техниката. Изключително важно значение в това отношение имаха създадените през зимата на 1933 г. в изпълнение на постановлението на Януарския пленум на ЦК на ВКП (б) *политически отдели* при машинно-тракторните станции и совхозите. ЦК на партията изпрати в политотделите при МТС 17 хиляди и в совхозите 8 хиляди опитни партийни работници. От началниците на политотделите при МТС около 80 на сто бяха комунисти, влезли в партията преди 1920 г.

С организирането на политотделите машинно-тракторните станции станаха центрове на *политическото и организационно-стопанското* ръководство на колхозите, на влияние на партията върху широките маси и на колхозниците.

Политотделите оплотиха комунистите в МТС и колхозите. През периода между XVI и XVII конгреси на партията броят на селските комунисти почти се удвои и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 216.

стигна 790 хиляди души. Завършено бѣ преустройството на селските партийни организации по производствения принцип. Към есента на 1933 г. в колхозите имаше 30 хиляди партийни ядки, 20 хиляди кандидатски групи, 22 хиляди партийно-комсомолски групи и 38 хиляди отделни комунисти, работещи непосредствено под ръководството на политотделите при МТС и районните комитети на партията. Колхозните партийни организации ставаха истински организатори на колхозното производство.

Политотделите извършиха голяма работа по политическото възпитание и сплотяване на безпартийния колхозен актив. Във всеки колхоз беше създадено здраво ядро от колхозници активисти, които под ръководството на политотделите възглавиха борбата за подобряване на общественото стопанство и за укрепване на трудовата дисциплина.

Политотделите упражняваха партиен контрол върху работата на МТС и обслужваните от тях колхозни, разобличаваха и пресичаха машинациите на враговете на колхозния строй, осигуряваха своевременно и точно изпълнение на законите на съветската власт от колхозите и колхозниците. Колхозите бяха прочистени от промъкналите се в тях кулаци и други враждебни елементи.

Политотделите се занимаваха главно с подбора, подготовката и възпитанието на ръководните кадри в колхозите. Стотици хиляди председатели, домакини, бригадири, полеведи, животновъди и счетоводители на колхозни преминаха подготвителни курсове при МТС. Политотделите подбраха и издигнаха на ръководна колхозна работа над 250 хиляди челни колхозници, между които около 30 хиляди души за председатели на колхози. Те възпитаваха у колхозниците съзнанието, че пръв дълг на колхозите е да изпълняват своите задължения към съветската държава.

Работниците от политотделите винаги се намираха сред колхозните маси, помагаха на колхозниците да решават практическите въпроси на колхозното строителство, възпитаваха ги в дух на честно отношение към труда и на грижовно отношение към колхозния имот. Те помагаха на ръководителите на колхозите да организират правилно труда на колхозниците.

Със създаването на политотделите при МТС партията оказва сериозна помощ на колхозите. Те започнаха значително да укрепват. Подобри се трудовата дисциплина на колхозниците. Пролетната сеитба, прибирането на реколтата и кампанията по зърнодоставките през 1933 г. минаха по-дружно и организирано от други години.

Партията продължаваше да провежда с неотслабваща енергия ленинската генерална линия на индустриализиране на страната. Централният комитет настойчиво се бореше за планомерно и бързо развитие на тежката индустрия, своевременно разкриваше недостатъците и преодоляваше изоставането в отделни отрасли на промишлеността, особено в каменовъглената, както и в железопътния транспорт. Индустриализацията се съпровождаше с разрастване на новите градове и промишлените центрове, с разработване на нови находища на полезни изкопаеми и с по-нататъшно въвличане на покрайнините на страната в стопанския живот. Във връзка с това се увеличаваха изискванията към железопътния транспорт. На свой ред транспортът, както и новите мощни електроцентрали и металургични заводи се нуждаеха от непрекъснатото им осигуряване с въглища и кокс. Народното стопанство изискваше с всяка измината година все повече и повече въглища.

През годините на първата петилетка беше направено много по техническото пресъоръжаване на транспорта и за механизирането на добива на въглища. Обаче транспортът и каменовъглената промишленост не задоволяваха потребностите на бързо растящото народно стопанство. Главните причини за незадоволителната работа на каменовъглената промишленост и на транспорта бяха недостатъците в стопанското ръководство и нарушаването на принципа на материалната заинтересованост, които пораждаха уравниловка, тежест на работната сила, бавно овладяване и лошо използване на новата техника. Партийните организации слабо влияеха върху производствената дейност на транспорта и на миите в Донбас.

Централният комитет помогна на партийните и стопанските организации да отстранят тези недостатъци. Апаратът на тръстовете и управленията беше съкратен и опростен; по-голямата част от инженерите и техни-

ците бяха изпратени в производството. Сложен бе рел в заплашането на труда на миньорите и железничарите: внедряваха се типови норми, въвеждаше се прогресивно-премиалната система, предвиждаща поощряване на работниците от най-важните професии, овладяващи успешно новата техника.

За да придаде боеви характер на партийно-политическата работа и да повиши организаторската роля на партийните организации, през лятото на 1933 г. ЦК на партията създаде в железопътния транспорт политически отдели, а в мините на Донбас — институт на партийните организатори. Политотделите в транспорта и партийните организатори в мините ръководеха оперативно партийната и политическата работа сред масите, помагаша на стопанските дейци за изпълнението на производствените планове и за укрепването на трудовата дисциплина, развиваха сред работниците социалистическо съревнование за овладяване на новата техника и за увеличаване производителността на труда.

Благодарение на мерките, взети от партията, в 1933 г. добивът на въглища се увеличи с 12 милиона тона — един път и половина повече, отколкото предишната година.

Политотделите, като особена форма на организация, се опираха на силата и авторитета на партията. Те се създаваха в изоставашите участъци на социалистическото строителство, които придобиваха особено важно значение за народното стопанство. Политотделите оправдаха своето предназначение. Благодарение на тях партийното ръководство в селското стопанство и в железопътния транспорт се подобри, а организаторската работа на партийните организации стана боева, оперативна. Политотделите оказваха голяма помощ на партийните органи, обогатяваха със своя опит партийните организации в другите участъци на социалистическото строителство. Повиши се авангардната роля на комунистите в производството.

За повишаването на боеспособността на партийните организации допринесе също провежданата по това време масова чистка в партията. Тя се провеждаше с цел да се очисти партията от случайни, несигурни, неустойчиви и присламчили се към нея елементи. Приемането на нови членове в партията временно бе прекратено.

Макар през време на чистката да бяха допускани грешки, и преди всичко необосновано изключване от партията на така наречените „пасивни“ членове на партията, общо взето тя допринесе за укрепването на партийните редове и за засилване на авангардната роля на партийните организации в изграждането на социализма.

В обстановката на голям политически и трудов подем на съветския народ от 26 януари до 10 февруари 1934 г. се състоя XVII конгрес на ВКП (б). В това време партията имаше 1 874 488 членове и 935 298 кандидат-членове.

XVII конгрес обсъди отчетните доклади на Централния комитет, на Централната ревизионна комисия, на ЦКК — РКИ¹, на делегацията на ВКП (б) в ИККИ, плана за втората петилетка и организационни въпроси (партийно и държавно строителство). Отчетни доклади пред конгреса изнесоха И. В. Сталин, М. Ф. Владимирски, Я. Е. Рудзутак и Д. З. Мануилски.

В отчета на ЦК се говореше за коренните изменения, настъпили в СССР в резултат на осъществяването на ленинската генерална линия на партията. Съветският съюз се преобрази, като се отърси от изостаналия си и средновековен облик. От изостанала и аграрна страна СССР се превърна в напреднала индустриално-колхозна държава.

Успехите на социализма в града и селото внесоха принципи изменения в структурата на народното стопанство на СССР. В промишлеността социалистическият сектор съставляше 99,5 на сто и господствуваше напълно. В селското стопанство социалистическият сектор, ако се има предвид посевната площ на зърнените култури, съставляше 84,5 на сто. Капиталистическите елементи бяха изтласкани напълно от търговията.

Тези факти говореха убедително, че капиталистическото стопанство в СССР бе ликвидирано. Във всички сфери на народното стопанство *господстващо положение зае социалистическата стопанска система във формата на общонародна и кооперативно-колхозна собственост.*

В СССР се осъществяваше най-дълбока културна революция. От невежа, неграмотна и некултурна стра-

¹ РКИ — Работническо-селска инспекция. — Бълг. ред.

на, каквато беше дореволюционна Русия, Съветският съюз ставаше страна на напредничава култура. Широка мрежа от висши, средни и начални училища, в които се преподаваше на езиците на съветските националности, покри страната. Създаваха се кадри от нова, съветска интелигенция. Броят на специалистите в народното стопанство през годините на първата петилетка почти се удвои. Огромният размах на културното строителство намери ярък израз в невиданото разрастване на печата, киното, радиото, клубовете и театрите.

Конгресът призова да се засили идеологическата работа във всички звена на партията, неуморно да се пропагандират идеите на научния комунизъм, да се възпитават комунистите и безпартийният актив в дух на интернационализъм, да се критикуват смело отклоненията от марксизма-ленинизма.

XVII конгрес на партията прие резолуцията на втория петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР. Като основна политическа задача на втората петилетка се поставяше окончателното ликвидиране на капиталистическите елементи и пълното премахване на причините, които пораждат експлоатацията на човек от човека, и деленето на обществото на експлоататори и експлоатирани. Като основна стопанска задача се поставяше завършването на техническата реконструкция на цялото народно стопанство. Подчертаваше се неразривната връзка на техническата реконструкция с подготовката на кадри и с овладяването на новата техника, с развитието на съветската наука и техника.

За втората петилетка обемът на капиталните вложения за цялото народно стопанство се определяше на 133 милиарда рубли срещу 64 милиарда и нещо през първата петилетка. Предвиждаше се през 1937 г. обемът на общата продукция на едрата промишленост да се увеличи близо осем пъти в сравнение с обема ѝ през 1913 г. Конгресът предложи на партийните, държавните, стопанските и профсъюзните организации да съсредоточат усилията си за овладяване на новата техника и новите производства, за повишаване квалификацията на работниците и за подготовка на инженерно-технически кадри. В селското стопанство главното беше: да се укрепят организационно-стопански колхозите, МТС и совхозите, да се завърши в основни линии механизацията на

земеделието и да се внедрява агротехниката, да се увеличи общият брой на добитъка и се повиши неговата продуктивност. Големи мероприятия се планираха по техническата реконструкция на транспорта и съобщенията. Набелязваше се по-нататъшно развитие на науката и културата.

XVII конгрес прие резолюция за партийното и държавното строителство, в която се казваше, че главното в организационната работа е подборът на хората и проверката на изпълнението. Конгресът преобразува ЦКК — РКК в Комисия за партийен контрол при ЦК на ВКП (б) и в Комисия за държавен контрол при Совнаркома на СССР.

XVII конгрес прие устава на партията в нова редакция. Във встъпителната част на устава се даваше кратко определение на комунистическата партия, на нейното значение за борбата на работническата класа и на всички трудещи се за победата на социализма и на нейното място в системата на диктатурата на пролетариата. Нарасналите числено и укрепнали организационно партийни ядки зпочнаха да се наричат първични партийни организации. Уставът на партията беше допълнен със специален раздел за вътрешнопартийната демокрация и партийната дисциплина.

Партията посрещна своя конгрес сплотена и монолитна. В нея нямаше никакви опозиционни групи. На конгреса произнесоха речи бившите водачи на опозиционните групи Зиновиев, Каменев, Бухарин, Риков и Томски, в които изразиха своето разкаяние и признаха успехите на партията.

Успехите в изграждането на социализма укрепваха вярата на комунистите и на всички трудещи се в пълната победа на социализма. Заедно със съветския народ и неговите постижения се възхищаваха милиони трудещи се от капиталистическите страни. Техните настроения иммираха израз в приветствията на чуждестранните комунистически партии към конгреса.

Към XVII конгрес на партията постепенно се създаде култът към личността на Сталин. С неговото име започнаха да се свързват всички успехи в изграждането на социализма, постигнати от партията и народа. Особено прекомерно се възхваляваха неговите заслуги на конгреса. Повярвал в своята непогрешимост, Сталин все по-

вече отстъпваше от ленинските принципи и норми на партиен живот, нарушаваше принципа за колективно ръководство, откъсваше се от масите, злоупотребяваше със своето положение. Все по-силно започнаха да се проявяват и отрицателните черти на неговия характер: грубост, нелоялност към ръководните партийни дейци, нетърпимост към критиката, игнориране на колективното мнение, администриране. Ненормалната обстановка, която се създаваше в партията във връзка с култа към личността, предизвика тревога сред една част от комунистите, особено сред старите ленински кадри. Много делегаги на конгреса и преди всичко онези, които знаеха за завещанието на Ленин, смятаха, че е настъпило време Сталин да бъде преместен от поста генерален секретар на друга работа.

Партията и целият съветски народ с право се гордееха със своите успехи. Съветските хора посрещнаха с голямо въодушевление решението на XVII конгрес на партията за втория петгодишен план. Преодолявайки много трудности, съветският народ твърдо и уверено вървеше напред. Но в края на 1934 г. неговата радост бе помрачена от едно печално събитие.

На 1 декември 1934 г. в Ленинград, в Смолни, беше злодейски убит с револверен изстрел един от най-видните дейци на комунистическата партия и на съветската държава, членът на Политбюро и секретар на ЦК, секретарят на Ленинградския областен комитет на ВКП (б) С. М. Киров. Неговата смърт беше тежка загуба за партията и народа.

Задържаният на местопрестъплението убиец бе изпълнен с чувство на вражда и омраза към партията и нейните ръководни дейци, които твърдо провеждаха ленинската генерална линия за победа на социализма в СССР. Един озлобен ренегат, изключван по-рано от партията и прикривайки се с партиен билет, извърши злодейското престъпление. Това беше предварително обмислено престъпление и обстоятелствата, при които беше извършено, както съобщи Н. С. Хрущов на XXII конгрес на КПСС, още се изясняват.

Убийството на С. М. Киров се отрази тежко на живота на партията и държавата. То беше извършено в обстановката на култа към личността. Сталин използва убийството като повод, за да се разправи с всички неу-

добни нему хора. Последваха многобройни арести. Сложено бе начало на масови репресии и най-груби нарушения на социалистическата законност.

При тези условия се извършваха проверката и подменяването на партийните документи. Проверката на партийните документи, на правилността на тяхното водене, издаване и пазене беше предложена още през октомври 1934 г. ЦК на ВКП (б) разполагаше с многобройни факти, които говореха за неблагополучие в тая насока. На регистрирането на комунистите, воденето и съхраняването на партийните документи — най-важната страна на организационно-партийната работа — често се гледаше като на чисто техническа работа. Затова те често се намираха в ръцете на технически работници, извън контрола на ръководните дейци от районните и областните комитети на партията. Занемареността на партийното стопанство водеше до сериозни последици. Кражбата на партийни билети, фалшифициранията и изтриванията в партийни документи получиха опасен характер. Това беше дело не само на измамници и негодници, но и на явни врагове на съветския строй, които преследваха вредителски цели.

Проверката и подменяването на партийните документи се извършваха през 1935—1936 г. Общо взето проверката се оказа правилна. Партията се очисти основно от чуждите и случайни хора, укрепи редовете си, повиши боеспособността им. Сложи се ред в регистрирането на комунистите, в съхраняването и издаването на партийните документи. Ръководителите на партийните организации се свързаха по-тясно с партийните маси.

Обаче при проверката и подменяването на партийните документи се допускаха и нарушения на партийната линия по отношение на нейните кадри. Доказателство за това бяха многобройните изключвания от партията. Имаше, както и през време на последната чистка, необосновани изключвания от партията на комунисти, причислявани към категорията на „пасивните“. Често за „пасивни“ се обявяват хора, предани на социализма. Подобни извращения не можеха да не се отразят върху положението в партията.

В Централния комитет започнаха да пристигат многобройни писма, заявления и жалби на комунисти, не-

правилно изключен от партията. Затова още в процесъ на проверката и подменянето на партийните документи ЦК и местните организации започнаха да поправят допуснатите грешки. Този въпрос бе разглеждан на пленумите на ЦК на ВКП (б) през декември 1935 г. и през юни 1936 г. На пленумите членовете на ЦК се изказаха за по-бързо поправяне на допуснатите грешки. Но в условията на култа към личността на Сталин тяхното поправяне вървеше бавно и непоследователно.

След проверката и подменяването на партийните документи от 1 ноември 1936 г. беше възобновено приемането на членове в партията. Централният комитет напомни на партийните организации за необходимостта от индивидуален подход при приемането на нови членове в партията, от подбиране в нейните редове на „действително прогресивните, действително преданите на делото на работническата класа най-добри хора в нашата страна, преди всичко измежду работниците, както и измежду селяните и трудовата интелигенция, проверени на различни участъци на борбата за социализъм“.

3. Борбата за предсрочно изпълнение на втората петилетка. Победата на социализма в СССР. Новата съветска Конституция

Борбата на партията и на народа за предсрочно изпълнение на втората петилетка се увенча с нови трудови подвизи.

Като преодоляваше трудностите, партията успешно решаваше проблемата за овладяване на новите предприятия и на новата техника. Успехите се проявиха преди всичко в черната металургия. Производството на чугун и стомана се увеличи в сравнение с 1913 г. почти два и половина пъти.

С победата на колхозния строй по-бързо се развиваше и селското стопанство. Към края на 1934 г. колхозите обединили около 75 на сто от селските стопанства и 87 на сто от посевната площ, станаха здрава, непобедима сила. Увеличи се производството на зърнени и технически култури. По-организирано започнаха да протичат зърнодоставките и изкупуванията на зърнените храни. Държавата получи от селското стопанство през

гая година достатъчно количество зърнени храни и други продукти, за да осигури напълно снабдяването на населението.

През 1934 г. Ноемврийският пленум на ЦК на ВКП (б) взе решение за отменяване на купонната система за хляба и други продукти, която беше въведена в началото на първата петилетка. Централизираното разпределение започна навсякъде да се заменя с оживена съветска търговия. Това доведе до значително подобряване на целия стопански живот на страната, до по-нататъшно укрепване на съюза между работническата класа и селяните, до нови успехи на социалистическото строителство.

Укрепването на колхозния строй даде възможност на партията да преобразува политотделите при МТС в обикновени партийни органи. Те бяха слети с районните комитети на партията. Политотделите при МТС с чест изпълниха своите задачи и сега, когато ръководството на колхозното село все повече се усложняваше, трябваше да се разширят и укрепят партийните и държавните органи, способни да обхванат цялата работа в колхозното село — политическа, административна, стопанска, културно-просветна, битова и т. н. Това мероприятие на партията беше още едно доказателство за гъвкавостта на нейното организационно ръководство, за израстването на партийните кадри по места.

Количеството на техниката в народното стопанство все повече и повече се увеличаваше. Само през първите две години на втората петилетка промишлеността, транспортът и селското стопанство получиха стругове, машини и други технически съоръжения почти толкова, колкото през цялата първа петилетка. Така се осигуряваше решаването на главната стопанска задача на партията — завършването на техническата реконструкция на народното стопанство. Заедно с това обаче съществуваше опасност от изоставане на растежа на кадрите, способни да използват новата техника, от нейното развитие. Създаваше се несъответствие между увеличаването на техниката и нейното овладяване.

От най-доброто използване на новата техника зависеше по-нататъшното развитие на производителните сили на Съветския съюз. Проблемата за кадрите, способни да овладеят техниката и напълно да я използват, при-

добри решаващо значение. Партията издигна лозунга „Кадрите решават всичко!“. Този лозунг беше естествено допълнение към лозунга „В периода на реконструкцията техниката решава всичко!“, който партията издигна в началото на реконструктивния период, когато страната се нуждаеше преди всичко от техника. Сега, след като тази проблема беше решена, трябваше да се заостри вниманието върху кадрите, способни да овладеят новата техника. При това ставаше дума не за десетки и стотици хиляди, а за милиони хора, които биха могли да приведат в действие и напълно да използват новата техника в промишлеността, транспорта, селското стопанство, армията — навсякъде, където има такава.

Провъзгласявайки лозунга: „Кадрите решават всичко!“, партията виждаше, че овладяването на новата техника вече се осъществява на практика. Във всички области на народното стопанство се разгръщаше движение на челните работници за ревизиране на остарелите технически норми. Това ревизиране започна най-напред в добива на въглища и в металургията. Партията винаги е обръщала особено внимание на тези важни отрасли на промишлеността. И това не остана без резултат. Появиха се много работници, инженери и техници, които изпълняваха старите технически норми и даваха по-висока производителност на труда. През 1934 г. съветското правителство награди с ордена „Ленин“ забойчика от шахта № 1 (Горловка) Никита Изотов за най-добра ударна работа по добива на въглища. Неговия пример следваха много работници миньори.

По цялата страна се разгръщаше движение на ударниците в промишленото производство. Към края на 1933 г. в промишлеността и транспорта имаше около пет милиона ударници. Патосът на новото строителство, който беше характерна черта на първата петилетка, се допълваше сега от патоса на овладяването на новата техника, от борбата за висока производителност на труда.

През 1935 г. движението на челните работници за овладяване на новата техника, за ревизиране на старите технически норми получи името стахановско движение — по името на забойчика А. Стаханов, който изкопа за една смяна 102 тона въглища и изпълни обикновената норма 14 пъти. Новатори в производството се появиха

във всички отрасли на народното стопанство. Партията подкрепи почина на Стаханов и на всички новатори в промишленото и селскостопанското производство. Тя даде висока политическа оценка на това движение на челните работници и го възглави.

Движението на новаторите за висока производителност на труда представляваше нов етап в социалистическото съревнование на масите. За разлика от предишните години сега то се опираше на нова, първокласна техника и на кадри, които я бяха овладели. Това движение беше резултат на издигането на културно-техническото равнище на работническата класа през годините на петилетките. То беше неразделно свързано с утвърждаването на социалистическите производствени отношения във всички отрасли на народното стопанство, с коренното изменение на възгледите на хората за труда, със социалистическото отношение към труда.

За мобилизирането на работническата класа в цялата страна на борба за висока производителност на труда голяма роля изигра свиканото през ноември 1935 г. Общосъюзно съвещание на работниците и работничките челници в промишлеността и транспорта. В съвещанието взеха участие около три хиляди души. Участниците в съвещанието споделиха своя опит в използването на новата техника, в изпълнението на високите технически норми. В това се проявяваха новите черти в облика на съветския човек, който в интерес на цялото общество се стреми да направи своите лични постижения достояние на всички.

Партията и народът винаги се ръководят от указанието на В. И. Ленин, че „комунизмът е по-висока в сравнение с капиталистическата производителност на труда на доброволни, съзнателни, обединени, използващи модерна техника работници“¹.

В движението на новаторите в производството се отрази навлизането на СССР в епохата на социализма. То означаваше организиране на труда по новому: правилно разделение на труда в производството, освобождаване на квалифицираните работници от второстепенна, подготвителна работа, по-добра организация на работното място, увеличаване на производителността на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 422.

труда. Въвеждаха се нови трудови норми, с които в редица случаи се надхвърляше производителността на труда в развитите капиталистически страни. Създаваха се условия за бързо увеличаване на производството на предмети за потребление и за тяхното поевтиняване. Значително се повишаваше работната заплата на работниците и служещите. Издигаше се културно-техническото равнище на работническата класа. Измежду новаторите излязоха редица големи организатори на социалистическата промишленост.

Възглавявайки движението на новаторите в производството, партията се стремеше да го масовизира. Партийните организации подхващаха всеки почин за овладяване на новата техника, за заменяване на остарелите ниски норми с по-високи и го правеха достояние на всички. Под ръководството на партийните организации се свикваха производствено-технически конференции за обсъждане прогресивните методи на работа; провеждаха се междузаводски срещи за обмяна на опит; поемаше се шефство от челни работници над изоставащи, от стари над млади; създаваха се школи за предаване на челния опит. Ръководна роля в придобиването на технически знания играеха комунистите и комсомолците. Те непрекъснато издигаха своето техническо равнище в заочни и вечерни курсове, в школи, техникуми и вузове. Цялата работническа маса следваше примера на комунистите и комсомолците. Издигането на културно-техническото равнище на работническата класа, върху основата на което единствено можеше да укрепва и да се развива движението на първенците в производството, бе поставено в центъра на вниманието на партийните организации.

Всяко ново, прогресивно движение си пробива път в борба със старото. Така беше и с масовото движение на новаторите в производството. Отделни работници се бояха, че високите трудови норми ще доведат до понижаване на разценките, до намаляване на заплатата. Част от инженерно-техническите работници, робувайки на старите представи за техническите норми, не бяха в състояние да подкрепят това движение и да го организират правилно. Сред старите специалисти имаше и враждебно настроени хора, които се опитваха да провалят движението на новаторите в производството. Преодоляване-

то на всички тези пречки беше дълг преди всичко на комунистите — носителите на всичко напредничаво и прогресивно. И те изпълняваха с успех тая своя задача.

Голяма помощ на масовото движение на новаторите в производството оказа Декемврийският пленум на ЦК на ВКП (б) през 1935 г., който обсъди състоянието на работата в промишлеността и транспорта във връзка с развитието на стахановското движение. На пленума на ЦК присъствуваха около три хиляди стопански и партийни работници, инженери и челници в производството. Пленумът предложи по-смело и по-решително да се ревизират остарелите трудови норми и да се заменят с нови, като се взема под внимание опитът на първенците. Особено внимание беше отделено на въпроса за повишаване техническите знания на всички работници и работнички.

В резултат на движението на новаторите производителността на труда в промишлеността се увеличи през втората петилетка с 82 на сто вместо с 63 на сто, както беше запланувано. Увеличаването на промишлената продукция през това време беше постигнато главно чрез повишаване производителността на труда на базата на използването на новата техника в производството.

Разглеждайки промишлеността като основа на социалистическото народно стопанство, партията не отслабваше вниманието си и към селскостопанското производство. Развитието на социалистическото земеделие също имаше свои трудности. Колхозите бяха образувани от дребни еднолични селски стопанства и в труда на колхозниците се проявяваха привичките, създали се в частното стопанство. Но колхозите трябваха и можеха да дават несравнено повече продукция от частното селско стопанство. Към тази именно страна на въпроса беше насочено вниманието на партийните организации.

В селото се започна борба за най-добро обработване на земята, за повишаване добивите от зърнените и техническите култури, за ликвидиране на изоставането в животновъдството. Появиха се кадри, добре запознати с новата техника на селскостопанското производство.

Голямо значение за укрепването на колхозния строй имаше състояният се през февруари 1935 г. II Общесоюзен конгрес на колхозниците ударници, който прие нов устав на селскостопанския артел. Уставът се прие-

маше във време, когато беше вече натрупан известен опит във воденето на едрото селскостопанско производство. В него се обобщаваше този опит. Според устава земите, обработвани от колхозите, им се даваха за вечно ползване, което създаваше здрава основа за развитие и укрепване на колхозите. В устава се посочваше как трябва да се води правилно едрото обществено стопанство. Уставът определяше допустимите размери на личното стопанство, отговарящи на интересите на общественото производство и достатъчни за задоволяване личните нужди на колхозника и неговото семейство. Новият устав предвиждаше по-широко развитие на колхозната демокрация, разширяваше правата на колхозниците.

Провеждането на колхозния устав в живота се отрази положително върху селското стопанство, върху укрепването на трудовата дисциплина и увеличаването на производителността на труда. Всичко това обаче изискваше големи усилия от страна на партията и народа. Партията вършеше напрегната работа, за да постави колхозите на твърда организационно-стопанска основа и да осигури непрекъснато развитие на селскостопанското производство.

На пленумите на ЦК през 1935—1937 г. системно се разглеждаха въпроси за подготовката и провеждането на сеитбата и прибирането на реколтата, за оказване помощ на неукрепналите колхозни, за държавните доставки и изкупуването на зърнените храни. Същите тези въпроси през всичкото време стояха в центъра на вниманието на областните и районните комитети на партията и на колхозните партийни организации.

Селските районни комитети на партията направиха много през тези години, за да организират правилно в колхозите труда и неговото заплащане, да укрепят трудовата дисциплина, да подберат ръководни кадри за колхозите, да разпределят комунистите по решаващите участъци на колхозното производство, да засилят и укрепят колхозните партийни организации, да организират отделните комунисти, намиращи се в различни колхози. Всяка нова крачка в това направление беше ценна придобивка в работата на партията. Партийното ръководство на колхозите все повече се подобряваше.

Комунистите в колхозите, прилагайки на практика новия устав на селскостопанския артел, укрепваха общественото стопанство на колхозите, увеличаваха производството. Те възпитаваха у селяните колхозници социалистическо отношение към труда.

Като укрепваше колхозите, партията създаваше и условия за въвличане в тях на нови слоеве от селяните. По време на приемането на устава извън колхозите се намираха още близо четири милиона селски стопанства, а към края на втората петилетка — около един милион и половина.

Със самоотвержения си труд съветският народ успя да изпълни втората петилетка, както и първата, предсрочно, до 1 април 1937 г., т. е. за 4 години и 3 месеца.

През 1937 г. общата продукция на едрата промишленост се увеличи повече от два пъти в сравнение с 1932 г. и осем пъти в сравнение с 1913 г. Развитието на едрата промишленост, особено на машиностроенето, се отрази положително върху техническото пресъоръжаване на всички отрасли на народното стопанство. През 1937 г. над 80 на сто от цялата промишлена продукция беше получена от новопостроени или напълно реконструирани предприятия през периода на първата и втората петилетки. Големи успехи бяха постигнати в механизацията на селското стопанство. През 1937 г. в селското стопанство работеха 456 хиляди трактора, около 129 хиляди комбайна и 146 хиляди камиона. Техническата реконструкция на народното стопанство беше в основни линии завършена.

Втората петилетка в областта на селското стопанство също завърши успешно. Завършена беше колективизацията на селското стопанство. Колхозите обединяваха 18,5 милиона селски стопанства — 93 на сто от общия им брой. Колхозните посеви на зърнени култури съставляваха над 99 на сто от всички зърнени култури, засети от селяните.

1937 г. беше благоприятна за реколтата на зърнените и техническите култури: бяха получени повече зърнени зрънца и технически култури от всички предишни години.

Животновъдството обаче се възстановяваше все още бавно. За възстановяване на животновъдството, което много беше пострадало при преминаването от частното стопанство към колхози, беше необходимо да се повиши

рязко производството на зърнени храни в страната, значително да се разшири фуражната база и да се създаде материална заинтересованост у колхозниците от развитието на този отрасъл на стопанството.

Голямо постижение на втората петилетка беше решаването в основни линии на проблема за кадрите. Броят на специалистите за народното стопанство с висше и средно специално образование се увеличи повече от два пъти в сравнение с първата петилетка.

През втората петилетка значително се подобри материалното положение на народа и се издигна културното му равнище. Националният доход на СССР се увеличи повече от два пъти, а фондът на работната заплата на работниците и служещите — два пъти и половина при увеличение на техния брой с 18 на сто. Паричните доходи на колхозите пораснаха повече от три пъти.

Успешно се осъществяваше културната революция в СССР. Броят на учащите се в началните и средните училища се увеличи през втората петилетка с повече от 8 милиона души. През 1937 г. във висшите учебни заведения се обучаваха над 500 хиляди студенти. По това време съветската интелигенция наброяваше вече около 10 милиона души.

Втората петилетка бе отбелязана с големи постижения на ленинската национална политика. В националните републики започна голямо промишлено строителство. Израснаха многобройни инженерно-технически кадри от местното население.

Такива бяха общо взето резултатите от победата на социализма в СССР, от утвърждаването на социалистическите производствени отношения във всички отрасли на народното стопанство. Решена беше най-трудната задача на социалистическата революция — създаването на нова социалистическа икономика.

Построяването на социализма в СССР се извършваше по предначертания от В. И. Ленин план. Комунистическата партия беше главната, ръководната сила в изграждането на социализма. Основната тежест на борбата за победата на социализма изнесоха на плещите си многобройните партийни кадри от републиканските, областните, районните и първичните партийни организации. Работническата класа, трудещите се селски маси и съветската интелигенция единодушно подкрепиха по-

литиката на партията и със своя героичен труд осигуриха победата на социализма.

Дълбоките изменения в живота на Съветския съюз, решаващите успехи на социализма в икономиката на страната и в нейния обществен строй бяха законодателно затвърдени в новата съветска Конституция. В обсъждането на проекта на Конституцията, което продължи пет месеца и половина, съветските граждани взеха най-активно участие.

През ноември 1936 г. се състоя VIII извънреден Общосъюзен конгрес на Съветите. Той прие Конституцията, отразила победата на социализма в СССР. В Конституцията се провъзгласяваше, че социалистическата система се е утвърдила във всички отрасли на народното стопанство. Социалистическата собственост върху средствата за производство е станала здрава икономическа основа на обществото. В него се е утвърдил социалистическият принцип на разпределение: „От всекиго според способностите, на всекиго според труда.“ Този принцип на разпределение на материалните блага осигуряваше заинтересованост на членовете на обществото от резултатите от техния труд, даваше възможност да се съчетават личните и обществените интереси и представляваше могъщ стимул за повишаване производителността на труда, за издигане икономиката на страната и благосъстоянието на народа.

Измени се класовият състав на населението. Всички експлоататорски класи бяха ликвидирани. В СССР останаха работническата класа, класата на селяните и интелигенцията. Но в процеса на борбата за социализъм и те претърпяха коренни изменения.

Работническата класа в страната на Съветите, като унищожи капитализма и превърна средствата за производство в обществена, социалистическа собственост, престана да бъде пролетариат в истинския, стария смисъл на тая дума. Пролетариатът в СССР се превърна в осъбодена от всякаква експлоатация работническа класа, заемаща ръководно положение в обществото и направляваща неговото развитие напред, към комунизма.

Класата на селяните също престана да бъде класа на дребни производители, привързани към своето парченце земя и експлоатирани от помещици, кулаци, търговци и лихвари. С победата на колхозния строй селя-

ните се освободиха от всякаква експлоатация. Техният труд стана колективен, основан на обществената собственост.

Общността на двете форми социалистическа собственост (общонародна и колхозно-кооперативна) сближи работническата класа и колхозните селяни, затвърди техния съюз, направи дружбата им нерушима.

Измени се и интелигенцията на СССР. Израсна нова, излязла от народа и предана на социализма интелигенция.

Благодарение на общността на интересите на работниците, селяните и интелигенцията се създаде нерушимото социално-политическо и идейно единство на съветския народ.

През годините на изграждането на социализма коренно се измени обликът на всички народи, населяващи Съветския съюз. Те окончателно се формираха като социалистически нации. Старото чувство на недоверие един към друг се замени с чувството на взаимна дружба. Между тях се установи братско сътрудничество в системата на единната съюзна социалистическа държава.

Благодарение на съветския строй някои народи — казахи, киргизи, туркмени, таджики, народите на Севера, Дагестан и други — преминаха към социализъм, прескачайки мъчителния стадий на капитализма. С теоретическото и практическо разрешение на тази сложна проблема ВКП (б) посочи пътя към социализма на много народи, намиращи се на докапиталистическия стадий в общественото си развитие.

Конституцията въвеждаше много големи усъвършенствувания в държавното устройство, насочени към всеобщо развитие на съветския демократизъм и на истински интернационализъм в отношенията между народите на Съветския съюз. Тя ликвидира всички остатъци от ограниченията при изборите за Съвети, замени многостепенните избори с преки. Установени бяха всеобщи, преки, равни избори за всички Съвети на депутатите на трудещите се при тайно гласуване. Всички граждани на съветската страна получиха еднакво право да избират и да бъдат избирани в Съветите.

Новата Конституция по законодателен ред даде на всички граждани на СССР правото на труд, на почивка, на образование, на материално осигуряване при ста-

рост, както и в случай на болест и загубване на работоспособност.

Като даваше на всички граждани права, за които човечеството се е борило векове наред, Конституцията им вмени сериозни задължения: да спазват строго законите на съветската държава, да спазват трудовата дисциплина, да се отнасят честно към своя обществен дълг, да уважават правилата на социалистическото общество, да пазят и укрепват обществената социалистическа собственост, да изпълняват честно своя почетен дълг — отбиването на военната служба във Въръжените сили на съветската държава, да защитават самоотвержено социалистическото отечество. Конституцията провъзгласи: „Защитата на отечеството е свещен дълг на всеки гражданин на СССР“.

В правата и задълженията на гражданите на Съветския съюз са въплътени принципите на социалистическия демократизъм.

По-нататъшната демокрация на обществения и държавния строй съдействуваше за неговото заздравяване и развитие.

В Конституцията на СССР се подчертаваше ръководното положение на комунистическата партия в съветското общество. В Конституцията се казваше: „Най-активните и съзнателни граждани измежду работническата класа и другите слоеве на трудещите се се обединяват във Всесъюзната комунистическа партия (болшевики), която е преден отряд на трудещите се в тяхната борба за укрепване и развитие на социалистическия строй и ръководното ядро на всички организации на трудещите се, както обществени, така и държавни.“

Конституцията на страната на победилния социализъм беше най-демократичната от всички конституции, известни в историята.

Конституцията на СССР беше могъща подкрепа за всички борци за демокрация в капиталистическите страни. В това се състоеше нейното огромно международно значение.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Във вътрешния живот на съветската страна периодът от 1933 до 1937 г. се характеризира със завършване на социалистическата реконструкция във всички отрасли на народното стопанство и с построяване в основни линии на социалистическото общество. Въпросът „кой — кого“ в самата страна беше решен в полза на социализма. Победата на социализма в СССР имаше световноисторическо значение. Прокаран беше основният път към комунизма за всички народи в света. Построяването на социализма в СССР беше изпълнение на заветите на великия Ленин, резултат от организиращата и направляващата дейност на комунистическата партия, на нейното мъдро ръководство, на героичния труд на работниците, селяните и интелигенцията, единодушно подкрепящи политиката на партията.

С изпълнението на втората петилетка Съветският съюз се превърна в могъща индустриално-колхозна социалистическа държава, осигуряваща своето стопанство и нуждите на отбраната с всичкото необходимо оборудване и въоръжение. Завършена беше колективизацията на селското стопанство.

Борбата за завършване на социалистическата реконструкция на народното стопанство изискваше значително да се засили партийно-политическата работа сред масите, да се подобри организационната работа. Вниманието на партията беше съсредоточено върху най-важните задачи на социалистическата реконструкция: овладяване на новите предприятия и на новата техника в промишлеността; организационно-стопанско укрепване на колхозите; създаване на многобройни кадри от производствено-техническа интелигенция за града и селото.

В резултат на победата на социалистическите производствени отношения в икономиката на страната се измени класовата структура на съветското общество. Всички експлоататорски класи бяха ликвидирани. Останаха две дружески класи — работническата класа и селячеството — и тясно свързаната с тях трудова интелигенция. Укрепиха се дружбата и братското сътрудничество между социалистическите нации в СССР. Създаде се социално-политическото и идейното единство на народа. В тези условия по инициатива на партията

съветският народ прие втората Конституция на СССР — най-демократичната конституция в света, — която отрази измененията в икономическия и политическия живот на страната.

С победата на социализма беше унищожена експлоатацията на човека от човека, настъпи коренно подобряване на материалното положение на трудещите се. Утвърждаването на социалистическата система в икономиката на страната създаде условия за непрекъснат и бърз растеж на общественото производство на базата на висока техника, за увеличаване на общественото богатство и системно подобряване благосъстоянието на трудещите се.

При всички тези успехи в изграждането на социалистическото общество положението в партията и страната се усложняваше от създадения към XVII конгрес на партията култ към личността на Сталин, чието отрицателно влияние се проявяваше в злоупотребите с властта и започналите масови репресии.

Завършването на социалистическата реконструкция на народното стопанство в СССР ставаше в тревожна международна обстановка. Идването на фашизма на власт в Германия и развитието на агресивните действия на германския фашизъм в Европа и на японския империализъм в Далечния Изток засилиха за Съветския съюз заплахата от война. Затова партията и народът не само се занимаваха с мирно социалистическо строителство; но и се готвеха за отбрана.

Построяването на социализма в СССР в условията на враждебно капиталистическо обкръжение и на постоянна заплахата за нападение отвън беше безпримерен световноисторически подвиг на съветския народ, възглавяван от комунистическата партия.

ГЛАВА XIV

ПАРТИЯТА В БОРБА ЗА УКРЕПВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО. ЗАСИЛВАНЕ ОТБРАНАТА НА СТРАНАТА

(1937 г. — юни 1941 г.)

I. Борбата на СССР за мир и безопасност на народите в условията на засилване на фашистката агресия през 1937—1938 г.

Последиците от икономическата криза през 1929—1933 г. още не бяха изживени, когато през есента на 1937 г. в капиталистическия свят избухна нова криза. В САЩ промишлената продукция през 1938 г. съставляше 81 процента от промишленото производство през 1929 г., във Франция — 76 процента. Една от особеностите на кризата през 1937 г. беше тази, че агресивните страни — Япония и Германия, които бяха преустроили своята икономика на военни релси, не преживяваха криза. В Япония производството на промишлена продукция през 1938 г. достигна 185 процента, а в Германия — 121 процента от промишленото производство през 1929 г. Подемът на промишлеността в тези страни беше свързан с подготовката им за война и се съпровождаше с особено жестока експлоатация на работниците, с разоряване на трудещите се класи, лишени от каквито и да било демократични права. Германските и италианските фашисти заедно с господстващата в Япония милитаристична клика форсираха подготовката за война.

Борбата между главните капиталистически страни за пазари и източници на суровини все повече се изостряше. Неравномерността на икономическото развитие за-

сигнаше стремежа на агресивните държави към насилствено преразпределяне на света чрез война. Японските империалисти се закрепиха в североизточните провинции на Китай и започнаха през 1937 г. война за завладяване на целия Китай с цел да го превърнат в своя колония. Германските фашисти през 1938 г. изпратиха войски в Австрия и я завзеха. След като ликвидираха в Австрия, те веднага започнаха подготовка за нови нападения. Италия и Германия продължаваха военната интервенция в Испания.

Редица райони на земното кълбо, включително и такава огромна страна като Китай, се оказаха обхванати от пламъка на войната. За агресивните, империалистическите държави това бяха грабителски войни, а за народите на Китай, Етиопия и Испания, срещу които бе извършена агресия — националноосвободителни и справедливи. В Китай от 1927 г. насам се водеше втора гражданска революционна война. Тя се водеше от революционния народ начело с комунистическата партия против силите на вътрешната и външната реакция. Със изселването на японската агресия възникваше остра необходимост да се обедини целият народ в борбата против империалистическите грабителци. Китайската комунистическа партия беше единствената истински патриотична сила, която действуваше в защита на своята родина. Тя издигна лозунга „Да прекратим гражданската война и да окажем единодушно отпор срещу Япония!“ и призова целия народ да даде решителен отпор на грабителите и да ги изгони. Китайските комунисти възглавиха героичната съпротива на своя народ срещу японските империалисти, които заплашваха да поробят цялата страна.

Пожарът на войната се разпространяваше по земята все по-широко и по-широко. Имаше опасност войната да се превърне в световна.

В тази обстановка комунистическата партия и съветската държава положиха нови усилия за осигуряване колективна безопасност и за отпор срещу агресорите. След заграбването на Австрия от хитлеристка Германия съветското правителство направи през март 1938 г. декларация, че СССР е готов да участва в колективни действия, за да се попречи на по-нататъшното развитие на фашистката агресия и да се предот-

врати нова световна война. Правителството на СССР предлагаше незабавно да се обсъдят с другите държави в Обществото на народите или във връзка с него съответни практически мерки. „Утре може да бъде вече късно — се казваше в декларацията, — но днес времето за това още не е минало, ако всички държави, особено великите, заемат твърда недвусмислена позиция по отношение на проблемата за колективно опасяване на мира.“

Когато хитлеристите започнаха да застрашават Чехословакия, съветското правителство заяви, че е готово да ѝ се притече на помощ в точно съответствие със задълженията си по съветско-чехословакия договор от 1935 г., т. е. при условие Франция също да се вдигне срещу агресора. Съветското правителство предлагаше да се свика съвещание на военни представители на СССР, Франция и Чехословакия, което да обсъди практически мерки, необходими за защита на новата жертва на хитлеристката агресия. Съветският съюз дори беше готов да направи за Чехословакия повече, отколкото беше задължен по договора — да ѝ окаже помощ и без Франция, при условие Чехословакия да се съгласи да приеме тая помощ и самата да окаже съпротива срещу агресора.

Запазването на мира до голяма степен зависеше от това, дали западните държави ще подкрепят усилията на СССР за организиране на съвместен отпор срещу агресора, както изискваха това интересите на народите. Хитлер не би се решил да излезе против една коалиция от СССР, Англия, Франция и САЩ, към която биха се присъединили и много други страни.

Но управляващите кръгове в западните държави отново отхвърлиха политиката на колективна безопасност, макар фашистките агресори да застрашаваха сериозно интересите на тези държави и дори тяхното съществуване. Те предпочетоха политиката на отстъпки на фашистките агресори, надявайки се, че ще се споразумеят с тях. Те се надяваха да отклонят удара от себе си и да го насочат срещу Съветския съюз. Реакционните кръгове в западните държави искаха да насъкат Германия и Япония срещу Съветския съюз, за да унищожат социалистическата държава, а заедно с това да отслабят и своите съперници, тъй като беше ясно, че войната против СССР няма да бъде лека за

агресора. Монополистите от Англия, САЩ и Франция се надяваха да затвърдят чрез тази коварна политика своето господстващо положение в целия свят. Когато хитлеристите подготвиха агресията против Чехословакия, ръководителите на правителствата на Англия, Франция, Германия и Италия се събраха през септември 1938 г. в Мюнхен и взеха решение да бъдат предадени на Германия редица погранични райони на Чехословакия. Чехословакия беше предадена от англо-френските управляващи кръгове. Цялата тая позорна политика на подпомагане на агресорите получи названието мюнхенска по името на мястото, където заседаваше конференцията. Под влияние на западните държави буржоазното правителство на Чехословакия кликушурира и се отказа от съпротива срещу хитлеристите, като предаде националните интереси на страната, макар че имаше пълна възможност да я отбранява, в което щеше да му бъде оказана подкрепа от Съветския съюз. Правителството на САЩ официално не участваше в мюнхенската конференция, но то поощряваше нейното свикване и напълно одобри нейните решения. Само Съветският съюз осъди мюнхенското предателство.

Тъй като Франция предаде Чехословакия, вместо да ѝ помогне, френско-съветският договор от 1935 г. за взаимопомощ се оказа фактически анулиран.

Под флага на така наречената „политика на ненамеса“ английското, френското и американското правителства съдействаха също и за победата на фашизма в Испания, макар че тая победа доведе до отслабване на стратегическите позиции на самите западни държави. В началото на 1939 г. републиканското правителство на Испания претърпя поражение. В страната се утвърди фашистки режим.

Партията и съветското правителство направиха необходимите изводи от мюнхенското предателство на западните държави. Ставаше все по-ясно, че в борбата против агресорите не може да се разчита на сътрудничество от тяхна страна.

2. Партийно-политическата работа в условията на завършване изграждането на социализма. XVIII конгрес на партията

Съветският съюз не изпитваше икономическите и политическите сътресения, които изпитваше капиталистическият свят. В страната на социализма продължаваше съзидателната работа. С изпълнението на втората петилетка преходният период от капитализма към социализма завърши. Новата икономическа политика, въведена през 1921 г., се изчерпа. В СССР беше построено в основни линии социалистическото общество.

Социализмът е първата фаза на комунизма. Пълният комунизъм израства от социализма на базата на неговото укрепване и развитие...

„...Социализмът — казва В. И. Ленин — е обществото, което израства непосредствено от капитализма... А комунизмът е по-висша форма на общество и той може да се развива само тогава, когато социализмът напълно се заздравя.“¹

Като изгради социализма в основни линии, в своето вътрешно развитие Съветският съюз, както определи XVIII конгрес на партията, навлезе в *периода на завършване изграждането на социалистическото общество и на постепенното преминаване от социализма към комунизма.*

В много отношения социализмът още носи отпечатък от старото общество, от недрата на което е произлязъл. Равнището на развитие на общественото производство още не осигурява достатъчно материални блага за пълно задоволяване потребностите на всички членове на обществото. При него все още съществува известно неравенство в разпределянето на предметите за потребление. Новите, социалистическите производствени отношения в такава важна област на икономиката като селското стопанство едва са се създали и още не са укрепнали. Производителността на обществения труд, макар и да се е увеличила значително, още не отговаря на възможностите на социалистическия строй. В съзнанието на хората се запазват остатъци от частнособственческата психология.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 282.

Всичко това изискваше от партията и социалистическата държава да съсредоточат вниманието си главно върху *завършване* изграждането на социалистическото общество и неговото укрепване. Необходимо беше преди всичко да се развива и укрепва материално-техническата база на социализма, така да се насочва развитието че производството на средства за производство да изпреварва производството в другите отрасли на стопанството, да се укрепва колхозният строй, да се увеличава продукцията на селското стопанство. За успешното развитие на социалистическата икономика беше необходимо да се подобряват методите на управление и ръководство на народното стопанство. Във всички области на народното стопанство, особено в селскостопанското производство, задачата беше да се усъвършенствуват социалистическите производствени отношения. Важно значение имаше строгото спазване на социалистическия принцип на разпределение според труда, повишаването на материалната заинтересованост на работниците от резултатите на техния труд, осигуряването на контрол от страна на обществото и държавата над мярката на труда и мярката на потреблението, както и упражняването на принуда спрямо лицата, които не желаят да работят честно. Още по-важно значение придобиваше повишаването на съзнателността на трудещите се, възпитаването им в дух на социалистическо отношение към труда и към обществената собственост.

Победата на социализма в СССР засили политическата и икономическата мощ на съветската държава, разшири нейната социално-икономическа база. Във връзка с ликвидирането на експлоататорските класи отпадна функцията за потискане на тяхната съпротива. Всеотстранно се развиха главните функции на социалистическата държава — стопанско-организаторската и културно-възпитателната. Социалистическата държава навлезе в нов период на развитие — започна процес на постепенна прерастване на държавата на диктатурата на пролетариата в общонародна държава. Необходимо беше още повече да се укрепва политическата основа на съветската държава — съюзът между работническия клас и селяните, дружбата между народите на СССР, единството на съветския народ, да се развива

социалистическата демокрация. Интересите на социализма изискваха да се развива стопанско-организаторската и културно-възпитателната функция на държавата, да се засили опазването на социалистическата законност и на обществената собственост, да се осигури отбраната и боеспособността на страната.

При социализма се засили ръководната роля на комунистическата партия в живота на обществото. Новата обстановка изискваше нов подход към партийната работа, засилване на организаторската работа сред масите. За да засили ръководната си роля в социалистическото стронтелство и за да повиши политическата и трудовата активност на всеки комунист, партията взе курс към разширяване на вътрешнопартийната демокрация.

В процеса на борбата за социализъм партията значително укрепна, придоби голям опит както в ръководството на стопанството, така и в партийно-масовата работа. Тя беше в състояние да постави значително по-добре организационно-партийната и масово-политическата работа. Но в дейността на партийните организации имаше сериозни недостатъци, особено нетърпими в условията на победата на социализма и на по-нататъшната демократизация на съветския строй. Убеждаването и възпитаването на хората често се заменяха с декретиране и администриране. Тези нарушения бяха свързани главно с култа към личността на Сталин: В редица партийни организации се нарушаваше уставът на партията; често се нарушаваше изборността на партийните органи, дълго не се свикваха партийни конференции, широко се разпространи практиката на кооптиране, което водеше до грубо нарушаване на приципа на демократическия централизъм.

Недостатъците в дейността на партийните организации бяха разкриткувани на февруарско-мартенския пленум на ЦК на ВКП (б) през 1937 г., на който бе обсъден въпросът за подготовката на партийните организации за изборите за Върховен съвет на СССР на основата на конституцията от 1936 г.

Въвеждането на конституцията от 1936 г. и по-нататъшната демократизация на съветската избирателна система означаваша *поврат* в политическия живот на страната. Партията трябваше да посрещне този поврат

напълно подготвена и да осигури своята ръководна роля и предстоящите избори за Върховен съвет на СССР. За това беше нужно партията сама да осъществява последователно демократическа практика, да провежда докрай в своя живот принципа на демократическия централизъм, както изисква това уставът. ЦК предложи на партийните организации да преустроят работата си. Преустрояването се състоеше в ликвидиране практиката на кооптиране в партийните органи, в забрана да се гласува при избори по листа, в установяване на тайно гласуване. То помогна на партията да се подготви по-добре за провеждане на изборите за Върховен съвет на СССР.

Партията се подготвяше за изборите *в блок, в съюз* с безпартийните, издигаше заедно с тях общи кандидати за депутати. Избирателният блок на комунистите и безпартийните в изборите за върховни органи на властта беше напълно закономерно и естествено явление в страната на победилия социализъм. Той изразяваше социалистическото единство на съветското общество.

Изборите за Върховен съвет на СССР се състояха на 12 декември 1937 г. В гласуването участваха 96,8 процента от всички избиратели. За кандидатите на блока на комунистите и безпартийните гласуваха 98,6 процента от участвувалите в изборите. С това многомилонният съветски народ изрази пълното си доверие към комунистическата партия и одобри нейната политика. Резултатите от изборите бяха ярка демонстрация на успехите в изграждането на социализма, постигнати под ръководството на партията. Те служеха за показател на истинското единство на съветското общество, на силата и жизнеността на социалистическия демократизъм, въплътен в конституцията на СССР.

Победата на социализма създаде благоприятни условия за по-нататъшно разгръщане на партийната и държавната демокрация. В противоречие с това се оказаха явните нарушения на партийната и държавната демокрация, свързани с култа към личността на Сталин. Сталин въздигна някои ограничения на вътрешнопартийната и държавната демокрация, неизбежни в условията на ожесточената борба с класовия враг и неговата агентура, в норма за ръководство на партията и

страната. Той нарушаваше разработените от В. И. Ленин норми на партиен живот, принципа на колективното ръководство. Множество важни партийни и държавни въпроси той решаваше еднолично.

След XVII конгрес на ВКП (б) Сталин съвсем престана да се съобразява с колективното мнение на партията и нейния ЦК. Култът към личността създаваше благоприятна почва за такива отрицателни явления като произвола и злоупотребата с властта, кариеризма и угодничеството, подозрителността и недоверието, а в областта на идейния живот — догматизма и цитатничеството, откъсването от практиката.

В дейността на Сталин се появи несъответствие между думите и делата. В трудовете му се съдържаха правилни, марксистки положения за народа като творец на историята, за ролята на партията и нейния Централен комитет като колективен ръководител, за вниманието към кадрите, за разширяването на вътрешнопартийната демокрация и т. н. Но на практика Сталин нарушаваше тези принципи. Той говореше, че е недопустимо да се преувеличава ролята на отделната личност в историческия процес, а в действителност създаваше, поощряваше и разпространяваше култа към собствената си личност.

И в условията на победата на социализма оставаше в сила изискването по всякакъв начин да укрепваме съветската държава, да бъдем бдителни към интригите на враговете и преди всичко към интригите на капиталистическото обкръжение. Необходимо беше също да се проявява бдителност и по отношение на враждебните елементи из средата на ликвидирани експлоататорски класи и тяхната агентура. Но вредна и погрешна беше издигнатата от Сталин на Февруарско-мартенския пленум на ЦК през 1937 г., когато в СССР социализмът бе вече победил, теза, че със затвърдяването на позициите на социализма, с по-нататъшния напредък на съветската държава класовата борба в страната щяла все повече и повече да се изостря. В действителност класовата борба в съветската страна се изостри най-силно в периода, когато се решаваше въпросът „кой-кого“, когато се създаваха основите на социализма. Но след като социализмът победи и експлоататорските класи бяха ликвидирани, а в съветското общество бе установено социалистическо единство, тезата за неизбежно изостряне

на класовата борба беше погрешна. На практика тя послужи за обосноваване на масовите репресии против видни дейци на партията и държавата, членове и кандидат-членове на ЦК, видни съветски военачалници и много други съвсем невинни хора — комунисти и безпартийни. Разправяйки се с неудобните нему ръководни партийни, държавни и военни дейци, Сталин грубо нарушаваше устава на партията и съветските закони. Отговорност за това носят и Молотов, Каганович и Маленков, които активно съдействуваха за тези груби нарушения. Лъжливите обвинения, отправяни от органите на НКВД срещу членове и кандидат-членове на Централния комитет, не се разглеждаха на пленумите на ЦК.

По това време бяха нарушени ленинските принципи на взаимоотношенията между партията и органите на НКВД. Сталин установи личен контрол върху органите на Народния комисариат на вътрешните работи, като премахна контрола на партията над тях. Заобикаляйки ЦК, той самолично подбираще угодните нему ръководни кадри за тези органи. По негово лично указание за народен комисар на вътрешните работи беше назначен Ежов.

При участието на Ежов бяха оклеветени и загинаха много предани на партията дейци — комунисти и безпартийни. Но скоро Ежов бе репресиран. След Ежов за народен комисар на вътрешните работи бе издигнат Берия, който не се спираше пред никакви злодеяния, за да постигне престъпните си цели. Както стана ясно по-късно, Берия е бил изпечен политически авантюрист, в миналото провокатор. За престъпните си действия Берия получи през 1953 г. заслужено наказание.

По онова време партията и народът не знаеха за произвола на Сталин и за неговите злоупотреби с властта. Съветските хора знаеха Сталин като активен борец за победата на социализма и му вярваха. Съществуващо убеждението, че репресиите се прилагат срещу действителни врагове, в интерес на социализма. Както е известно, репресиите започнаха срещу бивши идейни противници, които бяха представени като агенти на империализма, на чуждите разузнавания. Също такива обвинения бяха предявявани и към други комунисти, които никога не бяха участвували в никаква опозиция

и които се бореха за ленинската генерална линия на партията.

Някои видни дейци на партията, които работеха поотблизо със Сталин, се убеждаваха, че не могат повече да работят с него и да делят с него отговорността за неговите злоупотреби с властта, за масовите репресии срещу съвсем невинни хора. Едни от тях, подложени на преследване и унижения (Г. К. Орджоникидзе), завършиха живота си със самоубийство, други, които протестираха (П. П. Постишев, Г. Н. Камински), незабавно паднаха жертва на репресиите.

Нарушенията на социалистическата законност и масовите репресии нанесоха сериозна вреда на комунистическата партия и на социалистическото строителство. Но култът към личността на Сталин, макар и да спъваше развитието на съветското общество, не можа да спре това развитие, да измени характера на социалистическия строй, да разклати ленинските основи на партията.

Въпреки култа към личността партията и нейните местни организации живееха активен, деен живот. Партията като цяло под ръководството на Централния комитет водеше самоотвержена борба в защита на интересите на народа, за изграждане на социализма в СССР. Съветският народ напълно се доверяваше на партията, ръководеше се от нейните указания и движеше напред великото дело на социализма. Социалистическото строителство печелеше все нови успехи.

Победата на социализма се ознаменува с прилив на нови членове в партията и със значителен растеж на съветската интелигенция. На ръководна партийна, държавна и стопанска работа се издигаха млади кадри, които често нямаха достатъчен опит и необходимата идейно-политическа закалка. В тези условия стана нужда да се засили работата на партията по идейно-политическото възпитание на интелигенцията, на държавните и партийните кадри.

ЦК на ВКП (б) проведе редица мероприятия за подобряване на партийната пропаганда и агитация. В центъра и по места апаратът, ръководещ идеологическата работа на партията, беше засилен. Създадена бе система за подготовка и квалификация на партийните кадри чрез различни школи и курсове. Започна широка ра-

бота по изучаване историята на партията. Общо взето, това изигра положителна роля, макар че излезлият по онова време „Кратък курс по история на ВКП (б)“ имаше сериозни недостатъци. Той беше проникнат от духа на култа към личността на Сталин и не даваше правдиво и обективно обяснение на много въпроси от историята на партията. Това се отрази отрицателно върху идеологическата работа на партията.

Важно значение за живота на партията и народа, навлезли в новия период на социалистическото строителство, имаше XVIII конгрес на ВКП (б), състоял се от 10 до 21 март 1939 г. Конгресът представляваше 1 588 852 партийни членове и 888 814 кандидат-членове.

XVIII конгрес на партията изслуша и обсъди отчетите на ръководните партийни органи, разгледа и утвърди третия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР и въпроса за изменения в устава на ВКП (б).

Отчетните доклади на ръководните партийни органи бяха изнесени от И. В. Сталин, М. Ф. Владимирски и Д. З. Мануилски.

Конгресът на партията отбеляза, че запалената от фашистките държави война против свободолюбивите народи представлява заплаха за делото на мира в целия свят. По това време войната още не беше станала световна, но беше вече въвлякла в орбитата си страни с население около 500 милиона души.

На конгреса на партията беше разобличена мюнхенската политика на западните държави, политика на поощряване на агресорите. Посочваше се, че започнатата от привържениците на „политиката на ненамеса“ опасна политическа игра може да свърши за тях със сериозен провал. Скоро това предупреждение се потвърди.

Като одобри външната политика на съветското правителство, XVIII конгрес на партията даде директивата: да се провежда и занапред политика на мир и укрепване на деловите връзки с всички страни, да се проявява предпазливост и да не се позволява на провокаторите на война, свикнали да вадят кестените от огъня с чужди ръце, да въвлекат в конфликт нашата страна; да се укрепва с всички средства бойната мощ на Червената армия и Военно-морската флота; да се усилят

международните връзки с трудещите се от всички страни, заинтересовани от мира и дружбата между народите.

На конгреса бе поставен въпросът за основната икономическа задача на СССР — *да се достигнат и надминат главните капиталистически страни по производство на продукция на глава от населението*. Тази задача беше поставена от В. И. Ленин още в навечерието на Октомврийската революция като перспектива за страната на социализма. С победата на социализма в СССР, когато в основни линии беше завършена техническата реконструкция на народното стопанство, тя ставаше най-близка практическа задача на партията и на целия съветски народ.

XVIII конгрес на партията със задоволство отбеляза, че победата на социализма още повече заякчи съветския строй, укрепи съюза на работническата класа и селяните и братските връзки между народите на СССР.

Конгресът на партията разгледа някои въпроси на марксистко-ленинската теория от изключително важно значение за заздравяването и развитието на социалистическото общество. Конгресът осъди вредните, погрешни възгледи за отмиране на държавата при социализма, за ограничаване и отслабване на държавните органи. Разпространяването на подобни възгледи криеше големи опасности в условията, когато Съветският съюз беше единствената в света социалистическа страна и бе обкръжен от капиталистически държави, които се стремяха да унищожат социалистическия строй с военна сила. В отчетния доклад на ЦК на партията и в изказванията на делегатите на конгреса бяха охарактеризирани главните етапи в развитието на социалистическата държава и нейните основни функции. Съветската държава е преминала две главни фази на развитие. Първата фаза обхваща периода от победата на Октомврийската социалистическа революция до ликвидирането на експлоататорските класи. Втората фаза започна с ликвидирането на експлоататорските класи и победата на социализма в СССР. Функциите на социалистическата държава през първата фаза са: смазване съпротивата на съборените класи вътре в страната, защита на страната от външно нападение, стопанско-организа-

торска и културно-възпитателна работа на държавните органи. През втората фаза функцията на потискане експлоататорските класи отпада, понеже те са ликвидирани, и се развива функцията на опазване на социалистическата собственост; всестранно се развива стопанско-организаторската и културно-възпитателната функция; напълно се запазва функцията на военна защита на страната от външно нападение. Изменянето на функциите на социалистическата държава в условията на победата на социализма съвсем не означаваше нейното отслабване и отмиране. На това основание конгресът на партията призова да се укрепват всестранно всички органи на държавата, особено ония, които са призвани да осъществяват функцията на защита на страната на социализма.

Но осветлявайки в доклада въпроса за държавата, И. В. Сталин допускаше подценяване на Лениновото теоретическо наследство. Той свеждаше значението на гениалния труд на В. И. Ленин „Държавата и революцията“ само до защита на марксисткото учение за държавата срещу неговото изопачаване и вулгаризиране от опортюнистите, игнорираше трудовете на В. И. Ленин за диктатурата на пролетариата, за социалистическата държава, написани през периода след Октомври, и си приписа цялото по-нататъшно развитие на учението за държавата. Характеризирайки функциите на съветската държава от Октомври до победата на социализма, Сталин подценяваше стопанско-организаторската и културно-възпитателната работа на органите на държавната власт, която през този период не била получила сериозно развитие.

Важно място на конгреса зае въпросът за съветската интелигенция и за правилното отношение към нея. В условията на победата на социализма интелигенцията стана истински народна, тясно свързана с работническата класа и колхозното селячество, представляваща значителна сила в съветското общество, в неговото икономическо и културно развитие.

Конгресът задължи партийните организации да се отнасят внимателно и отзивчиво към кадрите на съветската интелигенция, решително да скъсат със съществуващото още недоверие към нея, с отживелите възгледи за интелигенцията, които бяха разпространени в

дореволюционния период. Съветската интелигенция заслужаваше пълното доверие и постоянното внимание на партията и държавата.

XVIII конгрес разгледа третия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР (1938—1942 г.), който представляваше важна крачка в решаването на основната икономическа задача на СССР. Той предвиждаше увеличаване индустриалната мощ на страната, укрепване на колхозния строй, повишаване на материалното благосъстояние и културното равнище на народа, засилване отбранителната способност на Съветския съюз. Смяташе се през 1942 г. производството на промишлената продукция да се увеличи почти два пъти в сравнение с 1937 г. Размерът на набелязаните в плана капиталовложения за третата петилетка се равняваше приблизително на сумата на всички капиталовложения през първата и втората петилетка.

Важна задача на третата петилетка беше развитието на отбранителната промишленост, създаването на големите държавни резерви от гориво, електроенергия и други отрасли на производството. Набелязваше се да се построят предприятия дубльори в източните райони на страната — в Урал, в Поволжието, в Сибир и Средна Азия, да се разширят каменовъглената и металургичната база в източните райони на страната, да се създаде петролна база в района между Волга и Урал и нова зърнена база в източните и югоизточните райони на СССР.

Значително място в работата на конгреса заеха организационните въпроси. Конгресът прие резолюция за изменения в устава на ВКП (б) и утвърди устава в новата редакция. Във връзка с коренните изменения в икономиката и класовата структура на СССР се премахваше съществуващото дотогава при приемане в партията делене на различни категории в зависимост от принадлежността на кандидата към една или друга социална група. За влизащите в партията се установяваха еднакви условия за приемане и еднакъв кандидатски стаж. Това обаче не означаваше понижаване на изисквателността към влизащите в партията или отслабване на отговорността на партийните организации за състава на приеманите. Задачата, както по-рано се състоеше в това, да се подобрява системно съставът на

партията, като се спазва строго индивидуалното подбиране и приемане в партията на най-добрите, предани на делото на комунизма хора. В устава беше внесено допълнение за правата на членовете на партията. Според устава всеки комунист има право: да участва в свободното и делово обсъждане на партийни събрания и в партийния печат на практическите въпроси на политиката на партията; да критикува на партийни събрания всеки партийен работник, да избира и да бъде избран в партийни органи; да участва лично във всички случаи, когато се взема решение за неговата дейност или поведение; да се обръща с какъвто и да е въпрос и със заявление до която и да е партийна инстанция, включително и до Централния комитет на партията.

В резолюцията на конгреса „Изменения в устава на ВКП (б)“ се осъждаше формалното, бездушно-бюрокрастическо отношение към съдбата на партийните членове, остро се критикуваха действията на клеветниците и карьеристите, които клеветяха кадрите на партията. Уставът на партията съдържаха редица допълнения, които осигуряваха при решаването на въпрос за изключване от партията или за възстановяване партийно членство на изключен внимателен подход и грижлив разбор на обосноваването на предявяваните обвинения.

Уставът отменяваше масовите чистки, които бяха средство за подобряване състава на партията в преходния период и бяха загубили значението си в условията на победата на социализма, когато са ликвидирани капиталистическите елементи. В устава на ВКП (б) намериха отражение приетите от партията мерки за по-нататъшно развитие на вътрешнопартийната демокрация. В него се подчертаваше специално ролята на първичните партийни организации в стопанското и културното строителство.

Партийните организации в производствените предприятия, включително и колхозите, совхозите и МТС, получаваха право на контрол над дейността на администрацията. Това повиши тяхната отговорност.

В устава се казваше, че Комсомолът е активен помощник на партията в цялото държавно и стопанско строителство, че там, където няма първични партийни организации, комсомолските организации могат и трябва

ва да носят пълна отговорност за осъществяване на партийните решения.

Измененията и допълненията, направени от конгреса в устава на партията, съдействуваха за развитието на вътрешнопартийната демокрация, за повишаване активността и инициативата на комунистите и за подобряване на цялата вътрешнопартийна работа. Новият устав трябваше да разшири и укрепи връзките на партията с безпартийните маси, да засили нейния авторитет сред народа. Общо взето решенията, приети от конгреса по организационно-партийното строителство, имаха положително значение, макар изпълнението им да се ограничаваше от обстановката на култа към личността.

XVIII конгрес на ВКП (б) насочи партията към решаване на задачите, обусловени от навлизането на СССР в новия период на развитие, в периода на завършване изграждането на социализма и на постепенно преминаване към комунизма.

3. Борбата на партията и съветската държава за организиране на колективен отпор срещу фашистката агресия през 1939 г. Начало на Втората световна война

Събитията, развили се на световната арена след XVIII конгрес на партията, потвърдиха напълно оценката за международната обстановка, която беше дадена на конгреса. Хитлеристка Германия бързаше да завърши подготовката за война. Фашистките агресори смятаха, че моментът е подходящ, за да започнат война за поробване на народите на Европа, а след това и други части на света, за световно господство на германския империализъм.

Мюнхенската политика на западните държави бе изградена върху сметките им, че империалистическите противоречия между тях и фашистките държави могат да бъдат преодолени посредством война против СССР. Обаче появиха се признаци, че тези сметки, поне в най-близко време, ще излязат криви. През март 1939 г. хитлеристите заграбиха останалата част на Чехословакия, без дори да си осигурят съгласието на Англия и

Франция — нещо, което в дните на мюнхенската конференция все пак считаха, че им е необходимо. Като свърши с Чехословакия, хитлеристкото правителство веднага пристъпи към подготовка на агресия против Полша. На полското правителство бяха предявени дръзки, явно неизпълними искания за териториални отстъпки, за изменение на положението на немците в Полша и др. т. В същото време Германия и не мислеше да се отказва от своите искания за връщане на бившите немски колонии, завладени от Англия и Франция по Версайския мирен договор. Стана очевидно, че западните държави не успяха с цената на мюнхенското предателство да опазят своите интереси и да постигнат траен сговор с Хитлер.

В такава обстановка през пролетта на 1939 г. Англия и Франция заявиха, че гарантират държавната независимост на Полша, Гърция, Румъния и Турция, т. е. на редица държави, които бяха застрашени от фашистките грабителски. Същевременно Англия и Франция започнаха преговори със Съветския съюз за начините за оказване противодействие срещу германската агресия.

Означаваше ли всичко това, че Англия и Франция се отказват от политиката на сговаряне с Хитлер против СССР и се насочват към политиката на колективен отпор срещу фашисткия агресор? Скоро се изясни, че това не е така. Английското и френското правителство водеха двойствена игра. Както по-рано, те се домогваха до сделка с Хитлер за сметка на СССР и само измениха тактиката си. Демократичната общественост и в двете страни настойчиво искаше от правителствата да установят тясно сътрудничество със Съветския съюз. Не желаяйки никак такова сътрудничество, управляващите кръгове в Англия и Франция бяха принудени все пак да започнат преговори със СССР с цел да замаскират своите истински планове. Заедно с това в преговорите със съветското правителство те виждаха средство за упражняване натиск върху Хитлер, разчитайки да го уплашат, че е възможно да се създаде мощна коалиция с участието на СССР, и по този начин да го склонят да сключи споразумение със западните държави и да насочи въоръжените сили на Германия срещу Съветския съюз.

Централният комитет на партията и съветското правителство имаха предвид това. Но въпреки това съветското правителство се съгласи да започне преговори с Англия и Франция. Съветският съюз не искаше да изпускат нито един случай, нито най-малката възможност, за да организира колективен отпор срещу агресора и да предотврати една нова световна война. Обаче ходът на преговорите потвърди, че правителствата на Англия и Франция в действителност нямаха желание да сътрудничат със СССР за постигането на тая цел.

Предложенията, направени от английското и френското правителства на Съветския съюз, бяха съвсем неприемливи. Без да поемат никакви конкретни задължения, те искаха да обвържат със задължения за участие във война само СССР, да го вълечат във война с Германия, а самите те да останат вън от нея.

Съветското правителство отхвърли английските и френските предложения като неотговарящи на принципа на взаимност. То внесе свои насрещни предложения, които предвиждаха сключване между трите държави на договор за взаимопомощ. Този договор би задължавал СССР, Англия и Франция да се притекат взаимно на помощ един на друг в случай на агресия в Европа против една от тези три държави, а също в случай на агресия против Полша, Румъния, прибалтийските държави, Турция и Белгия. Заедно с това се предлагаше да се установят точно размерите и формите на военната помощ, която ще се окаже от страна на всяка от трите велики държави — участнички в споразумението. Приемането на съветските предложения би означавало да се противопостави на фашистка Германия мощна коалиция от държави и би могло да спре разширяването на агресията.

Английското и френското правителства не се съгласяваха да сключат договор със СССР, основан на взаимност в задълженията на трите държави. Поради това преговорите се затегнаха: започнали през март 1939 г., те продължиха до август същата година. Английското и френското правителства предоставяха все нови и нови проектодоговори. Но всички те бяха насочени към предизвикване на съветско-германска война. И само против волята си, под натиска на демократичната общественост, Англия и Франция правеха някои отстъпки. Очевидно беше, че на двете правителства, особено на анг-

лийското, беше нужно съвсем не споразумение със СССР, а само разговори за такова споразумение заради някакви други цели.

Нежеланието на Англия и Франция да образуват коалиция със Съветския съюз в случай, че Германия започне война, се изясни окончателно през време на преговорите на военни представители на трите държави, състояли се по инициатива на СССР в Москва през август 1939 г.

Съветският съюз нямаше тогава обща граница с Германия. За да можеше Червената армия да започне бойни действия срещу германските войски, тя трябваше да мине през територията на разделящата ги Полша. В хода на англо-френско-съветските военни преговори се изясни, че правителството на Полша отказва да пусне съветските войски през своята територия, а Англия и Франция не предприемат нищо сериозно, за да накарат полското правителство да измени своята позиция. А без това Съветският съюз фактически нямаше как да участва в една война против Германия. Ясно беше, че Англия и Франция, започвайки преговорите със СССР, съвсем и не мислеха на практика да излязат заедно с него с оръжие в ръце против хитлеристката агресия. В една секретна инструкция, предназначена за английската военна мисия, която водеше в Москва преговорите със съветското командване, направо се казваше: „Британското правителство не желае да посма каквито и да било определени задължения“ пред Съветския съюз.

Водейки преговори със Съветския съюз, английското правителство в същото време започна тайни преговори с германското правителство, като предлагаше на Хитлер да склучат пакт за ненападение и спогодба за разделяне сферите на влияние в световен мащаб. При това се правеше едно наистина чудовищно предложение — в числото на подлежащите на разделяне страни да бъдат включени Китай и Съветският съюз. Английското правителство обещаваше на хитлеристите да прекъсне преговорите със СССР. То се съгласяваше също да се откаже от дадената съвсем наскоро на Полша гаранция за нейната независимост, т. е. беше готово да предаде Полша, като я даде на Хитлер, както бе направено с Чехословакия.

Опасността за СССР се засилваше поради това, че той бе застрашен от война не само откъм запад, но и откъм изток. Съветският съюз оказваше материална и морална помощ на китайския народ в борбата му против японския империализъм, а САЩ и Англия поощряваха японските агресори и щедро им помагаша с доставки на стратегически материали. „Откакто започна войната против японските грабителни — пише Мао Цзе-дун, — нито едно от правителствата на империалистическите държави не ни оказва истинска помощ — само Съветският съюз ни помогна с военна авиация и с материални ресурси.“¹ Отношенията между СССР и Япония ставаха все по-напрегнати. През 1938 г. японските милитаристи предприеха въоръжено нападение срещу съветската територия в района на езерото Хасан, близо до Владивосток. Те искаха с шик да проверят силата на Съветския съюз и готовността му за отпор. През лятото на 1939 г. значителни японски сили нахълтаха в района на река Халхин-Гол на територията на Монголската народна република, с която Съветският съюз от 1936 г. беше свързан с договор за взаимна помощ. И двете нападения бяха отблъснати с големи загуби за японските войски.

Така че докато близо до западните граници на СССР хитлеристите се готвеха да се нахвърлят върху Полша, а преговорите със западните държави по вина на Англия и Франция стигнаха до задънена улица, в Далечния изток СССР беше вече принуден да води военни действия. Създаде се извънредно неблагоприятно положение: Съветският съюз бе застрашен от война в условия на пълна политическа изолация, и то на два фронта навелнаж — на Запад и в Далечния изток.

Необходимо беше на всяка цена да се избави страната от надвисналата над нея опасност. Това беше въпрос не само за живота на съветския народ и съветската страна. Запазването на първата и същевременно на единствената в света социалистическа държава се изискваше от интересите на социализма в целия свят и от интересите на трудещите се от всички страни.

ЦК на ВКП (б) и съветското правителство се ръководеха от указанията на XVIII конгрес на партията: да

¹ Мао Цзе-дун, Избрани произведения, т. 3, стр. 156.

проявяват предпазливост и да не позволяват съветската страна да бъде въввлечена в конфликти от провокаторите на война. От това указание изхождаха партията и правителството, като взеха през август 1939 г. отговорното решение за сключване с Германия на договор за ненападение, предложен от германското правителство. Това решение бе взето едва след като се изясни напълно нежеланието на Англия и Франция, също и на Полша да сключат действено споразумение със СССР за съвместна борба против хитлеристката агресия и бяха изчерпани всички други възможности за осигуряване безопасността на СССР.

Предлагайки на Съветския съюз да сключат договор за ненападение, германското правителство имаше свои съображения и съвсем не се отказваше от грабителска война против СССР. Но то взимаше под внимание огромните трудности, които щеше да му създаде тая война, и затова възнамеряваше отначало да подчини страните на Западна Европа, а след това, използвайки техните ресурси, да нападне СССР. Що се отнася до Съветския съюз, с този договор той печелеше известно време, за да се подготви за отбрана и да избегне опасността да бъде въввлечен във война на два фронта и крайно неблагоприятната за него обстановка през 1939 г., когато западните държави не желаеха да му станат съюзници. Реакционните управляващи кръгове в Англия, Франция и САЩ се стремяха да изолират СССР и да създадат против него единен фронт на капиталистическите държави. При това на Германия и Япония се отреждаше ролята на ударна сила във войната против Съветския съюз. На тях им се предоставяше да проливат кръвта на своите народи, за да могат след това трите западни държави да продиктуват волята си на отслабналите във войната страни.

Да се предотврати войната в онези условия, когато СССР беше сам и в капиталистическо обкръжение, а международната работническа класа беше разединена от десните социалисти, които отхвърляха призивите на комунистите за единство, беше неразрешима задача. Но можеше и трябваше да се опази първата социалистическа страна от война при толкова неблагоприятни и нея обстоятелства. Съветското правителство беше задължено пред своя народ и в интерес на делото на со-

циализма в целия свят да осуети реакционните замисли на мюнхенци. Договорът за ненападение с Германия помогна за това.

Мюнхенци искаха да разпалят войната по такъв начин, че тя да започне между капиталистическия свят и изолираната съветска страна. А всъщност се получи така, че войната започна вътре в самия капиталистически свят. Вследствие на това мюнхенските политици изпаднаха в тежко положение, подобно на онова, за което се говори в народната поговорка: „Който копае гроб другиму — сам пада в него.“ Те искаха да вкарат СССР във война с Германия и Япония, а самите те да стоят настрана и да трупат сили в очакване на момента, когато ще може да продиктуват исканията си на трите изтощени от войната страни. Фактически обаче те самите трябваше да воюват в тежки условия.

На 1 септември 1939 г. Германия нападна Полша. Полският народ стана жертва на фашистката агресия. Той ѝ оказа упорита съпротива, в която героична роля играха комунистите и сплотилите се около тях работници и други трудещи се. Но тъй като буржоазно-помешчическото правителство, извършило акт на национално предателство, отхвърли помощта на Съветския съюз, Полша не можа да даде отпор на извънредно силния натиск на хитлеристка Германия.

След нападението на Полша от хитлеристите за английското и френското правителство не можеше да има съмнение, че след като се справи с Полша, хитлеристка Германия ще връхлети върху Франция и Англия и техните огромни колонии. Разбирайки това, правителствата на Англия и Франция в началото на септември 1939 г. обявиха война на Германия.

Започна Втората световна война.

Англия и Франция влязоха във война с Германия не заради Полша и съвсем не за събаряне на фашизма, а за да осигурят собствените си империалистически интереси и позиции и да запазят своето положение на велики държави. Затова Англия и Франция не направиха абсолютно нищо, за да окажат действителна помощ на Полша. Германските войски стремително се придвижваха през територията на Полша на изток, приближавайки се към границите на СССР.

Партията и съветското правителство имаха предвид, че макар договорът с Германия да помогна на Съветския съюз да отсрочи за известно време войната с хитлеристите, не можеше да се разчита, че те дълго ще спазват задълженията си. Затова в интерес на отбраната на страната трябваше да бъдат спрени настъпващите хитлеристки войски по-далеч от жизнените центрове на СССР, да не им се даде възможност да изнесат своите стратегически позиции далече на изток, към нашата тогавашна граница, т. е. на близките подстъпи към Минск. Съветският съюз не можеше да остане равнодушен към съдбата на братското население на Западна Украйна и Западна Белорусия, не можеше да го остави да попадне под фашистко иго. На 17 септември 1939 г. части на Червената армия преминаха границата и в кратък срок заеха Западна Украйна и Западна Белорусия. Тези области се съединиха със Съветска Украйна и Съветска Белорусия в единни държави на украинския и белоруския народи.

Войната, започнала през 1939 г. между хитлеристка Германия и англо-френския империализъм, първоначално беше и от двете страни империалистическа. Полският народ, както и народите на другите страни, станали жертва на агресията, се бореше за своята независимост, но що се отнася до великите държави, и двете страни — както хитлеристка Германия, така и Англия и Франция — преследваха империалистически цели. Германия се бореше за преразделяне на света в нейна полза, Англия и Франция — за запазване на своите колониални империи и господство над поробените народи, за отстраняването на Германия като конкурент.

Но стана така, че врагът на Англия и Франция се оказа общ враг на всички народи, станали жертва на фашистката агресия — германският фашизъм. Освен това по-късно в резултат на тежките поражения, понесени от Англия и Франция през 1940 г. от хитлеристите, тези две държави трябваше да мислят вече не толкова за осъществяване на империалистическите си замисли, колкото за запазването на своята национална независимост. В същото време в Англия и Франция, както и в САЩ, се засили натискът на народните маси, които искаха от своите правителства да бъде водена активна антифашистка, освободителна война. Под въздействието

на народите войната на Англия и Франция против хитлеристка Германия с течение на времето измени своя характер. Тя фактически се сля с войната на свободолюбивите народи против фашистката агресия и взе освободителен характер. Освободителният характер на войната особено се засили след влизането на Съветския съюз в нея, когато Англия и Франция, а след това и САЩ се оказаха заедно със СССР в редовете на общата антихитлеристка коалиция.

На първо време след започването на Втората световна война мюнхенските елементи в Англия и Франция, както и в САЩ продължаваха да се залъгват с надеждата, че ще обърнат фронта на войната против СССР. Френските и английските войски на Западния фронт почти бездействуваха, не водеха сериозни бойни операции. В същото време Англия и Франция се стремяха да въвлекат във война против Съветския съюз граничните с него държави. В Латвия, Естония и Литва интригите на империалистите претърпяха провал. Те предизвикаха там такова бурно негодувание на демократичните сили, че правителствата на тези три държави бяха принудени през септември и октомври 1939 г. да сключат със Съветския съюз договори за взаимна помощ. Но и след това антисъветските интриги в прибалтийските страни не се прекратиха, оставаше си опасността, че Прибалтика може да бъде вмъкнат в гибелни за него империалистически авантюри. Тогава трудещите се маси в прибалтийските републики поискаха незабавно да бъде възстановена в страните им съветската власт, съборена от Антантата през 1919 г., и да се присъединят към съветската страна. Под въздействието на народните маси през юни 1940 г. в трите прибалтийски републики стана смяна на правителствата. Властта премина в ръцете на прогресивните сили. Състояха се парламентарни избори, които за пръв път в тези страни се провеждаха при демократични условия. Новоизбраните парламенти на Литва, Латвия и Естония се обърнаха към съветското правителство с молба да приеме тези страни в Съюза на съветските социалистически републики. През август 1940 г. Върховният съвет на СССР удовлетвори тази молба и включи в състава на СССР Литовската, Латвийската и Естонската съветски социалистически републики.

Към Съветския съюз се присъединиха също Бесарабия, насилствено откъсната от него през 1918 г., и Северна Буковина, украинското население на която тежисеше към Съветска Украйна. Присъединяването на Прибалтика и Бесарабия към Съветския съюз укрепваше безопасността на СССР, защото тези райони можеха да бъдат използвани от враговете като плацдарми, приближаваша войските им към жизнени центрове на съветската страна.

Известен временен успех империалистите можаха да получат във Финландия. В края на 1939 г. те успяха да провокират финските реакционери за война против Съветския съюз.

Англия и Франция, желаейки отслабването на СССР, активно помагаша на финландците с доставка на оръжие и се готвеха да им изпратят на помощ свои войски, въпреки че на френската граница бяха съсредоточени огромни германски военни сили. Само поражението на финландските войски във войната със СССР провали плановете за англо-френска намеса в съветско-финландската война. През март 1940 г. войната между Финландия и СССР завърши с подписване на мирен договор в Москва.

През април 1940 г. хитлеристка Германия нахлу в Скандинавия и лесно завладя Дания и Норвегия. През май тя мина в настъпление и на своя западен фронт. Хитлеристките войски бързо окупираха Холандия и Белгия. Английските експедиционни сили, намиращи се във Франция и Белгия, бяха разгромени, бързо отстъпиха и като захвърлиха оръжието, се евакуираха в Англия. Разбитата френска армия отстъпваше навътре в страната. На 22 юни 1940 г. реакционното френско правителство капитулира. Борбата против хитлеристите продължаваха да водят френските патриоти, в първите редици на които се сражаваха комунистите. Според условията на примирието значителна част от територията на Франция, включително и Париж, бе окупирана от хитлеристки войски.

Такъв беше плачевният резултат от мюнхенската политика. Франция бе разбита, а Англия се оказа сама срещу хитлеристка Германия.

Развитието на войната в Западна Европа изискваше от комунистическата партия и съветската държава но-

ви мероприятия в областта на външната политика. Задачата се състоеше в това, да се попречи на по-нататъшното разпространяване на войната и на фашистката агресия. През април 1940 г. съветското правителство отклони хитлеристка Германия от намерението ѝ да наруши неутралитета на Швеция и с това помогна на тая страна да се спаси от немско нашествие.

Съветското правителство вземаше различни мерки, за да попречи на Германия да подчини под свое влияние Финландия, България, Турция и Югославия. Обаче след поражението на Франция хитлеристка Германия толкова се засили, че ставаше все по-трудно да се задържат нейните грабителски действия. Хитлеристите вкараха свои войски във Финландия, Румъния и България, реакционните правителства на които станаха васали на Германия. През април 1941 г. хитлеристите нападнаха Югославия, а след това Гърция и ги завладяха.

Още от втората половина на 1940 г. фашистка Германия водеше непосредствена подготовка за война против СССР. Тя възнамеряваше да пороби народите на Съветския съюз, да унищожи в негово лице световната опора на социализма и демокрацията и да отстрани по такъв начин главната пречка за по-нататъшното осъществяване на агресивните си планове. След това тя смяташе да завладее Британските острови, които хитлеристите не се решаваха да нападнат, докато в тила им стоеше Червената армия. Съвместно с Япония те възнамеряваха да разбият и САЩ.

Надвисналата над съветската страна страшна опасност изискваше още по-напрегната работа от партията и от целия съветски народ, за да се повиши индустриалната мощ на Съветския съюз и укрепи неговата отбранителна способност.

4. Организаторската работа на партията в областта на промишлеността. Засилване на индустриалната мощ на страната и укрепване на нейната отбранителна способност

Партията разглеждаше третия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР като огромна крачка напред в завършването на изграждането на социалистическото общество.

Обаче изпълнението на плана в областта на промишлеността беше свързано с големи трудности. Международната обстановка ставаше все по-напрегната. Подпалената от фашистките агресори Втора световна война представляваше непосредствена заплаха за Съветския съюз. Трябваше народът да се държи в състояние на готовност за отблъскване на евентуално нападение на фашистките агресори, да се отделят значителни средства, материални и трудови ресурси от мирното строителство за укрепване отбранителната мощ на страната.

Пристъпвайки към изпълнение на третия петгодишен план, партията се сблъска и с други трудности. Растящата промишленост се нуждаеше от постоянен приток на работна сила, особено квалифицирана, а такава често нямаше достатъчно. Освен това наличната работна сила не винаги се използваше правилно. Това се обясняваше с организационно-стопански неуредици. Не беше поставена в ред организацията на труда и работната заплата. Насищането на всички отрасли на промишлеността с най-нова техника налагаше да бъде подобро техническото ръководство. Изискванията към ръководните стопански кадри (инженерно-технически работници, майстори и др.) ставаха все по-високи, но не всички се съобразяваха с това. Именно към преодоляване на трудностите и отстраняване на недостатъците, към осигуряване на по-нататъшно непрестанно развитие и подем на социалистическата индустрия беше насочена организаторската работа на партията в промишлеността.

Стопанската политика на партията се изработваше така, че да се разпределят най-рационално производителните сили, да се ускорят темповете на новото строителство, да се овладеят напълно производствените мощности на всяко предприятие. Новите фабрики и заводи се създаваха колкото може по-близко до източниците на суровини. Усилено се развиваха източните райони на страната: Поволжието, Урал, Западен и Източен Сибир, Средна Азия и Далечният Изток. Партията се стремеше към комплексно развитие на икономиката на тези райони. Във всеки район се организираше производство на строителни материали, строяха се електроцентрали, каменовъглени мини, рудници, металургични за-

води, развиваше се леката и хранителната промишленост. Между Волга и Урал се създаваше нова петролна база — „Втори Баку“. В Урал се разширяваше Магнитогорският металургичен комбинат и се завършваше строежът на Нижне-Тагилския металургичен завод. Големи металургични заводи се строяха в Забайкалието (Петровско-забайкалският) и в Далечния Изток („Амурстал“). Създаваха се предприятия дубльори в машиностроителната, химическата и петролопреработващата промишленост. По-широко започна да се осъществява кооперирането на промишлените предприятия.

Партията се грижеше за провеждане на най-строг режим на икономии. Паричните средства, строителните материали и съоръженията се използваха най-напред за завършване на строителството, започнато през първите петилетки. Новото в стопанската политика на партията се състоеше в разгръщането на строежа на средни и малки електроцентрали, мини и други предприятия. С това се ускоряваха сроковете на строителството и по-бързо нарастваха производствените мощности. Както и по-рано, главна грижа на партията бяха водещите отрасли на промишлеността — каменовъглената и металургичната. Това беше крайно необходимо. Нуждите на страната от въглища и метали всяка година се увеличаваха. Нуждаеше се от метал в голямо количество отбранителната промишленост. А през 1939 г. производството на чугун и стомана не само не се увеличи, но дори малко спадна, нарастването на добива на въглища, особено в Донбас, беше незначително. Това създаваше сериозна опасност за развитието на цялото народно стопанство и беше абсолютно нетърпимо в условията на увеличаващата се по това време опасност от война.

Партията установи причините за изоставането на каменовъглената и металургичната промишленост. Главната причина се състоеше в слабостта на стопанско-техническото ръководство, в недостатъчното внимание на местните партийни организации към работата на мините и металургичните заводи. Същевременно трябваше да бъдат значително увеличени капиталните вложения в металургичната и каменовъглената промишленост.

В Донбас голямо зло беше тежестта на работната сила. Нерядко за една година работническият състав на рудниците се обновяваше напълно, което се отразя-

ваше силно върху изпълнението на производствената програма. Освен това в системата на заплащането на миньорите и в организацията на труда се допускаха извращения. Трудовите норми бяха понижени. Макар те да се изпълняваха и преизпълняваха, фактическият добив на въглища изоставаше от задачите на държавния план. Инженерно-техническите кадри често се използваха неправилно. През годините на първите петилетки каменовъглената промишленост се попълни с голям брой инженери и техници. Но много от тях останаха в канцелариите на тръстовете и управленията. В резултат на това съоръженията с най-нова техника мини останаха без достатъчно техническо ръководство, новите, прогресивни методи на работа и на добиване на въглища се внедряваха бавно, производителността на труда стоеше почти на едно равнище.

Подобни недостатъци съществуваха и в металургията. В Магнитогорския и Кузнецкия комбинати, както и в южните металургични заводи партийните организации малко се занимаваха с такива важни въпроси като подбора и възпитанието на ръководните кадри, подготовката на квалифицирани металурзи и правилната организация на труда им. Това водеше към непълно използване мощността на съоръженията. Върху развитието на металургията се отразяваше и забавянето в строежа на нови доменни и мартенови пещи, изоставането в добива на руда.

През тези години отрицателно се отразиха на ръководството на промишлеността репресиите против кадрите, честото им сменяване, заменянето понякога на опитни ръководители (директори, инженери, майстори и т. н.) с по-неопитни. Бяха репресирани директорите на редица големи металургични, машиностроителни и военни заводи.

През първата половина на 1940 г. ЦК на партията прие няколко постановления за подобряване работата на каменовъглената промишленост в Донбас и на металургичната промишленост. Централният комитет поиска от партийните и стопанските организации да се подобри партийно-политическата работа сред работниците и ръководството на предприятията, да се укрепят основните участъци на производството с инженерно-технически кадри, да се повиши квалификацията на работниците и да

се организира правилно техният труд, да се тури ред в системата на заплащането на труда, да се ускори строежът на нови мини, доменни и мартенови пещи.

Ръководейки се от тези решения, партийните организации започнаха повече и по-конкретно да се занимават с въпросите на организацията на производството, с подбора на партийно-стопанските и инженерно-техническите кадри и с тяхното разпределение в производството. Те се стремяха да повишат отговорността на стопанските дейци за изпълнение на партийните и правителствените директиви. Партийно-политическата работа започна да се свързва по-тясно с изпълнението на производствените задачи, с борбата за овладяване на новата техника и за укрепване на трудовата дисциплина.

Благодарение на мерките, взети от партията, положението в каменовъглената и металургичната промишленост се подобри. Прирастът в добива на въглища през 1940 г. беше около 20 милиона тона. Към края на 1940 г. значително се увеличи средното денонощно производство на метал.

Разгърналото се под ръководството на партийните организации социалистическо съревнование в предприятията ставаше все по-масово. Възникнаха нови форми на съревнование: многостанно обслужване, скоростни методи на работа, съчетаване на професии, икономия на суровини, материали и електроенергия, намаляване на непроизводителните разходи и пр. Като възглавяваха социалистическото съревнование, комунистите водеха след себе си безпартийните работници.

Голямо значение за подема на промишлеността в условията на засилване на военната опасност имаше преминаването от седемчасов към осемчасов работен ден и седемдневна работна седмица и забраната за работниците и служещите да напускат самоволно предприятията и учрежденията. Тези мерки бяха наложени от настоячивата потребност да се засили отбраната на страната. Те се отразиха положително върху работата на предприятията: трудовата дисциплина се укрепи, повиши се производителността на труда, увеличи се производството.

Под ръководството на партията се решаваше и такава важна проблема като осигуряването на промишлеността с квалифицирана работна сила чрез създаване

системата на държавните трудови резерви. Беше обявен ежегоден набор (мобилизация) на младежи за занаятчийските училища и училищата за фабрично-заводско обучение. Завършилите школите и училищата се изпращаха в държавните предприятия. По такъв начин се създаваше постоянен приток на квалифицирани работници в промишлеността и транспорта, което засилваше икономическата и военната мощ на държавата. Съветските хора и преди всичко младежта посрещнаха с голямо задоволство закона на съветската власт за създаване на трудови резерви. Те виждаха в него проява на грижите на партията за подрастващото поколение, за което в страната на социализма са открити всички пътища за приобщаване към общественополезния труд, към знанията и науката.

Значителна роля в промишлеността играеха съветските жени. Към началото на 1940 г. те бяха 41 процента от всички работници и служещи. Една четвърт от работещите в строителството бяха жени. Жените работнички успешно овладяваха новата техника. Въвличането на жените в производството имаше важно народно-стопанско и отбранително значение. Като овладяваха още в мирно време мъжките професии, те в случай на война можеха с успех да заменят в производството пошканите в армията мъже.

Благодарение на усилията на партията и на работническата класа промишлеността на Съветския съюз в предвоенните години тръгна към подем. През 1940 г. в Съветския съюз бяха добити 166 млн. т въглища, около 15 млн. т чугун и над 18 млн. т стомана. Производството на електроенергия достигна 48,3 милиарда киловатчаса. Общата продукция на цялата промишленост в страната през 1940 г. се увеличи в сравнение с 1913 г. 8,5 пъти, а производството на средства за производство — 15,5 пъти. Това именно беше промишлено-икономическата база на Съветския съюз, с която той влезе във Великата отечествена война, което далеч не можеше да се сравнява с равнището на промишленото производство в Русия в навечерието на Първата световна война.

В обстановката на увеличаващата се опасност от война въпросът за работата на промишлеността беше централен въпрос в дейността на партията. Той беше разгледан на XVIII партийна конференция през февру-

ари 1941 г. Конференцията обсъди задачите на партийните организации в областта на промишлеността и транспорта. Разбирайки, че започналата световна война от технико-икономическата ѝ страна е война на мотори, война на резерви, партията се стремеше да издигне индустрията на такова равнище, каквото изискваше укрепването на отбраната на страната. За тази цел народните комисариати и партийните организации трябваше постоянно да усъвършенствуват ръководството на промишлеността.

С цел да се постигне най-голямо доближаване на ръководството до предприятията през 1939 г. започнаха да се създават нови народни комисариати, които възглавиха по-малък брой отрасли на промишлеността. Но в работата на народните комисариати още имаше сериозни недостатъци. Нерядко народните комисариати, основавайки се на общи сборни данни, считаха годишния производствен план за изпълнен, когато фактически по главните видове продукция планът не се изпълняваше. А партийните организации, областните и градските комитети все още недостатъчно задълбочено се занимаваха с въпросите на промишлеността и транспорта.

Конференцията постави пред партийните организации редица конкретни стопанско-политически задачи: да осигурят постоянен контрол върху работата на предприятията и върху това, как те изпълняват партийните директиви; да въведат строга сметка и опазване на съоръженията, материалите и цялото имущество; да осигурят правилно използване на съоръженията и икономично изразходване на инструментите, материалите, суровините, горивото, електроенергията; да въведат в предприятията образец ред и чистота; да организират ритмична работа в предприятията и своевременно изпълняване от тях на производствените планове; да постигнат най-строго спазване на дисциплината в технологическия процес и да осигурят пускането на доброкачествена и комплектна продукция; непрестанно да усъвършенствуват и овладяват новата техника; да се стремят към системно снижаване на себестойността на продукцията, да укрепват стопанската сметка и изкореняват разточителството.

Конференцията изискваше да се провежда последователно принципът на материално поощряване на ра-

ботниците и на възнаграждаване на ръководителите за добра работа, да се укрепва единоначалието в предприятията и да се подобрява техническото ръководство на производството. За подобряване на партийното ръководство в промишлеността и транспорта бе създаден при градските, областните, краевите комитети и ЦК на компартиите на съюзните републики институтът на секретарите по основните отрасли на промишлеността и по транспорта.

Конференцията прие народностопанския план за 1941 г., който беше още по-напрегнат от предишния. В плана беше включено значително засилване отбраната на страната.

Решенията на XVIII партийна конференция бяха сериозен тласък за нов подем на всички отрасли на народното стопанство, преди всичко на промишлеността и транспорта.

Първото полугодие на 1941 г. премина в напрегната борба за високи темпове в развитието на промишлеността. Към средата на 1941 г. общата продукция на промишлеността в СССР достигна 86 процента от равнището, набелязано от третия петгодишен план за 1942 г.

В условията на засилващата се военна опасност партията и правителството отделяха все по-голямо внимание на развитието на *работещата за отбраната промишленост*.

Преди революцията военната промишленост на Русия носеше печата на общата икономическа изостаналост на страната. Тя значително изоставаше от военната промишленост на развитите капиталистически страни. Това беше една от причините за поражението на царска Русия във войните. Съветската власт измени коренно положението. На базата на индустриализацията бе създадена нова работеща за отбраната промишленост, която не отстъпваше на военната промишленост на напредналите капиталистически страни. В резултат на изпълнението на първата петилетка в СССР се появи автомобилна, тракторна, танкова и авиационна промишленост. През годините на втората и третата петилетки оборъвателната промишленост на СССР по темпове на нарастване на общата продукция значително изпреварваше другите отрасли на промишлеността. За трите години от третата петилетка годишното нарастване на

продукцията на цялата промишленост съставляше средно 13 процента, а на отбранителната — 39 процента.

В предприятията с отбранително значение работеха партийни организатори на ЦК на ВКП (б). Те отговаряха за състоянието на партийната работа непосредствено пред Централния комитет и получаваха от него пряка помощ. За партийни организатори на ЦК се назначаваха изтъкнати партийни работници измежду квалифицираните инженери и добрите организатори, които умееха правилно да съчетават партийната работа с решаването на производствените задачи.

Предприятията с отбранително значение се снабдяваха със суровини, съоръжения, гориво и електроенергия с предимство.

Страната имаше преди войната значителен брой военни заводи и други военнопромишлени предприятия, които позволиха през годините на войната да се развие масово производство на танкове, самолети, оръдия, боеприпаси и друго въоръжение.

Но покрай безспорните успехи в развитието на работещата за отбраната промишленост в нейната работа имаше и сериозни недостатъци. В предвоенните години изоставаше в изпълнението на държавните задачи авиационната промишленост. Някои отрасли на работещата за отбраната промишленост преминаха към масово производство на нови модели въоръжение едва в навечерието на войната — обстоятелство, което забави снабдяването на Червената армия с най-нова техника в началния период на войната.

В предвоенните години беше проведена реорганизация на армията: разформироваха се войсковите части и съединения, които бяха изградени по териториално-милиционен принцип; въоръжените сили станаха кадрови. Значително се увеличи числеността на армията. Кадровият принцип на изграждане на въоръжените сили беше затвърден с новия закон „За всеобща военна служба“, приет на сесията на Върховния съвет на Съюза на ССР през септември 1939 г. Съветската държава не можеше да допусне нейната армия да бъде по-слаба от армиите на капиталистическите държави. Защитата на завоеванията на социализма, както и успехът на борбата за мир в целия свят зависеха много от мощта на Съветския съюз и на неговите въоръжени сили.

Б. Борбата на партията за укрепване на колхозния строй, за подем на селскостопанското производство

След промишлеността най-важно място в икономиката на страната заемаше селското стопанство, яреди всичко колхозното производство. Нему предстоеше да изиграе сериозна роля за увеличаване през петилетката на народното потребление, особено от хранителните продукти, един и половина—два пъти. От по-нататъшния подем на селското стопанство зависеше също и разширяването на суровинната база за развитието на леката и хранителната промишленост.

Обаче селското стопанство в предвоенните години изпитваше значителни трудности, предизвикани от напрегнатата международна обстановка и надвисналата над страната опасност от война. Така например за завършване на комплексната механизация на селското стопанство колхозите и совхозите се нуждаеха от голям брой трактори, комбайни и други селскостопански машини, а част от метала, предназначен за производство на трактори и селскостопански машини, трябваше да се използва за нуждите на отбраната. Производството на трактори през третата петилетка намаля два пъти в сравнение с втората петилетка.

Но селското стопанство дори при тези трудни условия неотклонно се развиваше. Проявяваха се предимствата на колхозния строй пред едноличното раздробено селско стопанство. Пък и в социалистическото земеделие вече имаше доста нова техника. В 1940 г. колхозите обединяваха 96,9 процента от всички селски домакинства. Те обхващаха 99,9 процента от посевните площи. След хиляди МТС обслужваха колхозите. В страната имаше повече от 4 хиляди совхоза. По колхозните и совхозните поля работеха 531 хиляди трактори и 182 хиляди зърнокомбайни, 228 хиляди камioni. Повече от 1 400 000 трактористи, комбайнери и шофьори обслужваха този огромен машинен парк.

Изграждането на колхозите изискваше неотслабващо внимание и всекидневни грижи от страна на партията. Организационно-стопанското укрепване на колхозите беше най-важната задача в работата на партийните организации на село. Това се разбираше от всички ра-

ботещи в селското стопанство. Но не всички имаха правилна представа за пътищата за укрепване на колхозния строй. Нерядко се игнорираше принципът на материалната заинтересованост на колхозниците от резултатите на техния труд, не се проявяваше нужната грижа за разширяване и укрепване на колхозното обществено стопанство, допускаше се примиренческо отношение към използваческите и частнособственически настроения.

Всичко това беше източник на много грешки в колхозното строителство и се отразяваше отрицателно върху развитието на колхозното производство. Поставяйки си за задача укрепването и развитието на колхозния строй, партията трябваше да провежда последователно принципа на материалната заинтересованост на колхозниците от труда и да се бори решително против използваческите и частнособственическите настроения, които нанасяха вреда на общественото стопанство.

В ръководенето на селското стопанство партията се опираше на партийните организации в колхозите, МТС и совхозите. С развитието на колхозния строй колхозните партийни организации растяха и крепнеха. В началото на 1941 г. се наброяваха 62 300 колхозни партийни организации. С предоставянето на колхозните партийни организации правото да контролират дейността на управленията на колхозите се повиши отговорността им за развитието на колхозното производство. Те сплотяваха около себе си колхозния актив, въвличаха в работа всички културни сили на селото. В работата по изграждането на колхозите дейно участваха и комсомолците, които представляваха на село голяма сила. Тогава те наброяваха повече от два милиона. Комсомолските организации вдигаха селската младеж на борба за укрепване на колхозите.

В предвоенните години партията проведе множество важни мероприятия за укрепване основите на колхозния строй. Едно от тях беше отстраняването на сериозните извращения в колхозното земеползване. През май 1939 г. пленумът на ЦК на ВКП (б) разгледа и одобри проектопостановлението на ЦК на ВКП (б) и СНК на СССР „За мерките по опазване обществените земи на колхозите от разхищаване“. В него се отбелязваха многобройни факти на нарушаване от колхозите на устава

на селскостопанския артел относно размерите на земята за лично ползване на колхозниците, факти на незаконно разширяване личните стопанства, на разпиляване и разхищаване на колхозните обществени земи.

Въпросът за колхозното земеползване беше неразделно свързан с въпроса за правилното съчетаване на обществените и личните интереси на колхозниците. Увеличаването на размерите на земите за лично ползване свръх предвидените в устава водеше към подриване на колхозното обществено стопанство, към раздуване на личното стопанство на колхозниците. Земите за лично ползване често загубваха характера си на спомагателно стопанство, превръщайки се в основен източник на доходи на колхозника. В някои колхози участъците за лично ползване ставаха на практика частна собственост на колхозниците, които се разпореждаха с тях по свое усмотрение: даваха ги под наем, запазваха ги за себе си, макар че не работеха в колхоза. Появиха се много мними колхозници, които не работеха в колхозите или работеха там само за форма, като отдаваха по-голямата част от времето си на личното спомагателно стопанство.

Това забавяше повишаването на производителността на обществения труд в колхозите, подкопаваше трудната дисциплина, дезорганизираше колхозното производство. В много колхози се създаде изкуствен недостиг на работна сила, докато в действителност такава имаше в излишък.

ЦК на партията и правителството призоваха партийните и държавните организации да сложат ред в колхозното земеползване. Обществените земи на колхозите бяха обявени за неприкосновени. На колхозите и колхозниците беше забранено да дават участъците си за лично ползване под наем. Забраняваше се също всякакво увеличаване на тези участъци свръх размерите, предвидени от устава на селскостопанския артел. Всички земи в повече, които колхозниците имаха за лично ползване, трябваше да бъдат върнати на колхозите. В резултат на измерването на земите за лично ползване бе установено, че има над 2,5 милиона хектара в повече земи за лично ползване, от които 1,7 милиона хектара бяха присъединени към обществените, колхозните земи, а останалите предадени на поземления

фонд на колхозите. Повече от 800 хиляди домакинства на колхозници, живеещи извън колхозните селища, през 1939—1940 г. се преселиха в тях и при централните стопански дворове на колхозите. За всеки трудоспособен колхозник и колхозничка се установяваше задължителен минимум трудовни, които трябваше да дадат през годината в зависимост от характера на селскостопанското производство в различните райони на СССР. В резултат колхозното земеползване се подобри, укрепиха се трудовата дисциплина, увеличи се числото на колхозниците, изработващи необходимия брой трудовни през годината.

Сериозен недостатък на селското стопанство през този период беше изоставането на животновъдството. Към 1 януари 1928 г. едрият рогат добитък за всички категории стопанства възлизаше на 60,1 милиона глави, а към 1 януари 1939 г. — на 53,5 милиона глави. Развитието на животновъдството зависеше сега главно от създаването и разширяването на животновъдните ферми в колхозите. Но в редица колхози или изобщо нямаше животновъдни ферми, или в тях имаше много малко добитък. Възстановяването и развитието на колхозното животновъдство се намираше в пряка зависимост от това, как ще бъде осъществен принципът на материална заинтересованост на колхозите и колхозниците от този отрасъл на стопанството.

През юли 1939 г. ЦК на ВКП (б) и СНК на СССР приеха постановление относно мероприятията за развитие на общественото животновъдство в колхозите. Съгласно това решение развитието на животновъдството се поощряваше с това, че доставките на месо се изчисляваха в зависимост не от общия брой на добитъка в колхозните ферми, а от размера на дадената на колхоза поземлена площ. Старата система на изчисляване на доставките на месо според общия брой на добитъка се отменяше. В резултат на това само през 1939 г. в колхозите бяха създадени около 200 хиляди животновъдни ферми, докато през предходните 7 години — само 343 хиляди ферми. Общият брой на едрият добитък в колхозите през 1939—1940 г. се увеличи от 15,6 милиона на 20,1 милиона глави.

Колхозът с развито животновъдство ставаше по-пълноценен от стопанска гледна точка от колхоза, имащ са-

мо зърнено стопанство. Заедно с това се решаваше и актуалната за страната задача — подобряване на животновъдството и осигуряване населението с хранителни продукти, а промишлеността — със суровини.

Похектарната система на доставки на продукти от животновъдството се оказа правилна. През март 1940 г. пленумът на ЦК на ВКП (б), като обсъди въпроса за измененията в политиката на доставките и изкупуването на селскостопански продукти, намери за необходимо да се премине към *похектарната система на изчисляване* на всички държавни доставки. С това се отменяше старата система на доставки, при която се вземаше под внимание само размерът на засетите площи. Последната поставяше челните колхози в неизгодно положение и с това намаляваше тяхната заинтересованост от развитието на общественото стопанство. Сега всички колхози се поставяха в равни условия. Новата система на доставки съдействуваше за разширяване на посевните площи в колхозите и за развиване на селскостопанското производство във всички насоки. Тя създаваше също условия за подобряване планирането на колхозното производство отдолу, от самите колхози. Но този принцип на планиране не се осъществи тогава напълно.

Утвърждаването на социалистическата система в земеделието усили *планово-регулирущата роля на съветската държава* в развитието на селското стопанство. Партията и съветската власт получиха възможност по-правилно да разпределят посевете на селскостопанските култури по райони в страната, да стимулират онези от тях, развитието на които се диктуваше от общодържавни интереси. Предимството на плановото социалистическо селско стопанство се прояви ярко в разширяването на посевете с технически култури. Площта с технически култури през 1940 г. се увеличи в сравнение с 1913 г. повече от два пъти (от 4,9 милиона хектара на 11,8 милиона хектара).

Постигнати бяха големи успехи в производството на памук. Посевните площи, засети с памук, съставяха през 1913 г. 688 хиляди хектара, а през 1940 г. — 2 076 000 хектара. Общият добив на неомаганен памук през 1913 г. съставяше 744 хиляди тона, а през 1940 г. — 2 237 000 тона. Текстилната промишленост на СССР започна да работи предимно с отечествен памук,

необходим и за промишлеността, работеща за отбраната. Увеличиха се посевните площи на такива култури като лена, слънчогледа, захарното цвекло.

За увеличаването на посевиите с технически култури през това време съдействуваше и обстоятелството, че зърнени култури започнаха да се отглеждат повече в източните райони на страната (Южен Урал, Сибир, Казахстан). Земите в южните райони се освобождаваха за технически култури. В източната част на страната имаше големи площи хубава и плодородна земя, включително целини и пустеещи земи, които не можеха да бъдат разорани при едноличното селско стопанство. Колхозите, разполагащи със значителна селскостопанска техника, започнаха да разорават тия земи. ЦК на ВКП (б) отбеляза, че източните райони могат и трябва да станат една от главните житници на СССР.

Партията подчертаваше, че основа на селското стопанство е *зърненото производство*, че върху базата на развитието на зърненото стопанство се решават всички останали задачи за подем на селското стопанство. Партията, нейните местни организации се стремяха да повишат добивите на зърнени култури и да постигнат такива показатели в зърненото производство, които да съответствуват на възможностите на колхозния строй. Местните партийни и държавни организации проявяваха голяма инициатива в това отношение. По предложение и с активното участие на местните ръководители бяха разработени мероприятия за борба със сушата в югоизточните райони, за създаване на нова зърнена база в източните райони на страната. В края на 1940 г. ЦК на ВКП (б) и СНК на СССР по предложение на ЦК на Украинската КП (б) приеха постановление за допълнително заплащане труда на колхозниците при повишаване добивите на селскостопанските култури и продуктивността на животновъдството в Украинската ССР. Въвежданата с това постановление система на заплащане създаваше стимул за повишаване производителността на труда; тя беше разпространена впоследствие и в другите републики, области и райони на СССР.

В резултат на извършената от партията работа колхозите постигнаха известни успехи в подема на зърненото стопанство. Но зърнената проблема в страната

още не беше решена. Съобщението на И. В. Сталин на XVIII конгрес на партията, че тази проблема е разрешена успешно, не отговаряше на действителността. Имаше доста много изоставящи райони и колхози. В редица райони добивите на зърнените култури бяха ниски, което се отразяваше отрицателно върху общия добив на зърнени храни. Макар последният през 1940 г. да беше малко по-голям от добива през 1913 г., страната все още се нуждаеше от много повече зърнени храни, отколкото се произвеждаха. Потребността от зърнени храни се увеличи поради редица причини: в сравнение с 1913 г. градското население се беше увеличило към 1940 г. повече от два пъти; в пряка зависимост от зърненото производство се намираше също и развитието на животновъдството; нужни бяха запаси от зърнени храни в случай на война. Държавните доставки и изкупуването на зърнените храни бяха доста напрегнати, но не задоволяваха всички нужди на страната.

Зърненото стопанство в условията на колхозния строй можеше да се развива по-успешно при по-критично отношение към неговото ръководство и към съществуващите недостатъци. Въз основа на данни за така наречените биологически добиви се считаше, че в страната се получават общо за годината над седем милиарда пуда зърнени храни, а фактически в хамбарите се събираше значително по-малко. Такова преувеличаване на успехите на зърненото стопанство не само не мобилизираше за по-нататъшно повишаване добивите на зърнените култури, но, напротив, приспиваше работещите в селското стопанство кадри и пораждаше самоуспокоение. Известна вреда на разширяването на посевите със зърнени култури, по-специално с пшеница, причини увличането по тревополната система в земеделието. В практическото ръководене на селското стопанство се подценяваше значението на сеенето на царевича, която още тогава би могла сериозно да попълни зърнените запаси и да подкрепи развитието на животновъдството. А главният недостатък в развитието на селското стопанство се състоеше в това, че години наред се нарушаваше принципът на материална заинтересованост на колхозниците и на всички работници в селското стопанство от увеличаване производството на селскостопански продукти. Нарушаването на този прин-

цип се изразяваше в ония години преди всичко в това, че държавните доставки на селскостопански продукти в колхозите се определяха не според количеството на наличната орна и сенокосна земя, а според количеството само на разработената площ. Тази система поставяше в нееднакви условия челните и изоставащите колхози. Това положение започна да се коригира постепенно едва през 1940 г., когато по решение на пленума на ЦК на ВКП (б) бе въведен похектарният принцип на доставки и изкупуване на всички селскостопански продукти.

Но въпреки всички недостатъци и грешки в селското стопанство партията и нейните местни организации значително укрепиха в предвоенните години тая важна област на народното стопанство. Селското стопанство на СССР се оказа способно да издържи тежките изпитания през време на войната и да снабди армията и страната с продоволствие и суровини в необходимото количество.

6. Издигане на материалното и културното равнище на живота на трудещите се. Засилване политическата мощ на съветската държава. Увеличаване редовете на партията

Развитието на материалното производство в съветското общество е всецяло насочено към повишаване благосъстоянието на народа, към укрепване могъществото на социалистическата държава. Това е закономерност на икономическото развитие на обществото в периода на изграждането на социализма и комунизма. В условията на победата на социализма и на премахването на експлоататорските класи материалното равнище на живота на народа непрекъснато се повишаваше, което се изрази в нарастване на народния доход и работната заплата на работниците и служещите, в увеличаване доходите на колхозното селячество, в развитие на стокооборота, в разширяване на жилищното строителство, в благоустройство на градовете и селата. Народният доход от 96,3 милиарда рубли в 1937 г. се увеличи през 1940 г. на 128,3 милиарда рубли. Фондът на работната заплата в народното стопанство през тези години се увеличи 1,5 пъти. Стокооборотът на

държавната и кооперативната търговия на дребно се повиши от 126 милиарда на 175 милиарда рубли.

Увеличиха се паричните и натуралните доходи на колхозите и колхозниците. Колхозниците получаваха значителен доход от продажба на свои продукти на колхозния пазар.

Повишаваше се и културното равнище на народите на СССР. Държавните субсидии за социално-културни мероприятия през 1940 г. се увеличиха с 16% в сравнение с 1938 г. През учебната 1940/41 г. в общообразователните училища се обучаваха повече от 35 милиона души, а във висшите учебни заведения — повече от 600 хиляди души (включително задочниците).

Непрекъснатото повишаване на материалното и културното равнище на живота на трудещите се още повече сплоти всички слоеве на народа около партията и правителството и укрепи съюза между работническата класа и селячеството. Порасна политическата мощ на съветската държава.

Могъщ източник на силата на съветската социалистическа държава беше животворният съветски патриотизъм. Самата партия представляваше *истински патриотична сила* в страната. Интересите на партията се състояха в постоянно служене на своя народ, на своята родина. Идеята за служене на родината беше неразделно свързана с борбата за построяване на комунистическото общество.

Чувството на любов към своята родина, на гордост за своя народ, за своята страна, прославянето ѝ със свои подвизи — всичко това се прояви с необикновена сила в съветската страна особено в условията на победата на социализма. За пръв път в историята човекът придоби такова отечество, в което се чувствуваше пълен господар на своята съдба. Как да не го обича и прославя! Укрепването на социалистическото отечество със своите дела и самоотвержената му защита от външно нападение бяха свещен дълг на всеки съветски човек.

Съветският патриотизъм хармонично съединява в себе си националните традиции и интереси на всички народи на СССР с общите жизнени интереси на многонационалната съветска държава — Съюза на съветските социалистически републики, — която представляваше за всички народи единна социалистическа родина.

Това е патриотизъм на нови, социалистически нации, обединили се в единна съюзна държава, в която всички народи са равноправни и експлоатацията на човек от човека е унищожена. Съветският патриотизъм органически се свързва с пролетарския интернационализъм. Патриотичните дела и подвизи на съветските хора са насочени не към разединяване на народите, а към укрепване на дружбата между тях, към оказване помощ на трудещите се от всички страни в борбата им за мир, демокрация и социализъм.

В предвоенните години се разгърна широко патриотично движение на съветските хора на трудовия фронт. Партията и правителството подкрепяха това всенародно движение. В 1938 г. беше учредена най-високата степен на трудово отличие — званието Герой на социалистическия труд — и бяха въведени медалите „За трудова доблест“ и „За трудово отличие“.

Характерна особеност на патриотичните дела на съветските хора е, че те със своите подвизи увличат другите на също такива славни дела. През 1938 г. например прочутата трактористка П. Н. Ангелина се обърна с патриотичен призив към съветските жени: „Сто хиляди жени — на трактора!“ На нейния призив се отзоваха около 200 хиляди жени. Подобни примери имаше хиляди.

Съветските хора вършеха героични дела в името на своята родина. Екипажът на ледоразбивача „Седов“ в състав 15 моряци герои в продължение на повече от две години извърши своя знаменит дрейф във водите на Северния ледовити океан. С големи директни полети прославиха родината си съветските летци като В. Чкалов. С много славни дела в името на родината се отличиха съветските полярници. В Червената армия и Червената флота, в пограничните войски се възпитаваха пламенни патриоти, които станаха героични защитници на социалистическата родина. Ленинският комсомол под ръководството на комунистическата партия възпитаваше много хиляди смели, силни и мъжествени патриоти.

Могъществото на СССР се усили също благодарение на правилното осъществяване на ленинската национална политика, на всестранното развитие на националните републики на СССР. Съставящите по-рано

Закавказката федерация Азърбайджанска, Арменска и Грузинска социалистически съветски републики според новата конституция бяха преобразувани в съюзни и влязоха непосредствено в Съюза на ССР. Казахската и Киргизката съветски автономни републики също бяха преобразувани в съюзни. Основаха се комунистически партии на Казахстан и Киргизия. През третата петилетка развитието на социалистическите нации отиде далече напред. За това съдействуваха икономическите, политическите и културните мероприятия на съветската държава, насочени към всестранно развитие на промишлеността, селското стопанство и културата в съюзните и автономните републики. Големи успехи в стопанското и културното развитие постигнаха Украйна, Белорусия, закавказките и средноазиатските съюзни републики. Дори най-изостаналите в миналото народи почувствуваха благотворното влияние — на социалистическата индустриализация на страната и на колективизацията на селското стопанство. Общата продукция на едрата промишленост през 1940 г. се увеличи в сравнение с 1913 г. в Узбекската ССР 7 пъти, в Казахската ССР — 20 пъти, в Грузинската ССР — 27 пъти, в Киргизката ССР — 153 пъти, в Таджикската ССР — 324 пъти. Благодарение на ликвидирането на фактическото неравенство още повече укрепна дружбата между народите на СССР — могъщ източник на силата и здравината на съветската държава.

За укрепването на политическата, икономическата и отбранителната мощ на съветската държава и за повишаването на нейния международен авторитет през тези години не малко съдействува влизането в Съветския съюз на новите социалистически републики — Литовската, Латвийската и Естонската — и присъединяването на Западна Украйна към Съветска Украйна, на Западна Белорусия към Съветска Белорусия и на Бесарабия към Съветска Молдавия. За народите на тези републики и области влизането в Съветския съюз — във великото семейство на свободните народи — означаваше коренен поврат в тяхното историческо развитие.

Още от първите дни на установяването на съветска власт в новите републики и области се започнаха големи социални преобразования, насочени към подобря-

ване живота на трудещите се. Тези преобразования се провеждаха под непосредственото ръководство на комунистическите партии на Украйна, Белорусия, Молдавия, Литва, Латвия и Естония. Централните партийни и правителствени органи на Съветския съюз им оказваха в това най-активна подкрепа. Комунистическите партии на Украйна, Белорусия, Молдавия, Литва, Латвия и Естония разгърнаха огромна работа за идейното възпитание на трудещите се, освободили се от капиталистическото робство и установили съветски строй в своите страни. Провеждаше се голяма работа за подготвяне на държавни, партийни и стопански кадри от местното население. Укрепваше и се подобряваше дейността на партийния и държавния апарат.

Комунистическите организации на новите съветски републики съгласно желанието им, бяха приети в състава на Всесъюзната комунистическа партия. През октомври 1940 г. влязоха във ВКП(б) комунистическите партии на Литва, Латвия и Естония. През февруари 1941 г. молдавската областна партийна организация беше преобразувана в Молдавска комунистическа партия. В Западна Украйна, Западна Белорусия и Бесарабия след влизането им в СССР започна образуването на комунистически организации. Лицата, намирали се по-рано в редовете на комунистическите партии на Полша, Западна Украйна, Западна Белорусия и Румъния и останали на териториите на Украинската, Белоруската и Молдавската ССР, се прехвърляха във ВКП(б).

Победата на социализма в СССР и успешното изпълнение на задачите от първите години на третата петилетка се отразиха твърде положително върху живота на партията. Заздравнаха се връзките ѝ с народа, засили се притокът на най-добрите хора на съветското общество в партията. От 1 април 1939 г. до 1 юни 1940 г. в партията влязоха 1 127 802 кандидат-членове и 605 627 членове.

В основната си част влезлите в партията бяха най-добрите представители на работническата класа, колхозните селяни и интелигенцията. Това бяха първенци в промишленото и селскостопанското производство, рационализатори и изобретатели, дейци на науката и техниката, инженери и агрономи, лекари и учители.

дейци на културата и изкуството, бойци и командири от Съветските въоръжени сили.

Установяването на еднакви условия за приемане на работници, селяни и интелигенция в партията и предоставянето на градските и районните комитети правото да решават окончателно въпроса за приемане в партията съдействуваха за разрастването на партийните редове. Но това не отслабваше, а повишаваше отговорността на партийните органи и първичните партийни организации за подбиране в партията най-добрите хора измежду работниците, колхозниците и интелигенцията. Не биваше да се забравя, че при масовия приток в партията не бе изключена възможността в партийните редове да проникнат случайни хора. Освен това в редица партийни организации в гоненето на количество се нарушаваха ленинските принципи на приемане в партията. Понякога се приемаха непроверени и недостойни хора. В някои градски и районни комитети и първични партийни организации съществуваше вредната практика да се разглеждат наведнаж голям брой дела за приемане в партията без грижливо и все-странно обсъждане на същите. В такива случаи решението на въпроса за приемане в партията се превръщаше в празна формалност.

Много областни, градски и районни комитети на партията изучаваха слабо и недостатъчно състава на приеманите, не отделяха необходимото внимание за регулиране растежа на партията. Често в градските партийни организации между приеманите имаше малко работници от водещите професии, а в селските партийни организации — малко колхозници, трактористи и комбайнери.

Централният комитет предложи редица мерки, осигуряващи строгото спазване на принципа на индивидуален подбор при приемане в партията. Едни от тези мерки бяха: грижлива проверка и внимателно разглеждане на всяко заявление за приемане в партията; особено внимание за подбиране на кандидати за партията измежду работниците от водещите професии и инженерно-техническите работници — в промишлените предприятия, и измежду колхозниците, трактористите, комбайнерите и интелигентите — в селото. Областните комитети, краевите комитети и ЦК на комунистическите

партии на съюзните републики трябваше системно да следят за растежа на партийните организации, да обсъждат редовно въпроси за приемане в партията.

На партийните организации се предлагаше да усилят *болшевишкото възпитание* на младите партийни членове, да издигнат значението на кандидатския стаж, като сериозен изпит за желаещите да станат членове на партията. Те трябваше да осигурят проверка на политическите и деловите качества на кандидатите и да им помагат да се запознаят с програмата, устава и политиката на партията.

След XVIII конгрес партийните организации усилиха работата по идейно-политическото възпитание на комунистите, подобриха партийната пропаганда. Партийната просвета се разгръщаше върху основата на изучаване решенията на XVIII конгрес и историята на комунистическата партия. Особено внимание се обръщаше на идейно-теоретическата подготовка на ръководните кадри на партията. Значително беше разширена мрежата от школи и курсове за подготовка и квалификация на партийните работници.

Изучаването на историята на партията предизвика голям интерес към класическите произведения на марксизма-ленинизма. Отчитайки това, ЦК на партията взе мерки за значително увеличаване количеството на издаваната марксистко-ленинска литература.

В навечерието на Великата отечествена война партията представляваше могъща, близо четиримилionна организация. Тя ръководеше целия живот и дейност на съветската държава, на съветския народ и неговата борба за завършване изграждането на социализма.

КРАТКИ ИЗВОДИ

1937—1941 години са начало на нов период в историята на СССР, период на завършване изграждането на социализма и на постепенно преминаване към комунизма. Международната обстановка през това време се характеризираше с изостряне на общата криза на капитализма, с усиляване на империалистическата агресия от страна на фашистките държави, със започване

на Втората световна война, с нарастване на военната опасност за Съветския съюз.

Партията, правителството и народът, работейки за укрепването и развитието на социалистическото общество, пристъпиха към решаване на главната икономическа задача на СССР — да бъдат настигнати и надминати най-развитите капиталистически страни по производство на продукти на глава от населението. Това се изрази в усилване индустриалната мощ на страната, в развитие и укрепване на колхозния строй, в повишаване на материалното и културното равнище на народите на СССР.

Партията и съветската държава правеха всичко възможно, за да предотвратят войната. Съветският съюз разгърна активна борба за организиране колективен отпор срещу фашистката агресия. Обаче предотвратяването на войната зависеше не само от СССР, но и от много други държави, които не оказаха необходимата подкрепа на Съветския съюз. Във връзка с нарастването на опасността от война пред партията, съветското правителство и народа с особена сила се поставяше задачата за укрепване отбраната на страната.

Победата на социализма в СССР предизвика небивал подем на инициативността на целия народ, насочена към укрепване и развитие на социализма. Възглавявайки творческата активност на масите, партията проведе редица мероприятия за разширяване съветската демокрация върху основата на новата конституция на СССР. Засили се и ръководната роля на партията във всички области на живота на съветската държава.

Развитието на социалистическото общество и подготовката на страната за отбрана щяха да бъдат много по-успешни, ако не се допускаха най-груби нарушения на ленинските норми на партиен живот и на социалистическата законност. В резултат на култа към личността на Сталин в партията и страната се създаде ненормална обстановка. Спъваше се развитието на социалистическата демокрация и творческата активност на масите. Много видни партийни, държавни и стопански дейци, както и изтъкнати военачалници бяха необосновано репресирани и загинаха. Но вредните прояви на култа към личността не можеха да

спрат развитието на съветското общество, и още по-малко да изменят социалистическия характер на съветския строй. Социалистическото строителство, ръководено от партията, печелеше все нови успехи.

В условията на завършване изграждането на социалистическото общество партията определи новите задачи и организационните форми на работа, отговарящи на новите условия, мобилизира народа на борба за изпълнение на третия петгодишен план.

Партията извърши огромна работа за укрепване на съветската държава. Още по-здрав стана съюзът на работниците и селяните, укрепиха се дружбата между народите на Съветския съюз. Образоването на нови съветски републики на западните граници на съветската държава и влизането им в Съветския съюз означаваше нов период в историческото развитие на техните народи и съдействуваше за укрепването на политическата, икономическата и военната мощ на СССР.

През тези години бяха постигнати големи успехи в осъществяването на културната революция в СССР. Изразили се в създаването на многобройни кадри от съветска интелигенция, особено в националните съветски републики. Фактичното неравенство между народите на нашата страна, което съществуваше по-рано в различните области на живота, беше ликвидирано.

ГЛАВА XV

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ВЕЛИКАТА ОТЕЧЕСТВЕНА ВОЙНА

(юни 1941 г. — 1945 г.)

1. Вероломното нападение на Германия срещу Съветския съюз. Мобилизирането на всички сили на страната за отпор срещу врага

На 22 юни 1941 г. фашистка Германия нападна внезапно Съветския съюз. Като наруши пакта за ненападение, сключен между Германия и СССР през 1939 г., хитлеристката клика извърши акт на чудовишно вероломство. Това разбойническо нападение беше извършено без обявяване на война на Съветския съюз, без да му се предявят каквито и да било претенции.

Хитлер стовари върху Съветския съюз удар с огромна сила. В ранното юнско утро хиляди фашистки самолети нахлуха във въздушното пространство на СССР, като хвърляха бомби над мирни градове, летища и железопътни възли, десетки хиляди оръдия откряха огън срещу пограничните застави и части на Червената армия, големи танкови и моторизирани съединения нахлуха на съветска територия.

Мирният труд на съветските хора беше прекъснат. Съветският народ влезе в смъртна схватка с най-злия си враг — германския фашизъм. В живота на съветската държава и комунистическата партия настъпи нов период — периодът на Великата отечествена война

Германските империалисти си поставяха за цел да овладят територията и богатствата на Съветския съ-

юз, да унищожат социалистическия строй, да изтребят милиони съветски хора, а останалите да превърнат в свои роби. За осъществяване на замислите си хитлеристките генерали бяха разработили план за „светкавична война“ против СССР. Те смятаха да сломят Червената армия, да унищожат основните ѝ сили и до зимата да завършат войната.

Хитлер смяташе, че 1941 година ще бъде решителна за завоюването на световно господство. Когато нападна СССР, Германия беше поробила народите на Чехословакия, Полша, Франция, Белгия, Холандия, Дания, Норвегия, Югославия и Гърция, беше установила господството си върху почти цяла Западна Европа. В целия капиталистически свят нямаше сила, способна да прегради пътя ѝ, да разбие фашистката военна машина. Англия беше почти блокирана на своя остров, САЩ заемаха изчаквателна позиция. Съветският съюз беше единствената страна в света, която пречееше на осъществяването на злодейските замисли на германския империализъм. Над целия свят надвисна заплахата да бъде поробен от фашистите.

Партията и съветското правителство направиха всичко възможно, за да избавят СССР от войната. Но това не зависеше само от съветската държава. В света съществуваше империализъм, фашизъм и той нападна Съветския съюз. С този акт фашистка Германия се разобличи пред очите на целия свят като кървав агресор. СССР, напротив, спечели симпатиите на всички свободолюбиви народи, застана начело на борбата против фашистката заплаха за света.

Щом като Червената армия получи заповед за отблъскване на фашистката агресия, веднага се разразиха ожесточени боеве на обширния фронт от Баренцово до Черно море. Внезапното нападение на хитлеристите обаче постави Червената армия в извънредно тежко положение. Въпреки твърдостта и мъжеството ѝ тя не можа да спре многократно превъзходящия ѝ по численост и бойна техника враг. Ударните групировки на фашистките войски започнаха да настъпват в три главни направления: към Ленинград, Москва и Киев. Червената армия беше принудена да отстъпва, водейки тежки боеве. До началото на юли 1941 г. врагът завзе Литва, част от Молдавия и Латвия, Западна

Белорусия и Западна Украйна. Над съветската страна надвисна смъртна опасност.

Как се обясняват неуспехите на Съветския съюз в началото на войната?

Съветската страна можеше да отблъсне империалистическата агресия. Създадената през петилетките преди войната мощна индустрия снабдяваше Червената армия с достатъчно въоръжение. Колхозният строй в селото осигуряваше на страната и въоръжените ѝ сили необходимото продоволствие. Високото културно-техническо равнище на съветските хора им даваше възможност да усвояват бързо военната техника. Съветската страна постигна големи успехи в развитието на науката, имаше многобройни кадри от квалифицирани специалисти. Съветските хора бяха готови на саможертва в името на своята родина. Те не жалеха сили и средства за укрепване на въоръжените сили. Съветският народ не се съмняваше в предаността и твърдостта на своята армия, в способността ѝ да защити великите завоевания на Октомври, на социализма.

В това отношение СССР имаше огромно превъзходство над всяка капиталистическа страна. Но в началото на войната за съветската страна и за нейната Червена армия се беше създала извънредно неблагоприятна обстановка.

Фашистка Германия отдавна беше преустроила икономиката си на военни релси, нейната промишленост беше овладяла масовото производство на всички видове въоръжение. Освен това Германия беше завладяла и използваше ресурсите на почти цяла Западна Европа. Военноикономическите ресурси на Германия, нейните васали и поробените от нея страни превъзхождаха повече от два пъти военноикономическите ресурси на СССР. Икономиката на СССР имаше мирновременен характер. За нуждите на отбраната работеше само военната промишленост, която едва преди войната бе започнала да усвоява производството на нова бойна техника. СССР можеше да се опира здраво само на своите ресурси.

Съветският съюз посрещна сам удара на фашистка Германия и нейните съюзници — Финландия, Унгария, Румъния и Италия. Той не можеше да прехвърли на

запад значителна част от своите войски, тъй като на изток го заплашваше Япония. Макар през април 1941 г. Япония да беше сключила със СССР договор за неутралитет, като съсредоточи в Манчжурия и Корея огромна армия, тя явно очакваше благоприятен момент за нападение срещу Съветския съюз. Познавайки нрава на империалистите, съветската държава беше принудена да държи част от своите сили за охраняване на далечноизточните граници.

Германия разполагаше с незаангажирана армия. След като завърши операциите на запад, тя прехвърли по-голямата част от войските си на границата на СССР, съсредоточи тук 190 дивизии, от които 153 германски. Германската армия превъзхождаше Червената армия по някои видове нова бойна техника: беше въоръжена до зъби с танкове, самолети, пехотни автоматични оръжия и беше моторизирана. Това ѝ гарантираше голяма ударна сила и добра маневреност. През изтеклите две години на войната в Европа хитлеристкото командване беше натрупало опит във воденето на съвременна война с употреба на огромни маси танкове, авиация и моторизирани войски.

Като миролюбива държава Съветският съюз разполагаше в момента на фашисткото нападение само с армия за прикриване на мобилизацията. По числеността на артилерията, танковете и самолетите Червената армия не отстъпваше на германската. Във въоръжението на съветските войски обаче имаше малко танкове и самолети от нови образци. В артилерията не достигаха минохвъргачки, противотанкови и зенитни оръдия. Съветските войски бяха недостатъчно моторизирани. Това намаляваше тяхната маневреност. Преустройството и техническото превъоръжаване на Червената армия не бяха завършени. Червената армия нямаше достатъчно опитни кадри. Много видни военачалници — В. К. Блюхер, А. И. Егоров, М. Н. Тухачевски, И. П. Уборевич, И. Е. Якир и други — преди войната бяха необосновано репресирани и загинаха.

Неуспехите на Червената армия се дължеха също така на внезапността на нападението на герmano-фашистките войски. През първите дни на войната те успяха да се врежат дълбоко в разположението на съветските войски, да разстроят тяхното ръководство.

Червената армия понесе големи загуби, особено в авиацията. Противникът завладя господството във въздуха. Нападенията на вражеската авиация затрудняваха прехвърлянето на войски на фронта и тяхното снабдяване. В заграбените от врага погранични райони останаха складовете за оръжие, боеприпаси и гориво. Сражавашите се съветски войски скоро започнаха да изпитват остър недостиг на боеприпаси, не можеха да използват бойната техника и транспортните средства. Всичко това измени още повече съотношението на силите в полза на противника.

Една от решаващите причини за това положение беше недопустимата грешка на Сталин в оценката на военностратегическата обстановка, създадена се в навечерието на войната, подценяването на опасността от война. Сталин разполагаше с достоверни данни за съсредоточаването на германски войски на съветската граница и дори за деня на нападението. Той се осланяше на съветско-германския договор за ненападение, но забравяше, че врагът е коварен, и не взе необходимите мерки за отпор срещу агресора.

Липсата на бдителност у Сталин по отношение на фашизма и неправилната оценка на обстановката, упоритостта, с която той държеше на своето убеждение, доведоха до погрешни действия, лишаваха партийните и държавните органи от възможността да вземат необходимите предпазителни мерки в случай на война. Големият напечатък и на предаванията по радиото беше успокояващ. Съобщението на ТАСС от 14 юни 1941 г. за неоснователността на слуховете, че Германия подготвя война против СССР, отслаби бдителността на съветския народ и на неговите въоръжени сили. Периодът от повече от година и половина, изтекъл след сключването на пакта за ненападения между Германия и СССР, не беше използван както трябва за засилване на отбранителната способност на страната. При започването на войната преустройството на военната промишленост за производство на най-новите видове въоръжение не беше още завършено. Малко преди войната беше приет мобилизационен план, който предвиждаше промишлеността да бъде преведена на военни релси през втората половина на 1941 г. и 1942 г. Повечето от войските, особено в пограничните

военни окръзи, не бяха напълно комплектувани с личен състав, бойна техника и боеприпаси. Необходимите войскови съединения за отблъскване на врага не бяха създадени. Строежът на отбранителни съоръжения и снабдяването на укрепените погранични райони се извършваха много бавно.

Това предизвикваше голяма тревога в партийните органи на съюзните републики и в командването на военните окръзи, които граничеха на запад с враждебни страни. През април 1941 г. секретарят на ЦК на УКП(б) Н. С. Хрущов и командването на Киевския военен окръг в специален доклад до Сталин му обръщаха внимание, че работите по укрепването на границата вървят бавно, молеха да се попълни личният състав на укрепените райони, да се задължи промишлеността да достави в кратък срок бетонни съоръжения и необходимото въоръжение, да се разреши да се привлекат за ускоряване на строителните работи 105 хиляди души от гражданското население, за да се завършат всички работи до първи юни 1941 г. Сталин остави без внимание тези сигнали, молби и предложения.

Поради объркаността, нерешителността и мудността на Сталин през първите дни на войната беше загубено много ценно време за организиране на отпор срещу агресора. Значителен дял от отговорността за неподготвеността на Червената армия за отблъскване на вражеската агресия пада и върху ръководителите на Народния комисариат на отбраната и на Генералния щаб С. К. Тимошенко и Г. К. Жуков, които не взеха неотложни мерки за привеждане на Червената армия в състояние на бойна готовност.

На такъв внезапен удар, какъвто фашистка Германия нанесе на Съветския съюз, не би устояла никоя друга държава. Но съветската държава устоя. Съветският народ вярваше в несъкрушимостта на социалистическия строй, в своята комунистическа партия, в способността ѝ да организира отпор срещу агресорите и да ги разгроми.

През Великата отечествена война, както и през годините на мирното социалистическо строителство, вдъхваща и направляваща сила на съветския народ и неговата армия, боеви организатор на всенародната бор-

ба против фашистките завоеватели беше комунистическата партия начело с Централния комитет. Партията призова народите на СССР да се сплотят още по-тясно пред огромната опасност, надвиснала над родината.

Комунистическата партия вдигна и организира съветския народ на Велика отечествена война.

Членовете на Централния комитет посрещнаха мъжествено страшната вест за войната и с цялата си енергия се заеха да организират силите за отпор срещу агресора. Като получиха указания и пълномощия от ЦК, те, както и най-видните военачалници и стопански дейци взеха в свои ръце определени участъци на фронта и в тила и започнаха да решават самостоятелно неотложните въпроси на организаторската, политическата, военната и стопанската работа.

На 23 юни 1941 г. ЦК на партията и Съветът на народните комисари на СССР приеха постановление, което определяше задачите на партийните и държавните органи във военните условия. Всяка партийна организация, се казваше в постановлението, трябва да преустрои цялата си работа съобразно с изискванията на военното време, оперативно и конкретно да ръководи цялата военна, стопанска и политическа дейност; всеки партийен работник е длъжен да повиши възискателността към себе си и към другите, да проявява организираност, дисциплинираност и твърдост.

Още в първите дни на войната Централният комитет на партията разработи програма за мобилизиране на всички сили на народа за борба срещу врага. Тя беше изложена в директивата на Съвета на народните комисари на СССР и ЦК на ВКП(б) от 29 юни 1941 г. до партийните и държавните организации в прифронтовите области. Партията разкри злодейските замисли на германските империалисти.

„... В наложената ни война с фашистка Германия — се казва в този документ — се решава въпросът за живота и смъртта на съветската държава, за това — да бъдат ли народите на Съветския съюз свободни или да бъдат поробени.“ Централният комитет и съветското правителство призоваха да се осъзнае цялата сериозност на опасността и да се ликвидират мирновременните настроения, да се преустрои цялата работа на всички релси, да се организира всеобхватна помощ на

Червената армия, на фронта, максимално да се увеличи производството на въоръжения, боеприпаси, танкове, самолети, при принудителното оттегляне на Червената армия да се извозва цялото ценно имущество, а което не може да бъде извозено — да бъде унищожено, в окупираните от врага райони да се организират партизански отряди.

За най-бързо мобилизиране на всички сили на страната за отблъскване и разгромяване на врага на 30 юни 1941 г. със съвместно решение на ЦК на ВКП(б), на Президиума на Върховния съвет и на Съвета на народните комисари на СССР беше създаден Държавен комитет на отбраната (ДКО). В ръцете на този извънреден орган се съсредоточаваше цялата власт в страната, държавното, военното и стопанското ръководство. Той обединяваше дейността на всички държавни и военни учреждения, на партийните, профсъюзните и комсомолските организации.

Програмата, разработена от Централния комитет на партията и съветското правителство, по тяхно поръчение беше прочетена от председателя на Държавния комитет на отбраната И. В. Сталин по радиото на 3 юли 1941 г. Комунистическата партия разясни на съветския народ справедливия характер на Великата отечествена война, свещения дълг на всеки съветски човек да защитава родината, да отстоява завоеванията на социализма, призоваваше към мъжество и героизъм на фронта, към самоотвержен труд в тила. Тя се обръщаше към работническата класа, колхозните селяни и съветската интелигенция с призива: „Всичко за фронта! Всичко за победата!“ Пред Червената армия се поставяше задачата да защитава всяка педя земя, да се сражава до последна капка кръв за своите градове и села, да изтощи и обезкръви в отбранителните боеве германофашистките войски, да ги разгроми и изгони от съветската земя, да помогне на европейските народи да отхвърлят фашисткото иго.

Съзнавайки опасността от поробване на страната от фашизма, съветските хора, вдъхновявани от изработената от партията програма, преизпълнени от чувство на висок патриотизъм, на дълбока вяра в своите сили, в победата на справедливото дело, се вдигнаха на бойни и трудови подвизи. Народите на СССР заявяваха, че

са твърдо решени да доведат войната до пълната победа над фашистка Германия. Това се прояви ярко в огромния поток от заявления, с които съветските хора искаха да бъдат изпратени на фронта, и в движението за създаване на народно опълчение, инициатор на което бяха работниците от Москва и Ленинград.

Осъществявайки военновременната програма, Комунистическата партия разви гигантска организаторска и политическа дейност, която осигури превръщането на страната в единен боен лагър. Тя изхождаше при това от указанията на В. И. Ленин, че във военни условия „преди всичко и най-вече всички комунисти, всички наши съчувственици, всички честни работници и селяни, всички съветски дейци трябва да се стегнат по военному, да принесат максимума от своята работа, от своите усилия и грижи върху непосредствените военни задачи...“¹

Партийните организации бяха образец за бързо преустройство, за точно изпълнение на директивите на Централния комитет. В условията на войната тяхната дейност стана по-сложна и по-многообразна. Особено напрегнато работеха партийните организации в Украйна, Белорусия, Молдавия и прибалтийските републики, които станаха прифронтови райони. Централните комитети на партията в тези републики възглавиха борбата за осъществяване на изработената от ЦК на ВКП(б) програма. Областните, градските и районните комитети на партията работеха депоношно. Те внасяха организираност и оперативност в работата на държавните и обществени организации. Членовете на местните партийни органи застанаха начело на всички най-важни участъци: оказваха всестранио съдействие на частите на Червената армия, подпомагаха набирането на подлещниците на военна мобилизация, ръководеха строежа на отбранителните съоръжения, създаването на изстребителни и партизански отряди, свакуирането на населението и на материалните ценности в тила. Партийните организации осигуряваха бързото преустройство на заводите и фабриките за производство на военна продукция, въвеждането в строя на всички резервни съоръже-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 432.

ния, помагаша за формирането и снабдяването на новите части и съединения, за бързото им придвижване до фронта.

В центъра на вниманието на партията стояха въпросите за укрепването на въоръжените сили и за насочването на тяхната бойна дейност. Във връзка с разрастването на Червената армия и същите кадрови части се попълваха, формираха се нови съединения, провеждаше се военно обучение на резервите. Армията ставаше многомилionна. Необходимо беше да се сформират и заздравят новите части и съединения, да се превърнат те в боеспособна сила. Партията разбираше, че в условията на временните неуспехи на Червената армия моралната устойчивост на войските имаше особено значение.

„Във всяка война — казва В. И. Ленин — победата в крайна сметка се обуславя от състоянието на духа на ония маси, които проливат своята кръв на бойното поле. Убеждението в справедливостта на войната, съзнаването за необходимостта да пожертвуват своя живот за благото на своите братя по-дига духа на войниците и ги кара да понесат нечувани тежести.“¹

За укрепване на партийното ръководство над въоръжените сили, за повишаване ролята на политическите органи, на армейските партийни организации Централният комитет проведе редица важни организационни мероприятия. Освен комунистите, свиквани в армията с общата мобилизация, централните комитети на комунистическите партии на съюзните републики, областните и краевите комитети на партията подбираха и изпращаха на фронта най-подготвените във военно отношение комунисти и комсомолци. До октомври 1941 година във въоръжените сили се вляха повече от 95 хиляди комунисти и комсомолци, мобилизирани партийно. В армията влязоха хиляди партийни работници: секретари на областни, градски и районни комитети на партията. През първите шест месеца на войната в Червената армия и Военноморската флота влязоха около един милион комунисти и повече от два милиона комсомолци. За фронтоваците бяха създадени по-леки условия

¹ В. И. Ленин, Съч., 31, стр. 126.

за приемане в партията. Отличилите се в боевете бойци и командири се приемаха в партията по препоръка на комунисти с едногодишен партиен стаж, познаващи препоръчваните от съвместната служба и по-малко от една година. Установяваше се тримесечен кандидатски стаж. Бюрата на първичните партийни организации получиха право да приемат в партията. Това допринесе за бързото увеличаване на редовете на партията. Към края на 1941 г. в Червената армия имаше 1 300 000 комунисти.

На фронтовете на Великата отечествена война се намираха близо една трета от членовете на Централния комитет на партията. В ръководството на войските участваха активно видни партийни дейци — К. Е. Ворошилов, А. А. Жданов, Д. З. Мануйлски, Н. С. Хрущов, А. С. Щербаков. Председателят на Президиума на Върховния съвет на СССР М. И. Калинин отиваше често на фронта и в градовете в тила, като мобилизираще народа за разгромването на фашистките завоеватели. Членовете на Държавния комитет на отбраната Н. А. Вознесенски, А. И. Микоян, секретарят на ЦК А. А. Андреев, председателят на ВЦСПС Н. М. Шверник възглавиха най-важните участъци на народното стопанство, които подсигурираха снабдяването на Червената армия.

Създаден беше щаб на Върховното главно командование. Начело на въоръжените сили на СССР беше поставен И. В. Сталин. В своята дейност щабът се опираше на военните съвети на фронтовете и армиите. В техния състав наред с командващите фронтовете и армиите влизаха опитни партийни работници, членове и кандидат-членове на ЦК, секретари на централните комитети на комунистическите партии на съюзните републики, на краевите и областните комитети на партията, между които Л. И. Брежнев, Н. Г. Игнатов, Я. Е. Килиберзин, А. А. Кузнецов, В. П. Мжаванадзе, М. А. Сулов и др. Те бяха постоянно във връзка с Централния комитет на партията, с Държавния комитет на отбраната и изпълнявайки техните директиви, в цялата си дейност се опираха на партийно-политическия апарат и на армейските партийни организации. Военните съвети извършиха голяма работа за създаването на нови формации на Червената армия и за повишаване

на нейната боеспособност. Те помагаха на военачалниците да овладяват опита на съвременната война. Предложенията на военните съвети често имаха решаващо значение при разработването на плановете за стратегическите операции на Червената армия от шаба.

Важно значение за укрепване на мощта на Червената армия и на Военноморската флота, за засилване на партийно-политическата работа в тях имаха реорганизирането на политическите органи в армията и въвеждането на института на военните комисари, които бяха проведени от Централния комитет на партията. Главното управление за политическа пропаганда и агитация при Червената армия беше преобразувано в Главно политическо управление. Отделите и управленията за политическа пропаганда и агитация, които съществуваха по-рано в армията, се превърнаха в политически отдели и управления. Техните права се разшириха, порасна ролята им в организирането на партийно-политическата работа в армията, в ръководството на бойната дейност на войските. Голяма роля за укрепване на бойния дух, организираността и дисциплината във войските изиграха военните комисари. За военни комисари партията издигна опитни партийни работници. Те ръководеха политическата работа, сплотяваха личния състав, укрепваха авторитета на командирите, помагаша им при решаването на бойните задачи. Политическите органи и партийните организации възпитаваха бойците в дух на беззаветна преданост към съветската родина, на лична отговорност за съдбата на социалистическото отечество, на дълбока вяра в победата над фашизма.

Партията разви голяма военноорганизаторска дейност сред населението. Въведено беше задължително военно обучение и всеобща задължителна подготовка на населението за противовъздушна отбрана. Верен помощник на партията във военното обучение на населението беше Комсомолът. В прифронтовите райони се създаваха областни и градски комитети на отбраната, които се възглавяваха от секретарите на областните и градските комитети на партията. Те се занимаваха със строежа на отбранителни съоръжения, с формирането на полкове и дивизии на народното опълчение, със създаването на дружини за противовъздушна отбрана, на

изтребителни отряди за ликвидиране на диверсанти и парашутисти, с евакуиране на населението и предприятията.

Партията застана начело на преустрояването на народното стопанство за обслужване нуждите на войната. Тя изхождаше от указанието на Ленин, че за правилното водене на войната е необходим здрав, организиран тил, снабдяващ фронта непрекъснато и в достатъчно количество с резерви, въоръжение и продоволствие.

Сложната и трудна задача за преустройването на икономиката на военни релси за СССР се утежняваше от неблагоприятната военна обстановка. Временното окупиране на част от територията на страната и евакуирането на предприятията на изток нарушаваха установените икономически връзки между районите, както и системата на кооперирането между отделните отрасли на промишлеността и вътре в тях. От народното стопанство отпаднаха важни отрасли на промишлеността и цели високоразвити икономически райони. Всичко това трябваше да се вземе под внимание при преустройството на народното стопанство.

Цялата дейност на държавните и стопанските органи, на обществените организации се подчиняваше на военновременните нужди. Бяха създадени народни комисариати за танковата промишленост, за бойните припаси, за минохвъргачното въоръжение, комитет за регистриране и разпределяне на работната сила, Съвет за евакуацията, Съветско информационно бюро. С разширяване дейността на съветите на народните комисариати в съюзните и автономните републики, както и местните органи на държавната власт на тях им се предостави по-голяма самостоятелност в работата.

В средата на август 1941 г. по указание на Централния комитет на ВКП(б) и на Държавния комитет на отбраната беше вече разработен новият военно-стопански план за осигуряване отбраната на страната за четвъртото тримесечие на 1941 г. и за 1942 г. за районите на Поволжието, Урал, Западен Сибир, Казахстан и Средна Азия. В плана се предвиждаше преустройство на промишлеността и транспорта, преместване на предприятията от прифронтовата зона и пускането им в действие, построяване на нови заводи, мини и рудници.

преразпределяне на човешките резерви и материалните ресурси, подготвяне на кадри от квалифицирани работници, мобилизиране на селското стопанство за обслужване на военните нужди.

Под ръководството на комунистическата партия в най-къс срок и в невиджани в историята мащаби съветският народ успя да реши успешно извънредно сложната задача за прехвърляне на промишлеността и милиони хора от запад към изток. Тази работа се ръководеше от Съвета за евакуацията а по места от партийните и държавните организации и от фронтовите военни съвети.

От юли до ноември 1941 г. на изток бяха евакуирани повече от 1360 големи предприятия. От прифронтовите райони бяха изтеглени почти всички машини, голяма част от енергетическите съоръжения. Държавният комитет на отбраната утвърди строг график за пускане в действие на евакуираните предприятия. Негови представители помагаша на местните партийни, държавни и стопански организации в тази работа. Въпросите за разполагането на евакуираните заводи, за монтирането на съоръженията, за осигуряването работна сила и материали на новите предприятия, за настаняването на ководошлите работници не слизаха от дневния ред на партийните органи в Урал, Западен Сибир, Казахстан и Средна Азия. В резултат на героичните усилия на работниците и служещите, на партийните организации евакуираните предприятия влизаха в строя за три-четири седмици. Работеше се денонощно. Работниците, инженерите и техниците проявяваха безпримерен трудов героизъм, работеха по 13—14 часа под открито небе, често под дъжд и сняг, живееха в палатки и землянки. След три-четири месеца някои от тези предприятия вече надминаха довоенното равнище на производство.

Партията отделяше сериозно внимание на въпроса за осигуряване работна сила на промишлеността. Поради бързото развитие на военните действия значителна част от населението не успя да се евакуира. Много работници и служители бяха повикани в армията. Броят им се намали от 31 500 000 в началото на 1941 г. на 18 500 000 в края на годината. Този недостиг бе преодолян чрез установяване на нов трудов режим и чрез масовото привличане на нови работници. Работният ден

беше увеличен, въведена бе задължителна извънредна работа, отмениха се редовните и допълнителни отпуски. Това даде възможност използването на производствените мощности да се увеличи с около една трета. Всички работници и служещи във военната промишленост бяха мобилизирани и прикрепени към предприятията, и които работеха. В промишлеността се привличаше широко младежта, особено чрез системата на трудовите резерви.

Благодарение на извънредно големите усилия на партията, на работническата класа и инженерно-техническите работници още към декември 1941 г. работата на промишлеността се подобри, спадането на производството беше спряно. От януари (1942 г. започна общ подем на промишленото производство.

~~Самоотвержено се трудиха работниците от железопътния транспорт.~~ Основната тежест на превозите легна върху него. На запад — към фронта, като непрекъснат поток се движеха военни ешелони, на изток — към дълбокия тил, се движеха влакове с евакуирано население и промишлени съоръжения. Под ръководството на партийните организации железничарите бързо се преустроиха на военни начала и през 1941 г. се справили с чест с огромната задача за обслужване на фронта и евакуацията. За половин година те превозиха около 1 500 000 вагона с евакуирани товари.

Целият съветски тил поддържаше фронта със своите могъщи плещи. Централният комитет на партията и Църковният комитет на отбраната поставиха пред Червената армия задачата — „Да се спре врагът!“. На решението на тази задача беше подчинена дейността на ръководството на Червената армия, на военните фронтови и армейски съвети, на политическите органи и армейските партийни организации.

С безпримерна храброст и мъжество бойците от всички видове и родове оръжие на Червената армия и Военноморската флота се биеха със заклетия враг, като проявяваха безгранична твърдост и героизъм. Когато бичовете се водеха вече на подстъпите към Смоленск, в дълбокия тил на врага малкият съветски гарнизон на Брестката крепост под ръководството на комунистите Н. П. Зубачов, Е. М. Фомин и П. М. Гаврилов все още продължаваше да отблъсква мъжествено непрекъснати-

те атаки на врага. „Умирам, но няма да се предам. Сбогом, Родино!“ — в този кратък вълнуващ надпис върху една от стените на крепостта е изразена огромната сила на патриотизма на нейните защитници. Незабравим е подвигът на капитан Н. Гастело. Когато парче от снаряд попада в бензиновия резервоар на неговия самолет, той насочва горящата машина върху вражеска колона от танкове и цистерни. Той беше удостоен посмъртно със званието Герой на Съветския съюз, а подвигът му стана за съветските войни символ на мъжество и самопожертвувателност в името на родината.

Червената армия издържа мощните удари на врага. Нейната съпротива нарастваше. От тила прииждаха все нови части. Два месеца продължи смолецкото сражение. Тук се роди съветската гвардия. По време на сражението повече от 500 хиляди души от Смоленска, Московска, Калининска и Орловска област участваха в строежа на отбранителните съоръжения. Съветските войски не само се отбраняваха, но и преминаваха в настъпление. При Елня те разгромиха осем германски дивизии.

В началото на юли фашисткото командване обяви, че германски танкове са си пробили път до Ленинград. Назначен беше вече хитлеристки комендант на града. Замисълът на врага обаче не се осъществи. Бесните атаки на фашистите се разбиваха в несломимата воля на защитниците на града на Ленин, люлката на Октомврийската революция. Балтийската флота поддържаше сухопътните войски. Повече от 160 000 ленинградчани влязоха в народното опълчение. 70-те хиляди ленинградски комунисти, които заминаха на фронта, заедно с армейските комунисти циментираха редиците на защитниците на града, вдъхновяваха ги за подвизи. Ден и нощ ленинградчани строяха отбранителни съоръжения, с удвоена енергия работеха в заводите и фабриките, непрекъснато обстрелвани и бомбардирани. Ленинград стана непристъпна крепост. Натъкнал се на упорита съпротива, врагът започна варварски да обстрелва града с далекобойни оръдия, възнамерявайки да унищожи Ленинград.

Неуспех постигна фашистите и в южната част на страната. Хитлеристите се надяваха да завладеят Киев — столицата на Украйна, още през първия месец

ни войната. На 10 юли те стигнаха подстъпите към града, но бяха спрени. Разгоряха се упорити боеве. 73 дни непрекъснато се водеше ожесточено сражение. Около 100 000 трудещи се от града и областта влязоха в редиците на народното опълчение. Тук хитлеристите загубиха над 100 000 войници и офицери. Едва на 19 септември, застрашени от обкръжаване поради придвижването на германските войски на югоизток, съветските войски оставиха Киев.

Провали се опитът на хитлеристите да завземат Одеса с първия шурм. Те разчитаха, че защитниците на града няма да издържат шурма. По призива на партийната организация 100 000 жители на Одеса излякоха да строят укрепителни линии. Повече от два месеца не стихваха ожесточените боеве край града. Врагът не успя да завземе града с бой. Той влезе в Одеса, едва след като по заповед на Главната квартира тя беше оставена от войските, а нейните защитници бяха евакуирани в Крим.

През втората половина на октомври 1941 г. врагът влязъл в Крим. Той се опита да овладее бързо Севастопол, но не успя. Започна героичната отбрана на града. Войските на севастополския отбранителен район бяха подкрепяни от кораби на Черноморската флота. Вдигнатото от градския комитет на партията население издигнаше под вражеския огън отбранителни съоръжения, стрелеше подземни работилници, където се изготвяха мини, хвъргачки, мини и гранати и се ремонтираше техниката. Особено твърдо се сражаваше морската пехота. На един от участъците петима черноморци начело с политическия ръководител Н. Д. Филченков влязоха в двубой с танкове. В боя паднаха моряците И. Краснополски и В. Цибълко. Когато бойните припаси се свършиха, Н. Д. Филченков, опасал се с гранати, се хвърлил под вражески танк. Примера му последвали Ю. Шаршин и Д. Одинцов. Врагът загубил 10 танка, атака му била спряна. Петимата черноморци посмъртно били удостоени със званието Герой на Съветския съюз, а им мястото на техния подвиг е изграден гранитен паметник.

Отбраната на Ленинград, Киев, Одеса и Севастопол имат голямо значение за провалянето на фашисткия режим в „светкавична война“ и за защитата на Москва.

За твърдостта и героизма на защитниците на Ленинград, Киев, Одеса и Севастопол в борбата срещу германските завоеватели тези градове са записани за вечни времена в почетния списък на градовете герои.

В края на септември германското командване започна генерално настъпление срещу Москва. В това настъпление действуваха повече от (75) вражески дивизии, от които 23 танкови и моторизирани. Започна грандиозно сражение, в което от двете страни участваха милионни армии. Врагът имаше все още значително превъзходство в танкове и самолети. Германското командване се стремеше да обкръжи съветските войски, които защитаваха столицата на Съветския съюз, да ги разбие и да нахлуе в града.

Създаде се извънредно опасно положение. На 19 октомври Държавният комитет на отбраната обяви столицата в обсадно положение, призова всички трудещи се да окажат всестранна помощ на Червената армия. Няма да дадем Москва! — такава беше волята на съветския народ.

Още през юли под ръководството на градската партийна организация в Москва бяха сформирани 12 дивизии народно опълчение, които наброяваха около 120 000 души. Почти половината от тях бяха комунисти и комсомолци. 42 000 души влязоха във войските на московската противовъздушна отбрана и в изстребителните батальони. Половин милион жители на столицата строиха отбранителни линии. Всички жители на Москва, целият съветски народ засилиха помощта за защитниците на столицата. В заводите и фабриките на Москва и навсякъде в тила кипеше напрегната работа. Московската областна партийна организация изпълни поставената от Централния комитет задача — осигури продоволствие на войските и населението на столицата. Партийните организации в Урал, Сибир, Поволжието, Средна Азия и Кавказ снабдяваха спешно с бойна техника отправяните към Москва дивизии. В столицата принаждаха все нови и нови резерви.

Тревожни дни преживяваше Москва през ноември 1941 г. Като подкова, отворена на изток, стояха на нейните подстъпи фашистките пълчища. Много партийни и правителствени учреждения бяха евакуирани. Но в Москва оставаха Политическото бюро на Централния

комитет на ВКП (б), съветското правителство, Държавният комитет на отбраната, щабът на Върховното главно командване. Упоритата съпротива на Червената армия спря настъплението на врага при подстъпите към Москва.

На 6 ноември 1941 г., както обикновено, въпреки близостта на фронта, се състоя тържественото заседание на Московския съвет на депутатите на трудещите се с партийните и обществените организации, посветено на 24-та годишнина на Великата октомврийска социалистическа революция. На 7 ноември 1941 г. на Червения площад пред Мавзолея на В. И. Ленин се състоя традиционният парад на съветските войски. От парада войските отиваха направо на фронта. В тези страшни дни съветският народ се сплоти още по-тясно около комунистическата партия.

В средата на ноември врагът предприе ново настъпление срещу Москва. Пламнаха още по-ожесточени боеве. Германофашистките войски се биеха настървено. Хитлер не щадеше своите армии. Хитлеристката клика реши, че в битката при Москва се решава нейната съдба, съдбата на германския фашизъм. Но стремежът на германските фашисти да завземат на всяка цена Москва се натъкна на непреклонната воля на съветския народ и на неговата Червена армия да запазят своята столица каквото и да става. Врагът успя да завладее напълно Калинин и да превземе Тула. В отбраната на Тула участваха хиляди трудещи се от града. В тези боеве се отличи особено тулският работнически полк, създаден от градския комитет на отбраната. Негов гръбнак бяха комунистите.

В историческата битка за Москва на редица дивизии и отделни части, проявили изключителна твърдост и високо военно майсторство, беше дадено почетното наименование — гвардейски. С масов героизъм и самопожертвователност се отличава подвигът на (316-а) стрелкова дивизия под командването на И. В. Панфилов. Сред войните бойци и командири имаше руси, украинци и беларуси. Те твърдо защитаваха отбранителните линии, атакувани от танковете и пехотата на противника. В пърните редици на сражаващите се бяха комунистите. На сирката Дубосеково 28 герои панфиловци посрещнаха удара на 50 вражески танкове и не отстъпиха. По-

вечето от тях паднаха със смъртта на храбрите, но изпълниха своя дълг. Из цялата страна прозвучаха пламенните думи на командувачия това сражение, комуниста, политически ръководител на ротата В. Г. Ключков: „Голяма е Русия, но няма накъде да се отстъпва — зад нас е Москва!“

В битката при Москва доблестно се сражаваха дивизиите на московското народно опълчение. Станали по-късно кадрови части на Червената армия, те изминаха голям, славен боен път. Заедно с бойците от противовъздушната отбрана в защитата на Москва участвуваше населението на столицата. Силни удари върху комуникациите на врага нанесоха партизаните от Московска, Калининска и Тулска област.

До края на ноември 1941 г. германофашистките войски окупираха значителна територия от европейската част на СССР. Милиони съветски граждани паднаха под фашистко робство. Фашистките банди изгезаваха и убиваха съветските хора, откарваха ги в Германия, голяма част от тях бяха убити в концлагера. Зверствата на фашистите обаче не оставаха ненаказани. Движени от патриотични чувства, съветските хора оказваха на окупаторите мъжествена съпротива.

На цялата окупирана от врага територия се разгърна партизанско движение. Негов организатор беше партията. За ръководене на партийната работа и партизанското движение в тила на врага ЦК на партията създаде комисия. При Централните комитети на съветските републики и областните комитети на партията в прифронтовата зона бяха организирани оперативни групи. Партизанските отряди, които действаха в Украйна, Белорусия, Латвия, Литва, Естония, Молдавия, в Смоленска, Калининска и Ленинградска област, в Крим, напасаха удари на германофашистките завоеватели. Нелегалните партийни органи, партизанските отряди, диверсантските групи се възглавяваха от твърди волеви хора, добри организатори — комунисти, комсомолци и безпартийни активисти.

Безпримерната доблест и мъжество на съветските войски, повишаването на военното им майсторство, героичните действия на партизаните в тила на врага провалиха неговите сметки. Като задържаше фашистките войски на отбранителните линии, Червената армия с по-

чили време за провеждане на мобилизацията, за формиране на нови части и съединения, за преустройство на народното стопанство на военни релси, за евакуиране на промишлените предприятия. Всичко това даде възможност на партията в края на ноември да заяви: „Разгромването на врага трябва да започне при Москва!“

В началото на декември 1941 г. войските на Западния и Калининския фронт и на дясното крило на Югозападния фронт преминаха при Москва в контранастъпление и нанесоха на германската армия голямо поражение. Същевременно съветските войски нанесоха мощни удари на врага при Ростов и Тихвин. Червената армия започна широко настъпление. В края на февруари 1942 г. тя напредна на запад на места повече от 100 километра и освободи Московска и Тулска област, Рязански райони на Калининска, Ленинградска, Орловска и Смоленска област.

Поражението на германците при Москва и успешното настъпление на Червената армия през зимата на 1941/42 г. имаха огромно военно-политическо и международно значение. Тези победи свидетелстваха убедително за неизчерпаемата сила и могъщество на съветската държава и нейната армия. Разгромването на фашистките войски при Москва е решаващо военно-политическо събитие през първата година на Отечествената война и първото голямо поражение на хитлеристите във Втората световна война. Фашисткия план за „светкавична война“ бе окончателно провален и бе разбит митът за непобедимостта на германската армия. Сметките на хитлеристите за нестабилността на съветския обществен и държавен строй и на съветския тил се провалиха.

Провалиха се и сметките на хитлеристите за създаване на възглавявана от Германия обща коалиция на фашистическите държави с участието на Великобритания и САЩ за „кръстоносен поход“ срещу СССР. Като прие върху себе си главната тежест на ударите на хитлеристката военна машина, Съветският съюз застана в авангарда на великата историческа борба на свободолюбивите народи против фашизма. Войната на съветската държава с най-злия враг на човечеството — фашизма, се сля с борбата на европейските и азиатски-

те народи за тяхната национална независимост, за демократически права и свободи.

Външната политика на комунистическата партия и съветското правителство помогна да се предотврати създаването на единен фронт на капиталистическите държави против СССР и подготви почвата за образуване на мощна антифашистка коалиция. Нейното създаване не беше лесна работа. Касаеше се да се създаде коалиция на държави, които имаха различен социален строй и си поставяха различни задачи във войната. Най-реакционните империалистически кръгове на САЩ и Англия, подбуждани от омраза към съветската държава, искаха да я изтощят във войната. Американският сенатор Х. Труман, който стана по-късно президент на САЩ, открито заяви: „Ако ние видим, че печели Германия, трябва да помагаме на Русия, ако пък печели Русия, трябва да помагаме на Германия, така че те да се избият колкото може повече“. В същия дух се изказваше и английският министър Мур-Брабазон. Но интересите на борбата против фашистката заплаха за света настоятелно изискваха създаването на антифашистка коалиция. Далновидните държавни дейци на Англия и САЩ си даваха сметка каква опасност би представлявала за техните страни Германия, ако завладее ресурсите на Съветския съюз. Те не можеха също да не се съобразяват с мнението на широките народни маси в своите страни, които искаха настойчиво да се окаже незабавна помощ на СССР. Антихитлеристката коалиция се създаваше върху основата на общата борба против фашистките претенденти за световно господство. Решаваща роля в тази борба изигра Съветският съюз.

Още през първите дни на войната правителствата на Англия и САЩ заявиха, че имат намерение да подкрепят СССР във войната против Германия. На 12 юли 1941 г. СССР и Англия сключиха споразумение „За съвместни действия във войната против Германия“. В началото на август съветското правителство бе уведомено от правителството на САЩ, че е взело решение да окаже икономическо съдействие на Съветския съюз в борбата против Германия. Едновременно беше установен контакт с националния комитет „Свободна Франция“, с емигрантските правителства на Чехословакия, Полша и други окупирани от германците страни. Поло-

жена беше основата на антифашистката коалиция. В началото на декември 1941 г. Япония нападна американската военноморска база Пърл Харбър. САЩ влязоха във война с Япония, а след това с Германия и Италия. Това ускори оформяването на антифашистката коалиция. На 1 януари 1942 г. 26 държави, между които СССР, САЩ, Англия и Китай, подписаха декларация за обединяване на военните и икономическите си ресурси за разгромяване на фашисткия блок. Постигнато беше споразумение Англия и САЩ да открият през 1942 г. втори фронт в Европа.

Под влияние на победите на Червената армия националноосвободителното движение в окупираните от фашистите страни на Европа се засили. Против германофашистките оккупатори водеха активна партизанска война народите на Балканския полуостров. През 1942 г. в Югославия имаше 110 хиляди партизани, в Гърция — 24 хиляди, в Албания — 10 хиляди. Със своите действия те заангажираха многохилядна вражеска войска. В Полша, Чехословакия, Франция, Белгия, Дания и Норвегия се разгърна съпротивително движение. Всичко това отслабваше тила на фашистката армия.

Положението на Германия обаче се облекчаваше от това, че тя, както и преди, водеше войната само на един — съветско-германския, фронт. Хитлеристките войски на запад бяха малочислени. Англия и САЩ не изпълниха своето обещание да открият през 1942 г. втори фронт в Европа, макар че имаха всички възможности да сторят това. Възползвайки се от това, Хитлер продължаваше да изпраща на изток по-голямата част от своите въоръжени сили и почти цялата произведена в Германия и окупираните от нея страни военна продукция. Същевременно хитлеристите заставиха своите съюзници — Италия, Унгария и Румъния — да отделят допълнително повече от 40 дивизии. Към лятото на 1942 г. на съветско-германския фронт бяха съсредоточени 237, а към есента 266 вражески дивизии, от които 193 германски — почти един и половина пъти повече, отколкото през 1941 г. И все пак хитлеристкото командване не се решаваше да настъпва по целия фронт. То съсредоточи своите войски на южното крило на съветско-германския фронт, като създаде тук значително превъзходство на силите.

За да осигури своя десен фланг, Хитлер предприе настъпление в Крим. След като завладяха Керченския полуостров, през юни 1942 г. хитлеристите започнаха да шурмуват отново Севастопол. Ожесточеното сражение продължи близо един месец. Силите обаче бяха неравни. На 3 юли 1942 г. по заповед на Върховното командване частите на Приморската армия и на Черноморската флота след 250-дневна героична отбрана напуснаха Севастопол. Едновременно ожесточени боеве се водеха по направление на Харков. Тук настъпваше Червената армия. За да спрат нейното настъпление, германците предприеха с големи сили настъпление югоизточно от Харков. Съветските войски се оказаха в тежко положение, попаднаха в обкръжение. Неуспешният изход на харковската операция се дължеше главно на това, че Сталин не взе под внимание правилните и настойчиви предложения на Военния съвет на югозападното направление, не разреши силите на съветските войски вместо към Харков да бъдат своевременно насочени на югоизток, откъдето противникът нанасяше своите удари.

Принудителното отстъпление в Крим и поражението на съветските войски при Харков промениха обстановката на южното крило на съветско-германския фронт. Противникът отново взе инициативата в свои ръце. Неговите ударни групировки от танкови и моторизирани войски се насочиха към Волга.

В края на юни 1942 г. германофашистките войски преминаха в настъпление по направление на Курск—Воронеж, но като не преодоляха тук отбраната на съветските войски, се насочиха на юг, към Волгоград. В това направление действуваше 6-а армия — една от елитните германски армии. Съветските войски оказаха упорита съпротива на два пъти превъзходящия ги по численост враг. Хитлеристите бяха принудени да изпращат подкрепления — отначало отделни дивизии, след това корпуси, а на края и армии. Те хвърлиха при Волгоград войските на своите васали: една италианска и две румънски армии. Към есента на 1942 г. в това направление бяха съсредоточени повече от 50 дивизии: над един милион войници. Тук беше една пета част от пехотните и около една трета от танковите дивизии на германската армия.

Централният комитет на партията и Държавният комитет на отбраната взеха неотложни мерки, за да прилягат плана на неприятеля за настъпление. Пред Червената армия беше поставена задачата да не предаде Волгоград на врага. През юли 1942 г. беше образуван Волгоградският фронт, за командувач на който скоро беше назначен А. И. Ерьоменко, а за член на Военния съвет — Н. С. Хрущов. Фронтът получи нови подкрепления. Командуването на фронта организира отбраната на града. Командирите, политическите работници и армейските комунисти разясняваха на бойците, че да се удържи ударът на врага на Волга, значи да се осигури победата. Девиз на защитниците на града стана: „Нито крачка назад!“

Трудещите се от Волгоград и областта оказаха голяма помощ на Червената армия. 150 000 работници и колхозници строяха отбранителни съоръжения. Хиляди комунисти и комсомолци се вляха в Червената армия. Промислеността на града беше важна база за снабдяването на войските на фронта с въоръжение и бойни припаси. В средата на юли 1942 г. Централният комитет на ВКП(б) и Държавният комитет на отбраната дадоха на Волгоградския областен комитет на партията указание да увеличи производството на военна продукция. Това още повече активизира градската партийна организация, предизвика у трудещите се прилив на нови сили. В резултат на взетите мерки тракторният завод например увеличи значително производството на танкове. От завода танковете отиваха направо на фронта. С тях много работници заминаваха в района на боевете, вливаха се в редовете на фронтоваците.

Боевете на подстъпите към Волгоград продължиха повече от два месеца. През септември те се водеха в града. В боевете участваха 62-а армия под командването на В. И. Чуйков и 64-а армия под командването на М. С. Шумилов. Изключителна твърдост прояви 13-я гвардейска дивизия под командването на А. И. Родимцев, сибирската дивизия под командването на Л. Н. Туртнев и войските под командването на Н. Ф. Батюк, И. И. Людников и С. Ф. Горохов. Те отблъснаха стотици простни вражески атаки и устояха. Боеве се водеха на всяка улица, за всяка къща. Из цялата страна се проливаха със своя подвиг група бойци начело със сер-

жанта Я. Ф. Павлов, които се отбраняваха в една къща. В тази група влизаха руси, украинци, грузинци, узбеки, казахи, таджики и татари. 58 дни те държаха къщата, като отблъснаха всички атаки на врага. Комунистите поддържаха бойния дух и твърдостта на защитниците на града. С личния си пример на беззаветна храброст и с болшевишкото си слово те въодушевяваха бойците на бойни подвизи. Хиляди защитници на волжката крепост станаха комунисти. Високото им съзнание за патриотичен дълг изрази влезлият по това време в партията онайперист, героят на Съветския съюз В. Г. Зайцев, който заяви: „Отвъд Волга за нас няма земя!“

Едновременно с отбранителните боеве на Волга и в Северен Кавказ Червената армия настъпваше в района на Ржев, Великие Луки и при Ленинград. Като прикова врага на фронта от Ленинград до Воронеж, тя не му даде възможност да прехвърля свои войски към Волга. С отбранителните и с настъпателните си действия съветските войски провалиха замислите на врага. Неговото настъпление беше спряно.

Партията насаждаше у воините високи морални качества. Голяма роля за това изиграха призивите на партията, докладите, речите и изказванията на членовете на ЦК на ВКП (б) и на членовете на правителството в печата и по радиото, в частите и съединенията на Червената армия. Важно средство във възпитателната работа на партията беше широкото запознаване на бойците с подвизите на защитниците на градовете герои, на бойците и командирите, удостоени с високото звание Герой на Съветския съюз, както и наградите. Отечеството достойно отбелязваше бойните подвизи на своите синове, като ги награждаваше с ордени и медали. Учредени бяха орденът „Отечествена война“, медали за отбраната на Ленинград, Одеса, Севастопол, Волгоград, а по-късно — за отбраната на Москва, Кавказ и Заполярието. За успехите в овладяването на новата бойна техника бойците и младшите командири бяха награждавани със значката „отличник“. За особено големи заслуги в организирането и ръководенето на бойните операции командирите и военачалниците бяха награждавани с ордени „Суворов“, „Кутузов“ и „Александър Невски“.

В суровите боеве нараснаха политическата закалка и бойното майсторство на командирите и политическите

дейни на Червената армия. Те придобиха опит във воденето на съвременна война. Командните кадри укрепнаха в политическо отношение, а военните комисари и политическите работници увеличиха военните си знания. Това даде възможност през октомври 1942 г. да се закрие институтът на военните комисари и да се премине и в армията, и флотата към пълно единоначалие. Хиляди политически работници в Червената армия бяха преведени на командни длъжности. Въвеждането на пълното единоначалие, повишаването на равнището на специалната и политическата подготовка на генералите и офицерите издигнаха авторитета на командирите, подобриха управлението на войските, отразиха се благоприятно върху боеспособността на въоръжените сили.

Нарастването на отпора срещу врага беше свързано с укрепването на тила, с неговите трудови успехи. Към средата на 1942 г. преустройството на народното стопанство на военни релси беше завършено. Към края на годината страната разполагаше вече с *организирано и бързо растящо военно стопанство*.

През време на войната основната маса на работниците съставляваха жените и младежите. Броят на жените в промишлеността се увеличи от 41 на сто в началото на 1940 г. на 52 на сто в края на 1942 г. За да се осигури изпълнението на напрегнатите военновременни планове, трябваше бързо да се обучат нови работници на масовите професии. Тази задача се решаваше успешно; през 1942 г. непосредствено в производството бяха обучени на нови професии около 1 300 000 работници, а повече от 2 500 000 работници повишиха своята квалификация. През първата година и половина на войната трудовите резерви дадоха над един милион квалифицирани работници.

Високото патриотично съзнание на работническата класа се проявяваше в нейните творчески инициативи, в социалистическото съревнование. През първите месеци на войната възникнаха комсомолско-младежки фронтгови бригади, които за една смяна изпълняваха една и половина — две норми. Техният левиз беше: „В гърда, както и в боя!“, „Една норма за себе си, втората за другаря, заминал на фронта!“ Челните работници изпълняваха по 5—10 норми. Фрезистът Д. Ф. Босий, завојниците А. И. Семиволос и И. П. Янкин, локомотив-

ният машинист Н. А. Луни с трудовите си подвизи се прославиха в цялата страна. За забележително усъвършенствуване на методите на производствената работа те бяха удостоени с високи награди и държавни премии.

През април 1942 г. Централният комитет на партията призова работническата класа да организира общосъюзно социалистическо съревнование за оказване помощ на фронта. Пръв се отзова на призива колективът на Кузнецкия металургически комбинат. Последваха го други предприятия. През май—юни навсякъде се състояха пленуми на партийните комитети и събрания на първичните партийни организации, които обсъдиха въпросите за социалистическото съревнование и обещанията на колективите на предприятията. Съревнованието обхвана десетки хиляди предприятия, в него участваха милиони работници, инженери и техници. ЦК на ВКП(б) и Държавният комитет на отбраната учредиха за победителите в съревнованието преходни червени знамена. ВЦСПС и народните комисариати правеха всеки месец отчети за съревнованието и ги публикуваха в печата. Червените знамена се връчваха на победителите в съревнованието на тържествени събрания на колективите на предприятията от представители на гвардейските части на Червената армия. Организираното и ръководено от партията общосъюзно социалистическо съревнование изигра грамадна роля за повишаване производителността на труда и за увеличаване обема на военната продукция.

В резултат на огромната стопанско-организаторска работа на партията, на героичните усилия и творческата инициатива на работническата класа и инженерно-техническите работници общата продукция на всички отрасли на промишлеността на СССР през 1942 г. се увеличи в сравнение с 1941 г. повече от един път и половина. Мощността на електроцентралите нарасна с близо 700 000 киловата. Увеличи се производството на стомана, особено на качествените ѝ сортове. В страната се строяха над 10 300 промишлени предприятия.

Бързо се увеличаваха темповете на производството на въоръжение и бойни припаси. Източните райони на страната станаха мощен арсенал на Червената армия. Докато през юни 1941 г. промишлеността на източни-

те райони даваше една шеста от цялата военна продукция, през юни 1942 г. тя даваше вече над три четвърти. Производството на военна продукция през 1942 г. се увеличи в сравнение с 1940 г. в Урал повече от 5 пъти, в Поволжието -- 9 пъти, в Западен Сибир — 27 пъти. Докато през 1940 г. танковата промишленост даде около 2 800 бойни машини, през 1941 г. — около 6 600, то през 1942 г. тя даде вече 24 719. Авиационната промишленост произведе през 1941 г. около 15 735 самолета, а през 1942 г. — вече около 25 500. Организирано беше масово производство на артилерия и минохвъргачки, включително и на реактивни оръжия („Канюши“).

Колхозните селяни и работниците от совхозите осигуряваха на Червената армия продоволствие. За социалистическото селско стопанство първият период на войната беше най-труден. Страната загуби близо половината от посевните си площи. Цялата тежест по снабдяването на страната с продоволствие легна върху източните райони. Налагаше се в тях да се разширят значително посевните площи на зърнените храни, да се въведат нови култури: булгурени, захарно цвекло, лен, слънчоглед, тютюн. В селското стопанство рязко намаля броят на работната сила, тракторите, камионите. Работеха главно жените и децата. В селото намаля не само броят на комунистите, но и на партийните организации. Често всички комунисти от селските партийни организации отиваха на фронта. В ръководството на колхозите влязоха много нови хора.

Партията държеше сметка за всичко това и вземаше енергични мерки за преодоляване на трудностите, оказваше всестранна помощ на селското стопанство. През есента на 1941 г. за засилване на политическата и организаторската работа в селото бяха създадени политотдели при МТС и совхозите. Опирайки се на партийните организации, те играеха голяма роля в политическото възпитание и повишаване на трудовата активност на колхозниците, работниците и служещите от МТС и совхозите. За подобряване организацията на селскостопанското производство и за увеличаване на неговата продукция беше увеличен задължителният минимум трудовни за колхозниците, въведе се материалното поощрение за челниците на селското стопанство.

В сравнение с 1941 г. през 1942 г. средният брой на изработените от колхозниците трудодни нарасна един път и половина. В сеитбата и прибирането на реколтата оказваше голяма помощ трудоспособното население от градовете и селските райони. На отделни места беше организирано изработване на запасни части за трактори и обучаване на механизатори. Строеха се Алтайският, Владимирският и Липецкият тракторен завод, както и Красноярският завод за комбайни. Преодолявайки огромни трудности, работниците от селското стопанство увеличиха през 1942 г. с пет милиона хектара посевните площи в източните райони. Това значително подпомогна осигуряването на фронта и градското население с продоволствие.

С успешното отбранително сражение на съветските войски на Волга приключи първият етап на Великата отечествена война. Решителните мерки на комунистическата партия и съветското правителство за организиране на всички сили на народа за отпор срещу врага, героичната борба на съветските хора на фронта и в тила подготвиха коренния прелом в хода на войната.

През първия, най-трудния период на Отечествената война се разкри още по-пълно направляващата и организиращата роля на комунистическата партия, нейната тясна и неразривна връзка с масите. Партията прояви извънредно голяма твърдост и решителност в борбата, умение да преустройва бързо своите редици и да мобилизира всички сили за отпор срещу врага. Нейният авторитет се издигна още по-високо. Нарасналото доверие на народа към партията намери ярък израз в увеличаването на нейните редици. През 1942 г. в партията бяха приети 1 368 000 души. Същата година в Червената армия и във флотата имаше над два милиона комунисти — 54,3 процента от общия състав на партията. В новия период на войната партията влизаше още по-закалена, с голям опит в политическата, организаторската, военната и стопанската работа.

2. Комунистическата партия — организатор на коренния прелом в хода на Великата отечествена война

Комунистическата партия прецени своевременно съотношението на силите на фронта, което се създаде към края на 1942 г., и опирайки се на военно-икономическите възможности на страната, на засилващата се мощ на Червената армия, постави задачата да се направи коренен прелом в хода на Отечествената война. В боевете на Волга Червената армия издържа такъв натиск на врага, какъвто не е изпитвала нито една армия в света, изтощи настъпващата огромна вражеска групировка и през ноември 1942 г. премина в контраанастъпление.

Подготовката на съветските войски за контраанастъпление започна още в разгара на отбраната на Волгоград. Върховното главно командване съсредоточи на северозапад и на юг от града големи войскови съединения. При равно съотношение на живата сила с противника Червената армия за пръв път през войната имаше известно превъзходство в бойна техника, особено в артилерия и танкове. По направления на главните удари беше създадено значително превъзходство в жива сила и техника. Само по отношение на авиацията противникът превъзхождаше донякъде съветските войски.

Главната опасност на настъпателната операция беше обкръжаването и унищожаването на цялата групировка на противника, стигнала до Волга. Предвиждаше се ударите да се нанесат от силите на трите фронта: Югозападния, Донския и Волгоградския. Стратегическият план за разгромяването на германофашистките войски при Волгоград и широките настъпателни операции през зимата на 1942/43 г. на южното крило на съветско-германския фронт бяха резултат на съвместната голяма творческа дейност на Щаба на Върховното главно командване, на командването на Волгоградския, Югозападния и Донския фронт.

Рано сутринта на 19 ноември 1942 г. на няколко участъка едновременно войските на Югозападния и Донския фронт преминаха в настъпление. След мощна артилерийска подготовка пехотата и танковете съедине-

ния пробиха отбраната на противника и се насочиха устремно на югозапад, по посока на Калач.

На следващия ден в контранастъпление преминаха войските на Волгоградския фронт. В образувания пробив проникнаха моторизирани части, които стремително напредваха и към Калач в северозападна посока.

Войските на Югозападния и Донския фронт, които настъпваха от север, и войските на Волгоградския фронт, които настъпваха от юг, се движеха една срещу друга, за да откъснат и обкръжат германофашистките сили във Волгоград и неговите околности. На 23 ноември съветските войски изпълниха тази задача: те обкръжиха повече от 330 хиляди войници и офицери на противника с многочислена техника. За да не дадат възможност на врага да окаже помощ на обкръжената групировка, съветските войски създадоха същевременно вътрешен и външен обкръжителен фронт.

На притиснатите в обръч 22 германски дивизии Хитлер заповяда да не се предават. Той се надяваше, че ще може да им помогне. Германското командване създаде ударен юмрук от съединенията, които действуваха в Северен Кавказ, и ги хвърли на помощ на обкръжените при Волгоград войски. Съветското командване обаче разкри намерението на противника, опитите на който да достигне до обкръжените войски завършиха с провал. Като разгроми фашистките войски при Среден Дон и южно от Волгоград, Червената армия премина в общо настъпление по цялото южно крило на фронта и пристъпи към ликвидиране на обкръжената германска групировка. В началото на февруари 1943 г. тази операция беше завършена успешно от войските на Донския фронт. Историята на войните още не знаеше пример толкова многочислени сили на противника да са били напълно обкръжени и след това ликвидирани. За ознаменуване на безграничната доблест и изключителния героизъм, проявени от защитниците на града на Волга, той е записан за вечни времена в списъка на градовете герои.

Победата на Волга е най-крупното военно-политическо събитие през Втората световна война. Тя сложи началото на коренния прелом в хода на Великата отечествена война и на цялата Втора световна война. В ре-

ултат бяха подкопани военната мощ на Германия и нейният военен престиж, а в същото време международният авторитет на СССР и на неговите въоръжени сили се повиши. Тази победа съдействуваше за новия подем на освободителната борба на европейските страни, за укрепването на антихитлеристката коалиция, за масилването на народноосвободителното движение на народите от Изток. За целния свят тя беше убедително доказателство за обречеността на фашизма, за неизбежността на неговия крах и оказва решаващо влияние върху позициите на неутралните страни.

Изходът от битката при Волгоград разклати фашисткия блок и изостри вътрешнополитическото положение на хитлеристка Германия. Сред широките слоеве на германския народ, в армията и дори сред известна част от хитлеристкия генералитет беше подкопана вярата във възможността да се спечели войната против Съветския съюз и страните от антихитлеристката коалиция. Фашистка Германия навлезе в кризисен период. Изостри се вътрешнополитическото положение в Румъния, Италия и Унгария. Япония и Турция бяха принудени да се въздържат от влизане във войната на страната на Германия, против Съветския съюз.

Разгромването на фашистките войски при Волгоград станa изходна точка за нанасянето на следващите съкрушителни удари по врага, постави началото на мощното настъпление на Червената армия през зимата на 1942/43 г. в Северен Кавказ, в района на Горен и Долен Дон, при Воронеж, на централния участък на съветско-германския фронт и при Ленинград. Навсякъде Червената армия нанасяше на германците тежки поражения и постигаше големи успехи.

Огромно военно-политическо значение имаше разкъсването на вражеската блокада при Ленинград, което стана през януари 1943 г. През първата половина на март беше ликвидиран ржевско-виевският плацдарм на противника. От Москва фронтовата линия се премести още по далеч на запад. През зимата на 1942/43 г. Червената армия не остави и помен от летните успехи на германците, като освободи Воронежска област и значителна част от Курската област. На южния участък на фронта съветските войски стигнаха до речната граница Северен Донец—Миус. На отделни участъци съветските

войски отхвърлиха врага 600—700 км на запад и освободиха 480 000 квадратни километра важна в икономическо и военнoстратегическо отношение територия. Най-важните комуникации, които свързват централната част на СССР с южната му част, бяха възстановени. Милioni съветски хора бяха освободени от герmanoфашистки плен. *Започна масово изгонване на врага от съветска територия.*

Хитлеристката клика обаче не искаше да се примирява с факта, че Германия не може да спечели войната. Тя извърши тотална мобилизация, събра всички сили и ресурси както на Германия, така и на окупираните страни и ги хвърли срещу съветския фронт. Германия реши да поправи разклатеното си положение, като организира през лятото на 1943 г. ново настъпление, по този път на сравнително малък участък, в района на Курската дъга. Целта на това настъпление беше да разгроми войсковите съединения на Централния и Воронежкия фронт, които отбраняваха Курската дъга, да изравни фронтовата линия и в случай на успех да настъпи в източна и североизточна посока. За новото настъпление допринасяше липсата на втори фронт в Европа в резултат на грубото нарушаване от страна на САЩ и Англия на техните съюзнически задължения. Възползувайки се от това, Германия прехвърли на съветско-германски фронт нови дивизии, които се попълваха и формираха в Западна Европа. Срещу Червената армия врагът съсредоточи 232 дивизии. В районите на Орел и Белгород бяха създадени мощни ударни групировки, наброяващи повече от 50 дивизии, от които 20 танкови и моторизирани. По броя на танковете те превъзхождаха фашистките войски, които участваха в настъплението през 1941 г. към Москва и през 1942 г. към Волгоград.

Лятното настъпление на врага не изненада Червената армия. Във връзка с подготовката за лятната кампания командването на Воронежкия фронт представи във Върховното командване доклад за плана на предстоящата стратегическа операция. В него бяха разкрити замислите на германското командване и се съдържаха конкретни предложения за организирането на действията на съветските войски, целта на които беше да изтощи и обезкръви в отбранителни боеве главните

групировки на противника, а след това, като избере благоприятния момент, да премине в контранастъпление и да го разгроми окончателно. Тези предложения легнаха в основата на плана на лятната кампания. При организирането на отбраната на предварително подготвените линии командването на съветските войски употребяваше всички най-нови технически средства. В създаването на отбранителните линии активно участие взе населението от прифронтовата зона — от Курска, Орловска и Воронежска област. За разлика от отбранителните сражения през 1941 г. и през лятото на 1942 г. отбраната при Курск беше не принудителна, а преднамерена, предприета в изгодни за Червената армия условия.

С героичните усилия на съветските войски германското настъпление, започнало на 5 юли 1943 г., скоро беше спряно. Като подкопа в кратък срок настъпателната сила на врага при Орел и Курск, Червената армия премина в решително контранастъпление. Една след друга бяха пометени мощните отбранителни линии на хитлеристите. Последният опит на фашистка Германия да предприеме настъпление, за да промени хода на войната в своя полза, да предпази от разпадане блоковете на фашистките държави, да си върне загубената стратегическа инициатива, претърпя пълен провал.

Победата при Курск сложи началото на ново победоносно настъпление на Червената армия, което се разгърна през лятото и есента на 1943 г. на един фронт от близо две хиляди километра.

Битката при Курск е едно от най-забележителните сражения през Втората световна война. В резултат на победата при Курск и излизането на съветските войски на Днепър завърши коренният прелом в хода на Великата отечествена война и на цялата Втора световна война. Червената армия задържа здраво стратегическата инициатива до пълното разгромяване на фашистка Германия.

Червената армия освободи Донбас и очисти Източна Украйна. На 6 ноември врагът беше изгонен от Киев. Съветските войски освободиха Новоросийск и ликвидираха вражеския плацдарм при Таман, с голям ентузиазъм и високо военно майсторство форсираха Днепър и се укрепиха здраво на десния му бряг. За

смелостта и героизма, проявени в боевете на Днепър, над две хиляди войници, офицери и генерали бяха удостоени с високото звание „Герой на Съветския съюз“.

Като сломи отбраната на противника на Днепър, Червената армия настъпваше успешно в Западна Украйна и по този начин провали плановете на хитлеристите, които разчитаха да се укрепят на Днепър. Към края на 1943 г. беше очистена повече от половината от завзетата от врага съветска земя.

Успехът на съветските войски при Курск улесни десанта на англо-американските войски в Италия, даде им възможност да настъпят във вътрешността на страната. За това благоприятствуваше и създамата се в Италия обстановка. Италианските патриоти, в първите редици на които бяха комунистите, започнаха борба против фашисткия режим на Мусолини и господството на германския фашизъм, за освобождението на Италия. Избухнаха народни въстания, които доведоха до събарянето на фашисткия режим на Мусолини и до разтурянето на фашистката партия. Претърпяла военен и политически крах, през септември 1943 г., Италия първа излезе от хитлеристкия блок и капитулира безусловно. Започна разпадането на блока на фашистките държави.

Успехите на съветските войски на Волга, в битката при Курск и в другите операции през този период са резултат от усилията на тружениците в тила, от грамадната организаторска работа на партията за укрепването на Червената армия, за снабдяването ѝ с най-нова техника и от овладяването на тази техника от съветските воини.

През втората половина на 1942 г. започнаха да се създават големи танкови, артилерийски и авиационни съединения, увеличи се тяхната огнева мощ. Към лятото на 1943 г. в състава на Червената армия имаше пет танкови армии. Значително се разви зенитната и реактивната артилерия. През 1943 г. в действащата армия имаше около два пъти повече зенитни оръдия, отколкото през 1942 г. Непрекъснато се увеличаваше броят на самолетите. По броя на самолетите на фронта съветската авиация превъзхождаше по това време врага близо два пъти и половина. Тя получи скоростните

изгребители ЯК—7, ЯК—9, ЛА—5, мощните щурмови самолети ИЛ—5, пикиращите бомбардировачи ПЕ—2.

Централният комитет на партията отделяше голямо внимание на подготовката и усъвършенствуването на командните кадри. През 1943 г. броят на учебните заведения се увеличи в сравнение с 1941 г. един път и половина, а на курсовете — три пъти. Всеки трети офицер се обучаваше във военно училище или в курсове. Войните упорито изучаваха опита от Великата отечествена война.

Изключителната твърдост и активност на нашите войски в борбата с врага бяха постигнати в значителна степен благодарение на голямата работа на командирите, политическите органи и партийните организации по възпитанието на съветските воини, на политическата подготовка на бойните действия. Масово-политическата работа сред войските оказваше огромно въздействие върху хода на сраженията, осигуряваше висок морален дух на армията. Политическите дейци и агитаторите запознаваха войните с бюлетините на Съветското информационно бюро, съобщаваха за успехите на особено отличилите се войници и командири, за подвизите на наградените, за зверствата на фашистите в окупираните райони. Въздействието на техните думи се засилваше под влияние на това, което съветските воини виждаха по пътя на своето настъпление: пепелища и развалини на мястото на селата и градовете, купички трупове на изтезавани и разстреляни от фашистите мирни жители и пленени червеноармейци. Сърцата на войните се изпълваха със свещена омраза към врага, която ги зовеше за нови подвизи. В редовете на настъпващите имаше много бойци, близките на които се намираха от другата страна на фронта или бяха открити в Германия. Те първи се хвърляха в боя, като уничиаха след себе си и другарите си. Съветските воини слагяха упоритата съпротива на врага, унищожаваша неговата жива сила и техника. В летописите на Великата отечествена война са записани стотици хиляди забележителни подвизи на съветските воини. Подвизите на войника комсомолец Александър Матросов, който, без да се колебае, пожертвува живота си, като скъпи със своето тяло амбразурата на вражеския бункер, за да спре унищожителния огън на хитлеристите,

е един от многото примери на воинска доблест и самопожертвувателност в името на освобождението на родната земя от омразния враг.

Комунистите бяха винаги на най-трудните и опасни участъци на фронта. Морално-политическата твърдост, безпримерната храброст и героїство, високото бойно майсторство характеризираха облика на комуниста фронтовак.

Извънредно богатият опит на масовата работа, натрупан от партийните организации в Червената армия, даде възможност да се премахне институтът на ротните заместник-командири по политическата част и да се реорганизира структурата на партийните организации с цел да се приближат до масите. По-рано първични партийни организации имаше само в полковете, сега такива бяха създадени в батальоните и приравнените към тях подразделения. Това мероприятие, проведено през пролетта на 1943 г., засили връзките на партийните организации с воините, сложи началото на нови, по-гъвкави форми на партийна работа във войските.

Голяма роля за постигането на коренен прелом в хода на войната изигра партизанското движение. С всеки изминат ден то растеше, разширяваше се, като обхващаше все нови райони. Често в партизанските отряди се вливаха цели семейства и дори села. Под ръководството на Централния комитет на партията, централните комитети на комунистическите партии на съюзните републики и на нелегалните областни комитети на партията партизанското движение се превърна в страшна за врага сила. През 1943 г. броят на партизаните се увеличи два пъти в сравнение с 1942 г.

Партизаните нанасяха огромни щети на противника и съдействуваха за успехите на Червената армия. През 1943 г. партизанските съединения на С. А. Ковпак и М. И. Наумов извършиха нападения във вътрешността на Западна Украйна, като изминаха повече от две хиляди километра. Те разрушаваха комуникациите и военните складове на противника, унищожиха много хиляди хитлеристи, извадиха от строя десетки вражески ешелони.

Партизанското движение беше общонародно, в него участваха трудещи се от всички националности на страната. Огромен размах получи партизанското движение в окупиранията територия на РСФСР — в Ле

иниградска, Калининска, Смоленска и Орловска област, в Украйна и Белорусия. То се разрастваше и в Латвия, Литва, Естония и Молдавия. Към края на 1943 г. повече от един милион въоръжени партизани водеха борба срещу герmanoфашистките окупатори. В редиците на партизаните се намираха стотици хиляди комунисти и комсомолци. Такъв размах и такава масовост на партизанското движение не познаваше историята дори на съветската страна.

Със своите зверства, с чудовищния терор на временно окупираната територия хитлеристката клика се надяваше да сломи духа на съветския народ, да сплаши съветските хора. Получи се обаче обратното. Зверствата на хитлеристите само засилиха гнева на народа, омразата към фашистките варвари. Милионите мирни жители на временно окупираните райони водеха героична борба против герmanoфашистките завоеватели. Те саботираха политическите и икономическите мероприятия на окупационните власти, спъваха изнасянето на материалните ценности в хитлеристка Германия, помагали на партизаните в унищожаването на живата сила и техниката на врага.

Организатори на партизанското движение по места, ръководители на борбата на съветските хора против окупаторите бяха нелегалните партийни организации. Ихната работа се ръководеше от 26 секретари на областни комитети, 539 секретари на градски и районни комитети на партията.

Огромна роля в развитието на партизанското движение, в борбата на съветските хора срещу фашистките завоеватели играеше нелегалният партиен и партизански печат. Издаването на вестници и позиви, разпространението им сред населението в окупираните райони беше една от най-важните задачи на партията в мобилизирането силите на народа за разгромяването на врага. През зимата на 1941/42 г. се издаваха повече от 20, а през 1943—1944 г. — около 270 печатни нелегални вестници.

Непосредственото ръководство на цялото партизанско движение и координирането на бойните действия на партизанските отряди с действията на Червената армия се осъществяваше от Централния щаб на партизанското движение при щаба на Върховното команду-

ване, който беше образуван по решение на ЦК на партията на 30 май 1942 г. Щабове на партизанското движение бяха създадени и в окупираните от германците съюзни републики и области на РСФСР и в прифронтовите райони.

През 1942—1943 г. ЦК на ВКП(б) засили ръководството на болшевишкото нелегално и партизанско движение. В Украйна и Белорусия бяха създадени нелегални централни комитети на партията за оперативно ръководене дейността на нелегалните партийни организации, на партизанските отряди и съединения и за координиране на техните действия с бойните операции на частите на Червената армия.

Ленинският комсомол оказваше голяма помощ на комунистическата партия в организирането на партизанското движение. Ярък пример за самоотвержена борба със завоевателите е дейността на комсомолците от Краснодар, ръководена от болшевишката нелегална организация. Начело на краснодонската нелегална комсомолска организация „Млада гвардия“ стояха възпитаниците от комунистическата партия млади комсомолци партизани Иван Туркенич, Виктор Третякевич, Олег Кошевой, Иван Земнухов, Сергей Тюленин, Уляна Громова и Любов Шевцова, загинали като герои. Мъжествена борба против фашистките завоеватели водеха комсомолците от „Партизанска искра“ в Николаевска област, от людиновската нелегална организация в Калужка област, от нелегалната организация в град Каунас — Литовска ССР, както и младежите от нелегалните комсомолски организации в гара Обол — Витебска област, в град Хотин — Буковина, и много други.

Борбата на съветските хора с хитлеристите в техния тил подкопаваше силата на фашистката армия и съдействуваше за успехите на съветските войски. За забележителни подвизи във въоръжената борба в тила на врага стотици хиляди партизани и партизанки са наградени с ордени и медали, много са удостоени със званието Герой на Съветския съюз.

Коренният прелом в хода на Великата отечествена война през 1943 г. зависеше много от успехите на съветския тил. Бързо растящото военно стопанство осигури превъзходството на Червената армия по отношение на силите и средствата за воденето на войната. През 1943 г.

се увеличи значително в сравнение с предишната година обемът на основните производствени фондове. С усилията на партията, на съветското правителство и на работническата класа продукцията на тежката промишленост нарасна с 19 процента. Общо промишлената продукция през 1943 г. нарасна със 17 процента. Особено рязко се повиши производството на военна продукция в източните райони.

Промишлеността на СССР осигуряваше все повече Червената армия с първокласна бойна техника. Макар че броят на работниците намаля почти с една трета в сравнение с 1940 г., заводите и фабриките успяха да дадат на фронта значително повече бойна техника, отколкото промишлеността на Германия — на фашистката армия. Съветските танкостроителни заводи произведоха за две години (1942—1943) 44 600 бойни машини, а германските — 18 200 машини. За същото време съветската авиационна промишленост даде на фронта 20 милиарди самолета повече от германската.

С увеличаването на количеството на бойната техника се усъвършенствуваше и нейното качество. Ако през първи период на войната се произвеждаха самолети, танкове, оръдия, чиито образци, общо взето, бяха създадени още преди войната, от началото на 1943 г. се усвоява успешно производството на нови, по-съвършени видове бойна техника и въоръжение. Хитлеристките генерали биха принудени да признаят превъзходството на съветските танкове над германските и да направят от това прекожни за фашистка Германия изводи. В практиката на други страни няма примери за такова бързо усвояване на масовото производство на нови образци бойна техника.

Увеличаването на военното производство се задържише от изоставането на топливно-енергетическата и металургическата база, чиито ресурси намаляха значително поради загубването на криворожките железни рудници, на металургическите заводи и на електроцентралите в Украйна, както и на Донецкия каменовъглен басейн. Необходимо беше да се увеличи рязко производството на метал и електроенергия, а също и добивът на гориво, особено на въглища, в източните райони на страната.

Комунистическата партия положи големи усилия за развитието на тези промишлени отрасли. Металургическите заводи в Урал, Западен Сибир, Казахстан и други райони в рекордно кратък срок овладяха производството на всички видове черни и цветни метали. Успешно беше овладяно и непрекъснато нарастваше производството на легирана стомана, увеличи се производството на валцовано желязо за брони. Евакуираните на изток заводи даваха два-три пъти повече военна продукция, отколкото на предишните места. За четири месеца магнитогорци построиха най-голямата в Европа доменна пещ. Започнаха да дават метал металургическите заводи в Челябинск, Узбекистан, новите високи пещи в Нижни Тагил.

Пуснати бяха в експлоатация новите каменовъглини мини в Урал, Сибир, Казахстан, в широки мащаби беше организирано снабдяването с дърва, разкриваха се местни източници на гориво. В края на 1942 г. Централният комитет взе решение за подобряване на партийната работа в мините на Кузнецкия и на Карагадинския каменовъглен басейн. ЦК разкри сериозни недостатъци, които пречеха да се използват техните производствени мощности, и даде директива цялата партийна работа да се подчини на задачата за увеличаване на добива на въглища. Партийните организации в Казахстан и Новосибирска област мобилизираха трудещите се за решаването на тази задача. Нови хиляди комунисти бяха изпратени да работят в мините. На север се усвояваше бързо експлоатацията на Печорския каменовъглен басейн. Партийните организации в Московска и Тулска област вдигнаха трудещите се за възстановяване на мините в освобождения от окупаторите Подмосковски каменовъглен басейн.

Партията и правителството взеха мерки за осигуряване електроенергия за промишлеността в източните райони на страната. Тук се строяха нови и се разширяваха старите електрически централи. Мощността на пуснатите през 1943 г. в действие електрически централи надмина един милион киловата.

Социалистическата икономика се оказва достатъчно силна за голямо капитално строителство в най-важните отрасли на промишлеността в условията на войната. През 1943 г. капиталовложенията в черната металургия,

и каменовъглената и електроенергетическата промишленост се увеличиха два пъти в сравнение с 1942 г. В районите на Урал и Поволжието на базата на автотракторните заводи и заводите за тежко машиностроене бяха създадени мощни комплексни предприятия за масово производство на първокласните съветски танкове Т—34 и на тежките танкове КВ. В същите райони, както и в Сибир, беше организирано серийно производство на самолети — изстребители и щурмови самолети, оръдия за дивизионна, полкова и противотанкова артилерия.

Действително исполинската организаторска и идейно-възпитателна работа на комунистическата партия имаше за цел да се разкрият и използват в производството всички ресурси на съветската икономика. Въдъхновявани от партията, съветските хора проявяваха огромна инициатива в мобилизирането на производствените резерви, самоотвержено се бореха за увеличаване производството на въоръжение, бойни припаси и други военни материали. Ненадминатата доблест на защитниците на родината на фронта се съчетаваше с трудовия героизъм на съветските хора в тила.

През 1943 г. *общосъюзното социалистическо съревнование* за увеличаване на продукцията за фронта получи още по-голям размах. Трудовият подем обхвана цялата работническа класа. От април 1942 г. до април 1944 г. производителността на труда в промишлеността се увеличи 40 процента. Това увеличение беше постигнато главно чрез внедряването на прогресивна техника, по-доброто използване на производствените мощности и ускоряването на производствения цикъл.

Успешно се преодоляваха трудностите в селското стопанство. Благодарение на големите усилия на партията и правителството, на самоотвержения труд на колхозниците и колхозничките, на работниците и работничките от МТС и совхозите през 1943 г. посевната площ беше увеличена с 6,4 милиона хектара в сравнение с 1942 г. Увеличи се производството на картофи, мляко и други селскостопански продукти. Като се стремяха да дадат на фронта и страната колкото може повече зърнени храни, зеленчуци и други продукти, селските труженици засяха площи свръх плана за нуждите на отбраната.

В помощ на селяните, които в условията на войната изпитваха остър недостиг на работна сила, се притече цялото градско население. Промислените предприятия оказваха на колхозите значителна производствена помощ. Като мобилизираха вътрешните резерви, те увеличиха производството на резервни части за селскостопанските машини. Успехите на селското стопанство в източните райони на страната обаче не бяха в състояние да покрият огромните загуби, които бяха понесени вследствие окупирането на врага на най-важните селскостопански райони. Населението изпитваше значителни продоволствени затруднения. Но благодарение на непрестанната грижа на партията и правителството за задоволяване нуждите на трудещите се снабдяването на населението с продоволствие в изключително тежките военновременни условия беше организирано с успех. Системата на нормирано снабдяване осигуряваше по-високо равнище на потребление за работниците от решаващите отрасли на промишлеността. Партията и правителството запазиха предвоенните цени на нормираните предмети за потребление. Въпреки огромните военни разходи съветската държава намери средства за задоволяване на социално-културните нужди на трудещите се.

С грижа за благото на народа бяха пропити мероприятията на партията и правителството за възстановяване на стопанството в освободените райони. На 21 август 1943 г. Съветът на народните комисари на СССР и ЦК на ВКП(б) приеха постановление „Неотложни мерки за възстановяване на стопанството в освободените от германската окупация райони“. В резултат на неговото осъществяване колхозите в тези райони към 1 януари 1944 г. вече получиха 1 720 000 глави добитък, 96 хиляди тона семе за зимните култури. Извършена беше голяма работа по възстановяването на жилищни сгради, училища, болници и промишлени предприятия.

Успешно се справяше със своите задачи транспортът. Въпреки значителното намаление на броя на влаковете, товарните вагони, на речните и морските плавателни съдове работниците и служещите от транспорта извършваха огромни по мащаби превози на войски, въоръжение, бойни припаси и стоки.

Съветските учени и културни дейци също помагаша всички сили на фронта. Със своите изследвания Академията на науките оказва огромна помощ за използване на ресурсите в Урал и Западен Казахстан за нуждите на войната. Съветските писатели, дейците на изкуството въодушевяваха със своето творчество народа и армията за патриотични подвизи в борбата против окупаторите.

Връзката между фронта и тила ставаше все по-здрава. През есента на 1942 г. по инициатива на тамбовци и спратовци започна *общонародно патриотично движение за събиране на средства за въоръжаване на Червената армия*. През 1943 г. Червената армия и флотата получиха допълнителни танкови колони, ескадрили и кораби. За четирите години доброволните вноски на населението за нуждите на войната достигнаха 94,5 милиарда рубли. Работниците, колхозниците и интелегенцията изпратиха на фронта хиляди ешелони с подаръци за защитниците на родината. Във всичко това се проявяваха животворният съветски патриотизъм, нерушимият съюз между работническата класа и селяните, единството на съветския народ.

Коренният прелом в тила и на фронта беше постигнат с цената на извънредно голямо напрежение на всички сили на страната. Съветският народ търпеше големи лишения в името на победата над врага. Близо една трета от целия национален доход се използваше непосредствено за нуждите на войната. През 1943 г. относителният дял на фонда за потребление в националния доход спадна на 60 процента и беше най-малкият през всичките години на войната. Продаваха се три пъти по-малко от необходимите стоки. През този период военните разходи бяха най-големите през целия период на войната. За осигуряване на коренния прелом в хода на войната съветският народ мобилизира всички ресурси на страната и неговите усилия се увенчаха с отличен успех.

Великите победи на съветския народ на фронта и в тила оказаша огромно влияние за подема на национално-освободителната борба на народите от окупираните страни — Чехословакия, Полша, Югославия, Албания, Франция, както и на съпротивителното движение в самата Германия и в страните на нейните васали.

В Югославия мощното партизанско движение, ръководено от комунистическата партия, ангажираше част от силите на фашистка Германия и фашистка Италия. Против фашисткия режим се вдигна българският народ под ръководството на комунистическата партия. Голям размах получи съпротивителното движение и Полша, където против хитлеристите действуваше енергично партизанската „Гвардия людова“. С помощта на съветския народ полски и чешки патриоти формираха на територията на СССР свои войскове части. Антифашистки настроени румънски военнопленници създадоха доброволческа дивизия за борба с хитлеристите.

В окупираните от германския фашизъм страни на Западна Европа още от първите дни на организирането на съпротивителното движение се очертаха две политически линии на борбата, две стратегии и тактики в това движение.

Едната от тях е политическата линия, стратегия и тактика на комунистическите партии, която изразяваше коренните национални интереси на народите и беше насочена към пълното разгромяване на фашизма и неговите помагачи вътре в техните страни. Комунистическите партии се стремяха да обединят всички сили на народа, всички класи и социални слоеве на населението и по този начин да създадат единен национален фронт за борба против фашизма и вътрешната реакция.

Другата политическа линия се определяше от буржоазните емигрантски правителства и техните привърженици вътре в страната. Те не си поставяха за задача пълното разгромяване на Германия, а се стремяха само към нейното превръщане във второстепенна държава. Привържениците на тази линия бяха противници на разгръщането на широк фронт на освободителната борба, проповядваха пасивна стратегия, а понякога възпираха освободителните сили, които се бореа против фашизма.

Комунистическите и работническите партии и следващите ги патриотично настроени маси бяха главната и решаващата сила, която волевеше освободителната борба срещу фашистките завоеватели в окупираните страни на Европа. Комунистическите партии вдигаха народните маси на борба срещу фашисткото иго, за национална самостоятелност на своите страни, за тяхна свобода. Комунистите въз Франция, Чехословакия, Пол

ни и другите нападнати страни, както и подкрепящите ги грудещи се маси, дадоха огромни жертви във войните срещу герmano-фашистките окупатори и техните помагачи. Хиляди комунисти и техни привърженици бяха разстреляни от хитлеристите, много хиляди загинаха в затворите и концентрационните лагери.

Комунистическите партии в страните, които влизаха във фашистката коалиция — Германия, Италия, Румъния, Унгария, Финландия, — водеха политика на разгромяване на тази коалиция във войната, политика на събаряне на фашистките правителства. Комунистите в страните от фашисткия блок развиваха голяма дейност сред войниците от армиите на своите държави, разясниваха им грабителската същност на войната, която се водеше от фашистка Германия и нейните васали, и освободителния, справедлив характер на войната от страна на СССР, на антихитлеристката коалиция. Те призоваваха войниците да сложат край на престъпната война, която хитлеристите и техните съучастници водеха, неограничено да съдействуват за поражението на фашистките завоеватели. Тази дейност на комунистическите партии имаше успехи във всички армии на страните от фашисткия блок. Не бяха малко случаите, когато войниците отбягваха да участвуват активно в борбата против Червената армия и армиите на нейните съюзници, а част от тях охотно се предаваше в плен, влизаше в партизанските отряди и в организациите на съпротивителното движение. Цели подразделения, части и дори съединения от словашките и румънските войски, големи групи от италиански, унгарски, австрийски, финландски и германски войници преминаваха на страната на армиите на антифашистката коалиция.

В резултат на съкрушителните удари на Червената армия и на засилването на работата на германските комунисти антифашистките настроения във вермахта се засилиха. Растеше броят на германските войници, които не желаеха да служат в армията. За това свидетелствуват явно умалените данни на углавната статистика на вермахта. През време на войната само в разбойните войски са били изпълнени около 27 000 смъртни присъди, а около 110 хиляди души са били затворени в каторжни затвори за повече от една година. Тези хора биха могли да се комплектуват 11 дивизии.

В обстановка на изключително жесток терор безстрашно и неуморно комунистите сплотяваха участниците в съпротивителното движение, водеха ги на борба против фашисткия режим. Под ръководството на комунистическите партии в Италия и Румъния се създаде и се разрасна партизанско движение. Ръководната роля на комунистите в освободителната борба против германо-фашистките окупатори, техният героизъм и беззаветна преданост към народа доведоха до огромно засилване на влиянието и авторитета на комунистическите и работническите партии, до още по-голямо укрепване на техните връзки с широките народни маси.

Комунистическите партии в капиталистическите страни, които влизаха в антихитлеристката коалиция, подкрепяха военните усилия на своите страни и спомагаха за укрепването на тяхното бойно сътрудничество със Съветския съюз за бързото и пълното разгромяване на фашистка Германия и нейните съучастници.

Опитът на борбата показва, че обединяването на прогресивните сили и мобилизирането на масите против фашизма и реакционните сили в капиталистическите страни, които влизаха в антихитлеристката коалиция, могат да бъдат осъществени най-добре от комунистическите партии на всяка отделна страна извън рамките на Коминтерна. Необходимо беше също така да бъде разобличена окончателно буржоазната клевета, че комунистическите партии действували не самостоятелно, не в интерес на своя народ, а по заповед отвън. Изхождайки от всичко това, вземайки под внимание, че Коминтернът е изпълнил о своята историческа задача, Президиумът на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал взе през май 1943 г. решение за разтваряне на Коминтерна. Това решение беше одобрено от всички комунистически партии.

Комунистическият интернационал изигра важна историческа роля. Неговите заслуги се състоят в това, че той възстанови и укрепил връзките между трудещите се от различните страни, които бяха нарушени от социалшовинистите през Първата световна война, защитил марксизма-ленинизма от опощляването и извращаването му от опортюнистите, допринесе за вътрешното сплотяване на младите комунистически и работнически партии, за тяхната марксистко-ленинска закалка, помогна

ни формирането на ръководни революционни кадри. С това бяха създадени условия за превръщането на младите комунистически партии в боеви масови революционни работнически партии, стоящи на платформата на марксизма-ленинизма.

През Великата отечествена война Съветският съюз водеше последователна външна политика на сплотяването на антифашистките сили. Тази политика издигаше още повече авторитета на СССР на международната сцена. Тя спомагаше за укрепването на антихитлеристката коалиция.

В края на 1943 г. в Техеран се състоя конференцията на ръководителите на правителствата на СССР, САЩ и Англия. Тя прие декларация, в която беше формулирана и потвърдена общата линия на трите велики държави във войната, както и решението им за съвместно сътрудничество в следвоенния период. В Декларацията се подчертаваше стремежът на трите велики държави да осигурят траен мир в следвоенния период и да организират сътрудничество между всички миролюбиви страни, големи и малки. Въпреки съпротивата на Чърчил на конференцията беше решено вторият фронт в Европа да се открие не по-късно от 1 май 1944 г. Този срок обаче не беше спазен. Съветските въоръжени сили продължаваха сами да носят главната тежест на войната срещу хитлеровска Германия и нейните засади.

Техеранската конференция изигра важна роля за укрепване на англо-съветско-американската коалиция. Тя показва колко несъстоятелни са сметките на хитлеровската дипломация, че тази коалиция ще се развали.

През декември 1943 г. в Москва беше подписан съветско-чехословашкият договор за дружба, взаимна помощ и следвоенно сътрудничество за 20 години. Договорът гарантираше на Чехословакия военна помощ от страна на Съветския съюз за освобождение на чехите и словациите от фашисткото робство. Всеки член на съветско-чехословашкият договор е проникнат от идеята за осигуряване на траен мир в Европа през следвоенния период. Този договор е ярък образец на сътрудничество върху основата на пълно равноправие и взаимно разбиране между две страни, пример за истински братски отношения между големи и малки държави.

Забележителните успехи на Червената армия на фронтвете през втория период на Великата отечествена война, героичният труд на съветските хора в тила, последователната съветска външна политика осигуриха бъдещите решаващи победи на Съветския съюз над фашистка Германия.

3. Победоносното завършване на Великата отечествена война

Съветският съюз посрещна 1944 г. с редица блестящи победи над хитлеристка Германия. *Заклучителният период на войната започна.* Но пътят към нейното завършване беше труден.

Двете огромни армии стояха една срещу друга. Към началото на 1944 г. Червената армия вече превъзхождаше противника по численост 1,3 пъти, по оръдия и минохвъргачки — 1,7 пъти, по танкове и моторизирани оръдия — 1,4 и по самолети — 2,7 пъти. За две години и половина война Съветският съюз можа не само да отблъсне бесния натиск на врага, но и напълно да ликвидира неговото предимство в бойни сили и техника. Несъкрушимата мощ на съветската държава и на нейните въоръжени сили беше показана на дело. Но фашистката армия беше все още силна. Германия продължаваше да държи основните си сили на съветско-германския фронт. Против Съветския съюз действаха 236 вражески дивизии и 18 бригади, докато против западните съюзници — само 102 дивизии. Хитлеристка Германия разполагаше, както и преди, с ресурсите на почти цяла Европа. Фашисткият звяр тъпчеше все още почти половината от окупираната от него съветска земя. За окончателната победа беше необходимо огромно напрежение на всички сили на съветския народ.

Комунистическата партия постави пред Червената армия благородната задача — да очисти от германофашистките окупатори цялата съветска земя, да помогне на европейските народи в освобождаването им от фашизма, да завърши войната с пълен разгром на хитлеристките разбойнически орди върху територията на самата Германия. Тази задача определяше цялата политическа работа на партията на фронта и в тила. Из-

ключително внимание се отделяше на печата, който мобилизираше воините за изпълнение на бойните задачи. В армията и флотата се издаваха 4 централни, 19 фронтови и флотски, над 90 армейски и корпусни вестници с общ тираж около 3,5 милиона екземпляра. За воините от перуска националност се издаваха 50 фронтови, окръжни и армейски вестници. Освен това всяка дивизия имаше своя многотиражка.

След ударите през 1943 г. Червената армия не даде на германските войски да си отдъхнат. През 1944 г. тя им нанесе още по-съкрушителни удари.

През януари започна мощно настъпление на войските от Ленинградския и Волховския фронт с подкрепата на моряците от Балтийската флота. Напредвайки стремително, съветските войски разгромиха основните сили на германската армия в този район. Ленинград беше напълно освободен от вражеската блокада. В средата на февруари Червената армия премина в настъпление на юг от Илменското езеро и нанесе ново голямо поражение на германската армия. Съветските войски стигнаха до Прибалтика.

Ожесточените боеве на северозапад още продължаваха, когато на юг се разгърна гигантската битка за Западна Украйна. През февруари—март войските на четирите украински фронта преминаха в настъпление на огромен фронт — от Припят до устието на Днестър. Червената армия обкръжи и унищожи две големи вражески групировки в районите Корсун—Шевченковски и Менигородка—Уман. Червената армия освободи Криворожкия железноруден басейн. Като напредна успешно на запад и форсира Днестър, тя освободи значителна част от Съветска Молдавия. На 26 март 1944 г. стана забележително събитие — съветските войски стигнаха румънската граница. Започна възстановяването на държавната граница на Съветския съюз. През април—май войските на 3-и и 4-и Украински фронта във взаимодействие с Черноморската флота освободиха Крим и Одеса.

До лятото на 1944 г. Червената армия освободи от врага около три четвърти от окупираната от него територия. Съветските войски достигнаха предпланините на Карпатите и с това разсякоха фронта на хитлеристите на две части. Червената армия излезе на подстъпите

към Балканите и получи възможност да окаже непосредствена подкрепа на народите от Югоизточна Европа в тяхната борба против фашизма. Дезорганизацията сред сателитите на фашистка Германия се засили, тяхното вътрешнополитическо положение се изостри. Хитлеристка Германия бе изправена пред пълна политическа изолация.

На целия свят стана ясно, че Съветският съюз е в състояние със собствени сили да разгроми фашизма и да освободи Европа. Това застави американското и английското правителство да вземат най-после решение за нахлуване в континента. През юни 1944 г., с двегодишно закъснение, вторият фронт в Европа беше открит. Но и след това съветско-германският фронт продължаваше да е решаващ, ангажирайки две трети от фашистките войски.

Такава е равносметката от зимно-пролетната кампания на Червената армия през 1944 г. Още по-грандиозна по мащаби и последици беше лятно-есенната кампания.

През юни войските на Ленинградския и Карелския фронт с подкрепата на корабите на Балтийската флота преминаха в настъпление на Карелския провлак и в Южна Карелия. Като преодоляха трите линии от дълго временни отбранителни укрепления, съветските войски освободиха Выборг и Петрозаводск. Противникът беше отхвърлен във вътрешността на Финландия. През август Финландия поиска от Съветския съюз примирие и на 4 септември скъса с Германия.

През юни—юли войските от Първи прибалтийски и от трите белоруски фронта извършиха голяма стратегическа операция против германската армия. На 23 юни на огромния фронт от Западна Двина до Припят съветските войски нанесоха върху врага удари с невидяна сила. На редица места те разкъсаха дълбоко отбраната на противника и само след шест дни в районите на Витебск и Бобруйск обкръжиха и унищожиха една голяма групировка на противника. Настъпвайки стремително, те обхванаха откъм фланговете централната групировка на германците и на 3 юли освободиха столицата на Съветска Белорусия — Минск, а на 13 юли — Вилнюс — столицата на Литовската ССР.

В сраженията на белоруската земя Червената армия унищожиха и взе в плен повече от половин милион вра

жески войници и офицери. Германофашистките войници, офицери и генерали, които надменно се готвеха да шестват с победен марш в Москва, през лятото на 1944 г. преминаха по улиците на съветската столица като военнопленници.

В резултат на разгромяването на германофашистките войски в центъра Червената армия освободи напълно Беларусия и голяма част от Литовската съветска република. За 24 дни съветските войски напреднаха повече от 500 километра на запад и форсираха успешно Неман. Те стигнаха до самите граници на фашистка Германия. Наближи часът на разплатата с хитлеристки фашизъм за всичките му кървави престъпления срещу човечеството.

Победата на съветските войски в Беларусия открива пътя за по-нататъшното придвижване на Червената армия в Полша и Прибалтика, за настъпление в Източна Прусия.

В същото време, през юли—август, Червената армия нанесе съкрушителни удари на юг. Войските на 1-и Украински фронт успешно пробиха отбраната на противника и на 27 юли освободиха центъра на Западна Украйна — Лвов. Преследвайки отстъпващия враг, те форсираха Висла и за кратко време освободиха цяла Западна Украйна. През август войските на Втори и Трети украински фронт удържаха голяма победа. Движейки се стремително напред, те обкръжиха и унищожиха в района на Кишинев 22 германски дивизии. Съветска Молдавия беше освободена напълно.

През септември—октомври Червената армия удържа голяма победа над германофашистките войски в Прибалтика. Войските на трите прибалтийски фронта преминаха в настъпление по посока на Рига, а войските на Ленинградския фронт започнаха настъпление към Талин. На 22 септември съветските войски очистиха от врага столицата на Съветска Естония — Талин, а на 13 октомври — столицата на Латвийска ССР — Рига. Съветска Естония и голяма част от Съветска Латвия бяха освободени. Прибалтийската групировка на хитлеристите, която наброяваше повече от 30 дивизии, беше пригисната до морето и откъсната от Източна Прусия.

През октомври войските на Карелския фронт съвместно със северната флота разгромиха северозападна-

та групировка на германците, изтласкаха врага от Печенга — тази от векове руска област, влязоха на територията на Норвегия и помогнаха на норвежкия народ да се освободи от герmanoфашистко иго.

Държавната граница на Съветския съюз беше напълно възстановена по цялата ѝ дължина от Баренцово до Черно море.

Съществен принос в освооождаването на родната земя от герmanoфашистките завоеватели принадлежи на героите партизани. Непосредствено преди започването на битката за освобоождаването на Белорусия в продължение на една седмица партизаните извършиха грандиозна и смела операция по разрушаването на железопътните линии в тила на врага. В най-критичния момент на боевете фашисткото командуване не можа да маневрира с войските, да докарва резерви и бойна техника.

Съкрушавайки отбраната на врага, унищожавайки неговата жива сила и техника, съветските воини вършеха чудеса от геронзъм, гонеха хитлеристите на запад. В боевете за Николаев се покриха с безсмъртна слава група моряци десантници под командването на старши лейтенант К. Ф. Олшански. Дебаркирали тайно през пощата в пристанището, те издържаха ожесточения бой против три хитлеристки батальона с оръдия, многохвъргачки и танкове. От 67 души само 12 останаха живи. Смелите десантници бяха удостоени със званието „Герой на Съветския съюз“, за техния подвиг напомня издигнатият в града паметник.

В боя за освобоождаването на полското село Герасимовиче ефрейторът Г. П. Кунавин повторил подвига на Александър Матросов, като закри с тялото си амбразурата на картечницата. Славният воин беше удостоен със званието „Герой на Съветския съюз“. В знак на дълбока благодарност към съветския воин освободителите на селото записаха за вечни времена името му в списъка на почетните граждани и задължиха учителите всяка годна да започват първия урок в първи клас с разказ за подвига на Кунавин. „Нека тяхното разбиране за живота да започне с мисълта за братството между полския и руския народ“ — пишат те в своето решение.

Червената армия напредваше на запад като армия освободителка. Съветският народ, който се бореше за своята свобода и независимост, не можеше да бъде равнодушен към съдбата на другите народи, които пъшкаха под игото на фашизма. Вярна на идеите на пролетарския интернационализъм, през цялата война Комунистическата партия на Съветския съюз подчертаваше пред съветските воини тяхната историческа освободителна мисия. Вдъхновена от тази висока цел, Червената армия носеше на поробените европейски народи освобождение от фашистката неволя.

Още в края на март 1944 г. съветските войски влязоха в румънска територия. Военните действия бяха пренесени във от пределите на СССР. През юли съветските войски стъпиха на полска земя. *Над поробените народи в Западна Европа изгря зората на освобождението.*

Във връзка с напредването на Червената армия на запад възникнаха важни въпроси на държавния, икономическия и културния живот на народите от европейските страни. Комунистическата партия и съветското правителство провъзгласиха за своя цел:

1) Да освободят от фашистките окупатори народите на Европа и да им съдействуват за възобновяването на техните независими национални държави.

2) Да дадат на освободените народи пълна свобода при решаването на въпроса за тяхното държавно устройство, за социалния им строй.

3) Да вземат мерки главните военнопръстѣпници, виновниците за войната и за страданията на народите, да понесат сурово наказание за извършените от тях злодеяния.

4) Да установят в Европа такъв ред, който напълно да изключва възможността за нова агресия от страна на Германия.

5) Да установят трайно икономическо, политическо и културно сътрудничество между всички европейски народи, основано на взаимно доверие и взаимна помощ, с цел да се възстанови стопанството и културата в страните, окупирани и ограбени от фашистите.

Победоносното настѣпление на Червената армия предизвика мощен подем на националноосвободителната борба на европейските народи против хитлеристкия

„нов ред“. Влиянието на комунистите нарасна. Издигнатата от комунистите още преди войната идея за народния фронт спечели народните маси на много изпитали ужаса на фашисткото робство страни. В България се създаде Отечественият фронт, в Гърция — Националноосвободителният фронт, а в Румъния — Националнодемократическият блок, в Унгария — Националният фронт на независимостта, в Полша изразител и обединител на всички демократични сили на страната стана Крайова рада народова. Централните комитети на комунистическите партии на Италия и Франция призоваха народите на своите страни на всеобщо въоръжено въстание против германофашистките окупатори.

В борбата на европейските народи против фашистката окупация непосредствено участваха съветски хора. Където и да се окажеха, навсякъде те се бореха решително против фашизма. Излезли на свобода от лагерите на смъртта, те влизаха в партизанските отряди и нелегалните организации на различни страни. През първата половина на 1944 г. в Полша действаха над 10 съединения на съветски партизани. По молба на комунистическите партии на Чехословакия, Румъния и Унгария ЦК на Украинската комунистическа партия помогна на народите на тези страни за развитието на партизанското движение. С помощта на френските комунисти във Франция беше създаден централен комитет на съветските военопленници. Към пролетта на 1944 г. във Франция вече действаха 30 съветски партизански отряда.

От средата на 1944 г. започна великият освободителен поход на Червената армия, който оказва непосредствена помощ на европейските народи в тяхната борба против фашистката тирания.

Заедно с Червената армия вървяха на запад, за да освобождават родината си, полската войска, чехословашкият корпус, румънската дивизия и югославската бригада.

През лятото съветските войски навлязоха в територията на Полша. Полският народ, който понесе тежки изпитания и мъчения и даде големи жертви, посрещна Червената армия с любов и признателност. Заедно с Червената армия за освобождението на своята родина се сражаваше 1-а Полска армия. На освободената от

окупаторите територия на Полша ръководеният от Работническата партия (комунисти) народ създаде народно правителство — Полския комитет за национално освобождение.

Победите на Червената армия въодушевяваха румънския народ на борба против фашистката тирания. Народните патриотични сили на Румъния под ръководството на комунистическата партия вдигнаха на 23 август въоръжено въстание и свалиха фашисткото правителство. Румънската армия обърна своето оръжие срещу германските войски и се присъедини към Червената армия. Патриотичните отряди и части на румънската армия очистиха столицата от омразните окупатори и заедно със съветските войски поведоха решителна борба за пълното изгонване на германофашистките войски от пределите на страната си. На 31 август, радостно посрещнати от румънското население, съветските воини влязоха в Букурещ. Румъния престана да бъде съюзница на Германия и ѝ обяви война.

Появяването на Червената армия на Балканите оказва решаващо въздействие върху положението в България. Знаейки за горещите симпатии на българския към съветския народ, нейните фашистки управници не се осмелиха да воюват против СССР, но по всякакъв начин помагаша на хитлеристка Германия. Във връзка с това на 5 септември 1944 г. Съветският съюз обяви война на фашисткото правителство на България. Съветските войски навлязоха в България, възторжено посрещани от населението с хляб и сол. Ръководена от Българската работническа партия, общонародната борба против хитлеристите и фашистките управници на страната достигна най-високата си точка. На 9 септември в София избухна въоръжено въстание. Омразният на народните маси монархо-фашистки режим рухна. Образувано беше правителство на Отечествения фронт. България скъса с фашистка Германия и ѝ обяви война.

През октомври съветските войски предприеха ново голямо настъпление по обширната Среднодунавска низина. Целта на това настъпление беше да се разгромят основните сили на трите германски армейски групи, да се извади Унгария от войната и да се обърне тя срещу Германия, а също да се окаже помощ на югославския народ за освобождението на неговата страна.

Като навлязоха в територията на Югославия, на 20 октомври съветските войски съвместно с югославската народноосвободителна армия освободиха столицата ѝ Белград.

След освобождението на Трансилвания съветските войски, които действуваха в Румъния, се врязаха дълбоко в територията на Унгария и към края на декември завършиха обкръжаването на голяма вражеска групировка в района на Будапеща. Заедно със салашистите — предателите на унгарския народ — хитлеристите бяха превърнали Будапеща в непристъпна крепост и я отбраняваха упорито. Около месец и половина продължи ожесточената борба за Будапеща. На 13 февруари 1945 г. герmanoфашистките и унгарските войски бяха принудени да се предадат. Столицата на Унгария беше освободена. Съветските войски очистиха от герmanoфашистките окупатори по-голямата част от Унгария. На 28 декември образуваното в Унгария демократично правителство обяви война на Германия.

Стремнителното напредване на Червената армия на Балканите имаше решаващо значение за успешното настъпление на албанската народноосвободителна армия, ръководена от комунистическата партия, против герmanoфашистките окупатори. На 29 ноември 1944 г. народноосвободителната армия напълно освободи Албания.

Победите на Червената армия създадоха благоприятни условия за борбата на гръцките патриоти. Към ноември 1944 г. гръцкият народ под ръководството на комунистическата партия разгроми герmanoфашистките войски и освободи страната си от герmanoфашистките окупатори. Това предизвика тревога сред англо-американските империалисти, които се стремяха да използват Гърция като трамплин за борба против балканските народи и Съветския съюз. Изпращайки свои войски в Гърция, английското правителство попречи на гръцкия народ да използва напълно плодовете на своята победа. Английските войски възстановиха в Гърция старите, реакционни отношения.

Политическите и военните резултати от лятно-есенната кампания на Червената армия бяха грандиозни. Червената армия завърши освобождението на съветската земя и помогна на народите от Югоизточна и Централна Европа да отхвърлят игото на хитлеристката

тирания. Освободените народи започнаха да изграждат своя живот по новому, създавайки народнодемократичен строй. Коалицията на фашистките държави претърпя крах. Германия се оказа напълно изолирана. Народите на Румъния, България и Унгария насочиха своето оръжие против фашистка Германия.

Победите на Червената армия в двете кампании през 1944 г. показаха неопровержимо, че тя превъзхожда хитлеристките войски във всяко отношение. За две и половина години война тя натрупа огромен боен опит и се закали в суровите сражения. Родината щедро снабдяваше своите воини с първокласно въоръжение, косто те майсторски владееха. Инициативата се намършаше здраво в ръцете на Червената армия и тя нанасяше на врага неочаквани удари там, където ѝ беше изгодно и където той най-малко ги очакваше. Съветските воини се въодушевяваха от високи и благородни цели — освобождението на свещената съветска земя и подпомагането на европейските народи, които стеноха под игото на хитлеристкия „нов ред“.

Нарасналата мощ на Червената армия, майсторството и зрелостта на нейните кадри се проявиха най-пълно в заключителния етап на войната, когато съветските войски не просто изгонваха врага от родната земя, а го обкръжаваха и унищожяваха. Над две трети от фашистките дивизии, които бяха унищожени на съветско-германския фронт за три и половина години война, бяха ликвидирани само през 1944 г. Хитлеристка Германия не можа да се справи от тези огромни загуби.

Блестящите победи на фронта се осигуряваха от непрекъснато нарастващите трудови успехи в тила. Военната промишленост произвеждаше през 1944 г. всеки месец над пет пъти повече самолети и танкове, отколкото през 1941 г. Силата на един артилерийски залп от всички видове артилерия нарасна за същото време три пъти. През 1944 г. Червената армия получи 29 хиляди танка и моторизирани оръдия, повече от 40 хиляди самолети, над 120 хиляди оръдия, осигурена беше предостатъчно с леки и тежки картечници, пушки и автомати. Макар че Съветският съюз произвеждаше стомана близо три пъти по-малко от Германия и окупираните от нея европейски страни, през 1944 г. той я надмина по производство на танкове, самолети и артилерия.

Това беше извънредно голяма победа на съветската военна икономика, свидетелство за огромната ѝ мощ. Проявиха се най-пълно предимствата на социалистическата стопанска система, високите морални качества на съветския народ, организаторският талант на комунистическата партия.

Главната роля в икономическата победа над врага принадлежеше на героичната работническа класа. Всеки месец тя увеличаваше все повече промишлената продукция. Производството на черни метали през 1944 г. нарасна в сравнение с предишната година почти с една четвърт, на стомана с 28 процента, на чугун — с 31 процента, добивът на каменни въглища — с 30 процента. Националният доход достигна най-високото равнище през целия период на войната. За пръв път през войната в 1944 г. делът на военните разходи в народното стопанство започна да намалява. Обемът на капиталните вложения достигна равнището на предвоенната 1940 г. През 1942—1944 г. в източните райони бяха построени и влязоха в действие 2 250 големи предприятия. Увеличи се производството на стоки за народно потребление. Така партията прозорливо полагаше здрави основи за бързото възстановяване на народното стопанство и за неговото преминаване към мирното социалистическо строителство.

Победите на фронта въодушевяваха съветските хора за нови трудови подвизи. Общосъюзното социалистическо съревнование взе още по-голям размах. Започналото в края на 1943 г. по инициатива на металурзите, танкостроителите и самолетостроителите движение за повишаване производителността на труда през 1944 г. стана общонародно. Съревнованието по професии обхваща всички работници. Засили се съревнованието на комсомолско-младежките бригади из страната. Издигнатият от младите работници лозунг „С по-малко работници повече продукция за фронта!“ увлече колективите на много предприятия, помогна да се разкрият големи вътрешни резерви. Към края на 1944 г. се съревноваваха повече от 85 процента от работниците в страната.

Ръка за ръка с работническата класа колхозните селяни умножаваха успехите на селското стопанство. Колхозът „Красний путиловец“, Калининска област, се

обърна към всички труженици на селското стопанство с призива: „Да организираме общосъюзно социалистическо съревнование за високи добиви!“ Украинските колхозници призоваха всички селски труженици към съревнование за предсрочно изпълнение на плана за зърнодоставките и за свръхпланово предаване на зърнени храни във фонда на Червената армия. През 1944 г. посевните площи в страната се увеличиха с около 16 милиона хектара в сравнение с 1943 г. Произведени бяха повече зърнени храни, броят на добитъка се увеличи. Но положението на селското стопанство все още беше тежко.

В общ боен строй с работниците и селяните продължаваше да върви съветската интелигенция, като даваше все по-голям принос за победата на врага. Развиваше се успешно научната и конструкторската мисъл. През 1944 г. фронтът получи нови мощни оръдия — тибележителните тежки танкове, новите изстребители ИК-3 и ЛА-7, шурмоваците ИЛ-10, скоростните бомбардировачи ТУ-2. Съветските лекари постигнаха небивали успехи при лечението на ранените. Около 75 процента от ранените войници и офицери след излекуването им в болниците се връщаха отново на фронта. Кръвоприрителите дадоха на ранените през войната над 400 000 литра кръв и помогнаха да се върнат в строя стотици хиляди съветски бойци.

С пълното изгонване на фашистките окупатори от съветската земя партията трябваше да разрешава още една задача, която изискваше огромни усилия. Освободените градове и села лежаха в развалини и възвръщането им към живот не можеше да се протака. Но това не значеше просто да се възобнови работата на промишлените предприятия, колхозите и совхозите. Фашистките вандали разрушиха повечето от фабриките и заводите, вдигнаха във въздуха електрическите централи, изнесоха или направиха негодни машините, нанесоха огромен щети на селското стопанство. В тези райони останаха по-малко от една пета от работниците.

Въпросите за възстановяването на народното стопанство в освободените райони не слизаха от дневния ред на ЦК и на правителството. За разрешаването на тази задача бяха отделени повече от 40 процента от капита-

ловложенията. С освобождението на съветската земя започваше незабавно лекуването на тежките рани. Още неуспели съветските бойци да освободят Криворожкия железноруден басейн, и възстановяването на южната металургия започна на широк фронт. Още се водеха ожесточени боеве за освобождаването на Украйна, Белорусия и Естония, а вече се вземаха решения за възстановяване на селското стопанство на тези републики. Почти едновременно с плановете за освобождението на Молдавия се разработваха мероприятия за възстановяване на плодородните ѝ полета. Заедно с настъпващите войски се движеха оперативни групи, създадени по указание на ЦК на партията, които пристъпваха незабавно към възстановяване на партийните и държавните органи, към възраждане на стопанския и културен живот. Партийните организации на освободените райони навсякъде се заемаха енергично с възстановяване на стопанството и на целия живот. Тези въпроси се обсъждаха на пленумите на централните комитети на комунистическите партии на съюзните републики, на областните, градските и районните комитети. В ръководствата влязоха кадри, закалени в нелегалната и партизанската борба срещу герmanoфашистките окупатори.

Възстановяването на икономиката на освободената съветска земя стана общонародно дело. Навсякъде партийните организации смятаха за свой свещен дълг да организират всестранна помощ за съветските хора, отхвърлили ярема на фашистката окупация. Комсомолът пое шефство над Донбас. За възраждането на каменовъглената промишленост помагаша миньорите от Подмосковието и Кузбас, а на металургията — трудещите се от Челябинска област. Колективите на Магнитогорския и Кузнецкия комбинат поеха шефство над много заводи в южната част на страната. Колхозите и совхозите получаваха техника и добитък от Сибир, Казахстан, Средна Азия и Закавказието. Дружбата на съветските народи, затвърдена с кръвта на фронта, се прояви с нова сила в братската помощ за населението, което бе изпитало целия ужас на фашистката окупация.

Напрегнатият труд на съветските хора се ознаменува с нови и нови победи на фронта на борбата за възстановяване на народното стопанство. Първостепенната задача — възстановяването на южната каменовъг-

лено-металургична база — се решаваше успешно. Към началото на 1945 г. в Донбас вече се добиваха каменни въглища в три от всеки четири миѝи, които бяха действували преди войната. Съживиха се металургическите и машиностроителните заводи в южната част на страната. Бързо растеше производството на електроенергия. Първенецът на съветската енергетика във Волхов беше възстановен напълно. Дадоха ток Волгоградската, Зувевската и Щеровската електрическа централа. Започна да се издига от пепелницата Днепрогес. Към края на войната бяха възстановени около 51 хиляди километра главни желзопътни линии. В пострадалите от окупацията райони бяха засети 72 процента от предвоенните посевни площи.

Освободените от окупацията републики и области започнаха да дават значителен принос във военната икономика, в организирането на победата във войната. (Още в 1944 г. промишлеността на тези райони даде около една пета от цялата продукция на страната. Към края на войната Московският каменовъглен басейн добиваше за едно денонощие два пъти повече въглища, отколкото през 1940 г. Тракторният завод „Ф. Е. Дзержински“ и Харковският тракторен завод още в 1945 г. дадоха на страната половината от цялото производство на трактори.

Военните успехи и трудовите постижения се дължаха до голяма степен на политическата работа на партията, която обединяваше усилията на съветските хора в един порив. Особено значение придобиха тогава две задачи.

Нарасналото единство на партията и народа се изразяваше и в небивало бързото увеличаване на нейните редици. През 1944 г. 1 336 350 души бяха приети за кандидат-членове и 1 124 853 за членове на партията; младежите в партията през войната съставляваха почти две трети от всички комунисти. Ето защо идейното изпитание на младите комунисти, политическата работа сред масите станаха животрептущи въпроси в живота на партията. А партийните организации бяха отслабили вниманието си към идеологическата работа. С редици постановления на ЦК се целеше да бъде отстранен този недостатък. Идеологическата работа на партията се засили значително.

Остро стояха въпросите за политическата работа сред милионите съветски хора, освободени от фашисткото робство. Няколко години хитлеристката пропаганда ги беше тровила със своята отрова, разпалвала беше националната вражда. Отивайки си, врагът остави въоръжени банди от националистически отрепки. Трябва да не се забравя също и това, че населението от Прибалтика, от западните области на Украйна и Белорусия беше влязло в семейството на съветските народи малко преди войната.

Населението на окупираните преди райони в своето мнозинство бе останало вярно на съветската власт и идеите на комунистическата партия. Необходимо беше морално-политическите последици от фашистката окупация да се ликвидират колкото може по-скоро. Към това се стремеше ЦК на ВКП(б). В Западна Украйна и Западна Белорусия, в Бесарабия и Прибалтика незабавно след тяхното освобождение съветската власт върна на селяните земята, предадена от фашистите на помещиците, и ги подпомогна със селскостопански оръдия и добитък. Комунистическите партии на тези републики възпитаваха всекидневно широките маси в дух на непримиримост към буржоазнонационалистическата идеология, укрепваха връзките на братска дружба с другите съветски народи. Това даде своите плодове. Народът, преживял ужасите на злодеянията на хитлеристите и на местните националисти, помогна да се пресече подривната дейност на буржоазните националисти. Широките маси се включваха активно в изграждането на своите републики.

Партията взе важни решения за заздравяване на многонационалната съветска държава. През януари 1944 г. въз основа на постановлението на пленума на ЦК на ВКП(б) сесията на Върховния съвет на СССР гласува закон, който разширяваше правата на съюзните републики в областта на външните отношения и отбраната на страната. Народните комисариати на външните работи и отбраната бяха преобразувани от общосъюзни в съюзнорепубликански. Съюзните републики получиха право да влизат в непосредствени връзки с чуждестранните държави и да сключват с тях споразумения, да създават военни формации.

Последната година на войната стана година на велики дела на съветския народ. В невиджани по мащаб и напрегнатост сражения се ковеше окончателната победа. Върху огромната освободена територия се издигаха от развалините градовете, отново задимяха фабричните комини, отново се засяваха полетата. Заедно с това се строеха заводи и електрически централи, прокарваха се железопътни линии, разработваха се находища на полезни изкопаеми. Съветският народ воюваше, възстановяваше, строеше. Всяко от тези дела с право влезе в историята като подвиг. Организаторският талант на комунистите и патриотичният порив на съветските хора се сляха в едно, а от тази сплав се родиха чудеса.

Войната беше към края си. Червената армия взе много изгодни позиции за нанасяне на последните удари върху Германия от североизток, изток и югоизток. Настъплението се проектираше за края на януари 1945 г., но се наложи да започне по-рано. Като преминаха и настъпление на запад (в Ардените), германофашистките войски поставиха в тежко положение англо-американската армия и Чърчил се обърна за помощ към Съветския съюз. Вярна на съюзническия си дълг, на 12 януари Червената армия започна последното си настъпление на огромния 1 200-километров фронт от Балтийско море до Карпатите. Това настъпление се характеризираше с огромен размах, с широка маневреност, с голяма сила и дълбочина на ударите и с голяма бързина на напредването. Съветските войски очистиха от окупаторите цяла Полша и цяла Унгария, освободиха значителна част от Чехословакия и Австрия, помогнаха на датския народ да отхвърли игото на германофашистката тирания. Военните действия бяха пренесени на територията на самата Германия.

През есента на 1944 г. Червената армия освободи Закарпатска Украйна. Състоялият се през ноември конгрес на делегатите на народните комитети прие манифест за присъединяване на Закарпатска Украйна към Съветска Украйна.

Преди последния етап на войната съветските и англо-американските войски се намираха на приблизително еднакво разстояние от Берлин. На запад германофашистките войски отстъпваха почти без бой, на изток те се защитаваха с яростта на обречени. Но настъпа-

телната мощ на съветските войски беше непреодолима. В резултат на януарското настъпление Червената армия беше вече на 60—70 километра от германската столица, а англо-американските войски се намираха все още на повече от 450 километра от нея.

В разгара на зимното настъпление на Червената армия, през февруари 1945 г., в Крим се състоя конференция на ръководителите на правителствата на трите съюзни държави — Англия, САЩ и СССР. Огромното засилване на международния авторитет на Съветския съюз в резултат на грандиозните му победи осигури вземането на решения, които отговаряха на интересите на народите. Ръководителите на правителствата съгласуваха плановете за окончателното разгромяване на Германия и набелязаха основните принципи за следвоенното устройство на света. Бяха изработени условията за пълна капитулация на Германия, за превръщането ѝ в демилитаризирана, демократична и миролюбива държава. Конференцията отговори на стремежа на народите да се осигури международната безопасност, като взе решение за създаването на Организацията на обединените нации.

Кримската конференция беше ново доказателство за възможността за сътрудничество между държави с различен обществен строй. Нейните решения провалиха сметките на хитлеристите и на най-реакционните кръгове на Англия и САЩ, които се стремяха да разединят съюзниците и зад гърба на Съветския съюз да сключат сепаративен мир с фашистка Германия.

Ръководителят на английското правителство Чърчил обаче продължаваше вероломната си по отношение на Съветския съюз политика. Той се стремеше не толкова към окончателното разгромяване на Германия, колкото към това, англо-американските войски да влязат по-рано от Червената армия в столиците на Германия, Чехословакия и Австрия. След войната стана известно, че Чърчил, виждайки близкия разгром на фашистка Германия, заповядал на фелдмаршал Монтомери да събира оръжието на предаващите се германофашистки войски и да бъде готов да го раздаде отново на хитлеристите за съвместна борба против Съветския съюз.

Червената армия настъпваше стремително. Във връзка с нейната годишнина Централният комитет на кому

нистическата партия се обърна към съветските воини с призива: „Не давайте отдых на врага! Бийте го безпощадно, с цялата мощ на съветското оръжие! Напред, на запад! Вас ви чакат като освободители милиони съветски хора, които изнемогват от каторжна работа в Германия. Да избавим от фашистка неволя нашите братя и сестри! Да изтрием от лицето на земята германския империализъм! Да осигурим траен мир между народите от цял свят!“ Под тези лозунги Червената армия предприемаше последния, решителен бой.

На 16 април започна Берлинската операция. В навечерието на настъплението на партийни и комсомолски събрания, в беседи с воините се разясняваше световно-историческото значение на последния удар срещу врага. Под мощния натиск на съветските войски отбраната на хитлеристите не издържа. Войната стигна до самата столица на Германия. 10 дни се водеха ожесточени боеве по улиците на града.

Масовият героизъм и високото бойно майсторство на съветските воини се проявиха с нова сила. Сломявайки съпротивата на врага, те обкръжиха Райхстага. На 30 април много съветски воини нахлуха в зданието и развиха червени знамена по неговите колони, фронтоци и прозорци. Рано сутринта на 1 май над Райхстага вече се развяваше знамето на победата; издигнали го бяха смелите разузнавачи М. А. Егоров и М. В. Кантария.

Падането на Берлин означаваше край на хитлеристкия райх. Германската фашистка държава рухна под ударите на Червената армия. Съветският народ и неговите въоръжени сили удържаха победа над агресора и бойна общност с войските на Англия, САЩ, Франция, Полша, Чехословакия, Югославия, Албания, с части от румънската, българската и унгарската армия, с бойните сили на съпротивителното движение. Народите от антифашистката коалиция дадоха своя принос в общото дело на борбата срещу фашизма. Решаваща роля в това отношение изигра Съветският съюз, който изнесе на своите плещи главната тежест на войната. На 8 май 1945 г. Германия подписа акт за безусловна капитулация. На другия ден, 9 май, съветските войски завършиха своята последна операция — разгромиха групировката на германофашистката армия, която обкръжаваше столицата на Чехословакия — Прага, и

влязоха в града, който въстаналият народ беше вече освободил от окупаторите.

Със свършването на войната в Европа върху народите легна грижата за осигуряването на мира. След военното устройство на света беше свързано с въпроса за съдбата на Германия. Тази проблема, която вълнуваше цялото човечество, бе разрешена от Потсдамската конференция на ръководителите на правителствата на СССР, САЩ и Англия, която се състоя от 17 юли до 2 август 1945 г. Съветската делегация отстояваше твърдо справедливите и демократичните принципи на отношенията с победена Германия, благодарение на което предложеният от САЩ план за нейното разпокъсване отпадна. Ръководителите на трите държави се задължиха тържествено да постигнат такова положение, че Германия никога вече да не застрашава мира. Те се споразумяха да ликвидират завинаги германския милитаризъм, да унищожат хитлеристката партия и да не допуснат нейното възраждане, да ликвидират германските монополистични обединения. Конференцията даде директивата Съветът на министрите на външните работи да разработи такива условия за мирния договор с Германия, които не биха допусkali възраждане на германския милитаризъм и биха осигурили здрав и траен мир, сигурност на народите. В решенията се изтъкваше, че през периода на окупацията Германия трябва да се разглежда от съюзниците като единно икономическо цяло, и контролните органи се задължаваха да провеждат единна, съгласувана линия. Тези принципи определяха пътищата за демократизирането на Германия.

Конференцията взе решение да бъде предаден на Съветския съюз Кьонигсберг и районът около него, с което се ликвидираше плацдармът на германската агресия на изток. Като защити решително интересите на полския народ, съветската делегация постигна връщането на Полша принадлежащите ѝ от векове земи и разрешаването на въпроса за нейните нови граници — по Одер и Ниса. По настояване на съветската делегация конференцията реши да се ускори съденето срещу главните фашистки военнопръстъпници.

Хитлеристка Германия беше повалена на земята, но в басейна на Тихия океан войната продължаваше да

бушува. Милитаристична Япония си оставаше все още силен противник и се готвеше да се защитава ожесточено. Съветският съюз не можеше да бъде равнодушен към бедственията на азиатските народи, подложени на японска агресия. Съветската страна беше загрижена за своята безопасност в Далечния Изток. Японските империалисти бяха нарушили пакта за неутралитет със СССР и по всякакъв начин помагаша на Германия във войната против съветската страна, държаха на границата ѝ голяма армия, пречеха на търговското корабоплаване между Съветския съюз и САЩ. Ето защо на 5 април 1945 г. съветското правителство денонсира съветско-японския договор за неутралитет. На Кримската конференция, вземайки под внимание молбите на Англия и САЩ, съветското правителство заяви, че ще обяви война на Япония два-три месеца след завършването на войната с Германия. И Съветският съюз изпълни точно своето съюзническо задължение, като на 8 август обяви война на Япония. Във войната против империалистическа Япония влезе и Монголската народна република. Срещу японските завоеватели премина в настъпление и китайската народноосвободителна армия, възглавявана от комунистите. Разгоря се пламъкът на освободителната борба на народите от Югоизточна Азия.

При изключително трудните условия на далечноизточния военен театър Червената армия нанесе съкрушителен удар на японските въоръжени сили. Над единмилионната Квантунска армия преустанови съпротивата си и се предаде в плен. Мълниеносното разгромяване на главната ударна сила на японските милитаристи ги изшемети. На 2 септември 1945 г. Япония подписа акт за безусловна капитулация.

В края на войната, на 6 и 9 август, американската авиация хвърли две атомни бомби върху японските градове Хиросима и Нагазаки. Трагедията на тези градове не може да бъде оправдана с нищо. Действията на правителството на САЩ бяха породени не от някаква военна необходимост, а от стремежа да се отслаби значението на влизането на Съветския съюз във войната против Япония и да се окаже натиск върху него при решаването на следвоенните проблеми. Фактът, че до бързото завършване на войната в басейна на Тихия оке-

ан доведе разгромяването на японските въоръжени сили в Манчжурия от Червената армия, е неоспорим.

Великата отечествена война на Съветския съюз, а заедно с нея и Втората световна война завърши. Съветският съюз, ръководен от комунистите, спаси човечеството от фашистката чума. Настъпи дългоочакваният мир за народите от целия свят.

4. Световноисторическото значение и източниците на победата на Съветския съюз във Великата отечествена война

Във Великата отечествена война *съветският народ удържа военна, политическа и икономическа победа над враговете на социалистическата си родина. Той защити социалистическите завоевания, най-прогресивния обществен и държавен строй, свободата и независимостта на народите на Съветския съюз. В резултат на тази победа беше засилена сигурността на границите на СССР. Никога през цялата си история страната не е имала толкова справедливо и толкова добре очертани държавни граници.*

С героичната си борба съветският народ не само защити своята родина, но и *спаси европейските народи от фашисткото робство, оказа огромна помощ на народите на Китай и на другите азиатски страни в борбата им против японския империализъм, избави народите от целия свят от заплахата да бъдат заробени от фашизма.* Червената армия изпълни с чест своята освободителна мисия. Опирайки се на подкрепата на народите от окупираните страни, тя изгони чуждите окупатори от Полша, Чехословакия, Югославия, България, Румъния, Унгария, Австрия, Северна Норвегия, североизточните провинции на Китай и Северна Корея. Попадналите под игото на окупаторите страни получиха отново национална независимост. Поражението на японския империализъм създаде благоприятни условия за победоносната китайска революция.

Като разгромиха Германия и нейната въоръжена машина, съветските въоръжени сили помогнаха народите на Франция, Италия и други страни да се освободят от фашистката робия. Разгромяването на германския фа-

шизъм създаде изключително благоприятни условия за развитието на германския народ по пътя на мира, демокрацията и социализма.

Втората световна война задълбочи общата криза на капитализма и сложи началото на втория ѝ етап. Световната капиталистическа система отслабна. Народите на редица европейски и азиатски страни свалиха властта на капиталистите и едрите земевладелци. Утвърдиха се в тези страни народнодемократически строй и откри пътя за построяване на социализма. Освободителната борба срещу фашистките окупатори повдигна класовото самосъзнание на пролетариата и засили влиянието на комунистическите и работническите партии сред масите.

Кризата на цялата колониална система на империализма се изостри, националноосвободителната борба придоби невиджан размах.

Победата на Съветския съюз над фашистките агресори е напълно закономерно явление. Източниците на силата и могъществото на съветския народ и на неговите въоръжени сили, които спечелиха велика победа във Втората световна война, се крият *в самата природа на прогресивния социалистически обществен и държавен строй*, в големите му предимства пред прогнилия и отживял времето си капиталистически строй. Съветският съюз се оказа по-силен от своя противник именно поради това, че в страната властта принадлежи на работниците и селяните, построен е социализмът, създадена е могъща социалистическа икономика, постигнато е единство на съветското общество. Възпитан от комунистическата партия в благородните идеали за истинска свобода, съветски патриотизъм и пролетарски интернационализъм, съветският народ прояви безпримерен героизъм на фронта, в тила и на временно окупираната от врага територия.

Във Великата отечествена война класовата основа и могъществото на съветската държава — *нерушимият съюз между работническата класа и селяните* — укрепиха още повече. Това е главната и решаваща сила на съветското общество, сигурната гаранция за неговата жизнеспособност както в мирно, така и във военно време, източникът на всички победи на съветския народ.

Във войната против СССР врагът се натъкна на *несъкрушимата сила на дружбата на съветските народи*. Надеждите му за разрушаване на съюза на народите в нашата многонационална страна и за сблъскване помежду им претърпяха пълен провал. Още от първите дни на фашисткото нашествие всички народи на Съветския съюз се вдигнаха за защита на своето отечество. Съветският социалистически строй се прояви не само като най-добра форма за развитието на нациите, но и като най-целесъобразна форма за организиране на сътрудничеството между народите от многонационалната държава за победоносно водене на справедливата, освободителна война. Дружбата между народите на СССР е един от главните източници за победата над фашистките окупатори. Тя не само че издържа тежките изпитания на войната, но се и закали още повече.

Съветският социалистически обществен и държавен строй откри невиджани простори за икономическото развитие на страната, за мобилизирането на всички сили на народа за разрешаване на най-сложните икономически задачи както в условията на мирното развитие, така и във военно време. Опирайки се на политическото, моралното и материалното превъзходство на социализма над капитализма, съветската страна, преодолявайки огромните военновременни трудности, *създаде добре уредено военно стопанство*, което даде възможност да се организира масово производство на съвременен въоръжение за Червената армия и допринесе извънредно много за победата над хитлеристка Германия. Войната показва, че икономиката на съветската държава е неоравнимо по-жизнеспособна от икономиката на капиталистическите държави. Това е най-важният източник за победата на Съветския съюз във Великата отечествена война.

Победата на Великата отечествена война беше осигурена от *несъкрушимата мощ на съветските въоръжени сили*. Червената армия е неделима от народа. Тя е просмукана от духовната му мощ, възпитана е в духа на пролетарския интернационализъм, има пред себе си ясна цел — отбраната на държавата, която изгражда най-справедливото в историята на човечеството общество. Всички качества на армията от нов тип намериха ярък израз в нейната доблест и мъжество, в дълбокото

съзнание за своите освободителни цели, в готовността на нейните воители да дадат живота си в името на свободата и независимостта на родината, в името на социализма, в пълното морално-политическо превъзходство над вражеските армии. Червената армия героически издържа всички несподобни на войната, разби окончателно силния и коварен противник и излезе от войната още по-силна и по-боеспособна.

Във военно-техническо отношение Червената армия се прояви като най-първокласна армия на нашето време, която разполага със съвременно въоръжение, опитен команден състав, която умее да бие врага, както се изисква от прогресивната военна наука. Комунистическата партия възпита и издигна на ръководни постове в Червената армия големите военачалници: И. Х. Баграмян, С. С. Бирюзов, С. М. Будьони, А. М. Василевски, Н. Ф. Ватутин, Н. Н. Воронов, К. Е. Ворошилов, Л. А. Говоров, А. А. Гречко, А. И. Ерьоменко, Г. К. Жуков, И. С. Конев, Р. Я. Малиновски, К. А. Мерецков, К. С. Москаленко, Ф. С. Октябърски, И. Е. Петров, К. К. Рокоссовски, П. С. Рибалко, В. Д. Соколовски, С. К. Тимошенко, Ф. И. Толбухин, И. Д. Черняховски, В. И. Чуйков, Б. М. Шапошников и други.

Опитът от Великата отечествена война свидетелствувал красноречиво за неоспоримото превъзходство на съветското военно изкуство като съставна част на военната наука изобщо над стратегията и тактиката на герминофашистките войски. Ходът и изходът на войната показваха убедително, че военната организация, която се основава на предимствата на социалистическия обществен и държавен строй, е надминала във всяко отношение организацията на капиталистическите страни.

Като се опираше на най-здрав и сигурен тил, Червената армия успя да изпълни успешно своя свещен дълг пред родината; беззаветно я поддържаха цялата наша страна, всички народи на Съветския съюз. *Единството между фронта и тила, между армията и народа е решаващо условие за победата.*

През периода на войната се прояви необичайно дълбоко такъв могъщ източник на силата на нашия народ и на неговата армия като *животворния съветски патриотизъм*. Великата отечествена война е безпримерен подвиг на милиони съветски хора на фронта, в тила и на

окупираната от врага територия в името на своята социалистическа родина.

Благородните, възвишените цели на войната, която съветският народ води против герmanoфашистките и японските агресори, раждаха сред съветските войски хиляди герои, които не жалеха живота си в името на отечеството. Н. Ф. Гастело, В. В. Талалихин, Т. М. Фрунзе, А. М. Матросов, П. О. Болото, Ю. В. Смирнов, В. Г. Зайцев, А. В. Калюжни, А. И. Покришкин, И. И. Кожедуб, В. Г. Клочков, Н. Д. Филченков и много, много други воини герои олицетворяваха със своята самоотвержена борба с врага високата морална твърдост и патриотизма на съветските хора.

Всички съветски хора, всички свободолюбиви народи в света отдават дължимото на мъжеството, храбростта, на масовия героизъм на съветските воини. През време на войната са наградени с ордени и медали на Съветския съюз псвече от седем милиона воиници, моряци, офицери, генерали и адмирали. Над единадесет хиляди са удостоени със званието „Герой на Съветския съюз“.

Ярка проява на животворния патриотизъм на съветските хора във войната е *всенародното партизанско движение*. Партизанското движение беше извънредно важна сила в борбата с врага. То предизвикваше паника и дезорганизация в неговите редове. В тясно взаимодействие със съветските воини партизаните нанасяха силни удари върху противника. Из средата на народа, който защитаваше своята независимост при тежките условия на вражеската окупация, се издигнаха видните командири и организатори на партизанското движение: А. В. Герман, М. А. Гуриянов, К. С. Заслонов, С. А. Ковпак, В. И. Козлов, И. А. Козлов, М. И. Наумов, П. К. Пономаренко, С. В. Руднев, А. Н. Сабуров, А. Ф. Фьодоров и много други.

В защита на социалистическото отечество съветската младеж, нейният челен отряд — ленинският комсомол, прояви масов героизъм. Младежи и девойки се бориха самоотвержено за свободата и независимостта на родината, сражаваха се срещу врага на фронта, в партизанските отряди, трудеха се героично в заводите и фабриките, в колхозите и совхозите. В паметта на благодарния народ ще останат завинаги имената на Зоя Космодемьянская, Александър Чекалин, Лиза Чайкина,

Олег Кошевой, Парфентий Гречаной, Даша Дяченко, Владимир Моргуненко, Фрося Зенкова, Зинаида Портнова, Юозас Алексонис, Губертас Борис, Алфонсас Чеповис, Алексей Шумавцов и на другите техни бойни другари.

През войната се прояви с огромна сила духовната мощ на съветския народ. *Социалистическата идеология отбърза победа над буржоазнофашистката идеология.* Фашизмът беше разгромен не само със средствата на военната техника и чрез военното изкуство на нашите въоръжени сили, но и с великата сила на марксизма-ленинизма, със социалистическата съзнателност на масите.

Германският фашизъм и японският империализъм подеха грабителска, несправедлива война. Съветският съюз водеше война в защита на своята социалистическа родина — антифашистка, справедлива война. Съзнанието за това удесеторяваше силите на съветския народ.

Вдъхновител и организатор на победата на съветския народ и на неговата армия във Великата отечествена война беше *комунистическата партия — ръководната и направляващата сила на съветското общество.* Партията вдигна съветския народ и неговите воини на справедлива Отечествена война, вдъхнови ги за велики подвизи, обедини и насочи усилията на съветските хора на фронта и в тила към общата цел — разгромяването на врага.

Опитът от героичната борба на съветския народ за своята свобода и независимост опровергава напълно създадената в периода на култа към личността легенда, че И. В. Сталин бил единственият творец на всички големи победи на фронта и в тила. В действителност победата на Съветския съюз във Великата отечествена война беше постигната *от съветския народ под ръководството на комунистическата партия начело с нейния Централен комитет,* беше резултат на техните грамадни усилия и героизъм.

Партията, нейните местни организации развиваха инапредната, творческа дейност за мобилизирането на всички сили на страната за осигуряване победата над врага. Комунистите се намираха в първите редици на фронта и в тила, въодушевяваха масите с личния си пример, зовяха ги на подвизи, водеха ги след себе си. Ръстяха връзките на партията с масите, укрепваше ней-

ният авторитет сред всички слоеве на народа. В редиците на партията вървяха най-добрите хора. През време на войната за кандидат-членове на партията бяха приети над 5 милиона, а за членове — около 3,5 милиона души. Въпреки огромните загуби на комунисти на фронта, през войната партията нарасна значително. Към началото на 1945 г. в Червената армия и във Флотата се намираха 3 325 хиляди комунисти, или близо 60 процента от целия състав на партията. Тежките изпитания на войната закалиха още повече редиците на партията, повишиха нейната боеспособност и ръководната ѝ роля.

Голям принос за победата над хитлеристка Германия внесоха народите на Албания, България, Полша, Чехословакия, Югославия и другите европейски страни, които се намираха под игото на фашистките окупатори, а за победата над империалистическа Япония — народите на Китай, Корея, Виетнам и другите азиатски страни. В тежките условия на фашисткия режим прогресивните сили на Унгария, Румъния и Италия направиха много за разгромяването на общия враг.

Съветският народ цени високо моралната подкрепа, която му беше оказана от прогресивните сили в света в справедливата война против фашизма. Той оценява по достойнство помощта, която му беше оказана по време на войната от страна на САЩ и Англия.

Напразни са опитите на някои дейци от капиталистическите страни да омаловажат и премълчат ролята на Съветския съюз и на неговите въоръжени сили в разгромяването на фашистка Германия и империалистическа Япония.

„Някои биха желали да премълчат или да омаловажат значението на тая победа — казва Н. С. Хрущов, — но никой не ще може да заличи от паметта на народите, от историята великия подвиг на съветския народ! Не само нашите съвременници, но и бъдещите поколения винаги ще почитат свято паметта на героичните борци, които в смъртоносни битки разгромиха фашистките пълчища, ще почитат паметта на ония, които спасиха светлото бъдеще на човечеството.“¹

¹ Н. С. Хрущов, 40 години от Великата октомврийска социалистическа революция, Изд. на БКП, 1957 г., стр. 6—7.

Световноисторическата победа на съветския народ във Втората световна война разби надеждите на световната реакция, че в резултат на изтощителната война, илтрапена от германските империалисти, СССР ще отслабне толкова, че задълго ще загуби своето значение като велика държава и ще изпадне в зависимост от капиталистическите страни.

След като удържа велика победа в Отечествена война, Съветският съюз премина към възстановяване на разрушеното от войната стопанство, към по-нататъшно развитие на социалистическото общество.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Нападението на фашистка Германия срещу Съветския съюз наруши мирния живот на съветския народ. Комунистическата партия каза на народа цялата истина за надвисналата над страната страшна опасност и призова съветските хора да се вдигнат до един в защита на любимата родина, да отдадат всичките си сили, а ако потрябва, и живота си в свещената борба срещу фашистките агресори. Партията мобилизира всички материални и духовни сили на обществото, вдъхнови и организира съветските хора за разгромяване на врага.

В началото на Великата отечествена война дейността на комунистическата партия имаше за цел да се мобилизират всички сили и да се спре врагът, да не му се даде възможност да използва внезапността на удара и грешките, допуснати в резултат на подценяването от И. В. Сталин на опасността от военно нападение от страна на хитлеристка Германия. Задачата се състоеше в това, да се организира отпор срещу врага, да се унищожават неговите войски навсякъде и да се спре напредването му във вътрешността на страната, да се подготвят условията за коренен прелом в хода на войната в полза на СССР.

Като спря врага и събра всички човешки сили, като ги обучи в кратко време на военното изкуство и като мобилизира огромните икономически ресурси на страната, комунистическата партия насочи усилията на народа за разгромяване на врага, организира победонос-

ното настъпление на съветските войски, за да бъдат изгонени хитлеристките окупатори от съветската земя. Характерна черта на Великата отечествена война е, че силата на Червената армия и нейните удари върху врага в хода на войната нарастваха непрекъснато, а силите на хитлеристката армия, напротив, отслабваха. Големите мероприятия в областта на военното строителство, проведени от комунистическата партия през този период, спомагаха за по-нататъшното развитие на съветското всенно изкуство, за нарастване на бойното майсторство на личния състав на въоръжените сили.

Като осигури коренния прелом във войната, комунистическата партия поведе войните на Червената армия и на Флотата към победоносно приключване на войната, към пълното освобождаване на територията на Съветския съюз от герmanoфашистките окупатори, към изпълнението на великата освободителна мисия по отношение на европейските народи, попаднали под фашистко иго, към разгромяване на милитаристките сили на Япония.

Опирайки се на предимствата на съветския социалистически обществен и държавен строй, Комунистическата партия организира добре функциониращо военно стопанство, превърна страната в единен боен лагер. В годините на войната партията възглави могъщото патриотично движение на работниците и колхозниците за своевременно и висококачествено изпълнение на поръчките за фронта, за непрекъснатото му снабдяване с продоволствие и всичко необходимо. В страната се разгърна общо-съюзно социалистическо съревнование, което обхвана милиони работници и служещи. Благодарение на героизма на съветската работническа класа, на колхозните селяни и на съветската интелигенция фронтът и тилът получаваха всичко необходимо за разгромяването на врага.

По пътя към победата във Великата отечествена война съветският народ трябваше да преодолее неимоверни трудности. Но той не се спря пред тях, издържи натиска на врага и го победи. В тази ожесточена борба растеше и крепнеше комунистическата партия, растяха и се закаляваха твърдостта и мъжеството на съветските хора. Съветският народ оказваше на партията най-голямо доверие и активно подкрепяше нейната политика.

Поуките от Великата отечествена война, от цялата
Втора световна война потвърждават нагледно огромната
роля на народните маси в процеса на историческото
развитие. Именно благодарение на усилията на народ-
ните маси, на бойната дейност на техния авангард —
комунистическите и работническите партии, Втората
световна война от империалистическа, каквато беше
първоначално и за двете воюващи страни, се превърна
от страна на антихитлеристката коалиция в справед-
лива, освободителна война.

Победата на Съветския съюз над фашистките агре-
гори е победа на съветския строй, на неговите въоръ-
жени сили над империалистическите завоеватели, които
претендираха за световно господство. Империалистите
разчитаха, че във Втората световна война страната на
социализма ще бъде унищожена или непоправимо от-
слабена. В действителност обаче огромни загуби понесе
империалистическата система. От нея отпаднаха редица
страни от Европа и Азия, в които се утвърди народноде-
мократическият строй.

Червената армия спаси европейските народи от фа-
шистко робство, а азиатските народи от гнета на япон-
ския империализъм. Като им оказва помощ, съветският
народ показва на дело своя пролетарски интернациона-
лизъм и международна солидарност на трудещите се от
всячки страни. Цялото прогресивно човечество нагледно
се убеди, че Съветският съюз е твърд поборник за сво-
бодното национално развитие на народите, несъкрушима
сила в борбата за демокрация, мир и свобода.

Поуките от Великата отечествена война са сериозно
предупреждение за всички и всякакви любители на воен-
ни авантюри. Те потвърждават нагледно, че врагът,
въвел на територията на съветската страна, претърпя-
л неизбежно поражение, че силите на социализма и
на прогреса са непобедими, а планове на империали-
стическите претенденти за световно господство — не-
осъществими.

„Победата на съветския народ в тази война —
се казва в програмата на КПСС — потвърди, че в
света няма сили, които биха могли да спрат постъ-
пателното развитие на социалистическото общество.“¹

¹ Програма на КПСС, стр. 17.

ГЛАВА XVI

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО НАРОДНО СТОПАНСТВО ПРЕЗ СЛЕДВОЕННИЯ ПЕРИОД

(1945 — 1953 г.)

1. Коренни промени в международната обстановка след Втората световна война. Образуване на двата лагера

След свършването на Великата отечествена война всички сили на съветския народ бяха насочени към възстановяване и по-нататъшно развитие на народното стопанство, към завършване изграждането на социализма и постепенно преминаване към комунизма. На разрешаването на тези задачи бяха подчинени вътрешната и външната политика на партията.

Главната цел на външнополитическата дейност на партията беше да се осигури здрав и продължителен мир, да се укрепят позициите на социализма на световната арена, да се помогне на народите, скъсали с капитализма, в изграждането на новия живот.

Извънредно важна особеност на международната обстановка беше, коренната промяна в съотношението на силите на оветовната арена в полза на социализма и във вреда на капитализма. Това изменение стана преди всичко благодарение на забележителните победи на СССР през Втората световна война. Макар да понесе по-големи материални и човешки загуби от другите държави, той излезе от войната политически по-силен, отколкото когато я започна: укрепна единството на народа, партията и правителството, повишиха се авторитетът и морално-политическият престиж на съветската

държава, порасна нейното международно влияние. Сега ни стои един голям въпрос на световната политика не може да бъде разрешен напълно без участието на СССР.

Външнополитическата дейност на съветската държава се разшири. По-активни и по-многострани станаха връзките на СССР с другите страни. Въпросите на външната политика заеха много по-голямо място в работата на партията.

В друга насока се развиваха събитията в капиталистическия свят. В резултат на войната капиталистическата система понесе огромни загуби и отслабна в сравнение с периода преди войната. *Започна вторият етап на общата криза на капитализма*, най-важна проява на който беше новата вълна от революции. От системата на капитализма в Европа отпаднаха Албания, България, Източна Германия, Унгария, Чехословакия, Полша, Румъния, Югославия. В развитието на революцията във всяка от тези страни действаха общи закономерности и съществуваха специфични особености, породени от различните исторически и социално-икономически условия. Създадената в тези страни народна власт осъществи важни демократични преобразования. Народите получиха широки демократични права и свободи. В селото беше проведена аграрна реформа. Едрата поземлена собственост (там, където имаше такава) беше ликвидирана; селяните получиха земя.

С разрешаването на демократичните задачи работническата класа в страните с народна демокрация преминаваше към социалистически преобразования в политическия и икономическия живот. Навсякъде новата, народната власт конфискуваше собствеността на германските и италианските империалисти и на всички, които бяха сътрудничили с врага. В напрегната класова борба буржоазните елементи бяха разбити. Това означаваше окончателно разрешаване на въпроса за властта. В страните на Централна и Югоизточна Европа диктатурата на пролетариата възтържествува във формата на народнодемократична република. Промислеността, банките и транспортът бяха национализирани. Икономиката започна да се развива по социалистически път.

Бързата победа на народните маси над буржоазията в тези страни беше постигната благодарение на правилната политика на комунистическите партии, на ръковод-

ната роля на работническата класа. Голямо значение за освободителната борба на народите на тези страни имаше помощта на Съветския съюз.

В своите отношения с народнодемократичните страни комунистическата партия и съветското правителство се придържаха строго към принципа на ненамеса във вътрешните им работи. СССР призна народните правителства, поддържаше ги политически. Верен на интернационалния си дълг, СССР отделяше от овоите силно намалели през войната запаси зърнени храни, семейни и суровини за народнодемократичните страни. Това помогна да се осигурят на населението им хранителни продукти, а също така по-бързо да бъдат пуснати в действие много промишлени предприятия. Присъствието на въоръжени сили на СССР в страните с народна демокрация не позволи на чуждите империалисти и на вътрешната контрареволуция да разпалят гражданска война, предотврати интервенцията. Съветският съюз парализира опитите на чуждите империалисти да се намесят във вътрешните работи на демократичните държави.

Големи пробиви във веригата на империализма станаха и в Азия. В резултат на многогодишната въоръжена борба против едрите земевладелци и компрадорската буржоазия, против чуждите империалисти китайският народ начело с работническата класа, под ръководството на комунистическата партия свали гоминданското правителство и взе властта в свои ръце. През октомври 1949 г. бе образувана Китайската народна република, основа на която е съюзът между работниците и селяните при ръководната роля на работническата класа в него. Буржоазнодемократичната революция прерасна в социалистическа. Установяването на диктатурата на пролетариата откри пред Китай социалистическия път на развитие.

Победата на китайския народ е едно от най-важните събития след войната. По своето значение и влияние върху съдбата на човечеството китайската революция заема второ място след Октомврийската революция в историята на световното освободително движение. Тя нанесе нов мощен удар по капитализма, особено по неговата колониална система, и още повече промени разположението и съотношението на силите на световната арена в полза на социализма.

След продължителна борба по пътя на социалистическото развитие в Азия тръгнаха също Корейската народнодемократична република (КНДР) и Демократична република Виетнам (ДРВ).

След Втората световна война от капиталистическата система отпаднаха общо единадесет държави с население над 700 милиона души. Това промени коренно международното положение на Съветския съюз. Завърши многогодишният период от съществуването на СССР като единствена в света социалистическа страна. Започна нов етап в развитието на международния социализъм.

Преди Втората световна война на социалистическата система се падаха 17 на сто от територията и около 9 на сто от населението на земното кълбо, а след войната — 26 на сто от територията и около 35 на сто от населението на земното кълбо. Сферата на капиталистическата експлоатация в света се стесни значително.

Друга важна проява на втория етап на общата криза на капитализма е мощният размах на националноосвободителното движение, взелото широки размери рушене на колониалното господство на империалистите. Октомврийската революция сложи началото на най-дълбоката криза на колониалната система. След разгрома на фашистките агресори започна нейното разпадане. Освен Китайската народна република, Демократична република Виетнам, Корейската народнодемократична република, които отпаднаха от капиталистическата система и започнаха да изграждат социализма, по пътя на самостоятелното развитие тръгнаха Индия, Бирма, Индонезия, Цейлон и много други страни, които векове наред се намираха под колониално потисничество. Освободителна борба се разгоря и в африканските страни. Възможностите на империалистите за колониална експлоатация на народите намаляха.

Засилването на националноосвободителното движение отслабваше империалистическите сили, укрепваше фронта на освободителната борба на народите, засилваше позициите на привържениците на мира и демокрацията, а също и позициите на социализма. Разпадането на колониалната система се ускоряваше преди всичко благодарение на порастването на авторитета и влиянието на Съветския съюз, на укрепването на позициите на социализма в световен мащаб. Съветският

съюз, който защитаваше последователно правото на всеки народ да определя своята съдба, заедно с другите социалистически страни ограничаваше агресивните действия на колонизаторите и в редица случаи правеше невъзможно въоръженото смазване на освободителното движение. Съветският съюз оказваше морална и политическа подкрепа на националноосвободителната борба във всички страни, укрепваше грижливо дружбата с народите, отхвърлили колониалното потисничество.

Израз на втория етап на общата криза на капитализма е също така засилната се още повече неравномерност в икономическото и политическото развитие на капиталистическите страни. Техният стопански живот придоби още по-противоречив и болезнен характер, засилиха се признаците на загниване и паразитизъм. Икономиката на Италия, Япония и Западна Германия беше дълго време дезорганизирана. Франция престана да играе предишната си роля. Започна да се разпада Британската империя, могъществото на английския империализъм започна да залязва. Промисленото производство в Англия и Франция дълго време беше в застой. Противоположно на това рязко се увеличи икономическият и военният потенциал на САЩ. Фактически те станаха икономически, финансов и политически център на капиталистическия свят.

След войната в капиталистическите страни започна масова безработица. През 1949 г. се наброяваха над 40 милиона безработни — повече, отколкото през кризисната 1932 г. Капиталистическият свят се гърчеше под ударите на тежки икономически сътресения.

САЩ решиха да се възползват от стопанските и политически затруднения на другите главни капиталистически страни и да ги подчинят. Под формата на помощ САЩ започнаха да проникват в икономиката на тези страни, да се намесват във вътрешните им работи. Големите капиталистически страни — Япония, Западна Германия, Италия, Франция, Англия, — едни повече, други по-малко, попаднаха в зависимост от САЩ. Пред народите на западноевропейските страни се постави задачата да защитават своя национален суверенитет от посегателствата на американския империализъм.

Пет-шест години след свършването на Втората световна война капиталистическите страни успяха да прео

долеят част от икономическите трудности. Довоенното равнище на производството беше надминато, броят на безработните намаля. Но капиталистите не можаха да разрешат най-острите икономически противоречия и да постигнат стабилизация. Промисленото производство се увеличаваше върху нездрава и неустойчива основа. Засилилата се неравномерност в икономическото развитие на капиталистическите страни изостри още повече проблема за пазарите. Борбата между капиталистическите държави за сфери на влияние и източници на суровини се ожесточаваше с всяка измината година. Противоречията между империалистическите държави се засилиха.

Вторият етап на общата криза на капитализма се характеризира, най-после, с по-нататъшно изостряне на противоречията между монополистичната буржоазия, от една страна, и работническата класа, всички трудещи се — от друга. Това стесни социалната база на господството на монополистичната буржоазия, разложи още повече буржоазния демократизъм. Реакционността на монополистичната буржоазия се засили във всички империалистически страни. Тя не се примиряваше дори с предишните буржоазнодемократични свободи и започна усилено да се домогва до установяване на своя открита диктатура.

Изострянето на противоречията между народните маси и монополистичната буржоазия се прояви и в засилване на класовата борба, в повишаване съзнателността и организираността на работническата класа. Авторитетът и влиянието на комунистическите партии пораснаха. Преди войната комунистическите партии в капиталистическите страни наброяваха около 1 милион и 724 хиляди души, а през 1946 г. — около 5 милиона, въпреки че броят на тези страни намаля.

Някои малобройни в миналото комунистически партии се превърнаха в масови. В Италия и Франция комунистическите партии заеха първо място сред другите партии по влиянието си върху народните маси. Около работническата класа започнаха да се оплотяват широките непролетарски слоеве на трудещите се. В системата на капитализма се появиха нови слаби звена. В Италия, Франция, Гърция, Малая, Индонезия, Бирма, на Филипините и в други страни трудещите се поведоха

активна борба против реакцията, за истинска свобода, за народна власт.

Моноплистичната буржоазия в повечето капиталистически страни се оказва неспособна да спре със собствените си сили революционния натиск на народните маси. Управляващите кръгове на тези страни започнаха да се обединяват и да създават международни реакционни съюзи за общо настъпление срещу работническата класа и всички трудещи се, за смазване на освободителното движение, за борба против демокрацията и социализма.

Капиталистическият свят начело със САЩ насочи цялата си мощ към заздразвяването на своите отслабнали звена и запазването им в системата на империализма. За смазване на революционното движение бяха използвани и въоръжена сила, и икономически натиск, и пряка намеса във вътрешните работи на другите страни. През 1947—1949 г. обединените сили на международната реакция смазаха народното движение в Гърция, нанесоха тежки удари на освободителната борба на трудещите се в Италия, Франция и редица други страни. Монополистичната буржоазия на САЩ, Франция, Италия и Англия се опита да предприеме широко настъпление в политическата област. Тя си поставяше за цел да ликвидира демокрацията в собствените си страни, да смаже работническото движение. Започна поход против силите на демокрацията, засили се тенденцията към фашизиране на политическия живот, започна разюздано преследване на комунистите. Но атаките на фашистките и полуфашистките сили бяха в основни линии отбити, пролетариатът запази най-важните си позиции. Влиянието на комунистите върху народните маси в едни страни се запази, в други се разшири. Стачното движение стана по-масово и по-активно. Организираността и съзнателността на пролетариата пораснаха.

В резултат на настъпилите след Втората световна война коренни промени политическата карта на света съществено се измени. Образуваха се *два* главни световни социално-политически лагера: *социалистическият лагер*, демократичният, и *империалистическият лагер*, антидемократичният.

В социалистическия лагер влязоха СССР, европейските и азиатските страни с народна демокрация. Той беше активно подкрепен от цялото международно работ-

ническо движение, от всички марксистко-ленински партии.

КПСС разшири връзките си с комунистическите партии в другите страни. Комунистическите партии обменяха опит, обсъждаха заедно най-важните въпроси на политическата и идеологическата борба, изработваха общи становища. Формите на тези връзки се меняха в зависимост от условията. През 1947 г. комунистическите партии на СССР, на редица страни с народна демокрация, на Франция и Италия създадоха Информационно бюро. На него се поставяха задачите да организира обмяна на опит и в случай на необходимост да координира дейността на комунистическите партии върху основата на взаимно съгласие. При Информбюро беше създаден печатен орган — вестник „За траен мир, за народна демокрация!“. С другите братски партии Комунистическата партия на СССР поддържаше връзки чрез двустранни контакти.

Социалистическият лагер стана притегателна сила за ония обществени слоеве и групи в капиталистическите страни, които активно се борят за национална независимост на народите и за демократични свободи.

Силите на този лагер се борят последователно за мир, против заплахата от нови войни, защитават демокрацията и националната независимост на народите.

Основа на реакционния империалистически лагер беше блокът на главните империалистически държави начело със САЩ. Към него се присъединиха всички реакционни класи, всички антидемократични сили в другите капиталистически страни. Целта на империалистическия лагер беше да се укрепят позициите на капитализма и да се задуши комунистическото движение, да се сломи волята на народите за национална независимост, да се възстанови капиталистическият строй в Китай, в другите страни с народна демокрация и в Съветския съюз.

Управляващите среди в САЩ, които се стремяха да утвърдят световно господство, заявиха открито, че техните цели могат да бъдат постигнати само „от позиция на силата“. Американските империалисти започнаха така наречената „студена война“. Те искаха да запалят пожара на трета светозна война. През 1949 г. САЩ създадоха агресивен военен блок, известен под името „Се-

верноатлантически съюз“ (НАТО). Още през 1946 г. западните държави започнаха да водят политика на разделяне на Германия, което в основни линии бе завършено през 1949 г. със създаването на западногерманската държава. След това те взеха курс на милитаризирането ѝ, което още повече задълбочи разделянето на Германия и затрудни извънредно много нейното обединяване. В Европа започна да се създава опасно огнище на война. В Далечния Изток САЩ се стремяха да превърнат в огнище на война Япония. На територията ѝ бяха настанени американски въоръжени сили и построени военни бази.

През 1950 г. САЩ преминаха в Далечния Изток към открита агресия. Те окупираха китайския остров Тайван, предизвикаха въоръжено сблъскване между КНДР и Южна Корея и започнаха агресивна война против корейския народ. Войната в Корея застраши Китайската народна република. На помощ на корейския народ се притекоха китайски доброволци.

Военната авантюра на САЩ в Корея засили рязко напрежението в международните отношения. САЩ започнаха бясна надпревара във въоръжаването, ускориха темповете на производството на атомно, термоядрено, бактериологическо и други видове оръжие за масово унищожение. В различни пунктове на капиталистическия свят се строяха ускорено американски военни бази, насочени преди всичко против СССР, Китай и другите социалистически страни. Империалистите усилено скалъпваха нови военни блокове. Заплахата от трета световна война с използване на масови средства за унищожаване на хора нарасна извънредно много.

При тези условия въпросът за мира придоби първостепенно значение. Защитата на мира във всяка страна стана най-важната общонародна, общонационална задача, възлов пункт на борбата за съдбата на човечеството. Във всички страни се разгърна общодемократично движение на привържениците на мира. В него се включиха представители на различни класи и партии, хора с различни политически възгледи и религиозни убеждения. Движението на привържениците на мира е най-масовото общественно-политическо движение в историята на човечеството. То не засяга ни най-малко социално-икономическото устройство на държавите. Но в

процеса на борбата за мир биват разобличавани, изолирани най-агресивните империалистически кръгове, което подкопава и отслабва позициите на реакцията като цяло.

Борбата за мир беше основното звено в цялата външнополитическа дейност на комунистическата партия и съветската държава. Съветският съюз, който водеше последователно политика на мирно съвместно съществуване на страните с различни обществени системи, предлагаше спорните международни въпроси да се уреждат чрез преговори, да се намалят обикновените въоръжения и въоръжените сили, да се забрани атомното оръжие, да се установи строг контрол върху спазването на всички мероприятия по разоръжаването. СССР стана инициатор за всестранно развитие на търговските отношения и културните връзки между всички страни.

Съветското правителство неведнъж е предлагало да се възстанови единството на Германия върху демократична основа, като в това участвуват самите германци, и да се сключи мир с единна демократична Германия. В Далечния Изток СССР защитаваше независимостта на Япония и се стремеше да сключи справедлив мир с нея, да установи добросъседски отношения. Той се бореше за мирно разрешаване на корейския въпрос и за прекратяване на войната във Виетнам, която френските колониалисти водеха с пряката подкрепа на САЩ.

Последователно миролюбивата политика на партията се прояви в редица практически мероприятия. След свършването на войната СССР изтегли войските си от Китай, Корея, Норвегия, Чехословакия и България, където те бяха навлезли, преследвайки германските и японските агресори. Голяма част от армията беше демобилизирана. Скоро след това въоръжените сили на СССР бяха намалени до размерите на довоенната 1939 г. Участвайки активно в движението на привържениците на мира, съветските хора подписаха единодушно Стокхолмското възвание за забрана на атомното оръжие. През 1951 г. Върховният съвет на СССР прие закон, който обяви пропагандата на война за тежко престъпление.

В борбата за мир, за справедливо разрешаване на международните въпроси СССР придаваше известно значение на Организацията на обединените нации

(ООН), участвуваше активно в нейната работа. Въпреки всички присъщи на ООН недостатъци и пороци, които произтичат от това, че САЩ скалъпиха голяма група от послушни на тях малки държави, главно от Латинска Америка, съветското правителство смяташе дейността ѝ за известен фактор на международното сътрудничество и борбата за мир.

Последователно миролюбивата политика на комунистическата партия и съветската държава отговаря на интересите на всички народи по земното кълбо, на всички прогресивни слоеве на обществото. В борбата за мир СССР спечели много съюзници в капиталистическите страни. Съветският народ, възглавяван от комунистическата партия, установи тесни връзки с всички привърженици на мира и заедно с тях водеше активна борба против опитите на агресорите да разпалят нова световна война. На съветския народ е нужен мир, за да върви по-бързо към комунизма.

2. Работата на партията за възстановяване и по-нататъшно развитие на народното стопанство. Предсрочно изпълнение на четвъртата петилетка

През годините след войната дейността на цялата партия, на всички нейни звена от долу до горе, нейната организаторска работа сред масите протичаха при много сложни условия. Именно през тези години се прояви най-рязко противоречието между преобразуващата дейност на партията и историческото творчество на масите, от една страна, и култът към личността на Сталин — от друга.

Войната и временната окупация на част от съветската територия от хитлеристките войски причиниха колосални загуби на народите на Съветския съюз. Хитлеристите избиха милиони мирни съветски граждани. Милиони бойци загинаха по фронтовете. Във временно окупираните райони фашистите унищожиха и плячкосаха огромни ценности. Те разрушиха и разграбиха 1 710 града. Повече от 70 хиляди села бяха превърнати в развалини или изгорени. Унищожени бяха напълно или отчасти около 32 хиляди промишлени предприятия, 65 хиляди километра железопътни линии, разграбени

бяха 98 хиляди колхоза, 1 876 совхоза и 2 890 машинно-тракторни станции, разрушени бяха десетки хиляди болници, училища, техникуми, висши учебни заведения и библиотеки. Общо бяха плячкосани и унищожени материални ценности за 679 милиарда рубли (по довоенни цени). Това е приблизително толкова, колкото беше изразходвано в СССР през четирите петилетки за строежи на нови фабрики, заводи, железопътни линии, мини, електроцентрали, совхоза, МТС и други предприятия. Но загубите не се ограничаваха с това. Съветският съюз беше принуден да изразходва големи средства за водене на войната. Огромни разходи бяха направени за преустройството на стопанството на военни релси. Страната понесе много големи загуби поради това, че престана да получава продукцията от районите, окупирани от врага (а преди войната те даваха една трета от цялата промишлена продукция на СССР). Всички тези загуби възлизаха на около 1 900 милиарда рубли (по довоенни цени).

Общо материалните загуби на съветския народ възлязоха на около 2 600 милиарда рубли. Нито една страна в нито една война не е понасяла такива загуби и разрушения. Войната спря с повече от десет години придвижването на съветската страна към комунизма.

След такива загуби всяка капиталистическа държава би била върната далеч назад и би изпаднала в зависимост от по-силните държави. Но със съветската страна това не стана. Социалистическият строй, героичният гърд на съветските хора и ръководството на комунистическата партия осигуриха бързо възстановяване и по-нататъшно развитие на народното стопанство.

Една от най-важните задачи на партията и съветската държава беше преустройството на икономиката на страната на мирновременна основа. В капиталистическите страни това преустройство ставаше стихийно и твърде болезнено. Много заводи и фабрики бяха затворени. Милioni работници бяха изхвърлени на улицата. Цялата тежест на преустройството легна върху гърба на трудещите се. В условията на социализма преминаването от военната към мирновременна икономика също беше свързано с големи трудности, изискваше време и жертви. Но социалистическият строй даде възможност да бъде преустроена икономиката без сътресения, по план.

Заводите, фабриките, всички предприятия получиха планови задачи за мирновременно производство. Съобразно с това бяха преразпределени работната сила, суровините, материалите. В процеса на преустройството се създаваха нови пропорции между различните отрасли на стопанството. Чрез намаляване на военните разходи бяха значително увеличени капиталните вложения в народното стопанство. Голяма част от военната промишленост бе използвана за мирни цели. Партията засили финансирането на народното стопанство преди всичко чрез увеличаване доходността на предприятията.

При мирните условия се измениха методите на ръководене на стопанството и на организация на работата. В предприятията се въвеждаше нормален трудов режим. Отменена беше задължителната извънредна работа, установена беше редовна почивка за работниците и служещите. Преустройството на стопанството на мирновременна основа беше завършено в общи линии през 1946 г. Това даде възможност да се разшири фронтът на възстановителните работи.

Организирайки масите за възстановяване и по-нататъшно развитие на народното стопанство, партията посочваше ясно великата цел на борбата — изграждането на комунизма. В редица партийни и държавни документи през този период бяха конкретизирани политическите, икономическите и идеологическите задачи на партията през следващите години и за по-дълъг период.

Определяйки конкретните перспективи за развитието на съветското общество, партията изхождаше от това, че в СССР първата фаза на комунистическото общество с нейните характерни черти е вече осъществена в основни линии. Същевременно някои черти на социализма не бяха се проявили още напълно. Производителните сили не бяха достигнали такова равнище на развитие, което да даде възможност да се създадат в достатъчно количество необходимите за населението стоки, да се задоволят нуждите на хората от жилища. Трудности се срещаха при последователното осъществяване на социалистическия принцип на разпределение. Това особено се чувствуваше в първите години след войната: трябваше да се запази още редица години купонната система, съществуваше разлика между ниските цени на стоките, купувани с купони, и високите цени в така наречената

свободна търговия, още по-високи бяха цените на колхозния пазар. С възстановяването на стопанството и развитието на производителните сили производството на стоки за широко потребление се увеличаваше. Но количеството на някои продукти все още не беше достатъчно и разликата между цените в държавно-кооперативната търговия и на колхозния пазар се запазваше.

Партията смяташе, че най-напред трябва да бъдат изпълнени нерешените задачи на първата фаза на комунизма, още повече да бъде заздравен социализмът.

В областта на производството трябваше преди всичко да се възстанови в най-кратък срок народното стопанство и да се надмине значително довоенното му равнище, да се увеличава производството, да се укрепва могъществото на страната, да се гарантира тя от всякакви случайности. За по-дълъг срок се поставяше главната цел — да се реши основната икономическа задача — да се настигнат и надминат най-развитите капиталистически страни по производство на основните продукти на глава от населението, да се постигне по-висока в сравнение с капитализма производителност на труда и по такъв начин да се осигури пълна икономическа победа на комунизма над капитализма.

В областта на икономическите отношения задачата беше с нарастването на производителните сили да се развиват и усъвършенствуват социалистическите производствени отношения: да се повиши още повече ролята на общонародната собственост, да се укрепят значително колективната собственост върху средствата за производство; в най-кратък срок да се ликвидират напълно всички отклонения от социалистическия принцип на разпределение според количеството и качеството на вложения труд; да се премахнат уравниловката и другите ненормалности при заплащането на труда, да се увеличи реалната работна заплата, да се премахне напълно купонната система.

В областта на идеологията и културата се поставяха задачите: да се започне решителна борба против остатъците от буржоазните възгледи, нрави и обичаи, да се преодолее напълно разложителното влияние на реакционната култура на империалистическия Запад, да се направят всички съветски граждани съзнателни патриоти, да се издигне още по-високо културното равнище на

трудещите се, да се увеличи издаването на книги, вестници, списания, производството на филми.

Всички тези задачи получиха конкретен израз в приетия от Върховния съвет на СССР през 1946 г. план за четвъртата петилетка.

Главната стопанско-политическа задача на четвъртата петилетка беше *„да се възстановят пострадалите райони на страната, да се възстанови довоенното равнище на промишлеността и селското стопанство и след това да се надмине значително това равнище“*.

На първо място се предвиждаше да се възстановят и развиват още повече тежката промишленост и железопътният транспорт, без които беше невъзможно бързото и успешно възстановяване на цялото народно стопанство на СССР. На тази основа се предвиждаше да се постигне подем в селското стопанство и промишлеността, произвеждаща предмети за народно потребление; да се достигне и надмине довоенното равнище на потреблението; да се развие широко търговията, като системно се намаляват цените на стоките; да се възстанови и разшири мрежата от училища и висши учебни заведения; да се разгърне жилищното строителство; да се подобри народното здравеопазване.

През 1946 г. ЦК на партията взе решение за агитационно-пропагандистката работа във връзка с приеждането на петгодишния план. В него бяха определени задълженията на партийните организации по разясняване на трудещите се задачите на следвоенната петилетка, по организиране на социалистическо съревнование и мобилизиране на съветските хора за изпълнение и изпълнение на четвъртия петгодишен план.

Партията успя да активизира производствените съвещания в заводите и фабриките, което допринесе за повишаване активността и самодейността на масите. През 1946 г. в страната бяха проведени около 4 милиона производствени съвещания, а през 1950 г. — вече над 6 милиона. Участващите в тях направиха десетки милиона предложения за подобряване работата на предприятията, повечето от които бяха внедрени в производството.

Мобилизирайки народа за изпълнението на плана за четвъртата петилетка, партийните организации обръщаха голямо внимание на разгръщането на масово социа-

стическо съревнование. ЦК на партията провери организирането на такова съревнование в някои предприятия. Разкрити бяха сериозни недостатъци; елементи на формализъм и бюрократизъм, подценяване на масово политическата работа.

В процеса на преодоляването на тези недостатъци социалистическото съревнование се издигна на ново стъпало. То се характеризираше с пораснала активност на масите, с богатство на съдържанието, с разнообразие на формите.

През 1946 г. по инициатива на макеевските металурзи, на работниците от редица московски заводи и други предприятия в страната започна *общосъюзно социалистическо съревнование* за изпълнение и преизпълнение на четвъртия петгодишен план. То беше възглавено от партийните организации. Комунистите бяха в първите редици на съревноваващите се. Следвайки примера им, стотици хиляди работници дадоха лични обещания за предсрочно изпълнение на годишните планове и на цялата петилетка. Партийните организации бяха организатори на преминаването от високи постижения на отделни работници към високопроизводителна работа на бригади, цехове и цели заводи. През 1946 г. започна движение за скоростни методи на работа. Стругарите-новатори увеличиха скоростта на рязане от 70—80 метра в минута на 1 000—1 500 метра. По инициатива на комунистите скоростните методи на работа бяха разпространени в металургията, в пробиването на петролни кладенци, в минното дело. Народът наричаше скоростниците хора, които изпреварват времето. Ленинградци сложиха началото на тясно сътрудничество между работниците на науката и производството. Това движение се разпространяваше бързо и в други градове. В Купавинската фабрика за тънки вълнени платове (Московска област) започна съревнование за икономия на суровини. Благодарение на работата на партийните организации в съревнованието за икономия на суровини се включиха стотици хиляди челни работници от други предприятия. По предложение на московчани в страната започна борба за рентабилна работа на предприятията и за увеличаване на свръхплановите натрупвания, за по-бърза обръщаемост на оборотните средства. Това даде възможност на промишлеността на СССР само

през 1949 г. да произведе допълнително продукцията за повече от 20 милиарда рубли. Колективът на Краснохолмския комбинат за камгарни платове в Москва започна поход за даване само на висококачествена продукция.

Потокът от *народни инициативи* нарастваше стремително. Благодарение на голямата организаторска работа на партийните организации в съревнованието се включваха все нови и нови отряди работници. През 1946 г. се съревноваваха над 80 на сто от работниците, а през 1950 г. — вече 90 на сто. Съревноваваха се цехове с цехове, заводи със заводи, въглекопачите от Донбас с въглекопачите от Кузбас, петролоработниците от Баку с петролоработниците от Башкирия. Широк размах получи движението на рационализаторите и изобретателите. Работниците правеха стотици хиляди ценни предложения. Всяка година се внедряваха средно над 400 хиляди изобретения, технически усъвършенствувания и рационализаторски предложения, които ускоряваха производствените процеси и даваха големи икономии.

Партийните организации възпитаваха трудещите се да следват примерите на героичен труд, настойчиво събираха и обобщаваха опита на първенците, пропагандираха го сред масите. Широко се разпространиха партийно-техническите конференции за изучаване и внедряване на прогресивните методи на работа. Организирах се срещи за обмяна на опит между работниците първенци от различните заводи и градове.

Партията насочи цялата енергия на трудещите се към възстановяване на стопанството на пострадалите през войната райони. Активни помощници на партията в лекуването на раните от войната бяха комсомолците. Комсомолът пое шефството над възстановяването на 15 от най-старите руски градове: Воронеж, Псков, Новгород, Орел и други. Десетки хиляди комсомолци работеха за възстановяването на Донбас, Днепрогес, „Запорожстал“. С героичния труд на светските хора от развалините и пепелищата бяха възстановени заводи и фабрики, градове и села. Отново влязоха в строя рудниците в Кривой рог и мините в Донбас, металургичните предприятия в Южна Русия и машиностроителните заводи в Харков и Волгоград, петролните кладенци в Майкоп и Грозни, всички електроцентрали,

включително и Днепрогес, и хиляди други предприятия, разрушени от хитлеристите. Важна отличителна черта на следвоенните възстановителни работи беше обзавеждането на възстановяваните предприятия с най-нова техника.

Чудесата от трудов героизъм напомняха подвизите от военните години. Стотици хиляди доброволци отидоха на строежите. Работниците и инженерите проявяваха много изобретателност и находчивост. Например в язовда „Азовстал“ разрушената от хитлеристите доменна пещ № 4 се беше силно деформирала, слегнала и наклонила. Смяташе се, че тя трябва да се демонтира и да се построи нова! Но по инициатива на партийната организация инженерите и работниците решиха да възстановят доменната пещ. Пещта, която тежеше 1300 тона, беше изправена и поставена на мястото ѝ. Това продължи само месец и половина, пускането на доменната пещ в действие беше ускорено с четири месеца. Колективът на Днепрогес приложи неизвестен по-рано в практиката начин за запушване дупките в долната част на язовирната стена и ускори значително възстановителните работи. В рекордно кратък срок миньорите от Донбас изпомпаха 650 милиона кубически метра вода от наводнените рудници. По обем на работата това се равняваше на пресушаването на езеро от 70 квадратни километра и дълбоко 10 метра. В Донбас миньорите възстановиха повече от 2500 километра затрупани мини участъци. Това означаваше приблизително да се прокопае и укрепят тунел от Москва до Париж на дълбочина 200—700 метра под земята. Донбас стана отново най-големият каменовъглен басейн в страната.

При възстановяването на народното стопанство на пострадалите републики и области партията и народът се опираха на промишлеността на Урал, Сибир, Казахстан и Средна Азия. През време на войната промишлената мощ на тези райони се беше увеличила значително. От източните райони на страната бяха изпратени в освободените области голям брой най-производителни машини и механизми. Казахстан, републиките в Средна Азия, които ликвидираха на времето изостаналостта си с помощта на трудещите се от РСФСР, Украйна и Белорусия, оказаха сега на пострадалите райони огромна помощ с кадри и техника. Това беше

ярък израз на великата сила на дружбата между народите, която е източник на могъществото на съветския строй.

През 1948 г. обемът на промишленото производство в СССР не само достигна довоенното равнище, но и го *надхвърли*. Промислеността беше възстановена в изключително кратък срок. След гражданската война на страната бяха нужни шест години, за да възстанови стопанството. Огромните загуби през Великата отечествена война не можеха да се сравнят с нищо. Въпреки това възстановяването на промишлеността продължи само около две и половина години.

Като организираше възстановяването на стопанството в освободените райони, партията същевременно насочваше усилията си и за развитието на промишлеността във всички републики и области на СССР. продължаваше да подобрява районирането на производителните сили в страната. През четвъртата петилетка значително се увеличиха производствените мощности на металургията в Урал и Сибир. Възникнаха нови центрове за производство на черни метали — в Средна Азия и Закавказието. Започна да се създава металургична база в северната европейска част на СССР. С всяка измината година нарастваше добивът на каменни въглища в Кузбас, Караганда, Урал. Бързо се увеличаваше добивът на петрол в Урало-Волжкия басейн. Широко се разгърна строителството на нови топло- и водноелектроцентрали (Горкиевската, Камската и други). Започна строежът на две големи водноелектроцентрали на Волга. Голяма крачка напред направиха машиностроителната и химическата промишленост.

Партийните организации положиха големи грижи за снабдяването на народното стопанство със съвременна техника. Икономическото съревнование на социализма с капитализма изисква ускорено развитие на техниката. Само така може да се постигне по-висока, отколкото при капитализма производителност на труда. Проблемите на техническия прогрес придобиха първостепенно политическо значение.

Съветските специалисти постигнаха сериозни успехи в развитието на науката и техниката, включително и в овладяването на вътрешно-атомната енергия, чието прилагане в производството ознаменува началото на най-

дълбока техническа революция в историята на човечеството, началото на нова ера в покоряването на природните сили от човека.

През четвъртата петилетка продължи електрифицирането на народното стопанство, започна да се внедрява електронната техника, механизираха се тежките работи в черната металургия и в добива на каменни въглища, усвоена бе най-добрата в света техника за пробиване на петролни кладенци (турбосонди). В машиностроенето значително се разпространиха поточните линии. Създаваха се автоматически линии, построен беше типод автомат за производство на бутала за автомобилни мотори. Машиностроителите конструираха повече от хиляда нови високопроизводителни стругове, автомати и други машини и организираха производството им.

Обаче много задачи в областта на техническия прогрес оставаха нерешени. В редица отрасли на промишлеността и селското стопанство бавно се внедряваха в производството най-новите постижения на науката и техниката. Не се обръщаше достатъчно внимание на проектирането на високопроизводителни машини. Съоръженията на някои заводи и фабрики бяха остарели, прилагаше се нископроизводителна технология, произвеждаха се машини и механизми с остаряла конструкция. В дърводобивната и каменовъглената промишленост най-новите машини и механизми се използваха незадоволително. В много предприятия царяха самоуспокоение и дори инертност и консерватизъм. Ръководителите на такива предприятия, които бяха постигнали успехи в овладяването на новата техника, престанаха да се борят за технически прогрес. Вследствие на това в края на краищата някои отрасли на промишлеността в техническо отношение изоставаха значително от равнището на световната наука и техника. Борбата за технически прогрес продължаваше да бъде първостепенна задача на партията и народа.

Героичният труд на работниците и неуморната организаторска дейност на партийните организации осигуриха изпълнението на плана за четвъртата петилетка в областта на промишлеността за четири години и три месеца. През тези години бяха възстановени, построени и пуснати в действие повече от 6 хиляди промишлени предприятия, без да се смятат малките, т. е. почти

толкова, колкото през първата и втората петилетки, взети заедно. Всеки ден влизаха в строя средно повече от три предприятия. Общото промишлено производство през 1950 г. надхвърли довоенното равнище със 73 на сто, докато по план се предвиждаше увеличение с 48 на сто. Производството на чугун възлизаше на повече от 19 милиона тона (с 29 на сто повече, отколкото през 1940 г.), на стомана — на повече от 27 милиона тона (с 49 на сто повече от довоенното), добивът на въглища — на повече от 261 милиона тона (с 57 на сто повече), на петрол — на около 38 милиона тона (с 22 на сто повече), на електроенергия — на повече от 91 милиарда киловатчаса. Производителността на труда на работниците в промишлеността се увеличи с 37 на сто в сравнение с 1940 г.

Сложни задачи стояха пред партията и народа в областта на селското стопанство, на което войната, а също и сушата от 1946 г. бяха нанесли огромни щети. Партията организира възстановяването на колхозите, совхозите и МТС в освободените райони на страната, осигури укрепването на колхозната собственост.

Съветските селяни, убедени се от личен опит в предимството на колективния труд, под ръководството на партийните организации възстановиха колхозите веднага след изгонването на фашистите. Съветското правителство осигури за възстановяваните колхозни държавна помощ в машини, добитък и семена. Широко се разви социалистическата взаимопомощ: колхозите от източните райони на страната изпратиха на възстановяваните колхозни много добитък, семена, селскостопански инвентар.

В редица решения на ЦК, а също на Февруарския (1947 г.) пленум на ЦК на партията бяха разработени конкретни мероприятия за възстановяване на селското стопанство и някои предложения за по-нататъшното му развитие. В постановлението на съветското правителство и на ЦК на ВКП (б) за мерките за ликвидация на нарушенията на Устава на селскостопанския артел в колхозите, прието през есента на 1946 г., и в решенията на Февруарския пленум на ЦК на партията през 1947 г. бяха разкритиковани някои недостатъци в живота на колхозите (разпиляване и разграбване на обществените земи и общественото имущество на кол-

хозите, неправилно изразходване на трудодните) и па-
беязани пътища за тяхното преодоляване.

Обществените земи, колхозният добитък и другите
материални ценности, дадени за ползуване на различ-
ни организации и учреждения или незаконно предаде-
ни на колхозници и други лица, бяха върнати на кол-
хозите, управленческият апарат на колхозите беше съ-
кратен, което даде възможност да се спестят не малко
грудодни. Не бяха разкрити обаче много важни недо-
статъци в ръководството на колхозите и в организа-
цията на колхозното производство. Нещо повече, в ре-
дица случаи те се задълбочаваха, което пречеше на раз-
витието на социалистическото селско стопанство.

През 1949 г. колхозите, МТС и совхозите получиха
два и половина до четири пъти повече трактори и сел-
скостопански машини, отколкото през 1940 г. Селското
стопанство имаше сега повече трактори, отколкото пре-
ди войната. Започна електрифицирането на колхозите,
совхозите и МТС. Укрепването на материално-техни-
ческата база на колхозите, снабдяването на МТС с най-
нова селскостопанска техника в достатъчно количество
поставиха на дневен ред необходимостта да се усъвър-
шенствува общественото производство на колхозите. В
страната имаше множество малки колхози с малко зе-
мя, които обединяваха по 10 до 30 домакинства. В
тези колхози техниката се използваше лошо, админи-
стративно-управленските разходи бяха много големи.
Такива колхози спъваха развитието на продуктивност-
та на селското стопанство. От много места започнаха
да се получават предложения за уедряване на кол-
хозите.

По инициатива на комунистите през 1950 г. започ-
на широко движение на колхозниците за *обединяване
на малките колхози в големи*. Уедряването на колхозите
отличаваше само на доброволни начала и при взаимното
съгласие на обединяващите се колхози. Преди обеди-
нението в страната имаше 254 хиляди малки колхози,
а след обединението, в края на 1953 г. — 93 хиляди
големи колхози.

Уедряването на колхозите имаше важно значение
за развитието на селскостопанското производство. В го-
лемите колхози по-пълно се използва високопроизво-
дителната техника, те имат по-големи възможности да

получават високи добиви и да повишават продуктивността на животновъдството.

След свършването на войната беше извършена колективизация в западните райони на Украйна, Белорусия, Молдавия, в Естония, Латвия, Литва. В тези области и републики, които бяха влезли в състава на Съветския съюз в навечерието на войната, селското стопанство беше еднолично, дребностоково. Партийните организации в тези републики и области развиха голяма дейност сред селяните едноличници, те им разясниха предимствата на едрото колхозно производство и им помогнаха да тръгнат по този път. През 1949—1950 г. колективизацията на селското стопанство в тези райони беше в основни линии завършена.

След войната укрепнаха селските партийни организации. В селата отидоха много демобилизиранци от армията комунисти. Комунистическата прослойка в селото се увеличи, разшири се мрежата на партийните организации. През 1947 г. в селата имахме 110 800 първични партийни организации, а през 1950 г. техният брой достигна над 148 хиляди. Те обединяваха около 1,5 милиона комунисти.

Под ръководството на партийните организации, опирайки се на помощта на целия съветски народ, колхозниците, работниците от МТС и совхозите ликвидираха в основни линии колосалните загуби, наиссени на селското стопанство от войната. Обаче възможностите за увеличаване на селскостопанската продукция, които се криеха в недрата на колхозния строй, не бяха напълно използвани. Селското стопанство не задоволяваше растящите потребности на населението от хранителни продукти, а на леката и хранителната промишленост от суровини. Нерешен оставаше зърненият проблем. Засетите със зърнени култури площи, макар и да се увеличиха през петилетката с 20 на сто, не бяха достигнали довоенното равнище. Добивите бяха все още ниски. Големи недостатъци имаше в развитието на животновъдството. Броят на кравите и свинете беше по-малък, отколкото преди войната. Продуктивността на добитъка продължаваше да бъде ниска. В много колхози техниката се използваше незадоволително. В страната имаше много изоставачи колхози и райони.

Това положение се обясняваше до голяма степен със сериозните грешки в ръководството на селското стопанство, с ограничаването на инициативата на местните работници, с нарушаването на принципа на материалната заинтересованост на колхозите и колхозниците от резултатите на труда.

Благодарение на бързото разрастване на промишлеността и известни постижения в развитието на селското стопанство партията можа да подобри материалното благосъстояние на съветския народ. В края на 1947 г. нормираното разпределение на продуктите беше заменено с широка държавна и кооперативна търговия. По същото време беше извършена парична реформа, намалени бяха цените на предметите за широко потребление. През периода от 1947—1950 г. цените на стоките за масово потребление бяха три пъти намалявани. През 1950 г. доходите на работниците, служителите и селяните се увеличиха значително в сравнение с 1940 г.

Равнището на потреблението на трудещите се в СССР се повиши. Но по-нататъшното му повишаване се спънаше на първо място от изоставането на селското стопанство.

В големи мащаби се възстановяваха разрушените от хитлеристите жилища и се строяха нови. През петилетката в градовете и работническите селища бяха възстановени и построени жилища с обща площ над 100 милиона квадратни метра, а в селата — 2 700 000 къщи. Но нуждата от жилища беше все още остра. Значително се увеличи броят на лечебните заведения и санаториумите, разшири се мрежата от почивни домове, клубове, театри, библиотеки.

В борбата за изпълнението на плана за четвъртата петилетка нмаше големи трудности. Не всички тези трудности можаха да бъдат преодоленни. Но общо взето четвъртата петилетка бе ознаменувана с големи постижения в укрепването на икономическата мощ на СССР. Тя беше важна крачка напред в развитието на материално-техническата база на социализма.

3. Организационната и идеологическата работа на партията. XIX конгрес на КПСС

Завършването на войната, преминаването към мирно строителство налагаха да се засили организаторската дейност на партията, умело и бързо да се преустроят партийните редове, да се издигне идейното равнище на обществената, културната и научната работа.

ЦК на партията постави задачата да се укрепят местните партийни организации, да се повишат техният авторитет и ръководната им роля. Партията се стремеше партийните организации да упражняват действителен контрол върху дейността на държавните и стопанските органи по места, да изпълняват успешно политическата си и организаторска роля сред масите.

Голямо значение за повишаване боеспособността на партийните организации имаше ликвидирането на ограниченията на вътрешнопартийната демокрация, обусловени от военното време. Продължаването на тази практика, когато рамките на вътрешнопартийната демокрация бяха стеснени, при мирни условия би понижило активността и самодейността на комунистите, би създавало опасност от откъсване на партийните органи от масите.

Първа крачка към възстановяване на вътрешнопартийната демокрация след войната беше редовното провеждане на партийни събрания и пленуми на местните партийни комитети, на отчетни събрания и избори на партийни органи в установените от устава на партията срокове. През 1945—1947 г. се състояха районните и градските партийни конференции; през 1947 г. и в началото на 1948 г. — областните партийни конференции. В края на 1948 г. и през 1949 г. се състояха конгресите на комунистическите партии на съюзните републики.

Същевременно партията се стремеше към правилно съчетаване на партийно-политическата и стопанската дейност. В решенията на ЦК и партийните конференции се критикуваха онези районни, градски и областни комитети на партията, които бяха отслабили или съвсем занемарили партийно-организационната и идейно-политическата работа. Такива партийни комитети се нагърбваха с неприсъщи на тях функции: те сами решаваха текущи, дори дребни стопански въпроси, като под-

меняха държавните и стопанските органи. Те приучиха ръководителите на колхозите, совхозите, МТС и предприятията да се обръщат по всички стопански въпроси също към партийните органи и само от тях да получават указания. Ролята на местните Съвети се омаловажише. Много районни и градски комитети, както и отдели при областните комитети ставаха ходатаи по въпроси на стопанските дейци. В резултат на това част от партийните работници, без сами да забележат, започнаха да се превръщат от политически ръководители в чиновници, а някои партийни органи от боеви, самодейни политически организации — в своеобразни административно-разпоредителни учреждения. Такива партийни организации не винаги можеха да се противопоставят на местническите, тесноведомствени интереси. Погълнати от текуща работа, те изпускаха големите, перспективните въпроси на развитието на стопанството, подценяваха организаторската и политическата работа сред масите. Централният комитет разкри също така факти, които показваха, че партийни работници губеха своята самостоятелност, изпадаха в зависимост от стопанските органи.

Тези неправилни, неболшевишки методи на работа започнаха да се преодоляват. Вредната практика на опекунство и администриране се изкореняваше. Районните, градските и областните комитети повишиха изисквателността си към ръководните дейци на държавните и стопанските органи. Засили се партийният контрол над тяхната дейност. С усъвършенствуването на методите на работа се повишаваше ролята на партийните организации като политически ръководители. Те можах да съсредоточат вниманието си върху основните въпроси на развитието на стопанството и културата, засилиха мобилизирането на масите на борба за изпълнение на следвоенната петилетка.

В решенията на ЦК, на партийните конференции и пленумите на партийните комитети сериозно бяха критикувани онези организации, които се увличаха по външната, показната страна на партийната работа, забравяйки за нейното съдържание и действителност. В такива организации се вземаха декларативни, неконкретни решения, изпълнението им не се организираше и не се проверяваше. В процеса на отстраняването на тези не-

достатъци се повишиха активността и инициативата на партийните членове, боеспособността на партийните организации. Тяхната организираша и направляваща роля в държавното, стопанското и културното строителство, в политическото възпитание на масите порасна.

Обаче през този период не бяха преодолени съществени недостатъци в партийната работа. Вътрешнопартийната демокрация не получи необходимото развитие. В партийната работа се запазваха елементи на администриране, нарушаваше се колективността на ръководството. Равнището на партийно-политическата работа изоставаше от растящите изисквания на масите. Всичко това се отразяваше отрицателно върху партийните организации, понижаваше активността на комунистите.

След войната важно място в дейността на партията заемаше възпитателната, идеологическата работа. В. И. Ленин учеше, че комунизмът е резултат от съзнателното историческо творчество на масите. Непрекъснатото нарастване на съзнателната, творческата активност на масите е закономерност на прогресивното развитие на обществото, задължително условие за преминаването от социализма към комунизма. В хода на социалистическото строителство под влияние на възпитателната работа на партията станаха коренни промени в духовния облик на съветските хора. Висока идейност, безгранична вяра в комунизма, отношение към труда като към въпрос на чест и доблест, грижа за увеличаване на социалистическата собственост, съветски патриотизъм и разбиране на обществените интереси като най-висши — такива са характерните черти на духовния облик на хората от съветското общество. Но в съзнанието на част от съветските хора се запазиха отживелици от капитализма: остатъци от частнособственическата психология и буржоазния морал, преклонение пред реакционната култура на Запада, проява на национализъм и други.

Доизграждането на социализма закономерно издигна идеологическата дейност на партията като основна форма на борбата против остатъците и традициите на стария, експлоататорски строй. Настъпи такъв исторически период, когато стана необходимо да се изгонят

капитализмът от последното му убежище — от областта на идеологическите отношения. Само когато бъдат напълно ликвидирани остатъците от традициите и правите, некове наред култивирани от частнообственическите отношения, ще може да се каже, че е забит „последният гвоздей в ковчега на погребваното от нас капиталистическо общество“. С всяка крачка напред самият живот поставя на преден план въпросите на комунистическото възпитание като първостепенни и те придобиват все по-голямо значение.

Имаше и някои други обстоятелства, които налагаха да се засили възпитателната, идеологическата работа. През време на войната десетки милиони хора живяха на територията, временно окупирана от врага. Милиони хора бяха откарани от хитлеристите в Германия. Много съветски военнослужещи бяха пленени. Хитлеристите подлагаха всички тези хора на усилена идеологическа обработка. По време на освободителния, антифашистки поход на съветските войски на Запад част от въоръжените сили навлязоха в територията на капиталистически държави и реакцията се опитваше по различни начини да влияе на съветските войски. В западните области на Украйна и Белорусия, в Прибалтика буржоазни националистически групи, опитващи се да се противопоставят на хитлеристите, развиваха антисъветска дейност сред населението. По всички тези и други канали се промъкваше вредно идеологическо влияние върху съветските хора. Широките маси отхвърлиха с презрение натрапваните им реакционни буржоазни възгледи. Част от гражданите обаче, проявиха идеологическа неустойчивост.

Необходимо е също да се има предвид, че в много партийни организации идеологическата работа се подценяваше, пропагандата и агитацията бяха отслабнали. Част от ръководните кадри на партията дълго време не попълваха знанията си в областта на марксизма-ленинизма. В резултат на всичко това идеологическата работа общо взето изоставаше от задачите, решавани от партията, от размах на социалистическото строителство.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 413.

Като се съобразяваше с общите потребности на социалистическото развитие през следвоенния период, партията засили дейността на идеологическия фронт.

Успехът на възпитателната работа зависеше преди всичко от идейното равнище на комунистите. През годините на Великата отечествена война съставът на партията се обнови значително. В първите следвоенни години партийните редове продължаваха бързо да растат. През 1946 г. в партията членуваха около 6 милиона души. От тях повече от половината бяха влезли в партията през време на войната. Значителна част от комунистите не бяха успели да получат необходимата теоретическа подготовка. Създаде се известно несъответствие между количественото нарастване на партията и равнището на политическата просвета на комунистите. За да преодолее това несъответствие, ЦК реши да се форсира увеличаването на партийните редове, а да се разгърне широко партийната просвета на комунистите.

Партийните организации започнаха по-внимателно да подбират желаещите да влязат в партията, засилиха политическото възпитание на комунистите. Отново беше създадена широка система на партийна просвета: политшколи, кръжоци за изучаване история на партията, политическа икономия, философия, районни партийни школи, университети за марксизъм-ленинизъм. Много комунисти изучаваха теорията самостоятелно. През 1946—1952 г. беше повишена квалификацията на по-голямата част от партийните и държавните кадри.

Издигането на идейното равнище на комунистите даде възможност да се разшири възпитателната работа сред масите.

ЦК на партията осъществи редица мерки за подобряване на агитацията, в която имаше съществени недостатъци. Общият размах на агитацията и нейното идейно равнище не отговаряха на задачите, които стояха пред народа, пред партията. Масовата агитация често пъти нямаше боеви характер и недостатъчно се използваше за повишаване политическата съзнателност на трудещите се, за мобилизиране на масите за ускоряване темповете на развитие на народното стопанство. Много партийни организации подценяваха ролята

на политическата агитация. Изпълнявайки решението на ЦК, местните партийни организации подобриха значително агитацията сред масите, като се стремяха да обхванат в политическото възпитание всички слоеве на населението.

Партията насочи главния си удар на идеологическия фронт срещу остатъците от буржоазните възгледи и убеждения, срещу некритичната оценка на реакционната буржоазна култура на Запада, срещу отстъплението от марксизма-ленинизма в науката, литературата и изкуството. Важна задача на идеологическата работа на партията беше да се разобличат и преодолеят изпълно всякакви прояви на нископоклонничество пред реакционната култура на буржоазния Запад, каквито се наблюдаваха сред една част от съветската интелгенция.

Партийните организации се стремяха всеки гражданин на СССР да бъде съзнателен съветски патриот, активен борец за комунизъм. Като разясняваше световноисторическото значение на успехите на СССР в изграждането на социализма и предимствата на социализма пред капитализма, партията укрепваше свещеното чувство на любов на съветските хора към социалистическото отечество, чувството на патриотична социалистическа гордост, вдъхваше им вяра в собствените сили, культивираше у тях преданост към комунизма. Партията се грижеше особено за възпитанието на младото поколение, за да расте то идейно закалено, духовно бодро и жизнерадостно, изпълнено с творческа енергия и готовност да се бори беззаветно за комунизма.

Пропагандирането на съветския патриотизъм изигра значителна роля в духовното развитие на трудещите се от Съветския съюз. Идейното равнище на съветските хора се издигна, повиши се активността, им. Същевременно в пропагандирането на съветския патриотизъм се допускаха някои грешки. Често в печата целият живот в капиталистическия свят се представяше като изпълно разложение. Дейността на прогресивните сили се подценяваше, постиженията в развитието на науката и техниката в чужбина се пренебрегваха. Това пречеше да се използват най-бързо големите научни и технически открития, направени в чужбина, ограничава-

ше творческото общуване между съветските и чуждите учени и технически специалисти, затрудняваше укрепването на връзките с демократичните, прогресивните слоеве в капиталистическите страни.

За да се определят правилно непосредствените задачи на идеологическата работа, Централният комитет прие редица важни постановления: през 1946 г. — „За списанията „Звезда“ и „Ленинград““, „За репертоара на драматичните театри и мерките за подобряването му“, „За филма „Големият живот““, през 1948 г. — „За операта „Великата дружба“ от В. Мурадели“.

В постановленията на ЦК и в статии в партийния печат бяха отбелязани постиженията на съветската култура и същевременно бяха посочени сериозните недостатъци в развитието на литературата и изкуството. Някои писатели и художници започнаха да проповядват безидейност и аполитичност на художественото творчество. Разкриха се и факти на нарушаване на жизнената правда, на отстъпление от реалистичната традиция. В някои списания се печатаха слабохудожествени, идеологически вредни произведения, проникнати понякога от тъга и разочарование, от неверие в бъдещето. В репертоара на театрите се включваха дългопробни, антихудожествени, пошли пиеси на чуждестранни буржоазни драматурзи. В музиката се проявиха формалистични люшкания. Всичко това свидетелствуваше, че има известна опасност творчеството на някои дейци на изкуството да се откъсне от жизнените интереси на народа, от политиката на комунистическата партия.

Централният комитет взе сериозни мерки за ликвидиране на тези недостатъци, осъди решително всякакви опити да се откъсне изкуството от политиката.

В неговите решения бяха развити по-нататък основните ленински принципи на съветската култура: служене на народа, признаване на високата обществена роля на изкуството, връзката му с политическите задачи на съвременността, с живота на народа, реализъм на изкуството. ЦК на партията разкри най-пълно значението на ленинския принцип на партийността за художественото творчество, ролята на марксистко-ленинския мироглед за правдивото изобразяване на социалистическата действителност. В решенията на ЦК

беше разработена програма за борба за създаване на произведения, които да съчетават висока идейност и съвършенство на художествената форма.

Постановленията на Централния комитет по въпросите на литературата и изкуството бяха обсъждани във всички творчески организации. Много областни и градски комитети организираха специални съвещания с дейците в областта на литературата и изкуството. В обсъждането на въпросите на литературата и изкуството участваха стотици хиляди хора. Сред народа се създаде атмосфера на голяма възкителност към дейците на изкуството, на непримиримост към идеологическите лутания.

Същевременно, както се отбелязваме в постановлението на ЦК на КПСС от 28 май 1958 г., в постановлението на ЦК за операта „Великата дружба“ се съдържаха отделни несправедливи и неоправдано резки оценки за творчеството на редица талантиви съветски дейци на изкуството, което беше проява на отрицателните черти, характерни за периода на култа към личността. При реализирането на тези решения на партията в печата и в творческите организации се допускаха понякога грешки и извращения: творческото обсъждане на художествените проблеми се подменяше понякога с администриране, в редица случаи при оценката на произведения на литературата, музиката и киното произволно се критикуваха едни произведения, а други се хвалеха прекомерно.

Партията разкри през този период някои сериозни недостатъци и в развитието на науката. Много теоретични трудове бяха откъснати от живота, от практиката на социалистическото строителство, от опита на милиони хора. Това подхранваше догматизма и зурбачеството. Появиха се трудове, написани в обективистичен дух, което означаваше отстъпка пред буржоазната идеология. Немарксистки концепции проникнаха и в природните науки.

По инициатива на ЦК се състояха дискусии по въпросите на философията (1947 г.), биологията (1948 г.), физиологията (1950 г.), езикознанието (1950 г.), политическата икономия (1951 г.).

Във философската дискусия бяха разкрити и разкритиковани сериозни недостатъци в разработването

на марксистко-ленинската философия: забравянето на принципа на партийността, опитите да се заглади противоречията между марксизма-ленинизма и чуждите на него философски течения, откъснатостта от боевите проблеми на съвременността, проявите на схоластика. Дискусията набеляза пътищата за преустройство на философската наука.

В хода на икономическата дискусия бяха обсъдени особеностите на икономическото развитие на съвременния капитализъм, основните закономерности на социалистическото преустройство на обществото, пътищата за постепенно преминаване от социализма към комунизма. Осъдени бяха всевъзможните субективно-волунтаристични възгледи. Техните привърженици отричаха обективния характер на икономическите закони и смятаха, че при социализма икономическите закони могат да бъдат създавани, изменяни или отменени по волята на хората. Дискусията разкри сериозните последици от продължителното откъсване на икономическата наука от реалните процеси в развитието на социалистическото общество.

Дискусията съдействуваша за преодоляването на редица идеологически извращения, затвърдяваша принципа на партийността в науката, спомагаша да се издигне равнището на научните изследвания. Обаче под влияние на култа към личността на Сталин тези дискусии имаха и отрицателни последици. В отделни случаи борбата на мнения се стесняваше, наблюдаваша се факти на разединение на научните сили. В обществените науки се насаждаше догматизмът и талмудизмът.

Решенията и мероприятията на ЦК на партията по идеологическите въпроси, въпреки отрицателното влияние на култа към личността, имаха важно значение за идейния живот на партията и народа, за развитието на съветската култура. Въпросите за развитието на съветската наука, литература и изкуство се разглеждаха като общодържавно, общонародно дело. При обсъждането на идеологическите въпроси още по-тясно се сближиха дейците на науката и изкуството и трудещите се маси, порасна интересът на народа към въпросите на културата и науката, засили се въздействието му върху процеса на художественото творчество. В процеса на идеологическото настъпление бяха

нанесени съкрушителни удари на безидейността, обективизма и другите прояви на буржоазната идеология. Идейността на съветската култура се повиши значително, което даде възможност да се издигне на нова степен съзнателността и културното равнище на съветския народ.

Успехите на партията и на съветския народ в стопанското, държавното и културното строителство бяха значителни. Но същевременно в резултат на култа към личността бяха допуснати големи пропуски, недостатъци и грешки, които пречеха да се използват пълно огромните възможности на социалистическия строй. Вредното влияние на култа към личността върху всички страни от живота на съветското общество особено силно се прояви след войната. Сталин се откъсна още повече от живота, от масите, нямаше ясна представа за действителното положение в страната. Той не забелязваше сериозните трудности и недостатъци, разкрасяваше положението в икономиката на страната.

Култът към личността се отрази преди всичко върху дейността на централните партийни органи. Конгрес на партията не беше свикван близо четиринадесет години. След войната ЦК фактически бе престанал да действа като колективен орган на партията: през цялото време беше свикан само един пленум. Много принципи въпроси на политиката Сталин решаваше сам, без задълбочено проучване и обсъждане.

Нарушенията на съветската демокрация се изражаваха в това, че ролята на Съветите се подценяваше, правата на републиканските, областните и другите местни органи на властта се ограничаваха. Все по-голям брой въпроси, които трябваше да бъдат разрешавани на място, се разглеждаха в центъра. Сталин злоупотребяваше с властта, грубо нарушаваше социалистическата законност. Това се прояви особено в така наречения „ленинградски процес“, в резултат на който пострадаха много честни хора, големи партийни дейци, между които членът на Политбюро на ЦК, председателят на Държавния планов комитет на СССР Н. А. Вознесенски, секретарят на ЦК на КПСС А. А. Кузнецов, председателят на Министерския съвет на РСФСР М. И. Родионов.

В ръководството на стопанството и неговото планиране се нарушаваше ленинският принцип на демократическия централизъм, насаждаха се бюрократически методи. По указание на Сталин в селското стопанство се провеждаха икономически необосновани мероприятия. За някои основни видове колхозна продукция бяха определени толкова ниски цени на държавните доставки и изкупни цени, че те не покриваха разходите за тяхното производство. Нарушаваше се принципът на материалната заинтересованост на колхозите и колхозниците от разширяване на производството. Съществуващата система на селскостопански данък подкопаваше личното спомагателно стопанство на колхозниците. Всичко това се отрази много отрицателно върху развитието на колхозното производство.

Култът към личността доведе до забавяне разрешаването на редица важни проблеми на техническия прогрес и науката. Неправилно, вредно беше безогледното хулене на научните контакти и обмяната на опит с учените и специалистите от капиталистическите страни.

В идеологическия живот култът към личността през този период се прояви във все по-голямото откъсване на теорията от практиката, в игнорирането на колективната мисъл на партията за творческото развитие на теорията. Сталин смяташе, че само той има право на решаваща дума по всички въпроси на теорията. Това се отрази отрицателно върху развитието на обществените науки, върху цялата идеологическа работа на партията. В своите трудове Сталин допускаше сериозни грешки. В брошурата си „Икономически проблеми на социализма в СССР“ той подцени значението на стоково-паричните отношения в народното стопанство, отричаше възможността да се продават машини на колхозите на основание на това, че разширявайки сферата на стоковото обръщение, това отдалявало колхозно-кооперативната форма на собственост от общонародната. Той погрешно твърдеше, че колхозната собственост е изчерпала вече своите възможности и е станала пречка за развитието на производителните сили. Това противоречеше на ленинския кооперативен план, означаваше фактически пренебрегване на развитието на колхозното производство и во-

цеше до отслабване на съюза между работническата класа и селяните. Той осветляваше неправилно основните въпроси за пътищата за постепенното преминаване от социализма към комунизма.

В икономическата и другата литература дълги години се пропагандираше провъзгласената от Сталин погрешна, противоречаща на марксистко-ленинското учение теза, че при социализма платежоспособното търсене на населението трябвало винаги да изпреварва производството. Тази теза по същество оправдаваше недостига на предмети от първа необходимост, ориентираше неправилно партийните, държавните и кооперативните организации.

По време на дискусиата по въпросите на езикознанието Сталин допусна погрешни твърдения относно марксисткото философско наследство, по въпроса за връзката между база и надстройка. През този период се засили субективизмът в оценката на събитията и фактите от живота на партията и на съветското общество в духа на култа към личността.

През октомври 1952 г. се състоя XIX конгрес на партията. На него бяха представени 6 013 259 членове и 868 886 кандидат-членове на партията. Конгресът направи равностойна на резултатите от борбата и победите на съветския народ за повече от 13 години.

Историческа победа във Великата отечествена война, бързо възстановяване и бързи темпове на по-нататъшното развитие на народното стопанство на СССР, подобряване на материалното благосъстояние и издигане културното равнище на съветския народ, по-нататъшно укрепване на съветския обществен и държавен строй, сплотяване на всички сили от лагера на мира и демокрацията около Съветския съюз — такива бяха главните резултати, които потвърдиха правилността на политиката на комунистическата партия. Конгресът одобри политическата линия и практическата работа на ЦК на партията.

XIX конгрес определи новите задачи на партията в стопанското и културното строителство. Той прие директивите на петгодишния план за развитие на СССР през 1951—1955 г. Новият петгодишен план предвиждаше по-нататъшен подем на социалистическата икономика върху основата на предимственото развитие на

тежката промишленост, подобряване материалното благосъстояние и издигане културното равнище на народа. Планът определяше бързи темпове на развитие на металургичната, каменовъглената и петролната промишленост, на електрификацията и машиностроенето като основа за мощен технически прогрес във всички отрасли на народното стопанство. Набелязваше се промишленото производство през петилетката да се увеличи общо със 70 на сто, включително производството на средства за производство — с 80 на сто, и производството на предмети за потребление — с 65 на сто. Предвиждаше се производството на машиностроенето и металообработването да се увеличи през петилетката около два пъти, мощността на електроцентралите — приблизително два пъти, а на водноелектроцентралите — три пъти.

В областта на селското стопанство се поставяше задачата да се повишат добивите от всички селскостопански култури, да се увеличи общият брой на обществения добитък, като същевременно значително се повиши продуктивността му, да се увеличи общата и стоковата продукция на земеделието и животновъдството. Но тези набелязани в плана задачи не бяха подкрепени с необходимите икономически и организационни мероприятия и селскостопанското производство дълго време тълчеше на едно място.

В Директивите се предвиждаше производителността на труда в промишлеността да се увеличи с около 50 на сто, в строителството — с 55 на сто. Националният доход се увеличаваше с 60 на сто. Предвиждаше се сериозно повишаване на материалното и културното равнище на живота на трудещите се.

XIX конгрес взе решение да се промени наименованието на партията. Той постанови Всесъюзната комунистическа партия (болшевики) — ВКП (б) — да се нарича занапред Комунистическа партия на Съветския съюз — КПСС. Двойното наименование на нашата партия („комунистическа“, „болшевишка“) се бе съдало исторически в резултат на борбата против меншевиките и имаше за цел да я разграничи от меншевизма. Тъй като меншевишката партия в СССР отдавна вече беше слязла от сцената, двойното наименование на партията бе загубило смисъл още повече, че

понятието „комунистическа“ изразява най-точно съдържанието на главната задача на партията — изграждането на комунистическото общество.

XIX конгрес обсъди доклада за изменения в устава на партията, изнесен от Н. С. Хрущов, и направи изменения в устава. В новия устав е обобщен опитът от партийното строителство, натрупан от партията след XVIII конгрес. В него се даваше кратко определение на КПСС, най-пълно се определяха главните задачи на партията, задълженията на партийните организации и на всички комунисти в условията на завършване изграждането на социализма.

При новите условия особено значение придоби въпросът за ръководната роля на комунистите в съветското общество. Това е отразено в положенията на устава за ролята на комуниста като активен боец за изпълнение на партийните решения, за задълженията и правата на партийния член, които са определени по-пълно и конкретно. В устава е подчертано задължението на комуниста „с всички сили да пази единството на партията като главно условие за нейната сила и могъщество“. Изискванията, които уставът на КПСС предявяваше към комунистите, имаха огромно политическо и възпитателно значение. Те издигаха още по-високо ролята на всеки член на партията като активен, съзнателен и самоотвержен борец за комунизма. Те отразяваха порасналата активност на партийните членове.

Конгресът направи редица промени в структурата на централните партийни органи. Признато беше за целесъобразно в бъдеще да не се свикват общосъюзни партийни конференции, тъй като основните въпроси на политиката и тактиката на партията трябва да се разглеждат своевременно от конгреси на партията. Политбюро на ЦК беше преобразувано в Президиум на ЦК, организиран, за да ръководи работата на Централния комитет между пленумите. Това преобразование беше в съответствие с функциите, които Политбюро изпълняваше фактически. Както показва практиката, целесъобразно беше организационната работа на ЦК от изпълнителен характер да се съсредоточи в един орган — Секретариат на ЦК, поради което отпадна необходимостта от Оргбюро на ЦК. За да

се повиши ролята на органите за партиен контрол в борбата с нарушенията на партийната и държавната дисциплина от комунистите, Комисията за партиен контрол беше реорганизирана в Комитет за партиен контрол при ЦК на КПСС.

Като гости на конгреса присъствуваха делегати на 44 братски комунистически и работнически партии. Конгресът получи приветствия от комунистическите и работническите партии в редица капиталистически страни, чиито представители не можаха да дойдат в СССР поради преследвания от страна на правителствата.

Въодушевени от решенията на конгреса, партийните организации развиха активна дейност за изпълнение на плана за петата петилетка, за по-нататъшно развитие на народното стопанство и културата.

Наскоро след конгреса, на 5 март 1953 г., умря Йосиф Висарионович Сталин. Враговете на социализма се надяваха, че в редовете на партията, в нейното ръководство ще настъпи смущение, ще се появят колебания в провеждането на вътрешната и външната политика. Но сметките им излязоха криви. Комунистическата партия се сплоти още по-тясно около своя ЦК, още по-високо издигна всепобеждаващото знаме на марксизма-ленинизма. Ленинският Централен комитет поведе успешно партията и целия народ напред, по пътя към комунизма.

4. Ролята на КПСС за укрепване общността на социалистическите страни. Образуване на световната социалистическа система

Излизането на социализма извън рамките на една страна постави пред Комунистическата партия на Съветския съюз и комунистическите партии на социалистическите страни нова важна задача — *да създадат нов вид международни отношения, общност на социалистическите страни.* Дотогава не беше поставяна такава задача и от никого в историята не беше решавана. По-рано в своята външна политика СССР изхождаше от това, че имаше работа само с капиталистически страни. Сега трябваше да се изграждаат междудържавни отношения и със социалистическите страни.

Общите принципи на социалистическата външна политика — пълно равноправие на страните, взаимна пенанеса във вътрешните работи, взаимно зачитане на териториалната цялост, защита на мира, — които определят съдържанието на отношенията с капиталистическите страни, станаха също така основа на отношенията на Съветския съюз с другите социалистически държави. Но социалистическите държави не можеха да се сграничат само с такива отношения, още повече че младите народнодемократични републики се нуждаеха от политическа подкрепа, икономическа помощ, от обмяна на опит в изграждането на социализма.

Между СССР и страните с народна демокрация в Европа и Азия се създаваха *нов вид* международни отношения. Съдържанието на външнополитическата дейност на съветската държава се разшири и обогати. От интернационалния характер на диктатурата на пролетариата възникна принципно нова, несъществуваща дотогава функция на социалистическата държава — *функцията да подпомага другите страни в изграждането на социализма* и да установява международни социалистически отношения.

За установяването на нови, социалистически отношения между народите, смъкнали капитализма, съществуваха обективни икономически, политически и идеологически основи. Във всички социалистически страни на власт е народът, ръководен от работническата класа начело с нейния преден отряд — комунистическата партия. Обществената собственост върху средствата за производство определи общността на икономическите интереси на тези страни. Тя обуслови заинтересоваността на всяка страна от подема на стопанството на целия социалистически лагер и на отделните му членове. Всички страни, народите на които събориха капитализма, имат обща насока на социално-икономическото си развитие — към социализма и комунизма, общи са интересите за защита на революционните завоевания и националната независимост. Те се ръководят от една идеология — марксизма-ленинизма. На тази именно основа се създадоха качествено нови, социалистически отношения между народите, смъкнали игото на капитализма. Отличителни особености на тези отношения са братското сътрудничество, взаимна-

та помощ, искрената взаимна подкрепа в борбата за комунизъм въз основа на принципите на пролетарския интернационализъм.

Комунистическата партия на Съветския съюз участвуваше активно в създаването и укрепването на общността на социалистическите страни. Като ръководна сила на първата страна, построила социализма, тя споделяше и споделя с братските партии на равноправни начала своя опит в изграждането на новия живот.

За да намерят най-целесъобразни за своите страни форми и методи на изграждането на социализма, братските комунистически и работнически партии изучаваха внимателно опита в изграждането на социализма, натрупан от КПСС, всички страни на нейната дейност след идването ѝ на власт. „Работата, която ни предстои да извършим — казваше Мао Цзе-дун, — е трудна и нашият опит е недостатъчен. Затова ние трябва да се учим от челния опит на Съветския съюз.“ В речта си пред XIX конгрес на КПСС К. Готвалд заяви: „... Ние идваме при вас да се учим как да строим социализма.“

Комунистическите и работническите партии, а също и държавните органи на социалистическите страни изпращаха в Съветския съюз партийни и държавни ръководители, профсъюзни и стопански дейци, инженери и техници, учени, работници и селяни, за да изучават съветския опит. ЦК на КПСС, съветското правителство, местните партийни и държавни организации съдействуваха с всички средства на братята от чужбина да изучават опита на социалистическото строителство в СССР. Те приемаха с готовност тези делегации, отваряха пред тях всички врати. Пратениците на приятелските страни посещаваха градове и села, фабрики и заводи, колхози, МТС и совхози, научни и учебни заведения, партийни организации и държавни учреждения. Братските партии, изучавайки съветския опит, го съпоставяха със своя опит и с опита на другите социалистически страни, прилагаха го творчески в своите страни, избираха такива форми и методи за изграждането на социализма, които най-много отговаряха на конкретни историческите условия на страната.

В резултат на голямата съвместна теоретическа и практическа дейност на КПСС и братските комунистически и работнически партии на народнодемократичните страни беше изработен единствено правилният научен възглед за значението на опита от социалистическото строителство в СССР, който изразява общите закономерности на социалистическото преустройство на обществото.

Пътят, изминат от съветския народ, е главният път на социалистическото развитие за трудещите се от всички страни. Основните черти и закономерности на социалистическата революция и на изграждането на социализма в СССР имат не местно, не специфично национално, а международно значение.

Комунистическата партия на Съветския съюз установи тясно, сърдечно политическо сътрудничество между СССР и другите социалистически страни. Сключени бяха двустранни договори за дружба и взаимна помощ, което укрепи националната независимост на страните с народна демокрация. СССР и народнодемократичните страни си сътрудничеха в борбата за мир. СССР оказва приятелска помощ на социалистическите страни да създадат новия си държавен апарат. По молба на техните правителства СССР изпрати в тези страни съветници по различни въпроси.

С общите усилия на КПСС и братските комунистически партии беше установено върху основата на пълно равноправие, взаимна изгода и другарска взаимопомощ нов вид икономическо сътрудничество между СССР и народнодемократичните страни, изработени бяха формите на това сътрудничество. С развитието и укрепването на социалистическите страни взаимните отношения между тях обхващаха все нови и нови сфери на икономическия им живот.

На първо време основна форма на икономическото сътрудничество беше външната търговия. Тя се водеше не върху основата на конкуренцията и безпощадното потискане на слабите, както е при капитализма, а върху основата на пълното равенство и взаимната изгода, без каквито и да е користни цели. Стокообменът растеше с всяка измината година. Създаваше се световният социалистически пазар.

След това икономическото сътрудничество става по-многостранно. Голямо значение придоби оказването на помощ с кредити. След войната (до 1952 г. включително) СССР отпусна на страните с народна демокрация дългосрочни кредити на обща сума около 15 милиарда рубли. Условията на кредитите бяха максимално благоприятни.

Всяка година се увеличаваше производствено-техническата взаимопомощ. Съветският съюз помагаше на страните с народна демокрация да проектират, строят и овладяват нови промишлени предприятия. Започна да се развива научно-техническо сътрудничество. СССР оказва помощ на социалистическите страни в строежа на много предприятия и им предаде много проекти за строеж на промишлени предприятия и културни учреждения, комплекти от чертежи на нови машини и съоръжения, технологически описания и изчисления. Сериозна помощ бе оказана в подготовката на кадри и овладяването на техниката. В съветските висши учебни заведения се учеха хиляди хора от страните с народна демокрация. Много работници от редица братски страни овладяха най-новата техника в съветски заводи. От своя страна Съветският съюз получаваше производствено-техническа помощ от страните с народна демокрация.

С развитието на икономическото сътрудничество започна все по-остро да се чувствава нуждата от специален орган за координиране на стопанските отношения. В началото на 1949 г. СССР и европейските страни с народна демокрация създадоха Съвет за икономическа взаимопомощ. Задачите му бяха да организира обмяната на стопански опит, взаимната помощ със суровини, хранителни продукти, машини и т. н.

Важна форма на икономическото сътрудничество и взаимопомощта беше съгласуването на стопанските планове. През първите години то имаше епизодичен характер. През петата петилетка бяха направени първите стъпки за координиране на народностопанските планове. Започнаха да се създават междудържавна специализация и коопериране на производството на социалистическите страни. Всичко това създаваше най-благоприятни условия за развитие на производителните сили, най-добри възможности за използване на

производствените и суровинните ресурси, ускоряваше темповете на социалистическото строителство и укрепваше икономическата самостоятелност на страните с народна демокрация.

С развитието на взаимните отношения между социалистическите страни, с укрепването на социалистическия начин на производство в страните с народна демокрация се създаваше *социалистическата система на световното стопанство*. Световната социалистическа система е съвкупност от национални социалистически стопанства на независими и суверенни държави и се развива в съответствие с икономическите закономерности, присъщи на социализма. Тя включва постепенно създаващото се международно разделение на труда на социалистическите страни. За нея са характерни специализацията и кооперирането на производството. Важна нейна отличителна черта е другарското сътрудничество и взаимопомощ. Всичко това осигурява бързо и планомерно развитие на икономиката на всяка страна и общо на цялата световна стопанска социалистическа система.

В процеса на създаването и развитието на общността на социалистическите страни се срещнаха известни трудности, бяха допуснати отделни грешки. Централният комитет беше много загрижен от отношенията с Югославската комунистическа партия, от държавните отношения между СССР и Югославия. Докато отношенията между КПСС и комунистическите партии на страните с народна демокрация се изграждаха в духа на марксизма-ленинизма, ръководството на ЮКП зае по редица принципи въпроси позиция, която противоречеше на марксистко-ленинските възгледи. Крачка по крачка то отстъпваше от принципите на пролетарския интернационализъм, преминаваше на позициите на национализма. През 1948 г. Информационното бюро на комунистическите и работническите партии, член на което беше и Югославската комунистическа партия, обсъди този въпрос и прие резолюция „За положението в Югославската комунистическа партия“. Всички основни положения на тази резолюция са правилни. Тя съдържа марксистко-ленинска, принципна критика на грешките на ръководителите на ЮКП. Това решение беше одобрено от всички марксистко-ленински пар-

тин. Ръководството на ЮКП отказа да участва в работата на Информбюро, отхвърли всички критични бележки, като не искаше дори да се разгледат те по същество. Разногласията се изостриха.

В процеса на борбата за преодоляване на тези разногласия И. В. Сталин допусна сериозна грешка. Вместо да направи принципна другарска критика на неправилните възгледи и действия на ръководството на ЮКП, като посочи несъвместимостта им с основите на марксизма-ленинизма, той тръгна по пътя на нарушаване на нормалните държавно-дипломатически отношения между СССР и Югославия. Всякакви връзки между Комунистическата партия на Съветския съюз и ЮКП бяха прекъснати. Под влияние на враждебната дейност на Берия и неговите помагачи към ръководителите на ЮКП бяха отправени някои необосновани обвинения. По-късно Комунистическата партия на Съветския съюз предприе по своя инициатива стъпки за възстановяване нормалните отношения между СССР и Югославия.

Политиката на дружба и взаимопомощ, която КПСС водеше, победи напълно. Отделните грешки, допуснати във взаимоотношенията с братските страни, имаха второстепенен, случаен характер. Същността на тези взаимоотношения беше истински социалистическа, напълно отговаряше на принципите на пролетарския интернационализъм. Всички усилия на КПСС бяха насочени към укрепване на дружбата с народен Китай и другите страни с народна демокрация и тази политика победи напълно. В резултат на общите действия на КПСС и другите комунистически партии, които бяха на власт, бе създадена братска общност на социалистическите страни и никакви интриги на враговете не можеха и не могат да разколебаят тяхната солидарност и единство. В тази общност, в това единство е източникът на силата на социалистическите страни.

Създаването на световната социалистическа система, на нов вид международни отношения, беше велико историческо завоевание на народите. Големите успехи, постигнати от социалистическите страни в икономическото и културното им развитие, в борбата

ва социализъм, биха били невъзможни без другарското сътрудничество и взаимопомощ.

Отношенията на дружба и взаимопомощ, които се създадоха между социалистическите страни, съчетават сполучливо интересите на всяка страна с интересите на цялата социалистическа общност. Проблемата за отношенията между социалистическите страни, въпреки че бе твърде сложна и нова, беше разрешена успешно в интерес на всяка от тях и на целия социалистически лагер.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Победоносното завършване на Великата отечествена война против фашистките агресори даде възможност на партията и на съветския народ да пристъпят отново към мирен, градивен труд, към завършване изграждането на социализма и постепенно преминаване към комунизма.

Отрицателните последици от култа към личността спъваха сериозно развитието на съветското общество. Но растящите жизненни сили на партията и на съветския народ, предимствата на социализма в последна сметка осигуряваха разрешаването на най-важните задачи, които стояха пред страната.

Най-важната задача на партията и съветския народ след свършването на войната беше в най-кратък срок да се възстанови народното стопанство, да се осигури по-нататъшното му непрекъснато развитие. Партията вдигна трудещите се в страната за разрешаването на тази задача, организира взаимна помощ между републиките и областите. Тя успя да постигне бързи темпове на възстановителните работи в освободените райони и едновременно по-нататъшно развитие на промишлеността в източната част на страната, техническо пресъоръжаване на стопанството и повишаване на доходността на колхозите и фабриките.

В следвоенните условия партията значително подобри партийно-политическата и идеологическата работа, ограниченията във вътрешнопартийната демокрация, които съществуваха през време на войната, се преодолиха, макар че не бяха премахнати докрай. Крити-

ката и самокритиката се развиха до известна степен. Благодарение на правилното съчетаване на партийно-политическата и стопанската работа се повиши ролята на партийните организации като политически ръководители. В идеологическата работа партията нанесе сериозни удари по безидейността, космополитизма, обективизма и другите прояви на буржоазната идеология.

Победата на фашистките агресори заздрави положението на Съветския съюз, засили неговото международно влияние и авторитет. Промени се коренно съотношението на силите на световната арена в полза на социализма и във вреда на капитализма.

Партията използва успешно следвоенните промени на световната арена, за да създаде благоприятни международни условия за изграждането на комунизма.

С появяването на страните с народна демокрация и развитието на социализма започна нов етап. Образува се световната социалистическа система. СССР престана да бъде единствената социалистическа страна, обкръжена от капиталистически държави. Той стана авангард на социалистическия свят. За КПСС се откри нова област на дейност — да подпомага братските партии на народнодемократичните страни в изграждането на социализма, да укрепва общността с тях и взаимната помощ. Тази взаимна помощ е изгодна за Съветския съюз, за всяка социалистическа страна поотделно и за цялата социалистическа общност.

Партията използваше огромния авторитет на Съветския съюз, за да се запази и укрепи мирът, за борба против американо-английските подпалвачи на война. Като водеше последователно ленинска политика на мирно съвместно съществуване на страните с различни обществени системи, партията продължаваше да разгръща икономическото съревнование между СССР и капиталистическите страни, уверена, че в това съревнование комунизмът ще удържи решаваща световноисторическа победа.

ГЛАВА XVII

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА МОЩЕН ПОДЕМ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО, ЗА ДОИЗГРАЖДАНЕ НА СОЦИАЛИЗМА (1953 — 1958 г.)

1. Международното положение през 1953—1958 г. Борбата на партията и съветската държава за отслабване на международното напрежение

Периодът 1953—1958 г. бе ознаменуван с важни събития в живота на Съветския съюз, в дейността на партията, в борбата ѝ за изграждане на комунистическото общество в СССР и за запазване на мира.

Международната обстановка по това време беше много напрегната. Засили се агресивността на главните империалистически държави, преди всичко на САЩ, особено след създаването на Североатлантическия военен блок и разпалването на войната в Корея от американските империалисти. Над човечеството надвисна мгла от трета световна война.

За да бъде спасен светът от изтребителна ядрена война, необходими бяха още по-големи усилия от страна на СССР и другите социалистически страни, още по-голямо активизиране на неговата мирна политика, сплотяване на всички миролюбиви сили, разширяване на връзките и контактите с държавните дейци на капиталистическите страни. Вярна на ленинския принцип на мирно съвместно съществуване, съветската държава поведе под ръководството на КПСС енергична и целенасочена борба за отслабване на международното напрежение. Опирайки се на своята непрекъснато нарастваща мощ, на братската подкрепа на социалистически-

те държави и на международната работническа класа, СССР направи редица важни стъпки за укрепване на мира.

За да се намали международното напрежение, необходимо беше преди всичко да се сложи край на кръвополитието в Корея и Индокитай.

Съветският съюз подкрепи активно усилията на Корејската народнодемократична република и Китайската народна република да се прекрати войната в Корея. Две години американските агресори проваляха преговорите за примирие. Най-после то можа да бъде сключено през 1953 г. Войната в Корея, която можеше да предизвика сериозни международни усложнения, завърши на същите граници, от които започна американската агресия. Завоевателните планове на американския империализъм в този район се провалиха. Едно огнище на война беше загасено.

През 1954 г. с активното съдействие на Съветския съюз и Китайската народна република Демократична република Виетнам и демократичните сили в Камбоджа и Лаос успяха въпреки ожесточената съпротива на американските империалисти да се споразумеят с Франция за прекратяване на военните действия в Индокитай. Тази победа на миролюбивите сили отговаряше на интересите както на народите на Виетнам, Лаос и Камбоджа, така и на френския народ. Загасено беше друго огнище на война.

Съветският съюз взе мерки и за отслабване на напрежението в Европа. През 1955 г. по негова инициатива беше уреден най-после австрийският въпрос на базата на постоянен неутралитет на Австрия. По инициатива от съветска страна бяха установени дипломатически отношения между СССР и Германската федерална република.

ЦК на КПСС и съветското правителство проявиха инициатива за ликвидиране на конфликта между СССР и Югославия. През 1955 г. бяха подобрени отношенията между двете страни.

Партията смяташе, че здрав и продължителен мир може да бъде осигурен, като се създаде система на *колективна безопасност*. Тази система се основава на обединяването усилията на всички държави от един или друг район на земното кълбо в името на поддържането

на мира и е напълно противоположна на империалистическата система на военни блокове, които разделят държавите на противостоящи една на друга затворени враждебни групировки и заплашват мира.

През 1954 г. съветското правителство предложи на европейските държави, както и на Съединените американски щати проект за „Общоевропейски договор за колективна безопасност в Европа“. Тази инициатива на СССР беше подкрепена активно от широките народни маси. Обаче западните държави отказаха да приемат съветските предложения. Техните планове преследваха съвсем други цели. През октомври 1954 г. те подписаха споразумения, които предвиждаха ремилитаризирането на Западна Германия и въвличането ѝ в Североатлантическия военен блок.

СССР, както и другите социалистически страни, не можеше да пренебрегне тези факти, твърде опасни за общия мир. В новата обстановка, създадена се в Европа, съветското правителство заедно с правителствата на страните с народна демокрация разработи нови мерки за осигуряване на мира и безопасността. През май 1955 г. във Варшава бе подписан договор за дружба, сътрудничество и взаимна помощ между СССР и европейските държави с народна демокрация. Участниците във Варшавския договор се задължиха в случай на въоръжено нападение срещу която и да е страна, подписала договора, да ѝ окажат незабавна и всестранна помощ. Правителството на Китайската народна република заяви, че е напълно солидарно с взетите решения и че ги поддържа.

Варшавският договор стана важен стабилизиращ фактор в Европа. Той е отбранително мероприятие на миролюбиви страни, гарантира сигурността на народите в Европа и запазването на мира в целия свят. За разлика от договорите за военни блокове на империалистическите държави Варшавският договор е открит за присъединяване към него на други държави, независимо от обществения им строй. Ако в Европа се създаде система на колективна сигурност, Варшавският договор ще загуби сила.

Същевременно в Западна Германия усилено се възстановяваше милитаризмът. Начело на въоръжените сили на бонското правителство бяха поставени бивши

хитлеристки генерали. Все по-широки размери вземаше пропагандата за реванш. Всичко това създаваше трудно преодолими пречки за разрешаване на германския въпрос. Съветският съюз обаче продължаваше да полага усилия за най-бързото му уреждане. СССР се бореше за сключване на мирен договор с Германия и за изтегляне на всички чужди войски от нейната територия. Той подкрепяше стремежа на германския народ за национално обединение на двете части на страната върху миролюбиви и демократични основи. След като на територията на Германия има две самостоятелни германски държави с напълно различен обществен строй, това обединение не може да се извърши чрез механично присъединяване на едната част на Германия към другата. То може да бъде осъществено единствено от германския народ чрез преговори между Германската демократична република и Германската федерална република. Съветското правителство подкрепяше предложението на правителството на ГДР да се създаде конфедерация на двете германски държави като първа стъпка към възстановяването на националното единство на Германия.

Като възразяват милитаризма в Западна Германия и отхвърлят предложенията за преговори между германците от двете части на Германия, правителствата на САЩ, Англия и Франция, както и правителството на ГФР, отрязват пътищата за разрешаване на германския въпрос. Те предпочитат да продължат разделението на Германия.

В борбата за мир и отслабване на международното напрежение КПСС и съветското правителство отделяха непрестанно внимание на разоръжаването. Те засилеха още повече борбата за намаляване на въоръженията и въоръжените сили, за забрана на атомното и водородното оръжие и опитите с него, за установяване на строг международен контрол върху изпълнението на всички тези мероприятия. Като се стремеше да улесни постигането на международно споразумение за разоръжаване, съветското правителство се съгласи с редица предложения на западните държави, макар че от своя страна то предпочиташе да се вземат по-радикални решения по този въпрос. Така например, докато по-рано СССР предлагаше да се намалят въоръжените сили на великите държави с една трета, през 1955 г. той прие

предложението на западните държави САЩ, СССР и Китай да ги намалят с около 1—1,5 милиона, Англия и Франция — с около 650 хиляди.

Но щом съветското правителство приемеше едни или други предложения на западните държави, последните или започваха да се дърпат назад и да се отричат от собствените си предложения, или ги усложняваха с много уговорки. По такъв начин западните държави издадоха стремежа си да провалят разоръжаването. Прикривайки се с приказки за разоръжаване, те мамеха народите и продължаваха надпреварата във въоръжаването.

Очевидно беше, че САЩ, Англия и Франция нямат намерение да разрешат проблемата за разоръжаването. Като се стараеше да не изпусне нито една възможност, за да изведе преговорите от задънената улица, съветското правителство направи редица предложения за разрешаване на този въпрос на части. Но и тук Съветският съюз се натъкна на саботирането на самата идея за разоръжаването от страна на правителствата на западните държави.

Народите все повече се убеждаваха, че само Съветският съюз и другите държави от социалистическия лагер са искрени поборници за разоръжаване, че само те се стремят да бъдат избавени трудещите се във всички страни от бремето на въоръжаването, от заплахата от термоядрена война.

Голям успех на съветската миролюбива външна политика беше разширяването на връзките на СССР с народите от Азия и Африка, които защитават своята независимост, водейки борба против империализма. За укрепването на връзките с тези народи допринесоха до голяма степен посещенията на ръководни дейци на СССР в източните страни, както и многобройните посещения на политически ръководители на тези страни в Съветския съюз. Разшириха се контактите и с народите на Латинска Америка.

През 1953—1958 г. под ударите на националноосвободителното движение рязко се засили процесът на разпадане на колониалната система на империализма. В Азия и Африка се образуваха много нови независими национални държави. След Сирия, Ливан, Индия, Бирма, Индонезия, които извоюваха държавната си незави-

симост след войната, се освободиха Египет и Ирак, които преди това бяха зависими от английския империализъм, бившите колонии Судан и Гана, както и редица други страни. Народите, които извоюваха независимостта си, трябваше да я бранят не само от старите колонизатори — Англия и Франция. Все по-често те са принудени да се защитават от колониализма на САЩ, които сега са главната опора на колониалната система на империализма, главният носител на колониалното и расовото потисничество.

В борбата си против колонизаторите народите на източните страни имаха могъщата подкрепа на СССР. Непрекъснато се заздравяваха връзките на дружба и сътрудничество между СССР и държавите в Азия и Африка, които са за мир. Неуморната борба на Съветския съюз против империализма и агресията оказа огромна помощ на потиснатите и зависимите народи за политическото им освобождение, а след това и при защитата на извоюваната от тях държавна независимост от многобройните посегателства на колонизаторите.

Съветският съюз оказваше на страните, извоювали политическата си независимост, всевъзможно съдействие и в борбата им за икономическа самостоятелност. СССР им помагаше на принципите на пълно равнопоставяне, ненамеса във вътрешните им работи, без да поставя каквито и да било политически или военни условия. Характерът на тази помощ е пълна противоположност на заробващите принципи, на които се основава така наречената помощ на САЩ и другите колонизатори. Благодарение на Съветския съюз укрепваха позициите на икономически слаборазвитите страни по отношение на империалистите потисници, ограничаваха се възможностите на колонизаторите да натрапват на тези страни заробващи условия. Всичко това допринасяше за порастването на международната роля на азиатските и африканските държави, които са за мир.

Развиваха се и укрепваха също и отношенията на СССР с неутралните държави в Европа, които не влизат във военните блокове.

Съветската държава неведнъж вземаше инициативата за подобряване отношенията със САЩ, Англия, Франция, Италия и други капиталистически държави. СССР се бореше да се укрепи взаимното международно

доверие, да се развие външната търговия, да се премахне всякаква дискриминация, да се разширят контактите и сътрудничеството в областта на културата и науката. Както заяви Н. С. Хрущов, „нашата страна би искала да бъде в добри отношения с всички държави, които са против войната, стоят на позициите на мирното съвместно съществуване, и ние правим всичко, за да се установят такива отношения“¹.

Мерките, взети от комунистическата партия и съветското правителство за укрепване на мира, се отразиха благотворно на международната обстановка. Постигнато беше известно отслабване на напрежението в международните отношения. През лятото на 1955 г. стана възможно да се свика в Женева съвещание на ръководителите на правителствата на СССР, САЩ, Англия и Франция. В резултат на разменените мнения ръководителите на правителствата на четирите държави направиха декларация, че желаят да допринесат за отслабване на международното напрежение. Обаче само съветското правителство подкрепи своите думи с дела — с практически мероприятия за укрепване на мира.

След Женевското съвещание съветското правителство активизира още повече борбата за отслабване на международното напрежение, за разширяване на сътрудничеството между държавите и даде отново убедителни доказателства за добра воля. То направи важни стъпки, за да подобри коренно отношенията си със САЩ, както и с Англия и Франция. Тези усилия на съветското правителство не бяха подкрепени от реакционните управляващи кръгове на западните държави. Въпреки това, преодолявайки създаваните от тях пречки, съветското правителство успя да разшири значително международните делови и културни връзки. Възстановени бяха дипломатическите отношения с Япония. Ярко доказателство за непреклонната воля на Съветския съюз да бъдат намалени въоръженията беше намаляването на неговите въоръжени сили от 1955 г. насам с повече от два милиона души.

Миролюбивата инициатива на Съветския съюз е най-важният фактор в световната политика. Тя оказваше все по-голямо влияние върху целия ход на междуна-

¹ Н. С. Хрущов, 40 години от Великата октомврийска социалистическа революция, стр. 70.

родните отношения. Силите на мира растяха и се сплотяваха. Засили се изолацията на агресивните империалистически кръгове. Укрепна надеждата на народите, че е възможно да бъде предотвратена войната. Авторитетът и влиянието на Съветския съюз пораснаха извънредно много.

Управляващите кръгове в империалистическите държави обаче винаги са се противопоставяли на отслабването на международното напрежение. Но по време на Женевското съвещание те се стараеха да замаскират своя курс на засилване на „студената война“ и на подготвянето на агресия. Скоро те смъкнаха маската на миролюбие и отново започнаха да провеждат открито политика „от позиция на силата“. Те не се бяха отказали от намерението си да реставрират със силата на оръжието капитализма в страните, тръгнали по пътя на изграждането на социализма, да възстановят колониалното потисничество там, където народите събориха властта на колонизаторите.

Като се бореше за отслабване на международното напрежение и за укрепване на мира, КПСС никога не забравяше, че реакционните империалистически сили не са сложили оръжие и са способни на всякакви авантюри, че поради това е необходима зорка бдителност.

През есента на 1956 г. Англия, Франция и Израел предприеха въоръжено нападение срещу Египет, за да му натрапят отново колониалния режим. Почти едновременно реакционните империалистически кръгове, главно на Съединените американски щати, организираха контрареволуционен бунт в Унгария. Пак тогава империалистите разшириха подривната дейност и против другите социалистически страни. Империалистите полагаха трескави усилия да разединят социалистическите страни. Те нападаха ожесточено политиката на Съветския съюз, стремяха се с всички средства да я очернят. Те не се гнусяха от никакви средства, само и само да компрометират идеите на социализма. Опасността от война отново нарасна. Същевременно се изостри борбата на реакционните сили против комунистическите партии в капиталистическите страни. При това империалистите възлагаха големи надежди на подкопването на тези партии отвътре — чрез активизиране дейността на ревизионистичните елементи.

В условията на нарастване на опасността от война Съветският съюз, опирайки се на своето икономическо и военно могъщество, на подкрепата на социалистическите страни и горещото съчувствие на всички миролюбиви народи, засили борбата в защита на мира. Той решително настоя да се прекрати агресията против Египет. Като се съобразиха с това искане, а и като срещнаха героичната съпротива на египетския народ, гневното възмущение на световната демократична общественост, английското, френското и израелското правителства бяха принудени да прекратят агресията и да изтеглят войските си от Египет. Силите на мира начело със СССР помогнаха на египетския народ да защити своята независимост.

По молба на унгарското правителство Съветският съюз, изпълнявайки интернационалния си дълг, оказва ефикасна помощ на братския унгарски народ за ликвидиране на контрареволуционния бунт. По такъв начин Съветският съюз предотврати възстановяването на капитализма и фашизма в Унгария и превръщането ѝ в плацдарм за империалистическа агресия в центъра на Европа.

СССР провали плановете на агресорите и те бяха принудени да отстъпят. Това беше голяма историческа победа. Тя показваше, че съотношението на силите между привържениците на мира и привържениците на войната се е променило значително в полза на първите, и откри нови перспективи за предотвратяване на агресията.

Претърпяха пълен провал и всички коварни планове на империалистическите кръгове да разединят социалистическите страни. Като се придържахме строго към принципите на пролетарския интернационализъм, в декларацията си от 30 октомври 1956 г. съветското правителство излезе с програма за по-нататъшно укрепване на приятелските връзки с всички страни с народна демокрация върху основата на пълно равноправие, зачитане на териториалната цялост, на държавната независимост и суверенитета, ненамеса във вътрешните работи, братско сътрудничество и взаимна помощ. В общата борба против натиска на реакцията отношенията на Съветския съюз с Китай, с всички други страни с народна демокрация станаха още по-тесни, сърдечни и

приятелски. Успешно се развиваше братското сътрудничество между социалистическите страни, тяхната взаимопомощ в икономическата, политическата и културната област. Единството на социалистическия лагер е сигурна гаранция за националната независимост и суверенитета на всяка социалистическа страна.

След като постигна победа в борбата против империалистическата агресия в Египет и Унгария, СССР продължаваше да защитава мира. Той се обяви решително срещу заплахата от нова агресия в Близкия и Средния изток. Когато САЩ организираха заговор против независимостта на Сирия, насъсквайки срещу нея Турция и други страни, Съветският съюз помогна на Сирия да се спаси от застрашаващата я опасност. През 1958 г. СССР попречи американската и английската агресия да се разшири срещу Ирак и други страни в този район, помогна на народите на Ливан и Йордания да се избавят от американските и английските войски, нахлули на тяхна територия. Народите виждат в СССР най-сигурна опора на своята независимост.

През втората половина на 1958 г. в резултат на агресивните действия на САЩ против Китайската народна република се създаде опасно положение в Далечния изток — в района на остров Тайван и Тайванския пролив. Възникна опасност от война. Китайският народ беше готов да даде необходимия отпор на агресорите. Верен на своя дълг, Съветският съюз заяви, че едно нападение срещу Китайската народна република, която е негов голям приятел, съюзник и съсед — ще бъде нападение срещу СССР, че той ще се притече на помощ на КНР, ако САЩ извършат агресия срещу нея. Това подействува отрезвяващо на самозабравилите се американски агресори. Миролобивата политика на Китайската народна република не позволи да се усложни още повече обстановката в района на Тайван.

Неуспехите на империалистическите агресори са доказателство за нарасналото могъщество на социалистическия лагер, а също и на другите миролобиви сили. Появи се и все повече укрепва реалната възможност да се предотврати войната, да не се позволи на империалистическите агресори да въвлекат народите в нови военни авантюри. За да успее обаче великото дело на борбата за мир, необходимо е всички сили, които се бо-

рит против войната, да бъдат бдителни и мобилизирани, да действуват в единен фронт и да не отслабват своите усилия.

Борбата за мир, за намаляване на международното напрежение, за укрепване на дружбата между народите беше и си остава основа на външната политика на СССР и на всички социалистически държави. Такъв е смисълът на всички предложения, които прави съветското правителство по различни международни въпроси.

През март 1958 г. Върховният съвет на СССР прояви нова инициатива по разоръжаването. Той взе решение за едностранно прекратяване на опитите с атомно и водородно оръжие от Съветския съюз. Съветският съюз призова държавите, притежаващи такова оръжие, да вземат подобни мерки, като същевременно предупреди, че ако другите страни, които притежават ядрено оръжие, не прекратят опитите с него, той ще бъде принуден да ги възобнови.

Предложените от съветското правителство проекти за мирен договор с Германия и даване на Западен Берлин статут на свободен град, както и предложенията за предотвратяване на внезапно нападение, също целеха да се укрепи мирът и отслаби международното напрежение. Съветското правителство с всички сили се стремеше спорните международни въпроси да се решават чрез преговори. То смяташе, че най-добрият начин за намаляване на международното напрежение е да се свика съвещание на ръководителите на правителствата.

Всички тези стъпки на СССР, проникнати от хуманизъм и миролюбие, бяха одобрени горещо от широките кръгове на световната общественост. Обаче правителствата на САЩ, Англия и Франция отказват да тръгнат по пътя на отслабване на международното напрежение, по който ги зовяха всички миролюбиви сили.

Един от най-важните резултати на външнополитическата дейност на партията и съветското правителство през 1953—1958 г. беше развитието на международните връзки на Съветския съюз. Съветската страна бе посещена от голям брой представители на всички слоеве на населението на капиталистическите страни. Те се убеждаваха нагледно в миролюбието и добрата воля на съветския народ, виждаха с очите си неговите огромни

исторически постижения. От своя страна много съветски граждани посетиха чужди страни. Всичко това подковаваше клеветническата, антисъветска пропаганда на империалистическата реакция, убеждаваше широките кръгове в чужбина, че съветският народ се стреми искрено към мир, разобличаваше клеветите на вражеската пропаганда за измислена от самата нея „съветска агресия“. Проваляха се опитите на империалистическата реакция да натрапи на световната общественост изопачени представи за положението в СССР. Комунистическата партия направи твърде много през тези години за разпространяване на истината за СССР — първата социалистическа страна. В резултат на това в целия свят се разшири значително кръгът на хората, осъзнали предимствата на социалистическия строй пред капиталистическия. Увеличи се броят на приятелите на Съветския съюз, нараснаха обществените сили, които поддържат неговата политика. Разбита беше лъжливата легенда за „желязната завеса“, с която СССР бил искал да се обгради от капиталистическия свят.

През 1953—1958 г. комунистическата партия и съветската държава развиха извънредно голяма активност в борбата за мир, за предотвратяване на агресията и за по-нататъшно укрепване на международните позиции на СССР. Като провеждаше последователно ленинската генерална линия във външната политика, партията вземаше предвид всичко ново, което се появяваше в международната обстановка, и намираше методи и начини за провеждане на своята миролюбива политика съобразно изменящите се условия. Този период се характеризира с огромен размах на творческата инициатива на партията в областта на външната политика. Резултат от нейната мъдра дейност бяха още по-голямото порастване на международния авторитет на СССР, на възможностите за даване отпор на агресията. Засили се изолацията на агресивните кръгове.

Комунистическата партия и съветското правителство съчетаваха последователното провеждане на политиката на мир с по-нататъшното укрепване на отбранителната мощ на СССР. Растящото могъщество на СССР е най-сигурната гаранция против заплахата от война, могъщ фактор на мира в целия свят.

2. Преустройство на работата на партията върху основата на ленинските норми на партиен живот. Поправяне на грешките и недостатъците, породени от култа към личността. Борбата за рязък подем на селското стопанство и технически прогрес в промишлеността

През периода 1953—1958 г. съветският народ под ръководството на партията проведе големи политически и стопански мероприятия, които помогнаха за по-нататъшното укрепване на съветския обществен и държавен строй, за мощно развитие на промишлеността и преди всичко на тежката индустрия, за рязък подем на селското стопанство, за повишаване благосъстоянието на трудещите се. През тези години партията се обяви против култа към личността на Сталин, водеше борба за ликвидиране на последиците от него във всички области на живота на съветското общество. В пълно съответствие с новите исторически задачи тя организираше преустройването на работата на партийните, държавните и обществените организации върху основата на изпитаните ленински традиции и повиши своята ръководна роля.

Партията изкореняваше решително всичко, което спъваше движението на съветското общество напред и беше несъвместимо с ленинските традиции. Тя не просто възстановяваше ленинските принципи, а творчески ги прилагаше при новите исторически условия, изработваше нови форми на ръководство, които, отговаряйки напълно на духа на ленинизма, отразяваха изискванията на новата обстановка, вземаха предвид натрупания извънредно богат опит. Такива са най-съществените черти на новия исторически период в живота на съветското общество и характерните особености на дейността на партията през 1953—1958 г.

Като мобилизираше масите за разрешаване на задачите на комунистическото строителство, партията разкри смело сериозните недостатъци в партийната, държавната и стопанската дейност, прецени критично положението в селското стопанство и промишлеността, поведе борба за преодоляване на тези недостатъци, за по-нататъшно бурно развитие на социалистическата икономика.

Ненормалните явления в живота на партията се проявяваха преди всичко в това, че вследствие на култа към личността се нарушаваха ленинските норми на партиен живот и принципите на болшевишко ръководство. След XVIII конгрес дълго време не беше свикван конгрес на партията, въпреки че страната беше преживяла Великата отечествена война и тежките години на възстановяване на народното стопанство. Почти не се свикваха и пленуми на ЦК. В дейността на Централния комитет и на Политбюро на ЦК дълго време не се осигуряваше колективност, нямаше критика и самокритика.

Големи грешки се допускаха и в ръководенето на народното стопанство, особено на селското стопанство, където вследствие нарушенията на принципа на материалната заинтересованост на колхозниците от резултатите на техния труд се бе създадо тежко положение. В страната се чувствуваше недостиг от необходимите селскостопански продукти. В управлението на производството се нарушаваха ленинските принципи на водене на стопанството. Прекомерната централизация на ръководството на народното стопанство и на неговото планиране, подценяването на икономическите стимули водеха до това, че недостатъчно се вземаха под внимание реалните възможности за увеличаване на производството и неговите резерви, а творческата инициатива на масите не получаваше достатъчно простор. Заинтересоваността на предприятията от развитие на техниката се стимулираше слабо. Вследствие на това редица отрасли на промишлеността по техническа въоръженост изоставаха от съответните отрасли в най-развитите капиталистически страни.

В държавното строителство се прояви тенденция към ограничаване правата на съюзните републики. Разрешаването на много въпроси от републикански местен характер все повече се съсредоточаваше в центъра, съюзните органи набъбнаха неимоверно много.

Допускаха се груби нарушения на социалистическата законност и демократичните права на съветските граждани.

Имаше и други грешки и извращения, свързани с чуждия на духа на марксизма-ленинизма култ към личността на Сталин, който се бе разпространил широко

и теорията и практиката. Партията не можеше да се примирява с тези отрицателни явления, чужди на целия дух на нейния живот и нейната дейност.

Ликвидирането на последиците от култа към личността във всички области на дейността на партията и държавата стана най-важната политическа задача, главното условие за повишаване ръководната роля на партията, за по-нататъшно укрепване на съветския обществен и държавен строй, за ускоряване изграждането на социализма.

По инициатива на Н. С. Хрущов партията, нейният Ленински Централен комитет разкриха вредите, причинени от култа към личността на Сталин, и свързаните с него грешки и недостатъци и поведоха енергична борба против тях.

Важно значение за укрепване на съветския строй, за развитие на социалистическата демокрация, за преодоляване на вредните последици от култа към личността имаше разобличаването на политическия авантюрист Берия, заклет враг на партията и народа. Възглавявайки органите на държавната сигурност, Берия се опитваше да ги постави над партията и правителството, да ги използва против партията и нейното ръководство, против правителството на СССР. С вражеска цел той фабрикуваше лъжливи обвинения против честни партийни дейци, потъпкваше грубо съветската законност.

Централният комитет на партията, след като изслуша съобщението на Н. С. Хрущов, прие предложението му и пресече престъпната дейност на Берия и неговите помагачи. След като се очисти от опасните врагове, партията укрепи значително своите редици и още повече оздрави съветската държава.

Пленумът на ЦК на партията, състоял се през юли 1953 г., одобри решителните действия за ликвидиране на престъпната дейност на Берия и неговите съучастници. Пленумът набеляза мерки за засилване на партийното ръководство на всички звена на държавния апарат, за осигуряване ефикасен контрол върху работата на всички органи и ведомства, включително и на органите на държавна сигурност.

Централният комитет взе твърд курс на възстановяване и развиване на изработените от В. И. Ленин, пропурени от опита норми на партийен живот, преди всичко

на принципа на колективността. Само колективният политически опит на цялата партия, се казва в решението на Юлския пленум, колективната мъдрост на ЦК, който се опира в своята дейност на марксистко-ленинската теория, на инициативата и активността на ръководните кадри и партийните маси, осигуряват правилно ръководене на партията и страната, непоклатимо единство и сплотеност на партийните редици, успешно изграждане на комунизма.

ЦК осигури съществено разширяване на вътрешнопартийната демокрация чрез последователно провеждане на принципа на демократическия централизъм. В дейността на партийните, държавните и обществените организации се възстановяваха ленинските методи и стил на ръководство, основани на дълбокото и конкретно познаване на живата, на тясната връзка с масите, на внимателното вземане предвид и използване на техния опит, на подкрепянето на творческата активност и инициатива на трудещите се.

Първостепенно значение имаше преустройването на работата на централните органи на партията. След дълго прекъсване принципът на колективността беше възстановен в дейността на ЦК. Редовно, съгласно устава на партията, започнаха да се свикват пленуми на Централния комитет. Засили се ролята на ЦК на КПСС — върховен ръководен орган на партията през периода между конгресите, център на идейно-политическото и организационното ръководство. Централният комитет отново стана постоянно действащ колективен орган.

Съобразно с новите условия беше изменена и структурата на ръководните органи на ЦК на КПСС. Вместо два органа — Президиум и Бюро на Президиума — решено беше да има един орган — Президиум на Централния комитет на КПСС, както е определено това в устава на партията. Признато беше за целесъобразно да се учреди постът първи секретар на Централния комитет. През септември 1953 г. за първи секретар на ЦК на КПСС беше избран Н. С. Хрушчов.

Принципът на колективното ръководство започна да се осъществява последователно и в местните партийни организации. Методите на администриране и партийната работа решително се изкореняваха. Съставът на партийния актив се разшири и неговата роля се

повиши. Основните въпроси от живота на партията и народа започнаха по-редовно да се обсъждат широко от партийния актив и събранията на комунистите. ЦК премахна длъжността партиен организатор на ЦК в предприятията и в другите организации, където имаше такива, ликвидира политотделите в железопътния транспорт, в речната и морската флота, в рибната промишленост. Отговорността на местните партийни органи за работата на тези предприятия, учреждения и организации се повиши. Съкратен беше партийният апарат. ЦК започна системно да привлича широко обикновените комунисти в изработването на партийната политика чрез обсъждане на основните проблеми на комунистическото строителство в партийните организации.

С всички средства партията развиваше самостоятелността и инициативата на местните партийни и държавни органи, издигаше творческата активност на трудещите се маси. Централният комитет на КПСС взе твърд курс на разширяване правата на съюзните републики. Разрешаването на много въпроси беше предадено в тяхна компетенция. Във връзка с даването на големи права на държавните и стопанските органи на Руската федерация създадено беше Бюро на ЦК на КПСС за РСФСР за по-конкретно ръководене на стопанското и културното строителство на тази република, която е една от най-големите.

Като разкриваше и отстраняваше грубите нарушения на социалистическата законност, ЦК провери така наречения „ленинградски процес“ и установи, че той е бил изфабрикуван от врагове и карьеристи, за да се отслаби ленинградската партийна организация, да се оклеветят ръководните ѝ кадри. Проверени бяха всички съмнителни процеси, изфабрикувани през 1937—1938 и други години. Хиляди честни партийни, държавни, стопански, комсомолски, военни и други работници, обявени за врагове на народа и осъдени несправедливо, бяха реабилитирани. Този акт показва нагледно политическото мъжество на партията, нейната вярност към марксизма-ленинизма, предаността ѝ към интересите на народа.

Премахнати бяха извращенията на ленинската национална политика, допуснати през периода на Великата отечествена война. Възстановена беше национал-

пата автономия на балкарци, калмици, чеченци, ингуши, карачаевци, с което се създадох условия за все-странното им развитие в братското семейство на народите на СССР. Това се отрази благотворно върху укрепването на дружбата и социалистическия интернационализъм на съветските народи.

Партията и съветското правителство взеха решителни мерки да се спазваг безусловно нормите на социалистическата законност във всички области на живота и дейността на съветската държава. Органите на държавна сигурност, на съда и прокуратурата бяха подсилени с проверени кадри; възстановен беше партийният контрол върху работата на тези органи. Партията сложи край на всички нарушения на правата на съветските граждани, установени от Конституцията. Направено беше всичко необходимо, за да се осигури на съветските граждани спокоен живот, възможност да се ползват от всички блага на съветската социалистическа демокрация.

Възстановяването и развитието на ленинските норми на партиен живот, преустройването върху тази основа на партийната и държавната работа дадох възможност на партията да засили боеспособността на своите редици, да разшири връзките си с масите, да повиши ръководната си роля.

Голяма дейност разви партията, за да преодолее отрицателните последици от култа към личността и икономическата област.

Партията насочи усилията си главно за ликвидиране изоставането на селското стопанство. Вследствие на това изоставане в социалистическата икономика бе възникнала диспропорция между промишлеността и селското стопанство, която можеше да се превърне в сериозна пречка за развитието на страната, да забави по-нататъшния подем на народното стопанство, подобряването на благосъстоянието на трудещите се, движението на съветското общество напред към комунизма.

През септември 1953 г. пленумът на ЦК на КПСС обсъди всестранно положението в селското стопанство и набеляза мерки за неговия подем. Пленумът на ЦК посочи, че най-насъщната, най-важната народностопанска задача на дадения етап е да се осигури *рязък* подем на всички отрасли на селското стопанство, като се

продължи с всички средства да се развива тежката индустрия. Пленумът беше *повратна* точка в развитието на селското стопанство. Въпросите на селското стопанство бяха разгледани на Февруарско-Мартенския, Юни (1954 г.) и Януарския (1955 г.) пленуми на ЦК на КПСС. Докладчик по въпросите на селското стопанство на пленумите беше Н. С. Хрущов. ЦК на партията проведе редица зонални съвещания с участието на ръководни работници от републиките, краеве и областите, на първенци в селското стопанство, на които бяха разработени конкретни мерки за рязък подем на селското стопанство в съответните райони.

В решенията на пленумите на ЦК е дадена критична оценка на състоянието на селското стопанство, разкрити са както обективните, така и субективните причини за неговото изоставане.

Обективните причини бяха тези, че по-рано нямаше възможност да се развиват едновременно с бързи темпове и тежката индустрия — основа на основите на социалистическата икономика, — и селското стопанство, и леката промишленост. Тук се отразиха и значителните загуби, причинени на селското стопанство от войната.

Субективните причини за изоставането на селското стопанство се кореняха в недостатъците на ръководството. В продължение на много години лошо се изучаваха състоянието на селското стопанство. Истинското положение в някои негови отрасли се поукрасяваше. Незакономерно се използваше мощната техника. Много колхози, МТС и совхози не бяха осигурени с квалифицирани ръководители и специалисти. Излишната централизация на планирането сковаше инициативата на местните работници, затрудняваше развитието на селскостопанското производство. Огромна вреда причиниха на селското стопанство нарушенията на ленинския принцип на материалната заинтересованост на колхозите и колхозниците от увеличаването на селскостопанското производство. Цените на държавните доставки и закупните цени на много селскостопански продукти не винаги отговаряха на изразходвания труд и поради това слабо стимулираха тяхното производство. В много колхози заплащането на трудоденя беше ниско. Извършваше се принципът на изчисляване на държавните доставки на хектар. На челните, добре работещи кол-

хози се прехвърляше оная част от задълженията към държавата, която не изпълняваха изоставащите колхозни хози.

Централният комитет набеляза и осъществи цяла система от мероприятия за подем на селското стопанство, които оказаха и още дълго време ще оказват голямо влияние върху изграждането на комунизма.

Преди всичко партията и правителството засилиха материалната заинтересованост на колхозите и колхозниците от увеличаването на производството на селскостопански продукти. Тук те се ръководеха от известното указание на В. И. Ленин, че социалистическите задачи могат успешно да се решават „не върху ентусиазма непосредствено, а с помощта на ентусиазма, роден от великата революция, върху основата на личния интерес, на личната заинтересованост...“¹

Цените на държавните доставки и изкупните цени на най-важните селскостопански продукти бяха увеличени значително. Размерите на задължителните доставки на зърнени храни, зеленчуци, картофи, семена на маслодайни култури от колхозите и на продукти от животновъдството от колхозниците бяха намалени. Ликвидирана беше нетърпимата практика върху добрите работещите колхозисти да се стоварва почти цялото бреме на държавните доставки. Въведени бяха нови, прогресивни форми на материално стимулиране на труда. Започна широко да се прилага месечното и тримесечното авансиране на колхозниците, което допринасяше за увеличаване производителността на труда и за укрепване на дисциплината. През 1956 г. вече две трети от колхозите в страната въведоха този вид авансиране.

Правителството увеличи значително кредитите за неотложни нужди на селското стопанство. През 1954—1955 г. държавните капиталовложения в селското стопанство бяха с 38 на сто повече, отколкото през цялата четвърта петилетка. Укрепена беше техническата база на селското стопанство. Колхозите, МТС и совхозите получиха 404 хиляди трактора (приравнени към 15 и с.), 227 хиляди камиона, 83 хиляди зърнокомбайни и много други машини. В селскостопанското производство

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 39—40.

се внедряваха нови, прогресивни начини на обработване на земята и отглеждане на посевите: квадратно-гнездовият начин на засаждане на картофи и сеене на царевича, квадратният начин на засаждане на зеленчукови култури.

Едно от най-важните мероприятия през тези години беше укрепването на колхозите, МТС и совхозите със специалисти и ръководни работници. По призива на партията през 1954—1955 г. над 20 хиляди комунисти от градовете бяха изпратени в селата и препоръчани за председатели на колхози.

Централният комитет сложи ред в използването на специалистите по селското стопанство. От намиращите се по онова време в селскостопанските органи над 350 хиляди специалисти с висше и средно образование в колхозите работеха само 18 500. По решение на партията и правителството от градовете и районните центрове бяха изпратени на работа в колхозите над 120 хиляди специалисти.

Като продължаваха курса на максимално развитие на самодейността на колхозните маси за използване на местните условия и възможности, Централният комитет на партията и съветското правителство измениха системата на планиране на селското стопанство. На колхозите беше дадено правото сами да планират размерите на посевните площи и добивите от отделните селскостопански култури, броя на добитъка и продуктивността на животновъдството. Определянето на размерите на доставките и на продаваната от колхозите на държавата продукция продължаваше да се извършва от държавните органи. В ръцете на държавата оставаше контролът върху производството на основните продукти в такива количества, които бяха необходими за снабдяването на градовете и промишлените центрове, за нуждите на външната търговия и за създаването на резерви. Новата система на планиране съдействуваше за премахване на бюрократичните извращения в ръководенето на селското стопанство и даваше простор на творческата инициатива на колхозите.

Партията обръщаше особено внимание на подема на селското стопанство — основата на цялото селскостопанско производство. Рязкото увеличение на производ-

ството на зърнени храни беше неотложна, първостепенна задача.

Основно звено за увеличаване на производството на зърнени храни през този период беше разработването на целините и запустелите земи, което даваше голям и при това бърз резултат. Отначало се предвиждаше да бъдат разорани в Казахстан, Сибир, Поволжието, в Северен Кавказ и в други райони на страната 13 милиона хектара целини. Но след това, опирайки се на огромния подем на трудовата активност и инициативата на народните маси, партията и правителството стигнаха до извода, че през 1956 г. могат да се разработят не по-малко от 28—30 милиона хектара нови земи.

Комунистическата партия разви огромна политическа и организаторска дейност. Централният комитет призова младежта да започне поход срещу целините. По призива на партията на целините в Казахстан и Сибир пристигнаха стотици хиляди нови заселници, от които над 350 хиляди младежи и девойки. Те проявиха трудова доблест, достойна за строители на комунизма. В районите, където се разработваха целини, през 1954—1955 г. бяха изпратени над 200 хиляди трактори (приравнени към 15 к. с.), хиляди други машини и съоръжения. Тук бяха създадени 425 нови совхоза, построени бяха много МТС, държавни складове и елеватори, прокарани бяха хиляди километри шосета и железопътни линии. За три години бяха разработени около 36 милиона хектара целини и запустели земи. Разработването на целините е голям подвиг на съветския народ. Благодарение на това страната получи допълнително стотици милиони пуда зърнени храни, преобрази огромни райони на Изток. Тук стана наистина комунистическо обновяване на земята.

С големи трудности беше свързан подемът на животновъдството, което много години наред изоставаше. Развитието на животновъдството се забавяше главно поради недостатъчната фуражна база. Партията осъществи редица мероприятия за нейното разширяване; значително бяха увеличени посевите на царевица. Това даде възможност за късо време да се подобри сериозно положението в животновъдството.

За да се увеличи производителността на труда в земеделието и животновъдството, партийните организации

члсилиха пропагандирането на постиженията на селскостопанската наука и на прогресивната практика.

Коренно беше подобро рѣководенето на селското стопанство. Сериозни промени станаха в дейността на партийните и държавните органи, свързани със селото, особено на районните комитети на партията и на районните изпълнителни комитети. Те бяха укрепени с опитни, подготвени кадри. В редовете на партийните работници се вляха нови сили. Започнаха да се изкореняват канцеларско-бюрократичните методи в рѣководенето на колхозите, МТС и совхозите. Партийните кадри се заеха с изучаването на икономиката и техниката на селскостопанското производство, започнаха компетентно, конкретно да рѣководят колхозите, МТС и совхозите.

Повиши се ролята на колхозните партийни и комсомолски организации в живота на селото. В началото на 1941 г. партийни организации имаше само в една осма от колхозите, а през 1956 г. — почти във всички. От 1954 до 1958 г. броят на комунистите в колхозите се увеличи с повече от 230 хиляди.

Борейки се за изпълнение рѣшенията на партията за подем на селското стопанство, селските комунисти възглавиха масовото социалистическо съревнование в колхозите и совхозите за увеличаване производството на зърнени храни, мляко, масло, месо и други селскостопански продукти. Широките маси на колхозниците, работниците от МТС и совхозите бяха привлечени в разработването и провеждането на конкретни мерки за развитие на селскостопанското производство.

Мероприятията, осъществени от партията и правителството в областта на селското стопанство, енергичната помощ, оказвана от социалистическия град на селото, самоотверженият труд на колхозниците, работниците от МТС и совхозите дадоха скоро положителни резултати. За късо време хиляди изоставащи колхозисти нагнаха челни. Още през 1954—1955 г. общото производство на зърнени храни значително се увеличи. Планът за държавните доставки на зърнени храни беше изпълнен предсрочно. Така се създаваха условия за бърз подем на всички отрасли на селското стопанство, за ликвидирание на диспропорцията в съветската икономика.

За да се повишава непрекъснато материалното благосъстояние на населението, партията постави задачата да се увеличи снабдяването на трудещите се не само с хранителни, но и с промишлени стоки. Централният комитет и правителството взеха решения за увеличаване производството на стоки за народно потребление и подобряване на съветската търговия. Производството на стоки за народно потребление започна непрекъснато да се повишава.

Като се стремеше към хармонично развитие на всички отрасли на народното стопанство, партията провеждаше неотклонно ленинския курс на предимствено развитие на тежката промишленост. Тя полагаше големи грижи за увеличаване мощностите на металургичната, каменовъглената, енергетическата, машиностроителната промишленост и на другите отрасли на промишлеността, произвеждащи средства за производство.

Голяма роля за подобряване работата на промишлеността, преди всичко на тежката, изиграха решенията на Юлския (1955 г.) пленум на ЦК на КПСС. На този пленум на ЦК и на съвещанията с участието на ръководни работници, новатори в производството, инженери и техници бяха набелязани мероприятия, които осигуряваха по-нагътно мощно развитие на промишлеността чрез подобряване организацията на производството и внедряване на най-новите постижения на науката и техниката.

Пленумът на ЦК отбеляза, че съветската страна е постигнала огромни успехи в развитието на науката и техниката. В народното стопанство се внедряваше нова техника. В енергетиката, черната металургия и машиностроенето се засили преминаването към автоматизация на производство. Съветският съюз пръв започна да използва атомната енергия за мирни цели. Създаването в СССР на първата в света електроцентра на базата на атомната енергия беше предвестник на нова, най-голяма в историята научно-техническа и промишлена революция, което отговаря на изискванията на епохата на изграждането на комунизма. Но наред с тези големи постижения някои отрасли на промишлеността изоставаха в техническото си развитие. Много стопански ръководители слабо внедряваха новата техника, губеха перспектива, ориентация в техническата политика, из-

пускаха изпредвид, че техниката трябва да се развива непрекъснато, старата да се заменя с нова, а новата — с най-нова. Нерядко постиженията на отечествената наука не се използваха, лежаха под миндера, а успехите на науката и техниката в чужбина се пренебрегваха. Всичко това се отразяваше отрицателно върху техническия прогрес.

Пленумът поиска от работниците в социалистическата промишленост да ликвидират с настроенята на благодушие и възгордяване, да изучават системно и задълбочено постиженията на науката и техниката, включително и чуждестранната, непрестанно да развиват техниката напред. *Непрекъснат технически прогрес, курс към най-модерна техника*, по-нататъшно увеличаване върху тази основа на производителността на труда — такава е главната линия в развитието на промишлеността.

Пленумът на ЦК разреши и други назрели въпроси по усъвършенствуването на промишленото производство. Той постави задачата да се развива с всички средства специализацията и кооперирането в промишлеността, набеляза мерки за усъвършенствуване организацията на труда и системата на заплащането му, определи начините за подобряване качеството на продукцията и за намаляване на себестойността ѝ.

За да се подобри ръководството на промишлеността, ЦК и правителството направиха промени в структурата на държавния и стопанския апарат с цел да го приближат до нуждите на производството. Ликвидирани бяха много ненужни, дублиращи се стопански ведомства и учреждения. През 1954—1955 г. броят на работниците в административно-управленския апарат, на работниците по държавните доставки и другите непроизводителни работници се намали с около 750 души.

Партийните организации засилиха масово-политическата работа в предприятията, стремяха се да премахнат формализма в социалистическото съревнование. Започналото през 1954 г. по инициатива на работниците от челните предприятия в Москва и Ленинград движение за предсрочно изпълнение на плана за петата петилетка издигна на по-високо равнище борбата за увеличаване производителността на труда. Разгръщаше се съревнование за технически прогрес и най-пълно из-

ползване на вътрешните резерви: производствената площ, съоръженията, суровините и т. н. В предприятията се подобри пропагандирането на техническите знания и опита на първенците.

Смелите инициативи на Централния комитет, подкрепени горещо от партията и съветския народ, осигуриха значителни успехи в промишлеността и селското стопанство. Партията преодоляваше съпротивата на консервативно настроените работници, които, като не разбираха новите изисквания на живота и се придържаха към закостенелите и догматични възгледи за задачите по изграждането на комунизма, спъваха преустройството, здраво се държаха за старите, отживели времена си методи на работа.

Партията и нейният Централен комитет поведоха с ленинска принципност борба против всичко, което пречеше на движението напред. Енергично се търсеше новото, поставяха се и се решаваха уверено поставяните от живота въпроси на комунистическото строителство. Забележителна роля в поставянето на новите задачи, в творческото разработване на основните проблеми на вътрешната и външна политика на СССР изигра XX конгрес на КПСС.

3. XX конгрес на партията и неговото историческо значение

През февруари 1956 г. се състоя XX конгрес на партията. Делегатите на конгреса представляваха 6 795 896 членове на партията и 419 609 кандидат-членове. На конгреса пристигнаха като гости делегации на комунистическите и работническите партии от 55 чужди страни.

Конгресът обсъди отчетните доклади на ръководните органи на партията и директивите по шестия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР (1956—1960 г.).

В отчетния доклад на ЦК на КПСС, изнесен от Н. С. Хрущов, беше направен всеобхватен анализ на международното и вътрешното положение на СССР, направена беше равностметка на дейността на партията през

периода след XIX конгрес, определени бяха перспективите на комунистическото строителство.

В подробна резолюция конгресът одобри единодушно политическата линия и практическата дейност на ЦК, определи задачите на партията през следващите години.

Конгресът подчерта специално, че главна особеност на съвременната епоха е излизането на социализма извън рамките на една страна и превръщането му в световна система. Това създаде благоприятни условия за разрешаване на редица вътрешни и международни проблеми по нов начин.

В отчетния доклад на ЦК беше направена ярка характеристика на резултатите от развитието на двете противоположни световни обществени системи: социалистическата и капиталистическата. Периодът между двата конгреса беше ознаменуван с по-нататъшен рязък подем на икономическата мощ на СССР, на всички социалистически страни. Характерна черта на подема на тяхната икономика е всеотрасловото ѝ развитие и мирната ѝ насоченост. Темповете на увеличаване на промишленото производство в социалистическите страни далеч надминаваха темповете на капиталистическите държави. Това е реален залог за нови успехи на социализма в икономическото му съревнование с капитализма. Индустриалната база на социализма ставаше все по-мощна. Непрекъснатото увеличаване на дела на промишлената продукция на социалистическите страни в световното промишлено производство е материален израз на прогресивния исторически процес на стесняване сферата на капиталистическата експлоатация, на разширяване световните позиции на социализма. Извънредно важен резултат от развитието на социалистическите страни беше разширяването на икономическите връзки и укрепването на дружбата между тях. Всичко това свидетелствуваше за победното движение на социализма.

В противоположна посока се развиваха капиталистическите страни. Икономиката на световния капитализъм стана още по-неустойчива, увеличи се неравномерността на нейното развитие, засили се загниването на капиталистическата система. Проблемата за парите се изостряше, противоречията между империалистическите страни нарастваха. Борбата на работни-

ците и всички трудещи се против империалистическото потисничество ставаше все по-активна и упорита. В капиталистическите страни продължаваше прегрупирането на силите, което води до още по-голямо изолиране на реакционните, агресивните кръгове. Позициите на световния капитализъм непрекъснато отслабват.

Въз основа на задълбочения анализ и научното обобщение на най-новите обществени явления, които ставаха в света, XX конгрес на КПСС формулира редица нови положения по основните проблеми на международното развитие, които обогатиха теорията на марксизма-ленинизма.

Конгресът разви ленинския принцип на мирно съвместно съществуване на страните с различен обществен строй в съвременната епоха. При условията, когато светът е разделен на две различни социални системи, този принцип е единствено правилният и разумният в международните отношения. Мирно съвместно съществуване на държавите с различен социален строй или разрушителна война — така стои сега въпросът. Комунистите решително отстояват политиката на мирно съвместно съществуване.

Мирното съвместно съществуване означава съревнование на страните с различни социални системи в областта на икономиката и културата. Осъществяването на тази политика не може да води до отказване от класовата борба, до примиряване на социалистическата и буржоазната идеология. То предполага засилване на борбата на работническата класа за възтържествуване на социалистическите идеи. Но идеологическите и политическите спорове между държавите не трябва да се решават с война.

Марксизмът учи, че социализмът ще победи неизбежно във всички страни. Победата обаче ще дойде не в резултат на износ на революция, който е невъзможен и чужд на марксисткото разбиране на историческия процес, а в резултат от развитието на вътрешните противоречия и класовите антагонизми във всяка капиталистическа страна. Увереността на комунистите, че социалистическият начин на производство ще победи в съревнованието му с капиталистическия начин на производство, се основава на решаващите предимства на социалистическата система пред капиталистическата.

XX конгрес на КПСС направи извода, че при съвременните международни условия има реална възможност да се предотвратят агресивните войни. Тезата за неизбежността на такива войни в епохата на империализма беше формулирана от В. И. Ленин по времето, когато, първо, капитализмът беше единна, всеобхващаща световна система, и, второ, обществените и политическите сили, които не са заинтересовани от войната и се борят против нея, бяха слаби, недостатъчно организирани и поради това не можеха да заставят империалистите да се откажат от войната.

Разбира се, тъй като империализмът съществува, запазва се и почвата, икономическата основа за агресивни войни, и това изисква голяма бдителност от всички миролюбиви сили. Но при новите условия, когато се създаде могъщият лагер на социализма, когато се засилва общонародното движение за мир във всички страни, когато наред със социалистическите страни има и други миролюбиви държави, съществуват реални възможности да не се допусне империалистите да разпалят нова световна война. А ако те се опитат да я започнат, мощните обществени и политически сили са в състояние да дадат съкрушителен отпор на агресорите, да провалят техните авантюристични планове, да им нанесат поражение. И това ще бъде решаващ удар по цялата система на капитализма. Народите няма да търпят повече строя, който им носи толкова тежки страдания и жертви.

Обобщавайки опыта на световното работническо и комунистическо движение, опыта на СССР и страните с народна демокрация, XX конгрес на КПСС разви ленинската теза за разнообразието на формите на преминаване на различните страни към социализма и възможността за мирно развитие на социалистическата революция. Коренните промени, станали в света, съществуването и укрепването на могъщия социалистически лагер, нарастването на неговата притегателна сила, засилването на работническото и националноосвободителното движение, отслабването на капиталистическата система създадоха нова, по-благоприятна обстановка за преминаването към социализма на онези страни, където засега още господствува капитализмът. При това, докато В. И. Ленин говореше за възможността за

мирно развитие на революцията като за извънредно рядко изключение, при съвременните условия възможности за такова развитие се разширява. В бъдеще конкретните форми на преминаване на отделните страни към социализма ще бъдат по-разнообразни.

В редица капиталистически страни работническата класа, възглавявана от нейния преден отряд — комунистическата партия, има реална възможност да обедини под своето ръководство трудещите се селяни, широките кръгове на интелигенцията, всички патриотични сили. Като се опира на подкрепата на по-голямата част от народа и дава решителен отпор на опортюнистическите елементи, които не могат да се откажат от политиката на съглашателство с капиталистите и едрите земевладелци, работническата класа може да нанесе поражение на реакционните, антинародните сили, да завоюва здраво мнозинство в парламента и да го превърне от инструмент, който служи на класовите интереси на буржоазията, в инструмент на истинската народна воля, т. е. в инструмент, който служи на трудовия народ. Така могат да бъдат създадени условия за извършване на коренни политически и икономически преобразования по мирен път.

В онези капиталистически страни, където буржоазията разполага с мощна военно-полицейска машина, където експлоататорските класи, опирайки се на военщината и реакционно-бюрократичния апарат, ще се съпротивяват на волята на трудещите се, като дори им натрапят въоръжена борба, работническата класа и всички трудещи се ще бъдат принудени да съборят властта на буржоазията с оръжие. Степента на ожесточеността на класовата борба, прилагането или неприлагането на насилие при преминаването към социализма ще зависи не толкова от пролетариата, колкото от силата на съпротивата на реакционните кръгове срещу волята на огромното мнозинство от народа, от прилагането на насилие от тези кръгове на един или друг етап от борбата на трудещите се маси за социализъм.

При цялото разнообразие на конкретните форми на прехода към социализма задължително и решаващо условие е революционното завоюване на политическата власт от пролетариата в съюз с трудещите се селяни, установяването на диктатурата на работническата класа.

са, политическото ръководство на социалистическото строителство от страна на работническата класа начело с Комунистическата партия.

XX конгрес на КПСС подчерта, че признаването от комунистите на възможността за мирно преминаване към социализма, включително и чрез завоюване на парламентарите от пролетариата, не бива да се смесва с възгледите на реформистите, които отричат диктатурата на пролетариата, ~~замелят~~ революционните преобразования на обществото с дребни реформи и фактически се отказват от ликвидирането на капиталистическия строй, от завладяването на политическата власт от работническата класа. Против реформистите трябва да се води решителна борба като защитници на капиталистическия строй.

Разработените от XX конгрес на партията основни положения по съвременните принципни международни проблеми имат важно теоретическо и практическо значение. Представлявайки творческо развитие на марксизма-ленинизма, те дават отговор на жизнените въпроси, възникващи масите, откриват пред комунистическите партии нови начини и средства за борба за запазване и заздравяване на мира, нови перспективи за революционно преустройство на капитализма в социализъм. Те разширяват възможностите за сплотяване на всички прогресивни сили под ръководството на работническата класа, за установяване единодействието и делови контакти между комунистическите и социалистическите партии, както и с други партии, които на дело искат да защитават мира, да се борят против империалистическото потисничество, да защитават националните интереси на своите народи, демокрацията и независимостта.

В отчетния доклад на ЦК е направена равносметка на изграждането на социализма в СССР за периода след XIX конгрес на КПСС. По общия обем на промишленото производство петият петгодишен план (1951—1955 г.) беше изпълнен за 4 години и 4 месеца. Съветският народ извоюва нова голяма победа в борбата за укрепване икономическата и отбранителната мощ на СССР за по-нататъшното му движение напред към комунизма.

През 1955 г. общият обем на цялото промишлено производство се увеличи в сравнение с общия обем

на производството през 1950 г. с 85 на сто (производството за средства за производство — с 91 на сто). Петгодишният план за производство на предмети за народно потребление беше преизпълнен, предвоенното равнище беше надхвърлено повече от два пъти. Успешно се развиваше селското стопанство. Реалната работна заплата на работниците и служещите се увеличи, доходите на колхозниците нараснаха. Общата площ на жилищата, построени през петилетката в градовете и работническите селища, възлезе на повече от 150 милиона квадратни метра. Към края на петилетката във висшите учебни заведения на страната се учеха близо два милиона студенти — над два пъти повече, отколкото във всички европейски капиталистически страни.

Конгресът даде директива да се продължава настоячиво борбата за разрешаване чрез мирно икономическо съревнование на *главната икономическа задача на СССР — в исторически най-кратък срок да бъдат постигнати и надминати най-развитите капиталистически страни по производство на глава от населението.* Предимствата на социалистическата стопанска система, достигнатото равнище на общественото развитие в СССР създадоха реална възможност за успешно разрешаване на тази историческа задача.

XX конгрес на партията посочи главните насоки за ускорено разрешаване на главната икономическа задача: и *занапред да се развива преди всичко тежката индустрия — черната и цветната металургия, петролната, каменовъглената, химическата промишленост и машиностроенето;*

да се осъществява последователно Лениновият завет за електрифициране на страната, да се осигури предимствено нарастване на енергетичните мощности и по-нататъшно внедряване на електроенергията в промишлеността, да се електрифицират по-широко транспортът и селското стопанство;

да се развива и усъвършенствува с всички сили строителната индустрия, която може да осигури напълно нуждите на капиталното строителство в промишлеността, жилищното строителство и строителството на културно-битови обекти;

да се използват най-ефикасно извънредно богатите природни ресурси на страната, да се включват в произ-

водството нови източници на суровини, гориво, електроенергия, да се създаде през следващите 10—15 години в източните райони на страната голяма база за добив на въглища и производство на електроенергия, трета мощна металургична база с производство 15—20 милиона тона чугун годишно, а също и нови машиностроителни центрове;

да се провежда настойчиво курс на ускорен технически прогрес: да се внедряват в производството най-новите постижения на науката и техниката, високопроизводителните съоръжения и модерната технология, да се ускорят темповете на механизация, да се автоматизират широко производствените процеси, да се използва попълно атомната енергия за мирни цели, да се развиват с всички средства новите отрасли и видове производство, да се пресъоръжи технически железопътният транспорт;

да се усъвършенствува организацията на производството чрез разширяване на специализацията и кооперирането в промишлеността;

да се ускорят темповете на развитие на производството на предмети за народно потребление, да се увеличава с всички средства производството на изкуствени и синтетични влакна, пластмаси и други синтетични материали за изработване на дрехи, обувки, предмети за битови нужди;

да се продължава с неотслабваща енергия работата за подем на селското стопанство, да се осъществи в най-кратък срок комплексна механизация на цялото селскостопанско производство, да се използват широко постиженията на агрономическата наука и челният опиг, да се намалява изразходването на труд и материални средства за производство на единица селскостопанска продукция, да се увеличат рязко добивите от всички култури и продуктивността в животновъдството;

да се повиши още повече материалното равнище на живота на трудещите се: да се увеличи реалната работна заплата на работниците и служещите, преди всичко на нископлатените, да се увеличат доходите на колхозниците, работниците и служещите да преминат постепенно към съкратен работен ден, без да се намалява работната им заплата, да се увеличи размерът

на пексиите, да се осъществят други социални мероприятия;

да се развива с всички средства творческата активност и инициатива на трудещите се в борбата за увеличаване производителността на труда, да се повишава непрестанно културно-техническото равнище на работническата класа и на колхозните селяни, да се подобри качеството на подготовката на специалисти чрез тясно свързване на обучението с труда в производството, да се приближи обучението в училищата до живота;

да се подобрява систематично работата на държавните, профсъюзните, комсомолските организации и да се засилва тяхната роля в стопанския живот на страната.

XX конгрес подчерта, че залог за успешното изпълнение на стопанските задачи е подобряването на цялата организационна работа на партията.

„Партийните организации трябва да направят остър завој към въпросите по конкретното ръководство на стопанското строителство, да засилят изучаването на техниката и икономиката на промишлените предприятия, на колхозите, МТС и совхозите, за да ръководят с дълбоко познаване тяхната работа.“¹

Конгресът прие директивите по шестия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР през 1956—1960 г.

Важно място в работата на XX конгрес на КПСС зае въпросът за преодоляване на чуждия на марксизма-ленинизма култ към личността на Сталин и последниците от него.

Централният комитет, съзнавайки дълбоко отговорността си пред партията и народа, не можеше да тръгне по пътя на скриване или замазване на грешките и извращенията, породени от култа към личността на Сталин. Като се придържахме към ленинския принцип на открита критика и поправяне на грешките, ЦК реши да каже пред конгреса истината за злоупотребите с властта при култа към личността.

¹ „XX конгрес на КПСС. Резолюции, директиви, постановления“, стр. 26.

XX конгрес на КПСС разкритикува принципно грешките и извращенията, свързани с култа към личността. В приетата от него резолюция се одобряваше извършената от Централния комитет голяма работа за възстановяване ленинските норми на партиен живот, за развитие на вътрешнопартийната демокрация. Конгресът предложи на ЦК да осъществява последователно мерки, които да осигурят пълното преодоляване на култа към личността, ликвидирането на последиците от него във всички области на партийната, държавната и идеологическата работа, строгото спазване на ленинските норми на партиен живот и на принципа на колективността на ръководството.

При критикуването на култа към личността партията се ръководеше от известните положения на марксизма-ленинизма за ролята на народните маси, на партията и личността в историята, за недопустимостта на култ към личността на политическия ръководител, колкото и големи да са неговите заслуги.

Партията си даваше сметка, че разкритите грешки и извращения, злоупотребите с властта, свързани с култа към личността, могат да предизвикат горчивина и дори недоволство сред партийните редове и народа. Тя знаеше, че враговете ще се опитат да използват за антисъветски цели откритата критика на грешките, допуснати във връзка с култа към личността. Но тя направи тази стъпка, ръководейки се от високи принципни съображения, от интересите на борбата за комунизъм. Ставаше въпрос за ликвидиране на порочната, противоречаща на марксизма-ленинизма идеология и практика, които нанася вреда на социализма, за отстраняване на условията, при които са възможни нарушения на демокрацията, злоупотреби с властта и други явления, чужди на нашето общество. Партията изхождаше от това, че макар тази критика и да създаде някои временни трудности, от гледна точка на интересите и крайните цели на работническата класа тя ще даде положителен резултат. С това партията откриваше простор за творческите сили на народа.

Решителната борба против култа на личността беше необходима, за да се създадат сигурни гаранции, че никога в партията и страната няма да възникнат подобни явления, че ръководството на партията

ще се осъществява въз основа на принципа на колективността, на правилна, марксистко-ленинска политика, с активното участие на милионите трудещи се. Критиката на култа към личността имаше огромно значение за по-нататъшното укрепване на партията, за творческото развитие на марксизма-ленинизма, за задълбочаването на социалистическия демократизъм, за цялото международно комунистическо движение.

В решенията на конгреса и в постановлението на ЦК на КПСС от 30 юни 1956 г. „За преодоляване на култа към личността и последиците от него“ партията даде ясен отговор на въпросите за причините за възникването на култа към личността, за характера на проявите му и за последиците от него.

Култът към личността на Сталин възникна при определени конкретно-исторически условия. Изграждането на социализма в една сравнително изостанала, аграрна страна, разорена от империалистическата и гражданската война и заобиколена от всички страни от враждебни капиталистически държави, в обстановка на постоянна заплаха от външно нападение, беше свързано с преодоляването на неимоверни трудности. Сложната международна и вътрешна обстановка изискваше желязна дисциплина, непрекъснато засилване на бдителността, най-строга централизация на ръководството. В условията на ожесточени атаки на империалистическите държави срещу съветското общество се калагаше да се прибегне към някои временни ограничения на демокрацията. Тези ограничения се премахваха заедно с укрепването на съветската държава и развитието на силите на демокрацията и социализма в целия свят. Победата на социализма в СССР беше световноисторически подвиг, който съветският народ извърши начело с комунистическата партия.

През тези години И. В. Сталин, заемайки поста генерален секретар на ЦК на партията, се бореше активно заедно с другите ръководни дейци на партията и съветската държава за осъществяване на великите социалистически преобразования в СССР. Той възглавяваше борбата против троцкистите, десните опортюнисти, буржоазните националисти, против домогванията на капиталистическото обкръжение. И. В. Сталин имаше големи заслуги не само за осигуряване победата на социализма

в СССР, но и за развитието на световното комунистическо и освободително движение. Това естествено му създаде голям авторитет и популярност. Но с течение на времето започнаха да му се приписват всички победи, които съветската страна постигна под ръководството на партията. Започна постепенно да се създава култ към личността на Сталин.

За развитието на култа на личността в огромна степен допринесоха някои отрицателни лични качества на И. В. Сталин, върху които обръщаше внимание В. И. Ленин. Успехите, постигнати от комунистическата партия и съветския народ, възхваляването на И. В. Сталин го главозамаяха. Надценявайки прекомерно своята роля и заслуги, той повярва в собствената си непогрешимост, започна да поощрява възвеличаването си. Думите все по-силно се различаваха от делата му. Култът към личността на Сталин особено през последните години от живота му навреди много сериозно на партийното и държавното ръководство.

Грешките и извращенията, породени от култа към личността, спъваха развитието на съветското общество, причиняваха му голяма вреда, пречеха на развитието на творческата инициатива на масите, но въпреки лъжливите измислици на враговете на социализма те не можеха да променят и не промениха дълбоко демократичния, истински народен характер на съветския строй, решаваща движеща сила на който винаги са били, са и ще бъдат многомилионните трудещи се маси. Култът към личността не можеше да разклати организационните, политическите и теоретическите основи на партията, създадена и възпитана в революционен дух от великия Ленин. И в обстановката на култа към личността партията действуваше като жив организъм, местните партийни организации работеха творчески. Провежданата от партията политика беше правилна, тя изразяваше интересите на народа.

Същността на партийната критика на култа към личността се състоеше в премахване на вредните последици от него и в укрепване по такъв начин на позициите на социализма.

„В дейността на другаря Сталин — казва Н. С. Хрущов — ние виждаме две страни: положителна,

която ние поддържаме и високо ценим, и отрицателна, която критикуваме, осъждаме и отхвърляме...

Нашата партия, всички ние решително осъждаме Сталин за грубите грешки и извращения, които причиниха сериозна вреда на партията, на народа.“¹

Като преодоляваше последиците от култа към личността, партията откри широк простор за активна дейност и творческа инициатива на масите, за късо време постигна огромни успехи в развитието на народното стопанство и културата на Съветския съюз, укрепи съществено позициите на социализма на световната арена. В това още веднаж се прояви с пълна сила ленинската заветна заповед на партията.

XX конгрес на КПСС отбеляза значителното укрепване на съветския обществен и държавен строй, на социално-политическото и идейното единство на съветското общество и на дружбата между народите и съобразно изразените нужди определи пътищата за по-нататъшно развитие на социалистическия демократизъм.

„Великите задачи на комунистическото строителство — се казва в постановлението на конгреса по отчетния доклад на ЦК — изискват по-нататъшно повишаване на творческата активност и инициатива на трудещите се, още по-широко участие на масите в управлението на държавата, в цялата ѝ организаторско-стопанска дейност. За тази цел е необходимо с всички сили да се развива съветският демократизъм, да се подобрява настойчиво работата на всички държавни органи в центъра и по места, да се укрепват връзките им с масите.“²

В решенията на конгреса са дадени принципни указания по въпросите на националната политика. След като одобри взетите от Централния комитет мерки за разширяване правата на съюзните републики, конгресът препоръчва да се направят нови стъпки в тази насока. При условия, когато икономиката на републиките се беше развила и укрепнала, когато бяха израснали многобройни национални кадри, ставаше все по-очевидна

¹ Н. С. Хрущев, За тесную связь литературы и искусства с жизнью народа. Госполитиздат, 1957, стр. 16, 17.

² „XX конгрес на КПСС. Резолюции, директиви, постановления“, стр. 23.

необходимостта да се изработят такива форми на държавното управление на стопанството, които да съчетават правилно централизираното ръководство и самостоятелността на републиките, да се вземат под внимание общите интереси на народите в изграждането на комунизма и националните различия и особености, да се съдействува за по-нататъшно укрепване на дружбата между народите.

Конгресът набеляза широка програма за културно строителство, за комунистическо възпитание на трудещите се, постави въпроса за необходимостта от сериозно подобряване на цялата система на възпитанието и образованието на подрастващото поколение чрез по-тясно сближаване на обучението с производителния труд.

Набелязани бяха сериозни мероприятия за по-нататъшно укрепване на редовете на партията, за засилване на нейната ръководна роля в съветската държава, за подобряване на партийно-организаторската работа.

На XX конгрес на КПСС бяха остро разкритиковани недостатъците в идеологическата работа, преди всичко откъсването ѝ от практическите задачи на комунистическото строителство, догматизма и зубрачеството. Конгресът постави задачата да се преодолеят тези недостатъци, да се подобри кроевно цялата идеологическа работа, като се свържат тясно теоретическата дейност, пропагандата и агитацията с насъщните нужди на борбата за комунизъм.

В решенията на конгреса се подчертава задължението на работниците на идеологическия фронт, на партийните организации да пазят чистотата на марксистко-ленинската теория като зеницата на окото, да се борят непримиримо против всички прояви на буржоазната идеология, да повишават марксистко-ленинската закалка на кадрите.

XX конгрес възложи на Централния комитет на КПСС да подготви проектпрограма на комунистическата партия, като се изхожда от основните положения на марксистко-ленинската теория, развивани творчески въз основа на историческия опит на нашата партия, въз основа на опита на братските партии на социалистическите страни и на цялото международно комунистическо движение и като се вземе под внимание подгот-

вяния перспективен план за изграждане на комунизма и развитие на икономиката и културата на СССР.

Конгресът направи частични изменения в устава на КПСС, подсказвани от практиката на партийното строителство.

XX конгрес на КПСС беше голямо историческо събитие, което откри нов важен етап в живота на партията, в развитието на съветската страна, в международното комунистическо и работническо движение. Той определи конкретните задачи на комунистическото строителство в СССР, набеляза пътищата за развитие и укрепване на съветския строй. Конгресът постави и разреши по новому редица основни, принципни въпроси на съвременното международно развитие, определящи както хода на текущите събития, така и бъдещите перспективи.

Конгресът обобщи научно новите явления в съвременната историческа обстановка и даде образци на творческо развитие на марксизма-ленинизма, като обогати революционната теория с нови изводи и положения по въпросите на вътрешната и международната политика на партията. Конгресът показва, че партията, нейният ЦК са не само колективен политически и организационен център, но и колективен център на развитието на марксистката теоретическа мисъл.

Решенията на конгреса оказаха огромно влияние върху целия живот на партията, върху развитието на съветското социалистическо общество по пътя към комунизма.

4. Развитие на социалистическата демокрация. Повишаване ръководната роля на партията и укрепване на нейното единство. Реорганизацията на управлението на промишлеността и строителството

Историческите решения на XX конгрес на КПСС бяха одобрени единодушно от цялата партия, подкрепени бяха горещо от съветския народ. Народните маси виждаха в тях въодушевяваща програма за борба за нови успехи в развитието на социалистическата икономика и култура, в подобряването на благосъстоянието на народа. Започна героично движение на масите за най-бързо осъществяване на решенията на конгреса.

Активността на народа порасна, което се изрази в още по-широкото развитие на социалистическото съревнование. По почин на колективите на редица предприятия в Москва и Московска област в страната започна съревнование за предсрочно изпълнение на промишления план за 1956 г. В селото се водеше напрегната борба за увеличаване производството на зърнени храни и други селскостопански продукти. В началото на 1957 г. започна широко движение да бъдат настигнати и надминати САЩ през най-близките години по производството на мляко, масло и месо на глава от населението.

Бързото засилване на активността на народните маси, разширяването на мащабите на комунистическото строителство наложиха да се развие още повече социалистическата демокрация, да се издигне равнището на партийното ръководство, да се подобри цялата дейност на държавните, стопанските, профсъюзните и комсомолските организации. Партията виждаше своята задача в следното: съобразно с обществените нужди да разгърне по-широко организаторската си и възпитателна работа сред масите, да усъвършенствува старите и намери нови форми за непосредствено участие на масите в стопанско-организаторската и културно-възпитателната работа на държавата.

Партията започна да разрешава тези задачи, като повишаваше активността на комунистите и боеспособността на партийните организации и подобряваше ръководството, целия стил на работа на партийните организации. Новото и най-характерното в живота на партийните организации беше това, че дейността им се основаваше на задълбочено и конкретно познаване на икономиката, на умението да използват чуждия опит и постиженията на науката и техниката. Партийните кадри изучаваха успешно икономическите процеси, определяха главните тенденции на стопанското развитие на промишлените предприятия, на колхозите, совхозите, районите, областите и републиките. Това им помагаше да намират и пускат в действие нови резерви в производството.

ЦК отделяше особено внимание на районните партийни организации, тъй като от равнището на тяхната работа зависеше до голяма степен успехът на борбата

за подем на промишлеността и селското стопанство. Районното звено на ръководството беше укрепено с опитни, способни работници, които познаваха добре стопанството, с инициативни организатори на масите. ЦК подобри значително работата на районните комитети на партията.

Като изпълняваше решенията на XX конгрес, партията подобри идейно-политическото възпитание на комунистите и преустрои партийната просвета. Решително се преодоляваше вредното откъсване на пропагандата от практиката на изграждането на комунизма. Видимо оживление настъпи в теоретическата дейност на партията. При новите условия голяма опасност за правилното възпитание на кадрите, за научното обосноваване на партийната политика представляваше догматизмът, който превръща живота, вечно развиващо се марксистко-ленинско учение в закостеняла схема, откъсва теорията от практиката, пречи на творческото развитие на теорията, спъва научното разработване и практическото разрешаване на най-важните въпроси на комунистическото строителство. Партията започна последователна борба против догматизма в теорията и практиката, против проявите на ревизионистични възгледи на отделни комунисти. Тя осигури творческо развитие на марксистко-ленинската теория в неразривната ѝ връзка с живота.

Настойчиво, но тактично партията преодоляваше идеологическата обърканост на някои дейци в областта на културата. Отделни литератори не разбраха същността на партийната критика на култа към личността, започнаха да откриват само грешките и отрицателните страни в изграждането на социализма, да отричат необходимостта от ръководна роля на партията в идеологическата област. Чуваха се гласове против партийността и идейността в науката, литературата и изкуството, против свързването им с назрелите задачи на комунистическото строителство, правеха се опити да се постави под съмнение главният метод на съветската литература и изкуство — методът на социалистическия реализъм.

Партията, нейният Централен комитет развиха голяма дейност сред дейците на науката, литературата и изкуството, разясняваха им същността на марксистко-ленинската идеология. Партията още веднаж посочи

убедително, че единственото средство за истински разцвет на съветската култура е връзката ѝ с живота, служенето на народа, на изграждането на комунизма.

За укрепване на партийността и идейността на литературата и изкуството голямо значение имаха срещите през май и юли 1957 г. на ръководителите на партията и правителството с дейци на литературата и изкуството. В публикувания по-късно партийен документ „За тясно свързване на литературата и изкуството с живота на народа“ се подчертаваше, че главното в развитието на съветската художествена литература и изкуство е тясната връзка с народа, активното участие в осъществяването на политиката на партията, правдивото изобразяване на социалистическата действителност, показването на благородните стремежи на народа, неговите високи морални качества.

Съобразно изискванията на XX конгрес на КПСС партийните организации преустроиха възпитателната и агитационната работа сред масите, свързаха я по-тясно със задачите на комунистическото строителство. Партията укрепя още повече връзките си с работническата класа, с колхозните селяни, със съветската интелигенция, започна по-пълно и по-задълбочено да изучава и обобщава техния опит. Върху тази основа партията, нейният ЦК обосноваха теоретически и проведеха редица големи политически и икономически мероприятия, които имат програмно значение, определят пътищата за прерастване на социализма в комунизъм.

Партията взе мерки за подобряване работата на съветските органи. В решението „За подобряване дейността на Съветите на депутатите на трудещите се и засилване на връзките им с масите“ (януари 1957 г.) ЦК на КПСС определи главните задачи на Съветите при новите условия: да се засили ролята на местните Съвети в стопанското и културното строителство, да се активизира тяхната работа, да се укрепят връзките им с масите, да се привличат с всички сили трудещите се да участвуват в работата на комисиите и другите масови самодейни органи на Съветите. ЦК на КПСС препоръча на партийните и съветските органи на съюзните републики да вземат практически мерки за разширяване правата на местните Съвети, преди всичко в планирането на народното стопанство, производството и

разпределянето на продукцията на предприятията на местната и кооперативната промишленост, в организирането на жилищното, културно-битовото и пътното строителство, в развитието на производството на строителни материали и гориво, в разрешаването на финансово-бюджетните въпроси.

Повиши се активността на Съветите на депутатите на трудещите се в стопанското и културното строителство. Засили се значително ролята на изборните органи на Съветите и техният контрол върху дейността на стопанските, културните и другите държавни организации. По-активно започнаха да работят депутатите в Съветите. Политическата и стопанската дейност на Съветите се обогати и разнообрази, порасна значението им като организатори на масите.

Едно от най-големите стопанско-политически мероприятия на партията беше преустройството на управлението на промишлеността и строителството, усъвършенствването на социалистическите принципи на водене на стопанството.

Усилията на партията имаха за цел с провежданата от нея политика и със съответни мероприятия да се осигури в стопанското строителство най-голям простор за действие на икономическите закони на социализма във всички области на производството. Изучавайки организационните форми на ръководене на стопанството, Централният комитет стигна до извода, че системата на управление на народното стопанство чрез специализирани централни министерства и ведомства е остаряла и не отговаря на достигнатото равнище и мащабите на производството. В страната имаше над 200 хиляди промишлени предприятия и над 100 хиляди строежи. Стана невъзможно няколко общосъюзни министерства и ведомства да ръководят конкретно и оперативно такъв голям брой предприятия и строежи и при това разпръснати из обширната територия на страната. Не можеше от един център да се държи напълно сметка за всички особености на районите, предприятията, строежите и да се ръководят всичките.

Възникна необходимостта от такава организация на управлението на промишлеността и строителството, която най-добре да отговаря на нуждите на развитието на производителните сили на страната, да дава възмож-

ност по-пълно да се използват резервите на социалистическото производство.

Вземайки под внимание назрелите кужди, партията постави въпроса за коренно изменение на формите и методите на управление на промишлеността и строителството. На този въпрос бе посветен Февруарският (1957 г.) пленум на ЦК на КПСС, който прие постановлението „За по-нататъшно усъвършенствуване организацията на управлението на промишлеността и строителството“.

ЦК определи, че новата система на управление трябва да се базира на съчетаването централизираното държавно ръководство с разширяването на правата на републиканските и местните държавни и стопански органи, с още по-активното участие на широките трудещи се маси в управлението на производството. Развитието на народното стопанство, както и преди, се определяше от единния държавен план, но центърът на тежестта на оперативното ръководство се пренасяше *по места* — в организирани в главните икономически административни райони на страната *народностопански съвети*. Наличието на голяма армия от квалифицирани и опитни кадри по места създаваше необходимите за това условия.

Поради голямото му държавно значение въпросът за реорганизацията на управлението на промишлеността и строителството беше поставен на всенародно обсъждане. В него участваха на събрания и в печата над 40 милиона души.

Сесията на Върховния съвет на СССР, състояла се през май 1957 г., прие закон, в основата на който залегнаха разработените от ЦК на КПСС и одобрени от целия народ мероприятия.

Преустройството на управлението на промишлеността и строителството беше извършено бързо и организирано. За късо време бяха създадени икономически административни райони, образувани бяха и попълнени с квалифицирани кадри народностопанските съвети, които взеха в ръцете си непосредственото ръководство на промишлеността.

Преустройството на управлението на промишлеността и строителството беше важна революционна мярка. Тя *приблужи ръководството до производството*, направи го по-конкретно, оперативно, гъвкаво, даде макси-

мален простор на инициативата на местните работници, даде възможност да се привлекат по-широко трудещите се в управлението на стопанското строителство. То повиши още повече ролята на съюзните републики, на местните партийни и държавни органи в ръководството на промишлените предприятия, откри големи възможности за комплексно развитие на икономическите райони, за подобряване специализацията и кооперирането на народното стопанство.

Рсорганизацията на управлението на промишлеността и строителството означаваше творческо развитие на ленинския принцип на демократическия централизъм в стопанското строителство. При новите конкретно-исторически условия новата форма на управление най-добре съчетаваше централизираното планиране с демократичните методи на ръководство, даваше възможност да се постигнат максимални резултати в управлението на народното стопанство, като по-пълно се използват предимствата на социалистическата стопанска система и се разширява участието на трудещите се маси в управлението на производството.

Голямо политическо и стопанско значение имаше решението на Централния комитет и на Министерския съвет на СССР за устава на селскостопанския артел и за по-нататъшното развитие на инициативата на колхозниците в организирането на колхозното производство и управлението на артела. В него се отбелязваше, че в селото е създадена мощна материално-техническа база, натрупан е богат опит в организирането и воденето на колективното стопанство. Пораснала е политическата съзнателност на колхозните селяни. Колхозите имат опитни, политически зрели кадри, които могат правилно да ръководят общественото стопанство. С това са създадени всички условия за по-нататъшно увеличаване самостоятелността на колхозите и колхозниците при разрешаването на въпросите, засягащи живота на самия колхоз, чрез правилно съчетаване на общонародните интереси и интересите на колхозите. Като изхождаха от главната задача — да се осигури рязък подем на земеделието и животновъдството, — партията и правителството посъветваха колхозниците сами да допълнят и изменят отделни положения на колхозния устав, като вземат под внимание местните условия.

Осъществяването на това мероприятие беше важна стъпка в развитието на колхозната демокрация, в разширяването и задълбочаването на социалистическия демократизъм. То имаше сериозно икономическо и политическо значение, даваше простор на инициативата и засилваше заинтересоваността на колхозниците от правилното икономическо и производително водене на стопанството, създаваше нови възможности за увеличаване на селскостопанското производство.

Като продължаваше взетия от XX конгрес курс на привличане масите в управлението на производството и държавата, партията взе важни мерки за подобряване работата на профсъюзите. В редица партийни документи, преди всичко в решението на Декемврийския (1957 г.) пленум на ЦК на КПСС беше обосновано непрекъснатото повишаване на ролята на профсъюзите в комунистическото строителство, определени бяха формите на участието им в разрешаването на политическите, икономическите, културните и възпитателните задачи, наредени бяха начините за преустройство работата на профсъюзите при новите условия.

Централният комитет подчерта големите задължения на професионалните съюзи по привличането на масите в управлението на производството, подобряването още повече на социалистическото съревнование, мобилизирането на работниците и служещите за изпълнение и преизпълнение на държавните планове, увеличаването производителността на труда, усъвършенствването методите на управление на предприятията и строежите. Опитът показва, че най-целесъобразната форма за широко привличане на трудещите се в управлението на производството са производствените съвещания. Счете се, че е целесъобразно производствените съвещания да се превърнат в постоянно действащи и да включват представители на работниците, служещите, администрацията, партийните и комсомолските организации, научно-техническите дружества и да вършат своята работа с активното участие на работниците, инженерно-техническите работници и служещите.

За да се засили ролята на профсъюзите в изграждането на комунизма, разширени бяха функциите на фабрично-заводските и местните профкомитети. Дадено им беше правото да участвуват в разработването на про-

мишлено-финансовите планове на предприятията, в разрешаването на въпросите по нормирането на труда и организирането на работната заплата, да контролират спазването на трудовото законодателство. Те могат да поставят въпроса за отстраняване на онези стопански ръководители, които нарушават системно законите за труда и не изпълняват задълженията си по колективните договори, да изкажат мнението си за лицата, издигнати на ръководни длъжности. Работниците и служителите могат да бъдат уволнявани само със съгласието на фабрично-заводските и местните комитети.

Въз основа на партийните решения съветските профсъюзи подобриха своята работа. Засили се ролята им в стопанското строителство, издигна се равнището на тяхната организационна и политическо-възпитателна работа, разшири се профсъюзната демокрация, повиши се активността на профсъюзните членове.

Под ръководството на партията големи промени станаха в дейността на Комсомола и всички негови организации. Работата им се активизира значително, изпълни се с ново съдържание, стана по-целестремени. Решенията на XX конгрес вдъхновиха младежта, разкриха пред нея широки простори за смели дела, за творческа енергия. Комсомолските организации енергично подпомогнаха осъществяването на пейните решения. Те посяха шефство над най-важните и трудни строежи на комунизма. По призива на партията комсомолските организации изпратиха стотици хиляди доброволци да разработват целините и запустелите земи, да строят каменовъглени мини, високи и мартенови пещи, електроцентрали, химически заводи. Селските комсомолци започнаха по-активно да участвуват в колхозното производство. Партията помогна на комсомола да развива инициативата и самодейността на младежта, да изкоренява формализма, парадността, празния шум, да подобрява възпитателната работа.

Трудовият подем на масите, постигнат чрез разгръщане на социалистическата демокрация, подобряване дейността на партийните, държавните, стопанските, профсъюзните и други обществени организации, осигури успешното изпълнение на народностопанските планове. През 1956—1957 г. бяха пуснати в действие над 1 600 големи промишлени предприятия, между които

най-голямата в света Волжка ВЕЦ „В. И. Ленин“. Значително се увеличи обемът на промишленото производство. Производството на отраслите, произвеждащи средства за производство, се увеличи с 24 на сто. Големи успехи постигнаха тружениците в селското стопанство. През 1956 г. общото количество на зърнените храни беше по-голямо от когато и да било. Това даде възможност на държавата да изкупи 3 милиарда и 303 милиона пуда зърнени храни.

След XX конгрес на партията бяха осъществени важни мероприятия за подобряване на благосъстоянието и издигането на културното равнище на съветските хора. Работният ден в предпочивни и предпразнични дни беше намален с два часа, увеличени бяха отпуските на жените по майчинство, намален беше с два часа работният ден за юношите, в редица отрасли на промишлеността се премина към седем и шестчасов работен ден. Отменени бяха учебните такси за горните класове на средните училища, за средните специални и висшите учебни заведения. Значително бяха увеличени пенсиите за старост и инвалидност.

Докато партията осъществяваше решенията на XX конгрес на КПСС и постигна сериозни успехи в развитието на народното стопанство, в издигането на жизненото равнище на трудещите се, намериха се хора, които се обявиха против политическата линия, набеязана от конгреса. Това беше образувалата се в президиума на ЦК антипартийна група, в която влизаха Молотов, Каганович, Маленков, Булганин, Первухин, Сабуров, Шенилов. Заедно с тях против ленинския курс се яви и Ворошилов.

Още преди XX конгрес на КПСС Молотов, Каганович, Маленков и Ворошилов рязко се съпротивяваха на партийната линия за преодоляване на култа към личността, за развиване на вътрешнопартийната демокрация, за осъждане и поправяне на всички злоупотреби с властта, за разобличаване на конкретните виновници за репресиите срещу честни комунисти. Това не беше случайно. Заемайки високо положение в партията и страната, те имаха пръст в грешките и злоупотребите, свързани с култа към личността, и носеха отговорност за тях. Те не действаха открито на XX конгрес на КПСС. Знаейки, че ще останат малцинство на конгреса,

те избраха тактиката на изчакване, като разчитаха да почнат да действуват в удобния за тях момент, за да наложат изменянето на партийната линия.

След XX конгрес фракционната група активизира антипартийната си подривна дейност, започна да вербува привърженици в самия Президиум на ЦК. В нея влязоха Булганин, Первухин, Сабуров, към тях се присъедини Шепилов. Участниците в антипартийната група започнаха открита атака срещу набелязаната от XX конгрес на КПСС партийна линия по въпросите на вътрешната и външната политика.

Споразумели се на своите тайни сборища, фракционерите се опитаха чрез скалъпеното от тях аритметическо мнозинство в Президиума на ЦК, зад гърба на Централния комитет да осъществят антипартийните си планове, да заграбят ръководството на партията и страната, за да изменят партийната политика, да върнат партията към неправилните методи на ръководство, осъдени от XX конгрес. Но сметките им излязоха криви. Като научиха за фракционните действия на антипартийната група в самия Президиум, членовете на ЦК настояха незабавно да бъде свикан пленум на Централния комитет.

Състоялият се през юни 1957 г. пленум на ЦК на КПСС разгледа въпроса за антипартийната група. Пленумът констатира, че антипартийната група си е поставяла за задача да измени политическата линия на партията, да провали осъществяването на решенията на XX конгрес.

Участниците в антипартийната група се противопоставяха на ликвидирането на последиците от култа към личността, на разширяването правата на съюзните републики в стопанското и културното строителство, на намаляването на държавния апарат, на борбата с бюрократизма, опитваха се да провалят реорганизацията на управлението на промишлеността и строителството. Те се обявяваха против извънредно важните мероприятия за развитие на селското стопанство, не признаваха необходимостта от засилване на материалната заинтересованост на колхозните селяни от разширяването на селскостопанското производство, бяха против заменянето на старата система на планиране в селското стопанство с нова система. Антипартийната група се отнасяше

отрицателно към възникналото в колхозите и активно подкрепяно от партията движение да бъдат постигнати и надминати през най-близките години САЩ по производство на мляко, масло и месо на глава от населението. Фракционерите се съпротивяваха на разработването на целините и запустелите земи, което имаше огромно значение за развитието на икономиката на страната.

Антипартийната група се обяви против външнополитическия курс на партията за намаляване на международното напрежение, за заздравяване на мира, за развитие на сътрудничеството и заякчаване дружбата между народите.

Юнският пленум на ЦК на КПСС има изключително важно значение в живота на партията и страната. Решаваше се въпросът, дали партията ще провежда и такапред ленинската линия, изработена от ХХ конгрес, или отново ще се възродят порочните методи, които съществуваха при култа към личността. Борбата с антипартийната фракционна група беше остра и принципна.

В процеса на тази борба както в Президиума, така и на пленума на Централния комитет Н. С. Хрущов, а също и членовете и кандидат-членовете на Президиума, членовете на ЦК Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косигин, О. В. Куусинен, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, А. И. Микоян, Н. В. Подгорни, Д. С. Полянский, М. А. Суслѳв, Н. М. Шверник и други ръководни партийни дейци се обявиха решително против антипартийната група и дадоха съкрушителен отпор на ожесточените ѝ атаки срещу ленинската линия на партията и нейния Централен комитет. Пленумът показва високата ленинска принципност и монолитната сплотеност на Централния комитет. Постановлението на пленума на ЦК за антипартийната група беше прието единодушно. Централният комитет осъди решително поведението на разколниците и фракционерите, обяви се твърдо в защита на ленинския курс.

Плекумът отбеляза, че антипартийната група е нарушила устава на партията и изработеното от В. И. Ленин решение на Х конгрес „За единството на партията“. Участниците в групата бяха в плен на стари представи и отживели времето си методи на работа. Те бяха откъснали от живота на партията и страната,

не виждаха новите условия, новата обстановка, проявяваха консерватизъм, имаха догматични възгледи по въпросите на изграждането на комунизма, упорито се бяха вкопчили за остарели, неотговарящи на интересите на движението към комунизма форми и методи на работа. Всичко това образуваше основата на тяхната антипартийна позиция. Те се опитваха да дърпат партията назад, като отхвърляха онова, което се ражда от живота и произтича от интересите на развитието на съветското общество, от интересите на целия социалистически лагер.

„Както по въпросите на вътрешната, така и по въпросите на външната политика — се казва в решението на пленума на ЦК — те са сектанти и догматици, проявяват зубрачески, безжизнен подход към марксизма-ленинизма. Те не могат да разберат, че при съвременните условия живеят марксизъм-ленинизъм в действие, борбата за комунизъм се проявяват в изпълнението на решенията на XX конгреса на партията, в упоритото провеждане на политиката на мирно съвместно съществуване, на борбата за дружба между народите, на политиката за укрепване с всички сили на социалистическия лагер, и подобряването на ръководството на промишлеността, в борбата за всеобхватен подем на селското стопанство, за изобилие на продукти, за широко жилищно строителство, за разширяване правата на съюзните републики, за разцвет на националните култури, за максимално развитие на инициативата на народните маси.“¹

Юнският пленум на ЦК призна дейността на антипартийната група за несъвместима с ленинските принципи на комунистическата партия. Пред неопровержимите факти, разкрити на пленума на ЦК, участниците в антипартийната група признаха, че тяхната фракционна, антипартийна дейност е вредна, и обещаха да се подчинят на решенията на партията.

Пленумът извади Молотов, Маленков, Каганович и Шепилов от състава на ЦК и Президиума на ЦК. От член на Президиума на ЦК Первухин беше върнат за

¹ КПСС в резолюциях, ч. IV, стр. 275.

кандидат-член на Президиума, а Сабуров изваден от Президиума на ЦК.

На Булганин беше наложено строго мъмрење с предупредение. Той обеща да поправи своите груби грешки и да се бори активно за партийната линия, обаче не изпълни обещанието си, не оправда оказаното му доверие като член на Президиума на ЦК. Поради това покъсно Централният комитет освободи Булганин от задълженията му на член на Президиума на ЦК на КПСС. (Още преди това той беше освободен от поста председател на Министерския съвет на СССР.

В процеса на острата борба с фракционерите Ворошилов призна на юнския пленум на ЦК грешките си, осъди действията на антипартийната група, с което допринесе в известна степен за нейното разобличаване. Предвид на това ЦК се ограничи с остро разкритикуване грешките на Ворошилов.

Разобличаването и осъждането от Централния комитет на фракционната дейност на антипартийната група укрепиха още повече ленинското единство на партията, бяха нова победа на нейната генерална линия, победа на творческия марксизъм-ленинизъм. Решението на пленума на ЦК беше одобрено единодушно от партията и целия съветски народ. Комунистите и безпартийните осъдиха решително участниците в антипартийната група, които се оказаха изолирани, откъснали се от партията и масите. Комунистите, всички съветски хора се сплотиха още по-тясно около ленинския ЦК за успешно осъществяване на историческите решения на XX конгрес на КПСС.

По такъв начин в ожесточената борба против антипартийните елементи победи ленинското направление, ленинското ръководство на ЦК. Това имаше огромно значение за партията и страната, за цялото международно комунистическо движение.

Водейки борба против отстъпленията от марксизма-ленинизма, против всички нарушения на ленинските принципи на ръководство, партията разкри сериозни недостатъци в партийно-политическата работа в Съветската армия и флотата. Установи се, че като министър на отбраната Г. К. Жуков е нарушил ленинските принципи на ръководене на въоръжените сили на СССР. Той провеждал линия на ограничаване работата на пар-

тийните организации, политическите органи и военните съвети, на ликвидиране ръководството и контрола на партията, на нейния ЦК и съветското правителство върху въоръжените сили. С личното участие на Жуков в Съветската армия бе започнал да се насажда култ към неговата личност, прекомерно да се възвеличават ролята му във Великата отечествена война. По такъв начин се изопачаваше истинската история на войната: омаловажаваха се усилията на съветския народ, героизмът на въоръжените сили, ролята на комунистите и политическите работници, военното изкуство на съветските пълководци, омаловажаваше се ръководната и вдъхновяваща роля на комунистическата партия.

В постановлението за подобряване на партийнополитическата работа в Съветската армия и флотата пленумът на ЦК на КПСС, състоял се през октомври 1957 г., осъди грубите нарушения на ленинските принципи на ръководство на въоръжените сили, извади Жуков от ръководните органи на партията. За министър на отбраната Министерският съвет на СССР назначи Р. Я. Малиновски.

Пленумът подчерта решаващото значение на ръководството на комунистическата партия за изграждането на въоръжените сили на страната. Главният източник на могъществото на Съветската армия и флотата, се казва в решението на пленума, е този, че техен организатор, ръководител и възпитател е комунистическата партия. Важна роля в укрепването на въоръжените сили наред с командирите-единоначалници играят военните съвети, политическите органи и партийните организации в армията и флотата, които имат за задача твърдо и последователно да осъществяват политиката на комунистическата партия. Пленумът набеляза мерки за засилване партийнополитическата работа в Съветската армия и флотата.

Осъществените от Централния комитет въз основа на ленинското учение за партията мероприятия за по-нататъшно укрепване единството на партията и за преустройство на партийната и държавната работа отговаряха на изискванията за непрекъснато повишаване ролята на партията като ръководна и направляваща сила в съветското общество.

5. Чествуване на четиридесетгодишнината на Октомврийската революция. Укрепване солидарността на комунистическите партии и на връзките между тях

През ноември 1957 г. съветският народ, трудещите се от всички страни, цялото прогресивно човечество честваха тържествено четиридесетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция. На юбилейната сесия на Върховния съвет на СССР заедно с депутатите и представителите на съветската общественост присъстваха и гости от чужбина — партийно-правителствени делегации от всички социалистически страни, представители на 64 братски комунистически и работнически партии, многобройни делегации на обществени, културни и научни организации от различни държави, представители на най-големите профсъюзи, младежки и женски международни организации.

В доклада на Н. С. Хрущов на юбилейната сесия са сумирани световноисторическите резултати от социално-икономическите и културни преобразования, извършени от трудещите на СССР под ръководството на комунистическата партия за четиридесет години съветска власт.

Каго се ръководеше от мъдрия ленински план за изграждане на социализма, партията провеждаше последователно генералната линия за индустриализиране на страната, колективизиране на селското стопанство, за извършване на културна революция, което осигуряваше победата на изграждането на социализма.

Общата продукция на цялата промишленост на СССР се увеличи през 1957 г. в сравнение с 1913 г. 33 пъти, включително производството на средства за производство — 74 пъти. Производството на стомана се увеличи от 4,2 милиона тона в 1913 г. на 51 милиона тона в 1957 г. Докато в 1913 г. нашата страна произвеждаше по-малко чугун от Франция и 2 пъти и половина по-малко от Англия, в 1957 г. тя произвеждаше значително повече чугун от Англия, Франция и Белгия, взети заедно. През 1957 г. СССР стоеше на първо място в Европа и на второ място в света по добива на каменни въглища и на трето място — по добива на петрол.

Производството на електроенергия се увеличи от 1,9 милиарда киловат-часа през 1913 г. на 210 милиарда

киловат-часа през 1957 г. Само Волжката ВЕЦ „В. И. Ленин“, предсрочно пусната с пълна мощност по случай четиридесетгодишнината на Октомври, произвеждаше годишно пет пъти повече електроенергия от всички електроцентрали в Русия през 1913 г. За нарастването на машиностроенето, основата на техническия прогрес, говореше фактът, че продукцията на машиностроенето и на металообработването се увеличи за 40 години повече от 200 пъти.

Победата на колхозния строй в селското стопанство превърна СССР в страна на най-едрото в света земеделие. В 1957 г. посевната площ в СССР възлизаше на 193,7 милиона хектара, или беше със 75 милиона хектара повече от 1913 г. По колхозните и совхозни блокове работеха 1 635 000 трактора (приравнени към 15 конски сили), 483 хиляди зърнокомбайни и милиони други сложни селскостопански машини.

В резултат на културната революция СССР излезе на едно от първите места в света по развитие на науката и техниката. Огромни са социалните завоевания на трудещите се.

В резултат на социално-икономическите и културните преобразования в СССР беше построен социализмът, който за пръв път от мечта и научно предвиждане се превърна в реална действителност. Всъщност за 22 години (тъй като от 40 години 18 години минаха във войни и възстановяване на разрушеното стопанство) съветската страна направи гигантски скок от изостаналост към промишлен и културен прогрес. От аграрна тя се превърна в индустриално-аграрна, високоразвита страна. По широкия път на политическото, икономическото и културното развитие тръгнаха селяните, многобройните националности в страната. Съветската държава стана страна на истинското народовластие, на равенство и братство между народите.

Четиридесетгодишният опит в изграждането на социализма в СССР показва, че пътят на социализма е единственият правилен път за цялото човечество. Постиженията на съветския народ в изграждането на социализма оказваха и оказват грамадно влияние върху целия ход на световната история. Социализмът излезе извън рамките на една страна и се превърна в световна система. Това е грандиозна победа на международ-

ното комунистическо и работническо движение. Тя е резултат от героичната борба на работническата класа и трудовите селяни, резултат от ръководенето на тази борба от комунистическите и работническите партии, от умението им творчески да прилагат учението на марксизма-ленинизма при конкретните условия на своите страни. Световният социалистически лагер представлява непрекъснато растяща сила.

Най-важното условие за успехите в изграждането на социализма, източник на силата на съветския народ, който заслужи славата на народ-творец, народ-герой, е, че бобрата му за свобода и щастие, за комунизъм се възглавява от създадената от великия Ленин и закалена в боевете комунистическа партия. Съветският народ спечели световноисторическите си победи благодарение на правилната политика на партията, на нейната революционна енергия и организаторска дейност.

„Целият 40-годишен опит на съветската държава учи, че без партия, единна и монолитна като скала, без партия, въръжона с познаването на законите на общественото развитие, без партия, вярна на великите принципи на марксизма-ленинизма, работническата класа, трудовите селяни, целият наш народ не биха могли да завоюват властта, да разгромят своите врагове, да построят социалистическото общество и успешно да осъществят постепенния преход към комунизма.“¹

Ярък показател за растящия авторитет на партията сред народа, за укрепването на връзките ѝ с масите е стремежът на съветските хора да свържат своята съдба с партията, да се борят под нейното знаме. През периода на подготовката на Великата октомврийска социалистическа революция партията наброяваше 240 хиляди члена. Изминаха четиридесет години и Комунистическата партия на Съветския съюз стана многомилionна партия. През 1958 г. в нея членуваха над 7 милиона и 800 хиляди души. Партията прави всичко необходимо, за да разширява и укрепва връзките си с народните маси.

Празнуването на четиридесетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция се пре-

¹ Н. С. Хрушчов, 40 години от Великата октомврийска социалистическа революция, стр. 33—34.

върна в ярка демонстрация на сплотеността на съветския народ около комунистическата партия, в която той вижда изразител на своите интереси, признат и изпитан вожд и ръководител. То демонстрира с голяма сила великото единство и сплотеността на социалистическите страни, на всички комунистически и работнически партии. Речите, произнесени на юбилейната сесия от ръководителите на делегациите на чуждите комунистически и работнически партии и на международни обществени организации, свидетелствуваха за нарасналата солидарност на трудещите се от целия свят. Ръководителят на партийно-правителствената делегация на Китайската народна република Мао Цзе-дун заяви в речта си: „Комунистическата партия на Съветския съюз, прилагайки творчески марксистко-ленинската теория при разрешаването на практическите задачи, осигури на съветския народ непрекъснати победи в изграждането на новия живот...“

В успехите на съветските хора народите от всички страни в света с всеки изминат ден все по-ясно виждат бъдещето си. Пътят на Съветския съюз, пътят на Октомврийската революция в основата си е общ светъл главен път за развитието на цялото човечество.¹

Делегациите на комунистическите и работническите партии, които участваха в празнуването на четридесетгодишнината на Великата октомврийска социалистическа революция, решиха да използват своето пребиваване в Москва, за да се срещнат и обсъдят въпросите, които вълнуваха всички братски комунистически и работнически партии. От 14 до 16 ноември 1957 г. се състоя съвещание на представители на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни, от 16 до 19 ноември — съвещание на представители на комунистическите и работническите партии на 64 страни в света. В редовете на комунистическото движение през 1957 г. имаше над 133 милиона комунисти. След като размениха мнения по актуални въпроси на международното положение и на световното комунистическо движение, участниците в съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии приеха Декларация. В нея бяха напълно под-

¹ „Правда“, 7 ноември 1957 г.

крепени изводите и положенията на XX конгрес на КПСС по най-важните принципни въпроси на международното развитие. В Декларацията е обобщен теоретически гигантският опит в борбата за социализъм и мир и по такъв начин е направен сериозен колективен принос в творческото развитие на марксизма-ленинизма. В нея се дава марксистки обоснован анализ на международното положение, на коренните промени, станали през последния период в съотношението на силите на международната арена, подчертава се, че най-важната международна задача сега е борбата за защита на мира, против провежданата от империалистите подготовка на нова световна война. В Декларацията се изтъква, че мирът се защитава от могъщите сили на съвременността, които могат да предотвратят войната.

Декларацията потвърди единството на възгледите на комунистическите и работническите партии по основните въпроси на социалистическата революция и изграждането на социализма. Като посочва разнообразието на формите и методите за построяването на социализма, произтичащи от особеностите на конкретно-историческите условия във всяка страна, Декларацията обобщава главните черти и закономерности, които лежат в основата на борбата за социализъм. Такива общи черти и закономерности са: ръководенето на трудещите се маси от работническата класа, чието ядро се образува от марксистко-ленинската партия, при извършването на пролетарска революция в една или друга форма и при установяването на диктатура на пролетариата в една или друга форма; съюзът на работническата класа с основната маса на селяните и с другите слоеве на трудещите се; ликвидирането на капиталистическата собственост и установяването на обществена собственост върху основните средства за производство; постепенното социалистическо преустройство на селското стопанство; планомерното развитие на народното стопанство с оглед построяването на социализма и комунизма и издигането на жизненото равнище на трудещите се; извършването на социалистическа революция в идеологията и културата и създаването на многобройна интелигенция, предана на социализма; ликвидирането на националното потисничество и установяването на равноправие и братска дружба между народите; защитата на завоева-

нията на социализма от посегателствата на външните и вътрешните врагове; солидарността на работническата класа на дадена страна с работническата класа на другите страни — пролетарският интернационализъм.

В Декларацията се посочва, че тези главни черти и закономерности са присъщи на развитието на всички страни, тръгнали по пътя на социализма, и че е необходимо тези основни принципи на комунизма да се прилагат правилно, съобразно историческите условия и националните особености на една или друга страна.

С Декларацията беше нанесен съкрушителен удар на опортюнистите. Като се изтъква, че е необходимо решително да се преодолеят ревизионизмът и догматизмът в редовете на комунистическите и работническите партии, в Декларацията се подчертава, че при сегашните условия главната опасност е ревизионизмът като проява на буржоазната идеология, която парализира революционната енергия на работническата класа и изисква да се запази или възстанови капитализмът.

Съвещанието на представители на комунистическите и работнически партии се обърна към работниците и селяните на всички страни, към мъжете и жените от цял свят, към всички хора с добра воля с Манифест на мира. То призова народите да засилят борбата за мир.

„Мирът — се казва в манифеста — може да бъде запазен само при условие, че всички, които милеят за него, обединят своите усилия, повишат бдителността си към домогванията на подпалвачите на война, осъзнаят докрай, че техен свещен дълг е да засилват борбата за защита на мира, който е застрашен.“¹

Единодушието, с което съвещанието на комунистическите и работническите партии прие Декларацията и Манифеста на мира, означаваше огромна идейна и политическа победа на световното комунистическо движение. Това единодушие имаше толкова по-голямо значение, тъй като международната реакция полагаше не малко усилия, за да разедини комунистическото движение. Ноемврийските съвещания на комунистическите и работническите партии разобличиха пред целия свят плановете на реакцията.

¹ „КПСС в резолюциях“, ч. IV, стр. 633.

Всички комунистически и работнически партии в света подкрепиха и одобриха изработените от съвещанията програмни документи — Декларацията и Манифеста на мира.

Само ръководителите на Съюза на югославските комунисти не се съгласиха с приетите от всички комунисти положения в Декларацията и се противопоставиха на международното комунистическо движение. Делегацията на Съюза на югославските комунисти отказа да участва в работата на Съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни и не подписа приетата на Съвещанието декларация. Това показва, че ръководителите на СЮК не са изживели своите антиленински възгледи, пренебрегват дсбрата воля на КПСС и на другите марксистки партии, които се стремяха да уредят отношенията си със Съюза на комунистите върху принципната основа на марксизма-ленинизма. Отстъплението от марксизма-ленинизма намери най-пълен израз в програмата, приета през 1958 г. на VII конгрес на Съюза на югославските комунисти. Всички комунистически и работнически партии в света оцелиха тази програма като ревизионистична. Като се стремеше да помогне на ръководителите на СЮК да се освободят от бремето на погрешните възгледи, Комунистическата партия на Съветския съюз разкритикува другарски немарксистките положения в програмата. Тази критика, която се правеше в интерес на световното работническо движение, в интерес на възтържествуването на марксизма-ленинизма, бе подкрепена единодушно от всички братски партии. Обаче ръководителите на Съюза на комунистите отхвърлиха критиката, допуснаха да се направят нови враждебни изказвания против КПСС и другите братски партии и се оказаха изолирани в редиците на международното комунистическо движение.

Декларацията беше могъщо идейно оръжие за комунистическите и работническите партии, тя въодушеви народните маси за още по-успешна борба за победата на социализма.

Градивната дейност на трудещите се в страните с народна демокрация се възглавява от техните боеви марксистко-ленински партии: в Народна република България — от Българската комунистическа партия, с,

първи секретар на ЦК Т. Живков; в Демократична република Виетнам — от Партията на виетнамските трудещи се, с председател на ЦК Хо Ши Мин; в Германската демократична република — от Германската единна социалистическа партия, с първи секретар на ЦК В. Улбрихт; в Корейската народнодемократична република — от Корейската трудова партия, с председател на ЦК Ким Ир Сен; в Китайската народна република — от Китайската комунистическа партия, с председател на ЦК Мао Цзе-дун; в Монголската народна република — от Монголската народнореволюционна партия, с първи секретар на ЦК Ю. Цеденбал; в Полската народна република — от Полската обединена работническа партия, с първи секретар на ЦК В. Гомулка; в Румънската народна република — от Румънската работническа партия, с първи секретар на ЦК Г. Георгиу-Деж; в Унгарската народна република — от Унгарската социалистическа работническа партия, с първи секретар на ЦК Я. Кадар; в Чехословашката република — от Чехословашката комунистическа партия, с първи секретар на ЦК А. Новотни.

Ноемврийските (1957 г.) съвещания на комунистическите и работническите партии, приетите от тях документи, както и критиката на ревизионизма на югославските ръководители, направена им от братските партии, бяха ярко доказателство за несъкрушимото единство, за сплотеността и тясното сътрудничество на комунистическите и работническите партии върху идейната основа на марксизма-ленинизма, израз на големия идеен и политически подем в международното комунистическо движение. Съвещанията разкриха нови перспективи за развитието на световното комунистическо движение, за по-нататъшното укрепване на могъщите сили на социалистическия лагер, за борбата на всички народи за мир, демокрация и социализъм.

6. Борбата на партията за ускорено разрешаване на главната икономическа задача на СССР. Мероприятия за развитие на колхозния строй. Разработване на проблемите за постепенно преминаване към комунизма

Партията настойчиво провеждаше взетия от XX конгрес курс на мощно развитие на стопанството и културата на страната. Шестият петгодишен план се изпълняваше успешно. Преустройството на управлението на промишлеността създаде възможност по-пълно да се използват извънредно богатите ресурси на страната, да се осигури по-правилно райониране на производството, ускорено да се развиват новите отрасли на промишлеността, цели икономически райони. През този период бяха открити големи залежи на различни видове суровини и енергийни източници, на базата на които трябваше да се създадат нови предприятия и промишлени центрове, непредвидени по шестия петгодишен план. Останалите три години от петилетката бяха недостатъчни за изпълнението на тези задачи. Във връзка с това ЦК на КПСС и Министерският съвет на СССР решиха да се пристъпи към разработването на седемгодишен план за 1959—1965 г.

Като се опираше на успехите, постигнати от съветския народ за четиридесет години, и като установи ресурсите на страната, партията направи извода, че сега има реална възможност *да се спечели време и да се съкратят сроковете* за разрешаване на главната икономическа задача на СССР. Взетият курс на ускорено разрешаване на главната икономическа задача се диктуваше от вътрешните нужди на съветското общество, от интересите на световния социализъм, от задачите на борбата за мир.

Съобразно с тези нужди и задачи партията пристъпи към изработването наред със седемгодишния план на нова програма за икономическото развитие на страната за по-дълъг период.

Организирайки масите за изпълнение на грандиозните планове за изграждане на комунизма, партията се стремеше правилно да бъдат използвани материалните ресурси, да се усъвършенствува постоянно техниката,

да се районира рационално производителните сили. Усилено се развиваха онези отрасли на производството, които увеличават рязко производителността на труда, осигуряват най-пълно използване на суровинните ресурси, ускоряват създаването на материално-техническата база на комунизма.

Първостепенно значение в това отношение има бързият подем на химическата промишленост. Състояният се през май 1958 г. пленум на ЦК на КПСС набеляза цяла система от мероприятия за развитие на химическата промишленост, особено на производството на синтетични материали и изделия от тях за задоволяване нуждите на народното стопанство и на населението.

Партията полагаше постоянни грижи за подобряване благосъстоянието на трудещите се. Направена беше голяма крачка в разрешаването на жилищния въпрос. След революцията в СССР бяха построени много жилища. Положението с жилищата се подобри до известна степен. Но вследствие на войната жилищният въпрос отново се изостри много. Хитлеристите бяха разрушили стотици градове и хиляди села, бяха оставили без покрив около 25 милиона души. Необходими бяха много усилия, за да се възстанови всичко това. Нанесо бяха построени цели градове и хиляди села. Обаче гражданите на СССР още изпитват сериозна нужда от жилища. Сега благодарение на бързото нарастване на икономическата мощ на СССР са създадени материалните условия за разрешаване на жилищния въпрос. Партията и правителството изработиха широка програма за жилищно строителство. Предвиждаше се недостигът от жилища в страната да бъде ликвидиран през следващите 10—12 години.

Благодарение на правилната политика на партията, на голямата организаторска работа на партийните организации и на самоотвержения труд на колхозните селяни през 1953—1957 г. икономическите условия в селото се измениха. Колхозният строй навлезе в нов етап на развитие, който се характеризира със следните главни черти:

Колхозите станаха големи, икономически мощни социалистически стопанства. Те използват широко съвременната техника, наука и челния опит.

Уедрените колхози притежават разнообразни съвременни машини, които са колективна собственост; много колхози си построиха електроцентрали, промишлени предприятия за преработка на селскостопанските суровини.

В колхозите израснаха многобройни кадри от квалифицирани земеделци, животновъди, електротехници, механизатори, специалисти строители, ръководители и организатори на колхозното производство.

Значително се увеличиха доходите на колхозите, подобри се материалното благосъстояние на колхозниците. Така през 1949 г. на колхоз се падаха средно 111 хиляди рубли парични доходи, а през 1957 г. — 1 250 000 рубли.

При новото положение, създадо се в селското стопанство, навяр необходимостта от голямо преустройство в организацията на колхозното производство и в ръководенето му. Състояният се през февруари 1958 г. пленум на ЦК на КПСС, след като обобщи опита на челните колхози, прие решението „За по-нататъшно развитие на колхозния строй и реорганизиране на машинно-тракторните станции.“

Пленумът отбеляза, че машинно-тракторните станции са изиграли своята историческа роля в създаването и заздравяването на колхозния строй, в техническото съоръжаване на селското стопанство и укрепването на съюза между работническата класа и селяните. При излизане условия тази форма на производствено и техническо обслужване на колхозите започна да спъва по-нататъшния подем на колхозите, да ограничава инициативата на колхозите и колхозниците. Все повече се проявяваха отрицателните последици от това, че една и съща земя се стопанисваше от две социалистически предприятия — колхоза и машинно-тракторната станция. Това положение водеше често до нетърсенето на лична отговорност в организацията на производството и използването на техниката, намаляваше отговорността както на колхозите, така и на МТС за увеличаване на добивите, създаваше големи и ненужни разходи по издръжката на паралелно действащ административен апарат.

Всичко това налагаше настоятелно да се промени съществуващата форма на производствено-техническо об-

служване на колхозите. Пленумът на ЦК на КПСС сметна, че е целесъобразно да се реорганизират машинно-тракторните станции в ремонтно-технически станции, да се продадат на колхозите принадлежащите на МТС машини в различни срокове съобразно с особеностите на районите. За колхозите, които нямаха възможност да купят тракторите и другите машини и главно не можеха да използват правилно сложната техника, се запазваше временно предишната система на производствено-техническото им обслужване чрез МТС.

Предложенията на пленума на ЦК на КПСС бяха обсъдени от целия народ. В обсъждането участваха около 50 милиона души. Изработените от комунистическата партия и одобрени от народа мероприятия станали закон на сесията на Върховния съвет през март 1958 г.

На тази сесия по препоръка на ЦК на КПСС с еднодушното решение на депутатите от Върховния съвет Н. С. Хрущов бе назначен за председател на Министерския съвет на СССР. ЦК на КПСС реши Н. С. Хрущов да остане на поста първи секретар на ЦК.

Реорганизацията на машинно-тракторните станции е *най-голямото и значително събитие* в изграждането на социалистическото селско стопанство след победата на колхозния строй. Земята, дадена за вечно ползване на колхозите, и селскостопанските машини се съсредоточиха сега в едни ръце — в колхозите. Откриха се огромни допълнителни възможности за бързо увеличаване на селскостопанското производство.

Промените в производствено-техническото обслужване на колхозите изискваха нови форми на икономически връзки между държавата и колхозите. Необходимо беше да се изменят системата и условията на държавните доставки на селскостопански продукти. Юпският (1958 г.) пленум на ЦК на КПСС реши да ликвидира многобройните форми на държавни доставки и да се премине към единна форма на държавните доставки на селскостопански продукти чрез изкупуването им по единни, икономически обосновани цени, диференцирани по зони на страната. При определянето на новите изкупни цени се вземаше предвид необходимостта да се покрият разходите на колхозите, като се изхожда

от среднозоналните условия на производството, от увеличаването на производителността на труда, от намаляването на себестойността на продукцията и създаването на необходимите натрупвания за разширено възпроизводство.

Реорганизацията на МТС и изменението на системата и условията на държавните доставки на селскостопански продукти са важни политико-икономически мероприятия, които ускоряват движението на съветското общество към комунизма. Те укрепиха още повече съюза между работническата класа и селяните, създадоха предпоставки за ускорено развитие на колхозното производство и на цялото народно стопанство.

В решенията на Февруарския и Юнския пленуми на ЦК на КПСС се обосновават дълбоко теоретически перспективите за развитие на колхозния строй, ролята му в комунистическото строителство. В тях е поставен по новому въпросът за пътищата за издигане на колхозната собственост до равнището на общонародната и за образуване на единна комунистическа форма на собственост.

Партията отхвърли разпространените погрешни положения, че съсредоточаването на основните оръдия на селскостопанското производство в ръцете на държавата винаги и при всички условия било средство за осигуряване на бързи темпове на колхозното производство, а продаването на трактори и други селскостопански машини на колхозите, превръщането им в пълни собственици на всички оръдия за производство отдалечавали колхозната собственост от общонародната. Партията разкри пълната несъстоятелност и догматическата ограниченост на подобни възгледи и показа, че реорганизацията на МТС допринася за увеличаване на неделимите фондове на колхозите, укрепва колхозно-кооперативната собственост и осигурява непрекъснатото ѝ приближаване до общонародната. По-нататъшното разширяване и укрепване на неделимите фондове е едно от най-важните условия за постепенното прерастване на колхозно-кооперативната собственост в общонародна, в единна комунистическа форма на собственост.

Наред със задачите на стопанското строителство партията разрешаваше на зрелите въпроси на комуни-

стическото възпитание на трудещите се, особено на подрастващото поколение. Огромно значение за материалното и духовното развитие на съветското общество по пътя към комунизма има преустройството на народното образование в страната.

Съветското училище подготви милиони образовани, културни граждани, активни участници в социалистическото строителство, възпита прекрасни кадри от специалисти във всички области на стопанството, културата и науката. Но въпреки всички тези успехи работата на общообразователното и висшето училище изоставаше от изискванията на комунистическото строителство, в нея се бяха натрупали сериозни недостатъци. Главният недостатък, разкрит от Централния комитет на партията, беше този, че давайки теоретични знания, училището лошо подготвяше младото поколение за практическа дейност, не възпитаваше у него трудови навици, не обръщаше необходимото внимание за приобщаване на младежта към труда в сферата на материалното производство. Това откъсване в известна степен на обучението от живота противоречеше на задачите на комунистическото строителство и не можеше повече да бъде търпяно.

Партията постави въпроса за преустройството на средното и висшето образование. Главните положения за преустройството на училището бяха развити в записката на Н. С. Хрущов до Президиума на ЦК на КПСС, а след това и в тезисите на ЦК на КПСС и Министерския съвет на СССР „За укрепване на връзката на училището с живота и за по-нататъшно развитие на системата на народното образование в СССР“.

Преустройството на народното образование засягаше интересите на целия съветски народ. Този въпрос беше поставен на всенародно обсъждане. Публикуваните в печата тезиси на ЦК на КПСС и Министерския съвет на СССР намериха широк отзвук и горещо бяха одобрени от милиони граждани. Съветската общественост оцени преустройството на училището като назряла задача. Главните положения на тезисите, одобрени от целия съветски народ, приеха формата на закон, който бе приет от сесията на Върховния съвет на СССР през декември 1958 г.

В основата на преустройството на училището залегна принципът на свързване на обучението с производителния труд, с практиката на комунистическото строителство. Главната задача на училището е да подготвя подрастващото поколение за живота, за общественно полезен труд, да повишава равнището на общото и политехническото образование, да подготвя високообразовани хора, познаващи добре основите на науките, да възпитава младежта в дух на дълбоко зачитане принципите на социалистическото общество, в духа на идеите на комунизма. Участвайки в общественно полезна дейност, младото поколение строители на комунистическото общество трябва да се приобщава към съобразен със силите му и най-разнообразен физически труд.

Съобразно с тези изисквания се установяваше вместо общо задължително седемгодишно образование общо задължително осемгодишно образование. Учебно-възпитателната работа в осемгодишното училище трябва да съчетава изучаването на основите на науките, политехническото обучение и трудовото възпитание, широкото въвличане на учениците в достъпни за тяхната възраст форми на общественно полезен труд. След това младежта трябва да се включва в общественно полезен труд и цялото ѝ по-нататъшно обучение (в училищата за работническата и селската младеж, средните общообразователни трудови политехнически училища с производствено обучение, техникумите и другите специални учебни заведения) ще се свързва с производителен труд в промишлеността или селското стопанство.

Фабрично-заводските, занаятчийските, железопътните, миннопромишлените, строителните училища и училищата за механизация на селското стопанство от системата на трудовите резерви, професионално-техническите училища, училищата за фабрично-заводско обучение и други професионални учебни заведения на народностопанските съвети и на ведомствата ще бъдат постепенно преустроени в градски и селски професионално-технически училища.

Във висшите учебни заведения ще се присмат лица, получили пълно средно образование. Подготовката на специалистите в тях ще става, като обучението се свързва с общественно полезен труд. Конкретните форми на свързването на обучението с практиката, с труда се

определят в зависимост от профила на висшето учебно заведение, от състава на студентите, както и от националните и местните особености. Смята се, че е необходимо с всички средства да се подобряват и разширяват вечерното и задочното образование, да се развива университетското образование, да се засили теоретическата и практическата подготовка на студентите.

Преустройството на средното и висшето училище въз основа на тясното му свързване с материалното производство и производителния труд е проникнато от грижите на партията за възпитанието на младото поколение, за по-нататъшното разширяване и подобряване на образованието в страната, за формирането на новия, всестранно развит човек, съчетаващ хармонично умствения и физическия труд в единния процес на общественния труд. По такъв начин преустройството на общообразователното и висшето училище трябва да изиграе голяма роля за ликвидиране на същественото различие между физическия и умствения труд, за създаване на необходимите условия за преминаване на страната към комунизма.

През декември 1958 г. беше свикан пленум на ЦК на КПСС, който обобщи резултатите от развитието на селското стопанство за пет години, т. е. от Септемврийския пленум на ЦК на партията през 1953 г. Пленумът отбеляза, че осъществяването на изработените от партията и подкрепени от целия народ мероприятия даде възможност да се постигнат значителни успехи в развитието на селското стопанство, в укрепването на икономиката на колхозите и совхозите. В 1958 г. общият добив на зърнени храни възлизаше на 8,5 милиарда пуда, с 69 на сто повече от 1953 г.; през 1958 г. в държавните складове постъпиха 3,5 милиарда пуда зърнени храни срещу 1 899 милиарда пуда през 1953 г. Увеличиха се общите количества и добивът на стоковата продукция на техническите и зеленчуковите култури. Преодоляваше се изоставането в развитието на животновъдството. За пет години общият брой на едрия рогат добитък се увеличи с 24 на сто, на свинете — с 41 на сто, на овцете — с 29 на сто. Производството на мляко през 1958 г. се увеличи в сравнение с 1953 г. 1,6 пъти, на месо (взето е под внимание увеличаването на стадото) — 1,4 пъти. Значително се уве-

лични относителният дял на колхозите и совхозите в общите доставки на продукти от животновъдството. Колхозите и совхозите *станаха решаваща сила в осигуряването на държавата с животински продукти.*

Тези постижения са резултат от самоотвержения градивен труд на съветския народ, от огромната политическа и организаторска дейност на комунистическата партия, на нейния Централен комитет. Важна роля за успешното разрешаване на задачите по развитието на земеделието и животновъдството играят ръководните партийни органи на съюзните републики, краеве, области и райони, първичните партийни организации, които под ръководството на Централния комитет възглавяват борбата на масите за рязък подем на селското стопанство.

Обобщавайки резултатите от развитието на селското стопанство през последните пет години, пленумът на ЦК отбеляза, че не бива зад общите успехи да не се виждат недостатъците в работата на отделните области, краеве и републики, изоставането на много колхозни и дори на цели райони. Той разкритикува сериозно недостатъците в работата на отделни местни партийни организации. Пленумът подчерта, че успехите не трябва да се надценяват и че е необходимо още повече да се засилва вниманието и да се напрягат силите за затвърдяване и развитие на постигнатите успехи в селското стопанство.

„... Не бива да се допуска — се казва в решението на пленума на ЦК на партията — тези успехи да отслабят волята ни за борба за по-нататъшно развитие на селското стопанство. Трябва да се има предвид, че предстои още огромна работа, че направеното е само начало. Постигнатите успехи трябва да послужат като тласък за нов още по-могъщ подем на селскостопанското производство, за да получават съветските хора в изобилие високоценни хранителни продукти, а промишлеността — суровини.“¹

Декемврийският пленум на ЦК на КПСС беше политически отчет на партията пред народа за състоянието на селското стопанство. Неговите решения намериха дълбок отзвук в сърцата на всички трудещи се.

¹ „КПСС в резолюциях“, ч. IV, стр. 379.

Централният комитет упорито насаждаше ленинския стил и методи на работа в дейността на всички партийни, държавни и други обществени организации. Ръководните партийни работници, които имат дълбоки познания и опит, разбират новите изисквания на живота, съзнават отговорността за възложената им работа, работят с болшевишка страст, отдават всичките си сили и знания за благо на народа и осигуряват със своята неуморна и самоотвержена работа осъществяването на ленинската генерална линия на партията.

Грандиозните преобразования, извършени от съветския народ под ръководството на комунистическата партия, огромните успехи в развитието на народното стопанство и културата създадоха всички предпоставки и възможности за навлизането на СССР в нов, извънредно важен период на своето развитие — периода на широкото изграждане на комунистическото общество.

КРАТКИ ИЗВОДИ

Периодът 1953—1958 г. беше нов знаменателен етап в живота на комунистическата партия, на целия съветски народ, в борбата за окончателното изграждане на социализма.

Най-важното историческо събитие през този период беше XX конгрес на партията, чиито решения оказаха огромно влияние върху живота на партията, върху развитието на съветското социалистическо общество, върху международното комунистическо движение. Партията разкритикува открито и остро култа към личността на Сталин, породените от него грешки и извращения, започна борба за ликвидиране последиците от него. Тя преустрои партийната работа, като осъществяваше последователно и доразвиваше творчески принципа на демократическия централизъм, на колективното ръководство, на критиката и самокритиката и другите ленински принципи и норми на партиен живот. В резултат на това се заздравиха връзките на партията с масите, порасна нейната ръководна и направляваща роля в съветската държава.

Като ликвидира сковавашото влияние на култа към личността в областта на идеологията, партията неотклонно провеждаше линията на творческия марксизъм, възстановяваше и укрепваше присъщото на ленинизма, но нарушено под влияние на култа към личността органическо единство на теоретическата и практическата дейност. Открива се нови възможности за научно разработване на най-важните въпроси, свързани с изграждането на комунизма.

Партията, нейният ЦК теоретически разработиха и с подкрепата на целия народ осъществиха редица извънредно важни социално-икономически мероприятия, които имаха програмно значение и бяха принос в марксистко-ленинската теория. Към тях спадат преустройството на управлението на промишлеността, реорганизацията на МТС, подсъбръването на планирането на народното стопанство, развитието на системата на народното образование и други. Политическите и стопанските мероприятия, проведени от партията в навечерието на XX конгрес на КПСС и след него, имаха голямо историческо значение в борбата на съветския народ за изграждане на комунизма. Партията постигна забележителни успехи в развитието на промишлеността и селското стопанство. Значително се подобри благосъстоянието на съветския народ.

Съветският народ постигна големи успехи под ръководството на партията в развитието на културата, науката и техниката. Един от ярките показатели за това са пускането на спътници на Земята и на изкуствена планета на слънчевата система, което откри нова ера в развитието на световната наука и техника.

В политическата област бяха разширени правата на съюзните републики и на местните Съвети, преустроена беше работата на профсъюзите и на другите обществени организации. Още повече беше развита социалистическата демокрация, засили се участието на трудещите се в управлението на държавните работи и в изработването на политиката на съветската държава.

Комунистическата партия показва образци на творчески подход към разрешаването на сложните международни въпроси. Направеното от нея научно обобщение на най-новите обществени явления в света даде възможност да се формулират и обосноват редица нови

положения по основните проблеми на международното развитие, които обогатиха теорията на марксизма-ленинизма.

КПСС направи ценен принос за укрепването и развитието на общността на социалистическите страни върху основата на идеите на марксизма-ленинизма и на спазване принципа на пролетарския интернационализъм. Заедно с братските партии тя развиваше принципите на международни отношения, на икономическото, политическото и културното сътрудничество и взаимопомощта между социалистическите държави.

Партията осигури значително засилване на активността на външната политика на съветската държава, намери нови форми и методи на външнополитическа дейност, които най-много отговарят на изискванията на съвременната обстановка. В резултат на борбата за отслабване на международното напрежение партията и съветската държава постигнаха забележителни успехи в своята външнополитическа дейност, засилиха международните връзки на СССР. Империалистическите агресори бяха разобличени. Бяха загасени подпалените от тях огнища на война в Корея, Индокитай, Египет, Ливан и беше защитен мирът. Народите от всички страни се увериха, че със своята активна борба за мир те могат да предотвратят възникването на нова световна война. Непокколебимата борба на СССР за мир помагаше за засилване на неговия авторитет и влияние на международната арена.

Партията разгроми идейно и организационно антипартийната група на Молотов, Каганович, Маленков и другите, които се обявиха против ленинския курс, набелязан от XX конгрес на КПСС. Вътрешната и външната политика на партията, провеждана в духа на изпитаните ленински принципи и традиции, се поддържа решително от целия съветски народ.

След като постигна през периода 1953—1958 г. забележителни успехи във всички области на вътрешната и външната политика и завърши изграждането на социализма, съветският народ пристъпи към разрешаването на новите грандиозни задачи за изграждане на комунизма.

ГЛАВА XVIII

ПАРТИЯТА — ВДЪХНОВИТЕЛ И ОРГАНИЗАТОР НА РАЗГЪРНАТОТО ИЗГРАЖДАНЕ НА КОМУНИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО

(1959 — 1961 г.)

1. Международното положение на СССР и външната политика на партията и съветската държава през 1959—1961 г.

Съветският съюз навлезе в периода на разгърнатото изграждане на комунизма, когато на международната арена бяха станали нови големи промени в разпределението и съотношението на силите. Световната социалистическа система стана още по-силна, като си извоюваше нови позиции от капитализма, социализмът печелеше важни победи в съревнованието между двете системи.

Мощната вълна на националноосвободителното движение помете колониалния режим в много страни. Народите в голяма част от Африка, която беше запазен периметър на колониализма, получиха политическа независимост. Победата на кубинската революция послужи като мощен стимул в борбата на народите от Латинска Америка за пълно национално освобождение. На международната арена се появи една голяма група страни в Азия, Африка, Латинска Америка, които не влизат във военно-политически съюзи и се борят в полза на мира. Тези страни станаха важен фактор в борбата против военната опасност и колониализма.

Засилващата се през тези години класова борба в капиталистическите страни отслабваше позициите на капитализма. Периодът 1959—1961 г. беше ознаменуван

с мощен подем на стачното движение. Масовите политически борби на работническата класа достигнаха такава сила, че доведоха до падането на правителствата в Япония, Италия, Белгия; във Франция те провалиха опита на ултрареакционните сили да натрапят фашисткия режим. Засилиха се селското и общодемократичното движение против надмощието на монополите и реакцията.

Начело на борбата на работническата класа, на широките народни маси за мир, национална независимост, социален прогрес стояха комунистическите партии. През тези години се създадоха редица нови комунистически партии.

Порасналото могъщество на Съветския съюз и другите социалистически страни доведе до това, че главната насока на световното развитие започна да се определя вече не от капитализма, а от социализма. В резултат на коренното изменение в съотношението на силите на световната арена в полза на социализма политиката на мирно съвместно съществуване между държавите с различен обществен строй придобиваше все по-здрава основа.

Но това далеч не означаваше, че агресивният империалистически лагер е отслабил своята дейност, насочена към разпалване на нови войни. Американските монополи и военната клика — главните вдъхновители на агресивната политика — продължаваха бясната надпревара във въоръжаването. Опасността за мира в Европа идваше преди всичко от западногерманския империализъм. Бундесверът стана една от най-големите военни сили в Западна Европа. Бонското правителство правеше всичко, за да получи ядрено оръжие.

КПСС и съветското правителство трябваше да проявят голямо самозобладание, твърдост и много изкуство, за да преодолеят домогванията на враговете на мира и социализма. Както и през предишните исторически етапи, през тези години СССР беше непоколебима опора на мира, на свободата на народите и на прогреса на човечеството.

За укрепване на мира в Европа и другите части на земното кълбо съветското правителство упорито се стремеше към мирно уреждане на въпроса за Германия, към сключване на германски мирен договор, с

кseto ще бъдат ликвидирани остатъците от Втората световна война. Мирният договор би вързал ръцете на бонските реваншисти, би сложил край на проточилия се окупационен режим в Западен Берлин. Договорът би затвърдил съществуващите граници, определени от Потсдамските споразумения. Той би ликвидирал най-опасния център на подривна дейност против ГДР и другите социалистически страни, създаден от империалистите в Западен Берлин. Още през ноември 1958 г. съветското правителство постави въпроса за необходимостта от превръщане на Западен Берлин в свободен демилитаризиран град. Тъй като съществуват две германски държави, съветското правителство предлагаше да се сключи общ мирен договор с тях. Ако това се окаже неприемливо за империалистическите държави, съветското правителство беше готово да сключи договор отделно с всяка германска държава. То предлагаше да подпише германския мирен договор съвместно със западните държави и с всички участници във войната против Германия. Но преговорите, които се водеха от 1959 г. със западните държави по тези въпроси, не даваха положителни резултати. Ето защо съветското правителство заяви, че ако западните държави откажат да подпишат германския мирен договор, то ще подпише такъв с Германската демократична република без тях, защото не може безконечно да се отлага едно отдавна назряло мероприятие, което е крайно необходимо за осигуряване на мира в Европа.

Като полагаше грижи за запазването на мира, Съветският съюз се стремеше да подобри отношенията с всички капиталистически страни върху основата на ленинския принцип за мирно съвместно съществуване на държавите с различен социален строй. Той смяташе за особено важно подобряването на отношенията между СССР и САЩ. На това беше посветено посещението на Н. С. Хрущов в Съединените американски щати през есента на 1959 г., което помогна истината за Съветския съюз, за неговата външна и вътрешна политика да се разпространи сред трудещите се маси в САЩ. През време на посещението си председателят на Министерския съвет на СССР се споразумя с президента на САЩ, че една среща между ръководителите на правителствата на САЩ, СССР, Англия и Франция ще бъде

целесъобразна. Техните преговори могат да имат важно политическо значение за делото на мира.

Същевременно КПСС и съветското правителство разгърнаха с нова сила борбата за разоръжаване. През септември 1959 г. Н. С. Хрущов излезе пред XIV сесия на Общото събрание на ООН с програма за общо и пълно разоръжаване под строг международен контрол. Тази историческа реч на ръководителя на съветското правителство намери широк отзвук в целия свят. Под силното въздействие на общественото мнение XIV сесия на Общото събрание прие резолюция, която призовава всички държави да положат усилия за най-бързо общо и пълно разоръжаване. Осъществяването на предложението на съветското правителство ще осигури траен мир на цялата планета, ще даде възможност да се спестят колосални средства, които могат да се изразходват за издигане жизненото равнище на хората.

Империалистическите кръгове в САЩ правеха всичко възможно, за да провалят усилията на съветското правителство за укрепването на мира. Те не желаеха да се подобри международната обстановка и не се спираха пред най-наглите провокации, за да попречат на очертаването се намаляване на напрежението. Една от тези провокации беше изпращането на самолети шпиони във въздушното пространство на СССР, което беше грубо нарушение на общопризнатите норми на международното право. През пролетта на 1960 г. американският самолет шпионин „Ю—2“ беше свален от съветските ракетни войски, а летецът заловен.

Агресивният акт на правителството на САЩ беше разобличен. С този акт и други провокационни действия президентът на САЩ и американското правителство провалиха съвещанието на високо равнище, за което през пролетта на 1960 г. в Париж се бяха събрали ръководителите на четирите велики държави. Международната обстановка беше отново изострена от реакционните империалистически сили.

КПСС и съветското правителство продължаваха неотслабващо борбата за запазването на мира. През есента на 1960 г. Н. С. Хрущов от името на съветското правителство внесе за разглеждане на XV сесия на Общото събрание на ООН проект за „Основни положения на договора за общо и пълно разоръжаване“. Правителст

вата на империалистическите държави правеха всичко възможно, за да попречат на положителното разрешаване на този въпрос. Те се отнесоха отрицателно и към проекторезолюцията, внесена от дванадесет неутрални страни и подкрепена от социалистическите държави, в която се предлагаха най-необходимите мерки за изготвяне на основите на договора за всеобщо и пълно разоръжаване. Империалистите продължаваха да саботират разоръжаването.

В борбата за разоръжаване и укрепване на мира, за национална независимост на народите се сближиха становищата на социалистическите държави и младите суверенни държави от Азия и Африка. Това се прояви особено ярко при обсъждането на XV сесия на Общото събрание на ООН на въпроса за пълното ликвидиране на колониализма и на проектодекларацията за даване независимост на всички колониални страни и народи, внесена от ръководителя на съветското правителство. Колониалните държави начело със САЩ правеха всичко възможно да не допуснат Общото събрание да вземе решение за унищожаването на колониализма. Обаче на XV сесия се създаде широк фронт на миролюбивите държави — социалистическите и неутралните, които се изказаха решително против колониализма. Инициативата на Съветския съюз беше подкрепена от повечето делегации и Общото събрание, въпреки съпротивата на колониалните държави, прие декларацията.

Народите на Азия, Африка и Латинска Америка още веднаж се убедиха, че Съветският съюз е техен верен приятел. Той оказваше всестранна подкрепа на тяхната борба за освобождение от колониалното потисничество и за тяхното независимо развитие. СССР подкрепи законното правителство на Конго в борбата му против империалистическата агресия през 1960 г. През пролетта на 1961 г., когато американските империалисти организираха нахлуване в Куба, нейният народ, разгромявайки интервентите, се опираше на помощта на Съветския съюз, на целия социалистически лагер. Подкрепата, оказана от Съветския съюз и другите социалистически държави на патриотичните сили на Лаос, помогна на лаоския народ да издържи срещу опитите на САЩ да го подчинят и да го въвлекат във възглавявания от тях агресивен военен блок. Съветският съюз

оказва голяма безкористна икономическа и научно-техническа помощ на всички освободили се от колониализма, на всички слаборазвити страни.

Провалите на империалистическата политика в Куба и в другите райони на света обаче не спряха опитите за агресия от страна на империалистите. През лятото на 1961 г. управляващите кръгове на САЩ, Западна Германия, Франция и Англия изостриха още повече международното положение. Агресивният блок НАТО започна открито да заплашва Съветския съюз с война. Погодът за такива заплахи, колкото и чудовищно да е това, беше стремежът на СССР да постигне мирно уреждане на германския въпрос и върху тази основа да се нормализира положението в Западен Берлин. За да запазят окупацията на Западен Берлин, американските империалисти бяха готови да въвлекат човечеството в ядрена война. САЩ подкрепиха своите заплахи с увеличаване на кредитите за военни разходи и засилване на надпреварата във въоръжаването.

Съветският съюз беше принуден да вземе енергични мерки за по-нататъшното укрепване на своята отбранителна способност. Съветското правителство преустанови намаляването на въоръжените сили, определено за 1961 г., увеличи разходите за отбраната, възобнови опитите с нови видове ядрено оръжие. Последните бяха прекратени на времето по инициатива на съветското правителство, чийто пример САЩ и Англия последваха неохотно. Но извършвайки преди това огромен брой опити, САЩ и Англия спазваха задълженията си само формално; а Франция — техен съюзник — правеше опити и споделяше опита си с партньорите от НАТО. През 1961 г. САЩ и Франция сключиха за това специално споразумение.

Съветският съюз предупреди САЩ и Англия, че ядрените опити на Франция го освобождават от поетите задължения. Засилването на агресивния курс на САЩ, Англия и Франция принуди СССР да вземе мерки за усъвършенстване на своето термоядрено оръжие и да възобнови опитите с нови видове термоядрено оръжие. Това беше предизвикано и от явното нежелание на западните държави да подпишат договор за пълна забрана на всички опити с ядрено оръжие. Западните държави заплашваха СССР с ядрена война и същевременно

лицемерно негодуваха по повод на това, че той укрепва отбранителната си мощ. Пред явните заплахи от страна на империалистическите държави съветското правителство беше длъжно да вземе всички мерки за засилване на отбранителната способност на страната. Възобновяването на термоядрените опити от страна на съветската държава отговаряше напълно на интересите за запазването на мира, на интересите на цялото човечество. Ракетно-ядрената мощ на Съветския съюз е решаващ фактор за защитата на мира, главно средство, което възпира империалистите да подпалят световна война.

Съветското правителство е решителен привърженик на забраната на опитите с всички без изключение видове ядрено оръжие. То смята, че този въпрос трябва да бъде разрешен във връзка с въпроса за пълното и общо разоръжаване.

Партията и съветското правителство се стремяха да установят мирни делови отношения и да развиват икономически и културни връзки с всички страни. Широко развитие получиха срещите на ръководни дейци на съветската държава с политически дейци в чужбина. Те съдействуваха в огромна степен за подобряване на отношенията на СССР с държавите от капиталистическия свят, за разсейване на превратните представи за Съветския съюз, разпространявани от империалистическата пропаганда, за разясняване на истинските цели и политиката на КПСС, на съветската държава. Посещенията на Н. С. Хрущов, Л. И. Брежнев, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косигин, А. И. Микоян, М. А. Сулов и други партийни и държавни дейци в чужди страни спомагаха за въвличането на нови милиони привърженици на мира, демокрацията и социализма в борбата.

Цялата външнополитическа дейност на партията през тези години беше ново потвърждение на правилността на ленинския принцип за мирно съвместно съществуване — основата на външната политика на СССР, призвана да осигури мира и международни условия, максимално благоприятни за изграждането на комунизма. КПСС и съветското правителство упорито разобличаваха замислите на империалистите, бяха инициатори на мерки за укрепването на мира, бореха се за сплотяване на всички миролюбиви сили против империалистическата реакция и агресията.

2. Навлизането на СССР в периода на разгърнатото изграждане на комунистическото общество. XXI конгрес на партията

Изпълнявайки решенията на XX конгрес на партията, съветският народ постигна големи успехи в развитието на икономиката, културата и науката. Достигнатото равнище на развитие на производителните сили, на социалистическите обществени отношения и на културата показва, че Съветският съюз преминава на по-високо стъпало в изграждането на комунизма.

От 27 януари до 5 февруари 1959 г. се състоя извънредният XXI конгрес на КПСС. Делегатите на конгреса представляваха 7 622 356 членове и 616 775 кандидат-членове на партията. На конгреса присъствуваха гости от чужбина — делегации на комунистическите и работническите партии от 72 страни.

Извънредният конгрес на партията беше свикан, за да разгледа и приеме седемгодишния план за развитие на народното стопанство на СССР. Той беше предшествуван от общопартийно и всенародно обсъждане на тезисите на доклада за седемгодишния план, в което участваха над 70 милиона души. На конгреса Н. С. Хрущов изнесе доклад „Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР през 1959—1965 година“.

Конгресът одобри дейността на Централния комитет, извършените от него след XX конгрес на партията големи мероприятия във външната и вътрешната политика, които осигуриха успешното движение на съветската страна по пътя към комунизма, укрепването на могъществото на съветската държава и повишаването на нейния международен авторитет. Той манифестира монолитното единство и порасналия авторитет на партията, тясното сплотяване на съветския народ около нея. През периода между XX и XXI конгрес в партията влязоха над един милион души. Конгресът единодушно одобри решението на Юнския (1957 г.) пленум на ЦК на партията, който разобличи и идейно разгроми антипартийната група на Молотов, Маленков, Каганович и други.

Конгресът направи равносметка на великите победи на партията и съветския народ. В доклада на Н. С.

Хрушчов и в резолюцията на конгреса е направен важен извод: социализмът в СССР *удържа пълна и окончателна победа*. В света сега няма такива сили, които биха могли да възстановят капитализма в СССР, да победят социалистическия лагер. В резултат на дълбоките преобразования във всички области на обществения живот, въз основа на победата на социализма Съветският съюз навлезе в нов период на своето развитие — *в периода на разгърнатото изграждане на комунистическото общество*. Основните задачи на този период са: създаването на материално-техническата база на комунизма; развиването и усъвършенствването на социалистическите обществени отношения; възпитаването на съветските хора в комунистически дух.

Навлизането на СССР в периода на разгърнатото изграждане на комунизма беше подготвено от цялото предишно развитие на съветското общество. Особено благотворно влияние върху всички страни на неговия живот оказа изработеният от ХХ конгрес на КПСС ленински курс на партията. Като развенча култа към личността на Сталин, партията отхвърли буките, които спъваха движението на страната към комунизма. Беше открит широк простор за творческите сили на партията и народа, за развитието на производителните сили на страната.

По-плодотворна стана дейността на партията. Възстановяването и развитието на ленинските норми на партнен живот и принципи на ръководство засилна творческата активност на комунистите, самодейността на партийните организации. Както и при В. И. Ленин, в партията се разгърна свободното и делово обсъждане на въпросите, принципната самокритика и критика на недостатъците. Всички изборни органи на партията започнаха да се свикват редовно, да се обсъждат и решават въпросите колективно. Повиши се направляващата и организиращата роля на партията в живота на съветското общество, укрепиха се връзките ѝ с масите. Общопартийните и общонародните обсъждания на най-важните въпроси на политиката на партията станаха правило. Опирайки се на колективния ум и опит на народа, партията започна да вижда по-зорко и по-ясно пътя на движението към комунизма. Комунистическата партия стана партия на целия съветски народ.

Решителното осъждане от партията на отрицателните явления, които съществуваха при култа към личността, оздравиха коренно целия обществен живот в страната. Народът разбра още по-добре истинската същност на социалистическата демокрация, нейната жизнена сила. Хората започнаха по-смело да проявяват инициатива, да споделят своя опит, да използват обществената трибуна на събранията и печата за делово обсъждане на въпросите. По-съдържателна и по-плодотворна стана работата на съветите, профсъюзите и Комсомола. Беше определена главната насока в развитието на социалистическата държава — максимално развитие на демокрацията, повишаване ролята на представителните органи на властта и на обществените организации.

Големи изменения станаха в икономическия живот. В сферата на материалното производство беше открит широк път за всичко ново и прогресивно. Партията възстанови ленинските принципи на стопанско ръководство, осъществи редица важни мерки в областта на икономиката. Усъвършенствуването на методите на стопанско ръководство и планиране, развитието на най-икономически ефикасни видове производства, внедряването в производството на постиженията на науката и техниката, засилването на материалната заинтересованост на работниците от резултатите на труда доведоха до прогресивни изменения във всички отрасли на народното стопанство. Бяха осигурени бързи темпове на увеличаване на общественото производство. Достигнатото равнище на развитие на социалистическите производителни сили, важните изменения в общественно-политическия живот създадоха необходимите условия за преминаване към изграждането на материално-техническата база на комунизма и постепенно прерастване на социалистическите обществени отношения в комунистически.

Съветският народ почувствува грижите на партията за подобряване благосъстоянието на трудещите се. Те се проявяваха във всичко: и в огромния размах на жилищното строителство, и в разработването на десетки милиони хектара целини, които дадоха на страната допълнително стотици милиона пудове зърнени храни, и в ускореното развитие на промишлеността, която произвежда предметите за народно потребление. Увеличи се работната заплата на работниците и служителите, уно

личиха се реалните доходи на колхозниците. Започнаха бързо да растат фондовете на общественото потребление, които осигуряват безплатно задоволяване на много потребности на съветските хора. Само през 1958 г. над 50 милиона души бяха обхванати от всички видове безплатно обучение, цялото население получаваше безплатна медицинска помощ, около 20 милиона души получиха пенсии, на 3 330 000 студенти и учащи се бяха осигурени стипендии, на 7 милиона многодетни и самотни майки се отпускаха помощи, 5 милиона деца безплатно или срещу малка такса се намираха в детските заведения.

XXI конгрес на партията прие контролните цифри за развитие на народното стопанство на СССР през 1959—1965 година. Главната задача на седемлетката е „поплататъшният мощен подем на всички отрасли на икономиката на базата на предимственото развитие на тежката индустрия, значителното засилване на икономическия потенциал на страната с цел да се осигури непрекъснато повишаване на жизненото равнище на народа.“¹

Седемгодишният план предвижда бързи темпове на развитие и голям абсолютен прираст на производството във всички отрасли на народното стопанство. Предвижда се общият обем на промишлената продукция през 1965 г. да се увеличи в сравнение с 1958 г. с около 80 на сто, в това число производството на средствата за производство — с 85—88 на сто, а производството на предмети за народно потребление — с 62—65 на сто, да се осигури около 8,6 на сто средногодишен прираст на промишлената продукция. Абсолютният прираст на промишлената продукция през седемлетката ще бъде равен на прираста, който беше постигнат през двете предишни десетилетия.

Планът предвижда през 1965 г. производството на чугун да достигне 65—70 милиона тона, на стомана 86—91 милиона, производството на прокат — 65—70 милиона, добивът на стокова желязна руда — 150—160 милиона, добивът на петрол — 230—240 милиона тона, производството на електроенергия — 500—520 милиарда квтч. Добивът и производството на газ ще се

¹ XXI извънреден конгрес на КПСС. Доклад, заключително слово, резолюция, контролни цифри . . . , стр. 222.

увеличи през седемлетката пет пъти, производството на химическа продукция — около три пъти, продукцията на машиностроенето и металообработването — два пъти. Значително ще се увеличи и добивът на каменни въглища. Запланирано е производството на такова количество тъкани, дрехи, обувки и някои други стоки за народно потребление, което напълно ще задоволи потребностите на населението. Изпълнението на плана за увеличаване на общата продукция на селското стопанство ще даде възможност да се осигури напълно населението с най-важните хранителни продукти, да се увеличат източниците на селскостопански суровини, да се задоволят всички други потребности на държавата от селскостопански продукти. Главното в земеделието, се подчертава в плана, е да се увеличи максимално производството на зърнени храни.

Държавните капитални вложения в народното стопанство през 1959—1965 г. трябва да достигнат 191—197 милиарда рубли (в нов мащаб на цените). Това е почти равно на обема на капиталните вложения в народното стопанство през всички години на съветската власт. Около половината от всички капитални вложения са предназначени за промишлеността, строителната индустрия и производството на строителни материали. Огромни капитални вложения ще бъдат направени в селското стопанство, транспорта и съобщенията, в жилищното и комуналното строителство, в строителството на училища, болници, културно-битови и здравни учреждения. Първостепенно внимание се отделя на развитието на източните райони на страната — Урал, Сибир, Далечния Изток, Казахстан и Средна Азия. Осигурява се по-нататъшен всеобхватен икономически и културен подем на всички съюзни републики.

Основен източник на разширеното социалистическо възпроизводство и натрупване, на по-нататъшното издигане на жизненото равнище на народа е повишаването на производителността на труда на базата на широкото внедряване на постиженията на науката и техниката във всички отрасли на народното стопанство. Към края на седемлетката производителността на труда в промишлеността ще се увеличи с 45—50 на сто, в строителството — с 60—65 на сто, в совхозите — с 60—65 на сто, и колхозите — с около два пъти.

Успешното изпълнение на седемгодишния план ще създаде условия за по-пълно задоволяване на материалните и духовните потребности на съветския народ. Националният доход ще се увеличи през 1965 г. в сравнение с 1958 г. с 62—65 на сто, фондът на народното потребление — с 60—63, обемът на стокооборота на дребно — с около 62 на сто. Седемгодишният план предвижда: пълно премахване на данъците, построяване на около 15 милиона жилища в градовете и работническите селища; увеличаване броя на детските ясли и градини, на училищата-интернати, на домовете за старци; разширяване на мрежата на предприятията за обществено хранене. През последните години на седемлетката ще започне преминаването на работниците и служителите към 40-часова работна седмица, след което те постепенно ще преминат към 35—30-часова работна седмица.

Предвидени са големи мероприятия в областта на народното образование и развитието на науката. Ще се премине от седемгодишното към осемгодишно общо и задължително образование. Ще се разшири мрежата на градските и селските училища, в които младежта ще получава средно образование, без да се откъсва от производството, както и мрежата на средните специални и висшите учебни заведения. Значително ще се увеличи броят на специалистите със средно и висше образование. Още по-бързо ще се развиват всички области на науката. Предвидена е широка програма за научноизследователски работи, която ще позволи да се ускорят темповете за развитие на производството във всички отрасли на народното стопанство. Седемгодишният план ще се ознаменува с нови постижения на социалистическата култура — на печата, радиото, телевизията, киното, литературата и изкуството.

В областта на политиката конгресът постави задачата да се осигури по-нататъшното укрепване на социалистическия строй, на единството и сплотеността на съветския народ, максималното укрепване на съюза между работниците и селяните, на дружбата между народите на СССР, развитието на съветската демокрация, на активността и инициативата на масите, разширяването на функциите на обществените организации при решаването на държавните въпроси, повишаването на орга-

низаторската и възпитателната роля на партията и социалистическата държава.

Главното в областта на идеологията, изтъкна конгресът, е да се засили идейно-възпитателната работа на партията, да се издигне комунистическата съзнателност на трудещите се и преди всичко на подрастващото поколение, да се възпитават хората в дух на трудолюбие и колективизъм, в дух на съветски патриотизъм и интернационализъм, на съзнателно отношение към общественя дълг и неотклонно спазване на принципите на комунистическия морал, да се преодолеят отживелиците от капитализма в съзнанието на хората, да се води борба срещу буржоазната идеология.

Навлизането на СССР в периода на разгърнатото изграждане на комунизма изискваше от партията да разреши творчески редица големи въпроси за прерастването на социализма в комунизъм. ХХІ конгрес на КПСС набелязва пътищата за тяхното разрешаване.

Опитът от строителството на социализма в СССР показва, че обществото не може да премине непосредствено от капитализма към комунизма, без да мине социалистическия стадий. Преходът към комунизма започва, след като се построи социализмът. Комунизмът израства от социализма, той е негово пряко продължение. Това е непрекъснат исторически процес. Периодът на разгърнатото изграждане на комунистическото общество е период на бързо развитие на производителните сили и на прерастване на социалистическите обществени отношения в комунистически.

Ръководейки се от ленинския принцип за единство на теорията и практиката, прилагайки творчески принципите на марксизма-ленинизма, конгресът определи пътищата за създаването на материално-техническата база на комунизма, пътищата за формирането на комунистическите обществени отношения и за възпитането на новия човек. В доклада на Н. С. Хрушчов и в резолюцията на конгреса научно са обосновани важните проблеми на разгърнатото изграждане на комунизма: развитието и усъвършенствуването на социалистическите производствени отношения чрез постепенното сближаване, а след това и сливане на кооперативно-колхозната собственост с общонародната в единна комунистическа собственост; развитието на социалистическия принцип

на разпределение върху базата на личната заинтересованост на членовете на обществото — строители на комунизма — от резултатите на техния труд, на съчетаването на материалните и морални стимули; развитието на социалистическата държава в комунстическо обществено самоуправление върху основата на развитието и усъвършенствуването на съветската демокрация. Развитието от XXI конгрес на КПСС положения за пътищата на прехода от социализма към комунизма обогатиха марксистко-ленинската теория с нови изводи.

Седемгодишният план на СССР има огромно международно значение. Успешното му изпълнение ще укрепи още повече позициите на Съветския съюз и на цялата социалистическа система на световната арена, ще разкрие по-пълно превъзходството на социализма над комунизма, ще привлече на страната на социализма милиони нови привърженици.

Седемгодишният план за развитие на народното стопанство на СССР откри нов етап в икономическото съревнование на социализма с капитализма. Неговото изпълнение ще бъде голяма крачка в разрешаването на основната икономическа задача на Съветския съюз. През 1965 г. по абсолютно производство на някои главни видове промишлена продукция СССР ще надмине равнището на тяхното производство в САЩ през 1958 г., а по други ще се приближи до него. До 1965 г. Съветският съюз ще надмине и равнището на производството на най-важните видове селскостопанска продукция в САЩ през 1958 г. както по общ обем, така и на глава от населението. Ще настъпи решителен обрат в икономиката на световната арена в полза на социализма. Социалистическата система ще получи превъзходство над капиталистическата в материалното производство — решаващата сфера на човешката дейност.

Изпълнението на икономическите планове от Съветския съюз, от всички страни на социализма ще създаде още по-благоприятни условия за запазването на общия мир. Успехите на социалистическите страни, постигнатият от тях икономически потенциал, ще осигури решаващ превес в съотношението на силите на международната арена в полза на мира. Опирайки се върху мощта на социалистическия лагер, миролюбивите народи ще могат да заставят войнстващите кръгове на империа-

лизма да се откажат от плановете за разпалване на нови войни. По такъв начин ще се създаде реална възможност още преди пълната победа на социализма на земята, при запазването на капитализма в една част от света, да се изключи световната война от живота на обществото.

Съветският съюз, се казва в решенията на конгреса, смята за своя най-важна задача да съдействува с всички средства за укрепване единството на социалистическите страни, за развитие на тесни икономически и културни връзки между тях, за още по-голямо сплотяване на социалистическата общност на народите върху основата на ленинските принципи на пролетарския интернационализъм. Конгресът отбеляза със задоволство, че единодушно одобрената от всички комунистически и работнически партии Декларация на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии през 1957 г. стана боева програма за действие на световното комунистическо движение. Конгресът заяви, че заедно с другите комунистически партии КПСС носи отговорност за съдбата на световното комунистическо движение. Комунистическата партия на Съветския съюз, се казва в резолюцията на конгреса, и занапред „неотстъпно ще следва великото интернационално учение на Маркс, Енгелс и Ленин. Ще се бори против всички видове ревизионисти, за чистотата на марксизма-ленинизма, за нови успехи на световното комунистическо и работническо движение.“¹

Седемгодишният план за развитие на народното стопанство на СССР е възплъщение на ленинската генерална линия на партията през периода на разгърнатото изграждане на комунизма. Главната задача на партията и съветския народ е да осигурят безусловното му изпълнение. Конгресът призова партийните, съветските, профсъюзните и комсомолските организации да застанат начело на всенародната борба за изпълнението на седемгодишния план, за още по-широко разгръщане на социалистическото съревнование за непрекъснато нарастване на производителността на труда, за техни-

¹ XXI Извънреден конгрес на КПСС — Доклад, заключително слово, резолюция, контролни цифри..., стр. 197.

чески прогрес във всички отрасли на народното стопанство, за разпространяване опита на новаторите.

Извънредният XXI конгрес на КПСС беше важен етап по пътя на развитието на СССР към комунизма. Неговото историческо значение се състои в това, че той прие седемгодишния план за развитие на народното стопанство, провъзгласи навлизането на Съветския съюз в периода на разгърнатото изграждане на комунизма и даде голям принос в развитието на марксистко-ленинската теория.

3. Борбата на партията за изпълнението на седемгодишния план. Организаторската и политическата работа на партията сред масите

Приетият на XXI конгрес на партията седемгодишен план за развитие на народното стопанство въодушеви съветските хора за самоотвержен и героичен труд. Партийните организации и колективите на промишлените предприятия, колхозите и совхозите разкриваха нови резерви и ги поставяха в служба на изграждането на комунизма. В цялата страна се поведе борба за изпълнение на седемлетката.

Лозунг на всенародното социалистическо съревнование стана „Предсрочно да изпълним седемлетката!“. В авангарда на съревнованието застанаха бригадите и ударниците на комунистическия труд. Редиците на участниците в движението за комунистически труд, зародило се преди XXI конгрес на партията, бързо растяха. Негов девиз стана: да се учим, да живеем и да работим по комунистически.

През май 1960 г. по инициатива на ЦК на КПСС беше свикано Общосъюзно съвещание на челниците в съревнованието между бригадите и ударниците на комунистическия труд. По това време в движението за комунистически труд участваха над пет милиона души, а през октомври 1961 г. броят на неговите участници достигна двадесет милиона. Почетното звание колективи на комунистическия труд извоюваха 800 предприятия и 187 хиляди бригади, званieto ударници на комунистическия труд — над три милиона работници, инженери и техници. Мощното движение на колек-

тивите и ударниците на комунистическия труд е ярка проява на комунистическо отношение на съветските хора към труда, първите кълнове на което В. И. Ленин видя в комунистическите съботници. В това движение се създават чертите на човека на комунистическото общество. Участниците в него с право бяха наречени от народа пионери на бъдещето.

Повишаването на политическата съзнателност, на културното и техническото равнище на съветските работници се прояви ярко в славните дела на последователите на бригадирката на предачките от фабриката на Вишневолоцкий памучен комбинат, партийната членка Валентина Гаганова. Тя първа в страната премина от челна бригада в изоставаша, като знаеше, че на първо време заплатата ѝ ще се намали. В скоро време благодарение на Гаганова бригадата се нареди между челните.

Всенародното социалистическо съревнование увеличи редовете на милионната армия на рационализаторите и изобретателите, които дадоха голям принос за развитието и усъвършенствуването на техниката, за организацията на производството. Това имаше важно значение в борбата за предсрочното изпълнение на годишните планове по седемлетката.

Партийните организации подобряваха упорито ръководството на промишлените предприятия, усъвършенствуваха планирането, мобилизираха вътрешните резерви на производството. През първите три години на седемлетката обемът на промишлената продукция се увеличи с 33 на сто вместо с 27 на сто според плана. За същото време беше произведена свръхпланова промишлена продукция за 19 милиарда рубли. Само през 1961 г. промишлеността даде почти толкова продукция, колкото беше произведено през всичките години на следвоенната петилетка. СССР произвежда сега почти една пета част от световната промишлена продукция — повече, отколкото Англия, Франция, Италия, Канада, Япония, Белгия и Холандия, взети заедно.

Особено големи успехи постигнаха основните отрасли на тежката промишленост. За три години от седемлетката производството на стомана се увеличи с 15 800 000 тона, което е почти равно на годишното производство на стомана във Франция. Добивът на петрол

се увеличи с 52 900 000 тона. Това означава, че за три години бяха създадени почти три нови Баку. Производството на електроенергия се увеличи с 92 милиарда квтч, т. е. в страната все едно че се прибавиха 30 електроцентрали като Днепрогес.

Ускоряването на развитието на производството се осигурява в значителна степен от техническия прогрес във всички отрасли на народното стопанство. Централният комитет насочваше вниманието на партийните организации към изучаването и широкото разпространение на челния опит, към внедряването в производството на съвременните постижения на науката и техниката. На въпросите на техническия прогрес в промишлеността бяха посветени два пленума на Централния комитет на КПСС — през юни 1959 г. и през юли 1960 г., в работата на които участвуваха много видни учени, инженери и челници в производството. Пленумите обсъдиха доклади на местните организации за изпълнението на решенията на XXI конгрес на КПСС за развитието на промишлеността, транспорта и за внедряването в производството на най-новите постижения на науката и техниката.

Пленумите на ЦК на КПСС отбелязаха значителните успехи в техническото пресъоръжаване на промишлеността. След XXI конгрес се увеличи обемът на научнойследователските и експерименталните работи. Създадени бяха много нови съоръжения, нови видове стругове и други машини, автоматични и полуавтоматични линии, съвременни уреди и средства за автоматизация, широко се внедряваха в производството прогресивната технология, комплексната механизация. Още повече се развиха новите отрасли на производството, които осигуряват най-голям технически прогрес: електронната и атомната промишлености, специалната металургия, химията на полимерите и т. н. Върху нова техническа база беше поставена електроенергетиката. Значително се ускори развитието на химическата промишленост. Строителните обекти бяха снабдени с нова техника.

За успешното изпълнение на задачите, поставени от седемлетката, спомагаше преустройството на управлението на промишлеността и строителството. Тази жизнено необходима мярка повиши ролята на съюзните ре-

публики, на местните партийни, държавни и стопански, органи в стопанското строителство, съдействуваше за по-нататъшния подем на творческата активност и инициатива на масите. Всички отрасли на промишлеността започнаха по-добре и по-пълно да използват резервите в производството.

Производствените показатели на промишлеността можеха да бъдат още по-високи, ако всички партийни и стопански организации отделяха по-голямо внимание на техническия прогрес. Много народностопански съвети и предприятия не изпълниха плановете за разработване и внедряване на нова техника; някои нови машини, механизми, уреди и материали не отговаряха по технико-икономическите показатели на съвременните изисквания. Ръководителите на отделни народностопански съвети и предприятия нарушаваха държавната дисциплина, не изпълняваха плановете за кооперираните доставки, проявяваха местнически тенденции, самоволно отклоняваха капитални вложения и материални ресурси, предназначени за общодържавни цели, за второстепенни местни нужди.

ЦК на КПСС още веднаж подчерта, че основната проблема на седемлетката — да се печели максимално време в икономическото съревнование на социализма с капитализма — може да бъде разрешена само върху основата на техническия прогрес, на бързото развитие на производителността на труда.

Централният комитет изтъкна, че с пренасянето на центъра на тежестта върху оперативното ръководство на място важно значение придобива общественият контрол върху изпълнението на директивите на партията и правителството. Юнският (1959 г.) пленум на ЦК на КПСС призна за целесъобразно да се създадат в първичните партийни организации при производствените и търговските предприятия комисии за контрол върху дейността на администрацията. Беше им поставена задачата да следят за изпълнението на държавните задания, за спазването на държавната дисциплина.

Решенията на пленумите на ЦК на КПСС изиграха голяма роля за подобряване работата в промишлеността, транспорта и строителството. Предприятията започнаха да работят по-ритмично, производствените за-

дачи по изработването на продукцията се изпълняваха.

Капиталното строителство взе огромни мащаби. За три години от седемлетката влязоха в строя около три хиляди големи държавни промишлени предприятия, между които Волжката ВЕЦ „XXII конгрес на КПСС“ с мощност 2,5 милиона квт, Кременчугската, Прибалтийската и други електроцентрали. Строителите на най-голямата в света Братока ВЕЦ в края на 1961 г. монтираха и пуснаха в експлоатация четири агрегати с мощност 900 хиляди квт. Създадени бяха най-големите в света енергосистеми, прокарани бяха хиляди километри петролни и газови тръбопроводи. В навечерието на XXII конгрес на КПСС беше пусната в пълна експлоатация електрифицираната железопътна магистрала Москва—Байкал, дълга около 5,5 хиляди километра; в света няма друга електрифицирана железопътна магистрала, равна на нея по дължина. Влязоха в строя Карагандинският и Куйбишевският металургични заводи, най-големите в света високи пещи, много нови мини и рудници, машиностроителни, химически и захарни заводи, текстилни фабрики. Към края на 1961 г. около една трета от основните производствени фондове на промишлеността в страната съставляваха фондовете, пуснати в експлоатация през първите три години на седемлетката.

Съветският народ под ръководството на партията се бореше с голяма енергия за подем на селското стопанство. В сравнение с 1953 г. производството и държавните изкупувания на всички селскостопански продукти се увеличиха много. През 1960 г. производството на зърнени храни възлизаше на 8 милиарда и 203 милиона пуда, докато през 1953 г. то беше 5 милиарда и 36 милиона пуда. Големи постижения имаше и в общественото животновъдство. Заедно с това в селското стопанство се разкриха и сериозни недостатъци. Партията вземаше своевременно мерки за тяхното отстраняване, осигуряваше системно увеличаване на селскостопанското производство.

През декември 1959 г. и януари 1961 г. пленумите на ЦК на КПСС обсъдиха докладите на партийните организации на съюзните републики за развитието на земеделието и животновъдството. В работата на пле-

нумите участвуваха челници от совхозите и колхозите, специалисти в селското стопанство, учени. В решенията на пленумите беше отбелязано, че много партийни и държавни организации са отслабили вниманието си към селскостопанското производство. Дали след Декемврийския (1959 г.) пленум на ЦК високи обещания за производство на селскостопанска продукция, те не поведоха енергична борба за тяхното изпълнение, не удържаха дадената дума. Нещо повече, някои ръководители тръгнаха по престъпния път на заблуждаване и измамване на държавата, като допуснаха надписвания и даване на неверни данни. Стана очевидно сериозното изоставане в темповете на развитието в селскостопанското производство, особено в производството на месо и мляко. Това предизвика сериозна тревога в партията.

Януарският (1961 г.) пленум на ЦК на КПСС рязко разкритикува работата на тези партийни организации, осъди проявата на благодушие и самоуспокоение. Условието, при които пленумът критикуваше недостатъците, бяха съвсем други в сравнение с условията през 1953 г. Тогава в страната сериозно изоставаха всички отрасли на селското стопанство. Сега недостатъците се разкриваха в условия на голям подем на селскостопанското производство. Но партията имаше предвид, че темповете на развитие на селскостопанското производство изоставаха от темповете на развитие на промишлеността. Селското стопанство изоставаше от мощното развитие на индустрията и от нараспалото търсене на продукти от страна на населението. Само за пет години (1956—1960 г.) населението в страната се увеличи с повече от 18 милиона души, същевременно значително нараснаха доходите на трудещите се. Увеличи се търсенето на хранителни продукти, на първо място на месо, мляко и масло. Вземайки предвид това, Централният комитет призова партийните организации да засилят борбата за подем на селското стопанство, да засилят борбата за осигуряване на побързи темпове на развитие на земеделието и животновъдството.

Пленумът на ЦК постави задачата да се достигне таква равнина на производството на селскостопански продукти, че то непрекъснато да изпреварва търсенето

на населението. За пълното задоволяване на потребностите на държавата беше предвидено в близките години закупуването на зърнени храни да достигне 4 милиарда и 200 милиона пуда, на месо — 13 милиона тона и на мляко — 50 милиона тона годишно.

В решенията на Януарския пленум на ЦК беше предвидено да се увеличат значително кредитите за селското стопанство, да се подобри материално-техническата му база. Създадената в страната мощна индустрия позволява, без да се наврежда на по-нататъшното развитие на промишлеността и отбранителната мощ на страната, да се отделят повече средства за онези отрасли, които са непосредствено свързани с подобряването на благосъстоянието на народа, а главно за селското стопанство. В резолюцията на пленума на ЦК беше отделено голямо внимание на извършването на иригационни работи — на напояването и водоснабдяването на милиони хектари земя в Средна Азия, Поволжието, в южните части на Руската федерация и Украйна, в републиките на Закавказието, както и на мелиоративните работи в Белорусия, Прибалтика, Полеснето в Украйна. Предвиждаше се да се увеличи производството на минерални торове и да се подобри снабдяването на колхозите и совхозите с най-нова техника.

На партийните организации на държавните и селскостопанските органи беше предложено да разработят с широкото участие на масите мероприятия за увеличаване производството на зърнени храни, технически култури, зеленчуци, картофи, месо, мляко и други продукти. Специално внимание се отделяше на получаването на високи добиви от царевичата, на развитието с всички средства на свиневъдството и птицевъдството, на увеличаването броя на кравите и създаването на здрава фуражна база за животновъдството. Най-големият резерв за подем на селското стопанство е издигането на изоставашите колхози до равнището на челните, повсеместното внедряване на опита на първенците, постиженията на които служат за пример, за фар на всички труженици в селското стопанство.

Централният комитет осъди увлечението на някои местни ръководители да преустройват колхозите в совхози. Такива тенденции можеха да възникнат само поради недооценяването жизнената сила на колхозния

строй и на грамадните възможности на неговото развитие, поради недооценяването на значението на колхозите като школа за комунистическо възпитание на селските маси. Тези тенденции свидетелстваха за неразбиране на обстоятелството, че сливането на двете форми на социалистическата собственост в селото в една комунистическа ще стане не чрез ограничаването на колхозно-кооперативната собственост, а чрез нейното укрепване и постепенно сближаване с общонародната собственост.

Пленумът на ЦК рязко осъди случаите на заблуждаване и измамване на държавата, той посочваше, че хората, които вършат това, са карьеристи, които са се присламчили към партията, и се стремят да си създадат авторитет не със своя труд и знания, а с нечестни машинации, че против тях трябва да се води решителна борба. Най-сигурното средство за засилване активността на партийните организации в борбата с антидържавните действия, за осигуряване на политическа острота в тяхната оценка трябва да бъде строгото спазване на ленинските норми на партиен живот и преди всичко на принципа на колективното ръководство.

След Януарския (1961 г.) пленум на ЦК на КПСС в основните зони на страната се проведеха съвещания на челниците на съветското село. В работата на националните съвещания участваха Н. С. Хрущов, Г. И. Воронов, Ф. Р. Козлов, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. М. Шверник и секретарите на ЦК на комунистическите партии на съюзните републики. Съвещанията се превърнаха в школа за конкретно обучение на кадрите на методите на ръководство на селското стопанство, в демократична форма на контрол върху изпълнението на решенията на партията и съветското правителство. Тези съвещания, които бяха същевременно и ярка демонстрация на новия стил на ръководене на масите от страна на Централния комитет, като колективен орган на партията, се отличаваха с откровената размяна на мнения, с принципната критика на недостатъците и разработването на конкретни мерки за преодоляването на трудностите. Като взеха предвид опита на първенците, съвещанията разработиха мерки за по-пълното използване на резервите на социалистическото селско стопанство.

Тружениците на колхозите и совхозите с въодушевление изпълняваха задачите, определени за третата година на седемлетката. Общото количество на зърнените храни и на изкупените от държавата зърнени храни се увеличи. През 1961 г. бяха изкупени 3 милиарда и 181 милиона пуда зърнени храни, т. е. с 328 милиона пуда повече, отколкото през 1960 г., макар че 1961 г. не беше по-добра по климатически условия.

Успешно се изпълняваха и задачите на седемлетката за подобряване на народното благосъстояние. Разширяваше се производството на стоки за народно потребление. Бяха отпуснати овръх набелязаните по седемгодишния план около два и половина милиарда рубли за увеличаване производството на тъкани, обувки и други стоки за народно потребление и за развитие на суровинната база за тях. В съответствие с решенията на XXI конгрес на партията петата сесия на Върховния съвет на СССР през май 1960 г. прие закон всички работници и служители да преминат към седем и шестчасов работен ден, което и беше осъществено през 1960 г. Сесията прие също и закон за премахване през седемлетката на данъка въръх общия доход за работниците и служителите.

В големи мащаби е осъществяваше жилищното и културно-битовото строителство. За трите години на седемлетката общата жилищна площ в градовете и работническите селища възлезе на 244 милиона квадратни метра, или 6700 хиляди нови апартамента. За същото време колхозниците и селската интелигенция построиха над 1900 хиляди къщи. През 1957—1961 г. 50 милиона съветски хора — почти една четвърт от населението на страната — се радваха на нови жилища. През първите три години на седемлетката бяха построени хиляди училища, детски градини, ясли, болници, санаториуми и почивни домове.

Голяма крачка напред направи съветската наука, особено по отношение използването на атомната енергия за мирни цели и овладяването на космоса. През 1961 г. съветските граждани — комунистите Ю. А. Гагарин и Г. С. Титов, за пръв път в историята извършиха полети в космоса. Това е най-великото завоевание на науката и техниката, безпримерна победа на

човека над природните сили, която откри нова ера в опознаването на вселената.

В Съветския съюз науката е издигната до равнището на най-важен общодържавен въпрос. Тя се ползува с особеното внимание на КПСС, на съветското правителство и на целия народ. През юни 1961 г. общосъюзното съвещание на научните работници обсъди актуалните проблеми на развитието на науката и координацията на научните работи. В своето приветствие до съвещанието Централният комитет на КПСС посочи, че комунизмът в СССР се изгражда върху непоклатима научна основа, върху дълбокото познаване на обективните закони за развитието на природата и обществото. През периода на разгърнатото изграждане на комунистическото общество ролята и значението на науката нарастват още повече. Съветската наука е призвана в най-кратък срок да заеме челни позиции в света във всички основни области на науката.

Партията обръща особено внимание върху засилването на връзката на науката с практиката, с творческия труд на народа. Това е основата на постигнатите и залог за новите ѝ успехи.

„Само онази наука има бъдеще — се казва в приветствието на ЦК на КПСС, — която върви в крак с живота, която черпи своето вдъхновение от непресъхващите извори на народното творчество, която беззаветно служи на народа. Такава наука е нашата съветска наука, постиженията на която се базират на метода на диалектическия материализъм, чужда е на догматизма и застоя и е проникната от жизнеутвърждаващите идеи на социалистическия хуманизъм“ („Правда“, 13 юни 1961 г.).

Нови успехи са постигнати в развитието на съветската култура, в по-нататъшното сближаване и взаимно обогатяване на културите на съветските социалистически нации.

Следвайки указанията на В. И. Ленин, партията неотклонно развива най-добрите традиции на културата на народите в СССР. В цялата страна бяха широко чествувани юбилеите на бележитите представители на културата на руския, украинския, белоруския, гврузинския, узбекския и други народи на СССР: на А. С. Пушкин, Л. Н. Толстой, Н. А. Некрасов, А. П. Чехов,

В. Г. Белински, М. И. Глинка, Н. В. Гогол, Т. Г. Шевченко, Я. Купала, Ш. Руставели, К. Хетагуров, А. Навой; на дейците на науката — М. В. Ломоносов, Д. И. Менделеев, К. Е. Циолковски, А. С. Попов и други.

Партията разпространява сред широките народни маси в СССР всичко най-хубаво, най-хуманно и демократично в културното наследство, тя показва как в тежките условия на старото време прогресивните хора тласкаха напред науката, литературата и изкуството, вървяха по пътя, за който могат да бъдат повторени думите на поета Некрасов:

Сейте разумното, доброто, вечното,
Сейте! Благодаря ви ще каже сърдечно
Руският народ...

Партията свързва в едно цяло постиженията на прогресивната наука в миналото с най-великите постижения на културата, извоювани в съветско време. Голямо значение в това отношение имаха декадите на националното изкуство, юбилеите на дейците на съветската литература и наука.

Върху основата на успешното развитие на производителните сили се усъвършенствуваха социалистическите обществени отношения. Това се изразяваше в по-нататъшното укрепване и сближаване на общонародната и колхозно-кооперативната собственост, в разширяването на социалистическата демокрация, в заздравяването на социално-политическото и идейно единство на съветското общество, във формирането на комунистическите начала в труда и бита на съветските хора. Профсъюзните и другите обществени организации, в чиято компетенция бяха предадени някои функции на държавните органи, разшириха сферата на своята дейност. Трудещите се маси се привличаха активно в управлението на държавните работи и производството.

Във вътрешния живот на партията въз основа на последователното осъществяване на принципа на демократическия централизъм и на ленинските норми на партнен живот се засили колективността в ръководството и още повече се разви партийната демокрация. Ръководейки се от указанията на В. И. Ленин, ЦК и неговият Президиум укрепваха с всички средства ленинския принцип за колективно ръководство.

Активизираха работата си първичните партийни организации и районните комитети на партията. В промишлените предприятия, строителните обекти и транспорта през 1961 г. имаше над 71 хиляди първични организации, в колхозите и совхозите — над 50 хиляди. Повиши се тяхната организаторска роля, по-действен стана партийният контрол върху хода на изпълнението на държавните планове. Порасна авангардната роля на комунистите, над 70 на сто от тях работеха на решаващите участъци в производството. Централният комитет на партията нееднократно се обръщаше към първичните партийни организации с писма, разясняваше неотложните задачи на комунистическото строителство, информираше комунистите за най-големите мероприятия в областта на вътрешната и външната политика.

Ново в дейността на всички звена на партийните органи и партийните организации през тези години беше развитието на обществените начала. Платеният партиен апарат се съкращаваше, а броят на комисиите, отделите и инструкторите, които работят на обществени начала, се увеличаваше. Развитието на вътрешнопартийната демокрация, разширяването на правата и повишаването на ролята на местните органи, последователното осъществяване на принципите на колективността, разпространяването на работата на обществени начала направиха партийните организации още по-боеспособни, засилиха техните връзки с масите.

Партията издигна равнището на идеологическата работа, главно съдържание на която е възпитанието на съветските хора в духа на комунистическа съзнателност, формирането на марксистко-ленински мироглед.

Голямо значение за издигане на идеологическата работа имаше приетото през януари 1960 г. постановление на ЦК на КПСС „За задачите на партийната пропаганда при съвременните условия“. Изпълнявайки това постановление, партийните организации разшириха сферата на влияние на пропагандата и агитацията, решително изживяваха догматизма и цитатничеството в партийната пропаганда, приближиха я до живота, до практическите задачи на изграждането на комунизма. Издаването на второто издание на съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс, петото пълно издание на съчиненията на В. И. Ленин, сборници от решения на партията, учебника „Ис-

тория на КПСС“, биографията на В. И. Ленин, учебните помагала „Основи на марксизма-ленинизма“, „Политическа икономия“, „Основи на марксистката философия“, „Основи на политическите знания“ помогнаха за подобряване на пропагандата.

Решението за свикване на XXII конгрес на КПСС и публикуването на проектопрограмата и проектоустава на КПСС за общопартийно и всенародно обсъждане предизвикаха общ политически и трудов подем, предизвикаха нова вълна на социалистическото съревнование. Подготовката на конгреса се превърна във всенародно мобилизиране на силите за предсрочно изпълнение на задачите на седемгодишния план.

4. Ролята на комунистическата партия на Съветския съюз в укрепването на световната социалистическа система и сплотяването на редовете на международното комунистическо движение

Комунистическата партия и съветският народ, като разгръщаха изграждането на комунизма, помагаша с всички средства за развитието и укрепването на световната общност на социалистическите страни. Успешното изпълнение на задачите на седемлетката, бързото развитие на производството и грамадните постижения на науката и техниката дадоха възможност на съветската държава да оказва в още по-големи мащаби всестранна помощ на братските страни.

Съветският съюз даде голям принос в индустриализацията на социалистическите страни. Той им отпусна на износни условия кредити и заеми на обща сума около 8 милиарда рубли (в нови валутни рубли). С помощта на СССР в страните с народна демокрация бяха построени и се строят над 750 големи промишлени предприятия. Хиляди съветски специалисти работеха в тези страни по искане на техните правителства. На тази помощ партията и съветският народ гледат като на свой интернационален дълг.

В икономическото развитие на световната социалистическа система ясно се определяше индустриалната насока. Относителният дял на промишлената продукция

в общата продукция на промишлеността и селското стопанство средно за социалистическия лагер съставляваше през 1961 г. около 75 на сто.

В повечето страни с народна демокрация в началото на 1961 г. беше успешно решена най-трудната задача на изграждането на социализма — производственото коопериране на селските стопанства. То се извърши при най-различни условия. В европейските социалистически страни например съществуваше голяма привързаност на селяните към частната собственост върху земята. В азиатските страни бяха силни феодално-патриархалните отживелици. При кооперирането братските партии, изхождайки от конкретните условия на своите страни, умело съчетаваха общите принципи на марксизма-ленинизма с практиката на изграждането на социализма, творчески прилагаха опита от колективизацията на селското стопанство в СССР. В селското стопанство на социалистическите страни трайно се утвърди кооперативният строй. През 1961 г. социалистическият сектор съставляваше над 90 на сто от общата площ на селскостопанските обработваеми земи на всички социалистически страни. Сега вече с примера не само на СССР, но и на другите социалистически страни е доказана огромната жизненост на ленинския кооперативен план.

Върху основата на победите на социализма в страните с народна демокрация трайно се утвърдиха социалистическите производствени отношения. Промени се класовата структура на обществото. Изчезнаха едрите земевладелци и капиталистите. Главна сила на обществото стана работническата класа. Укрепи се съюзът на работниците и селяните под ръководството на работническата класа, който представлява основата на народнодемократичния строй.

По този начин трудещите се в социалистическите страни под ръководството на марксистко-ленинските партии, опирайки се на братското сътрудничество и взаимопомощ, осъществиха коренни социално-икономически преобразования и постигнаха решителни победи. *Световната социалистическа система навлезе в нов етап на своето развитие.* Неговата особеност се състои в това, че Съветският съюз пристъпи към разгърнато изграждане на комунизма, а в повечето социалистически страни завършва изграждането на социализма.

Обща закономерност на социализма са бързите темпове на развитие на икономиката. Средните годишни темпове на развитие на промишленото производство в страните от социалистическата система през 1958—1961 г. достигнаха около 13 на сто, т. е. почти три пъти превишаваха темповете на промишленото развитие на страните от капиталистическата система. Неотклонно се увеличаваше относителният дял на промишлената продукция на социалистическата система в световното промишлено производство. През 1950 г. на нея се падаше около 20 на сто от световната промишлена продукция, през 1955 г. — 27 на сто, а през 1961 г. — вече около 37 на сто.

КПСС правеше всичко, което зависеше от нея, за укрепването на социалистическата общност, за сближаването на социалистическите страни, за тяхното политическо и стопанско укрепване върху принципите на равноправието и взаимната изгода. През периода 1959—1961 г. Съветският съюз сключи с другите социалистически страни дългосрочни спогодби за икономическо, културно и научно-техническо сътрудничество, за взаимни доставки на стоки.

Важен резултат от развитието на социалистическата система е създаването на мощна икономическа база, основа на единното световно социалистическо стопанство. Нарасна необходимостта разумно, най-пълно и ефективно да се използват предимствата на международното социалистическо разпределение на труда, икономическото сътрудничество, възможностите на световния социалистически пазар. Тясното икономическо сътрудничество позволява на всяка социалистическа страна да използва рационално вътрешните възможности и ресурси, да спазва научнообоснованите пропорции в развитието на различните стопански отрасли, да развива по-бързо производителните сили и постоянно да подобрява благосъстоянието на народа.

В отношенията между социалистическите страни *главното стана производственото сътрудничество*, съвместните усилия в сферата на материалното производство: координирането на народностопанските планове, специализацията и кооперирането на производството. Европейските социалистически страни съгласуват помежду си производството на основните видове промиш-

лена продукция. Разшири се сътрудничеството между тях във взаимното осигуряване с метал, електроенергия, гориво, машини и различни суровини. Съветският съюз, Унгария, Полша, Чехословакия и Германската демократична република заедно строят гигантския магистрален петролопровод „Дружба“ за доставяне на съветски петрол в тези страни. Заедно с братските страни СССР извършва много важни изследвания в областта на науката и техниката. В Съветския съюз (гр. Дубна) е създаден Обединен институт за ядрени изследвания — голям научен център, в който работят учени от социалистическите страни.

Общите жизнени интереси на народите от социалистическата общност обуславят все по-голямото сближаване на отделните национални стопанства в рамките на единното световно социалистическо стопанство. Укрепването и развитието на икономическото сътрудничество позволиха на социалистическите страни да пристъпят към разработване и координиране на перспективни планове за развитие на народното стопанство до 1980 г. Изпълнението на тези планове премахва исторически създалата се разлика в равнището на икономическото развитие на социалистическите страни, ще създаде материална база за повече или по-малко едновременното им преминаване към комунизма. Постиганията на СССР, който навлезе в периода на разгърнатото изграждане на комунизма, облекчават и ускоряват движението към комунизма на другите социалистически страни.

Укрепнаха колективните органи на социалистическите страни — Съветът за икономическа взаимопомощ и Организацията на Варшавския договор. Съветската държава заедно с другите социалистически страни активно участва в работата на тези органи, изпълнява строго техните решения. Станаха практика периодичните консултации, размяната на мнения между ръководителите на партиите и правителствата на социалистическите страни по най-важните политически и икономически проблеми. Събралите се през февруари 1960 г. в Москва представители на комунистическите и работническите партии на европейските социалистически страни размениха опита си в развитието на селското стопанство. През август 1961 г. в Москва се състоя съвеща-

ние на първите секретари на ЦК на комунистическите и работническите партии на страните участнички във Варшавския договор, което обсъди въпросите, свързани с подготовката за сключване на германски мирен договор.

Разшириха се и станаха по-тесни връзките на КПСС с братските партии. През 1959—1961 г. всички социалистически страни бяха посетени от съветски партийно-правителствени и партийни делегации. От своя страна партийно-правителствени и партийни делегации на социалистическите страни, както и делегации на марксистко-ленинските партии от много капиталистически страни посетиха Съветския съюз.

Посещенията на партийно-правителствени делегации на социалистическите страни и присъствието на делегации на братските партии на партийните конгреси се използват за размяна на мнения по взаимно интересувачи ги въпроси. През юни 1960 г. се състоя III конгрес на Румънската работническа партия. Присъстващите на този конгрес представители на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни размениха мнения по актуалните въпроси на международното положение. Участниците в Съвещанието единодушно приеха комюнике, в което потвърдиха своята вяроност към принципите на Декларацията и Манифеста на мира от 1957 г.

През ноември 1960 г. в Москва се състоя Съвещание на представители на комунистическите и работническите партии. Това беше най-представителният форум на световното комунистическо движение. В Съвещанието участваха делегации на (81) партии, включително и делегация на КПСС, възглавявана от Н. С. Хрущов.

Участниците в Съвещанието, като обсъдиха актуалните проблеми на съвременното световно развитие и на комунистическото движение, единодушно приеха Заявление на Съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии и Обръщение към народите в целия свят. Тези документи са образац на творческо развитие на марксизма-ленинизма, възплъщение на колективния разум на комунистическите и работническите партии. В тях са развити и обогатени идеите на Декларацията и Манифеста на мира от 1957 г.

Програмният документ на Съвещанието — Заявлението, обобщавайки многостранния опит на световното комунистическо движение, дава задълбочен марксистко-ленински анализ на световното развитие и на съвременното международно положение, прави равносметка на забележителните постижения на социалистическата система, на работническото и националноосвободителното движение. Грамадно значение има дадената в Заявлението характеристика на съвременната епоха.

„Нашата епоха — се казва в Заявлението, — чийто основно съдържание е пребодът от капитализма към социализма, започнат от Великата октомврийска социалистическа революция, е епоха на борба между две противоположни обществени системи, епоха на социалистически революции и националноосвободителни революции, епоха на загиване на империализма, ликвидиране на колониалната система, епоха на преминаване на все нови народи на пътя на социализма, на възтържествуване на социализма и комунизма в световен мащаб“.¹

Основната отличителна черта на съвременния етап се състои в това, че световната социалистическа система, силите, които се борят против империализма, за социалистическо преустройство на обществото, определят съдържанието, главната насока и главната особеност на историческото развитие на човешкото общество.

Като характеризира световната капиталистическа система, Заявлението изтъква, че тя е обхваната от дълбок процес на упадък и разложение. Настъпил е нов етап на общата криза на капитализма, чиято особеност се състои в това, че той възникна не във връзка с война, а в обстановка на съревнование между двете системи, на все по-голямо изменение на съотношението на силите в полза на социализма, на рязко изостряне на всички противоречия на империализма и на огромното нарастване на антиимпериалистическите сили в целия свят. Опора на империализма и на световната реакция, най-голям международен експлоататор, светозен жандарм, враг на народите в целия свят,

¹ Заявление на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии..., стр. 6.

който поддържа най-реакционните и тиранически режими, са Съединените американски щати.

Социализмът, отбеляза Съвещанието, спечели решаващи победи в цялата световна социалистическа система. Сега не само в СССР, но и във всички страни с народна демокрация са ликвидирани социално-икономическите възможности за реставрация на капитализма. Обединените сили на социалистическия лагер гарантират всяка от социалистическите страни срещу посегателствата на империалистите и осигуряват в рамките на цялата система пълната победа на социализма. Съвещанието призова комунистическите и работническите партии на социалистическите страни да укрепват единството, да изучават колективния опит от изграждането на социализма, да използват по-пълно предимствата на социалистическата система и ресурсите на всяка страна, да спазват принципите на пролетарския интернационализъм във взаимоотношенията между страните, да възпитават трудещите се в този дух, да бъдат непримирими към всички прояви на национализъм и шовинизъм.

Заявлението и Обръщението представляват разгърнатата програма за решителна и целеустремена борба на народите против заплахата от нова световна война. Комунистите виждат своята историческа мисия не само в това, да изключат завинаги от живота на обществото възможността за всякаква война, но още в съвременната епоха да избавят човечеството от кошмара на нова световна война.

„Ние, комунистите — се казва в Обръщението към народите от целия свят, — смятаме за свой специален дълг да направим всичко, което е по силите ни, за да спасим човечеството от ужасите на съвременната война.“¹

Докато съществува империализмът, ще има почва за агресивни войни, главен вдъхновител на които е американският империализъм. Но войната не е фатално неизбежна. Времето работи за социализма, против капитализма. Най-близкото бъдеще ще донесе на силите на мира и социализма нови успехи. Тяхното пре-

¹ Заявление на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии... стр. 53.

възходство ще стане абсолютно. При тези условия още преди победата на социализма на земята, при съществуването на капитализма в една част от света, ще се създаде реална възможност да се изключи световната война от живота на обществото. Победата на социализма в целия свят ще премахне окончателно социалните и националните причини за възникване на всякакви войни.

Заявлението подчерта, че в условията на разделението на света на две системи единствено правилният и разумен принцип в международните отношения е принципът за мирно съвместно съществуване на държавите с различно социално устройство, провъзгласен от В. И. Ленин и развит в Декларацията и Манифеста на мира от 1957 г., в решенията на XX и XXI конгреси на КПСС и в документите на комунистическите и работническите партии. Историческо значение за съдбините на човечеството ще има осъществяването на предложената от Съветския съюз Програма за всеобщо и пълно разоръжаване.

Съвещанието отбеляза, че под ударите на националноосвободителното движение се руши колониалната система на империализма. Това е второто по историческото си значение явление след образуването на световната социалистическа система. Народите на страните, които тръгнаха по пътя на националната независимост, опирайки се на подкрепата на социалистическия лагер, могат да се противопоставят на поплзновенията на империалистите, да създадат държава на националната демокрация, да тръгнат по пътя на некапиталистическото развитие. Социалистическите страни, международното работническо и комунистическо движение смятат за свой дълг да оказват всеобща морална и материална подкрепа на народите, борещи се за освобождение от империалистическо и колониално потисничество, и на народите, извоювали национална независимост.

В Заявлението е даден задълбочен анализ на работническото движение в капиталистическите страни. Главният удар при съвременните условия трябва да бъде насочен против капиталистическите монополи, чиято интереси са непримирими с интересите на повечето нации. Върху тази основа е възможно сплотяването

на всички сили, които се прогизопоставят на монополите, постигането на единство на действията на работническата класа, укрепването на нейния съюз със селяните. Съвещанието се обърна към социалдемократическите маси с призив да се възстанови единството на профсъюзното движение и на другите демократични организации в национален и интернационален мащаб.

Като разгледа въпросите за формите на преминаване на различните страни от капитализма към социализма, съвещанието потвърди положението на Декларацията от 1957 г., че е възможно както мирен, така и не мирен преход към социализма. Решаващо условие при всички форми на преминаване към социализма е политическото ръководство на работническата класа начело с марксистко-ленинската партия, установяване на диктатура на пролетариата. Комунистическите партии, се казва в Заявлението, обявявайки се против износа на революция, същевременно решително се борят против империалистическия износ на контрреволюция. Съвещанието призова да се разобличава непрестанно антикомунизмът, под чието знаме буржоазията и нейните слуги водят борба против пролетариата.

Световното комунистическо движение се превърна в най-влиятелната политическа сила, то става най-важният фактор на обществения прогрес. Към ноември 1960 г., когато се състоя съвещанието, комунистически партии имаше в 87 страни и те обединяваха над 36 милиона души. Те разгромиха идейно ревизионистите в своите редове, осъдиха единодушно югославянската разновидност на международния опортюнизъм. В Заявлението се подчертава необходимостта да се продължи решителната борба на два фронта: против ревизионизма, който си остава главната опасност, и против догматизма и сектантството. В Заявлението се предупреждава, че ако не се води последователна борба против догматизма и сектантството, те също могат да станат главна опасност в отделни партии. Тяхната вреда се състои в това, че те пречат на творческото развитие на марксизма-ленинизма, не дават възможност да се преценява своевременно и правилно обстановката и да се използва новият опит, изолират комунистите от масите, обричат партиите на пасивно изчакване или ле-

вичарски действия, пречат за сплотяването на работническата класа и всички демократични сили в борбата им против империализма, реакцията и военната опасност, пречат на народите да победят в тяхната справедлива борба.

Важно значение имат разработените от съвещанието принципи на сътрудничество между марксистко-ленинските партии. Интересите на комунистическото движение изискват от всяка партия да защитава неговото единство върху основата на принципите на марксизма-ленинизма, на пролетарския интернационализъм, да не допуска каквито и да било действия, които подкопават това единство, да спазва строго разработените съвместно оценки и изводи, които се отнасят до общите задачи на борбата против империализма, на борбата за мир, демокрация и социализъм.

Съвещанието даде висока оценка на дейността на КПСС. В Заявлението се казва:

„Комунистическите и работническите партии единодушно заявяват, че общопризнат авангард на световното комунистическо движение е била и занапред си остава Комунистическата партия на Съветския съюз като най-опитен и закален отряд на международното комунистическо движение. Опитът на Комунистическата партия на Съветския съюз, натрупан в борбата за победата на работническата класа, в изграждането на социализма и в осъществяване на разгърнатото строителство на комунизма, има принципиално значение за цялото международно комунистическо движение. Примерът на Комунистическата партия на Съветския съюз и нейната братска солидарност вдъхновяват всички комунистически партии в борбата им за мир и социализъм и са израз на прилагане на революционните принципи на пролетарския интернационализъм на практика. Историческите решения на XX конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз имат не само огромно значение за Комунистическата партия на Съветския съюз и комунистическото строителство в СССР, но и сложиха начало на нов етап в международното комунистическо движение, спомогнаха за

по-нататъшното му развитие върху основата на марксизма-ленинизма.“¹

Главният резултат от съвещанието е по-нататъшното сплотяване и укрепване на единството на световното комунистическо движение върху принципите на марксизма-ленинизма и на пролетарския интернационализъм. То манифестира нова блестяща победа на великите ленински идеи. Приетите от съвещанието документи са огромен принос в съкровищницата на марксизма-ленинизма.

Януарският (1961 г.) пленум на ЦК на КПСС, като разгледа въпроса „За резултатите от съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии“, одобри дейността на делегацията на КПСС на съвещанието и приетите от него документи. В постановлението на пленума се казва, че Комунистическата партия на Съветския съюз смята приетите от съвещанието Заявление и Обръщение към народите на целия свят за извънредно важни марксистко-ленински документи, приема ги като ръководство за действие и строго ще спазва съдържащите се в тях оценки и изводи.

Всички комунистически и работнически партии одобриха единодушно Заявлението на съвещанието и неговото Обръщение към народите от целия свят. Тези документи станаха боева програма на световното комунистическо движение. Резултатите от съвещанието бяха посрещнати с дълбоко задоволство от стотици милиони хора: трудещите се в социалистическите страни, работниците и широките народни маси от капиталистическите страни, борците за национална независимост, цялото миролюбиво човечество.

Силата на световното комунистическо движение е в неговото единство и сплотеност, във верността към принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм. Обаче ръководството на една партия — Албанската партия на труда, чиито представители подписаха документите на съвещанието, се отклони от общата съгласувана линия на световното комунистическо движение. След съвещанието ръководителите на АПТ тръгнаха открито по пътя на разкола на общността на социалистическите нации и световното

¹ Заявление на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии..., стр. 54—55.

комунистическо движение, поведоха борба против КПСС, против марксистко-ленинската линия на комунистическото движение.

Комунистическата партия на Съветския съюз се ръководи строго и неотклонно от документите на съвещанията на представители на комунистическите и работническите партии от 1957 и 1960 г. КПСС прави всичко, за да оправдае с чест високото доверие, оказано ѝ от братските партии — да бъде боеви авангард на световното комунистическо движение. Тя се бореше и се бори неуморно за сплотяване на неговите редове върху принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм. Верността на КПСС към великите ленински принципи е доказана от цялата ѝ многогодишна героична история, от славните дела и изграждането на социализма и комунизма.

КРАТКИ ИЗВОДИ

През 1959 г. започна нов период в развитието на съветската страна — периодът на разгърнато изграждане на комунистическото общество. Международната обстановка през 1959—1961 г. поради агресивните действия на империалистическите държави си оставаше напрегната. Партията упорито се стремеше към укрепване на мира, към общо и пълно разоръжаване под строг международен контрол, към мирно уреждане на германския проблем, към установяване на делови отношения и развиване на икономическите и културните връзки с всички страни.

Комунистическата партия на Съветския съюз съдействуваше активно за укрепването на световната социалистическа общност. В страните с народна демокрация се утвърдиха социалистическите производствени отношения, укрепиха се народнодемократичният строй, издигна се жизненото равнище на трудещите се. Световната социалистическа система навлезе в нов етап на своето развитие.

Мощното националноосвободително движение на потиснатите народи доведе до разпадане на колониалната система. Съветският съюз, който се бори последователно против колониализма, се прояви на дело като верен приятел на народите, борещи се за своята национална

независимост. Той активно поддържаше тяхната борба против колонизаторите, против империалистическата агресия.

Разшириха се и станаха още по-тесни връзките на КПСС с братските партии. Съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии от 1960 г. манифестира с нова сила единството и сплочеността на световното комунистическо движение върху принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм.

Съветският народ под ръководството на комунистическата партия постигна световноисторически победи. Социализмът удържа в СССР пълна и окончателна победа. Приетият на XXI конгрес на КПСС седемгодишен план за развитие на народното стопанство през 1959—1965 г. е важна част от великата програма за построяването на комунизма в СССР. Конгресът обоснова научно най-важните проблеми на преминаването на социализма към комунизма.

Превръщайки решенията на XXI конгрес в живо дело, партията, нейният ЦК начело с Н. С. Хрущов постигнаха още по-голямо развитие на промишлеността, селското стопанство, културата и подобряването на народното благосъстояние. Върху основата на нарастването на производителните сили се формираха комунистическите начала в труда и бита. На още по-високо стъпало се издигна социалистическата демокрация. Укрепи се социално-политическото и идейното единство на съветския народ.

Страната, която строи комунизъм, откри нова ера в опознаването на вселената от човека. Извършените от съветските хора първи в историята полети в космоса бяха ново доказателство за огромните предимства на социализма, гигантско постижение на съветската наука и техника, безпримерна победа на човека над силите на природата.

Върху основата на последователното провеждане на ленинските принципи и норми на партнен живот във всички звена на партията се засили колективността на ръководството; широко се разпространиха обществените начала в работата на партийните органи; повиши се активността и самодейността на партийните маси. Издигна се на по-високо стъпало организаторската и идеологичната работа на партията и на нейните местни организации.

ГЛАВА ХІХ

XXII КОНГРЕС НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ. НОВАТА ПРОГРАМА НА ПАРТИЯТА

1. Конгрес на строителите на комунизма

На съветския народ, на неговия комунистически авангард се падна великата историческа мисия да бъдат пионери за превръщането в живо дело на най-съкровената мечта на човечеството — създаването на комунистическо общество. Като постигна пълна и окончателна победа на социализма, съветският народ пристъпи към разгърнато изграждане на комунизма.

Централният комитет на партията, като изпълни поръчението на XX конгрес на КПСС, подготви и публикува през лятото на 1961 г. проект за нова програма на Комунистическата партия на Съветския съюз. Същевременно беше публикуван и проектоставът на КПСС. Два и половина месеци продължаваше предконгресното общопартийно и общонародно обсъждане на пресектопрограмата, в което участваха над 9 милиона комунисти, а всичко около 73 милиона души.

В обстановка на най-голямо единодушие на съветския народ, сплотен около партията, от 17 до 31 октомври 1961 г. заседаваше XXII конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз — конгреса на строителите на комунизма. Той беше най-многобройният конгрес в историята на КПСС. В него участваха 4 404 делегати с решаващ и 405 делегати със съвещателен глас. Те представляваха повече от 9 700 000 комунисти. На конгреса присъстваха гости — делегации от (80)

чуждестранни марксистко-ленински партии, както и представители на демократичните партии на редица страни от Африка.

Партията посрещна конгреса единна и монолитна, гясно свързана с народа, обогатена с нов политически опит. Конгресът отрази общонародния характер и порасналата сила на партията, благотворното влияние на нейната дейност за възстановяването и развитието на ленинските норми на партиен живот, идейното, политическото и културното издигане на нейните редове. Почти половината от делегатите с решаващ глас бяха комунисти, работещи в промишлеността, транспорта, съобщенията, строителството, селското стопанство. Три четвърти от делегатите имаха висше и средно образование. На конгреса бяха представени както старите, така и младите кадри на партията.

Към ХХІІ конгрес на КПСС беше приковано вниманието на целия съветски народ, на трудещите се от всички части на света. Конгресът получи над 10 000 рапорти за изпълнение на обещанията, дадени в чест на конгреса, и много хиляди телеграми и пиома с горещи приветствия.

Конгресът изслуша и обсъди „Отчет на Централния комитет на КПСС“, доклад „За програмата на Комунистическата партия на Съветския съюз“, изнесени от Н. С. Хрущов, и въпроса „За измененията в устава на Комунистическата партия на Съветския съюз“, по който докладва Ф. Р. Козлов. В резолюцията по отчетния доклад конгресът одобри политическата линия и практическата дейност на ЦК на КПСС между ХХ и ХХІІ конгреси на партията. Конгресът прие с огромно въодушевление новата програма и утвърди устава.

За шест години след ХХ конгрес на КПСС в резултат на осъществяването на изработения от него ленински курс, на омелото творческо разрешаване от партията на големите задачи, които стояха пред Съветския съюз, на забележителните постижения във вътрешната и външната политика станаха големи промени в живота на страната и партията. Настъпи, както отбеляза през 1959 г. извънредният ХХІ конгрес на КПСС, нов етап на революционнопредобразователната дейност на партията и съветския народ — етапът на създаването на материално-техническата база на комунизма.

Осъществяването от партията с подкрепата на целия съветски народ извънредно големи политически и икономически мероприятия, укрепването на могъществото на СССР, съчетани с успехите на социалистическото строителство в другите социалистически страни, оказаха грамадно влияние върху международните отношения, върху освободителната борба на народите, върху световното комунистическо движение.

Правейки равносметка на външнополитическата дейност на партията и съветското правителство, конгресът отбеляза качествено новите особености на съвременното световно развитие.

В хода на съревнуването между двете световни социални системи, което е главно съдържание на съвременната епоха, социализмът се превърна в решаващ фактор на общественото развитие. Това се обуславя от редица обстоятелства. Расте могъществото на социалистическите страни, които постигнаха бързи темпове на развитие в икономиката и изтласкват капитализма в сферата на материалното производство, увеличавайки крачка след крачка своя дял в световната продукция. Укрепва се все повече политическото, икономическото, културното и военното сътрудничество между социалистическите страни. В същото време капитализмът все повече отслабва в резултат на новите икономически и политически сътресения, на разпадането на колониалната система на империализма, на големите идеологически поражения, на нарастването на империалистическите противоречия, на засилването на политическата активност на масите, на изострянето на класовата борба и на засилването на размаха на движението на народите за мир, демокрация, национална независимост и социализъм.

Характерна черта на съвременния исторически етап е превръщането на комунистическото движение в най-влиятелната политическа сила на епохата. Това се изразява в укрепването на боеспособността на марксистко-ленинските партии, в повишаването на техния авторитет и засилването на въздействието им върху хода на историята. Всички опити на реакцията да ликвидират или да отслабят комунистическите партии в капиталистическите страни завършиха с крах. Броят на комунистическите партии се увеличи. Растат редовете на

техните привърженици. Комунистите заемат първо място в овета между другите политически партии и организации по влиянието им сред масите. Историческите съвещания на представители на комунистическите и работническите партии от 1957 и 1960 г., изработените от тях програмни документи, които бяха одобрени от всички марксистко-ленински партии, са ярко доказателство за нарастването на силите и за по-нататъшното заздравяване на редиците на международното комунистическо движение. Както отбелязват братските партии, за повишаването на тяхната боепособност и за укрепването на връзките им с масите спомогна до голяма степен изработеният от XX конгрес на КПСС ленински курс.

КПСС вижда своя интернационален дълг в това, да укрепва с всички сили единството на световното комунистическо движение, да води борба с всички, които се опитват да го отслабят. XXII конгрес специално отбеляза голямата и плодотворна работа на Централния комитет за развитието и укрепването на сътрудничеството на КПСС с братските марксистко-ленински партии. Конгресът подчерта необходимостта и в бъдеще да се разобличава последователно теорията и практиката на съвременния ревизионизъм, получил най-концентриран израз в програмата на Съюза на югославските комунисти. Същевременно конгресът изрази своето критично отношение към действията на албанските ръководители, които отстъпиха от Декларацията и Заявлението на съвещанията на представители на комунистическите и работническите партии и се проявяват като разколници, които подкопават дружбата и сплотеността на социалистическите страни и играят по свирката на империализма.

Националноосвободителното движение се издигна на ново стъпало. Народите от бившите колонии, извоювали политическа независимост, се стремят да ликвидират и с икономическата си зависимост от империалистическите страни. Съществуването на световната социалистическа система и отслабването на позициите на империализма откриха пред освободилите се народи пътя на прогресивното развитие. Отхвърляйки капиталистическия път на развитие, народите на младите суверенни държави и техните прогресивни ръководители се вглеждат все по-внимателно в опита на

социалистическите страни и изучават възможността да се приложи този опит при техните условия.

• Най-важна особеност на съвременната епоха е появянето на възможността да се запази мирът. Събитията от последните години потвърдиха правилността на извода на XX конгрес на КПСС, че в съвременната епоха войните между държавите не са фатално неизбежни. Мощните сили, които стоят на стража на мира, разполагат с необходимите средства, за да обуздаят агресорите и да предотвратят световната война. Коренното изменение на съотношението на силите на световната арена в полза на социализма укрепи базата на политиката за мирно съвместно съществуване между държавите с различен социален строй. Принципите на мирно съвместно съществуване намериха широко признание като единствен път за запазването на мира.

Конгресът одобри напълно външнополитическия курс на Централния комитет и съветското правителство за предотвратяване на войната и укрепване на мира, оцени високо последователната, гъвкава и инициативна външна политика на Съветския съюз, засилването на политическите, икономическите и културните връзки с всички държави. Конгресът призна за своевременни и необходими мерките на Централния комитет и съветското правителство за по-нататъшното укрепване на отбранителната способност на страната и одобри превъоръжаването на съветската армия с ракетно-ядрено оръжие.

„Фактът, че войната можа да бъде предотвратена и че съветските хора и народите на другите страни можаха да се ползват от благата на мирния живот, трябва да се смята като главен резултат от дейността на партията, на нейния Централен комитет за засилване мощта на съветската държава, за осъществяване на ленинската външна политика, като резултат от дейността на братските партии на социалистическите страни, от активизирането на миролюбивите сили във всички страни.“¹

Комунистическата партия на Съветския съюз заяви, че тя ще направи всичко необходимо, за да запази и заздрави мира на земята, да укрепи дружбата между народите в името на възтържествуването на възвишените идеали за социален прогрес и щастие на народите.

¹ XXII конгрес на КПСС, стр. 403.

XXII конгрес направил равностетка на дейността на партията и съветския народ през отчетния период и даде характеристика на новия исторически етап в развитието на съветското общество.

Като осъди култа към личността на Сталин на XX конгрес, партията взе курс към възстановяване и по-нататъшно развитие на ленинските норми на партиен живот, към преустройство на методите на партийно и държавно ръководство в съгласие с изискванията на изграждането на комунизма. Възстановени бяха и получиха по-нататъшно развитие ленинските принципи в работата на партийните, държавните и обществените организации.

Проведените по инициатива на партията цяла система от мероприятия, проникнати от духа на ленинското революционно творчество, измениха общественото-политическата атмосфера в страната. Като отхвърли консервативните възгледи и концепции, които спъваха движението напред, партията изучаваше внимателно нуждите на страната и опита на масите, разкриваше и подкрепяше всичко прогресивно, напредничаво, съдействуваше с всички сили за развитието на комунистическите начала във всички области на обществения живот. Започна процес на прерастване на социалистическите отношения в комунистически. Започна да се формира отговарящ на новия етап облик на съветското общество.

Станаха важни промени в икономическия живот. Ликвидиран бе присъщият на култа към личността субективизъм в икономическата политика. Икономическите мероприятия на партията започнаха напълно да отговарят на изискванията на законите на социализма. Коренно беше преустроено ръководството на стопанството. Повиши се неговата конкретност и квалификация, порасна ролята на местните организации и широките слъеве на трудещите се в икономическото и културното строителство. Все повече се превръщаше в живо дело важното икономическо изискване — с най-малки разходи да се получи най-голям прираст на продукцията. Това се постигаше чрез избиране на най-прогресивните и икономически изгодни насоки в развитието на народното стопанство, чрез използването на най-новите ефективни средства и техниката и

чрез пресъоръжаване на всички негови отрасли върху осювата на комплексната механизация и широкото внедряване на автоматиката. Науката се съединяваше с производството, превръщайки се в най-важна производителна сила на обществото. Съчетаването на строежа на нови предприятия с модернизирването на съществуващите позволи да се използват по-добре капиталните вложения, да се пуснат по-бързо в експлоатация нови производствени мощности. Преодолени са диспропорциите, които бяха останали от военния период и които бяха породени също от недостатъците в стопанската политика през периода на култа към личността. Създават се нови народностопански пропорции, които осигуряват бързо и хармонично развитие на икономиката.

Измененията в икономическата и техническата политика откриха нови перспективи за развитие на производителните сили, позволиха да се приведат в действие гигантски резерви, криещи се в социалистическото производство, да се разрешат по-бързо задачите за създаване на материално-техническата база на комунизма. ~~Ускорените темпове на изграждането на комунизма~~ е най-важната черта на периода, настъпил след XX конгрес.

Партията и народът постигнаха огромно увеличаване на промишленото производство и непрекъснато повишаване на производителността на труда. От 1956 до 1961 г. влязоха в строя около 6 000 големи предприятия, промишлената продукция се увеличи почти с 80 на сто. При това бурното нарастване на тежката индустрия, която запазва ръководното си положение в народното стопанство, се съчетаваше с ускореното развитие на промишлеността, произвеждаща предмети за потребление. Тъканите, дрехите, обувките, мебелите и други стоки станаха много повече.

Успехите през първите три години на седемлетката в развитието на промишлеността дадоха възможност да се направят корекции в задачите ѝ за следващите години, да се увеличат контролните цифри за някои основни отрасли на тежката промишленост. Конгресът реши средствата, получавани от изпълнението на плановете в промишлеността, да се вложат главно в селското стопанство, леката и хранителната промишленост.

В селското стопанство беше укрепена материално-техническата база на колхозите и совхозите: разработени са огромни масиви целини; реорганизиран са машинно-тракторните станции; въведен е нов ред на планиране; възстановен е ленинският принцип на материална заинтересованост на работниците в село от увеличаването на селскостопанските продукти. Всичко това осигури значителен подем на селскостопанското производство. Обаче много задачи за развитието на селското стопанство още не са решени. Интересите на изграждането на комунизма изискват постоянно да се обръща внимание на по-нататъшния подем на производството на зърнени храни и особено на животновъдството, на подобряването на организаторската работа на партията на село и мобилизирането на богатите резерви на социалистическото земеделие. Конгресът постави задачата в най-близките години да се повиши производството на селскостопанска продукция до такова равнище, което ще позволи да се задоволят напълно нуждите на страната. Затова е необходимо да се подобри структурата на посевните площи, да се замени тревополната система с по-интензивни системи на земеделие, широко да се внедрят високопродуктивните околни и бобови култури, да се засили механизацията и електрификацията на селското стопанство, да се използват постиженията на науката и челният опит, да се повиши производителността на труда и да се намали себестойността на продукцията.

Използвайки нарасналите икономически ресурси, партията осъществи редица мероприятия за издигане жизненото равнище на трудещите се. Увеличи се значително потреблението, а във формите на разпределение станаха качествени промени. През периода между конгресите реалните доходи на работниците и служителите се увеличиха с 27 на сто, на колхозниците — с 33 на сто, въведен беше седемчасовият или шестчасовият работен ден за работниците и служителите. Разгърна се огромно жилищно строителство. Нови и нови категории трудещи се се освобождават от данъци. Разширяват се обществените фондове на потреблението, предназначени за задоволяване потребностите на членовете на обществото, независимо от количеството и качеството на техния труд, т. е. безплатно. Като се

ръководеше от ленинския принцип за материална заинтересованост на работниците от резултатите на труда, укрепваше и усъвършенствуваше социалистическите форми на разпределение според количеството и качеството на вложения труд, -партията с всички средства поддържаше и развиваше комунистическите начала в разпределението чрез обществените фондове за колективно ползване.

XXII конгрес възложи на Централния комитет и в бъдеще да насочва силите на партията и народа за *ускоряване темповете* на изграждането на комунизма, за *изпълнение и преизпълнение* на задачите на седемгодишния план, което има *решаващо* значение за създаването на материално-техническата база на комунизма, за победата в мирното икономическо съревнование с капитализма.

Конгресът реши да се развива с всички сили тежката промишленост, да се увеличават успехите на селското стопанство, върху основата на техническия прогрес непрекъснато да се повишава производителността на труда във всички отрасли на народното стопанство и по този начин да се осигури постоянното издигане на жизненото равнище на народа.

В областта на политиката новият исторически етап означаваше по-нататъшно всестранно развитие на социалистическия демократизъм, усъвършенствуване на старите и възникване на нови демократични форми. Повиши се политическата роля на съветите, профсъюзите и Комсомола, засили се активността на трудещите се в икономическото, политическото и културното строителство. Масите получиха по-широка възможност да участвуват *непосредствено* при определяне на политиката на партията и държавата чрез всенародно обсъждане на важни стопанско-политически мероприятия, в управлението на производството чрез производствените съвещания, технико-икономическите съвети и други организации, да разрешават най-важните въпроси чрез комисии и обществените съвети при държавните органи. *Появиха се зародишите на комунистическото обществено самоуправление.* Всичко това оказва благотворно влияние върху живота и дейността на всеки съветски гражданин, укрепва неговото високо чувство на стопанин на страната, засили отговорността му за

съдбата на родината, засили общественно-политическата самостоятелност, инициативата и производствената активност на масите.

XXII конгрес направи също и анализ на измененията, станали в духовния живот на съветското общество. Преодоляно е отрицателното влияние на култа към личността в областта на идеологията, откриха се широки хоризонти за творческа дейност във всички области на духовния живот. Ликвидирано е породеното от култа към личността откъсване на теорията от революционната практика на масите, на идеологическата дейност от живота, което беше се изразило в догматизма и талмудизма. Укрепи се единството на марксистко-ленинската теория и революционната практика, повиши се преобразуващата роля на марксистко-ленинската теория. Практическата работа на масите, които строят съзнателно комунизма, получава дълбока научна обосновка, а идеите на комунизма, завладявайки все по-дълбоко съзнанието на народа, се превръщат във все по-мощна материална сила, която обновява света.

Големи са успехите на Съветския съюз в областта на културата, науката, литературата и изкуството. Въведено бе общо задължително осемгодишно образование. Конгресът одобри мероприятия за укрепване на връзката на училището с живота, за развиване на задочното и вечерното образование и за подготовка на високосквалифицирани специалисти за всички области на народното стопанство и културата. Над 350 хиляди научни работници, около четири хиляди научни учреждения са доказателство за разцвета на съветската наука. Конгресът постави пред съветските учени задачата да завоюват челните позиции във всички основни насоки на съветската наука и техника. През последните години бяха създадени доста значителни произведения на литературата и изкуството, които изобразяват правдиво социалистическата действителност, живота и труда на строителите на комунизма. Конгресът призова и в бъдеще да се развиват литературата и изкуството, да се повишава тяхното идейно и художествено равнище, да се укрепва връзката с практиката на изграждането на комунизма, с живота на народа.

Цялата работа на XXII конгрес, неговите решения означават победа на революционното нозаторство, на

творческото начало над консерватизма във всички негови прояви — над остатъците от култа към личността в политиката, от субективизма в стопанския живот, рутинерството в техниката, догматизма в теорията и талмудизма в пропагандата. Открит беше широк простор на новото, прогресивното в сферата на материалното производство и духовното творчество.

XXII конгрес отдели голямо внимание на живота и дейността на самата партия. Той подчерта, че въпросът за култа към личността и свързаният с него въпрос за фракционната група на Молотов, Каганович, Манденков и други е не само минало. Партийната оценка на тези въпроси има важно значение за изработване на правилна политика на партията сега и в бъдеще, за повишаване боеспособността на партията. При това партията не се ограничаваше с преодоляването само на най-грубите, нетърпими и открити прояви на култа към личността. Тя поведе борба за изкореняване на всички и всякакви негови остатъци.

Конгресът развенча окончателно култа към личността на Сталин. Въз основа на решенията на XX конгрес Централният комитет разкри напълно големите грешки на Сталин, случаите на грубо нарушение на социалистическата законност, злоупотребленията с властта, случаите на произвол и репресии против много честни хора, включително и против видни дейци на партията и държавата. Бяха разкрити тежките последици в областта на стопанското строителство и по-специално в селското стопанство.

„Какво би станало с партията и страната — каза на конгреса Н. С. Хрущов, — ако не беше осъден култът към личността, ако не бяха преодолените негови вредни последици и не бяха възстановени ленинските принципи на партийната и държавната дейност? Това би представлявало опасност за откъсване на партията от масите, от народа, опасност за сериозни нарушения на съветската демокрация и революционна законност, забавяне на икономическото развитие на страната, намаляване темповете на комунистическото строителство, следователно и влошаване благосъстоянието на трудещите се. В областта на международните отношения това би довело до отслабване на позициите на Съветския съюз

на световната арена, до влошаване на отношенията с другите страни, обстоятелство, изпълнено с най-сериозни последици. Ето защо критиката на култа към личността и преодоляването на неговите последици имаха огромно политическо и практическо значение.“¹

Делегатите в своите изказвания на конгреса, както и много комунисти през време на обсъждането на проектопрограмата и проектоустава на партията на събрания и конференции, в писма до конгреса посочваха многобройни случаи на произвол и груби нарушения на ленинските завети, извършени от Сталин.

Изразявайки волята на партията, XXII конгрес на КПСС прие единодушно постановлението „За мавзолея на Владимир Илич Ленин“. Конгресът сметна, че е нецелесъобразно да се пази по-нататък в мавзолея саркофагът с ковчега на И. В. Сталин. „... Сериозните нарушения от Сталин на ленинските завети, злоупотребите с властта, масовите репресии против честни съветски хора и други действия през периода на култа към личността — се казва в постановлението — правят невъзможно оставането на ковчега с неговото тяло в мавзолея на В. И. Ленин.“²

Следвайки ленинските традиции, XXII конгрес на КПСС каза на партията и народа истината за злоупотребите с властта, извършени от Сталин, решително осъди грешките, извращенията и чуждите на духа на ленинизма методи, породени в обстановката на култа към личността. Конгресът на КПСС възстанови напълно историческата справедливост, подчерта най-силно решаващата роля на партията и народните маси в историята. XXII конгрес на КПСС затвърди благотворния курс на XX конгрес на партията към възстановяване и по-нататъшно развитие на ленинските норми на партиен и държавен живот, към повишаване ръководната роля на партията и творческата активност на народните маси. Конгресът изрази единодушната воля на партията завинаги да ликвидира с всички отрицателни прояви на култа към личността, да не допусне да се повтори гой в бъдеще.

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 121—122.

² Пак там, стр. 615.

Не бива да се допуска, каза на конгреса Н. С. Хрущов, зараждането и развитието на такива явления, когато заслуженият авторитет на ръководителя може да прерасне в недопустимата форма на възвеличаване, което води до потъпкване на принципа на колективността на ръководството.

„В много изказвания на конгреса, а нерядко и в нашия печат — изтъква той, — като се говори за дейността на Централния комитет на нашата партия, се слага някакво особено ударение върху моята личност. подчертава се моята роля в осъществяването на най-важните мероприятия на партията и правителството.

Разбирам хубавите чувства, от които се ръководят тези другари. Позволете ми обаче да подчертая с пълна сила, че всичко, което се говори по мой адрес, трябва да бъде отправено към Централния комитет на нашата ленинска партия, към Президиума на ЦК. Нито едно голямо мероприятие, нито една отговорна проява не са ставали у нас по нечие лично указание, а са резултат на колективно обсъждане, на колективно решение.“¹

В програмата и устава на партията, в решенията на конгреса са определени нови гаранции против рецидивите на култа към личността. Решенията на конгреса, свързани с преодоляването на култа към личността на Сталин, имат грамадно значение за живота на партията, за развитието на съветската страна, за цялата борба за комунизъм. Конгресът манифестира още веднаж пред международното комунистическо движение, пред трудещите се от целия свят ленинската справедливост и принципност на КПСС, нейната борба за чистотата на комунизма. Той показва, че култът към личността и свързаните с него отрицателни явления са чужди на комунизма и не трябва да съществуват в теорията и практиката на комунистическата партия.

Окончателното развенчаване от XXII конгрес на КПСС на култа към личността и изработените от конгреса мерки против неговото възраждане служат за възпитаване на кадрите в ленински дух, за установяване на правилни взаимоотношения в редовете на пар-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 352—353.

тията, в нейните ръководни органи. При това партията изхождаше от известното указание на В. И. Ленин, че *„цялата партия систематически, постепенно и неуклонно да си възпитава подходящи за центъра хора, да вижда пред себе си като на длан цялата дейност на всеки кандидат за този висок пост, да се запознае даже с неговите индивидуални способности, с неговите силни и слаби страни, с неговите победи и „поражения““*.¹

Принципната, марксистко-ленинската критика, направена от партията на култа към личността, е предупреждение против злоупотребите с властта и използването ѝ за лични цели. На ръководителите се дава много, но и от тях се изисква много. Решенията на конгреса учат партийните и държавните дейци да създават напълно отговорността си пред партията, пред народа и историята за това, че поверената им от масите власт трябва да се използва само в интерес на социалистическата роля, само за победата на комунизма. Ръководител, който забравя това, отстъпва от принципите на комунизма. Партията и народът ще дадат винаги справедлива оценка на историческата роля на всеки политически деец.

2. Историческите победи на социализма. Основни черти и особености на новата програма на партията

Във връзка с приемането на новата програма XXII конгрес направи равносметка на изпълнението на ленинската програма, приета от VIII конгрес на партията.

Главният резултат е пълната и окончателна победа на социализма в СССР, която има световноисторическо значение.

„В резултат на самоотвержения труд на съветския народ, на теоретическата и практическата дейност на Комунистическата партия на Съветския съюз — се казва в програмата — човечеството получи реално съществуващо социалистическо общество и проверена от опита наука за построяване на социализма. Главният път към социализма е прокаран. По него

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 7, стр. 107.

вече вървят много народи, по него рано или късно ще тръгнат всички народи.“¹

Изграждането на социализма представлява големи трудности за всяка страна. За Русия, която първа започна социалистическите преобразования, тези трудности бяха особено големи. Световното революционно работническо движение нямаше опит в организирането на живота върху социалистически начала. Необходимо беше в обстановката на враждебно капиталистическо обкръжение, преодолявайки икономическата изостаналост и разруха в страната след войната, да се прокара нов исторически път. Партията на комунистите, въоръжена с ленинските програмни документи, поведе смело народа по непознати пътища. Всички страни на обществения живот — политическото и икономическото устройство, класовата структура на обществото, правото, моралът, разбиранията на хората — бяха коренно преустроени върху основата на марксистко-ленинската теория.

Партията добре разбираше, че за да бъдат обуздани експлоататорите и бъде запазена независимостта на страната, за да се изгради новото общество на трудещите се, е необходима нов тип държава — социалистическата държава, *диктатурата на пролетариата*. След като създаде такава държава, съветският народ под ръководството на КПСС за 15—20 години замени съществуващите от векове политически, икономически и социални отношения, основани върху частната собственост и потискането на трудещите се маси, със социалистически отношения, чиято основа е обществената собственост върху средствата за производство. Експлоататорските класи бяха ликвидирани. Всички богатства на страната принадлежат на народа. Никой не може да си присвоява резултатите от труда на друг човек. Единствен източник за получаване на материални и културни блага за всички хора стана трудът. Утвърди се свещеният принцип: „Който не работи, не трябва да яде.“ Социализмът стана реалност, смисълът на живота на народните маси.

В областта на политиката се утвърди *народовластието*, съветската социалистическа демокрация. Трудещите се в СССР са господари на своята страна. Те уча-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 455.

ствуват активно в управлението на държавните работи, в разрешаването на въпросите на стопанството, културата, това, което няма и не може да има дори и в най-демократичната буржоазна диктатура.

Като взе властта в свои ръце, партията обеща на народа да превърне бедната и изостапала страна в могъща социалистическа държава. Буржоазните дейци злобно се подиграваха с плановите на болшевиките. Те твърдяха, че комунистите не са способни да творят, че те носят само разрушения. Комунистическата партия опроверга на дело измислиците на враговете.

„В историята на човечеството — заяви на конгреса Н. С. Хрущов — комунистите влязоха като най-великата градивна сила, която преобразява и обновява света.“¹

За исторически кратък срок в Съветския съюз беше създадена мощна материално-техническа база на социализма. Общият обем на промишлената продукция на СССР се увеличи през 1961 г. в сравнение с 1913 г. почти 44 пъти, продукцията на машиностроителната и металообработващата промишленост — 350 пъти, производството на електроенергия — около 160 пъти.

„Индустриализацията на СССР — се казва в програмата — е велик подвиг на работническата класа, на целия народ...“²

Като осъществяваше в живота ленинския кооперативен план, партията помогна на селяните да преминат към социализма, ръководеше създаването на колхозния строй в селото, за пръв път в историята направи живота на селяните щастлив. Породената от експлоататорското общество и съществуваща от векове противоположност между града и селото е унищожена. Съюзът на работниците и селяните стана още по-здрав. Извърши се преврат в съзнанието и психологията на селяните. Появи се съвсем нов тип селянин — колхозникът, свободен от експлоатация, грамотен, с широк кръгзор.

„Преминаването на съветското село към едро социалистическо стопанство — се отбеляза в програмата — означаваше огромна революция в икономи-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 166.

² Пак там, стр. 450.

ческите отношения, в целия начин на живот на селяните".¹

Партията разби веригите на националния гнет и за пръв път в историята на човечеството разреши проблема за *отношенията между народите* — обединяването и сплотяването им върху равноправни и доброволни начала в единна многонационална държава — Съюза на съветските социалистически републики. В СССР на всеки народ са осигурени пълна свобода, политическо и икономическо равенство. Извършва се непрекъснат процес на сближаване на нациите, взаимно обогатяване на техните култури. У съветските хора от различните националности се формираха общи черти на духовния им облик, породени от социалистическите обществени отношения, които олицетворяват в себе си най-добрите традиции на народите на СССР. В СССР са създадени и се развиват материалните, политическите и идеологическите основи за обединяването на всички народи в страната в едно единно цяло.

Под ръководството на партията в СССР бе извършена *културна революция*, която изведе народа от духовното робство и мрака, приобщи го към съкровищата на многовековната култура, натрупани от човечеството. Преди революцията само една пета част от децата и юношите се учеше в училищата. През първите петнадесет години на съветската власт неграмотността беше ликвидирана в основни линии. Въведено беше задължително четиригодишно, след това седемгодишно, а от 1958 г. — осемгодишно образование. В СССР всяка година се учат в училищата, техникумите, институтите средно над 50 милиона души. По равнището на културата и грамотността на населението Съветският съюз надмина всички капиталистически страни. Ликвидирана е противоположността между умствения и физическия труд, породена от експлоататорското общество. Създадена е нова, истински народна интелигенция. По мащабите и качеството на подготовката на специалистите Съветският съюз отдавна е на първо място в света. Под ръководството на партията е осигурен гигантски *прогрес на съветската наука*, която по много показатели излезе

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 453.

на първо място в света. Най-големите сили на общественото развитие — народът и културата, трудещите се маси и научно-техническите знания, — отделени едно от друго в продължение на хилядолетия, бяха съединени. Това ускори значително прогреса на съветското общество.

Социализмът осигурява *непрекъснато подобряване на благосъстоянието на народа*. Съветските хора с всяка изминала година се хранят по-добре, обличат се по-добре, ползват широко благата на културата. Реалната работна заплата на работниците, като се има предвид ликвидирането на безработицата и намаляването на работния ден, се увеличи през годините на съветската власт почти 5,8 пъти, а реалните доходи на селяните — около 7 пъти. Здравето на гражданите се опазва от много широката система от медицински заведения, медицинската помощ е безплатна. В многобройните санаториуми, почивни домове, туристически бази и пионерски лагери се лекуват и почиват всяка година безплатно или срещу незначително заплащане милиони трудещи се и техните деца. Гражданите на СССР са осигурени материално при старост, болест и инвалидност. Средната продължителност на живота в съветската страна се увеличи на 69 години, т. е. превиши средната продължителност на живота в дореволюционна Русия повече от два пъти. Успешно се разрешава жилищният въпрос. Въпреки увеличаването на градското население, разрушителните войни и трудностите по възстановяването на народното стопанство през годините на съветската власт десетки милиони хора получиха нови благоустроени жилища. Наемът в СССР е най-ниският в света: той възлиза от 5 до 7 на сто от работната заплата на работниците и служителите.

Едно от най-важните постижения на преобразователната дейност на партията е възпитанието на новия човек. Експлоататорският строй хилядолетия наред мачкаше и задушаваше народните таланти, развращаваше хората, насаждаше зверски, човекопонавистнически нрави и обичаи в техните отношения. При изграждането на социализма станаха дълбоки революционни промени в духовния облик на съветските хора, в техните отношения към колектива и помежду им.

Съветската социалистическа държава още от първия ден на своето съществуване издигна *великия лозунг*.

на мира. То изработи, провъзгласи и последователно осъществяваше съвсем новите принципи на отношения между различните страни, основани върху мирното съвместно съществуване: отказване от войната като средство за разрешаване на спорните въпроси между държавите и разрешаването им чрез преговори; равноправие, взаимно разбиране и доверие между държавите, държане сметка за взаимните интереси; пенамеса във вътрешните работи, признаване на всеки народ правото самостоятелно да разрешава всички въпроси на своя живот; строго зачитане на суверенитета и териториалната цялост на всички страни; развитие на икономическото и културното сътрудничество върху основата на пълното равенство и взаимната изгода. Външната политика на СССР е един от мощните фактори за предотвратяване на нова световна война, за защита на мира.

С преобразователната си дейност в страната комунистическата партия и съветският народ оказаха *огромно влияние върху целия ход на световната история*, върху съдбините на човечеството. На Съветския съюз принадлежи решаващата роля в изменението на съотношението на силите на световната арена в полза на социализма, което създаде благоприятни условия за победата на трудещите се в редица страни от Европа и Азия; които образуваха народнодемократични републики.

Изграждането на социализма в СССР е истински триумф на политиката на партията, възтържествуване на нейната идеология, резултат от нейното мъдро ръководство на народните маси. Опитът на СССР показва, че *пътят на социализма* е единствено правилният път за цялото човечество.

След като превърна в живо дело втората програма на партията и изгради социализма, съветският народ пристъпи към разгърнато изграждане на втората фаза на комунистическото общество. Стана нужда да се разработи научно по-нататъшният път на развитие на страната с постепенно преминаване от социализма към комунизма — път на изграждането на комунистическото общество.

Маркс и Енгелс на времето определиха най-характерните черти на комунизма, на двете негови фази. Ленин, развивайки марксистките принципи, даде подробно оп-

ределение на двете фази в развитието на комунистическото общество, разкри закономерността на прерастването на социализма в комунизъм. Тези фази имат общи черти: обществена собственост върху средствата за производство, липса на експлоатация на човека от човека, подчиняване на производството на задачите за максимално задоволяване на постоянно растящите потребности на членовете на обществото. Но тези фази се различават съществено една от друга по равнището на развитието на производителните сили, по зрелостта на обществените отношения, по начина на разпределение на обществения продукт и степента на съзнателността на хората.

Социализмът е първото, най-ниското стъпало на комунизма, създадено върху основата на революционното преустройство на капитализма. Той носи още наследствените белези на стария строй. Комунизмът е най-високото стъпало в развитието на човешкото общество. С изграждането на социализма в СССР се наложи да се анализират по-конкретно, по-задълбочено и по-всестранно закономерностите на прерастването на социализма в комунизъм и бяха създадени необходимите възможности за такъв анализ.

Решенията на XX и XXI конгреси на КПСС, ликвидирането на култа към личността и последиците от него, преодоляването на догматизма и редица грешки в теорията, възстановяването на творческия подход към марксистко-ленинската наука и пейната връзка с практиката създадоха благоприятни условия за изработването на нова, трета програма на партията. Програмата е резултат от колективната мисъл на партията и на нейния Централен комитет, тя е теоретическо обобщение на опита от изграждането на социализма и на световната революционна практика.

Програмата се разработваше върху основата на творческото развитие на теорията на марксизма-ленинизма и на борбата на два фронта: против ревизионистите, които се опитват да изопачат основните принципи на марксистко-ленинското учение, и против догматиците, които под знамето на защита на марксизма-ленинизма умъртвяват неговите принципи, откъсват теорията от практиката, превръщат марксистическото учение в безжизнена схема.

В програмата на КПСС е направен научен анализ на опита на съветския народ. В съгласие с документите на братските партии в нея се обобщава също и опитът в изграждането на социализма в другите страни, които се намират в различни исторически условия и са наследили от миналото различно равнище на икономическо развитие. В програмата са отразени и развити по-нататък идеите, провъзгласени в решенията на XX и XXI конгреси на КПСС, в Декларацията и Заявлението на съвещанията на представители на комунистическите и работническите партии.

Най-важната черта на новата програма на КПСС е нейната конкретност и научна обоснованост. В основата на програмата са залегнали великите марксистко-ленински идеи за пътищата за изграждането на социализма и комунизма. Тя разкрива закономерностите на прерастването на социализма в комунизъм, дава ярка и вълнуваща картина на организацията на икономическия, политическия, културния и идеологическия живот на обществото въз основа на комунистическите принципи. Сега хората могат ясно да си представят сградата на комунизма, знаят как трябва да се изгражда тя, как ще бъде организиран животът в нея. Комунизмът, се казва в програмата, е общество, в което ще възтържествуват Мирът, Трудът, Свободата, Равенството, Братството и Щастието.

Програмата на КПСС означава нов етап в развитието на революционната теория на Маркс, Енгелс и Ленин. Тя подхожда творчески към разрешаването на пазрелите въпроси на съвременността. В програмата на КПСС е даден отговор на основните въпроси на теорията и практиката на борбата за изграждането на комунистическото общество и на съвременното световно развитие. Програмата обогати теорията на научния комунизъм с нови важни изводи и положения. Тя представлява философско, икономическо и политическо обосноваване на изграждането на комунизма в СССР.

Програмата на КПСС отразява новата степен в развитието на единството на теорията и практиката. Тя съедини органически теоретическите и политическите принципи с практическия план за стопанско и културно строителство за двадесет години.

Програмата на КПСС е гравидиозен и същевременно реален план за изграждането на комунизма в СССР. Всички принципи, залегнали в нея, са обосновани все-странно и се базират на извънредно богатия опит на съветския народ, отразяват нуждите на живота и интересите на масите. Всяко програмно положение — в областта на икономическото развитие на страната, на създаването на материално-техническата база на комунизма — е формулирано, като са взети под внимание бързо развиващото се производство, науката, културата, реалните ресурси и неизчерпаемите възможности на социалистическия строй.

Програмата на КПСС изяснява процеса на създаването на комунизма, разкрива основните тенденции, които водят към него, показва нарастването на чертите на комунизма в социалистическата действителност, дава задълбочено характеристика на етапите на формирането на комунистическото общество.

Характерна черта на програмата е нейната народност. Тя наистина е програма на целия съветски народ! Когато се приемаше първата програма на партията (1903 г.), с партията бяха малки групи прогресивни работници. Когато партията приемаше втората програма (1919 г.), с нея бяха работническата класа и основните селски маси. Сега с партията е целият съветски народ. Той смята осъществяването на новата програма на партията за свое редно дело, за най-велика цел на своя живот.

Програмата на КПСС въплъщава в живота лозунга на партията: „Всичко в името на човека, всичко за благото на човека!“. С цялото си съдържание тя е насочена към постоянно подобряване на материалното благосъстояние и културата на народа; разкрива пътищата, които водят до осъществяване на принципа на комунизма: „От всекиго според способностите, на всекиму според потребностите.“

Програмата на КПСС е пропита от духа на социалистическия интернационализъм. Тя беше посрещната с огромно въодушевление от братските партии, от трудещите се в социалистическите страни. Тя осветлява тяхното бъдеще, дава научна основа за ускоряване на социалистическото строителство. Програмата на КПСС е одобрена от цялото съвременно комунистическо движе-

ние, от милионите трудещи се в капиталистическите страни, от прогресивните хора във всички континенти. Тя им дава увереност, че на земята ще се утвърди най-справедливият обществен строй — комунизмът.

Програмата на КПСС е документ за истински комунистически хуманизъм. Тя е проникната от идеите за мир и братство между народите. Историческата мисия на комунизма е да премахне войните, да установи вечен мир на земята. Съветският народ, който изгражда комунизма, поставя цялото нарастващо могъщество на своята държава в служба на мира и прогреса на човечеството.

3. Програма за изграждането на комунизма в СССР

В програмата на КПСС е дадена цялостна и все-странна характеристика на комунистическото общество и са обосновани закономерностите на прерастването на социалистическото общество в комунистическо. В нея са определени пътищата за преустройство върху комунистическа основа на всички страни на живота: производителните сили и производствените отношения, формите за разпределение и задоволяване потребностите на хората, класовата структура и националните отношения, политическата организация на обществото и на държавния механизъм, науката и техниката, културата и изкуството, бита и морала, цялата съвкупност на човешките отношения.

„Комунизмът — се казва в програмата — е без-класов обществен строй с единна общонародна собственост върху средствата за производство с пълно социално равенство между всички членове на обществото, където заедно с всестранното развитие на хората ще израснат върху основата на постоянно развиващата се наука и техника и производителните сили, където всички източници на общественото богатство ще потекат като пълноводен поток и ще се осъществи великият принцип „От всекиго според способностите, на всекиго според потребностите“. Комунизмът е високоорганизирано общество на свободни и съзнателни труженици, в което ще се утвърди обществено самоуправление, трудът за благо на обществото ще стане за всички първа жизнена потреб-

ност, осъзната необходимост, способностите на всекиго ще се прилагат с най-голяма полза за народа."¹

КПСС поставя и разрешава задачите на изграждането на комунизма с оглед подготовката и съзряването на материалните и духовните предпоставки. Тя се ръководи от обстоятелството, че не бива да се прескачат необходимите етапи на развитието, както и да се спира на постигнатото, да се забавя движението напред. Програмата предвижда последователни етапи на изграждането на комунизма и е предназначена за един период от двадесет години.

През първото десетилетие (1961—1970 г.). Съветският съюз, създавайки материално-техническа база на комунизма, ще надмине по производство на глава от населението най-могъщата и най-богатата капиталистическа страна — САЩ. Към края на второто десетилетие (1971—1980 г.) съветският народ ще създаде материално-техническата база на комунизма. В СССР ще бъде в главни линии изградено комунистическото общество. Напълно то ще бъде изградено през следващия период.

Изграждането на комунизма е свързано с разрешаването на три взаимносвързани големи исторически задачи: създаването на неговата материално-техническа база, развитието на комунистическите обществени отношения и възпитаването на новия човек.

Главна икономическа задача на партията и народа през следващите двадесет години е създаването на материално-техническата база на комунизма, която представлява най-високото в историята на човечеството стъпало в развитието на производителните сили. Това означава: пълна електрификация на страната и въз основа на нея усъвършенствуване на техниката, технологията и организацията на общественото производство във всички отрасли на народното стопанство; комплексна механизация на производствените процеси, а през следващите етапи комплексната им автоматизация; широко прилагане на химията в народното стопанство, всестранно развитие на новите, икономически по-ефективни отрасли на производството, на новите видове енергия и материали; по-всестранно и по-рационално използване на природните, материалните и трудовите ресурси; органи-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 500—501.

ческо съединяване на науката с производството и бързи темпове на научно-техническия прогрес, високо културно-техническо равнище на трудещите се. Всичко това ще осигури значително превъзходство на СССР над най-развитите капиталистически страни в областта на производителността на труда.

Програмата предвижда гигантско нарастване на производителните сили. През следващите десет години промишленото производство ще нарасне около 2,5 пъти и ще надмине съвременното равнище на САЩ. За двадесет години (1961—1980 г.) обемът на промишленото производство ще се увеличи не по-малко от шест пъти. В края на двадесетилетието промишленото производство на СССР ще бъде почти два пъти по-голямо от сегашното промишлено производство на целия несоциалистически лагер.

Колосалният ръст на промишленото производство се осигурява от:

повишаването на производителността на труда в промишлеността през първото десетилетие повече от два пъти, за двадесет години — четири и половина пъти;

завършване в главни линии на електрифицирането на цялата страна — електрифицирането както на производствените процеси в промишлеността, транспорта и селското стопанство, така и на бита на градското и селското население;

качествените изменения в структурата на промишлеността — повишаването на ролята на новите икономически по-ефективни отрасли;

бързото увеличаване на производството на метал и гориво, които са основата на съвременната промишленост;

всестранното развитие на химическата промишленост, която разширява извънредно много възможностите за увеличаване на народното богатство, за производството на нови, по-съвършени и по-евтини средства за производство и предмети за народно потребление,

развитието на машиностроенето, внедряването на нови видове машини, уреди, максималното форсиране на производството на автоматични линии и машини, на средства на автоматиката, телемеханиката, електрониката и точните уреди;

комплексната механизация и автоматизация на производството, внедряването на съвършени системи за автоматично управление;

по-нататъшното бързо развитие на реактивната техника;

рационалното разпределение на промишлеността, което осигурява икономия на обществен труд, комплексно развитие на районите, специализация и коопериране, и спомага за преодоляването на съществените различия между града и селото;

максималното ускоряване на научно-техническия прогрес, засилването на развитието на науката, усъвършенствването на технологията и високата организация на труда.

Важна роля в създаването на материално-техническата база на комунизма имат строителството и транспортът. Програмата предвижда бързо развитие и техническо усъвършенствване на строителната индустрия и на промишлеността на строителни материали, на всички видове транспорт и всички съобщителни средства.

Задължително условие за изграждането на комунизма е създаването на всестранно развито и високопродуктивно селско стопанство наред с могъщата промишленост. В най-близките десет години общият обем на продукцията на селското стопанство ще се увеличи два и половина пъти, а за двадесет години — три и половина пъти. Производителността на труда в селското стопанство ще се повиши за двадесет години пет-шест пъти. Това увеличение на селскостопанското производство се осигурява от строго обмислена система на технически, организационни и социални мероприятия. Програмата предвижда:

пълно електрифициране на селското стопанство, внедряване на комплексна механизация на производството с прилагане на средствата на автоматиката;

осъществяване на научно обосновано разпределение на селското стопанство по природно-икономически зони и райони и по-задълбочената му и по-постоянната специализация;

химизирането на селското стопанство, изпълнение на обширната програма за иригационно и мелиоративно строителство;

внедряване във всички колхози и совхози научно-обоснована система от мероприятия по земеделието и животновъдството;

подобряване на организацията на производството, неотклонен подем на производителността на труда, последователно строго спазване на принципа на материалната заинтересованост: за повече труд по-висока заплата;

осигуряване на колхозите с разнообразни средства за производство и квалифициранн кадри;

пълно преодоляване през най-близките години на изоставането на икономически слабите колхози и преръщането на всички колхози в икономически мощни, високодоходни стопанства;

всестранно развитие на колхозната демокрация и на принципа на колективността в ръководенето на колхозните работи.

Нарастването на производителните сили в селското стопанство ще доведе до големи промени в социално-икономическите отношения. Програмата изхожда от обстоятелството, че формирането на комунистическите отношения в селото ще върви по пътя на развитието и усъвършенствуването на двете форми на социалистическо производство — совхозите и колхозите. Всички совхози ще станат образцови предприятия; тяхната роля като основни социалистически предприятия в селото все повече ще нараства.

Колхозът е школа за комунизъм за селяните. Икономическият подем на колхозите ще съдействува за усъвършенствуването на вътрешно-кооперативните отношения: за повишаване степента на обобществяване на производството; за приближаване на нормирането, организацията и заплащането на труда до равнището и формите, които съществуват в държавните предприятия; за преминаване към гарантирано месечно заплащане на труда; за развиване на обществените услуги. Процесът на обобществяване постепенно ще надхвърли рамките на отделните колхози, ще се създадат и укрепят междуколхозните производствени връзки. Ще възникнат и укрепнат производствените връзки на колхозите и совхозите помежду им и с промишлените предприятия; с оглед на икономическата целесъобразност ще се формират аграрно-промишлени обединения. Селскостопан-

ското производство ще бъде органически свързано с промишлената преработка на неговата продукция. Ще се подобри специализацията и кооперирането на селскостопанските и промишлените предприятия.

С придвижването към комунизма социалистическото селско стопанство ще се приближи до равнището на промишлеността по техническото обзавеждане и организация на производството. В характера на селскостопанския труд ще станат големи качествени изменения: той ще се превърне в разновидност на индустриалния труд. В хода на развитието на производството в колхозите и совхозите и, на усъвършенствуването на обществените отношения в тях ще се открият възможности за преминаването към комунистическите форми на производство и разпределение.

„Икономическият разцвет на колхозния строй ще създава условия за постепенно сближаване, а в перспектива и за сливане на колхозната собственост с общонародната в единна комунистическа собственост.“¹

Високото равнище на развитие на производителните сили на колхозите ще създаде напълно осигурен живот за всички колхозници, техните потребности ще се задоволяват за сметка на общественото стопанство на колхозите. Постепенно колхозните села ще се превърнат в удрени населени пунктове от градски тип с благоустроени улици и жилища. Селското население по културно-битовите условия на живот ще се изравни с градското.

„Ликвидирането на социално-икономическите и културно-битовите различия между града и селото ще бъде един от най-големите резултати от изграждането на комунизма.“²

За създаването на материално-техническата база на комунизма е необходимо непрекъснато да се усъвършенствуват стопанското ръководство и планирането. Програмата на партията изисква рационално и ефективно да се използват материалните, финансовите и трудовите ресурси, природните богатства на страната, да се премахнат излишните разходи и загуби и бързо да се развива и внедрява най-новата техника.

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 516.

² Пак там, стр. 525.

„Постигането в интерес на обществото на най-големи резултати при най-малки разходи — се казва в програмата — такъв е неотменимият закон на стопанското строителство.“¹

Гигантският ръст на производителните сили и дълбоките социално-икономически преобразования, предвидени от програмата, са подчинени на разрешаването на великата задача — да се осигури в Съветския съюз най-високото в историята на обществото жизнено равнище на трудещите се, да се създадат условия за хармонично и всестранно развитие на човека, да се стигне до пълно задоволяване на материалните и културните потребности, а след това да се завърши преминаването към комунистическо разпределение.

В програмата на партията е даден велик план за коренно подобряване на живота на съветските хора, за повишаването на материалното благосъстояние на народа. В нея е показано взаимодействието между двата основни принципа на задоволяване потребностите на гражданите: повишаване индивидуалната заплата според количеството и качеството на вложения труд, съчетано с намаляването на цените на дребно, и премахването на облагането на населението с данъци; разширяването на обществените фондове за потребление, предназначени да задоволяват нуждите на членовете на обществото независимо от изразходвания труд, т. е. безплатно. С придвижването към комунизма ролята и значението на обществените фондове за потребление и темповете на тяхното нарастване ще се увеличават. Преминаването към комунистическо разпределение ще се завърши, след като принципът за разпределение според труда напълно се изчерпа, т. е. когато настъпи изобилие от материални и културни блага и трудът се превърне в първа жизнена потребност за всички членове на обществото.

Повишаването на жизненото равнище на трудещите се ще се осъществява на последователни етапи. През предстоящото десетилетие обемът на националния доход на СССР ще се увеличи около два и половина пъти, реалните доходи на работниците и служителите за един работещ ще се увеличат средно почти два пъти, потреб-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 525.

лението на най-ценните хранителни продукти — един и половина — два и половина пъти, а обемът на общественото хранене — повече от три пъти. Програмата предвижда към края на първото десетилетие да се ликвидира с недостига на жилища, да се въведе 35-часова работна седмица, да се увеличи продължителността на платените отпуски на работниците и служителите и да се разпространи постепенно системата на отпуските и по отношение на колхозниците, да се увеличат обществените разходи за издръжката на нетрудоспособните, да се задоволят в най-близките години напълно потребностите от предучилищни заведения.

За двадесет години националният доход на СССР ще се увеличи около (пет) пъти. Към края на второто десетилетие реалните доходи на глава от населението ще нараснат повече от 3,5 пъти, обемът на общественото хранене — около 13 пъти, и то постепенно ще стане преобладаващо. Всяко семейство ще има благоустрояно жилище. Работният ден ще се намали още повече, ще изчезнат окончателно остатъците от неравното положение на жената в бита и ще се създадат условия за съчетаване на щастливото майчинство с по-активното участие на жената в обществения труд, в научната работа и изкуството.

В края на двадесетилетието обществените фондове за потребление по обща сума ще достигнат приблизително половината от реалните доходи на населението. Обществото ще осигури безплатно: издръжката на децата в детските заведения и училищата-интернати (по желание на родителите); пълна издръжка на нетрудоспособните; получаване на образование във всички учебни заведения, топли закуски за учащите се във всички училища, а в училищата с удължен ден и обеда, безплатно снабдяване на учащите се с ученическа форма и учебни помагала; медицинско обслужване на всички граждани, включително и осигуряване с лекарства и санаторно-лечение на болните; ползване на жилища, а също и на комунални услуги, ползване на комуналния транспорт и някои видове битови услуги; последователно намаляване на таксите и частично безплатно ползване на почивните домове, пансионите, туристическите бази; даването на все по-големи помощи, привилегии и стипендии на населението (помощи на многодетните и

самотни майки, стипендии на студентите; постепенно преминаване към безплатно обществено хранене (обе-ди) в предприятията, учрежденията и на заетите в про-изводството колхозници.

Така изграждащото се комунистическо общество върви към пълно и всеобхватно задоволяване на растящите материални и културни потребности на хората. Създават се неограничени възможности за истинска свобода и всестранен разцвет на човешката личност.

Програмата показва как върху основата на бурното развитие на производителните сили и измененията в икономическата структура социалистическите обще-ствени отношения прерастват в комунистически изменя се политическият и духовен живот на обществото, фор-мира се човекът на комунистическото общество.

Прерастването на социализма в комунизъм води до ликвидирането на всички класови различия и до създаването на еднородна социална структура на обществото. Сливането на колхозно-кооперативната собственост с общонародната ще премахне съществени различия между града и селото, постепенно ще се намалят, а след това и напълно ще се заличат класовите граници между работническата класа и селяните. Съществуващите сега различия между умствения и физическия труд ще се премахнат в резултат на големия напредък на техниката, на измененията на характера на труда и повишаването на културно-техническото равнище на работниците и колхозниците. Обществото ще стигне до създаването на най-висшата форма на социално равенство — комунистическото равенство, което означава еднакво отношение към средствата за производство, равенство в разпределението, труда и бита.

Програмата на КПСС дава характеристика на политическата организация на обществото през периода на разгърнатото изграждане на комунизма. В нея научно е обосновано прерастването на държавата на диктатура на пролетариата в общонародна държава и постепенното преминаване към обществено самоуправление.

„Като осигури пълната и окончателна победа на социализма — първата фаза на комунизма — и преминаването на обществото към разгърнато строителство на комунизма — се казва в програмата на партията, — диктатурата на пролетариата изпъл-

ни своята историческа мисия и от гледна точка на задачите на вътрешното развитие престана да бъде необходима в СССР. Държавата, която възникна като държава на диктатурата на пролетарната, се превърна при новия, съвременен етап в общонародна държава, в орган за изразяване на интересите и волята на целия народ.“¹

Общонародната държава ще се запази до пълната победа на комунизма. Едва с изграждането на развитото комунистическо общество в СССР и с победата и укрепването на социализма на международната арена ще изчезне необходимостта от държавата и тя ще отмре. Общонародната държава е призвана да организира създаването на материално-техническата база на комунизма, преобразуването на социалистическите отношения в комунистически, да упражнява контрол върху размера на труда и размера на потреблението, да осигурява повишаването на благосъстоянието на народа, да защитава правата и свободите на съветските граждани, социалистическия правов ред и социалистическата собственост, да възпитава народните маси в дух на съзнателна дисциплина и комунистическо отношение към труда, да осигурява отбранителната способност и безопасността на страната, да развива братското сътрудничество със социалистическите страни, да отстоява делото на мира и да поддържа нормални връзки с всички страни.

Програмата посочва пътищата за организиране на обществото върху основата на комунистическото самоуправление. В нея е определена главната насока на развитието на социалистическата държава през периода на изграждането на комунизма: всестранно разгръщане и усъвършенствуване на социалистическата демокрация, активно участие на всички граждани в управлението на държавата, в ръководството на стопанското и културното строителство, подобряване работата на държавния апарат и засилване на народния контрол върху неговата дейност, повишаване ролята на обществените организации (профсъюзите, Комсомола, кооперативите, културно-просветните обединения) в изграждането на комунизма.

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 540.

Програмата отрази новия етап в развитието на националните отношения в СССР. Социализмът постави началото на действието на двете взаимосвързани тенденции в националния въпрос: всестранното развитие на всяка нация, разширяване правата на съюзните и автономните републики и все по-голямо сближаване на нациите, тяхното взаимно влияние и взаимно обогатяване. В процеса на изграждането на комунизма нациите ще се сближават още повече. Изграждането на материално-техническата база на комунизма води до още по-тясно обединяване на съветските народи. Заличаването на границите между класите и развитието на комунистическите обществени отношения ще засилят социалната еднородност на всички нации, ще съдействуват за развитието на общи комунистически черти на културата, морала и бита и за по-нататъшното укрепване на взаимното доверие и дружбата между тях. Партията осигурява свободно развитие на езиците на народите на СССР, без да допуска никакви ограничения, привилегии и принуждения при употребата на един или друг език. Заличаването на националните различия е обективен исторически процес, който има прогресивен характер. Комунистите всячески се стремят да му съдействуват, като възпитават масите в дух на пролетарски интернационализъм и съветски патриотизъм. Обаче този процес е много продължителен и изкуственото му ускоряване може да доведе само до съживяване на вредните националистически отживелици.

За пълната победа на комунизма, за тържеството на новите отношения е необходимо да се завърши започнатият от социалистическата революция бързо развиващ се процес на формиране на новия човек — строителя и труженика на комунистическото общество. Партията поставя в тази област следните основни задачи: формиране на марксистко-ленински мироглед у всички съветски хора, възпитаването им в дух на комунизъм, трудово възпитание на членовете на обществото; развитие на комунистическото отношение към труда; възпитаване на целия народ в дух на висока идейност, на преданост към делото на комунизма, в дух на пролетарски интернационализъм и социалистически патриотизъм.

КПСС си поставя за цел да осигури всестранно хармонично развитие на личността, която съчетава в себе

си духовно богатство, морална чистота и физическо съвършенство. Особено голямо значение се отдава на възпитанието на подрастващото поколение.

В процеса на прехода към комунизма все повече се засилва ролята на нравствените начала в живота на обществото. Програмата дава моралния кодекс на строителя на комунизма. Той включва следните нравствени принципи:

преданост към делото на комунизма, любов към социалистическата родина, към страните на социализма; добросъвестен труд за благо на обществото; който не работи, не трябва да яде;

грижа на всекиго за запазване и умножаване на обществената собственост;

високо съзнание за обществен дълг, нетърпимост към нарушенията на обществените интереси;

колективизъм и другарска взаимопомощ; един за всички и всички за един;

хуманни отношения и взаимно уважение между хората; човек за човека е приятел, другар и брат;

честност и правдивост, нравствена чистота, простота и скромност в обществения и личния живот;

взаимно уважение в семейството, грижи за възпитанието на децата;

непримиримост към несправедливостта, безделието, нечестността, карьеризма, користолюбието;

дружба и братство между всички народи на СССР; нетърпимост към националната и расовата омраза;

непримиримост към враговете на комунизма, към враговете на мира и свободата на народите;

братска солидарност с трудещите се от всички страни, с всички народи.

Всестранното развитие на личността предполага и висока образованост — способността на човека към плодотворна дейност в сферата на производството, науката, културата, изкуството, към активно участие в обществения живот. Програмата на партията предвижда мероприятия за всестранното развитие на народното образование, в което обучението и възпитанието са тясно свързани с живота, с производителния труд, както и с всички видове извънучилищна културно-просветна и образователна работа.

Предмет на специалната грижа на партията е все-
странното развитие на науката и засилването на роля-
та ѝ в изграждането на комунизма. Науката се превръ-
ща в решаващ фактор за мощното увеличаване на про-
изводителните сили в обществото. При комунизма тя
ще стане действително производителна сила на общест-
вото. Програмата на КПСС предвижда стремително
развитие на всички области на науката, укрепване на
връзките ѝ с творческия труд на народа, с практиката
на комунистическото строителство.

През периода на изграждането на комунизма ще се
развие всестранно културният живот. Съветската лите-
ратура, музика, живопис, кинематография, театър, теле-
визия, всички видове на изкуството ще достигнат нови
големи успехи в идейното си съдържание и художест-
вено майсторство. Програмата на КПСС отделя голямо
внимание на развитието и обогатяването на художест-
вената съкровищница на обществото чрез съчетаване
на масовата художествена самодейност и професионал-
ното изкуство.

Културното развитие през периода на прерастването
на социализма в комунизма е заключителният етап на
великата културна революция, която осигурява създа-
ването на необходимите идеологически и културни ус-
ловия за победата на комунизма.

Програмата на КПСС изхожда от марксистко-ленин-
ския принцип: народът е творец на историята, изграж-
дането на комунизма е дело на народа, на неговата
енергия, на неговия разум.

4. Комунизмът е светлото бъдеще на цялото чове- чество

Програмата на КПСС разглежда историческото раз-
витие на всички страни и народи като единен, взаимно-
свързан и взаимнообусловен процес. Тя съдържа дълбок
марксистко-ленински анализ на най-важните обществе-
ни явления на съвременността, на развитието на силите
на социализма, дава критична марксистко-ленинска
оценка на съвременния капитализъм и неговите проти-
воречия, отговаря на най-актуалните, най-парливите
въпроси, които вълнуват всички народи. В нея е пока-

зано, че човечеството го очаква радостно и светло бъдеще — комунизма — най-съвършеното и най-прогресивното общество, което закономерно и неизбежно идва да смени реакционния капиталистически строй.

Изграждането на комунизма в СССР е съставна част от изграждането на комунистическото общество от ония народи, които са скъсали с капитализма, съществен фактор за укрепването на световната социалистическа система. В програмата е издигнато и обосновано положението, че в рамките на световната социалистическа система, използвайки предимствата на тази система, ще позволи на другите социалистически страни да съкратят сроковете на изграждането на социализма, а това открива пред тях перспективата за повече или по-малко едновременно, в рамките на една историческа епоха, преминаване към комунизма. Страната, която първа върви към комунизма, проправя пътищата на другите народи, облекчава тяхното движение към висшите форми на организация на обществото. Изграждането на комунизма в СССР, се казва в програмата, отговаря на интересите на всяка страна от социалистическата общност, тъй като укрепва могъществото и отбранителната способност на социалистическия лагер като цяло, създава по-широки възможности за сътрудничество и взаимна помощ.

Братските партии на социалистическите страни виждат в програмата на КПСС теоретическа основа за разработването на най-важните съвременни и бъдещи проблеми на развитието на тези страни. Обобщеният в програмата опит на социалистическото строителство, на закономерностите на прерастването на социализма в комунизъм в СССР служат на братските партии от социалистическите страни, както заявяват те, за пример в борбата им за изграждането на социализма и комунизма в техните страни.

Програмата на КПСС осветлява пътя към светлото бъдеще на трудещите се от всички капиталистически страни. В нея се изтъква, че капитализмът е последният експлоататорски строй и че световната капиталистическа система като цяло е узряла за социалната революция на пролетариата. От времето на Великата октомврийска социалистическа революция светът преживява епоха на революционно преминаване от капитализма

към социализма. При това в съвременната епоха в единен световен революционен процес, който подкопава и разрушава капитализма, се сливат социалистическите революции, националноосвободителните антимириалистически революции, народните демократични революции, широките селски движения, борбата на народните маси за събаряне на фашистките и другите тиранически режими, общодемократичните движения против националното потисничество се сливат в единен световен революционен процес, който подкопава и разрушава капитализма.

Сега, когато възникна, разви се и укрепна световната социалистическа система, се извършва *още по-голямо сближение* и преплитане на народнодемократичните, националноосвободителните и социалистическите революции. Сега всяка страна, независимо от равнището на нейното развитие, може да тръгне по пътя, който води към социализма. В изграждането на новото общество тя може да получи всеобща помощ и подкрепа от социалистическите страни.

Социализмът вече показва своето превъзходство над капитализма във всички области на обществения живот. Победата на социализма в СССР и успехите на социалистическото строителство в редица други страни откриха епохата на краха на капиталистическата система. Успехите на изграждането на социализма в Съветския съюз ще окажат мощно въздействие за разгръщането на световното революционно движение, ще мобилизират за историческо творчество стотици милиони активни борци за утвърждаването на новия строй. Примерът от изграждането на комунизма в СССР ще въодушевява трудещите се маси от всички страни, ще бъде огромна морална подкрепа в борбата за освобождение на всички народи от социално и национално потисничество и ще ускори тържеството на идеите на комунизма, на идеите на марксизма-ленинизма в световен мащаб.

С изпълнението на програмата и придвижването на съветското общество към комунизма историческите условия за класовата борба на работническата класа, на всички трудещи се в капиталистическите страни ще стават все по-благоприятни. Не чрез войни с другите страни, а чрез примера на по-съвършена организация на

обществото, чрез разцвета на производителните сили и създаването на всички условия за щастието и благополучието на човека идеите на комунизма ще спечелят умовете и сърцата на народните маси.

„Когато съветският народ ще се ползва от благата на комунизма — се казва в програмата, — нови стотици милиони хора на земята ще кажат: „Ние сме за комунизма!“¹

В програмата на КПСС е изтъкнато все по-засилващото се влияние на социализма върху социално-политическите процеси в страните, които са разкъсали веригите на колониалния гнет. Всяка от тези страни стои пред избора на най-късия път към завоюване на икономическа независимост и социален прогрес. Обобщеният в програмата опит учи, че сега капиталистическият път е път безперспективен и реакционен, път на народните страдания, който води към нови сътресения и войни.

Социализмът представлява най-ефективните икономически и политически форми на организация на обществения живот, които позволяват в най-кратки срокове да се ликвидира с изостаналостта и некултурността на населението и да се тръгне по широкия и светъл път на прогреса.

Казаното в програмата на КПСС за националноосвободителното движение и перспективите на неговото развитие, за довеждането на антиимпериалистическата, антифеодалната, демократична революция докрай, за некапиталистическия път на развитие, за държавата на националната демокрация помагат на народите от Африка и Азия, от Латинска Америка и Океания да направят правилен избор за постигането на политически, социално-икономически и културен прогрес.

Програмата на КПСС има грамадно значение за укрепването на мира в целия свят и за предотвратяването на една нова световна война. Мирът и комунизмът са тясно и неразривно свързани. Комунизмът премахва всички социални причини, които предизвикват военни конфликти, и избавя хората от ужасите на войната. Същевременно за изграждането на комунизма, за осъ-

¹ Материали на XXII конгрес на КПСС, стр. 583.

шествяването на величествените планове за неговото изграждане е необходим мир.

Успехите на комунистическото строителство в СССР, укрепването на социализма в другите страни ще доведат до създаването на такова превъзходство на силите на световния социализъм над силите на войната и империализма, което ще бъде достатъчно, за да се обуздаят агресорите и да се осигури мирът. Това открива реална възможност да се изключи войната от живота на човечеството дори и когато капитализмът още съществува на някоя част от планетата. Като се запознават с програмата на КПСС, нови и нови милиони хора в капиталистическите страни все повече се убеждават, че комунизмът носи на човечеството избавление от заплахата да бъде унищожено то в пламъците на ядрените експлозии, че Съветският съюз е най-последователният борец за мир.

Осъществяването на програмата на КПСС ще представлява гигантски скок в развитието на производителните сили, науката и техниката в СССР. То ще покаже, че комунизмът използва науката и техниката в интерес на хората, за пълното и разностранно задоволяване на техните потребности. Превръщането на Съветския съюз, на цялата социалистическа система в мощно огнище на общественото богатство, в гигантски център на модерната наука и техника ще им позволи да разширят помощта на всички страни, които са тръгнали по пътя на самостоятелното развитие и се борят за увеличаване на производителните сили, за разцвет на културата. Засилването на помощта на народите, които по вина на империалистите живеят в мизерия, ще даде възможност на тези народи бързо да преодолеят своята изостаналост, да намерят прогресивни форми за разрешаване на икономическите и политическите проблеми.

Новата програма на КПСС е забележителна победа на комунизма на идеологическия фронт, мощен удар върху буржоазната идеология, антикомунизма и десносоциалистическия реформизъм. Колкото повече се проявяват предимствата на комунистическото общество, колкото повече растат силите на комунизма, толкова повече истината за него ще си пробива път навсякъде, като отхвърля воински клеветнически измислици на

буржоазията. Лъжливите антикомунистически митове ще бъдат разпръснати в прах.

Програмата на КПСС прави окончателна равносметка на историческия спор между комунистите и социалдемократите за пътищата на развитието на човечеството. Когато комунистите пристъпиха към преустройството на изостанала Русия в социалистическа държава с революционни методи, социалдемократическите ренегати се обявиха против болшевиките, заявиха, че този метод на изграждане на социализма е неприемлив за човечеството. Те обещаха да посочат друг път към социализма. Изминаха десетилетия. Десните социалдемократи не изпълниха обещанията си. Друг път, различен от този, който прекара Октомврийската революция, няма. Лидерите на десните социалдемократи са на практика защитници на интересите на буржоазията. Днес десните социалдемократи открито се отказаха от борбата за социализъм, захвърлиха социалистическото знаме, тръгнаха по пътя на антикомунизма. Това, както и трябваше да се очаква, ги доведе до пълен банкрут. Състояният се едновременно с XII конгрес на КПСС конгрес на така наречения социалистически интернационал в Рим отрази истинското политическо и духовно разложение на помагачите на буржоазията.

5. Засилване на ръководната роля на партията. Новият устав на КПСС и развитието на ленинските норми на партнен живот

XII конгрес на КПСС отдели голямо внимание на ролята на партията при разгърнатото изграждане на комунизма. Той одобри голямата и плодотворна дейност на Централния комитет за окончателното преодоляване на последиците от култа към личността, за развитието на ленинските принципи във всички области на партийната, държавна и идеологическа работа. Конгресът одобри взетите от Централния комитет решителни мерки за разобличаване и идейно разгромяване на обявлата се против ленинския курс на XX конгрес на КПСС антипартийна група на Молотов, Каганович, Маленков и др. Изразявайки волята на всички комунисти, конгресът осъди с негодувание фракционната дейност на тази

група като несъвместима с ленинския принцип за единството на партията. XXII конгрес манифестира огромната монолитност на редовете на партията, нейното несъкруσιμο единство.

В програмата на КПСС бе издигнато и обосновано положението, че Комунистическата партия на Съветския съюз, която възникна като партия на работническата класа, стана партия на целия народ.

В процеса на изграждането на комунизма се повишава ролята на партията като висша форма на обществено-политическа организация: засилва се нейното направляващо въздействие върху всички страни на изграждането на комунизма; укрепва единството на партията и народа; обогатяват се формите на нейните връзки с безпартийните маси; все по-широки слоеве от трудещите се се издигат до равнището на съзнателността и активността на членове на партията; повишава се ролята на комуниста; вътрешнопартийната демокрация става все по-широка; расте активността и инициативата на всички членове на партията; укрепва единството и сплотеността на партийните редици.

Развивайки ленинското учение за партията, програмата обоснова всеобхватно положението за нарастването на ръководната, направляващата и организиращата роля на партията през периода на прехода от социализма към комунизма. Тази обективна закономерност на историческото развитие се обуславя:

от нарастването на мащабите и сложността на задачите на изграждането на комунизма, които изискват по-високо равнище на политическото и организационното ръководство. Само партия, въоръжена със знанието на икономическите закони на социализма, може точно да ги изрази в своята политика, да насочва развитието на социалистическото народно стопанство към комунизма, да ръководи дейността на съветската държава;

от засилването на творческата активност на масите и от въвличането на нови милиони трудещи се в управлението на държавата и производството. Само партията може да организира съзнателното творчество на милиони хора, да го насочи към творческа дейност, да циментира усилията на милиони хора в едно общо усилие, волята на милионите — в една обща воля.

от по-нататъшното развитие на социалистическата демокрация, от повишаването на ролята на обществените организации — на съветите, профсъюзите, Комсомола, кооператива, научните дружества и т. н., и от разширяването на правата на съюзните републики и местните организации. Само партията като най-влиятелна и най-авторитетна ръководеща организация е способна да обедини дейността на всички други организации на трудещите се, да я насочи в единното русло на изграждането на комунизма;

от нарастващото значение на теорията на научния комунизъм, на нейното творческо развитие и пропаганда, от необходимостта да се засили комунистическото възпитание на трудещите се и да се води борба за преодоляване на отживелиците от миналото в съзнанието на хората. Комунистическото възпитание на трудещите се е сложен процес. Само партията, която владее теорията на марксизма-ленинизма и творчески я развива, която е образец на съзнателност и идейност, може да възпитава трудещите се в духа на комунизма, да формира техния комунистически мироглед, да води решителна борба против буржоазната идеология.

Превръщането на партията във всенародна, разширяването на нейното направляващо влияние върху всички страни на обществения живот, нарастването на ролята ѝ като ръководна сила на обществото обусловиха характера на измененията, които са внесени от XXII конгрес на КПСС в устава на партията. В доклада на Ф. Р. Козлов на XXII конгрес на КПСС и в новия устав на партията, приет от конгреса, е обобщен и закрепен извънредно богатият опит от партийното строителство, от ръководната дейност на партията в изграждането на социализма и комунизма и се развиват организационните принципи на партията в съответствие с условията и задачите на периода на разгърнатото изграждане на комунизма. Намерилите място в устава организационни принципи са органически свързани с разработения от партията генерален план с нейната стратегия и тактика на борбата за комунизъм.

Опирайки се на положенията на програмата, новият устав определя мерките за повишаване ролята и отговорността на комунистите за боеспособността на партията. Уставът издига като най-важен критерий за членство

в партията изискването за активно участие в изграждането на комунизма. Това определя и основните задължения на комуниста в обществения труд, в създаването на материално-техническата база на комунизма, в укрепването и усъвършенствуването на социалистическите обществени отношения, в спазването на нормите на комунистическата нравственост. Моралният кодекс на строителя на комунизма влезе в устава на партията като закон на партийния живот.

Уставът е голяма крачка напред по пътя на по-нататъшното развитие на вътрешнопартийната демокрация. Повишава се активността и инициативата на партийните членове, засилва се техният контрол върху дейността на ръководните органи и върху работещите в тях, разширява се участието на комунистите в изработването и осъществяването на политиката на партията, в развитието на критиката и самокритиката.

В устава е издигнато положението, че висш принцип на партийното ръководство е колективността. Задължителното му спазване е необходимо условие за нормалната дейност на партийните организации, за правилното възпитание на кадрите, за развитието на активността и инициативата на комунистите, за създаването на надеждни гаранции от погрешни, едностранчиви и еднолични решения и действия. Колективността помага да се съединят в едно цяло различните способности, знания и опит на много хора, да се насочат те към извършване на велики дела.

В програмата и устава на КПСС са формулирани нови важни норми на партийния живот, които осигуряват постоянното осъществяване на принципа за колективност на ръководството и развитието на вътрешнопартийната демокрация. Предвижда се периодичното обновяване състава на партийните комитети — от бюрото на първичната партийна организация до Централния комитет. На всички редовни избори съставът на Централния комитет на КПСС и на неговия Президиум се обновява с не по-малко от една четвърт, съставът на ЦК на компартиите на съюзните републики, краевите комитети и областните комитети на партията — с не по-малко от една трета, на окръжните комитети, градските комитети и районните комитети на партията, партийните комитети и бюрата на първичните партийни

организации — в една втора. Системното обновяване на ръководните органи става норма на партийния живот.

Уставът предвижда също членовете на ЦК и Президиума на ЦК на КПСС, членовете на ЦК на компартиите на съюзните републики, краевите комитети, окръжните комитети, градските комитети, районните комитети на партията, партийните комитети или бюрата на партийните организации да могат да бъдат избирани пored не повече от три пъти. В устава се създава възможност отделни ръководни работници с признат авторитет, високи политически и организаторски качества да бъдат избирани в партийните органи и за по-дълъг срок. Секретарите на първичните партийни организации могат да бъдат избирани пored не повече от два срока. Тези големи организационни мерки осигуряват широк приток на нови партийни сили в ръководните партийни органи, правилно съчетаване на опита на старите и младите кадри. Те са важно средство за изключване на възможността да се съсредоточава прекомерно властта в ръцете на отделни ръководни работници, за предотвратяване на случаите, когато те могат да избягнат контрола на партийните колективи. Същевременно при такъв ред се запазва необходимата приемственост в ръководството.

Новият ред, по който се формират партийните органи, предпазва партията от повторение на отрицателните явления в нейния живот, които съществуваха при култа към личността, повдига още повече авторитета на партийния ръководител. Партията винаги е пазила и пази авторитета на ръководителите. Осигурява се създаването на действително авторитетни ръководни дейци на партията от ленински тип, без които е невъзможно партията да функционира правилно.

„Марксистите не могат да стоят на обикновеното гледище на интелегента-радикал с неговата уж революционна отвлеченост: „никакви авторитети“.

Не. За работническата класа, която в целия свят води трудна и упорита борба за пълно освобождение, са нужни авторитети . . .“¹

За по-нататъшното демократизиране на вътрешнопартийния живот ще окаже влияние и намаляването на

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 413—414.

платения апарат на партийните органи и привличането на работа в него на извънщатен актив на обществени начала.

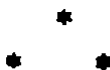
Ярка проява на развитието на ленинските норми на партиен живот е непосредственото участие на комунистите в изработването на политиката на партията. За това допринася свободното и делово обсъждане в партията на въпросите на нейната политика и практическа дейност, провеждането на другарски дискусии по спорните и недостатъчно ясните въпроси, общопартийните и общонародните обсъждания на най-важните въпроси на държавното, стопанското и партийното строителство. Същевременно в устава се създават гаранции срещу опитите на малцинството да налага своята воля на мнозинството, както и срещу създаването на фракционни групировки и разкол в партията. Партията е водила и ще води решителна борба за по-нататъшното укрепване на единството на своите редове, ще води решителна борба против ревизионистите и догматиците, за чистотата на теорията на марксизма-ленинизма и творческото ѝ развитие.

В новия устав в съответствие със задачите, поставени от програмата на партията, се затвърдява нарасналата роля на местните органи на партията и първичните партийни организации, курсът към по-нататъшното разширяване на техните права, към развиването на инициативата и активността им при решаването на стопанско-политическите задачи. Все по-голямо значение придобива партийният и общественият контрол от горе до долу като едно от най-ефективните средства за влияние на масите върху дейността на държавните, партийните и обществените организации. Уставът разширява броя на партийните организации, на които е дадено правото да контролират дейността на администрацията.

Уставът на КПСС, приет от XXII конгрес на партията, отразява новата степен в развитието на ленинските организационни принципи и норми на партиен живот, новото, по-високо равнище на партийно-политическата работа и партийно-организационното ръководство.

С нарастването на ролята и значението на Комунистическата партия през периода на разгърнатото изграждане на комунизма се издига още повече ролята на Централния комитет — най-висшия колективен

ръководен орган на партията през периода между конгресите. Централният комитет избира Президиум, който ръководи работата на ЦК между пленумите, и Секретариат — за ръководене на текущата работа на ЦК. За членове на Президиума на ЦК бяха избрани: Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косигин, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. В. Подгорни, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущов и Н. М. Шверник; за кандидат-членове на Президиума на ЦК бяха избрани: В. В. Гришин, Ш. Р. Рашидов, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, В. В. Щербицки. За секретари на ЦК на КПСС бяха избрани: Н. С. Хрущов (първи секретар), Ф. Р. Козлов, П. Н. Дьомичев, Л. Ф. Иличов, О. В. Куусинен, Б. Н. Пономарьов, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин.

XXII конгрес на КПСС и приетите от него нова програма и устав на партията са извънредно важно събитие в живота на КПСС и съветския народ, в развитието на цялото световно комунистическо и работническо движение. На Комунистическата партия на Съветския съюз се падна щастието да осъществи първата фаза на комунизма — социализма, и да поведе съветския народ към висшата фаза на комунизма.

Конгресът въоръжи партията и целия съветски народ с велика програма за борба за изграждането на комунизма. По дълбочината на идеите, по дръзновената смелост и научна обосновааност приетата от XXII конгрес програма представлява забележителен труд на научния комунизъм. Съветските хора, братските марксистко-ленински партии, трудещите се от всички части на света с основание наричат програмата на КПСС комунистически манифест на съвременната епоха.

Съветските хора, които единодушно одобриха великия план за изграждането на най-съвършеното в историята на човечеството общество, самоотвержено се заеха с неговото изпълнение. Новата програма откри пред партията и съветския народ най-светли, вълнуващи перспективи.

Комунистите от цял свят и хора с най-различни политически възгледи и идеологически убеждения следяха напрегнато работата на конгреса, изучаваха и изучават внимателно неговите решения. ХХІІ конгрес на КПСС, приетата от него програма за изграждане на комунизма в СССР и успехите в осъществяването на решенията на конгреса оказват все по-голямо влияние върху общественото развитие, върху разпределението на силите както в международен мащаб, така и във всяка страна, върху поведението на всички класи, върху политиката и тактиката на всички политически партии.

Резултатите от ХХІІ конгрес на КПСС показват още веднаж, че в света съществува само една социално-политическа сила, която знае накъде да води човечеството, притежава непоколебима решителност да го спаси от тежките социални сътресения и нещастията, които капитализмът носи на народите. Тази сила са комунистите, които възглавяват борбата на народите за светло бъдеще — за комунизъм.

Силите на комунизма са неизчерпаеми. На негова страна са истината на живота, истината на историята. Прогресивните хора от всички страни на света свързват всичко най-хубаво, най-светло с комунизма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Кои са главните резултати от историческия път, изминат от Комунистическата партия на Съветския съюз? Кои са основните закономерности на нейното развитие и борба? Какво ни учи историята на КПСС?

1. Историята на партията ни учи, че работническата класа може да победи, да разреши историческите задачи за завоюване на диктатурата на пролетариата, за изграждане на социализма и комунизма *само под ръководството на комунистическата партия*, революционна спрямо капиталистическия строй, нетърпяща каквото и да било потисничество, непримирима към съглашателите и капитулантите, не страдаща от опортюнизъм и догматизъм.

Комунистическата партия на Съветския съюз, създадена от великия Ленин, е партия *от нов тип*. За разлика от реформистките, социалдемократическите партии — партиите от стария тип, които водят политика на съглашателство и помиряване с буржоазията, комунистическата партия изразява основните интереси на пролетариата като класа, която се бори за победата на социалистическата революция, за ликвидиране на експлоататорския строй, за създаване на комунистическо общество.

КПСС е челен, организиран, марксистко-ленински отряд, политически вожд на работническата класа и на целия съветски народ. Ленинизмът учи, а историята потвърждава, че партията завоюва и укрепва ролята си

на член отряд на работническата класа, на вожд на народните маси със самоотвержената си борба за жизнените интереси на трудещите се на всички етапи на революционното движение и изграждането на комунизма.

„Само комунистическата партия — пише В. И. Ленин, — ако тя действително е авангард на революционната класа, ако тя включва в себе си всички нейни най-добри представители, ако тя се състои от напълно съзнателни и предани комунисти, просветени и закалени от опита на упоритата революционна борба, ако тая партия е съумяла да се свърже неразривно с целия живот на своята класа, а чрез нея с цялата маса на експлоатираните и да внуши на тая класа и на тая маса пълно доверие, — само такава партия е способна да ръководи пролетариата в най-безпощадната, решителна, последна борба против всички сили на капитализма. От друга страна, само под ръководството на такава партия пролетариатът е способен да разгърне цялата мощ на своя революционен натиск, като ликвидира неизбежната апатия и отчасти съпротивата на неголямото малцинство на покварената от капитализма работническа аристокрация, на старите трейдюнионистки и кооперативни водачи и др. т. — способен е да разгърне цялата своя сила, която е неизмеримо по-голяма от числеността му сред населението, по силата на самото икономическо устройство на капиталистическото общество.“¹

Съществуването на такава партия в Русия и ръководенето на масите от нея бяха извънредно важно условие за победата на Великата октомврийска социалистическа революция. Ръководството на партията осигури създаването в СССР на първото в света социалистическо общество при трудни и сложни международни и вътрешни условия, защитата на страната от враждебните, империалистически сили, успешното ѝ движение напред по пътя към комунизма.

Основаната от В. И. Ленин комунистическа партия като партия на работническата класа, след като осигури пълната и окончателна победа на социализма в

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31. стр. 177-178.

СССР, се превърна в авангард на целия народ, *стана партия на целия народ*. Тя обединява челната, най-съзнателната част на работническата класа, колхозните селяни и интелигенцията на СССР.

Развитието на съветското общество разкри определена закономерност: непрестанното повишаване на ролята на партията в комунистическото строителство, в политическото и идейното ръководство на обществото, в стопанския и културния живот на страната. Комунистическата партия ръководи великата градивна дейност на съветския народ, придава организиран, планомерен, научно обоснован характер на неговата борба за постигане на крайната цел — победата на комунизма.

Целият ход на освободителната борба на трудещите се води до образуването на марксистко-ленински партии. Примерът на руските революционни марксистки беше последван от напредничавите революционни работници в другите страни. Пълното господство на десните социалисти в работническото движение бе ликвидирано. В много страни на света възникнаха комунистически партии. Комунизмът се затвърди здраво в световното работническо движение, стана най-революционизиращата сила в развитието на човечеството, господстваща идеология на новото общество, в което живее повече от една трета от населението на света.

2. Историческият опит на КПСС потвърди извънредно важния извод на марксизма-ленинизма, че преминаването от капитализма към социализма, успешното разрешаване на задачите на социалистическото строителство са възможни само при *диктатура на пролетариата*, т. е. при политическо, държавно ръководене на обществото от работническата класа.

Диктатурата на пролетариата е необходима преди всичко, за да се смаже съпротивата на съборените експлоататори и на всички враждебни на социализма класови сили вътре в страната, за да се защитят завоеванията на социализма от нападение на външните врагове.

Диктатурата на пролетариата не е само насилие, и дори не е главно насилие. Нейната най-важна задача е да осъществява държавното ръководство на работническата класа по отношение на трудещите се селски маси, непролетарските слоеве на трудещите се в града и интелигенцията, да заздравява съюза си с тях с оглед

на тяхното превъзпитаване и въвличане в изграждането на социализма.

Диктатурата на пролетариата е особена форма на класов съюз на работническата класа с многомилionenните слоеве на трудещите се, преди всичко с трудовите селяни, с цел да се изгради и заздрави социализмът. В епохата на социализма развитието на този съюз доведе до социално-политическото и идейно единство на обществото.

Диктатурата на пролетариата изразява и защитава интересите на трудещите се. Тя е нова, висша форма на демокрацията в сравнение с буржоазната демокрация. С победата на социализма в СССР демократизмът стана всеобщ, социалистически демократизъм.

Историята на КПСС учи, че диктатурата на пролетариата е неосъществима без комунистическата партия. „... Диктатурата на пролетариата — казва В. И. Ленин — е невъзможна иначе, освен чрез комунистическата партия.“¹ Само марксистко-ленинската, комунистическата партия, която възглавява масите, може да организира трудещите се, да ги просвети политически, да им посочи пътя към социализма и комунизма, да ги въодушеви за героични подвизи.

Комунистическата партия е ръководна сила в системата на диктатурата на пролетариата. Под ръководството на партията беше създаден и проверен на практика механизъмът на новата държавна власт и принципите на неговата дейност. В системата на диктатурата на пролетариата в Съветския съюз влизат: *Съветите* на депутатите на трудещите се, които са пряк израз на диктатурата на пролетариата; *профсъюзите*, най-масовата организация на работниците и служещите; *Комсомолът*, който обединява широките слоеве на прогресивната съветска младеж; всички видове *кооперации*; другите *обществени организации*; *партията* — авангардът на съветския народ, политическият ръководител на всички организации на трудещите се.

„Получава се, общо взето — пише В. И. Ленин, — един формално некомунистически, гъвкав и сравнително широк, твърде могъщ пролетарски апарат, посредством който партията е тясно свързана с *класа-*

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 197.

та и с масата и посредством който, при ръководството на партията, се осъществява *диктатурата на класата*.“¹

Опитът на СССР потвърди правилността на марксистко-ленинското учение за държавата и го обогати с нови важни положения и изводи.

Първо, диктатурата на пролетариата има исторически преходен характер. Работническата класа е единствената в историята класа, която не си поставя за цел увековечаването на своята власт. Тя се нуждае от тази власт, за да изгради социализма — първата фаза на комунизма. С ликвидиране на експлоататорските класи в СССР функцията за смазване на тяхната съпротива отпадна. Като осигури пълната и окончателна победа на социализма и преминаването на обществото към широко изграждане на комунизма, диктатурата на пролетариата изпълни своята историческа мисия и от гледна точка на задачите на вътрешното развитие престана да е необходима в СССР.

Второ, диктатурата на работническата класа престава да е необходима преди отмирането на държавата. Социалистическата държава, възникнала в СССР като държава на диктатурата на пролетариата, се превърна в общонародна държава, в орган за изразяване на интересите и волята на целия народ. Държавата като общонародна организация ще се запази до пълната победа на комунизма. Развитието на социалистическата държава постепенно ще доведе до преобразуването ѝ в обществено комунистическо самоуправление. За пълното отмиране на държавата е необходимо да се създадат както вътрешни условия — изграждането на развито комунистическо общество, така и външни условия — победата и затвърдяването на социализма на международната арена.

Трето, в социалистическата държава, докато тя съществува, ръководната роля принадлежи на работническата класа като най-прогресивна и организирана сила на обществото. Тя запазва своята ръководна роля и в общонародната държава в периода на широкото комунистическо строителство. Ролята си на ръководител на обществото работническата класа ще изпълни с из-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 33.

граждането на комунизма, когато ще изчезне всяко деление на обществото на класи.

3. Историята на КПСС учи, че партията нямаше да постигне историческите победи на социализма в СССР, ако не се ръководеше в цялата си дейност от *теорията на марксизма-ленинизма*.

„... Болшевизмът — пише В. И. Ленин — възникна в 1903 г. върху най-солидна основа — марксистката теория.“¹

Марксизмът-ленинизмът е единен и последователен материалистическо-диалектически миросглед и теория на научния комунизъм. Марксизмът-ленинизмът е наука за законите на общественото развитие, наука за социалистическата революция и диктатурата на пролетариата, наука за изграждането на комунистическото общество. От марксистко-ленинската теория партията черпи сила и увереност в победата на комунизма. Теорията дава на партията възможност да изяснява закономерностите на обществения живот, да се ориентира правилно в обстановката, да разбира вътрешната връзка на събитията и посоката на тяхното развитие, помага ѝ да намира отговори на най-важните въпроси, издигани от практиката на революционната борба и комунистическото строителство.

Неотменими изисквания на комунистическата партия към теорията са:

а) вярност към марксизма-ленинизма, защита на неговите принципи, непримиримост към всякакъв вид отстъпления от марксизма-ленинизма, решителна борба против всякакви опити за ревизирането му;

б) творчески подход към теорията, овладяване на теорията, развиването ѝ съобразно с изменящите се условия на живот на обществото и със задачите, които се поставят пред партията на различните етапи на борбата за победата на пролетариата и изграждането на комунизма, решителна борба против догматизма и зурбачеството, против откъсването от живота, от практиката на революционната борба;

в) неразривна връзка на теорията с практиката, с живота, органическо единство на теорията и практиката в цялата дейност на партията.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 9.

В. И. Ленин, неговите съратници, партията винаги са водили решителна борба против явните и замаскираните противници на марксизма и против всевъзможните ревизионисти както в Русия, така и на международната арена. Благодарение на тази борба революционното учение на Маркс—Енгелс, въпреки ожесточените атаки срещу него, възтържествува, разпространи се най-широко в целия свят и днес е могъщо идейно оръжие за изграждането на комунизма в СССР, за укрепването и развитието на световната социалистическа система и на международното освободително движение. Историята на партията е история на непримиримата борба за чистотата на марксистко-ленинската теория както против явния ревизионизъм, така и против догматизма.

Борбата на В. И. Ленин и неговите последователи за чистотата на марксистката теория се съчетаваще неразривно с *творческото* ѝ разработване. Овладяването на марксистката теория не означава заучаване на едни или други нейни изводи и положения. Марксистката теория не бива да се разглежда като нещо застинало и вкаменено, като сбор от догми. Тя, както и всяка наука, се развива и усъвършенствува, обогатява се с нов опит, с нови знания, с нови изводи и положения. Да овладееш марксистката теория значи да усвоиш нейната същност и да се научиш да си служиш с нея при разрешаването на практическите въпроси на революционното движение и комунистическото строителство. Верността на комунистическата партия към духа на марксизма се съчетаваще със заместване на някои остарели негови положения и с разработване на нови принципни теоретически положения, които отговарят на промените в живота на обществото и на нуждите на практическата борба за интересите на работническата класа, за делото на комунизма.

Изхождайки от същността на марксистката теория, В. И. Ленин направи редица гениални открития, които имат решаващо значение за пролетариата и неговата революционна партия при новите условия в епохата на империализма и социалистическата революция.

Пример за творческо развитие на марксизма и заместване на остарелите положения с нови, отговарящи на нуждите на политическата борба на пролетариата,

е разработената от В. И. Ленин теория за социалистическата революция.

К. Маркс и Ф. Енгелс, които откриха законите на капитализма в неговия домонополистичен стадий, учеха, че социалистическата революция не може да победи в една, отделно взета, страна, че тя ще победи едновременно във всички или в повечето капиталистически страни.

От този извод, правилен за периода, когато капитализмът се развиваше по възходяща линия, се ръководеха всички марксисти. Но в началото на ХХ век обстановката се измени рязко: капитализмът прерасна в империализъм, който изостри до крайност всички противоречия на капитализма и непосредствено доведе човечеството до преминаването към социализма; възходящият капитализъм се превърна в умиращ. Тезата на К. Маркс и Ф. Енгелс, че социализмът не може да победи в една отделна страна, не отговаряше вече на новата обстановка и В. И. Ленин не се побоя да я измени. Анализирайки капитализма в новия му стадий, В. И. Ленин разкри, че неравномерността в развитието на капитализма се изостря особено в епохата на империализма и развитието придобива скокообразен, катастрофален характер. Той стигна до извода, че в условията на империализма е невъзможно социализмът да победи едновременно във всички капиталистически страни и че, напротив, е възможен пробив на световната империалистическа верига в най-слабото ѝ звено, възможно е социализмът да победи първоначално в не много и дори в една отделна капиталистическа страна.

Партията защити това гениално откритие на В. И. Ленин в борбата против опортюнистите. То стана ръководно начало за целия революционен марксизъм, оплодотвори практиката на революционната борба, разкри пред нея нова перспектива и даде простор на инициативата на пролетариата за революционен натиск върху своята буржоазия във всяка отделна страна. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция и изграждането на социалистическото общество в СССР потвърдиха неопровержимо правилността на Лениновата теория за социалистическата революция.

Световната социалистическа революция, учи ленинизмът, не е едновременно действие на пролетариата

от всички страни, а цяла революционна епоха. Тя започва със социалистическа революция в няколко или дори в една отделна страна. Отпадането на нови страни от капитализма не може да става чрез подбуждане на световна революция или чрез износ на революция; то зависи от развитието на класовите антагонизми в капиталистическите страни, от зрелостта на революционния пролетариат и на неговата партия. Победата на социалистическите революции в редица страни на Европа и Азия, образуването на световната система на социализма потвърдиха правилността на Лениновата теория за социалистическата революция. В историческите документи на международното комунистическо движение и в новата програма на КПСС тя получи по-нататъшно развитие съобразно с условията на съвременния етап.

„Социалистическите революции, националноосвободителните антиимпериалистически революции, народните демократични революции, широките селски движения, борбата на народните маси за сваляне на фашистките и другите тиранични режими, общодемократическите движения срещу националния гнет — се казва в програмата на КПСС, — всичко това се слива в единен световен революционен процес, който подкопава и руши капитализма.“¹

Пример за творческо развитие на марксизма е също откриването от В. И. Ленин на съветската власт като държавна форма на диктатурата на пролетариата, която се утвърди в СССР. Съветите, които възникнаха за пръв път през 1905 г., се възродиха отново през февруари 1917 г. По това време не само меншевиките и лидерите на II Интернационал, но и много видни дейци на Болшевишката партия не разбираха тяхната роля. Гениален анализ на съдържанието и значението на Съветите направи В. И. Ленин. Той показва, че Съветите представляват *нов тип държава*: република на Съветите — форма на диктатурата на пролетариата. Съветската власт беше втората, след Парижката комуна, световноисторическа крачка на социалистическата революция, на диктатурата на пролетариата. Но В. И. Ле-

¹ Програма на Комунистическата партия на Съветския съюз, стр. 39—40.

пин не смяташе, че съветската форма е единствената форма на диктатура на пролетариата.

„Преминаването от капитализма към комунизма — пише той, — разбира се, не може да не даде грамадно изобилие и разнообразие на политически форми, но същността ще бъде при това неизбежно една: *диктатура на пролетариата*“¹.

Доказателство за творческото развитие на марксизма е откриването от марксистите-ленинци на новата форма на диктатура на пролетариата — народната демокрация. Преди Втората световна война беше известна една форма на диктатура на пролетариата — Съветите. Опитът на съветската страна, значението на който порасна още повече след изграждането на социалистическото общество и победата на СССР във Втората световна война, потвърди жизнената сила на Съветите. Но като държеха сметка за международното положение през време на Втората световна война и след нея, а също и за реалното развитие на революционните процеси в страните, в които се разгръщаше народна революция, марксистите-ленинци създадоха въз основа на ленинските положения за възможността да съществуват различни форми на диктатурата на пролетариата, а също въз основа на опита на масите, нова форма на диктатура на пролетариата — народната демокрация. Тя беше приложена в Китайската народна република и във всички социалистически държави, създадени след Втората световна война.

Пример за творческо развитие на марксистко-ленинската теория в съвременната епоха са решенията на XX и XXI конгрес на КПСС. В докладите на Н. С. Хрущов и в решенията на конгресите са разработени актуалните проблеми на световното развитие, на международното освободително движение, редица важни въпроси на изграждането на комунизма. Развито е ленинското учение за мирното съвместно съществуване на двете обществени системи, за разнообразието на формите на прехода от капитализма към социализма. Важно теоретическо и политическо значение имат издигнатите и обосновани от конгресите положения: за възможността да се предотврати световната война в съвременната епо-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 436.

ха; за повече или по-малко едновременно навлизане на социалистическите страни в комунизма; за закономерностите на развитието на обществото от социализма към комунизма; за създаването на материално-техническата база на комунизма; за пътищата на развитието и приближаването на колхозната до общонародната социалистическа собственост, за разпределението на материалните блага и за политическата организация на обществото в периода на широкото изграждане на комунизма.

Огромнен принос в марксистко-ленинската теория направи XXII конгрес на КПСС, приетата от него програма на Комунистическата партия на Съветския съюз — програма за построяване на комунизма в СССР. Програмата на КПСС е образец на творческо прилагане и по-нататъшно развитие на марксизма-ленинизма. Тя въплъщава верността на партията към марксизма-ленинизма, творческия подход към теорията, неразривната връзка на теорията с практиката, с живота.

„При подготвянето на третата програма — каза Н. С. Хрущов пред XXII конгрес на партията — ние постоянно се съветвахме с Ленин, изхождахме от неговите прозорливи предвиждания, от неговите гениални идеи за строителството на социализма и комунизма. Затова ние с пълно основание можем да наречем и тази програма ленинска.“¹

Новата програма на КПСС дава за пръв път в историята на марксизма-ленинизма разгърнатата характеристика на комунистическото общество, сочи конкретните пътища за създаването му. Тя разкрива закономерностите на прерастването на социализма в комунизъм: създаването на материално-техническата база на комунистическото общество, формирането на комунистически обществени отношения, възпитанието на новия човек. В програмата на КПСС са осветлени най-важните проблеми на периода на широкото изграждане на комунизма: развитието на производителните сили и усъвършенстването на социалистическите обществени отношения, на производството и разпределението на материални блага, развитието на социалистическата държава,

¹ Н. С. Хрущов, За програмата на КПСС, стр. 4.

на националните отношения, възпитаването на комунистическа съзнателност, развитието на личността, на културата, идеологията и морала, засилването на ролята на партията и другите обществени организации. Картината на изграждането на комунизма в СССР е дадена в програмата на КПСС, като се е държало сметка за съвременната епоха на световното развитие, за съществуването на двете световни системи, за международното освободително движение.

По важността и актуалността на проблемите на съвременното световно развитие и на изграждането на комунизма, по дълбочината на идеите и научната обосновааност на положенията програмата на КПСС представлява, след трудовете на К. Маркс, Ф. Енгелс и В. И. Ленин, най-забележителният труд на научния комунизъм. Програмата на КПСС определя отсега нататък цялата политическа, организаторска и идеологическа работа на партията. Развитието в програмата на КПСС положения според общото признание на братските партии имат огромно теоретическо и практическо значение за тяхната дейност.

Ленинизмът учи, че оня, който не държи сметка за промените в развитието на обществото, пренебрегва конкретните исторически условия, защитава остарели положения и изводи, подменя научния анализ на новите исторически условия и теоретическото обобщаване на новия опит на класовата борба на пролетариата с просто повтаряне на старите формули на марксизма — той остава верен само на буквата на марксизма и изопачава революционната му същност, на дело отстъпва от марксизма.

Комунистическата партия никога не е откъсвала теорията от революционната практика. В органическото единство на теорията и практиката е непобедимата сила на комунистическата партия.

Комунистическата партия винаги се е ръководила и се ръководи от тезата на Маркс и Ленин, че марксизмът не е догма, а ръководство за действие.

4. Историята на КПСС учи, че *единството на работническата класа* е необходимо условие за победата в социалистическата революция, а единство на работническата класа не може да се постигне, без да бъдат разобличени и изолирани дребнобуржоазните

партии от масите, без да бъдат идейно разгромени тези партии.

Есерите, меншевиките, анархистите, националистическите и другите дребнобуржоазни партии, които, за да измамат масите, се прикриваха под знамето на социалистическите и революционните партии, призоваваха пролетариата не към борба, а към съглашателство с буржоазията, не към ликвидиране, а към запазване на капитализма. Те отричаха ръководната роля на работническата класа в революционната борба на народните маси, не признаваха диктатурата на пролетариата, мъчеха се да превърнат пролетариата в съучастник на буржоазията. Политиката на примиряване на класовите интереси на пролетариата и буржоазията, политиката на съглашателство между тях доведе дребнобуржоазните партии до предателство спрямо интересите на работническата класа и на всички трудещи се и в края на краищата в лагера на контрареволуцията.

С непримиримата си борба против дребнобуржоазните партии, с умелата си и гъвкава тактика за спечелване на масите на страната на авангарда на пролетариата комунистическата партия изкова бойното единство на работническата класа в Русия, предпази я от съглашателство с буржоазията, от шовинизъм и международна вражда.

Същевременно историята на КПСС показва, че пролетариатът, ръководен от партията на комунистите, може да изпълни о своята роля на хегемон на народните маси в безпощадната, самоотвержена борба против всички партии, които представляваха интересите на помещиците и буржоазията — монархистите, октябристите и кадетите. Комунистическата партия отне от кадетите и есерите селските маси и ги привлече на страната на пролетариата. Тя показа образец на борба против партиите на националната буржоазия, убеди народните маси на потиснатите нации, че могат да се освободят само под ръководството на пролетариата.

Като водеше непримирима борба против буржоазните и дребнобуржоазните партии, същевременно комунистическата партия прилагаше гъвкава тактика спрямо колебаещите се политически групи и елементи. Преди революцията комунистическата партия сътрудничеса с онези партии и групи, които приемаха платформата за револю-

пионна борба срещу паризма и капитализма. Тя направи всичко възможно, за да помогне на ония от тях, които бяха готови да сътрудничат на съветската власт, да признаят нейната платформа, да преодолеят колебанията си, да разберат необходимостта от диктатурата на пролетариата, да я подкрепят. Комунистическата партия беше готова да се споразумее с тях, за да отслаби лагера на противниците на революцията, да помогне за разслоенето между ония, които по своето класово положение защитаваха капиталистическия строй, и ония, които не защитаваха този строй, но и не спадаха към гвърдите борци за социализъм. Комунистическата партия даваше възможност на всички честни обществени дейци, на политическите групи и партии, които декларираха своите социалистически идеали и верността си към народа, да застанат на страната на победилата революция и да служат на интересите на работническата класа, на народните маси, на интересите на родината. Към споразуменията от този род спада известното споразумение с партията на левите есери по въпроса за държавната власт, сключено през ноември 1917 г., според което левите есери влязоха в Съвета на народните комисари и заявиха, че поддържат съветската власт, а също така споразумението с редица демократически партии и групи в националните райони на страната, които се обявяваха против националното потисничество и поддържаха съветската власт.

„... В момента на завоюването на властта и създаването на съветската република — пише В. И. Ленин — болшеvizмът се оказа единен, той привлече към себе си всичко най-добро от близките до него течения на социалистическата мисъл, той обедини около себе си *целия* авангард на пролетариата и *гигантското* болшинство на трудещите се.“¹

5. Историята на КПСС учи, че без *непримиримата* борба против опортюнистите, съглашателите и маловерците в своите собствени редове, без тяхното разгромяване и преодоляване партията нямаше да може да запази бойното си единство, нямаше да може да изпълни ролята си на ръководител на социалистическата революция, на направляваща и ръководна сила на пролетарската

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 41.

диктатура, ролята на строител на комунистическото общество.

Историята на КПСС показва, че главен източник на опортюнизма в периода преди революцията бяха влиянието на буржоазната идеология и дребнобуржоазната стихия върху пролетариата и известна част от неговия авангард — комунистическата партия, разнородността на работническата класа, наличието вътре в нея освен на здравето, кадрово ядро, също и на работническа аристокрация и на хора, дошли от непролетарските класи, проникването на случайни дребнобуржоазни спътници в редовете на партията. Проводници на буржоазното влияние и опортюнизма бяха „икономистите“, меншевиките, троцкистите, отзовистите, националуклонистите и другите капитуланти. Болшевиките начело с В. И. Ленин разгромиха всевъзможните опортюнисти, изгониха от РСДРП меншевиките, които искаха да ликвидират революционната марксистка партия на работническата класа. Болшевиките провеждаха последователно линията на укрепване пролетарското ядро на партията, работеха упорито над идейната подготовка и резолюционната закалка на партийните членове, укрепваха организационно партията и връзките ѝ с масите. Без това болшевиките нямаше да могат да създадат боева, революционна марксистка партия, нямаше да могат да осигурят победата на Великата октомврийска социалистическа революция.

Историята на КПСС показва, че в периода на преминаването от капитализма към социализма се разгръща ожесточена класова борба. Тази борба намери отражение и вътре в партията в антипартийните действия на троцкистите, зиновиевците, бухаринците, на националуклонистите и другите капитуланти. Главен източник на опортюнизма в партията през периода на изграждането на социализма в СССР бяха: упоритата съпротива на остатъците от капиталистическите класи, преди всичко на кулаците; наличието на враждебно капиталистическо обкръжение; влиянието на дребната буржоазия, която заразяваше с дребнобуржоазни настроения работническата класа и неустойчивите елементи в партията; нееднородността на работническата класа, която улесняваше враждебните елементи да въздействуват върху слабосъзнателните работници, непреминали през школата на по-

литическата борба. Идеиният и организационният разгром на антиленинските групировки в партията беше необходимо условие за победата на социализма в СССР.

След победата на социализма източник на опортюнистическите колебания са капиталистическите остатъци в съзнанието на хората, недостатъчната марксистко-ленинска подготовка и революционна закалка на част от партийните членове, откъсването им от действителността, от живота на народа, догматизмът, неразбирането на новите задачи на комунистическото строителство. Не бива също да се забравя, че докато съществуват капиталистическите държави, не е премахната възможността за проникване на буржоазната идеология в съветското общество и на разлагащото ѝ влияние върху колебливите елементи. Това може да намери отражение и в редовете на комунистическата партия. Оттук и извънредно важната задача на партията — постоянно да се грижи за *идейната закалка* на комунистите, за пропагандирането на марксизма-ленинизма сред най-широките трудещи се маси и да се бори решително за по-нататъшното укрепване на единството на своите редове.

Единството на комунистическата партия, основано върху идейните принципи на марксизма-ленинизма, беше и си остава главното условие за здравината на съветския строй, циментираща сила на социално-политическото и идейното единство на съветското общество и залог за победата на комунизма в СССР.

Партията трябва да пази непрекъснато в арсенала си организационните гаранции срещу проявите на фракционност и груповщина, несъвместими с марксистко-ленинската партийност.

„Нерушимата идейна и организационна сплотеност на партията — се казва в новата програма на КПСС — е извънредно важен източник на нейната непобедимост, залог за успешното решаване на великите задачи на комунистическото строителство“¹.

6. Историческият път, изминат от Комунистическата партия на Съветския съюз, показва, че партията може да ръководи успешно борбата на работническата класа за власт, за изграждане на социализма и комунизма само ако вътрешният живот на партията е високо орга-

¹ Програма на КПСС, стр. 146.

низиран, ако всичките ѝ организации, всичките ѝ членове имат *единна* воля, действуват като *сплотена* сила, ако в редовете ѝ цари *желязна дисциплина*. Методите на партийната работа и формите на партийната организация зависят от конкретните исторически условия, но основните принципи на организационното строителство, разработени и обосновани от В. И. Ленин и влезли в желязния фонд на болшевизма, са непоклатими.

Партията осъществява последователно ленинските норми на партиен живот и принципите на партийно ръководство. Главен ръководен принцип на организационния строеж и вътрешния живот на партията е *демократическият централизъм*. Ценността на този принцип, проверен в повече от половинвековната история на КПСС, се състои в това, че той съчетава най-строгия централизъм с широката партийна демокрация, неоспоримия авторитет на ръководните партийни органи с тяхната изборност и отчетност пред партийните маси, партийната дисциплина с творческата активност на партийните маси. В. И. Ленин учеше, че демократическият централизъм е необходим, „за да се провежда правилно, успешно, победоносно *организаторската* роля на пролетариата, а това е неговата *главна* роля“¹.

Не случайно враговете на марксизма-ленинизма, всевъзможните ревизионисти, се обявяват против ленинския принцип на демократическия централизъм, като защитават федерализма, анархическия автономизъм и подобните нему дребнобуржоазни принципи.

Партийната демокрация и дисциплина са неделими; това единство обуславя вътрешния живот, твърдостта и боеспособността на редиците на марксистко-ленинската партия, здравите ѝ връзки с масите. Само като се укрепва партийното ръководство и партийната дисциплина, може успешно да се разширява вътрешнопартийната демокрация. В това се проявява взаимната връзка на демокрацията с централизма и партийната дисциплина, на свободата на обсъждането със задължението на всички партийни членове да изпълняват безусловно взетите решения.

Извънредно важно значение в живота и дейността на партията има ленинският принцип на *колективността*

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 29.

на ръководството, който произтича от самата същност на партията, изградена върху началата на демократическия централизъм. Партията не може, посочваше В. И. Ленин, да води политическа борба, да организира революционните сили, да ги дисциплинира „без колективното изработване на известни форми и правила за воденето на работата“¹.

Колективността на ръководството предпазва партията от едностранчивост на вземаните от нея решения, от сериозни грешки, а ако се допуснат такива, осигурява бързото им поправяне. Колективният опит на цялата партия, колективната мъдрост на нейния Централен комитет осигуряват непоклонимо единство и сплотеност на партийните редове, правилно ръководство на страната, успешно изграждане на социализма и комунизма.

Опитът на комунистическата партия показва, че заедно с движението напред, към комунизма, вътрешнопартийната демокрация се разширява, повишават се активността и творческата инициатива на комунистите за разрешаване на въпросите на политическия и стопанския живот на страната.

Безусловното спазване на ленинските норми на партиен живот и на принципа за колективността на ръководството, с които култът към личността е абсолютно несъвместим, постоянното обновяване на ръководните кадри на партията, строгата отговорност на партийните органи и техните дейци пред партийните маси е закон за живота и развитието на партията. Като спазва строго този закон, партията създава гаранции против култа към личността, против повтарянето на свързаните с него грешки. Отхвърляйки култа към личността, развивайки и усъвършенствувайки ленинските норми на партиен живот, партията трябва да проявява постоянна грижа за укрепване авторитета на своите ръководни дейци, за приемствеността в ръководството, за съчетаването на старите и младите кадри.

7. Историята на КПСС учи, че силата и непобедимостта на марксистко-ленинската партия е в нейната тясна, неразривна връзка с работническата класа, с на-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 219.

родните маси: силата на народа е в неговото сплотяване около партията.

Партията е истински вожд на народа само тогава, когато тя съзнателно изразява онова, към което народните маси се стремят, когато партията върви пред масите, осветлява с теорията на марксизма-ленинизма пътя им към победата.

Партията изпълнява ролята на авангард само тогава, когато не се огражда от масите, а всекидневно работи с тях, умее да убеждава масите, включително и изостаналите техни слоеве, в своята правота и да ги издига до равнището на челни борци за делото на комунизма.

За марксистко-ленинската партия са еднакво чужди *сектантската откъснатост* от масите и *опортюнистическото приспособяване* към назадничавите настроения.

Ленинизмът учи и опитът на КПСС потвърждава, че партията е непобедима, ако умее да се сближава с най-широките слоеве на трудещите се, ако умее да се свързва тясно с живота на работническата класа и всички трудещи се.

Партията губи ролята си на авангард на работническата класа, ако се затваря в своята теснопартийна черупка и се превръща в секта, в изключително пропагандистка организация.

Партията е непобедима, ако тя не само учи масите, но и се учи от масите, изучава внимателно творчеството на народа, открива грижливо кълновете на новото, премахва решително бюрократичните пречки, които спъват творческата инициатива, подкрепя активно всяка проява на инициативата на трудещите се за революционно преустройство на обществото, проверява критично своите решения в опита от развитието на обществения живот.

8. Историята на КПСС учи, че извънредно важно условие за успехите на партията е нейната *смела критика* на собствените недостатъци, слабости и грешки. Дейността на Комунистическата партия на Съветския съюз потвърждава блестящо мисълта на Карл Маркс, че на пролетарската революция са присъщи постоянната критика и самокритика, че това е закономерност на нейното развитие.

Партията не може да изпълни ролята на вожд на работническата класа и на всички трудещи се, ако престава да забелязва своите недостатъци, ако се бои да признае открито и честно своите грешки, ако не може да ги поправи своевременно.

Партията е непобедима, учи В. И. Ленин, ако не се бои от критиката и самокритиката, ако не замазва своите грешки и недостатъци, ако възпитава кадрите не само с постиженията, но и с грешките в партийната и държавната работа, ако умее свовременно да разкрива и поправя своите грешки.

Партията губи авторитета си, ако скрива от масите допуснатите грешки, потулва болните въпроси, прикрива своите недостатъци с фалшив парад на благополучието, не търпи критика и самокритика, прониква се от чувство на самодоволство и е готова да лежи върху лаврите си.

„Отношението на една политическа партия към своите грешки — пише В. И. Ленин — е един от най-важните и най-верните критерии за сериозността на партията и за това, как тя изпълнява *на практика* задълженията си към своята *класа* и към трудещите се *маси*. Открито да си признае грешката, да се разкрият нейните причини, да се анализира породилата я обстановка, да се обсъдят внимателно средствата за поправяне на грешката — ето това е признак на сериозна партия, ето това значи тя да изпълни своите задължения, ето това е възпитание и обучение на *класата*, а след това и на *масата*.“¹

Пример на смела самокритика може да бъде откритото признание на партията за тежките последици от култа към личността на И. В. Сталин, за сериозните грешки и извращения, допуснати от него през последния период на живота му. ХХ конгрес на КПСС разкри-тикува принципно тези грешки и взе всички необходими мерки, за да ги ликвидира. ХХІІ конгрес на КПСС одобри напълно дейността на ЦК за ликвидиране последиците от култа към личността и набеляза мерки, които изключват неговото възраждане. Тази решителна самокритика е ново ярко доказателство за силата и здра-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 43.

вината на комунистическата партия и на съветския социалистически строй.

„Ние, комунистите, критикуваме култа към личността като чужд на духа на марксизма-ленинизма, като нетърпимо явление в комунистическата партия, в социалистическото общество. Партията прави това, за да укрепва своите позиции, да укрепва социалистическия строй, за да не се допускат никога занаяд пред такива явления. Но ние не можем да се съгласим с онези, които се опитват да използват критиката на култа към личността, за да нападнат социалистическия строй, комунистическата партия.“¹

9. Историческият път, изминат от комунистическата партия, показва, че именно тя — марксистко-ленинската партия — е *истински патриотичната сила*, тя изразява и защитава последователно и докрай интересите на своя народ, интересите на родината.

Примерът на Комунистическата партия на Съветския съюз показва, че комунистите са влезли в историята на човечеството като най-велика градивна сила, която преобразува и обновява света.

Комунистическата партия на Съветския съюз дойде на власт в страна, която господстващите класи и техните политически партии бяха довели до краен упадък, обща разруха и бяха изправили пред заплахата да бъде разделена от империалистическите държави. Като по отговорността за съдбата на страната, комунистическата партия вдигна, организира и вдъхнови народните маси на борба против изостаналостта и разрухата, против заплахата да бъде заробена от чужди държави, на борба за построяване на социализма и комунизма.

Под ръководството на комунистическата партия бяха свалени оковите от производителните сили на страната и беше осигурен небивал прогрес на икономиката и техниката, науката и културата. За най-кратко време комунистическата партия доведе страната до велики исторически победи, успя да я превърне в могъща социалистическа държава, осигури разцвет и величие на родината.

¹ Н. С. Хрушчов, 40 години от Великата октомврийска социалистическа революция, стр. 30.

Партията осигури побелата на съветската страна в двете отечествени войни, спаси родината от заплахата да бъде поробена от империалистите, защити независимостта и суверенитета на съветската държава. Със своята правилна политика, която отразява интересите на народа, комунистическата партия издигна страната на такава висота, на каквато тя никога не е била през цялата си история.

Всички други политически партии, които действаха на историческата сцена в Русия, макар и да рекламираха своята „любов“ към Русия, защитаваха на дело не интересите на народа, на родината, а користните интереси на капиталистите и помещиците, обричаха Русия на изостаналост и вегетиране, готови бяха да я предадат под робството на чуждите империалисти.

Народът беше изпитал на практика всички политически партии, които действаха в Русия, и повери ръководството на страната на комунистическата партия. Народът отхвърли всички други политически партии — монархисти, октябристи, кадети, есери, меншевики, многобройните националистически партии. Политическата еволюция на тези партии, които служеха на чуждите империалисти, показва, че те бяха не само антисоциалистически, но и антинародни, антипатриотични. Те действаха против националните интереси на страната.

Ленинизмът учи, а историческият опит потвърждава, че марксистко-ленинските партии са истински *патриотична* сила. Това е закономерност на партията от нов тип.

10. Извънредно богатият опит на КПСС учи, че партията постигна исторически успехи в борбата за победа на социализма и завоюва огромен авторитет сред народните маси на СССР и другите страни, защото в своята теория и практика се ръководеше неизменно от принципа на *пролетарския интернационализъм*.

По предложение на В. И. Ленин от самото начало партията се изграждаше като единна организация на работниците от всички националности в Русия. Партията израсна и се закали в борбата против великодържавния шовинизъм и местния буржоазен национализъм. Тя издигна историческия лозунг за самоопределение на нациите. На всички влизащи в състава на Русия нации беше признато правото на свободно отделяне и об-

разуване на самостоятелна държава. Със своята самоотвержена борба против великодържавния шовинизъм, за свобода на народите, за социализъм руският пролетариат спечели доверието на всички трудещи се от потиснатите от царизма нации. За пръв път в историята беше създаден образец на многонационална държава, основана върху доброволното обединение на всички нации и равноправното им участие в социалистическото строителство. В хода на социалистическото строителство беше успешно разрешена трудната историческа задача — ликвидирането на икономическото и културното неравенство на потиснатите в миналото народи и преминаването на много изостанали народи от патриархални феодалните отношения към социализма, като се прескочи стадият на капитализма.

Вярна на своя интернационален дълг, комунистическата партия укрепя последователно дружбата между народите на СССР и ги силотява в общото велико дело — изграждането на комунистическото общество. В новата програма на КПСС намери израз ленинският курс за по-нататъшен икономически и културен разцвет на съветските републики и за всестранно сближаване на нациите в процеса на широкото изграждане на комунизма.

Марксистко-ленинското разбиране за пролетарския интернационализъм е коренно противоположно на позициите на партиите от стария тип — партиите на II интернационал. Признаването на интернационализма на думи и заменяването му на дело с еснафски национализъм, посочваше В. И. Ленин, е обикновено явление сред партиите на II Интернационал. Дребнобуржоазният национализъм обявява за интернационализъм признаването на равноправие на нациите, като запазва неприкосновен националния егоизъм. Пролетарският интернационализъм, учи В. И. Ленин, изисква неразривно съчетаване на интересите на пролетарската борба в една страна с интересите на тази борба в другите страни, с интересите на цялото международно работническо движение.

Защищайки принципа на пролетарския интернационализъм, КПСС изпълни и изпълнява дълга си пред международния пролетариат. Програмата, стратегията и тактиката на ленинската партия, цялата ѝ практичес-

ска дейност са проникнати от духа на пролетарския интернационализъм.

Смятайки се за един от отрядите на международната армия на труда, комунистите винаги са вземали и вземат активно участие в борбата за марксизъм в релюевите на тази армия. Партията на болшевиките начело с В. И. Ленин още от възникването си оказваше въздействие върху международното работническо движение, а през 1914—1919 г. непосредствено помогна да се подготвят и да се оформят организационно в социалдемократическите партии леви интернационалистически групи и течения, върху чиято основа започнаха да се създават по-късно комунистическите партии, възникна Третият, комунистически интернационал.

С победата на Великата октомврийска социалистическа революция борбата за изграждане на комунизма в СССР стана главно интернационално задължение на комунистическата партия и на целия съветски народ, което има огромно международно значение. Изграждането на социализма и комунизма в СССР беше ефикасна помощ на КПСС и съветския народ за международния пролетариат и освободителното движение на народите. От своя страна комунистическите партии и работническата класа в капиталистическите страни подкрепяха първата социалистическа страна под най-различна форма. Виждайки в Съветския съюз своя ударна бригада, международният пролетариат смята за свое главно задължение да защитава първата в света социалистическа държава — опора на прогресивното човечество. Тази взаимна подкрепа е израз на пролетарския интернационализъм.

Пролетарският интернационализъм се прояви ярко през Втората световна война. Войната на Съветския съюз против фашистките войски беше не само война за защита на страната на социализма, но и борба за свободата на народите в Европа и Азия, за спасяване на цялото човечество от заплахата да бъде поробено от фашизма. Трудещите се, всички патриотични сили в буржоазните страни, сред които първо място заемаха комунистическите партии, се бореха самоотвержено против германските, японските и другите империалистически завоеватели, като улесняваха борбата на Съветския съюз против фашизма.

След Втората световна война КПСС насочваше непрестанно своите усилия към укрепване на световната социалистическа система и международното комунистическо движение въз основа на ленинските принципи на пролетарския интернационализъм, водеше непримирима борба против ревизионизма, догматизма и сектантството в неговите редици, спазваше строго изработените от комунистическото движение принципи за взаимоотношенията както между комунистическите партии, така и между социалистическите страни.

През периода на образуването и развитието на световната социалистическа система най-важно изискване на пролетарския интернационализъм е борбата за запазване и укрепване на тази система, възпитаването на народните маси в дух на дружба, братско сътрудничество и взаимопомощ. Отношенията между социалистическите страни се изграждат върху нови международни принципи — братска дружба, всекранно сътрудничество и взаимна помощ. В основата на сплотеността и братското сътрудничество между социалистическите страни лежи общността на интересите на комунистическите и работническите партии и на народите на тези страни, стремежът им към единната цел — построяването на комунистическото общество.

Страните от социалистическия лагер спазват строго демократичните принципи на отношения между народите — пълно равноправие, зачитане на териториалната цялост, държавната независимост и суверенитета, не намеса във вътрешните работи на другите страни.

Трудещите се в капиталистическите страни и потиснатите народи виждат в световния социалистически лагер, във великия Съветски съюз опора на мира и дружбата между народите.

„Капиталът е международна сила — пише В. И. Ленин. — За да бъде победена тя, нужен е международен съюз на работниците, международното им братство.

Ние сме противници на националната вражда, на националното разединение, на националната откъснатост. Ние сме международници, интернационалисти.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 292.

Приетата от XII конгрес на партията програма на КПСС е проникната от духа на пролетарския интернационализъм.

„Партията гледа на комунистическото строителство в СССР — се казва в програмата — като на велика интернационална задача на съветския народ, отговаряща на интересите на цялата световна социалистическа система, на интересите на международния пролетариат, на цялото човечество.“¹

Победоносната дейност на комунистическата партия както през периода на борбата за събаряне на царизма и капитализма, така и през периода на изграждането на комунизма показва нагледно каква могъща сила са пролетарският интернационализъм, международната солидарност на трудещите се.

През цялата история на своята героична борба, като провеждаше последователно принципа на пролетарския интернационализъм, КПСС се ръководеше и се ръководи от призива на „Манифеста на комунистическата партия“: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“

II. Првече от половинвековния опит на общественото развитие показва, че Комунистическата партия на Съветския съюз излезе напълно права в историческия спор с партиите на II Интернационал в борбата против идеологията и политиката на социалдемократизма.

Като се ръководеше от учението на К. Маркс и Ф. Енгелс, развито от В. И. Ленин, партията на болшевиките тръгна по пътя на социалистическата революция. Тя призоваваше да тръгнат по този път всички партии, които действуваха в международното работническо движение. Но социалдемократическите партии тръгнаха по друг, реформистки път. Днес международният пролетариат и потиснатите народи в целия свят имат възможност да сравнят и оценят резултатите от развитието на партиите и страните по тези два различни пътя.

Комунистическата партия на Съветския съюз постигна световноисторически победи на социализма, признати от цялото прогресивно човечество. Тя превърна съветската страна в могъща социалистическа държава — опора на мира, демокрацията и социализма. Тя води

¹ Програмата на КПСС, стр. 6.

народа напред, към изграждането на комунизма, което е целта на работническото социалистическо движение.

Комунизмът се превърна в най-влиятелната сила на нашето време, стана най-важният фактор на обществения прогрес. Под знамето на научния комунизъм една трета от човечеството гради нов живот.

Опитът на социалдемократическите партии говори за съвършено други резултати.

През последните 30—40 години партиите на Социалистическия интернационал неведнъж идваха на власт в много държави. През периода 1918—1961 г. социалдемократическите и социалистическите партии в Германия, Франция, Белгия, Дания, Норвегия, Швеция, Холандия и лейбъристките партии в Англия и Австралия управляваха или участваха в правителствата в коалиция с буржоазни партии. Като се ползваха с доверието и подкрепата на работническата класа, те имаха възможност да посведат своите страни по друг, некапиталистически път и да изпълнят основа, което беше обявено в програмите им документи. Намирайки се на власт, тези партии можеха да вземат мерки за ликвидиране на капиталистическия строй, който поражда експлоатация на човека от човека, мизерия, безработица и изстребителни войни. Но, както е известно, нищо подобно не стана. Страните, в които реформистите, наричащи себе си социалисти, бяха много години на власт, останаха, както и преди, капиталистически.

В редица капиталистически държави работническата класа със съдействието на социалдемократическите партии успя да подобри до известна степен своето икономическо положение, да придобие някои права и демократични свободи в рамките на буржоазната диктатура. Но за всичко това работническата класа заплати твърде скъпо — със запазване властта на буржоазията, запазване на експлоататорското общество, със запазване и изостряне опасността от война, от разрушителни кризи, безработица и свързаните с тях бедствия за народните маси. А освен това при всяко сериозно усложняване на икономическото положение управляващите експлоататорски класи отнемат от трудещите се завоюваните от тях материални блага и социално-политически права и връщат народните маси с десетилетия назад.

Извънредно важна причина за запазване капиталистическия строй в страните, където социалдемократическите партии бяха или са на власт, са противоположните на марксизма-ленинизма теоретически принципи и гледища на тези партии, опортюнистическата им практика. Както в теорията, така и в практиката социалдемократическите лидери изхождаха и изхождат от своята главна теза за помиряване на класовите интереси на пролетариата и буржоазията, за недопустимост на революционно събаряне на буржоазното господство, за ненужност на диктатура на пролетариата и за създаване вместо нея на коалиция от буржоазни и социалдемократически партии. С течение на времето социалдемократическите партии все повече отстъпваха от марксизма, а много от тях се отричаха открито от него.

Сравняването на резултатите от двата пътя, по които вървяха различните отряди на международната работническа класа, говори убедително за банкрута на социалдемократизма и за извънредно голямото значение на марксизма-ленинизма в борбата на работническата класа за мир и свобода, за победа на комунизма в целия свят.

*
* *
*

По такъв начин историята на Комунистическата партията на Съветския съюз и завоюваните под нейно ръководство велики победи свидетелствуват нагледно за непреодолимата сила на идеите на комунизма, за гворческата мощ на работническата класа, която изпълни своята историческа мисия да преустрои капиталистическото общество в социалистическо.

В тясна дружба с братските партии на другите страни КПСС върви в авангарда на борбата за мир в целия свят. Комунистическата партия възпява „ума, честта и съвестта на нашата епоха“ (Ленин).

Като се опира на завоюваните победи във всички области на живота и използва гигантски исторически опит, като осъществява новата програма, комунистическата партия насочва могъщите сили на съветския народ към разрешаване на вдъхновяващата задача — построяването на комунистическото общество, на знамето

на което е написано: „От всекиго според способностите,
на всекиго според потребностите.“

Комунизмът — казва се в Програмата на КПСС — изпълнява историческата мисия за избавяне на всички хора от социалното неравенство, от всички форми на потисничество и експлоатация, от ужасите на войната и утвърждава на земята *Мир, Труд, Свобода, Равенство, Братство и Щастие* за всички народи.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	Стр 3
---------------------	----------

Глава I

НАЧАЛО НА РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА МАРКСИЗМА В РУСИЯ (1883—1894 г.)

1. Развитие на капитализма и положение на народните маси в Русия през втората половина на XIX столетие	13
2. Революционно-демократическото движение. Първите работнически организации	20
3. Плеханов и групата „Освобождение на труда“. Марксистките кръжоци в Русия. Начало на революционната дейност на В. И. Ленин	29
Кратки изводи	41

Глава II

БОРБА ЗА СЪЗДАВАНЕ НА МАРКСИСТКА ПАРТИЯ В РУСИЯ. ОБРАЗУВАНЕ НА РСДРП. ВЪЗНИКВАНЕ НА БОЛШЕВИЗМА (1894—1904 г.)

1. Начало на ленинския етап в развитието на марксизма. Борбата на В. И. Ленин против народничеството и „легалния марксизъм“. Петербургският „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“. Първи конгрес на РСДРП	43
2. Ленинският план за изграждане на марксистка партия. Борбата на ленинската „Искра“ за създаване на партия	55

3. II конгрес на РСДРП. Възникване на болшевишката партия	75
4. Разгръщане на борбата против меншевиките, за укрепване на партията	85
Кратки изводи	97

Глава III

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ В РЕВОЛЮЦИЯТА (1905—1907 г.)

1. Резолуционното движение в Русия в навечерието на 1905 г. Руско-японската война. Девети януари. Начало на първата руска революция	99
2. Болшевишката оценка на характера, движещите сили и задачите на революцията. III конгрес на партията	109
3. Подем на революцията. Общоруската политическа стачка. Образуване на Съветите. Декемврийското въоръжено въстание	123
4. Изграждане на партията на болшевиките в условията на революцията. IV конгрес на РСДРП	138
5. Тактиката на болшевиките по отношение на I и II Държавна дума. V конгрес на РСДРП. Причините за поражението на революцията	148
6. Международното значение на революцията	159
Кратки изводи	161

Глава IV

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА РЕАКЦИЯТА (1907—1910 г.)

1. Столипинската реакция	165
2. Борбата на болшевиките за партията, против ликвидаторите, отзовистите и троцкистите	170
3. Защитата и развитието на философията на марксизма от В. И. Ленин. По-нататъшната разработка на учението за партията от В. И. Ленин	180
4. Борбата на партията за спечелване на масите, за подготвянето им за нова революция	190
Кратки изводи	198

Глава V

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА НОВИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН ПОДЕМ

(1910—1914 г.)

1. Крахът на столпинската политика и началото на революционните акции на масите	201
2. Пражката партийна конференция	205
3. Болшевишкият вестник „Правда“. Болшевишката фракция в IV Държавна дума	211
4. Партията начело на революционната борба на масите	220
Кратки изводи	230

Глава VI

ПАРТИЯТА НА БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА СВЕТОВНАТА ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКА ВОЙНА. ВТОРАТА РЕВОЛЮЦИЯ В РУСИЯ.

(1914 г. — февруари 1917 г.)

1. Възникване и причини на Първата световна война. Крахът на II Интернационал	232
2. Революционната работа на партията сред масите през време на империалистическата война	238
3. Развитието на теорията за социалистическата революция от В. И. Ленин	252
4. Февруарската буржоазнодемократическа революция. Създаване на Съвети на работническите и войнишките депутати. Двувластието в страната	261
Кратки изводи	268

Глава VII

ПАРТИЯТА — ВДЪХНОВИТЕЛ И ОРГАНИЗАТОР НА ПОБЕДАТА НА ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ

(март — октомври 1917 г.)

1. Международното и вътрешното положение на страната след събарянето на царизма. Излизането на партията от нелегалност	270
--	-----

2. Априлските тезиси на В. И. Ленини. VII (Априлска) общоруска конференция. Курсът на партията за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция	278
3. Борбата на партията за масите през периода на двувластието. Юлските дни	293
4. VI конгрес на партията. Курсът на партията към въоръжено въстание. Разгромяване на корниловщината . . .	302
5. Подготовка на въоръженото въстание. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция	310
6. Причините за победата на революцията. Международното значение на Великата октомврийска социалистическа революция	329
Кратки изводи	334

Глава VIII

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И ЗАТВЪРДЯВАНЕ НА СЪВЕТСКАТА ВЛАСТ

(октомври 1917 — 1918 г.)

1. Партията в борбата за създаване на съветската държава. Първите социалистически преобразования	337
2. Борба за излизане от войната. Бресткият мир. VII конгрес на РКП (б)	353
3. Лениновият план за изграждане основите на социалистическата икономика. Първата съветска конституция	364
Кратки изводи	379

Глава IX

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ЧУЖДЕСТРАННАТА ВОЕННА ИНТЕРВЕНЦИЯ И ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА

(1918—1920 г.)

1. Начало на чуждестранната военна интервенция и гражданската война. Организиране от партията на отпор срещу интервентите и белогвардейците	382
---	-----

2. Крахът на германската интервенция в Съветска Русия. Засилване на интервенцията на Антантата	393
3. Образуването на III. Комунистическия интернационал. VIII конгрес на партията	402
4. Коренният прелом в хода на гражданската война. Разгромът на Колчак и Деникин	413
5. IX конгрес на партията. Разгромяването на войските на помещническо буржоазна Полша и на Врангел. Краят на интервенцията и гражданската война	423
6. Причини за победата на съветската власт. Поуки от гражданската война	434
Кратки изводи	440

Глава X

ПАРТИЯТА В БОРБА ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО

(1921—1925 г.)

1. Международната и вътрешната обстановка след завършването на гражданската война. Дискусията за профсъюзите	443
2. X конгрес на партията. Преминаване към нова икономическа политика	454
3. Първите успехи на иепа. XI конгрес на партията. Външната политика на съветската държава. Образуването на СССР	457
4. Последните статии и писма на В. И. Ленин. Лениновият план за изграждане на социализма в СССР	483
5. XII конгрес на партията. Борбата против троцкизма. Преодоляването на стопанските затруднения. Смъртта на В. И. Ленин. Ленинският набор в партията	497
6. XIII конгрес на партията. Засилване работата на партията в селото. Разобличаване на новото поплзновение на Троцки	507
7. Въпросът за възможността социализмът да победи в СССР. XIV конгрес на ВКП(б). Курс към социалистическа индустриализация на страната. Разгромяване на „новата опозиция“	516
Кратки изводи	527

Глава XI

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ НА СТРАНАТА И ЗА ПОДГОТОВКА ЗА ПЪЛНАТА КОЛЕКТИВИЗАЦИЯ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

(1926—1929 г.)

1. Международната обстановка и външната политика на партията и съветската държава през 1926—1929 г.	529
2. Начало на социалистическото индустриализиране на страната. Борбата на партията против троцкистко-зиновиевския антипартиен блок	534
3. Мобилизиране силите на съветския народ за индустриализиране на страната. Преустройство работата на партията и масовите организации на трудещите се	545
4. Първите успехи на социалистическата индустриализация на страната. XV конгрес на партията и курсът на колективизация на селското стопанство. Разгромът на троцкистко-зиновиевския антипартиен блок	551
5. Подготовката за настъпление на социализма по целия фронт. Борбата на партията против десния уклон. Приемането на плана за първата петилетка. Начало на масовото колхозно движение	560
Кратки изводи	577

Глава XII

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА НА НАСТЪПЛЕНИЕТО НА СОЦИАЛИЗМА ПО ЦЕЛИЯ ФРОНТ. СЪЗДАВАНЕТО НА КОЛХОЗНИЯ СТРОЙ

(1929—1932 г.)

1. Икономическата криза в капиталистическия свят. Международното положение на СССР през годините на широкото настъпление на социализма	579
2. Разгръщане на пълната колективизация на селското стопанство. Преминаване към политиката на ликвидиране на кулачеството като класа. XVI конгрес на партията	582
3. Организаторската и политическата работа на партията при условията на широкото настъпление на социализма по целия фронт	603

4. Борбата на партията за техническото пресъоръжаване на народното стопанство. Разширяването на колхозното движение. Организационно-стопанското укрепване на колхозите. Резултатите от първата петилетка	613
Кратки изводи	627

Глава XIII

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА ЗАВЪРШВАНЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО.

ПОБЕДАТА НА СОЦИАЛИЗМА В СССР

(1933—1937 г.)

1. Началото на фашистката агресия. Съветската външна политика в условията на нарастване на военната опасност	630
2. Борбата на партията за укрепване и развитие на социалистическата икономика. Засилване на партийно-политическата работа сред масите. XVII конгрес на партията	646
3. Борбата за предсрочно изпълнение на втората петилетка. Победата на социализма в СССР. Новата съветска конституция	652
Кратки изводи	664

Глава XIV

ПАРТИЯТА В БОРБА ЗА УКРЕПВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО. ЗАСИЛВАНЕ ОТБРАНАТА НА СТРАНАТА

(1937 г.—юни 1941 г.)

1. Борбата на СССР за мир и безопасност на народите в условията на засилване на фашистката агресия през 1937—1938 г.	666
2. Партийно-политическата работа в условията на завършване изграждането на социализма. XVIII конгрес на партията	670
3. Борбата на партията и съветската държава за организиране на колективен отпор срещу фашистката агресия през 1939 г. Начало на Втората световна война	682
4. Организаторската работа на партията в областта на промишлеността. Засилване на индустриалната мощ на страната и укрепване на нейната отбранителна способност	692

5. Борбата на партията за укрепване на колхозния строй, за подем на селскостопанското производство	701
6. Издигане на материалното и културното равнище на жи- вота на трудещите се. Засяване политическата мощ на съветската държава. Увеличаване редовете на партията	708
Кратки изводи	714

Глава XV

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ВЕЛИКАТА ОТЕЧЕСТВЕНА ВОЙНА

(юни 1941 г.—1945 г.)

1. Вероломното нападение на Германия срещу Съветския съюз. Мобилизирането на всички сили на страната за отпор срещу врага	717
2. Комунистическата партия — организатор на коренния пре- лом в хода на Великата отечествена война	747
3. Победоносното завършване на Великата отечествена война	766
4. Световноисторическото значение и източниците на победа- та на Съветския съюз във Великата отечествена война .	786
Кратки изводи	793

Глава XVI

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО НАРОДНО СТОПАНСТВО ПРЕЗ СЛЕДВОЕННИЯ ПЕРИОД

(1945—1953 г.)

1. Коренни промени в международната обстановка след Вто- рата световна война. Образуване на двата лагера . . .	796
2. Работата на партията за възстановяване и по-нататъшно развитие на народното стопанство. Предсрочно изпълнение на четвъртата петилетка	806
3. Организационната и идеологическата работа на партията. XIX конгрес на КПСС	820
4. Ролята на КПСС за укрепване общността на социалисти- ческите страни. Образуване на световната социалистиче- ска система	834
Кратки изводи	841

Глава XVII

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА МОЩЕН ПОДЕМ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО, ЗА ДОИЗГРАЖДАНЕ НА СОЦИАЛИЗМА (1953—1958 г.),

1. Международното положение през 1953—1958 г. Борбата на партията и съветската държава за отслабване на международното напрежение	843
2. Преустройство на работата на партията върху основата на ленинските норми за партнен живот. Поправяне на грешките и недостатъците, породени от култа към личността. Борбата за рязък подем на селското стопанство и технически прогрес в промишлеността	855
3. XX конгрес на партията и неговото историческо значение	868
4. Развитие на социалистическата демокрация. Повишаване ръководната роля на партията и укрепване на нейното единство. Реорганизацията на управлението на промишлеността и строителството	882
5. Чествуване на четирнадесетгодишнината на Октомврийската революция. Укрепване солидарността на комунистическите партии и на връзките между тях	897
6. Борбата на партията за ускорено разрешаване на главната икономическа задача на СССР. Мероприятия за развитие на колхозния строй. Разработване на проблемите за постепенно премнаване към комунизма	901
Кратки изводи	913

Глава XVIII

ПАРТИЯТА — ВДЪХНОВИТЕЛ И ОРГАНИЗАТОР НА РАЗГЪРНАТОТО ИЗГРАЖДАНЕ НА КОМУНИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО (1959—1961 г.)

1. Международното положение на СССР и външната политика на партията и съветската държава през 1959—1961 г.	917
2. Навлизането на СССР в периода на разгърнатото изграждане на комунистическото общество. XXI конгрес на партията	924

3. Борбата на партията за изпълнението на седемгодишния план. Организаторската и политическата работа на партията сред масите	933
4. Ролята на Комунистическата партия на Съветския съюз в укрепването на световната социалистическа система и сплотяването на редовете на международното комунистическо движение	945
Кратки изводи	956

Глава XIX

XXII КОНГРЕС НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ. НОВАТА ПРОГРАМА НА ПАРТИЯТА

1. Конгрес на строителите на комунизма	958
2. Историческите победи на социализма. Основни черти и особености на новата програма на партията	971
3. Програма за изграждането на комунизма в СССР	930
4. Комунизмът е светлото бъдеще на цялото човечество	992
5. Засилване на ръководната роля на партията. Новият устав на КПСС и развитието на ленинските норми на партнен живот	997
Заключение	1005

Преводачи:

Л. Младенов (1—61, 148—164 стр.)
Д. Данчева (62—147 стр.)
П. Велков (165—381 стр.)
Г. Георгиев (382—442 стр.)
Н. Тодоров (443—629 стр.)
М. Кожухаров (630—716 стр.)
Константин Колев (717—795 стр.)
Ед. Сафир (796—916 стр.)
Христо Дионисиев (917—1033 стр.)

Редактори:

Донка Данчева
Надя Узункова
Роза Бъчварова
Райна Спирова
Лазар Младенов
Константин Колев

Худож. редактор: Тотю Данов
Коректор: Донка Пенева

Дадена в прозв. на 20. II. 1963 г. Подп. за печат на 13. IV. 1963 г.
Формат 84X108/32. Печ. коли 65¹/₄. Изд. коли 49.59. Авт. коли 92.70
Тираж 50200 (30101—50200). Изд. № 3224. Лит. група II.
Цена: за книжно тяло 1,98 лв.; за подвързия 0,23 лв.;
Цена 2,21 лв. 1962 г.

Държавен полиграфически комбинат „Д. Благоев“
Пор. № 16